IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD FIDEM

EDITIONUM PRINCIPUM ET AUTHENTICARUM

EX PARTE ETIAM

CODICUM MANU SCRIPTORUM

ADDITIS PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS, ANNALIBUS CALVINIANIS

INDICIBUSQUE NOVIS ET COPIOSISSIMIS

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XXX.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM

(WIEGANDT & APPELHANS).

1886.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD FIDEM

EDITIONUM PRINCIPUM ET AUTHENTICARUM

EX PARTE ETIAM

CODICUM MANU SCRIPTORUM

ADDITIS PROLEGOMENIS LITERARIIS
ANNOTATIONIBUS CRITICIS, ANNALIBUS CALVINIANIS
INDICIBUSQUE NOVIS ET COPIOSISSIMIS

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS
THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XXX.

BRUNSVIGAE,
APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM
(WIEGANDT & APPELHANS).
1886.

CORPUS
REFORMATORUM.

VOLUMEN LVIII.

IOANNIS CALVINI
OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN XXX.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM

(WIEGANDT & APPELHANS).

1886.

CONTINENTUR HOC VOLUMINE:

HOMILIAE IN PRIMUM LIBRUM SAMUELIS. CAP. XIII.—XXXI.

IOANNIS CALVINI
OPERA EXEGETICA ET HOMILETICA

AD FIDEM

EDITIONUM AUTHENTICARUM

CUM PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS ET INDICIBUS

EDIDERUNT

EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS PAULUS LOBSTEIN
THEOLOGI ARGENTORATENSES

VOL. VIII.

HOMILIAE

IN PRIMUM LIBRUM SAMUELIS.

HOMILIA XLV.
CAP. XIII.

1. *Filius unius anni erat Saul, quum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israël.* 2. *Et elegit sibi Saul tria millia de Israële, et fuerunt cum Saule duo millia in Michmas, et in monte Bethel, mille vero fuerunt cum Ionathan in Gibah Biniamin: residuum vero populi remisit, quemque in tabernacula sua.* 3. *Percussit autem Ionathan praesidium Pelisthim quod erat in colle, audieruntque Pelisthim: tum Saul clanxit tuba per totam terram, dicendo, audiant Ebraei.* 4. *Et universus Israël audierunt quod diceretur: Percussit Saul praesidium Pelisthim: et etiam foetuit Israël inter Pelisthim: congregati sunt ergo populus post Saul in Gilgal.* 5. *Pelisthim vero congregati sunt ut pugnarent cum Israële, triginta millia curruum, et sex millia equitum, et populus erat sicut arena quae est ad litus maris prae multitudine: adscenderunt, castrametatique sunt in Michmas ad orientem Bethaven.* 6. *Viri autem Israël videntes quod angustia esset sibi (coarctatus enim erat populus) absconderunt sese populus in speluncis et in munitionibus, et in petris, et in turribus, et in cisternis.* 7. *Hebraei autem transierunt Iordanem terram Gad et Galaad: quumque adhuc esset Saul in Galgala universus populus perterritus est, qui sequebatur eum.*

Deinceps videbimus quomodo suarum promissionum Deus memor populi sui israëlitici misertus sit, victoriamque de hostibus dederit, qua non modo suam libertatem tutatus est, sed longe superior factus etiam ditionem suam propagavit: licet tamen Saulis regnum minime fuisse diuturnum etiam in sequentibus visuri simus: siquidem malo fundamento nitebatur, nempe, non gratuita Dei electione sed populi murmurantis postulatione. Duo sunt igitur capita hic praecipue observanda, quae deinceps in historiae serie clarius apparebunt, nempe, Deum populo crimen illud contumaciae condonasse, malum in bonum convertentem, et adversus inimicos infestissimos, puta Philistaeos, semper defendisse: deinde non fuisse tamen diuturnum illud beneficium, quod regnum illud cuius malum initium fuerat oporteret aboleri. Tandem etiam videbimus, quomodo paulatim Saul a Domino defecerit, et vicissim a Deo sit derelictus, donec pessimus tandem ipsius exitus fuerit. Nam in praelio cecidit, caeso fugatoque populo, ut in summum discrimem adductae populi res viderentur, quod non modo misere ad idololatriam defecisset, sed tanquam nefarius incantator, a diabolo consilium exquisivisset: et Deo ipsi in Samuelis persona restitisset. Summa igitur Saulis infidelitas, quam sequuta est insignis rebellio, deinceps describetur, et tandem etiam divinum iudicium sequetur, quae suis locis ordine singula describentur et explicabuntur. Nunc ista expendamus, *Saul filius unius anni erat, quum regnare coepisset, et regnavit duobus annis.* Observanda phrasis Hebraea. *Filius unius anni,* pro Saul annum regnaveret, et alias apud Mosen, Adamus erat filius octingentorum annorum, Noachus erat filius quingentorum annorum. Itaque tempus tantum designatur regni Saulis: quod vero sequitur, *regnavit duobus annis,* quosdam interpretes multum torsit, quod diutius Saulem regnasse certum sit. Et nominatim etiam in Actis apostolicis dicitur annos quadraginta regnasse. Quinam igitur ista inter se convenient? Quidam igitur haec volunt per quandam similitudinem dicta fuisse, ut dicatur filius unius anni fuisse, quum regnare coepisset, ad tantam eius simplicitatem notandam, ut unius anni infans videretur. Et notum illud Domini nostri praeceptum, nos nisi infantibus similes fuerimus, in regnum coelorum non posse intrare. Quibus verbis omnem ambitionem, malitiam, dolos, fraudes et vitia quibus obnoxii sunt homines iam viri facti, Dominus condemnat. Quidam igitur existimant Sauli laudi duci, quum dicitur filius anni fuisse, quasi fuisset sine dolo et malitia, et angelicam perfectionem esset assequutus, atque ingenium docile et mansuetum habuisset, ad placide audiendum, et se docilem praebendum. Quae sane vera sunt omnia. Nam antea vidimus non exsultasse ipsum, neque elatum fuisse, licet iam electus,

designatus et approbatus rex fuisset: sed ad vitam priorem rusticam reversum fuisse, et Samueli se regendum permisisse, ut a parentibus pueri gubernari solent. Sed non conveniunt ista cum superioribus: nam textus istius sensus hic est simplicissimus, Saulem unum tantum annum adhuc regnavisse, quum ipsi regnum est confirmatum, ut supra vidimus: deinde biennium regnasse donec ea quae deinceps sunt recitanda contigissent. Itaque sic ista recitantur ad seriem historiae contexendam, Saulem a Deo fuisse electum regem antequam de hostibus primam illam victoriam reportasset: et in regia potestate confirmatum, nullo reclamante: deinde vero biennium regnasse, donec per filium Ionathanum bellum adversus Philistaeos capitalissimos Israëlitarum hostes renovaret.

Quaeri vero non immerito potest an iusta suscipiendi belli fuerit occasio, an vero temere susceptum sit. Ac Ionathani temeritati tribui fortasse posse videbitur, ut sunt iuvenes fervidiores et in multis temere suscipiendis audaciores. Quare temeritati Ionathani istud adscribi posse videbitur, qui proximus praesidiariis Philistaeorum militibus illos ultro sit adortus. Neque enim legimus illum antea consilium suum cum patre communicasse, aut in mandatis a patre habuisse, aut a Samuele autoritatem accepisse. Verum exitus ostendit istud bellum non fuisse a Domino reprobatum. Et quoniam supra dictum est, populum vires resumpturum, et in integram libertatem asserendum, et de hostibus suis triumphaturum, inde possumus colligere, Ionathanum non temere Philistaeos adortum: sed quum animadverteret partem haereditatis Israëlitarum a Philistaeis occupari, et praesidiis armisque teneri, quasi devinctos Israëlitas sibi subiicere vellent, quod Dei promissionibus prorsus repugnabat, quibus Deus spem Israëlitis fecerat tranquille possidendi terram quam ipsis dederat, merito praesidiarios illos milites aggressus, disturbare conatus est, et praesidium occupare. Et sane non temere id fecisse Ionathanum ex sequentibus apparet, quod non modo Saul filii sui factum probavit, sed ipse etiam Samuel, qui fuit tanquam os Domini, et organum spiritus sancti. Quamobrem ex iis fit satis conspicuum, non debuisse Ionathanum ferre illa praesidia quae terram sanctam occupabant, quam Deus ipse populo suo in haereditatem dederat: et quibus veluti captivus populus detinebatur, et agros colere prohibebatur, propriaque domo exsulare cogebatur. Deinceps igitur dicitur Saul tuba clanxisse, et sua autoritate et mandato percussos illos praesidiarios milites declarasse. Neque enim ait: Filius meus Ionathanus istud bellum excitavit, sed percussit Saul stationarios milites Philistaeorum, quibus premebamur. Deinde videmus Saulem non sine mandato Dei Samuele internuncio, bellum istud suscepisse: quandoquidem inter eos convenerat ut Gi galem populus convocaretur, et ibi convenirent. Quod sane fieri non poterat, nisi Deus autorem huius belli se demonstrasset. Quod vero tandem malus exitus belli huius fuit, Saulis culpa contigisse videbimus. Nam etsi Deus victoriam Israëlitis dedit, et a se profectum istius pugnae initium palam declaravit: tamen victoriae fructus quodammodo luctuosus fuit in persona Ionathani, quem pater temere neci dare cogitavit, nisi populi precibus et intercessionibus illi cautum esset. Sane de vita periclitatus est, quod tantum de favo mellis degustasset, intincta in illum extremitate baculi, ut collapsas vires reficeret. Culpa vero Saulis illa contigerunt, quam tamen multis aliis deinceps auxit, nam exinde nunquam destitit, malum malo cumulare. Quidam vero exponunt illum regnasse biennium, quod postquam sacrificasset absente Samuele exauctoratus sit, quandoquidem Samuel minatur regnum ipsius non stabilitum iri: et non longo post tempore mortuus est: sed iste sensus videtur nimis coactus, et ab ipso textu alienus. Quare hoc in praesentia sufficiat, quidquid tum accidit, Dei providentia et voluntate factum fuisse: et non ausu temerario Ionathani praesidium hostium adorientis. Caeterum hinc observandum, non admodum fidelem regi fuisse populum. Nam post tubae quidem sonitum singuli commoti sunt, et ad obediendum parati. Verum quum ad pugnam ventum est antequam in hostium conspectum venirent, collapsi sunt, et animum desponderunt: alii quidem in cavernas et speluncas fugientes, alii in montes et praerupta saxa, alii in deserta, et antequam vel ictum accepissent, adversum se sententiam tulerunt. Quid ita? Nempe quod hostium suorum vires ex humano captu metiantur: et non attendant quae in lege praescripta sunt a Mose: Quum tibi adversus hostes pugnandum erit, noli intueri an hostes tui sint instructissimi et magno numero: sed certo persuasus esto Deum te invictissimo robore et virtute donaturum. Quare si a tuis partibus steterit, cave quidquam metuas, certo enim victoria tibi promittitur. Sed istae Dei promissiones ex mentibus ipsorum elapsae, nullum apud eos locum habebant: et maiore Saulem honore et reverentia colebant, quam Deum ipsum, cuius tamen unius ope et auxilio fretos esse oportebat, etsi mille ipsis mortis imminerent discrimina. Summam igitur istius populi ingratitudinem tum turpis fuga prodebat, cum summa incredulitate coniunctam. Porro dicuntur iterum a Saule collecti animos sumsisse, seseque velut ad praelium comparasse: verum ubi viderunt Samuelem praefixo tempore non advenisse, novo terrore perculsi et velut horrore perciti dilapsi fuisse, et se domum suam recepisse, et Saul derelictus ab illis fuisse. Quam etiam ob

causam Saul absente Samuele sacrificare quodammodo coactus est, quod tamen ipsi nequaquam licebat. Quamobrem etiam quamcunque tandem excusationem ille praetexat, a Domino condemnatur, quod non patienter Dei mandatum exspectarit, neque illi se totum permiserit. Nihilominus tamen hoc peccatum ita condemnatur, ut regnum ad tempus tandem prorogetur: sed ea tamen lege ne sit diuturna regni possessio, et ad posteros ipsius non transeat: sed tandem eum summa ignominia et dedecore exauctoretur. Hic igitur in primis observandum, bellum suscepturos licet iustum, adversus hostes iniuriis lacessentes, oportere longius quam in primum belli diem intueri. Nam Ionathanus quidem et qui illum sunt comitati milites praesentes et fortes animos habuerunt, ut licet pauci numero, et vix unus adversus mille, adeo ut magnos reportare triumphos nequirent, tamen ausi sint tam numerosum Philistaeorum exercitum adoriri: qua in re neque Ionathanum, neque ipsius milites vituperare possumus: sed populum graviter peccasse dicimus. Nam facile ad tubae sonitum et clangorem excitus, ad pugnam sese comparasse visus est, sed nihil amplius cogitasse. Verum meminisse nos oportet illius similitudinis qua Dominus noster Iesus Christus utitur, inquiens, oportere eum qui bellum aliquod molitur, sedendo secum rationes belli omnes et sumptus expendere antequam quidquam aggrediatur. Ac sane facile est hostes lacessere: sed cavendum ne viribus illis impares, licet primo impetu multa nobis polliceamur, tamen ad illorum conspectum terreamur, et animos illos quos antea gerebamus cum dedecore deponamus, et quum ad manum erit ventum, despondeamus. Nam fere fit, quod summopere observandum est, ut qui ante conspectos hostes fortissimi videbantur, tandem instar ebriosorum hominum collabantur. Solent enim bene poti homines magnam fortitudinem prae se ferre: ut nulla vis esse maior posse videatur, eo usque ut cornubus coelum ipsum contingere et ferire velle, et summis regibus et monarchis sese adaequare minitentur. Sed si perendie crapulam exhalarint omnium timidissimi conspiciantur; aut si adhuc sopiti excitentur, in maximos terrores incidant. Quamobrem summopere fugiendos istiusmodi turbulentos impetus sciamus, et moderandos affectus nostros, ne ultra modum efferamur, sed longius quam quae nos circumstant intueamur, nempe ut diligenter inspiciamus sintne futuri consiliorum nostrorum exitus initiis similes: quae licet initio favere nobis videantur, cavendum tamen ne parva quaedam levisque felicitas, ingens secum in posterum malum trahat. De istis serio quotidie cogitandum, ut tanquam habenis retineamur, ne altius capita efferentes, tanto foedius deiiciamur, et insigniorem ruinam faciamus. Quamobrem in hac historia tanquam in speculo licet eorum contemplari statum qui temere multa suscipiunt, ut sapere discamus, et in officio nos continere. Nam audito clangore tubae populum israëliticum ad Saulem magno concursu coactum fuisse conspicimus; et quidem ad pugnam paratissimum, ut nihil nisi cum hoste manus conferre velle videretur: sed ubi immensam multitudinem conspexisset Philistaeorum hostium qui eo loco castrametati fuerant, cum triginta millibus curruum, et sex millibus equitum, ac reliqua multitudine peditum immensa, sicut arena quae est in litore maris, vehementer territus et consternatus est, ut sensim singuli dilapsi domumque regressi sint: ut hostes illis solo aspectu territis et fugatis ad pugnam venire minime fuerit necesse, nec de persequendis iis laborare, qui solo adspectu hostium territi sponte dilabebantur, et fuga sibi salutem quaerebant. Quae quum nobis ante oculos subiiciantur, discamus non egredi modestiae terminos, et procul a conflictu et ictibus collocati, non praedicare fortitudinem, ne ubi ad manum erit ventum, metu perculsi dilabamur. Sed mature singulos eventus provideamus, et omnia etiam tuta metuamus, ne incauti deprehendamur, et tanquam re nova et insolita, de qua nunquam cogitaverimus obruamur. Caeterum hinc etiam observandum qualia sint hominum ingenia, quum dicuntur Israëlitae solo Philistaeorum adspectu territi. Semper enim ad haec inferiora et caduca convertimus oculos, et si quid arridere nobis et favere primo visum fuerit, statim efferimur, et superbe atque insolenter de nobis sentimus: contra si quid gravius immineat, statim concidimus, et instar aquae diffluimus. Denique prout varia rerum apparet species, subinde mutamur Proteo instabiliores, modo metu diffluimus, modo rerum laetarum adspectu, efferimur: si mundus arriserit, si blanditiis delinierit, si viribus instructi ad resistendum hostibus fuerimus, nullum modum servabimus, et malitiam ac perversitatem innatam prodemus: denique audacia et arrogantia tanquam phrenetici agitabimur. Ex quibus omnibus apparet nos quaecunque nobis proponimus, idola facere, et res creatas quas Deus nobis in auxilium dederat adorare. Neque vero stoicam ἀναισθησίαν invehimus. Nam et rebus secundis gaudendum est, et laetis fruendum, et in iis Dei favor contemplandus: verum tamen sic ut ad Deum semper assurgamus, et illum solum intueamur, ab istis rebus inferioribus et terrestribus oculos avertentes. Nam unde fit ut saepe nostra spe excidamus, nisi quod honore debito Deum spoliamus. Inde accidit, ut si minae proponantur, si pericula ingruant, si duces non habeamus, si munitiones necessariae desint, si quid denique defuerit, statim metu percellamur, animum

despondeamus, et quasi iam de nobis actum sit, desperemus. Quod in hac historia tanquam in speculo contemplari nobis licet. Namque Israëlitae subito sunt convocati, et magnos animos gerentes praelium poscere videbantur ante conspectos hostes, sibique facilem victoriam pollicebantur: sed ubi in hostium venere conspectum, repente animum multitudine illorum perculsi, et viribus fracti desponderunt. Quamobrem tanto maiore studio debemus animum applicare ad illam, de qua superius egimus, pollicitationem a Mose propositam, nempe ut quandoquidem certo persuasi sumus nos a Deo in populum suum adoptatos, et certiores facti sumus, nos sub ipsius praesidio tutos fore, et securos, modo ipsum invocemus in veritate, hunc honorem ipsi deferamus, ut in illo solo acquiescamus, et ab ipso pendeamus, certo persuasi ipsius auxilium longe fore potentius omnibus hostium viribus, etsi totus mundus collatis copiis adversum nos insurgeret: immo coelum et terra adversum nos conspiraret. Quapropter ab istis terrenis omnibus sive prosperis, sive adversis rebus oculi sunt avertendi, et ad ipsum convertendi, ut fide omnia superemus. Nam quae minae proponuntur, quae pericula intentantur, simillima sunt ingentibus procellis et tempestatibus quibus in alto pelago solent homines agitari: nam si tempora sunt nubilosa et procellosa, repente concidimus. Quid ita? Quod nempe solis splendorem intueri non possimus, propterea quod alae nos deficiant, quibus supra ipsas nubes transvolemus. Sed longe dispar ratio est Deum intuendi. Nam ut fides nostra verbo ipsius nititur, ita etiam usque ad coelum ipsum pertingit. Atque idcirco Paulus apostolus in epistola ad Hebraeos anchorae similitudinem adhibet. Nam etsi tempus sit turbidum, et mare procellosum, ut neque coelum, neque terra appareat, ac ne maris quidem fundum inveniatur, tamen anchora proiicitur, ut ea eiecta navis sistatur, et adversus procellas et tempestates firmetur. Sic apostolus fideles admonet, ut anchoram fidei suae non in terrenas istas res et caducas, sed in coelum ipsum proiiciant, quae tandem ad ipsum usque Deum perveniat. Nam per Dei verbum supra ipsum mundum attollimur, ad contemplandum viva fide, et complectendum salutis nostrae remedium. Hoc igitur infigere altius animis nostris debemus, ut quaecunque adversa ingruant, quicunque hostes adversum nos insurgant, et quascunque minas intentent, et de nostra salute conclamatum videatur: nihilominus tamen in Deo spem nostram collocare ne desinamus. Quandoquidem igitur Deus per verbum suum pollicetur se nobis nunquam defuturum, illius promissis acquiescamus. Atque ita fiet ut imminentia pericula metuamus quidem, sed non ultra modum: et semper forti animo simus, quandoquidem auxilium nostrum in Deo situm est, in quo solo, nostram infirmitatem fatentes, conquiescimus. Quare licet infirmi, nunquam tamen adversis ullis rebus deiiciemur, quin Deus ipse labantes sustineat: quemadmodum in priore sua canonica Ioannes nos docet.

Transeamus deinceps ad sequentia, in quibus Saul dicitur constitisse in Galgal, et ibi Samuelem per septem dies exspectavisse. Quod de Gabaa Saulis, hic commemoratur, fuit e regione Bethaven: qui tamen locus non ita prius nominabatur, sed potius Bethel (quod obiter dictum esto) et nomen impositum erat a Iacobo, quemadmodum satis nota est historia: sed hic ratione eorum quae deinceps contigerunt spiritus Dei loquitur de Bethaven. Nam quod ibi populus ad idololatriam conversus est, licet ad Iacobi exemplum et imitationem Dei cultum simularent, quem potius ludibrio habebant, prophetae locum illum, quem antea Iacobus Bethelem nominaverat, idest domum Dei, propter insignem illam visionem quam eo loco habuerat, ut scriptum est Genes. 23 cap. Bethaven dixerunt, ut ita docerent Iacobi posteros pessime in exemplum traxisse Iacobi factum, eo loco altare in quo visionem habuerat erigentis. Nam mandatis Dei parere illos oportebat, qui prohibuerat illos deinceps sibi ullum altare ex suo arbitrio et voluntate construere; quandoquidem Dei erat legis ipsis imponere, et sibi debitum honorem poscere. Deus vero templum in monte Sion aedificari iusserat; populus autem in Bethel sacrificabat: et idcirco prophetae dicunt, Domum illam Bethel in posterum Bethaven, id est domum iniquitatis vocatum iri. Caeterum quod Sauli tempus a Samuele praescriptum dicitur, secundum quod exspectari a Saule debuit, mirum videri posset, et Saulem spe sua interim frustrari. Nam quare Samuel, si a Deo constitutum erat, praescripto tempore non adveniebat? Sane defectus hic apparet maximus, et quidem soli Samueli videtur imputandus. Et quidem aliquis dicat etiam prophetae nomine abusum ad Saulem decipiendum, ac proinde Dei nomen blasphemis hominum vocibus exposuisse lacerandum. Nam quum Deus aliquid per prophetas edicit, oportet illud impleri re ipsa, ut non frustra Deus loquutus videatur, et nullus hominum mentibus scrupulus iniiciatur. Verumenimvero memoria repetendum nobis est, quod saepe in sacris occurrit, nempe Deum saepe suorum explorare patientiam, quum non apparet ipsis auxilium ferens tam repente quam ipsi optarent, aut sibi persuaserant: aut etiam quando videtur verbo suo quodammodo repugnare. Exempli gratia, apud Isaiam prophetam Deus dicit se cogitasse de nobis subveniendo antequam ad ipsum vociferemur. Quae promissio ad nostri temporis fideles pertinet, vel ipso teste

Domino nostro Iesu Christo, qui hoc ipsum ore suo sacro pronunciavit. Deus itaque se illis verbis ostendit fore favorabilem et propitium omnibus suis fidelibus: neque exspectaturum donec gemitus ipsorum ad se perveniant, et in vitae discrimen adducantur: sed se praeventurum eos asseverat. Alibi vero dicit se statim ubi ad ipsum clamaverint manum habiturum ad auxiliandum ipsis paratissimam. Et alio loco etiam profitetur se aurem attentissimam ad fidelium preces habiturum. Has omnes promissiones quae passim in sacris scripturis occurrunt si in unum collegerimus, facile iudicabimus Deum non exspectaturum quum in summas difficultates et angustias inciderimus, ut precibus ipsum interpellemus, et auxilium imploremus. Verum experientia prorsus contrarium evenire docemur: quandoquidem in extremum vitae discrimen adducti a mane ad vesperam, et de die millies ad Deum exclamamus, auxilium eius implorantes, et languentes ac paene deficientes vociferamur, et tamen dies abit sine auxilio, et videtur Deus preces nostras non audivisse. Imo crescentibus malis, videtur potius a nobis recessisse, et pro auxilio in mortis discrimen coniecisse. Verum istis rationibus fieri experimentum patientiae fidelium sciendum est. Neque tamen propterea sibi Deum contrarium. Quod si probe cognitum erit a nobis, minime mirum videbitur quod hic recitatur, nempe Samuelem iussisse Saulem se exspectare; et tamen non tam cito venisse, quam Saul sibi persuaserat. Verum tamen non defuisse promissis Samuelem certum est, qui septimo die, ut praedixerat, venit, licet non ea hora qua exspectabatur. Atque hoc diligenter observandum est. Namque certissimum est Deum nunquam tardare, neque occasionem permittere ut effluat: sed semper opportunum auxilium nobis, prout ipse necessarium esse novit adferre. Idcirco dicebat olim Habacuc propheta: *Veniens veniet, et non tardabit*: nimirum si quid ad salutem nostram faciat intueamur, et officio nostro fungamur. Dicit enim eodem loco propheta: *Si moram fecerit, exspecta illum.* Quamobrem si sensus nostros coërcere, et intra patientiae terminos continere possumus, et exspectare ut Deus providentia sua nos regat et operetur, certo persuasos esse nos oportet, illum nunquam nobis defuturum, neque auxilium suum tardaturum. Sed si nostrae impatientiae locum demus, semper tardare Deum existimabimus. Nam nisi singulis momentis quibus eum invocamus, eius auxilium senserimus, semper moram facere illum arbitrabimur, et miris modis cruciabimur. Atque hoc israëlitico populo et Sauli contigisse videmus: in quibus tanquam in speculo, aut imagine viva, possumus ea quae supra diximus contemplari: nempe Deum, si illum intueamur, nunquam deesse nobis, quin opportunum semper adferat auxilium, quandoquidem preces nostras illum praevenire certum est. Verum quomodo in Deum intuebimur, nisi ipsemet oculos nobis aperiat, et nos sancti sui spiritus virtute praeveniat? Sic enim loquitur scriptura, docens spiritum Dei facere in nobis ut ad Deum tanquam ad patrem confugiamus, et in illum omnes curas es sollicitudines nostras coniiciamus. Atque D. Paulus in epistola ad Rom. 8. cap. fideles ad hanc gratiae Dei meditationem hortatur, quum ait spiritum interpellare pro nobis suspiriis inenarrabilibus. Sane inde satis conspicuum est nos a Deo semper praeveniri, licet longe abesse humanis sensibus et externa specie videatur. Quare licet Deus vultum suum occultare, vel dormitare, vel tergum vertere, vel nostri oblivisci videatur, tamen iam ab illo nos conspectos et auditos certum est: alioquin singulis momentis perituros. Ecquis enim nescit diaboli fraudes, qui nobis semper insidiatur, et viribus corporis et animae prostratos momento deiicit et opprimit? Nam leo ille est rugiens, ut ait Petrus, semper obambulans, et quaerens quem devoret. Nos vero tam infirmi, ut vix muscae, ut ita dicam, ad illum comparati videamur. Quare necesse est exauditas prius preces nostras, et nos praeventos a Deo, sed non ex nostrae rationis sensu et arbitrio, ut voluit Saul. Cui sane Samuel minime defuit. Nam se iusserat exspectari ad septimum usque diem, quo se venturum promiserat. Sed eo die exspectatus non venit. Imo dies ille nondum praeterierat. Sed Saul cum populo taedio afficitur, et non venturum Samuelem suspicatur: itaque stupore quodam et horrore percutitur: et animi anxius, holocaustum offerre aggreditur. Conspicuus igitur ipsius ex mera diffidentia lapsus. Scire enim illum oportuit, Deum diebus et mensibus praeesse et dominari: ac proinde potius producturum fuisse diem illum, ut temporibus Iosue factum legimus, quam fidem datam falleret. Quid igitur eum impediebat quominus exspectaret diem integrum, donec praeteriret? Sane magnam dubitandi et metuendi occasionem habuit, sensim dilabente populo: verum ad ordinarium remedium illi fuit confugiendum, preces nimirum quibus a Deo peteret ut Samuelis adventum maturaret: et quidquid accideret, Dei verbis fides adhibenda fuit: et non dubitandum quin praestituto et opportuno tempore adesset: ac proinde non metuendum ne falleretur, Deo fidem adhibens. Istud igitur habere debuit Saul adversus diffidentiam remedium. Nam scriptura docet nostram salutem esse in spe et silentio positam: quemadmodum contra increduli tremunt, quum sibi periculum aliquod imminere sentiunt, non consueti ad Deum confugere, quoniam in caducis et terrenis rebus fiduciam omnem suam collocant. Testis

esto Achab ille, qui audito nuncio de hostium adventu timore totus percellitur, et instar foliorum in arbore trementium concutitur: neque tamen ad Deum auxiliatorem confugit. Atqui fideles de Dei promissis ita persuasos oportet esse, ut metus cum spe tamen et fiducia coniungatur. Observandum enim quod ait Isaias, in silentio, id est placide et tranquille expectandum divinum auxilium, quod iis rationibus quas commodissimas esse iudicaverit, faciet tandem ut sentiamus. Quare satis apparet ex istis Saulis peccatum, quod tamen in praesentia pluribus persequi non vacat: quamobrem in hoc unum animum nostrum applicemus, ut veritati Dei locum demus, ut ille suum opus iis gradibus et rationibus promoveat, quas ipsi videbitur adhibere bonum et necessarium: neque nostra intemperantia et incredulitate, nobis innato vitio, opus ipsius praecipitemus. Sed discamus potius fidem in ipso nostram ita collocare, ne unquam ab ipso recedamus, et hinc inde fluctuantes vacillemus, sed illi soli acquiescamus: Atque adeo si morari videbitur, non frustra id fieri persuasum habeamus, atque in ipsius providentiam temporum et opportunitatum administrationem reiiciamus: atque interim sciamus illum sic de nobis fore sollicitum, ut nunquam ipsius auxilium nos, ne ad momentum quidem, neque ulla in re deficiat, etsi praeter omnem nostram spem et exspectationem id fiat. Nam facere moram nobis videtur, quum precibus nostris interpellatus non primo quoque tempore respondet: et proinde iustam habere nos conquerendi occasionem nobis persuademus. Verum ita fidei nostrae virtute certandum est, ut licet diu multumque Deum exspectaverimus, tamen adfuturum opportuno tempore sciamus, et effecturum ut promissionibus ipsius fruamur. Deinceps vero latam adversus Saulem sententiam audituri sumus, quae nobis instructionis loco esse debet. Nam quamcunque tandem excusationem facto suo praetexuerit, regno tamen deiectus est: quod nimirum Deo sese non submisisset, neque honorem ei debitum reddidisset: sed stulte et temerarie holocaustum offerre ex impatientia ante Samuelis adventum, etsi bona intentione coepisset, atque hominibus gratum illud acceptumque fuisset, Deus tamen, ut infra visuri sumus, eum docuit, sibi longe esse acceptiorem obedientiam quam sacrificium.

Iam superest *etc.*

HOMILIA XLVI.

8. *Et exspectavit septem diebus, iuxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo.* 9. *Ait ergo Saul, afferte mihi holocaustum et pacifica: et obtulit holocaustum.* 10. *Quumque complesse offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat, et egressus est Saul obviam ei, ut salutaret eum.* 11. *Loquutusque est ad eum Samuel: Quid fecisti? Respondit Saul: Quia vidi quod populus dilaberetur a me, et tu non veneras iuxta constitutos dies, porro Philistiim congregati fuerant in Machmas,* 12. *Dixi: Nunc descendent Philistiim ad me in Galgala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus obtuli holocaustum Domino.* 13. *Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quae praecepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum.* 14. *Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaesivit Dominus sibi virum iuxta cor suum: et praecepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quae praecepit Dominus.*

Hesterna concione didicimus, verum usum nostrae fidei positum in eo esse, ut quod auxilium nobis Deus promisit, patienter exspectemus. Certum enim est Deum pro sua parte temporum opportunitatem in manu habentem, nunquam nobis, ne momento quidem, defuturum. Sed nostri respectu tanta est impatientia, ut nisi quo momento volumus accurrat, res nostrae deploratae videantur. Quamobrem affectus nostros retineri, velut habenis, oportet, ut ipsi pro voluntate operandi spatium relinquamus, quemadmodum nobis utile esse et expedire cognovit, ne nostro fervore et impatientia ipsum praevertamus. Ac proinde ut heri docuimus, Saul insigne nobis istius rei exemplum proponitur: nam prima quidem fronte videretur excusandus, quod ad septimum usque diem exspectasset, et praescriptum a propheta tempus iam praeteriisset: ac proinde sacrificium offerendi libertatem haberet. Deinde et necessitate quadam adductus videtur, non motu proprio, neque ambitione, neque in cultus Dei ludibrium et contemptum: sed quod populus a se dilaberetur et dissiparetur, ac proinde solus a suis relinqueretur: quamobrem quum nihil sibi reliquum ad salutem arbitraretur, ad extremum istud asylum confugit. Atqui Samuel eum graviter ob factum istud increpat, et ait, stulte illum fecisse, immo insanum et amentem fuisse. Ea est enim vocis illius vis. Samuel quidem sane maturius venire poterat: sed mora illa Deus Saulis obedientiam explorare volebat, eiusdemque ad extremum perseverantiam. Nam sine perseverantia praeterita omnia vana et inutilia. Deus itaque Samuelem aliquam moram trahere voluit, ut exploraret an Saul constanter se in maximis periculis et angustiis et tentationibus gereret. Nam sane facile est utentibus prosperis et secundis rebus Deo obedire, et nulla re ad contrarium sollicitatis, quare non mag-

nae laudi ducetur, rebus omnibus ex animi sententia fluentibus et succedentibus, Dei mandatis morem gerere, sed quum vis quaedam maior accedit, tum coërcendi sunt sensus nostri omnes, et adversum nos ipsos pugnandum est, et affectus cohibendi, ut Deo suum honorem reddamus, sincere nihilominus eum colentes et venerantes. Atque illa est fidei nostrae exploratio, quum in maximis periculis et tentationibus constantiam retinemus, et spem in unum Deum reiicimus. Saul igitur omni excusatione caret. Quare discamus in genere hoc exemplo sapere, et in unum Deum eiusque providentiam ita recumbere, ut ipse nobis legem, non illi nos imponamus: neque ad hunc vel illum diem ipsius opem alligemus: sed fidelem esse Deum persuasi, illi acquiescamus: atque illum, licet nostra opinione tardius adveniat, mature semper adfuturum ne dubitemus. Neque enim rebus creatis et mortalibus similis est Deus, quibus effluunt occasiones, quas deinceps nequeunt recuperare: sed Deo suae semper constant rationes efficiendi quod decrevit, et quod ab illo speramus ipsius verbo freti. Sane multi peccant hic impatientia et errore. Conspicuum id fit Sarae exemplo matris fidelium, quae virum etiam suum Abrahamum in eundem secum errorem induxit. Namque Abrahamus acceperat promissionem futurae posteritatis. Sed iam provectioris aetatis erat: et Sara sterilis et extra aetatem quae posset concipere. Verum tamen sine prole nulla ipsis spes salutis superest. Neque enim tantum liberos ad possidendum terram quam a Domino acceperant in haereditatem exspectabant: sed sanctum ac benedictum semen ex quo Christus salus totius mundi oriundus expetebant. Sara itaque hic maximis difficultatibus arctatur, rationemque ex impatientia Dei verbo contrariam init. Nam Abrahamo contra Dei legem aliam uxorem, puta ancillam matrimonio iungit: et ita efficit ut ordinem quem oportebat esse inviolabilem transgrediatur. Sed quid inde tandem oritur? Nempe adulterinum semen quo tota familia perturbatur Abrahami: adeo ut ipse cogatur veluti sua viscera proiicere, quod nimium praeceps fuisset: et tali poena non esset indignus, quod in Deo non totus acquievisset. Idem Sarae lapsus, quae nimium praeceps Dei gratiam praevenit, non exspectato tempore quod Deus ipse praefixerat. Non cognoverunt Deum ita dubios illos tenere, ut fide obiectum illud: Quid nobis miseris fiet sine prole? superarent. Nulla promissionis illius spes apparet. Atqui maius pondus apud illos oportuit habere Dei verbum, ac sibi persuadere, licet coelum et terra cum omnibus elementis adversus ipsos conspirarent, nihilominus tamen Deum suas promissiones impleturum. Quae quum ita sint, hodie nobis ea documento esse oportet, et ex illis in Dei schola tantum promovere, ut nostris affectibus locum non demus, neque impatientia et intemperantia aestuemus: sed quod Deus proponit sequamur, et quod tam saepe scriptura monet et repetit usurpemus, nimirum: Exspectate, sustinete, patienter tolerate. Ac sane si innati huius vitii in nobis, festinationis, inquam, et praecipitantiae vim et efficaciam attendamus, hanc doctrinam non modo non superfluam esse, sed maxime necessariam comperiemus: hodierno praesertim tempore, quo summa rerum confusio passim fideles obruit, quos tamen hanc retinere modestiam et prudentiam oportet, ut ne digitum quidem sine Dei nutu et voluntate moveant. Nam exemplo Saulis discimus, quid sit ultra positos terminos egredi. Multi profecto si quid otii et tranquillitatis a Deo obtinent, triumphare sibi videntur, et quaecunque ratio dictaverit temere suscipiunt, ut sese ubique stultitia ipsorum prodat, cum ambitione coniuncta. Atqui Deus illis maxime triumphantibus ostendit irritos ipsorum esse conatus, et potius retro ferri cancrorum instar, quam promoveri, et in contrarium omnia ipsis cedere. Eo itaque diligentius haec doctrina est animis nostris insculpenda, ut nihil nisi quod Deus verbo suo praescripserit aggrediamur, futuro alioquin irrito et inani conatu, et summa confusione exitum eorum quae temere ex nostro sensu susceperimus comitatura.

Transeamus ad sequentia, in quibus dicitur *Saul sacrificasse, et antequam absolveret Samuelem advenisse, eique Saulem occurrisse, ad ei bene dicendum.* Ex quibus apparet quanto honore Dei prophetam Saul prosequeretur: etsi enim rex esset iam confirmatus in universum populum, tamen honore prosequi studet eum quem Deus praefecerat ipsi, et ducem ac ductorem eidem commiserat. Porro vox illa *Benedicendi* idem significat ac salutare et bene precari, ut solemus diem faustum precari, aut bonam valetudinem, quoniam obviam facti alii aliis debemus Deum pro salute ipsorum precari. Variae quidem sunt istiusmodi salutationes, quarum tamen omnium hic scopus est, ut Dei nomen super eos invocemus quibus bene esse volumus, cuiusmodi preces usitatae apud nos, faustum tibi diem precor, Deus tibi benedicat, Deus tibi valetudinem concedat, et similes, quibus nos ab unico Deo felicitatem exspectare demonstramus. Verum hic saepissime a multis peccatur, qui urbanitate et civilitate quadam ac more potius quam precandi studio temere Dei nomen assumunt, parum cogitantes quid precibus illis a Deo postulent. Quin etiam saepe in sermone a multis peccatur, qui alteri iubent dari suo nomine faustum diem, quasi sit in hominum potestate, faustum alicui diem dare. Mera sane illa est ineptia, immo nimium impudens arrogantia. Verum istud est animis nostris infi-

gendum, ut quum alii aliis occurrimus, in mentem veniat qui qualesque simus, quamque necesse sit nos Dei misericordiae commendari, sine cuius ope et bonitate ne passum quidem promovere, neque feliciter quidquam agere possumus. Sed haec obiter dicta sunto: pergamus ad reliqua. Sequitur itaque Samuelem a Saule ita salutatum, interrogasse illum, quid fecisset. Ubi observandum Samuelem antequam in Saulem ferat sententiam, facere illi potestatem factum suum defendendi. Quae sane optima est recti iudicii forma, ut de facto prius constet, quo deinde iudicium fiat. Nac poterat Samuel primo statim occursu increpare Saulem, et insaniam illi exprobrare: sed quum quaerit ex ipso quid fecerit, defensionem, si quam habebat, iubet eum proferre: qua deinde audita nihilominus hominem condemnat. Porro nobis inquirendum hoc loco, qua in re Saul peccarit. Multi existimant peccasse illum usurpantem sacerdotis officium, quod eum non decebat. Et sane si hoc ita esset, graves poenas crimen illud merebatur. Notum enim quae poena deinceps Oziam regem exceperit suffitum ad altare adolentem, nempe lepra qua repente percussus est. Quid ita vero? Nempe quod non contentus regia illa quam a Domino consequutus erat dignitate, duo munera confundere voluerit, quae Dominus distinxerat, et manu propria adolere contra legis divinae mandatum. Itaque lepra percussus et regia dignitate spoliatus et exauctoratus est, ac ut reliqui leprosi separatus a reliquis vitam miseram cum summo dedecore et ignominia coniunctam transegit. Verum non est verisimile Saulem ipsum sacrificium obtulisse sine sacerdote, cuius erat officium ex Dei mandato sacra faciendi. Neque etiam ipse Samuel poterat rite ex legis praescripto sacrificium offerre et adolere: alioquin non minus quam Saul peccaturus. Quamobrem falluntur qui existimant Saulem alienum officium usurpasse, quod sibi lege Dei non licebat: et Samuelem qui sacerdos erat exspectare debuisse. Neque enim fuit ex ordine sacerdotum Samuel, qui tantum erat Levita: cui proinde non licuit sacerdotum officium sibi arrogare. Et praeterea sequente capite videbimus interfuisse legitimum sacerdotem Ahiazum de tribu Levi, progenitum ex posteris Eli summi sacerdotis, cuius facta est mentio initio huius libri, filium nempe Phinees, alterum ex filiis Eli, qui vivo patre sacerdotii vices impleverat. Ille igitur sacerdos erat Deo acceptus, qui fuit in acie cum Saule, et nominatim dicitur ephod tulisse, id est sacram tunicam, unde apparet illum fuisse tanquam mediatorem inter Deum et homines: quod esset figura et imago Domini nostri Iesu Christi servatoris unici. Fuit autem ephod quoddam tunicae genus quod ad Deum consulendum in rebus angustis et dubiis adhibebatur. Quare Saulis peccatum satis manifestum est, in eo quod, non quidem alienum, nempe sacerdotale munus invasit, sed nimium festinavit, et praefixum a Domino tempus non exspectavit: ac proinde minime accusandus quasi manu propria sacrificavisset. Sed gravius in eo peccavit, quod quum in promptu remedium haberet, non usus est. Nam quum dilabi populum et metu perculsum se domum recipere videret, cur non advocabat Ahiazum, ut deinceps fecit, et os Domini interrogabat? Nam Deus promiserat se praesentem adfuturum omnibus ipsum in fide et veritate invocantibus. Ahias vero quum ephod haberet, veluti praesentem Christum exhibebat, in cuius nomine familiaris ad Deum accessus patet. Quare quum Saul tantum beneficium praesens neglexerit, merito condemnatur. Nam primum nimia illa festinatio fuit contraria fidei, et cum rebellione coniuncta: ad quam accessit ingratitudo, remedium oblatum, si modo advertisset, reiiciens. Atqui certum est non contemtu aut fastidio Saulem hoc beneficium reiecisse: sed terrore et metu perculsum fuisse, ut neque meminerit ephod, neque sacerdotis. Ex quibus allata superius doctrina clarius elucet, ita esse nostros omnes affectus cohibendos et fraenandos, ut nos totos in Dei obsequium componamus, et vera fide in eo perseveremus. Ac si forte Deus occultare se videatur, et in maximas angustias redigamur, nihilominus tamen de ipsius erga nos egregia voluntate persuasi simus, exspectantes eius auxilium opportuno semper tempore praesens adfuturum, modo in illo invocando perseveremus. Et quicunque casus evenerint, omnium rerum nostrarum exitum in illius providentiam reiiciamus, et in illo solo conquiescamus: ac summopere caveamus ne nimium nobis arrogemus, neve Deo nos regendi rationem praescribere velimus. Deinde discendum ex hoc loco, metu in nobis dominante et sensus omnes occupante rationi et iudicio locum eripi: adeo ut quaecunque pericula ingruerint, animum statim despondeamus. Nam rebus quidem secundis et prosperis fidem nostram in Deum iactamus, et pro solo auxiliatore in rebus angustis et difficilibus habemus, denique quisque fiduciam quae in unum Deum est coniicienda praedicat et magnopere laudat: sed ubi ad rem ventum est, et in res adversas incidimus, quibus premimur, tanto metu percellimur, ut ex mente nostra iudicium abeat, et Dei promissiones, de quibus paulo ante tantopere laetabamur et gloriabamur, effluant: Dei voluntatem probare nequeamus, neque ipsius virtutem meditari: denique tanta perturbatio mentes occupet, ut quo nos vertamus nesciamus. Quare si nos Dei verbo regendos tradere volumus, adversus istiusmodi violentos affectus et passiones, quibus ita rapimur et agimur ut bestiae simus an homines incertum sit, pugnandum est. Quamobrem utilissima est doctrina ista, qua doce-

mur nos nunquam in Dei obsequium compositum iri, quin affectus nostros cohibere et fraenare didicerimus. Itaque si quod periculum immineat, sic timeamus ne horrore et terrore dissiliamus, sed affectus nostros cohibentes, in Deum modeste spem nostram coniiciamus. Si quae tristitia invaserit, ne vindictae cupiditate incendamur: sed ad verbi divini regulam nos componamus. Si quae contra laetitiae occasio se obtulerit, ne insolenter nos geramus, sed nos intra verbo divino praescriptos modestiae terminos contineamus. Denique Deum nunquam ut oportet colemus, quin adversus nostros affectus pugnemus. Atque hic in primis metuendae artes diaboli, novas semper rationes quibus deiiciat nos, et si posset in exitium trahat, molientis. Nam modo immoderata laetitia, modo immensa tristitia, modo metu ingenti, modo aliis variis modis nos adoritur, adeo ut nisi firmo nitamur fundamento, brevi sit eversurus. Atque idcirco necesse est nos adversus ipsius conatus bene munitos esse, et affectibus omnibus ultro resistere paratos, ne ab illis a Dei cultu avertamur, et ab officio nostro resiliamus. Et de istis hactenus.

Caeterum non est verisimile Saulem ex contumacia fuisse adversus Deum rebellem, et oblatam gratiam reiecisse. Nam necessitate quam sibi finxit ad sacrificandum impulsus est: et satis conspicuum est illum ab omni ambitione aut arrogantia fuisse in hoc facto alienum, et ab omni contemptu sacerdotalis dignitatis, ut ante diximus. Verumtamen non ideo excusationi locus ipsi ullus factus est. Quamobrem discamus inutiles et irritas fore coram Deo nostras omnes excusationes, si quacunque tandem ratione quod ipsemet praescripserit transgrediamur: ac nullo praetextu posse nostram inobedientiam tegi apud Deum. Tanti enim facit obedientiam, ut neque coelum, neque terra, non denique totus mundus possit coram Deo iustificare inobedientiam peccantes, quemcunque tandem pro se praetextum adferant. Nam quae magis speciosa posset adferri excusatio ista qua se apud Samuelem Saul tuebatur: Ego te septem dies exspectavi, et tamen non venisti? Quin etiam ego te decennium exspectassem, sed quum animadverterem sensim dilabi perterritum populum, in maximis angustiis fui. Verbum hebraeum significat, continui me, ut sit sensus, valde coarctatus sum; quasi diceret, sane libenter voluissem non sacrificare, neque ad sacrificandum cogi: sed quum praesens periculum animadverti veluti coarctatus sum et in angustias redactus, ut vel invitus sacrificare sim coactus. Apparet ergo Saulis excusatio: Ego te inquit, septem dies intra quos te promiseras venturum exspectavi, et interea magno numero coactos hostes adversus me vidi facere incursionem et impetum paratos ad me opprimendum: populum vero contra terrore percitum fuga sibi quaerere salutem, quare quid ego in his angustiis fecissem? Ego vero in Deo meum auxilium positum sciebam: ac proinde a me invocandum, et in istis angustiis consulendum non ignorabam. Sed sine sacrificio non poteram. Itaque necessitate ad sacrificandum adactus sum: Deum enim in istis difficultatibus invocare volui: nihilque temere suscepi. Neque enim mihi licebat Deo inconsulto adversus hostes copias ducere et irruptionem in illos facere sine mandato divino, et sine testificatione voluntatis ipsius, quam sciscitari volui usitata ratione, nempe facto sacrificio. Ex quibus apparet Saulem in illa sua rebellione voluisse obedientiorem videri multis qui cum humilitate Deo obedire se simulant. Sane non poterat maiore neque speciosiore apud homines virtutis titulo Saul commendari quam quum post exspectatum Samuelem sacrificio facto Deum invocaret. Nam nisi sacrificasset, multorum sermonibus accusatus fuisset, quasi spem in Dei auxilium simulans, tamen non animadverteret hostes in singulas horas posse illos imparatos aggredi, et opprimere. Nam in dies augeri vires hostium; contra imparatum esse Saulem; ac quum postularit necessitas auxilio et consilio destitutum iri, quod Deum rite non invocasset. Quare non igitur Dominum rite consuluit, et os ipsius interrogavit? Quare ignavus desedit? ubi pristina virtus? Istis aut similibus vocibus Saul poterat a multis urgeri, si perstitisset, Samuelem ut praescripserat, exspectare: ac proinde ipsius festinatio et sacrificium magni fieri, ab iis qui ex suae rationis sensu de divinis rebus iudicare audent. Sed hoc memoria tenendum est, inanes omnes fore praetextus et excusationes, nisi sententiam quam ipse Deus per Samuelem tulit attendamus, et reos fore semper contumaciae et rebellionis. Ecquid enim Saulem ista iuvant? Septem dies adventum Samuelis praestolatus est: praescriptum tempus elapsum erat: quo elapso solenne sacrificium fecit: minime quidem sibi alienum munus arrogans, neque eo facto gratiam et autoritatem quaerens, neque stulta curiositate aliquid a se alienum tentans: sed necessitate adductus. Nam undique constringitur, inde ab hostibus, hinc a populo ipsum deserente. Quid igitur hic agat miser, quod consilium in tam angustis rebus illi reliquum est, nisi ut ad Deum confugiat, et auxilium ab illo petat? Sed quomodo petat nisi facto sacrificio? Quare Deum requirit, et ab illo pendere et exspectare auxilium se testatur: denique Saulem dixeris angelicam virtutem hic prae se ferre. Verum enimvero licet excusationes nostras et bonas intentiones speciosis verbis ornatas in medium adferamus, Deus tamen uno verbo pronunciat, se non accepturum sacrificia praeter ipsius mandatum facta: cui omnino sententiae est acquiescendum. Quamobrem hic doce-

mur non quaerere effugia, quum Dei verbo reprehendimur, ne malum malo cumulemus. Quin etiam cavendum summopere ne specie illa excusationum decipiamur: quandoquidem solent homines speciosis coloribus tegere et fucare, quae ex arbitrii sui sensu et propria voluntate faciunt contra Dei voluntatem. Nam exempli gratia, nonne papisticae illae superstitiones et illusiones, quas Dei cultum vocant, speciosis sapientiae rationibus fulciuntur? Sane Paulus ita loquitur, quum suo iam tempore quaedam imaginariae superstitiones in Dei cultum inveherentur, aliis legales caeremonias retinentibus abstinendo a cibis lege Dei prohibitis, aliis vero hos et illos ritus ex suo sensu fingentibus, quae omnia dicit habere speciem sapientiae et humilitatis. Nam qui his vel illis rebus abstinebant, totidem modis carnem suam domare videbantur. Atque haec est hodie papistarum doctrina, quadragesimale illud ieiunium laudantium, tanquam necessarium ad carnem domandam et coercendam remedium. Quasi vero domandae carnis ratio sit discrimen illud carnium et piscium, et religio abstinendi a carnis suillae frustulo, facta interim potestate ventriculi et abdominis aliis delicatioribus cibis ad nauseam usque replendi, in quibus omnibus hominum praeceptis magnam sapientiam ostentant. Sed Paulus fideles admonet de istis, ut discant hominum inventiones fugere, quod inanes et irritae sint, et in fumos abeant. Itaque licet hominum iudicio Saul prudenter fecisse dici possit, quum sacrificium fecit Deum consulturus, et in rebus angustis invocaturus: tamen contrarium apparet ex prophetae Samuelis responso, quum Dei nomine et autoritate Saulem sic alloquitur: Stulte egisti. Quamobrem cognoscamus quidquid sine Dei mandato nobis placet, non modo stultitiam fore coram Deo, sed etiam abominationem, ut dicit Dominus apud Lucam, quod apud homines sublime est, abominationem esse in conspectu Dei. Et tamen ea est hominum vecordia, ut quidquid animo finxerint, Deo gratum esse debere sibi persuadeant. Sed quaeso, quae convenientia est inter Deum et homines, Deum, inquam, omnipotentem, et miseros homunciones in terra instar lumbricorum reptantes? Ea sane quae igni cum aqua. Deus enim a nobis vehemens studium in ipsius cultu postulat, et ut sine hypocrisi et simulatione colamus eum, et veneremur ex suae voluntatis praescripto. Nos vero carnales sumus et pleni simulationis, ut ait apostolus. Deinde ea est hominum audacia et tam stulta arrogantia, ut in ea se inferant et intrudant quae non oportet. An ideo vero quod temerarii sumus et arrogantes Deus gratum habebit quidquid illi obtulerimus? Sane licet totus mundus in stultam hanc opinionem nos induxerit, Deus tamen irritum esse conatum nostrum demonstrabit. Istud enim ratum esse oportet, a viarum Domini praescripto recedentes semper condemnatum iri hac voce Samuelis: Stulte te gessisti. Licet enim tibi causam bonam fingas, Deus tamen longe secus est iudicaturus. Hinc itaque in genere discamus nullas quaerere excusationes quibus facta nostra tegamus: neque ad nostram mensuram aut stateram et normam eadem appendere et examinare quum de boni et mali discrimine iudicandum est. Nihil enim aliud quam mendacium et inanis illusio nostra quaecunque commenta deprehendentur, et in operibus infidelitas apparebit. Quare cavendum summopere ne hic falsis nostris ponderibus et stateris locum demus in discernendo bono a malo: sed ex solo Dei verbo pendeamus, et ad illud tanquam unicam normam facta omnia dictaque nostra exigamus. Atque ista sunt nobis ex Saulis increpatione retinenda. Caeterum observanda vicissim Samuelis in Saule corripiendo modestia. Nam etsi rex ipse salutet ipsum officiose, nihilominus tamen ab officio non recedit, quin cordate munus suum exsequatur, et Saulem duriter increpet, ut facti ratio postulabat, et Deus ipse iubebat. Hic igitur insigne exemplar proponitur imitandum omnibus verbi divini doctoribus et ministris, ut nimirum nullis neque minis, neque adulationibus, ab officio deterreantur, sed officio suo fungantur: ac si vel odio, vel contemptu premantur, nihilominus tamen in vocatione forti et praesenti animo perseverent, et hominum malitiam flocci faciant, et adversus eam audaciores eant. Sin contra vel honoribus vel blanditiis demulceantur, Deo tamen in primis serviendum sciant, eorumque saluti consulendum, quorum ipsis a Domino cura commissa est: licet durius excipere illos debeant, et scabiem illorum refricare, nullo modo parcentes vitiis quotiescunque se occasio obtulerit, ne prodere salutem ipsorum videantur, et in ultimum exitium coniicere. Sed vicissim cavendum ne aliqui se verbo Dei reprehendi moleste ferant; sed Paulinam doctrinam usurpent, nimirum ita compositos mores habeant, ut intrantes in Christianorum coetum infideles arguantur, et honorem verbo Dei debitum habere cogantur. Nam si Paulus ista de incredulis et miseris hominibus, qui nullum antea divinae maiestatis sensum habuerant, densissimis ignorantiae tenebris immersi, protulit, quanto magis debet habere vim in iis qui se verbi divini auditores, et gregis divini oves profitentur? Quare discamus admoniti et durius increpati de peccatis non indignari, neque obloqui et responsare: sed modeste et placide correctionem admittere, quae in bonum et utilitatem nostram, a pastoribus aut aliis facta, cedit. Sane Saul non admisit Samuelis reprehensionem: nam coepit tum suffugia quaerere. Et deinceps etiam videbimus eum longius ab officio,

tam acri reprehensione Samuelis offensum, recessisse. Sed cavendum ne illius imitemur festinationem, multoque minus rebellionem et contumaciam, in quam se praecipitem dedit. Nam horrenda deinceps confusio in ipsius caput et posteros incidit. Quare quotiescunque Deus acrius nos increpabit, dociles mentes adferre discamus: nostro enim commodo fit, ut summo iure nobiscum Deus agat, nempe ut absolvamur, et ne in ultimam illam condemnationem, omnibus contumacibus et in peccatis sese obfirmantibus paratam incidamus.

Sequitur deinceps gravius poena quam Saulem manere Samuel docet his verbis: *Certe stabilivisset Iehova regnum tuum apud Israëlitas usque in saeculum, nunc autem regnum tuum non stabit: quaesivit sibi Iehova virum secundum animum suum, quem mandavit esse antecessorem in populo suo.* Ita Deus decrevit et ratum est Iehovae decretum. Caeterum hic oritur non parva quaestio, quomodo dicat Samuel, Saulis regnum, si observasset quod iussus fuerat, stabilitum iri in perpetuum: quandoquidem superius vidimus non fuisse a Domino regnum istud approbatum, quod nullo iusto fundamento niteretur: et quod populus iugum sibi a Domino impositum excutere voluisset. Praeterea, quum Deus sibi semper similis sit et immutabilis, non possunt hominum facta voluntatem illius et decretum immutare. Oportebat autem sceptrum in tribu Iuda erigi confirmarique: quemadmodum multis ante saeculis sanctus spiritus per os Iacobi praedixerat. Quinam igitur fieri posset, ut sceptrum in familia et tribu Beniamini erigeretur stabilireturque, quae nulllas promissiones acceperat: et Deus propositum mutasse, et varius esse videretur? Sane quum stare ista non possint, apparet etiam regnum in familia et tribu Saulis constitui et stabiliri non potuisse, neque in alia ulla tribu: aut Dei veritatem destrui oportuisse, et in Deo inconstantiam fuisse dici et mutabilitatem, quod nimis absurdum foret, et sine blasphemia ne cogitari quidem potest. Hic nodus ut expediatur. observandum Deum non semper nobis consilium suum arcanum et incomprehensibile revelare: quod non sine causa apud prophetam abyssus immensa dicitur: sed propter nostram infirmitatem et hebetudinem in causis inferioribus retinere. Quoniam enim non possumus ad consilium usque ipsius inenarrabile conscendere, neque ipsius maiestatem ferre, Deus nostrae infirmitatis rationem habens, sese nobis accommodat, et modum aliquem proponit, per quem voluntatem suam nobis patefacit. Quare quum Deus alicui minatur, ad poenitentiam istis comminationibus eum vocat, et si convertatur a pristina vita et vitiis ad meliorem frugem, se vicissim conversum iri dicit. Sane Deus non mutatur, ut mutantur homines, neque ab hominum poenitentia pendet, aut ex hominum factis consilium capit. Neque enim hominum poenitentia potest quae futura sunt immutare: sunt enim mobiles et inconstantes, et in horas mutantur, quae varietas et mutabilitas in Deum cadere non potest, cui omnia futura praesentia sunt: quare poenitere illum non potest. Verum Deus ita loquitur, nostrae infirmitatis respectu. Sic itaque propheta Samuel increpat Saulem, quum dicit, stabiliturum fuisse Iehovam regnum ipsius apud Israëlitas, si Dei mandato fuisset obsequens: ut verum id futurum fuerit, si Saul conditionem illam appositam observasset. Sed ista sunt sic expendenda, ne Dei consilia et arcana incomprehensibilia curiosius scrutemur. Nam si Saul officium regis inoffenso pede facere perrexisset, Dei benedictionibus cumulatus fuisset, et novis semper donis auctus: sui enim similis semper est Deus. Sed etiam hic observandum Deum, ut viam faciat arcano illi suo aeterno et incomprehensibili decreto, saepe uti mediis causis inferioribus. Et ita factum ut Saul a recta via aberrarit, ut Deus regnum Davidis in tribu Iuda erigeret, et Davidem in illius possessionem mitteret. Lapsus itaque Saulis fuit causa media vel inferior electionis Davidis. Ita D. Paulus de Iudaeorum casu loquens ait illorum lapsum et ruinam causam esse nostrae vitae et salutis. Quod enim a Deo alieni facti sunt, inde factum ut Deo reconciliati fuerimus ad salutis promissionem obtinendam. Verum si Iudaei perseverassent in timore et lege Dei, non ideo tamen desiissemus Deo coniungi cum ipsis: quemadmodum olim a propheta dictum est, fore ut septem infideles vestem fidelis unius accipiant, dicantque: Eamus, ascendamus in montem Domini. Sed quoniam sese Iudaei privilegio illo indignos reddiderunt, quid deinceps accidit? Provocarunt me, inquit Dominus, suis rebellionibus et contumaciis, et vicissim ego illos provocabo. Populos enim suscitabo, qui filii mei erunt. Sane antequam ad evangelii cognitionem veniremus, eramus instar miserarum pecudum: et in locum sancti illius seminis surrogati sumus: quod sua culpa in maledictionem incidit. Ex quibus apparet divina providentia res omnes ita disponi, ut Dei consilium, non capiamus, quod captum nostrum et intellectum superat, verumtamen ex causis inferioribus apparet Deum efficere quae apud se decrevit: et sic operari ut quod ore suo pronunciavit semper impleat. Sic initio huius historiae vidimus, Deum voluisse filios Eli occidere. Quid ita vero? Nempe iam ante decreverat familiam illam et stirpem delere: quare sic medias causas ordinavit, ut illi perierint. Sic quum populo voluit benedicere, viros suscitavit quos donis ad sustinendas tanti muneris partes necessariis ornavit. Contra vero, quum in populi peccata voluit animadvertere, et severius populum punire, malos duces

ipsi praefecit. Sic videmus quum David animum obfirmaret ad recensendum et lustrandum populum contra expressum mandatum legis, fuisse Dei consilium ut populus puniretur. David tamen ambitione peccabat, et solus istius facti reus videbatur. Et nominatim dicitur Deus cor Davidis impulisse. Sane. Sed Deus arcanum suum consilium novit. Ex quibus apparet Deum habere suum consilium admirandum, quod nunquam mutatur, neque variatur: et tamen uti mediis inferioribus quibus suum consilium ad praescriptum finem deducat. Sed quae, obsecro, media? Sane vias obliquas, et temere huc illuc aberrantes sequi videtur, immo fini et scopo ad quem collimat penitus repugnantes. Sed nostro iudicio. Verum hoc ita fieri teneamus ne nimium nobis sapiamus, et potius ad illa arcana caecutiamus, quantum Deo videbitur. Caecutiamus, inquam, in illis divinis consiliis, sic ne in ea quae captus nostri vires superant inquiramus. Neque enim caecutiendum, quum voluntas ipsius cognoscenda est, ut ad eam vias nostras dirigamus, et facta omnia nostra, dicta et cogitationes exigamus. Quamobrem, quum hic scriptura dicit regnum Saulis stabilitum fore in Saulis manu, si Dei mandatis obsequutus fuisset, verissimum est. Sed vicissim Deus contumacia Saulis ut media causa est usus ad faciendam viam electioni Davidis, et divinorum oraculorum impletioni. Deus itaque lapsum istum Saulis subordinarat decreto suo: ac proinde tum lapsus Saul exautoratus est et regia dignitate pulsus: et merito quidem. Quis enim audeat Dei consiliis obloqui, et in Deum sui peccati aliquam culpam coniicere, quum Saulem condemnare cogamur, qui propria conscientia convincebatur et confessione propria urgebatur? Nae si Saul ipse delictum confiteri cogitur, seque reum agnoscit, os omne claudi oportet, et omne murmur cessare, ne quis Deo obloquatur et obstrepat: et confiteri regnum illud irrevocabile quod Davidi debebatur, non potuisse in Saulis manu stabiliri. Sed mediam causam quae in sensus nostros incurrit et quae satis nota est, lapsum Saulis, inquam, sciamus fuisse causam adempti Sauli regni, et in Davidem translati. Et hactenus de istis. Quamobrem ex istis discamus aeterna Dei consilia suspicere et adorare, quum sensum nostrorum captum superant: et ab omni curiosa inquisitione abstinentes, Deum sobrie et cum timore et reverentia veneremur et adoremus. Ac si Deus mediis utatur de quibus nunquam cogitaverimus, cum sciamus iustitiam suam et admirabilem bonitatem nobis incomprehensibilem velle in illis considerare: et hoc axioma et principium semper retineamus, Deum arcanum suum habere quod consilium acies mentis nostrae non potest apprehendere. Sane si nos intra modestiae huius terminos contineamus, longe dissimiles erimus fanaticis illis hominibus suas blasphemias plenis buccis despumantibus, et adversus hanc doctrinam frementibus, quod illam sensibus suis et mentis viribus capere non possint. Sane nostris sensibus Dei voluntas quidem varia et sibi contraria videtur: quemadmodum et Paulus Dei sapientiam vocat multiformem, unde fit ut ad illam caecutiamus, et ad illam viarum Domini abyssum immensam stupeamus: verumtamen Dei nihilominus voluntas una et simplex est. Et quod iam nostri sensus assequi non possunt, videbimus quum in ipsius gloriam transformati fuerimus, et Deum sicuti est videbimus. Nunc enim tanquam ex parte cognoscimus et in obscuritate: quapropter necesse est nos exspectare diem plenae revelationis, in quo comprehendamus quae iam infinitis partibus omnes nostros sensus superant et occulta sunt. Sic enim Deus ista disposuit. Et hactenus de proposita illa quaestione, quomodo mansurum fuisse et stabiliendum dicatur regnum in manu et familia Saulis, si Dei verbo se obsequentem praestitisset. Deus enim labi illum voluit, ut Davidem in regiam dignitatem eveheret, et in regni possessionem mitteret. Idcirco dicitur Deus hominem secundum cor suum reperisse: quibus verbis Samuel ostendit merito Saulem fuisse reiectum. Neque enim aeternum illud decretum respicit, quo Deus per prophetam suum praedixit sceptrum a tribu Iuda nunquam recessurum. Sed hominem se dicit reperisse secundum animum suum, quod Saul sua culpa exauctoratus sit: quod a Deo propter peccatum non esset approbatus, sed reiectus. Atque hanc ob causam regnum ipsius non fuit diuturnum. Caeterum verissimum est Davidem gravissime in multis Deum offendisse: et quidem longe gravius quam Saul in hoc facto. Neque enim aut terrore perculsus, aut alio vehementiore metu adactus est ad Uriam interficiendum, aut ad Dei nomen quantum in ipso fuit, blasphemis impiorum vocibus et lacerationibus exponendum, aut ad tam turpe et foedum adulterium committendum. Quibus vitiis longe gravius coram Deo peccavit. Sed Deo ipsi peccata illa condonare visum est, et ex mera sua gratia quod semel decreverat apud se voluit ad finem suum perducere, regnumque in tribu Iuda et Davidis familia erigere et confirmare, donec adveniret ille rex regum Dominus noster Iesus Christus. Atque haec est vis verborum illorum, Iehovam quaesivisse sibi virum secundum animum suum. Caeterum non inde tamen sequitur Davidem aliquid ante hoc Domini decretum boni fecisse aut cogitasse, quo Dominum commoveret, ut deinceps videbimus. Sed Deus illum elegerat et ad hunc usum, licet incogitantem, destinarat. Ita Dominum videmus Ieremiam prophetam compellare, antequam ex utero matris egressus esses, ego te ad hanc vocationem

elegi et destinavi. Et ita de se Paulus in epistola ad Galatas loquitur. Quamobrem ita iussus est Samuel Saulem alloqui, quod apud Dei decretum aeternum ita esset constitutum: et deinceps ipso usu ratum factum est.

Iam vero procidamus *etc.*

HOMILIA XLVII.

15. *Surrexit autem Samuel, et adscendit de Galgalis in Gabaa Beniamin. Et reliqui populi adscenderunt post Saul obviam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Beniamin. Et recensuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quasi sexcentos viros.* 16. *Et Saul et Ionathas filius eius, populusque qui inventus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin, porro Philisthiim consederant in Machmas.* 17. *Et egressi sunt ad praedandum de castris Philisthinorum tres cunei: unus cuneus pergebat contra viam Ephra ad terram Sual.* 18. *Porro alius ingrediebatur per viam Bethhoron, tertius autem verterat se ad iter termini imminentis valli Siboim contra desertum.* 19. *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israël: caverant enim Philisthiim ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam.* 20. *Descendebat ergo omnis Israël ad Philisthiim, ut exacueret unusquisque vomerem suum, et ligonem, et securim, et sarculum.* 21. *Retusae itaque erant acies vomerum, et ligonum, et tridentium, et securium, usque ad stimulum corrigendum.* 22. *Quumque venisset dies praelii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi qui erat cum Saule et Ionatha, excepto Saul et Ionatha filio eius.* 23. *Egressa est autem statio Philisthiim ut transcenderet in Machmas.*

CAP. XIV.

1. *Et accidit in quadam die ut diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum: Veni, et transeamus ad stationem Philisthinorum, quae est trans locum illum. Patri autem suo hoc ipsum non indicavit.* 2. *Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa sub malogranato quae erat in Magron: et erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum.* 3. *Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo, portabat ephod, sed et populus ignorabat quo isset Ionathas.* 4. *Erant autem inter adscensus per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petrae ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc inde praerupti, nomen uni Boses, et nomen alteri Sene.* 5. *Unus scopulus prominens ad aquilonem ex adverso Machmas, et alter ad meridiem contra Gabaa.* 6. *Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum: Veni transeamus, ad stationem incircumcisorum horum, si forte faciat Dominus pro nobis: quia non est Domino difficile salvare, vel in multis, vel in paucis.* 7. *Dixitque ei armiger suus: Fac omnia quae placent animo tuo: perge quo cupis, ero tecum ubicunque volueris.* 8. *Et ait Ionathas: Ecce nos transimus ad viros istos: quumque apparuerimus eis,* 9. *Si taliter loquuti fuerint ad nos, manete, donec veniemus ad vos, stemus in loco nostro, nec adscendamus ad eos.* 10. *Si autem dixerint: Adscendite ad nos, adscendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris: et hoc erit nobis signum.* 11. *Apparuit igitur uterque stationi Philisthinorum, dixeruntque Philisthiim: En Hebraei egrediuntur de cavernis in quibus absconditi fuerant.* 12. *Et loquuti sunt viri de statione ad Ionathan et ad armigerum eius, dixeruntque: Adscendite ad nos, et ostendemus vobis rem. Et ait Ionathas ad armigerum suum: Adscendamus, sequere me, tradidit enim Dominus eos in manus Israël.* 13. *Adscendit autem Ionathas manibus et pedibus reptans, et armiger eius post eum, itaque alii cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat sequens eum.* 14. *Et facta est plaga prima, quam percussit Ionathan et armiger eius, quasi viginti virorum, in media parte iugeris, quod par boum in die arare consuevit.* 15. *Et factum est miraculum in castris per agros, sed omnis populus stationis eorum, qui ierant ad praedandum, obstupuit, et conturbata est terra, et accidit quasi miraculum a Deo.* 16. *Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin, et ecce multitudo prostrata, et huc illucque diffugiens.* 17. *Et ait Saul populo qui erat cum eo: Requirite, et videte quis abierit ex nobis. Quumque requisissent, repertum est non adesse Ionathan et armigerum eius.*

Ex superioribus didicimus quam admirandis et inopinatis rationibus Deus populum suum israëliticum liberasset, et Saulem interea ostendisset indignum qui in ullam istius victoriae laudis partem veniret. Nam oportuit ipsum ignominiae parte, quam innuendam illi supra docuimus, iam affici. Itaque hic in primis dicitur Saul, lustrato exercitu, tantum sexcentis hominibus fuisse stipatus: quum antea viderimus illum ingenti multitudine populi cinctum, ut potuerit exercitum in praelium educere tercentum et triginta mille hominum. Porro Philistaeorum exercitus efficiebat triginta mille currus: et sex mille equites: peditum vero tantam multitudinem, ut esset sicut arena quae est in littore maris. Quamobrem de populi israëlitici salute actum videtur, et iam praeda certissima Philistaeis futurus. Verum Deus virtutis et potentiae suae ac favoris erga populum splendori viam hic patefacere voluit, ut populus in istis angustiis ad Deum

conversus ab illo suppetias peteret: vel si forte ingenti metu et horrore perculsus ad Deum confugere non recordaretur, parta saltem victoria et debellatis hostibus, Deo soli gloriam tribuere meminisset totius victoriae, ne quam sibi homines partem laudis vendicarent. Neque enim frustra dixit propheta, Deum non delectari equi fortitudine quod etiam hominibus merito possumus applicare. Minime id quidem quasi Deus opus suum oderit. Nam si fortis equus et robustus nobis contigerit, sane possumus eo ad res necessarias uti: et si viribus praediti sunt homines, Dei donum esse certum est, minime contemnendum. Sed quoniam proclives sumus ad ambitionem et arrogantiam mediis istiusmodi exornati, ut nobis videamur satis ex nobis ipsis validi ad nos tutandos: idcirco dicitur Deus illis mediis non delectari: ne in illis fiduciam nostram collocemus et acquiescamus: sed ut ad Deum confugientes ab illo solo salutem speremus, et in omni humilitate illum invocantes debitum honorem reddamus. Porro Deum ardentibus et sinceris precibus interpellare non possumus, nisi in angustias redacti fuerimus et inopiam nostram senserimus. Nam si rebus omnibus necessariis instructi nobis videamur, et voti facti compotes omnia ex animi sententia succedant, Deum licet precemur, non serio affectu facimus, sed tantum ex more et ritu quodam externo. Quapropter necesse est nos rebus omnibus destitui, eo usque ut inopia nos ad Deum deducat, tanta quidem animi vehementia, ut ipsi debitum honorem reddamus: et non tantum ore sed re ipsa et ex animo profiteamur salutem nostram ab illo solo pendere, sine cuius favore et benevolentia nostra salus periclitetur, et de nobis sic actum sit, ut nulla salus superesse videatur. Quamobrem minime dubium est quin Deus voluerit populum suum inermem esse, et rebus omnibus ad iustam defensionem vacuum, ut deinceps victoria de hostibus insigne esset trophaeum et monumentum oblati a Deo e coelis auxilii, et erepti populi sola Dei virtute et potentia e mortis faucibus, quod spem omnem salutis abiecisset. Caeterum observemus quanta in isto populo rerum omnium esset confusio, quum Dei hostes tantam in populum tyrannidem exercerent, ut miseris hominibus ne liceret quidem ad conficiendos vomeres aut ligones suos, aut secures suas, aut rutra, denique necessaria omnia instrumenta ad terram colendam, aut alia ad domesticos usus instrumenta fabros habere, adeo ut ligna scindere nisi commodato acceptis securibus non possent: et necessario a suis hostibus accipere cogerentur, a quibus tamen centies millies caesi periissent si Deus permisisset. Quum igitur in tantas angustias redactum videmus populum illum a Deo electum, et solum in toto terrarum orbe in quo Dei nomen invocabatur et adorabatur: discamus illius exemplo minime mirari si nonnunquam Deus permittit nos ab hostibus premi, et in extremum venire discrimen ut millies perituri videamur, et summo dedecore et ignominia obruendi. Haec, inquam, omnia si nobis contigerint, agnoscamus iam olim hanc fuisse ecclesiae conditionem, Deo partim ita puniente peccata illorum qui ingrati in ipsum fuerant, et immemores beneficiorum ab ipso acceptorum: partim etiam eorum patientiam explorante, qui fideliter ipsum coluerunt et honorarunt. Hic itaque tanquam in imagine viva licet ecclesiae conditionem contemplari, quoties illam serio explorare Deo visum est. Quid vero de Saule dicemus, qui non ita pridem exercitum collegerat trecentum mille hominum, iam vero solis sexcentis hominibus stipatur. Profecto historiae fidem faciunt post ingentem stragem militum, tamen imperatores receptis militibus autoritatem suam retinuisse: et licet morte ante oculos versante, milites suum imperatorem nunquam deseruisse. Hic vero licet nondum fecissent hostes impetum, et Saul tuba milites excivisset, qui magno numero primum advenerant, tamen sensim dilapsi sunt, ut reliquos tantum homines sexcentos Saul habuerit. Sed, obsecro, quam paratos et instructos ad praelium? Ne unus quidem gladium, aut hastam habuit qua se tueretur: solas secures aut stimulos quibus fodiantur boves reliquos habebant. Quare maximum hic Saulis stuporem inspicimus: deinde etiam turpem populi fugam et dissipationem summamque rerum confusionem: quandoquidem de Dei auxilio non cogitantes, alii in speluncas, alii in cisternas, alii in sylvas sese abdiderunt, et quacunque ratione sibi consuluerunt: quo facto testati sunt se fidem omnem et spem salutis tanquam rebus desperatis proiecisse. Quae quum intuemur, discamus, ut ante monui, sic in Deum fiduciam nostram collocare, ut quum res nostrae deploratae videbuntur, et hostes viribus nos longe superare, tamen non desinamus sperare Dei virtutem facillime quidquid contrarium nobis fuerit superaturam: quandoquidem mortis exitus habet in potestate: ac proinde licet mille mortis discrimina ingruant, Deum tamen facile omnibus occursurum et ex ipsis sepulcri faucibus suos educturum. Nam quae olim Israëlitis de hac re factae sunt promissiones ad nos etiam pertinent. Sane Zachariae temporibus tristis rerum in Israële facies erat, summaque perturbatio. Nam facta quidem erat populo redeundi potestas, et urbem ipsam templumque Dei restaurandi: sed tamen undique premuntur. Et quidem eorum respectu qui in Babyloniam transportati fuerant et in Chaldaeam et alias regiones orientales dispersi minima pars erat reversa. Et quidem notum est factas illis promissiones Deum semen aliquod ipsis reservaturum, et reliquam aliquam par-

tem servatum iri, licet antea numerus infinitus et multitudo infinita fuissent. Sed ecce quam miseri ut velut oves in leonum versentur faucibus: quos vel odium vicinorum premit, vel calumniae, vel denique molestiae variae obruunt, ut hostium furori expositi undequaque videantur. Sed eos propheta consolatur. Et proposita visione quam habuerat de candelabro et lampadibus, adiicit duas oleas fuisse, quibus figurabatur vetus lex. Atque duas illas oleas docet perpetuo stillasse, ne lampades in ecclesia exstinguerentur. Deinde illud neque vi armorum, neque alia vi perfectum iri docet, sed spiritu ipso Iehovae. Ex quibus discimus Deum coniectis suis fidelibus iu tantas angustias, ut de sua salute desperent, quod non sint pares hostibus suis resistendo, qui magnis viribus inermes et inhabiles adoriuntur, hostes illos debellantem et dissipantem, velle suum opus agnosci, debitumque propterea sibi honorem reddi. Quamobrem non oportet fidem nostram niti neque multitudine militum, neque terrestribus ullis rebus: sed potius esse persuasos rebus istis omnibus destitutos, tamen re ipsa experturos satis magnam esse Dei virtutem ad nos tutandos et ex summis periculis ervendos, in quae ad nos explorandos ipse coniecerit. Ad nos igitur etiam illa prophetae verba pertinent. Certum enim est prophetam illis declarasse qualis sit ecclesiae conditio ex quo a captivitate babylonica redempta fuit, imo ex quo Dominus noster Iesus Christus in hunc mundum venit. Quotiescunque igitur hostium multitudine et minis terrebimur, quod ab illis iam iam laniandi videamur, ad istam promissionem confugiamus, futurum nobis instar fortissimorum aggerum et munitionum, nempe, non habendam nobis rationem neque gladiorum neque exercituum: sed contentos esse oportere virtute Domini nostri Iesu Christi, quae ad salutem nostram victoriam de hostibus reportatura est. Atque ex hoc loco doctrina haec tam utilis eruenda est: et praeter doctrinam utile est etiam exemplis confirmari, quale hoc loco Saulis occurrit, qui cum sexcentis hominibus tantum mansisse solus dicitur, undequaque tamen hostibus ingenti multitudine illum cingentibus ut desperata salus Israëlitarum, et facilis hostibus victoria, etiam non districtis gladiis videretur. Itaque tum hostes triumphos quasi iam parta victoria canebant: et minime dubium quin Dei nomen blasphemis suis vocibus lacerarent. Deo ad tempus illos ferente. Sed tandem re ipsa Deus patefecit, omnem illam hostium sese tam alte efferentium arrogantiam in summum ipsorum dedecus et confusionem verti. Quamobrem Dei contemptoribus superbia et arrogantia turgentibus, et in fideles crudeliter saevientibus, tanto propinquiorem ipsorum ruinam et dedecus esse sciamus. Et si Deus eo usque nos explorarit, ut hostes adversus nos multa moliantur et aggrediantur, illo permittente, et illis ex animi sententia res succedant, adeo ut nostra salus deplorata videatur, ne tamen dubitemus quin ipse debitam illis mercedem praepararit: et loco ac tempore patefaciat se nostri misertum, etsi ad tempus faciem suam a nobis occultasse visus sit.

Et de istis hactenus; transeamus ad ea quae de Ionathano dicuntur. Ac primo quidem adspectu nimium fuisse temerarius iudicabitur, sine iudicio et sine moderatione. Nam Saul solos sexcentos reliquos milites et quidem inermes habebat adversus hostium tot millia, nihilominus tamen castris clam egreditur cum armigero suo, et quidem eo tempore quo tres hostium cohortes egressae erant ante primum agmen ad praedam faciendam: quibus Ionathanus temere occurrit, et quidem inscio patre. Armatus quidem ad bellum exit, sed quid unus adversus tot cohortes? Quin armiger ipsius arma quibus se tueretur non habebat, nisi forte rutrum aut securim, et quidem commodato. Vidimus enim supra Philistaeorum fraude factum ut apud Hebraeos nullus faber inveniretur: ac si tandem libertatem habuerunt ad ferramenta conficienda, et molam ad exacuenda, non sine metu tamen et terrore fuit. Quare merito Ionathanus hominum opinione temerarius esset iudicandus, quod adversus tot hostes solus egressus sit, et praeterea ordinem everterit. Nam si belli tempore liceret positis castris, et hostibus undequaque cingentibus, temere cuique egredi e statione, quid inde periculi crearetur? Nae capitali supplicio digni sunt, qui belli tempore sine iussu imperatoris stationem deserunt: nam alioqui nullam autoritatem retineret, et summa rerum inveheretur confusio. Denique metuenda strages esset, si pauci sine maturo consilio et deliberatione castris egrederentur. Quamobrem videri potest Ionathanus patrem hic in maximum discrimen coniecisse: et per ipsum non stetisse quin ipse pater cum paucis reliquis militibus opprimeretur. Deinde egressus audet progredi usque ad milites qui in excubiis erant. Et ideo dicuntur ibi fuisse duo scopuli in modum dentium praerupti. Id apparet in montibus et collibus vicinis, in quibus eminentiores scopuli prae se ferunt quandam abyssi speciem, aut ingentis cuiusdam voraginis. Hic igitur duo fuisse vicini scopuli dicuntur, quos Philistaei occupaverant, et excubias ibi habebant, ut nemo illac aperta et regia via posset transire: tanta enim erat hostium multitudo ut nullus aditus ad illos pateret. Quare Ionathanus eo pedibus et manibus reptans conatur ascendere. Sed an defatigatus ex via invia poterat cum hostibus congredi? Quin etiam videamus quo maxime fundamento nitatur: *Adscendamus*, inquit, *ad incredulos et incircumcisos istos, et nos eis retegamus. Qui si dixerint adscendite ad nos, tum audacter adversum ipsos pro-*

cedemus: hoc enim erit signum socordiae ipsorum quod egredi castris non audeant, *et hoc signo cognoscemus Deum illos in manus nostras tradidisse. Sed si dixerint, subsistite donec pervenerimus ad vos: tum stabimus in loco nostro, et non adscendemus ad eos*: signum enim istud audaciae et fortitudinis. Quid istud, quaeso rei est? Nonne dicas pueriles iocos, immo in tanto rerum discrimine meram insaniam! Nae videtur Ionathanus non modo temerarius et inconsideratus, sed etiam in Deum impius, quod cum tentarit omen accipiens ex re in specie nulla et inani. Verum probari Deo factum istud videmus, et regi ab ipso Ionathanum traditis in ipsius manum hostibus, quos ante ipsius adspectum occumbentes, et quasi sola ipsius umbra territos armiger ipsius nullo negotio conficit. Quae quum intuemur, nonne divinum opus suspicere et admirari debemus? Nam quomodo perterriti Philistaei, et tanto pavore perculsi, ut metu occumbant, qui prius triumphos quasi victores canebant? quomodo factum ut ab Israëlitis, sine praelio fracti caesi fugatique sint, caedentibus Israëlitis eos quos metus semimortuos prostraverat? Nae istud intuentes necesse est fateri Ionathanum nihil hic ausum, et nihil coepisse sine divino ductu et impulsu: et fuisse veluti caecum, viae quam ingrederetur ignarum. En quibus quamque variis modis suorum misertus Deus operetur: si bellum immittit quibus illos exploret, sana consilia et fortitudinem iisdem subministrat. Quod si non ita semper facit, et inopes illi consilii et caeci quid acturi sint nesciant, et anxii in summas rerum omnium difficultates veniant: nihilominus tamen contra expectationem nostram Deus ita dirigit, et in angustiis manu sustinet, ut nostris consiliis faveat, felicemque exitum largiatur, modo in ipsum solum recumbamus et negotia nostra reiiciamus. Quapropter Deus saepe nos prius deiici et humiliari vult, et fieri instar infantium, ut consilii inopes rerumque omnium egeni, et prorsus caeci et ignari rerum et futuri exitus, tamen bene speremus Deique promissionibus acquiescamus, quandoquidem se nostri curam habere profitetur, et nunquam passurum nos ita premi ut opprimamur: sed in summis difficultatibus nobis adfuturum et ad felicem exitum res nostras perducturum. Istorum exemplum esto Ionathanus. In libris Iudicum videmus Deum prudentiae ac fortitudinis spiritum iis immisisse, quibus ut gratiae suae ministris ad populi sui defensionem et liberationem ex hostium manibus uti volebat. Sed hic diversum quiddam est, summopere nobis observandum, ne Dei potentiam ad nostrum modulum et mensuram appendamus. Nam si quoties in aliquas difficultates incidimus, liberationis modum aliquem nobis imaginamur, Deo quodammodo viam nostra imaginatione praecludimus: atque adeo si quam rationem nobis persuasimus sequamur, et illi acquiescamus, tantundem de Dei virtute et potentia detrahimus quantum nobis tribuimus, ut deinceps non sit amplius a Deo speranda nobis salus, propter summam illam nostram ingratitudinem. Quamobrem tanto diligentius istud observandum, Deum variis rationibus suis laborantibus opem ferre, ut modo ipsis oculos aperiat, ac prudentiam in rebus gerendis largiatur, donisque omnibus sancti sui spiritus necessariis instruat, quando ipsi placet: modo etiam anxios illos et animi dubios esse sinat: et tamen sic impellat ut infantem qui nondum incedere solus potest, et a tergo sustinetur, pater ignarum viae tamen manu deducat, et in viam rectam ductum non deserat, ne lapsus sibi malum accersat. Ita Deus se erga nos gerit, et labentes sustentat: et ita regit ut tamen clausis oculis et ignaros quo eamus impellat et deducat. Saepe itaque Deus praeter nostram opinionem, et ignaros eventus ducit: et arcana quadam vi regit, ut tandem ad optatum portum ignorata tamen viae nostrae ratione veniamus. Ne itaque Ionathanum temeritatis accusemus: sed illum potius impulsu Dei tanquam somniantem et extra se positum credamus aggressum opus omnino divinum et extraordinarium. Nam quum modo huc modo illuc impellitur, et ignarus exitus consiliorum haeret, et tandem viam reperit omnino divinum opus fuisse et ad illud excitatum Ionathanum certum est: neque enim si humanis consiliis locum dedisset, unquam suscepisset, quod nullis humanis viribus perfici poterat. Quid ergo aliud dicendum, quam quod ante docui, Ionathanum fuisse velut extra se raptum, quum cura et sollicitudine ingenti urgeretur, Deique manu deductum, et hostibus obiectum veluti quoddam terriculamentum in medio agmine, ut solo aspectu territi et horrore perculsi diffugerent, et facile internecioni darentur. Hinc itaque discamus, ad Deum in summis angustiis confugere, et illum precari ut nostra consilia regat, suoque favore nos complectatur, et ex angustiis et difficultatibus eruat, suoque lumine illustret, passusque nostros regat. Quod si nos deiicere et humiliare ipsi visum fuerit, et veluti caecos in tenebris continere, qua disciplina saepe indigemus, nihilominus tamen apertum esse ipsi exitum ex miseriis nostris sciamus: et precari non desinamus ut virtute sua nos sustineat in vocatione incedentes. Atque ita nos Deum precari decet, non tantum ut oculos et prudentiam nobis largiatur ad videndum quidquid expedit: sed etiam ut quum omnis consilii expertes fuerimus et tanquam caeci erraverimus, nihilominus tamen ipse nos virtute sua regat, ut nunquam a bono recedamus, et vias omnes nostras in ipsius manum et providentiam reiiciamus. Ac licet

stupore ingenti et rerum ignorantia laboremus, precemur tamen illum ut nostri misereatur, nostramque caecitatem regat, et ad felicem exitum perducat, ut eo ampliorem illius laudandi et glorificandi materiam semper habeamus, quo nos magis praeter opinionem exspectationemque bearit. Ita usurpanda nobis haec historia est, si fructum et utilitatem ex ea referre volumus. Caeterum quum Ionathanus dicitur accepisse victoriae signum, et fore ut Deus hostes in suas manus traderet, ex verbis illorum, quibus ignavos et timidos esse iudicavit, non temere imitandum exemplum est. Est enim singulare: cuiusmodi quaedam alia in sacris occurrunt, et de quibus egimus in libro Iudicum. Sic quum Gedeonem audimus ad fidem suam confirmandam duplex a Deo signum postulavisse, non posuisse legem quam alii sequerentur illum certum est: sed a Deo impulsum, quod ipso exitu Deus ratum fecit. Quod si nobis imitandum hodie proponeremus, temere faceremus, Deusque nostram levitatem puniret. Nam meminisse nos oportet eorum quae Dominus noster Iesus Christus discipulis suis olim dicebat, petentibus, ut quemadmodum olim ad Eliae preces, sic etiam ad suas, ignis de coelo caderet in eos a quibus non recipiebantur hospitio: Nescitis, inquit, quo spiritu Elias ductus fuerit: quasi diceret: Non eam habetis arcanorum Dei communicationem neque revelationem quam olim Elias habuit, quem tamen vos imitari vultis. Tenendum itaque Deum speciale quoddam privilegium suis dare, et ad hoc vel illud opus impellere, quod non vult tamen a nobis in legem et exemplum trahi. Quae utilis doctrina est. Scimus enim quam proclives simus ad imitationem Dei servorum in omnibus ipsorum factis, sine iudicio et discretione: ut histrionica et scenica potius sit quam vera imitatio. Sic videmus Israëlitas omnibus saeculis depravatos, turpiter et foede in multos errores lapsos fuisse, et tamen summa arrogantia Dei foedus cum patribus ipsorum initum, et ab ipsis multis vicibus summa ingratitudine fractum, iactasse et de illo gloriatos: ac proinde a prophetis graviter reprehensos, flagitia tamen hoc titulo tegere voluisse: *Patres nostri, patres*, inquam, *nostri Deo accepti fuerant: templum Dei, templum Dei habemus.* Sane, sed in Dei praecepta illos oportebat intueri, et eadem sequi et observare, ac res prohibitas in illis vitare. Hodie in papatu quidquid Dei cultus dicitur mera est abominatio: quod in legem trahere voluerint quod extraordinarium erat, adeo ut Dei cultus verus prorsus sit depravatus et adulteratus. Unde vero id accidit, nisi ex stulta imitatione privatae alicuius superstitionis? Si quis enim speciale aliquod factum gessit, in exemplum et regulam tractum est, atque ita verus Dei cultus obscuratus est. Eo igitur accuratius haec observanda sunt quae dico, et quae in oculos quotidie incurrunt, quo proclivior in contrarium est lapsus: nempe saepe a Deo servos suos ad facinus aliquod impelli, quod gratum et acceptum habebit, sed quod tamen in exemplum aut generalem regulam trahi nolit. Cuiusmodi exemplum in Abrahami servo conspicuum est. Nam missus ab Abrahamo quaesitum Isaaco filio uxorem, signum sibi proponit rei feliciter gerendae, primam filiam quae occurrerit ad hauriendam aquam domo egressam, a qua potum petierit: quem si ultro dederit, et sponte etiam camelis aquam propinaverit, eam fore uxorem heri sui, quam Dominus ipse elegerit. Nae si hanc divinationem imitari vellemus, non dubium est quin eam arrogantiam Deus graviter puniret: licet tamen Abrahami servi comprobatum a Deo sit votum: nempe, quod ipse Deus suggessit, et fecit. Idem omnino de Ionathano sentiendum. Neque enim proculdubio verisimile cuiquam fieri poterat hostes ad duorum hominum adspectum terrore percellendos: quum praesertim scirent in toto Israële non esse arma, quibus se tuerentur: nedum ut ipsos aggrederentur, et ingens esset hostium multitudo. Solae quidem fateor praesidiariorum cohortes Ionathanum et armigerum ipsius viderunt: sed quid duo illi adversus tot hostes? Nonne momento caedi potuerunt? Quare nulla est oblata metus occasio stationariis illis Philistaeis, qui nullas oppositas sibi ad resistendum viris animadverterant: et ideo, ut videmus, Philistaei conspectos duos illos viros per contemptum iubent ad se adscendere, dicentes: *Ecce Hebraei prodeunt e foraminibus suius ubi se absconderant, et praelium meditantur:* quasi dicerent: Vah! miseros istos homunciones etiam in conspectum nostrum venire ausos, quos vel invitos necesse est in nostram venire potestatem? Ea fuit hostium arrogantia et petulantia: quamobrem metum simulant, et iubent Israëlitas ad se adscendere, *Adscendite*, inquiunt, *ad nos, ut notam faciamus vobis rem.* Sic solemus nostro idiomate gallico compellare quos nobis infensos minis terremus: Heus accede, adesdum, paucis te volo: quae comminationis vim habet. Idem ergo Philistaeis accidit, qui verbis illis minabantur Ionathano et armigero, et tamen egredi statione se non audere profitebantur. Ex quibus apparet Deum cohibuisse rabiem ipsorum, et animis metum iniecisse, ut licet multi, duos tamen homines adoriri vel in fugam vertere non audeant. Nam saltem ad terrendum Ionathanem aliquot passus adversus illum progredi debebant. Atqui metu retinentur, et se intra montium fauces continent, quasi ingentem exercitum in conspectu haberent, et pauci ac imbelles in adspectum eorum venire non auderent. Sed Ionathanus omen ex verbis illis accepit: et sane deinceps dicitur metus ille

castra Philistinorum pervasisse: de quo die crastina dicendum erit pluribus, Deo faciente. Notandum vero interea miraculose Deum hic operatum, quod tam numerosi hostes tamque potentes, territi fuerint obiecto quod nullam terroris occasionem haberet. Quid ergo? Nae Deus ita fecit manifestum se in manibus animos hominum habere: et efficere ut qui leonum instar audaces erant, nullo persequente latebras quaerant, et ex metu et ignavia prodire non audeant, licet nullus insequatur. Sic dicuntur improbi homines fuga salutem quaesituri, licet nullos insequentes hostes habeant. Quamobrem facile iudicamus Ionathanum non accepisse omen istud nisi mente concepisset Deum sua consilia et conatus fortunaturum. Ac minime istud quidem intelligendum, quasi Ionathanus sua prudentia nixus aut viribus hoc aggressus sit, sed, ut ante diximus, fuisse extra se positum, et a Deo hanc mentem accepisse certum est. Verumtamen etsi multum in illo fuit infirmitatis et anxius animi haesit, bono tamen fundamento et principio nitebatur. Fidem enim maximam ista eius ad armigerum verba testantur: *Non est impedimentum Iehovae quin servet cum multis aut paucis.* Et procul dubio nisi probe fuisset Ionathano cognita Dei potentia, ex qua totus penderet, certum est illum isto sermone minime usurum fuisse, praesertim in tam angustis rebus constitutum. Nam facile est rebus secundis utentibus Dei virtutem praedicare: et illum posse solum omnes hostium conatus frangere, et illis resistere, licet mundus cum illis conspirasset, profiteri. At mortis discrimine apparente, quis de Deo tam confidenter loqui potest, nisi qui altas fidei radices egit? Sane qui in Deum suam omnem fiduciam collocat, facile audaces et temerarios invasores contemnet: non quidem ut solent temerarii homines, qui neque metu Dei retinentur, neque in ipsius bonitatem sperant: sed temere se in quaevis pericula coniiciunt, et nullum sensum modestiae retinent, quales ii quorum alioqui laudata vox illa: Hic prandeamus, tanquam apud inferos coenaturi. Atqui non haec fortitudo et magnanimitas dicenda, sed mera, ut dixi, temeritas. Non ita Ionathanus: cuius consiliorum longe alia fuit ratio, et longe alius finis. Nam a Deo totus dependet, in quem unum vitae suae spem reiicit. Deumque agnoscit posse illum non minus cum paucis quam cum multis hominibus servare, etsi nullas ipse vires, nullum consilium adferat. Atque haec est huius loci sententia, et utilis inde doctrina eruenda. Sic Iosaphatum bonum illum regem videmus suos milites confirmare, quum ingens adversus ipsum hostium numerus conspirasset, quorum numero iam iam videbatur obruendus: neque enim erat ulla spes evasionis ex tanta et tam horrenda strage. Nihilominus tamen ille in unum Deum respicit, cuius virtutem et potentiam nullis posse terminis contineri docet: ac proinde non effertur regia sua dignitate, neque suis militibus confidit, quorum sine Deo nullas vires fore agnoscit. Denique longe aliter se gessit quam solent reges aut imperatores, qui victoriam ex suorum militum numero, vel alacritate et fortitudine metiuntur: ac proinde quum tot equorum millia, tot munitiones, tot armatos milites recensent, sibi nihil metuendum arbitrantur. Nae mortales istiusmodi auxiliis ad victoriam consequendam indigent: sed longe aliter Deus, qui a nullo mortalium quidquam mutuatur: sed cuius manus satis est potens ad suos in quovis discrimine adiuvandos. Quamobrem altius animis nostris hanc doctrinam infigamus, Deo nihil obstare posse quominus suis opportunum semper auxilium adferat. Nam quum hominum operam adhibet in suis sublevandis, magno illos honore afficit: sed tamen non facit aliqua coactus necessitate. Ecquis enim dubitat, imo quis non habet pro certo Deum, ut res omnes creavit, ita etiam illis uti posse pro suo arbitrio ad nos tuendos et conservandos, quum in ipsius obedientia constanter ambulaverimus, et quocunque vocaverit intrepide perrexerimus? Nae si animis nostris isthaec haeserint, nullum periculum, nullus mortis metus nos ab officio poterit avocare, ac ne vel tantillum quidem commovere. Et de Ionathani conatu haetenus, de quo deinceps adhuc pluribus acturi sumus.

Deinceps vero Saul dicitur audivisse tumultum in castris, et summum sacerdotem advocasse, iussisseque ut arcam Domini admoveret, atque ephod indueret, Dominumque sciscitaretur. Interim vero etiam quum Ionathanum abesse animadverteret, iussisse eundem requiri: et simul etiam sacerdotem manum suam recipere, et ulterius non progredi. Diximus vero initio huius historiae observandum, Deum ita misertum esse populi sui, ut Sauli tamen summum dedecus et ignominiam inusserit, atque omni laude indignum esse declararit. Nam videtur Saul metu se in castris continuisse, et progredi non ausus fuisse, dum Ionathanus etiam audet adversus tantum exercitum progredi, et tot armatos et instructos milites solus adoriri. Saulis tamen, fateor, ex eo facto fama vehementer aucta est: verumtamen spiritus sanctus nos docet nihil hic Saulem potuisse, neque eius viribus aut prudentia quidquam gestum esse: sed quum Ionathani consilia et eorundem exitum perspexisset, persequendos hostes esse illum iudicasse, populumque ad insequendos hostes hortatum esse, ut si fieri posset, ne unus quidem ex tanta multitudine superesset. Qua in re fecit manifestam suam arrogantiam et temeritatem cum summa crudelitate coniunctam, quemadmodum inferius vi-

debimus, quum proprium filium morti addixit. Ac licet non destinata id malitia fecit, tamen se in reprobum sensum coniecit. Quod vel ex eo patet, quod hic videmus cum iubere suos milites recenseri: quibus recensitis quantum dilapsus esset ipsius status apparuit. Interim tamen ad Deum confugit, nam satis animadvertit res suas esse pessimo loco, nisi Deus ipsi sanum et utile consilium suggerat. Quare iubet sacerdotem ephod induere, et ad arcam Deum consulturum accedere, ut quid sibi in his angustiis sit faciundum sciscitetur. Sed sero admodum. Quamobrem etiam Deus neque arcam foederis neque etiam ephod quidquam illi prodesse permisit. Nam quod facit, ex diffidentia tantum facit. Et idcirco de repente audito tumultu in castris hostium, iubet sacerdotem manum suam amovere, et velut extra se positus esset, ab incepto desistere: quasi diceret: quandoquidem tam breve tempus est, quid opus habemus amplius Deum sciscitari, non opus est mora: itaque oraculo in praesentia carebimus. Et ita temere et sine consilio hostes suos persequitur, et milites sequi se iubet impetum in hostem facturos. Atque haec in summa de Saulis arrogantia et diffidentia recitantur. Iam antea vero docuimus Saulem secum habuisse summum sacerdotem, quum nimium praecipitanter fieri iussit sacrificium, dum Samuel exspectabatur. Quamdiu igitur licebat illi per otium, cur non iubebat sacerdotem, antequam irruptionem hostes facerent, Deum sciscitari, et de ipsius illum voluntate interrogare? Sed tum de eo non cogitavit, quin potius ut deses et ignavus stetit: deinde momento terrore perculsus breve nimium tempus superesse sibi Deum interrogandi persuasit. Sed fallebatur opinione, quandoquidem nondum septimus dies praeterierat, quo nondum elapso Samuel ut promiserat, advenit. Et nihilominus debebat ex officio Dominum per sacerdotem de voluntate sua interrogare. Nam speciale quoddam privilegium Deus populo suo concedebat, ut in rebus angustis et summis difficultatibus sacerdos ante propitiatorium ephod indutus compareret, et illic Dominum quid in illis difficultatibus facto esset opus sciscitaretur. Erant autem duo ephod genera; nam alterum fuit proprium sacerdotum: alterum vero plebeiis hominibus commune: et iis qui tantum erant Levitae: cuiusmodi amiculo David arcam comitans amictus legitur. Sed fuit praeterea magnum ephod, sacra nempe tunica, in qua sacrae figurae et signa continebantur. Quare Saul poterat iubere sacerdotem assumere ephod, Dominumque pro se interrogare: sed non fecit, nisi iam deploratis rebus, et quum in eum stuporem incidisset, ut quid facto sibi esset opus prorsus ignoraret. Verum ingrata illa sciscitatio fuit Domino: quamobrem incertus abiit, et quis futurus esset rerum suarum exitus plane inscius. Quapropter ista sunt nobis diligenter expendenda, ut quamdiu se nobis Dominus offert, neque desides neque segnes simus in voluntate ipsius exquirenda: et ne oblatam occasionem negligamus. Nam diabolus modis omnibus Dei veritatem obscurare conabitur: quam proinde si segnes in ipso invocando fuerimus incertam et incognitam habituri sumus: et ab ea procul aberraturi. Quare danda nobis opera, ut quum Dei voluntate verbum suum apud nos quotidie praedicetur, et nostras aures personet, in eius obsequium componamur, eiusque voluntati nos totos submittamus, et illa adversus quoslibet insultus tanquam certissimo propugnaculo utamur, et in dies in illius cognitione proficiamus, eademque duce preces et orationes noctes diesque ingeminemus. Sin autem desides et ignavi fuerimus, nobisque persuadeamus tempus lapsum recuperari posse, fiet ut spe nostra excidamus, et opinione fallamur. Sic plerosque videas dicere in iuvenili aetate, non apta iam aetas mea precibus, sin autem senuero. precibus assiduis incumbam. Atqui Dei gratia non pendet ab arbitrio nostro. neque in nostra est potestate: neque etiam veritas eludi potest. Quamdiu igitur libertatem precandi habemus, id est quamdiu Deus nobis dat otium ipsum invocandi, omnes pravas cogitationes, omniaque impedimenta quibus a precibus avertimur superemus proculque a nobis reiiciamus: neque unquam meliora tempora aut opportunitatem speremus: ne forte nobis ostium ingredi volentibus occludatur. Sic enim videmus cum Saule factum, ut quandoquidem quum per necessitatem oportuit, et opportunitatem licuit, Deum non quaesivit, quum vult non possit, neque illi Deus suam interrogandi voluntatem faciat potestatem.

Iam vero procidamus *etc.*

HOMILIA XLVIII.

18. *Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei (erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israël).* 19. *Quumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum, crescebatque paulatim et clarius reboabat, et ait Saul ad sacerdotem: Contrahe manum tuam.* 20. *Conclamavit ergo Saul et omnis populus qui erat cum eo, et venerunt usque ad locum certaminis: et ecce versus fuerat gladius uniuscuiusque ad proximum suum, et caedes magna nimis.* 21. *Sed et Hebraei qui fuerant cum Philisthiim heri et nudiustertius, adscenderantque cum eis in castris reversi sunt, ut essent cum Israële qui erat cum Saul et Ionathane.* 22. *Omnes quoque Israëlitae qui se abscon-*

derant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philistaei, sociaverunt se cum suis in praelio. 23. *Et salvavit Dominus in die illa Israël, pugna autem pervenit usque ad Betharen.* 24. *Et viri Israël sociati sunt sibi in die illa: adiuravit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis, et non manducavit universus populus panem.* 25. *Omneque terrae vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri.* 26. *Ingressus itaque populus saltum, et apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum, timebat enim populus iuramentum.* 27. *Porro Ionathas non audierat quum adiuraret pater eius populum: extenditque summitatem virgae quam habebat in manu, et intinxit in favum mellis, et convertit manum suam ad os suum et illuminati sunt oculi eius.* 28. *Respondensque unus de populo ait: Iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir qui comederit panem hodie (defecerat autem populus).* 29. *Dixitque Ionathas, turbavit pater meus terram, vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto.* 30. *Quanto magis si comedisset populus de praeda inimicorum suorum quam reperit, nonne maior plaga facta fuisset in Philisthiim?* 31. *Percusserunt ergo in die illa Philisthaeos a Machmis usque in Aialon, defatigatus est autem populus nimis.* 32. *Et versus ad praedam, tulit oves, et boves et vitulos, et mactaverunt in terra, comeditque populus cum sanguine.* 33. *Nunciaverunt autem Sauli dicentes, quod populus peccasset Domino comedens cum sanguine, qui ait: Praevaricati estis, volvite ad me iam nunc saxum grande.* 34. *Et dixit Saul, dispergimini in vulgus, et dicite eis ut adducat ad me unusquisque bovem suum et arietem, et occidite super istud, et vescimini, et non peccabitis Domino comedentes cum sanguine. Adduxit itaque omnis populus unusquisque bovem in manu sua ad noctem, et occiderunt ibi.*

Hesterna concione audivimus Saulem, ubi animadvertisset recensito exercitu filium Ionathanum cum armigero ex castris egressum, coepisse ad Deum, vocato sacerdote, confugere: sed in summo discrimine, quum antea per otium ipsi licuisset, et satis magnam occasionem haberet ad Deum confugiendi: sed quamdiu otium habuit, negligentiorem in quaerendo Domino fuisse diximus. Iam vero sero de Deo invocando cogitat elapsa occasione: quamobrem Deus ultus contemptum illum non fecit ipsum voti compotem, neque respondit sacerdoti, ut Saulem in praelium progredi oportuerit anxium et animi dubium et eventus ignarum. Atqui notum est in quas angustias ii coniiciantur quos rectum consilium deficit in rebus angustis et periculosis. Meritas igitur poenas Saul luit, quod non opportuno tempore Deum invocasset. Nam etsi praesentem haberet sacerdotem, et arcam Dei, quae illa die fuisse dicitur cum filiis Israëlis, ac proinde omnia necessaria ad Deum invocandum habere videretur: Deus tamen illum subito ad pugnam rapuit, et quidem valde anxium et sollicitum. Nam quid potuit sperare qui cum parva militum manu adversus numerosum exercitum congrediebatur? Et qui Ionathanum pessimo loco esse arbitrabatur, ignarus in quam se partem convertisset? et nullam revelationem a Domino accipiebat, vivusne an mortuus, an in hostium potestatem venisset de quo triumpharent? Denique Deus illi in praesentia hoc solatium recusat. Ex quo discimus, Deo faciente nobis potestatem inquirendae suae voluntatis, nunquam esse procrastinandum, sed omni studio et alacritate in hoc incumbendum, ut in rectam viam deducamur, et in eadem sub ipsius auspiciis forti animo ambulemus. Neque vero dubitandum quin nobis illum ex ipsius voluntate quaerentibus sit responsurus, et quod olim per prophetam Isaiam dictum impleturus: *Quaerite*, inquit: *Dominum, quamdiu prope est, quaerite dum inveniri potest.* Deo itaque nos vocanti respondeamus, et ne aurem surdam praebeamus. Iubentem nos ambulare, audiamus, et ne defatigatis pedibus segnescamus: sed propere ad ipsum accedamus, ut inveniamus quamdiu prope est, et sunt dies salutis. Sane propheta fideles admonet, Deum inveniri quamdiu sese nobis patefacit: sed vicissim sui contemptum sic ulcisci, ut salutem quaerentes non inveniant, quod oblatam sibi a Deo occasionem neglexerint, et tempus Deum inveniendi non attenderint. Nos igitur in primis hinc discamus Deum velle sui evangelii praedicationem alacri mente a nobis excipi, et beneficium oblatum magni a nobis fieri. Quod quam necessarium sit hodierna satis testantur tempora. Nam, obsecro, quibus procellis et tempestatibus hodie concuti mundum videmus? Quot plane caecos homines hinc inde errantes cernimus sine spe salutis aut viae ad salutem consequendae? quot impiis et blasphemis vocibus aerem personare audimus? Denique quam multos ad quemvis aurae flatum incertos fluctuare conspicimus? Atque haec omnia in nos cadere possunt. Diabolus enim quotidie novas sectas et errorum semina discordiarumque excitat: et mundus totus aestuat, multis in Epicureismum transeuntibus. Nae, quum tanta sit rerum ad religionem pertinentium confusio, tanto accuratius, et maiore studio et alacritate Dei voluntas inquirenda est, cavendumque ne obsurdescamus ad Dei monita, ne nimium sero ad Dominum deinde vociferemur. Contra ne dubitemus quin tempore opportuno Deus a nobis interpellatus respondeat, et abunde doceat quid utile nobis futurum sit. Sequitur dein-

ceps Ionathanum primo statim impetu viginti homines stravisse, primamque illam hostium fuisse plagam. Saulem vero impetum in hostes facientem plerosque Israëlitarum sequutos fuisse, tum qui Philistaeis ipsis erant immixti, tum qui in antris et specubus delituerant: omnes inquam ad Saulem concurrisse. Quod vero inter Philistaeos quidam fuisse dicuntur, non sic intelligendum quasi quidam ad Philistaeos defecissent: sed quod occupata regionis parte a Philistaeis multi ibi oppressi delituerint. Sic igitur Israëlitae Philistaeis mixti fuerunt: et ne pedem movere quidem, licet imminente gladio faucibus, ausi sunt. Philistaei vero diu attoniti tandem tanto sunt terrore perculsi, ut sese mutuis vulneribus confecerint. Israëlitae vero illis immixti pavorem illorum animadvertentes, et tantum errorem ipsis a Deo immissum ut sese mutuo caederent, et quisque esset gladio stricto adversus alterum, animos sumserunt, et reliquis Israëlitis adiuncti, fecerunt in hostes territos et sese mutuo confodientes impetum. Ubi observandum non tantum immissum illis a Deo terrorem: sed etiam tantum stuporem et vertiginem ut sensu omni privati sint, et feris ipsis stupidiores et crudeliores fuerint. Nam etsi ferae periculo territae diffugiunt, non se tamen invicem dilaniant: quod tamen istis de quibus agimus contigisse videmus. Quod vero Dei terror in illos incidit, non sequitur Deum illos timuisse: cuius tantum abest ut virtutem cognoverint sub qua deiicerentur, ut contra blasphemis vocibus maiestatem ipsius lacerare non desinant. Verum enimvero vel invitos ac ringentes Deum timere illos, etsi non cognoscant, oportet. Tantus enim pavor animos illorum invasit, ut in caput suum montibus cadentibus sese perire sibi persuadeant. Atque hanc esse improborum, Deo submittere se recusantium, vindictam videmus, ut licet Dei maiestatis cognitionem omnem abiicere nitantur, tamen Dei metu et horrore percellantur. Et licet non agnoscant infinitam illam maiestatem, cui oportet omnes subiici: tamen quadam caeca apprehensione divinae potentiae territi, etiam umbram suam reformidant, et nullis ipsos insequentibus, metu tamen diffugiunt. Et ita Deus illorum arrogantiam caecam ulciscitur, qui in idolum ipsum transformant, et sua superbia virtutem et gloriam ipsius deiicere nituntur. Oportet igitur amentes istos homines Deo sese submittere dedignatos, eiusque virtutem ac potentiam flocci facientes ita contundi, ut de nihilo terreantur, et umbra sua, quibus Dei potentia viluerat, percellantur: ut anxii et dubii ferantur, nulloque insequente diffugiant. Ex quibus discendum, nobis Deum timendum ut de ipsius auxilio persuasi constantiam invictissimam in mille mortis discriminibus retineamus. Haec est enim fidelium in Dei timore ambulantium, et ab eius nutu et providentia pendentium, et ab eius voluntate et mandatis recedere metuentium, peccatumque licet in nobis habitans odio habentium merces. Quare si fideles metus aliquis invaserit, Deus illos vacillantes corroborat, et adversus quaevis pericula confirmat, ut licet coelum, terra, elementa omnia, denique res omnes creatae coniurarent adversus ipsos et salutem ipsorum, tamen imperterriti maneant. Conspicuum istud est exemplo Philistaeorum, quos Deus non tantum terrore aliquo, sed tanto pavore perculsit ut rationis et iudicii sensum omnem amiserint, quod olim etiam Madianitis contigerat. Nam in libro Iudicum legimus, Gedeone cum quadringentis militibus adversus Madianitas proelium parante, quorum exercitus erat multis hominum millibus instructissimus, non magno labore bellum esse confectum: quandoquidem quum solas lampades Israëlitae ostentarent, et tubae clangorem ederent, suoque loco consisterent, et vociferarentur: Gladius Iehovae et Gedeonis! Madianitae mutuis sese vulneribus, veluti panico furore perciti, confecerunt Quemadmodum igitur tunc temporis Deus ad populi sui liberationem tam eximium opus edidit: sic etiam de Saule iam narratur, non magnis viribus opus fuisse ad frangendos hostes, qui sponte fracti sunt, tanto furore perciti ut adversus se ipsos impetum facerent, mutuisque sese vulneribus conficerent: quum ea esset confusio rerumque perturbatio, ut quisque adversus fratrem gladium exsereret. Ex quibus apparet, Deum non tantum eorum animos enervare qui prius audacissimi videbantur, sed etiam in furorem et amentiam vertere. Atque ita solet Deus hostes adversus suam ecclesiam coniuratos ulcisci, ut sensum illis eripiat, terroremque panicum immittat: ut quum totis viribus impetum in miseros facere parati fuerint, et nihil nisi cruentam necem spirarint, sibique magnos triumphos polliciti fuerint, victoriamque cecinerint, sibi ipsis perniciem adferant, et in se ipsos furore immani desaeviant. Atque hoc praedixit Dominus per prophetam Zachariam, nempe se effecturum, ut ferrum incudem percutiat, hoc est, qui pravis consiliis et molitionibus populum suum aggredientur et ultimum exitium minabuntur, tanto pavore percellantur, ut vel inviti in se ipsos ferrum convertant. Et procul dubio mirabilis est hoc tempore et miraculosa modis omnibus ecclesiae conservatio. Nam quis, nisi Deus, eorum furorem cohibuit, qui caedem nostram et sanguinem sitiebant? adeo quidem ut evaginatis iam gladiis impetum facturi fuerint, et ligna caedere ad fideles cremandos parati? Nae videbatur ecclesia iamiam ad lanienam rapienda. Et quidem hostes coniurati arctissimo inter se vinculo conspirationis tenebantur, et de nobis caesis et oppressis triumphum instituebant,

fauces ad miseros degluticndos apparantes. Sed ecce repentinus furor a Deo immissus sic illos impulit, ut mutuo sese laniarint: et Deus illorum conspirationem in caput ipsorum verterit: servata ecclesiae pace et tranquillitate, quae tamen, ut dixi, tanquam ovis erat lanienae destinata. Miraculum procul dubio manifestum: in quo Dei nostri erga suos bonitatem licet apertissime contemplari. Neque vero semel tantum aut iterum caesos fugatosque hostes a Domino, sed idem quotidie factitari videmus. Ac sane non sine causa propheta dicit: Domini nostri Iesu Christi regnum fore spirituale. Quamobrem iis adversum ecclesiam hostibus surgentibus, quibus repellendo et sustinendo miseri fideles sunt impares, quod fortissimi hostes et numerosissimi sint, et omnibus iis machinis et apparatu bellico instructissimi, quibus vel momento obrueremur: in memoriam revocanda sunt memorabilia Dei illa facinora: qualis fuit victoria de Madianitis, qua Deus populum suum sine mediis terrenis ex imminenti periculo eripuit. Qualis etiam victoria de Philistaeis, quam hoc loco pertractamus. Et haec de istis satis dicta sunto; ex quibus discamus ita in Dei timore et obedientia incedere, ut mutuam concordiam fidei vinculo excitemus, veramque et rectam fraternitatem alii erga alios foveamus, et quandoquidem hanc a Deo gratiam consequuti sumus, ut in filiorum numero habeamur, eandem in proximos rependamus. Atque ita fidei unitate simul devinciamur, ut illa sit coniunctionis mutuae vinculum: ut quisque alium alacri animo iuvet, et ad Deum nos vocantem unanimi consensu contendamus, certatimque proximis benefaciamus: ut hac ratione certam et indelebilem notam habeamus a Deo nos in populum recipi: et eum qui Deus est pacis et concordiae revera nobis dominari.

Transeamus ad sequentia. *Saul* dicitur *exsecratione populum obstrinxisse*, dicendo: *Maledictus esto vir ille qui comederit panem usque ad vesperam.* Panis porro nomine quilibet cibus intelligitur. Itaque maledicit omnibus iis qui ante noctem cibum ullum gustaverint, quod Philistaeos persequi vellet, et quoscunque haberet obvios morti tradere. Ionathanus interea, victoriae auctor et principium, absens exsecrationem illam non audiverat, nempe hostibus permixtus. Quare quum non audivisset patrem suum adiurantem populum, in transitu extremum baculi in favum mellis intinxit, et ad os admovit: erat enim terra illa mellis feracissima: neque enim tantopere in illis regionibus laboratur de apibus educandis, quantopere in his. Nam apes sponte vel in rupibus, vel in cavis arborum favos fingunt, ut non sine causa terra israëlitica commendetur a mellis et lactis feracitate. Ionathanus ergo baculi extremo in favum mellis intincto, aliquantulum suxit: qui a quodam e plebe de exsecratione patris admonitus, excepit: *Atqui turbavit pater meus terram: vidistis enim quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto.* Quasi dicat: Debilitatae meae vires oculorum meorum adspectum turbaverant. Nam scimus experientia, nimia abstinentia vires frangi et debilitari: ac proinde eum qui ieiunus nimium laborarit, etiam oculorum vim amittere. Ergo, inquit, oculi mei, postquam mel istud gustavi, sunt illuminati: quasi dicat, reddita mihi vita est: moribundus eram ex debilitatione, iam vero redintegratis viribus, degustato mellis pauxillo vivo. Ac si populus libere comedisset hodie de praeda suorum hostium quod suffecisset ad vires reparandas, maiore animo et viribus hostes insequeretur: nae nimia patris hac in parte fuit severitas. Nihilominus populus hostes insequutus, percussit illos a Machmaso Aialonem usque: et insigni clade affecit, victoriamque memorabilem ex qua toti populo salus parta est reportavit. Quid vero illa Saulis exsecratio fecerit paulo post videbimus, quandoquidem hodie pertractari illa non possunt. Interim Ionathani querimoniam iustam esse certum est, quod nimia severitate pater iuramento populum adstrinxisset. Sane saepe imperatores legibus inusitatis milites in officio retinere oportet: nimia alioquin in castris futura confusione rerumque perturbatione, nisi severis legibus milites contineantur. Sed hoc exemplo docemur non temere exsecrationibus ullos obstringendos. Nam tolerabilior in principe aut rege unius aut alterius militis caedes esset, licet immerita, quam unius aut plurium exsecratio. Nam etsi iussu imperatoris aliquis caedatur, nihilominus tamen eius misereri Deus potest: Sed quantum fulmen est Dei nomine advocato qualiscunque exsecratio? Equidem fateor temere Dei nomine abutentem, in suum caput omne maledictionis genus derivare: verumtamen et illud certum est per ipsum non stare quominus devoti exsecrationi omnes sine remissione pereant. Quapropter si Saul interdixisset ne quis sub capitis poena cibum ante devictos hostes gustasset: poterat, si legitima fuisset excusatio, legis severitas temperari. Nam poterat temeritatem edicti agnoscere, et habere potestatem remittendi de eo, quod nimius fervor et insequendi hostis desiderium extorsisse merito videretur. Sed quum advocato Dei nomine exsecrationi populum obstrinxit: sibi nihil reliquum fecit: quia potius quantum in se fuit, in populum universum Dei iram et maledictionem provocavit. Quamobrem diligenter observemus, omni maledictione et exsecratione abstinendum; et cohibendum animi impetum, ne quid in proximum peccemus. Profecto qui proximum vel digito offendit, coram

Deo fit reus caedis, quod ab irato animo et odio pleno proficiscatur illa offensio: sed longe gravius peccatum est devotio exsecrationis, quam alia quaevis iniuria ferro vel alia quavis ratione facta. Maius enim odium et venenum lethalius ostendimus in eum, quem advocato Dei nomine, exsecratione obstringimus, quam si stricto gladio mortem illi intentaremus quem odimus. Itaque quacunque tandem iniuria illum afficiamus, nulla tamen tam atrox et violenta, quam quum imprecationibus aut exsecrationibus illum devovemus. Odium enim plus quam diabolicum et furiosum exsecrationes illae produnt, quibus Deum illi cupimus inimicum. Et tamen quam longe lateque patet hodie istiusmodi corruptio? Nihil audias frequentius in ore hominum quam diabolicas imprecationes: Dii te perduint, Te diabolus auferat: et similia multa quae pestiferea linguae istae vomunt, ut in buccam venerint. Sed parva ista sunt, horum respectu quae impii homines in Deum ipsum proiiciunt, ut audeant conviciis ipsum lacessere, horrendum dictu et auditu: et adversus Dei filios insurgere tam contumeliose, tam crudeliter ut pietatem omnem abiiciant, et Domini nostri Iesu Christi regnum evertere moliantur, et verbum ipsius abolere. Quare quum tanta sit hodie mortalium impietas, eo attentius nobis hic consideranda sunt quae de Saule dicuntur: nempe licet magna videbatur illi oblata occasio populum severiore aliqua lege in officio et humilitate retinendi, non ideo tamen culpa carere, quod ea exsecratione populum obstrinxerit, et quidem temere et inconsulto. Profecto omne quidem iuramentum exsecrationem in se continet si deficimus: sed longe haec differunt inter se, iuramento cum consilio et ratione facto se ad faciendum in posterum officium astringere: et temere exsecrationibus sese devovere, quarum nullum iustum est fundamentum. Nae valde rei sunt coram Deo qui se iustiusmodi exsecrationibus devovent, vel eo solo nomine quod Deus testis advocatus est. Imo et iudicem illum advocari certum est et vindicem adversum nos ipsos, si mentiendo proximis iniuriam fecerimus. Nam istae sunt iuramenti plerumque formulae, Deum in animam meam testem advoco. Sic D. Paulus loquitur. Deum igitur testem advocantes si defecerimus, gravem punitionem meremur: sed si temere aliquid execratione facta susceperimus, non est in nobis situm ut promissum istud temerarium implere possimus. Quare qui temere istiusmodi exsecrationibus sese devovent, Dei nomen foedissime profanant. Quare in memoriam revocanda est gravis illa comminatio adversus eos qui Dei nomen in vanum assumunt.

Et quidem hactenus de temeraria illa Saulis adiuratione, ne populus cibum gustaret. Sed alia ex parte quanta Saulis levitas? Nam Israëlitae in persequendis hostibus huc illuc dispersi, quinam poterant hanc comminationem omnes intelligere? Nae imperatores aut duces summi exercituum aliquid prohibituri, aut milites ad praelium instrui edicturi, si magnus est exercitus, et clam moneri milites velint, ut vel tubae vel tympani strepitu castra nolint admoneri, mittant certos oportet qui duces, centuriones, decuriones admoneant, ut singuli suos edoceant: quod alioquin ne tertia quidem exercitus pars, si palam ediceretur, ducis voluntatem intellectura esset variis locis dispersa: quandoquidem magnus semper in castris tumultus est: et crebrae velitationes, belli tempore. Porro populus Israëliticus non continebatur castris quum Saul hoc edixit: ac proinde regis edictum audire non potuit, aliis in hanc, aliis in illam partem, hostes persequentibus. Interea tamen Saul exsecratione obstringit eos omnes qui cibum aliquem ante praescriptum tempus gustaverint. Summa itaque Saulis temeritas: et gravis culpa quam nullus praetextus possit excusare, quin reus sit accepti in vanum Dei nominis. Quin etiam Ionathanus in vitae periculum ista exsecratione adductus est: Deo nimirum patris temeritatem et arrogantiam ita ulciscente. Idcirco Ionathanus ait, *turbavit pater meus terram*, hac exsecratione: Quid ita? *Videte*, inquit, *ut illuminati sunt oculi mei, quum gustavi parum mellis huius.* Neque vero cogitandum oculos Ionathani sic illuminatos, ut olim Adami et Evae dicuntur aperti, postquam de fructu prohibito comedissent: suamque tum turpitudinem agnovissent, cuius illos puduisset: aliena enim est prorsus ista expositio: sed illuminati dicuntur qui antea ex virium debilitate quodammodo caecutiebant. Ex quo magis apparet quam iniqua quamque crudelis illa exsecratio. Ionathanus enim praelio superior factus erat, non sane vi sua, quippe qui solo comitatus armigero et quidem inermi, tot hostium cohortes aggressus erat: sed Deus illi animos viresque ad fugandos caedendosque hostes dederat. Pater vero ipsius qui antea se metu intra castra continuerat, et ad hostium conspectum expaverat: iam magnos animos prae se fert, ubi esse in tuto omnia videt: et victorem exsecrationi devovet, eumque quem Deus huius victoriae principem fecerat. Ergo satis apparet quam iniqua quamque crudelis fuerit ista Saulis cum exsecratione coniuncta maledictio, qua praeterquam quod Dei nomen laedebatur, etiam innocenti Ionathano summa iniuria inferebatur, qui longe aliud, nempe summam ab ipsis angelis et hominibus laudem merebatur. Nihilominus tamen servasse populum suum Deus dicitur. Ex quo discimus licet in multis Saul offenderit, et Ionathanus in vitae discrimen edicto illo Saulis venerit, a quo recedere noluerit: Deum tamen voluisse convertere malum in bonum, quod

antea tumultuose regem populus postulavisset: et regnum confirmare populi miserentem quod in rege suam felicitatem esse positam persuasum haberet. Nam rex in Israële typus et imago erat regni Domini nostri Iesu Christi, in quo uno sita est omnis nostra salus, gaudium, felicitas et gloria. Deus itaque gustum aliquem aut signum voluit iniicere populo futurae gratiae secundum promissiones in Saulis persona: sed tantum ad tempus. Nam tandem horrenda confusio et desolatio sequuta est: sed ita factum, ut David stabiliretur tanquam istius promissionis initium, et eo populus confugeret, donec pacatum esset ipsius regnum. En igitur quomodo et quare Deus populum suum servarit: nempe quod per Samuelem promiserat se misericordiam illi facturum, et ex hostium tyrannide liberaturum. Denique hic locus ostendit Dei virtutem apparuisse solam esse quae Philistaeos domuit et devicit: ac populi israëlitici res fuisse deploratas, nisi coelitus auxilium demissum esset, quod omnino ad ecclesiae salutem requirebatur. Ac plurimum ad omnium fidelium instructionem facit, ne quis de viribus et industria sua glorietur: quemadmodum neque Ionathani fortitudini facinus istud adscribendum est: sed unius Dei potentiae et providentiae laus omnis tribuenda, qui praelium ad exitum istum perduxit. Et necessaria valde est haec doctrina. Nam etsi ethnici fassi sunt hominum felicitatem, et facultates omnes, puta consilium, prudentiam, sapientiam, ac denique omnia bona coelitus immitti: nihilominus tamen Deo gloriam et honorem quem prius attribuerant, eripuerunt, quam ad res creatas transtulerunt. Et quidem, fateor, verum Deum non cognoverunt: sed sub idolis suis divinam maiestatem involverunt, cuius ut dixi perfectam cognitionem non habebant. Sed divina potentia vel invitis hanc confessionem extorquebat. Nam et in ore omnium illud dictum fuit in eligendis imperatoribus, incertos esse bellorum eventus, sed victoriam a coelo esse: et similia multa. Verum enim vero imperatores debellatis hostibus cum militibus triumpharunt. Et hoc nominatim Habacuc propheta istiusmodi hominibus exprobravit, quod postquam idolis suis sacrificarint, suo deinde reti sacrificent. Sic videas incredulos specie externa quidem et verbis speciosis Deo gratias de beneficiis multis agere: et tamen sibi laudem omnium intus adscribere, et de praeclare factis apud se laetari et gloriari. Nae hominum ea est improbitas, et proclivitas in Deo honore debito spoliando, et sibi quae Deo debentur adscribendis. Quare hic observanda verba prophetae, *Deum servavisse populum suum*: quibus Israëlitae docerentur Deo soli victoriae huius laudem omnem adscribere, et bene in posterum sperare. Quasi hortaretur populum propheta his vocibus, agite hanc felicitatem Dei beneficio contigisse agnoscentes, sciamus nos illi caros et in ipsius esse tutela, ac proinde non tantum hoc tempore sperandam salutem, sed etiam in posterum exspectandam credite: non est enim abbreviata eius manus: et ipsemet ultro nos ad necessaria postulanda excitat et invitat: ex quo singularis eius de nobis cura et sollicitudo est conspicua. Sed cavendum vicissim ne nostro vitio quaedam repagula obiiciamus, quibus eius liberalitas ad nos usque pervenire impediatur. Nam et Esaias propheta populum increpans ait, ipsum impedire et remorari Dei auxilium. Quare minime mirandum, si saepe in rebus angustissimis non exaudimur, quod malitia nostra a Deo alienemur. Quare danda opera ne Deum a nobis abalienemus, et non dubitandum quin ipsius manus sit satis fortis ad nostrum auxilium promovendum: sperandum autem potius fore ut quemadmodum olim populum suum in rebus angustis iuvit, idem et nos faciat experiri: et quemadmodum Israël eius gloriam conspexit, ita et nos conspiciamus: quod nunquam aures ita obturet quin eas suorum clamores in veritate ipsum invocantium penetrent.

Deinceps sequitur populum hostes persequendo defatigatum ad praedam animum convertisse, quam verisimile est ingentem fuisse, nam tot hominum millia oportuit secum multas munitiones, et commeatus copiam advehere. Ergo fatigatus populus et famelicus incepit mactatas pecudes et boves cum sanguine comedere, quandoquidem ex inedia et labore vires magnopere debilitatas reficere volebat. Famis igitur impatientia facit ut sine consilio et ratione carnes cum sanguine comedentes contra Dei mandatum peccent. Hoc audito Saul iussit illos abstinere cibo donec iugulatae pecudes sanguinem eiecissent: postea ex Dei praescripto emisso sanguine fecit illis comedendi potestatem: tum vero dicitur ibi primum altare Iehovae exstruxisse. In primis quod ad illam legis transgressionem observandum, Deum expresse lege sua prohibuisse ne populus sanguinem ederet: cuius ratio additur, quod ipse pretiosam vitam nostram habeat. Et quidem ante datam legem in usu fuit istud praeceptum. Deus enim post diluvium facta Noacho totique ipsius familiae potestate rebus creatis in cibum utendi, non tantum pane et oleribus, sed etiam omni animantium genere, adiecit tamen: Ne sanguine vescerentur. Cuius praecepti finem non alium fuisse videmus quam ut a crudelitate ipsos deterreret. Quod si crudelitate omni etiam in bestias abstinendum illis fuisse constat, ergo et multo magis omni iniuria erga proximos. Vita enim tam hominis quam pecudis esse dicitur in sanguine: vita, inquam, haec quae animalis dicitur, per quam vivimus. Anima enim longe superior est, et vita nostra separata est ab illa animali,

quamobrem lux illa de qua Paulus loquitur in anima consistit, qua discernimur a reliquis animantibus omnis rationis et intellectus expertibus. Haec, inquam, praecipue vita nostra est, nunquam peritura, quippe immortalis: sed vitam quandam habemus communem cum bestiis: quae in eo posita est ut naturalibus omnibus necessitatibus obnoxii simus, et cibum, potum, somnum et similia appetamus: quae vita sensitiva et substantialis nominatur. Caeterum. quum vita esse in sanguine dicitur, ita docemur ab omni saevitia et crudelitate abhorrere, etiam erga ipsas bestias. Sane licebat carnibus vesci animantium: sed quarum fusus esset sanguis: quem ne degustare quidem cuiquam licebat, ne in pecudem transformari videretur sanguine degustato. Iam vero legi quidem isti non sumus obnoxii: quod Deus veterem illum populum istis rudimentis quae pueros decebant erudire voluerit: sed tamen eius veritas et substantia remansit. Quapropter quotiescunque scriptura violentiam, vim, caedes et similes iniurias prohibet, tanto horrore illa nos abominari oportere sciamus, ut quum vel sanguinis effusam guttam audimus, fremere et ingemiscere nos oporteat: quandoquidem Deus veterem populum voluit bestiarum ipsarum sanguinem effundere, ut ad mansuetudinem et humanitatem mutuam aliorum erga alios erudiretur. Ac sane per se non fuit tam flagitiosum sanguinem edere: sed mandati finis et scopus crimen augebat. Idcirco hic populus graviter peccasse dicitur sanguinem comedendo. Neque enim de sola caeremonia hic agitur, et de sola externa observatione: sed de caeremoniae legalis fine et substantia ad quam Deus maxime respiciebat. Quasi diceret Deus se hac lege tanquam fraeno velle homines retinere, ut alii cum aliis sine iniuria, et sine fraude versarentur. Caeterum hinc apparet Saulem adhuc aliquem Dei timorem retinuisse, qui graviter tali populi peccato sit offensus. Sed nihilominus manet ipsius peccatum, quod exsecratione populum obstrinxit. Nam quis, obsecro, fuit illius fructus aut eventus? Miser populus fame debilitatus erat et fractae ipsius vires: sed si in frustum panis aut alterius cibi incidisset, non ausus tamen esset attingere. Sane si prudenter secum Samuel*) illius exsecrationis eventum expendisset, non tam temerarius fuisset. Nam, ut videmus, ad vitandam exsecrationem in peius malum plebem induxit: et ipse Ionathanus de vita periclitatus est, quam sine plebis intercessione amisisset: sed Deus plebis intercessione voluit tanto malo mederi, ut ante vidimus, et deinceps pluribus adhuc illud persequemur.

Iam vero coram Dei *etc.*

---

*) *Sic codex, lege:* Saul.

HOMILIA XLIX.

35. *Aedificavit autem Saul altare Domino: tuncque coepit primum aedificare altare Domini.* 36. *Et dixit Saul: Irruamus super Philisthaeos nocte, et vastemus eos usque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum, dixitque populus: Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac: Et ait sacerdos: Accedamus huc ad Deum.* 37. *Et consuluit Saul Deum: Num persequar Philisthiim, si trades eos in manus Israel: sed non respondit ei in die illa.* 38. *Dixitque Saul: Applicate huc universos angulos populi, et scitote, et videte per quem acciderit hoc peccatum hodie.* 39. *Vivit Dominus salvator Israel, quia si per Ionathan filium meum factum est, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei ex omni populo.* 40. *Et ait ad universum Israel: Separamini vos in partem unam, et ego cum Ionathano filio meo ero in parte altera. Responditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis fac.*

Superiore concione pietatem Saulis audivimus, qui populum ne adversus legem pecudes cum sanguine comedendo peccaret cohibuerat: seque in eo facto fortiter gesserat: hic adiicitur illum exstruxisse Domino altare ad sacrificandum: quod per se laude dignum est: sed adiicitur, Saulem illud primum altare exstruxisse. Quidam vero existimant illis verbis significari hoc primum fuisse altare a Saule exstructum. Atqui certum est unicum tantum esse altare oportuisse in populo israëlitico: quare si quis Saulem utet plura exstruxisse, aut quod tum nulla essent exstruere coepisse, non bene conveniet supra dictis: quandoquidem iam sacrum fecerat Saul exspectans Samuelis adventum, quod, ut ante diximus, sine altari fieri non poterat. Quare statuendum est non fuisse istud primum altare a Saule constructum: et contrarium etiam apparet. Nam ante vidimus illum satis procul a Philistaeis fuisse, et quodammodo metuentem illorum multitudinem continuisse se intra castra. Iam vero dicitur illos insequutus ad noctem usque, et percussisse insigni plaga a Michmaso usque Haialonem. Quare apparet non alio loco exstructum altare, quam in quo iam sacrificarat, neque etiam aliud a priore illo de quo ante facta mentio est. Quomodo itaque dicemus intelligenda haec verba, *Saulem exstruxisse, et hoc primum exstruxisse?* Nempe exstruxisse ad durationem dicemus. Nam facile colligimus peculiarem aliquam structuram notari. Nam si altare ex politis lapidibus struxisset, graviter illum hac in parte fuisse peccaturum cuivis notum est: quod diserte cautum esset ne quis tale altare aedificaret. Ratio fuit in promptu: ne populus sibi novos cultus et devotiones fingeret,

quibus sacrificiorum veritas et simplicitas adulteraretur: singulis ad novos ritus quos sibi finxissent deflexuris, et ex arbitrio suo Deo servituris, et cultus divini novas rationes instituturis. Quamobrem si Saul novum altare exstruxisset, nulla excusatione factum excusare potuisset, quod contra legislatoris summi voluntatem altare aedificasset, populumque in errorem et superstitionem induxisset. Licet itaque bonum finem istius altaris aedificandi Saul sibi proposuisset, nempe solennem gratiarum actionem pro adepta victoria, quam sibi coelitus advenisse profitetur: tamen debuit tantum obiter aggestis quibusdam lapidibus et glebis sacrificare, ut facto sacrificio congesta materia dispergeretur, ne in posterum ulla remanerent altaris vestigia. Itaque si tale altare construxit Saul reprehenditur hoc loco ob constructum altare, cuius instar aedificii structura permaneret: quae in abusum deinceps et superstitiones transferri poterat. Ex quibus apparet quantopere cavere debeamus, ne quam posteris occasionem relinquamus a recta via aberrandi, et a verbi divini simplicitate recedendi. Sunt enim homines natura nimium proclives ad superstitionem: et aliquam libertatem assecuti, in omne flagitium ruunt. Quamobrem singularis hic adhibenda prudentia et cautio est, ne qui ritus in ecclesiâm inducantur, quibus Dei cultus possit adulterari, et homines a vera religione in vanas superstitiones abduci, ut sibi novam religionem homines fingant, et a simplicitate verbi divini recedant. Et de istius altaris exstructione hactenus.

Sequitur deinceps deliberasse Saulem de persequendis hostibus noctu. Unde apparet ipsius fortitudo, ut non abs re a Domino esset in regem electus. Nam etsi totum diem conflixerat, sibi tamen non parcit, nec genio indulget: sed victoriam cupit persequi, ut tanta strage Philistaeos conficiat ne amplius adversus Israëlitas bellum redintegrare possint. Laudanda sane in se virtus: sed interim conspicuum in ipso fit quae sit hominum virtus, quum suae industriae aut prudentiae et facultatibus fidunt: quandoquidem in ipso limine statim impingunt: quod nihil possint nec debeant aggredi nisi prius invocato Dei nomine. Tum itaque demum consiliorum et rationum nostrarum felix futurus est exitus si Deus ipse nos regat, et deliberationibus praesit. Quod quidem nemo impetrarit nisi ardentibus ad Deum votis confugiat, et voluntatem ipsius diligenter interroget. Quare hic quidem Saulis quaedam apparet virtus et magnanimitas sua sane laude digna: sed quoniam precibus Deum advocare ducem non meminit, fortitudo illa per se alioquin commendabilis, non potest nisi vituperari, et temeritas potius quam laudabilis audacia dici: quandoquidem de Dei gloria et honore multum ea ratione detrahitur. Quamobrem serio de nobis hic cogitandum est, ac prout quisque vel ingenio, vel consilio et prudentia, vel viribus, vel audacia excelluerit, cavendum, ne vana et inani gloria efferatur: et ne quid temere nisi prius invocato Dei nomine suscipiat: ac licet viribus polleat, intra modestiae tamen terminos se contineat, ut ne latum quidem pedem abeat, digitumve moveat, nisi prius de Dei voluntate certior factus, cuius unius auspiciis regatur. Denique discunto omnes sese ita continere in officio ut nihil ausint, nihil aggrediantur, quod non ipse prius iusserit. Exemplo esto Saul hic deliberans de persequendis hostibus, populo consentiente, et se ad hostes insequendos comparante. Sed quem sacerdos cohibuit et revocavit, Deique voluntatem interrogare et explorare iussit. Porro, ut ante diximus, speciale fuit illis temporibus privilegium populo concessum, ut rebus dubiis et incertis Dei voluntas per ephod exploraretur, et Dominus quid factum vellet interrogaretur. Sacerdos enim sacram illam tunicam, quae ephod dicta est induebatur ad Deum accessurus: et se ad arcam sistebat, unde Deus responsum dabat, et quid factum vellet significabat. Ex illo, inquam, more et ritu sacerdos Saulem ab instituto revocat Deumque interrogare iubet: ut si Deus persequendos hostes declararit, toti in illum recumbant, Deumque sibi persuadeant prosperum exitum daturum, quod nihil nisi ipsius ductu susceperint, eiusque voluntatem inquisiverint. Sane fateor nostram hodie dissimilem esse conditionem: neque enim peculiares de rebus singulis revelationes nobis Deus dat: quod tamen molestum nobis esse non debeat: siquidem vel unicum verbum sufficere debet quo Dei voluntatem docemur in evangelio filii sui, quandoquidem longe praestantius illud est quam reliquae omnes revelationes quascunque tandem expetierimus. Nam etsi prophetias non habeamus quales fuerunt sub lege, tamen aliquid amplius habemus, nimirum perfectionem illam doctrinae in qua acquiescendum nobis est. Etsi enim non contingit iam in rebus nostris angustis id assequi quod populus israëliticus obtinuerat, ut Domini voluntatem interrogaret, et Deus quid facto esset opus revelaret: tamen quod longe est pretiosius obtinemus, nempe factam nobis promissionem, Deum se in integritate et sinceritate quaerentibus consilium daturum, et in omnibus viis directurum: modo ad ipsum ex ipsius verbi praescripto confugiant. Observandum enim Israëlitas non habuisse tam perspicuam, neque tam amplam et perfectam instructionem quam habemus hodie. Nam Samuelis tempore nihil nisi lex Domini scriptis erat traditum. Nos vero libros prophetarum, librosque historicos, quibus prioris illius ecclesiae regimen et institutio docetur, tandemque scripta evangelica, quibus divinarum promissionum impletio continetur habemus. Quare nobis ista satisfacere satis copiose

debent, ut non sit amplius illa revelationum nova gratia requirenda, de qua hic agimus. Nam si sacra scripta consulamus, satis in iis instructionis habebit quisque quid facto sibi sit opus in sua vocatione. Et hactenus dicta ista sunto de veteris illius populi a nostra conditione differentia. Interim ut quotidie nos Dei imperio submittere, et in ipsius obsequium magis magisque componere discamus, in omnibus nostris consiliis et operibus suscipiendis Deum ante omnia consulendum meminerimus. Quare in primis usurpanda nobis gravis illa Ieremiae prophetae exhortatio: primum ut Deum precemur ne nos permittat aliquid ipsi non acceptum suscipere: deinde ut rebus nostris et consiliis felicem et beatum exitum concedat. Atque idcirco propheta primum facit oris Domini mentionem, quo nomine Dei verbum designat: deinde spiritum adiicit, ut admoneat etiam oportere Deum ut a nobis verbum eius audiatur vi sui spiritus agere et operari. Neque enim sufficeret nos verbo Dei doceri quid agendum foret, nisi etiam ab eodem illuminati iudicium et rationem acciperemus ad probe intelligendam doctrinam quam ipse proponit: suamque virtutem exsereret ad exitum eorum quae ab ipso exspectamus fortunandum. Ex quibus apparet unde fiat ut saepissime prudentissimorum hominum consilia et molitiones evertantur iusto Dei iudicio, quod multum in se temeritatis habeant et arrogantiae: quandoquidem quod praecipuum erat, nempe ad Deum precibus confugere, neglexerunt. Quare ne in istiusmodi poenas incidamus, ad Deum ante omnia confugiamus, eique nos totos dedamus: ac si forte temeritate aliqua peccatum a nobis fuerit, saltem admoniti resipiscamus: Saulemque hac in parte nobis exemplo praeeuntem imitemur. Nam etsi magnopere in eo vituperandus est, quod de persequendis hostibus inconsulto Domino deliberavit, singularis tamen modestiae in rege commendabilis deinceps exemplum praebuit: qui rex licet tamen admonenti sacerdoti statim obtemperavit. Ex quo apparet, si qua levitate et inconstantia peccavit, non tamen pervicaciter in peccato perseverasse. Quamobrem si nos contigerit non eo usque sapere ut unde oportuerat exordiremur, nempe Deo honorem daremus quem verbum ipsius praescribit, eique nos totos traderemus ac ipsius spiritu nos regi permitteremus: saltem si in memoriam venerit, aut ab alio quovis admoneamur illius peccati, ne contumaciter et arroganter pergamus: sed culpam agnoscentes, veluti positis repagulis ne ultra quidquam aggrediamur malum malo cumulantes: sed ad Saulis exemplum modeste nos admoniti geramus. Videmus enim illum a sacerdote admonitum, levitatem temeritatemque suam agnoscentem in eo quod de Deo prius invocando et consulendo non cogitasset, substitisse: et insignis modestiae exemplar fuisse: quod imitari nos decet, ne malum malo cumulemus si nos initio contigerit a recta via aberrasse.

Deinceps sequitur sacerdotem interrogantem os Domini non accepisse responsum die illo. Verba quidem contextus sunt: *Saulem Deum consuluisse,* sed ita intelligenda ut Saul totius populi nomine Deum consuluisse dicatur per sacerdotem, qui erat interpres et internuncius divinae voluntatis, et organon quo Deus suam sententiam proferebat. Nam ut saepe diximus, tum sacerdotes locum et gradum Domini nostri Iesu Christi obtinebant eius personam figurantes et repraesentantes. Quemadmodum igitur hodie sumus indigni qui ad Deum accedamus, et mediatore Domino nostro Iesu Christo indigemus, cuius nomine Deo grati simus: id veteribus fuit declaratum in umbris illis et figuris, ut ad mediatorem olim venturum fidem suam attollerent. Denique veritas quam hodie obtinemus nos docet quare olim legis tempore sacerdos indutus tunica sacerdotali coram Deo se sistebat totius populi nomine ut a Deo responsum acciperet. Nam hac ratione homines suae indignitatis admonebantur: quemadmodum et hodie sumus indigni qui coram Domino nostro nomine compareamus, nos, inquam, tot sordibus et peccatis foedati, ut merito simus a Dei conspectu repellendi nostra iniquitate. Quare necesse est intermedium esse Christum Dominum nostrum, qui gratiam et favorem apud Deum nobis conciliet. Porro Saul animadvertens Deum non dedisse responsum, statim infert, peccatum fuisse ab aliquo, ac iuramento affirmat moriturum illum quicunque tandem fuerit, etiamsi Ionathanus sit filius. Quare sortes coniici iussit: Deumque precatus est, ut integrum cederet. Vox hebraea sonat perfectionem: sed accipitur perfectio illa pro declaratione sontis sorte facta: quum nimirum rei quaesitae sorte veritas elucescit. Vel perfectionem intelligemus, quum Deus cuiusque iniquitatem patefacit, ne innocens luat poenas pro nocente: et ne insontes involvantur sontium suppliciis. Denique Saul Deum precatur ut sortes coniectas regat: quibus coniectis ipse cum filio Ionathano deprehenditur: quamobrem sortiri inter se et Ionathanum filium iussit, ut qui nocens est deprehendatur: ac Ionathanus deprehensus est. Nempe ita patefacta est Saulis in exsecratione populum adstringendo temeritas, de qua superius egimus. Itaque Ionathanus excipit, an quia tantummodo gustavi extremitate baculi parum mellis ego morerer? Et populus tandem exsecrationem illam temerariam Saulis revocavit: *Dixit enim populus ad Saulem, an Ionathanus moreretur, qui comparavit salutem hanc maximam in Israële? absit: ut vivit Iehova, an cadere debet ullus e capillis capitis eius: quandoquidem Deo duce operatus est hoc hodie? sic*

redemerunt populus Ionathanem ut non moreretur, iudicantes eum non oportere condemnari quem Deus e coelis iustificaret. Sed ista sunt sigillatim expendenda, ut ex singulis necessariam doctrinam eruamus, et ad finem in quem proponuntur referamus. Ac primum quidem, quum Saul non accepto responso collegit Deum iratum, quaesivitque quis in populo peccasset, ex scripturae sacrae instituto fecisse agnoscamus. Quotiescunque enim Deus irae suae quaedam signa patefacit, sciamus nobis veluti diem a Domino dici, ut ad ipsum revertamur: et apud nos ipsos diligenter peccata excutiamus, quibus eius iram in nos provocavimus. Ac saepe quidem, fateor, Deus servos suos punit, non proprie propter ipsorum peccata, sed nonnunquam in genere ut eos ad modestiam et humilitatem componat et exerceat, et re ipsa doceat quam necesse sit ipsis ad Dei misericordiam confugere: nonnunquam etiam ut exploret et exerceat eorum constantiam et patientiam, quos aliis exemplo esse vult. Minime quidem quod non semper inveniat in iustissimis quibusque satis iustam causam puniendi peccata illorum, si summo iure cum ipsis agere vellet. Sed summo iure non agit cum suis, ne ad desperationem adigat, quoniam imperfectionem ipsorum probe habet cognitam. Atqui suam ille nobis voluntatem patefactam voluit, nempe ut sine fuco et simulatione ipsi serviamus, et altas radices in nobis eius timor agat et propaget, ut ad finem usque constanter in eo perseveremus. Idcirco ergo nos multis exercet in hoc mundo malis et calamitatibus, ne otio et tranquillitate ac rebus secundis elati a recta via et sincero cultu ipsius aberremus. Ac sane licet fugiendum malum, Deumque invocandum praedicamus quamdiu rebus secundis et prosperis utimur: tamen si Deus averso vultu flagellet, vehementer indignari et fremere solemus, nisi haec doctrina nostris animis altius insederit, Deum nimirum in rebus angustissimis invocandum. Quapropter variis nos exercet afflictionibus, ne quum flagellis ipsius castigati fuerimus, novum id nobis videatur, et ab illo perterriti resiliamus. Itaque Deo nos variis modis exercente, ne indignemur, sed id fieri cognoscamus ut coram ipso magis ac magis humiliemur, et ad ipsum adducamur. Atque ita Deus saepe afflictionibus tanquam alexipharmacis utitur si qua in re peccatum est a nobis, ut in posterum a peccato abstineamus, et tanquam fraeno cohibeamur: saepe etiam illis patientiam nostram explorat: quae necessaria nobis disciplina est. Nam si forte quaedam adversa contigerint, summa aegritudine afficimur: quamobrem usurpanda nobis haec doctrina est: ut si nos contigerit durius tractari, quam videamus incredulos, quibus omnia ex animi sententia succedent, qui summa autoritate et gratia apud homines pollebunt, qui opibus et divitiis abundabunt, quibus denique nihil ad felicitatem deesse videbitur: nos autem interim vehementer laboremus, et in summis angustiis versemur, et amaras potiones hauriamus, eo usque ut in eam tentationem incidamus, de qua propheta loquitur, Psal. 73. frustra Deum ab hominibus piis coli, hanc doctrinam in memoriam revocemus et usurpemus, Deum non idcirco nos variis modis affligere, ut a se reiiciat; neque inde sequi graviora esse illorum peccata qui durius affliguntur et in hoc mundo castigantur: sed contra saepe Deo carissimum esse qui severissime excipitur, Deumque sua iudicia incipere ab ecclesia sua et a filiis, ut eos excitet a veterno, quo saepe sopiti homines a Deo avertuntur, et in suam perniciem sponte ruunt. Praeterea etiam observandum, Deum velle nonnunquam in nostris afflictionibus glorificari. Exemplo sunto fideles illi Christi martyres, quos Deus in mortis agone summa constantia et fortitudine donavit ab ipsis invocatus, mortemque illorum habuit instar sacrificii acceptissimam. Non igitur existimandum, mortem illam quam pro Christi nomine fortiter obierunt, fuisse peccatorum aliquam satisfactionem aut pretium. Alii enim undis oppressi sunt, alii flammis ustulati, sed longe alium in finem quam ut pro peccatis aliquid Deo rependerent. Quam igitur prophetae, apostoli et alii martyres mortem pro evangelio cruentissimam obierunt, non se pro suis offensis Deo morte illa satisfacere, sed se potius Deo suavissimi odoris sacrificium offerre cogitare debuerunt, quemadmodum ipse D. Paulus in Epist. ad Ephesios loquitur. Quin etiam in ipso rege Ezechia fit nobis istud conspicuum, Deum immittentem res adversas, non ideo tamen punire transgressiones, quod eum inimici persequuti sunt, quum in Dei cultum totus incumberet. Nam regem illum Ezechiam legimus Dei cultum restituisse, religionemque suae pristinae puritati reddere studuisse: templa idololatrica et superstitionibus dicata subruisse, denique terram illam omnibus inquinamentis quibus Dei cultus adulterabatur repurgasse. Sed istis omnibus peractis, quam mercedem consequitur? Nae tanta illum a Deo immissa calamitas excepit, ut de rerum summa conclamatum esse videatur. At si Ezechias calamitatem illam tum existimasset propter peccata sua immissam, suspicari poterat, male se fecisse idololatriam exstirpando, et omnibus illis inquinamentis terram expurgando, quod et illi Rabsaces ille impius obiectat. Neque etiam dubium quin diabolus illum ad hanc cogitationem impelleret, ut solent impii homines viros bonos modis omnibus turbare: et scandalum obiicere quo persuadere nitantur atram esse nivem. Sic impius ille Rabsakes olim Ezechiam in invidiam trahebat: Quomodo exaudiretur Ezechias a

Iehova? Annon is est cuius abstulit excelsa et altaria, quae habebat gratissima? Deusne illum exaudiret? nonne illi adversarius est? Nac istiusmodi vocibus bonus ille Ezechias poterat a recto tramite abduci, si se ob peccata puniri a Domino iudicasset: nam existimasset bonum quod Dei sententia probatur malum esse. Quapropter animis nostris istud altius resideat necesse est, malis et afflictionibus nos prementibus, oportere ut in nos ipsos ingrediamur, et nos exploremus, qua in re Dei adversum nos iram provocaverimus. Ac si nos conscientia redarguat, culpam ingenue agnoscamus et fateamur, veniamque a Domino deprecemur. Quin etiam si causam afflictionum investigantes, non animadvertimus haec aut illa peccata, Deum sciamus longe quam nos habere oculos perspicaciores, et nos in peccatis nostris prorsus caecutire: proinde fraenum ori nostro imponamus, ne adversus Domini castigationes obloquamur, neve iniuriam ab ipso fieri nobis arbitremur. Tum vero etiam cavendum ne animum despondeamus, licet adversum nos duram et asperam ipsius manum experiamur: sed potius haberi nos ab ipso ut filios teneamus: ac proinde aequum esse ut lapsos castiget. Praeterea etiam agnoscamus, quandoquidem Deus nos ut filios regere vult, non esse tanquam gravem aut duram, fugiendam quamcunque nobis conditionem imposuerit, et quamcunque afflictionem immiserit: sed potius a Dei manu cum animi submissione excipiendam, ut quacunque deduxerit, placide sequamur. Denique nos a Deo tanquam filios castigari persuasum habeamus, quum peccata punit, licet ea non omnino cognoscamus. Et praeterea: nonnunquam affligi nos sciamus a Deo patientiam nostram explorante. Et hactenus de verbis illis quibus Saul Deo sibi non respondente, iusserat quaeri qua in re fuisset eo die peccatum. Sane tum Dominus verba ipsius direxit: sed in eo ipso graviter a Saule peccatum est, quod non cognovit. Nonnunquam enim se procul a nobis Deus abesse simulabit, licet nostri maximam curam habeat, et nostrae salutis. Male itaque collegit Saul nimiumque generalis illa sententia est, et non necessaria conclusio: Quandoquidem Deus hodie mihi non respondit, necesse est graviter adversus Dominum fuisse peccatum. Potuit enim, ut ante diximus, alia quadam de causa Deus non respondere, ut saepe solet Deus suos filios explorare, suum auxilium differendo. Quare nimia fuit Saulis festinatio. Nihilominus tamen hoc loco Deus facit eius ratam sententiam, cuius deinceps facti rationem audiemus. Interim aliud etiam Saulis peccatum hic examinandum. Nam cur de occulto peccato inquirit, quum eadem nocte populus manifestae pollutionis et legis violatae reus esset factus? Nam et ante legem latam et tabulis consignatam, sanguine vesci prohibitum erat: quae ab omni aevo consuetudo obtinuerat. Nihilominus tamen populus famelicus neglecta Dei prohibitione non abstinuit prohibito sanguine: nam caesis pecudibus earum sanguinem cum carne comedit. Quo facto videbatur sibi in posterum viam ad humanitatem claudere: veramque religionem et sincerum Dei cultum adulterare: et in adulterino cultu animum obfirmare. Quandoquidem igitur tanta populum pollutio pervaserat, quare se ipsum Saul non explorabat, qui tanto malo causam praebuerat, sed de occulto potius peccato, severissime puniendo, laborabat? Quur iureiurando se ad poenas reposcendas astringebat? Nae dolo factum id ab illo merito quis suspicabitur: praesertim vero quum a populo seiunxit se: quandoquidem in populum coniecta omni culpa immunitatem ipse sperabat. Sed contra eius exspectatationem factum est: Ionathanum enim sorte deprehensum ipse suo calculo damnare coactus est: quae antequam expendamus, verba illa Saulis sunt nobis consideranda, quibus ait, *ut vivit Iehova, qui servat Israëlem, etiamsi illud fuerit in Ionathane filio meo, omnino morietur.* Iusiurandum illud ratione quadam et aequitate niti videtur, nam qui in iudicem electus est sanctissimus et iustissimus esse debet, et personarum nullum habere respectum: Nam ius omne et aequum evertitur, quum iudices vel odio vel favore excaecantur. Idcirco Dominus noster Iesus Christus haec duo opponit, rectum iudicium, et iudicium ex acceptione personarum. Nam si consanguinei vel affines ac propinqui ad favorem impellant, si odium aut inimicitiae adsunt, animus illis ita praeoccupatur, ut extra se sit, Deumque tradat oblivioni. Contra si odium, aut si favor abfuerit, tum non omnino prava sunt iudicia. Quapropter maxima iudiciorum corruptela, vel in odio vel in favore posita est. At Saul hic negat se filio parciturum: qua in re magnam aequitatem prae se fert: verum nimium praecipitat sententiam, antequam facti quod morte plectere cogitat cognitionem habeat. Et sane in Ionathanum hoc incidisse divina providentia videmus, ut Sauli temeritatis nota turpior inureretur. Quod vero iureiurando suam sententiam firmat, id eo facit ut ostendat se nihil agere simulate. Nam saepe multi multa verba profundunt, quibus tamen multa inest simulatio et hypocrisis: et virtutem multi prae se ferunt, quorum tamen in pectore plurima vitia occultantur. Idcirco iuramentum in rebus magni momenti necessarium. Nam alioqui frequentes illae deierationes de rebus levibus mera sunt divini nominis profanatio, et divini nominis in vanum acceptio: quapropter istiusmodi homines qui crebris sese iuramentis devovent sacrilega audacia Dei honorem polluunt. At non sic in rebus magni momenti, quibus iuramentum adhibitum adfert auto-

ritatem, et iure divino permittitur. Tum enim Deus nobis veluti concedit nominis sui usum: modo in rebus permissis et licitis cum reverentia illud usurpemus. Porro iurisiurandi formula hic est summopere observanda, quum dicitur: *Iehova vivit:* quibus denotatur divinam maiestatem semper esse salvam tectam, licet hic omnia in terris misceantur. Ac sane quum mentiendi et fallendi homines sibi faciunt potestatem, accidit quod ita sperant se hominum iudicia effugituros, si crimen audacter infitientur: et ita fit ut temere et in vanum Dei nomen iurantes accipiant. Atqui iuramenta sunt remedium ad mendacia et fraudes cohibendas, ut statuant homines se, licet in his terris non possint ullius sceleris coargui et malitiae, tamen coram Deo iudice semel ipsis comparendum, cuius sisti omnes oportet iudicio. Vita itaque illa quae Deo tribuitur ipsius maiestati convenit. Neque enim vivit Deus ut speculetur tantum quae in mundo fiunt, neque ut in res creatas dominium obtineat: sed potius ut mundum iudicet a se creatum: eorumque quos elegit et adoptavit misereatur: ut ius suum cuique tribuat, et in flagitia animadvertat. Atque haec est vita quae Deo tribuitur, ut nempe totius mundi sit iudex: eius potentia cognoscatur, eius bonitas et sapientia magni, ut par est, fiat. Quare quum veteres olim istis iurandi formulis usi sunt: Iehova vivit, iis testati sunt se in unum aeternum iudicem respicere, et a solo illo dependere: et licet hominum iudicia possent effugere, nihilominus se Dei iudicio nequaquam posse subducere, neque manus ipsius evadere, quin rei suorum scelerum fiant. Ac sane si homines ista probe recordarentur, verisimile est illos longe in iuramentis modestiores esse futuros et temperatiores. Nam qui crebro Dei nomen usurpant, et temere in ore habent, belluis videntur simillimi et a Deo alienissimi: quum tamen quotiescunque iuramus ad Dei solium conscendere nos oporteat, nosque illi sistere, scientes non inultum fore iuramentum temere Dei nomen advocantium: quod ad divini verbi normam exigi necesse est. Nam sane si singuli sibi in mentem revocarent divini nominis maiestatem, turpissimum existimarent Dei nomen in ore hominum versari et instar pilae volvi, poenasque metuerent quas olim Deus ob sui contemptum est ab illis repetiturus: ac proinde a temerariis istiusmodi iuramentis horrore divini iudicii deterrerentur. Et hactenus de solenni illo Saulis iuramento, se nemini ac ne Ionathano quidem filio parciturum. Cuius sane temerarium fuit iusiurandum, quum deinceps ex opposito populum iurasse videamus, non casurum ullum ex capillis capitis Ionathani, et ita Saulis iuramentum revocatum fuisse contrario populi iuramento. Atque ita Deus fecit manifestam Saulis temeritatem, quem de causa prius oportebat diligenter inquirere et cognoscere, quam temere iudicare. Praeterea hinc etiam apparet quanta sit hominum nonnunquam pertinacia, quum extra modestiae limites egrediuntur, quam tamen non ita pridem Saul ostenderat, quum sacerdotis dicto sine obloquutione acquieverat. Iam vero quoniam levior fuerat et nimium praeceps in ferenda sententia, malum malo adiicit, filiumque suum, ut deinceps videbimus, morti addicit: quod longe deterius fuit et perniciosius quam prius illud. Deinceps sequitur, iactas fuisse sortes, et Saulem esse precatum Deum ut integrum daret. Non temere vero usurpandum quod de sortibus dicitur: neque enim usitatus est apud nos sciscitandi aliquid illo mos. Sortes quidem in dividendis et herciscundis familiis proiicii solent: sed non in rebus dubiis et obscuris investigandis adhiberi: quandoquidem non habemus in sacris ullam revelationem Deo istud placere: ac proinde non sine arrogantia id de quo nullum exstat mandatum aggrederemur. Caeterum olim adhibitas sortes in quibusdam extraordinariis factis, ut ante iam vidimus, certum est, et non fuisse damnatum illum agendi morem. Quamobrem non est etiam Sauli vitio dandum quod hoc tempore sortes proiici iussit. Tum enim sortes proiectae ultimum erat rebus incertis remedium: quod sortes nunquam fallerent. Quare, inquam, Saul ob proiectas sortes non accusandus: sed non tamen alia ex parte ab omni culpa vacuus. Quid ita vero? Nonne enim ipsemet Deum invocat, et ardenti affectu ad Dominum effertur? Sane: sed non ideo tamen ab omni culpa vacuus est. Et Deus etiam, ut deinceps apparet, hoc iudicium in illum immisit, quod populum, qua non licebat, exsecratione obstrinxisset. Idcirco igitur Deus permisit sorte Ionathanum deprehendi, ut suae temeritatis poenas Saul daret: sed hunc tractatum in sequentem diem reiiciamus Deo favente pluribus excutiendum.

Iam vero procidamus *etc.*

HOMILIA L.

41. *Et dixit Saul ad Dominum Deum Israël, da sanctitatem. Et deprehensus est Ionathas et Saul, populus autem exivit.* 42. *Et ait Saul: Mittite sortem inter me et inter Ionathan filium meum, et captus est Ionathas.* 43. *Dixit autem Saul ad Ionathan: Indica mihi quid feceris, et indicavit ei Ionathas, et ait: Gustans gustavi in summitate virgae quae erat in manu mea paululum mellis, et ecce ego morior.* 44. *Et ait Saul, haec faciat mihi Deus, et haec addat, quia morte morieris Ionatha.* 45. *Dixitque populus ad Saul: Ergone Ionathas morietur,*

qui fecit salutem hanc magnam in Israël, hoc nefas est, vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Ionathan ut non moreretur. 46. *Recessitque Saul, nec persequutus est Philisthiim, porro Philisthiim abierunt in loca sua.* 47. *Et Saul confirmato regno super Israël, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius, contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philistaeos, et quocunque se verterat, superabat.* 48. *Congregatoque exercitu percussit Amalec, et eruit Israël de manu vastatorum eius.* 49. *Fuerunt autem filii Saul, Ionathas, et Iessui et Melchisua, et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitae, Merob, et nomen minoris Michol.* 50. *Et nomen uxoris Saul Achinoam, filia Achimaas, et nomen principis militiae eius Abner filius Ner patruelis Saul.* 51. *Porro eis fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filius Abiel.* 52. *Erat autem bellum potens adversum Philistaeos omnibus diebus Saul, nam quemcunque viderat Saul virum fortem et aptum ad praelium, sociabat eum sibi.*

Historiae coeptae seriem persequentibus observandum, Saulem spe sua excidisse, quum proiectis sortibus ipse cum filio eius deprehensus esset, populus autem absolutus a culpa, qua Deus in populum fuerat provocatus. Porro non dubium est quin Deus ita voluerit Saulem castigare ne plena victoria de hostibus, licet magna strage fusis, frueretur. Nam licet Deus Israëlitarum misertus, victoriam insignem ipsis concessit, imperfecta tamen fuit, propter Saulis peccatum, quod nimium praeceps in offerendo sacrificio, non exspectato Samuele, fuisset. Ex quibus apparet Deum parcere quidem nonnunquam iis qui peccarunt, sed ita ut quandam correptionem reservet, etsi non agat cum ipsis summo iure, neque statim ubi est ab ipsis peccatum: sed quamvis differat iudicium, non tamen auferre poenam quin partem aliquam divini iudicii sentiant. Atque ita nos oportet Dei iudicia repetere altius quam soleamus: Ea enim est hominum pravitas, ut nisi in oculos divina iudicia incurrant manifestissime, prorsus caecutiant, et de imminentibus poenis nunquam cogitent, sibique cum Deo rem esse persuadere nequeant: at quod longe est deterius praesentiam ipsius fugere pro viribus conentur, et sese in multos laqueos induant in iis caligantes in quibus perspicacissimos esse oportuit. Exempli gratia, si Deus in diem unum aut alterum differt eum corripere qui aliqua in re lapsus fuerit, oblitum peccati illius Deum sibi persuadebit, seque nunquam rationem coram ipso redditurum. Sed si post aliquod tempus eundem afflixerit, Dei correctionem illam esse nequaquam sibi sinet persuaderi: sed aut fortuitum aliquem casum esse dicet, aut adversus Deum obloquetur. En quomodo soleant homines abuti Dei patientia. Atqui Deus differens poenas, dat nobis otium ad se revertendi, et coram ipso nos humiliandi, ut melior sit nostra conditio ipso de sua severitate remittente. Sed contra homines inde occasionem in peccatis perseverandi capiunt: et Deo velut auriculam vellente, et ex peccatorum veterno excitante, ac signis quibusdam admonente ut vitia detestari discant, fraenum suum veluti mandunt et arrodunt, et dentibus infrendent, et magnopere aestuantes in varias querelas incidunt: Vah! me misero quid fiet? Unde ista mihi contigerunt? Mene reliquis infeliciorem? Quare me Deus non eripit ex tantis malis repente? mene ad desperationem impellere gaudet? Eo igitur accuratius praesens historia meditanda est, in qua videmus Deum permisisse Ionathanum adversus patris illam exsecrationem peccare, ut pater in discrimen vocato filio durius puniretur. Ionathanus enim postea quidem ereptus est a mortis discrimine, quoniam Deus Saulis furorem tanquam fraeno cohibuit, populo intercedente, et Saulis conatibus sese opponente: verumtamen nihilominus oportuit Saulem ab insequendis hostibus Philistaeis tanquam iniecta remora retineri, eiusque victoriam imperfectam et veluti dimidiatam fieri, quod Deum nimium festinanter sacrificans graviter offendisset.

Reliqua vero iam sigillatim expendamus. Et in primis maxima huius populi erga regem apparet reverentia, singulis consentientibus in Saulis edictum. Nam licet illa sententia fuisset severior, se ne proprio quidem filio parciturum: populus tamen verbis illius assensus est, et nemo ex toto populo est obloquutus. Nae in tanta populi multitudine, summam oportuit esse erga regem observantiam, ut tam placide edictum illud reciperetur, quo iussit omnes angulos populi accedere. Per angulos vero aliquando intelliguntur duces populi, quod sint illius veluti robur. Et sic solet haec vox *anguli*, in sacris usurpari, aut pro robore populi, aut pro universo corpore: cuius significationis exemplum extat Iud. 20. Sed hic per angulos indicari videntur extremitates, velut dicas, ab extremo ad extremum. Ex quo apparet totam illam populi multitudinem non aliter coactam ac si unus aut alter tantum homo adfuisset: et quod magis mirandum, quod nullus obloquitur aut respondet Sauli, sed placide acquiescit, donec tandem Deo impellente Ionathanum populus e periculo mortis eripit. Sane quidquid hic fiat omnis huius peccati poena in Saulem recidit: quem Deus ex parte quidem honorat, sed cui tamen in dedecus summum etiam honor ille vertitur. Deprehensus vero Saul cum filio Ionathano, et populo liberato, nihilominus in instituto pergit, sortirique inter se et Ionathanum filium iubet. Qua in re apparet quantopere

qui autoritate apud populos pollent peccent saepissime pertinacia, et peccata peccatis accumulent, levitatis et temeritatis notam fugere cupientes: ac proinde in instituto sive bene sive male coepto pergant. Nac qui ad rerum gubernacula sedent, et primas sedes occupant prudentiam in consiliis debent adhibere, ne quid temere dicant faciantve cuius eos deinde poeniteat. Matura itaque deliberatione opus est antequam quidquam aggrediantur. At si non ea servata est moderatio quam oportuit, an ideo pertinacia tegendum est admissum per incogitantiam malum, et adversus Deum et homines bis terve peccandum, ut unus lapsus tegatur? Sic facere hoc loco Saulem videmus: Quare istud exemplum intueri debent qui ad rerum gubernacula sedent, et tanquam in speculo animadvertere quantum sit peccatum temeritas, ut alieno exemplo nihil temere suscipere discant. Ac si quid per incogitantiam peccaverint, se homines esse agnoscant, ac proinde ne palinodiam canere ipsos pudeat. Quin etiam ad singulos etiam haec doctrina pertinet cuiuscunque ordinis aut dignitatis viros. Pauci enim non peccant temerariis consiliis: quae si pertinaciter tueri volunt, neque a proposito recedere mutato consilio, certum est varia Dei iudicia et castigationes in se accersituros, Deumque gravibus poenis illam superbiam et arrogantiam puniturum. Quamobrem discamus si quando a recta via aberraverimus ad Deum nos vocantem reverti, ut in viam rectam ab ipso deducamur. Interim vero Saul quoddam timoris Dei signum, prece illa testatur, *Iehova Deus Israëlis, cedo integrum*, id est facito ut innoxius absolvatur: da sortes veras, aut perfectionis. Minime sane dubium est quin bene esset Saul persuasus Deo probatam iri sortitionem illam inter se et Ionathanum filium et populum: quin etiam facile est indicare illum a Deo fuisse ad id impulsum. Nam poterat cogitare maximam eo die fuisse populi transgressionem, quandoquidem sese polluerat carnes sanguine mixtas, contra Dei expressam legem, comedendo. Debuit itaque Saul de illa legis violatione serio cogitare. Verum istius flagitii non meminit: sed ipse cum filio a latere uno, populus autem ab altero divisus est: nimirum proiectas sortes in populum casuras arbitrabatur. Hic igitur apparet admirabili Dei consilio et providentia rem hanc totam gestam: immo et Dei ipsius spiritu linguam Saulis gubernatam. Quare precatio illa Saulis non fuit temeraria neque fictitia: ut plerique solent Deum precibus sollicitare, sed simulatis et temerariis: quin imo vellent ipsius Dei voluntatem obscurare. Saul vero non temerarias voces fudit, sed firmo nixus est fundamento: id ipsum persuasus quod a Salomone deinceps scriptis traditum est, sortes in sinum proiici, sed a Iehova esse ipsarum totam rationem: quibus verbis innuit Salomon sortem quae vel in gremium, vel in urnam coniicitur videri quidem fortuitam, sed tamen eius iudicium et exitum a Domino pendere; cuius admiranda et ineffabilis est providentia. Hoc igitur Saul agnovit et amplexus est. Quae sane maxima ipsius virtus fuit: praesertim vero quum de capitali supplicio ageretur et vita propria, quam ultro sortibus subiicit, non minus quam aliorum. Quamobrem Deum rogat ut integram faciat, id est ut veritatem producat, et perficiat totum negotium, ne insontes pro sontibus poenas luant: sed ut iustus absolvatur, noxius vero condemnetur. Laudanda profecto in rege virtus. Et tamen vitia alia longe graviora non animadvertebat. Itaque hinc discamus, eo accuratius de nobis esse cogitandum, quo facilius labimur. Saepe enim in quibusdam optimo studio ducti, tamen in aliis caecutimus: et siquid boni aliqua ex parte fecerimus, Dei nomen ineptiis nostris profanamus: quae tamen omnia grata esse et accepta illi arbitrabimur. Atqui non in externa specie haerendum est, neque satis ex parte rectam viam insistere, ab alia vero nostris corruptionibus indulgere: sed diligens adhibenda cautio est, et omnis assentatio fugienda, ne nobis ipsis imponamus adulando. Quare agnoscamus Dei spiritum nos hic in Saulis persona velle docere, et in eo tanquam in speculo naturae nostrae fragilitatem demonstrare. Sumus enim ad malum proclives, licet boni quidpiam admisceamus: et non desunt speciosi praetextus quibus veritatem obvelemus: neque enim unquam nisi vi quadam adducti quod iustum est et aequum amplectimur. Hic igitur Dominus nobis patefacit quid in Saule laudandum, quid vituperandum: quandoquidem etsi quaedam in illo virtus apparet, multa tamen vitia latebant occulta, quae deinceps apparent. Ipsi tamen Deus parcit ad tempus: ut in eo Dei misericordiam et patientiam intueamur, non semper punientis ipso momento quo peccatum est: ut ad peccatorum agnitionem adducamur. Quamobrem quum Deus aurem nobis, ut ita dicam, tantummodo vellicaverit, vel digitum ad nos feriendos moverit, agnoscamus illum a nobis provocatum ad iram, et ipsi nos subiicientes, et peccata abhorrentes, ad illum convertamur.

Quod deinceps sequitur, Saulem deprehenso Ionathano, quaesivisse, quid fecisset? et Ionathanum rem totam ut erat illi indicavisse, magnam Ionathani simplicitatem et integritatem testatur: etsi se non agnoscit peccavisse. Nihilominus tamen sciendum etsi Saul limites aequi et iusti praeterierit, populum exsecratione obstringens, qui mandatum ipsius violasset: Deum tamen voluisse ut exsecratio illa caderet, vimque suam retineret in Ionathano Saulis filio: quae causa fuit cur illum tanquam noxium sorte Deus deprehendi voluit.

Hic igitur adoranda nobis inscrutabilia Dei iudicia, nostris sensibus altiora. Nam si nimis anxie vellemus causas investigare cur Deus Ionathanum condemnarit, quandoquidem antea vidimus Ionathanum testatum fuisse se ignorasse quod pater ipsius prohibuerat: et non peccasse illum malitia, sed quod fecit in populi salutem fecisse: nae graviter in Dei iudicia peccaremus: quae sunt abyssus profundissima, et in quae non est nobis curiosius inquirendum. Hoc igitur exemplo sapere discamus ad sobrietatem, et quorum non habemus notitiam, non anxius neque curiosius investigare. Caeterum hic merito obiici posse videbitur, ab iniquo iudice latam sententiam adversus innocentem semper esse tremendam: atque in primis hoc loco papistae maxime abutuntur ad excommunicationum suarum fulmina constituenda. Aiunt enim quum adversus aliquem innocentem suum fulgur excommunicationis iaculati fuerint, tanti esse suam autoritatem tamque sacrosanctam, ut si quis offendatur repente sit condemnandus tanquam maxime noxius. Sed cornuta sunt istiusmodi argumenta: quod non sint in exemplum trahenda quae semel Deus fieri voluit. Singulare enim est factum istud Ionathani, quod permisit Deus ut Saul suae temeritatis poenas lueret. Ac saepe, fateor, reges Dei afflati maiestate loquuntur, etiamsi quid loquantur ignorent: quod Caiaphae summo pontifici accidisse videmus. Nam prophetiam edidit de Christo, licet Dei et veritatis hostis. Unde vero, obsecro, donum istud prophetiae? Deus enim ratam fecit autoritate pontificia prolatam istam sententiam, oportere ut homo moreretur pro toto populo: ut notum fieret omnibus mortem et passionem Domini nostri Iesu Christi fore omnium redemptionem. Itaque Deus ad unum actum linguam Caiaphae impulit: quod si trahere in regulam generalem quis velit, nae vana superstitione Deum et ipsius prophetiam irriserit. Sic papistae suam ignorantiam hoc loco produnt: quando dignitate ista pontificia, tanquam ingenti clypeo se protegunt, et inferunt papam, qui summo pontifici successit non posse loqui nisi afflatum sancto Dei spiritu. Atqui non dicitur Caiaphas semper prophetasse: semel duntaxat tota vita sua prophetiam illam edidit, ac plus quam centies millies blasphemavit. An ergo trahetur in regulam generalem singulare illud factum? nimium hoc arroganter ab istis fit. Itaque observemus Deum ut Saulem de sua temeritate puniret voluisse ratam facere latam ab illo sententiam: quasi diceret: Tu rex es: sacrum esse tuum os oportet hac in parte, tanquam spiritus sancti organon: tu ergo sententiam tulisti, quam volo ratam esse: sed adversam tibi in tuum damnum. Non igitur inde sequitur Deo probatam fuisse et acceptam illam exsecrationem qua totum populum obstrinxerat: neque quaecunque Saul eloquutus esset temere Deum voluisse rata esse. Minime gentium. Sed contra Deus ratum fecit illam sententiam, quam in Saulem retorqueret: Tu, inquit, mihi poenas dabis; tu populum meum exsecratione obstrinxisti: sed illam in te ego ipse retorquebo. Itaque non dubium est quin Deus illi habenas laxas permiserit, ut ista sic effutiret. Nihil enim Deo incognitum: rerum omnium eventus habebat satis notos. Quare Deus voluit Saulem quod tam temere et inconsiderate iam peccasset, in idem peccatum recidere, ut poenas daret: dignamque factis suis mercedem reportaret, Deoque sese submittere disceret.

Interim vero si quis roget Deine iustitiae convenerit, miserum et innocentem Ionathanum in has angustias coniecisse ut in mortis usque discrimen veniret: sane convenit: sed cuius ea est providentiae vis ut desperatis rebus salutem adferat, resque omnes ita componat ut quum ultimum exitium imminere videbitur, salus appareat. Quod ipsi Ionathano contigit. Caeterum observandum, Deo permittente innocentes affligi, non ideo tamen iniuriam illis ab ipso fieri. Neque enim est in Deo ulla mali labes. Quare si Deus res adversas immiserit, ne obloquamur, sed os potius occludamus. Sane possunt quidem qui affliguntur se innocentes, se sine causa puniri, se sibi non esse male conscios, neque ullius sceleris reos, profiteri, verum non apud Deum, sed apud terrenos iudices: quandoquidem Deo suae constant rationes nos affligendi: semperque iustissime facere iudicabitur. Quare compescenda premendaque labia digito, quandoquidem licet in aliquo nostram innocentiam tueri possumus, in mille tamen aliis etiam nobis incognitis arguemur. Et si causam nostram aliqua in re probaverimus, Deus tamen sexcentas alias adversum nos producet, quibus maxime sontes arguemur. Ne itaque Ionathano factam ullam iniuriam arbitremur, licet insonti et per incogitantiam lapso in illam quam nescivit patris exsecrationem, a qua proinde iure poterat absolvi. Nam etsi coram hominibus sufficiens excusatio videatur, Deus tamen satis habuit cognitam: ac proinde etiam sua liberalitate providit, ut in tantas angustias coniectus Ionathanus, mortique etiam addictus, Dei gratiam et misericordiam in summo periculo experiretur. Praeterea hic observanda est hominum ad peccandum proclivitas, qui subinde non cohibentes suos affectus peccatis peccata cumulant et in dies augent. Exemplo esto Saul: qui primum iuramento isto, *vivit Iehova,* suam sententiam firmavit: quarum vocum sensum antea exposuimus: deinde adiecit, *Iehova qui servat Israëlem:* et tertium etiam adiunxit, *morte morietur.* Quum itaque dicit, Iehova qui servat Israëlem, perinde est ac si iuraret per eum, qui populum suum ex periculo eripuit: quasi

diceret: Non tantum ego me coram Deo sisto, qui iustitia est aeterna: sed etiam maxime cuius virtus fuit conspicua in asserendo populo suo ex tyrannide qua premebamur ab hostibus, in libertatem, ut sese nostrum servatorem ostenderit. Volo itaque duplo severius ab illo puniri nisi sententiam latam implevero. Tertium denique iusiurandum addit, ita faciat mihi Deus, et ita pergat: qua phrasi in scripturis usitata idem significatur, ac si quis dicat, Deum precor ut me in hoc mundo puniat, et in altero, nisi etc. Quum igitur multae castigationum accumulantur species, ut Deus vel hac, vel illa puniat, istiusmodi imprecationi: Sic faciat mihi Deus, locus est. Atque haec est istius phrasis vis, etsi videntur voces abruptae et intercisae: ut in iurando modus teneatur, ne, ut plerique habent in more, ad varias et horrendas exsecrationes sint procliviores. Quam multos enim hodie videas adeo insolentes, ut diras exsecrationes evomant, ad quos oporteat auditores totos cohorrescere, quasi Deum ipsum in faciem petere vellent, quum sibi varia fingunt monstra, et in inferis sedes et istis similia fabricantur? At, ut dixi, in scripturis intercisae et abruptae iuramentorum voces videntur, ut doceamur oportere homines ad Dei nomen quoties per illud sunt iuraturi totos horrere. Idcirco Saul hoc loco ait, Iehova ita mihi faciat, etc. ex quibus docemur non oportere homines sibi licentiam iurandi permittere, ut nimium hac in parte solent peccare: sed potius tanquam fraeno quodam retineri. Etsi Saulem hic videmus gradatim ad summum adscendere, et poenas poenis cumulare: Modestius enim primo loquutus est, mox violentius: et tandem gravissime quum ait: *Ita faciat mihi et addat*, et ita mala malis et poenas poenis cumulari precatus est: quod diligenter observandum est: quandoquidem id nobis fere contingit, ut in malis perseveremus, et in sordibus nostris haereamus, et magis ac magis in iis lasciviamus, donec ad iniquitatis summum perveniamus, nisi fraeno velut iniecto ab illis deterreamur.

Sequuntur deinceps Ionathani verba, quibus de iniuria sibi facta conqueritur, *tantummodo gustavi extremitate baculi parum mellis: ecce me, an morerer?* quibus patris crudelitatem incusat, quod in ea exsecrationis ultione mera sit iniustitia cum crudelitate coniuncta. Nihilominus tamen Saul innocentiae illius defensionem non audit: quod in temerario suo iuramento prorsus caecutiat. Et non dubium est quin sibi nomen praeter crudelitatem acquirere voluerit: et ambitione laborarit, et verbum a rege profectum irrevocabile esse demonstrare affectarit: ut hac ratione maiorem metum de se concitaret, qui serio semper et irrevocabiliter loqueretur. Quare Ionathani excusatio non admittitur a patre, quae tamen summa aequitate nitebatur, sed quam Saulis superbia non recipiebat. Hinc discunto, qui ad summos honores evecti sunt, cavere ne sua arrogantia reiiciant sibi vel ab ignaris vel abiectae conditionis hominibus factas admonitiones: nam certum est inde maximam partem corruptelarum in iudiciis contingere, quum superbia et arrogantia iudices sic excaecantur, ut miserorum hominum querelas vel admonitiones non audiant.

Deinceps vero dicitur populus, etiam iure iurando Saulis exsecrationi contrario, affirmasse Ionathanum minime moriturum. Hactenus magnam huius populi obedientiam audivimus, imo potius stuporem quendam, quo factum est, ut nemo ex toto populo respondere Sauli sit ausus. At quum Ionathanum de vita periclitari animadvertit, remque istam a Saule serio agi, tum sese aperte regis conatibus opposuit, Ionathanumque non esse moriturum iuramento confirmavit. Profecto minime dubium est quin Deo impellente populus ita sese iuramento adstrinxerit ad Ionathanum morti eripiendum, ut Saul arrogantiae suae poenas daret: ut si forte iuramentum suum locum habere vellet, contrario iuramento impediretur, populusque multitudine vinceret. Nempe ut dicerent se omnes iurasse, ac proinde non posse in ipsius sententiam descendere: quod solus ipse nihil ad illos omnes posset: atque ita provideretur Ionathano ne vita mulctaretur. Porro quaeri potest, rectene fecerit populus iuramento contrario Saulis iuramentum oppugnans. Ad quam quaestionem respondendum est, in rebus divinis homines caecutire: ac proinde oportere illos quum de arcanis Dei consiliis agitur, ori suo digitum apponere, et iis contentos esse quae nobis Deus verbo suo patefacit. Nam quum Deus admirabili quodam consilio suo istiusmodi quaedam exempla ad nostram instructionem edidit, non ideo tamen sequitur homines ea facientes non deflectere a recto tramite, licet eorum opera Deus ad suum implendum consilium usus sit. Verum tamen lex Domini semper integra et illibata manet: quamobrem istiusmodi quaestiones relinquendae sunt tanquam vanae et inutiles, imo et impiae, si quis illis ad effugia quaerenda velit abuti rectene an male populus fecerit. Sufficiat nobis Deum ea ratione voluisse Ionathanum eripi mortis periculo, quum iam iam morti destinatus sepulcro imminere videretur, ut Saulis tyrannis eo modo puniretur. Caeterum populus causam speciosam adiicit, *Ionathanum fecisse salutem magnam in Israële, et cum Deo esse illo die operatum.* Quibus verbis indicat populus in Deum ipsum iniuriam redundaturam, si in eum, cuius opera esset usus ad salutem populo adferendam, saeviretur. Sane saepe quidem accidit, ut res magnas quidam gerant, et memoria dignas, qui

tamen in ea flagitia labantur quae morte sint expianda: licet magnis alioquin virtutibus sint insignes. At populus de rebus inter se coniunctis loquitur: quaerit enim quare qui populo salutem attulit moreretur ob gustatum extremitate baculi parum mellis? Nam quomodo id illi contigit? Nonne dum hostes insequitur, et ipse dux aliis suo exemplo ad profligandos hostes animos addens? Denique ut Dei vexillarius et signifer mediis se hostibus inferens? Nae Deus hominem illum impulit, vimque suam in illo exseruit, tanquam si manu propria duxisset. Porro dum facit officium, Deumque ducem sequitur, parum mellis degustavit: neque id ex malitia aut contumacia fecit. Quare non peccavit adversus regem: nisi forte crimini illi ignorantia edicti vertatur. Quamobrem si capite puniretur, nonne in Deum ipsum essemus iniurii, et gratiam ipsius quam in Ionathano patefecit nobis obscuraremus? Hinc discimus sigillatim facta expendere quae veniunt in controversiam, et de quibus iudicandum, et sententia ferenda est. Nam si eiusmodi facta fuerint quae Dei verbo, et naturali aequitate condemnentur, extra omne dubium posita sunt, quippe irremissibilia. Sed si contra tale factum aliquod contigerit, quod neque improbum sit, nec absolute a Deo condemnetur, sed sola hominum imaginatione, nullo tamen Dei verbo comprobata, nitatur, certum est nos alicui facientes iniuriam qui sibi non est mali conscius, adversus ipsum Deum fore iniurios, atque adeo ipsum fore vindicem et ultorem illius iniuriae. Quamobrem tanto nobis maior adhibenda cautio hic est, ne temere de incognitis sententiam feramus, vel calculo nostro condemnemus, quod tamen excusari vel approbari potest: ne ipsi Deo bellum inferre velle videamur: cui tandem aliquando, quidquid praetexamus, reddenda erit nostrae temeritatis ratio.

Tandem Saul dicitur *recessisse a persequendis Philistaeis:* qui finis eorum omnium quae hactenus sunt a nobis explicata: nempe Deum quidem voluisse populum suum asserere in libertatem, seque populi sui defensorem et protectorem patefacere, et a tyrannide Philistaeorum, quam diu passus erat, liberare: sed non tamen plenam et perfectam Sauli de hostibus victoriam concedere: quandoquidem proculdubio dignus erat potius summa confusione et dedecore, quod Samuelem patienter non exspectasset. Quamobrem Deus hac ipsius victoriae remoram iniiciens, eum ita castigat, ut velit eum adhuc pati aliquid a Philistaeis, qui perpetuo ipsum torqueant, non ad annum unum aut alterum, sed quamdiu regno potietur, quod obtinuit annos quadraginta: ac proinde perpetuas cum Philistaeis habuit concertationes, et quidem eo usque res devenit, ut ipse tandem cum filio Ionathano a Philistaeis caesus et praelio fusus occubuerit, vehementer auctis peccatis suis, quum maxime illum ad Deum converti oporteret, et ad Dei obsequium componi. Ille vero contra peccata peccatis cumulans, et totus in illis immersus sibi etiam ultimum exitium accersivit. Idcirco igitur hic dicitur Saul recessisse a persequendis hostibus.

Deinceps vero sequitur duarum rerum summa, primum quidem Sauli regnum obtinenti prospere omnia successisse: et quocunque copias duxit victoriam de hostibus reportasse: deinde vero quaedam genealogiae ipsius repetitio. Nam licet iam ante vidissemus Saulem a Kiso duxisse ortum, nihilominus tamen hic repetitur, et filiorum ipsius, filiarumque etiam nomina exprimuntur: quin et Abneris principis militiae ipsius, et Neris patruelis Saul fit mentio honorifica. Porro hic sacrae scripturae mos est et stylus, ut quum de iis meminit qui diu inter homines aliquam dignitatem obtinuerant, sic eos proponat, ut deinde veluti quodam obducto velo tegat, ne in hominum amplius memoria versentur. Exempli gratia, sic Caini sobolem, sic Ismaëlis, sic etiam Esavi commemorari videmus, quod Deus in Abrahami gratiam suum favorem in duas posteriores illas familias effudisset. Sed illarum tantum fit obiter in sacris mentio, ut deinceps oblivione quadam involvantur. Ex quibus discendum longius quam in praesentem mundum intueri: ne in eorum numero simus de quibus propheta in Psalmo loquitur, qui in his terris honores quaerunt, et nomen suum longe lateque extendi volunt: ne, inquam, tam stulta cupiditate honoris flagremus: sed sufficiat nobis scripta esse nomina nostra in libro vitae, et nos in Dei filiorum haberi numero. Huc igitur animis nostris ferri debemus, nempe in paratam illam nobis aeternam haereditatem. Quare absit iis invideamus quos magnis ad tempus evectos honoribus in mundo triumphare conspicimus, et quibus aura secunda aspirat, rerumque omnium optatus eventus. Futurum enim est ut momento illa felicitas corruat. Caeterum et terrestria ista ac temporaria beneficia Dei esse in honore oportere magnique fieri hinc apparet: licet cum spiritualibus et aeternis collata parvi sint momenti. Verum tamen nullum ac ne tantillum quidem Dei beneficium in caduca et transitoria ista vita parvi faciendum est: sed potius in summo habendum honore, ut Dei nomen in suis donis semper glorificetur. Et de Saulis genealogia hactenus.

Quod ad Abnerem attinet, pluribus deinceps de ipso agendum est: et quis ipsius gubernationis et administrationis fuerit exitus: sed illa tractatio in suum locum est reiicienda. Quod vero dicitur Saul quamdiu regnum obtinuit continuis bellis fuisse occupatus, in primis observandum, qua ratione Deus populum suum exercuerit, etiam quum suae bonitatis erga ipsum non dubia signa dedit. Antea vi-

dimus populum intolerabilem servitutem passum fuisse multos annos, et sub iugum asperrimum missum fuisse instar miserarum pecudum, sine defensione. Nam quaeso, quaenam erat servitus, etiam instrumenta ad culturam terrae necessaria non habere nisi ab inimicis? Iam vero Deus se defensorem et protectorem populi sui profitetur, nec ita tamen, ut magnum otium ipsi faciat, quandoquidem saepe exercetur novis hostium aggressionibus. Saul quidem magnum est ipsi propugnaculum, Deo prosperos successus ipsi dante: sed nihilominus novis semper hostium invasionibus infestatur. Ex quibus discimus, Deum nunquam in hac vita suis perfectam dare quietem et tranquillitatem: ne, si quando cum variis difficultatibus luctandum erit, fraenum arrodant et dentibus adversus ipsum frendeant. Neque enim cogitandum est in hac terrestri et non diuturna habitatiuncula, Deum velle nobis terrestrem paradisum dare, vel delitias facere. Sed hoc uno contentos esse oportet, perfectam felicitatem nostram esse in coelo positam: Deumque nunquam defuturum nobis in summis periculis, quin opportunum auxilium afferat. Sed vicissim etiam sciendum, Deum variis afflictionibus nos exercentem, velle ita nobis ampliorem ipsum invocandi materiam dare: et a carnalibus omnibus affectibus avocare, ne illis inebriemur: ad quas nos esse nimium proclives, et nimium saepe ab illis eludi ipsa experientia testatur. Quare quum hoc loco victorias Saulis audimus, etiam meminerimus miserae conditionis cum qua Dei populus luctabatur, crebro illum novis aggressionibus hostibus adorientibus. Hic vero quum memorantur, Kis, Ner, Abner, et fit etiam mentio Idumaeorum, Moabitarum, Hammonitarum et reliquorum adversus quos Saul perpetuum bellum gessit, observandum istos omnes fuisse e posteris Abrahami, qui tamen perpetuis odiis adversus Israëlitas certarunt. Et quidem Idumaei erant oriundi ab altero filiorum Isaaci, Esauo, fratre Iacobi: qui tamen capitalissimi hostes Israëlitarum fuerant, et adversus eos continua bella gesserunt. Sed quid hoc est? Tantane fratres inter se odia exercere? Nae perinde istud est ac si unius eiusdemque corporis membra mutuis sese vulneribus confoderent. Hinc itaque discamus non mirari, si ii qui nos tueri et defendere deberent, qui, inquam, sese catholicae fidei protectores nuncupant, nobis sunt hostes infestissimi: quandoquidem ea fuit omnium temporum macula. Sic videmus Israëlitas, non tantum adversus Philistaeos bellum gessisse: sed adversus germanos fratres, qui crebis ipsos praeliis lacessiverunt, quibus tamen potius ferre suppetias ab aliis oppressis oportebat. Haec vero nobis hodie in nostram utilitatem debent cedere: neque enim maioribus privilegiis quam patres nostros frui par est. Ac non dubium est quin ecclesiae conditio et imago viva nobis in hac historia repraesentetur: ut si nos ab iis quibuscum vel sanguine vel necessitudine aliqua iuncti sumus premi et affligi aliqua ratione contigerit, ne novum et isolens id nobis videatur, aut aegre feramus, quandoquidem ea fuit omnium saeculorum consuetudo. Caeterum hic etiam observa, Deum fecisse promissa, quum Saulem elegit, suoque populo regem praefecit, nempe fore illum populi assertorem. Nam etsi non erat istud regnum Saulis, id quod Deus decreverat, quemadmodum deinceps videbimus: tamen illud partim ratum fecit, quum fortunavit, et malum in bonum vertit. Merebatur enim populi petulantia ut Saul tyrannidem in ipsum exerceret, et in horrendam aliquam confusionem deveniret. Sed Deus admiranda et inaestimabili bonitate Saulem voluit cum populo benigne et mansuete agere, donec verum regem a se destinatum Davidem suscitasset: ut populum ostenderet vere in librum vitae ascriptum, et in spem regni illius aeterni vocatum, quod in Domino nostro Iesu Christo patefactum est.

Iam vero procidamus *etc.*

HOMILIA LI.

CAP. XV.

1. *Et dixit Samuel ad Saul, me misit Dominus ut ungerem te in regem super populum eius Israel, nunc ergo audi vocem Domini.* 2. *Haec dicit Dominus exercituum. Recensui quaecunque fecit Amalec Israëli, quomodo restitit ei in via cum adscenderet de Aegypto.* 3. *Nunc ergo vade et percute Amalec et demolire universa eius: non parcas ei, sed interfice a viro usque ad mulierem et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum.* 4. *Praecepit itaque Saul populo, et recensuit eos quasi agnos ducenta millia peditum, et decem millia virorum Juda.* 5. *Quumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit insidias in torrente.* 6. *Dixitque Saul Cinaeo: Abite, recedite, atque discedite ab Amalec ne forte involvam te cum eo, tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israël, quum adscenderent de Aegypto. Et recessit Cinaeus de medio Amalec.* 7. *Percussitque Saul Amalec ab Hevila, donec venias ad Sur, quae est e regione Aegypti.*

Insignis explicanda nobis historia sequitur, in qua contemplemur quantopere salus ecclesiae Deo cara sit: et vicissim, quanta cura et studio nos oporteat incumbere in mandatis Domini sine contradictione implendis: ut licet nostri sensus abhorreant, tamen ipsius voluntati satisfaciamus. Intoleranda enim arrogantia illa est, quum mortalis audet adversus creatorem obloqui: et sibi aliquam

supra Deum sapientiam attribuit. Hinc itaque faciamus initium huius concionis, Deo nimirum tantopere esse commendatam ecclesiae suae salutem, ut nunquam patiatur illatas ipsi iniurias inultas remanere. Nam etsi fideles multa ferre ab impiis contingat, et veluti ab illis opprimi, futurum tamen tandem est, ut rationem Deo illarum omnium olim impii illi persecutores reddant. Testis esto celebris illa Exod. 17. historia de Amalecitis, qui populum Israëlis transitu in ipso deserto prohibere voluerunt, nulla tamen iniuria lacessiti: sed contra potius non inscii promissionum quas Abrahamus a Deo acceperat, quippe ab illo etiam ducentes originem. Procul dubio quum ultro miserum illum populum affligunt, ipsi Deo videntur bellum inferre velle et promissiones ipsius irritas facere, atque ipsius veritatem pervertere: ac proinde cultum Dei puramque religionem quam Deus in terra illa Chanaan volebat constituere, pro viribus evertere conabantur. Et quidem grave istud erat peccatum, ad quod aliud accedebat: quod nullam occasionem aggrediundi Israëlitas habebant, a quibus neque fuerant lacessiti, neque ullas iniurias acceperant: sed transitum tantum liberum per ipsorum regionem postulabant. Sed illi ad arma concurrentes non inimicum populum hostiliter invadunt. Ex quibus est conspicuum illos adversus Deum bellum gessisse, et adversus homines inhumanitate peccasse. Peccarunt itaque graviter Amalecitae furore adversus Deum, et immanitate adversus proximos, et quidem tales ut dicantur electus Dei populus, propriumque ipsius peculium. Sed tandem illos Deus repulisse virtute sua dicitur. Nam etsi populus adversus Amalecitas pugnaret, nihilominus tamen Mosis precibus impetrata victoria est, et ut apparet ex illa historia, Mose manus in coelum attollente, populus fuit bello superior. Itaque Deus hostium suorum consilia et conatus evertit, populumque suum vendicavit, et adversus hostium insultus protexit: suisque promissionibus vel invitis omnibus hostibus viam fecit. Atque ideirco Deus Mosen iussit haec in monimentum perpetuum in libro legis scribere: et Iosuam instruere populum illum Amalecitarum olim a Deo puniendum, et ipsius memoriam e terris delendam, perpetuaque infamia et dedecore notandam. Quae sententia rata fit iureiurando, quod dicitur Deus manum habere super solium, bellumque esse Iehovae contra Amalecitas de aetate in aetatem. Phrasis enim illa, Dei manum esse super solium, solenne iuramentum in se continet. Iurantes enim homines, solent manus in coelum attollere, quasi Deum testem advocantes. Ut ita ostendatur, quod docet apostolus, Deum quum nullum se habeat superiorem, iurare per se ipsum sedentem super solium suum. Quandoquidem igitur Deus per suam maiestatem iurat, et est omnipotens, certum est ipsum nullam unquam iniuriam inultam relicturum. Mosen vero videmus etiam fideliter mandatum sibi a Domino fuisse exsequutum Deut. 25, 17. siquidem nominatim populum iubet memorem esse acceptae istius ab Amalecitis iniuriae, in haec verba: *Recordare quae fecit tibi Amalech, in itinere quum exiretis ex Aegypto. Qui occurrens tibi eo itinere, in postremo agmine tuo cecidit omnes qui debilitate affecti sequebantur te, quum tu esses lassus et fatigatus. nec reveritus est Deum. Ideo esto quum quietem dederit Iehova Deus tuus tibi ab omnibus inimicis tuis circumquaque in terra quam Iehova Deus tuus dat tibi in possessionem, ut deleas memoriam Hamalechi sub coelis: ne obliviscitor.* Atqui labuntur anni paene trecenti, quibus Deus Amalecitas ita toleravit ut ne leviter quidem attigerit: quare videntur irritae illae comminationes: et decretum illud Dei adversus Amalecitas tam horrendum in auras et fumos abivisse, et irritum factum esse. Nam quomodo Deus tamdiu tolerat Amalechitas, non repetens ab ipsis istius iniuriae rationem, et poenas infligens? Sed hic ea in memoriam revocanda quae sacra pagina frequenter inculcat, mille annos esse coram Deo unius diei instar. Unde etiam discendum est, improbis triumphantibus, quod aliquod ingens periculum evaserint, Deo non properante ad vindictam, et sua iudicia adversus ipsos non exserente: et in summa laetitia et voluptate ac otio vitam agentibus, non modo reliquos homines contemnentibus, sed ipsa Dei iudicia spernentibus, tamen imminere Dei vindictam, qua momento incauti obruantur.

Iam vero in nostrum usum quae de Mose hactenus sunt recitata usurpemus, et utilem ex iis doctrinam eruamus. Sane prima facie insolens videri potest mandatum, de tam horrenda vindicta sumenda de Amalechitis: modum enim excedere modis omnibus videtur. Praeterea notum est, sacram scripturam passim prohibere, ne ipsi nostras iniurias ulciscamur. Quamobrem sibi ipsi Deus esse contrarius forte videretur: quandoquidem modo prohibet ulcisci iniurias, modo etiam ulcisci iubet. Sed de ultione et vindicta facilis solutio est, quum inter passiones nostras distinguemus, et sincerum affectum Deo obsequendi. Sane si a nostris affectibus et passionibus ad vindictam feramur, certum est illicitam illam esse ultionis rationem. Quin imo licet manum adversus inimicos non attollamus, sed animo iracundiam foveamus, coram Deo caedis rei omnino sumus. Non itaque mirandum si Deus tam praecise omnem ultionem privatam prohibuit. Deus enim homines esse sui nimium amantes satis novit, et in iras ad minimam iniuriam exsurgere: ac suis affectibus semel abreptos non posse modum servare, sed iuris et aequi prorsus oblivisci. Et praeterea Deus sibi a nobis hunc honorem reposcit, ut in ipsius manus iniurias nobis illatas reponamus. Id-

circo monet apostolus, ne demus locum irae: docens ita impediri Dei opus quantum in nobis est, quod ipsius officium usurpemus. Quid ita vero? Causam ipse Deus alio loco, nempe in Cantico Mosis (Deut. 32) aperit, his verbis: Mea est ultio et retributio: loquens de populi sui defensione. Deo itaque suum nobis auxilium promittente, et illatas nobis iniurias ulcisci, et tanquam clypeo tegere volente, quare ipsius opus praeverteremus? quare iracundia nostra praecipites in ultionem nostram ferremur? Nae istud est ostium Deo claudere, et ipsius officium usurpare: et divinam protectionem, longe omnibus subterfugiis et excusationibus praeferendam repudiare et reiicere. Non aliter quam si quis occupata iudicis sede quereretur de facta sibi iniuria, quod eum merito omnes explodant et exsibilent. Sic sane apud Deum de illatis nobis iniuriis queri merito non possumus, nisi patienter easdem feramus, et spiritu mansuetudinis retineamur, ne in iram effervescamus. Hinc itaque satis est conspicuum, quare ultio privata prohibeatur, puta, ne Dei partes praeveniamus, et ipsius officium nostra impatientia impediamus. Quandoquidem enim ipse nos in suam tutelam recepit, illatas nobis iniurias vult ulcisci: nos autem ab omni ultione abstinere, quod norit quam nostrae passiones violentae sint et immoderatae: quibus nos oportet exui, et patienter Dei vindictam exspectare, ne nostra impatientia praeiudicium ipsi adferamus. Verum enimvero quaedam ultiones non modo permissae et licitae sunt, sed etiam mandatae. Exempli gratia. Si magistratus aliquis iustitiae gladio armatus, vel latronem, vel furem, vel facinorosum quemlibet ad furcas trahat, legitima et bona illa est ultio, Dei voluntati nullo modo contraria. Nam contra, ut ait Salomon, si magistratus ab illa ultione quam Deus praecipit abstineret, in Deum graviter peccaret rebellionis reus: sed illa ultio, modo sit temperata et aequitate nitatur, Dei est non hominum: puta, si serio affectu in Dei cultum feratur magistratus, et suum officium facere studeat, nulla privata iniuria ad talem ultionem, sed solo Dei mandato impulsus, sontes ita puniri iubentis. Ex istis igitur satis apparet privatis ultionibus nullum amplius locum dari oportere, quod Dei maiestati detrahant, et in ipsius iurisdictionem involent. Sed divina ultio laudabilis, quum magistratus nullam privatarum iniuriarum rationem habens, in solum Dei mandatum fertur studio cultus ipsius.

Veniamus iam ad praesentis historiae explicationem: Deus Amalecitas funditus deleri iubet. Atqui hac ratione populus suas iniurias ulciscitur. Sed non est ista privata ultio, quandoquidem non motu proprio aut passione vehementiore, sed Dei mandato fertur populus ad hanc ultionem: quare neque humana neque privata fuit haec ultio. Et Deus non laxavit habenas populo ut crudelius et immanius saeviret in hostes, et malum malo pensaret: sed tamen hanc illi vindictam commisit, ut cuivis appareat quam ecclesiae salus sit ipsi cara et pretiosa. Quare non debet nobis insolens videri haec Dei sententia de Amalecitis perdendis et internecione una delendis. Sed alia hic oritur quaestio, quomodo Deus post tam longum temporis intervallum Amalecitas una internecione, et quidem ipsas mulieres cum infantibus deleri iubeat. Nam primum nullus dum eorum qui tum vivebant natus erat, quum in itinere populus Israëliticus impetum illorum sustinuit: sed contra qui adversus Deum et ecclesiam ipsius ausi tum impetum facere fuerant, partim occubuerant, partim fuga sibi salutem quaesiverant. Et quidquid sit conspirationis istius autores puniri amplius non poterant: ac proinde iam internecione deleri iubentur qui nondum tum temporis in vivis erant. Sed quid de mulieribus dicemus, quibus plerumque in bello parci solet: quid de infantibus adhuc a matrum uberibus pendentibus? Nam nominatim pueros lactantes interfici iubere hoc loco Dominum videmus. Sane nullum hic teneri modum forte quis dixerit, et summam istam esse crudelitatem et inauditam immanitatem. Sed tanto magis hac in parte nobis cavendum est, et nostrae curiositati habenae iniiciendae, ne in Dei iudicia curiosius inquiramus. Nam quae esset, obsecro, dementia, Dei iudicia et facta nostrae opinioni et imaginationi subiicere, et de ipsius iudiciis ex nostro sensu ferre sententiam? Nae Dei sapientia est immutabilis: quemadmodum et immota ipsius veritas, virtus et iustitia: quae omnia sunt nobis incomprehensibilia: quis ergo furor esset ad nostrum captum et mensuram illa velle exigere? Profecto non secus faciunt istiusmodi homines, quam si se lunam dentibus velle apprehendere iactarent, quod summae esset insaniae testimonium. Quantus enim furor esset solem ipsum velle pallio vel manica comprehendere? Atqui Deum suis sensibus subiicientes, et eius facta ad sui captus normam exigentes, non aliud faciunt quam si montes omnes, coelumque ac terram ipsam manu sua comprehendere conarentur. Quod si quis aggrediatur, annon merito furiosus et insanus habebitur? Quamobrem eo maiore studio enitendum, ut intra modestiae terminos contineamur: ut cum omni sobrietate et reverentia Dei iudicia quae longe nostrum captum superant adoremus et veneremur. Verum quoniam importuni quidam homines diabolica quadam arrogantia adversus Deum insurgunt, et veluti cornua tollunt, agedum ut os illis occludatur et plane contundantur, divina ista iudicia ex quadam similitudine ab hominibus ducta expendamus. Si quis nocentem hominem caedi tamen nolit, neque ad mortem rapi, etiamsi a iudice sit capitali supplicio addictus, nonne

merito insanus habebitur? Nonne in se poenas meritas temeritate sua trahet, quod tali iudicio resistat? Sed si causam ignorans quare ad capitale supplicium damnatus sit, aut si legum et iuris omnis ignarus velit in iudicum sententias inquirere, et ex suo sensu et iudicio sententiam ferre, iuraque omnia corrumpere, nonne merito talis homo summae stultitiae, aut arrogantiae et superbiae intolerabilis reus erit, et omnium calculo damnabitur? Quid ergo dicendum putamus de hominibus in Dei iudicia inquirentibus, penes quem unum est totius mundi potestas? Quare meditanda est et nostris mentibus altius infigenda Pauli sententia: Quis tu es qui condemnas alienum famulum? Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus: quoniam mihi sese flectet omne genu: et omnis lingua confitebitur Deo. Quamobrem quotiescunque iudicem unum summum esse audimus omnium, annon terrore percelli, et fraenos iniicere nos ipsos nobis oportet, et ab ipso pendere, et sententiam ab ipso latam venerari, quandoquidem penes ipsum est potestas nos ad ipsos inferos quum volet detrudendi? At si contra Deo terminos ponere, et ad nostram mensuram ipsius iudicia exigere, aut si non placuerint repudiare audeamus, nonne diabolicus erit furor et insania intolerabilis? Itaque necesse est ut nostri ingenii tenuitatem inspiciamus, quae Dei arcana scrutari non potest, quandoquidem sunt profundissima abyssus, in quam semel immersi nunquam emergunt. Quare itaque mortales hic suam opinionem adferent, et temere iudicabunt, et de rebus incognitis sententiam ferent? Nae Deo rationes constant iudiciorum suorum, ut quidquid homines obloquantur, iustus sit semper Iehova, et rectus iudiciis suis, ut olim cecinit propheta: sed nostro damno et summo cum dedecore et ignominia. Ex quibus apparet summam esse insaniam, quum audent mortales in Domini facta inquirere, et adversus Dei iudicia murmurare. Quid ergo faciendum, quum nimia crudelitas esse nobis videbitur etiam in pueros a matrum uberibus pendentes saevire? Nae in memoriam revocanda sententia illa Domini, Deum nempe a se reiecturum filios eorum usque in tertiam et quartam generationem qui ipsi rebelles fuerint, et pro patrum peccatis poenas ab ipsis repetiturum. Sane Dominus istis verbis non profitetur summam aliquam iracundiam aut crudelitatem adversus innocentes. Nam patrum iniquitatem in filiis visitans, satis iustam occasionem illos condemnandi habet, quum in ipsis illorum filiis semper adhaereat satis vitii punitione divina dignum. Sed una cum patribus illos complectitur, ut se omnium aetatum iudicem esse ostendat. Neque vero praescribi ipsi ullos terminos legemve imponi, quasi mortali, fas est: sed omnipotentem agnosci, coram quo mille anni sunt unius diei instar. Quod si memoria repetamus, ita fraenabitur audacia nostra: quandoquidem cognoscemus Deum in arcano suo consilio illo admirando secretas causas habere puniendi patrum iniquitatem in filiis: etsi nobis incognitis et impervestigabiiibus modis ad vindictam progrediatur: ac proinde coërcendam et fraeno retinendam illam hominum curiosam arrogantiam, nè in ea scrupulose inquiramus quae Dominus non permisit. Ac si quando forte quaedam tentationes nos ad murmurandum excitarint, eo vehementius adversus ingenitam audaciam nitamur et luctemur: et gratum acceptumque Deo esse sacrificium sciamus, coram ipso deiici et humiliari: neque altum nimis sapere, sed ad mensuram: neque de iis quae non revelavit sententiam ferre: sed nobis occulta esse in diem usque perfectae revelationis patienter feramus. Nam, ut ait Paulus, ex parte tantum cognoscimus. Quare patienter exspectandum donec Deus det nobis perfectam cognitionem eorum quorum nunc gustum tantum aliquem habemus: et agnoscenda nostra imbecillitas, ne ultro nos praecipites in illam abyssum divinorum iudiciorum demus.

Et de istis hactenus. Caeterum profanorum hominum furores certum est non posse a nobis impediri, quin adversus Deum fremant, et blasphemas voces in ipsum vomant, non posse Deum inquientes ab iniustitia liberari, quum in innocentes et a crimine vacuos vindictam exercet. Verum tamen interea gemere nos oportet, et mente revocare dictum illud prophetae, opprobria quae in Deum proiiciuntur, in ipsos mortales recidere. Nos itaque graviter oportet angi quotiescunque miseros homunciones instar lumbricorum humi reptantes conspicimus adversus Dei maiestatem insurgere, et blasphemis vocibus suis illam lacerare: et patienter divinam in illos vindictam exspectare. Quandoquidem certum est istiusmodi canum impudentissimorum tandem etiam horrendum fore exitum, licet tardo et lento gradu divina vindicta procedat: et licet in coelum blasphemias suas tanquam lapides iaculentur, in caput ipsorum tamen tandem derivandas, et pudore summo tandem obruendos. Quandoquidem enim adversus Deum insurgunt, et veluti cornubus petere ipsius solium videntur, tamen adversus aërem tantum luctantur, neque Deum ipsum possunt contingere. Qua enim parte illum aggrederentur, qui omnium mortalium cervicibus imminet, et omnia hominum facta intuetur? Ac proinde licet miseris parcat ad tempus, et ad poenitentiam etiam illos invitet: tamen longum illum patientiae ipsius abusum, et pugnam adversus ipsum, summa et horrenda in nostra capita derivata confusio et calamitas excipiet. Itaque licet mente assequi non possumus quare tam horrendam vindictam Deus in Amalecitas immiserit, istud nobis satisfaciat, Deum

esse totius mundi iudicem: coram quo nos oporteat deiici et humiliari: agnoscentes omnia ipsius facta esse iusta et decreta irrevocabilia, licet eorum ratio minime nobis constet. Interim vero proprius ista sunt applicanda nobis, et ex iis utilis eruenda doctrina, nempe non sperandam esse impunitatem, Deo poenas differente: neque ex illa dilatione captandam licentiam ac occasionem dissolutionis. Ut solent improbi homines eo insolentius efferri, quo cum maiore patientia Deus illos tolerat, et omnem ipsius timorem et reverentiam abiicere, ut ait Paulus, non cogitantes de die irae. Quamobrem summopere cavendum ne Dei iram adversum nos petulantia et insolenti curiositate accersamus: sed quo maior est ipsius in nobis tolerandis benignitas et patientia, eo graviores poenas metuamus, nisi patientia ipsius tanquam vehiculo quodam ad ipsum adducamur, et ad meliorem frugem convertamur. Neque enim quum nos ad poenitentiam hortatur, et per patientiam invitat, vult nos ea ad maiorem licentiam abuti: sed magis commoveri ad serium peccatorum sensum, et veram poenitentiam, et ardentes ad Deum preces fundere. Quare de nobis diligenter cogitandum, quos patienter diu vel ad tricesimum vel quadragesimum annum tolerarit, ne ita esse occulta peccata nobis fingamus quin veniant in ipsius conspectum et illi semper obversentur. Nam si patrum iniquitatem in filios ulciscitur, quid de nobis futurum putamus, qui peccatis nostris ad iram ipsum provocare non desinimus? Nam etsi in hac misera et caduca vita non puniat, neque suam manum adversus nos exserat, non ideo tamen melior futura nostra est conditio: quandoquidem alia vita superest ista terrena longe excellentior, in qua summus ille iudex in omnium vitam est inquisiturus, et aeternis poenis contumaces et sceleratos ulturus. Et, ut ante dixi, quomodo parceret impoenitentibus et flagitiosis hominibus, quum et infantes propter peccata patrum ulciscatur? Quamobrem mentibus nostris altius haec doctrina est defigenda, ut primum sciamus, Deo non statim brachium suum ad poenas de nobis reposcendas exserente, non esse tamen nobis indulgendum, neque faciendas nobis delitias: et graviter a nobis peccari adversus ipsius maiestatem, si peccatorum impunitatem speramus, Deumve surdum aut caecum nobis fingimus. Deinde et hinc discendum, patienter esse ferendam moram illam divinorum iudiciorum, si non statim nos ab inimicis nostris vindicat, quum iniuriis afficimur, et veluti malis obruimur: sed potius illa dissimulat, et nostri curam abiecisse videtur. Cavendum sane ne cogitemus nos oblivioni esse ab illo traditos, et nostri curam omnem illum abiecisse. Nam sane contrarium praesens historia testatur: quandoquidem post ducentos vel trecentos annos, iudicium adversus Amalecitas decretum opportuno tempore exercuit. Nae inanis et vana videbatur illa Domini fuisse comminatio, licet in libro legis nominatim describi iussa, quae tot iam lapsis saeculis suum exitum nondum erat assequuta. Sed Dominus illam oblivioni minime tradiderat: et quod tamdiu distulit, non ex impotentia contigit, quasi non posset citius si voluisset: sed tanquam in speculo docere nos voluit, se non esse nobis similem: ut discamus non esse tam praecipites in ulciscendis iniuriis quam fere omnes sumus. Sunt enim nostri affectus ardentiores, et ad primam iniuriam nobis illatam Deum vellemus fulgur e coelo iaculari, et eos a quibus laedimur statim ad inferos detrudere: et nisi votis ardentibus et importunis respondeat, vehementer indignamur et ipsi obloquimur. At contra Deus nos docet in ipsum omnes illatas nobis iniurias reiicere, et ab ipso solo pendere et vindictam opportuno tempore exspectare. Neque enim nostrum est Deo tempus praefigere, et veluti terminos ponere. Sed quum faciem suam occuluisse, vel avertisse a nobis videbitur, nihilominus tamen digitum ori nostro opponamus, et in sinum illius nostros omnes gemitus deponamus: et improbis saevientibus, et laxas habenas ad quasvis iniurias habentibus, nihilominus quiescamus, et in silentio et patientia horam et opportunitatem divinorum iudiciorum exspectemus. Caeterum ne dubitemus quin Deus olim poenas ab inimicis sumat, et de omnibus ecclesiae illatis iniuriis rationem reposcat. Quam enim aliam ob causam hic videmus Amalecitas una internecione deletos, nisi quod Deus populum Israëlem sibi delegerat in peculium, cuius se protectorem ultoremque voluit demonstrare? Neque vero fuit proprium istud Abrahami soboli carnali privilegium: sed omnibus commune qui vera fide in ipsius promissiones recumbunt. Iam vero post Christi Domini in has terras adventum Deus gratuitam suam adoptionem in omnes terrae fines longe lateque propagavit: ac proinde in ipsius domesticis habemur et sumus. Itaque nostrae sunt illae promissiones, Deo nos tam caros et acceptos esse ut custodiamur ab ipso tanquam nigrum pupillae oculi: ac proinde persuasos esse nos oportet, illum semper esse quod promisit perfecturum: Ne tangite, inquit, unctos meos, et servos meos ne afficite malo. Nam si filios suos vocat Abrahami posteros, in obscuritate legis adhuc haerentes, nonne multo magis nunc sumus filii in Domino nostro Iesu Christo, qui ad salutem nostram plenitudinem omnem gratiae accepit? Nos itaque iam corpus et veritatem habemus omnium veterum illarum umbrarum et figurarum. Quapropter minime dubitandum quin nos ad se Deus recipiat: et quin invocatus in medio nostri sit: quin afflictis opem ferat. Ac si nos patiatur caedi et in hostium potes-

tatem venire, sciendum tamen non perituram ullam sanguinis nostri guttam, immo et lachrymas nostras collectum et servatum iri in ipsius vasa, tanquam pretiosissima unguenta, ut propheta in Psalmo docet. Quare si haec animis nostris altius infixa haeserint, et in media tristitia tamen gaudio exsultaverimus, scientes Deum illatas nobis iniurias tanquam sibi factas ulturum, quandoquidem nihil a nobis separatum habere vult, quos ex mera gratia et bonitate in populum elegit, quae nos amplius urgere dubitatio poterit, quandoquidem infinita est ipsius potentia? Quid ergo superest, nisi ut crescentibus malis patienter illa feramus, et in Deum reiiciamus, scientes ipsum minime permissurum improbis laxiores habenas ad nos vexandos, quam ipse nobis esse utile et salutare iudicaverit? Atque haec in summa est doctrina ex verbis illis eruenda, quibus Deum audimus iussisse Amalecitas una internecione omnes exstirpari, memoriamque ipsorum deleri. Quin etiam additum iusiurandum plane patefacit, Deum nostrae salutis summam curam gerere. Multum enim illud est, quum se adversus hostes nostros insurrecturum dicit: sed quum etiam iureiurando promissionem illam confirmat, et veluti sponsorem et vadem interponit, tanto magis amorem suum erga nos demonstrat: quod solo illius verbo plus quam satisfactum esse nobis oporteat. Quanto igitur magis suam benevolentiam declarat, quum etiam iureiurando affirmat se protectorem nostrum et patronum fore, nosque adversus hostium vim defensurum, illatasque iniurias ulturum? Quum sese Dominus eo usque demittit, ut se nostrae infirmitati accommodet, quae amplius dubitatio nostras mentes exagitabit? Quare tantum apud nos pondus habere debet, et ita nos consolari, ut quascunque iniurias nobis illatas patienter feramus, et quaecunque adversum nos hostes moliti fuerint, forti animo superemus, imo et mortem ipsam non metuamus; quandoquidem Deus etiam iureiurando affirmare dignatus est se ultorem fore, et de hostibus nostris poenas repositurum, aut potius se de suis hostibus vindictam sumpturum, quoniam istud est ipsius opus. Et de istis hactenus.

Porro quum de crudelitate Amalecitarum hic audimus verba fieri, qui se Israëlitis in deserto rebus omnibus destitutis crudeliter opposuerant, observemus Deum nos docere, miserorum et afflictorum nos oportere misereri. Quare quaecunque mala nostri fratres patiuntur, totidem esse aculeos quibus nos excitari ad misericordiam erga ipsos oportet sciamus: et contra, summam et intolerabilem esse crudelitatem afflictos et egenos novis iniuriis insectari. Atque hic est sensus verborum illorum quae Deus apud Mosen Deut. 25. exprimit: *Recordare eorum quae fecit tibi Hamalech, in itinere, quum tu lassus esses et fatigatus.* Sed nominatim Deus adiicit: *Nec reveritus est Deum.* Sane si Dei timorem habemus, nunquam ad tantam crudelitatem deveniemus. Sed minime dubium est quin Deus iniquitatem exprimere voluerit Amalecitarum ad nostram eruditionem et correctionem. Neque enim Amalecitae erant divinarum promissionum ignari: quamobrem Deo ipsi resistere velle videbantur populum Israëliticum adorientes in itinere, quasi Deum prohibituri quominus quod ante tot saecula promiserat patribus ad exitum perduceret. Sed, quaeso, qualis quantusque iste furor est? Mortales Dei voluntatem velle impedire, et ipsius consilia pervertere et eludere? bonitatem ipsius et potentiam suis pedibus calcare? Nae diabolico instinctu necesse est illos huc usque insaniae devenire. Deus itaque non tantum crudelitatem illam Amelecitarum, quod inermes et defatigatos Israëlitas ex itinere in deserto adorti essent, sed maxime quod in Deum ipsum insurrexissent, et promissis divinis impedimentum adferre adversus populum pugnando conati essent. Ex quibus discamus Dei verbum sic revereri, ut certo simus persuasi, necessario quaecunque Deus promisit implenda: et vicissim promissiones nobis factas sic complecti, ut de illarum effectu et impletione certi simus, et in illis placide conquiescamus. Contra vero comminationes ipsius metuamus, caveamusque ne arrogantia nostra adversus ipsum efferamur. Nam si cornua in Deum erigamus, licet ferro et chalybe duriores, tamen in minutissima frustra nos atterendos esse certum est. Ecquis enim ignorat, montes ipsos altissimos, si adversus Deum conspirarent, momento in ipsius praesentia, nivis instar, colliquefaciendos? Quid ergo futurum est miseris homuncionibus, qui nihil aliud sunt in Domini conspectu quam retrimenta et corruptio? quomodo ergo quorum tanta est imbecillitas, adversus omnipotentem contenderent, eidemque resistere auderent? Quare summopere cavendum ne Dei verbo resistamus, sed potius ad ipsius minas terreamur et cohorrescamus: et promissiones ipsius cum omni humilitate recipiamus: certo persuasi illum quidquid decreverit perfecturum, et ad suum finem deducturum. Caeterum hinc etiam discamus, sic ab omni vindicta abstinere, et passionibus sic moderari, ut in Dei mandata semper intueamur, et ne vitia et flagitia tolerantia nostra foveamus. Quamobrem quos Deus armavit iustitiae gladio, dare operam necesse est, ut fideliter officium faciant, et sciant se a Deo in eam dignitatem evectos, non ut affectibus suis obtemperent: sed ut sibi muneris impositi partes impleant. Et privatos etiam omnes oportet, etsi non acceperint autoritatem a Deo in hominum vitia animadvertendi, illa tamen odisse: ne Deo ipsi sint iniurii, et spiritui ipsius resistere videantur, eos a quibus offenditur, favore tolerantes: et non tantum flagitia to-

lerantes: sed iisdem etiam occasionem quantum in ipsis est praebentes. Quare quum Amalecitas ab Israëlitis tam severe coërcitos legimus, Dei iussu et mandato factum recordemur. Nobis vero non dantur hodie talia specialia mandata: sed tamen quisque iubetur pro sua conditione et gradu malum odisse.

Caeterum expendendae deinceps etiam illae Samuelis ad Saulem voces: *Me miserat Iehova ad ungendum te in regem super populum suum, idcirco nunc ausculta voci verbisque Iehovae.* Samuel sane Saulem tanquam autoritate aliqua praeditus alloquitur, quum ait: Ego te regem constitui: quasi diceret: Quum Deo visum est te in regem eligere, et in regni possessionem mittere, meo usus est ministerio: quare vide ut quod Domini nomine iubeo, tu diligenter impleas, et sine contradictione. Ex quibus discamus, Deo non vocanti nos ad hostium ultionem faciendam, vindictam omnem permittere: ac ne dubitemus, quin ut olim sic etiam hodie singularem ecclesiae suae curam habeat, nostraque salus ab eius gloria, quam veritatis inimici violant, tota dependeat. Quid vero aliud papistae adversus fideles conspirantes faciunt, quam quod adversus Deum insurgunt, et maiestatem ipsius in nihilum redigere conantur? An vero tandem ad exitum sua consilia sunt perducturi? Quare quandoquidem adversus Deum ipsum efferuntur, patienter vindictae divinae tempus praestolemur: certo persuasi Deum gloriae suae vindicem fore, et non inultum relicturum nominis sui contemptum, quin graviter tandem illum ulciscatur. Et quum Deus ipsa sit veritas, necesse est ut se ipsum, suumque verbum adversus quoslibet inimicos suos tueatur: atque suam erga nos, licet indignos, misericordiam extendat. Sed quoniam ex mera sua misericordia et bonitate nos in filios adoptavit, certo sciamus ipsum nos in afflictionibus sublevaturum, et promptum auxilium allaturum. Quae quum ita se habeant, curas omnes nostras in ipsum coniiciamus: eiusque gloriam pro virili promoveamus, patienterque iniurias quaslibet feramus, et quaevis opprobria, immo et ipsam mortem fortiter obeamus, persuasi nunquam defuturum nobis ipsius virtutem et potentiam, sed opportuno tempore auxilium allaturam: modo tamen patienter illam praestolemur. Quare licet improbi dominatum obtineant, et mille modis nobis insultent et ludibrio habeant, Deum tamen eo ardentioribus votis invocemus, eique temporum opportunitatem permittamus: quandoquidem non est humanae imbecillitatis illi terminos ponere. Sed si patienter et modeste toti ab illo pendeamus, certum est nos re ipsa liberatorem et patrem ipsum experturos: Quandoquidem enim ab omni aevo suae ecclesiae misertus est, eiusque se vindicem ostendit, neque hoc etiam tempore iniuriarum suis filiis illatarum obliviscetur: sed causam ecclesiae suae suscipiet, summo cum hostium dedecore et ultimo exitio. Quare quum Deum nostri curam habere singularem sciamus, ne nos iniurias pati taedeat ab hostibus illatas, tantisper dum Deus vindex appareat, et velut ἀπὸ μηχανῆς auxilium oppressis adferat, et miserias et afflictiones a nobis depellat.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LII.

8. *Et apprehendit Agag regem Amalec vivum, omne autem vulgus interfecit in ore gladii.* 9. *Et pepercit Saul et populus Agag, et optimis gregibus ovium, et armentorum, et vestibus, et arietibus, et universis quae pulchra erant: nec voluerunt ea disperdere, quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demoliti sunt.* 10. *Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens:* 11. *Poenitet me quod constituerim Saul regem, quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit. Contristatusque est Samuel, et clamavit ad Dominum tota nocte.*

Superiore concione causas docuimus, quibus adductus Dominus tam severe puniri Amalecitas voluerat: et praeterea quanto Deus amore nos prosequatur ostendimus, quamquo illi grati et accepti simus, quos in peculium suum adoptavit, et pretiosos habet prae reliquo mundo: iam superest expendamus qua ratione mandatum istud Saul acceperit, et qua in re ab ipso dum illud exsequitur peccatum sit. Samuel igitur ad Saulem a Domino missus, ut obsequentiorem illum reddat, revocat illi in memoriam electionem suam in regiam dignitatem ipsius Samuelis ministerio. Sane qui Dei nomine loquitur debet vocationem suam approbare, ut mortalis dictis fides adhibeatur, quem alioqui merito suspectum et inhonoratum esse necesse est. Nam profecto audaciores sunt homines in Dei nomine mentiendo, ut suis commentis autoritatem concilient. In primis pseudoprophetas et impostores Dei nomen suis fallaciis et imposturis tegendis usurpasse videmus, et sub illo tanquam ingenti clypeo fraudes suas occultasse, quasi Deum autorem haberent. Et istud hodie vitium maxime videmus regnare. Nam quandoquidem pseudoprophetae non sunt diligenter ad hanc normam examinati, inde factum ut tanta tamque horrenda ecclesiam confusio pervaserit, ut omnia sus deque in illa ferantur, et nihil nisi summa vastitas et ruinae undique appareant. Satis enim fuit quod papa cum toto comitatu se apostolorum successores esse iactarint, et hierarchiam quam vocant ab iisdem accepisse. Denique seductores, et impostores, qui in ecclesiam falsa dogmata

invexerunt, et turbas dederunt, veritatem Dei in mendacium converterunt, Dei nomen semper praedicarunt, et eo gloriati sunt. Quamobrem necesse est diligentem adhiberi cautionem, ut veri pastores et Deo vere approbati ab aliis discernantur: ac proinde vocatio ipsorum non dubiis signis confirmetur: ut hac ratione seductores et impostores, quanquam Dei nomen obtendant, procul tamen ablegentur et coërceantur. Idcirco Samuelem hic videmus Sauli revocare in memoriam, se a Deo prius missum ut ipsum in regem ungeret, ut ex eo mandatum se illi a Domino adferre constaret. Porro si Samuelem tam insignem prophetam, et tam approbatum multis testimoniis quae a spiritu sancto acceperat, oportuit suae vocationis fidem facere, et non dubiis signis confirmare se a Deo mandata ista accepisse quae ad Saulem perferret, ac proinde nihil hic a se fingi, quale putamus eorum officium esse, quos Deus nondum ad tantam dignitatem evexit, neque adhuc ullis signis fecit conspicuos ex quibus illos appareat a Domino selectos et ad eam dignitatem vocatos? Quamobrem hic observemus oportere verbi Dei praecones suae vocationis habere testimonium, ut populum docere fideliter possint, et falsam pseudoprophetarum et seductorum doctrinam refellere. Atqui hodie necesse est constitutum ordinem ecclesiasticae vocationis observari, ut nempe rite eligantur qui Dei verbum annuntiaturi sunt: deinde ut fideliter officio fungantur. Parum enim est vocatum aliquem ad functionem ecclesiasticam esse, nisi officio suo fungatur. Porro Dei verbum est lydius ille lapis ad quem examinanda est quaelibet doctrina. Quamobrem quicunque docendi autoritatem in ecclesia cupiunt obtinere, hanc pati legem debent, ut ad sacrae scripturae normam ipsorum doctrina expendatur: ut fiat periculum an a Deo ipso docti sint, et tantos in ipsius schola progressus fecerint, ut ipsius nomine legationem obire, et spiritus ipsius esse organa et instrumenta possint. Atque haec nobis eruenda doctrina est ex verbis illis Samuelis, quibus praefatur se a Domino missum fuisse prius ad regem ungendum ipsum Saulem. Caeterum Samuel istis verbis etiam Saulem docet, quandoquidem Dei ipsius veluti manu, non autem suis viribus, neque industria regnum accepit, Deo illud non hominibus ferre acceptum ipsum oportere: et idcirco nominatim dicit ipsum accepisse regnum ministerio Samuelis, cuius Deus autor fuerat. Quamobrem necesse est Saulem sic a Deo vocatum, totius sui regni administrationem ad Dei voluntatem exigere: adeo ut Deo regni proprietas servetur, cuius Saul tantum legatus sit et administer. Quam foeda enim et quam turpis illa foret ingratitudo, si Saul in regiam illam dignitatem evectus a Domino, Dei mandata sperneret, et ex animi sui sententia et arbitrio vellet regnum administrare? Idcirco itaque Samuel illum admonet, ipsum a Deo in hunc finem in tantam dignitatem evectum, ut Deo morem gereret, seseque ad ipsius voluntatem componeret. Equidem vero fateor, non omnes qui hodie ad rerum gubernacula sedent, eodem modo quo Saul fuisse vocatos, non adhibitam specialem unctionem, et nihil tale quale in Saulis electione factum: verum tamen vera illa est sententia et indubitata, omnem potestatem esse a Domino. Quamobrem necesse est eos qui caeteris dominantur hunc locum diligenter observare, ut muneris sui partes omnes ad Dei voluntatem referant, et suae administrationis ratio inde omnis pendeat: ac proinde in hunc unicum scopum illos oportere collimare ut commissum sibi munus impleant, cuius olim Deo fideliter rationem reddant: quandoquidem in eam dignitatem ipsos evexit, hoc fine ne a sua voluntate recedant. Itaque Dei mandatum sedulo exquirant, ac diligenter meditentur, ut revera testari possint, se nihil nisi quod Deo, a quo dignitatem tantam acceperunt, gratum et acceptum sit, suscepisse et gessisse.

Et de istis hactenus: sequitur deinceps, Saulem statim post acceptum mandatum, id promulgasse apud populum, et eos recensuisse in Telaiim. Haec vox Telaiim, potest accipi pro loco quodam in quo recensitus sit populus, ut sit nomen proprium. Quanquam quoniam aliquando est appellativum, et significat agnos: quidam dicunt singulos attulisse ad Saulem agnum, ut dinumerari possent, quod Deus numerari populum prohibuisset. Sed coniectura illa est inanis et ridicula. Quis enim dixerit e tanta multitudine singulos agnum attulisse, ut quum ducenta millia peditum fuerint, etiam ducenti mille agni sint allati, sine iis qui ex tribu Iuda decem millia fuerunt. Merae istae sunt nugae et inanes ac ridiculae. Alii qui haec per quandam similitudinem dici volunt, aliqua ratione niti videntur: Saulem eos qui ad se coacti sunt numerasse tanquam agnos, id est, ut solent opiliones illas pecudes pro voluntate tractare et regere, quod sint faciles animantes, sic etiam Saulem populum illum facilem expertum fuisse. Et sane haec expositio plus habet verisimilitudinis quam illa prior. Nempe, non fuisse populum refractarium neque contumacem, neque etiam tardum ad obsequium, sed simul omnes convenisse, ut instar agnorum numerari potuerint. Caeterum quum numerari populum audimus fuisse prohibitum a Deo, non ita intelligendum, quasi non liceret lustrare exercitum et recensere milites in bellum profecturos, quemadmodum in libris Iudicum saepe coactos et recensitos milites legimus, quorum etiam numerus exprimitur. Sed Deus hunc honorem illibatum sibi reservari voluit, ne temere numeraretur populus, quem peculiarem sibi delegerat: qua ratione voluit ambitionis occasionem

tollere, ne populus suis viribus et multitudine gloriaretur: aut reges etiam numeroso freti exercitu nimis efferrentur, et multa temere molirentur. Idcirco tam severe punitam a Deo videmus Davidis stultam audaciam, quum populum numerari iussit: Quin etiam nominatim dicitur diabolus Davidem impulisse ad faciendum contra Dei mandatum: vanitate autem et arrogantia fuisse impulsum Davidem certum est. Caeterum licuisse ducibus et imperatoribus numerum militum quos in bellum educebant scire certum est: quod alioqui militaris disciplina et ordo servari nequiret. Quam sit autem necesse, vel invasuris hostes, vel se adversus illos defensuris, numerum militum scire ut in ordinem disponantur, satis notum est: ac proinde vel hanc ob causam numerari populum ad bellum euntem oportuisse apparet.

Pergamus ad reliqua: sequitur Saulem castra metatum fuisse prope civitates Amalecitarum: nimirum ut obsidione cingeret, et nulli daretur evadendi facultas. Quam etiam ob causam ad Kenaeos, qui in medio Amalecitarum habitabant, nuncios praemiserat, qui monerent uti ab illis recederent, ne una cum illis tollerentur, et una internecione perirent. Erant autem Kenaei a Iithrone e Midianitis oriundi: et Mosen in deserto sequuti, viam monstrantes quam ignorabat, et idcirco in terrae possessionem cum Israëlitis admissi. Porro constat hanc gentem vitam austeram duxisse: quandoquidem domos non aedificabant, sed sub tentoriis vivebant: quae causa fuit cur non habuerint fixas sedes, sed in variis locis errarint: ut si quo in loco non suppeteret copia victus, in alia migrarent. Idcirco videmus illos peregrinis populis permixtos fuisse. Quare verisimile est hanc gentem quum Iudaei crebris bellis urgerentur, ac proinde hostium praedae exposita esset, recessisse a Iudaeis et inter Amalecitas sedem delegisse. Saul interim ipsis parcit: quod non proprio motu fecisse illum, sed Dei instinctu verisimile est: qui suam benignitatem et clementiam erga illum populum exserere voluit, separando ipsum ab iis qui internecioni destinati erant. Ex quo apparet nos licet aliquando cum reprobis perituri, et eodem cum ipsis iudicio involvendi videamur, Deum tamen facile viam inventurum qua periculum effugiamus, et praesenti morti eripiamur. Neque tamen eadem semper id fieri ratione putemus. Nam saepe boni malis permixti poenas easdem cum illis sustinent, et sine discrimine puniuntur. Conspicuum illud fit exemplo Danielis, qui cum sociis suis in captivitatem abductus est, inter eos qui manifesti Dei contemptores erant, et prophetas ludibrio habuerant, et ad quaevis flagitia occalluerant. Quare Deus saepe filios suos permittit multis calamitatibus affligi, quum inter iniquos habitaverint: sed tamen etiam malum in bonum convertere ad ecclesiae suae salutem novit. Saepe etiam eos distinguit et separat ab improbis qui in ipsius timore ambulant, aut quos singulari aliqua gratia affecit, ut periculis illis eripiat, in quae reprobos coniicit, quos a fidelibus separatos ultimis suppliciis afficit. Davidem videmus apud Deum querentem precari, ne Deus cum incredulis ipsum comprehendat, ne in illorum numero deprehendatur quos horrenda Dei vindicta manet: sed in ipsum suam potius misericordiam exserat. Davidem profecto has preces fundentem nixum fuisse divinis promissionibus certum est, et hoc principio fultum, Deum nempe qui suorum curam gerit, et iustissimus rerum omnium moderator est, non punitura ipsum temere, quasi non discerneret rebelles et contemptores suae maiestatis a fidelibus: sed quum suos probe noscat, eosdem etiam sub alarum suarum umbra tegere: et ab improbis ita discernere, ut satis amplam habeant ipsius misericordiae et bonitatis agnoscendae materiam. Nonne istud vero maxime conspicuum est Israëlitarum exemplo, quibus angelus Domini exterminator pepercit, caesis primogenitis in tota Aegypto, tam hominum quam animantium? Nam quod ipsorum domus sanguine agni essent aspersae, angelus intactas illas praeteriit. Et quidem sanguinis aspersionis nominatim fit mentio, ut sciamus ecclesiam, licet in mundo caeteris permixtam, et nullo externo splendore insignem, neque distinctam ullam regionem habentem in qua tanquam in terrestri paradiso versetur: sed potius multis undique cinctam veritatis hostibus, in quam etiam multi hypocritae fidelibus permiscentur, tamen a Deo cognosci, qui suos ab infidelibus facile discernit, modo agni sanguine aspergantur, nempe Domini nostri Iesu Christi, ut Paulus loquitur. Denique hic observemus in genere Deum sua iudicia sic exercere, ut sontes puniat, et quos semel reprobraverit extremo supplicio afficiat: et nihilominus bonitate et clementia utatur in eos quibus vult suam misericordiam patefacere. Porro si contigisse istud videmus Kenaeis, ut nimirum misericordiam a Domino sint consequuti, multo minus dubitandum est, quin eundem erga nos Dei favorem sentiamus in domesticorum numerum adsciti, et in ipsius timore et obedientia ambulantes. Nam Kenaeos istos quod attinet, eos apparet postquam admiranda illa Dei opera cognovissent, et cum populo israëlitico manna comedissent in deserto, et superstitionibus et idolomaniis renunciassent, nihilominus tamen valde in religione fuisse inconstantes. Nam, ut apparet, ita sunt a tentatione superati, ut terram illam benedictam, divino cultui dicatam deseruerint, quod subinde hostium populi Israëlis incursionibus infestarentur. Sane mollitie non sunt eo adducti, quos duram egisse vitam sub tentoriis antea docuimus:

sed tamen otium et quietem nimis avide quaesiverunt. Ac proinde non habemus illos in fidelium numero, quasi a Deo in filios adoptati essent. Nihilominus tamen quoniam humanos se erga populum Israëlis praebuerant, quem Deus per desertum et loca avia deduxerat: et quoniam etiam barbaras nationes, quae in Dei foedere non continebantur, ipsi populo conciliarant, Israëlitae iam etiam ad misericordiam ipsis praestandam adducti sunt. Quare si Deus etiam erga illos se misericordem praebuit, qui tantum ex parte sui erant, et qui a Dei populo recesserant et extranei facti erant, neque Deum neque fidem certam habentes, qualem illum erga nos futurum arbitramur si in ipsius timore sincere ambulaverimus: fidemque ipsi quam in baptismo promisimus, integram servaverimus, et in ipsius cultu simplicitatem retinuerimus. Sane minime dubitandum est quin, licet totus adversum nos terrarum orbis conspirarit, ipsius manu tegamur et defendamur. Itaque ex eo quod Kinaeos Saul ab imminente Amalecitis internecione voluit immunes, discimus nos multo magis a Deo protegendos, et velut ipsius manu in tutum locum deducendos, quum in mundi iudicium armatus videbitur, et incredulos quorum in medio versamur iudicaturus exsurget, ne ullam noxam sentiamus, et in eandem cum ipsis confusionem deveniamus: sed mature ipsius opem et auxilium nos esse sensuros.

Deinceps sequitur, *a Saule percussum Amalechum, inde a Chavila usque qua venitur Surem, quae est e regione Aegypti.* Erat enim regio Raphidim, in qua Amalecitae Israëlitis occurrerunt, itinere illos prohibituri. Istis vero verbis fit manifestum Deum re ipsa dedisse mandata Samueli de perdendis Amalecitis: quandoquidem haec laniena potius pecudum videtur quam victoria: siquidem caesi ad unum sunt Amalecitae sine conflictu. Nam etsi ferox ille Amalecitarum populus sese ad resistendum apparavit, ita tamen Deus eos terruit, ut facile caesi sint. Ex quibus discimus Dei verbo nobis praeeunte nihil amplius nobis metuendum, quandoquidem gressus nostros omnes regi a Domino certum est. Et ita Deus se manum suam porrecturum brachiumque extensurum pollicetur ad nos tutandos et sublevandos, quum in viis ipsius ambulaverimus. Vias autem Domini intelligite, quum non laxamus habenas ad petulantiam et intemperantiam, sed a Dei obsequium nos componimus, nihilque nisi ipsius voluntati consonum suscipimus. Quae quum ita se habeant, quo animo nos esse decet, quam forti et praesenti, quaecunque tandem exsurgant rerum discrimina? Sane fateor, improbos et incredulos homines nihil nisi summam arrogantiam et ingentes animos spirare, dum tyrannidem exercent, et suis consiliis et conatibus velle ipsas nubes superare: sed quoniam non sobria mente ista suscipiunt, Deus etiam tanquam ebriosos deiicit, et stultam illam audaciam deprimit, qua super ipsas nubes efferebantur. Itaque nulla tanta est audacia quae firmo nitatur fundamento, nisi quae ex fide promanat: quum nimirum de Dei voluntate persuasi sumus, eique morem gerimus, eiusque promissis stamus, quibus se cultum nostrum, quo nos ad ipsius voluntatem conformare nitimur gratum habiturum, et felicem illi successum largiturum, pollicetur. Tum sane vere fortes et magnanimi futuri sumus, et invictam constantiam retenturi, quum fides nostra puro puto Dei verbo nitetur. Contra vero nostra incredulitas patefiet, quum trepidabimus, et incerti ac dubii rerum eventum incertum metuemus. Ubicunque enim vera fides sedem fixit, nulla superest dubitatio, nulla mentis trepidatio. Hanc ob causam apud prophetam legimus veros doctores mitti, qui labantia genua confirment, et debiles corroborent: ut doceamur Dei verbo vim hanc inesse, ut nos ad faciendum officium idoneos, et ad obedientiam praestandam habiles efficiat. Quamobrem donec Deus nos invicta sancti sui spiritus virtute cinxerit, viribus omnibus deficiemur, enervabimur ac debilitabimur, ut simus ad opus quodlibet aggrediendum inutiles. Hanc igitur doctrinam eruamus ex hoc loco, et mentibus nostris altius infigamus, quum dicitur Saul in bellum cum populo progressus, tam facilem victoriam obtinuisse, Deo sic secundante ipsius conatus, ut re ipsa apparuerit Deum huius belli summum imperatorem fuisse, et adversus ipsos hostes dimicasse, ut antea audivimus ex Mose, Deum se ultorem fore et poenas de tam ingrata et maledicta gente sumpturum iam olim fuisse comminatum. Quamobrem hinc discamus sub auspiciis Domini ambulare, persuasi nos, nihil nisi quod Deus iusserit suscipientes, semper felicem exitum sortituros consiliorum, quandoquidem promisit se nostram obedientiam gratam habiturum, eique prosperos successus daturum.

Deinceps vero Saulis et populi transgressio memoratur. Laudatus quidem hactenus Saul, quod strenuam navasset operam in exsequendis Dei mandatis: sed iam tam turpis lapsus ipsius describitur, ut propterea Dominus illum exauctorarit, immo plane reiecerit, ut in sequentibus visuri sumus. Verum enimvero prima fronte non usque adeo grave peccatum istud videbitur, quod tam severe puniretur. Nam et ipse se Saul occurrens Samueli, tanquam re bene gesta iactat, et se velut irreprehensibilem gloriatur, quum ait, praestiti verbum Iehovae. Quibus verbis victoriam suam Samueli probare tanquam laudabilem nititur, et tanquam rex strenuus et fortis laudari ab illo cupit, quandoquidem mandata sibi esset exsequutus. Verum et Saul et populus graviter erant lapsi, peccatum tamen non agnoscentes, sed potius praeclare se officio functos

existimantes. Ac sane excusatio illa, qua se apud Samuelem tuetur, satis ostendit qualia sint mortalium iudicia. Nam si Saul hominum iudicio staret, non modo ab omni culpa immunis, sed etiam summo dignus honore diceretur. Quale enim istud, obsecro, facinus? Captum enim regem reservavit triumpho vivum, populo exhibendum, ut eo maior Dei gloria appareret. Nam si in ipsa multitudine caesus esset, non videbatur tam insigne futurum spectaculum, quam quum publice in triumpho spectandus omnibus proponitur: ut Dei iudicium eo fiat conspectius: atque exemplo ipsius non omnes tantum Israëlitae, sed reliquae etiam gentes ad quas fama perveniret erudirentur. Adde superioribus etiam a populo reservata armenta boum, vaccarum, et opimos greges vitulorum, ovium, agnorum, et similium ad victimas. Atque hic detecta est Saulis foeda nundinatio. Praetexit enim sacrificia et holocausta Deo facienda, solemnesque gratiarum actiones pro adepta victoria. Quae sane valde sunt speciosa: sed quae hypocriseos plena sunt. Nominatim enim accusantur, quod opimos gregis et armenti reservassent: quod etsi in specie praeclarum videtur et laudabile, et apparet etiam extrinsecus virtus quaedam sua laude digna: tamen apparebit deinceps praedae potius quam religionis studio haec facta fuisse: ac proinde merito reiici a Domino tanquam suis mandatis contraria. Quid ita vero? Nempe Dei omnipotentis voluntatem praeferri omnium mortalium studiis oportet, quaecunque bona intentio praetexatur. Idcirco hic audimus Deum ad Samuelem verba facientem dixisse: *Poenitet me constituisse Saulem in regem, quia aversus est a sequendo me, et verba mea non praestitit:* deinde vero, *hoc displicuisse Samueli, adeo ut clamaret ad Iehovam tota illa nocte.* Porro quum Deum poenituisse dicit scriptura, notandum est illam ἀνθρωποπαθῶς de Deo loqui, ut nos doceat Deum humano more loqui, quod ipsius verba, si in maiestate sua loqueretur, ferre non possemus, neque ad ipsum accedere vocem eius audituri: idcirco se nostro captui accommodat, quandoquidem non cadit in eum poenitentia qualis in hominem. Nam facti alicuius poenitet homines, cuius eventum antea non bene perspexerunt: itaque quum ad se redeunt, maxime indignantur quod exciderint spe sua, ut non inceptum opus cupiant, sed aliud potius consilium initum, de quo tamen antea cogitare non potuerunt. Sane ista omnia in Deum minime cadunt, cuius consilium est aeternum, et cui omnia sunt praesentia, quae videt etiam antequam sint creata. Tantum igitur abest ut Deus duci poenitentia possit: ut illa nostri tantum respectu dicantur, et eorum ratione quae in oculos nostros occurrunt: cuiusmodi multae aliae phrases passim exstant in sacris, et nominatim postquam Deus mundum condidisset, et Adami conspecta ingratitudine, dixisse dicitur, se poenitere quod hominem creasset. Sane Deus per se quidem voluntatem non mutat, sed tamen poenitere dicitur, quum in ipsius opere quaedam apparet mutatio, et revolutio, et bonum in malum conversum animadvertit. Nam, exempli gratia, Saulem in regem a Domino fuisse constitutum, certum est, et singulare Dei opus fuisse: iam vero dante illo poenas propter rebellionem, an idcirco dixerint homines ex suae infirmitatis sensu Deum sententiam mutavisse? Atqui Deum scimus nunquam mutare voluntatem, neque a proposito recedere. Quare quum Deo poenitentia tribuitur, non potest nisi humano more fieri, quoniam terreni sumus, et, ut dixi, Deus se ad nostrum captum accommodat, ut eius consilia pro modulo nostro percipiamus. Sic exempli gratia, quum dicit Deus se duci poenitentia quod hominem crearit, ratione corruptionis loquitur, quae homini per lapsum primi parentis nostri Adami supervenit. Quoniam ergo, ut ante dixi, malum Deo displicet, idcirco Deus suas illas creaturas peccato foedatas non amplius agnoscit, sed potius quatenus nihil boni et integri reperit in illis, easdem detestatur. Deus enim creatum mundum intuitus, omnia esse bona dixit, nihilque in suis operibus desiderari. Iam vero infelix illa creatura, sese ultro ita corrupit, ut bono illo quod a creatore prius acceperat spoliata, et imago ad quam illam creaverat deleta sit, ut sola rebellio reliqua sit in homine. Sic quum ita Saul immutatus est, ut Dei voluntati non obtemperarit, Deus illum a se reiici declarat: et indignum esse qui in hominibus censeatur, qui Deo reluctari ausus sit. Neque vero propterea dixerimus Deum ante iacta mundi fundamenta singula non praevidisse aeterno suo consilio: deinde poenitere ipsum quod temere et incogitanter talem hominem fecerit. Sed ratione mutationis illius Deus loquitur, quae hominum malitia et ingratitudine accidit, ut pro eo quod antea Deus creaturis suis delectabatur et voluptatem ex illis capiebat, iam easdem abhorrere et detestari propter invectum vitium cogatur. Quae sane magnam vim ad nos coram Deo deiiciendos et humiliandos habere debent: quemadmodum quum hic audimus Deum dicentem se poenitere quod constituerit Saulem in regem: annon inde magnam occasionem habemus pravas nostras cupiditates adductis habenis coërcendi, ut in timore et sollicitudine ambulemus? Dona quidem Dei, ut ait Paulus, sunt sine poenitentia, sed de electione gratuita loquitur, quum ait electum fuisse a Deo populum israëliticum in haereditatem, qui tamen contumacia sua exciderit, et reiectaneus factus sit. Etsi verum etiam istud est, hominum malitiam non tantum posse apud Deum, quin sibi semper aliquod semen reservet. Neque enim unquam passus est ita suam ecclesiam

aboleri, quin sibi reliquias semper aliquas reservarit, a quibus suum nomen invocetur. Quare nos oportet esse persuasos, postquam a Deo in filiorum numerum adoptati sumus, nulla metuenda pericula, quibus alioqui terreri possemus, nisi in ipsius consilii immutabilitatem intueremur. Itaque licet sexcentis mortis periculis cingamur, minime tamen dubitandum, quin salvi et incolumes evadamus, quandoquidem penes Deum est fortitudo: quemadmodum ipsemet apud Joannem Dominus noster loquitur: *Pater meus qui dedit mihi oves, maior omnibus est.* Quibus verbis indicat, salutem nostram a mortalibus creaturis minime pendere: sed semel a Deo electos et in numerum filiorum adoptatos ipsi esse curae, ac proinde vim suam et potentiam in illis semper conservandis Deum re ipsa demonstraturum. Verum enim vero nos etiam vicissim par est ipsum assiduis precibus sollicitare, ne nos permittat unquam a se recedere, aut ulla occasione averti, ne adversus ipsius mandata quidquam faciamus, nobisque perniciem et exitium accersamus. Tanto itaque vehementius nos ad illum invocandum incitari par est, ut sancti spiritus sui virtute nos sic afficiat et impellat, ut non tantum bonam voluntatem in ipsius timore ambulandi, sed etiam in ea perseverandi, et malo resistendi studium habeamus. Quapropter locum illum Geneseos animis nostris altius infigamus, ut quandoquidem natura Deo invisi sumus, et inde a matris utero rei aeternae maledictionis, et nos aeterna damnatio manet, discamus ad specialem illam divinae adoptionis gratiam gratuitam confugere, ut facti illius filii, etiam grati ipsi et accepti simus, et in nobis delectetur: quemadmodum alibi dicitur Dominus delectari in opere manuum suarum. Quare quum Dei nova creatura fuerimus, et sancti sui spiritus notam in nobis impresserit, nostraque adoptio rata fuerit, ne dubitemus quin adversus omnia pericula tuti conservemur.

Et de hac voce *Poenitendi* hactenus. Caeterum hic notandum, quo maiora sunt Dei erga nos benefacta, eo severius eius in nos iram exarsuram, nisi tanta bona ut par est agnoscentes, meritis eum laudibus extollamus, et debitas gratias agamus, quod ita peccata nostra in dies augerentur et novis cumularentur. Sed quid illud est, quod indignatus Samuel dicitur, et ei istud displicuisse? Adeone sui oblitus, ut adversus quem irascatur non agnoscat? Neque enim habebat hic parem cui succenseret, nullus erat qui negotium ipsi facesseret: de solo Dei decreto Sauli manifestando hic agitur: quamobrem quum adeo vehementer indignatur, adversus Deum ipsum insurgere velle videtur. Et sane Samuelem hic omni culpa liberare non possumus, quin aliquid humani passus sit, et temeraria passione quadam abreptus: nam humanis passionibus non erat omnino spoliatus. Verum scriptura docet etiam rationem qua Samuel subitum istum affectum sic compescuit, ne ultra in arrogantiam et murmur progrederetur, nempe ad Deum precibus tota nocte clamans. Hic igitur observandum quam prava et maligna sit hominum natura, qui Deo non operante ex ipsorum voluntate et desiderio, statim in diffidentiam de Deo incidunt: et licet ad tempus illi obsequuti fuerint, tamen obloquantur: et ipse diabolus suis dolis et fraudibus circumventos ad Deum contumeliose lacessendum impellat. Atque utinam non esset istud tam multa experientia comprobatum, et quidem, proh dolor! infaustis istis nostris temporibus. Quam multos enim videas nullum sensum habentes divinae gratiae? Quae vero causa est alia quam quod se ipsos non explorant? Nam certum est eos qui sese non norunt explorare semper aliquid in se acerbi reperturos. Nam rebus ipsis ex animi sententia minime succedentibus, statim ira exaestuant et effervescunt. Sed, quaeso, quicum tandem esse sibi rem arbitrantur? Sed, quod maius est, ipsos fideles videas a diabolo sollicitari, et ad rebellionem quibusdam veluti stimulis impelli, nisi Dei misericordia in officio retinerentur. At tamen summis viribus adversus istud malum pugnandum est, ut expugnetur ab ipso initio: et pro eo quod increduli magis magisque in iras effervescunt, et adversus Deum veluti furore perciti feruntur, postquam semel mente ab ipso sunt alienati, et contemptum illius maiestatis in se admiserunt, nos contra fortiter adversum cupiditates nostras pugnemus, neque unquam animum, licet violenter a diabolo ad rebellionem sollicitati, despondeamus. Nam et sanctissimorum qui unquam exstiterunt virorum hanc fuisse conditionem videmus. Prophetae ipsi nonne quadam indignatione et animo saepe sunt commoti, quum videretur universus populus a Deo derelictus, improbis interim Dei verbum contemnentibus? Nonne in has voces eruperunt: Usque quo, Domine, viri improbi dominabuntur? usque quo patieris illos triumphare, et blasphemis vocibus tuam gloriam proscindentes efferri? Tuam vero ecclesiam per summum dedecus et ignominiam diripi, et ab impiis proscindi, cum tuae potentiae et virtutis summo contemptu? Quid ergo promovemus te colentes? Sane prophetas videmus saepe fateri se suis passionibus sic abreptos, ut libenter coram Deo velut coram terreno iudice disceptaturi fuerint. Interim vero semel quidem Deo veluti contradixisse videmus: atque adeo veluti anathemata fieri, ex vehementi dolore, quo afficiebantur intuentes Dei nomen blasphemis vocibus improborum proscindi, Deique ecclesiam graviter premi, et veluti pedibus impiorum calcari. Sic Ieremias Dominum alloquens: Ego, inquit, Domine video nomen tuum impiorum cachinnis et risu profanari. Sane tanquam

homo extra se positus exclamat Dei nomen videns in contemptum venire, et suam quemque sequi cupiditatem, quasi Dei iustitia abiecta mundi gubernatione in coelo desideret. Quamobrem propheta istis curis agitatus ad extremum angitur; et ait Dominum compellans, Domine tui nominis mentionem amplius non faciam. Profecto non abhorrebat a Dei nomine: sed suas curas et anxias sollicitudines et summos dolores ita cum Deo communicabat, et quibus maxime doloribus angeretur explicabat, quasi dicat: Eheu Domine, ego sum miser et paene derelictus, quid ergo de me futurum est, si nomen tuum sinis ita profanari? Quare diligenter haec verba sunt meditanda, Samueli displicuisse reiectum Saulem, et pro eo tota nocte ad Deum clamavisse. Hac igitur sola ratione in summis angustiis animi et difficultatibus constituti emergemus, si precibus ad Deum confugiamus. Sola ergo ratio difficultates omnes superandi, et iram Dei placandi, in oratione ad Deum, et in obedientia ipsius consistit. Quamobrem etiam monemur in Psalmis a propheta, in Dei sinum curas omnes nostras coniicere. Nam si secus fecerimus, frustra laborabimus, et fraenum nostrum arrodemus. Exemplo esto bonus ille rex Ezechias, quem videmus auditis blasphemis in Deum vocibus impii illius Rabsaces, totum cohorruisse, et in summis angustiis fuisse constitutum. Profecto multae gravesque causae videntur Samuelem hic perturbasse, quum cogitaret Dei nomen dedecus aliquod passurum, et impios homines occasionem adversus Deum blasphemandi accepturos, Saule reiecto et exauctorato. Nam Samuelis ministerio unctus fuerat, et ab ipso Deo e tota plebe selectus, et ad regiam dignitatem vocatus: quare iam illo exauctorato videbatur tantundem de Samuelis autoritate et doctrinae ipsius fide detrahi: ac proinde Dei cultum everti necesse esse, summamque in populum perturbationem rerumque omnium confusionem invehi. Hae sane causae Samuelem ad tantam indignationem impulerunt. Eaedem Ieremiam graviter afflixerunt, quum veretur ne oblatam occasionem populus Deo obloquendi arripiat, et in blasphemas voces erumpat, quibus sacrosanctum Dei nomen violetur. Easdem uterque causas habet indignationis: sed Samuel remedium adversus tentationem novit et sequitur, Ieremias vero non item, sed quodammodo subringebatur. et fraenum arrodebat, quae sibi contigisset intuitus. Verum longe superior hominibus fuit Deus, qui bonitate sua immensa tantam servi sui fragilitatem toleravit, et iacentem erexit, ac veluti novis viribus auxit. Nos itaque discamus hanc doctrinam in usum nostrum vertere: et quotiescunque variis agitabimur tentationibus, et in summas difficultates inciderimus propter varias rerum conversiones, ad Deum confugiamus et sub ipsius manu deiiciamur: et in primis nihil ex nobis ipsis aggrediamur. Sed potius ardentibus et indesinentibus votis Deum sollicitemus, et in ipso solo solatium quaeramus: donec Deus re ipsa tandem patefaciat sua iudicia, non tantum esse iusta, sed etiam salutem et utilitatem nostram spectare.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LIII.

12. *Quumque de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad Saul mane, nunciatum est Samueli. eo quod venisset Saul in Carmelum, et erexisset sibi fornicem triumphalem, et reversus transisset descendissetque in Galgala.* 13. *Et quum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domino, implevi verbum Domini.* 14. *Dixitque Samuel: Et quae est haec vox gregum quae resonat in auribus meis, et armentorum quam ego audio?* 15. *Et ait Saul, de Hamalech adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ovibus, et armentis ut immolarentur Domino Deo tuo, reliqua vero occidimus.* 16. *Ait autem Samuel ad Saul: Sine me, et indicabo tibi quae loquutus sit Dominus ad me nocte. Dixitque ei, loquere.* 17. *Et ait Samuel: Nonne quum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es, unxitque te Dominus in regem super Israël?* 18. *Et misit te Dominus in viam, et ait: Vade et interfice peccatores Hamalech, et pugna contra eos, usque ad internecionem eorum.* 19. *Quare ergo non audisti vocem Domini, sed versus ad praedam es, et fecisti malum in oculis Domini?*

Hesterna concione audivimus Samuelis lamenta et lacrymas de Saule, postquam reiectum illum audivisset a Domino: iam vero contra videtur omnem exuisse humanitatem, et nihil nisi severitatem spirare. Venit enim ad Saulem ipsi nunciaturus horrendum nuncium, nempe non haberi amplius ipsum a Domino pro legitimo rege: quod ex arbitrii sui sententia, non ex Dei mandato, rem perfecisset. Et quandoquidem Deum magistrum non admiserit, neque ipsum vicissim a Domino pro servo haberi. Sane ista valde repugnantia videntur, Samuelem in summo luctu esse propter Saulis amorem: et tamen sic ab illo excipi ut iuratus hostis videatur, cui nullo modo parcat. Verum ita videmus prophetas officio suo fungi solitos. Et licet populum summa dilectione amplexi sint, nihilominus tamen in muneris sibi commissi administratione severitatem summam adhibuisse. Et sane longe diversa sunt ista. Nam qui mandata nomine alterius ad alium accepit perferenda, dare operam debet, ut fideliter munus suum exsequatur, et praeter

eius a quo missus est voluntatem nihil dicat aut faciat. Sed hoc in primis verbi divini praecones respicit, quos etiam si cum parentibus et amicis intimis res illis sit, nullis tamen illorum blanditiis flecti, neque de divina severitate quidquam oportet remittere: sed potius adversus improbos et flagitiosos uti comminationibus et reprehensionibus asperrimis, et in primis adversus eos qui in pertinacia occalluerunt: ne illos sua lenitate vel silentio in mortem trahant. Quamobrem officium est verorum pastorum fidorumque Dei servorum, quibus in ecclesia docendi cura demandata est, vehementer affici et dolere sibi commissam plebem videntes in exitium ruere, et causam illorum apud Deum agere, precibusque pro salute populi sollicitare pro viribus. Et nihilominus tamen nihil de officii sui partibus remittere, neque ullis terreri hominum minis, neque externa specie: sed vehementi studio gloriae Dei duci: et ipsius iudicia peccantibus denuntiare, et severe eosdem increpare. Haec enim sane unica ratio est illos e periculis in quae se coniiciunt, immo ex ultimo exitio, eripiendi: quum contra si de severitate vel tantillum remittatur, et iis indulgeatur qui Dei adversus se iram provocarunt, ea indulgentia sit veluti gladius qui in furiosi manus ad se iugulandum tradatur, aut ab aquis erutus magis immergatur, et in abyssum profundissimam inferorum demergatur. Scimus enim hanc unicam esse rationem veniam de peccatis a Deo impetrandi, ut peccatores tam serio peccatorum sensu afficiantur, ut sibi ipsis renunciantes coram ipsius maiestate magis ac magis deiiciantur. Id vero quo modo fiet, nisi ab illo veterno, in quo a natura desident, excitentur. At si pulvillis veluti suppositis foveantur, et bene cum ipsis agi persuadeantur: sane perinde est ac si adversus Deum insurgere bellumque ipsi inferre docerentur, et adversus illum armarentur. At proprio illos gladio tandem iugulari oportet. Quamobrem necesse est eos omnes, quibus divini verbi commissa est praedicatio, si officio suo fungi volunt, ad humanitatem quidem esse propensos, eorumque omnium quaerere salutem qui sibi commissi sunt: graviterque angi, quum doctrinae suae progressum et fructum tantum non vident quantum sperarant, et referri par esset: et tamen adversus pertinaces severe agere, et imperterritos esse in denuntiandis divinis iudiciis, ut sibi a Deo commissae doctrinae autoritatem palam manifestent. Atque talem se Samuel gessit: Sauli regi denuntians Domini minas, immo exauctorationem et reiectionem. Atqui prima fronte Saul apud Samuelem quasi re bene et ex Domini mandato gesta gloriatur, ut solent homines de suis operibus efferri, et nescio quam in illis sibi perfectionem imaginari: quemadmodum et sapiens ille Salomon dicit, semper recta videri hominibus sua opera: ac si iudices in sua causa adhibeantur, se sibi summa laude dignos semper videri. Quare qui tantum a limine Dei cultum salutarit, religiosissimus sibi videbitur, Deumque demeritus: qui laudabile aliquod facinus gesserit, etiamsi vitio non careat, gloria et praedicatione se, reiectis a tergo vitiis, efferet, suamque virtutem mirifice praedicabit, et terminos modestiae transiliet. Ita se gerit hoc loco Saul. Et sane poterat ille quidem vere dicere, se Deo morem gessisse: quandoquidem se ad iter accinxerat, militemque mira quadam celeritate conscripserat, et Amalecitas proscripserat, seque in hoc bello strenue gesserat; in his, inquam, omnibus vere potuit Saul se Deo morigerum fuisse praedicare. Verum tamen regem contra Dei praeceptum reservavit: in quo primum graviter ab illo peccatum est. Deinde praedam ex opimis ovibus et bobus fecerat, causam quidem speciosam afferens ut Deo immolarentur: sed, ut demus simplicem et rectum fuisse ipsius animum, et in Dei cultum propensum, tamen contra Dei praeceptum peccaverat. Sed, ut ante attigimus, turpis avaritia tegebatur oblationum et victimarum specioso nomine. Et ita solent homines in varias se formas vertere, et a recta via recedere, Deum veluti socium advocantes, et in partem praedae admittentes. Esto tamen, Saul solo divini cultus amore et studio has pecudes in victimas et gratiarum actiones reservarit: stulta nihilominus ipsius intentio fuit, et nullo modo toleranda excusatio, quam ipse sibi finxerat. Ex quo discimus eo maiore cura et studio nitendum in contrarium, et quoniam tam proclives sumus ad violanda Dei praecepta, ad amussim nostra pensitanda facta, ne quid temere geratur, et adversus illa peccetur. Quare quum rectum animum habuerimus Deo serviendi, et rite ad divinam amussim nos expenderimus, nihilne corruptelae accesserit, certum est, modo ne nobis fucum faciamus, semper aliquid reprehensione dignum nos inventuros, et non talem fuisse tamque integrum affectum qualem a nobis Deus requirit. Itaque magnam quidem habemus nos coram Deo humiliandi occasionem, eidemque gratias agendi, quum rectum studium sui cultus nobis largitus est: sed interim tamen agnoscendum est, Deo non deesse nos condemnandi materiam, si velit in operum nostrorum imperfectionem intueri. Quapropter apage meritorum somnium, quale sibi papistae fingunt, qui officiis Deum demereri putant, et pro suorum operum ratione mercedem consequi volunt. Quum contra si nostra opera diligenter expendamus sine fuco et simulatione, illa multis maculis et vitiis vitiata et corrupta deprehendamus. Quamobrem absit procul a nobis inanis ista Saulis gloriatio: *Feci quod Dominus praecepit:* sed potius dicamus: Volui quidem quod iussit Dominus facere, verum quo propius metam attigisse mihi visus sum,

eo remotior fui, quod iniquitatem in me tantum esse cognovi: quemadmodum de se ipso Paulus id ipsum profitetur, et quidem quo tempore tam fortiter in apostolatus officio sese exercuit: *Non facio*, inquit, *bonum quod vellem; video enim in carne mea semper aliquam residuam infirmitatem.* Testatur itaque Paulus se non currentem ut officii ratio postulabat, non facere bonum quod vellet: sed malum quod odisset. Deum quidem fateor opera nostra accipere et habere grata, licet manca et imperfecta: sed ex mera liberalitate. Quare licet nobis non simus conscii ullius peccati, et non percipiamus qua in re sit a nobis peccatum, tamen concludendum est, nos voluisse quidem, sed non implevisse tamen neque perfecisse quod Deus a nobis requirit.

Sequitur Samuelis responsio, his verbis: *Et quae est haec vox gregum, quae resonat in auribus meis, et armentorum, quam ego audio?* Quorum verborum sensus est, licet boves opimos, vaccas, vitulos, agnos Deo immolaveris, tu non ideo tamen Dei mandata perfecisti. Ex quibus apparet concisum fuisse Samuelis sermonem, ut solet eorum esse qui in summis animi angustiis versantur. Nam si quis cum impudente homine rem habeat, non pluribus verbis eius proterviam demonstrabit: sed breviter illam coarguet: quod brevitate concisa oratio sit vehementior. Ita Samuel in praesentia, regem licet alloquatur: neque enim sigillatim reservatum ab illo regem Amalecum, non opimos greges arietum et boum ac vaccarum, non denique opima hostibus detracta spolia conqueritur: sed verbo Saulem constrictum tenet, et ad veritatem compellit, etsi minime fatentem et agnoscentem delictum habuit. Nam statim ab hypocrisi suum responsum auspicatur, et ait, populum greges illos in victimas et holocausta Deo reservasse: se vero in illorum numero esse dissimulat, quum nihil tamen sine ipsius permissu hic gestum sit. Sed ita solent qui nolunt statim ab initio sese rationi subiicere, latebras et effugia quaerere ne deprehendantur. Ac proinde primi illius parentis nostri naturam retinemus et vestigiis ipsius insistimus, qui primum foliis suam turpitudinem occultare, deinde culpam in uxorem quam a Deo acceperat reiicere conatus est: femina vero in serpentem, a quo se deceptam et elusam fuisse conqueritur. Ita quisque solet in alium peccata sua coniicere, neque potest se reum sponte fateri. Sic iam Saul: quem sane certum est voluisse haec spolia in triumphum ducere, ut primum regem ostentaret, deinde sequerentur oves, tum boves, vaccae, et caetera, praeterquam quod optima quaeque supellex abducta fuerat. Quare maxime coram Deo reus erat istius peccati. Verum in populum culpam omnem reiecit, ut solent facinoris alicuius rei culpam modo in hunc modo in illum reiicere, impunitatem hac ratione sibi pollicentes. Itaque magna hic nobis adhibenda cautio est, ut de nostris peccatis serio cogitantes, ultro condemnationem subeamus, in nullum culpam reiicientes. Certum enim est nos quamdiu alio respexerimus, tamdiu effugia vana quaesituros quibus Dei iudicis oculos fallamus. Sed quis tandem, oro, fructus erit? Nam quaecunque effugia quaesiverimus, nunquam tamen Dei iudicium effugiemus: ac licet modo in hunc, modo in illum culpam reiicere conati fuerimus, nihil iuvabit, quandoquidem illi de suis peccatis poenas luituri sunt, et quisque pro se luat poenas oportet. Quamobrem serio de nostris peccatis cogitaturi, missos faciamus eos qui non iisdem nobiscum peccatis impliciti sunt, aut quibus ad male faciendum non usi sumus consiliariis, quandoquidem alioquin magis ac magis implicaremur mendacio, et coram Deo confusionem maiorem nobis accerseremus. Quisque igitur peccatum suum rite expendat, et culpam agnoscens suppliciter veniam deprecetur. Atque ista referenda nobis doctrina ex Saulis exemplo, in quo tanquam in speculo licet naturae nostrae malitiam et fictionem contemplari, qui a Samuele accusatus in populum culpam omnem reiicere, ut se a crimine liberaret, conatus est.

Deinde vero Samuel attentionem sibi comparat, his verbis: *Sine me, et indicabo tibi quae loquutus sit ad me Dominus nocte. Nonne quum parvus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es, unxitque te Dominus in regem super Israël?* Quasi dicat: Quum privatus adhuc eras, tu te parvi faciebas, neque enim efferendi te occasionem habebas, quandoquidem homo eras rusticus et agrestis: quare ergo evectus a Domino in regem non paruisti mandatis ipsius? Nam misi te ut una internecione Amalecitas deleres, quare ergo regem reservasti, quem primum a te neci dari oportuit? Quare etiam versus ad praedam opimas quasque pecudes reservasti, quas interdicti more Deus abs te deleri volebat? Itane vero Deo te morigerum et obtemperantem praebuisti? Conspicua in istis fortitudo et magnanimitas prophetae, Saulem acriter urgentis, et vanam illius excusationem monstrantis, ut solent inania effugia quaerere qui se vel omni ex parte culpa liberare volunt, vel saltem minorem facere: quibus tamen nullo modo cedendum est, sed graviter sunt arguendi. Et illi quidem, fateor, maximam fieri sibi iniuriam conquerentur, nisi excusatio ipsorum admittatur: sed toto coelo errant. Nam nisi reprehenderentur, in stupore et veterno retinerentur: immo in vitia procliviores sine ullo pudore redderentur: et nunquam de petenda venia a Domino pro delictis cogitarent: sed impunitatem perpetuam sperantes ad omne malum habenas remitterent. Quamobrem si nos in multis labi contigerit, et de illis reprehendi, summopere cavendum ne

vanas excusationes et effugia quaeramus, quibus vitia tegere posse nos speremus: sed potius cum silentio reorum instar causae nostrae determinatio exspectanda. Neque istud acerbe molesteque ferre nos oportet, quandoquidem magnopere ad salutem nostram conducit. Caeterum haec odia et similem pugnam suscipiant necesse est, quotquot proximos de peccatis arguere instituunt, prout sunt homines mendacio et vanitati dediti: atque adeo hebetes ut veluti quaedam repagula velle Deo obiicere videantur, quo ipsorum peccata occultentur. Verum quicunque alium reprehendere cogitat in Dei mandata peccantem, oportet animum obfirmet, ne reluctanti cedat, sed potius pro virili pergat peccata detegere, et increpare: ac docere longe falli opinione, qui Deum velit fallere, cuius verbum est immutabile: ac proinde nimium impudentes esse, qui adversus illud audeant responsare, siquidem illius commodis et utilitati studet, quum docet peccatores sub potente manu Domini humiliari, seque ipsius tutelae submittere. Necessaria sane doctrina ista est ex hoc loco eruenda, quo Samuel ita Saulem compellavit: *Sine me, et indicabo tibi.* Ex quibus verbis amplius apparet homines neque posse neque debere Deum loquentem, et liberrime ipsos arguentem impedire. Et praeterea licet cum Deo contenderint, nihilominus tamen adversum se sententiam latum iri. Conspicuum istud est Adami et Evae parentum nostrorum exemplis, quae superius attuli: qui quidem pro sua virili sese occultare studuerunt, sed ficulnea tantum adhibuerunt folia: deinde alter in alterum culpam reiecerunt, sed irrito conatu. Numquid enim propterea minus adversus ipsos lata sententia est a Domino? Sane vir quidem in uxorem omnem culpam reiiciens sese poenae subducere conatus est, deceptum se a muliere causatus. Sed nihilo minus a Deo condemnatus est. Femina vero serpentem veluti autorem peccati accusavit: sed vel invitam oportuit a Domino condemnari. Quare illos decebat in solam suam rebellionem qua defecerant a Domino intuentes, nullam excusationem praetexere. Istos in hac responsione Saul imitatur. Nam etsi magnum et speciosum quiddam prae se tulit ne posset condemnari, perrexit tamen acrius instare propheta, fucumque tollere, ut Saul non modo nihil promoverit obloquendo, sed potius deteriorem causam suam fecerit adversus Deum sese obfirmando.

Caeterum hic observandum Samuelem exprobrare Sauli non interfectos a se quos Deus iusserat. Qua in re severior, ut ante dictum est, Dei sententia videri posset. Nam quare tanta saevitia et immanitate homines sine misericordia tollerentur? Et praeterea quomodo peccati unius vindictam, etiam in aliquot ante saecula natos eos qui ad lanienam trahebantur admissi, distulit? Nae videretur prima fronte nimis insolens ista Dei severitas. Sed contra observandum, adoranda esse nobis summa cum reverentia et silentio Dei iudicia, quum occulta nobis fuerint, cavendumque summopere ne illis obloquamur. Nam audacia nostra semper contundetur, et nihil promovebimus nostra curiositate perscrutantes quae adorare nos oportet: sed potius summam confusionem in nos pertrahemus. Denique ut paucis rem totam complectar esto ratum istud axioma, Deum, licet severe agat, esse tamen semper iustissimum et aequissimum: et si iudiciorum ipsius, propter stuporem nobis innatum, ratio non constet, tamen statuendum sine concertatione esse aequissima, et aequitate ac rectitudine omnia constare. Interim hanc doctrinam ad usum nostrum revocemus, nempe Deo maleficium aliquod condemnante, non esse nostrum adversus Deum obloqui, et in eius iudicia inquirere, quasi maiores illo simus, ne summo nostro periculo id contingat. Quid misero illi Achabo contigerit notum est, postquam acceptis a Deo mandatis de Syris exstirpandis, sponte tamen cum Benhadado pacem iniit, contentus cum inimicis pacem facere. Sed missus ad eum a Domino propheta, Dei iudicium ipsi imminens propter contumaciam aperuit, sed addito signo, quo miser ille Achab Dei iudicia quasi iam ante oculos posita metueret. Quare phropheta Dei nomine accepto sponte in facie vulnere ad regem pervenit Deique mandata pertulit: Quandoquidem, ait, iussus regem Syrorum interficere, maluisti vivum reservare, pacemque cum illo inire, quam Deo parere, ut vides me vulneratum, ita scito te tuumque etiam populum ab eo quem dimisisti vulnerandum. Quare vero propheta ille vulnus in se ultro recepit? quare se hoc habitu regi obtulit? Nempe, ut ostenderet Deo mandanti sine ulla contradictione obtemperandum. Ac proinde quum Deus blasphemum illum Syrorum regem Benhadadum interfici iussisset, oportuisse vindictam de illo fieri, et ex Dei mandato morti dari. Quae quum a rege Achabo non sint ex Dei voluntate perfecta, in ipsum etiam damnum recisurum. Quod exemplum cum isto de quo nunc agimus convenit, Deus enim vocat Amalecitas peccatores. Minime quidem quod qui tum vivebant in Israëlitas iniurii fuissent et crudeles, aut quod eos itinere prohibere tentassent, et a possessione terrae quam Deus ipsis dederat excludere: neque enim tum quum id contigit, isti nati erant. Sed nihilominus Deus vult in iis qui tum vivebant patrum ingratitudinem ulcisci: quemadmodum Deus etiam minatur, se in tertiam et quartam usque generationem improborum ulturum sui contemptum. Qua in re tamen iustissimus et aequissimus fuit iudex: quis enim obsecro, ex tanta illa multitudine suam apud Deum innocentiam tuebitur? Quandoquidem igitur certum est omnes a maximo ad mi-

nimium reos esse coram Deo, nullus superest quaestioni locus, quare Deus Amalecitas multa post patrum transgressionem saecula natos, voluerit una omnes internecione semel delere. Quemadmodum neque et de Cananaeis quaerendum, quare post quadringentos annos quam Abrahamo molesti fuerant, poenas luerunt. Nempe Deus in manu sitam habet temporum opportunitatem: sicuti ex tota passim apparet scriptura, quae subinde diem Domini, diem Domini inculcat: ut ostendat non esse in hominum potestate positum ipsius iudicia limitibus quibusdam coërcere: quae potius venerari et adorare debent, ac patienter voluntatem ipsius praestolari. Quare, quum Deum iussisse Amalecitas una internecione profligari audimus, et peccatores ab ipso dici, sane debet una haec instar omnium causarum esse, neque oportet homines in illa Dei iudicia ulterius inquirere: quod ea sit arrogantia plus quam diabolica, ut quum Deus decretum suum irrevocabile pronuntiaverit, mortales de eo suam sententiam ferre audeant. Quid enim, obsecro, praetexunt? Bonum esse in causas inquirere, ob quas quid cuique contingat. Itane vero mortales coelum et terram manibus complecterentur: lucemque illam Dei inaccessibilem et incomprehensibilem ad se transferrent? Quamobrem discenda nobis sobrietas et modestia, ne in ea quae supra nos sunt curiosius inquiramus. Sane solem limpidissimum et lucidissimum esse certum est: quis ergo non amentem eum iudicaverit, qui quod caligare ipsum faciat, obscurum esse dixerit? An ideo quod quidam in solis purissimos radios oculos coniicientes, iis sic afficiantur ut ferre aspectum ipsius nequeant, propterea imbecillitas illa virtutem illius natura sua bonam infringet et debilitabit? At si tanta vis est insensibilis creaturae, ut nostris oculis stuporem adferat, et caligine perstringat, quid futurum putamus si Dei veluti penetralia scrutari voluerimus, ut rationes iudiciorum ipsius quas esse nobis occultas voluit, exploremus, et ad nostri iudicii modulum appendamus? Quare una haec ratio instar omnium esto, Deum iubentem puniri peccatores suorum iudiciorum penes se causas habere, in quae inquirere, et iisdem obloqui nefas sit. Hodie vero licet non dentur istiusmodi speciales revelationes, quibus hunc vel illum vel bello persequendum, vel castigandum esse Deus ostendat, regula tamen ista communi contentos esse nos oportet, nempe Deum satis aperte tam in Decalogo quam toto verbo suo passim declarasse, puniendos peccatores, et facinorosos e medio tollendos, neque illis ulla ratione parcendum: et revocanda in memoriam Solomonis illa sententia: Eum qui iustificat impium, et qui damnat iustum, utrumque esse abominabilem coram Deo. Sane fatebimur omnes, si quis insons puniatur, crudelitatem et saevitiam nimium insolentem admitti: sed non semper existimabimus peccatum, si quis impius et incredulus tollatur aut iustificetur. Atqui, inquit Solomon, eodem utrique crimine rei tenentur. Nam alibi dicit Dominus per prophetam: Vae homini qui dicit malum esse bonum, et bonum malum. Sane utrorumque par est iudicium. Quemadmodum enim malum odisse debemus, et eos a quibus admittitur: sic etiam scire Deum neque toleraturum, neque impunitos relicturum eos qui impios iustificant: et praesertim ab iis qui iuri dicundo praefecti sunt rationem repetiturum, si impios toleraverint et ius perverterint, neque passurum ut sedes illa ad quam ipsos evexit ita foedetur iniustitia, licet eam homines dissimulent: et ut gladio abutantur quem ipsis ad malos coërcendos, bonos autem tutandos, commisit, et legatorum suorum vices hac in parte sustinere voluit.

Et de istis hactenus: pergamus ad Saulis excusationes, et consuetis artibus iis qui cedere nolunt utentem eum audiamus. Iam antea deteximus ipsius hypocrisin, quum in populum reiecit culpam qua ipse tenebatur. Sciebat enim Samuel ipsum esse reum eius cuius populum accusabat. Nihilominus tamen populum tanquam patronum advocat, qua in re se mirifice vanum et mendacem ostendit, qui Deum infanti similem existimet, dum factum ita fucare nititur, quasi nihil in eo sit perspecturus. Sed longe se impudentiorem prodit, et hypocrisin tegit, quum ait: Implevi verbum Domini. Nam ita prophetae mendacium impingit. Ille tamen regem Amalecitarum, ille greges ovium, et armenta boum reservarat, et spolia ceperat. Sed propheta satis monstravit se de suo nihil adferre: Dei tantum se nuncium esse, ad perferenda quae superiore nocte per revelationem mandata ad ipsum acceperat. Saul itaque non tantum in prophetam arrogantius insurrexit, sed in ipsum Deum, quasi mendacium illi impingat. En quo amentiae homines deveniant, quum in peccatis occalluerunt, Deique tribunal refugiunt. Nam se in omnes formas vertunt, et longis ambagibus verum falso confundere nituntur, et inanibus excusationibus sese tutantur. Neque vero, inquam, aperte Deo bellum indicunt, neque adversus ipsum petulanter insiliunt repente: sed ubi ad tempus vanas excusationes quaesiverunt, si deinceps reprehendantur, occultum venenum produnt, et quod intus latebat virus eiaculantur, ut vel Deum ipsum audeant provocare. Et se quidem illum multis colere caeremoniis simulant, sed iudicem ferre nolunt, si ad poenas sumendas properat; quin potius de solio ipsum deiicere vellent. Non aliter hic se Saul erga prophetam gessit. Neque id mirum videri debet, quandoquidem eum esse hominum morem quotidiana nimium, proh dolor! docet experientia. Nam qui ad tempus se valde religiosos esse simularunt, si lapsi

in aliquod vitium arguantur, mille artibus se excusare conabuntur: non quidem quasi adversus Deum insurrecturi, sed hominibus, si possint, fucum facturi. Sed si acrius urgeantur, ut omnis excusatio ipsis adimatur et fucus tollatur, tum virus suum occultum produnt, et veluti furore perciti in Deum ipsum exacerbantur, et omnia querelis implent istiusmodi: Nihilne ergo tolerabitur? Nonne Deus ipse praecepit ut alii alios toleremus? Quid ergo premimur nobis tam horrenda Dei vindicta proposita? An haec ratio est homines ad Deum adducendi, ac non potius in desperationem vocandi? Infirmi sumus, et quid homo sit, nemo nescit. Nae si Deus in hominum facta secundum suae iustitiae severitatem intueretur, morti aeternae omnes addiceremur. At non tam crudelis Deus, quam ab istis fingitur. Verum enimvero venire deberet illis in mentem, quum verba filii Dei usurpant, quibus Dei clementia commendatur, Deum infirmos tolerare eos, qui Dei iudiciis attoniti et corde contriti metuunt eius minas, quos idem ipse sublevat: et contra sese efferentes, et capita in altum tollentes deprimere, ut adversus Deum insurgentes maiore cum exitio deturbentur, et confringantur. Deus enim est nimium dura rupes: ante cuius conspectum ipsi montes instar nivis colliquescunt: quare licet totis viribus homines adversus eum conspirarint, quid aliud in ipsius conspectu futuri sunt, quam aquae gutta ad magnum incendium? Quamobrem qui de peccatis reprehensi, de severitate nimia conqueruntur, potius quam peccata agnoscentes sese coram Deo magis ac magis deiiciant et humilient, et veniam deprecentur: quid aliud faciunt quam quod adversus Deum sese obdurant, et se nulla teneri religione palam profitentur, et adversus se ipsos vel inviti sententiam ferunt, quandoquidem quod occultum esse hominibus arbitrantur, Deo est apertum et detectum? Quapropter eo magis observandum est istud Saulis exemplum, quod natura simus ad hoc vitium procliviores, donec Deus ipse nos sancto suo spiritu renovarit. In primis vero cavendum magnopere ne Deum veluti nobis aequalem faciamus: sed potius danda opera, ut coram ipso nostro iudice magis ac magis humiliemur, et nos ipsos condemnemus, quo facilius gratiam ab ipso impetremus: ac sciamus quaecunque effugia quaesiverimus totidem foveas fore in quas praecipites ruamus. Quare si admoniti ut ad meliorem frugem revertamur, virus nostrum despumare incipimus, certum est in nos ipsos exitium redundaturum. Metuamus itaque et fugiamus tantum exitium: et coram Dei maiestate sic deiiciamur, ut misericordiam obtineamus: quae semper erit parata, modo cum seria poenitentia et μετανοίᾳ veniam deprecemur. Caeterum si contingat eos qui in hunc modum sese pertinaciter gerunt, in eorum esse numero qui magnum prae se zelum ferunt, ne propterea offendamur, neque turbemur, scientes iam inde ab omni aevo hunc fuisse hominum morem: iustoque Dei iudicio fieri, ut qui peccata sponte confiteri nolunt, ita gravius in se iudicium accersant. Hae fuerunt igitur Saulis tergiversationes inanes, populi, non suam, hanc fuisse culpam: deinde quasi Samuelis ignorantiam quandam reprehenderet, quod populi pietatem non intueri vellet, ait: Ad victimas illa reservata fuisse, quasi dicat: Tune ergo Samuel indigne feres reservatas Deo victimas? Denique Saul videtur hic prophetam arguere ignorantiae, et κακοζηλίας, quasi populi religionem impediret, et ab agendis Deo gratiis averteret, eiusque gloriam imminueret. Sed inanis ille fuit fucus, ut deinceps prophetam audiemus Dei nomine pronuntiantem, Deo gratiorem esse obedientiam quam victimas. Ita ergo propheta frivolas Saulis excusationes elusit, Deumne vero mortales suis inventis placarent? An Deum hominibus subiici, et ab ipsorum arbitrio pendere fas est? Atque ita praecidit ansam omnibus tam populi quam Saulis excusationibus. Nam expressum mandatum Saul acceperat de funditus exstirpandis Amalecitis, et omni ipsorum substantia, ut nulli rei omnino parceret, sed ut olim urbem illam Hierichuntem patres deleverant ex interdicti formula, ita se ille adversus hostes gereret. Et ut Deus urbem illam olim ferro flammisque vastari iusserat, ut nihil residuum ex ea fieret: ita grave in eum statuit exemplum qui ex Israëlitis fuerat praevaricatus. Qui enim ex anathemate chlamydem abstulerat, et absconderat, facti rationem reddere coactus est, et praeterea Deus in universum populum iram suam demonstravit, donec quae furto ablata fuerant restituerentur, ignique cremarentur: et qui reus illius furti fuerat cum suis horrenda morte plecteretur. Eadem ergo erat Amalecitarum ratio, adversum quos iam latam fuisse sententiam quadringentos ante annos superius vidimus, quam deleti sint. Quod ergo ante tot saecula Deus fecerat decretum, voluit hoc tempore a Saule impleri, et Amalecitas funditus deleri. Si quis vero hic quaerat, bestiaene Deum offendissent, respondemus non esse hic locum istiusmodi quaestionibus: et satis offendisse adversus quos lata sententia a Domino, ad cuius iudicia omnium os oportet claudi, et ab eius unius voluntate pendere. Nihilominus tamen certum est Saulem strenue fuisse mentitum, quum Deo victimas offerendas praetexeret. Neque enim tantum opimas pecudes vel ex gregibus vel ex armentis reservarat, sed optimam et pretiosissimam quamque supellectilem. Saul itaque quodam quidem pietatis studio ductus est, sed avaritia mixto, ut fere solent hypocritae. Sed nullius ista sunt apud Deum momenti, ut merito sit a Domino reprobatus: quod opera nostra non alia ratione ha-

beat grata et accepta, quam si ad mandata ipsius exigantur.

Iam vero, agite *etc.*

HOMILIA LIV.

20. *Et ait Saul ad Samuelem: Imo audivi vocem Domini, et ambulavi in via per quam misit me Dominus, et adduxi Agag regem, et Amalec interfeci.* 21. *Tulit autem de praeda populus oves et boves primitias eorum quae caesa sunt, ut immolet Domino Deo tuo in Galgalis.* 22. *Et ait Samuel: Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimae, et auscultare magis quam offerre adipem arietum.* 23. *Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: et quasi scelus idololatriae, nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te ne sis rex.*

Hesterna concione vidimus Saulis hypocrisin in peccato a se admisso fuco tegendo, eiusdemque indurationem adversus prophetam, quum de peccato severius admoneretur. Sed iam aliud ad superiora malum accedit, quod se divini nominis falsum usurpatorem ostendit, quasi abducta praeda tota fuisset Domino dedicata, et in victimas reservata. Atqui longe aliter sese res habebat. Populus enim Deo quidem oves et boves solenni quodam sacrificio ad agendas pro victoria gratias obtulisset, sed interim praedae partem quisque abduxisset. En quomodo soleant homines Deo illudere. Nam si quid in oblationem obtulerint, Deum sibi quodammodo devinctum arbitrantur, et socium videntur omnium maleficiorum, rapinarum inquam, et fraudum habituri. Exemplum esto in hodierno papatu: quanquam omnibus saeculis vitium istud obtinuit, etiam inter ethnicos, ut qui fraudibus, rapinis, furto, vi et crudelitate et similibus factis magnas opes cumulaverant, solenne aliquod festum instituerint, aut aliquod altare vel delubrum erexerint, aut denique idolum aliquod consecrarint: quod hac ratione pulchre Deo pro omnibus offensis satisfactum esse crederent. Quasi vero Deus velit in societatem venire latronum et praedonum, et spolia cum ipsis dividere. Quare observemus Saulem non tantum in eo peccasse, quod in populum culpam reiicere conatus est, ut sese condemnationi subduceret: sed in eo maxime quod Deo dicatam esse praedae illius partem optimam existimavit: neque enim ea erat mens populi detractis ab Amalecitis spoliis. Quare tanto diligentius cavendum ne Dei nomen nostris peccatis praetexamus: summa enim est impietas, post aliquod peccatum sacrosanctum Dei nomen profanare. Absit igitur in vanum illud accipiamus: sed potius cum omni puritate et integritate illud quum opus erit assumamus, ut nostris vitiis et corruptionibus non misceatur. Transeamus iam ad verba Samuelis, et egregiam illam sententiam quam adversus Saulem protulit expendamus. Itaque paucis agens Samuel cum Saule, quemadmodum Deum par est cum autoritate apud homines loqui, ut omnibus illorum frivolis excusationibus obviam eat, illum licet multa et satis speciosa praetexentem his verbis compellat: *Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimae, et auscultare, magis quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: et quasi scelus idololatriae, nolle acquiescere.* Vox hebraea Theraphim pro quavis idololatria sumitur, etsi nonnunquam pro parte tantum: quanquam plerumque pro idolis accipitur, quae sibi homines fingunt, et quibus aliquem honorem impertiuntur: ut solent increduli homines semper novam aliquam divini cultus rationem excogitare.

Hic igitur proponitur nobis eorum omnium condemnatio qui a verbo Dei recedentes sua inventa sequuntur, ut venefici et divini ac idololatrae appellentur, et a Domino reiiciantur. Hic vero in primis, ut haec sententia melius intelligatur, qua dicit Samuel, Deum non habere voluntatem in holocaustis et victimis, sed ut voci eius obtemperetur, observandum, non simpliciter ipsum dicere, Deo displicere victimas et sacrificia: sed comparationem instituere inter sacrificia et spontaneam obedientiam: quasi dicat summam divini cultus in obedientia esse positam, a qua sit faciendum initium: sacrificia vero esse veluti appendices tantum, quarum non est tanta vis quam obedientiae divinorum praeceptorum. Etsi etiam scriptura nonnunquam durius loqui solet de sacrificiis, sed in eundem tamen sensum: veluti quum apud Ieremiam 7. capite Deus ita per prophetam populum alloquitur: *Non sum loquutus cum patribus vestris, nec praecepi eis die quo eduxi eos e terra Aegypti de holocaustis et victimis: sed hoc verbum praecepi eis, dicendo: Obtemperate voci meae.* Sane extra dubium est Deum in lege rationem holocaustorum et victimarum praecepisse: sed Ieremias de nudis sacrificiis, et ut sunt sua natura loquens, quae nihil nisi inane et ludicrum aliquid sunt, nisi ad altiorem aliquem finem spectent, ait Deum potius praecepisse ut voci ipsius obtemperetur quam ut offerantur sacrificia. Quae ut facilius adhuc comprehendamus, observandum loqui scripturam aliquando de rebus quas Deus approbat, et quae natura sua bonae sunt, aliquando de rebus quas condemnat, quarumque finis est omnino contrarius. Exempli gratia, Deus iubet nos fiduciam omnem nostram in ipso collocare: quod per se bo-

num et necessarium est: ac proinde extra quaestionem positum, quare in Deo fiducia sit collocanda. Quandoquidem Deus est omnium bonorum fons et scaturigo, nos vero contra omnis miseriae et calamitatis subiectum. Idem esto dictum de precibus et orationibus. Idem de caritate, de eleemosyna, de castitate, de temperantia, et similibus: quae omnia Deus sine exceptione fieri praecipit, quod qui secus faxit divinae voluntati et legi repugnet. Sunt autem alia quaedam naturae cuiusdam mediae, quae licet non praecipiantur, tamen nihil ad salutem conferunt, sed per se mala non sunt: sed potius bona. Quemadmodum, exempli gratia, ieiunium per se nihil est, sicuti Paulus ipse loquitur, inquiens, non esse in istis positum Dei cultum. Neque enim sive edamus, sive bibamus, coram Deo meliores sumus: neque etiam si cibo et potu abstinuerimus. Ieiunium tamen maxime prodest ad nos coram Deo humiliandos: et ad peccatorum sensum in nobis augendum, et nos admonendos de colenda sobrietate et abstinentia. Eademque ratio est de reliquis, veluti precatione, et aliis istiusmodi fidei adminiculis. Nae si in templum veniremus, et lapidum instar nihil eorum quae dicantur perciperemus, aut ibidem sine precandi affectu sederemus, longe conducibilius esset domi manere, quam Dei templum frequentare, Deumque ludibrio habere, et verbum ipsius conculcare, et nihili facere. Quid si apparatu quodam externo et caeremoniis ac pompa Deum precemur, genibus in terram flexis, et in terram prostrati, et tamen animus noster ad Deum non assurgat, sed procul remotus sit, et inania verba tantum iactemus, sane divini nominis ista profanatio est, imo et sacrilegium. Ex quibus apparet multa esse natura sua bona, et ad rectum finem tendentia, modo ad rectum suum usum applicentur. Idem etiam de sacrificiis statuendum. Neque enim fusus boum, agnorum aut hircorum sanguis per se Deo gratus erat, quem fusum oportebat tolli locumque purgari, ne corruptio vel foetor oriretur. Quid vero suffitus ille de pinguedine animalium? An etiam pinguedinum adustarum odore et suffimento peccata deleri et expiari poterant, aut esse gratus odor Domino? Nae adustae pinguedines nauseam potius movent, quam gratum odorem adferunt. Quomodo ergo Deus illarum pinguedinum odore fuisset delectatus, quarum adustarum foetorem omnes refugiunt? Ex quibus apparet sacrificia natura sua Deo placere non potuisse: neque iram Dei sanguine bestiarum placari, vel expiari peccata: siquidem eam inesse vim bruto ut animam hominis emundet, nemo est qui ausit cogitare: quod mortuae pecudis sanguis nihil nisi corruptionem habeat. Atqui homines effuso pecudum sanguine quaerunt ab omni macula peccatorum repurgari, ut coram Deo comparere possint, et ea ratione in numerum filiorum ipsius admitti: quod sane fieri non potuit sanguine bestiarum fuso. Ac proinde non abs re dicit Ieremias sacrificia nullius esse momenti, neque reliquas omnes figuras externas, sed eas esse potius abominationi coram Deo. Quid ita vero? Nempe obedientia per se mater est omnis virtutis, et sacrificia sunt tanquam appendices quibus ad Deum quaerendum incitamur et inducimur. Namque angeli beati nulla unquam habuerunt sacrificia, quorum tamen conditio non ideo deterior est: quemadmodum hodie, neque coenam neque baptismum habent. Et tamen conditio nostra non ideo melior est quam ipsorum: quandoquidem ista nobis propter infirmitatem nostram data sunt: quoniam non apprehendimus spirituale lavacrum in sanguine Domini nostri Iesu Christi, nisi visibili signo aliquo nobis repraesentetur. Et ignoramus quid sit nutriri corpore et sanguine ipsius, nisi visibilia panis et vini symbola nobis exhibeantur, quandoquidem sensus noster rudis est, et nos terreni sumus. Itaque apparet veterem illum populum opus habuisse propter infirmitatem illis figuris: sed tamen verum sacrificiorum usum oportuisse spectari ab illis certum est. Deus enim spiritus est, quare et in spiritu et veritate vult coli.

Quamobrem Dei cultus rationem in eo maxime positam esse sciamus, ut Deo nos totos dedicemus, et nobis ipsis renunciemus, in Deo solo acquiescamus, et salutem nostram, gaudium et felicitatem in illo uno quaeramus: ne vanis nostris speculationibus efferamur: sed ad illum unum precibus et orationibus confugiamus: et pro acceptis beneficiis gratias illi immortales agamus: et cum proximis candide et sincere conversemur. Ista, inquam, omnia cultus Dei nomine continentur. Ecquis ergo est nobis hodie reliquus sacrificiorum usus? Nullus sane. Sunt enim abrogata. Verum quoniam terreni adhuc sumus et crasso et stupido ingenio, quibusdam adminiculis nos ad Dominum adduci necesse est. Atque ista quidem sufficiunto: sed praeterea notemus a Deo saepe reiici oblatos sibi cultus ab hominibus propter ipsorum peccata. Nam iam inde ab omni aevo studuerunt homines Deo imponere, et caeremoniis externis illi satisfacere atque illi quemcunque libuit cultum affingere. Unde apparet hominum ingenium adversus veritatem semper pugnantium: non modo vanas sibi superstitiones fingentium, sed etiam quae a Deo instituta sunt corrumpentium, et omnino contra ipsius voluntatem usurpantium. Itaque saepe a vero Dei cultu videas homines recedere, quum sibi modo hunc, modo illum, ritum imaginantur: ut fit in papatu, ubi Dei cultum nominant illa nescio quae ridicula et ludicra in Satanae officina excusa inventa, caeremonias inquam et pompam externam, quae deinde omnia hominum audacia pertinaciter retinuit. Idem Iudaei

olim, quod et nunc pseudochristiani papistici, qui ab ethnicis modo hos modo illos ritus mutuati sunt, et semper alios aliis cumularunt. Nonnunquam vero sic a Deo recedunt homines, ut tamen in specie condemnari non possint. Exempli gratia: Iudaei praescriptos a Deo ritus in lege saepe diligenter observarunt, oblatis in Dei templo sacrificiis, et caeteris omnibus quae lege praecipiebantur observatis. Sed interim Dei nominis contemptores erant, falsitatis et rebellionis coram ipso rei: crudeles et perfidi, fraudibus, rapinis et praedis dediti, qui tamen Deo caeremoniis illis externis pulchre satisfactum volebant. Unde merito conqueritur de illis Dominus, inquiens: An domus mea spelunca est latronum? Vos enim pleni estis rapinis. Et apud Ieremiam prophetam 7. capite Deus ita de illis conqueritur: *Venitisne in templum meum oblaturi quae mihi sunt abominationi! Nae ego vos a facie mea reiiciam, ferre vos amplius non possum.* Et apud Esaiam: *Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Haec omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est.* Idcirco etiam Psalmo 50 Deus istiusmodi hypocritas sic compellat: *Numquid comedam carnem taurorum, et sanguinem hircorum bibam? Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meae sunt omnes ferae sylvarum, iumenta in montibus et boves. Si esuriero, non dicam tibi: meus enim est orbis terrae et plenitudo eius. Vestra itaque sacrificia natura sunt vana et inania, sed si afflictione aliqua urgeamini, quaenam mihi grata fore existimatis? Immolate Deo sacrificium laudis: et reddite Altissimo vota vestra. Invocate me in die tribulationis, et eruam vos, et honorificabitis me.* En quae sacrificia Deus laudet, et quas victimas gratas habeat: ac proinde ostendit illas omnes figuras et umbras inanes esse et ludicras, nisi ad finem ab ipso praescriptum referantur. Porro quum mentionem audimus fieri precum et orationum, non inde tamen sequitur, nihil aliud in ipsius cultu requiri, sed sub una parte reliqua omnia continentur: quae scripturae est usitata loquendi ratio. Sic apud Michaeam prophetam Deus populum compellat: *Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te: Utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et solicitum ambulare cum Deo tuo.*

Caeterum quaedam in istis repugnantia videretur, quum ait: *Invoca me*, et alibi: *Ambulato in timore, et humiliare coram Deo.* Sed nulla omnino est repugnantia, quandoquidem illis verbis Deus ostendit hunc esse sibi gratum cultum quum homines sibi ipsis renunciantes, sese totos Deo dedicant, et coram eius maiestate propter peccatorum suorum sensum tremunt; et praeterea, quum ad ipsum rebus adversis confugiunt. Itaque nullus locus amplius sacrificiis, nullo sanguine pecudum ut olim sub lege ad Deum placandum opus est: sed ipsius promissis standum. Atque hic purus gratusque et acceptus Deo cultus est. Denique hoc tenendum axioma est, Deum reiicere et abominari quemcunque cultum a quo integritas cordis abest, sed sola caeremoniarum externarum pompa. Magnus enim iste contemptus est divinae maiestatis, quam nobis similem fingimus, et rebus ludicris placare studemus, foris quidem externa superstitione veram religionem ostentantes, sed in pectore summam corruptionem foventes. Quare discamus Deum ferre non posse res tantum externas sibi offerri, sed interiore affectu et cultu delectari, quod docet ille apud Ieremiam supra dictus locus, nempe optimam colendi Dei rationem esse peccatorum sensu affici, et coram Deo magis ac magis humiliari veniamque deprecari: quod sacrificia per se sint inania, nisi ad rectum usum finemque referantur: ut nempe a rebus istis terrenis homines altius efferantur, et se miseros esse peccatores agnoscant, aeterna morte dignos, quibus lex tanquam in imagine viva peccatorum magnitudinem, et quo in reatu apud Deum sint ostendit: ac nihilominus sperent et sibi persuadeant, se licet miseros peccatores Deo tamen esse reconciliatos, ac proinde cum fiducia ipsum invocent. Atqua ita firma stat ista conclusio, nunquam Deo placuisse sacrificia, nisi quatenus longius homines deducunt, et ad verum Dei cultum viam aperiunt, veram, inquam, fidem, fiduciam, preces et orationes. Idcirco etiam hoc loco Samuel ait, Dominum nolle holocausta et victimas, sed potius ut obediatur voci Domini. Nam, ut ante diximus, obedientia virtutum omnium est parens. Quamobrem postquam diu investigaverimus quid sit bene facere, ad hunc fontem semper veniendum est. Quaenam enim boni perfectio est? Sane Dei voluntas: ac proinde quamdiu homines suae voluntatis arbitrium et rationem suam tanquam lumen vitae sequentur, a recta cultus divini semita semper aberrabunt. Sed voluntas Dei est immutabilis: et ideo dicimus, obedientiam virtutum omnium parentem. Nam possunt quidem homines perfectionis aliquam laudem et opinionem apud alios habere, quae tamen nulla sit, nisi praescriptam a Deo regulam sequantur, et ad eius obsequium componantur, et ab ipsius verbo pendeant. Hinc vero discamus veram obedientiam in eo positam esse, ut Deus summum dominatum et principatum in nos obtineat, et cuiuscunque tandem ordinis homines fuerint ipsi subiiciantur.

Sane papistas quidem videmus obedientiae no-

mine valde gloriari, sed cui tandem illam reddunt? Iis nempe qui a Dei verbo procul recesserunt, et a Deo alieni facti sunt, et mundum ab eo avertunt, et in eandem secum confusionem trahunt. Nam quicunque Dei legem perverterunt, ut imaginarios cultus Deo offerrent, fuerunt apostatae: Deumque de sua sede deturbare, in qua sederent ipsi, conati sunt. Solus enim Deus est legislator, non futura alioquin lege spirituali: et ideo legislator et servator nuncupatur: quae duo ipsi proprie conveniunt et individuo inter se nexu cohaerent. Unus enim legislator est qui possit servare: quare qui hominum conscientias rebus incertis legique Dei contrariis et repugnantibus adstrinxerunt, apostatas esse certum est. Praedicant sane papistae magnopere obedientiam, et ea maxime gloriantur. Sed cui praebetur? Matri nostrae, aiunt, sanctae ecclesiae: atque ita Deus procul a tergo relinquitur. At qui obedientiam profitetur, Deo creatori exhibeat illam necesse est: neque enim alteri Deus ius suum permisit, quod sibi soli retinet, et primae autoritatis viros vult agnoscere totam suam sanctitatem et perfectionem in eo sitam esse, ut ad ipsius verbum sese componant. Porro quae debeatur Deo obedientia, ex ipsius voluntate nosse non possumus, nisi ipse non doceat: sed ipsius verbo nobis patefacto nulla superest amplius ignorantiae excusatio. Nae si legem Deus non dedisset, certum est videri posse conquerendi quandam hominibus oblatam occasionem, quod Dei voluntatem nosse non possent: at quum evangelium habeamus, quo docemur quem sibi cultum Deus exhiberi velit, et quid a nobis postulet, nullus superest dubitationi aut querelae et ignorantiae locus. Hoc igitur firmum et ratum esto, unico Deo legislatori nostro deberi obedientiam: deinde eandem, ut Deo grata sit, ad ipsius verbum exigi oportere: et in eadem ita perseverare, ne usquam ad laevam aut dextram deflectamus: sed ut discipuli ab ipsius ore pendeamus, quandoquidem ea nos decet contentos esse sapientia, quam docet qui suo iure solus noster doctor est.

Sequitur deinceps superioris dicti confirmatio: *Melior est enim obedientia quam victimae: et auscultare, magis quam offerre adipem arietum.* Quae sententia nihil novi continet, sed quae ante brevius et obscurius dicta videbantur clarius proponit et explanat. Itaque ex verbis istis, ea quae ante dixi, colligimus, nempe, rationem obediendi Deo, in eo esse positam ut verbum ipsius diligenter meditemur. Nam ista Samuel coniungit, obedire et auscultare. Atque ita significat nos Deo non posse obedire bonis nostris intentionibus, quibus tamen papistae maxime nituntur: sed Dei verbo regi nostras intentiones oportere, et eius voluntatem praeire. Ex quibus apparet eos iam esse condemnatos qui eo impietatis deveniunt: neque enim sanctus Dei spiritus mentitus est, quum ait, Deo gratos et acceptos eos esse qui Deo obtemperant et auscultant. Quid vero est auscultare? Nempe non esse adeo temerarios et imprudentes ut quaecunque aliquis dixerit credamus, aut in cerebro quidquid libuerit fingamus: neque eo devenire insipientiae, ut bonum aliquid affirmemus a nobis, aut quoniam illud alius fecit id sequi velimus: sed potius quae Deus verbo suo praescripsit audiamus et sequamur. Namque fieri non potest, ut Deo debitam obedientiam reddamus, quin prius ipsius verbo docti fuerimus, erronea potius et confusionis plena futura nostra illa obedientia Dei verbo non innixa. Et licet diu multumque laboraverimus, inutilis tamen labor est futurus, ut ait Esaias propheta, Deo non referente in accepti rationes quidquid sine ipsius verbo factum est. Audiri enim vult verbum suum et silentium coli, ut edocti ab ipso mandatis eius obsequentes fiamus. Hanc obedientiam et auscultationem ait Samuel longe esse meliorem et praestantiorem victimis, quibus verbis iniici nobis fraenum certum est, ne quid ex nobis ipsis suscipiamus et conemur. Quare licet nulla comminatio adderetur, tanti tamen facienda est obedientia, ut nullis hominum clamoribus ab ea deducamur. Licet itaque papistae obiiciunt, nos eas caeremonias, eos ritus Dei colendi non habere, quos ipsi, nullas in templis nostris imagines, nulla idola, nullas cruces, nulla altaria, nulla denique ornamenta conspici, nihilominus tamen etsi Dei lege non prohiberentur, quae prohiberi deinceps videbimus, certos esse nos oportet Dei verbum sequentes errare non posse: ac proinde licet ab hominibus propterea condemnemur, Deo tamen nos approbari, gratumque illi et acceptum esse cultum nostrum, modo ne ab eius verbo recedamus, sed in illo solo acquiescamus. Quapropter facessant irriti hominum labores. Nam quae dementia est, dubium et incertum praeferre certo et indubitato, quod Deus gratum et acceptum habet? Quid ergo miseros suae illae bonae intentiones et inventiones iuvant, quae nihil nisi diabolicam arrogantiam innatam testantur? Quin imo Samuelem aliquid amplius adiicientem audiamus: neque enim tantum dicit victimis obedientiam longe praestantiorem, sed addit etiam rebellionem esse peccatum divinationis, et quasi scelus idololatriae, nolle acquiescere. Vox autem hebraea quam idololatriam vertimus significat aliquando iniquitatem: sed hic pro idololatria sumi, vox etiam alia adiecta Theraphim, magis docet. Quidquid ergo sibi homines persuadeant rata ista est Domini sententia, vel tantillum ab ipsius verbo recedentes, quascunque devotiones sanctas praetexant, non alio esse apud Deum loco quam idololatrarum et divinorum, et licet angeli nobis videamur, pro idololatris tamen ab ipso haberi. Sane si quis in tota scriptura locus

est qui nos doceat sub Dei iugo contineri, et quanta inde speranda utilitas, hic maxime est insignis: ac digna sententia, quam noctes diesque versemus, et in perpetua memoria habeamus. Atque isto unico fundamento niti debent quicunque vocationis et muneris sui partes implere volunt.

Contra vero quoniam leviora sunt hominum ingenia in multis comminiscendis Deo cultibus, sciamus rebellionem, divinationisque crimen esse et idololatriae a scriptura vel tantillum recedere: atque tanquam perfidos, mendaces ac vanos a Deo haberi verbo ipsius abutentes. Quapropter per rebellionem fieri intelligamus quidquid homines sine Dei mandato suscipiunt, aut sine verbo ipsius praeeunte: et in primis quum docti sufficienter de Dei voluntate illi non acquiescunt, sed ex suo sensu varios et insolentes cultus Deo affingunt. Denique rebellio est, ut scriptura loquitur, a via Domini recedere. Hic vero solent hypocritae varias excusationes quaerere, ac rebellionis crimine sese liberare. Nam, aiunt, quare dicimur rebelles, qui Dei verbum admittimus: ac si quid eidem adiicimus, ex abundanti facimus? Nae, Deo inservire et eius esse cupimus. Speciosa sane excusatio, sed inanis, et in qua manifesta est diffidentia et contumacia. Nam nisi simpliciter quod Dei verbo praescribitur sequimur, sed de nostro aliquid admiscemus, quatenus a Dei verbo recedimus, eatenus contumaces et rebelles sumus. Ac proinde certum est inanem esse istiusmodi hypocritarum excusationem, quod aperte Deo contradicant, legemque ipsius flocci faciant. Nam etsi non apertis verbis in hanc blasphemiam erumpunt, ut de Dei lege detrahant, ac proinde non sibi videntur rebelles, quod legem Dei bonam esse sciant, et ipsius mandata nequaquam contemnenda, tamen quandoquidem Deus non permittit homines ex suo sensu facere quae ad cultum ipsius pertinent, sed prohibet potius ne ad dextram aut laevam declinent, et contra, solum suum verbum esse omnium actionum regulam iubet, sane si homines istis non acquiescunt, sed quasi sapientiores ipso ad mandata eius hoc vel illud adiicere licentiosius sibi permittunt, nonne tantundem de Dei autoritate detrahunt, ne solus sit hominum legislator? Ex quibus sole clarius est inanes et ridiculas istorum esse excusationes et vana effugia: ac proinde merito reos fieri coram Deo contumaciae et rebellionis qui ab ipsius verbo tantillum recedunt. Etsi vero sibi fieri iniuriam conqueruntur de istis admoniti, immerito faciunt: quandoquidem enim ipsius Dei iudicio condemnantur, quare hominibus id ipsum reprehendentibus irascuntur? Quare obsurdescunt et obstupescunt ad illam Domini sententiam, qua veluti fulmine ab alto ad ima tartara detruduntur? Denique sua temeritate et stultitia Deo quantum volent reluctentur, nobis satis sit, Deo, cui dictorum factorumque uni reddenda ratio est, simplicitatem nostram probari, quod verbum ipsius nostrarum omnium actionum normam et regulam habemus et admittimus: cuius contra contemptus contumacibus et refractariis ultimum exitium est allaturus.

Iam vero si quis ad istam amussim cultum illum omnem exigat quo papistae sibi devincire Deum arbitrantur, meram rebellionem in eo esse reperiet. Exempli gratia expendamus sacrosanctum coenae sacramentum. Dominus noster Iesus Christus panem frangi iussit, et acceptum poculum distribuit adhibendum. Accipite, inquit, comedite ex hoc pane, et bibite ex hoc calice inter vos omnes. Et quidem, inquam, omnes. Quid hic papistae? Primum uni sacrificulo poculum reservarunt, et ita coena discerpta est. Plebs enim abstinere poculo iussa est, et ita parte coenae privata. Quasi vero Christus vita nostra sit ex parte tantum. At ille nos docet se nobis esse cibum et potum, quum carnem suam nobis in cibum praebet, et sanguinem in potum. Verum enimvero plebs apud papistas arcetur poculo unus sacrificulus sanguini Domini communicat. Quid ergo istud rei est? Sed, aiunt, non sine ratione istud, periculum enim est, ne accedente ad poculum plebe aliqua sanguinis gutta in terram decidat. Verum, obsecro, nonne Dei filius, cuius sapientia est inenarrabilis, suam voluntatem manifeste declaravit, et significantissimis verbis exposuit? Anne igitur mortales homunciones et humi repentes lumbrici suam bonam intentionem Domini praeceptis opponent? Deinde vero videte papisticam arrogantiam: Christus enim vult in coenae sacramento fidelibus singulis exhibere sancti sui spiritus gratias, et omnium suorum bonorum ipsos facere participes, suum corpus et suum sanguinem ipsis communicans: illi vero miseris persuadent se offerre Christum Deo patri in oblationem pro vivis et mortuis. Quid ita? Neque enim Christus dicit: Offerte, sed Accipite. Quanta vero in istis repugnantia? Quam ergo hic coram Deo tandem excusationem adferent, qui hominum longe dissimillimus est? Nae videntur isti veluti cornubus ipsius Dei maiestatem petere, et velut ad certamen provocare, quasi dicerent: Te invito sacrificium istud offerimus in peccatorum nostrorum satisfactionem: et tibi gratum et acceptum illud esse necesse est. Quo posito, gesticulator ille sacrificulus fabulam agit, et pro eo quod Dominus noster Iesus Christus dixit *Accipite et comedite*, ille Deum suum fictitium in tres partes dividit, quarum maximam sibi vendicat, aliam vivis et mortuis attribuit, tertiam in vinum intingit, poculumque deinde exhaurit: spectante interea populo attonito, et instar trunci stupido, totam hanc fabulam. Peracta denique ita fabula quisque recedit, pulchre a Deo pro suis pec-

catis satis factum existimans. Nonne vero hinc fit conspicuum ipsi Deo bellum indici, et, quae Dominus noster Iesus Christus sacramenta instituit, quibus ad ipsum deduceremur, summa vi convelli? Quamobrem papistae iactent licet summam obedientiam, nihilominus tamen semper incantatores et venefici audient, quotiescunque templa sua vel potius lupanaria ingrediuntur missam illam facturi, qua totus aër polluitur, quandoquidem pro eo quod Dominus noster Iesus Christus instituit, suas blasphemias reponunt, et reliquum Dei cultum foedis et impiis ritibus polluunt. Sane Deus non obscure loquutus est, quum se vetuit ulla rerum creatarum imagine viva vel mortua repraesentari. Sed isti, Deum se nosse non posse dicunt, nisi aliqua similitudine repraesentetur. Itaque volunt idiotas habere imagines, quibus Deus repraesentetur et sancti, qui pro ipsis apud Deum intercedunt, quod ea sit hominum ignorantia et ingenii stupor, ut tam arduas res nisi quibusdam imaginibus apprehendere non possint. Nonne vero manifesta ista rebellio est, quum Deo sapientiores esse volunt, et eius praecepta negligant, gloriamque imminuant? Verum age concedamus ipsis aliquam in istis suis gesticulationibus esse divini cultus speciem, neque fuisse a Deo prohibitam, veluti quum auricularem confessionem retinent, et multa similia commenta, quae dicamus esse *μέσα* et indifferentia: legem tamen diabolicam conscientiis hominum imponi certum est. Neque enim confiteri potest quisquam peccata sua, nisi serio illorum sensu afficiatur, et coram Deo pro illis gemat, veniamque deprecetur. At quum singula sua peccata, semel quotannis confiteri miseri cogantur, et quidem indicta, ni fiat, poena peccati mortalis, cuius nulla sit unquam remissio, nonne manifesta est divinae autoritatis usurpatio? Cuius enim, obsecro, est coelorum aditum claudere? Cui mortali rei creatae data ista potestas? Deinde quantus conscientiis scrupulus iniicitur, quantus ignis accenditur quo in profundissima abysso ardeant, quum quotannis omnia peccata confitendi necessitas imponitur? Euge, quis millesimam peccatorum suorum partem novit, et memoria repetere potest? Nulla enim dies praeterit, quin peccemus in multis: quis ergo anno elapso repetet memoria et enumerabit singula peccata sua, quum miseri homunciones simus lumbricorum instar humi reptantes, et qui non novimus atrum ab albo natura distinguere? Nae manifesta in istis rebellio, quoniam Deus gravissime laeditur, suoque iure spoliatur, et sua potestate, quam sibi isti homines vendicant, plebemque Dei miserrime excruciant. Quapropter iactent illi cultum divinum ore pleno, contrarium tamen prorsus apparet, quandoquidem cultus ille vel potius superstitio nullo modo verbo Dei nititur, ac proinde mera tantum idolomania est. Atque se ita rem habere, iam ante docuimus Isaiae testimonio, Deum suo iure fraudari, quum alium ipsi cultum quam qui verbo ipsius continetur exhibemus, quod solum illum esse nostrum legislatorem oporteat. Quaenam ergo ista amentia est, quaecunque in mentem venerint, Deo adscribere in cultum: et hunc aut illum sequi doctorem potius quam Deum, et ignorantissimos quosque fieri omnium audacissimos? Unde vero duxit initium hic error, ut quidquid homines somniaverint, cultum Deo gratum existiment, nisi ex falsa sui opinione, qua fit ut quisque sibi fingat idolum proprium? Nos vero sciamus quotiescunque reiicimus praescriptum a Deo cultum, toties in Deum peccare, et tantundem de ipsius honore et gloria detrahere: quod res creatas in ipsius locum substituamus. Triumphent itaque papistae de suo illo cultu quantum volent, et suas stultas opiniones sequantur, Dei sapientia non contenti, verum tamen illos totum Dei cultum et obscurare et pervertere certum est. Idcirco Dominus noster Iesus Christus 15. Matth. Pharisaeis exprobrabat, illos suis traditionibus legem Dei violare. Nam quotiescunque mortales stultas suas imaginationes amplectuntur et in usu esse volunt, Dei maiestatem sibi vilescere satis aperte testantur. Et ex hoc fonte alius error promanat. Nam ubi sibi hoc indulserunt, etiam sibi persuadent Deo gratum acceptumque esse oportere quidquid commenti fuerint. Quin etiam inventis suis tantopere gloriantur, ut prae illis reliqua inania sint et futilia. Sed hoc contra tenendum est, eos licet Dei cultum diligenter observarent, nihilominus tamen ipsi permixtionem illam displicere. Neque enim Deum colere quisquam rite potest, nisi verbo ipsius in solidum acquiescat. Qui vero intra hos limites non se continet, eo devenit impietatis, ut supra Deum sapere videatur. Nonne enim Deo socium dare est ipsius autoritatem reiicere, quasi non amplius eo gubernatore et legislatore opus habeamus? Denique ex supra dictis apparet verissimam esse Samuelis hanc sententiam, esse quasi peccatum ariolandi, recedere a Domini mandato: ac proinde totus ille cultus fictitius merito veneficium et divinatio dici potest. Quidquid enim mortales fingunt certum est ab autore diabolo proficisci: et a Deo procul recedere qui doctorem illum audit et sequitur. Nam quum veritas et mendacium inter se pugnent, qui non adhaeret prorsus Dei veritati, procul dubio diabolicis illusionibus abducitur, quod diabolus non sine causa nominetur pater mendacii. Quare si de istis homines serio cogitarent, sane horrerent vel ad solam cogitationem recedendi a verbo Dei. Sed eorum, quaeso, stuporem animadvertite, quos mirum est ita fascinatos, ut non possint persuaderi se in errore versari, neque ab illo abduci: sibique insignem iniuriam fieri conquerantur,

quod ariolorum, veneficorum, incantatorum nomine damnentur. Sed ipse Deus sententiam de illis tulit, quid ergo adversus Dominum obgannient? Nos hanc amentiam intuentes discamus summam impietatem esse a Deo alienari. Nam istiusmodi homines vana sua somnia et mendacia sequentes, Deus suo iusto iudicio deserit et reiicit. Nam quotiescunque increduli suis superstitionibus involvuntur, Deum fugiunt, et vana effugia quaerunt ne coram ipso compareant. Quo quum devenerunt, necesse est ut summo impetu in furorem illum diabolicum et rebellionem ruant. Nos vero Deo gratias agamus immortales de omnibus acceptis ab ipso beneficiis, et nominatim quod ex superstitionum gurgite erutos nos ad suae lucis splendorem apertis oculis adduxerit, fructumque et utilitatem quae ex obedientia provenit ad ipsius verbum conformata sentire voluerit, ne unquam ullis Satanae imposturis decipiamur, sed in ipsius timore sincere neque ad dextram, neque ad laevam declinantes indefesso pede ambulemus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LV.

24. *Dixitque Saul ad Samuelem: Peccavi, quia praevaricatus sum sermonem Domini, et verba tua, timens populum, et obediens voci eorum.* 25. *Sed nunc porta, quaeso, peccatum meum, et revertere mecum ut adorem Dominum.* 26. *Et ait Samuel ad Saul: Non revertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, et proiecit te Dominus ne sis rex super Israël.* 27. *Et conversus est Samuel ut abiret: ille autem apprehendit summitatem pallii eius, quae et scissa est.* 28. *Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israël a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te.* 29. *Porro triumphator in Israël non parcet, et poenitudine non flectetur: neque enim homo est ut agat poenitentiam.*

Hic primum docemur Saulem acri Samuelis reprehensione tandem perculsum et domitum. Nam initio quidem reprehensionis suam innocentiam tueri velle visus est, et excusationes quibus sese tueretur in medium protulit: sed ubi Samuel hanc sententiam detonuit, voci Dei non obedire esse quasi peccatum ariolandi: et quasi scelus idololatriae nolle acquiescere, victus tacuit, et quum nullum excusationi locum dari vidit, crimen fassus est. Ex quibus apparet solam doctrinam non sufficere ad homines ad Deum adducendos: sed ad eam oportere reprehensiones et comminationes accedere. Ac sane Paulus apostolus docens, quomodo scriptura sit utilis, non tantum ad docendum, sed etiam ad exhortandum et reprehendendum utilem esse admonet. Unde colligimus, legentibus sacram scripturam non satis esse si Dei voluntatem intelligant, aut quae vel ipsi legerint, vel quae ex docentibus et Dei verbum praedicantibus audiverint, mente percipiant et comprehendant: verum, quoniam natura nostra pleni sumus hypocrisi, et semper vana effugia quaerimus, aut etiam plane sumus stupidi, necesse est nos ad vivum usque pungi. Quare si post propositam doctrinam, audimus adversus peccatores detonari, et Dei iudicia et comminationes in medium adferri adversus hominum peccata, non debet illud nobis mirum et insolens videri: quandoquidem illis adminiculis opus habemus. Quapropter danda nobis omnis opera, ut in illis proficiamus. Nam quae condemnatio, qualeve supplicium adversus eos qui ad Dei reprehensiones indurabuntur paratum est: quum Saulem videamus hominem alioqui satis arrogantem et profanum tamen Samuelis reprehensione vehementiore commotum et quodammodo domitum? Si is qui Dei spiritus gratia vacuus erat tamen contremuit et poenitentia tactus est, quid iis futurum est qui in pertinacia permanserint? Nos igitur in primis hinc discamus, si post lapsum admoneamur, et rectam viam doceamur, et acriore aliqua reprehensione stimulemur, nostraque turpitudo, ingratitudo et malitia detegatur et obiiciatur, denique si acrius et vehementius reprehendamur, nos ipsos continere, et in peccatis non perseverare, sed potius ad bonam mentem reverti. Caeterum etsi Saul peccatum agnoscit, non tamen sine exceptione: quaerit enim adhuc aliquod effugium, dicens se metuisse populum: Quasi culpam omnem in eos coniiciat qui sibi autores fuerant reservandi tam Agagum Amalecitarum regem, quam opimas pecudes in victimas et holocausta. Sane potuit populus regem sollicitare, et suboriri in plebe murmur. Verum tamen in hoc malum consensit, quod autoritate qua valebat apud populum poterat illud impedire. Sed quid populum causatur, qui ipse populo dux et autor fuit, et non simplici studio victimarum et holocaustorum pecudes reservavit, sed pravo affectu spolia referre voluit, ut ante docuimus? Sed agite, causam istius metus quo se tanquam clypeo tegere nititur inquiramus. Ea est infidelitas. Annon vero Deus illum in regem elegerat? In cuius igitur protectione et tutela erat? Sane dum populum metuit, Dei videtur oblitus, a quo regiam autoritatem acceperat, et a quo, populo de ipso non cogitante, prosperos in illa dignitate successus habuerat. Nonne ergo bis reus est coram Deo, tot beneficia oblivioni tradens? Populumne ille metuit, quasi non satis Dei praesidio tutus? Hinc apparet effugia quaerentem, prodere suam incredulitatem, quasi diceret, Deo non sum confisus: promissiones ipsius neglexi, quoniam de iis dubitavi: eius tutela

et praesidio non sum nixus, sed in hominum manus confugi. Nae dixerit ille quidem non hanc fuisse suam mentem, verum tamen talis est istius responsionis sensus. Et ita solent vana effugia quaerentes sese magis irretire. Neque enim Deus permittit ita sua peccata ipsos fucare et pigmentis adornare, quin ipsorum turpitudo appareat, et summum dedecus ipsi coram Deo et hominibus incurrant. Nam solent hypocritae Dei iudicia contemnere, modo aliquam apud homines retineant autoritatem, et virtutis opinionem. Sed Deus dignam operibus ipsorum mercedem illis tribuit. Nam coram sua maiestate et angelorum facie condemnatos, etiam apud homines ipsorum quam maxime tegere conantur turpitudinem detegit. Conspicuum istud in Saule culpae suae partem in populum derivare volente, quem tamen fieri testem incredulitatis ipsius oportet, quasi productis in medium ipsius Saulis tam dictis quam gestis, et quidem in maiorem condemnationem. Nam praeter apertam rebellionem, eius in Deum impietas detecta est, quod Deum ut debebat non glorificarit: sed contra Deum parvi fecerit, et in populo spem suam collocarit, cuius tamen rebellionem expertus erat, quum a Deo rex disignatus populo exhiberetur.

Verumtamen digna sunt singulari observatione ipsius verba istiusmodi: *Peccavi, quia praevaricatus sum sermonem Domini, et verba tua:* quibus verbis peccatum suum designat, nempe se non implevisse Domini mandata quorum ipse Samuel minister et interpres fuerat: ac proinde suam rebellionem confitetur. Atque hoc est caput omnium iniquitatum, Deo non subiici. Quare si vitam recte instituere volumus, danda opera est ut eam ad divinum verbum, quod sanctitatis plenum est, exigamus: propterea quod in eo nostra salus et perfectio sita est, ut audivimus in illa sententia, meliorem esse multis victimis obedientiam, immo et virtutum esse matrem. Hoc igitur fundamentum esto nostrarum actionum, quae in ruinam et exitium alioquin abiturae sunt. Observandum praeterea Saulem in eodem gradu ponere, os Dei et verbum prophetae. Quibus verbis docemur non esse ultra nubes investigandam Dei voluntatem, quum verbi sui praecones ipsius gratia nobis contingunt: quemadmodum et Mosen videmus populum his verbis compellare et obtestari: *Mandatum hoc quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum. Nec in coelo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad coelum adscendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, ut causeris, et dicas: Quis e nobis poterit transfretare mare, et illud ad nos usque deferre: ut possimus audire et facere quod praeceptum est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo et in corde tuo, ut facias illum.* Hic itaque Saul declarat se aliquantum in Dei schola profecisse, quum fatetur se praevaricatum esse sermonem Domini, et verba prophetae. Neque enim Dei sermonem a verbis prophetae tanquam inter se differentia ponit, sed potius agnoscit verba prophetae esse tanquam os ipsum Dei, et organum sancti spiritus, ac fidelem sibi commissi muneris ministrum. Haec itaque doctrina est ex hoc loco eruenda, ut quum sacram scripturam legimus, ibi sciamus Deum suam nobis voluntatem exponere: de qua nos esse persuasos oportet, neque vana effugia hinc inde quaerere. Testimonium enim istud certissimum et inviolabile est, ubi Deus verbo suo semel autoritatem dedit: ut norimus cum solo illo nobis esse negotium. Atque idem statuendum de fidis sacrosanctae scripturae interpretibus, qui sincere officium in nobis Dei voluntatem docendis faciunt: quibus acquiescendum omnino est, neque speranda unquam impunitas, si contemptui ac ludibrio habuerimus. Quemadmodum multi passim occurrunt nebulones et impii ac profani homines, qui se Deo quidem obtemperare velle profitentur, sed ubi quaerendus, et quibus signis cognoscendus ignorare. Absit a nobis haec arrogantia, immo talis furor a nobis facessat: quin potius colla Dei verbo libenter submittamus, Deique verbum cum humilitate et reverentia recipiamus, quoties Dei iussu nobis proponitur: atque ibi fiduciam omnem nostram esse positam sciamus. Denique ratum istud esto fixumque in animis nostris, velle Deum signis visibilibus nobis apparere, perinde esse ac si de coelo detractum vellemus. Contentos enim esse nos ipsius verbo oportet, cui satis dedit fidei et autoritatis. Quare nulla alia criminatione opus est ad nos condemnandos, quum a via Dei verbo monstrata recesserimus. Quemadmodum et ipsum Dominum nostrum Iesum Christum hoc argumento videmus adversus eos uti qui sermoni ipsius contradicebant: Non condemnabo vos, inquit, ultimo die, verbum istud cui iam reluctamini et quod obstinate reiicitis vos condemnabit. Quare sciamus Dei verbum sufficiens esse ad nos condemnandos, si non illud auscultaverimus, et qua decet humilitate et reverentia receperimus. Contra vero persuasos esse oportet, nos a Deo recipiendos et in suorum numerum admittendos et tanquam iustos habendos quum mandata ipsius sequuti fuerimus, licet nos mundus cane peius et angue exosos persequatur.

Porro quum Saul hic populi metum adfert, quo adductum se ipsius voci auscultasse ait, peccatum suum conatur quidem elevare et minuere: sed magis auget, quod obedientia illa plena sit rebellionis, quum ab hominibus transfiguramur, et a Deo abducimur, ne suum ius in nos retineat. Denique humilitas illa, qua servimus hominibus, et rebus creatis mortalibus, Deo et ipsius verbo detrahit et

aliquod praciudicium afferens, mera contumacia et rebellio adversus Deum est. Talis est his temporibus hypocritarum in papatu obedientia, qui longe magis sollicito et anxio animo stultas et inanes caeremonias et superstitiones a patribus inventas exercent, quam quod Dei verbo praescriptum est: et quidem specioso delusi praetextu, quod sanctae matri ecclesiae debeatur obedientia. Verum enim vero, quum Deus ipse loquutus sit, suamque voluntatem patefecerit, quare non ei auscultatur? quare libri sacri clauduntur? quare hominibus potius servitur et obtemperatur? et quod summum, quare inde iustitia coram Deo quaeritur? Nae Deum oporteret iure dominationis quod in nos obtinet cedere, quod sine ingenti blasphemia dici ac ne cogitari quidem potest. Nos vero discamus hominibus sic obtemperare, ne quid Dei imperio et potestati detrahamus: sed ut potius Dei verbum pro factorum dictorumque nostrorum regula retineamus, et ab illo regi nos patiamur. Interim vero dicitur Saul rogasse Samuelem, ut parceret peccato suo, secumque reverteretur, et adoraret Iehovam. Quod vero Samuelem rogat ut peccatum remittat, non ideo tamen illum in numen transformat. Nam revera unius Dei est peccata delere, quemadmodum per prophetam Esaiam testatur: *Ego sum, ego, inquam, qui deleo iniquitates hominum, et non alius.* Sed noluit Saul tanti Samuelem facere, ut quae Dei sunt illi attribueret, quasi posset peccata et transgressiones delere et remittere, sed consueto loquendi more usus est. Sic enim ab hominibus condonari peccata nobis petimus, ut ea non impediant quominus amici sint, et pro viribus nostris commodis studeant. Sed adiicit, se velle Deum adorare, sive ad eius placandam iram, sive ad gratias agendas melius quam ante fecisset. Verum, ut ex sequentibus apparebit, haec fuit Saulis mens retinere secum Samuelem, ut eius comitatu apud populum suam autoritatem retineret. At ita petenda est ab hominibus delictorum venia, ne quid Deo detrahamus: ac proinde non tanquam a iudicibus, penes quos sit potestas nos absolvendi et meritam condemnationem delendi: sed tanquam ab iis quorum cupimus non laedi amicitiam, et quos nostris commodis studere non minus quam antea cupimus. Sed Saul, ut apparet, Deum adoraturus veniamque deprecaturus Samuelem precatur, ut illo velut intercessore apud Deum utatur, quod eum eximium prophetam novisset. Et ante vidimus Saulem in maximo ipsum honore habuisse, tanquam a Deo prophetam ordinatum. Quamobrem dicas Saulem non adeo gravi lapsu Deum offendisse, ad quem adoraturus convertitur, et humiliatur: et qui se etiam condemnat, ut Deus ipsum in gratiam recipiat. Verum in pectore latebat clausa quaedam hypocrisis. Morem enim eorum sequitur, qui peccata sic agnoscunt ut tamen ea commemorari nolint: sed potius statim absolvi. Sic solent hypocritae, quum nullus effugio locus superest, peccata quidem obiter confiteri, et istud *Peccavi*, ingeminare: sed statim tamen velle absolvi. Quid ita vero? Nempe criminationem et accusationem omnem metuunt, et correctionem refugiunt. Itaque verbo uno corripi, et eodem absolvi volunt, et peccata silentio obrui, ne in hominum unquam conspectum veniant: et sua hypocrisi hominum oculos perstringunt. At non ita facto est opus. Sed urgente nos conscientia, discamus coram Deo et hominibus, deiici, et humiliari, ut quamcunque tandem correctionem imponere Deus voluerit, eam patienter feramus. Ac si hominum ministerio in nobis castigandis utatur, sponte subeamus poenas: neque obloquamur aut indignemur, quemadmodum videmus indignari et fremere adversus Deum eos omnes, qui fictitia et simulata peccatorum confessione sanctitatis opinionem apud homines venantur.

Et de istis hactenus; transeamus ad sequentia, quibus dicitur Samuel respondisse, se non reversurum cum ipso, quod a Deo reprobatus sit: quasi diceret, se Dei decreto non posse reluctari: quod quoniam pronunciatum eidem acquiescendum sit. Hic primum quaestio suboritur, quomodo tamen postea Samuel cum Saule reversus sit, quum se id facturum antea negaverit. Videtur enim non sibi constare, sed vacillare: quod non convenit prophetae, ut in ipso dicatur esse Etiam et Non, quod avertit Paulus a se in 2. ad Corinth. epistola, quum ait: *Novit fidelis Deus sermonem nostrum apud vos, non fuisse Etiam et Non.* Sed observandum Samuelem negantem se cum Saule reversurum, idem velle ac si diceret, se non amplius posse ab ipsius partibus stare: quasi diceret: Meum non est te tueri, sicut ego te regem non ex meo arbitrio constitui: sic neque ego te mea autoritate possum conservare. Ego te quidem Dei iussu regem inauguravi, et inunxi: sed quum regia illa dignitate culpa tua excideris, ne quid amplius a me exspectato: neque enim tibi quidquam ego contuli: ego hactenus tuam dignitatem in qua es a Deo constitutus promovi, et pro mihi commisso munere tutatus sum: sed quandoquidem Deus te non amplius regem fore minatus est, me Deo parere par est. Haec fuit mens Samuelis. Sed quum illum postea comitatur, nihil de Domini sententia irrevocabili detracturus aut immutaturus facit, neque aliquid sine Dei mandato suscepturus, sed potius regiam dignitatem ornaturus, cui subiici vult donec plane fuerit Saul exauctoratus. Sane Dei decretum erat quidem de reiiciendo Saule, sed nondum patefactum: quare Samuelem oportuit aliquam obedientiam illi praestare, quod non esset ipsius officium populum ab obedientia avocare: sed praestitutum a Deo tempus

exspectare. Non potuit itaque Samuel vocationis suae terminos excedere: et deinceps videmus iussum ungere Davidem in successorem. Quamobrem minime mirandum, si antea Samuel se iturum cum Saule negavit, et mox contrarium fecit. Neque enim eo fine Saulem est comitatus, ut terminum a Deo positum prorogaret contra Dei voluntatem, sed ut contra se in potestatis et indignitatis a Deo constitutae subiectione contineret, donec ab ipso Deo facta mutatio legitima esset. Denique non dicitur etiam Samuel non missus a Deo saltem ut ad aliquod tempus Saulem comitaretur. Denique nulla repugnantia neque contrarietas in verbis Samuelis, quum ex parte quidem se negat Sauli ferre auxilium posse, quod Deo visum esset aliter; ex altera vero Sauli obtemperat, illum, ut petierat, comitatus, donec Deus illum plane exauctorasset, et successorem alium designasset. Dicit enim Saulem alloquens: Non revertar tecum, quia Dominus regnum tuum proiecit, et tradidit proximo tuo. Quandoquidem igitur haec iunguntur simul, Deum oportuit alium aliquem successorem designare, antequam Sauli praefinitum tempus elaberetur. Ergo Dei quidem respectu, sed non hominum, erat Saulis regnum proiectum. Nam quatenus Samuel est propheta, Dei quidem nuncius est ad eventum declarandum: sed interim populi membrum esse non desinit. Ac proinde regi subiici illum oportuit, donec Deus ipse mutationem attulisset, et re ipsa suum decretum implevisset. Verum nondum id effectum erat, neque enim adhuc unctus fuerat David. Et licet unctus fuisset, nondum in regni possessionem missus erat, quod nonnisi multis post annis, ut deinceps videbimus, factum est: siquidem cum tantis difficultatibus et afflictionibus David luctatus, ut longe melior et optatior eius conditio futura videretur, opilionem esse in domo paterna, quam magni populi regem, et indesinenter tot tantisque calamitatibus urgeri. Denique videmus nihil absurdum esse in eo quod Samuel negat se iturum cum Saule, quatenus nimirum a Deo reiectum ipse etiam relinquit, et ab eo divertit: et tamen eum comitatus est, quod eam deberi adhuc regi obedientiam noverit, donec definito a Deo tempore David in eius locum succederet.

Sequitur deinceps Samuele converso ut abiret, et Saule apprehendente oram pallii eius, ad eum retinendum, scissam fuisse. Tum vero Samuelem ei Dei decretum amplius declarasse, his verbis: *Scidit Dominus regnum Israël a te hodie, et tradidit illud proximo tuo.* Etsi vero Saulem verisimile est magno quodam affectu voluisse retinere prophetam, non tamen tantam vim ab illo factam vestimento, ut illud scinderet. Sed Deo ita faciente contigit, ut eo signo Domini decretum illud de quo egimus confirmaretur ratumque haberetur, et Saul vehementius afficeretur. Nam licet admonitus, tamen adhuc effugia quaerebat, Deumque peccatum illud oblivioni daturum rebatur: neque enim vero sensu peccati sui adhuc erat affectus. Quod enim peccatum dissimulat signum erat, ipsum nondum veram poenitentiam ex sensu illius habere quam oportebat. Itaque sive hunc nuncium ut generalem, sive ut particularem comminationem Saul interpretatus sit, tamen existimare debebat non inanes esse prophetae comminationes. Exempla sane passim in sacris occurrunt. Nam etsi peccatores ad tempus aliquo peccatorum sensu commoventur, quum nimirum Dei verbum ipsorum aures personat, et eius nomine comminationes proponuntur, et peccatum tunc confitentur: tamen Deo poenas differente, ad aliquod tempus, statim obliti comminationum Dei metum omnem abiiciunt, et se impune laturos peccata sibi pollicentur. En ut Deo tantum minas et verba adhibente, homines praebent aures hebetiores, immo obsurdescunt, et quae monentur non audiunt. Quare Saulem oportuit aliquo externo signo et testimonio fieri certiorem de iis quae iam audiverat ex Samuele. Itaque quum ora pallii scissa est, et propheta signum illud esse dixit scissae illius autoritatis regiae quam a Domino acceperat, ratum ita factum est Dei decretum, cuius interpres et nuncius Samuel fuerat: et ipse Saul vehementius perculsus et affectus, ut se ad Dei comminationem attentius expendendam disponeret: etsi propterea non est ad meliorem mentem reversus. Deinceps enim eius obdurationem et murmur adversus Deum, et tandem desperationem videbimus. Nihilominus tamen Dei verbo sua semper constat autoritas, etsi reprobis et incredulis nihil nisi condemnationem adfert. Quare licet Saul induratus sit, factus tamen est inexcusabilis, Deique verbo nihil detractum est. Ex quo apparet, Dei verbum nunquam inutiliter in terram cadere: sed suam illi semper vim et autoritatem sartam tectam esse, sive illud homines admittant, sive contradicant et reluctentur. Denique externo isto signo Deus Saulem docere voluit, ratas esse prophetae Samuelis comminationes de exauctoratione, quas tamen Saul velut aure hebetiore acceperat. Atque hic fuit signorum quovis saeculo usus, ut nimirum quum autoritatem et dignitate pollentes homines ad Dei verbum et minas obsurdescerent, alia quadam ratione docerentur, et signis quibusdam ipsis eorum oculis proponerentur et auribus subiicerentur, quae ante neglexerant.

Quod vero instituta inter Saulem et Davidem comparatione Saul condemnatur: ita docemur ipsum nullam obloquendi Deo causam habere: quod iustas illum puniendi causas Deus habeat: et non possit ipse conqueri, non esse alium qui sit dignitate ipsi praeferendus, quasi dignitate omnes anteiret. Samuel enim ostendit Deum facillime inven-

turum quem sibi substituat, longe meliorem et dignitate praestantiorem. Ac sane Deum certum est non laborare vehementer in quaerendis viris ad dignitatem aliquam aut munus idoneis, quos si quaerat nullos reperiat: sed ipsummet tales viros excitare et sufficere. Et sane quemadmodum ex nihilo mundum creavit, sic etiam ipse format et disponit homines ut ad munera ad quae ipse eos vocat, idoneos faciat: atque hac ratione nunquam ipsi desunt quos in eorum locum subroget quos exauctoraverit. Denique hac sententia Samuel Saulis arrogantiam et stultam obstinationem et pervicaciam deiecit: ne sibi persuaderet nullum in populo reperiri posse qui sibi subrogaretur. Docet itaque Deum facile alios suscitaturum, et Saule iustiores reperturum, ex sua bonitate. Neque enim natura sua tales sunt, neque etiam suis viribus quamdiu hic vivunt efficiuntur: sed a Deo ipso disponuntur, et ad hoc vel illud munus idonei redduntur, spoliati fragilitate illa humana quae ineptos ad omne bonum opus facit. Atqui Davidem videmus in graviora, si extrinsecus consideres, peccata Saule lapsum. Sed satis nobis facere debet, quod melior Saule dicatur a Domino, quem solum idoneum iudicem vere affirmare possumus: cuius sententia standum est, ut monet Paulus. Hinc itaque discamus, nos in aliquo dignitatis gradu a Deo constitutos, nisi ut par est officium fecerimus, ab ipso vel in ultimum exitium posse detrudi, vel perpetua ignominia et dedecore affici. Neque etiam ipsi defore qui quod bonum ipsi videbitur exsequantur, quod non indigeat alterius auxilio, et nobis facile carere possit, non defuturis nobis melioribus quorum opera utatur: quandoquidem quidquid habemus ab ipso accepimus, et ab eius liberalitate manavit: est enim ille fons et origo omnis plenitudinis perennis et inexhaustus. Ac si sancti sui spiritus portionem nobis largitus est, centies millies ampliorem aliis largiri potest, quorum uti volet opera, quum adeo miseri fuerimus ut ab ipsius obedientia recedamus. Idcirco Dominus noster Iesus Christus Iudaeis olim dicebat, Deum posse regnum suum alio transferre, et populis communicare qui fructum ex eo percipiant. Nam hac opinione Iudaei tenebantur, et ea velut inebriabantur, Deum sibi alium populum dicare non posse, quod ipsos in peculium et haereditatem elegisset: quod Abrahami filii essent, cui factae erant promissiones. Sibi itaque videbantur Deum eo usque devinctum tenere, ut si lex Dei et ipsius promissiones inter ipsos deficerent, nullus in toto mundo locus superesset in quo ecclesiam suam collocaret. Sed Christus hanc arrogantiam eludit, quum ait, Deum posse regnum suum alio transferre quoties ipsi videbitur, et illud augere et amplificare. Ex quibus apparet quomodo haec doctrina sit in usum nostrum revocanda, et quidem tam publice quam privatim: ut si Deus donis suis et gratia nos cumulavit, eo ardentiore studio in ipsius cultum incumbamus, quo magis ipsi devincti sumus. Quare sciamus etiam ipsum posse donis ipsius abutentes iisdem spoliare, et in alios transferre, qui melius iisdem utantur. Sed in primis quum de salutis doctrina agitur, danda opera est, ut in Dei gloriam a nobis usurpetur. Nam si ingrati fuerimus, profecto potest eadem nos Deus privare: et ad alias nationes praedicationem verbi sui transferre, licet remotissimas et a regno Dei alienissimas, quae tamen illud admittant, et longe uberiores quam nos fructus ferant. Quamobrem omnibus nervis in hoc incumbendum, ut eo quisque munere fideliter fungatur ad quod a Deo vocatus est, et in ipsius timore ambulet, ne nostra ingratitudine talibus beneficiis destituamur. Neque enim Deus est variabilis, aut propositum mutat: sed occasionem ipsi praebemus in nos iudicia sua exercendi quum dona ipsius profanamus, quae in ipsius gloriam et nostram salutem dicari et consecrari oportebat.

Sequitur deinceps: *Porro triumphator in Israël non parcet, et poenitudine non flectetur: neque enim homo est ut agat poenitentiam.* Quibus verbis Samuel quam supra tetigi sententiam confirmat, nempe Deo nihil deperiturum si Saul regia dignitate privetur: quod tamen ipse sibi poterat persuadere: quemadmodum hoc vitium in nobis tam altas agit radices, ut Deum nobis devinctum arbitremur, quum tamen ab ipso omnia habeamus, et nihil ipse nobis debeat. Sed quoniam beneficiis ipsius cumulati sumus, mirum in modum efferimur, et iisdem insolescimus, Deumque nobis obstrictum non sine insania persuademus: ac proinde contentum illum esse nostris blanditiis et industria oportere. At Samuel hic docet, remoto licet Saule, fortitudinem Israëlis mentiri, et poenitudine flecti Deum non posse. Saul igitur videbatur excepturus, Deus in Israële me regem constituit, ac proinde populum mea cura et studio defendi adversus inimicos oportet. Quid ergo populo futurum est, si nullus rex amplius fuerit? Respondet Samuel, Dei decretum ab homine mortali non pendere: ac proinde humanis omnibus mediis deficientibus nihilominus tamen impletum et perfectum iri Dei voluntatem: et idcirco ait: *Fortitudo Israël non mentietur.* Quum fortitudinem ait, ostendit populum non suis viribus subsistere, sed unius Dei robore et fortitudine: ac proinde non pendere ipsius salutem ab humanis viribus, sed ab unius Dei tutela et protectione. Quamobrem dignissima est observatione sententia, Deum nunquam deesse ipsum amantibus, timentibus, et fiduciam suam omnem in ipso collocantibus. Deinde et hoc mentibus altius infigendum, omnibus humanis mediis et rationibus deficientibus nostro iudicio, Deum tamen nihilominus viam inventurum

qua sua consilia ad exitum perducat, nostris ea licet oculis non appareat: et non aliunde potentiam neque extra se quaesiturum qua suam voluntatem perficiat. Tanta enim est innata nobis malitia, ut infinitam Dei potentiam nunquam agnoscamus, nisi ipsemet oculos nobis aperiat, et disponat mentem nostram: itaque nunquam dixerimus ex nobis ipsis, Deum posse quae nobis desunt perficere: sed externa media tantum intuemur, et quae verisimilia magis apparent sectamur. Itaque quaecunque oculis obiecta fuerint sic apprehendimus, ut summa aegritudine conficiamur, nisi ante oculos media conspicua sint quibus Deum auxilio nobis fore speremus: quibus si privari nos contigerit, tum quasi conclamatum esset, in desperationem ruimus. Quid ita vero? Nempe non agnoscimus incomprehensibilem esse Dei potentiam: quae tamen variis modis sese apud homines ex immensa ipsius bonitate patefacit: etsi facile rebus omnibus creatis carere possit. Quamobrem, quum variae illae rerum conversiones, quibus instar procellarum mundus iste concutitur, fidem nostram soleant vehementius commovere, adeo ut de Deo et eius providentia, mundumne administret, dubitemus, in mentem revocanda ista sententia est, Deum satis in se virium habere, et non opus ei esse ut eas aliunde mutuetur ad suorum protectionem: ac semper veracem esse: et proinde semel inceptum opus perfecturum, quod cum potentia inaestimabili, veritas et fidelitas coniuncta sint. Sed etsi decretum ipsius et consilium sit nobis incomprehensibile: quatenus tamen quibus indigemus se daturum promittit, in hac ipsius promissione conquiescendum. Quare quum Dei verbum fideliter et pure nobis praedicatur, etiam ad suam perfectionem venturum illud concludamus, licet ea impedimenta sese offerant, ex quibus humana ratio impossibile id esse iudicet: tum si malis opprimimur, vel saltem aliqua confusione obruimur, ad ipsius potentiam, quae nulla ratione minui potest, confugiamus, et in illo uno spem omnem et fiduciam nostram collocemus. Quare quum variis istiusmodi rerum perturbationibus agitamur, hac sententia tanquam clypeo tegamur, Deum non poenitere, id est propositum seu sententiam nunquam mutare. Caeterum antequam de Dei decreto aliquid speremus, cognoscenda ipsius est voluntas: ut certum testimonium habeamus eorum in quibus fiducia collocanda est. Nam si quid ipsi nobis ultro promitteremus, temere huc illuc impelleremur, et sola pertinacia niteremur, et inanes conatus essent. Sed si de Dei voluntate certiores facti fuerimus, quemadmodum de salutis aeternae certitudine satis firma testimonia passim habemus in sacris, necessario ad ipsum in conscientiae terroribus confugiendum: quandoquidem se tam benignum et misericordem erga nos declarat, ut nos in gratiam, quotiescunque peccata sine fuco, sed cum vera poenitentia confitebimur, veniamque deprecabimur per Dominum nostrum Iesum Christum, cuius inviolata est fides, recipiat. Deinde in rebus difficillimis ad eius auxilium concurrendum, ut valida sua manu nos adiuvet, et protegat: quod omnino faciet, si coram ipso deiiciamur et humiliemur. Atque hae nobis promissiones de vita aeterna fiunt: quibus adeo nos niti par est, ut licet coelum terrae misceri videatur, nihilominus tamen in ipsius bonitate speremus, quod nunquam eam poeniteat. Quod autem ad vitae praesentis statum attinet, etiam promissiones divinas habemus Deum nostri miserturum, et protecturum adversus tot pericula ne in illis pereamus. Neque tamen ea nobis tranquillitas et otium promittitur, quin variis modis exerceamur et affligamur: sed quorum tamen felix exitus sit futurus: modo in patientia divinum auxilium praestolemur, eumque supplicibus votis et non ficto corde invocemus: neque dubitemus quin suam in corpora et animas nostras misericordiam extendat. Quapropter si animis nostris promissiones ipsius altius infixae fuerint, et huius sententiae, Deum non posse poenitere, meminerimus, necessario concludemus nos spe nostra nunquam excidere posse: siquidem in Deum nulla cadit unquam mutatio. Ac proinde licet sus deque omnia vertantur, et totus mundus adversum nos conspiret, et abyssi ad nos deglutiendos apertae videantur, et cum inferis coeli adversum nos conspirent, cognoscamus tamen et certo persuasi simus veram fore semper istam Samuelis sententiam, nempe quod Deum nunquam poeniteat, et nos ad ipsum confugientes, auxilium in rebus angustis ab ipso accepturos. Contra vero contumaces et rebelles iram ipsius et ultimum exitium in capita sua derivaturos: quemadmodum illud est in Saule conspicuum, qui pro eo quod sibi a Samuele factam reprehensionem debuit animo resipiscendi admittere, non tamen destitit peccata peccatis cumulare, donec ad impietatis fastigium devenit, et in desperationem incidit.

Quae sequuntur verba, *non esse hominum ut agat poenitentiam*, ideo adiecta sunt, quod ea est mens hominum ut Deum illi transforment, et ad suum modulum et captum dimetiantur. Itaque licet prima fronte videri possit ista sententia minus Dei maiestati conveniens, Deum mentiri non posse, neque duci poenitentia, quandoquidem Deum esse veracem nemo dubitat: tamen usitata scripturae, quod ea sit hominum impatientia si externa media non appareant, aut deficiant, ut de Deo diffidant. Veluti si quis non habet repositam annonam ex animi sententia, famem timebit; si quod imminet periculum, repente animus concidet, ex quibus satis apparet Deum fieri hominibus similem. Quandoquidem enim promissis ipsius fidere non possumus,

neque eius auxilium patienter et cum fiducia exspectare, satis apparet Deum a nobis transformari, et in ipso mutabilitatem aliquam poni. Quamobrem apparet magni momenti esse hanc sententiam, quae tamen alioqui levior et Dei maiestati minus conveniens videri poterat: qua diffidentia et incredulitas nostra et pravae aliae cogitationes reprehenduntur, quum de Deo, sitne auxilium necne allaturus, dubitamus. Quare vero dubitamus, quum promiserit is qui verax est: et qui etiam promissa sua iureiurando firmavit, ne a nobis in dubium revocentur? quare ad nobis fidem faciendam ista non satis magnam vim habent? Nae satis iudicio nostro nos prodimus, Deum nos nostri similem nobis fingere, et eius potentiam ex nostro captu dimetiri. Idcirco crebrae sunt reprehensiones apud prophetas, quibus populo israelitico Deus exprobrat, non tantam illum habuisse fiduciam de divino auxilio quantam par erat. An vos me, inquit, hominibus similem putatis? Nae coelum et terram ego potius concutiam, quam ut vos ad me toto corde vestro clamantes non exaudiam. Vestrae imaginationes et stultae cogitationes auxilio meo remoram iniiciunt: quare timorem pellite, diffidentiam tollite, ad me accedite, et vobis perfugium ac solatium praebebo. Nam quum populus affligitur, nullam superesse gratiam apud Deum sibi persuadet, et in peccatis ideo magis ac magis induratur, quum semel hanc mentem induit, Deum nolle amplius misereri. Itaque hoc Deus exprobrat, inquiens: En ut non desinitis me homini mortali similem facere. Vos enim virtutis meae experimentum petentes testamini vos ei fidem non habere: sed potius terrenis et caducis rebus niti: quod quid aliud est quam Deum novum sibi fingere, neque in rerum creatarum numero habere? At ne cogitate me posse unquam mutari. Quamobrem altius animis nostris infigenda haec est sententia, qua dicitur Deus non esse ut homo mortalis: quo in ipso spem omnem nostram collocare discamus, et ab eius providentia pendere, nihil alienum ipsi ab ipsius maiestate fingentes, sed qualem se verbo suo patefacit agnoscentes. Ac si promissiones habeamus de rebus quae sensum nostrum exsuperant et rationi repugnant, fide supra mundum adscendamus: et in eius obedientia perseveremus, certo persuasi nobis satis semper fore argumenti in ipso gloriandi, quum toti in illum recubuerimus, et conspirantibus licet adversum nos rebus omnibus creatis, satis in ipso praesidii adversus omnes illarum impetus habituros.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LVI.

30. *At ille ait: Peccavi: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, et coram Israël: et revertere mecum, ut adorem Dominum Deum tuum.* 31. *Reversus ergo Samuel sequutus est Saulem: et adoravit Saul Dominum.* 32. *Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag regem Amalec. Et oblatus est ei Agag pinguissimus. Et dixit Agag: Siccine separat amara mors?* 33. *Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus: sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frusta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.* 34. *Abiit autem Samuel in Ramatha: Saul vero adscendit in domum suam in Gabaa Saulis.* 35. *Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suae. Verumtamen lugebat Samuel Saulem: quoniam Dominum poenitebat, quod constituisset regem Saul super Israël.*

Iterum hic Saulem peccatum agnoscentem et confitentem audimus: sed, ut apparet, ficte et simulate. Neque enim serio peccati sensu tactus est ad agendam poenitentiam coram Deo, et sese coram ipso deiiciendum et humiliandum. Id apparet ex eo quod licet Deus per Samuelem illum exauctorarit, regni tamen possessionem retinere, et quasi invito Deo regnare nititur. Itaque hoc effugium captat ut Samuel ipsum comitetur, quod satis esse ad populum in officio retinendum ne a se deficiat arbitratur. Unde apparet illum regni tranquillam possessionem, a qua tamen Dei iudicio exciderat, sibi pollicitum esse: ex quo apparet confessionem illam et agnitionem peccati non fuisse puram et simplicem neque sinceram qua sese Deo totum permitteret, et ita delictum agnosceret, ut veniam a Domino deprecaretur, et misericordiam consequeretur: sed potius fictam et simulatam: et ita voluisse cum Deo componere, ut solent qui suis creditoribus satisfacere nolunt: quos placatos quidem sibi cupiant, sed vanis et ludicris effugiis contentos. Annon vero conscientia illos aeris alieni remordet? non urit illos recordatio facultatum alienarum quas absumpserunt? nonne mala fides, qua eos quibuscum fuit ipsis negotium deceperunt, miseros arguit? Eadem sane omnium hypocritarum conditio est: quos vel invitos ad reddendam rationem factorum tandem trahi oportet. Nam etsi diu multumque reluctati vana effugia quaerunt ne in Dei conspectum veniant, illum tamen tandem iudicem sentiunt. Tum itaque cognitionem aliquam peccatorum habent, sed simulatam et fictam, sine veritate et integritate: huius rei exemplum est hic in Saule conspicuum. Peccavi quidem, inquit: sed an ideo coram Deo deiicitur, et, quandoquidem regno indignus a Deo iudicatus est, sese abiicit, et cum

debita humilitate flagitii punitionem admittit? Minime gentium: sed contra ne tantillum quidem cedit, et contra renitens Samuelem rogat ut se coram senioribus Israëlis et universo populo honoret. Ex quibus verbis illum apparet non magno Dei timore duci, modo coram hominibus suam autoritatem retineat, et de sua dignitate nihil ipsi depereat. Nos itaque quoniam istud exemplum proponitur hominis omni sensu et ratione privati Dei iudicio, discamus non adeo mundum intueri quin magis in Dei iudicia simus intenti: ac proinde peccata agnituri coelestis illius summique iudicis maiestatem intueamur, veniamque supplices deprecemur: ac si quam afflictionem immiserit ad nos castigandos, patienti et moderato animo feramus, et adversus stimulum ne calcitremus: et si Deus coram hominibus velit nostrum dedecus patefieri, ne contra gloriae nostrae studeamus: sed potius pudore suffusi Dei manum feramus. Summo enim commodo nostro fiet, ut detecta coram hominibus turpitudine nostra, et ignominia et opprobrio suffusis Deus peccata condonet, illaque perpetua deleat oblivione. Nam qui ambitione turgidi gratiam apud homines retinere, virique boni haberi volunt, suas sordes et inquinamenta tegunt olim nocitura: non aliter quam qui malum occultum celat, mortem sibi maturius conciliat; quod fuisset alioqui medicabile adhibito convenienti remedio. Detegi autem malum oportet, quod alioqui suo foetore et putredine lethale fit. Idem contingit iis qui apud homines viri boni haberi, gratiamque et autoritatem qua maxime valent retinere cupiunt, Dei interim obliviscentes: immo Dei et angelorum iudicium et condemnationem parvi facientes, modo hic coram hominibus absolvantur nomenque suum retineant. Hinc nascitur in vitiis induratio: hinc mali occulti labes et foetor accrescit, lethumque miseris adfert. Nos itaque discamus ita nos expendere et explorare, ut sponte coram Deo compareamus, et in ipsius praesentia peccata nostra magis ac magis condemnemus. Ac si, ut ante dixi, nos dedecore et ignominia suffundi, et in exemplum produci, nostrumque dedecus evulgari voluerit, patienter toleremus: et Deum precemur uti dedecus illud in nostram salutem vertat, nostrosque sensus ita captivet, ut ipsius voluntati penitus acquiescamus. In primis vero summopere cavendum ne adversus Deum, nos dedecore aliquo et ignominia afficientem pugnemus aut obloquamur: ne indurato et praefracto animo malum in nobis occultum sepeliamus, et ne pudeat nos coram Deo nostrarum animarum medico vulnera nostra detegere quibus medeatur. Sic facinorosi homines, quorum flagitia deteguntur, cogitare debent, non temere id contingere: sed quum occulta sua peccata esse sibi pollicerentur: Deum illa velle retegi praeter suam opinionem, et de iisdem poenas hominibus dare, ut paratam aeternam condemnationem fugiant. Sed pro ista cogitatione potius magis obfirmantur in flagitiis, ut videantur neque ratione ulla praediti, neque etiam quas meriti sunt poenas laturi: et vehementer tam ipsi Deo quam hominibus reluctantur et indignantur omni posito pudore et verecundia. Nos vero caveamus summopere ne istis similes simus: Deo reluctantes, ne longe sit deterior nostra conditio futura: quin potius Deo nostram turpitudinem palam evulgari volenti ultro subiiciamur et obtemperemus.

Et hactenus de verbis illis Saulis dictum esto, quibus rogavit Samuelum ut secum veniret, seque honoraret coram senioribus populi et coram Israële, ut ea ratione suam apud ipsos autoritatem retineret. Quasi vero Samuel Dei decretum posset immutare: aut posset apud homines autoritatem obtinere qui Dei iudicio et manu deiiciebatur. Deus tanquam fulmine ipsum lata sententia percusserat, et nihilominus hominum favorem et benevolentiam sibi pollicetur. Quod quid aliud est, obsecro, quam Deum ex suo sensu metiri, et ipsi velut in faciem resistere? Procul a nobis absit tantus stupor: et Deum nobis infensum sentientes, ne a rebus creatis auxilium exspectemus: nam ita maiorem in nos condemnationem accerseremus. Nihilominus tamen Samuel illum comitari voluit: nempe quod, ut heri attigimus, nondum venisset exauctorationis illius tempus et momentum prophetae et hominum respectu: quod tamen apud Deum ratum erat. Sed nullus dum designatus successor fuerat, quem tamen ipsum a Deo promissum oportebat exspectari. David nondum unctus et inauguratus fuerat: ideoque Samuel regem adhuc ad tempus colit, licet tamen decreto Dei reiectum.

Deinceps dicitur Saul adorasse Dominum: quibus verbis indicatur ipsum solenne fecisse sacrificium. Non ergo manifeste in Deum fuit impius, et divinae maiestatis contemptor: sed ita solent quorum non est mens recta semper aliquam prae se ferre pietatem, et aliquem splendorem, quasi Deo maxime subiici vellent. Sed non dubium est quin Saul fraudes in pectore agitaret, et rebellionem meditaretur, et aleret occultum virus, quod regno excidisset, quemadmodum id deinceps ipsa experientia confirmabit, et Deum interim adoret. An vero istud tantum ut coram populo pietatem simulet? Minime quidem: sed ille sibi ipse imponit: et ita peccatum peccato cumulat. Nam ita saepe solent homines pietatem simulare, quum tamen nulla pietas in illa ficta simulatione sit, sed mera potius hypocrisis. Sed maxima pars hominum dum multis externis caeremoniis Deum colunt, eundem sibi devinctum arbitrantur, quasi bene de illo meriti, et egregia quadam virtute praediti, quae cultum illum Deo et hominibus gratum reddere debeat. Verum nulla

illic pietas, nulla sinceritas et integritas, sed mera simulatio et hypocrisis. Tale fuit Saulis sacrificium: externa nempe pompa, qua se Deo gratias agere pro parta victoria, et pro omnibus acceptis ab ipso beneficiis simularet. Nam si quod corde premebat exprimere ausus esset, minime dubium est quin adversus Deum blasphemas voces evomuisset, et de solio detrahere esset conatus, si nihil reluctando promovisset. Quamobrem discamus non solis externis ritibus et caeremoniis, veluti vel genuum flexione, vel manuum in coelum elevatione, vel aliis istiusmodi signis reverentiae et humilitatis Deum adorari: sed oportere corda nostra repurgari ab omni fraude et simulatione: et eum in veritate, ut psaltes loquitur, invocari, scientes non esse ipsum propinquum nisi sic ipsum invocantibus, id est sese explorantibus, et ad seriam peccatorum cognitionem venientibus, seseque totos ad ipsius obsequium componentibus, et quamcunque ipsi correctionem immittere placuerit, ferre patienter paratis: et nihilominus tamen in bonitate ipsius inaestimabili fiduciam omnem suam ponentibus, quod probe sciant castigationes illas quibus corpus afficitur, in salutem aeternam animarum suarum cedere. Atque ista sola vera est invocandi Dei ratio.

Sequitur *Samuelem iussisse ad se Agagum regem Amalecitarum adduci, et venisse illum pinguissimum.* Vox haec varie exponitur, alii enim exponunt venisse cum delitiis, quae una est significatio vocis hebraeae. Alii pinguem exponunt, quasi venerit ad Samuelem bene curata cute, ut regem decebat. Alii gressum regium et superbum intelligunt, ut viri fortes et magnanimi fortiter occumbere malunt quam ignominioso vivere. Nam se quum antea rex fuisset, iam captivum in vinculis teneri videbat, et haec illum cura vehementer urebat, quod nulla spes affulgeret redimendae libertatis: et non haberetur pro rege, caesis ad unum omnibus ipsius servis. Neque vero mancipiorum more se haberi videbat, quorum vita tutior est, sed de vitae salute incertus, inglorius, perpetuam ignominiam, et generis omnis contumelias metuebat. Atqui regiam dignitatem sponte conditionem illam subire rarum est, et valde difficile. Ergo illum mortem non extimescentem superbo ad Samuelem venisse animo quidam existimant, ut miseram illam conditionem in quam inciderat semel forti animo deponeret. Alii vocem interpretantur, *cum vinculis,* ut vinctus ad Samuelem venisse dicatur, et ita indicetur non fuisse illum a Saule favore aliquo et benevolentia reservatum, sed triumpho potius destinatum. Quibus verbis etiam docemur Saulem, licet non omnino illi pepercerit, tamen non propterea culpa vacuum, quandoquidem latam a Domino sententiam per os Samuelis non impleverat: non ideo, inquam, culpa vacuum quod vinctum Agagum reservaret, siquidem oportebat ipsum sine contradictione Dei mandatis quae Samuel pertulerat obtemperare. Hinc itaque discamus non satisfacere iudices officio suo, si crimen aliquod gravioribus poenis dignum lenioribus puniant, sed oportere punitionem offensae respondere. Si quis enim, exempli gratia, quopiam admisso delicto puniatur severiore poena: et alter eiusdem criminis reus leviore mulctetur, nulla potest in illa inaequalitate esse iustitia. Quamobrem quo proclivius in hoc vitium iam inde a saeculo feruntur homines, eo nos attentius doctrinam, quae hoc loco proponitur, oportet expendere: Saulem nempe licet Agagum in vinculis haberet, non ideo tamen coram Domino culpa liberatum, etsi non amice ipsum ad mensam admitteret, sed durius haberet, quandoquidem Deus illum iusserat interfici. Vitam itaque Agago Saul concedens in Deum iniurius et contumeliosus fuit: at proinde merito sua rebellione debitam illi poenam in suum caput derivavit.

Sequitur venientem Agagum cognovisse propinquam sibi mortem. In quibus verbis quaedam etiam inest difficultas. Vox enim hebrea סר passim in scriptura significat vel revelare, vel declinare. Itaque simpliciter exponi posse videtur: Mors declinat, vel avertitur a me. Sed quia sensus alienior est, idcirco declinare alii accipiunt pro venire et irruere: quasi dicat: Mors declinat, non ut a me avertatur, sed ut in me impetum faciat. Utraque tamen expositio locum potest obtinere. Nam si simpliciter in genuina significatione vox illa Declinare sumatur, dicemus Agagum sperasse Samuelem sibi condonaturum. Quomodo enim mortem a prophetis divinis in quorum veniebat manus metueret, a quibus contra veniam exspectabat? Sic ergo potest hic locus exponi, ut Agag prophetae personam intuitus sibi persuadeat, se ab ipso dimittendum et absolvendum; qua in re vehementer fallebatur. Sin vero *declinare* pro irruere sumatur, tum dicemus Agagum veluti morti propinquum, exspectare sententiae exsequutionem. Porro si sensum illum sequamur: Agagum spem aliquam salutis concepisse, quod in manus prophetae incidisset, ex eo perspicimus quam multi misericordia divina quae in verbo ipsius praedicatur abutantur: quod nimirum specie misericordiae ius omne aequum corrumpi et perverti velint. At vero nonne Dei verbo remissio peccatorum praedicatur? Quare ergo ubi evangelio locus est tanta severitas exercetur? Verum enimvero tam individuo nexu haec inter se iunguntur, ut nullo modo separari queant. Primum enim Deus vocat peccatores ad poenitentiam: et nulla ratio alia est reconciliationis cum Deo. Quare licet centies millies Dei gratia nostras aures personet, quicunque in malefactis perseverant, non veniunt in partem istius promissionis, et longe

opinione falluntur si evitata condemnatione volunt in numero iustorum haberi. Atqui etiam Deus gratiam suam minime astringit ad vitam praesentem. Et fit istud conspicuum latronis illius exemplo qui cum Domino nostro Iesu Christo in ligno pependit, qui licet a Deo in gratiam receptus, et de salute sua ab ipso Domino servatore Iesu certior factus, tamen meritas flagitiis prioribus poenas dedit. Quapropter quum audimus in evangelio Dei gratiam nobis offerri, peccatorumque gratuitam remissionem, non ideo tamen sequitur Deum nos non castigare corporalibus poenis in hac vita, quibus tanquam alexipharmacis erudiamur, aut quibus caro dometur, et acrius ad seriam poenitentiam stimuletur. En quomodo Deus interdum quidem manu propria saepe nos castiget, vel hominum utatur ministerio, et tamen nostri misereri non desinat. Quapropter nemo sibi sinat imponi, ut Agagum hic videmus a se ipso deceptum, quasi nos omni correctioni et castigationi eximamur praedicatione remissionis peccatorum, et non imputationis praeteritarum transgressionum. Verum Agag procul aberat a sensu misericordiae divinae: nam licet misericordiam se a Samuele speraret consequuturum, non tamen doctrinam ipsius amplectebatur, nullo Dei timore ducebatur, nullam religionem habebat, et interim se mortem evasurum sibi persuadebat. Nae stulta et stupida fuit haec opinio. Sic multos videas perfrictae frontis homines, ultro Dei bonitate abuti, sibique omnem impunitatem polliceri, quod Dominus noster Iesus Christus in mundum venisse dicitur peccatores servaturus, licet tamen laxis habenis cum summo Dei contemptu in quaevis flagitia praecipites ferantur, et ad quodvis malum fiant audaciores. Hic itaque videmus nullam a Deo sperandam misericordiam, nisi quibus peccata displicent, et qui se ipsos condemnantes coram Dei maiestate tanquam reos sese sistunt, et suppliciter veniam deprecantur.

Transeamus ad Samuelis verba, quae summopere nobis sunt observanda: *Sicut*, inquit, *fecit absque liberis mulieres gladius tuus: sic absque liberis erit inter mulieres mater tua.* Quibus verbis Samuel futurae istius caedis Agagi iustitiam et aequitatem commendat, quae neque crudelis sit neque vitio verti cuiquam possit: sed iusto Dei iudicio nitatur. Si Agagum dicimus deceptum esse dicentem, mortem amaram a se declinasse, Samuel his verbis illum reprehendet et increpabit, quasi dicat: Quo vero iure te putas ereptum ex morte qui tantam crudelitatem, dum viveres, exercuisti? qui multas mulieres liberis orbas fecisti, et multos liberos parentibus privasti, multasque viduas reddidisti? Nae in tabulas ista relata sunt, quorum tibi iam reddenda ratio est. Neque sane abs re Samuel ita compellabat virum: quandoquidem improbi, quum impendentes sibi poenas vident, solent vehementer commoveri, indignari et dentibus frendere, et adversus Deum et homines stomachari et insurgere. At Samuel feritatem illam contundit, docens nullam superesse spem salutis et vitae, quod meritam mercedem illum oporteat referre, et factorum praemium. Ita solet scriptura minari fore ut eadem mensura remetiatur iis qui proximos laeserint, et iniuria aliqua vel contumelia affecerint. Idcirco Esaias olim dicebat: Vae tibi qui praedaris: nam et erunt qui te depraedabuntur. Quae comminatio praesertim ad babylonicam monarchiam spectavit, rapinis et spoliis multorum populorum plenam. Sane tum in Oriente regnum illud babylonicum maxime florebat, et tutum ab omni periculo videbatur: sed tamen ipsum oportuit quae ingesserat tandem evomere. Quare, ut diximus, isti licet summos honores occupent, et viribus polleant: tamen legi subiiciendos, et qua mensura fuerint aliis mensi eadem sibi remetiendum sciant. Quid igitur nobis futurum putamus, si isti homines divinam ultionem non effugiunt? An impunitatem sibi pollicebuntur infimae conditionis homines si alii alios depraedentur? Nae si qui autoritate et viribus pollent non eximuntur meritis poenis, etsi privilegio quodam sacrosancti videntur, qualis aliorum futura est poena? Nonne Dei contemtores, contumaces et refractarii, praedones, foeneratores et istiusmodi homines qui malo delectantur horrenda condemnatio manet? Ex Samuelis igitur oratione ad Agagum in primis colligamus oportere iudices capitali supplicio aliquos condemnantes manifestum facere se nulla alia quam officii ratione sontes tali poena mulctare. Idcirco non sola simpliciter capitis sententia in sontes fertur, sed adiecta etiam criminis declaratione: quod non tantum sontes, sed etiam omnes qui adstant plurimum afficit. Et ea ratione iustitiae autoritas et aequitas ab omni violentia et rapinis discernitur. Veluti si, exempli gratia, rex quispiam pro arbitrio hunc vel illum interfici iubeat, quemadmodum apud Turcas hodie morem obtinere videmus, non ea iustitia sed violentia et latrocinium dicetur. At si criminis significatio accesserit, tum apparebit aequitas iustitiae, qua non tantum obtrectatoribus, et maledicis os occluditur: sed etiam supplicium aliis documento est, ut in Dei timore et officio quisque retineatur. Caeterum meditanda ista sententia, quam Deus ipse per Samuelem protulit, ut in hac doctrina magis ac magis exerceamur; nempe eos qui sanguinem humanum crudeliter effuderint, tandem in Dei manum et iudicium casuros, rationemque olim ipsi factorum reddituros: quemadmodum ipse Dominus Genes. cap. 9. loquitur: Eius qui sanguinem humanum effuderit, etiam fundendum, neque tantum facinus unquam impunitum fore. Quod sane iudicium exercet Deus saepe in hoc mundo

per iustitiae administros. Cessantibus autem illis et officio non fungentibus, Deus ipsemet miris modis operatur, et homicidas istiusmodi licet ab hominibus pecuniariis mulctis tantum affectos ita iusto suo iudicio persequitur, ut quibusvis fiat manifestum Deum in coelo et terris dominatum exercere: licet hominum malitia maxima ubique regnet confusio. Tanto igitur maior hic nobis adhibenda cautio, ut neque vi ulla, neque iniuriis aut contumeliis proximos afficiamus, quanto est illustrior Domini de Agago vindicta. Quare si proximum iniuria affecerimus: Deum nos gravem adversarium habere sciamus: et si vitam innocentium profuderimus, nostram etiam profundendam. Neque vero morte illa corporali propterea Dei satisfactum esse iudicio sic arbitremur, ut coram ipso absolvamur: sed potius mortem illam sciamus esse veluti tesseram et signum sequuturae olim horrendae illius mortis aeternae omnibus istiusmodi sanguinariis et homicidis praeparatae. Haec igitur doctrina ex istis verbis Samuelis eruenda et retinenda nobis est, quibus Agagum compellans dixit, cum qui mulieres multas liberis suis orbas fecerat, matrem etiam sine liberis habiturum: quasi dicat: Tu Agage fuisti multis iniuriosus, tu etiam cruentus multos infantes trucidasti, tu multas mulieres liberis orbasti, et multos orbos parentibus effecisti, tu ergo iam tuo ipsius gladio morere, et quam aliis intulisti cladem patere. Nunquam ergo abeunt inultae et impunitae rapinae, caedes et homicidia, licet Dei vindicta pedetentim progrediatur, quae suo tandem tempore severior advenit. Caeterum observandum: Deum poenas ab Agago de propriis peccatis reposcentem, non oblivisci priorum illorum, quae ante tot saecula se ulturum minatus fuerat. Nam quare Deus Saulem voluit Amalecitas bello persequi? Nae non tantum ulturus extorsiones et violentos impetos ipsorum a decem annis aut viginti: sed poenas repetiturus de eo quod pro viribus patres ipsorum conati fuissent populum Israëliticum arcere a possessione terrae Chanaan, tot ante saeculis patribus ipsorum promissae: quod Dei promissionem gratuitam irritam facere voluissent: quod ecclesiae Dei fuissent hostes infensissimi: quod fratres in itinere ex improviso adorti essent, et sine occasione sanguine sibi iunctos lacessivissent. Deus itaque tum sententiam ediderat adversus Amalecitas de funditus ipsis exstirpandis, et quidem iureiurando exserta super thronum manu confirmarat et ratum fecerat, se nunquam Amalecitis parciturum. Et quidem minas illas in tabulas referri iusserat in perpetuam memoriam, donec tempus implendae istius condemnationis impleretur. Saulem itaque Deus hanc provinciam suscipere iusserat. Ergo iam tot ante saecula illatas Israëlitis iniurias Deus ulcisci voluit. Tercentum enim anni lapsi erant ex quo in ipso deserti ingressu proficiscentes in terram promissam Israëlitas prohibere transitu conati fuerant, quo tempore nondum erat Agagus natus. Ex quo fit conspicua Dei vindicta in illud peccatum quod obliteratum videbatur, et perpetua oblivione deletum: quae tamen etiam peccata tam ipsius Agagi quam maiorum complexa est. Haec vero quo melius a nobis menti comprehendantur, observandum quod Deus Abrahamo dixerat: Amorraeorum iniquitates nondum venisse ad iustam mensuram et cumulum. Deus tum adversus populos in quorum medio vivebat Abrahamus fert sententiam: qui sane dignissimi iam tum erant punitione, si ex iudicii sui severitate voluisset cum ipsis agere: verumtamen Deus nondum impletam ipsorum mensuram ait, et nondum impletum vindictae tempus: quasi diceret, illos nondum ad maturitatem venisse, sed loco et tempore puniendos. Atqui plus quam ducenti quinquaginta, immo plus quam tercentum anni lapsi erant, ex quo Deus ipsis comminatus fuerat. Nam quadringenti et triginta anni intercesserant a prima promissione facta Abrahae, ad exitum usque populi ex Aegypto. Sed quomodo dicit se illos puniturum, quum tantum temporis effluxerit? In lege sane Deus dicit se puniturum iniquitatem patrum in filiis usque in tertiam et quartam generationem. Ex quibus apparet Deum punire mortuos in ipsorum progenie, et patienter eos qui iam tum digni erant internecione tolerare: quibus etsi videtur ignoscere, non tamen ignoscit, sed patienter tolerando condemnationem ipsorum aggravat, si perstiterint in pervicacia et obstinatione. Quod si corpoream vindictam illos effugere contigerit, tanto magis horrendam animis ipsorum reservari certum est. Caeterum quum liberos illorum post lapsos annos tercentum a lata sententia ulciscitur, nemini tamen iniuriam facit. Nam quum et illi Dei spiritu destituantur, peccata peccatis cumulant, et malum malo, et in peius semper ruunt, donec ad summum iniquitatis cumulum devenerint, cuius vindicta differri amplius non possit. Ex quo fit manifestum: Deum non ita ulcisci peccata patrum in liberis, ut ipsi sint innocentes et iusti: et insontem non luere poenas pro sonte: sed Deum tanta semper aequitate et iustitia sua iudicia dispensare, ut peccatorem puniens post ducentos annos, aequissima tamen semper illa sit punitio, et non possit qui plectitur conqueri se pro alterius peccato poenas sustinere, quum sibi satis sit culpae conscius. Sic, exempli gratia, quum Chananaei ab Israëlitis caesi fugatique sunt, etsi diu dilata sententia fuerat, non poterant de ea conqueri, quod digni essent qui funditus exstirparentur: ut si quis defensionem illorum susciperet, dedecore obrueretur, quod Dei iudicia semper iustissima reperiantur. Idem in Agago conspicuum: quem Samuel dignas factis suis poenas luiturum ait, quod

saevus et crudelis fuisset, quod sanguinem humanum fudisset, quod multas uxores viduas reddidisset. Et tamen divina ultio in ipso peccata illorum ulciscitur qui iam ante trecentos annos mortem obierant. Sane, et inde apparet Deum vetera peccata exquirere, quae sibi soli cognito tempore puniat. Hinc discamus Dei infinitam sapientiam adorare, et consilium ipsius aeternum revereri, et in omni humilitate quidquid sacra docet scriptura recipere. Et quidquid humana ratio dictet, os tamen claudere. et in arcana Dei iudicia non ulterius inquirere. Quid enim, quaeso, profuerit adversus ipsum obloqui? Quare quaecunque tandem exerceat iudicia, quae nobis insolentia videbuntur, ne tamen quidquam adversus ipsum obloquamur: quandoquidem sua semper illi iudiciorum constat ratio. Interea nostram arrogantiam et temeritatem in scrutandis ipsius iudiciis observabit, quam suo etiam tempore ulciscetur. Quamobrem etsi humanae rationi non appareat omnium Dei iudiciorum ratio, tanquam iustissima tamen suspiciamus.

Et hactenus; quae vero sequuntur quandam difficultatem in se continent, quod dicitur *Samuel in frusta concidisse Agagum coram Domino in Galgalis.* An enim ipsemet hominem interfecit? Itaque hic primum observandum est, iis temporibus non eam quae nunc obtinet fuisse consuetudinem: et iustitiae ministrum esse non fuisse inhonestum: corruptis vero deinde saeculis factum, ut de facinerosis non sumatur supplicium, nisi per publicum lictorem, ad hanc rem ordinatum. Deinde certum illud esse, Samuelem a Deo regia potestate et autoritate armatum, iubente Agagum interfici. Neque enim Samuelis officium erat Agagum interimere: sed tamen cessante Saule et officium non faciente, Samuel rem perfecit. Quod vero Saul sine contradictione id permittit fieri, in eo videmus illum veluti fraeno quodam cohiberi: sed tamen tanquam simulatum hominem, cuius cor non erat prorsus alienum a rebellione: sed qui nunc prophetam, ut nuper populum, metuat: et dubius ac incertus consilii modo in hanc modo in illam partem propendeat. Quamobrem non est adscribenda Sauli laus aliqua virtutis: sed sciendum a Deo fuisse veluti belluam quandam fraenatum. Deum itaque videmus Samueli novum veluti robur ad hoc opus suffecisse, quod alioquin a se non haberet. Nam, ut vidimus, ad summam senectutem pervenerat, quae frigida plerumque et infirma est. Agag autem florente adhuc aetate videtur fuisse: et licet aetatem ipsius ignoremus, tamen non fuisse confectum senectute verisimile est. Porro non tantum caesus, sed in frusta discerptus a Samuele dicitur, tanquam si mollissimum quid concidisset. Nae omnino statuendum Dei manum tantam vim Samueli dedisse. Unde manifestum est Samueli munus regium commissum, etsi propheta erat: Deumque voluisse ut quod Saul officium neglexerat, ipse Samuel impleret.

Tandem dicitur *Samuel abiisse in Ramatha, et non vidisse ultra Saulem usque ad diem mortis suae, verumtamen luxisse illum, quoniam Dominum poenituisset, quod constituisset regem Saul super Israël.* Samuelem verisimile est comitatum Saulis deseruisse, ne videretur vanis illum comminationibus terrere voluisse: sed potius ut decretum irrevocabile esse demonstraret. Ita recedens a Saule propheta palam testatum fecit se tanquam Dei legatum ipsum coarguisse, et ut habebat in mandatis a Domino poenas minatum esse. Tali constantia praeditos esse oportet Dei servos, quibus divini verbi commissa est praedicatio: ne peccatores veluti per transennam de peccatis arguant, et deinceps ipsis adulentur: quemadmodum plerosque videas egregie simulantes viros probos et fortes in docendo et arguendo, qui peccantem quidem admonebunt: sed, si perseverantem in peccatis viderint, dissimulent et adulentur. Atqui hoc est in Deum ipsum peccare, et ipsius maiestatem irridere. Sane peccatores de peccatis admoneri par est, et si convertantur ipsorum peccata perpetua sunt oblivione obliteranda, immo et ipsis animi addendi spesque facienda nunquam illa ipsis exprobranda. Sed si contra Deus iusto iudicio persequitur peccatores, qui admoniti quidem resipiscentiam simulent, sed ad ingenium subinde revertantur, hunc Dei contemptum manifestum ipsius suos servos odisse et persequi oportet. Quare Samuelis hac in parte laudandam constantiam sciamus, quod non semel aut iterum tantum Sauli declararit esse ipsum a Deo reiectum: sed quod eum deseruerit et tanquam deploratae salutis hominem reliquerit. Quod autem adiicitur luxisse ipsum Saulem, quod regia dignitate depulsus a Domino fuisset, declarat Samuelem ab omni ambitione fuisse alienissimum: vidimus enim Saulem in Samuelis locum substitutum. Atqui ut sunt homines honoris cupidi, si quis aliquem in locum suum substitutum viderit, fieri non potest quin quodam stomacho moveatur. Sed quod Samuel Saulem luget, satis declarat ipsum neque honoris aut dignitatis cupidum, neque primariae in reliquos autoritatis appetentem, aut laudis avidum. Sponte enim cessit, et libenter de dominatore factus est subiectus. Idcirco itaque Saulis casum non lugere non potest, quod reiectum et reprobatum illum a Domino cognoscat. Saul contra non legitur idem de Samuelis discessu a se fecisse, verum potius callum obduxisse, et obduruisse instar belluae, et in eam rabiem conversus ut adversus ipsum Deum insurrexerit, et sibi tandem manus et ultimum exitium attulerit. Hinc admonemur exsultantibus et triumphantibus improbis hominibus, nobis potius flendum et gemendum non tantum peccata nostra agnoscentibus, sed im-

proborum vicem et exitium impendens miserentibus. Dominus noster Iesus Christus dixit Noachi temporibus illa fuisse hominum studia, ut domos splendidas aedificarent, genio indulgerent, luxu diffluerent, interea dum Noachus magno labore arcam struebat: et mundi praedictum exitium imminens sine dubio lugebat. Quare Davidem nos oportet imitari, dicentem se saepe in lacrymas pro inimicorum salute effusum, quum praesertim illos Deum offendendi finem nullum facere conspiceret: et quum improbos homines veluti amentes conspiciemus sibi delicias facere adversus Deum insurgentes, nullum finem faciamus flendi et imminentem illis condemnationem lugendi: non tantum quod suis peccatis Deum provocent: sed quod creaturas ad imaginem Dei factas eo amentiae devenire conspiciamus, et sua pervicacia tantum exitium in se accersere quod nos horrere oporteat, quum in oculos incurrit.

Superest vero *etc.*

HOMILIA LVII.
CAP. XVI.

1. *Dixitque Dominus ad Samuelem: Usque quo tu luges Saul, quum ego proiecerim eum ne regnet super Israël? Imple cornu tuum oleo, et veni ut mittam te ad Isaï Bethlehemitem: providi enim in filiis eius mihi regem.* 2. *Et ait Samuel: Quomodo vadam? audiet enim Saul, et interficiet me. Et ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, et dices: Ad immolandum Domino veni.*

Nondum ad regni Saulis finem pervenimus, et nihilominus tamen hic videmus Deum de successore populo suo providisse, licet nondum illum in regni possessionem esset missurus. Et supra vidimus etiam eadem ratione Saulem, non statim postquam a Deo per Samuelem esset rex designatus in sedem regiam evectum fuisse: sed aliquamdiu in abiecta illa et humili conditione in qua privatus in aedibus paternis vixerat remansisse, et ut bubulcum et agricolam terram coluisse. Idem et Davidi hoc loco contigisse docemur. Neque enim primo quoque tempore unctio ipsius suum effectum sortita est: sed servo fideli suo Samueli Deus indicare voluit, se non ideo quod Saulem reiecerat populi sui curam omnem abiecisse, neque oblivioni tradidisse, ac proinde neque propterea fore conditionem ecclesiae deteriorem. Atque hic est verborum illorum sensus, Deum Israëlis non mentiturum, neque etiam poenitentia ductum iri. Quaecumque igitur conversiones commutationesque rerum accidant, tamen earum eventum ita moderaturum Deum sciamus, ut suorum semper recordetur ac misereatur, neque unquam spe sua frustrentur qui in ipso fiduciam collocarint, quod Deus non sit instar hominum vanus et mendax: sed ipsius veritas in aeternum maneat, et licet coelum terrae misceatur, et sus deque omnia ferantur, semper incolumis appareat. Notandum igitur nobis, in hac Davidis unctione Deum patefecisse, Saule licet exauctorato et regno pulso, promissam tamen suam gratiam et tamdiu exspectatam, minime abolitam: nimirum, fore ut caput populo praeficeretur, quod divinam maiestatem repraesentaret, et in omnium salutem cederet, usque ad Domini nostri Iesu Christi adventum.

Sed quandoquidem singula non possunt hoc momento sigillatim explicari, agite quem textus ostendit ordinem sequamur. In primis obiurgatum a Deo Samuelem videmus quod Saulem indesinenter lugeret. Hic vero luctus, ut heri docuimus, a singulari virtute manabat. Nam Samuel, ut homo erat, et ut sunt hominum mores, potuisset Sauli regiam dignitatem invidere: sed, ut apparet, se non respexit, neque sui curam ullam habuit, quin potius totius populis commodis et utilitati studuit. Quare metuens ne qua sublato Saule confusio in regnum incideret, flebat et lamentabatur: qui sane bonus sanctusque zelus fuit, et Deo procul dubio probatus: sed excessus in eo vituperabilis, quod flendi modum non fecerit. Peccasse tamen Samuelem etiam merito quis dixerit, licet non immodico luctu Saulis repulsam lugentem: quod divino decreto de Saulis reiectione sine contradictione et simpliciter acquiescere ipsum oporteret, et non tantum acquiescere Dei voluntati, sed eadem etiam laetari: quomodo nos etiam Domini nomen in omnibus ipsius operibus decet benedicere. Flens itaque lugensque Samuel videtur aliquo modo Deo reluctari et contradicere velle: neque eo usque posse deiici et humiliari, ut quod Deus fecit approbet, eique consentiat. Quod primum fidei christianae repugnat ex diametro: deinde miserrimam eius hominis conditionem esse necesse est, quod mortalis autoritati Dei subiici non possit, neque probare quod ipsi visum est, nec eius decretum ut bonum et iustum agnoscere et admittere. En ut prima fronte videri possit Samuel lugens Deum offendisse. Sed hic observandum, posse quidem nonnunquam homines passionibus abripi, non quidem Dei voluntati contrariis et repugnantibus, sed non tamen omnino consentientibus. Exempla satis frequentia vitae nostrae curriculum nobis suppeditat. Veluti, si quis uxorem, vel liberos, vel parentes habeat, quibus longiorem vitam optet, naturali στοργῇ ad hunc affectum impellitur, et officio suo fungitur, ac proinde recta et naturalis illa affectio laudabilis est. Verum tamen Deo aliter videbitur, et vel parente, vel uxore, vel liberis orbare illum volet: quorum

sane iactura, vel uxoris, vel liberorum laetari minime poterit, quasi ex animi sententia et arbitrio ipsi cessissent, sed variis potius curis et molestiis angetur, neque etiam lacrymis et questibus abstinebit. Quaero itaque an ille sit propter lacrymas et curas condemnandus. Minime gentium. Nam, uti dixi, licet omnes humani affectus non sint divinae voluntati consentientes, non ideo tamen contrarii aut repugnantes. Ac sane modo sit lacrymarum et luctus aliquis modus, et impatientia non accedat, qui ob res adversas sibi a Deo immissas lugent magis suam obedientiam produnt, quam multi qui videntur quidem omnino sese Dei voluntati permittere, et eius mandata ultro exsequi, quorum tamen mala mens et malus est animus. Exempli gratia: si quis uxorem, liberos, parentem, aut alium quempiam propinato veneno tollat, Dei quidem decretum illum exsequi certum est, cuius in manu vita omnium hominum posita est, quam ipsi neque retinere, neque producere, ne ad momentum quidem, sine Deo possunt. Verum tamen illum eundem Dei voluntati prorsus repugnare et contradicere certum est, quatenus suam voluntatem Deus patefecit, et officium cuique praescripsit. Itaque ex istis apparet posse quidem homines afflictionibus quae a Deo immittuntur moveri et tristitia affici, neque tamen ideo contra ipsius voluntatem reluctari: quod illi affectus sint naturales, et fieri non possit quin istiusmodi casibus vehementer natura duce afficiantur. Verum hoc opus, hic labor est, affectibus istiusmodi modum ponere, eosdem fraenare, agnoscentes hanc omnium afflictionum et luctuum conclusionem esse oportere, ut Deo debitam obedientiam reddamus, eiusque nominis gloriae et amplificationi magis ac magis studeamus, et ad eius nos voluntatem sine repugnantia componamus. Caeterum quod diximus Samuelis luctum videri potuisse fidei contrarium, observandum nos in rebus istis temporariis nonnunquam adeo caecutire, ut perspicere non possimus Dei consilia, quae tamen ipse nobis patefecerit. Exempli gratia, Samuel audierat Domini sententiam de Saule exauctorando, et de regia dignitate deturbando: sed tamen non potest primo intuitu quinam id fiat animadvertere. In istis tamen difficultatibus Samuel generalem fidem retinet, eorum quae de Saule Deus decreverat: hinc lacrymae ipsius, hinc luctus ille perpetuus: adeo ut nihil hic temere susceperit, ut solent fanatici homines indignari, nisi Deus omnia ex ipsorum voluntate administret. At Samuel agnoscens unctum Saulem Dei mandato, non potest repente reverentiam illam quam domino et regi debebat abiicere et oblivioni tradere, unde apparet illum non sponte a Dei verbo recessisse: sed tamen non satis in peculiari hoc facto animadvertisse, quid a se Deus postularet, nempe ut agnosceret Deum velle Sauli abrogare imperium quod dederat, quod ipsius voci non obtemperasset: et posse rebus deploratis succurrere, atque idcirco ab ipsius providentia pendendum esse. Sed ista Samuel non potuit discernere: ac proinde luctus et lacrymas ipsius dicemus non ab infidelitate manasse, sed ab ignorantia eorum quae Dominus hic singulariter decreverat. Etsi ipsemet supra dixerat, Fortem Israëlis mentiri non posse neque duci poenitentia: verum, quod homo erat, veluti nubibus quibusdam et densa caligine prohibetur claram lucem intueri: ac proinde luctum ipsius condemnare non possumus tanquam voluntati Dei repugnantem, aut a fidei fundamentis alienum. Quin imo fit nobis hic conspicuum, qua virtute et magnitudine animi, qua constantia prophetae officium fecerint, licet tenerrimis affectibus commoti fuerint. Nam iussus Samuel Saulem alloqui, non reformidabit in os illi dicere, *Deus successorem te meliorem elegit: tu regia dignitate es indignus.* Ne puta Deum non posse teque tuique similibus carere: nam sine te rationem ecclesiae suae servandae facillime inveniet: tu vero funditus exscinderis et exstirpaberis. En sane invictam prophetae constantiam et magnanimitatem, quam nulla humana affectio vel perturbatio labefactavit: sed quae potius instar angeli cuiusdam ista humana omnia superavit. Sane ita Dei spiritus Samuelem ad officium sibi commissum faciendum impulit et gubernavit. Neque tamen id obstitit quominus erga Saulem sese ut par erat misericordem praebuerit, ipsius exauctorationem et abrogationem deflens et lugens. Idem de aliis omnibus prophetis sentiendum, quorum idem animus fuit. Nam quum in improbos homines invehuntur et de peccatis illos arguunt, et comminationibus persequuntur, dicas eos furore potius aliquo quam humano spiritu impelli, et se homines natos oblivioni tradidisse, et eos quos compellant non agnoscere fratres suos et propinquos: tanta est ipsorum in increpandis hominibus vehementia, ut quum Dei nomine iudicia ipsis denunciant, non esse amplius homines videantur. Et nihilominus tamen eorundem etiam quos increpabant vicem doluisse et misertos esse conspicimus, deque ipsorum salute maxime sollicitos fuisse: atque idcirco magnopere affectos quum imminentem in illos Dei vindictam intuerentur, quam lacrymis avertere nitebantur. Ita Ieremiam audivimus vehementer ingemuisse propter propinquum Hierosolymae excidium, et in perpetuo luctu iacuisse, optantem oculos suos fieri fontem perennem lacrymarum noctes diesque manantium. Nam quale istud votum est fontem fieri lacrymarum oculos, nisi quod ita testatur se non posse lacrymando et deflendo miserum populi statum satiari, quem propria morte cupiat redimere? Et tamen quid aliud dicas prophetas spirare quam ignes et fulmina, quoties tanto ardore Dei senten-

tiam adversus populum intonant? quis non illos omnem humanitatis abiecisse sensum existimet? Denique ex istis discamus, saepe fideles multis cum difficultatibus luctari, quae fidei contrariae videantur: sed quae tamen cum ea bene conveniant: ac proinde nos oportere Dei zelo et studio sic commoveri, ut licet omnem humanum affectum exuisse videamur, tamen ad misericordiam proclives simus, et vel proprio sanguine miserorum pereuntium vitam redimere parati.

Is ergo fuit Samuelis animus: neque enim quum regem Agagum in frusta concidit, crudelitate fecit: sed eam severitatem adhibuit quam ipsius officium postulabat, quandoquidem ita Deus voluerat. Et tamen illius misertus est, et pronus ad humanos affectus fuit. Nos itaque singuli hanc doctrinam usurpemus, ut peccata oderimus, et quum necessitas postulabit etiam severe corripiamus: et tamen erga personas bene affecti simus, et lugeamus miseros homines sese in exitium ultimum coniicientes. Iudices itaque si quos capite damnant, non ira, non crudelitate duci, neque omnem humanitatem exuere: sed tamen zelo gloriae Dei regi debent, atque omnem naturalem affectum superare, ut officio suo fungantur: et vicissim eorum quos capite damnant misereri, et ipsorum bonum quaerere: quod licet isti affectus valde repugnantes videantur, pulchre tamen conveniant, si modus ille quem Deus verbo suo nobis praescribit servetur. Denique danda nobis est opera ut sic nostris affectibus moderemur, ut Dei voluntati subiiciantur, et nihil in illis nimium appareat: atque eius moderationis exemplum esto Samuel, quam quidem etsi non usquequaque retinuit, sed tamen sese Dei semper voluntati subiecit. At si tam excellentem prophetam aliquid humani passum videmus, quid nobis futurum putamus, qui longe ab illa perfectione absumus, ut Deo nos totos ita dicemus ut nullum alium scopum propositum nobis habeamus quam ut ipsius nomen glorificetur? Sane Samuel non deflet Saulem lucri cuiuspiam gratia, cui sponte cesserat: neque quod in gratiam cum illo redire cuperet, aut ipsius divitias speraret, aut viribus confideret. Sui ipsius rationem nullam habet, sed tantum populi commoda et status tranquillitatem intuetur. Deinde tantam tamque horrendam Dei vindictam considerans in eum quem non ita pridem in regiam evectum dignitatem repente deiicit et exauctorat, vehementer tam insignis divini operis destructione commovetur. Non secus ac si quis eximie caelata vasa doleat confringi, ut quo fuit vas insignis eo sit dolor vehementior. Samuel vero hic intuebatur ipsius Dei invisibili manu vas factum plus quam frangi et minui: quo casu dum commovetur, affectionem suam piam et sanctam patefacit: quae tota fertur in divini nominis glorificationem et ecclesiae defensionem. Verum tamen non sine peccato id facit: minime quidem quasi sit affectus ille vitiosus, sed quod modum excedat, et luctui suo nimium indulgeat. Hinc monemur, dandam omnem operam ut licet zelo optimo ducamur, ne tamen in excessu peccet: sed intra huius cogitationis limites sese contineat, nempe, fieri oportere Dei voluntatem: et gratum quidquid facit habere, et in medio luctu et tristitia gaudendum esse et laetandum in Domino. Nam etsi gloriae studiosi simus, tamen fieri non potest quin etiam nostris afflictionibus magnopere commoveamur et afficiamur: sed tamen superandi sunt isti affectus, et in ipsa nostra tristitia gaudendum, ut Deo quod debemus obedientiae sacrificium reddamus. Sane digna doctrina est quam diligenter meditemur. Quoniam enim homines sibi ipsis delitias semper faciunt, et sibi ipsis adulantur, pulchre secum agi putant si reliquorum hominum hypocrisin sequentes aliqua externa specie nescio quid rectum simulent: et iustitiam et integritatem verbis praedicent, et interea suis affectibus se abripi sinant, velut odio, invidia, ira et similibus: quae excusari posse videntur, quod bonam intentionem prae se ferant. Sane non omnis bona intentio nos excusare potest: sed nos ipsos nobis esse suspectos oportet: quandoquidem licet bonum finem consiliorum habeamus, in hanc tamen aut illam partem propendeamus, modumque tenere quem decebat non possimus. Quapropter quo proclivior est lapsus, eo maior danda opera ne extra terminos transsiliamus, neve affectibus immoderatis abripi nos sinamus: quum Samuelem hic ore ipsius Dei reprehendi audiamus.

Sequentia deinceps verba expendamus, quibus Deus quum dicit, *quoniam ego reprobavi eum*, Samuelis inconsideratum luctum arguit de Saule. Licebat quidem Samueli Saulis casum deflere, sed illi modum etiam debuit imponere, et affectum cohibere: Sic nos oportet nostris affectibus moderari, ut licet boni illi, ne tamen modum excedant, sed intra voluntatis divinae terminos sese contineant. Qualis enim quantaque contumacia foret pertinaciter contra Dei voluntatem sentire? Exempli gratia: Si miseram ecclesiam multis urgeri persequutionibus videamus: si improbos nihil nisi gladios et ignes minari, triumphos agere et veluti laxis habenis in Dei filios crudeliter ferri, sane non oportet nos duros, ferreos, inhumanos esse, sed potius vehementer affici malis illis: neque enim aliter precibus ad Deum assurgere cuperemus, nisi tantis malis vehementer afficeremur. Sed tamen modus adhibendus est lacrymis, ut nostram obedientiam quae omnibus nostris affectibus praeire debet testificemur: et illud propheticum usurpemus, zelus domus Dei me adurit. Ecclesiae itaque desolatio nos ita debet afficere, ut licet alioquin ex animo nobis omnia succedant, si desoletur ecclesia, illius ruinis

commoveamur, eiusque afflictionem lugeamus. Verumtamen hanc per se bonam affectionem fraeno quodam cohibendam sciamus, ne excessu nostro Deo reluctari velle videamur. Nam si nimium affectibus nostris indulserimus, certum est quod in se bonum fuerat paulatim corruptum iri, et malum vires accepturum, et diabolum, cuius notae satis in nobis incautis opprimendis fraudes, tandem eo nos impulsurum, ut Deo ipsi reluctari et contumaciter adversus ipsum sentire non vereamur. Nae ipsa experientia compertum id facit. Annon enim crebras hominum querelas istiusmodi videmus? Qui affligitur, queritur nimium diuturnam afflictionem, et in istiusmodi voces prorumpit: Ecquis erit tandem finis malorum? quando aliquod solamen doloris dabitur? Inde fit ut suis affectibus abreptus, et impatientia victus, etiam in Deum ipsum contumeliose agat: Nunquam ne Deus suorum miserebitur? An semper ad suorum preces obsurdescet? Denique pravas cogitationes tandem indignatio et exacerbatio animorum excipiet: sicuti videmus praestantissimum vinum, si ebulliat, tandem acescere. Eadem nostrarum affectionum ratio est: siquidem ex nimia cura et intemperantia nascitur arrogantia, et inde adversus Deum murmur et indignatio: ut vix abstineamus querelis; quae licet non usque ad blasphemiam progrediuntur, tamen Deum graviter in nos provocant, et multum ab ea obedientia recedunt quae Deo debetur. Quare discamus nostris affectibus ita moderari, ut Dei voluntati nos ultro subiiciamus, et ab ipsius providentia toti pendeamus: ac si qui minas intentarint, ut varii casus metuendi videantur, Deum sciamus posse omnibus occurrere, et in ipsius promissionibus acquiescamus, et auxilium imploremus. Quapropter Deum quidem precibus sollicitare possumus: sed tamen affectus cohibendi, ne ultra terminos efferantur, sed veluti captivi coërceantur. Ad hoc nos exempla vel sanctissimorum virorum oportet intueri. Davidem videmus in hostium suorum et Dei contemptorum medio versantem, a quibus mox videbatur laniandus et devorandus, quodammodo fluctuare, et tanquam desperatis rebus ciulare. Nonne et prophetam conspicimus velut adversus Deum disceptare, et conqueri quasi promissionum suarum oblitus esset; quum videret tantam in populo rerum omnium confusionem? Sane istis exemplis nos eo magis commoveri oportet, quo sanctioribus viris contigerunt, ut in omnibus rebus tam laetis et prosperis quam tristibus et adversis hoc fraeno retineamur, cogitatione nimirum divinae voluntatis, quam fieri prae omnibus expetamus, et in ea placide conquiescamus: ac proinde si Dei voluntas patefacta nobis fuerat, eam ut bonam et iustam agnoscamus et gratam habeamus.

Deinceps sequitur, Deum iubere Samuelem implere suum cornu oleo, et alium a se electum ungere in regem loco Saulis: ipsum vero excepisse, fore ut si ad Saulis aures istud pervenerit, interficiatur ab eo, Dominum vero respondisse ut sacrificii faciendi praetextu veniat in domum Isaï ibique in regem eum quem designaverit ungat. Nulla sane hic simulatio, nullum mendacium fuit: licet Deus prophetam suum voluit sacrificii praetextu tutum esse. Factum itaque re ipsa sacrificium, cuius occasione tectus fuit propheta ne veniret in periculum, donec plenae revelationis tempus adesset. Deinceps vero Davidis unctio sigillatim declarabitur, et quomodo quum fratrum esset ultimus caput ipsorum factus sit, et abiectus ac vilis opilio, a pecudum stercore ad regiam dignitatem evectus: et ultimus in tota domo paterna, tamen omnibus proceribus regni et populi praelatus sit. Iam Samuelis missionem consideremus, cuius finis fuit, ut regnum illud a Deo iam olim patribus promissum erigeretur et stabiliretur. Etsi enim Deus in lege prohibuisset populum quum ingressus fuisset terram quam Iehova Deus suus dabat sibi, et possedisset eam, et habitaret, dicere: Constituam super me regem, ut omnes gentes quae in circuitibus meis: Deus tamen regnum illud tanquam summum bonum et singularem perfectionem populo suo, non tantum ad temporariam quietem et tranquillitatem, sed etiam aeternam salutem promiserat. Neque enim frustra Iacobus olim praedixerat, non auferendum sceptrum de Iuda, neque ducem de femore eius: donec veniret Siloh, id est, qui mittendus erat autor felicitatis et abundantiae omnium rerum. Quin etiam sub huius libri initium Hannae vaticinium audivimus, quae spiritu prophetico de filio praedixit, fore ut unctus esset ante Dominum filius suus. Et tamen ille non est in regiam dignitatem evectus: sed ad iam olim factas promissiones Anna respiciebat. Quin imo regnum istud comprehenditur iis quae Moses etiam olim de populo praedicavit: *Vos eritis mihi regnum sacerdotale,* id est populus Deo dicatus tanquam sacrum aliquod regnum. Samuel ergo iam mittitur a Domino regnum illud erecturus, cuius olim erat facta promissio per Iacobum, et quod iam diu exspectabatur. Porro futurus erat iste rex typus et imago venturi olim Domini nostri Iesu Christi. Populus itaque habebat quidem promissiones de rege: sed nimium praeceps in flagitando rege fuerat: ac proinde contumaciae reus coram Domino, quod non opportunum tempus exspectasset, sed importune regem sibi dari postulasset, Deique decretum praevertisset: qua festinatione et temeritate Dei vindictam in se provocaverat, nisi ex mera benevolentia ipsius misertus fuisset. Saulis itaque regnum non fuit ex Dei instituto: atque idcirco in illo oportuit impleri quod Dominus apud Matth. cap. 15 dicit: Omnis arbor quam Pater non

plantavit eradicabitur. Quae quidem fateor verba proprie de vita aeterna sunt intelligenda, nempe ab ecclesia reiiciendos quicunque non fuerint in ipso Domino radicati: sed quae tamen etiam licet de quibusvis temporariis beneficiis exponere: et specialiter ad Saulis regnum accommodare. Regnum enim Saulis quod ad tempus Deus ratum fecit importunis populi flagitationibus sollicitatus, et quodammodo victus, non fuit tamen diuturnum, quod non esset legitimum, neque divinae voluntati consentaneum. Sed longe aliud futurum est istud Davidis regnum, quod non importunis populi vocibus, sua conditione non contenti, ut Saulis illud extortum, ac proinde non diuturnum: sed firmum et stabile ab ipso Domino constitutum, de quo deinceps hoc toto libro et sequentibus longior erit narratio. Quare hoc loco est observanda differentia inter regnum Davidis et Saulis: quod istud Davidis solo Dei decreto et voluntate sit erectum, nullis autem populi vocibus importunis: sed Deo sponte et ultro Davidem vocante, et regem designante. Nam oportebat figurae convenire cum veritate et divina voluntate: et tanquam in speculo conspici conformitatem illam eorum quae de Davide dicta sunt cum iis quae in Domino nostro Iesu Christo, et in regno ipsius ad nostram salutem erecto, sunt impleta. Nam si homines Dei consilium praevertissent, et agnoscentes quantum Dei auxilio indigerent, eum precati essent, ut hac ratione ipsis succurreret, dicerentur fuisse nostrae salutis auctores, ac proinde non a mera et gratuita Dei bonitate tantum bonum promanare. Verum oportuit decretum Dei tandem suo tempore impleri: quemadmodum et Isaïas de veritate figurae istius loquens ait: Deum undiquaque circumspexisse, et vidisse nullum esse virum, et obstupuisse nullum esse interventorem: itaque salutem attulisse ei brachium ipsius: et iustitiam ipsius, hanc fulcivisse ipsum. Quibus verbis demonstrat, ecclesiae salutem non esse quaesitam humana prudentia vel industria: neque posse homines Dei consilium praevenire, aut ipsis bene faciendi vel salutem conferendi occasionem dare: sed Deum se brachio suo armasse, et iustitia fulcivisse: id est, non extra se rationem salutis nostrae quaesivisse, neque opus habuisse aliunde auxilium mutuari.

Haec itaque sunt nobis observanda in ista Samuelis profectione ad Davidem ungendum, sine ulla tamen hominum intercessione. Ac sane certum est, centies millies periturum fuisse mundum, potius quam malum quod irrepserat corrigeretur. Neque enim tum ullus apparebat gloriae et honoris Dei tam studiosus, et salutis ecclesiae quam Samuel. Sed an Samuel quaerebat aliquam rationem, qua Deus sublato pravo regno magis honoraretur? Quin contra potius Dei consilio resistere videtur. Quid istud est, tam conspicuum inter homines sidus, tam excellentem prophetam, qui etiam Domini nostri Iesu Christi personam repraesentabat, salutem populi quam pro viribus procurare debebat et promovere, potius retardare, et quodammodo impedire, ne Deus populi sui vindex et assertor appareat? Neque vero destinata malitia et contumacia, sed zelo inconsiderato id facit. Et tamen si Deus Samuelis lamentationes et gemitus admisisset, ecclesiae salus prostrata iacuisset. An non igitur quum pro salute mundi procuranda, Samuel illam impediret, Deum oportuit solum operari et brachium suum ad illam promovendam exserere? Quapropter agnoscamus, quotiescunque de nostra salute cogitamus, Deum non ab hominibus incitatum fuisse, ad procurandam ipsis salutem: neque in ipsis ullam invenisse materiam aut occasionem qua ad misericordiam flecteretur: sed ex mera sua bonitate brachium suum armavisse, et iustitia sua fultum fuisse. Caeterum si de hac Davidis unctione ex specie externa iudicium fiat, tanta infirmitas huius operis apparebit, ut sensus et ratio humana nugas potius et ludicrum nescio quid esse quidquid hic factum est, quam rem seriam dicat. Deus enim suum prophetam mittit ad rustici agricolae filium, iuvenem adhuc et opilionem. Sed ubi reperit? Sane non in palatio, neque aliqua regia domo, sed in stabulis, quemadmodum propheta canit Psal. 78: Elegit Davidem servum suum, et tulit eum de septis ovium. Verum tamen Deus ratam electionem fecit. Sed iussus Samuel repentene mandatum Domini exsequitur? Nae sibi metuit a Saule, et veretur ne si ad ipsum res ista pervenerit, ipsi mortem inferat. Numquid enim erat verisimile Saulem pacatis rebus tranquille imperantem subditis, si quis nuncius ad ipsum deferretur de alio uncto in regem a Samuele ipsum ad necem quaesiturum? Deinde an David ungitur statim inaugurandus et dominaturus? Minime gentium: sed ista omnia clandestinis consiliis geruntur, ut nihil eorum ad cuiusquam aures perveniat, sed intra privatos Isai parietes contineantur. Quare, ut dixi, ludicra omnia ista esse videntur et plane ridicula. Sane, si haec initia tantum spectentur. Sed ita solet Deus opera sua perficere, ut licet prima fronte nihil magnificum neque magnum prae se ferant: tamen vel illa sola vox, Dei imbecillitatem esse omnibus humanis viribus longe superiorem, satis declarat Deum sua consilia ad felicem et optatum exitum semper perducturum. Ita Paulus de ecclesiae conditione loquens, ait, Deum elegisse imbecillia mundi huius, ut omnem altitudinem confunderet: quae alibi suo loco fusius persequemur: sed quorum tamen hic nobis luculentum exemplum proponitur, in hoc toto negotio electionis et unctionis Davidis in regem, de qua si ex primordiis iudicium fiat, impedimento fuisse ipsi

videatur: cuius etiam fructus diu fuit occultus: primo ridiculum iocum dicas istam Davidis inaugurationem, qui statim ab unctione revertitur ad ovium septa, fratribus ipsius interim ad bellum proficiscentibus, ut deinceps audituri sumus, et Saule suam dignitatem adhuc retinente. Quamobrem discamus non ferre iudicium de divinis operibus ex iis quae primo apparent: sed sciamus Deum velle omnem nobis occasionem tollere gloriae et arrogantiae, quum tam infirmis mediis suum opus perficit, et virtutem eius magnifaciamus, ea credentes quae nostris sensibus comprehendere non possumus. Nam si Deus statim ab initio brachium suum exsereret, coelumque et terram concuteret, et ut gloriam suam demonstraret omnia elementa commoveret, quis tum locus esset fidei, quum vel invitos omnes ad tam mirabilia Dei opera obstupescere necesse esset? At fides est illud quo exstant quae sperantur, et quae demonstrat quae non cernuntur. Itaque quum Deus in infirmitate operatur, et initia operum ipsius sunt contemptibilia, illa tamen ad exitum perducit admirabilem, ut omnium hominum vires superare necesse sit confiteri. Qua in re satis amplum habemus argumentum exercendae nostrae fidei. Nam ita sese nobis maxime patefacit admirabilis illa Dei, quam profani homines contemnunt, providentia, in qua conquiescimus, illum sperantes impleturum quae nostris mentibus assequi non possumus. Atque hac ratione fit conspicua nostra fides, et Deus in suis operibus glorificatur. Hanc ob causam videmus Deum iam inde ab omni saeculo virtutem suam obscuris mediis illustravisse, tanquam si tantum in coelo, non autem in his terris, splenderet, quo fideles patienter exspectare discerent, quod experientia non poterat docere. In primis autem haec doctrina usurpanda est in salutis nostrae negotio, et salutis nostrae auctore Domino nostro Iesu Christo: quem videmus primo exinanitum antequam in gloriam eveheretur. Nam etsi regia stirpe natus est, satis tamen ex prophetae scriptis apparet, nullam amplius in illa domo reliquam regiae dignitatis notam, quandoquidem fideles ad Isaï patrem Davidis revocantur, qui privatus vixerat, et rura paterna bobus exercebat suis. Itaque non est inquirendum, sitne nobili genere natus, modo constet oriundum ab illa Davidis exigua familia, et domo rustica abiecti opilionis. Ac sane scimus Christum venisse in hunc mundum assumpta servi forma et misero et ignobili statu: et quasi extra hominum consortium in stabulo natum, et velut ad bestias relegatum, ut conveniret veritati cum figura. Quare nobis hanc historiam legentibus meditanda est Esaiae sententia, surculum oriturum ex trunco Isaï. Surculum enim quum dicit, rem abiectam et contemptam denotat hominum iudicio: et quidem germinaturum ait tanquam e reciso trunco surculum, cuius nulla ante apparebant vestigia. Et nominatim meminit Isaï, ut desolatam et abiectam domum denotet, ex cuius radicibus surgens hic surculus sensim adolesceret in arborem ingentem, cuius altitudo et magnitudo cedros Libani longe superaret. Caeterum nostris etiam temporibus applicanda sunt quae in Domini nostri Iesu Christi persona contigerunt: quibus videmus quibusdam locis redintegratae et restauratae ecclesiae primordia tam parva tamque infirma, ut improbi homines ea libere contemnant et irrideant: ut merito fideles animum abiecturi videantur, nisi alia spes, quam quae in oculos incurrunt, illos foveret. Verum eo magis excitari nos oportet, et assiduis precibus ad Deum confugere, ut omnibus tentationibus et insultibus resistamus alioqui nocituris. Quare licet ea sit primordiorum imbecillitas, ne dubitemus tamen quin suum opus Deus sit perfecturus: metum omnem abiiciamus, quandoquidem laetum exitum experiemur. Interim tamen in silentio et patientia possideamus animas nostras, et fide quaelibet obstacula superemus, opera Dei scientes longe esse hominum operibus excellentiora. Vidimus nostro saeculo evangelii repurgati primordia, ecquis vero tam exiguo temporis spatio tantos progressus fore cogitavisset? Sane tam exiguo temporis intervallo, passim repurgatam evangelii doctrinam conspicimus, ut prorsus divinum opus fateri necesse sit. Et tamen is est ecclesiarum plerisque locis status, ut improbi virus suum evomant, sperentque brevi ultimam pestem inferre, et ad pristinam confusionem omnia revocare. Et sane infirma est ecclesia, quae quum progressus aliquos fecisse videtur, retrorsum regreditur: quare tanto magis est animis nostris haec doctrina infigenda et usurpanda, ut unctionem Dei iussu factam intuentes, et scientes nos a Deo in regnum sacerdotale adoptatos, ne dubitemus quin sit illud adversus quoslibet insultus protecturus. Ita propheta Psal. 2 conqueritur reges, principes et populos communicatis consiliis adversus se conspirasse, sed Deum ait regem suum unxisse, qui regnum ipsius administret. Quibus verbis Dominus vanos et irritos fore omnes omnium hominum adversus suam ecclesiam conatus pollicetur. Quare in Domino conquiescamus, quandoquidem Dominus noster Iesus Christus electus est caput et imperator populi sui, ad omnes contumaces et rebelles contundendos et frangendos. Atque de ipsius virtute et potentia ita sentiamus, ne ecclesiae imbecillitate quae in oculos incurrit territi ab ipso unquam resiliamus: sed certo persuasi simus Deum opus suum ad suam perfectionem perducturum.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LVIII.

3. *Et vocabis Isaï ad victimam, et ego ostendam tibi quid facias: et unges quemcunque monstravero tibi.* 4. *Fecit ergo Samuel sicut loquutus est ei Dominus: venitque in Bethlehem, et admirati sunt seniores civitatis, occurrentes ei, dixeruntque: Pacificusne est ingressus tuus?* 5. *Et ait: Pacificus: ad immolandum Domino veni: sanctificamini, et venite mecum ut immolem. Sanctificavit ergo Isaï et filios eius: et vocavit eos ad sacrificium.* 6. *Quumque ingressi essent, vidit Eliab, et ait: Num coram Domino est Christus eius?* 7. *Et dixit Dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturae eius, quoniam abieci eum: nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quae parent, Dominus autem intuetur cor.* 8. *Et vocavit Isaï Abinadab, et adduxit eum coram Samuele, qui dixit: Nec hunc elegit Dominus.* 9. *Adduxit autem Isaï Samma: de quo ait: Etiam hunc non elegit Dominus.* 10. *Adduxit itaque Isaï septem filios suos coram Samuele, et ait Samuel ad Isaï: Non elegit Dominus ex istis.* 11. *Dixitque Samuel ad Isaï: Numquid iam completi sunt filii? Qui respondit, adhuc reliquus est parvulus, et pascit oves. Et ait Samuel ad Isaï: Mitte, et adduc eum: nec enim discumbemus priusquam huc ille veniat.* 12. *Misit ergo, et adduxit eum: erat autem rufus et pulcher adspectu, decoraque facie. Et ait Dominus: Surge, et unge eum: ipse est enim.*

Hesterna concione dicere coepimus, Samuelem missum a Domino ad Davidem ungendum et inaugurandum, causatum esse metum Saulis, a quo si hoc rescisceret, mors ipsi inferretur. Ex quo apparet prophetam aliquid humani passum, et licet ad Dei obsequium esset paratissimus, non ita tamen humanas passiones exuisse quin mortem metueret. Ac sane quum fideles Dei servi mortem oppetere non dubitarunt in sui muneris functione, non omnino metu aliquo mortuis caruerunt. Passi sunt illi sane: sed non sine lucta. Poterat quidem Deus, si voluisset, Samuelis animum ita roborare, ne ullo mortis metu tangeretur: sed eius infirmitatem tolerat, pollicetnrque non moriturum, et fugiendae mortis rationem aperit. Deus enim nos ut infantes regit, et quamdiu infirmi sumus, non permittit nos ultra mensuram et vires tentari. Sed vicissim quum vitam a nobis poscit, et vult eam a nobis tanquam gratum ipsi sacrificium offerri, vires etiam et constantiam invictam suppeditat, ut quocunque vocaverit, imperterriti sequamur. Hoc dicebat Petro Dominus noster Iesus Christus his verbis: Amen dico tibi, quum esses iunior, cingebas te et ibas quo volebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et transferet quo noles. Deus itaque novit quid in cordis penetralibus habeamus: ac proinde donec nos mortem velit oppetere, non instruit ea virtute et fortitudine qua praeditos videmus qui fortiter mortem oppetere non reformidant: ac proinde in illum omnis cura nostra reiicienda est, et sperandum fore ut quum nos in ista certamina coniicere voluerit, virtute invicta etiam induat. Interim tamen nativus ille in nobis metus et infirmitatis sensus eo acrius stimulare nos debet ad preces quibus Deum sollicitemus. Nam qui se hoc metu et formidine sentit laborare moleste id ferre vitium debet, Deumque ut medeatur precari. Sperandum tamen nihilominus Deum, quum necessitas postularit, auxilium laturum, et ita momento voluntates immutaturum, ut non modo non formidolosa et amara mors. sed etiam dulcis et grata futura sit. Observandum etiam non omnes qui Deo usque ad mortem servierunt, metu et timore aliquo vacuos fuisse: neque enim quod humanum est exuerant. Verum tamen, quum opus fuit, Deus impedimenta sustulit quae ab officio illos forte deterruissent: aut etiam ipsis ne in certamen venirent pepercit: cuiusmodi exemplum hic habemus in Samuele. Atque hoc ipsum nos bene Paulus docet, quum ait: Deum non permissurum nos ultra vires nostras tentari: sed tentationi bonum exitum daturum. Nempe ita omnia sapienter moderatur, ut quum nostrae obedientiae facere experimentum voluerit, etiam vires suppeditet, quibus pares efficiamur tentationi ferendae. Sic hoc loco Deus Samueli viam ostendit, qua Saulis furorem effugiat: qua in re Deum etiam videmus velut in infirmitate progredi voluisse. Poterat enim alia ratione Samuelem confirmare, vel promittendo se Saulis manum retenturum, vel etiam effecturum ne ad eius aures ista pervenirent, vel denique se iter et opus ipsius fortunaturum: quae omnia in manu Domini erant. Verum noluit miraculo rem istam Dominus perficere, sed humana ratione, quamobrem ait: I et vitulam de armento tolle in manu tua, et dicito: Ad immolandum Domino veni. Hinc apparet quam variis modis Deus suos protegat: ut aliquando vim suam excellentem exserat, aliquando veluti occultet, adeo ut nostri curam abiecisse videatur, et nihilominus tamen nos protegat et tueatur, licet modis infirmis et hominibus incognitis. Hic vero non dubium est quin Samuelis obedientiam explorare voluerit: quum specie sacrificii misit illum ad Davidem inaugurandum. Nam et poterat iterum excipere, Saulis ad aures etiam istud perventurum, et famam ea de re statim manaturam: non posse tam occulte fieri unctionem quin aliquis conscius adesset. Verum, istis omnibus omissis, Samuel moras omnes abrumpens accepto mandato rem aggreditur. Quare etsi multae nos difficultates urgeant, et initio retrogradi simus quum nos progredi Dominus iubet: tamen de ipsius voluntate facti cer-

tiores, persuasum habeamus nos Deo duce quasvis difficultates facillime superaturos: et Samuelis exemplum alacres imitemur, quem, licet non abiecerit omnes humanas passiones et initio mortis metu et formidine sit affectus, tamen videmus Deo sese totum permisisse, et eius mandatum fideliter exsequutum esse.

Sed hic iterum quaedam quaestio moveri potest, quomodo Deus prophetam vel iusserit vel permiserit uti simulatione: nam mendacii speciem esse certum est quum aliud fit aliud simulatur. Deus autem maxime veritate delectatur. Quare simulatio ista levis esse videtur, quam tamen Deus permisit. Respondendum itaque Samueli nequaquam fuisse mentiri permissum, dissimulasse quidem quod facere voluit, verum tamen etiam dixisse. Porro simulare et dissimulare inter se differunt. Nam qui dissimulat, suum consilium tegit ne in vulgus veniat: qui autem simulat fallacia et fraude utitur ad aliquem decipiendum: quod nemini licet: dissimulare autem, id est non aperire totum suum consilium, non potest damnari neque vitio verti: etsi tamen si finis istius dissimulationis ad fraudem spectaret, semper vituperari debeat. Neque enim Deus illis argutiis capitur quibus facile hominibus imponitur. Quare licet coram hominibus dissimulator non possit reprehendi, coram Deo tamen reus est mendacii, qui fallendi animum habet. Exempli gratia, si quis vitium dissimulet suarum mercium, quae fallaces et fucosae sunt, etsi mendacii non possit convinci, neque accusari quod persuaserit quod aliter erat, tamen qui cum simplici persona rem habuit, quae detegere vitium non potuit, fraus illa est, et coram Deo furti loco habetur. Quare finem consiliorum semper spectandum esse sciamus, non in externa forma tantum haerendum, neque argutiis et subtilitatibus utendum, quarum homines sua malitia sunt periti artifices, quod aequi et boni notitiam non habeant, et Deus ex aequo et bono non ex callido versutoque iure rem iudicari velit. Iam itaque ut Samuelis factum expendamus, observandum nihil ipsum simulasse, sed dixisse quod erat, nempe se ad sacrificandum venisse. Caeterum nemini fraudem fecit, neminem decepit, nullis usus malis artibus, sed Deo iubenti obtemperavit: quod Dei consilium quum adhuc esse occultum Deus vellet, non oportuit palam praedicari. Davidis autem unctionem occultam esse volebat, donec suo tempore manifestaretur. Quare nihil reprehensione dignum in eo consilio quod sequutus est de tegenda unctione specie sacrificii, quoniam nullum suberat mendacium, et finis bonus erat, neque ad fraudem ullam aut dolum pertinebat: sed Davidis unctionem Deus velut quiddam clam depositum, et tanquam pignus diligenter asservatum esse voluit. Istud ergo fuit Domini in unctione Davidis consilium, quod proinde noluit a propheta evulgari: sed sacrificii specie tegi mandavit.

Sequitur deinceps: *Fecit ergo Samuel, sicut loquutus est ei Dominus: venitque in Bethlehem, et admirati sunt,* vel, *et congregati sunt* (sed satis est frequens in sacris admirationis significatio, et spectat magis ad sequentem interrogationem) *seniores civitatis occurrentes eis, dixeruntque: Pacificusne est ingressus tuus?* Insolens enim erat iste adventus prophetae, cuius nulla causa apparebat: neque enim antea venire eo consueverat: quare subitam et repentinam aliquam causam subortam esse oportebat. Idcirco igitur admirationis seniorum hic fit nominatim mentio. Nam non erat prophetarum mos et consuetudo temere huc illuc vagari, nisi magna aliqua cogente illos necessitate. Seniores ergo isti Samuelis adventum admirati, et ignorantes an aliquid adversi Bethlehemae accidisset, quaerunt, sitne pacificus ipsius adventus. Pacis autem nomine quaevis prospera intelliguntur, quasi interrogarent: Sintne omnia prospera, an bene omnia se habeant. *Respondit itaque Samuel: Pacificus, ad immolandum Domino veni.* Porro Bethlehema tum non erat magni nominis, sed tantum exiguus pagus: quemadmodum Micheas propheta, Domini nostri Iesu Christi adventum praedicens, ait: At tu Bethlehem Ephratae, ut sis minima in ducibus Iehudae, ex te mihi prodibit futurus dominator in Israële. Bethlehem igitur tum non erat illustre aut nobile oppidum, sed ignobilis pagus et quidem ex remotissimis terrae. Eo tamen se venisse ad immolandum ait Samuel. Non dubium autem quin seniores sibi summo honori duxerint, quod propheta locum illum ad sacra Deo facienda delegisset.

Sed hic iterum quaeri potest, quomodo Samuel sibi tantum permiserit: quod non esset summus sacerdos. ac proinde non esset ipsius munus Deo sacra offerre. Praeterea non est verisimile arcam foederis aut sanctuarium fuisse tum eo loci. Colligimus autem facile, quemadmodum ex aliis iam locis observavimus, populum a puritate legis recessisse, multumque sibi permisisse in Dei cultu, adeo ut fuerit valde corruptus. Iam ergo si quaeritur quid de Samuelis facto iudicandum sit, dicendum non posse nec debere illud in exemplum trahi. Deum autem quodam privilegio et tolerantia vitium illud condonasse, ut nos oporteat semper ad legis formulam et praescriptum nostras actiones exigere. Nam si veterum sanctorum singularia facta imitari et in exemplum trahere volumus, in immensum labyrinthum incidemus ex quo non detur exitus, quemadmodum factum videmus. Obsecro enim, unde tanta dissipatio in ecclesiam invecta, ut nulla religionis forma apparuerit, nisi quod in aliorum facta coniecti sunt oculi, quae deinde pro regula sunt posita? Neque vero istud malum a Domini

nostri Iesu Christi adventu coepit, sed iam ante etiam inoleverat. Sic videmus Samaritanos patrum exemplis sese tueri quum in adulterino templo sacra facerent, quod in invidiam Iudaeorum constructum fuerat, et stulta devotione loci sanctitatem praetexere, quod in illis patriarchas Deum invocasse gloriarentur, ad quorum exemplum sese componerent. Sed lex Dei est certissima et tutissima regula ad quam cultum omnem referri oportet. Idcirco diserte vetat Dominus quidquam in suo cultu ex hominum arbitrio innovari, sed contra quod iubet exacte observari, ut nihil in eo immutetur, nihil addatur detrahaturve, neque ad laevam aut dextram declinetur. Dei vox et praeceptum istud est immutabile et irrevocabile: quamobrem etiam ad amussim observandum. Verum enim vero sanctos illos viros olim aliter usos videmus, quare ergo illos non imitaremur? Nempe, quod si privilegio quodam factum est, non liceat hoc tempore illud usurpare: sed standum sit regula quam ipse Deus praescripsit. Caeterum non sumus satis idonei iudices de facto Samuelis, rectene an secus fecerit Bethlehemae sacrificans: quum praesertim Deo gratum et acceptum sit sacrificium, non inquirente in vitium neque severiter ad suae iustitiae regulam expendente. Nos itaque Deo sine contentione parere discamus, et ne quid ab uno vel altero factum sit intueamur, illud in exemplum tracturi, quandoquidem Dei mandatis sine exceptione est obtemperandum.

Sequitur: *Sanctificamini, et venite mecum ut immolem. Sanctificavit ergo Isaï et filios eius, et vocavit eos ad sacrificium.* Mos ille fuit sub legalibus umbris usitatus ut sacris participaturi sese purificarent. Ubi observandum, eos qui sacrificium offerebant, convocare solitos amicos, et rebus sacris vesci, postquam sacerdos portionem sustulerat, et rite Deo ex ipsius praescripto sacra fecerat, et in Dei conspectu exhilarari: cuius rei exempla passim in sacris exstant. Porro sacrificium oportebat a purificatis et nulla sorde coinquinatis comedi. Quamobrem ad sacrificium advocati tanquam ad sacram mensam conveniebant, et eam ob rem Dominus purificari iubebat, ne ullas sordes et maculas inferrent. Equidem fateor, quum Deus cibos omnes sanctificet, illis etiam bona conscientia utendum, quod alioquin, ut monet Paulus apostolus, polluta omnia futura sint, et quoscunque cibos sumimus in maledictionem iniquitas et pollutio convertat. Verum tamen singularis quaedam fuit sacrificiorum ratio: nam in iis sacrificantes sese veluti Deo sistebant. Quamobrem sacra illa convivia differunt a privatis, quod illa in loco sacro coram Domino, haec in privatis aedibus celebrentur: et idcirco ad sacra illa convivia accedentes oportebat purificari. Sic nos ad sacram synaxin venturos, et coenae Domini participaturos oportet praeparari (licet non diem unum aut alterum, sed totam vitam Deo consecrare nos oporteat) et attentius de nobis cogitare tanquam ad ipsum Dominum accessuris; caventes ne eo sordes et pollutiones nostras adferamus, rem tam sacrosanctam profanaturi. Testatur enim illic Dominus nos Domino nostro Iesu Christo uniri, eiusque corpus et sanguinem nobis in animarum nostrarum alimentum cedere. Caeterum veteris Testamenti mos ille purificandi sacrificaturos, ut quisque cogitaret quomodo ad Deum accederet, ritus continebat quorum hodie non potest usus retineri, sed quorum tamen veritas servanda est. Nam tum adhibebantur quaedam purificationes ex aqua, et aliae istiusmodi caeremoniae, quibus Deus populum illum rudem tanquam pueros exercuit: quas tamen papa voluit imitari et retinere, quum ad tempus tantum essent institutae. Quarum tanta est depravatio, ut quum iustinsmodi stultae et ridiculae gesticulationes adhibentur, veritas evangelii adulteretur, et papistae videantur Dominum Iesum Christum abnegare velle, ad umbras illas revertentes quarum usus fuit tantum ad tempus institutus. Quamobrem quoscunque ritus videmus a papistis introductos in ecclesiam, ad veterum imitationem, sciamus meram esse corruptionem et foedam depravationem cultus a Deo instituti. Veruntamen ut veteres videmus se aqua lustrasse et abluisse, aliosque ritus ad purificationem adhibuisse quam qui hodie sunt in usu, quod fuit in illis figuris spirituale nobis est retinendum: sublatisque figuris oportet nos in conscientiae puritate coram Deo comparere. Ac quotiescunque Deum precamur, quod est praecipuum Christianorum sacrificium, singulos oportet sese expendere et examinare, et vitia sua detestari, veniamque suppliciter deprecari: quae vera nostra est purificatio. Nam sive Deum invocaturi, sive sacram coenam participaturi, sive denique aliquid quod ad Dei cultum spectet fideles suscepturi, se ipsos explorare debent, et innatas omnes corruptiones condemnare: Deumque precari ut ab illis omnibus eos purget, et veram poenitentiam agere, peccatorumque remissionem deprecari.

Et de istis hactenus: sequentia iam expendamus, ubi dicitur Samuel facto sacrificio antequam accumberent ad mensam, vocavisse Isaï et filios eius, et ingresso primogenito Eliab praestantissimae staturae, ad dignitatem appositae, existimasse illum esse Christum Domini; sed opinione sua falsum fuisse, quod reiectum a Domino intellexerit. Deinde secundus advocatus, tum tertius, denique suo ordine singuli, quorum nullus Deo gratus fuit ad septimum usque. Postremus David contemnebatur, quod minimus omnium in agris ovium greges pasceret: etsi Samuel indicarat nullum ex illis septem electum a Domino: Atqui non frustra missus a Domino fuerat: itaque aliquem oportebat in filiis

Isaï reperiri qui Deo gratus et acceptus esset: neque enim a Deo frustra Samuel missus eo fuerat: sed aliquem ex illa familia regem fieri constitutum erat, quinam ergo non curavit Isaï filium suum Davidem cum caeteris advocari? Cur quum septem maiores natu veluti repulsam passos animadverteret, non ipse ultro Davidis absentis meminit? Sed dicas plane ipsum perturbatum caecutire, et Davidem oblivioni tradidisse. Quare Samuelem oportuit interrogare ipsum, num alium ullum superstitem filium haberet. Qui repente advocatur; et eo adveniente, Deus Samueli patefacit eum esse quem delegerit, ac inungi regem iubet. In hac narratione primum observemus prophetae errorem, quod externa hominis specie deceptus sit: contra quam soleat Deus, qui non ut homines ex rerum externa facie, vel ex praestanti forma et statura corporis, aut aliis istiusmodi circumstantiis, quibus sibi gratiam homines apud alios conciliant, quasi externis istis donis dignitatem et autoritatem aliquam mererentur, iudicat, sed ex ipsius cordis penetralibus, quae solus ipse rimatur. Quare quum deceptum ea in re prophetam videamus, eo maior nobis est adhibenda cautio, ne ipsi decipiamur, quo in haec proclivior est lapsus, quandoquidem ut terrestres sumus, rebus caducis et fragilibus abripimur, et illarum externo splendore decipimur. Neque vero de hominum tantum externa forma hic loquor: sed de colendi Dei ratione, in qua maxime peccari ab hominibus certum est. Ecquis enim non videt cultus divini corruptionem in illa pseudoecclesia romana, in qua Deum coli non posse creditur sine multis externis caeremoniis ridiculis et inanibus? Quorsum enim luminaria in templis, peristromata, aulaea, organa, vestimentorum certa genera, quorum omnium nullus est modus, neque finis, sed quibus tantum plebi miserae imponitur, ut cum stupore mysteria illa suspiciat? Nae ex humani ingenii corruptione istud proficiscitur, quod in rebus visibilibus et caducis haeret: quare nos nunquam rectam viam ingressuros certum est donec sensus nostros captivos duxerimus, et ab istis externis pompis ad spiritualem cultum averterimus. Idcirco nominatim hoc loco spiritus Dei loquens, ait: *Deum non iuxta intuitum hominis iudicare: homo enim videt ea quae parent: Dominus autem intuetur cor.*

Porro quum dicitur Deus non esse hominibus similis, docemur a spiritu sancto, nobis rem esse cum Deo, ac proinde non esse ex nostrorum sensuum apprehensione, non ex arbitrio nostro, non ex ratione et intelligentia nostra colendum, et cum ipso agendum. Quare donec nobis ipsis renunciaverimus, certum est nos eo longius ab ipso recessuros quo propinquiores nos esse nobis persuaserimus. Sed vis nobis ipsis facienda est, ut ab ista vanitate deterreamur. Ecquid enim aliud est quam mera vanitas et stultitia rebus adhaerere terrenis et caducis, et ab illarum externo splendore pendere? Sed ad terrena illa etiam accedit hypocrisis: qua fit ut gaudeamus procul a Deo abesse, veriti ne vitia nostra in ipsius conspectum veniant, quae libenter occulta vellemus. Et, quaeso, quam multae cordis humani latebrae! Ex illa itaque hypocrisi augetur vitium illud naturale, quo rebus caducis et externis nimium inhaeremus: et in illis summam religionis positam nobis persuademus. Quamobrem, ut hoc fugiamus vitium, meditanda est diligenter haec doctrina, nempe non posse Deum placari rebus iis quae nobis pulchrae videntur externa specie, sed abominationem esse coram ipso quemcunque illi ex arbitrio nostro cultum exhibuerimus, quemadmodum ipsemet Dominus noster Iesus Christus nos docet Lucae decimo sexto capite. Quae quum ita se habeant, diligenter notanda sententia illa, Deum non esse ut homines, ne ad nostrum modulum illum metiamur, et nostris imaginationibus transfiguremus. Sed tam altas egit radices in animis hominum illa audacia, ut nonnisi summa vi possit eradicari. At si nos homines esse meminerimus, sola illa vox docebit, nos quando virtutis, industriae et similium quae mens humana dictaverit, specie externa delectamur, longe opinione decipi. Quid ita vero? Nempe homines sumus, ad quorum arbitrium non est cogitandum flecti unquam Deum velle aut posse, aut illi unquam grata et accepta fore quae mens humana finxerit. Neque enim ipsi tanquam caeco via monstranda est: cuius luce potius nos illustrari necesse est, ut ad ipsum adducamur, et nobis ipsis renunciare, ut ab ipso misericordiam consequamur, eumque quocunque duxerit sequi, nedum ut ipsum nos sequi velimus. Aequum enim et iustum est profecto nos illi in omnibus obsequi, quod unde illi satisfaciamus non habeamus, nisi ab ipsius liberalitate hauserimus. En cur hic spiritus sanctus dicat, Deum non esse ut homines. Poterat enim simpliciter dicere, Deum non intueri externam formam: sed vitium hominibus innatum notare voluit, ut nos ipsos nosse discamus: et agnitum vitium fugere, et tanquam ex luto emergere, in quod natura demersi sumus: et externa illa omnia quae pulchra esse sibi homines fingunt inania esse nobis persuadere, et indigna ex quibus dignitatem aliquam coram Domino consequamur: ac proinde semel inanes illas pompas abiicere, quas ipsemet abominatur. Quum vero dicitur Deus cor hominis intueri, docemur eo non tantum oportere nos, si Deo grati esse volumus, hominibus placere, et sola quadam virtutis specie et umbra conspicuos esse: quandoquidem inanes illae nugae sunt: et Deus non est infanti similis, qui ludicris nescio quibus placetur: sed cor petit, quemadmodum Ieremias ait: *Domine oculi tui non*

aspiciunt virtutem quae est in hominibus. Quibus verbis ostendit a Deo nos amari, non propter ullam virtutem qua polleamus; nam licet externa quaedam species perfectionis appareat, tamen quid aliud est in Dei conspectu quam vitium? Nam aut duplici corde laboramus, aut gloriam ab hominibus venamur, aut obliquum nescio quem alium finem respicimus, aut non simplex erit Deo placendi desiderium. Quare si Deo grati et accepti esse, eique cultum nostrum probari volumus, hinc faciamus initium, ut nempe cordis nostri penetralia scrutemur, et ad ipsum sine fuco et mendacio accedamus. Hanc ob causam scripturam videmus, ostensuram qua in re posita sit divinae legis perfectio, revocare homines ad affectus et cogitationes, praecipientem Deum amari ex toto corde, tota cogitatione et totis viribus et intellectu. *Quid enim,* inquit Deus per Mosen: *Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis eius, et servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua?* Ex quibus apparet verum Dei cultum in affectu interiore cordis esse positum. Et hoc ipsum docet Psalmista de sincero Dei cultu loquens. *Quis,* inquit, *sacrum montem Domini conscendet? Quis in eo habitabit, quis ingredietur Domini sanctuarium? Homo purus rectusque corde et manibus.* Manus quidem hic cum corde coniungi videmus, quod nimirum singulas vitae nostrae actiones oporteat cum corde consentire. Sed si pedibus manibusque et omnibus externis actionibus sic feramur in Dei cultum, ut nihil requiri posse videatur ad perfectionem, tamen nisi ex sincero corde promanent, nihil nisi nugae et inutiles caeremoniae dici debent.

Expendamus deinceps reliqua, quibus dicuntur filii Isaï omnes Samueli oblati, sed primogenitus reiectus et reprobatus a Domino, caeterique deinceps non electi. Neque vero haec reprobatio est intelligenda tanquam universalis quaedam a Deo reiectio: sed a regia dignitate deiectio et repulsa. Duplex enim est Dei electio: quorum altera fidelibus omnibus est communis, qua in aeternae vitae haereditatem adoptantur: foedus enim Domini ad singula ecclesiae membra, cuiuscunque illa sint aetatis, sexus, conditionis sine exceptione pertinet. Altera vero singularis est, quum Deus aliquem ad functionem aliquam privatam vocat, eoque ad hoc vel illud ministerium utitur. Sic inquit Dominus noster Iesus Christus: Vos non me elegistis, sed ego vos elegi, nempe ad apostolatus ministerium. Etsi enim ex adoptione vocati sunt ad aeternam salutem apostoli, illa tamen electio pertinebat ad singulare illud apostolatus munus et officium. Electionem autem ad salutem oportet esse firmam et immutabilem, cum qua nihil habet commune electio illa ad quamlibet dignitatem. Neque enim discrepant inter se ad magnos honores evehi, et pravum esse, sed ad vitam aeternam electum esse, et reprobum esse stare simul nullo modo possunt. Hic igitur quum reprobatus dicitur primogenitus ille Isaï, non intelligitur a spe salutis aeternae deiectus, et a Deo condemnatus: neque enim ullius sceleris aut rebellionis damnatur, sed ab illa singulari electione in regiam dignitatem repulsus intelligitur, quae Davidi Dei voluntate servabatur. Ex quibus observandum, Deum promoventem Davidem adhuc puerum et opilionem ad regiam dignitatem, caeteris fratribus reiectis, nos docere fieri ex ipsius gratuita bonitate quod nos gratos et acceptos habeat: et nihil deberi merito nostro quod huic vel illi praeferamur, quandoquidem ab ipsius sola bonitate promanat. Regni quidem hic fit mentio: sed quod fuit figura spiritualis illius quod Dominus noster Iesus Christus erat suo tempore accepturus. Et quae de unctione dicuntur, ad singula ecclesiae membra pertinent. Fuit igitur David tanquam viva imago Domini nostri Iesu Christi. Sed an insignis aliqua dignitas et virtus eum commendavit, eiusque electionem promovit? Minime gentium. Nam, ut vidimus, abiectus erat David et contemptus inter fratres: quorum tamen fit caput et dominus. Si quis excipiat Davidem coram Deo cor integrum habuisse, et quidem ipsius Domini sententia: quaero vicissim: A quo acceperit cor illud purum? Neque enim a se ipso habuit: neque aliqua virtute fuit prae fratribus insignis. Quod si quis eum liberi arbitrii viribus acquisivisse dicat, sane fateatur oportet ex corrupto et maledicto Adami semine progenitum: ac proinde non potuisse sibi rectum affectum dare, quo ad Deum accederet, sed a Deo ipsi datum et in ipso formatum. Quare vero Deus non fecit eum primum nasci? quare primogenitum liberorum Isaï non ornavit iis spiritus donis quibus tantam dignitatem promereretur? Nempe hac ratione omnem superbiam et arrogantiam Deus vult deiicere et prosternere, ut Deo quosdam ad summos honores evehente, gloriam omnem soli illi tribuere discamus. Quare, obsecro, Deus Iacobum potius quam Esavum elegit? Nonne poterat efficere ut Iacobus esset primogenitus, et ita naturae ordo et dignitas servaretur? Verum etsi fratris talum prehenderet, primogenitura repulsus est: quam deinde contra naturam et admirabili ratione recuperavit. Quare, inquam, ista sic contigerunt? Nempe ut de donis quae Dei manu accipimus loquentes discamus supra mundum ipsum efferri, et ad ipsum unum bonorum omnium fontem assurgere. Eadem ratio est filiorum Iosephi: quorum primogenitus minori postponitur: Nonne enim Deus poterat efficere, ut primus nasceretur quem alteri praeponere volebat. Sed voluit ordine naturae inferiorem esse, quem tamen nihilominus in

superiorem gradum dignitatis evexit. Ex quibus exemplis Iacobi et Iosephi apparet, Deum eligentem aliquos, non pendere ab ullis causis humanis, nullamque neque personarum, neque consiliorum, neque ullius rei quae ab hominibus proficiscatur habere rationem: sed in se uno causam reperire. Quod etsi nobis novum et insolens videatur, sic tamen illum operari necesse est, ut omnis gloriandi occasio nobis adimatur. Quis enim primogeniturae ius inter homines instituit, quod ipse Deus approbavit, nisi Dei spiritu afflati homines, quibus primogenitos ornare hac praerogativa visum est, ut sint reliquorum domini et caput? Et semper observatum ius istud in Dei populo, divinaque lege comprobatum. Quandoquidem igitur Deus naturae ordinem instituit, quare eundem invertit, annon eo delectatur? Minime gentium evertit, sed quoniam fere turgemus superbia et arrogantia, et nobis videmur digni quos Deus amore suo propter ingenitas virtutes complectatur, necesse est ipsum extraordinaria via progredi, ut eo ardentius ad ipsum invocandum commoveamur, et sciamus bona spiritualia ab ipsius mera gratia sola promanare, ac proinde soli ipsi gratias agamus, siquidem nihil a nobis ipsis profectum est. Quin imo videmus Iosephum arbitrantem incogitanter Iacobum filiorum suorum alterum alteri praeponere, conari manum patris avertere, ne minorem maiori praeferat: caecutiebat enim Iacobus morbo senectutis, unde nasci errorem arbitrabatur Ioseph. Verum etsi Iacobi oculi hebetes essent senio, ut adspectu non discerneret uter natu maior esset, tamen consulto manus suas transversas posuit, ut dextram suam poneret super caput Ephraim, qui minor natu erat, et Iosephum qui transferre manum patris conabatur, sic alloquutus est: Crescet quidem Manasse primogenitus in populum: verumtamen frater eius minor natu crescet magis quam ipse, et semen eius erit plenitudo gentium. Quis vero nisi Deus Iacobo id revelavit? Quamobrem hinc apparet eos qui ad summos gradus aspirant, et viam ad eos facilem sibi esse persuadent, longe opinione falli, et in contrarium abire. Quare nos cum summa humilitate decet ipsius iudicia venerari et adorare, et agnoscere Deum solum nos e luto et veluti sterquilinio, ad summos honores evehere: nostrasque vires nullas esse, nosque nihil posse nisi ab ipso recipiamus, ut quaecunque dona habemus illi soli ut fonti accepta feramus.

Atque hanc utilitatem ex illa Davidis contempti et abiecti electione referamus. Quod vero de cordis ipsius integritate refertur, sciamus tale fuisse quale a Deo formatum est. Legimus quidem loquentem ita Deum in Psalmis: Davidem reperi secundum cor meum. Sed quaero, an David sua virtute et liberi arbitrii viribus id sibi cor paravit? Nae multum abest: sed a Deo praeparatum, quod opus Domini David in sese agnoscit. Quemadmodum autem faciem nostram in speculo contemplamur, ita Deus in sese omnem potentiam et virtutem contemplatur, ut nos natura vacuos omni bono donis suis pro voluntate et arbitrio exornet: quamobrem et alio Psalmo dicitur, *Deum opus manuum nostrarum disponere.* Deo itaque visum est Davidem abiectae conditionis hominem ad regiam dignitatem evehere: Quid ita? Nempe a caulis et pastorum stabulis eum vocavit, ut in eo fieret Dei potentia conspectior, et maiorem Dei laudandi occasionem haberet, quum se nullis suis viribus, nulla industria, nullo consilio potuisse ad tantum dignitatis fastigium venire cognosceret. Atque D. Paulus in priore ad Corinthios satis evidenter istud docuit in fidelium electione, quum de tota ecclesia loquens, ait: Multos esse in mundo nobiles et praestantes viros, a quibus videbatur Deus posse facere initium suae electionis, sed quoniam solent homines nimium efferri gloria, et Deo se aequales facere, ut omnis carnis gloria tollatur, deiecisse alta mundi, et parva et abiecta elegisse, ut norint omnes nullam esse altitudinem neque dignitatem, nisi quae ab ipso proficiscitur. Ac sane gloriari nos in Deo par est, et nobis ipsis gratuitam ipsius electionem gratulari. Quandoquidem enim natura sumus filii irae et maledictionis, ubi obsecro nostra erit gloriatio, nisi in eo quod adoptione facti filii Dei sumus? Quamobrem usurpanda nobis Pauli doctrina, qui Deum dicit vocare ea quae non sunt, tanquam sint, ut confundat ea quae sunt: ut cognoscamus eum esse a quo quidquid sumus habemus, ut se quisque fideliter exerceat in vocatione, et proximorum aedificationi studeat. Nam et in hunc finem nos e luto et foetore superstitionum et pravitatis eduxit, ut vasa fiamus sanctificata ad omne bonum opus: et ab infidelibus et incredulis separavit, ut in Dominum nostrum Iesum Christum inseramur. Neque vero apostolus de uno aut altero singulatim mentionem facit, sed de omnibus in genere fidelibus: quorum patrem Abrahamum facit, et comparationem instituit Adae filiorum, cum filiis gratuito a Domino adoptatis. Vere enim filii Adae nascimur in mundum venientes, in qua creatione sola inest maledictio: sed renasci nos oportet, et in Dominum nostrum Iesum Christum inseri, ut in nobis obedientia Deo placens inveniatur. Et de istis hactenus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LIX.

13. *Tulit ergo Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum eius: et directus est spiritus Domini die illa in David et deinceps: surgensque Samuel abiit in Ramatha.* 14. *Spiritus autem Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino.* 15. *Dixeruntque servi Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te.* 16. *Iubeat Dominus noster, et servi tui qui coram te sunt, quaerent hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Dei malus, psallat manu sua, et levius feras.* 17. *Et ait Saul ad servos suos: Providete ergo mihi aliquem bene psallentem, et adducite eum ad me.* 18. *Et respondens unus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isaï Bethlehemitem scientem psallere, et fortissimum robore, et virum bellicosum, et prudentem in verbis, et virum pulchrum, et Dominus est cum eo.* 19. *Misit ergo Saul nuncios ad Isaï, dicens: Mitte ad me David filium tuum qui est in pascuis.* 20. *Tulit itaque Isaï asinum plenum panibus, et lagenam vini, et hoedum de capris unum, et misit per manum David filii sui Sauli.* 21. *Et venit David ad Saul, et stetit coram eo: at ille dilexit eum nimis, et factus est eius armiger.* 22. *Misitque Saul ad Isaï, dicens: Stet David in conspectu meo: invenit enim gratiam in oculis meis.* 23. *Igitur quandocunque spiritus Dei arripiebat Saul, David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul, et levius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus.*

In unctione Davidis, de qua mentionem instituimus, observandum est Deum frustra nihil conari, licet non statim ab hominibus virtutis ipsius effectum conspiciatur. Exempli gratia, David quidem unctus est a Samuele, sed an ideo paternae domus caput factus est? Minime gentium. An immutata ipsius conditio? Nequaquam, sed pristinum vitae statum pascendarum ovium retinuit. Ubi ergo vis unctionis, siquidem inglorius ad septa ovium vivit, et non agnoscitur alius quam ante fuerat, neque laus ulla ipsi tribuitur? Verum tamen requievit Domini spiritus in die illa in Davide, non ad momentum, sed quamdiu vixit. Nihilominus tamen ex specie externa, et hominum opinione, nulla videtur in Davide mutatio, ac proinde videri poterat unctio illa inutilis et ridicula. Sed non ideo tamen non est operatus Dominus, cuius virtus et efficacia unctionem illam sive exterius signum comitata est. Ex quo discimus, Deo nobis gratiam suam per signa quaelibet visibilia repraesentante, nunquam fore inania, sed re ipsa Deum quae per illa exhibet effecturum. Exempli gratia unctio ista pertinebat ad temporarium Davidis regnum, etsi longius etiam spectabat, nempe ad veritatem illam quae nobis in Domino nostro Iesu Christo exhibetur: verum eo tempore quo unctus est, non alia videbatur quam regni terreni repraesentatio. Deus itaque sic operatur, ut non sit inane et vacuum signum, aut inanis figura, quae solos oculos perstringeret: sed cum signo coniunctus fuit Domini spiritus. Sic igitur hodie quum in baptismo de peccatorum remissione fimus certiores: et in coena docemur nos ipsa filii Dei substantia vivere, quoniam communicatur nobis, ut in nobis habitet, et nos ipsius membra simus, ne signa illa existimemus esse inania quaedam spectacula, sed rerum veritatem nobis in illis exhiberi: ac proinde quemadmodum aqua visibili lavamur et sordibus purgamur, ita Deum vi sancti sui spiritus animas nostras ab omni macula purgare. Et quemadmodum vel in aquam mergimur, vel supra caput aqua rigamur, ita Deum efficere sciamus ut mundo moriamur, et vetus noster homo cum Domino nostro Iesu Christo moriatur, qui baptismi autor est, et illud in persona sua consecravit, ut certiores fiamus nos omnium ipsius bonorum fieri participes, quum pignus istud accipimus quo ad veram et perfectam spem deducimur. Idem esto de coena dictum. Hoc igitur esto firmum axioma, Deum non inanibus figuris nos ludere, quum signum aliquod aut figuram exhibet; sed dare tanquam pignus certum et indubitabile omnium promissionum, quae verbo ipsius continentur. Hinc etiam apparet quo dementiae homines venerint et quam diabolicus furor fuerit, quum ausi sunt ipsi sibi signa fingere rerum divinarum; quod in papatu factum videmus. Nam si quaeras, quo autore figura illa seu signum, quod vocant extremam unctionem, in ecclesiam invecta sit, quid aliud quam veterem nescio quam consuetudinem proferent? Verum primis illis temporibus Deus miraculis evangelii veritatem commendare et tueri volens, spiritum suum sub visibilibus signis communicabat. Itaque tum adhibito olei signo aegroti valetudinem recuperabant: sed illa fuerunt momentanea. Sed qui hodie signa ista volunt in usum revocare, quomodo spiritum sanctum signis alligabunt, et omnibus datum iri persuadebunt quibus haec unctio fuerit communicata, aut a morbis recretum iri? an quod est unius Dei proprium habent in potestate? Hinc igitur illorum insignis arrogantia et sacrilega audacia satis apparet, quum signa audent instituere, quorum vis esse nulla potest, quum unius Dei sit gratiae suae signa hominibus dare. Quae vero ista audacia est, quod figuram baptismi corruperunt additis illis suis inventis, sputo, luminibus, oleo et similibus, quae singula suam significationem habere propriam volunt. Sed quis implebit quae figuris illis significari dicunt: an habent illi in spiritum sanctum potestatem? an possunt ipsum alligare inanibus istis suis commentis et vanis speculationibus? Quare si signorum impletionem habere cupi-

mus, et Dei gratiae fieri participes, ab eo accipiamus qui potestatem habet ea conferendi quae per signa repraesentat: futuris alioquin signis illis omnibus inanibus et illusoriis.

Deinde observandum, Deum aliquos vocantem ad aliquod ministerium, iisdem etiam facultatem munus illud ad quod vocantur implendi suppeditare. Nam, ut ait Paulus, non sumus natura satis ad istas functiones idonei: solus Deus suam ecclesiam regit, et in mundo omnia administrat. Quare tantum abest ut sit aliquis idoneus ad populum aliquem, aut ad ecclesiam Dei regendam, ut ne regendae quidem familiae sufficiat, nisi sancto Dei spiritu regatur. Imo ne se quidem aliquis, multo minus familiam rexerit, sine sancti spiritus dono. Quamobrem si homines natura omni bono vacui sunt, et ad omne bonum inutiles, immo si ne movere quidem pedem sine Dei gratia possunt, quis per se idoneus erit ad munus quodcunque tandem illud sit exsequendum, nisi a Deo sufficientiam accipiat? quare omnes divina ope et auxilio indigent. Qui ergo ad summa rerum gubernacula sedent, multis virtutibus, puta prudentia, consilio, intelligentia, sapientia, integritate et candore ad munus perficiendum indigent: sed quis eas, obsecro, suppeditabit? Sane profani homines eo stultitiae et arrogantiae devenerunt, ut illas fortuito sibi contingere persuadeant, vel industria propria comparari: sed Deo soli laudem istam deberi sciendum est, qui prout ipsi videtur ea mensura cuique metitur et distribuit sua dona qua ipsi placet, et hoc vel illud munus idoneos facit. Atque hoc ipsum nos Paulus docet priores epistolae ad Corinthios capite 12, ubi docet spiritus manifestationem in totius ecclesiae esse commodum: et ad unicum illum omnium bonorum fontem nos revocat, unicum inquam spiritum qui omnia est in omnibus, quaecunque tandem sit donorum diversitas. Unde vero dona illa manarunt? Paulus docet Deum instituisse in ecclesia sua alios apostolos, alios prophetas, alios doctores, et alios: et vocatos etiam ad munera virtutibus necessariis instruxisse, ut illa possent sustinere. Ergo Deus non temere homines vocat, et ipsos sibi ipsis permittit, ut faciant quod voluerint aut poterunt, sed tenuitatem illorum et impotentiam compertam habens, idoneos facit ad muneris illius ad quod vocantur exsequutionem. In primis vero quibus praedicandi verbi divini in ecclesia cura commissa est hoc animadvertunto. Nam non immerito Paulus istius muneris difficultatem intuens, exclamat: Quis ad haec idoneus? et paulo post, ait: Non quod nos sufficientes simus ut cogitemus aliquid tanquam ex nobis ipsis, sed facultas nostra ex Deo est. Neque vero in diem unum aut alterum gratia Dei invocanda, sed quamdiu provinciam aliquam sustinemus, in Deum omnis cura nostra et solicitudo coniicienda est, quod ex nobis ipsis nihil possimus. Et donec hanc nostrarum virium impotentiam bene perspectam habeamus, certum est nos Dei gratiae ianuam praecludere, non agnoscentes illum unicum bonorum nostrorum omnium scaturiginem, qui solus nostrae indigentiae potest subvenire. Quamobrem in primis ingenue agnoscamus, nos natura omnium donorum vacuos et egenos esse: deinde suppliciter nobis Deum deprecemur ut nostrae egestati subveniat. Praeterea Deo nos ad istorum munerum dignitatem vocante, danda opera est ut cum summa humilitate ambulemus, et adversus ambitionem luctemur, Deoque inservire in simplicitate nitamur, eique gratum sacrificium et boni odoris offerre: ut nobis ipsis mortui carnalibus omnibus passionibus renunciemus. Quod si factum erit, speremus Deum, quum necessitas postularit, nobis non defuturum, sed ea dona quibus opus erit abunde suppeditaturum: quorum etiam in totam vitam auctionem deprecari nos oportet, ut iis semel ornati nunquam spoliemur.

Haec igitur doctrina retinenda ex verbis illis, mansisse Iehovae spiritum super Davidem die illa, postquam oleo illo externo Samuelis ministerio fuisset unctus. An vero unctio illa spiritum Dei dedit? Minime quidem oleum externum, sed Dei virtus. Sic etiam hodie tenendum, aquam baptismi non habere vim animas nostras penetrandi, et a peccatorum sordibus abluendi: sed signum esse certum, quo longius deducimur, nempe ad sanguinem Domini nostri Iesu Christi, qui est verum et unicum nostrum lavacrum: quemadmodum unctionem istam Davidis videmus vim suam accepisse a sancto spiritu: Deo per signum visibile declarante se Davidem vocante ad tantam dignitatem, velle donis etiam ad illam exsequendam necessariis instruere. Quum vero nominatim dicitur *spiritus mansisse super Davidem a die illa et deinceps*, ex eo apparet Deum nolle suum opus imperfectum relinquere, sed ad suum usque finem illud perducere: modo ne nostra ingratitudine remoram aliquam ipsi iniiciamus. Caeterum antequam David ungeretur certum est illum non fuisse brutum pecus, neque Dei donis omnino vacuum: sed spiritum regium hic eum accepisse intelligimus, quem antea neque habebat, neque etiam necesse erat. Neque enim qui privatam et quietam vitam acturus est, ea dona accipiet a Deo quae si ad summam aliquam dignitatem esset evehendus, et alicui populo vel regno praeferendus. Eadem ergo Davidis fuit ratio. Atque eo Paulus respicit, eo de quo iam superius egimus loco, pro munerum varietate docens Deum distribuere sui spiritus dona secundum cuiusque mensuram. Neque enim omnes sunt prophetae, aut apostoli, aut pastores: non omnes dona sanationum aut miraculorum habent. Sed prout varia sunt munera, Deus etiam varie sui spiritus dona largitur

iis quos ad haec vocavit. Ergo David, licet iam ante multis Dei donis insignis fuisset, tamen veluti renovatus fuit, et novum spiritus donum accepit, quo regiam dignitatem posset sustinere. Ideirco Paulus Timotheum admonebat, ipsum accepisse Dei spiritum per manuum suarum impositionem, et alio loco, per impositionem manuum presbyterii. Atqui certum est Timotheum quum ad evangelii praedicationem vocaretur, non fuisse novum hominem et ignarum, sed eximiis donis insignem, ex quibus appareret Dominum velle ipsius ministerio suum opus promovere: ac proinde manuum Pauli impositione fuisse confirmatum, et ad tantum munus evangelii praedicandi a sancto spiritu dispositum. Quapropter ne dubitemus quin Deus operaturus sit in nobis quod utile esse cognoverit, quum vacua vasa fuerimus, et quin omni virtute et necessariis donis sit ornaturus, quum eadem ab ipso petierimus. Quid enim aliud praecludit aditum gratiae Domini, quam hominum arrogantia, qua sibi quod non habent audent tribuere? Atqui nos mendicos esse oportet, si Deum cupimus egestati nostrae succurrere. Quare si vera fide ipsum invocemus, et ut nostri misereatur, et in ipsius cultum dirigat, precemur, nunquam defuturum ipsum nobis est certissimum. Porro divinae maledictionis signum quoddam est, quum ad aliquod munus vocati homines, non respondent vocationi: sed aut attoniti sunt et stupidi, aut molles et effeminati, aut non ea sunt integritate qua par est: sed adversus ordinem omnem conspirasse videntur. Sane in istis divinae vindictae signum apparet: quod alii sola ambitione malis artibus honores et dignitates ambiant, alii vi invadant, alii vero etiam pecuniis redimant. Quae est igitur tum illic sancti spiritus vis et efficacia? Nae horrendas ibidem confusiones oriri necesse est: ac proinde iustam Dei vindictam agnosci oportet, quod ignorent illi quaevis publica munera in Dei cultum ferri oportere, et non licere ulli sese in publica munera inferre et intrudere. Nam oportet eos qui ad rerum gubernacula vocantur, agnoscere se a Deo constitutos esse veluti suos ministros et legatos, cui suae administrationis ratio sit olim reddenda. Deinde plerumque fieri videmus ut populi indignos se Dei gratia praebeant et bonis gubernatoribus, a quibus tanquam Dei legatis et procuratoribus regantur: et quum potius diabolo mancipati sint, etiam Deum permittere improbis imperium. Et quidem saepe iusto Dei iudicio fieri videmus ut improbi homines in bonos dominatum obtineant, et propter impiorum iniquitatem boni ab ipsis affligantur. Cuius rei exemplum in Iobo est conspicuum, et nota Davidis prophetae querela Psal. 12, ubi horrendam confusionem in ecclesiam invectam conqueritur, et plena omnia esse improbis qui dominantur, et laxis habenis in pios desaeviunt, ut ius et aequum omne subvertere videantur. Ergo divinae benedictionis evidentissima inter homines signa lucent, quum ii qui ad publica munera vocantur, sunt idonei et pares illis ferendis, et intelligentia, consilio, viribus et voluntate perseverandi, et cordis sinceritate et integritate donantur. Contra vero divinae ultionis, quum qui iuri dicundo praeficiuntur, magistratus, reges et principes virtutibus necessariis destituuntur, et instar brutorum pro libidine feruntur.

Sequitur, *spiritus autem Domini recessit a Saule, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino.* In quibus verbis observandum quod ante attigi, nempe quemadmodum Deus dona sua cumulat in iis qui fideliter ipsi inserviunt, ita vicissim eadem iis auferre qui in officio segnescunt: ne nobis Deum esse devinctum arbitremur. Deus quidem sane munifice et large sua dona largitur: sed vicissim a nobis rectum illorum usum postulat, ut ad suum finem referantur. Neque enim sancti sui spiritus donis nos instruit, ut ex iis gratiam et autoritatem apud homines quaeramus, aut privatis commodis studeamus, vel affectibus pravis indulgeamus: sed contra potius ut ex iis Dei nomen glorificetur, et in totius populi commodum et utilitatem cedant. Neque enim nobis nati sumus sed proximis in ea vocatione ad quam Deo nos vocare placuerit. Quapropter fideliter officium facientes, Deique dona ad legitimum finem referentes, Dei nimirum gloriam et proximorum utilitatem, certum est in se quod de Davide diximus, donorum Dei continuationem et amplificationem, non ad diem unum aut alterum, sed longos annos et ad ultimum usque vitae nostrae spiritum experturos. Contra vero qui Saulem imitantur, et quum initio magnum quid de se pollicerentur, et virtutis quaedam signa ederent, deinde deficiunt, et segnius officium faciunt, et pedetentim a recto degenerant et deflectunt, illis etiam donis quae prius acceperant a Deo spoliandos esse non est dubium. Neque enim quae a Deo accepimus dona perpetua sunt futura, nisi accepta illi feramus, et tam corde quam ore praedicemus: ore quidem confitentes nos quidquid habemus ab ipse accepisse: corde vero nomen ipsius glorificantes, et ea in proximorum usum quod nostri est officii convertentes. Quare nisi quaecunque habemus Deo accepta dona feramus ut par est, certum est illis nos vel momento privandos. Ecquis igitur non metuit sibi, quis non horrebit considerans quae de Saule dicuntur, nempe, recessisse ab ipso Dei spiritum. Verum quidem istud est, Dei spiritum, quatenus est nobis arrhabo vitae coelestis quamdiu hanc vitam caducam vivimus, modo vero ab ipso regeniti simus, nunquam nobis auferendum: verumtamen in sollicitudine et timore ambulare nos iubet apostolus, ne segnescamus Deumque contemnamus,

et negligentiores in ipso invocando fiamus. Ergo licet persuasi simus Dei spiritum esse nobis certum pignus perficiendae in nobis vitae aeternae, tamen ardentibus precibus petendum a Domino, ut eum in nobis contineat, et ne unquam auferat. Sed quatenus spiritus de donis particularibus dicitur, quae ad muneris alicuius functionem in aliquem conferuntur, posse abutentibus adimi sciamus, vel ita sepeliri, ut nulla sit virtutis reliqua scintilla. Atque hic est verborum istorum, spiritum Dei recessisse a Saule, genuinus sensus. Sane quotidiana experientia docet hinc fieri ut astutissimi et callidissimi quique deprehendantur, et omnibus fiant contemptibiles et ridiculi; quod multa temere et inconsiderate gerant, quae vix stultissimi habiti ab hominibus fecerint, Deo sic illorum arrogantiam persequente, ut inconsiderate et temere omnia administrent. Quid ita vero? Quod nimirum Deus ipsis spiritum sanctum suum ademerit: quemadmodum etiam Dominus apud Isaiam dicit, se sapientes in oculis suis depressurum et infatuaturum, et stupore percussurum et inebriaturum furore, ut sint instar ferarum. Cuius ergo manu fieri ista dixerimus, nisi Dei vindicis, et spiritum suum subducentis, ut a Saule factum est, propter ingratitudinem? Saul quidem sane reprobus factus gratia Dei excidit, sed et in aliis idem etiam contingit, cuiusmodi exemplum David ipse in sese ostendit, qui Psalmo 51 conqueritur, quasi sit a Deo plane reiectus et reprobatus, ac proinde precatur Deum, ut ipsi laetitiam illam salutis quam olim habuerat restituat, et spiritu libertatis induat. Tum enim apud se David expendebat qualis fuisset quamdiu horrendo illo peccato adversus Uriam admisso, et adulterio cum Bersabea, veluti veterno quodam obrutus et consopitus fuerat, nempe Dei donis et gratia spoliatus, et omnium dedecori expositus, ut non amplius illo libero spiritu quem ante acceperat frueretur: eum igitur sibi reddi supplex a Domino postulat. Quare quum Davidem tantum et talem prophetam sic loqui audimus, quale nostrum putamus esse officium, et quanta cura et sollicitudine nobis in nostra vocatione ambulandum, Deumque assidue invocandum, ut nos in dies suis donis exornet et in vocatione confirmet, verbique sui virtute roboret, donec ultimum vitae nostrae finem attigerimus?

Et de istis hactenus; quae porro sequuntur quiddam habent difficultatis, et quodammodo insolentia videri possunt, nempe, et *exagitabat Saulem spiritus nequam a Domino:* Quinam enim potest a Domino proficisci spiritus nequam? Deum enim scimus omnis boni fontem, et nullam in Domino esse confusionem neque iniquitatem. Quare malus spiritus nihil a contrario bono spiritu Deo potest, quod astutia sua vertat in malum, accipere. Et tamen postea servi Saulis dicunt spiritum Domini malum Saulem exagitare: quae duae loquendi phrases insolentes videntur et blasphemae, sibique ipsis contrariae, quum uno loco dicatur spiritus malus a Domino: alio vero, spiritus malus Domini. Sed nulla in istis blasphemia, nulla repugnantia esse cognoscetur, si animadverterimus quae sit Domini potentia in diabolos et in omnes ipsorum conatus, ac rabiem et furorem ipsorum. Nae si Deo sic inimicos et reluctantes diabolos arbitraremur, ut non coërceret illos suo imperio, summam ipsis dominationem et imperium adscriberemus, et quod Dei unius proprium est tribueremus, non sine ingenti et detestanda blasphemia. Quare tenendum est diabolos ita Deo subiectos esse, ut sine ipsius permissu nihil movere possint: et licet malitia sua et vitio depravati corruptique sint, tamen Deo inservire, quorum opera pro suae voluntatis utatur arbitrio, ut nihil conari sine ipsius permissu possint. Ac licet proprio furore contra Dei voluntatem ferantur, eiusque gloriam obscurare nitantur, iustitiamque corrumpere et inanem reddere: non tamen voluntatem perficere posse, neque etiam sese movere, nisi quantum et quatenus illis divina permittit potentia. Quapropter diligenter est haec doctrina meditanda et animis nostris infigenda, sine qua Dei maiestas et gloria non subsisteret: nempe diabolos esse ita Domino subditos, ut vel invitos ipsi inservire oporteat, et licet reluctantes, eius tamen voluntatem et decretum perficere. Ac sane quidquid diaboli adversum nos potestatis habent in eo positum est ut nos cladibus multis flagellent, unde quaecunque adversa patimur, flagella nominantur. An vero diabolorum ea est potestas, ut nos tanquam suas creaturas et sibi subditos puniant? Profecto misera hominum, si se res ita haberet, conditio esset. Scriptura igitur voce illa spiritus mali a Domino, vel Domini, utitur, ut ostendat Deum illis tanquam flagellis uti ad nostrarum transgressionum coërcitionem. Quare quum a diabolis affligimur, ne existimemus Domini manum non esse superiorem; sed sciamus potius diabolos esse tanquam flagella, quibus ad nos feriendos Deus utitur. Sic ergo dicitur a Domino fuisse spiritus ille malus qui Saulem exagitavit, et postea, fuisse spiritus malus Domini: non quod a Deo malum processerit: sed quod diaboli, suam licet in se malitiam contineant, inviti tamen tam arctis habenis a Deo coërcentur, ut ipsi inserviant, et ipsis ad homines flagellandos et castigandos utatur. Sane quum de Deo qualis in se est loquimur, sciendum est illum solum suum in se spiritum habere, quemadmodum Paulus ait 1. Corinth. 12 donorum Dei esse varietatem, sed unum et eundem spiritum, efficientem omnia in omnibus. Sed quum de malo spiritu, diabolos intelligamus natura sua corruptos, qui tamen a Domino mittuntur, ad eos quos voluerit affligendos,

sive bonos, sive malos. Deus enim saepe diabolis ut instrumentis utitur ad filios suos et populum suum castigandum. Istud ex historia Iobi conspicuum est, quis enim illum bonis omnibus et facultatibus spoliavit? quis pecudes et servos ipsius igne coelitus immisso consumpsit? Quis domum cum liberis ipsius una edentibus ventis ingentibus excitatis evertit? quis ad tantam miseriam reduxit, ut tanquam miserum cadaver in stercore volutaretur? Multi quidem improbi homines suam hic operam locarunt, sed omnium malorum istorum auctorem fuisse diabolum scimus, facta ipsi prius a Domino potestate: quam alioquin a se non habuisset. Verum licet a diabolo multis persequutionibus urgeamur, non permittit tamen Dominus illas esse nobis noxias, sed potius in misericordiam et salutem nostram convertet. Sic diabolo quidem factam potestatem videmus Iobum affligendi et multis calamitatibus urgendi et premendi: sed non opprimendi. Neque enim vitam et animam ipsius attingendi potestatem habuit, sed intra praefixos terminos a Domino manere debuit. Et quidem apparet, licet affligamur a Deo ad nos humiliandos, et idcirco diabolo permittat in nos aliquam potestatem, non ideo tamen licere illi quodcunque volet, neque exitiosas fore afflictiones et calamitates quascunque tandem immiserit. Immo potius, quod longe maius est, eas nobis in bonum cessuras certum est, vel ex ipsa Pauli primae ad Corinthios epistola cap. 5, ubi quum in scortatores invectus esset, qui suis flagitiis veluti indormiebant, et nominatim quum incestuosum Satanae tradidisset, ait hoc fieri ad interitum carnis, ut spiritus salvus sit die Domini Iesu. Ergone Paulum dicemus eos quos exsecrationi et anathemati devovit, et ab ecclesia reiecit, in condemnationem et exitium eiecisse? Nequaquam sane: sed illos oportuit in carne sic ab ipso castigari, nimirum ad tempus, ut ad poenitentiam in animae salutem ipsos incitaret. Profecto et ipsum Paulum conspicimus diaboli persequutioni obnoxium, et eam fuisse a Domino datam ipsi veluti quandam admonitionem et correptionem. Summo enim ipsius bono factum est, ut istis modis exerceretur, ne nimirum propter donorum Dei abundantiam insolesceret et efferretur, atque ita magnum impedimentum in muneris exsequutione fideli ipsi obiiceretur: quamobrem non aliter potuit Paulus ab arrogantia tutus esse, nisi hoc velut amuleto et protreptico pharmaco. Denique Deo visum est ita Paulum exercere in ipsius summam utilitatem. Quare quotiescunque Deo videbitur, nos quibuscunque modis ipsi placuerit exercere, licet instrumentis utatur ad nos corrigendos incredulis et contemptoribus verbi sui, imo et diabolis ipsis, nos eo usque deprimi deiicique par est, ut quoniam ab Adamo primo parente ortum ducimus, iam infecto a peccato, sciamus nos non tantum corporalem castigationem, sed aeternam damnationem, propter innatam nobis corruptionem mereri. Sed quum Deus improbos diabolorum manu corripit, et ipsis tradit, longe alia est ipsorum quam fidelium conditio, quod hi quidem ita castigantur, ut in salutem ipsis cedat castigatio, improbis autem et infidelibus in exitium. Caeterum Deum observemus sic uti diabolorum opera, ut nulla in ipsum cadere possit accusatio mali quod admittunt, quandoquidem prava diabolorum voluntate ad suorum iudiciorum exsequutionem abutitur. Diaboli quidem nihil nisi perditionem animarum nostrarum per se expetunt: sed ipsis ita Deus utitur, ut ad peccatorum agnitionem venientes veniam deprecemur, et cum humilitate ad Deum accedamus a vitiis purgandi et liberandi. Atque ita quidquid Deus per illos licet prava instrumenta exsequitur, iustum et aequum est. Diaboli vero quid aliud quam crudelitatem, quam rebellionem et contumaciam spirant? Sed ita tamen Deus opus suum perficit. Ac permittit quidem nonnunquam habenas illis, ut crudeliter etiam in Dei filios saeviant: sed quis tandem est istius ipsorum crudelitatis exitus? Nempe Deus tandem non impunitam relinquet crudelitatem et tyrannidem, quam isti, licet divinae iustitiae administri et instrumenta, exercuerunt, quae tandem in ipsorum condemnationem et exitium est redundatura. Nam etsi illi quidem malum quod poenis dignum est puniunt, non tamen in Dei voluntatem respiciunt, sed potius furorem suum et rabiem qua bonos oderunt sequuntur. Eadem improborum esto ratio, quibus saepe Deus utitur iustitiae suae administris: nam saepe Deus per improbos sua iudicia exercet. Quid enim putatis fieri quum bella excitantur, nonne Deo movente hominum voluntatem? Certum enim est Deum istis modis velle populorum malitiam castigare: et tamen non eximere poenis meritis eos quibus instrumentis usus fuerit. An enim existimamus ideo gratos et acceptos, quod per eos impleta sua sint iudicia? Minime gentium: sed odit potius quos avaritia, quos furor, quos crudelitas, quos ambitio, non autem Dei gloriae studium impulit et excitavit. Sed illi tamen Dei votuntatem exsequuntur, et iudicia perficiunt. Sane quidem: verum alieno a Dei voluntate et obedientia animo. Et illi quidem, fateor, suos conatus, nisi Deo permittente, perficere non possent. Nam Deus ipse bella movet: Deus ad arma vocat, ipse Deus ferit et caedit. Quibus vero tandem usus instrumentis? Hominibus sane iustitiae suae administris utitur, qui tamen suis operibus condemnantur. Verum enimvero nonne digni sunt excusatione, quos eo Deus impulit? Minime gentium, quum eorum condemnatio, non ab hoc ultimo peccato, sed a praeteritis transgressionibus et flagitiis manarit, ultimumque secum exitium, veluti iam redun-

dante mensura, traxerit. Sive ergo ipsi diaboli in nos ferantur, sive improbos ad id impellant, reos tamen semper esse coram Deo certum est: quod mens ipsorum non feratur in Dei cultum, sed contra potius Dei voluntati pro viribus reluctentur.

Et de istis hactenus, sequitur deinceps servos Saulis ipsum adhortatos fuisse, ut quandoquidem spiritu malo agitabatur, iuberet sibi quaeri aliquem qui citharam pulsare novisset, ut sibi bene esset. Et unum ex illis admonuisse regem esse inter filios Isaï quendam scientem psallere, virumque bellicosum, prudentem, et virum pulchrum, et quidem eum eo esse Dominum. Ac tum accersitum Davidem: et bona patris cum venia venisse ad regem, stetisseque coram eo, et fuisse dilectissimum, factumque regis armigerum. Tum misisse Saulem nuucios ad Isaï, petentes uti David apud regem maneret, quod gratiam invenisset in oculis eius. Davidem vero tanta gratia citharam pulsasse, ut Sauli bene fuerit, et ab eo spiritus malus ad tempus recesserit. Hic vero in primis quaeri potest: An tanta sit vis musicae, vel citharae, ut spiritus malos possit depellere: quod ista quaedam veneficii et incantationis species esse videatur. Nam, quaeso, si quem Deus spiritu furoris turbaverit, an citharae sonitu depelli posse diabolum arbitrabimur? Praeterea, Davidne divinae sententiae reluctaretur? Saulem enim vidimus propter rebellionem excidisse regia dignitate: et a spiritu malo afflictum, quod ab ipso Dei spiritus recessisset: quare ergo David malum ipsius allevare nititur, vitamque prorogare harmonico musices cantu, aut citharae pulsu, quasi videretur impedire velle quominus in illum Deus animadverteret, qui dignissimus erat castigatione? Praeterea, ut ante dixi, apertum veneficium et incantatio haec esse videtur, cuius nulla certa ratio reddi possit. Et sane re ipsa verum est, et non oportet haec in generalem regulam trahi, harmonico concentu vel vocis vel fidium posse diabolos depelli, vimque ipsorum et furorem impediri. Sed servi Saulis ex usu communis sensus loquuti sunt. Fuit enim malum istud quo affligebatur Saul melancholiae species, ut fuerit simillimus iis qui in furorem versi, quamdiu mania duraverit, obvium quemque caedere nituntur, vel praecipitem in ignem aut aquam dare: cum simili morbo luctari Saul visus est, sicuti pluribus deinceps audituri sumus. Certum autem est adversus istiusmodi morbos melancholicos plurimum posse harmonicos concentus: et afflictum animum posse recreari et ad tempus refici: sed istud non est perpetuum. Vulgus vero consuevit eandem omnibus morbis medicinam adhibere, et existimat pharmacum quod adversus aliquam morbi speciem valuit, eandem vim adversus omnes obtinere. Imo si quis frigidam ad nauseam usque bibens ex febre convaluerit, etsi excessu peccavit, nihilominus eadem potione depelli alios morbos posse sibi persuadebit. Atque ita fit, ut si experientia duorum aut trium aliquid comprobatum sit alicui utile, qui rerum istarum notitiam non habent, arbitrentur omnibus naturis et personis idem convenire, et quod adversus aliquem morbum profuit, idem adversus omnes profuturum. Sane quod ad musicam attinet, non caret ratione quod animus afflictus recreetur et reficiatur, quoniam mali apprehensio harmonico concentu tolli potest, vel mitigari: at non ipse morbus, qui non ita vinci musica vel citharae vel alterius instrumenti sono potest, ut non amplius saeviat in hominem. Ergo ex istis apparet servos Saulis non ratione, neque consilio, sed ex vulgata hominum opinione consilium istud regi suppeditasse, quum suaserunt, ut virum aliquem quaereret qui bene citharam pulsaret. Deus vero licet consilio isti felicem successum dederit, tamen non temere imitandum est: quandoquidem temere Saulis servi illud inierunt: ut solent aulici ad gratiam sibi conciliandam, suumque amorem et benevolentiam erga dominos testandam, quidquid in buccam venerit effutire. Porro quum dicitur malum quo Saul affligebatur allevatum Davide citharam pulsante, conspicimus profuisse ipsi consilium illud, sed speciali privilegio et favore Domini: ut non sit inferendum propterea Deum eodem semper modo cum omnibus acturum: et ne temere quaelibet exempla cogitemus imitari. Quis enim, exempli gratia; quum audit Dominum nostrum Iesum Christum caeco cuidam oculorum usum redditurum inspuisse in manum, et lutum macerasse, quo deinde levit oculos illius, et visum dedit, sputum existimet aut lutum habere vim illuminandi, et usurpandum factum illud, ut papistas fecisse videmus? Sane idem fuerit ac si quis aquam igni miscere velit. Ecquis igitur ex hoc facto speciali, quo Saulis furorem harmonico Davidis concentu fuit placatus, existimet vim quandam sanandi furorem habuisse Davidis citharam? Sane non ea fuit vis citharae, non musices aut aliorum organicorum instrumentorum, ut pellere diabolos et coniurare possent: sed Dei voluntas efficaciam illis ad hoc efficiendum dedit. Atque haec saepe consiliorum divinorum ratio est, ut obliquis mediis ad suum opus perficiendum utatur. Nonnunquam accidit, ut qui iustitiae et aequitati studuerit et se totum tradiderit, tempus et operam lusisse videatur, et labor ac conatus irritus videatur, quem tamen Deus fortunabit, ut in eo Dei manifestum opus appareat. Sed quamdiu ex nostri sensus iudicio mediis obliquis nos agit transversos illudere conatibus videtur. Exempli gratia, Davidemne oportebat ut in regiam dignitatem eveheretur citharam pulsare? an inde aliquod potuit sperare adiumentum ad dignitatem illam consequendam? Erat

quidem inauguratus David a Samuele, venerat etiam in aulam regiam, sed ad quid, obsecro? ut citharistam agat. Quis ergo non dixerit, alienissimum ab illa dignitate Davidem, et nullam apparere spem aut rationem implendae divinae promissionis? Verum Deus ita Davidem per obliquas vias deduxit, ut tamen suum opus perfecerit. Consilium itaque Domini fuit per illas ambages Davidem deducere, et ad promissam regiam dignitatem suo tempore promovere. Hanc ob causam ipsius citharae vim quandam indidit, ut ex ea Saul reficeretur, solamenque mali reciperet, et spiritus malus eum affligens sedatus sit. Atque ista nobis sufficiunto, ut curiosas multas quaestiones missas hic faciamus, in quibus enodandis sese multi profani homines vehementer exercent, musicane et harmonici concentus vim habeant morbos depellendi, et Satanae insultibus resistendi: quod non perpendant illi quae superius a me dicta sunt, Davidis cithara quidem fuisse Saulem recreatum, sed Domino faciente, et vim illam intus inspirante.

Quae sequuntur deinceps observatione digna sunt: *Misit ergo Saul nuncios ad Isaï, dicens: Mitte ad me David filium tuum, qui est in pascuis.* Quare hic pascuorum mentionem nominatim iniicit? Sane non est dubium quin aulicam iactantiam ista verba sapiant: ut solent reges et principes sua beneficia vehementer laudare: et si quem in famulitium recipiant, ex quo tamen ille nihil utilitatis percipiat, beneficii tamen loco volunt haberi, et inde laudem etiam venantur. Saepe quidem, fateor, pauperes et egenos ad dignitates evehunt, ut eorum liberalitas et munificentia praedicetur: sed quum nobiles viros advocant, quorum amplissimae sunt opes, et magni reditus, ut quietam et lautam vitam in familiis agere possint, nonne opes et facultates exhauriunt, et multis incommodis obiiciunt? Nam quoties qui mollibus in stratis poterant domi cubare, coguntur vel sub dio, vel humi duriter, vel in stramine iacere, quoties regibus terras suas lustrare, et triumphos suos facere videtur? Et quae alia compensatio laborum et sumptuum, nisi exprobratio socordiae et desidiae in qua si in domibus essent vitam agerent? Et tamen miseri illi homines istis verbis deliniuntur. Eadem ergo hic ratio est Saulis, petentis ab Isaï ut sibi filium mitteret, et quidem eum qui erat in pascuis. Annon enim simpliciter dicere poterat, mitte ad me filium tuum Davidem, quare addit, eum qui est in pascuis? Nempe ad iactantiam, quasi dicat, e pascuis in aulam meam mittito, ut mecum sit, et honores adipiscatur. En ut miseri homines audacia propria excaecantur. Miseros, inquam, etsi divites. Quis vero fuerat antea Saul? Nonne rusticus, vilis et abiectae conditionis bubulcus? Iam vero ad dignitatem evectus insolentius se gerit, et suam munificentiam ostentat et praedicat. Verum enimvero quam non sua industria, non consilio, non viribus erat adeptus: sed quam uni Deo debebat, et pro qua singulis momentis agere gratias eum oportebat, et sibi conscium prioris vitae tanto abiectiorem et dociliorem esse, et latebras potius quam lucem quaerere. Quantus enim pudor est eum dignitate regia gloriari et efferri, et pascua exprobrare, cuius antea vitae conditio Davidis fuit simillima? Nae Dei beneficiorum obliviscitur, quae tamen ipsi deinceps magno constabunt. Et sane ea est hominum corruptio, ut variis dotibus exornati sic efferantur, ut nunquam deiici coram Domino discant, nisi magnis et crebris ictibus contundantur, et confusione involvantur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LX.

CAP. XVII.

1. *Congregantes autem Philistiim agmina sua in praelium, convenerunt in Socho Iudae: et castrametati sunt inter Socho et Azecha in finibus Dommim.* 2. *Porro Saul et filii Israël congregati venerunt in vallem Terebinthi, et direxerunt aciem ad pugnandum contra Philistiim.* 3. *Et Philistiim stabant supra montem ex parte hac: et Israël stabat supra montem ex altera parte: vallisque erat inter eos.* 4. *Et egressus est inter duas acies de castris Philisthinorum nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum et palmi.* 5. *Et cassis aerea super caput eius: et lorica squamata induebatur: porro pondus loricae eius, quinque millia siclorum aeris erat.* 6. *Et ocreas aereas habebat in cruribus: et clypeus aereus tegebat humeros eius.* 7. *Hastile autem hastae eius erat quasi liciatorium texentium: ipsum autem ferrum hastae eius sexcentos siclos habebat ferri: et armiger eius antecedebat eum.* 8. *Stansque clamabat adversum phalanges Israël, et dicebat eis: Quare venistis parati ad praelium? numquid ego non sum Philistaeus, et vos servi Saul? Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen.* 9. *Si quiverit pugnare mecum, et percusserit me, erimus vobis servi: si autem ego praevaluero, et percussero eum, vos servi eritis, et servietis nobis.* 10. *Et aiebat Philistaeus: Ego exprobravi agminibus Israël hodie: Date mihi virum, et ineat mecum singulare certamen.* 11. *Audiens autem Saul, et omnes Israëlitae sermones Philistaei huiuscemodi stupebant et metuebant nimis.*

Hesterna concione Saulis iactationem et ostentationem vidimus, quum Davidem a patre postulans, dixit, velle ad se mitti eum qui erat in pascuis, ut in aulam reciperetur. Etsi vero coram

hominibus vilis et abiecta Davidis erat conditio, longe tamen illi consultius erat in domo paterna sedere ad pascua, quam in aula regia cum Saule vitam agere. Caeterum hic superbam illam iactationem ex contumacia et obstinatione adversus Deum nasci videmus: nam habebat satis magnam occasionem sese humiliandi, quum a malo spiritu sic agitaretur: et hominum conversationem potius erubescendi quam sese efferendi. Nae suae tegendae turpitudini latebrasquaerere potius debuit et ultro regia dignitate se abdicare, quam arrogantius insolescere: vel Ionathano filio tradere potius, quam apud plebem vilescere. Sed ita solent quicunque Dei forti brachio resistere nituntur; etsi notus illorum furor, tamen arroganter sese gerere, et magnopere iactare, quasi omnibus suum ingenium prodituri. Ac sane dubium non est quin a Domino excaecentur, miris modis iudicia sua exserente in eos qui gloriam mundi venantur, et ambitione, ac superbia rumpuntur, ut ipsi sibi dedecus et ignominiam accersant, et omnibus odio sint et contemptui. Caeterum ex istis apparet ratam factam fuisse a Samuele initio latam sententiam, fore istud ius regis, ut acciperet subditorum liberos, et iis ad quodcunque vellet opus uteretur. Et hac ratione Deus ulcisci populum voluit graviter lapsum quum regem a Domino postulavit, libertatemque bonum inaestimabile parvi faciens perdidit. Ac si fuisset Isaï facta optio, domine Davidem retinere, an in aulam mittere mallet, non dubium est quin domi filium retinere quam in aulam Saulis mittere maluerit. Etsi non sine muneribus pro suae conditionis ratione pater eum dimisit; nam et pane et vino et similibus onustus David ad regem pervenit, ut propria substantia sese veluti spoliaverit. Nae a Davide greges in pascua ducente pater maximam utilitatem percipiebat, qua iam privatur, sine ulla spe compensationis. Mittitur ergo David a patre in aulam coram rege citharam pulsaturus: ea tamen conditione, ut quum officio satisfecerit filius, revertatur. Sed Saul eum apud se retinet, et satis arroganter de se sentiens, magni beneficii loco ponit, quod invenerit gratiam in oculis suis: patremque et filium sibi hoc nomine plurimum devinctos arbitratur. Scilicet, id magni beneficii loco habendum, quod afflicta sit familia, eo sublato qui toti familiae serviebat et laborabat, et veluti mortuus patri fuerit, ex quo nullam utilitatem percipiebat: quod quid aliud fuit quam quaedam latrocinii species? Hinc igitur agnoscendi sunt aulicorum et primariae dignitatis virorum mores, qui sibi natos omnes arbitrantur, et sua potestate vehementer abutuntur. Hinc multa ipsorum inique facta, hinc rapinae, hinc caedes, quae tamen omnia ludum et iocum arbitrantur: quod in inferiores nihil non sibi licere existiment. Quamobrem eo maiores gratias agere Deo debemus quod e tam dura servitute et miseria nos exemerit, et otia haec fecerit et singulis potestatem domi suae quietam vitam agendi, et liberis suis ac facultatibus utendi fruendi dederit. Quod quantum sit beneficium, quantique faciendum, sentiremus, si Deus a nobis auferret: quamobrem nimium magna nostra est ingratitudo, quod tantam Dei erga nos benevolentiam non agnoscimus, qua nos ab istiusmodi potentiorum iniuriis protegit, et a nobis vim omnem et rapinas arcet, et ne lana de dorso nobis, ut aiunt tondeatur, impedit.

Quaeri vero potest hoc loco, quinam David Saulis armiger factus sit, quandoquidem ad illum usque diem in pascuis vitam egerat, et ad ovium septa sederat, adeo ut ad militiam instructus non fuisse videatur. Verum quae de Davide hic dicuntur, et quae laudes ipsi tribuuntur, satis ostendunt non fuisse illum adeo rusticum et incultum, ut non fuerit excellentibus donis et virtutibus insignis, etsi non apud omnes ipsius facta celebrarentur. Equidem et in ipsa paterna domo fateor eum fuisse contemptibilem, quemadmodum ante vidimus. Nam Isaï liberis suis coram Samuele septem productis, Davidis nullam, quasi ne natus quidem esset, mentionem fecit. Ex quo apparet quam saepe hominum malitia et ingratitudine Dei dona licet in aliquo valde conspicua conculcentur et flocci fiant, ab iis qui ea non tanti faciunt quanti oporteret. Nominatim enim honorificam Davidis fieri mentionem videmus, et dici fortissimum robore, virum bellicosum, et prudentem in verbis, citharaque bene psallentem. Quae sane non parva laus fuit Davidis: raro enim in iuvenibus fortitudo cum prudentia convenit; quamobrem eo fuit admirabilior Davidis virtus, ad quam prosper etiam rerum eventus quum accederet magnam sane de se admirationem ipsum concitasse non mirum est. Neque enim istae virtutes sunt rusticorum propriae: quandoquidem natura timidi, agrestes, idiotae sunt, et fortitudine, prudentia, consilio, industria et caeteris istiusmodi virtutibus non sunt praediti, quibus aulici plerumque et alii homines insignes sunt. Praeterea qui consilio pollent, et iuri dicundo praesunt, non sunt plerumque audaces neque ad arma tractanda habiles, sed ratione et consilio insignes. Quin et multos viros bonos videas tamen non esse industrios: ex quibus fit nobis conspicuum: Deum extraordinarie Davidem istis virtutibus exornasse: quae tamen in illo quamdiu ad pascua sedit quodammodo contemnebantur et vilescebant. Unde apparet verum id esse quod paulo ante dixi, dona Dei licet in multis conspicua, non tamen pro dignitate recipi, et hominum ingratitudine fieri ut non agnoscantur. Verum enimvero licet ita haec usu veniant, viros tamen bonos quibus sua dona Deus distribuit, decet istam ingratitudinem patienter ferre

neque, si non quales sunt agnoscuntur, indignari: quod saepe tamen fieri videmus, et multorum exemplorum experientia testatur. Nam plerumque qui ad munus aliquod idonei sibi videntur, nisi primo quoque die vocentur, de iniuria sibi illata conqueruntur, et virus suum evomunt, atque ambitione turgidi coelum terrae miscere nituntur. Hinc fit ut qui vel industria, vel aliis sancti spiritus donis ornati sunt, multas turbas dent: quod nimirum non statim ad eas dignitates promoveantur, quarum se dignos existimant, et quas appetunt. Nos vero Davidis exemplum imitemur, qui licet magnis virtutibus ornatus, pastor tamen esse, et ad ovium septa sedere non erubuit: et quanquam a Samuele rex esset designatus et inauguratus, non tamen ideo maiores animos sumpsit, sed in pristina conditione quietam et modestam vitam egit. Tales esse decet eos quos Deus maioribus donis insignes fecit, et licet aliis ingenii viribus meliores tamen modeste et quiete sese in vita privata continere, neque temere sese ingerere in publica munera nisi vocatos, ne sua ambitione turbas excitent, et sua contumacia publicam quietem interturbent, non tam statim quam optarent eas quas expetunt dignitates assequuti: sed patienter contra Dei voluntatem illos oportet exspectare, et sese totos ipsi regendos permittere, neque si Domino videatur dona quae in illos contulit ad tempus occultare, ideo animum despondere. Neque enim, ut ait propheta in Psalmis, dignitas venit a virtute coeli, neque terrae, neque ab Oriente, neque ab Occidente. Deus igitur solus homines extollit vel deprimit prout ipsi videtur, et in ea dignitate, quae ipsi placet, elatos collocat.

Caeterum etiam hinc observandum Deum hac ratione viam fecisse consiliis suis ad finem deducendis, de Davide in illam dignitatem ad quam unctus fuerat evehendo. Sane fateor prima fronte non videri musicam istam, et citharam pulsandi scientiam, fuisse viam ad coronam, verum tamen exitus fidem facit: Deum admirabili sua providentia usum hac via ad id perficiendum. Itaque vel ipso Saule promotore, licet praeter ipsius mentem, Deus usus est. Neque enim si scivisset successorem sibi designatum Davidem ultro in aulam hominem advocasset, neque gloriam illum acquirere permisisset, sed potius pro viribus eripere vitam illi quacunque ratione conatus fuisset. Nam et infra visuri sumus Saulem ira et furore percitum, ubi Davidem animadvertit gratia valere apud homines, manum inferre ipsi et trucidare propria manu, sine occasione tamen, fuisse conatum. Quare inscius rerum futurarum Davidem ad se in aulam vocavit, et apud se retinuit: sed spe sua excidit et longe opinione falsus est. Verum Deus eum ad hoc impulit, ut hominum corda potest pro suae voluntatis arbitrio flectere et regere: et quemadmodum aquarum decursus regit et moderatur, ita regum et principum corda movet, quae licet videantur summis fluminibus vel mari magno simillima: Deus tamen vel immota facit, vel in hanc aut illam partem inflectit. Conspicuum istud est exemplo Saulis, apud quem David educatur, ipsi regi dum malo spiritu affligeretur solatium cantu citharae adferens: et ita fit ipsius virtus et prudentia omnibus conspicua, ut ita paulatim ad hominum aures ipsius fama perveniat, et gratiam illorum sibi conciliet. Nihilominus tamen hominum malitia magnopere Davidem exercuit. Nam etsi Deus illum istis virtutibus commendasset, et autoritatem illi conciliasset, et iam in possessionem regni missurus esset, tamen diu cum multis difficultatibus est luctatus, adeo ut pater, fratres, cognati, propinqui sint illi adversati, aut, si non adversati, non ausi auxilium illi ferre, sed dissimulare et rebus adversis illum deserere coacti sint. Atqui Deus eius virtutem multis egregiis factis manifestam fecerat, eique satis magnam autoritatem conciliaverat, non tantum verbis, sed multis etiam egregie factis. Sane: sed ea est hominum malitia et perversitas, sicut ante dixi, ut Dei dona flocci faciant, et pedibus conculcent: et cuius immensam bonitatem et meram liberalitatem adorare debebant, miris modis contemnant. Nos vero si quibus bene fecerimus a Deo acceptis donis, et tamen nullam gratiam retulerimus, sed potius ii, in quos benefici fuerimus, iniurias pro benefactis referant, discamus Deum velle nos in hac parte humiliari et modestiam discere, et in ipso solo conquiescere. Davidi istud contigisse videmus, quem Deus regiis virtutibus ornavit, et in dignitatis regiae spem in aula regis educari voluit, licet nullis titulis, nullis insignibus conspicuum. Sane multos hodie videas magnis et insignibus titulis gloriari, sed sine virtute tamen. Nam alius rex Hierosolymorum, alius Cypri, alius alterius cuiuslibet regni vocabitur: qui sane tituli sunt insignes, sed sine re. Cur non enim regna quorum titulis gloriantur reposcunt? Contra David, etsi vilem et abiectam vitae conditionem initio sortitus, nullis clarus, nisi opilionis, titulis: virtutibus tamen summis claruit, ut omnibus fuerit admirationi, licet pauci virtutes illas in ipso agnoscerent et laudarent: neque tamen ideo maiores animos sumpsit, aut quidquam est aggressus, etsi iam rex fuisset a Domino designatus. Quare pro inanibus illis titulis quibus plerique gloriantur Dei gratiam magis expetamus, ut re ipsa testatum faciat donorum in nos effusione, nos illi gratos et acceptos esse et ad munus ad quod ipsi placuit vocatos.

Sequitur deinceps renovatum bellum a Philistaeis adversus Israëlitas, quos illi ultro, non lacessiti neque provocati, aggressi sunt: et in tribum Iuda impetum fecerunt, in eaque castrametati sunt.

Magna quidem illi clade caesi fugatique fuerant, ut nunquam viderentur exercitum redintegraturi: quare novum et insolens illud videbatur, quod non modo rebellant, sed ultro victores antea Israëlitas invadunt. Magnopere suis viribus confisos oportuit, nam unde tantos animos sumerent, quum antea tot hominum millia ex ipsis caesa fuissent: quomodo iam denuo praeliaturi tantum exercitum colligere potuerunt, et tanta audacia Israëlitas agressi sunt? Nae Deus reiecto Saule, fecit illis animos, quoniam, ut ante diximus, Deus hominum corda regit: ac proinde qui modo magno et excelso animo nihil extimescebat, repente in ignaviam et timiditatem incidit. Contra vero qui antea timido, humili, demisso fractoque animo nihil audebat, repente magnos et elatos animos gerens quaelibet ardua leonina quadam ferocia suscipit, et in sui admirationem omnes traducit. Tali audacia Philistaeos Deus excitavit, ut coacto exercitu populum Israëliticum ultro aggrederentur, belloque lacesserent, et regionem ipsorum invaderent: et hoc potissimum ut Saul puniretur: in cuius punitionis partem populum etiam venire oportuit. Ea sunt enim divina iudicia ut nonnunquam populus pro regis delicto veniat in partem poenae: nonnunquam contra reges etiam plectantur immissa in plebem calamitate: quod mirum videri non debet, quandoquidem non sunt populi innocentes, et omni culpa vacui, quum reges peccant, et puniuntur. Sic videmus hoc loco Saulis regnum a Domino fuisse maledictum, et populum etiam dignum fuisse qui gravibus poenis multaretur, quod a Samuelis obedientia se subduxisset, quem tamen ipse Deus ipsi praefecerat, suumque veluti legatum instituerat. Equidem vero fateor Dei bonitatem tantam malitiam superasse, quemadmodum antea vidimus, sed non ita tamen ut suae vindictae locum non reliquerit, quum locus et tempus postularunt corrigi istam offensam adversus ipsum Deum admissam: etsi ad tempus dissimulavit et populi rebellionem toleravit. Quid Mosi contigerit in deserto, post culpam illam populi qui vitulum aureum conflaverit satis notum est. Nam quum ardentibus precibus saepius repetitis iram Dei populo imminentem deprecatus fuisset, et Deus populo placatus illius precibus fuisset, quod vitulum aureum conflasset, nihilominus tamen iustam illius idololatriae vindictam in tempus opportunum distulit. Sed nonne in istis magnam esse repugnantiam dixerit aliquis: Ego miserebor, et tamen vindictam in opportunum tempus differam? Sciendum itaque Deum peccata quidem remittere quum ea non punit ex tempore: sed quae deinceps punit, quod quibus remissa videbantur ad Deum serio non sint conversi, neque ipsum invocarint, et impunitatem sibi pollicentes parvi ipsius minas fecerint. At quum tam patienter nostram conversionem Deum exspectare videmus, testimonium ipsius clementiae et mansuetudinis habemus: quae tamen gravitate poenae compensetur in eos qui patientiam ipsius novis peccatis provocarint. Cuiusmodi exemplum hic populus nobis praebet adversus quem Philistaeos rebellasse, et bellum renovasse conspicimus: et castra fuisse metatos in media tribu Iudae conspicimus.

Interim tamen omnis hic apparatus videtur Davidem adiuvare, et rebus ipsius magnum pondus adferre: quandoquidem adversus Goliathum immanem illum gigantem ultro praelium solus aggreditur. Sed quam impari certamine! Nae veluti si musca elephantum, vel formica taurum vel aliquam similem feram lacesseret. Quis ergo vel mente cogitaret Davidem hac via perventurum ad summam dignitatem? Sed Deus ita solet opera sua perficere modis admirandis et nobis incomprehensibilibus: itaque quem vult attollere, deprimit: et quem vivificare, occidit, ut sacram scripturam passim loqui videmus. Atque ita fiunt eius opera notiora, quae alioquin parvi facerent homines, si modo quodam ordinario et via generali quadam operaretur: ac proinde autor non agnosceretur, neque ipsi gloria debita tribueretur, sed fortunae potius adscriberentur. Sane quum ex arbitrio nostro res succedunt, certum est, nos non ad Deum usque assurgere ut autorem laudemus: neque tam alte oculos attollere ut eius virtutem, quae tamen in illis sese patefacit, apprehendamus: quamobrem oportet Deum contra nostri iudicii et rationis sensum operari, ut eius manum agnoscamus. Exempli gratia, si David in regiam dignitatem admissus fuisset nunquam debellato Goliatho, Dei gratia longe fuisset obscurior. Sed quum certamen illud impar aggressum, et velut in immensam abyssum immersum, Deus facit emergere, et victoriam insignem ipsi de hoste concedit: quum, inquam, gigas, et quidem sic omnibus armis instructus, et in re militari exercitatus, ut rupes quaedam aut propugnaculum videretur, a Davide superatur, et eo iuvene, et inermi, nisi quod aliquot lapillis in pera pastorali sumptis, funda turrem illam et propupnaculum evertere conatus est. Nam ipsius gigantis staturam et armaturam attendite, *erat altitudinis sex cubitorum et palmi: Et cassis aerea super caput eius: et lorica squamata induebatur. Et ocreas aereas habebat in cruribus: et clypeus aereus tegebat humeros eius.* Quibus vero contra munitus armis erat David? Nae, nudus et inermis adversum tam bene armatum gigantem progreditur, exceptis paucis lapillis et funda. Quae quidem profecto nugae potius quam serium certamen videri possent. Sed hinc maior oritur occasio divinae virtutis et potentiae praedicandae: et praeparatio quaedam seu proludium ad Davidem celebriorem faciendum, donec in regni possessionem venisset: quae tamen non humano iudicio conti-

gerunt, sed potius contra humanum sensum impleta sunt. Deinceps porro quanto populus pavore perculsus sit inspiciamus; nam hostes vident in media tribu Iudae castrametatos fuisse, et interim sese intra munitiones continent. Nam etsi acies instruxerunt, praeliaturi cum Philistaeis si necessitas eos impelleret, tamen in monte constiterunt, non aggressuri hostes neque praeliaturi nisi coacti. Hic debuit populus animadvertere Dei manum sibi contrariam: nam quum in tanta rerum mutatione Saul reiectus esset, etiam immutatus est: et pro pristina illa magnanimitate et fortitudine quam acceperat a Domino, ignavus et attonitus obstupuit. Recesserat nimirum ab ipso spiritus Domini: hinc ille metus, hinc stupor, antequam ad manus adhuc ventum esset: quandoquidem cum Deus illa fortitudine quae regem decet ad subditos adversus vim hostium tutandos et defendendos spoliarat. Ergo quaecunque in bono duce desiderantur, iam ipsum deficiunt, ubi Deus spiritum suum illi ademit. Verum enimvero populus nondum ista perspexit: quemadmodum saepe Dei iudicia nostros oculos perstringunt, et fugiunt, propter innatum nobis stuporem, quo fit ut, non quidem omnino simus illorum ignari, sed negligentius illa perpendamus: et Dei opera, in quibus meditandis nostrum studium collocare deberemus, non consideremus. Ita solet sacra scriptura stuporem hominum carpere, quum ait, non fuisse diligentes in perpendendis divinis operibus. Agnoscamus itaque hanc nobis innatam socordiam, ut Dei iudicia non modo non attente ut decet consideremus, et ex iis ad salutem aspirare et ipsius iram metuere discamus, sed contra repente effluant, et ex illis nullam utilitatem percipiamus. Hinc factum ut populus Israëliticus non animadverterit Saulis stuporem a divino iudicio manare: et omnes obstupuerint, Deo licet non dubia signa vindictae suae demonstrante adversus regem Saulem, ita ut illa non ante perspexerint, quam illi alium surrogasset. Magnam autem metus occasionem oblatam populo certum est, non tantum quod Goliath ille gigas provocaret Israëlitas ad singulare certamen, ad cuius solum conspectum omnes horrebant, sed etiam quod verisimile sit Philistaeorum exercitum fuisse numerosissimum, quum antea viderimus Philistaeos in exercitu habuisse triginta millia curruum, et sex millia equitum, pedites vero tanta multitudine ut essent sicut arena quae est in littore maris. Nunc itaque quum redintegrarint exercitum, verisimile est ingentes illos secum copias duxisse, ut non immerito populus sit attonitus et obstupefactus.

Accedebat ad metum illum et summum dedecus et contumelia, quum ad singulare certamen provocantur, et ludibrio habentur phalanges Israël, gigante illo proponente ipsis iniquas leges certaminis, his verbis: *Quare venistis parati ad praelium? numquid ego non sum Philistaeus, et vos servi Saul? Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen: si quiverit pugnare mecum, et percusserit me, erimus vobis servi: si autem ego praevaluero, et percussero eum, vos servi eritis, et servietis nobis.* Sane vehementer illos oportuit istis exprobrationibus commoveri, et tantam hominis iactantiam gravius et iniquius ferre quam ipsum mortis periculum: quum praesertim nullus in toto Israëlitarum exercitu sese ad certamen adversus gigantem illum iactabundum offerret. Et sane quis non illius aspectum horreret, quem ex circumstantiis singulis, quae hic describuntur, horrendum fuisse apparet? Nam quis non ad tam enormis staturae adspectum et tales minas totus cohorrescat? adde universam eius armaturam, galeam aeream, loricam squamatam, cuius pondus erat quinque millia siclorum aeris, clypeum, ocreas aereas, et reliqua quae fidem omnem superare videntur. Denique Goliath videtur esse instar rupis cuiusdam, ad quam accedentes in ipsius potestatem venturi fuerint, ac proinde vehementer singulos terruisse, ut coram ipso non ausi sint subsistere. Magnam sane vim habuerunt ista ad Israëlitarum animos deiiciendos et in montium latebris occultandos, donec inexspectatum Deus auxilium Davidem mitteret. Dignum exemplum quod semper ante oculos ponamus, ut Deo nos castigare volente meminerimus comminationum ipsius, fore nimirum ut antequam hostes nos invaserint metuamus, et antequam ictum dederint victos nos fateamur. Sic enim Moses de Dei vindicta in rebellem populum loquens ait: *Quomodo persequatur unus mille, et duo fugarent decem millia? nonne ideo quia Deus suus vendidit eos, et Dominus conclusit illos?* Ex quibus discimus ita in Dei timore ambulandum, ut cum Paulo apostolo merito dicere possimus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Imo vel ipsos diabolos subiici nobis oportet. Sed si ab ipsius cultu recesserimus, in eo talem contumaciam ostendemus, ut ipsi bellum inferre velle videamur, et adversarium ipsum habere. Ecquis vero mortalium ipsius fortitudini et potentiae resistat? Nae, vel ipsis muscis vel insectis adversum nos vires suppeditabit, a quibus, etsi viri fortes videamur, facillime debellemur. Quod si adversus homines pugnandum erit, etsi pauci sint, Deus tamen permittet ut cum summo dedecore in ipsorum potestatem veniamus: denique incognitis nobis rationibus sic castigabit, ut nulla nos humana praesidia iuvent, non reges, non principes, licet in bellis exercitati, non propugnacula, nulla denique vis humana possit adversus Dei furorem auxilium ferre. Quapropter ex istis retineamus, metum illum ingentem Israëlitarum fuisse iustam a Deo ipsis inflictam punitionem. Namque fuerant audaciores quando et ubi

non oportuerat: quare nunc Deus ostendit quid illis tanta illa audacia profuerit, quae non modo repente effluxit, sed etiam metus ingens illos occupavit, ut neque vires, neque consilium quo se tuerentur haberent, sed tanquam semimortui ad suorum hostium conspectum obstupuerint, et animum illis resistendi, licet viribus satis instructi, non habuerint. Sed malum longe gravius istis omnibus accessit, turpis illa gigantis gloriatio, de populo subiugando cum Dei ipsius contumelia coniuncta. Nae si in solum populum dedecus recidisset, parum id fuisset: sed quum impius ille gigas in ipsum Deum viventem insurgat, quasi populum, quem in suam clientelam receperat, tutari non posset, nec e suis manibus eripere, quis vere pius et religiosus homo non magnopere animo commoveretur? Verum enimvero maximam populi partem adeo stupidam videmus ut istis non afficiatur: quos contra graviter commoveri oportebat. Sic pios et religiosos viros conspicimus, etsi dedecore et ignominia appetantur, non tamen propriis iniuriis tantopere affici et commoveri, quam quum Dei contemptum animadvertunt: sic audimus conquerentem in Psalmo prophetam, et vehementer se excruciantem, quum improborum voces illas audiret: *Ubi est nunc ille Deus vester, quur non vos servat nunc?* Atque huc impietatis devenerat profanus ille Goliath, qui non tantum res creatas aggreditur et contumeliis afficit, sed in ipsum Deum viventem qui adorabatur in Israële est iniurius et contumeliosus. Ac sane certum est Deum aliquando permittere suum nomen blasphemari propter eos qui profitentur se ipsius populum et haereditatem. Et impii, ut impelluntur a diabolo, quaerunt in nobis occasionem fremendi adversus Deum, et adversus eum insurgendi, et sacrosanctum ipsius nomen contumeliis proscindendi. Atque proh dolor! nimium frequentia sunt hoc saeculo istorum exempla. Nam quoniam evangelii reformationem profitemur, nonne quotquot evangelio resistunt, et suam idolomaniam et superstitiones pertinaciter tuentur, semper sunt in excubiis, et nostras actiones explorant, si forte occasio illis adversus Deum blasphemandi detur, et adversus salutis doctrinam virus suum effundendi? Ac licet occasionem non habeant calumniandi, nullum tamen latrandi canum instar finem faciunt, si mordere non possunt. Verum si nos adeo vesanos esse contigerit, ut professioni non respondeamus, et vita nostra professionem arguat mendacii, si nempe nos Dei filios, si fideles et evangelii doctrinam sequi profiteamur, et interim iniquitas nostra palam conspiciatur, et Curios simulantes bacchanalia vivamus, sane nostra culpa Dei nomen sacrosanctum impiorum blasphemis vocibus exponimus. Istud autem Deus permittit, ut crimen nostrum tanto gravius fiat, et ideo nostra etiam maior condemnatio. Idem iis omnibus contingit qui negligenter aut temere Deum colunt, et maxime conspicuum est in Israëlitis, quos Deus, quoniam legem et prophetas reliquerunt, et nominis divini contemptui occasionem praebuerunt, graviter increpat: Vos inquit, causa estis quod nomen meum blasphematur inter incredulos, quid amplius adversum me potestis? Nae iste cumulus est impietatis, quum propter vitia et peccata vestra profanis occasio datur nomen meum blasphemandi.

Quamobrem exemplum istud est diligenter notandum. Nam etsi hodie Goliath non vivit in terris, multos tamen successores et illius similes aetas nostra progenuit, plenos arrogantia et ferocia, qui nullum finem faciunt Deum ipsum et verbum ipsius veluti cornubus impetendi. Discamus itaque vitam nostram tam integre et sincere instituere, ut improbis os claudatur, et confusione operiantur, ne nobis evangelii profanatio et contumelia merito possit imputari. Sane fateor improbos non propterea finem facturos adversus Deum blaterandi, et nomen ipsius discerpendi, si possint, et verbum ipsius blasphemis vocibus proscindendi, licet nullam ipsis occasionem praebuerimus: sed si fiat, erimus extra culpam, et tandem etiam Deus in illorum capita blasphemas illas voces et contumelias derivabit, et in graviorem condemnationem praecipites dabit. Danda igitur nobis opera et in hoc summis viribus incumbendum, ut omnem occasionem captantibus adimamus, Pauli apostoli praeceptum hac in re sequentes, et, quandoquidem evangelii doctrinam vitaeque sanctimoniam profitemur, re ipsa nos tales quales haberi volumus exhibeamus. At si vero, Dei gratia, sic vixerimus ut nullam istis Dei contemptoribus blasphemandi divini nominis occasionem dederimus, et huius criminis rei fieri non possimus, dolendum tamen est ex animo et vehementibus gemitibus lugendum, quum impiorum tam effraenem esse contumaciam audimus, ut Dei nomen veramque religionem contemnant, et blasphemis vocibus proscindant. Hic intueamur boni illius Ezechiae regis exemplum, qui, quum ad suas aures pervenissent Rabsaces illius insanae voces, quibus Deum vivum irridebat, dicens illum non potentiorem fore adversus dominum suum Sancheribum diis aliarum gentium: licet bonus ille rex sciret id sua culpa non contigisse, et conscientia ipsi restaretur apud Deum et ipsius angelos virtuti suae potius quam vitio tribui quae obiiciebantur, tamen scissis vestibus coram Domino testatus est, quanto divinae gloriae zelo arderet. Illius nos zelum et fervorem decet imitari: Deoque sua relinquere iudicia, qui blasphemos illos suo tempore tandem est ulturus et gravissimis poenis puniturus. Licet vero Deus improbos et blasphemos ulciscatur suo tempore, et in ipsorum capita blasphemias

omnes derivet, et fideles sibi bene conscii sint nullam se istis occasionem dedisse tanti contemptus divinae maiestatis, nihilominus tamen debent vehementer affici perditorum illorum hominum blasphemiis, divinique numinis vindictam horrere. Ideo iusti iubentur bene in Domino sperare, et non dubitare quin Deus improborum violentiam reprimat, et furores compescat hostium iniuria iustos opprimentium, et adversus ipsum Deum tanto furore insurgentium. Itaque si nobis bene conscii sumus, fremant licet veritatis hostes, veramque doctrinam irrideant, et conentur nos in eundem secum furorem inducere, et a sincero Dei cultu deducere, ne dubitemus quin ipse Deus a nobis invocatus sincero affectu in ipsius timore perseverantibus causam nostram suscipiat, et hostes nostros tanta calamitate feriat, ut ne vestigium quidem illorum amplius appareat, ut propheta loquitur in Psalmo 37. Nam quotiescunque virus suum despumant et suam rabiem adversus salutis doctrinam evomunt, minime dubitandum quin se ipsos in laqueos induant, et sua tam effraeni arrogantia in horrendam et stupendam condemnationem praecipites coniiciant. Atque ista meditanda sunt ex Goliathi huius insolentia, quem non puduit adversum Deum viventem trophaeum erigere, non contentum populo Dei illusisse et dedecori habuisse, et cum ignominia et summo contemptu ad singulare certamen provocasse.

Quod vero deinceps Saul dicitur ad istos Goliathi clamores obstupuisse, et totus cum ipso populus, demonstrat quod ante diximus, recedente spiritu Domini ab ipso, nullas eius fuisse amplius vires, quandoquidem propter ingratitudinem Dei donum ei fuerat ademptum. Nam si qua in ipso virtus, si qua fortitudo fuisset, millies potius mortem oppetere debebat quam ferre tot blasphemis vocibus Dei nomen lacerari et dedecore affici. Sed attonitus haeret cum toto populo pariter obstupefacto. Ionathani quidem magnos animos ante vidimus, sed iam etiam obstupefactus non prodit ad certamen, sed sese cum reliquis intra castra metu continet. Neque propterea reprobatum ipsum a Deo dixerimus, nisi quod Davidi regiam dignitatem cessit: et quidem ultro, quod mansuetus et placidus Dei voluntati resistere noluerit. Ille vero, ut ante diximus, sua fortitudine usus, agnovit tamen Dei potentiam non esse positam in militum multitudine et robore: quare ergo nunc ista non revocat in memoriam, cur non adversus Philistaeum Dei virtute fretus certamen suscipit, et toti populo spem bonam et animos facit? Verum in ipso, ut aiunt, capite malum haerebat, ex quo in totum corpus effundebatur: et quod Saulem Deus condemnasset, regnoque abdicare decrevisset, ipsius iudicium in universum etiam extendi populum oportebat. Pariter etiam apparet populum nullo Dei gloriae studio fuisse affectum, sed attonitum et obstupefactum haesisse. Verum enimvero si de suis viribus diffidebant Israëlitae, nonne Dei favor ipsis paratissimum erat subsidium? Cur non igitur ad Deum precibus ardentissimis confugiebant? Sed Dei non meminerant, metus illorum mentes occupaverat, itaque de remedio adversus tantum malum non cogitaverunt. Ex quo apparet, Deo spiritum suum ab hominibus subtrahente, non modo destitui illos consilio et viribus ad resistendum hostibus, sed ne cogitare quidem de remedio, nempe non meminisse Deum satis potentem ad ipsos protegendos et invincibiles efficiendos, et promptum ad eos exaudiendos qui sese in ipsius clientelam recipiunt. Sed miser iste populus nihil nisi metum et terrorem concipit viso Goliatho, Deique interea non meminit: aut si meminit tamen ad ipsum precibus non confugit. Ex quibus discimus tanto studiosius in Deum sensus omnes nostros coniicere, et ardentius ipsum precari, ut nos in suam clientelam recipiat, et in omnibus rebus adversis imperterrito et constanti animo gratiam perseverandi largiatur: certo persuasis Deum nos ex omnibus periculis mortis eruturum, etsi mille mortes nos undique circumdederint, ut loquitur propheta in Psalmis. Itaque animo confidenti Deus est invocandus, et minime dubitandum, quin nos ex animo invocatus exaudiat. Ac licet non simus stupidi et insensibiles, et sit nobis adversus plurimas tentationes certandum, tamen certum est omnes calamitates et tentationes nobis in summam laetitiam convertendas, ut in omnium calamitatum exitu re ipsa Deum nobis protectorem et patrem experiamur esse velle, modo ipsi talem obedientiam reddamus, quam liberi debent parentibus: et ita metum omnem superemus. Neque vero tantum in summo quodam discrimine divinum nobis auxilium est sperandum, sed persuasos esse oportet quamdiu in terris vivimus, Deum nobis nunquam defuturum, ac si pro nobis fuerit, nullam tantam esse hominum vim quae nobis exitium afferre possit, quamdiu sub alarum ipsius umbra delituerimus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXI.

12. *David autem erat filius viri Ephrataei, de quo supra dictum est, de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isaï, qui habebat octo filios, et erat vir in diebus Saul senex, et grandaevus inter viros.* 13. *Abierunt autem tres filii eius maiores post Saul in praelium: et nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, et secundus Abinadab,*

tertius quoque Samma. 14. *David autem erat minimus. Tribus ergo maioribus sequutis Saulem* 15. *Abiit David, et reversus est a Saul, ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem.* 16. *Procedebat vero Philistaeus, mane et vespere, et stabat quadraginta diebus.* 17. *Dixit autem Isaï ad David filium suum: Accipe fratribus tuis ephi polentae, et decem panes istos, et curre in castra ad fratres tuos.* 18. *Et decem formellas casei has deferes ad tribunum: et fratres tuos visitabis, si recte agant: et cum quibus ordinati sunt, disce.* 19. *Saul autem et illi, et omnes filii Israël in valle terebinthi pugnabant adversus Philistiim.* 20. *Surrexit itaque David mane, et commendavit gregem custodi: et onustus abiit, sicut praeceperat ei Isaï: et venit ad locum Magala, et ad exercitum qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine.* 21. *Direxerat enim aciem Israël: sed et Philistiim ex adverso fuerant praeparati.* 22. *Derelinquens ergo David vasa quae attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, et interrogabat si omnia recte agerentur inter fratres suos.* 23. *Quumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius adscendens, Goliath nomine, Philistaeus de Geth, de castris Philistinorum: et loquendo eo haec eadem verba audivit David.* 24. *Omnes autem Israëlitae videntes virum, fugerunt a facie eius, timentes eum valde.* 25. *Et dixit unus quispiam de Israël: Num vidistis virum hunc qui adscendit? ad exprobrandum enim Israëli adscendit. Virum ergo qui percusserit eum ditabit rex divitiis magnis, et filiam suam dabit ei, et domum patris eius faciet absque tributo in Israël.* 26. *Et ait David ad viros qui stabant secum, dicens: Quid dabitur viro qui percusserit Philistaeum hunc, et tulerit opprobrium de Israël? Quis est enim hic Philistaeus incircumcisus qui exprobravit acies Dei viventis?* 27. *Referebat autem ei populus eundem sermonem, dicens: Haec dabuntur viro qui percusserit eum.*

Magna sane et inaestimabilis virtus eius est qui vitam agit privatam, quietam et securam, non invidens aliis summos honores et dignitates. Notum enim est quam altas radices agat natura in hominibus superbia, ut quisque cupiat eminere et in alios imperium obtinere. Quare difficile est intra modestiae et humilitatis terminos sese continere, suaque conditione contentum esse, vilemque et abiectum haberi, aliis ad summos honores et dignitates evectis: et Deo placide inservire, non sollicitante concupiscentia neque impellente ad honorum cupiditatem: singularis, inquam, illa est virtus. Et vicissim rara virtus est, si quis honoribus, dignitate, gratia et autoritate praeditus non effertur neque insolescit: sed sese totum Dei cultui addicit, et pro viribus proximorum utilitati studet, et quo maioribus donis a Deo donatus est, eo se magis Deo et proximis devinctum agnoscit. Si quis igitur in summam dignitatem aliquam evectus non insolescit neque arrogantia tumet, sed in ea se modestia continet, ne alios contemnat, et suae conditionis meminerit, laudabilis sane virtus etiam est. Tertia quaedam ad istas accedit virtus longe illis superior, quum nulli honores, nulla dignitas hominem a sobrietate et modestia potest dimovere: sed potius ex illis agnoscit, se a Deo in eam dignitatem evectum explorari et ad modestiam erudiri: ac proinde si de dignitate deiici et parvum fieri contigerit, sua conditione gaudet, et pristinam dignitatem facile obliviscitur. Profecto si quis aequo animo tantam mutationem ferre didicit, ut licet in autoritate collocatus tamen modestiam colat, et si abiectam conditionem vitae ingressus sit non aegre ferat: sed quaecunque vitae ratio fuerit, sive dives, pauperis animum retineat, sive pauper, ne opes affectet, et quaecunque mutatio contingat, patienter casus omnes ferat, magnum illum ego virum, et insignibus virtutibus eximium iudico. Hanc virtutem coluisse Davidem ex hoc loco fit conspicuum, ubi audimus ipsum postquam factus fuisset Saulis armiger, et in gratia esset apud Saulem, reversum tamen in domum paternam et ad ovium pascua, et rusticam vitam egisse. Nullae illum sane delitiae aulicae, nulla pompa retinuit quin ad ovium septa reverteretur, quasi nunquam ab illis recessisset. Certum est enim quae hoc loco recensentur contigisse ex quo David in Saulis aulam advocatus fuerat, et gratia multum apud proceres valebat. Fidem huius rei faciunt expressa textus verba, quibus dicitur David a Saule abiisse, et reversus esse ad pascendas oves: et deinceps etiam videbimus illum fuisse istius dignitatis participem. Nam si antequam in regiam aulam vocatus fuisset, Goliathum ad certamen provocasset et superasset, quaerentibus servis Saulis quendam qui coram ipso, quum a spiritu malo vexaretur, citharam pulsaret, et David vocatus esset, nonne ex signis istis fuisset agnitus, eum nimirum esse iuvenem illum qui Goliathum gigantem singulari certamine vicisset? Sed quum primum ad Saulem venit, tanquam ignotus et nunquam antea visus est adductus.

Verum tamen quaedam hic oritur non parva difficultas. Nam paulo post videbimus Saulem de Davide, quum se ad singulare certamen offerret, inquisivisse quis esset, quasi nunquam eum antea conspexisset: et a victoria reversum quaesivisse ex Abnero, unde genus adolescens ille duceret, quasi nulla unquam de ipso apud regem facta esset mentio. Verum ex eo fit conspicuum Saulem non modo perturbata mente fuisse, sed etiam stupida et hebeti: et a Deo sic in reprobum sensum fuisse coniectum, ut ne inter homines quidem discerneret eos quorum utebatur ordinario ministerio. Caeterum Davidem

hic animadvertimus e domo paterna vocatum, ut coram Saule pulsans citharam, eum a spiritu malo recrearet, quem Deus Saulem castigaturus immiserat, non ambivisse illam dignitatem; neque sese ultro obtulisse, neque obliquas vias quaesivisse quibus ad eam perveniret, ut solent ambitiosi, licet coram hominibus morbum occultum non detegant, sed intus foveant illam cupiditatem sibi autoritatem quaerendi, et gratiam apud homines retinendi, ut pedetentim et quasi gradatim ad altiora perveniant. Nihil tale in Davide, sed contra longe a tali cura remotae ipsius sollicitudines. Nam etsi Samuelis ipsius ministerio fuisset unctus, et sciret se a Deo regem in posterum designatum, non tamen exercetur ulla regnandi cura vel sollicitudine, sed potius in commissam a patre sibi provinciam totus incumbit. Ubi vero in aulam venit vocatus, non est aulicis honoribus delinitus neque inebriatus, neque ventis vela dedit pristinae conditionis immemor: sed ubi facta ipsi est domum paternam revertendi potestas, non erubuit reverti et ad pascendas oves animum applicare, quasi nunquam aula regia salutata. Hic ergo locus etsi Davidis singularem virtutem et animi constantiam commendat, nobis etiam ad instructionem proponitur, ut Davidem imitari singuli pro viribus studeamus. Quandoquidem enim figura fuit Domini nostri Iesu Christi, certum est toti ecclesiae proponi exemplar imitandum, ut virtutes illae quibus fuit insignis, nos quales esse debeamus erudiant. Quare quum Davidem audimus regi licet gratum et acceptum, tamen ad lares patrios reversum, ut eius Saul amplius non meminerit, inde discimus comprobari experientia vulgatum istud dictum, regum ministerium non esse haereditatem: et eum qui ad summum aliquem dignitatis gradum in aula pervenit, momento posse excidere. Nempe Deus homines ita solet nonnunquam exercere, ne in rebus istis terrenis collocatam suam felicitatem putent: nonnunquam vero castigare temerariam et stultam opinionem, eorum qui ad honores summos evecti montes aureos sibi pollicentur, et se homines esse non meminerunt, excaecante illos honorum splendore. Deum itaque tantam arrogantiam oportet reprimere et coërcere. Caeterum hic in genere retinendum quod pulchre docet Salomon, sub coelo tot tantasque mutationes et conversiones fieri, ut qui hodie ditissimus, eras futurus sit pauperrimus: qui summum dignitatis occupat fastigium, perendie sit inter infimae conditionis homines habendus, Deo pro arbitrio suo miseros mortales castigante et exercente. Quare cavento qui sedent ad rerum gubernacula, ne supra modum efferantur: sed suae conditionis memores diligenter munus ad quod vocati sunt exercento: et persuasi sunto Deum autorem istarum dignitatum easdem gratas habere, et in hunc finem instituisse, ut proximis quisque in sua vocatione serviat, ut nulla tanta sit dignitas quae non teneatur proximis inservire, si ad dignitatem illam vocatus officio fungi velit. Deinde et deiici et deprimi discunto, quoties Deo videbitur: neque conditionis mutationem aegre ferunto, neque si Deus illos in humili conditione esse velit animum despondento. Sed forti praesentique animo sunto, quicunque casus acciderit: quod fiet si humilitatem sectentur, et in sua vocatione modeste se contineant.

Et de Davidis exemplo hactenus: sequitur deinceps, illum fratrum fuisse minimum, quum octo essent: et iis verbis magis commendatur erga Davidem Dei gratia, quem etsi nulla prae fratribus specie externa commendabilem, tamen ipsis anteposuerit. Et quidem hic tres ipsius fratres maiores natu nominantur ad bellum a patre missi, ut appareat vel ipsius patris iudicio Davidem parvi factum fuisse. Nonne vero tamen ipse pater de Dei voluntate per Samuelem certior factus fuerat, electum a Deo Davidem, et Sauli successorem designatum? quid ergo ipsum tantopere despicit et reiicit? Nam fere fit ut si quis pater in liberorum aliquo notam quandam futurae virtutis, et coniecturam aliquam futurae dignitatis habeat, in eo maxime acquiescat voluptatemque capiat. Sane Isaï non tantum coniectura, sed promissis divinis magnum aliquid sperare iubebatur: nam expressum erat Samuelis oraculum, unctione externa confirmatum, Davidem in Israële regnaturum: quare ergo non habuit illum in maiore pretio? Nae Deus hoc permisit, ut sua gratia sic longe fieret illustrior. Nam si Davidem pater ultro promovisset, et ad bellum cum reliquis fratribus sub vexillis Saulis misisset, visa fuisset humana quaedam ratio viam Davidi ad dignitatem illam fecisse, ac proinde gratia et benevolentia Dei fuisset obscurior. At quum tres filii Isaï maiores post Saulem in praelium abiisse dicuntur, et nomina illorum Eliab, Abinadab, Samma exprimuntur, David autem fuisse minimus: et dimissus a patre ad fratres in castris visitandos dicitur, et modo pecudes in agris curasse, modo ad fratres excurrisse. Sane David longe remotus ab omni dignitate videbatur, qui modo in pascua ducendis ovibus, modo in fratrum ministerium operam suam navaret: contra vero fratres optimam rationem habere ad summos honores perveniendi. Verum divina providentia Davidem voluit et reiici et ad haec abiecta ministeria vocari, ut ad rerum gubernacula deinceps vocatus, illustriorem erga se Dei bonitatem faceret. Nam, obsecro, qua humana industria, quibus consiliis, Davidem momento de humili et abiecto regem factum dicemus? An rebus praeclare gestis? an hominum gratia et favore? an ipsius patris consiliis, qui a Samuele regnaturum olim acceperat, et proinde ad illos honores viam ipsi fecerit? Minime

gentium. Nam quum Deus per prophetam praedixit, se designare Davidem regem: tum videtur factus eo remotior et alienior. Quare hic in primis consideranda Dei providentia praeter admirabilem bonitatem: sunt enim haec omnia praeter hominum opinionem gesta, et humano captui incomprehensibilia. Ecce enim Goliathus exercitum Israëlitarum lacessebat et ad singulare certamen provocabat: cuius clamoribus adeo sunt obstupefacti totius exercitus animi, ut omnino conciderint, et fractis viribus iam iam sine praelio videantur in Philistaeorum potestatem venturi: tanta fuit istius gigantis gloriatio, quum nullus adversus eum auderet prodire. Res itaque deploratae videbantur, et ultimo esse loco. Interim vero ubi erat David? Oves in pascuis vel in stabulis curabat: quare longe a Goliatho remotus populo ferre auxilium non poterat. Sed eum pater, rerum futurarum inscius, ad fratres visitandos in castra mittit: sola illum cura filiorum exercet, valeantne, et quid rerum agant: itaque victum et opsonium ad aliquot dies perferri iubet. Sed interim David quasi Dei manu in castra deducitur: neque enim ista fortuito contigerunt: sed admiranda et incomprehensibili Dei sapientia gesta sunt: caecutientibus interim hominibus, divinorumque consiliorum prorsus ignaris. Deus ergo Davidem arcano suo consilio ducit in castra, exitum quem deinceps audituri sumus habiturum. Non ergo abs re hic repetitur Isaï habuisse octo filios, quorum minimus erat David, et quidem in agris pascens oves, et abiectissimus in domo paterna. Sed Deus illum in castra venire vult. Qua vero occasione? Nae ad fratres missus a patre, de opere divino quod sequutum est non cogitabat. Sed Deus ita solet opus suum promovere, ut nobis instrumentis utatur ad consilii sui impletionem, illius tamen ignaris. Ac proinde laudi duci nobis non debet quidquid a nobis perficitur. Sed suam potentiam Deus ita patefacit, quum nostra opera utitur, ut licet prorsus divini consilii ignari, tamen faciamus quae ne cogitatione quidem existimavissemus posse contingere. Sane David non veniebat in castra ea mente, ut tam insigne facinus, apud omnes aetates summis laudibus efferendum faceret, populum nempe Dei liberaret et in libertatem assereret. Longe aberat ipsius cogitatio ab hoc facto. Quanquam quum opus ipsum aggreditur, re ipsa testatum facit, se a Deo singulari constantia et invicta fortitudine iam ante donatum: sed tamen consilium ipsius non fuit initio nisi fratrum visitatio. Hinc discamus Deum, licet nos ad aliquod ministerium vocet, et spiritus sancti sui donis excellentibus exornet, nonnunquam tamen insigne aliquod opus facturos tanquam caecos ducere, et ita transversos agere, ut quis futurus sit exitus ignoremus: tandemque oculos aperire, et animos facere, viamque quam nos sequi velit aperire. Verumtamen ut deiiciamur et humiliemur, et illi gloria omnis tribuatur, nos ad aliquod tempus ignaros voluntatis ipsius ducit, et tamen ita regit ut ad optatum finem deducat, opusque suum perficiat. Atque ista satis usitata sunt, modo velimus observare. Quam multos enim videas Dei servos in qualibet vitae conditione, et variis functionibus quorum opera Deus utitur, et ratione admiranda et non usitata suum opus per ipsos perficit, quos si tamen intuearis, et quomodo praeparaverint se ipsos, et quae initia fuerint eorum quae Deus per ipsos effecit, illos nunquam cogitasse de istis, sed ab iis semper potius alienos fuisse, et in contrarium spectasse, et a Deo repente afflatos et impulsos comperies. Hic igitur diligenter animadvertamus, Deo volente nostris laboribus benedicere, et uti nostra opera ad ecclesiae suae commodum, et ad sui nominis gloriam, non offerri nobis ullam occasionem gloriandi, et nos efferendi, siquidem operis primordia et primi motus non a nobis proficiscuntur: sed potius agnoscendum nos omnia Deo accepta referre debere, a quo tanquam caeci deducti sumus: ac proinde non nostris viribus, non industriae nostrae, quidquid laude dignum a nobis gestum est, attribuendum, sed uni Deo gloriam omnem tribuendam. Haec itaque meditemur in illorum verborum expositione, Davidem venisse in castra, nullum alium in finem quam ut fratres visitaret, ipsorumque statum patri referret: ac proinde fuisse futurorum ignarum, quae tamen Deus noverat et ipsum ad illa perficienda deducebat, cuius rei deinde fidem fecit exitus.

Porro sequitur patrem misisse filiis qui in castris erant, ephi polentae, puta ad pultem conficiendam, quod quum in tabernaculis essent non facile carnes, aut pisces, aut aliud tale opsonium nancisci poterant. Et praeterea quod in illis orientalibus regionibus longe maior servaretur sobrietas quam in quibus vivimus. Et istud etiam hodie videre licet in Turcis, qui parvo contenti vivunt, quum aliis qui aliter assueverunt multum obsoniorum vix sufficiat. Ergo ex regionis illius more Isaï filiis mittit aliquantulum polentae, cum decem panibus: quibus adiicit decem formulas casei ad tribunum deferendas, vel decem recentes ac molles caseos, vox enim Hebraea ambigua est, et pro formulis, vel pro mollibus caseis accipi potest: et malim de mollibus caseis intelligere, sed parvulis et non magni pretii. Deinde fit mentio pignorum: quum ait Isaï, pignora eorum tolles: quod varie solet exponi: Alii enim de symbolo accipiunt, quod solebant accipere ne viderentur exploratores in castris. Alii pignora intelligunt, quae dederant fratres, ut iubeat Davidem solvere quod mutuo acceperant, et pignora ad se referre. Sed non sunt ista tanti momenti ut sit in illis diutius immorandum:

consuetudo tamen istius populi est observanda. Nam ex istis apparet populum suis sumptibus militasse: quae non parva fuit tentatio: siquidem Deus promiserat illos terram illam inhabitaturos placide et quiete quam ipsis dabat: sed magna cura et sollicitudine coguntur domi vivere et parce, ut possint iis qui in castris erant victum et annonam suppeditare. Verum oportebat ipsos agnoscere se datam sibi libertatem suo vitio perdidisse. Et debent ista diligenter a nobis in eruditionem nostram expendi. Nam fere fit ut nisi Deus nobis ex animi nostri sententia et voto suppeditet quae cupimus, adversus ipsum obmurmuremus, Deumque velut in causam vocemus, iis quae nobis ex mera liberalitate dat non contenti: et, quod longe deterius est, ad diffidentiam sollicitemur, quum non perficit ea quae nobis persuaseramus: et si prospera omnia polliceatur non intueamur, neque ipsum nos ad suum cultum et honorem hortantem audiamus: quin potius sponte ipsum provocemus et ipsius gratias repellamus. Quid mirum igitur si nos afflictionibus diutius premi permittit, si multis calamitatibus persequitur, et quo tempore optaremus non adfert auxilium? Quare, inquam, ista miraremur quandoquidem eius iram indesinenter provocamus, et quominus se patrem nobis ostendat impedimus? Itaque quum veteres illos patres videmus non bene et commode semper in terra illa promissa vixisse, et non omnia ex animi sententia ipsis successisse: sed saepe domi in summis angustiis fuisse, saepe foris ab hostibus lacessitos, et praedae ac rapinis expositos, et in ancipiti statu fuisse, aliis adversus hostes praeliantibus, aliis vero domi victum et annonam ipsis procurantibus, discamus nos ipsos intueri et explorare, nostrarumque afflictionum causam peccata nostra esse agnoscamus. Hinc enim faciendum exordium. Deinde patienter feramus a Deo nostram patientiam et obedientiam explorari, ac in ipsius timore semper ambulemus, licet per ignes et aquas multa pericula immineant, et multae calamitates nobis paratae videantur.

Postquam vero David in castra venisset, et de fratrum statu inquireret, ecce auditur tumultus ad arma concurrentium, et se ad pugnam utriusque aciei parantis concursus: *et apparuit vir ille stans inter duas acies, adscendens Goliath nomine, Philistaeus de Geth, de castris Philistinorum, et loquente eo, audivit David. Omnes autem Israëlitae quum vidissent virum fugerant a facie eius, timentes eum valde. Et dixit unus quispiam de Israël: Num vidistis virum hunc qui adscendit? ad exprobrandum enim Israëli adscendit. Virum ergo qui percusserit eum ditabit rex divitiis magnis, et filiam suam dabit ei, et domum patris eius faciet absque tributo in Israël.* Sane audiebant quidem omnes gigantis provocationem, sed alii alios intuebantur attoniti: nullus audebat prodire ad inaequale certamen: sed metu perculsi et despondentes animum diffugiebant. Sed David sermonem excipiens ait: Ecquis vero iste est incircumcisus, qui exprobravit aciem Dei viventis? Hic in primis observandum quod superius attigimus, Deum ita prostravisse animos populi, ut nulla Saulis, nulla Ionathani, nulla denique ullius in toto exercitu virtus et fortitudo fuerit, etsi fuit numerosus. Antea tamen Ionathani fortitudinem audivimus, qui ausus etiam fuerat Philistaeorum cohortem solo armigero comitatus aggredi, ut temeritas potius quam fortitudo dici debere videretur. Nam quis fortitudinem dicat quum se in evidentissimum periculum aliquis coniicit sine spe auxilii? Quum igitur Ionathanus in ipsum praesidii locum solus armatus cum armigero inermi progrederetur, et procul ab omni auxilio cohortes hostium armatas aggrederetur, quis non temeritatem illud facinus dicat potius quam fortitudinem, nisi agnoscamus divinitus illi factos animos datamque fortitudinem? Sed ubi iam erat illa Ionathani virtus? quare gigantis illius congressum horret? Sane apparet ipsum virtute divini spiritus fuisse privatum: quod nimirum vellet eum Davidi cedere. Quamobrem haec omnia divina providentia fuisse administrata certum est, divina vindicta Saulem persequente, quod a recta mandatorum Dei via deflexisset, ut ante vidimus. Denique nullum fuisse in toto illo exercitu, qui Goliatho respondere sit ausus conspicimus, quod Dei proprium sit vires et fortitudinem timidis et imbellibus largiri, et contra frangere animos fortium, et ita dissolvere ut instar aquae diffluant: et quorum antea virtus videbatur invicta, et nullis terreri posse periculis, sic momento immutare, ut vel ad umbrae suae conspectum paveant. Quamobrem discamus nos totos Deo permittere, et in ipsius manus nos tradere, ut in omnibus nostris negotiis ab ipso regamur, et consilio, prudentia, viribus muniamur prout necessitas postularit: scientes nos non posse quae sunt eventura providere, nisi ipso nobis oculos aperiat et illustret: ut merito sibi hanc autoritatem et potentiam tribuit dandi vires, sapientiam et iudicium in omnibus nostris negotiis, quum ipsum sine simulatione et hypocrisi precabimur. Et praeterea fore ut si calamitates ingruant, et multis iniuriis et calumniis ab hostibus undique premamur, metuque diffugiamus, animos faciat, et in infirmitate nostra viribus nos suis sustentet, suique spiritus virtute muniat. Quid enim nobis miseris sine Dei auxilio fieret? Nae tanto metu trepidaremus, ut vel ipsi pueri maiores animos gerant, et virtute maiore praediti videantur. Deinde hic observemus quam audaces et fortes homines hic appareant in aliis excitandis, quum nemo tamen audeat ipse certamen suscipere. Nam narratio illa tota videri posset puerilis, eorum qui dicunt

magna regis esse promissa, quibus ad certamen possit aliquis commoveri, nempe multis divitiis a rege donandum eum qui gigantem illum debellarit, et praeterea filiam regis in matrimonium accepturum, generumque regis futurum. Quae in castris satis nota fuisse videntur. Sed cui, quaeso, narrantur? Nam quis Davidem unquam existimasset tam arduum certamen suscepturum? Quare verisimile est milites ita sese mutuis colloquiis cohortatos: Ergone iste gigas tantum Israëlitis dedecus inuret? Nemone uspiam erit qui certamen adversus eum suscipiat? Mirum sane ni fiat: rex enim filiam suam promisit praemium illi qui Goliathum certamine singulari prostrarit, et opes ac divitias multas largietur, domumque nobilitabit, ut tributis et vectigalibus omnibus sit libera. Nullusne ad tanta praemia sese offeret? Nemone auxilium in tanta difficultate feret? Nullusne in tanto exercitu reperietur qui singulari certamine cum gigante illo congredi audeat? Denique singuli videntur suis commilitonibus animos facere voluisse, quos ipsi non habebant, quandoquidem quisque pro se periculum fugiebat et aversabatur. Neque istud mirum videri debet quod experientia ipsa comprobatur. Nam si de subeundis periculis aut aliquo munere difficili suscipiendo agitur, quisque peritus est et eloquens in aliis ad illud adeundum cohortandis, neque desunt rationes quibus eos impellant: Eia agite sodales, non tam ardua res neque tam difficilis quam prae se fert. Semel arrodendum fraenum et aliquid audendum. Si praeda facienda, si spes aliqua lucri uspiam apparet, quis non etiam vitae suae periculo conatur rem aggredi? Ecquis vero vir fortis tam angustis rebus periculum subire refugiat? Denique nemo non est eloquens in aliis cohortandis: sed nemo tamen vult subire periculum, nemo non appetit quiescere et in tuto esse. Pauci reperiuntur qui rebus difficilibus vitam profundere parati sint, etsi multi valde sint eloquentes in rationibus explicandis, ob quas non sit ullum vel vitae periculum refugiendum. Hunc morem licet hoc loco nobis tanquam in speculo contemplari. Nam totis castris haec fuisse inter milites colloquia videntur: Nemone adversus Goliathum progredietur, quum tam eximia sint a rege proposita praemia! Sed interim nemo illorum sese offert, singuli sibi timent et periculum fugiunt. Quamobrem tanto diligentius haec doctrina est meditanda, quanto gravius peccatur a multis, ut Deum precemur ne permittat, aliis animum despondentibus et adire pericula recusantibus, nos segnescere et pavore diffugere, sed quum necessitas flagitarit parati simus vel vitae dispendio quaelibet adire pericula, ut officio nostro secundum vocationem nostram fungamur. Et quo magis alios deficere viderimus eo magis ad faciendum officium incitemur, neque aliorum effugia moremur qui alieno plerumque exemplo se tueri volunt: Non videmus, inquiunt, alios de istis commoveri, et si nos ultro istud aggrediamur, veniemus in aliorum contemptum, et ipsi nos irridebunt. Et istis effugiis occasionem quaerimus segnitiem nostram et ignaviam occultandi. Nos itaque contra, ut ante dixi, si deficere alios viderimus, audentiores simus, Deumque vocantem nos cognoscamus, et auxilium promittentem, quasique manu ducentem sequamur. Neque miremur si alii fugiant, quemadmodum ne mirari quidem debemus, si isti de quibus hic agitur, sese mutuo quidem hortantur, sed interim singuli pedem referunt, et pro viribus periculum fugiunt, et quum res postulat, officio desunt. Nae oportebat ipsos suam ignaviam et inertiam accusare, sed alii alios increpant, quisque miratur nullum moveri promissis regiis, sed nemo tamen rem aggreditur. Sane sic videas hodie multos, qui, tot malis et vitiis ac corruptelis inter nos regnantibus, commoventur magnopere, et diligenter in aliorum vitia inquirunt, et cernunt acutum: et modo hunc, modo illum carpunt, gravique sententia feriunt, denique a maximo ad minimum omnes communi consensu in vitia et corruptelas invehuntur: et dum in alios sententiam ferunt, se suo suffragio, licet incauti, condemnant. Ergo inquiunt, quanta passim morum corruptio, quanta ubique confusio regnat? Hinc invehuntur in ebriosos, in helluones, in gurgites, parasitas, blaterones, scortatores, adulteros, blasphemos, fures, foeneratores, latrones, homicidas, periuros, obtrectatores, haereticos, ignavos et inertes, denique in omnia vitia severius invehuntur et declamitant: nemo non vult adversus istiusmodi homines flagitiosos sententiam ferre. Verum enim vero non satis est in alios invehi, nisi a te ipso facias initium, ut deinde liberius alios reprehendas. Nam quinam plerumque vitiis illis laborare deprehenduntur, nisi qui sunt in aliis carpendis audacissimi? et qui quaelibet flagitia simulationis et hypocriseos pallio tegunt? Quare si fratres aut proximos vitio laborare aliquo videamus, diligenter illos corripiendos fateor, sed ita tamen ut a nobis initium faciamus, et in Dei timore sic ambulare discamus, ne in similia vitia incidamus, et ne verbis quidem et ore vitia condemnemus, quae tamen in pectore foveamus, et de quibus etiam convinci possimus.

Porro in sequentibus Davidis verbis: *Quis est hic Philistaeus incircumcisus, qui exprobravit aciem Dei viventis?* summa ipsius apparet pietas, qua sola excitatur, non autem ambitione ut fere solent qui viri fortes et magnanimi volunt haberi, gloriam apud homines quaerere, vel privatas familiarum iniurias ulcisci, vel saltem victoriae titulo gloriari: denique si quod eximium et forte facinus homines admittunt, vanitate potius et superbia et arrogantia

quam virtutis amore et studio ducuntur. Nam triumphare et in theatro conspici, atque ab omnibus honorari cupiunt, Dei vero nullam rationem habent. Ab isto furore David fuit alienissimus, qui etsi graviter ferebat populi Israëlitici ignominiam, non ea tamen tantum affectus est quantum Dei gloria, quam ab illo incircumciso laedi audiebat. Hinc illae ipsius voces, Deine viventis exercitum incircumcisus ille habet ludibrio? Non ait, populine et gentis meae gloriam, sed, illene viventis Dei gloriam impune laedet, sub cuius auspiciis militamus? Istud exemplum imitemur, ut si quod ecclesiam Dei tale opprobrium feriat, non tantum alii aliorum opprobriis et iniuriis afficiamur, et mutuum auxilium praebeamus, sed maxime Dei gloria moveamur, quam rebus omnibus pretiotissimis longe anteponamus. Nam, obsecro, Deum ab improbis affici contumeliis, et sacrosanctum ipsius nomen conculcari qua mente ferremus? Nos ergo Davidem imitati, non tanti faciamus illatas nobis iniurias ab incredulis, et purae religionis coniuratis hostibus, etsi vel in faciem despuant, et blasphemias omnes tanquam virus in nos evomant, triumphosque suos instituant, ut ignominia et dedecore nos obruant, ne inquam nos ita respiciamus, quin praecipue Dei gloriae studio ferveamus, et istiusmodi vituperiis exponi doleamus: et quod ait propheta Psalmo 69 vere nobis tribuatur: *Quia zelus domus tuae exedit me, et opprobria probris afficientium te acciderunt mihi.* Ne itaque tam nostri amantes simus ut nostram potius quam Domini gloriam tueri studeamus, sed zelo potius gloriae Dei exedamur, ut si laedi ullis impiorum vocibus illam audiamus, rumpamur potius quam non ulciscamur. Nam ita re ipsa comprobabimus nos vera esse Iesu Christi Domini nostri membra, quum Davidem hac in parte studebimus imitari, qui nostri capitis fuit figura, cui nos etiam oportet conformari. Quod vero Goliathum vocat *incircumcisum*, perinde est ac si ethnicum et incredulum dicat. Tunc enim Israëlitis circumcisio idem erat, quod hodie nobis baptismus, nempe sigillum quo Deus foedus cum Abrahamo initum obsignaverat, quod ad ipsius posteros pertinebat, ut ab humani generis maledictione generali eximerentur. Quare observandum circumcisionem et praeputium, quod vocant, populum et ecclesiam Dei distinxisse a reliquis nationibus, quae irae et maledictioni Dei erant obnoxiae. Sic etiam hodie agnoscamus nos obsignari baptismo, et admitti in filiorum Dei numerum, ut tantum beneficium tanquam incomprehensibilem thesaurum aestimemus et quanti par est faciamus. Nam baptismus est nobis tessera divinae erga nos benevolentiae, quod in eo Christum Dominum nostrum vestiamus, et in illum inseramur, ut omnium ipsius bonorum fiamus participes. Quamobrem tantum erga nos Dei beneficium magni facere nos oportet, et vicissim Deo respondere, et veritatem quae nobis illic proponitur amplecti, ne baptismum nostrum polluamus. Cavendum itaque summopere ne stultitia nostra et arrogantia praecipites feramur, et in eorum numero habeamur, qui vocationem ad quam vocati sunt non attendunt: ut solebant olim Iudaei circumcisione gloriari, nihil minus tamen quam corde circumcisi. Idcirco tam frequentes videmus apud prophetas istiusmodi obiurgationes: Vos a me estis aversi, quum vestra malitia cultum meum reliquistis, et vestro templo et externo illo circumcisionis signo valde gloriamini, meque vobis ideo devinctum et obligatum arbitramini; et idcirco vobis ad quodvis flagitium habenas laxatis, sed procul a me profani et impii homines estote, dicit Dominus. Nos itaque diligenter caveamus, ne nostris pollutionibus baptismum nostrum aboleamus: sed potius illud tanquam pretiosissimum nostrae redemptionis pignus habeamus: et Deum patrem et servatorem speremus, modo in ipsius timore ambulemus, debitumque ipsi honorem et gloriam reddamus: certo persuasi non frustra Deum nos ad se vocasse, sed externo illo signo testari nos in ipsius filiorum numero censeri et haberi, quo discernimur et distinguimur ab iis quos pro suis non agnoscit.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXII.

28. *Quod quum audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra David, et ait: Quare venisti, et quare dereliquisti pauculas illas oves in deserto? Ego novi superbiam tuam et nequitiam cordis tui, quia ut videres praelium descendisti.* 29. *Et dixit David: Quid feci? numquid non verbum est?* 30. *Et declinavit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem, et respondit ei populus verbum sicut prius.* 31. *Audita sunt autem verba quae loquutus est David, et annunciata in conspectu Saul.* 32. *Ad quem quum fuisset adductus, loquutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo, ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philistaeum.* 33. *Et ait Saul ad David: Non vales resistere Philistaeo isti, nec pugnare adversus eum: quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.* 34. *Dixitque David ad Saul: Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo vel ursus, et tollebat arietem de medio gregis.* 35. *Et persequebar eos, et percutiebam, eruebamque de ore eorum, et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et*

suffocabam, interficiebamque eos. 36. *Nam et leonem et ursum interfeci ego servus tuus: erit igitur et Philistaeus hic incircumcisus quasi unus ex eis: quia ausus est maledicere exercitui Dei viventis.* 37. *Et ait David: Dominus qui eripuit me de manu leonis, et de manu ursi, ipse liberabit me de manu Philistaei huius. Dixit autem Saul ad David: Vade, et Dominus tecum sit.*

Davidis unctionem non fuisse Isaï familiae incognitam facile cognoscimus, vel ex eo quod septem ipsius fratres maiores natu Samueli fuisse oblatos vidimus, ut ex iis eligeret qui Deo acceptus fuisset regem in Israële futurum: quare ipsius fratres satis sciebant Davidem, licet omnium minimum ipsis praelatum. Etsi vero natura homines sunt dominationis cupidi: tamen Dei iudicio commoveri fratres Davidis oportebat, ut quem Deus tanto afficiebat honore vicissim ipsi agnoscerent: quandoquidem et magna dignitas toti familiae acquirebatur, quum aliquis ex illa eligebatur rex in Israële futurus, et quidem totius etiam mundi redemptoris figura. Neque enim Davidi datum regnum fuit vulgare, sed Deo sanctum et dicatum, quod cum spe coniuncta esset figura: et in salutem perpetuam populi rex hic esset designatus. Quamobrem toti familiae Isaï magna erat oblata laetitiae occasio, et magnum argumentum agendarum Deo gratiarum, quod tam abiectam et humilem familiam tanto honore esset dignatus. Contra vero hic Eliabum primogenitum Davidi vehementer succensuisse audimus. Et arrogantia qua in fratrem insurgit, et virus quod evomit tanta tamque effraeni perturbatione satis ostendit ipsum antea suo animo nescio quod odium adversus illum fovisse. Nae insignis haec fuit malitia: nam, ut ante dixi, non modo facit Davidi summam iniuriam, sed adversus ipsum Deum intolerabili ingratitudine peccat. Sed quam illi occasionem praebuerat David accusandi ipsum superbiae et nequitiae? Neque enim ambivit illam dignitatem, neque ullis artibus quaesivit sola Dei gratuita voluntate praeventus. Quamobrem Eliab hic summam animi perturbationem et alienationem prodit, quum fratri tam acerbe sine occasione succenset. Quod ergo fovit diu in pectore odium adversus fratrem, et quod iam illi sine causa succenset, satis testatur non posse illum aequo animo ferre Davidem ad eam dignitatem, quae illi debebatur, evehi. Hinc discamus quam sit lethalis lues, ambitio et honorum cupiditas: quae vix in quenquam cadere potest quin etiam invidia laboret. Quum vero tam pestifera lues animum occupavit, etiam convicia et maledicta modo in hunc modo in illum producit, et Dei gratiae cursum pro viribus abrumpere nititur: et ita fit ut dum mortalibus resistere nos putamus adversus ipsum Deum insurgamus, et eidem bellum inferamus. Quare si pure et sincere Deum colere venerarique optamus, et non remorari cursum gratiarum ipsius, prout variis personis illas distribuere voluerit, primum fugienda prava illa dominandi et supra alios eminendi cupiditas: deinde danda opera ut ubicunque dona spiritus Dei apparuerint, ea sine invidia et malitia quanti par est faciamus, et pro viribus ea conemur omnibus nota facere, quod summo nostro commodo fiet. Nam, quaeso, quid promovebunt qui se prae aliis extollere volunt, si dentibus infrendeant, et vehementer indignentur, si Deus alios quam ipsos assumat? Si quis enim multis donis sancti spiritus excellat, certum est quaecunque dona et dotes in eo fuerint in omnium fidelium salutem redundaturas, et omnium utilitati cessuras. Quare nonne amentiam nostram detegimus, quum aegre ferimus Deum in hoc vel illo operari, et quaecunque dona in illos contulerit in nostrum commodum et utilitatem cedere? Hoc igitur exemplum Eliabi fratris Davidis diligenter est nobis observandum. Nam ex eo discimus arrogantiam et superbiam ex hominum memoria omnem humanitatem delere, et oblivionem inducere necessitudinis, ut nulla ratio neque consanguineorum neque fratrum habeatur, sicuti fratres videmus iam inde ab omni aevo sibi non pepercisse, quum de dominatione actum est: sed sese mutuis odiis et inimicitiis persequutos esse, et vulneribus confodisse: saepe filios a matrum ulnis ereptos, saepe etiam liberos patribus ipsis et matribus non abstinuisse, tanta vis est ambitionis istius diabolicae, qua homines ita fascinantur, ut omnem de Deo ipsis memoriam adimat, et parentum etiam oblivionem adferat.

Et de Eliabi ira adversus Davidem satis, quibus accesserunt et contumeliosa verba. *Nam,* ait, *novi superbiam tuam, et nequitiam cordis tui. Quare dereliquisti pauculas illas oves in deserto?* Davidem hic falso accusari a fratre superbiae et malitiae audimus. Quid enim in eo frater deprehenderat, cur eum tam arroganter obiurgaret, quasi aliquam audaciam in eo deprehendisset, aut artes aliquas quibus appetitae in alios dominationis argui posset? Neque enim David Samuelem praevenerat, ut ab ipso ungeretur, neque rationibus obliquis regnum affectasse deprehensus fuerat, qui de regno ad quod prorsus incogitans vocatus est nunquam cogitaverat. Illa ergo Davidis superbia, illa malitia, quod oves sedulus pascebat, nulla vanitatis ductus cupiditate, sed sua, licet abiecta et vili, conditione contentus. Sed Deo placuit ipsum inde ad solium regium extollere. Hinc apparet improbos semper in calumnias et maledicta proclives esse, et calumniarum inventores, licet nulla ipsis occasione oblata. Quare patienter feramus improborum odia, quae graviora adversus nos consurgunt, quod nobis invident dona,

quae Deus pro sua egregia in nos voluntate largitus est, et inde rixarum occasionem quaerunt. Sane si quis Davidi fecisset optionem, credo equidem ipsum sua conditione contentum libenter alteri cessurum fuisse regendi populi dignitatem. Nam et quid ipse de se profiteatur postquam rex fuisset electus, et Deus illum in administratione rexisset et gubernasset, quod beneficium summum aliis regibus non fuit inter gentes communicatum, nempe se fuisse sicut puerum nuper ablactatum a matre sua, se non habuisse magnos spiritus, neque animum ad dignitates et praeeminentiam applicuisse: et quidem iureiurando affirmat, se nunquam aggressum res magnas aut arduas supra quam ipsi conveniret, sed semper in humilitate ambulasse, nunquam elatum sua dignitate. Quandoquidem igitur David sese continuit et tam modeste gessit licet regiam potestatem adeptus, verisimile est illum oves pascentem et privatam vitam agentem fuisse sua sorte contentum, neque, si Deus permitteret, ad altiora aspiraturum fuisse. Quare quum a fratre nunc tam acerbe increpatur, et quidem tam contumeliose, gravem illi fuisse iniuriam non mirum est. Sed Deus ita solet suos ad patientiam exercere. Hinc itaque discamus, quod ante attigi, Deo nostra opera utente ad sui nominis gloriam promovendam, et nos donis excellentibus sancti sui spiritus ornante, si increduli et improbi homines odiis iniquis nos persequantur, et perturbare ac veluti lacerare nitantur, patienter illa omnia ferre, quandoquidem Deus nostram patientiam illis modis explorat et exercet: et praeterea cognoscamus non hoc demum, sed multis retro lapsis saeculis vitium istud hominum mentes occupasse. Sed agite perpendamus quanta caecitate feriantur, quos ista lues invidiae et malitiae semel occupavit, et ita fascinavit, ut quibuscum ipsis sit negotium non videant, et in obvium quemque temere ferantur. Nam, quaeso, quid sibi volunt Eliabi verba illa: *Quare venisti, et quare dereliquisti pauculas oves illas in deserto?* Dicas Eliabum hic rusticum quempiam mendicum compellare, quum tamen de domo paterna hic ageretur, Davidi pauculas oves exprobrans, quas etiam in deserto pasceret. Davidem libenter afficeret dedecore, quod in ipsum tamen et totam patris familiam redundabat. Erant enim tunc familiarum opes et nobilitas pecudum greges. Hinc apparet vehementes illas passiones, quibus sese velut laxis habenis abripi homines sinunt, ut sine iudicio et ratione in quaevis obvia ferantur, in ipsorum dedecus et ignominiam verti, ut iis inferiores esse cogantur quibus superiores esse volebant. Tanto itaque ardentius nos oportet Deum precari, ut nostros affectus cohibeat, et ne nos sinat vanitate et bonorum cupiditate superari, vel invidia alienae felicitatis laborare, quum excellentibus ornatos donis eos conspiciemus, in quod vitium Eliabum hic lapsum aspicimus.

Sed quid David ad illa respondet? *Quid vero,* inquit, *feci? numquid non verbum est?* Vox hebraea significat *verbum.* Itaque quidam ita responsum Davidis interpretantur, quasi dicat: Quid tibi vis? verba inania profundis: quid ita succenses si verbum unum protuli. Alii vero, quasi dicat, paulo post rem de qua loquebatur perficiendam: et ita comparationem instituat praesentis cum futuro: Tu vehementer irasceris quod tuo iudicio stulte et temere loquutus sim: sed quum rem perfecero, tum habebis occasionem mirandi. Sed haec expositio coacta est. Itaque verba Davidis simpliciter sumi possunt, ut est vulgata expositio, ut nempe non arguat fratrem mendacii, sed sit contentus accusationem ipsius repellere. Itaque ait: Quae dicis, verba sunt, quum posset dicere esse mendacium. Tu dicis me venisse ut praelium viderem, et tibi probe cognitam superbiam meam et cordis mei malitiam: sane tu inania verba fundis, nulloque fundamento niteris. Quandoque vero vox illa דבר sumitur pro ordine vel more, ut quum dicitur Dominus noster Iesus Christus dicitur rex constitutus secundum ordinem Melchisedechi; nam ibi vox illa דבר exprimitur. Quem sensum si sequamur etiam optime quadrabit, ut ita David fratris calumniam repellat: Tu me superbiae et arrogantiae, tu curiositatis insimulas, an vero nunc primum in castra veni? Nam antea vidimus Davidem ire et redire solitum ad Saulem, et deinde ad pascendas oves reverti: atque verisimile est non hac una vice missum a patre ad fratres, de quibus antea etiam sollicitus David ad eos invisendos venerit. Bene itaque conveniet hic sensus, ut dicat non superbiae, non arrogantiae, non curiositati adscribendum quod venerit a patre missus, et quidem non hac una vice et die, sed secundum ordinem et morem a patre servari solitum. Et ita nos decet obtrectatoribus et maledicis os claudere, quos certum est multos fore semper, licet cum cura et sollicitudine ambulemus, et dare offendiculum caveamus. Neque enim prohibere incredulos possumus quin de nobis male loquantur, quandoquidem semper ad maledicta guttur apertum habent, etiam sine occasione. Sed quid agas? Nimirum quod monet apostolus, ut per gloriam et ignominiam, per convicia et laudes ambulemus, quoties ita visum Deo fuerit. Et tamen semper parati simus ad obtrectatores et maledicos arguendos quum malitia et effraeni arrogantia in nos surrexerint: ut nempe improbis ignominia nos aspergere et obruere conantibus, bona conscientia nitamur, et veritate tanquam clypeo tegamur, et quascunque calumnias et maledicta repellamus.

Et de Davidis responso hactenus. Caeterum

etsi non expressum est Davidem sese ad singulare certamen cum Goliatho suscipiendum obtulisse, facile tamen ex ipsa contextus serie colligitur. Nam deinceps sequitur, *audita esse verba quae loquutus est David, et annunciata in conspectu Saul. Ad quem et fuisse adductum, loquutumque in haec verba: Non concidat cor cuiusquam in eo, ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philistaeum.* Sane non temere verba illa David profudit, ut saepe solent adolescentes temere multa suscipere, ut nihil tam arduum quod non se facile superaturos arbitrentur, et ut dici solet proverbio, lunam dentibus accepturi videantur. Nempe se non norunt, et nullam habent experientiam, ut difficultatem eorum quae suscipiunt dignoscant. Inde fit ut saepe adolescentes aequo sint audaciores, et praecipites in pericula ruant, e quibus non emergunt. Sane temeritas illa nascitur partim ex eo quod se ipsos non norunt vana quadam sui opinione praeoccupati, partim quod rerum sunt imperiti. Nihil simile David passus est, quemadmodum deinceps videbimus. Nihil enim de suis viribus sibi pollicitus est, adversus gigantem Goliathum singulari certamine congredi paratus: quem satis noverat esse veluti leonem aut ursum a quo posset momento dilaniari: sed in Deum spem omnem collocavit, et coelitus auxilium exspectavit, de se ipso nihil sperans. Quin imo notandum Davidem impulsu sancti spiritus ita loqnutum. Nam qui tam modeste de se sensit, et nunquam res magnas aggredi voluit, quomodo iam tam arduum negotium, nisi operante intus divina virtute, suscepisset? Quare necesse est fateamur singularem illum fuisse sancti spiritus motum, Davidem ad illud certamen excitantem. Sane saepe Deus sic extraordinaria ratione operatur in iis qui facinus aliquod insigne et memoria dignum aggrediuntur. Quamobrem diligenter distinguendae sunt virtutes ordinariae fidelium Dei servorum, a donis singularibus et propriis ac extraordinariis. Nam si de obedientia quae Deo debetur, de patientia, de humilitate caeterisque iustiusmodi virtutibus agatur, ad omnes fideles ista pertinent. Nam ita singuli confirmamur in doctrina quae Dei verbo continetur; et si fidelis alicuius vitae sanctimoniam et virtutem cum praecepta doctrina conferamus, eo magis nos ad virtutem excitari et confirmari oportet. Sed quaedam sunt virtutes, ut ante dixi, propriae quorundum quas non oportet in exemplum trahi, et pro generali regula constitui: qualis hic Davidis fervor et virtus proponitur, quod fuit ad tempus speciale quoddam privilegium: et re ipsa David fecit manifestum se a Deo electum ut ad regiam dignitatem perveniret. Sane fateor in hoc certamine conspicuas esse virtutes quae ad nos etiam pertinent, et quae ad ecclesiae singula membra extendi debent. Talis est fiducia illa Davidis in Dei potentia: talis recordatio beneficiorum quae a Deo acceperat, a quo fortitudinem et animi praestantiam habebat: quae nunquam illum in rebus angustis et paene desperatis deseruit, sed semper fovit et confirmavit. Tantam Davidis constantiam intuentes, in exemplum assumere et imitari debemus. Neque vero tamen sperandum est fore ut Deus nos semper adiuvet in gigante aliquo superando, quemadmodum Davidem iuvit. Quare licet se David ultro ad singulare certamen obtulerit, nos tamen ipsos diligenter intueri decet, aliquid arduum et difficile suscepturos, viresne nobis sufficiant, an eam divini motus vim in nobis sentiamus quae nobis felicem exitum polliceatur. Verumtamen etsi virium nostrarum imbecillitatem sentiamus, non ideo tamen labor in iis quae sunt nostrae vocationis fugiendus est. Nam quos Deus ad aliquod munus vocavit, et quibus certam imposuit provinciam, quae hoc vel illud requirat, licet nos infirmitatis nostrae sensus tardiores efficiat, pergendum tamen in vocatione, et superanda omnis ferendo est difficultas: et Deus invocandus, ut vitiis nostris medeatur, et defectionem nostram suppleat. Sed si de re agatur quae nos necessitate non urgeat, et ad quam nos non obliget conditio ad quam a Deo vocati simus, Deum precemur ut nos inspiret et regat suo spiritu, ac patefaciat qua in re nostram operam requirat: neque nos sinat vel digitum sine ipsius praescripto et voluntate movere: ac proinde nobis ipse praeeat, quem sequamur ut discipuli magistrum, et sub eius auspiciis tuti simus.

Deinceps sequitur, Saulem voluisse Davidem ab hoc certamine deterrere, his verbis: *Non vales resistere Philistaeo isti, nec pugnare adversus eum, quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.* Aetatis maturae viros certum est non esse pares viribus iuvenibus, neque cum illis conferendos, quod eorum aetas effoeta sit: quare Goliath hic pro veterano milite non effoetae sed mediocris aetatis accipitur. David autem etsi virilem aetatem attigerat, puer tamen appellatur, quod nondum vires integras habeat, quandoquidem ad annum usque quadragesimum augeri vires hominum etiam hodie certum est: etsi vehementer labefactatum est humanum genus, et singuli homines mundi senectam in se ipsis repraesentant, iam effoeti quos integris adhuc viribus esse oporteret: tamen eo tempore vir quadragenarius aut etiam quinquagenarius fortior et robustior esse poterat, quam adolescens aliquis, quam aetatem David attigerat. Hanc ob causam Saul illum reiicit tanquam non idoneum ad pugnam: veritus ne ipse summum dedecus et ignominiam incurreret, si iuvenis ille a Goliatho gigante sine negotio debellaretur. Nam provocationis leges ferebant, ut si a Goliatho singulari certamine propositus adversarius superaretur, Israëlitae se

tanquam praelio victos fateantur, ac proinde Philistaeis subiiciantur et tributarii fiant. Itaque non abs re Saul moras nectit, Davidemque retinet ne adversus Philistaeum progrediatur: etiamsi deinceps consentit, ut videbimus. Quaenam vero istius consensus causa fuit, obsecro, nisi internus Dei motus qui Saulem incogitantem rexit? Nam alioqui millies potius regnum amisisset, quam Davidi tam insignem victoriam procuravisset. Illum itaque Deus excaecavit, ut Davidem pateretur istud certamen subire. Nam et idoneas hominum iudicio causas habebat impediendi hunc congressum tam imparem. Ecquis enim adolescentem, et inexercitatum, ferat cum gigante exercitato in armis congredi? quis inermem cum cataphracto milite, et quidem non pari cum aliis statura, sed qui erat turris instar, ut vidimus: cuius lancea tanti ponderis et tantae longitudinis erat ut a nullo alio portari posset? Denique qui clypeum, galeam, thoracem, ocreas immensi ponderis habebat? et qui unus erat instar propugnaculi? Quare videri poterat alienum ab omni ratione Davidem in tantum periculum a Saule coniici. Et praeterea non dubium est quin Saul vel malitia, vel metu periculi quod universus exercitus incurrebat, certamen istud fuerit impediturus, nisi a Deo fuisset excaecatus. Et hoc saepe usu contingere videmus, ut si quos Deus velit promovere ad summos aliquos honores, etsi multi improbi reluctaturi videantur cedere tamen cogantur, et quod alioqui nollent, sua sententia comprobare: et quem Deus honorari vult sine contradictione admittere. Sic hodie multi Christiani singulis paene momentis in periculum veniunt, et ab hostibus iam iam lacerandi et laniandi videntur, conspirantibus adversus ipsos et dira quaeque molientibus: et non tamen propterea minus fideles Deo serviunt, sed in Dei cultu alacres pergunt, et vel invitis hostibus consilia et molitiones illae in bonum ipsorum cedunt. Quae causa est istorum, obsecro? Nempe Deus suis servis viam aperit, et veluti quibusdam repagulis improbos coercet, ne suum opus impediant, et ne prava sua consilia et conatus ad exitum perducant, oculorum aciem hebescere facit, et prudentia et intelligentia privat, ne quid agant ipsimet intelligant: quos certum est si sua consilia possent ad exitum perducere, et pravam voluntatem implere, divinum opus impedituros. Et horum omnium exempla nostrum saeculum habet satis frequentia. Quis enim vel sola cogitatione potuisset imaginari, quod opus Deus moliebatur posse unquam cum exitum quem hodie videmus assequi? Quid impediit quominus callidi illi et versuti homines, et qui pravis semper artibus res suas tutati sunt, non providerent maturo ne tanto cum successu evangelii doctrina propagaretur? Nae si cogitassent, pro viribus impedire istud opus conati essent; neque diabolus segnem operam contulisset. Nihilominus tamen illos obstupuisse videmus, et a Deo factos ebriosis similes, ut videndo non viderint: et ita fregisse illorum animos Dominum, ut hebetes fuerint: et superbiam ita mentes occupasse ut Dei gratiam quae in ipsius ecclesia lucet contempserint, et tanquam paleam terra obruerint. Et quidem illi sibi gratulantes, et triumphos suos praedicantes miseris insultabant: ecquid, aiebant, isti homunciones efficerent, quid isti stolidi et stupidi homines susciperent, quid magnum abiecti isti et viles homines praestarent, nobisne vel ad momentum exigua hominum manus resisteret? Sane videbantur suo freti splendore et munificentia tribus bolis voraturi quotquot mundus fideles habet. Atque istud dum sperant et tanquam factum pollicentur negligentiores facti sunt, et Deus interim opus suum perfecit, et sic ipsorum oculos perstrinxit, ut imminentem sibi ruinam non animadverterint. Iam vero Dei manu deiecti, et opinione falsi, dentibus frendent et ringuntur: Deique virtutem non animadvertunt, et adversus ipsum insurgunt, et bellum inferunt. Ac licet videantur facti poenitentia duci, et animum immutare, tamen illos intus uri certum est, et perpetuo cruciari a suo carnifice, quod iis honoribus exciderint quibus maxime delectabantur et inebriabantur. Denique Davidis exemplo discamus, Deo nos protegente et in clientelam suam recipiente, ne rabidissimas quidem feras nobis esse nocituras: et licet immensis gurgitibus circumdatos, ex quibus nullus detur exitus, et altissimis montibus, aut magnis fluminibus impeditos, ut ne pedem quidem ad periculi fugam movere posse videamur, Deum tamen ita brachium suum exserturum ut viam aperiat, facilemque et perviam efficiat. Ac proinde licet adversum nos mundus coniuret, tamen eius arrogantiam deiecturum, aut stuporem immissurum, quotiescunque suos tutari et promovere voluerit.

Et de istis satis: ad Davidis responsum transeamus, et qua fiducia nitatur expendamus, nempe non sua industria, neque fortitudine, sed recordatione divini auxilii, quod in summa difficultate expertus fuerat. Ait enim: *Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo vel ursus, et tollebat arietem de medio gregis: et persequebar eos, et percutiebam, eruebamque de ore eorum: Et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et suffocabam, interficiebamque eos.* Quibus verbis satis ostendit se suis viribus non fidere, nihilque de illis sibi polliceri, sed a Domino solo auxilium exspectare, quod ex ipsius conclusione fit adhuc magis conspicuum, quum ait: *Dominus qui eripuit me de manu leonis, et de manu ursi, ipse me liberabit de manu Philistaei huius.* Ubi observandum Davidem licet pecuarius antea fuisset, tamen iam ab initio praeparatum a Domino ad maiora, quae vix unquam

in hominum cogitationem venissent. Nam et plus quam miraculosum est adolescentem adversus ursum aut leonem facere impetum, ad quarum ferarum vel solum adspectum fortissimus quisque cohorrescit, et sibi potius fuga salutem quaerit, quam ut patenti et aperto loco velit congredi. Quum igitur David dicit se ursum vel leonem apprehendisse mento, et suffocasse, sane apparet plus quam humanis viribus tunc praeditum fuisse, et virtute divina et incomprehensibili tantum facinus gestum fuisse. Quamobrem hinc concludendum est, Davidem quum agrestem et pecuariam vitam ageret, in domo paterna omnium abiectissimus, et tamen tantis viribus esset praeditus, non fuisse illas naturales, sed Deum arcana quadam virtute in ipso fuisse operatum, ut a se ad res magnas ipsum electum fuisse re ipsa testatum faceret. Quapropter licet contemneretur David ut fratrum minimus et abiectissimus, non ideo tamen minus a Deo certis quibusdam signis nobilitatus est, et ad res magnas Dei aeterno et arcano consilio designatus. Caeterum etsi non omnibus fidelibus Deus concedat leonibus et ursis gulam frangere, et eos dilaniare, tenendum tamen Deum nos adversus leonum et caeterarum istiusmodi ferarum impetum tutaturum et defensurum: quemadmodum experientia quotidiana docet, quantis e periculis et quam variis modis nos Deus eruat, et pro nobis adversus istiusmodi feras sanguinem humanum sitientes dimicet, et in genere ab omnibus quotquot sunt in mundo feris defendat. Nam certum est totidem nobis fore mortis nuncios quot feras conspicimus, ni Deus averteret. Nam ut omittam eas quae nobiscum mansuescunt et cicurantur, equos, canes, tauros et similes, quid retinet feras illas agrestes quominus in apertis locis nos aggrediantur, vel in ipsas urbes et domos impetum faciant? Nae divina quadam vi veluti catenis coërcentur. Nam quoniam a Deo per peccatum alieni facti sumus, nostra sane contumacia meretur ut omne genus ferarum adversum nos armetur. Scimus enim Adamum, primum illum nostrum parentem, excidisse dignitate illa et autoritate quam in omnes animantes acceperat a Domino, quae nonnisi in Domino nostro Iesu Christo recuperari potest. Quare quum in antris suis feras latere videmus, divina manu cohiberi agnoscamus, cuius erga nos benevolentia singularis in eo apparet, quod clausas retinet in antris, ut vel in agris vel in domibus quiete et placide habitemus. Neque vero clausas dico tanquam muris coërceantur, sed in agris et sylvis a Domino sic retineri ne nobis noceant. Ac nonnunquam accidit ut Dominus certis exemplis ostendat homines a feris, nisi Deus vi sua cohiberet, laniandos, quum illis nonnunquam permittit homines laniare, adeo ut ne si quidem latrones libere grassentur, tantam luem hominibus inferre queant. Raro quidem id contingit, sed quam ob rem? Nempe genus humanum Deus conservare et tutari ab illarum immanitate vult: et simul etiam patefacere, nisi arcanis quibusdam habenis coërcerentur, et tanquam catenis vincirentur rabidae illae et immanes belluae, passim in homines saevituras et ipsis ultimam luem allaturas. Quare observemus Deum, ut Davidi admirandum auxilium adversus ursum et leonem dedit, ita nos etiam, sed variis ab illo modis, ab illarum ferarum laniena salvos tectos defendere: nempe cohibendo ne in nos irruant, et ne opus sit nos illas mento comprehendere ad vim repellendam: quod nimirum nostrarum virium imbecillitatem satis habeat cognitam, et nolit eam fortitudinem nobis quam Davidi olim ad illas debellandas dare: sed ipse tamen pro nobis pugnare velit, et licet ferae illae rabie quadam aestuent, in antris tamen et foveis retineat, et pavorem iniiciat, et ab hominum laniena prohibeat: quos alioqui certum centies millies perituros: quandoquidem magnus est numerus et diversa genera ferarum, quae nihil nisi nostrum sanguinem sitiunt, ut Deum necesse sit vi sua, et ea quidem miraculosa, impetum illarum retinere. Quare si non eadem qua Davidem ratione Deus nos ex eiusmodi periculis eripit, ne queramur quasi derelicti simus sine auxilio: sed contenti simus iis quae quotidiana experientia comprobantur, nisi ultro velimus oculos nobis effodere, ne perspiciamus sola Dei providentia nos adversus omnes brutas et feras belluas protegi. Atque hanc ob causam propheta Psal. 91 Dei gratiam praedicat erga eos qui sunt in Iehovae tutela, fore nimirum ut super ferocem leonem et aspidem incedant, et conculcent iuvenem leonem et draconem. Quod omnibus fidelibus tribuitur, etsi capitis nostri Domini Iesu Christi proprium est, sed cum omnibus ipsius membris commune. Quare Deum invocantes, ut iubet Psalmus ille, certum est, ab istis feris protegendos, licet dracones et aspides virus suum afflarent, et leones apertis faucibus nos laniaturi inhiarent, et supra feras istas incessuros, modo in ipso fiduciam omnem nostram collocemus. Contra vero si Deum contempserimus, et alio spem nostram transtulerimus, non dubitandum quin adversum nos quaslibet feras excitet, prout etiam per prophetam suum minatus est: fore ut fugienti a conspectu leonis occurrat ursus, aut ingressum domum, et innitentem ad parietem mordeat serpens. Et quidem iis verbis propheta minatur fore ut Deus adversus sui contemptores undique inimicos excitet, ut mille mortis discriminibus circumquaque cingantur. Hinc itaque minas videmus adversus divinae maiestatis contemptores: inde vero contra promissiones iis omnibus proprias qui in ipsius virtute et providentia ac potentia conquieverint, et qui ad ipsius auxilium

confugerint, fore nimirum ut super dracones et rabidissimas quasque feras incedant, et pedibus suis easdem conculcent. Caeterum observandum non tantum a feris illis et immanibus belluis imminere nobis pericula: sed ab ipsis hominibus, qui saepe in naturam ferarum degenerant, ut fiat homo homini lupus, a quibus maius periculum ab hominibus quam ab ipsis feris immineat. Ac sane improbi homines ipsos leones et ursos immanitate et saevitia longe superant: ac proinde nisi Deus prohiberet et furorem compesceret viderentur satis virium ad nos laniandos habere, et ad se nostro sanguine explendos. Quid ergo impedit quominus ab improbis et crudelibus hominibus non pluribus afficiamur incommodis et damnis? Nae Deum ipsum pro nobis pugnare certum est: quod etsi corporeis oculis non intuemur, tamen ex effectis de ipsius erga nos bonitate iudicare debemus, quae nisi nos tutaretur quotidie, singulis momentis in mille mortis pericula incurreremus. Atque hactenus de Davidis facto illo insigni, quod o faucibus leonis, et unguibus ursi praedam non tantum eripuit, sed feras apprehensas interfecit, fortitudine sane prorsus divina non humana, dictum esto, transeamus ad aliam doctrinam, et hic attendamus similitudinem inter Davidem et Dominum nostrum Iesum Christum. Sane docemur filium Dei sese pastorem nostrum dicere, ac proinde nos hortari ut quandoquidem nostrae salutis curam gerit omni metu liberemur. Quid ita? Nempe quoniam pater nos ipsius tutelae commisit, cuius fortitudo longe omnium rerum creatarum viribus maior est. Hoc ergo fundamento fiducia nostra nititur, fore ut quandoquidem in Domini nostri Iesu Christi tutelam et praesidium a patre sumus traditi, pastoris officium faciat, nosque in suum gregem receptos ab omni malo tueatur. Porro non dubium est quin omnes nostros hostes profliget, quandoquidem a patre potestatem et fortitudinem illam accepit, quae de victoria dubitare nos non sinat, et omnem metum adimat noxae ab ullis hostibus, quandoquidem Deo nos in suam clientelam recipere visum est. Hoc in Davide figuratum, quum greges suos custodivit, et a leonum et ursorum faucibus defendit, ut licet iuvenis et pecuarius a Domino tamen admirabili virtute donatus sit. Quid ergo nobis sperandum est, quum ad ipsum Dei viventis filium Dominum nostrum accesserimus? Neque enim tantum Davidi, qui eius figura fuit et imago, similis est: sed omnem virtutem et gloriam patris habet in se, quam iam ante mundi iacta fundamenta possidebat. Quandoquidem igitur ille se pastorem nostrum dicit, nosque in suam tutelam et praesidium recipit, ne metuamus quin eius fortitudo et potentia sit longe superior ipsis diabolorum viribus, quum adversus nos insurrexerint, et varia consilia agitarint: et quin nos adversus omnes inimicos protegat, quum rabiem suam et virus evomuerint, et dira quaeque et horrenda nobis minabuntur: quandoquidem hoc privilegio donamur, ut in unici filii Dei praesidio simus, et ipse promisit se nos in finem usque conservaturum, et omnibus ereptos periculis, per huius mundi maria et fluctus feliciter ad portum deducturum, donec ad optatum aeternae quietis et felicitatis portum appulerimus.

Iam vero agite *etc.*

HOMILIA LXIII.

38. *Et induit Saul David vestimentis suis, et imposuit galeam aeream super caput eius, et vestivit eum lorica.* 39. *Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, coepit tentare si armatus posset incedere, non enim habebat consuetudinem, dixitque David ad Saul: Non possum sic incedere, quia non usum habeo, et deposuit ea.* 40. *Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus, et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem quam habebat secum, et fundam manu tulit: et processit adversum Philistaeum.* 41. *Ibat autem Philistaeus incedens et appropinquans adversus David, et armiger eius ante eum.* 42. *Quumque inspexisset Philistaeus, et vidisset David, despexit eum. Erat autem adolescens rufus, et pulcher adspectu.* 43. *Et dixit Philistaeus ad David: Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philistaeus David in diis suis.* 44. *Dixitque ad David: Veni ad me, et dabo carnes tuas volatilibus coeli et bestiis terrae.* 45. *Dixit autem David ad Philistaeum: Tu venis ad me cum gladio et hasta et clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israël, quibus exprobrasti.*

Hesterna concione coepimus docere quomodo David nihil neque sibi, neque suis viribus aut virtuti tribuens, in unius Dei bonitate conquievit, et ipsius praesidio tutus fuit. Et ita nos docet D. Paulus suo exemplo confidere non nostris viribus, sed eius potentiae qui omnia potest: *Nam,* inquit, *omnia valeo per Christum qui me corroborat.* Ita David rerum praeteritarum experientia doctus poterat sibi divinum auxilium certo polliceri tempore opportuno adfuturum: nam quandoquidem experientia multorum dierum benevolentiam Dei erga se fuerat expertus, eandem non abs re in re tam sancta sperabat. Atque procul dubio summa haec est nostra sapientia, quum in angustiis et difficilibus rebus, et nostris afflictionibus, Dei pristina beneficia possumus in memoriam revocare. Nam, quaeso,

quae causa est cur saepe deficiamus, et tanto terrore percellamur ab hostibus undique circumsepti, ut ne Deum quidem invocare possimus, neque auxilium ab ipsius misericordia implorare, nisi quod semisepulta iacent quaecunque ab ipso benefacta accepimus? Contra vero David etiam profitetur se in summis difficultatibus constitutum dies antiquos memoria repetivisse: ac proinde non tantum de iis cogitare quae ipsemet quamdiu vixit de Dei virtute et bonitate erga se expertus est: sed etiam veteres historias beneficiorum Dei erga populum revocare in memoriam, ut quae scripta sunt in suum usum transferat. Ac sane quum in Deo spem nostram collocare iubemur, non sunt ipsius beneficia restringenda ad ea quae iam habemus experientia comperta: sed longius est extendenda: ut cognoscamus Deum inde ab omni saeculo suos servasse, et in rebus angustis auxilium ipsis tulisse. Hanc ob causam voluit Deus veterum patrum historias monumentis conscribi et in sacram paginam conferri, non tantum ut norimus Abrahamum, Mosen, Davidem et alios patriarchas Dei gratia servatos, et in rebus angustis auxilio divino adiutos, sed ut liberationes illas in nostrum usum et utilitatem convertamus. At si ad fidei nostrae confirmationem debemus memoria repetere quaecunque beneficia Deus in suam ecclesiam contulit, quanta erit ingratitudo, et quantus stupor non eorum meminisse quae singuli a Deo benefacta acceperunt, et ex iis in exspectatione divinae bonitatis confirmari? Ecquis enim iam a teneris unguiculis, quis, inquam, non inde iam ab utero sensit quam bonus Deus erga se, quam potens, quam munificus in eos qui ad ipsum confugiunt, et in ipso solo conquiescunt: ac proinde non habeat persuasum, fideles ad Deum confugientes sua spe nunquam excisuros? Sic itaque David fidem suam roborabat, memoria insignis illius divini erga se beneficii, quo non tantum evaserat leonis et ursi ungues et fauces, sed eosdem interemerat: cuius rei fidem facit potissimum conclusio ipsius his verbis: *Dominus qui eruit me de manu leonis, et de manu ursi, ipse me liberabit de manu Philistaei huius.* Quibus docemur benefacta Dei erga nos referenda esse in futurum tempus: Deus enim sui semper est similis, neque eius unquam imminuitur potentia: et in eos qui ipsum invocant misericors et in auxilium ipsorum promptus. Quandoquidem igitur perpetua est Dei bonitas et virtus ac potentia, et immutabilis voluntas, facile possumus concludere fore ut quemadmodum nos hactenus in nostris difficultatibus et rebus angustis adiuvit, eundem se erga nos in finem usque praebeat. Nae si rebus creatis Deus esset similis, de ipsius constantia et fide merito dubitaremus, et si hodie potuit et voluit, crasne possit et velit in dubium vocare. Nam homines non habent semper constantem voluntatem, neque potentiam et vires immutabiles et continuas: itaque si esset ipsis Deus similis, diceretur non omnibus posse satisfacere, alios etiam esse qui se adiuvari ab ipso postulent: ac proinde dubii semper haesitaremus, quemadmodum qui ab hominibus pendent nihil firmum habent neque stabile. Sed in Deum nihil tale cadit. Nam qui heri potens fuit, eadem hodie potentia praeditus est: qui bonus, eadem bonitate: quare qui pro sua erga nos voluntate voluit nostri misereri, nunquam mutari potest, sed eandem semper fidem et constantiam retinet. Ex istorum igitur commemoratione facile colligimus, Dei auxilium nunquam nobis defuturum: sed quemadmodum praeteritis temporibus iuvit, etiam in praesenti adiuturum, modo ne ipsi impedimento simus. Nae sic decet nos sacram scripturam in usum nostrum referre, et Dei beneficia praeterita in confirmationem futurorum assumere. Nam et firmum illud in sacris ponitur fundamentum, Deum nunquam relinquere imperfectum opus manuum suarum: sed quod semel incepit ad suum finem perducere. Quamobrem semel in suam clientelam et tutelam receptos certum est nunquam derelicturum, et semel atque iterum ereptos ex periculis nunquam deserturum, sed semper tutaturum et defensurum donec in aeternam salutem tandem incolumes deduxerit. Hinc igitur apparet unde nascatur illa in nobis diffidentia, quum periculis hinc inde urgemur, quum rumoribus terremur, quum hostibus saevissimis cingimur, quum denique metu imminentis exitii percellimur, nempe ex oblivione divinorum beneficiorum quibus antea fuimus affecti, sed quae statim exciderunt nobis et veluti pedibus conculcata sunt. Nam si de illis serio, ut par est, cogitaremus, certum est nos in Davidis sententiam conclusuros, Deum qui antea nobis in rebus angustis adfuit, etiam adverso tempore adfuturum, ex periculis erepturum, ex luto et coeno ipso retracturum; et adversus hostes nostros dimicaturum, et clype gratiae ipsius tectos miraculose ex ipsorum faucibus erepturum. Is enim est qui afflictionum amaritudinem sua dulcedine lenit siquidem bonus est, et bonitas ipsius erga suos permanet. Quare discamus ita meditari bona quae Dei manu percepimus, ut non dubitemus quin si nos in iis exercuerimus, et omne studium nostrum posuerimus, vera fiducia cum vera consolatione coniuncta muniamur et armemur adversus quaecunque ingruerint in nos pericula, certum exspectantes ab ipso auxilium, et veluti iam stratam ad ipsum invocandum viam habentes, ne vereamur ipsum precibus interpellare dubii et incerti sitne nos auditurus annon. Sane fateor nos non esse adeo duros et hebetes, ut sensum omnem exuerimus: nam si periculis nullis afficeremur, nulla in Deum fiducia nostra esset, sed tanquam trunci et

stipites staremus. Sed quum extrema quibus urgemur pericula novimus et sentimus, et illis excitati ad Deum confugimus, tum satis amplam materiam habemus consolationis, qua cunctis tentationibus resistamus. Caeterum si Dei bonitatem in parte aliqua sumus experti, et in alia speremus non defuturam: ac persuasi simus Deum qui ex illo periculo nos eripuit ex hoc etiam erepturum. Nam summum imperium Deus obtinet in omnes res creatas: ac proinde potestatem nobis adversus quaecunque metum intulerint auxilium ferendi: quam sine dubio a nobis invocatus exsereret: modo ut patrem et servatorem ipsum agnoscamus et precemur: quandoquidem certissimum est ipsum suorum filiorum utilitatem tantum et commodum quaerere. Quamobrem licet Dei egregiam erga nos voluntatem non simus experti omnibus modis, sufficiat nobis certoque persuasi simus, nos si a dextris eius auxilium sensimus, etiam a sinistris sensuros, et ex omnibus periculis tam terrenis quam aëreis ereptum iri.

Sequitur deinceps: *Et induit Saul David vestimentis suis, et imposuit galeam aeream super caput eius, et vestivit eum lorica. Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, coepit tentare si armatus posset incedere: non enim habebat consuetudinem: dixitque David ad Saul: Non possum sic incedere, quia usum non habeo, et deposuit ea. Et tulit baculum suum quem semper habebat in manibus, et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente: et misit eos in peram pastoralem quam habebat secum et fundam manu tulit: et processit adversus Philistaeum.* Hic in primis quaeritur, quomodo Saulis arma Davidi aptata sint, quandoquidem Saul erat, sicut huius historiae initio dictum est, ingentis staturae: David autem adhuc iuvenis longe minoris. Nulla itaque convenientia duorum istorum corporum. Sed quid impedit quominus arma temporum illorum rudia et crassiora convenire potuerint minoris staturae quidem homini, sed tamen non minus forti et robusto? David itaque licet statura minor Saule, ferre tamen eius galeam et reliquam armaturam potuit. Nihilominus tamen David omnem illam armaturam tanquam inutilem, et quae impedimento potius esset, abiecit: et tanquam rusticus cum baculo, funda et lapidibus adversus immanem illum gigantem progressus est. Sane non est dubium quin Dei spiritus illum impulerit, et omnibus illis armis exui voluerit, ne victoria fortitudini hominum tribueretur, sed unius Dei opus agnosceretur, quemadmodum pluribus infra dicturi sumus. David itaque Saulis armis abiectis, baculo suo pastorali, funda et lapidibus contentus in certamen progreditur. Hic vero si quis allegorias quaesiverit, et subtiliorem expositionem, puta quinque illos lapillos significare quinque libros Mosis, id est legem. Et Davidem sola fide fuisse armatum. Et positos lapillos in pera, significare conscientiam tanquam fidei thecam: ridicule fecerit, et de sacrae scripturae autoritate tantundem detraxerit. Neque enim ita ludendum est in sacris, quae cum simplicitate et reverentia sunt explicanda. Sane qui delicatis sunt auribus istiusmodi expositionibus delectantur, quas tamen tanquam luem infestam fugere debemus. Quare hic nobis sufficiat discere, Deum servasse suum populum sine opere humano, ut esset ipsius gloria longe celebrior, et hominibus omnis occasio superbiendi suasque laudes praedicandi tolleretur: quod deinceps ipsum Davidem praedicantem audiemus. Etsi vero nonnunquam Deus adhibet externa media quibus in periculis adiuvemur, tamen ad eas angustias redigit, ut omnibus destituti humanis auxiliis morti proximi videamur, et licet undequaque circumspiciamus nullum tamen appareat ab hominibus auxilium. Quid ita vero Deus suos in tantas angustias coniicit? Nempe ut firmum istud retineatur fundamentum, ecclesiae salutem a Domini manu sola proficisci, quam miris modis et miraculosis vult conservare. Sane nemo negat obsessam civitatem, et non captam ab hostibus, divino beneficio acceptam liberationem referri oportere. Et victorem principem, ac de suis hostibus triumphantem, Deo victoriam debere, licet militum egregia virtus et fortitudo fuerit, certum est. Sed ut solet Deus res istas terrenas administrare, sic vult in ecclesia speciales quasdam esse notas quibus a reliquis mundi statibus discernatur, et ab omnibus temporalibus. Nam etsi Dei providentia in omnes res creatas extendatur, non in homines tantum: ecclesiae suae tamen, cuius protector et defensor est, singularem curam gerit: quae doctrina tam frequens est tota passim scriptura, ut ea nos plane imbutos esse necesse sit. Modis igitur extraordinariis Deus ecclesiam suam conservat et tuetur, ut ab ipsius unius virtute salutem ipsius manare sciamus: et multis insignibus exemplis iam a multis saeculis ratam hanc doctrinam fecit: sed quod hoc loco proponitur non ultimum inter alia locum debet obtinere. Nam intuemur hic populum israëliticum trementem, non tantum ad aspectum numerosae hostium multitudinis, et armorum, sed etiam ad unius istius hominis intuitum: quo immanes minas iactante, singuli statim in latebras diffugerunt. Tanto tamen tamquo periculoso morbo remedium quaerebatur, quare longe alius apparatus ex humani sensus ratione quaerebatur, quam qui se hic offert. Quid enim effecturus videtur rusticus homo et ovium pastor, qui praelio nunquam interfuerat, qui cum hoste manum nunquam conseruerat? qui vel a stabulis vel a domo paterna nunquam recesserat? qui denique inermis, sine galea, sine lorica, sine clypeo, solo bacula armatus adversus hostem progrediebatur? Sane qui hunc apparatum conspexisset, me-

rito de populo Israëlitico actum esse dixisset, praesentemque mortem sine spe auxilii, nisi coelitus ipse Deus manum admovisset. David itaque Goliathum superans hoc apparatu testatum fecit nullum hic humanis viribus aut industriae locum esse relictum, sed Deum usum Davide tanquam instrumento per se inutili: sibique uni reservasse gloriam salutis quam populo suo tunc attulit. Istud igitur in primis observandum ex eo quod David omnibus armis spoliari voluit. Namque potuisset facile in toto exercitu galeam sibi convenientem, et loricam, gladiumque invenire, ut non plane inermis in praelium progrederetur. Sed illum sic oportuit hominum exponi ludibrio. Et praeterea non est dubium quin gravis tentatio invaserit omnes eos qui hunc apparatum intuebantur. Sed illorum fidem sic explorare Deus voluit. Quare quod Davidem adversus Goliathum progredi permiserunt, animi quadam perturbatione factum est: quemadmodum heri diximus excaecatum fuisse Saulem quum Davidem dimitteret. Qui vero sensu aliquo praediti fuerunt sine dubio iuvenem illum sine horrore non potuerunt videre sese certae morti exponentem: sed Deus eosdem confirmavit, et in bonam spem erexit. Denique David non apparat se ad praelium ea sibi arma comparans quibus munire se homines solent: sed quam semel infixit animo sententiam, in eadem perstat, Deum sine humanis praesidiis victoriam de hoste concessurum: quandoquidem Dei virtus et potentia nullis humanis praesidiis nititur: quae sibi soli sufficit, et non opus habet aliunde mutuari. Quamobrem hanc utilitatem ex historia praesenti reportemus, ut si miseram ecclesiam viderimus afflictam, et velut aviculam ante aucupis laqueos fugitantem, aut tanquam miseras et pauculas oves mille lupis circumdatas laborare, et undique sic premi ut nullus evadendi locus appareat, et nulla praesidia humana se offerant, teneamus tamen nos a Deo in suorum numerum esse receptos, ac proinde ipsum singularem nostri curam habere, et facile superaturum quascunque mundus adversum nos vires excitarit: et ex mille mortis periculis quoties voluerit erepturum. Neque vero abs re interdum patitur Deus omnibus nos humanis praesidiis destitui, ut ad ipsum assurgere discamus, et ab ipso solo pendere, ut quum eius auxilium experti fuerimus, et hostes profligati fuerint, virtutem ipsius miraculosam agnoscentes non simus ingrati, neque eo pravitatis deveniamus ut nostris viribus, aut fortunae quidquam adscribamus, sed sursum ad Deum corda nostra attollamus, et terrenis istis omnibus renunciemus: hanc, inquam, ob causam Deus saepe patitur nos omnibus humanis praesidiis nudari. Caeterum et ista nobis prodesse debent, ut comparationem instituamus divinae erga nos bonitatis, cum ea qua reliquum mundum prosequitur. Nam ipsius quidem bonitas usque ad ipsas bestias pertingit: et solem suum oriri etiam super improbos facit: et increduli bonis ipsius nutriuntur, et virtute ipsius conservantur. Sed speciale est filiorum Dei privilegium et particularis gratia: et paternus amor prae dilectione qua reliquam mundi partem complectitur. Quamobrem magnifacere bonitatem illam debemus, et dignis laudibus efferre: certo persuasi fore irritos rerum omnium creatarum adversum nos conatus, et pro vanis et inanibus rebus habeamus despiciamusque quidquid adversum nos insurrexerit; quandoquidem Deo placuit nos a reliquo mundo eximere: suamque ecclesiam tueri, et quidem extraordinariis mediis vult: quod nos multiplex experientia satis superque docuit.

Pergamus ad reliqua Goliathumque vicissim adversum Davidem gradientem inspiciamus. Itaque Goliathus arroganter et fastuose adversus illum progressus despexit, quod non esset eiusdem cum ipso qualitatis: et istis verbis conqueritur: *Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo?* Davidem ludibrio habuit quod cum baculo pastorali seu pedo progrederetur, tanquam adversus canem, et ita ex iracundia infit: *Veni ad me, et dabo carnes tuas volatilibus coeli et bestiis terrae.* Cui David respondens ait: *Tu venis ad me cum gladio, et hasta, et clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israël, cui exprobrasti.* Quasi dicat, Deus ille Israël est in quo totius populi sita est virtus. Tu hanc virtutem contempsisti et ludibrio habuisti: quare ipse senties Dei auxilium adversum te. Hinc fit magis conspicuum quod iam ante attigi, Deum voluisse populum suum tunc servare modo quodam extraordinario, et hominum sententia plane ridiculo: ut liberationis laus omnis Deo soli tribueretur: quod homines proclives sint in Dei contemptum, et debito ipsum honore frustrentur. Interim vero Deus suos nostrosque hostes excaecat, quum debilitatem nostram intuentur, et iam paratum suis faucibus bolum arbitrantur, ideoque superbia maxime efferuntur, quae interitum et ruinam ipsorum accelerat. Duobus igitur modis patefit Dei potestas et bonitas, quum nos omnibus humanis praesidiis nudatos adiuvat. Nam ex parte hostes nostros confusioni exponit: ex altera vero nos ad se invitat et allicit, ut ipsius tutelae et protectioni nos totos committamus: et praeparat etiam ut nostrae salutis gratias ipsi agamus. Increduli vero sane semper arrogantia turgent: nihil enim magis deiicit hominem quam vera fides et Dei cognitio. Nam omnibus hominibus natura vitium est insitum superbia, et eminendi super alios cupiditas: ut sit accidens inseparabile ab hominum natura superbia, arrogantia et temeritas: adeo quidem ut vel in intimis medullis resideat. Nihil autem magis ad veram humilitatem

adducit quam Dei cognitio, ex qua nos nihil esse discimus, sed quaecunque habemus ab illo manare, et accepta ipsi esse ferenda. Veruntamen etsi improbi homines et increduli turgent arrogantia et superbia, non tamen efferuntur arroganter, nisi quadam occasione peculiari. Quare si plenis velis aura ipsis afflaverit, et rideant ipsis omnia, tum insolenter sese gerunt, exsultant, et triumphos agunt: hinc fit ut nullis amplius retineantur repagulis: sed plenis buccis sese praedicent, et blasphemas in ipsum Deum voces evomant, sibi quiddam divinum adscribant, Deum parvi faciant. Nihil arduum et difficile sibi fingunt. Sic rebus prosperis insolescunt improbi et profani homines: et honoribus ac gratia qua valent sic inebriantur, ut nulla supersit in ipsis moderatio, sed fanaticorum et furiosorum instar debacchentur. Sed quo magis efferuntur, eo graviore lapsu deinde casuri sunt. Nam si quis, exempli gratia, velit in aëre volare, necesse est praeceps feratur: sed si tres quatuorve pedes in altum saliat, cadere quidem sed non collum frangere poterit. Aut si quis ex altissima turri velit in terram desilire, sane sexcentis mortibus pereat oportet. Idem Dei contemptoribus contingit. Nam natura superbi et arrogantes, si quod a Deo peculiare beneficium accipiant, et ex voto ipsis res succedant, sic insolescunt, ut nulla illos modestia retineat: sed insolenter sese gerant, et tanquam ebrii prorsus insaniant: et quum coelos ipsos conscensuri videntur, deinde graviore et magis horrendo casu decidant. Quemadmodum igitur accidit, ut quum Deus permittit nos omni humano praesidio destitui, improbi et increduli floreant et rebus secundis insolescant, sed tamen graviore casu decidant et cervices frangant, ita et cum Goliatho iam factum est. Davidem enim inermem intuitus despexit, et sannis etiam excepit: Tune ad me, inquit, venis tanquam adversum canem? Quis tu es qui audes adversum me progredi? Denique Davidi maledixit in diis suis. Qualis quantaque hominis superbia ludibrio habentis quidquid Dei viventis est? Quam blasphemus iste gigas, Davidi maledicens in idolis quae a Philistaeis colebantur? quasi adversus Deum possint aliquid idola gentium. Atque istis minis Davidem ille gigas terrere voluit: sed ille contra maiorem inde occasionem Dei magnifaciendi capit: et blasphemi hominis in Dei maiestatem contumeliis excitatur. Sane prius illum vidimus in Deo spem omnem collocasse, et suam fortitudinem constituisse: verum tamen impurum illum audiens virus suum tanta arrogantia in Deum ipsum effundentem, veluti subditis calcaribus magis est ad preces stimulatus, quibus et Deum invocavit, et virtutem ipsius magnifice praedicavit, exspectans a Domino quod speraverat in hoc certamine praesens auxilium. Nam se ipse satis noverat, nempe non tantum inermem, sed et imbellem, ac proinde, ni Deus ipse iuvet, mortis certum apparere periculum, ex qua solus Deus liberare ipsum possit: quod et facturum sibi pollicetur. Et idcirco iam gratiarum actionem meditatur, quasi iam quam exspectabat victoria potitus. Quamobrem ne miremur, et ne aegre feramus si Deus non magna pompa, et magno quodam apparatu nos ex periculis vult liberare, sed contra potius in infirmitate veluti languentes relinquit, adeo ut hostibus undique cingamur, et laqueis ipsorum irretiti videamur, et in potestatem ipsorum iam iam venturi et opprimendi ab ipsis, denique in nos nihil non moliantur, et nullo resistente pravam voluntatem suam impleant, et malis obruant, ne, inquam, ista miremur. Quid ita vero? Nempe Deus eos excaecat et in propinquam perniciem praecipitat: perinde enim agit cum illis haec permittendo ac si quis ebrioso et intemperanti vinum affatim suppeditet, quo non satietur donec obrutus vel suffocetur, vel in stuporem aut frenesin incidat. Eadem sane ratio est incredulorum et improborum hominum superbia et arrogantia turgentium, qua sic inebriantur ut in furorem et rabiem vertantur, quamdiu occasio illis offertur saeviendi, sibique arridere fortunam arbitrantur.

Et de illis hactenus: nos vero contra Davidis exemplum imitari discamus, blasphemis illis gigantis vocibus haec spei et fidei plena verba opponentis: *Tu venis ad me cum gladio, et hasta, et clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israël.* Sane doctus a Deo David ita loquutus est, et quidem antequam prophetiae donum in ipso appareret, et ad eam perfectionem venisset, quam deinde a Domino accepit: sed in ea virtute profecit, et perseveravit. Profecto iste opilio non frequentarat scholas, neque magnos doctores audiverat, a quibus scientiam disceret, et nihilominus tamen ad summam sapientiam pervenit et scientiae fastigium attigit, quae in hoc sita est, ut Deus unus sit nobis omnium instar, et in eo eiusque bonitate fiduciam et spem omnem nostram collocemus. Quis ergo Davidem hoc docuit? Non doctorum quos diu frequentarit cura, sed Dei spiritus tam excelsam ipsi sapientiam infudit, longe perfectius quam si multos annos doctissimorum virorum scholas frequentasset. Num vero postquam ad regiam dignitatem pervenit immutatus est? Minime vero, sed rex et propheta insignis eandem mentem et eadem verba retinuit, sic enim Psal. 33 loquitur: *Non est rex qui servetur multitudine copiarum, potens non eripitur multitudine virium: mendax est equus ad salutem, et multitudine roboris sui non liberat sessorem. Anima nostra praestolatur Iehovam, auxilium nostrum et scutum nostrum est.* Nunquam ergo David, mente titubavit nunquam immutatus est: quam mentem habuit rusticus et opilio, et quam in Deo fiduciam,

eandem rex factus et hostibus metuendus retinuit, neque rebus secundis et prosperis elatus est, et temporalibus bonis inebriatus, neque superbia inflatus quum rex tam numerosi populi factus est: neque etiam in rebus angustis et quasi deploratis unquam animum despondit, neque praesidiis humanis et auxilio destitutus animo fractus est. Quid ita vero, et unde ipsi tantum animi robur? Nempe Dei solum nomen ait satis validum esse ad omnes omnium hostium currus et equos, et quoscunque bellicos apparatus evertendos et frangendos. Quamobrem quum eos a quibus invadimur sibi de nobis victoriam polliceri, videbimus et de se tantum sentire ut neque humanas neque divinas ullas vires metuant, et omnibus humanis praesidiis munitissimi et instructissimi videbuntur, denique nihil ad explendam ipsorum rabiem deesse, Dei nomen tanquam tutissimum scutum istis omnibus larvis opponamus: quandoquidem a nobis invocatus nunquam deerit, et confugientibus ad ipsum praesens auxilium adferet, siquidem satis virium ad suos tutandos et ad hostes frangendos et deturbandos habet. Nam quales quantique sunt coram Deo mortales, quos vel solo flatu potest dissipare, et omnia ipsorum consilia et machinamenta evertere? Sane si coelum et terra, et omnia elementa cum ipsis adversum nos conspirarent, et ad illorum aspectum omnia terrore concuterentur, tamen Deo vel solo verbo iubente, necesse est omnem altitudinem deprimi et in auras evanescere. Hoc sane David auxilium divinum sensit, exprobrans giganti gladium et lanceam, qua Davidem se confossurum gloriabatur, sed vana gloriatione. Equidem agnosco Deum etiam quoties ita videbitur fideles servos suos viribus humanis adiuturum, bellicosos viros et audaces et fortes suis sufficientem, qui et armis et equis aliisque ad bellum rebus necessariis instructissimi, vitam etiam profundere pro defensione ecclesiae non vereantur: istis, inquam, modis saepe Deum suos tutari et defendere certum est. Verum quando nos solo ipsius nomine contentos esse voluerit, et suarum promissionum sola fiducia, reliquis omnibus praesidiis humanis deficientibus, et mundo adversum nos insurgente, et conspirantibus improbis, ut quocunque vertamus oculos omnia praesentem mortem minentur, et undique nos cingant ferae a quibus iam iam laniandi simus, sciamus non temere id contingere, sed a Deo sic fieri ut ad ipsum assurgere discamus, eique soli nostrae salutis laudem omnem ascribere: et ut mundus agnoscat nos esse Deo caros et pretiosos: ideoque maiorem ipsum invocandi et bonitatem ac misericordiam eius praedicandi materiam habeamus. Nam si alicunde ab hominibus spes aliqua salutis affulserit, repente sic perstringitur mentis acies, ut Dei obliviscamur. Hinc in ipso invocando negligentiores fimus, et ipsius nominis contemptores. Contra vero si viribus inferiores fuerimus, repente animum abiicimus, et rebus desperatis ad Deum confugimus, et singulis horis precibus et votis sollicitamus. Quamobrem discamus rebus secundis non efferri, neque calcitrare adversus eum a quo vita nostra pendet: sed tam adversis quam prosperis rebus, tam quietis quam perturbatis, solo Dei nomine gloriari, in illo solo conquiescere, fiduciamque omnem collocare. Quapropter etiam ne arbitremur quod hic factum legimus semel tantum accidisse, singularemque hanc historiam narrari, sed certum in ea documentum toti ecclesiae omnibus saeculis dari fiduciae in Deo collocandae, confirmatum perpetuis Dei promissionibus, quae non ad solos Iudaeos, sed ad universalem ecclesiam pertinent, de illa in rebus adversis tutanda et conservanda. Nam visio illa Zachariae prophetae, qua Deus se suam ecclesiam instauraturum pollicitus est toti ecclesiae convenit, et in finem usque mundi est duratura. Fuit autem illa de candelabro quod erat in medio sanctuarii, quod ait esse summum ecclesiae gaudium et consolationem. Quod admirans propheta, et interrogans, quidnam istud indicaret, responsum accepit: Non hominum virtute et potentia Dei ecclesiam defendi et foveri, sed unius Dei. Nulla ibi mentio Davidis, nulla Goliathi, nulla populi israëlitici, nulla denique ullius admirandi ab hominibus admissi facinoris: sed se Deus ecclesiae suae protectorem fore dicit usque in finem saeculorum post adventum Domini nostri Iesu Christi, neque ullis armis, aut humanis praesidiis ad efficiendam ecclesiae salutem opus fore: sed Dei unius virtute et potentia perficiendam. Quamobrem haec doctrina est nostris mentibus diligenter imprimenda, retinenda et meditanda: quam etiam possimus, quum necessitas postularit, ad usum referre, ut si nimirum in ecclesiae difficultatibus Deus humana quaedam praesidia concesserit, ne iis sic afficiamur et fidamus ut Dei nos oblivio capiat: sed contra quum rebus omnibus destituemur, nominis ipsius meminerimus, et hoc solo freti sciamus nos omnium nostrorum hostium vires et conatus facile despecturos: ac si dira quaeque adversum nos machinentur, et in periculum mortis veniamus, nihilominus Dei promissionibus contenti simus, nempe Deum ecclesiam suam usque ad mundi finem adversus quoslibet hostium insultus tutaturum et defensurum: si modo in ipso solo conquiescamus, nihilque nobis ipsis tribuamus: quandoquidem solus ille potest in se sperantes iuvare, et e mortis faucibus eripere. Sed in solo Deo sperandum est, et in ipsius timore perseverandum, et nunquam a cultu ipsius verbo praescripto recedendum, qui summo contra studio et reverentia retinendus est. Nam si factum istud erit a nobis, tunc brachium suum ad nos tutandos exseret: modo etiam in memoriam priora ipsius erga nos et alios

benefacta revocemus, et pro iis debitas ipsi gratias agamus: quo in dies spes nostra augescat et roboretur, adeo ut invicti perstemus, et adversus omnes tentationes imperterriti maneamus et fortiter resistamus.

Iam vero agite *etc.*

HOMILIA LXIV.

46. *Hodie dabit te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum a te: et dabo cadavera castrorum Philistaeorum hodie volatilibus coeli et bestiis terrae: ut sciat omnis terra quia est Deus in Israël.* 47. *Et noverit universa ecclesia haec, quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus. Ipsius enim est bellum, et tradet vos in manus nostras.*

Hesterna concione vidimus, qua mente, et quo sensu David Goliathum illum gigantem compellans diceret, se non progredi adversus ipsum cum armis: non quod simpliciter armis uti vetaretur, quibus illum deinceps usum apparet, gladio puta et clypeo ac similibus: quod ipsi licuit: sed quod ita Deus miraculose vellet opus suum per Davidem implere. Nam quum Deo placet nos praesidiis humanis destitui, sufficere debet ipsius promissio, fore ut stet a nostris partibus. Quibus enim aliis subsidiis opus habemus, modo ad nostram salutem virtutem et potentiam suam exserat? Et praeterea, licet omnibus necessariis praesidiis instructi, tamen in caducis et terrenis illis rebus spem nostram collocare prohibemur: sed contra Deum adiutorem advocare et precibus sollicitare iubemur, non dubitantes quin si voluerit, ipsorum hostium arma nobis in manus tradat: ut nostrae salutis laus et gloria soli illi tribuatur: quod si rebus a se creatis utatur, non ideo tamen virtus ipsius imminuatur: et si sine humanis praesidiis rem perficiat, eius virtus et potentia sit adhuc longe clarior et perspectior. Non immerito igitur giganti illi Philistaeo David obiicit, quod cum gladio et hasta adversum se progrediatur, quasi diceret: Tu solis istis corruptibilibus armis fretus me provocas ad certamen, ego vero longe melioribus armis nixus, Dei nimirum potentia, provocantem oppugno. Hinc discamus, inimicos suis viribus fretos iram Dei adversum se provocare, quod debito ipsum honore spolient: cuius contemptus Deus est ultor futurus, eaque ratione victoriam de ipsis nobis datum iri. Sane optandum inimicos nostros et improbos homines Dei contemptores eo arrogantiae venire, et excaecari ambitione: quod ita Deum ipsum provocent, qui nimium fortis ipsis adversarius sit futurus: et ita nobis animus fiat, illis interim Deum et homines adversum se provocantibus, sibique victoriam promittentibus et triumphos apparantibus, qui tamen ruinae et exitio certissimo magis ac magis propinquant. In primis autem observandum hic nominatim fieri mentionem *nominis Dei*, ut significetur ipsa Dei virtus, quem si auxiliatorem et servatorem experiri volumus, invocare qualem se nobis patefecit in nostris difficultatibus debemus. Neque enim vox illa *nomen* simpliciter pro vocabulo illo accipienda est: sed pro virtute quae hoc nomine designatur. Sacra vero scriptura solet ita loqui, ut Deum indicet a nobis invocandum ea fiducia qua cultum ipsi debitum offeramus, et qualem se nobis patefecit agnoscamus. Sic Psalmo 50 Deus iubet se invocari. *Invoca me*, inquit, *tempore angustiae: et te exaudiam ut honore me afficias.* Licet igitur invicta Dei virtus semper parata sit ad auxilium nobis in angustis rebus ferendum, non tamen ad illam confugere possumus, nisi prius eam cognoscamus, neque effectum sentire, et utilitatem ex ea referre, nisi ut nostri misereatur precemur. Porro David didicerat, ut ante documus, in uno Deo conquiescendum, et ad ipsum solum ut tutissimum asylum confugiendum, ex legis doctrina, et precibus et orationibus crebris in ea se exercuerat. Nos itaque Davidis exemplum imitati, quum apud incredulos gloriabimur, hoc nomine cum ipso gloriari discamus, nos nempe Deum non simulate neque externo tantum ritu, sed sincere et in vera fiducia invocare, quandoquidem ab ipso vita nostra et salus dependet, et nos nihil a nobis ipsis possumus: et ipsius freti promissionibus sperare fore ut nunquam nos ipsum quaerentes deserat, sed praesens auxilium in rebus angustis ferat.

Sequitur: *Hodie dabit te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum a te, et dabo cadavera castrorum Philistaeorum hodie volatilibus coeli et bestiis terrae.* Idem et Goliathus Davidi minatus fuerat, nisi quod hic David minatur etiam castris Philistaeorum ultimum exitium: Deo dante ipsi ut victoriam referret, non tantum de uno gigante, sed de illo numeroso exercitu qui adversus Dei populum tam superbe et contumeliose insurrexerat. Porro haec loquendi phrasis: *Dare cadavera caesorum volatilibus coeli et bestiis terrae*, frequenter occurrit in sacris, qua mortis ignominiosae species significatur. Minatur itaque David Goliatho non tantum necem, sed etiam post mortem dedecus et ignominiam, fore nimirum ut cadaver ipsius insepultum iaceat, et bestiis terrae et avibus fiat pastus et esca: et eandem fore etiam reliquorum Philistaeorum conditionem. Goliathus etiam idem Davidi satis crudeliter et superbe minatus fuerat: hunc itaque morem militarem etiam David quidem imitatus est: solent enim milites sic suis hostibus insultare, ut non tantum necem minentur, sed etiam

post necem dedecus et ignominiam corporum quae sine honore insepulta iaceant: sed quum non tantum giganti illi sed reliquis etiam Philistaeis idem opprobrium minatur, spiritu prophetico et speciali revelatione facere certum est. Goliathus quidem sua virtute et robore fretus insultabat adolescenti: sed longe aliter David, qui sane longe impar erat viribus illi cum quo congrediebatur: sed tamen Dei robore fretus, et ab ipso speciali ratione confirmatus. Quare ne cogitemus temere Davidem loquutum fuisse, ut multi solent in vanum Dei nomen assumere, quasi in potestate sua Deum haberent, et ab ipso regerentur, a qua temeritate sane David fuit alienissemus, sed ut ante vidimus spiritus sancti peculiari motu et impulsu Davidem excitatum fuisse, sic eodem fretus victoriam de hoste sibi pollicetur, cuius casum reliqui Philistaei sequantur: quemadmodum et contigisse deinceps videbimus. Idcirco nominatim obiicit isti giganti contumelias in Deum ipsum, quod Israëlitas, quibus ipse Deus praeest, despexisset et opprobrio habuisset: quibus verbis indicat impios quum adversus Deum blasphemant, sibi ipsis malum accersere. Nos itaque discamus tunc maxime assumendos animos in mediis afflictionibus, quum hostes eo deveniunt impudentiae, ut nos conviciis et contumeliis afficientes in ipsum Deum et verbum ipsius sint contumeliosi: quod non impune laturos ipsos est certissimum. Exemplo istud confirmatur Assyriorum, quos Deus per prophetam quoniam populo Israëlitico insultassent, praedicit sua manu feriendos. Nam impurus ille Sancheribus Ezechiae regi et populo sic insultaverat, ut in ipsum Deum blasphemas voces evomeret: quamobrem Deus Ezechiam per prophetam consolatus, ait, se vindictam de profanis illis sumpturum, his verbis: *Sprevit te et subsannavit te virgo filia Sion: post regnum tuum caput movit filia Ierusalem. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti? contra quem exaltasti vocem tuam, et elevasti in excelsum oculos tuos? Contra sanctum Israël.* Deus ergo quia Ierusalem erat in ipsius praesidio, et ibidem regiam sedem erexerat, minatur se quod Assyrii fiduciam in Deum Israëlis Ezechiae et populo superbe exprobrassent, vindictam de ipsis sumpturum, causamque suam defensurum, et in ipsos hostes dedecus derivaturum. Quare si Dei insignia feramus, et non ficte neque simulate nomen ipsius invocemus, et alarum ipsius umbra tegamur, hostibus linguam adversum nos petulanter exserentibus, et virus suum efflantibus, et triumphos instituentibus, imminere ultimum exitium a Domino sciamus, cui sunt propinquiores quo insolentiores. Nos itaque tunc tanto magis praesenti animo simus, et Davidis exemplum imitemur, certo persuasi quo magis hostes veritatis et purae religionis insolescunt et efferuntur, et blasphemis vocibus Dei maiestatem laedunt, suumque in nos virus efflant, eo propinquiores esse suo exitio: et quo magis securi sibi videntur, et de victoria certi quasi consiliis suis ad exitum perductis, eo citius et momento quidem a Deo in exitium deturbandos.

Pergamus ad insignem illam Davidis sententiam: *Et sciat omnis terra quia est Deus in Israël, et noverit universa ecclesia haec, quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus.* Eadem verba David quae supra repetit sed illud observandum quod ait: *Et sciat omnis terra quia est Deus in Israël.* Nam istis verbis declarat, quibus viribus, qua audacia fretus tam intrepide Goliathum aggrediatur, nempe Dei virtute, qui verbum suum sit impleturus, et ecclesiam suam tutaturus. Nihil igitur hic sibi temere David finxit, ut solemus plerumque multa nobis temere persuadere: et inani quadam audacia freti montes aureos nobis polliceri, quasi nubes ipsas simus transcensuri: sed David Dei promissionem specialem de tutando et defendendo Israële respiciebat. Nam terra quidem universa est Iehovae: sed tamen Israëlem scimus Deum sibi in peculium delegisse. Quare quum dicit Deum esse in Israële, non imaginatur quandam ecclesiam, sed Dei ipsius verbo, quod fallere non potest, nititur. Quando igitur Dei nomen ut scutum hostibus obiicere, eoque tegi voluerimus, danda opera est, ut ipsius verbo freti simus, ne temere illud assumamus, ut multi solent Dei nomine gloriari, qui tamen eius virtutem ignorant, neque unquam eius fuerunt studiosi. Quamobrem si rectam esse et approbatam fidem nostram cupimus, et cum ea fiducia coniunctam qua hostium conatus ridere possimus, oportet nos certo persuasos esse Dei infinita et inaestimabili bonitate et clementia nos esse in filios adoptatos, et ut essemus ipsius ecclesia vocatos: ideoque velle ipsum a nobis ut patrem invocari, et persuasos esse nos ipsius esse filios, et utilitatem quae inde ad nos redit agnoscere: quod ex singulare sua misericordia voluerit in filios adoptare. Nos itaque Dei nomine laetari non possumus, nisi certam fiduciam in ipso habeamus, fretam fide non dubia quam ex ipsius promissis hausimus: hic enim unicus fons est nostrae fiduciae. Idcirco itaque David dicebat Deum esse in Israële: non quod eum sibi populus posset devincire, sed quod ex mera bonitate praesentiam suam ibi pollicitus esset, et in omnibus angustiis auxilium. Nos vero hodie licet ab Abrahamo non ducamus originem, tamen in locum Israëlitarum successimus, quemadmodum docet Paulus apostolus, quoniam in Christum insiti sumus qui antea eramus oleaster, in radicem illam, inquam, a Deo ipso consecratam, quum per fidem facti sumus Domini nostri Iesu Christi membra. Hoc itaque sufficiat nos a Deo per evangelium fuisse vocatos, et promissiones nobis factas nos ab ipso in gratiam

recipiendos, neque respecturum quales simus quidve promeriti, sed misericordia sua nos amplexaturum. Nae si testimonium illud conscientia nobis dictaverit, certi erimus non tantum ad vitam aeternam, servatorem nostrum fore: sed etiam in vita praesenti adiutorem, et in summis angustiis et difficultatibus liberatorem. Porro quum dicit David *ut sciat omnis terra quia est Deus in Israël*, non inde sequitur incredulos posse ad veram Dei cognitionem venire, et specialem curam quam de Israëlitis gerit agnoscere: sed perinde est ac si David diceret, ipsos ethnicos et profanos propria conscientia teste convictum iri, Dei virtute sola populum illum qui prostratus iacebat liberatum. Nam increduli semper caecutiunt: sola fides luce spirituali illustratur. Deo itaque potentiam suam exserente, terreni et increduli homines obstupefacti caecutiunt, quemadmodum et apud Isaiam dicitur: Improbum nunquam Dei gloriam cognoscere. Verum enimvero vel qui maxime caecutiunt Dei manum experiri et sentire coguntur, atque idcirco obstupescere et horrere. Hinc illae in sacris usitatae loquendi phrases, Dei contemptores cogi ipsum adorare et ipsi mentiri, et aliae similes, quibus non quidem ad Deum confugere dicuntur improbi, neque ab ipsius verbo pendere, neque etiam de acceptis ab ipso beneficiis gratias agere, (licet aliquando quos vult Deus ad se convertat, sed reprobi Deo licet fulminante, coelumque terramque concutiente, et montes altissimos commovente, nunquam emendantur neque convertuntur, quin potius magis ac magis indurantur) sed vel inviti agnoscere Dei manum et opus. Deus itaque sic operatur ut in admirationem omnes rapiat, et improbi homines, et maxime contumaces, et arrogantiae pleni cogantur istis operibus affici, et vel inviti fateri divinum istud non humanum opus esse. Sed non sine blasphemia, nam aiunt: Aut Deus aut diabolus effecit. Improbos igitur homines videmus Dei quidem cognitione affici, velint nolint, quum virtus ipsius in ipsorum oculos incurrit: verum tamen Dei gloriae pro viribus reluctari. De tali cognitione et scientia loqui Davidem hoc loco certum est, quum ait universam terram cognituram Deum esse in Israële, id est improbos et incredulos homines, Dei virtutem invictam non confitentes, legemque ipsius et cultum in Israële praescriptum contemnentes, sensuros tamen Israëlem non viribus humanis, non armis, non aliis praesidiis, sed sola Dei virtute servatum: et prostrato tam miraculosa victoria Goliatho cognituros reliquam hostium stragem esse a Domino.

Quae deinceps verba sequuntur, alium sensum habent: *Et noverit universa ecclesia haec, quia non in gladio, nec in hasta salvat Dominus.* Ecclesiam quum dicit populum Israëlis intelligit, ac proinde aliam notat cognitionis Dei speciem, ab illa de qua loquuti sumus longe diversam. Nam caeci increduli veluti palpando cognoscunt: sed fideles prout a Dei spiritu illuminantur: ac proinde et cognoscunt et persuasi sunt, non confusa aliqua scientia, sed certo spiritus testimonio, Deum esse potentem ad suos protegendum, et in summis difficultatibus adiuvandum, etsi neque gladios, neque lanceas, neque alia humana praesidia adhibeat. Quamobrem Deum cognoscamus non confuse, sed ex illo speciali privilegio quod nobis largitur, quando sese in verbo patefacit, et suam gratiam per spiritum in nobis obsignat. Nam etsi virtus ipsius universum mundum pertingit qua sese omnibus patefacit, imo sine extraordinaria ulla vel miraculosa potentia, sol, luna, stellae et omnia istiusmodi opera admiranda suis effectibus satis superque praedicant Dei potentiam immensam, quemadmodum et D. Paulus ait, Deum non reliquisse se sine testimonio, quum coelum et terram creavit, et naturae ordinem conservat, ac proinde homines quantumvis caecos ex istis posse veluti palpando sentire Deum nobis praesentem, eiusque virtutem a coelis in ista inferiora pertingere, et in nobis ipsis efficacem esse, quod in ea simus, moveamur et vivamus; quibus etiam adiice miracula et memorabilia facta quibus sese claro patefacit, ut omnes commoveri et stupere illa oporteat, multi tamen obstupescunt et ista non animadvertunt. Deumque ex illis ut oportet cognoscere non discunt. Nos igitur alia quadam ratione Deum cognoscere discamus. Quaenam vero tandem ista est? Nempe, ut nos ipsos diligenter intueamur et exploremus, ac miseriam in quam demersi sumus agnoscamus, et in quam subinde, nisi Deus retineret, delaberemur: deinde beneficia quae ab ipso accepimus uni illi accepta feramus, nostramque in ipso fiduciam omnem collocemus, et in ipsius timore ambulemus, eumque sincere ex verbi praescripto colamus: quandoquidem ipsius sumus, vitamque et quidquid habemus uni ipsi debemus. En qua ratione certissima et non dubia Deus cognoscendus est, quam increduli non habent: qua fit ut altas in nobis radices agat Dei timor, et sponte ad Dei obsequium nos componat: eamque in nobis de ipso fiduciam generet ut ab ipso in difficultatibus auxilium, et tandem etiam aeternam salutem exspectemus: gratiasque immortales de omnibus acceptis ab ipso beneficiis agamus. Hanc igitur ob causam dixit David: *Et omnis haec ecclesia noverit, quia non in gladio nec in hasta salvat Dominus:* quum antea Goliathum alloquens dixisset, *ut sciat omnis terra quia est Deus in Israël*, quod illa cognitio propria sit ecclesiae Dei: haec omnibus incredulis etiam communis. Inde itaque discamus veram Dei notitiam habere, et in illa omne nostrum studium adhibere, ut par est, et prout ipse Deus

docet verbo suo, et quidem recto et puro corde et animo. Caveamus autem ne illa cognitio simulata vel coacta sit, quam deinceps malitia et ingratitudo ex animis deleat et exstinguat: sed demus omnem potius operam, ut vero Dei virtutem apprehendamus quam Deus suis patefacit, ut in ea conquiescamus, et de ipsius auxilio persuasi simus. Nihilominus Israëlitae, licet satis docerentur lege Dei et peculiari testimonio tantam esse Dei virtutem quae suis liberandis et ex periculis eruendis sufficeret, non tamen in illa vera fide conquieverunt, sed dubii et vacillantes fuerunt. Quamobrem David verbis istis oblique diffidentiam et incredulitatem ipsorum arguit, quod nimirum non attenderent ad divinas promissiones quae lege Dei continebantur, et non illis ut par erat fiderent. Nam si Israëlitae bene cognovissent Deo salutem sui populi curae esse et liberationis honorem et gloriam soli sibi velle reservari: non usus his vocibus esset David, *ut omnis haec multitudo et ecclesia cognoscat Deum.* Itaque istis verbis ostendit populum fuisse metu attonitum et perculsum, et intra spem metumque collocatum. Quid vero ipsorum animos percellebat? Nempe gigas ille miles cataphractus perterrebat, cui resistendo se impares arbitrabantur, nemine singulari certamine congredi cum ipso audente. Deo igitur debitum honorem illos non tribuisse hinc apparet, sed in externis praesidiis fiduciam collocasse: ac proinde merito David dicit oportere illos discere, Deum suos servare non ordinariis modis sed prorsus extraordinariis: et hanc scientiam ex vera Dei cognitione nasci. Certa vero scientia et cognitio virtutis et bonitatis divinae manat ab ipsius verbo. Neque enim haec inferiora veram nobis de Deo cognitionem adferunt: sed ad illorum intuitum potius oculi nostri caligant et sensus hebescunt. Et miracula potius ad indignationem movent, quam ad veram Dei cognitionem deducunt, nisi Dei verbo regamur et illustremur. Quamobrem Deus verbo suo, quod in lege, prophetis et evangelio continetur, nos docet. Quoniam autem nonnunquam scientia illa in nobis est debilis et quodammodo vacillat, ac proni sumus ad contumaciam, et rebellionem ac diffidentiam: idcirco etiam opus habemus confirmatione, ut quibusdam externis testimoniis Deus re ipsa ratum faciat, se non frustra loquutum esse in verbo suo, in quo maiestas ipsius splendet. Sane utilis nobis est haec doctrina, quam istis verbis Davidis, *ut haec universa ecclesia noverit, Deum non servare in gladio, neque in hasta,* contineri diximus.

Caeterum observandum Davidem quum Goliathum compellaret, ac diceret, *ut haec multitudo sciat quod est Deus in Israële,* illis verbis incredulorum vanas superstitiones et idololatrias arguisse, et nominatim blasphemam illam gigantis maledictionem in diis suis reprehendisse. Nam ille Goliath Davidi in diis suis maledicens, sperabat se tanquam fulmine illum percussisse: sed hominis iram blasphemam David eludit, quum ait: *Deum esse in Israële:* ut indicet incredulos ethnicos adorare sua somnia et inanes imaginationes: sed verum Deum esse, et coli et adorari in Israële. Populum vero israëliticum, attonitum et metu perculsum consolatur, confisus Deum re ipsa patefacturum se satis potentem ad suos e periculis eruendos et servandos, et licet omnibus humanis praesidiis destitutos, satis in Deo habere praesidii. Sane temporum nostrorum experientia nobis idem compertum facit: quamobrem tot testimoniis oportet nos magis magisque confirmari: ut si Dei verbo non acquiescimus, sicut debemus, saltem quum experientia Deum nostri misertum esse sentimus, et promissiones suas implevisse, veritatis ipsius maiorem notitiam habeamus, et in ipso uno spem omnem nostram collocare discamus. Discipulos Christi saltem imitemur, qui de Christi resurrectione dubitantes dicuntur viso sepulcro vacuo Deo credidisse. Neque vero quaecunque antea Christus Dominus noster praedixerat vana et ludicra ducebant, quibus fidem adhibuerant: sed tamen adhuc incerti et dubii fluctuabant. Deinde ubi perfectum vident quod ipse Dei filius ore suo pronunciaverat, credunt et ipsa experientia edocti cognoscunt. Nos eorum igitur exemplo discamus, si fuimus increduli, et non eam Dei voluntati et verbo fidem et autoritatem dedimus quam debuimus, tamen credere tot testimoniis quae Dei filius Dominus noster Iesus Christus nobis exhibet: et ne ingrati simus in accipienda gratia quam nobis offert: caveamusque ne ipsius promissiones in dubium vocemus: sed certo persuasi simus Deum non frustra loquutum, neque inanibus nos pascere pollicitationibus: sed potius ipsum omnem malitiam nostram sua fidelitate superaturum, nosque si in ipso spem nostram posuerimus in suorum numerum recepturum, quandoquidem pollicitus est. Verum enimvero in speciem videri posset ista sententia frigida, Deum non servare in lancea, neque scuto: sed tantam tamen tamque arduam scientiam complectitur, ut non sine summa difficultate in mentem humanam cadat. Et, ut heri diximus, non abs re sacra scriptura dicit, Deum non delectari in equis neque in curribus: sed in iis qui ipsum timent, et in ipsius misericordia fiduciam collocant. Minime quidem quasi equos, et reliquum apparatum, qui ab ipso est, reiiciat et abominetur. Quare enim equi, arma et alia istiusmodi praesidia Deo displicerent, quorum ipse ex mera gratia dedit usum hominibus? Quis Deo displicere dixerit suas creaturas, quarum usum hominibus concessit? Quare quum dicitur Deus illis non delectari, inde fit, quod homines tantum illis tribuant ut de Dei gloria de-

trahendi occasionem inde accipiant. Nam fere fit ut qui equis, curribus, armis instructissimi sunt, inde efferantur, et vana quadam arrogantia turgeant: et contra, qui iisdem carent, metu trepident: Deique potentiae et auxilii non recordentur. Idcirco dicit Deus sibi ista displicere. Itaque carnalibus et temporalibus omnibus praesidiis opponuntur, primum timor Dei et reverentia, quae ipsius maiestati debetur: deinde spes, quae duo coniungi necesse est. Nam scimus hypocritas abuti solitos Dei nomine et evangelii, et palam quidem verbis praedicare, verbo Dei dandum pondus et autoritatem ut solum emineat, et ita testari nos non posse in Deo fiduciam collocare, nisi nos ipsi subiicere didicerimus, et veram obedientiam reddere: sed tamen multos esse infideles, qui Dei timorem simulabunt, qui nihilominus neque ipsum ament, neque colere velint: verum eius summam et tremendam iustitiam horreant. Illi igitur solam externam obedientiae speciem prae se ferunt, intus rebellionem foventes. Quamobrem sciamus duo illa quae diximus coniungenda, timorem et spem seu amorem. Nam timere Deum tam boni quam mali iubentur, ut monet propheta in Psalmis. Doctrinam igitur istam meditemur, Domini esse bellum: quam ob causam propheta Psalmo 33 dicit *equum esse mendacem ad salutem: et regem non servari multitudine copiarum, neque potentem multitudine virium: sed oculum Iehovae attendere ad timentes sui.* Hoc impletum videmus in Goliatho: neque dubium quin David hoc perpetuum testimonium in ecclesia esse voluerit, et saepe in memoriam populi revocarit, quod semel Deus per ipsum effecerat. Quare haec verba saepe inculcanda, non in multitudine virium servari potentes, quoniam potentiae Dei temporalia praesidia solent opponere: quae quidem sane Deus hominibus dedit et illorum usum permisit, sed ita tamen ne virtuti et potentiae ipsius praeferantur: quandoquidem Deus, suos servaturus, non pendet ab istis mediis, neque alligatur istis rebus corruptibilibus, quibus homines propter infirmitatem opus habent: cui sua ipsius virtus sufficit. Nullum itaque subsidium humanum Deus ad suos iuvandos requirit, et nihil ipsi deest ad virtutem suam hominibus manifestandam. Sane si hanc doctrinam animis insculpserimus, in omnem vitam sufficiet, et tutissimum erit adversus quaslibet tentationes remedium. Nam si in ipsius tutelam confugerimus, certo persuasi erimus nos licet omnibus praesidiis vacuos et destitutos, satis tamen ipsius umbra tutos esse, quae sola plus valeat quam mille propugnacula ad hostes a nobis propulsandos, licet armis, equis, munitionibus, militum ingenti numero munitissimos et instructissimos, et ad quorum aspectum horrere mundus deberet, quod suis viribus videantur posse universum mundum evertere: sed si Dei favorem experiri volumus, necessario nobis ad ipsius bonitatem certa fiducia confugiendum est, ut experiamur quod alio loco propheta praedicat: *Ecce reges convenerunt, progressi sunt pariter; ipsi viderunt, similiter admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos, dolor ut parturientis.* Quibus verbis propheta consolatur ecclesiam, docetque coniurantibus adversus ipsam capitalissimis hostibus, saevissimis et fortissimis, a quibus iamiam laniandi videantur, fore ut quum impetum facere volent, in furorem vertantur, et miseros licet ac inermes conspicati, non audeant tamen invadere, sed ultra progrediantur, et temere viarum ignari abitum accelerent, Deo ipsos persequente, et consilia ipsorum frangente. Profecto talis hostium fuga et interitus longe insignior est quam si mille propugnaculis et praesidiis humanis tegeremur. Idcirco David merito dicit hoc loco, Dei esse bellum: quanquam quidam propter unicam literam ad illud bellum restringant, quasi David dicat, Deum esse populi israëlitici caput, et ex periculo imminenti ipsum servaturum, qua ratione volet: quod sane verissimum est: verum tamen etiam generalis est sententia: qua non dubium est quin David docere voluerit, Deum omnibus praeliis praeesse, et cui voluerit victoriam concedere. Quod ipsum ethnici cognoverunt: et ideo in bellum profecturi diis suis sacra facere soliti, ut bene sua consilia verterent et fortunarent. Et post partam victoriam templa fuerunt ad gratiarum actionem aperta. Sed quae illi diis suis sacra fecerunt, mera hypocrisis fuit, quod verum Deum non nossent, et quae diis suis offerebant in Dei viventis contumeliam redundarent. Sed Deus in hominum mentibus reliquas esse voluit aliquas religionis scintillas, ad maiorem ipsorum condemnationem, et ut sint coram Deo inexcusabiles: quod ultro sibi oculos effodiant, ne ad Deum vocantem veniant et assurgant. Idcirco ethnici fortunam bellis praeesse et dominari dixerunt: deinde Martem deum praeliorum imaginati sunt: Dei viventis interea non recordati. Quod et ipsum prophetae Dei populo saepe exprobrarunt, dicentes illos, suo reti et industriae sacrificavisse. Quemadmodum hodie multos principes videas veram cognitionem Dei non habentes, parta victoria, et in patriam reduces trophaea ponere, et supplicationes decernere, subinde suum illud Kyrie eleison repetentes: sed interim suas laudes praedicare, virtutem et industriam magni facere: fortunamque dominam laudare, Deique memoriam omnem abolere. David itaque paucis istis verbis docet, bella esse Domini; quasi dicat illum dominum esse bellorum et in omnes dominari et autoritatem habere; ut qui de suis viribus multum sibi pollicebantur, animum repente despondeant, et ab iis qui imbelles et ignavi habebantur, contra omnium opinionem superentur.

Caeterum ista longius etiam proferenda. Nam in primis quum Deus exercituum Deus dicitur, eo docemur ipsum in mundo posse pacem aut bellum fovere: et quum bella moventur, ipsius iusto iudicio fieri, rebus creatis habenas permittentis ad homines de peccatis puniendos. Quid dico permittentis? imo et commoventis, et veluti tubae clangore homines cientis, quorum opera ad exercendam vindictam suam utatur. Deus itaque iusto suo iudicio bella movet: ut homines alioquin obliviosos et rebus prosperis abutentes et ad vitia proclives coërceat, et excitet ad officium. Sin vero contra Deus pacem terris reddere volet, et hominibus otia facere, vel solo flatu suo potentissimorum regum consilia et conatus inanes efficiet, quemadmodum pulchre propheta docet Psalmo 46: *Non timeremus si turbaretur terra, et transferrentur montes in cor maris:* quoniam, ut ait paulo post: *Deus faciens ut cessent bella ad extremitatem usque terrae, arcum perfringit, et truncat hastam, currus comburit igne.* Quibus verbis propheta docet, homines, licet omnes vires collegerint, et omnibus rebus instructi sint, ut nihil deesse ipsis videatur, nec arma, nec equi, nec milites animosi, neque cataphracti milites, neque denique ullae munitiones bellicae, tamen, Deo faciente, momento debellandos et consumendos: cuiuque bellorum exitum fore, ut quibuscunque ipsi placuerit victoriam largiatur. David itaque dicens, *bellum esse Domini*, generali voce utitur, qua Deum docet dominari bellis, et nullis indigere praesidiis humanis: sed ex voluntatis arbitrio pacem facere et tranquillitatem terris dare, et hostes saevissimos frangere et debellare. Ac proinde licet homines sint munitissimi, et omnibus rebus ad bellum necessariis instructissimi, nihil tamen ipsis, quodcunque illud fuerit profuturum, nisi Deus ipse sit auxiliator: quo adiuvante nullas ipsis hominum vires, quantae quantae sint, quidquam posse nocere. Hinc igitur discamus in primis Deum precari, ut pacem nobis concedat et otia faciat, sedatis omnibus belli tumultibus, quandoquidem omnia sibi habet subiecta: deinde ad ipsum unicum confugere in rebus angustis, siquidem auxilium suum nobis nunquam defuturum est pollicitus: et si quando bella permittat commoveri, si ipso freti ad ipsius promissiones confugerimus, ne dubitemus quin re ipsa nos faciat experiri quod per prophetam est pollicitus, fore ut arcus conterat, et confringat arma, et scuta comburat igni: quin etiam ipsa regum corda inflectat et terreat, quum nobis nocere moliuntur: nostrique misereatur, et paterna benevolentia complectatur, et vires etiam ad hostium vim propulsandam suppeditet: denique fore ut si ad mortis limen venerimus, et de nobis sit conclamatum quasi iam desperatis rebus, tam miraculose liberet, ut re ipsa tandem experiamur veram illam esse scripturae sacrae vocem, et non inanem titulum, quum Deus exercituum nominatur, et non temere a Davide prolatam istam esse sententiam, bellum esse Domini. Quare ne dubitemus quin Deus auxilium ferat nobis opportuno tempore, non tantum adversus Goliathum quempiam, sed etiam speremus eum quidquid nobis adversabitur debellaturum et destructurum, etsi potentia invicta videatur. Quemadmodum hic videmus Philistaeos numerosissimum exercitum habuisse, et omnibus ad bellum necessariis instructissimos fuisse: quin etiam saepe de populo iudaico victoriam antea reportasse, et tamen momento factos debiliores, et caesos fugatosque, ac magna internecione deletos fuisse. David ergo sententiam illam protulit, non tantum ad praesens bellum, sed etiam ad universam omnium saeculorum ecclesiam pertinentem. Sic solet Deus eos qui iam morti erant destinati, et quos undique pavor circumdabat, liberare, et tempestates omnes adversus suos coortas sedare et dissipare: quo fiat eius potentia et virtus nobis conspectior, qua freti non dubitemus quin omnes adversum nos insurgentes hostes compescat, eorumque consilia et conatus frangat. Ac licet illi solo adspectu nos antea propter infinitam multitudinem et vires terrerent, et ipsis resistendi nullae vires esse nobis viderentur, ne tamen animum despondeamus, neque pavore deficiamus: sed potius novas in Domino vires accipiamus: certo persuasi Deum nobis adfuturum, et in augustiis opportuno tempore auxilium daturum, et non solum quae ad hanc vitam spectant, sed etiam quae ad aeternam salutem, praestiturum: hostium denique vires fracturum, et victoriam de ipsis daturum. Ac proinde licet ipse diabolus adversum nos caput cum suis satellitibus efferat, fore tamen ut eum Deus conterat, et in ipsam inferorum abyssum detrudat. Fractis vero nostrorum hostium viribus, meminerimus deberi a nobis gratiarum actionem Deo, quod ad nos conservandos hostium capita fregerit, et magna internecione deleverit. Contra vero nisi Deo exhibeamus illum honorem, ut fiduciam in illo nostrae salutis eius freti promissionibus collocemus, profecto nihil repetitae preces nos iuverint, quandoquidem externo potius ritu quam animo sincero illum invocaverimus: ubi enim est diffidentia, ibi non est sincerus cultus, et potius Deus irritatur quam advocatur. Unde igitur plerumque accidit, ut non solum omnibus humanis praesidiis destituamur, sed etiam Deum ipsum pro auxiliatore adversarium habeamus, et nos in hostium manus tradat, nisi quod diffidentia nos dubios et animi fluctuantes facit, et pro veris precibus inanes tantum demurmurationes profert, quibus divinae bonitatis contemptores deprehendamur? Vera autem fides eam in nobis audaciam generat verbo Dei in nobis genitam, quae

adversus omnes hostium impetus animos nostros confirmat, quod Deum bellorum et exercituum dominum esse sciamus. Quamobrem discamus omnem incredulitatem et infidelitatem captivam ducere, ut semel in Deo fiduciam nostram collocantes adversus quascunque tentationes forti animo stemus imperterriti: ac proinde in summis difficultatibus et angustiis Deum satis potentem agnoscamus, ad nos ex omnibus illis liberandos: modo ipsi adytum non claudamus, sed potius fide in ipsius promissiones respiciamus, et gratiam eius admittamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXV.

48. *Quum ergo surrexisset Philistaeus, et veniret, et appropinquaret contra David, festinavit David, et cucurrit ad pugnam ex adverso Philistaei.* 49. *Et misit manum suam in peram, tulitque unum lapidem, et funda iecit, et percussit Philistaeum in fronte: et infixus est lapis in fronte eius, et cecidit in faciem suam super terram.* 50. *Praevaluitque David adversus Philistaeum in funda et lapide, percussumque Philistaeum interfecit. Quumque gladium in manu non haberet David,* 51. *Cucurrit, et stetit super Philistaeum, et tulit gladium eius, et eduxit eum de vagina sua: et interfecit eum, praeciditque caput eius. Videntes autem Philistaei quod mortuus esset fortis eorum, fugerunt.* 52. *Et consurgentes viri Israël et Iuda, vociferati sunt, et persequuti sunt Philistaeos, usque dum venirent in vallem, et usque ad portas Accaron: cecideruntque vulnerati de Philistiim via Saraim usque ad Geth, et usque ad Accaron.* 53. *Et revertentes filii Israël postquam persequuti fuerant Philistaeos, invaserunt castra eorum.* 54. *Assumens autem David caput Philistaei, attulit illud in Ierusalem: arma vero eius posuit in tabernaculo suo.* 55. *Eo autem tempore quo viderat Saul David egredientem contra Philistaeum, ait ad Abner principem militiae: De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: Vivit anima tua, rex, si novi.* 56. *Et ait rex: interroga tu, cuius filius sit iste puer.* 57. *Quumque regressus esset David, percusso Philistaeo, tulit eum Abner, et introduxit coram Saule, caput Philistaei habentem in manu:* 58. *Et ait ad eum Saul: De qua progenie, es, o adolescens? Dixitque David, Filius servi tui Isai Bethleemitae ego sum.*

Narratio nobis hic occurrit audaciae et fortitudinis, tam Philistaei quam Davidis, ex opposito consideranda. Sed in primis observandum gigantem illum Goliathum audacter, suis viribus confisum, progressum esse: Davidem vero contra de se nihil sperasse, sed auxilium a Domino exspectasse. Nae quamdiu homines sibi de suis viribus aliquid persuadent, fieri non potest quin exitum luctuosum consequantur. Deum enim honore suo spoliant, et eodem ipsi gloriari cupiunt. Neque enim vel tantillum nobis tribuere possumus, quin Deo tantundem detrahamus: quod deinde sacrilegium horrendis poenis certum est puniri. Neque enim mortalem creaturam eo usque efferri par est, ut quod Dei poprium est sibi assumat et attribuat: quare oportuit istius gigantis arrogatiam confundi. Caeterum non satis est si homines in Deo confidant, sed fidem ipsorum certo fundamento niti oportet. Multi enim, ut ante dixi, Dei nomine gloriantur, sed sine fundamento, quoniam sibi quidquid libet persuadent. At non ita temere se David gessit, sed eum Dei spiritus rexit: hinc illae adversus Philistaeum ipsius vires. Porro quum dicitur fundam et lapidem accepisse, apparet Deo duce factum, qui nullo illum metu terreri passus sit. Vix enim fieri potest quin metus aliquis, ubi praesens est mortis periculum, hominem invadat: quum saepe in fortissimos quosque viros tantus incidat pavor, ut neque ratione, neque consilio regantur, metu iudicium adimente: quod nimirum de Deo non cogitent: neque ad illum confugiant. Quare quum dicitur David lapidem accepisse, et iaculatum esse funda, cognoscamus Deum sic ipsi adfuisse ut neque vires neque consilium ipsi defuerint. Et quum recta frontem medium Philistaei petiit, non dubium quin ipso Deus ictum direxerit. Nam alioqui mille potuisset lapides iaculari, vel inutiliter, vel in alias corporis partes armis tutiores. Nam, ut vidimus, Goliathus prodibat ad praelium armatus, sola facie detecta: quapropter miraculose Davidis manum a Domino regi oportuit, ut tanquam scopum lapis ille peteret et feriret. Nae fortunam hic ethnici incusabunt: sed sciamus ista nobis proponi ut Dei consilium cognoscamus de suo populo sine gladio aut aliis armis istiusmodi servando. Caeterum quum Goliath ille dicitur antequam ictus occumberet tanta arrogantia processisse adversus Davidem quasi victoriam in manu haberet, ita comprobatur experientia quod alio loco sacra scriptura nos docet, Dei nempe contemptores, quum securos se arbitrantur, et magis clamoribus fiduciam demonstrant, ac triumphant, exitio tamen suo esse propinquissimos, et momento esse obruendos. Quemadmodum igitur praegnantem mulierem dolores partus incogitantem invadunt: ita fiet cum iis omnibus quos propria arrogantia excaecat, quos Deus repente invadit, et quo maior illorum fuit confidentia, eo gravior poena sequitur, Deo stultitiam illorum persequente. Quid enim obsecro est in his terris firmum et stabile? Nae si serio vitae nostrae conditionem consideremus, certum est singulis momentis novas metus occasiones nobis praeberi: sed

praesertim quum urget conscientia, et quot peccatorum coram Deo rei simus, quasque poenas meriti simus attendimus, et quot rationes habeat non puniendi, quas tanquam sagittas thecis suis continet, quarum infinitus est numerus, nonne satis magna nobis offertur curae et sollicitudinis occasio, non quidem qua obruamur, sed qua cautiores fiamus, ut in timore Dei sollicite ambulemus, eumque precemur ut nostri misereatur, et nos ab infinitis mortis periculis quibus circumdamur protegat? Quare quum improbi sic glorientur et secure vivunt ac in vitiis indurantur, quasi foedus cum morte et sepulcro pepigissent, ut loquitur Isaias propheta, et videntur ipsum Deum lacessere quasi inermem: aut quasi possint ipsius manus effugere: quis miretur eos incautos a Deo deprehendi: et quum extra omnem aleam esse sibi videbuntur, ad rationem vitae reddendam adigi, et tanquam fulmine incogitantes obrui? Talis fuit istius Goliathi exitus. Quod autem adiicitur Davidem quum funda iaculatus gigantem deiecisset nullum habuisse gladium, magis ac magis nobis admirandam Dei virtutem contemplandam tanquam in speculo exhibet, qua populum suum in summas augustias redactum, et quasi desperantem de salute, liberavit. Quod enim nominatim non exprimitur, facile tamen colligitur. Nam si dicam: Immanis gigas ab adolescente superatus est: potens ille et robustus miles a rustico inexercitato et longe impari, cataphractus miles, qui fuit unus instar propugnaculi, ab inermi opilione deiectus est: qui solo adspectu non tantum aliquem robustum virum terrebat, sed universum exercitum, ictu funda iaculati lapidis ab opilione deiectus et prostratus est, sane nisi ultro caecutimus, fateamur necesse est divina illud virtute factum esse. Nae fateor profanos homines et hebetes, fortunam hic vociferaturos: sed quoniam in bruta degenerarunt. Sciamus itaque Dei spiritum simpliciter narrare caesum et prostratum a Davide Goliathum primo ictu lapidis funda emissi, sine gladio, sine aliis ullis armis, ut inde fiat Dei virtus illustrior. Tunc vero Dominus Davidem inermem ad praelium ire voluit, sine gladio, quem quidem deinceps in aliis praeliis adversus hostes adhibuit; sed ita tamen ut satis ostendat se multum profecisse in admirabili Dei auxilio quod hoc tempore senserat. Nam palam multis locis profitetur, se neque in gladio, neque in hasta salutem suam ponere: et fallacem equum esse die praelii. Nae David adversus hostes armis utebatur, et se ab illorum impetu tutabatur, sed vicissim testatur, se neque in suis viribus, neque in armis, neque in toto bellico apparatu spem suam reponere, quae omnia nihil sunt aliud quam vanitas, sed ab uno Deo auxilium exspectare. Hinc discamus Deum saepe sine mediis humanis suos ex periculis servare: quae si tamen prout ipsi placuerit adhibeat, et suis creaturis ad opus suum utatur, nihil tamen illa de Dei potentia detrahere: neque in illis externis mediis haerendum esse, nisi plane caecutire volumus. Ac proinde si Deus nobis gladium manu gestantibus victoriam de hoste dederit, ne illud industriae nostrae adscribamus, sed Deum sciamus eandem nobis inermibus et omni auxilio carentibus salutem afferre potuisse.

Sequitur deinde *cucurrisse Davidem et stetisse super Philistaeum, et gladium ipsius eduxisse de vagina, eumque interfecisse et caput eidem amputasse.* Bis fit mortis Philistaei mentio. Nam quum David funda lapidem iaculatus esset, dicitur tum interfectus: deinde iterum dicitur educto gladio caesus. Primo igitur loco mors accipitur pro lethali vulnere: quandoquidem ictu lapidis ita prostratus est, ut se non potuerit erigere, neque movere: quare David confestim in eum irruit, et gladium ipsius invasit, et semimortuum cecidit: neque enim lapidis ictus eum plane interfecerat, sed ita tamen Dei manu deiectus fuerat, ut movere se non posset, donec ipsi David gladio caput amputaret. Hinc admonemur Deum nobis quidem de hostibus victoriam aliquando concedere, sed ita ut nondum plane mortui sint: at tamen Deum inceptum opus non deserere, sed opportuno tempore perficere: ac proinde patienter exspectandam impletionem: et animos assumendos, siquidem re ipsa iam se a nostris stare partibus palam ostendit. Hic vero in primis observandum, quomodo Deus manu sua hominum corda teneat. Nam ecce morte Philistaei illius reliquorum animi corruerunt. At non Philistaeus ille gigas eos adversus Israëlitas armaverat: sed patria egressi sunt adversus Israëlitas se illis viribus longe superiores esse confisi, et se multitudine ac viribus meliores facile oppressuros illos attonitos et saltem tributarios eos reddituros sperantes. Ergone hominis caedes tantum illis pavorem attulit, ut metu omnes oporteat diffugere? Sane Deus tantum illis pavorem iniecit, ut nemine insequente debellati sint, et quidem vix audentibus Israëlitis sese loco movere. Neque enim dicuntur Israëlitae visa Philistaei strage concurrisse ad praelium, sed simpliciter dicuntur Philistaei diffugisse, quos deinde Israëlitae fugientes persequuti sunt. Continebant ergo se castris Israëlitae, quid acturi essent ignari: et Deus illos tanquam victos intra castra continuit, ne sua ingratitudine tantum Dei beneficium obliterarent. Nam si repente prostrato gigante fuissent hostes adorti praelio, victoriae partem sibi attribuissent, deque suis viribus gloriati fuissent. David quidem ictu illo aliquid effecit, sed quid ille ictus adversus tot hostes potuit? Nos sane hostes praelio adorti superavimus. Deus igitur illis hanc gloriationis occasionem adimit, quandoquidem castris continet, et tanquam

vinculis et repagulis illos coercet, ne pedem moveant: ne glorientur se hostes praelio victos in fugam vertisse, et Davidis factum elevent, sibique Deo detrahentes victoriam ascribant. Neque vero Davidis virtutem decantari Deus voluit, sed suum opus agnosci per illius ministerium, quem se Deus elegisse demonstravit non ad unius tantum gigantis caedem, sed ad ingentis illius exercitus stragem, qui populum Israëliticum velut ovieulas laniaturus videbatur. Hic animadvertendum igitur quomodo Deus eos deiiciat qui leoninam prae se ferunt audaciam: et ita terreat ut nullo insequente metu diffugiant: cuius pavoris a Deo immittendi saepe in sacris fieri mentionem videmus. Quin etiam illam meretricem Rahabam videmus illius metus facere mentionem, exploratores a Iosue missos alloquentem, quae tamen neque legis divinae neque purae religionis ullam habebat notitiam: et praeterea confiteri Deum Israëlitarum iam populum suum in terrae Chananaeae possessionem misisse, licet tamen in eam nondum esset introductus; *Deus*, inquit, *in omnes huius regionis incolas terrorem suum immisit.* Quum igitur divini terroris scriptura meminit, ostendit audaces antea viros et robustos ac strenuos, a Deo quum ipsi placuerit exiguo momento terreri et enervari. Idem hic Philistais accidisse videmus. Equidem fateor in profanis historiis legi magnos exercitus levissimis de causis perterritos, ut sibi fuga consuluerint: sed hic peculiaris quaedam ratio est. Quod nempe Deus Davidi tantam audaciam dederit, ut hostium castra propius accesserit, et in Goliathum irruerit, eidemque caput amputarit. Et quidem praesente gigantis armigero, qui poterat quidem in Davidem impetum facere: sed perterrefactus diffugit. Merito igitur David alibi praedicat, se Deo adiuvante muros transsilire et in aërem volare, velut ab ipso acceptis caprarum et cervorum pedibus. Sed quid impediebat Philisthaeos prostrato licet cum tanto dedecore suo gigante, quominus in Davidem impetum facerent? Nae non tantum in Davidem, sed in ipsum Israëlitarum exercitum irruere poterant quandoquidem ingentem habebant militum numerum. Verum terga dederunt, et antequam ictibus ullis urgerentur profligati sunt. Quo facto evidenter apparuit divinae manus vis ut nullam Israëlitae occasionem habuerint victoriae laudem sibi tribuendi. Quod vero dicitur David evaginato gladio Philistaei caput illi amputavisse, eo docemur hostium arma et praesidia quibus plurimum confidunt, in confusionem et exitium ipsis convertenda: et propriis armis conficiendos, et proprio gladio iugulandos. Utilis sane modis omnibus doctrina: nam fere nobis persuademus hostes armis instructos, quibus vehementer noceant, immo nos profligent superari a nobis non posse nisi iisdem armis muniamur, et vires viribus opponemus. Nam Dei virtutem semper alligamus iis quae exterius apparent: quamobrem eo attentius haec doctrina est meditanda, quo procliviores sumus in contrarium vitium, nempe sciamus oportet Deum suae maiestatis contemptores vel propriis armis confossurum: ac longe ipsis fore consultius si nullis gladiis neque armis munirentur: quandoquidem quo fuerint illis instructiores, eo maior sit ipsorum arrogantia casum maiorem allatura. In primis observandum Deum res omnes creatas habere in manu, et illis ad quemcumque usum velit uti: atque ita confirmatur magis ac magis illa quam exposuimus sententia, Deum servare sine lancea et clypeo. Nam etsi frequentes gladios et alium bellicum apparatum hostes affatim habeant, Deus tamen illos etiam sine ictu potest caedere et debellare: quod Madianitis contigisse videmus, qui mutuis sese vulneribus confoderunt. Hic vero aliter Deus operatus est. Nam Philistaei illius gladium Deus Davidi in manum posuit. Ex quo sperandum est Deum hostium nostrorum vires in nostras manus traditurum: et quum adversus nos sententiam mortis dederint, ut sola voluntatis ipsorum exspectetur impletio, et iam nostris cervicibus gladios impendentes viderimus, tunc Deum nobis adfuturum, et quid opus facto sit provisurum, neque unquam nos in angustiis deserturum. Verum tamen istud maxime in hostibus spiritualibus locum habet: quod nisi mente infixum haereat, in maximas difficultates praecipites feremur. Nam diabolus multis nos artibus aggreditur, et non tantum nos mendaciis adoritur, sed ipsum Dei verbum ut confodiat assumit. Quid ergo nobis miseris fieret, nisi gladium illi possemus in usum nostrum adversus ipsum eripere? At Deus misericors gratiam illam nobis largitur, ut quum diabolus nos iugulaturus gladium attollit, eodem illo tanquam clypeo tecti repellamus ictus adversarii, et plane ipsum confodiamus.

Sequitur: *Assumens autem David caput Philistaei, attulit illud in Ierusalem: arma vero eius posuit in tabernaculo suo:* deinde Saulem inquisivisse de Davide: Quis ille esset iuvenis, unde genus duceret. Sed non servata est hoc loco temporis series, nam quod posterius gestum est priore loco exprimitur, sed non ita sollicite observat scriptura dierum aut dictorum seriem, sed summam eorum tantum, quae cognitione digna sunt attingit. Neque enim aures nostras iucunda quadam et eloquente rerum gestarum narratione vult demulcere: sed rerum ad salutem nostram necessariarum summa capita proponere. Primum igitur quum David caput Philistaei tulit Ierosolymam, factum est ad populi confirmationem: licet tamen tunc temporis Hierosolyma non esset sedes regia: nam Saul non habitabat Hierosolymae: quae deinde etiam in Iebusaeorum potestatem venit: sed arcano quodam

Dei consilio factum ut eo portaretur. Nisi forte per anticipationem hoc dictum velimus, ut aliquo loco sit Goliathi caput positum, unde sit deinceps Hierosolymam delatum. Sed quae de gladio dicuntur, inter se videntur non convenire, positum nempe in ipsius tabernaculo, quem deinceps videbimus in sanctuario repositum, prope sacra vestimenta quibus summus pontifex Deo victimas oblaturus solebat vestiri. De Goliathi capite verisimile est a Davide fuisse portatum, non tantum ut qui in patria remanserant ad bellum non profecti confirmarentur: sed ut singuli ad Deo gratias agendas excitarentur de tanto accepto beneficio, tam turpe caput gigantis intuentes, qui quam immanis et efferus fuerit vivus vel ex ipso capite amputato appareat, quod intuentibus horrorem adhuc incuteret. Tanto igitur magis populum ad gratias Deo agendas oportebat excitari, quo fuit eius beneficium illustrius, nullis humanis viribus promotum, sed sola ipsius virtute. De gladio vero quem hic posuisse in tabernaculo suo dicitur, et alibi in sanctuario, verisimile est Saulem adhibitis in consilium ducibus censuisse Deo esse dicandum et consecrandum. Et fuit ille mos antiquus, ut hostium insignia, vexilla, gladii et similia in templis suspenderentur et Deo consecrarentur, itaque testarentur victoriam a Dei gratia manasse, pro qua illi gratias agerent. Quam consuetudinem fateor superstitiosam fuisse, et plerumque maximam partem eorum qui trophaea istiusmodi erexerunt, de Deo non cogitasse. Sed tamen illos Deus hac ratione inexcusabiles reddidit. Nam quod erectis trophaeis sese magnifecerunt, Deus palam fecit ipsos quod Dei proprium est usurpasse: neque aliis testibus convinci illos oportuit. Denique istud semper fuit animis hominum insculptum, ut in templis trophaea suspenderent. Saulem vero alia mente fecisse possibile est: nam ut paulo post videbimus, ubi primum Davidis laudes audivit praedicari vehementer affectus est et aegre admodum tulit. Quare verisimile est indignatum Saulem si rusticus, si opilio retineret domi gladium viri fortis quem cecidisset, et gloriaretur se populo rebus afflictis magnam salutem attulisse: quamobrem non esse illi gladium istum relinquendum. Sed si ipse gladium accepisset, domi servandum, se ridendum omnibus exhibuisset, et de sua ipsius gloria plurimum detraxisset. Nam etiam audiebat Davidis laudes a mulieribus et virginibus palam decantari, Davidem decem millia interfecisse, Saulem vero mille. Pudor igitur illum retinuit quominus arma Goliathi in domum suam inferret: sed specioso praetextu iussit in sanctuario reponi, ad divini nominis gloriam. Nae religionis in Saule quaedam apparet species: sed intus odio et invidia davidis urebatur: cuius si posset gloriam tantique facinoris memoriam, perpetua oblivione delere cuperet. Verumtamen Deus nihilominus suum opus perfecit, Davidemque sic sua providentia fovit, ut licet adempto gladio non minus tamen in Dei tutela fuerit, et maior illi reservata sit occasio illo utendi quam si domi suae retinuisset. Nam ut deinceps videbimus, quum sine armis e Saulis conspectu fugisset, et ad sacerdotem venisset, quaerens num aliquem gladium haberet, oblatus est ipsi Goliathi quem interfecerat gladius. Paratus itaque et reservatus in eum usum fuisse videtur, quemadmodum sane non est dubium quin divina providentia haec omnia ita gesta sint: ut David profugus, et in aliena regione peregrinus, et rebus omnibus destitutus, saltem ibi gladium quo se tueretur inveniret. Ex quo apparet improborum hominum consilia non ad eum finem ad quem dirigebantur, sed saepe prorsus contrarium pervenire, et contra ipsorum opinionem succedere. Exempli gratia: si Saul potuisset animo coniicere Goliathi gladium Davidi serviturum, et eum ex sanctuario capturum, domi illum habere quam in sanctuario reponere maluisset. Sed Deus mature suis providet, et ea praesidia quibus egent in hac vita praeparat. Quare quum Saul Davidis memoriam tollere cupit, eo magis exaltatur a Domino, et ipsomet Saule quanquam inscio, ad id ipsum perficiendum utitur.

Iam ad reliqua pergamus ubi dicitur Saul quaesivisse ex Abnero principe militiae, quis ille esset iuvenis, et unde genus duceret. Abnerum autem se prorsus ignorare respondisse. Iam ante hunc nodum solvimus, quomodo fieri potuerit ut Saul Davidem non agnosceret, qui domesticus ipsius fuerat, et qui coram ipso citharam pulsare consueverat, quemque armigerum suum esse voluerat. Nam redierat quidem David in aedes paternas et ad ovium pascua: sed non impediebat illa absentia quominus agnosceretur. Sed illud magis in Abnero mirabile videtur. Nam si dicatur Saul a Domino sic excaecatus ut nullam hominum haberet notitiam, quid de Abnero iudicandum arbitramur, quem nihil tale passum esse certum est: ac proinde cui bene notum esse Davidem oportuit? Sed possumus ex hoc loco coniicere, illam ignorantiam magis ab arrogantia et contemptu quam ab ulla alia re profectam. Ergo licet Saul et Abner Davidem possent agnoscere, tamen quia pauper et vilis abiectaeque conditionis erat, contempserunt. Ex hoc itaque contemptu caecitas, ut eum quem millies viderant Sauli inservientem, cithara mali spiritus afflictionem levantem, quoniam parvi faciunt, et inglorium esse volunt, non agnoscant. In quo possumus tanquam in speculo contemplari quod solet in mundo plerumque accidere: ut nimirum magnates et principes viri, opera minorum utantur: sed ne ipsis aliquid debere et devincti esse videantur, statim eorum memoriam elabi sinant. Caeterum fieri etiam potest ut Deus Abnerum et Saulem sic excaecarit, ut quem nove-

rant antea Davidem non agnoverint. Quidquid sit non parva tentatione Davidem affectum verisimile est, quum se non agnosci conspiceret. Quanquam non vehementer illum de eo laborare conspicimus. Neque enim regi ministerium suum superioris temporis exprobrat. Et sane merito poterat David Saulem ingratitudinis accusare, his verbis: Nonne tu me probe nosti? nonne is ego sum quem e domo paterna evocasti, ut coram te citharam pulsarem, dum te malus spiritus exagitat? Nonne ego te saepe sum comitatus et armiger tuus fui? Sed istis omnibus abstinens simpliciter respondet, se Isai Bethlehemitae filium esse servi ipsius. Ex quibus apparet Davidem non se admodum commendasse, neque optasse videri, neque aegre tulisse post aliquot dierum ministerium non agnosci, et quaesitam prius gratiam momento evanuisse. Unde colligimus illum non ab hominibus mercedem exspectavisse, quam nullam aut exiguam fore animadvertebat: sed a Domini bonitate, quam tamen sibi non deberi satis agnoscebat. Atqui Saul ipsum precibus ab Isai patre Davidis obtinuerat. Nam inquit: Stet David in conspectu meo: invenit enim gratiam in oculis meis. Iam vero quum honore debito est afficiendus, ab ipso non cognoscitur. Quare summam in Davide modestiam conspicimus, qui honores ab hominibus non expetit, etsi iam quodammodo delibatos, quandoquidem in regis aulam venerat, et armiger ipsius factus fuerat. Nae fuit ab aulicorum illorum moribus alienissimus, quos aulici honores tantopere alliciunt, praesertim eorum qui longe alia ratione vitam transigerent, si modo animum vellent adiicere: sed quam primum aulam vel procul salutarunt, iam facti nobiles, rerum domesticarum omnem curam abiiciunt, nisi quod corradere semper aliquid conantur. Nam sibi dedecori fore arbitrantur si labore aliquo vitam tolerarent, et suam apud homines conditionem fore viliorem. Quin imo multos miseros mendicos videas, qui si ad bellum profecti sint, et urgeas ut ad artem aliquam se applicent, ignominiosum sibi ducant: et rusticos agricolas a stiva semel abductos nunquam reducas ad agriculturam: peregrinari malunt in alienis regionibus, quam aliquam artem profiteri: et, quod aliorum usi sunt ministerio, turpe sibi et ignominiosum ducunt alteri inservire. Sed varia sunt tempora: quod ipsis tamen etsi fame premantur persuaderi non potest: nam se ad priorem illam vitam redituros sibi pollicentur. Contrarium prorsus Davidem sequutum videmus, quandoquidem nullis aulicis deliciis est delinitus, quin libenter in domum paternam ex aula ad pecuariam artem exercendam reversus sit: et licet in castra redierit, neque magnopere se commendarit ut gratiam apud aulicos sibi quaereret, neque etiam se non agnosci conquestus sit. Et de Davide hactenus.

Nunc etiam expendamus formulam illam iurisiurandi qua utitur Abnerus regi respondens: *Vivit anima tua, rex, si novi.* Aulica haec prorsus assentatio; etsi neque blasphema, neque Dei honori contraria, neque contumeliosa. Nam praeter iusiurandum sunt etiam quaedam asseverationes seriores, quibus sine iuramento aliquid aimus aut negamus, veluti si quis per vitam suam aliquid asserat: neque vitae suae imprecatur, neque se idolum facit: sed asserit quod ait tam verum, quam verum est se vivere. Licet itaque nonnunquam istiusmodi formulas adhibere sine Dei laesione: quanquam nonnihil deflectitur a regula iuramentorum quam ipse Deus praescripsit in rebus necessariis: qui iussit populum per nomen suum iurare, Deut. 13. *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius iurabis.* Atque haec pauca de quaestione illa sufficiant, liceatne quod asserimus aliqua protestatione confirmare: quod etsi homines ad Dei mandatum adiiciunt, non tamen omnino per se condemnandum est. Sed Abnerum videmus assentatorie sic loquutum: quemadmodum in aulis regum et principum usu venire consuevit, ut aulici communem loquendi usum prorsus immutent et egregie dissimulent. Quin imo Iosephum ipsum videmus assuevisse in aula Pharaonis iurare Aegyptiorum aulicorum ritu. Neque vero, fateor, in Dei contemptum iurat: Per vitam Pharaonis, apud fratres sese dissimulans, ut metum illis iniiceret sibique autoritatem conciliaret. Sane videretur Domini oblivisci et verbi ipsius, Pharaonemque in ipsius locum substituere: sed absit ut eam ipsius fuisse mentem dicamus: etsi Aegyptios certum est Dei nomen profanasse regi suo adulantes. Ac sane videmus in imperio romano longe acceptius et in maiore pretio fuisse iuramentum per fortunam imperatorum, quam si per omnia idola sua deierassent. Hinc apparet ambitionem in aulis principum semper obtinuisse, ut adulatores non tantum eos magnificis titulis et nominibus extulerint: sed etiam in idola transformarint: et ita Dei gloria minus cognita fuerit, et multum de ea detractum sit. Sic hoc loco Abner, per animam Saulis iurans, vere ipsi adulatur, quod quum priorem vitam egisset in agris et bubulcus fuisset, iam tam insignibus titulis efferatur. Nos itaque tanto diligentius simplicitatem in verbis retineamus: et qui ad summos honores evecti sunt, modestiam colere discant: quandoquidem insignes illi tituli tandem in superstitionem vertuntur, et sacrilega audacia tantum de Dei honore detrahitur quantum illis ascribitur, et omnis religio hac ratione pervertitur. Caeterum quum dicitur David ad regem introductus ab Abnero, observandum fuisse quidem istud aliquod praemium virtutis pro bene locata regi opera: sed non in eo Davidem spem suam collocasse. Nam sane si praemii et

mercedis rationem habuisset, occasio videbatur illi oblata offensionis: siquidem alii Saulis satellites maioribus praemiis ornabantur, et in autoritate maiore erant. Atque ille quidem, antequam se ad singulare certamen cum gigante offerret, audiverat regem nobilitaturum, et divitiis multis ditaturum eum qui gigantem illum prostrasset: quin et filiam in matrimonium ipsi daturum: et domum ipsius omnibus tributis et vectigalibus liberam facturum: verum tamen apparet Davidem non fuisse rebus istis adductum, neque persuasum ut tam impari certamine cum Goliatho congrederetur, sed sola Dei gloria et studio salutis populi fuisse impulsum. Hic observandum, Deum quidem permittere ut sui etiam in mundo pro suis benefactis praemiis afficiantur, hominum infirmitati aliquid condonantem: verum tamen non esse in istis haerendum, neque appetendam ab hominibus mercedem instar mercenariorum: sed Deo inserviendum fideliter, prout quemque ad hoc vel illud opus vocat. Quare Davidem tanquam exemplar imitandum nobis proponamus, si officio nostro fungi cupimus. Praeterea observandum eos qui summam suam felicitatem in his rebus terrenis constituunt, et mercedem benefactorum ab hominibus sperant saepe opinione falli et spe sua excidere. Quod ipsius Davidis exemplo manifestum est. Magno enim illi constabit Saulis servum et armigerum fuisse. Sed quoniam ad ea non appulit animum, idcirco quae a Saule passus est bene ipsi cesserunt: Deo ipsius constantiam et patientiam exercente, et in adversis illum consolante ne deficeret. Quamobrem fideliter ad finem usque perseveravit, nobisque se ipsum exemplum utile proposuit, ut in Dei timore sincere et sine fuco ambulemus, et in ipsius obsequentia perseveremus, ut quidquid fecerimus ad Dei gloriam et proximorum utilitatem referatur, licet ingratus mundus pro benefactis iniquitatem et malitiam rependat.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXVI.
CAP. XVIII.

1. *Et factum est, quum complesset loqui ad Saul, anima Ionathae conglutinata est animae David, et dilexit eum Ionathas quasi animam suam.* 2. *Tulitque eum Saul in die illa, et non concessit ei ut reverteretur in domum patris sui.* 3. *Inierunt autem David et Ionathas foedus: diligebat enim eum quasi animam suam.* 4. *Nam exspoliavit se Ionathas tunica qua erat indutus, et dedit eam David: et reliqua vestimenta sua usque ad gladium et arcum suum, et usque ad baltheum.* 5. *Egrediebatur quoque David ad omnia quaecunque misisset eum Saul, et prudenter se agebat: posuitque eum Saul super viros belli, et acceptus erat in oculis universi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul.* 6. *Porro quum reverteretur percusso Philistaeo David, egressae sunt mulieres de universis urbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis laetitiae, et in sistris.* 7. *Et praecinebant mulieres ludentes atque dicentes: Percussit Saul mille, et David decem millia.* 8. *Iratus est autem Saul nimis, et displicuit in oculis eius sermo iste: dixitque: Dederunt David decem millia, et mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solum regnum?* 9. *Non rectis ergo oculis Saul adspiciebat David a die illa et deinceps.*

Narratio sequitur familiaritatis et necessitudinis quae intercessit Ionathano Saulis filio cum Davide: et vicissim odii quo Saul in Davidem exarsit. Dei sane providentia factum ut David hoc solatium haberet persequente ipsum rege Saule: nempe ut eum Ionathas in omnibus iuvaret, et illius innocentiam tueretur: etsi nihilominus Saulis furor et crudelitas longe superior fuit. Primum ergo dicitur anima Ionathani veluti conglutinata animae Davidis, quibus verbis arcta et inseparabilis amicitia inter utrumque describitur. Et quo magis exprimatur amor Ionathani, se exuisse dicitur, Davidemque sua tunica induisse, et arcum, gladium et balthcum suum illi dedisse. Hic autem in primis observandum, non inscium Ionathanum fuisse Davidem designatum regis olim successorem, quod ipsemet Davidi declarat: neque tamen illud impedivisse quominus Davidem amaret. Unde colligimus hanc amicitiam non fuisse quaesitam spe aliqua utilitatis quam a Davide exspectaret, quandoquidem ultro dignitatem regiam illi cedit. Atqui notum est quanta sit natura dominandi cupiditas: et nota inter ethnicos proverbia: Ius et aequitatem propter regnum violari: Fratrem fratri non parcere. Videmus igitur Ionathani amicitiam non fuisse carnalem, sed virtute et Dei timore conciliatam: ac proinde longe aliam ab hominum amicitiis, quae sane nisi Deus iis praesit, nihil aliud sunt quam sui ipsius dilectio. Nam etsi amicus in gratiam amici multa velit efficere, tamen si ad ipsas radices et originem amicitia illa exploretur, mera simulatio invenietur, quod se suamque utilitatem quaerat, quemadmodum ait ille: Vulgus amicitias utilitate probat. Omitto amores caecos et detestandos: sed de iis tantum amicitiis loquor quae inter homines honeste inter se viventes vigent: quarum principium Deum inquam esse oportere, et ad ipsum tanquam verum finem referri. Sed natura est adeo corrupta ut se ipsum quisque amet et quaerat. Nemo non expetit alteri praeferri: et iam inde a matris utero infantes se ipsos amare et aliis praeferri velle videmus. Et ubi primum possunt discernere quantitates rerum, in suum commodum

esse propensos, et indignari nisi ad libitum ipsis omnia gratificeris: qui morbus cum aetate magis invalescit. Nam ambitio et honorum cupiditas contemptum aliorum parit, et aliorum incommodo et detrimento sibi ad honores viam struit. Denique quaecunque amicitiae alio quam Deo ut fundamento nituntur, et quae ad ipsum ut finem ultimum non referuntur, simulatae sunt et fucatae. Neque enim illarum principium, ut dixi, bonum est neque rectum: deinde amici se amari ab amicis non credunt, nisi ad malum ipsis suam operam navent, et sua flagitia tegant: ac proinde tales amicitiae in Deum ipsum et in ius et aequitatem peccant: et nihil nisi vanitas sunt, quod homines sint sui ipsorum amantes. Quanquam alioqnin amicitia est singulare inter homines bonum, modo ad Dei cultum et gloriam referatur. Singulare inquam bonum quod neque reges neque principes sua conditione contenti esse possint nisi amentur, et habeant amicos quibuscum sua communicent familiariter. Ac sane vix ullum in mundo reperias sine amicitia, quem in hominum animis affectum ipse Deus insculpsit. Amicitiam autem hic voco illam animorum coniunctionem quae oritur ex morum similitudine, et affectionum ac voluntatum consensu, ut verus inter amicos amor appareat. Nam amicitia quae ab amore malo et detestando nascitur, ut vitia foveantur, Deo et naturae contraria est. Sed ubi virtutis amore conciliantur amicitiae, et Deus primas in amore partes retinet, illam ego laudabilem et honestam amicitiam dico, et bonum inaestimabile. Nam si quis prosperis rebus utatur, eius laetitia multum augebitur, si amicum habeat quicum familiariter sua communicet: et in adversis minuetur molestia si possit in alicuius sinum effundere. Quare quum sit manifestum amicitiam honestam hominibus a Deo datam esse summum bonum, tanto maiore studio debemus eam ad ipsius Dei gloriam referre. Nam quo pretiosiora sunt Dei dona, eo magis ipsi devincti sumus, et gloriam ipsius promovere iubemur. Quum vero amicitiae vagae et incertae sunt, neque ad Dei gloriam spectant, in Deum peccatur et sacrilegio maiestas ipsius violatur: quandoquidem non illi honor qui debetur exhibetur. Quare licet honeste inter se homines vivant, et amicitiam colant, quoniam tamen illius fundamentum non est Deus, vera dici non potest. Ionathani vero amicitia singularis hic commendatur, quum dicitur: *Davidem dilexisse tanquam animam suam, et anima Ionathae conglutinata animae Davidis.* Nam istis verbis docemur Ionathanum non utilitatis suae gratia Davidem amavisse, ut fere solent homines sui commodi causa colere amicitias: nam aut spe lucri ducuntur, aut honoris, aut bonae famae: quae est amicitiarum potius violatio, quandoquidem Dei verbo non nituntur, sed privata utilitas et commodum quaeritur: ac proinde maledictionem secum trahunt. Ionathas vero Davidem virtutis amore dilexit. Unde discimus ita colendas amicitias ne nos ipsos respexisse et utilitatem quaesivisse videamur, quod natura malum inhaeret nobis, amor nempe nostri, sed virtutes in iis amemus quos Deus insignibus ornavit: et quemadmodum ab uno ducimus omnes originem, invicem tanquam unius corporis membra sincere et integre vivamus. Neque vero dico pari omnes amore posse diligi, etsi omnes amandi sunt a minimo ad maximum, et quidem etiam hostes infensissimi et capitalissimi: sed tamen de speciali quadam erga familiares amicitia loquor: quae etsi non est illi generali qualitati contraria, qua neque tollitur neque minuitur, distincta tamen et separata est ab illa. Quamobrem, si Dei filii sumus et ipsius spiritu regeniti, caritate omnes complectemur, et ipsos nostros, ut ante dixi, hostes capitalissimos: sed nihilominus arctiore quadam coniunctione et amicitia sociabimur iis quorum mores nostris similes fuerint. Sed, ut praemonui, summopere cavendum ne nostri amore abripiamur, quo natura plerumque ducimur: et Deo in amicitiis primae partes tribuendae, si amicum ipsum habere volumus, et honestam amicitiam colere. Nam alioqui certum est nos in quaelibet vitia fore proclives, et multas malas affectiones amicitiae nomine tecturos. Neque vero loquor de impuris illis amicitiis quibus mutuo foventur crimina, sed de amicitiis civilibus inter honestos viros, quae tamen nisi Deo nitantur, non possunt nisi esse vanae et inanes.

Et hactenus de amicitia illa Ionathani cum Davide: iam expendamus etiam divinum erga Davidem favorem et benevolentiam, qui amicum ipsi Ionathanum suscitavit, quo in rebus difficilibus iuvaretur et sublevaretur. Nam, ut deinceps audituri sumus, David cum horrendis tentationibus luctatus est, adversus ipsum omnibus insurgentibus, adeo quidem ut neque patrem neque matrem neque consanguineos fautores et adiutores habuerit, qua de re conqueritur Psalmo 27, adeo quidem ut tanquam putridum corporis membrum abiiceretur, tam a summae dignitatis quam ab infimae conditionis viris tanquam reus laesae maiestatis haberetur qui tamen insons erat coram Deo, bonum illi testimonium ferente conscientia: Insontem audire nemo volebat: praeoccupatus falso praeiudicio, regis hostem esse et perfidiosum Davidem. Quare opus habuit fido amico, qui in istis tentationibus eum solaretur, qui leviores efficeret tentationes et afflictiones mutuo colloquio et favore. Ionathanum igitur ipsi Deus amicum suscitavit. Quod vero sese exuit tunica, et ea Davidem induit, eique etiam gladium suum dedit, arcum et baltheum, fuerunt amicitiae summae pignora, quae Deus non modo non improbavit, sed ad ipsius laudem memorari voluit. Quamobrem ex

hoc loco facile colligimus, non omnes amicitias condemnari, ut multi fanatici, dum videri volunt ad summam quandam scientiam, et ad angelicum quandam perfectionem venisse, docent oportere aequalem esse erga omnes caritatem, et reliquas amicitias Dei legi repugnare. Nae istiusmodi homines adversus ipsum Deum pugnare velle videntur, et coelum terrae commiscere. Quamobrem discamus ista inter se minime pugnare, omnes amore complecti, ut Deus iubet, et tamen peculiares quasdam amicitias et arctiores cum quibusdam colere: neque Deum improbare si quis necessitudine aliqua coniungatur cum eo quem sibi morum similitudine parem repererit, quicum sua consilia communicet: modo retineatur in istis modus: et ne amicitiae praetextu alteri noceamus, quem candide nobiscum agere viderimus: et ne reliquos despiciamus, qui non erunt nobiscum tam arcta necessitudine coniuncti, aut parvi prae istis familiaribus faciamus. Sane si istis affectibus moderemur, et quam posui regulam sequamur, Deum non improbare nostras amicitias sciendum est.

Praeterea sequitur Saulem secum assumsisse Davidem, his verbis: *Tulitque eum Saul in die illa, et non concessit ei ut reverteretur in domum patris sui.* Quin etiam *posuit eum super viros belli:* non quidem imperatorem exercitus fecit, nam ut videbimus Abner dignitatem semper retinuit summi ducis et imperatoris. Verum tamen David quibusdam copiis praefectus fuit. Deinde Saul eius opera in multis usus est, dimisitque ad omnia sua negotia, quibus illi gratiam et autoritatem apud populum conciliaret. In istis autem dicitur David sese gessisse *prudenter*, quae vox in hebraea lingua duplicem habet significationem. Primum enim accipitur pro sapienter se gerere: et deinde pro felicem successum habere. Nam haec duo solet Deus in servis suis coniungere: nempe in rebus gerendis prudentiam, et felicem successum exitumque consiliorum. Itaque vox Hebraea aliquando pro felicitate et prosperitate sumitur. Denique Davidem indicat scriptura tam prudenter negotia Saulis administrasse, ut factus sit omnibus amicus, et cum Saule remanserit non amplius reversus domum paternam. Etsi iam fovebat animo Saul odium illud, quo deinceps illum aperte persequutus est, ex invidia ortum iam tum quum a caede Goliathi ad ipsum ab imperatore Abnero ductus est: deinde auctum laudibus illis quibus Davidem mulieres illae cum virginibus extulerunt, quum Sauli a praelio revertenti cum tympanis, tibiis, citharis, et aliis istiusmodi musicis instrumentis, choreas agentes occurrissent, et dicerent, *Saul interfecit mille, David autem decem millia.* Recens istud vulnus accessit superiori, quod tam alte in ipsius haesit pectore, ut nunquam concoquere potuerit. Equidem illum fateor antea fuisse a malo spiritu agitatum: sed aio non fuisse tunc in aliquem nominatim malo animo; sed potius instar ferae cuiusdam fraenum arrodentis, quod Deus per prophetam illi significasset fore ut regno excideret: itaque animo furorem suum concoquebat, quod non haberet obiectum peculiare in quod suum virus evomeret. At quum Davidis gratiam et autoritatem quam caedo Goliathi acquisiverat animadvertit, invidia ringitur, et fraenum arrodens invidiam concoquit, illum esse coniectura suspicatus quem Deus successorem regni designavit. Hinc igitur Saulis odium, quod etsi dissimulavit, tamen apud se aluit et fovit. Quamobrem quod Davidem secum esse voluit, quod militaribus copiis praefecit, et ad multa negotia adhibuit, mera fuit hypocrisis et simulatio, ut eo praetextu facilius incautum opprimeret: maxime irritatus illo mulierum occursu et applausu, in quo summa ipsius apparuit ingratitudo.

Transeamus igitur ad ea quae de isto mulierum occursu memorantur, his verbis: *Porro quum reverteretur percusso Philistaeo David, egressae sunt mulieres de universis urbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis laetitiae et in sistris.* De vocibus hebraeis non existimo magnopere laborandum, quibus vel choreae vel cantiones significari possunt: sufficit enim si quum de exsultatione mulierum fit mentio, sciamus eas venisse in occursum Saulis ut Deo laudes accinerent pro ingentibus benefactis, quibus populum affecerat, et de hostibus triumphandi materiam dederat. Porro tam hoc loco quam passim in sacris insolens et absonum videretur, mulieres aut tympanum aut alia musica instrumenta pulsasse, quod istis temporibus et regionibus hoc non sit usitatum. Sed tempora et regiones suis moribus et institutis vixerunt, quae ipsis relinquenda sunt. Fuit autem vulgare et usitatum in orientalibus regionibus ut mulieres musica instrumenta tractarent: quod maxime fit conspicuum ex ea historia quam sacrae scripturae de Maria Mosis sorore memorant. Nam dicitur Maria post admirandum maris rubri transitum, assumto tympano sese reliquis mulieribus ducem praebuisse, et divinas laudes musicis instrumentis decantasse, et gratias pro tantis a Deo acceptis beneficiis egisse. Profecto non fuerunt istae inanes naeniae, neque ex intemperantia quadam ridiculae saltationes et choreae, quales hodie profani homines agitare solent. Sed seriae, quibus continebantur divinae laudes, quas ad cantus et tibicinem prosequebantur: quemadmodum ex ipsius Mariae cantico satis apparet, cuius argumentum sunt divinae promissiones, quibus innixa Maria tam admirandam liberationem praedicabat. Sane non dubium est, quin Deus illi musicae praefuerit. Nam et ipsemet per spiritum suum Mariae dictaverat argumentum, quod ea praeeunte reliquae mulieres se-

querentur: quare etiam in illo cantico Dei laudes praedicari et celebrari bonitatem audimus. Atque ideirco etiam canticum illud ut rem laude dignissimam videmus in ipso legis volumine conscriptum, et ut facinus memoria dignum monumentis sacrae scripturae insertum. Ergo ex istis conspicuum est, mulieres in illis regionibus instrumentis musicis uti solitas, virtutique datum fuisse, cuius rei etiam facit fidem Psalmus 68, ubi Davidis victoriae ita praedicantur, qui fuit figura Domini nostri Iesu Christi, ut cuiuscunque conditionis homines et sexus victis et caesis hostibus Deo gratias agerent, Davidis facta canentes: non quidem ut ipsius personae dignitas omnis tribueretur factorum egregiorum, sed ut ad ipsum Dominum nostrum Iesum, cuius erat figura, esse referenda demonstratur. Is enim est Dominus noster Iesus Christus coram quo flecti omne genu oportet, et cui soli agendae gratiae de omnibus victoriis quas de hostibus nobis largitur. Verum tamen tempore illo figurarum dicuntur mulieres et puellae virgines occurrisse regi cum tympanis, citharis et tibiis, laudes illius decantaturae. Quae omnia recitantur a propheta tanquam Deo grata et accepta, eiusque cultui convenientia, et pars verae religionis. Caeterum tunc temporis sub lege maximum usum fuisse instrumentorum musicorum certum est, ad laudes Dei celebrandas: quae si hodie tanquam necessaria revocaremus, ad veteres umbras rediremus, lucemque illam quae in filio Dei apparuit obscuraremus et obrueremus. Quare fuit in Papatu ridicula nimis et inepta imitatio, quum templa exornare, Deique cultum reddere celebriorem existimarunt, si organa et alia istiusmodi multa ludicra adhiberent: quibus maxime Dei verbum et cultus profanata sunt, populo externis istis ritibus addicto potius quam verbi divini intelligentiae. Scimus autem ubi nulla est intelligentia, nullam etiam aedificationem esse: quemadmodum Paulus apostolus docet, quum ait, quo modo potest idiota reddere fidei testimonium, aut quomodo dicturus est Amen ad gratiarum actionem, nisi intelligat? Quare fideles hortatur eo loco ut Deum precantes, et ipsi psallentes, et precentur et psallant intelligentia, non lingua peregrina, sed vulgari et intelligibili, ut sit in ecclesia aedificatio. Quod itaque fuit in usu legis tempore, nullum hodie locum apud nos obtinet: et rebus istis non modo superfluis, sed inanibus etiam abstinendum est: quod sufficiat pura et simplex divinarum laudum modulatio, corde et ore nostro singuli idiomate: siquidem scimus Dominum nostrum Iesum Christum apparuisse, et umbras illas legales suo adventu dissipasse. Musicam itaque illam instrumentalem teneamus tunc ratione temporis illius et populi fuisse toleratam, quod essent ut pueri, quemadmodum sacra scriptura loquitur, qui puerilibus istis rudimentis indigerent, quae hodie non sunt ultro revocanda: nisi perfectionem evangelicam velimus abolere, et plenam lucem quam in Christo Domino nostro consequuti sumus obscurare.

Et hactenus de musica: de choreis autem vel saltationibus, quum dicuntur mulieres choreas egisse, peculiaris quaedam ratio est: nam et ita dicitur David saltavisse. Neque enim erant illae choreae petulantes et lascivae quales sunt hodie: siquidem exsiliebant illi et saltabant prae laetitia, qua ipsorum corda commovebantur ex divinae gloriae amplificatione propter benefacta quae ab ipso acceperant, et quibus sese Deum et protectorem ipsorum magis magisque patefaciebat. Quas vero saltationes hodie videmus passim agitari, quis dicat istis similes? Certum enim est quotquot hodie fiunt istiusmodi saltationes, esse ad omnem lasciviam et impudicitiam iter. Nam etsi non semper re ipsa scortentur saltantes, tamen aditus patefit ad istiusmodi turpe facinus, et loca in quibus instituuntur, sunt plerumque certissima lupanaria. Davidis vero saltatio, legem ex parte respicit: in qua nihil immodicum fuit, neque laetitia stulta et inanis: sed, ut ante dixi, vehemens et ardens studium Dei laudes praedicandi, quo patres exarserant, sed ritu et instituto suorum temporum. Quare diligenter observanda est temporum illorum a nostris differentia: ut eo sit illustrior lux illa quam nobis attulit Dominus noster Iesus Christus evangelii praedicatione. Quamobrem quum hic audimus mulieres venisse cum tympanis et musicis instrumentis obviam Sauli, et choreas egisse, teneamus illas ad Deum precandum et laudes ipsius praedicandas fecisse ad exemplum et institutum Mariae sororis Mosis et reliquarum mulierum, quae ipsam comitatae fuerant. Ex quo praeterea discimus mulieres licet adversus hostes arma non ferant, gratias tamen agere Deo pro victoria debere. Nam quot quantisque casibus obnoxiae, si hostes victoria potiuntur? Milites sane vel viri semel occumbere et gladio perire possunt: sed miserae mulieres hostium ludibrio et dedecori exponuntur, ut, si daretur optio, longe melior futura sit ipsorum conditio si semel gladio perire possent, quam dedecori et ignominiae hostium exponi et turpiter violari, denique mille opprobria pati, et tandem crudeliter trucidari. Illae sane non possunt hostes suos ulcisci, sed domi debent remanere, suisque precibus Deum sollicitare dum milites adversus hostes dimicant pro victoria. Quandoquidem igitur sanguine virorum victoria quaeritur, quiescentibus interim domi mulieribus, quod sint armis tractandis impares et inhabiles, eo maiore studio et ardentioribus precibus Deo gratias agere debent, quod ipsae quiescentes liberatae sint, et licet non pugnantibus Deus ipsis victoriae fructum largiatur, seque illarum protectorem demonstret. Idcirco igitur hic nomi-

natim fieri mentionem audimus mulierum, quae tympana et alia musica instrumenta pulsarant, obviam Sauli venientes, partamque illi victoriam gratulantes. Et praeterea tam ex hoc quam ex illo loco de Maria Mosis sorore, colligimus Deum non tantum a viris, sed etiam a mulieribus laudari velle: ne insolentiores viri mulieres ab hoc dignitatis gradu deiiciant, nempe, omnes tam viros quam mulieres venire in partem Dei beneficiorum: et non minus ipsi gratas et acceptas esse a mulieribus oblatas gratiarum actiones, quam quae a viris offeruntur. Idcirco etiam Psalmo 148 propheta singulos hortatur, senes, iuvenes, mulieres, virgines ad laudes Deo simul cauendas, eiusque nomen celebrandum. Non debere igitur arceri sexum illum a divinarum laudum praedicatione ex istis apparet, modo sit consensus omnium aetatum et sexuum, ut senes cum iuvenibus, viri cum mulieribus et virginibus uno omnes ore Deum laudent et praedicent: et pro stultis et ludicris naeniis, ad quas iuvenilis aetas potissimum impellit, laetari in Domino discant, et omne suum studium in nomine ipsius magnifaciendo collocent: solamque Dei gloriam quaerant, et pro viribus promoveant. Caeterum prout hominum ingenia sunt levia et vana, vix fieri potest ut divinae laudes adeo purae sint et sincerae quin aliqua laus hominibus tribuatur in iis carminibus quibus facta ipsorum egregia decantantur. Neque vero nego fieri posse mentionem honorificam eorum, quorum opera Deus usus erit: sed vitium reprehendo, quod illis quae Deo debentur ascribit, tantumque de Dei gloria detrahit. Quamobrem danda nobis opera est, ut quum Dei laudes praedicamus, et hominum mentionem aliquam facimus, ne sic eos evehamus, ut de Dei gloria tantum minuamus quantum illis tribuimus: sed Deo semper debitum honorem reddamus, et hominum mentionem obiter et veluti per transennam faciamus.

Porro quiddam humani passae hoc loco videntur mulieres, quae dicebant: *Percussit Saul mille, et David decem millia.* Nam ita praedicantur utriusque virtutes, et quasi insignia et stemmata ipsorum eriguntur. Quanquam haec verba dupliciter exponuntur. Nam alii existimant Saulem hostes profligasse, quasi mille homines interfecisset: aut ipse cum suis militibus mille homines cecidisset, David autem solus decem mille trucidasset. Sensus autem simplicissimus mihi videtur iste: Saulem nimirum interfecisse sua millia, Davidem vero sua decem millia: sed haec non sunt tanti momenti ut in illis sit immorandum diutius, praesertim itaque expendamus istarum mulierum cantiones, quibus Davidis laudes maxime decantabantur. Atqui David antea vilis et abiectus opilio fuerat, quare illae quae ipsi tribuebantur laudes esse immensae videbantur. Et quis ferat tyronem adhuc, qui vix unquam gladium gestaverat, non modo cum rege comparari, sed eidem praeferri? ut regi sua millia, Davidi vero sua decem millia tribuant? Novum et insolens istud erat, ut non immerito Saul indignatus videri possit. Atqui nullo modo excusandus est Saul: etsi enim natura in animis hominum vehemens illa passio locum occupavit, sacra tamen scriptura malitiae, ingratitudinis et contumaciae reum Saulem facit: et deinceps videbimus quousque odium illud ipsum impulerit praecipitemque dederit. Licet igitur novum et insolens erat Davidem privatum hominem vilis et abiectae conditionis regi praeferri, Saulem tamen oportuit hic sese continere et coram Deo deiicere, agnoscentem se neque posse, neque debere Deo resistere, cuius ad ipsum mandata Samuel de reiectione detulerat. Reum et convictum alicuius facinoris oportet coram suo iudice, qui mortis sententiam tulit, deiici, iudicis autoritatem agnoscentem ad sententiam adversus ipsum ferendam. Deus vero iam per Samuelem decretum de ipsius reiectione pronunciarat: et sunt Dei consilia et iudicia irrevocabila quae adversus res creatas decernit, quod summus iudex sit et iustissimus. Quid ergo Sauli supererat nisi ut sese coram divina maiestate deiiceret, eamque supplex adoraret? et quandoquidem antea contumaciter sese adversus Deum gesserat, poenam etiam a Deo decretam humiliter subiret? Verum ille nihil minus quam istud facit, quare inexcusabilis est ipsius rebellio adversus Deum, et in Davidem ingratitudo. Nam etsi David abiectae conditionis erat, nonne tamen ipse Saul et universus cum illo populus devincti tenebantur illi quem Deus ipsis servandis elegerat? Sane victoria Dei solius debebatur gratuitae liberalitati: sed eum cuius utitur opera et ministerio non vult reiici et contemni, seu odio haberi. Quare videntur illi fanatici homines maxime culpandi, qui se pudore quodam apud homines retineri simulant, ut si quis pro accepto beneficio gratias agat, ad perfectionem angelicam ostentandam, excipiant, se nullo unquam beneficio iuvisse eum qui gratias agat, Deum omnia solum effecisse: et tamen mera hypocrisi laborent, gloriam apud homines maxime venantes. Sane agnoscendum a Deo manare omnia, et nos inutiles ad ullum bonum opus, nisi ipsemet ad illud excitet et impellat: quamobrem Deus semper a nobis est invocandus, et eidem agendae gratiae: sed interim non reiicienda instrumenta quibus ad nostrum commodum et utilitatem utitur. Quamobrem Saulem oportebat agnoscere, quantum Davidi, suo et populi nomine, deberet. Nam unde, quaeso, salus ipsi totique populo emanavit nisi a Dei gratia, qui praeter omnium spem et exspectationem sese ultro ipsis obtulit, et admirandas suas virtutes in Davidis persona facere conspicuas voluit? Quanta

igitur ingratitudo fuit non agnoscere benefactum Davidis? quanta malitia tam atroci odio Davidem prosequi et pro bono malum rependere? Cur non cogitabat opus divinum esse? Davidem sibi nihil proprium vendicare? Deo duce factum illud esse? Cur non in memoriam revocabat Dei decretum, de sua exauctoratione et reiectione a regia dignitate, et eidem sese submittebat? Quare Saul non Davidem, sed Deum ipsum insectabatur, et ipsi Deo viventi bellum indicebat: et tanquam furiosus et freneticus ipsum coelum petere volebat. Haec itaque manifesta Saulis vitia. Hinc discamus in primis cavere summopere, ne aliis virtutes quas a Deo acceperunt invideamus: siquidem alienarum virtutum invidi non in homines tantum, sed in ipsum Deum viventem peccant et sunt contumeliosi: et si divinam maiestatem adversariam habent, quales ipsorum vires adversus eam futurae sunt? Conspicuum igitur est, odia, et invidiam, et livorem alienae virtutis esse adversus Deum inimicitiam: ac proinde qui proximo dona invidet, non adversus mortalem, sed adversus Deum ipsum pugnare, et tandem detrimentum ac summam confusionem in se ipsum accersere. Quin imo Saul ipso sese ore proprio condemnat, quum ait, *quid ei superest nisi solum regnum?* Nam non dubium est quin venerit ipsi in mentem Samuelis illa comminatio, cui pro viribus resistere nititur. Sed quid miser promovet, nisi quod adversus stimulos calcitrat? Inde apparet homines suis passionibus implicitos, omnem sensum rationis amittere, et tanquam feras belluas in obvium quemque temere ferri: ac si Deum ipsum offendant, etiam adversus ipsum pugnare, suumque exitium sibimet ipsis adferre. Quo sumus igitur in hoc vitium procliviores, eo maior adhibenda nobis est cautio, ut nostris affectibus moderemur, ne temere adversus Deum ipsum insurgamus et feramur: sed sponte et placide colla ipsi subiiciamus, et, quam poenam nobis imponere placuerit patienter feramus.

Et de istis hactenus. Saul nihilominus Davidem apud se retinuit. Quid ita vero? Nam eius aspectum vix ferre poterat, et ut deinceps videbimus, eius praesentiam tam aegre tulit, ut alio amandarit, et alibi mandata ipsi dederit, ne amplius oculis ipsius obversaretur. Iam itaque retinuit ipsum apud se, invitus et cum amicitiae simulatione. Inde apparet homines odia sua et inimicitias plerumque tegere amicitiae pallio, et aliquem odisse in pectore, quem tamen, ne malitiam suam et virus prodant, secum retinere et habere velint, multisque beneficiis demereri videantur, sed ut incautum si possint opprimant. Sane primariae dignitatis viros, puta reges, principes et istiusmodi viros magnos videmus, si quod ingens beneficium acceperint a subditorum aliquo, pudore quodam affici quod ipsis eo nomine devincti sint: ac proinde optare a suo conspectu remotos, et illorum nomen e vivis sublatum. Talis est pro acceptis beneficiis gratia, et compensatio. Profecto si Saul candide et sincere cum Davide egisset, cum ultro apud se receptum fovisset, et ad honores promovisset, re ipsa expertus, et universus cum ipso populus, quot quantisque virtutibus a Deo esset exornatus. Sed nihilominus, etsi contra ius et aequum inimicitias pectore fovebat, et non cum homine mortali, sed cum Deo ipso bellum suscipiebat, vel invitum oportuit apud se Davidem retinere ut eius furor et odium augeretur, et contra Davidi prosperum rerum successum dari, et gratiam et autoritatem ei, vel ipso Saule ministro, parari. Nam quot illi mandata dedit in tota regione, tot media fuerunt quibus illi gratia et autoritas apud populum parata fuit: quod etiam nominatim dicitur. Hinc apparet principes saepe vel invitos promovere suos subditos in aliquam dignitatem, non amore quo illis bene velint, quoniam non sunt liberi, sed vitiorum suorum servi. Praeterea observandum sua opinione Saulem excidisse. Nam quum Davidem apud se retinuit, non modo viam praeclusit omnibus suis pravis adversus ipsum consiliis, sed etiam occasionem populo praebuit, quod metuebat, efficiendi. Nam populus inde poterat occasionem arripere regia dignitate ipsum spoliandi, et ludibrio habendi, quod malo spiritu vexari, et ignominiose vitam agere videret. Nosne, poterant dicere, regi insano et furioso servituros? Istis et similibus rationibus adduci poterat populus ad Saulem exauctorandum, et in ultimum exitium deturbandum. Multi poterant ex plebe rebus novis studere, et pulso Saule Davidem illi substituere, qui apud populum suis virtutibus et egregie factis gratiam et autoritatem acquirebat. Saul autem illum apud se retinet, ut tanquam mancipio utatur, et eius virtutem quodammodo sepeliat: sed opinione fallitur. Nam Dei decretum irrevocabile suum effectum producat necesse est. Quamobrem animis nostris altius infigamus eam sententiam, quae in sacris saepe occurrit: Nulla humana consilia, neque ullos conatus posse Deo resistere: id est, posse impedire quae apud se decrevit. Si Sauli Dei sententia non fuisset abrogata regia dignitas, et si non accepisset a Samuele propheta decreti divini declarationem, poterat humana quadam prudentia Davidem fovere, et ad aliquos honores promovere, quo facto sibi gratiam apud populum conciliasset, ut qui gratum animum ei exhiberet, cuius auxilio victoria parta fuerat. Sed quum apud se manere iubet, sic ut ne prodire quidem sine mandato possit, et tanquam captivum retinet, etsi suum consilium non prodit, satis tamen apparet ea mente ipsum facere, ut Davidem arceat a regia dignitate, ne sibi succedat, et illam Ionathano filio suo praeripiat. Verumenimvero frustra laborat; quod metuit eveniat oportet: nec ipse Saul

est inscius. Quid ergo aliud eum facere velle dixerimus, quam Dei decretum rescindere, et invictam ipsius voluntatem in mendacium vertere? Sed istis artibus sperabat se Deo etiam invito regnum retenturum. Et quid tandem lucri fecit, nisi quod horrendam et stupendam mortem in se derivavit? Saulem itaque videmus istis suis dolis et malis artibus Deo semper restitisse: et pro viribus procurasse ut ad Ionathanum filium post se regni possessionem transmitteret. Sed frustra Deo resistitur. Patienter ferre debebat decretum Dei quod immutare non poterat, et quandoquidem officio non fuerat defunctus, et propter contumaciam suam de regno deiici meritus fuerat, ad Dei misericordiam confugere et divinae castigatione cervices submittere debebat, veniamque deprecari: ut poenae mitigationem impetraret. Sed dum odium adversus Davidem fovet, et adversus ipsum invidia ringitur, bellumque suscipit, quid aliud promovet quam quod malum suum auget? Et tamen tam altas radices egit in ipsius pectore adversus Davidem semel conceptum odium, ut nunquam exstingui potuerit, sed potius in dies exarserit. Hinc illa simulatio, et hypocrisis, quod Davidem, quem oderat cane peius et angue, tamen apud se retineat ut favore ipsum conplecti videatur, et varia mandata magni momenti det, etsi nunquam rectis oculis eum inspexerit, a qua die laudes illas Davidis audivit a mulieribus praedicari. Neque enim eius commodis studuit, quem rectis oculis non vidit, etsi domi retinuit: sed potius eius exitium pro viribus quaesivit. Interim vero Deus eum cohibuit, munificumque erga eum quem oderat esse vel invitum coëgit. Quamobrem ex ista Saulis hypocrisi discamus sapere, et in memoriam revocemus dictum illud Ioannis in priore sua canonica, nos odio habentes proximos, non posse fieri regni caelestis haeredes: quod et D. Paulus altera memorabili sententia confirmat: Eum qui fratrem odit esse homicidam. Licet itaque proximum non afficiamus iniuria, neque minis terreamus tanquam iniurias illatas ulturi, tamen si pectore odium occultemus et foveamus, iam coram Domino condemnati sumus, et digna merces est nostris factis exspectanda. Discamus igitur exemplo Saulis, qui, quod Davidem quidem honore afficere videretur, et favore complecti amareque se simularet, hominibusque fucum faceret, odium tamen intus foveret, a Deo condemnatus est cordium scrutatore: cui nulla res creata potest imponere, quandoquidem hominum corda in potestate habet, qua ipsa remotissima cordis penetralia rimatur, et non iudicat ex rerum externarum specie.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXVII.

10. *Post diem autem alteram, invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suae. David autem psallebat manu sua, sicut per singulos dies. Tenebatque Saul lanceam.* 11. *Et misit eam, putans quod configere posset David cum pariete: et declinavit David a facie eius secundo.* 12. *Et timuit Saul a facie David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset.* 13. *Amovit ergo eum Saul a se, et fecit eum tribunum super mille viros: et egrediebatur et ingrediebatur in conspectu populi.* 14. *In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat, et Dominus erat cum eo.* 15. *Vidit itaque Saul quod prudens esset nimis, et coepit cavere eum.* 16. *Omnis autem Israël et Iuda diligebat David: ipse autem egrediebatur et ingrediebatur ante eos.*

Consideranda nobis occurrit admiranda viarum Domini ratio, et quibus modis sua consilia perficiat et ad suum exitum perducat: quam ob causam Davidem voluit apud Saulem manere, licet non ea esset mens et voluntas Saulis. Sed ita solet Deus hominibus praeter ipsorum consilia et cogitationes uti. Interim videri poterat David longe remotior quam propinquior huic fini, quandoquidem a Saule veluti captivus aut mancipium quoddam habebatur: nam sibi videbatur Saul Dei gratiam posse quodammodo vincire si domi Davidem retineret, et omnia ipsius facta diligenter exploraret. Sed opinione sua excidit, ut solet Deus improborum hominum consilia frangere et in contrarium commutare. Verumtamen hominum iudicio David videbatur a dignitate regia remotissimus, contra spem illi factam a Samuele. Deinceps sequitur, *spiritum Dei malum invasisse Saulem*: ex quo apparet non continue fuisse afflictum Saulem, sed per intervalla, Deo aliquid de iusta sua vindicta remittente et aliquam quietem Sauli concedente. Sic videmus improbos subinde quibusdam conscientiae morsibus excitari: et Dei praesentiam horrere, et metu attonitos obstupescere: deinde Deo aliquid remittente et quietem aliquam concedente, ad ingenium redire, et sibi impunitatem pollicentes magis ac magis indurari: sibique persuadere nullum amplius in coelis Deum cuius manu et virtute non urgentur. Ita Saul quum malo Dei spiritu agitaretur. Hic autem in memoriam revocanda quae antea commemoravimus, nempe hunc spiritum malum vocari Dei spiritum: quandoquidem Deus ipsis diabolis uti solet ministris suorum iudiciorum. Quod nisi nobis persuasum esset, qualis nostra, quaeso, foret conditio? Nam si diaboli, qui sunt instar rugientium leonum praedae semper inhiantium, pro arbitrio impetum in nos facerent, certum est nos illis resistendo longe impares, conditionemque nostram longe

fore miserrimam. Quare quotiescunque diaboli potestatem aliquam in nos obtinent, sciamus Deo habenas laxante et permittente fieri: nam alioqui singulis momentis in desperationem incideremus. At vero quidquid illi sine Dei permissu moliantur, irritum esse certum est. Illi quidem sane perpetua quadam rabie aestuantes nostrum exitium quaerunt: sed Dei potente manu coercentur, ne quod volunt, possint. At si laxarit ipsis Deus habenas, agnoscamus Deo volente nos per ipsorum castigare ministerium contingere. Neque vero potest quisquam dicere neque iudicare id quod a Deo proficiscitur malum esse, quatenus ab ipso procedit. Nam afflictio illa Saulis per malum spiritum fuit iusta Dei punitio. Denuo itaque videmus immissum malum spiritum, ad Saulem affligendum, qui vocatur malus spiritus Domini. Nae hominum iudicio malus: scriptura enim se ad captum nostrum accommodat, et de bono vel malo loquens, ex nostrae infirmitatis sensu et quantum intelligentia possumus assequi, loquitur. Malum enim dicimus quidquid nobis molestum est, et naturae nostrae repugnans. Aestum et frigus metuimus, famem et sitim, et mortem ipsam tanquam infensissimum et ultimum hostem horremus. Et ita loquitur etiam scriptura: Deus enim ita nobiscum balbutit, veluti nutrix quaedam cum infantibus. Quare cum hic dicitur spiritus malus Saulem afflixisse, cavendum summopere ne ipsi Deo culpam ullam ascribamus, neque adversus ipsum obloquamur quasi malum immitteret. Nam si Dei iudicium in Saulem intueamur, aequum et iustum illum esse iudicem inveniemus, ob eas causas quas antea pluribus exposuimus. Atqui quum Saul vexaretur denuo, dicitur malus spiritus Domini fuisse a quo vexatus sit. Sane hominum respectu et ex illorum sensu et apprehensione malus. Hinc igitur discamus quam misera sit hominum a Deo derelictorum conditio. Nisi enim ipsius spiritu regamur, a diabolo nos oportet possideri, fierique ipsius mancipia: non tamen nisi quantum ipsi Deus permittit et habenas laxat. Neque enim diabolus rabiem suam in omnes aequaliter exercet: veruntamen nisi Dei praesidio tegamur et ab ipso regamur, certum est ipsum diabolum in nos intraturum et tyrannide vexaturum: ac, licet non statim percipiatur eius tyrannis, tandem tamen regnaturum. Hanc ob causam etiam princeps mundi dicitur: et nos Deus noster Iesus Christus docet, ipsum quamdiu furor eius non cohibetur, triumphos facere, homines opprimendo. Quod conspicuum est hoc Saulis exemplo, quod quidem singulare aliquid prae caeteris habet: sed tamen ex quo generale istud principium necessario colligendum, nos a Satana, nisi furorem eius Deus cohiberet, perpetuo et sine fine vexatum iri. Quamobrem singulari Dei beneficio erga nos fieri agnoscamus, si ratione et intelligentia fruimur, mentemque retinemus, eiusque praesidio et custodiae acceptum feramus beneficium, et ei debitas gratias agamus.

Quod vero sequitur: *Saulem a malo spiritu vexatum, prophetasse in medio domus suae*, non sic intelligendum, quasi Deus eum suo nomine loqui voluerit, neque quasi prophetiae donum accepisset, quale Samuel et reliqui a Deo missi prophetae. Vox enim illa *prophetae* in sacris diverse accipitur: quemadmodum dicitur seductores in nomine Baal et omnium aliorum idolorum prophetasse. Et meminisse debemus quod monet Paulus apostolus, magnam esse inter homines donorum et virtutum diversitatem, quae tamen omnia proficiscuntur ab uno et eodem fonte et scaturigine, nempe unico Dei sancto spiritu, a quo omnia bona manant. Veruntamen quoniam seductores et impostores qui falso Dei nomen praetexuerunt hunc prophetarum titulum usurparunt, sacra etiam scriptura sese ad communem hominum sensum accommodat. Idcirco Saul prophetasse dicitur, non tamen ut David prophetavit, non ut Samuel, non denique ut alias ipsemet Saul quum in regem electus esset, ut antea vidimus: sed enthusiasmo quodam concitatus, et furore percitus fuit et extra se positus, et fanaticas revelationes habuit et protulit. Itaque minime dubium est quin haec vox contraria illi sit de qua diximus antea. Quum enim designatus a Deo rex esset Israëlitarum, Deus ut autoritatem illi conciliaret, et electionis ipsius certum et indubitatum apud omnes exstaret testimonium voluit ipsum prophetare. Dono itaque illo prophetiae Saul magnopere est honoratus, Deusque autoritatem illi maximam ea ratione conciliavit, homini prius rustico vilis et abiectae conditionis, quae in contemptum apud multos ipsum adducere potuisset. Quare ut dignitas regia illi confirmetur, et divinitus electum indubitato signo singuli cognoscant, eum velut in praesentia Dei sisti oportuit, et coram ipso prophetare. Iam vero exauctoratus a Domino, qui regnare ipsum diutius non vult, per intervalla quietem aliquam percipit, sed ita tamen ut ratum Dei decretum maneat, oportere in ignominia et dedecore ipsum vivere, suosque posteros regni successione privari. Tanta itaque mutatio facta est Saulis, ut qui prius erat instar angeli, nunc in reprobum sensum coniectus sit, et abominationi sit omnibus, et horrorem intuentibus tam triste spectaculum et exemplum divinorum iudiciorum adferat. En de qua prophetia hic agatur. Discamus itaque non oportere nos esse contentos aliquo titulo et signo servorum Dei, sed esse revera tales quales haberi volumus et agnosci Dei servi et filii. Sane Caiaphas semel prophetavit, neque tamen ipsum propterea prophetam dixerimus: qua in re suam stultitiam produnt papistici doctores,

quum dicunt Caiapham quod esset pontifex habuisse donum prophetiae: ac proinde idem esse de papa iudicium quod sit ecclesiae caput. Sed in primis ostendant quo fundamento nitantur quum idolo illi, cui nullus honor debetur, attribuunt dignitatem illam capitis ecclesiae. Quam ridiculum argumentum illud, quo Caiapham prophetasse volunt, ut papam in eodem gradu collocent. Nae loquutus est ut pica et psittacus garriunt, ut est in communi proverbio, et quidem omnino contra mentem suam, quum dixit expedire ut unus homo pro toto populo moreretur. Sane non agnovit Christum pro Dei filio: neque etiam percepit quale commodum et utilitas ex ipsius morte et passione ad universum genus humanum perveniret, in hoc unicum intentus ut quoquo modo Christus e medio tolleretur. Nihilominus tamen hoc illi Deus extorsit, ut ostenderet mortem filii sui generi humano salutem et vitam allaturam. Verumenimvero Caiapham neque ut doctorem, neque ut magistrum in ecclesia admittemus, et nulla eius est autoritas, neque eorum qui se illo tuentur, quandoquidem eorum quae protulit nullam intelligentiam habuit, immo contraria illis prorsus et repugnans eius intentio fuit. Quamobrem quum Saulem audimus prophetasse, ne cogitemus reliqua fuisse quaedam adhuc in ipso vestigia donorum quae prius in ipsum Deus contulerat: sed agnoscamus potius inchoatam in illo gratiam fuisse prorsus deformatam, et in contrarium prorsus usum conversam: Saulemque maledictioni divinae factum obnoxium, non tantum quod erga Deum ingratus fuisset pro tot acceptis ab ipso beneficiis: sed quod ei invideret quem Deus populi sui ductorem designarat, et unctum suum fecerat, id est eum qui figura erat Domini nostri Iesu Christi: adeo quidem ut insano furore sit percitus. Et de istis hactenus.

Sequitur *Saulem furibundum et insanum voluisse Davidem hasta quam manu tenebat transfigere, sed Davidem bis declinasse. Tum Saulem metuisse sibi a facie Davidis, quod Dei spiritus ab ipso recessisset,* et animadverteret Davidem a Deo regi et ipsius praesidio vallari, se vero miserum et reiectitium esse a Domino. Hinc in primis observandum quam miraculosis et admirandis modis Deus suos tueatur: et iam antea docuimus Deum nonnunquam per quasdam ambages et vias obliquas quibus retroire potius quam promovere suum opus videatur operari, quo virtus ipsius tanto sit illustrior. Nam si hominum more operaretur, naturae illud tribueremus, neque in eius bonitate spem poneremus, auxilium in rebus angustis ab ea sperantes, quod fortuito evenire nobis persuaderemus. At quum Deus contra hominum spem et exspectationem, quo remotior videtur eo magis suum opus perficit et decretum ad finem perducit admirandis modis, de quibus nunquam cogitassent, tum sane vel invitos fateri necesse est, manum Domini rem illam perfecisse. En cur Deus saepe mediis utatur apud homines contemptis, ut gloria sua fiat conspectior. Davidis exemplo confirmatur haec doctrina, quem a Samuele videmus unctum fuisse, non tantum ut rex esset in hoc mundo: sed etiam ut esset figura et imago Domini nostri Iesu Christi. A septis igitur ovium deduxit eum Dominus in Saulis aulam. Sed in ea quomodo exceptus est? Saul insidiis mortem illius quaesivit, et persequendi ipsum finem nullum fecit. Et hoc ipso loco videmus illum bis in mortis venisse periculum: Saule hastam in illum vibrante cuius ictum non evasurum illum sperabat. Quid ergo Saulem impedit, nisi Deus qui ictum a Davide avertit, quemadmodum saepe contra ictus in nostram salutem dirigit? Memoria repetamus quod ante audivimus: David lapidem funda iaculatus est, qui Goliathi frontem recta petiit. Erat autem ille gigas miles cataphractus, reliqua corporis membra tecta habens excepta fronte. Quare David multos lapides iaculaturus videbatur antequam nudum illam corporis partem attingeret, nam si millies armaturam attigisset, inanes ictus fuissent, quod armis suis tectus tanquam forti propugnaculo tutus videretur. Davidis itaque manus arcana Dei virtute regitur, ut solo ictu superbus et immanis ille gigas prosternatur. Sic contra licet Davidi Saul sit proximus, et habeat in potestate, ut nemo prohibeat quin hastam in ipsum iaculetur, non tamen ferire, quem petebat, potuit. Conspicimus igitur quomodo ex parte Deus Saulis manum avertit, ab altera Davidis brachium direxit. Ex istis discimus, nos licet multis undique periculis, Deo permittente, cingamur et obsideamur, ut de nobis actum esse iam videatur, tamen ex illis nos eruendi rationem Deum facile inventurum. Nam habet in potestate non solum mortis exitus: sed potest ex mortis faucibus, quum volet eruere: et faciet etiam quotiescunque fiduciam omnem nostram in ipso collocabimus: quemadmodum docet Paulus in 2. ad Cor. c. 1. Itaque quum hoc loco Saulem audimus iaculatum fuisse totis viribus hastam in Davidem ut eum transfoderet, quem tamen non attigit, agnoscamus irritum ictum quod Davidis vita in umbra Domini tegeretur, qui suos eripere novit ex omnibus periculis, et nunquam in rebus incertis deserit. Quare promissione illa nitamur, Deum nos tanquam oculi sui pupillam caros habere, et occultaturum in propugnaculo suo, sic ut nec homines improbi, qui turbas dare et nocere possent, nec ulla quantacunque vis ipsorum, nec consilia quibus obrui poteramus. ad nos usque perveniant, quum Deus fuerit nobis clypeus et propugnaculum. Quare in ipsius bonitate speremus, licet mille periculis obsessi: et quum ne passum quidem promovere poterimus quin veniamus in hostium laqueos, sciamus tamen

Deo protectore nos salvos fore, modo in angustiis istis ad ipsum confugiamus, et nos ei totos permittamus, Davidis exemplum imitati, qui Psalmo 31. in summo constitutus discrimine, ait: *Domine spiritum meum in manus tuas commendo.* Nae, quum ex imo pectore tales preces fudit, videbatur iam in sepulcro pedem alterum habere, quare ad Deum ardentibus votis mori paratus confugit. Equidem agnosco nos sive prospera, sive adversa utamur valetudine, sive secundis, sive adversis rebus, oportere ad Deum precibus confugere, quemadmodum nos exemplo suo Dominus ipse noster Iesus Christus docuit. Sed tamen quum hostium suorum furorem David conspiceret, et videretur in ipsorum potestate iam futurus, tum maxime vitam suam in Dei manum coniecit, persuasus Deum posse ipsum ab omnibus illis periculis et diris hostium comminationibus servare, et in libertatem asserere. *Nam,* inquit: *tu Domine me redemisti.* Memoria repetebat Dei praesens auxilium, quo ictum hastae Saulis ab ipso averterat: et agnoscebat nullam esse tantam hominum vim qua possit ex periculis ingentibus erui, nisi solam Dei manum et potentiam. Itaque promissionibus eius nititur: et licet se miserum peccatorem sentiat multis peccatorum sordibus inquinatum, nihilominus in Dei bonitate sperat, et fructum misericordiae et gratiae ipsius exspectat. Idcirco etiam illum Deum veracem vocat, q. d.: Tu Domine opus tuum coepisti, quamobrem et ad finem usque perduces: quandoquidem fidelis es: neque me pasces inani spe, sed benefaciendo mihi perges, et tua potius in me dona multiplicabis, quam meum exitium quaeras. Ideo confido vitam meam in manu tua positam tutam fore. Et huc pertinet etiam illud quod alio quodam Psalmo dicit, Dei misericordias esse meliores super omni vita. Vix enim sibi homines possunt consulere, vitaeque tutandae rationes invenire: quas si forte invenisse sibi persuadeant, securiores facti indurantur, et spe inani pascuntur. David autem agnoscit rationes omnes, et omnia consilia et media humana quibus sese tueri homines student, nihili esse facienda prae Dei manu quum pro suis liberis nos habere dignabitur. Caeterum et istud observandum est contra, non esse nobis despondendum animum quum a Deo derelicti videbimur, ipsum etiam Davidis exemplum intuentes: quare si undique nos obsideri ab hostibus Deus permiserit, et improbis hominibus ad nos cruciandos aliquam potestatem fecerit, ne propterea inquam terreamur, et animum ad ipsum in angustiis confugiendi abiiciamus, sed potius eo ardentioribus votis ipsius misericordiam sollicitemus. Neque vero tantum singuli sibi hanc doctrinam debent applicare, sed etiam ad generalem ecclesiae statum est transferenda. Quamobrem si is ecclesiae status videbitur, ut ipsius immineat desolatio, et quae pulchre instituta fuerant ruinam minentur, ut sola tantum appareat confusio, ne propterea turbemur, sed ad Dei auxilium confugiamus. Davidem enim hic videmus ad tempus veluti in ipso mortis articulo et longe a spe remotum, ut animum despondere posset, nisi Deus miraculose providisset. Quare si evangelii cursum impediri, si ecclesiam comminationibus terreri, si denique mundum susque deque ferri viderimus, nihilominus speremus Deum omnia improborum consilia adversus ecclesiam suam infracturum, et nubibus irrita donaturum: immo quaecunque adversus fideles machinati fuerint in ipsorum capita derivaturum, et summa confusione et dedecore affecturum.

Transeamus ad sequentia illa: *Et timuit Saul a facie David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset.* Metus quidem iste prima facie laudabilis videri posset. Timor enim Domini, ut scriptura loquitur, initium est omnis scientiae et sapientiae: et ubicunque Deus suam virtutem declarat, cum timore et reverentia nos illum decet revereri. Quamobrem videri posset hic Saulis timor, quo a facie Davidis timuisse dicitur, non esse illi vitio vertendus. Cur non enim gratiam Dei quae in Davide tanquam radii gloriae ipsius splendebant honoraret? Deus enim satis ostendebat se velle in Davide honorari: quare Saul etiam illum timere debet. Singulos enim oportet coram illa maiestate suprema tremere, et ante ipsius faciem silere, ut ait propheta. Verum iste Saulis timor Davidis faciem fugientis non in alium finem spectavit: quam ut Dei praesentiam fugeret: qui sane vitiosus est timor. Nam, ut dixi, timere Deum debemus, et quaecunque suae gloriae signa dat, quibus vel confirmemur vel deiiciamur, et ad vivum usque lancinemur, ea demissis cervicibus, et velut in nihilum redacti coram maiestate ipsius venerari, sic ut nos in ipsius obsequium ultro componere discamus, iugumque ipsius placide admittere, et nos ipsi regendos sine repugnantia et contradictione permittere. Nae si Deum hac ratione timuerimus, certum est nos ad ipsum posse confidenter accedere. Quapropter confirmari nos in ipsius amore, et fiduciam bonitatis ipsius in nobis augeri oportet, admonitos dicto illo prophetae in Psalmis, *Deum,* inquit, *timemus, et tamen in ipsius templum ingredimur quum suae virtutis signa quaedam edidit.* David sane Deum precatus est, non temere neque nimis confidenter, sed cum modestia et timore maiestatis ipsius: neque enim ad Dei maiestatem cum temeraria audacia mortalibus est accedendum. Timendum itaque Deum dicit David, sed addit, nihilominus tamen in ipsius templum veniendum. Quid ita vero? Nempe ipsum bonitate plenum noverat ipsa experientia, quae faciebat animum propius ad ipsum accedendi, precibusque sollicitandi. En quo-

modo fideles Deum timeant, nec tamen eius praesentiam horreant, aut tanquam agrestes ferae refugiant, sed contra sese Deo ipsi offerant, eiusdemque misericordiam implorent, non dubitantes quin etiam exaudiantur. Contra vero Saul Davidis faciem horruit, quod in ea tanquam in speculo Deum contemplaretur: qua de causa Davidem a se qua longe potuit ablegavit. Atque iste est improborum hominum timor de Deo: cuius praesentiam horrent, et quam procul possunt fugiunt, exoptantes si fieri posset ut montes caderent in sua capita, quibus tegerentur, ne Dei manum experiri cogerentur. Metus autem ille oritur potius ex malitia et rebellione quam reverentia, quod improbi Deo subiici nolunt, etsi tamen oportere vel invitos cognoscunt, et huic cognitioni pro viribus resistunt. Hinc fit ut virus suum despument, et sese ipsos turbent et excrucient, et instar fluctuum sese coorta in mari tempestate collidentium praecipites ferantur. Stare loco nequeunt, et hinc inde agitati nusquam possunt quiescere. Verum quoniam haec videntur obscuriora, sigillatim adhuc expendenda sunt. Quare observemus Deum, licet natura sua tam bonus, tam humanus, tam misericors sit, ut ad ipsum tanquam summum bonum homines quoties sese offert rapiantur, non semper tamen omnibus sese tam clementem, tam bonum et misericordem exhibere: sed prout homines sunt dispositi, ita Deum etiam ab ipsis concipi. Exempli gratia, si quis suorum peccatorum sensu affectus illa detestetur, et vitia sua condemnet: et deinde miseram se et fragilem creaturam agnoscat, tum maxime sentit quae ipsum urgeat ad Deum veniendi necessitas. Itaque Deo supplex factus peccatorum veniam deprecabitur: et orabit ut misereatur ipsius et peccata tegat quibus obruitur. Sic miseri peccatores, vera ducti poenitentia, et suae imbecillitatis conscii Deum audent accedere, quod ipsum esse summum suum bonum agnoscant, et unicum gaudium ac salutem certam Deum requirere. Qui sunt ita dispositi et divinae bonitatis gustum habent, fiunt etiam illius re ipsa percipiendae capaces. Contra si quis superbus et arrogans, virus suum despumet, et adversus Deum rebellionem meditetur: et ad Dei mentionem furore concitetur, eiusque praesentia horreat, malitque aliud quidvis audire quam de Deo mentionem, sane non est idoneus neque dispositus ad Dei misericordiam implorandam et re ipsa percipiendam. Idcirco Ps. 18 *Deus dicitur esse cum misericorde misericors, et cum puro purus:* id est pacificis et modestis et de se parum sentientibus Deum ultro se ipsum offerre, manumque porrigere ut in ipsius sinum coniicere se non reformident: contra vero superbis et arrogantibus resistere, et tanquam antagonistam adversus eos luctari, brachiumque suum sic exercere ut eos frangat et dissipet, quibus fractis, quietem et tranquillitatem docilibus et humilibus corde faciat. Quamobrem quum Deo contumaciter resistere et reluctari homines audent, et destinata malitia et contumacia ecclesiae ipsius bellum indicere, necesse est ut horrendis et stupendis modis virtutem et potentiam maiestatis ipsius sentiant: et eius conspectum sine horrore sustinere nequeant, quandoquidem Deum sua rebellione ad istam severitatem cogunt, quem terribilem iudicem experiri facit ipsorum furor et obstinatio. Sane prima fronte videretur istud durum et intolerabile, Deum tanta severitate agere cum iis qui temere et arroganter adversus ipsius maiestatem insurgunt, et veluti refractarii fraenum arrodunt. Sed quum hominum culpa id fieri cognoscimus, Deum potius glorificemus et iusta ipsius iudicia laudemus, quam obloquamur. Et hic observanda insignis illa apud Oseam prophetam sententia sub finem: *Quis sapiens, et intelliget ista? intelligens et sciet haec? Quia rectae viae Domini, et iusti ambulabunt in eis: praevaricatores vero corruent in eis.* Quibus verbis propheta docet oportere nos quae Deus iudicia in impios exercet in nostrum usum convertere, et Deum semper et in omnibus suis iudiciis esse bonum, iustum et sapientem agnoscerere: Nihil in omnibus ipsius operibus requiri, tanquam mancum et imperfectum: sed omnia esse perfectissima. Quoniam autem ab omnibus illa non percipiuntur, idcirco ait propheta: Quis prudens? quis sapiens? et haec intelliget? Et utitur interrogatione propheta, quae vehementior est in affectibus movendis, ut homines magis ad operum Dei apprehensionem excitentur. Caeterum minime mirum videri debet si adversus Dei opera multi semper obloquuntur: alii quidem dentibus adversus ipsum stridentes, alii virus suum et blasphemas voces evomentes, ut Deus qualis est ab ipsis agnosci non possit. Sed unde istud, oro, manat nisi ex eo quod homines intelligentia et sapientia destituuntur? At Deus stultam illam mortalium contumaciam Deo obloquentium, deque eius operibus detrahentium, miris modis contundit. Quam multos istiusmodi homines hoc saeculum producit, qui de Deo loqui non aliter audiuntur, quam canes divinam maiestatem allatrantes? Nos discamus contra de Deo et verbo ipsius sapienter loqui: et sacram scripturam tractantes caveamus ne quid irreverenter effutiamus, et ne illam in fabulas convertamus. Itaque prophetam audiamus hominum arrogantiam contundentem, quum ait homines quidem Deo obloquentes, sibi sapientes videri, sed insanos et amentes esse. Quare si quem prudentiae gustum habemus, Dei operantis vias esse semper rectas cognoscamus, quod fideles semper agnituros certum est in omnibus ipsius operibus, impios autem blasphematuros: quod experientia quotidiana docet. Nam ubi Deus res secundas immiserit,

gaudio exsultant, et miris modis efferuntur: sin adversis urserit et gravioribus poenis exercuerit, calcitrare adversus stimulum non desinunt. Denique quocunque tandem modo Deus operetur, improbi semper ad illa offendunt, neque rectam viam insistere norunt quae licet plana sit, tamen in salebras se coniiciunt, et fureri laxas habenas permittunt. Sic solent improbi homines etiam in patenti via et non difficili offendere. Sin vero contra intelligentiam habuerimus, et affectus nostros composuerimus, quidquid Deus immiserit, sive adversum sive prosperum, in eo glorificando perseverabimus. Caeterum certum est omnes natura sua carere ratione et intelligentia: et eos maxime qui subtilissimi et acutissimi videbuntur, adeo quidem ut si de divinis operibus sit iudicandum longe aliis hominibus caeciores deprehendantur: quamobrem invocandus Deus ut nobis discretionis et intelligentiae spiritum largiatur, ut ipsius opera comprehendamus, et in nostram utilitatem convertamus. Saul itaque quum hic dicitur, timuisse a facie Davidis, similis videtur reo cuidam apparitores et ministros publicos metuenti, ut non tantum locum in quo feruntur sententiae, aut in quo damnati cruciantur horreat, sed ad occursum apparitoris pavore tremat et sibi nullum ex illis unquam fieri obvium cupiat. Eadem est omnium improborum hominum ratio, qui non solum incurrentem in oculos Dei maiestatem metuunt: sed ad quodvis signum gratiae Dei et spiritus ipsius obstupescunt et expavescunt: cuius rei exemplum in Saule conspicuum est. Inde fit conspicuum profanos homines adversus Deum contendentes, nomenque ipsius pedibus conculcantes, eiusdemque virtutem, quantum in ipsis est abolentes Deum non nisi coactos metuere. Atqui Deus meritas poenas tandem illis rependet, et quam meriti sunt mercedem persolvet. Nam non solum ipse plenus maiestate tremendus ipsis apparebit, et in factis admirandus: sed efficiet ut eos ipsos qui nullius momenti videntur reformident, et abiectissimi quique coram hominibus, metuantur tamen ab iis qui antea iugum omne videbantur excussuri. Sane Saul, si potuisset, aperte Deo reluctatus esset, et bellum etiam indixisset: et tanquam fera bellua Dei maiestatem contumeliose petiisset. Verumtamen nihil tentare aperte audet, sed tanquam catenis constrictus pectore virus concoquit. Non itaque recto quodam affectu Deum timet, sed metu quodam retinetur, et Davidem velit nolit metuere cogitur. At quaeso quis erat David? Vilis opilio, a septis ovium in aulam Saulis adductus ut laborantem cithara recrearet, cuius deinde armiger factus est. Quare ergo Saul Davidem metuit? Nempe is Dei maiestatem quandam prae se ferebat. Hinc observemus improbos quidem homines libenter si possent Dei memoriam abolituros, cuius gloriam miris modis contemnunt et pro viribus lacerant: sed interea Deum tanto se illis terribiliorem praebere, ut ipsorum arrogantiam et contumaciam rideat: metumque illis eorum iniicere, qui nullius sunt coram hominibus momenti, et qui nocere nullo modo ipsis possunt. Hoc sane non est admirandum, quandoquidem scriptura dicit: *Improbos nullo subsequente metuituros, et Dei contemptores sonitu folii volantis terrendos: et vel umbram pavorem ipsis allaturam.* Nam quum summo illi imperio subiici homines nequeunt, suam imbecillitatem prodant oportet, et arrogantiam illorum Deus rideat, ut in omnibus factis confusione suffundantur, incertique ac dubii perpetuo fluctuent. Quamobrem Deum timere discamus sincero animo, et pura mente colere. Metus enim ille verum honorem maiestatis ipsius in nobis efficiet, et bonitatis ipsius effectum sentiemus, qua freti quidquid contrarium nobis fuerit facile contemnemus: et ubicunque operum ipsius vestigia quaedam apparebunt, ex iis occasionem laetitiae capiemus. Scimus enim illa nobis fore salutaria, quandoquidem Deus pater noster est, et quidquid ab illo proficiscitur, in nostrum commodum et utilitatem cedit. Sane improbi quum de divina potentia mentionem aliquam audiunt, sibique manu ipsius pereundum sentiunt, dentibus infrendere solent, neque unquam eo adduci possunt ut agnoscentes peccata veniam deprecentur. Contra quum fideles diabolorum conatus animadvertunt, quibus exitium ipsis minantur, et iam ipsorum laqueis constringi videntur, ardentioribus votis ad Deum confugiunt, et maiore cum fiducia in ipsius bonitate spem collocant. Nam, aiunt, Domine si tu pro nobis, quis nocere poterit? Enim vero quum Deus sit omnipotens, quare hostium minas metueremus, et dubitaremus de victoria, quasi de nobis triumphare possent? Quandoquidem enim corporum et animarum nostrarum Deus est custos, certum est illum virtutem suam incomprehensibilem exserturum, quotiescunque nos tueri et protegere adversus illorum conatus volet. Ita fit igitur ut fideles praesentiae Dei signa nunquam metuant: sed ipsum potius requirant, freti cognitione illa se in Dei filiorum numerum fuisse receptos: et quidem quoniam ad ipsum non nostris viribus et iustitia fulti venimus, sed cum omni modestia et humilitate sic abiecti, ut peccata nostra et imperfectiones cognoscentes, nos nobis ipsis displiceamus, et in ipso solo summum nostrum bonum quaeramus; siquidem natura sumus omnibus rebus vacui.

Et hactenus dictum esto de verbis illis: Saulem a facie Davidis timuisse, quoniam Deus erat cum illo: sequentia etiam expendamus: *Et a Saule recesserat.* Ex quibus apparet quod ante attigimus, et observatione dignum est, Deum non dare nobis

signa suae maiestatis ut eam horreamus et refugiamus, sed illis potius nos ad se invitare: ac proinde homines Dei faciem fugientes malitiam et ingratitudinem erga Deum prodere. Sic dicitur Saul non tantum metuisse Dei praesentiam, sed etiam causa metus notatur, quod tanquam putridum membrum resectum esset a corpore, et a Dei gratia excidisset, et dedecori et ignominiae omnium expositus esset. Quare danda nobis opera, et omne studium adhibendum, ut quum in nobis Deus habitaverit, ne nostra ingratitudine illum expellamus: sed alacri mente semper requiramus, quum maxime videmus ipsum ad nos accedere et fugientes vocare, ut dona quae ex mera ipsius liberalitate percepimus magis ac magis in nobis augeat, donec ad suam perfectionem venerint. Istis igitur nos ad Deum oportet invitari, ut praesentiae ipsius gustum verum habeamus, et omnibus nostris sensibus cum quaeramus, studiumque adhibeamus ut in nobis per s. sui spiritus virtutem habitet. Contra si a Deo separati fuerimus, certum est fore ut praesentiae ipsius omnia signa metuamus et horreamus, eumque procul a nobis facessere cupiamus, et nobiscum nihil habere negotii. Saulis exemplum igitur intueamur, ut ex eo discamus in Dei timore ambulare, et eius gratiam ita demereri ne unquam a nobis recedat. Nam et in Davide contemplari possumus idem quod hic in Saule, si voces in quas erumpit Ps. 51. diligenter attendamus: etsi Deus Davidem nunquam omnino deseruit neque abiecit ut Saulem. Nam speciale istud est Dei filiorum privilegium, ut quum videbuntur eo usque miseriae devenisse ut a Deo derelicti videantur: et praeterea improborum hominum risibus et sannis tanquam acutis iaculis petantur, quibus spem auxilii divini ex ipsorum animis delere conantur, nihilominus tamen precibus et orationibus Dei praesentiam requirant, ut nullum damnum ex improborum hominum contumeliis accipiant: Deo vicissim tempore opportuno ferente ipsis auxilium, et malum quod exitium minabatur in bonum convertente: qui licet ipsos propter peccatorum multitudinem detestari et abominari posset, tamen propter sacrosanctum nomen suum, super ipsos invocatum, clamores ipsorum benevolus exaudit, ut praeter omnium exspectationem suae misericordiae fructum percipiant. Absit autem a nobis ut Deo vindictae cupiditatem aliquam aut severitatem tribuamus, ut sunt homines ad vindictam proclives: sed potius Deum sciamus quodammodo sese a nobis occultantem et recedentem, occasione ex nostris peccatis habere severius nobiscum agendi. Hoc ipsum sane David fatetur, nam non abs re Deum invocat, his verbis: *Renova in me spiritum tuum, Domine.* Videbatur igitur David ad tempus a Deo reiectus, et primo intuitu nihil differre status ipsius a Saulis conditione, praesertim si tot accumulata peccata peccatis et flagitia flagitiis consideres. Nam quale facinus, adulterium cum uxore fidelis servi commissum? Quale, fidelem servum ut adulterata fruatur proditorie neci dare? Nonne merebantur ista flagitia ut David tanquam putridum membrum ex ecclesia pelleretur? Verumenimvero Deus illum ad peccati agnitionem et confessionem ex mera gratia adduxit, quum profitetur ingenue se tanquam reprobum fuisse, et quasi sepultum et exstinctum in se spiritus Dei donum. Hoc si Davidi tam insigni prophetae contigit, quantopere Deum debemus timere, et precari ut sua luce nos irradiet, ne unquam ab ipso deficiamus, sed perpetuis precibus sollicitemus, ut praesentiam ipsius requiramus, suaeque bonitatis nos faciat participes? Sane admirabilis est divina illa lux, quum dona sui spiritus nobis communicat, ut nos secundum ipsius voluntatem regi patiamur quotiescunque ad se invitat: et de nobis modeste sentiamus, nostrisque viribus nihil tribuamus gloriam apud homines venantes: sed honorem ipsi debitum reddamus, et ipsius gloriae amplificationem summo studio quaeramus. Et quaecunque ab ipso dona accepimus in proximorum utilitatem convertamus, vitaeque sanctimonia exemplo aliis simus: ne nostris peccatis veluti densis quibusdam spinis bonum illud verbi divini semen suffocemus, Deique spiritum quantum in nobis erit, in nobis exstinguamus. Caeterum si nos negligentia nostra, incuria, ingratitudine, et cupiditatibus carnalibus contigerit istis rebus terrenis deliniri, et Dei dona in nobis sepeliri, saltem poenitentia ducti cum Davide dicamus: Domine renova in me tuum spiritum, quem antea habui, et meum cor sic humilia, ut me sponte tibi subiiciam. Nam homines diaboli mancipia fiunt, quum Dei iugum excutere et se ipsius imperio subducere volunt. Ergo quum audimus Deum sua dona nonnunquam nobis adimere, monemur, cavendum ne nostra negligentia reiiciamur, dandamque operam ut sollicite et anxie remedium in ipso Deo quaeramus adversus malum quod ultimum nobis alioquin exitium esset allaturum. Quamdiu itaque Deus beneficio tanto nos afficit ut ipse quasi manu sua regat, omnibus viribus ipsum sequi nitamur, et quacunque duxerit sequamur, eumque suppliciter precemur ut sua manu regat, donec absoluto vitae nostrae curriculo perveniamus ad ipsum, eiusque gloriae participes in nomine Domini nostri Iesu Christi, fiamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXVIII.

17. *Dixitque Saul ad David: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem: tantummodo*

esto vir fortis, et praeliare bella Domini. Saul autem reputabat, dicens: Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philistinorum. 18. *Ait autem David ad Saul: Quis ego sum, aut quae est vita mea, aut cognatio patris mei in Israël, ut fiam gener regis?* 19. *Factum est autem tempus quum deberet dari Merob filia Saul Davidi, data est Hadrieli Moluthitae uxor.* 20. *Dilexit autem Michol filia Saul altera, David: et nunciatum est Saul, et placuit ei.* 21. *Dixitque Saul, dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, et sit super eum manus Philistinorum. Dixitque Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie.*

In hac historia primum occurrit Saulis obstinatio in odio adversus Davidem, quem tamen amore complecti debebat, ad quem multis occasionibus incitabatur: sed nihilominus tam altas egerat radices in ipsius pectore virus illud, ut odium semel adversus ipsum conceptum perpetuo foveret. Ex opposito considerandum erit divinum opus in evertendis improborum consiliis et conatibus, qui omnes irriti fiunt: et licet nihil nisi fraudes et dolos moliantur, et sibi callidissimi et vaferrimi videantur, Deus tamen sic eludit ut omni spe excidant. In Davide contra tanquam in speculo Dei providentiam et bonitatem in suis protegendis, qui licet undique mortis periculis cincti, et iam in ipsis sepulcri faucibus constituti, perire tamen non possunt: quin potius omnes a se comminationes propellunt, etsi minus in sese tutandis providi. Davidis porro patientia et mansuetudo nobis tanquam exemplar proponitur imitanda, ut malum benefaciendo vincere discamus, quod ipse nos Dominus noster Iesus Christus admonet. Veniamus igitur ad ipsa contextus verba, quibus dicitur, *Saulem timuisse a facie Davidis, et a se amovisse, praefecisseque cohortibus quibusdam militum: Davidemque contra tantam gratiam sibi apud omnes conciliasse,* Deumque talem ipsi rerum successum, tantamque in gerendis rebus prudentiam dedisse, ut Saulis in illum invidia et virus magis magisque apparuerit. Nam quae causa Saulem in odium et invidiam Davidis, nisi dona Dei quibus David erat insignis, impulit? Quapropter eo maior est Saulis improbitas: nam si quis contumeliis aut iniuriis affectus, ira impellitur ad vindictam, etsi Deo iudice condemnatur, tamen apud homines excusatur. Sed si quis intuitus virum aliquem summis virtutibus eximium uratur, et illi dona divina invideat, sane pravam mentem et distortum ingenium et adversus Deum rebelle prodet: et instar horrendi et detestandi monstri inter homines habebitur. Ulciscendi quidem iniurias, natura est omnibus insita cupiditas, quanquam privatis ultionibus abstinere Dei verbo iubemur, sed ex sensus communis iudicio, provocati vim vi repellentes, fecisse quod naturae consentaneum est omnium ore dicentur. Verum si quis ei in quo nulla contumelia, nulla erit iniuria, sed sola Dei gratia apparebit, qua in illius amorem pellici nos oportebat, furibunde invideat, et impetum faciat, merito ipsis ethnicis etiam fuerit abominandus. At Saul hoc morbo laboravit: nos contra discamus dona Dei ubicunque apparebunt amare et complecti. Quod vero David aula pulsus, ne Saul amplius obiecto illo donorum Dei afficeretur, prudenter se gessit, et tam prosperos rerum successus habuit, ut magna gratia et autoritate apud populum valeret, nos docet intueri Dei providentiam in evertendis improborum consiliis, et praeter ipsorum opinionem in propria capita quae machinati fuerant derivandis. Quamobrem affectus nostros discamus ita componere in Dei obsequium, ne adversus ipsum insurgamus. Nam etsi videamur initio feliciter omnia suscepisse, et ex animi sententia ventura omnia nobis persuadeamus, certum tamen est Deum tandem nostros conatus et consilia risurum, et in nos ipsos et nostrum exitium conversurum. Tanto igitur maiore studio nostris affectibus moderari discamus: quibus si laxas habenas permiserimus, certum est nos adversus ipsum Deum insurrecturos, et adversarium habituros. Ecquis vero futurus est exitus? Deone invito et reluctante rem conficiemus? Caeterum quum Davidem videmus tam prosperis usum successibus, favoreque et gratia multum apud omnes potuisse, sciamus, licet insurrexerint adversum nos potentissimi et cruentissimi hostes, a quibus multa mala imminent, si Deum a nostris partibus stantem habuerimus, non habere causam metuendi, siquidem omnes ipsorum conatus evertet momento, dabitque laetitiae materiam, ut cum Davide gloriari liceat, nobis unicum Dei praesidium satis esse adversus hostium myriadas, qui videbantur nos momento oppressuri, et ex quorum manibus non apparebat ullus evadendi modus, quos Deus repente potest dissipare. Hinc illud Pauli epiphonema: *Si Deus pro nobis quis contra nos?* Quis poterit nocere? Sane diabolum cum suis satellitibus insidiari nobis certum est, quemadmodum ex hac ipsa historia discemus, sed irrito conatu, Deo ipsius et satellitum disturbante et dissipante consilia. Quare Dei bonitate freti maneamus imperterriti. Nam quod hic de Davide dicitur omnibus Dei filiis applicandum est, non oportere nimirum nos hostium nostrorum et hominum improborum minis, consiliis, molitionibus commoveri, quod Deus possit nos adversus illa tutos conservare: quemadmodum neque Davidem unquam derelictum fuisse videmus, quin opportuno tempore semper divinum auxilium senserit, etsi variis modis exercitum.

Deinceps vero sequitur, Saulem Davidi filiam Merob maiorem natu promisisse in matrimonium:

quam illi antea iam debebat ex pacto et promissione solenni, ei qui gigantem illum Goliathum debellaret promissam: sed beneficium illud oblivioni traditum erat. Ex quo apparet quae plerumque sit principum fides: qui etsi liberaliter multa promittunt, nunquam tamen stant promissis, nisi fuerit e re sua. Interea Davidis modestiam et patientiam videmus. Nam etsi deceptus, et frustratus eo praemio quod ipsi merito debebatur, propter Goliathi caedem, nihilominus inimicitiam dissimulat, regique se fidelem exhibet, et officio strenue fungitur. Quo exemplo admonemur, ut ante dixi, non pensare malum malo, sed patientia nostra in inimicorum caput carbones derivare et incendere, ut loquitur sapiens: et hac ratione ipsorum malitiam frangere, et ad aequitatem et rectitudinem revocare. Peculiare sane istud exemplum. Quam est enim difficile malum bono pensare, praesertim erga hostes? Nam etsi quis sibi sic temperet, ut affectus iniuria non quaerat rationem ulciscendi, tamen abstinebit pro viribus, officiis illum a quo iniuriam acceperit demereri: cui se nihil debere profitebitur. Hinc fit ut plerumque animum abiiciant, qui alioquin nulla subire pericula recusabant in aliorum gratiam, et tam ingratum hominum animum detestentur. Hinc etiam qui publica munera sustinent, aegritudinem magnam concipiunt, et in officio faciendo segniores efficiuntur, quod etsi non omnino abiiciunt, tamen aegre faciunt. Si quis alterius commodis studuerit, et se lusisse operam videat, in posterum abstinebit, aut si omnino non poterit, tamen non alacri animo deinceps sed remissius aget, quod in ingratos suam operam contulerit. Quin et ipsos verbi divini ministros istis tentationibus saepe exerceri videas, quum se animadvertunt operam ludere in docendis ingratis, contumacibus et rebellibus: neque tam alacri animo et studio suum munus exsequi, quam alioqui facerent si dociles et gratos auditores nacti essent, ac proinde ab officio vel prorsus vel saltem ex parte resilire. Tanto igitur laudabilior ista Davidis virtus, quam imitari omni studio debemus, quod non illum Saulis malitia, non ingratitudo, non perfidia dimovit ab officio, sed fideliter, quod sui esse muneris existimavit, perfecit. Ille sane satis perspiciebat, se operam ludere Sauli ministrando, sed contra gratum officium illud esse Deo non ignorabat, quamobrem omnes difficultates, quibus deterreri poterat, hac sola ratione superavit. Hoc exemplum imitari nos decet, ut licet veluti repagulis quibusdam homines malitia sua et ingratitudine ab officio faciendo impedire et morari nos nitantur, agnoscamus diaboli fraudes et dolos quibus nos ad animi deiectionem et officii nostri desertionem sollicitat. Nam si semel haeserit animo nostro sententia ista, licet homines ingrati studium nostrum in ipsus benefaciendo neglexerint, et malo bonum pensent, Deo tamen nostrum officium gratum et acceptum esse, pergemus alacriter in vocatione. Nam quare officium et vocationem deserimus, nisi quod nos operam lusisse existimamus in ingratos conferentes nostrum studium: et hac ratione non meminimus Deum nos observare, et conatum nostrum approbare, et in accepti rationem referre, olim abunde satisfacturum, licet nullam coram ipso mercedem mereamur? Verum si steterit infixum animo Deum nostros labores accipere, et quum donis spiritus ipsius usi fuerimus in proximorum nostrorum utilitatem gratum opus habere: et licet ab hominibus reiiciamur, et irritemur, non tamen inane et irritum fore nostrum studium, sed Deo gratum sacrificium, oportet istis veluti quibusdam aculeis impelli ad officium, et in eo confirmari. Sic Davidem fecisse videmus, quem Saulis malitia et ingratitudo non potuit a vocatione et officio dimovere.

Sequitur expendenda modesta ipsius responsio, qua se indignum tanto honore profitetur, propter abiectam patris et totius cognationis conditionem, quum ait: *Quis ego sum, aut quae est vita mea, aut cognatio patris mei in Israël, ut fiam gener pegis?* Sane non est loquutus simulate: sed in eo summa modestia apparet, qua Deus illum exornavit, ut nulla gratia, nulla autoritas qua pollebat apud singulos persuaserit illi se dignum qui gener regis fieret, eique tam arcto foedere iungeretur. Rara sane virtus inter homines. Nam contra plerumque fit ut si qui ad aliquam dignitatem promoveantur, licet in mediocri adhuc statu, tamen sui ipsorum obliti, vel ipsas nubes se superaturos arbitrentur, lunamque, ut aiunt, dentibus arrepturos. Quam longo intervallo distant a Davide, qui licet toti populo carus, et ipso rege suis egregie factis clarior, nihilominus illatam iniuriam negata ipsi quae merito debebatur filia regis patientissime tulit? Nam nonne illum stimulare et ad iracundiam provocare populi querelae de Saule poterant, qui excipiebat, Davidem licet non ea dignitate esset quae sit cum rege conferenda, datam esse tamen fidem publicam, et deberi ipsi ex pacto regis filiam: nimium ingratum Saulem erga Davidem, cuius erat in Israëlem tantum beneficium. Ex istis igitur apparet Dei spiritu Davidem fuisse gubernatum, et ea modestia donatum, ut licet multum apud populum gratia et autoritate valeret, nihilominus de se modeste semper senserit, et nulla superbia et ambitione sit elatus. Hinc discamus Deum precari, ut si nos in hoc mundo velit ad aliquam dignitatem evehi, modestiae spiritu donet: quandoquidem fere fit ut rerum secundarum successu homines excaecentur. Davidis etiam exemplum intueamur, qui modestiae et mansuetudinis donum a Deo acceperat, et ab eodem regebatur: Deumque precemur,

ut omni superbia et arrogantia nos exuat, ut licet in pretio aliquo apud homines simus, et honores assequuti, ne aura populari capiamur, et istis honoribus inebriemur, sed omnium virtutum praecipua, nempe humilitate insignes fiamus. Porro Saul iterum Davidem decepisse dicitur, filiamque Merob, quae Davidi promissa fuerat, alteri tradidisse. Davidem profecto non legimus sese obtrusisse, et Saulem de implenda promissione interpellasse: sed Saulem verisimile est gratiam et autoritatem qua David apud universos valebat animadvertentem voluisse ipsum sibi hac ratione conciliare, et populo imponere, si pro genero haberetur et filii gradum obtinere videretur. Sed observandum Saulis pravum ingenium et fraudulentum: neque enim Davidis amore filiam ipsi offerebat, qui metu et odio adversus eum aestuabat. Hinc vero quanta vanitate ferantur improbi discamus, ut iam ante attigimus, quorum animus multis hinc inde cogitationibus abripitur, ut nunquam conquiescant, nullam certam consiliorum rationem ineant. Deus itaque illos continua inquietudine turbat, quod instar fanaticorum exagitentur.

Conspicuum istud exemplo Saulis, qui Davidis adspectu turbatus a se alio dimisit: ubi vero felices illius successus audivit, gratiamque et autoritatem quam illi apud omnes Deus conciliavit, statim eundem ad se vocavit. Perinde agitur itaque cum Saule atque cum aegroto, qui in frenesin incidit: nam modo hac visione, modo illa turbatur, et valde laborat in illa fantasia, quousque in frenesin aut furorem incidat. Nam, ut ante diximus, Saul putavit se mali solamen aliquod accepturum, si Davidem ab adspectu suo remotum procul dimitteret: et remotum statim revocat, audiens Davidis prosperum successum. Sed revocat ut vultu quidem amicitiam simulet, odium vero pectore foveat, et fraudes quibus incautum illaqueet, data in uxorem filia nectat. Quare dum egregie dissimulat odium, ait: *Non sit manus mea super eum, sed sit super eum manus Philistinorum.* Nae, quandoquidem Saul tantam crudelitatem animo fovebat, libenter Davidem necari iussisset, ut sublato ipso metu omni liberaretur. Sed tamen timore quodam retinetur, qua via rem illam aggrediatur dubius. En quomodo Deus suorum salutem procuret. Nam saepe quidem permittit hostes humanitatis metas transsilire, et crudeliter saevire, ac impudenter quodvis flagitium admittere. Verumtamen etiam illorum consilia repente invertit, quemadmodum in Saulo ipso supra conspeximus, qui bis in Davidem hastam iaculatus quidem est tanquam eum transfossurus: sed cuius ictum Deus aversum a Davido irritum fecit. Nonnunquam etiam improbos ferocientes, et virus suum despumantes Deus ita coercet, ne consilia sua possint ad exitum perducere: immisso quodam terrore, qui tollit ipsis animum id aggrediendi quod insanus ipsorum furor agitabat. Sic Saul est cohibitus: qui Davidis necem omnibus modis quaerebat, et multos quidem dolos quotidie nectebat: sed tantum ipsi Deus metum iniecit, ut Davidem non audeat aggredi, ne ingrati animi et perfidiae accusetur: et populus seditione facta discessionem a se moliatur. Quoniam igitur Davidis prosperos successus adversus inimicos videt, quiescit et vultum dissimulat: et potuit apud se cogitare Davidem esse populi praesidium, et nullum ipsi virtute parem esse. Quare a caede quam moliebatur abstinet: sed tamen ait, *sit manum Philistinorum super eum*, ne ipse videatur mortis illius conscius. Laudabitur, inquit, tanquam strenuus imperator, et lacrymis mortuus decorabitur: sed ego interim caedis non accusabor, res occulta manebit. Hinc apparet quid possit metus, ut eo pravi homines prohibentur malam suam voluntatem exsequi: et quid pudor, quo revocantur a pravis cupiditatibus. Neque enim mutata mente meliores fiunt, sed in pectore odia et inimicitias alunt, et obliquas vias quaerunt, quod coram hominibus virus suum detegere non audeant. Eadem omnium eorum ratio qui Dei timore non retinentur; qui licet ignem extrinsecus non iaculentur, pectore tamen continent: et interim licet invidia rumpantur et furore aestuent, invitos tamen oportet sibi ab illis timere quos funditus deletos vellent, et quos facile pessundarent, nisi Deus furorem ipsorum arcana sua vi compesceret: adeo ut omnes eos qui Dei spiritu non reguntur necesse sit aut leoninam vim aut vulpinam pellem induere. Alii, inquam, vi aperta saeviunt, et se omnem humanitatem et aequitatem exuisse demonstrant, et tanquam immanes ferae ferocitatem suam produnt. Alii vero vulpinantur: nam etsi vultu amicitiam simulant, et verbis testantur, tamen suis technis et fraudibus eorum quos oderunt mortem procurare non desinunt; donec animum suum sanguine illorum expleverint. Quinam autem, obsecro, istorum meliores? Profecto si e duobus malis minus eligendum est, certum est aperte inimicum non esse tam metuendum, quam eum qui inimicitias dissimulat, et tegit pectore. Turpius etiam est dissimulare, quam aperte profiteri odium: et facilius cavetur qui procul minatur, et ore aperto inimicitiam declarat. Versipelles autem illi qui amicitiae praetextu imponunt, et aliud in ore habent aliud in pectore, dolos et fraudes nimirum habent, longe deteriores et magis detestandi, quam quorum aperta vis est. Ita Saul pravum suum erga Davidem animum occuluit, et tamen clam ipsi vitam eripere studuit. Hoc exemplum nos decet intueri, et inde discere, danda omnem operam, ut si vitia emendare cupimus, Deum ante oculos habeamus. Nam multum promovisse vide-

bimur si coram hominibus puri et integri appareamus, et tamen vitae emendationi non studeamus. Sanctimoniam quidem prae nobis aliquam feremus: sed interim nostris affectibus indulgentes inebriabimur, et meram hypocrisin fovebimus, odium, inimicitias et omne genus malitiae exercentes, et in illis nos magis ac magis indurantes. Et quoniam non possunt homines quid occultemus in pectore diiudicare, iusti nobis videbimur, et frontem perfricabimus, non agnoscentes nos ferre sententiam in nos ipsos, quum Saulem condemnamus, et detestamur. Quare ipsius exemplo discamus candide et sincere cum omnibus agere: et quandoquidem nemo non damnat Saulem improbitatis, quod necessitudinis et affinitatis praetextu Davidi mortem procurarit, cognoscamus nos, etsi turpitudinem nostram et malam mentem coram hominibus occultemus, adeo ut nullus nos accusare ullius criminis possit, nihil tamen propterea promovisse, sed contra potius coram Deo maius crimen incurrisse: qui tandem quam occultare studuimus turpitudinem coram omnibus deteget et in apertum producet.

Et quidem hactenus de Saulis fraudibus quibus oblata Davidi filia in uxorem laqueos illi nectere studuit, simulata tamen amicititia, et virtutis ipsius praemio et mercede, quem tamen cane peius et angue oderat, et in hostium manus praesentemque mortem daro studebat. Sed in verbis Saulis quae praecesserunt, alia etiam turpior quaedam observanda simulatio cum tyrannide coniuncta, nam ait: Tantumodo esto fortis, et praeliare bella Domini. Nihil in Saule posse requiri dicas. Nam rei privatae augendae non videtur fuisse cupidus, sed Dei gloriae promovendae tantum studiosus. *Sunt* ait, *bella Domini quae praeliaberis:* quasi dicat, non tantum legatus meus eris, non tantum meis populique commodis inservies, sed ipsi Deo viventi operam navabis, cuius nos populus sumus, et qui nos in suam protectionem recepit: quare quum adversus hostes pugnabis, non mihi tantum et huic populo, sed ipsi etiam Domino inservies. Ergo in specie vir fortis et pius videtur esse Saul, sed, ut ante dixi, talibus verbis pravum suum ingenium occultat, mera est verborum simulatio et hypocrisis, quandoquidem Davidis mortem hoc affinitatis praetextu quaerit, et impius est in Deum cuius nomine ad tegendam suam crudelitatem et turpitudinem abutitur. Neque vero mirum istud videri debet, quoniam omnibus hypocritis commune est, ut facilius suos dolos tegant, Dei nomine abuti, sive adhibito iuramento, sive protestatione, sive alia quavis ratione. Pium itaque zelum et studium in Deum profitentur, officia multa quae proximis accepta debent, in medium proferunt, denique nihil nisi Dei gloriam et proximorum caritatem loquuntur, sed longe alia mens ipsorum est. Lucrum enim suum quaerunt, alii divitiis parandis avaritia ducuntur, alii vero honoribus consequendis ambitione turgent, denique nihil nisi fraudes et dolos machinantur, et eorum oculos perstringunt quibus fucum faciunt, et tam blandis et piis verbis suam turpitudinem tegunt, ut nihil nisi Deo duce et autore facere videantur. Quare quum tam ingeniosi sint homines, immo tam impudentes in assumendo in vanum Dei nomine, quo suam iniquitatem tegant, et hominibus imponant, tanto maior adhibenda nobis est cautio in nobis explorandis, ne unquam Dei nomen assumamus nisi sincere, et in omni aequitate et rectitudine, ne unquam in vanum aut simulate illud usurpemus: sed si iurandum erit aliquando, cum reverentia et timore divini nominis faciamus.

Sed quis fuit tandem exitus? Agite iam ex sequentibus verbis expendamus; *Factum est autem tempus quum deberet dari Merob filia Saul David, data est Hadrieli Molathitae uxor.* Augetur iniuria prior dedecore quo Davidem afficit, ignominiose ipsum promissa filia privans et alteri collocans. Nae si quis suo iure fraudatur, et promissa non sequuntur, et pro navata opera non modo non rependitur merces, sed eadem privatur, magnam iniuriam, et vix tolerabilem patitur: sed si ad superiores illas iniurias etiam accedat contumelia et dedecus, ut omnium risui exponatur, certum est intolerabilem iniuriam esse. Nam quo meliore indole fuerit aliquis et quo fidelior, eo gravius feret inustum aliquod sibi dedecus et ignominiam. Tali contumelia fuit affectus David a Saule. Nam antea quidem suo iure fraudabatur, quum promissa in uxorem regis filia, ante congressum cum Goliatho, non daretur ex pacto debita: sed quum deinde sponsalibus factis, et Davide iam generi locum obtinente, nuptiae celebrari debebant, alius ipsius locum occupat, et omnium risui et cachinnis exponitur deridiculus, nonne merito poterat vehementer indignari et adversus Saulem exacerbari? Verum tamen quam patienter istam iniuriam tulerit apparet, quandoquidem nihilominus in officio tam erga Saulem quam populum fideliter perstitit. Ecquis vero non commoveretur tam insigni accepta iniuria? Verum tamen David neque indignatur, neque conqueritur. Nae qui dignitatem aliquam inter proceres assequuti sunt, si quam talem contumeliam passi sunt, nihil non ad ulciscendos inimicos movent: David vero licet multas videatur occasiones habere et rationes illatam iniuriam sibi vindicandi, tamen agnoscit Deum his modis velle patientiam suam exercere. Neque enim ille se in populi gubernationem ingesserat: sed Deum sciebat sibi autorem, a quo tanquam manu ad honorem et dignitatem illam deductus fuerat, et ipsi gratiam et autoritatem apud populum conciliarat. Quare licet Saul eum multis

occasionibus ad ultionem irritaret. Dei tamen timore et ipsius cultus amore tenetur, et intra patientiae terminos retinetur. Nac Saulis ingratitudo nimium erat turpis, et merito poterat David, sibi nimium inuri dedecus et intolerabile, verbis istis aut similibus conqueri. Mene vero tam indignis modis a Saule excipi, tantum dedecus ego paterer? Quare filiam despondit ut ea me turpiter fraudaret? ego regis filiam neque prensavi neque petii: ego sum paratus ad stabula ovium patris mei redire, vita mihi privata placet: quare ergo ille me dedecore affectum, ridendum omnibus propinat? quare populo praebet occasionem cum risu quaerendi, quomodo ille gener regis repulsam passus est? Sane quum istis omnibus David abstinet, et ista non commotus iniuria nihilominus pergit in Dei vocatione, et non desinit Sauli tam ingrato, tam perfido fidelem operam navare, satis superque testatur se principium illud cognovisse de quo parum cogitamus, et quod tamen obversari oculis oporteret singulis momentis, nempe nos etiam hostibus nostris esse devinctos, et officium nostrum esse ut in vocatione perseveremus, etsi nos illi multis modis lacessant, quo Deus nos cum illis versari velit, et quam quisque vocationem accepit exercere.

Et hactenus de Davide dictum esto bis fraudato, et tamen iniuriam dissimulante patienterque ferente: Saulis vero factum expendamus, quo suam non modo ingratitudinem, sed a mente alienationem prodidit. Nam apud omnes homines oportet contractus esse bonae fidei: et virum principem maxime decet, quemadmodum aliis dignitate et excellentia praeire vult, sic etiam in primis datam fidem servare. Porro qualis contractus est matrimonium? Sapiens Salomon vocat divinum contractum et foedus: ut doceat inviolabiliter oportere servari, et quidem sanctius quam reliquos omnes contractus. Et tamen nullos facilius frangi, praesertim inter principes viros certum est, sed in summam ipsorum condemnationem. Nihilominus Saulis perfidia nobis hic proponitur, qua promissam Davidi filiam suam alteri tamen repulso Davide tradidit, ut flagitium illud tanto magis abominari discamus. Nam nonne ipse pater videbatur filiam amatori vendere et prostituere: quandoquidem Davidi promissa non poterat alteri dari? Neque enim licebat Sauli quod Deus coniunxerat dissolvere: quare alteri tradens Davidi desponsatam videbatur tanquam in ganeo producere: quandoquidem Dei instituto mulier non potest esse duorum virorum uxor: quemadmodum neque vir unus duarum mulierum. Quare hinc apparet eos qui in rebellione sua indurantur, tanto stupore affici, ut malum a bono discernere nequeant, parvique faciant de se hominum opinionem, et licet maledictis multorum petantur, id negligere tamen, modo prava sua consilia perducant ad finem optatum. Nos vero observemus, posse quidem ab hominibus violari matrimonium: quod tamen Deus est vindicaturus, quandoquidem eius autor est, et vindex, ac proinde vult summa fide observari sine fraude et dolo: adeo ut non tantum hominum aut rerum creatarum, sed praecipue gloriae et honoris Dei rationem habeamus, quod omnes Deo debemus.

Deinceps sequitur: Michol alteram Saulis filiam amavisse Davidem: Saulemque re audita laetatum esse, ut novam occasionem haberet Davidem interficiendi. Etiam ante mortem illius quaesiverat, promissa filia, sed alia quadam ratione abductus alteri filiam desponderat. David interim iniuriam dissimulans quietus erat, et ita veluti quaedam remora iniecta est Saulis consiliis de tollendo Davide. Nam animo suo constituerat Saul illum perdere: et tamen praeter opinionem ipsius saluti consuluit. Et hoc saepe usu venit ut consilia et fraudes improborum hominum quibus mortem fidelibus procurabant, in ipsorum bonum et salutem cedant. Licet istud in Saulis facto contemplari. Nam erat oblata nova Davidi sese ulciscendi occasio, quum Saul ingratum suum animum et malitiam magis magisque patefecisset; sed tamen memor officii quod tam ipsi Deo quam regi totique populo debebat, patienter ferre maluit iniurias, et oblivisci eorum omnium quibus a Deo alienari potuisset privatam quaerens vindictam: et quidem in primis dedecus et ignominiam a Saule sibi inustam. Sane si David omnium hominum contemptissimus et abiectissimus fuisset, nulla tamen Sauli supererat excusatio, quasi rebus angustis filiam promisisset: quod nulla necessitate coactus Davidi filiam desponderat, quam neque ambiverat, neque petierat. Sed ultro conditionem propositam a Saule de consequenda filia in uxorem David obliviscitur: neque etiam propter ademptam ultionem quaerit. Qua ergo mente Saul non modo iniuriam Davidi non levem facit, sed etiam mortem ipsius modis omnibus quaerit? Nempe illum furor et insania prorsus excaecabat: verumtamen quidquid moliatur et moveat, Davidis commodis et utilitati cedat oportet. Hinc, inquam, apparet quam admirandis modis Deus suum opus promoveat, et quam mirabiliter quae ecclesiae Dei ultimum exitium minabantur, in ipsorum hostium confusionem et ruinam convertat, et laqueis quos improbi tetenderant, in ipsorum confusionem nectat. Sic Saul sibi malum accersivit, siquidem omnibus pravum et dolosum ingenium suum patefecit, et se ipsum perpetua confusione et ignominia obruit. Quum ergo Davidis adspectu territus, cum a se procul amandavit, quum prosperis ipsius commotus successibus eundem revocavit, quum honorem et gratiam qua pollebat ipsi invidit et perdendi rationes quaesivit, quid illum ista quaeso iuverunt? En quam admirandae viae Domini, qui occasiones nobis ignotas

arripit, quibus improbos in confusionem et ruinam det praecipites, et inscios fideles servet et ex improborum faucibus eripiat? Illi quidem in Deo spem suam collocant, et in angustis rebus auxilium ab ipso sperant, sed rationes quibus Deus ipsorum sit misertarus ignorant, quas praeter ipsorum opinionem producit, et fructus illarum participes facit. In istis igitur tanquam in speculo Dei bonitatem et misericordiam erga suos licet contemplari, et nominatim in hoc exemplo Saulis, qui licet frustratus Davidem esset maiore natu filia, minorem illi despondit, remque gratam habuit. Nam quum ea ratione Davidi dolos necteret, sibi ipsi malum quaesivit, quod tamen nulla poterat assequi coniectura, contrarium prorsus eventum sibi pollicitus: sed Deus sua providentia rexit ista omnia in fidelis sui servi commodum et utilitatem. Hinc itaque discamus nulla hominum consilia, nullas hominum vires posse Dei providentiam remorari et impedire: ac licet hinc inde agitemur, et diris comminationibus terreamur, quamdiu tamen nos ipsi subiecerimus, et sponte ad ipsius obsequium composuerimus: ne dubitemus quin brachium suum ad nos defendendos exserat, et donis suis abunde cumulatos protegat, et ab omnibus hostibus liberet.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXIX.

22. *Et mandavit Saul servis suis: Loquimini ad David clam me, dicentes: Ecce places regi, et omnes servi eius diligunt te: nunc ergo esto gener regis.* 23. *Et loquuti sunt servi Saul in auribus David omnia verba haec: et ait David: Num parum videtur vobis generum esse regis? Ego autem sum vir pauper et tenuis.* 24. *Et renuntiaverunt servi Saul dicentes: Huiuscemodi verba loquutus est David.* 25. *Dixit autem Saul: Sic loquimini ad David: Non habet rex sponsalia necesse, nisi tantum centum praeputia Philistinorum, ut fiat ultio de inimicis regis. Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philistinorum.* 26. *Quumque renunciassent servi eius David verba quae dixerat Saul, placuit sermo in oculis David, ut fieret gener regis.* 27. *Et post paucos dies surgens David, abiit cum viris qui sub eo erant*, et *percussit ex Philistaeis ducentos viros, et attulit eorum praeputia, et annumeravit ea regi, ut esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam uxorem.* 28. *Et vidit Saul, et intellexit quod Dominus esset cum David: Michol autem filia Saul diligebat eum.* 29. *Et Saul magis coepit timere David, factusque est Saul inimicus David cunctis diebus.* 30. *Et egressi sunt principes Philistinorum: a principio autem egressionis eorum prudentius se gerebat David, quam omnes servi Saul, et celebre factum est nomen eius nimis.*

Hesterna concione coepimus declarare amorem illum quo Michol filia Saulis Davidem prosequebatur, ab arcano Dei consilio profectum, qui rerum creatarum corda sic novit inflectere, ut opus suum ad eum finem quem decrevit perducat. Sauli porro placuisse dicitur amor ille quo Davidem Michol filia ipsius prosequebatur: minime quidem quod ipsum poeniteret facti et elusi Davidis, velletque ipsi satisfacere: sed quod hac ratione semel animo conceptum odium et necem Davidis speraret se posse ad suum finem perducere, tradendo ipsum in manus Philistaeorum. Idcirco dicitur servos suos adornasse, qui Davidem ad petendam filiam Saulis Micholam sollicitarent. Ex quibus apparet Dei contemptores semper fraudibus et dolis ac malis artibus intentos, obliquis viis, ut scriptura loquitur, ambulare: quare nos contra Paulum exhortantem audiamus omnes fideles, ut in simplicitate et integritate ambulent, et cum proximis candide, non autem oblique et tortuose versentur. Et si Saulis perfidiosus animus a nobis merito condemnatur, sciamus nos Dei verbo teneri, non tantum cum familiaribus et cognatis, sed cum omnibus etiam agere candide et simpliciter. Porro in Saule licet nobis eorum intueri mores, qui fraudibus indulgent, ac praesertim aulicorum technas, quum Saul adornat certos qui Davidem amicitiae praetextu deliniant, et in animum inducant, ut regis filiam petat, tanquam ipsi gratificantes: Saulem dissimulent ista scire aut velle: immo fingant se timere ne ad regis aures perveniat istius se rei autores Davidi fuisse. Haec tota simulatio prodit Saulis malum animum, cuius consilia fuerunt ut Davidem circumveniret. Sed quum omnia bene disposita sua consilia sibi persuadet, et laquei tensi, quibus Davidem irretiat, videntur, ei contigit quod sacra scriptura testatur, Deum deprehendere sapientes in suis astutiis. Quod vero scriptura sapientes nominat, non fit quod revera sapiant, sed ex hominum opinione et sensu loquitur: qui pravos homines et maxime versutos magno ingenio et acuto esse existimant. Quare scriptura illis quidem titulum attribuit sapientiae, sed interim ostendit sapientiam illam nihil aliud esse quam fraudes et dolos. Itaque propheta in Psalmis dicit illos a Deo deprehendi incautos, quum ad exitum sua consilia perduxisse sibi videntur. Hoc in Saule conspicuum: quare coniungenda est haec historia cum doctrina, et non dubitandum quin, quum hostes quotidie multa moliantur, et laqueos multos ponant, in quos praecipites ferri videantur fideles, Deus tamen suis provideat, non tantum laqueos frangendo, sed etiam in eosdem eos

inducendo a quibus structi fuerant: quemadmodum et alio loco in Psalmis propheta dicit, impios fossas multas excavantes et laqueos nectentes, in illos dandos esse praecipites, summa cum ignominia et confusione. Porro David non commovetur istorum sermone, neque illi tale matrimonium probatur, sed paupertatem gentisque ac familiae ignobilitatem obiicit, quae ipsum a tali dignitate procul arceat, satis conscius repulsae quam erat iam in priore filia passus. Ac sane verisimile est Davidem repulsam passum abiecisse animum et a nuptiis filiae regis abstulisse, et tales honores flocci fecisse; quae sane fuit insignis Davidis virtus. Nam alias videmus quo studio plerumque exaestuant ignobili loco et paupere nati, si spe dignitatis excidant: et quantopere suis affectibus indulgeant, ut quanquam animadvertant Deum ipsorum consilia frangere et irritum laborem facere, non tamen desinant quod animo semel susceperunt persequi: et cupiditatibus dominari nequeant, neque affectibus moderari; et si hac non successit alia aggrediantur via, ut quasi Deo invito velint ad fastigium quo tendunt pervenire. Verum istiusmodi homines frustra sese fatigant, et multos in vanum labores suscipiunt, quod neque suis affectibus moderari, neque se Dei voluntati subiicere possint. Hinc itaque discamus, Deo non permittente ut voti alicuius, quod etiam bonis rationibus nitebatur, fiamus compotes, quiescere, cognoscentes Deum nolle nos ulterius progredi: quare incepto desistamus, et nostris cupiditatibus resistendum norimus, et eas domandas, ut Deo nos sponte subiiciamus, et ad ipsius arbitrium componamus. Huius rei exemplum est David, qui quum ad filiae regis nuptias animum applicuisset, non quidem sese ultro ingerens, sed ultro a rege promissa ipsi filia, et ipsa etiam desponsatione confirmata, nihilominus tamen repulsam passus est. Quid ille vero? Nae denegatam iure poterat suo repetere: sed in quas se difficultates coniecisset? quas cruces sibi fixisset? quos inferos, quas furias excitasset? Sed magna in illo virtus multas et magnas difficultates superavit. Quiescere maluit quam tot laboribus ius suum redimere. Quare sermonem iniicientibus de altera filia, paupertatem suam obiicit, et gentis ignobilitatem, ac vitae pristinae conditionem, qua se contentum ait malle privatum vivere, et ad ovium septa redire, quam regis filiam ambire, et cum contemptu repulsam pati, et ludibrio haberi.

Porro Saul audito Davidis responso iussit per internuncios illos ipsi referri, regem nullam aliam poscere dotem quam centum interficiat Philistaeos quorum ad regem ferat praeputia. Sed impossibile istud Davidi fore existimabat, et tamen quoniam fortis erat et magnanimus rem aggressurum, et ita in Philistaeorum potestatem venturum ac periturum. Haec Saulis fuerunt consilia, quibus Davidem in periculum mortis coniicere volebat, specioso quidem praetextu, sed doloso tamen. Verumenimvero secum has rationes frustra deputat, quandoquidem Deus penes se consiliorum istorum exitum retinebat: solus enim pro arbitrio regit et gubernat omnia. Idcirco etiam Solomon dicit homines inire multa consilia, sed Deum illa disponere: adeo quidem ut non modo sint illa irrita omnia, sed etiam ut ne linguam quidem movere possint, sine ipsius voluntate. Verumtamen ea est hominum arrogantia et temeritas, ut sibi persuadeant se in manu Dei potentiam habere: quod vitium non tantum in regibus et principibus locum habet, sed omnes etiam cuiuscunque sint ordinis et conditionis homines invasit. Mercatores maria tranant, ad mercaturam exercendam, diemque reditus sui dicunt, quasi nihil ipsos posset remorari. Alii denique de hoc vel illo disponunt negotio, ut nemo tam abiectus sit, qui non quod animo concepit velit, tanquam in sua potestate Deum haberet, perficere. Sed contra etiam apparet quomodo Deus tantam hominum stultitiam rideat: praesertim quum ea consilia ineunt quae licet Deus improbat et condemnat, volunt tamen perficere. Nam quandoquidem adversus ipsum insurgunt, quid, quaeso, tandem promovebunt? Conspicuum istud exemplo Saulis, qui ut dixi, quum secum suas rationes iniret, et iam speraret se Davidem in apertam mortem coniecisse, et innocentem obruisse, Deique gratiam quae in Davide maxime splendebat, ut ante vidimus et infra etiam pluribus videbimus, abolevisse, diabolico sane furore et audacia percitus in ipsum Deum ferebatur, sibique nihil impedimento fore quominus impleret consilia existimabat. At longe sua opinione deceptus est, et in contrarium ipsi consilia versa sunt. Nos itaque discamus non decipi, et non indulgere vitiis nostris et cupiditatibus: sed in Deum et ipsius promissiones spem coniicere, et procul a nobis quidquid homines imaginabuntur reiicere. Dei vero certo factis nobis promissionibus fidamus, ipsum nostra consilia et conatus secundaturum, modo in ipsius viis ambulemus, id est, ne ad dextram aut sinistram deflectamus ab ipsius mandatis: sed rectam viam, quam verbo suo praescribit, insistamus, nihilque nisi voluntati ipsius consonum suscipiamus. Nos denique certo sciamus hanc viam insistentes a Deo benedicendos, et rerum nostrarum eventus secundandos: sed si contra laxis habenis nostris indulgere cupiditatibus, et quodcunque libido dictaverit facere voluerimus, certo Deum omnia consilia nostra eversurum, et re ipsa testatum facturum, nos nihil esse nisi homunciones.

De praeputiis vero, mirum est Saulem partem illam humani corporis voluisse sibi a Davide adferri: quod in odium licet idololatriae fecisse videtur,

tamen fuit ridiculum: quemadmodum multos hodie videas ex suo sensu multa inepta et ridicula stulte excogitare quibus papisticas superstitiones derideant. Eadem fuit illorum temporum ratio. Praeputia ergo, id est pudenda illorum Saul volebat praescindi, ut ita se incredulos illos detestari profiteretur. Circumcisionem enim populo suo Deus signum foederis dederat, quale hodie nobis signum est baptismus. Sane hominum quidem iudicio res absurda et pudenda videbatur, salutis promissionem in illa parte humani corporis obsignari, et particulam carnis abscindi in signum foederis cum Abrahamo et ipsius posteris initi, receptique in gratiam populi: sed tamen ita visum Deo fuerat: neque licet adversus ipsum altercari, rationemque mandati exigere. Verumtamen non abs re datum circumcisionis signum, et in parte illa corporis pudenda foederis cum Abrahamo initi et gratiae Dei obsignatio praecepta. Nam ea ratione significabatur tota generis humani corruptio et maledictio: pars enim illa generationi ordinata significabat humanam pollutionem. Deus itaque resecta cuticula illa volebat homines agnoscere nativam suam corruptionem, ut sibi ipsis renuntiare discerent, ut novae creaturae fierent, ut prima illa quam ab Adamo acceperant generatio quodammodo aboleretur, Deique filii fierent. Atque hic fuit circumcisionis usus, ad quem et alius accedebat, nempe signum benedictionis et salutis quam exspectare ab Abrahami semine et posteritate iubebantur: quod in Domino nostro Iesu Christo deinceps impletum videmus. Etsi igitur primo adspectu ridiculum videbatur, adoptionem in populum Dei et ipsius misericordiam in parte illa pudenda corporis declarari, tamen bona ratione niti praeceptum videbitur, si Dei consilium homines inspexerint, neque altius tamen scrutari voluerint, sed cum modestia et humilitate Deo se suamque sapientiam submiserint. Nam si Dei praecepto acquieverint, abunde ipsis satisfactum erit. Quamobrem circumcisio licet hominum opinione ridicula res esset, Dei tamen gratiae et favoris indubitatum et certissimum erat testimonium: in parte illa corporis nominatim impressum, ob eas potissimum quas ante rationes attulimus; primum, ut omnes in Adamo propter ipsius peccatum esse maledictos docerentur: deinde ut exuta miserabili conditione, sibi ipsis renuntiare discerent, suamque omnem beatitudinem et summum bonum in uno Iesu Christo Domino nostro ex Abrahami et Davidis stirpe oriundo quaerere et exspectare. Quamobrem Iudaei circumcisione gloriantes, et incredulos aversantes et dedignantes, praeputium ipsis obiiciebant, quod ipsi ex Abrahamo essent oriundi et promissiones sibi factas et circumcisione obsignatas haberent. Huius rei exemplum supra in Davide vidimus, Goliatho sic insultante: *Istene incircumcisus impune Dei viventis exercitui exprobraret?* Quasi diceret: Isteno infidelis, idololatra, ab ecclesia Dei extraneus et reiectitius, nobis Israëlitis, Dei populo, ac ipsi Deo insultaret? quare ita loquitur? Nempe, quoniam incircumcisus. Huc ergo Saul respiciens quanquam stulte et ridicule facit, praeputia Philistinorum petiit, tanquam insignia hostium populi Dei, et illis ignominiose insultaret: En, miserorum adversus Deum pugnantium insignia, en illorum exitum. Ergo Saul simulabat se Philistinorum tanquam Dei hostium necem et interitum quaerere, quanquam revera in animo Davidi periculum strueret, ut in ipsorum hostium manus veniens interficeretur. Et quidem ait: *Ut fiat ultio de inimicis regis:* sed quos tamen victores maluisset, hostes divinae legis et verae religionis, quam Davidem quem exstinctum cupiebat, sic illum ad ultionem impellente malitia, ut hostibus cedere mallet victoriam, quam Davidem ad eam dignitatem promoveri.

Sed quidquid molitur ipsi in dedecus et confusionem cedit: et quod Davidi struit damnum, in ipsius caput recidit: quemadmodum sequitur Davidem paulo post, vel non magno post intervallo fecisse in Philistaeos impetum cum suis militibus: nam ante audivimus illum mille praefectum fuisse militibus. Caeterum, millene secum an partem aliquam assumpserit superfluum esset disputare, sufficiat illum cum aliquot militibus in Philistaeos irruisse; et caesis ducentis eorum attulisse praeputia, quae coram Saule numerata sint. Sane verisimile est attonitum Saulem, et opinione sua deceptum, libenter moras si potuisset nexurum, et cavillis usurum ne promissis staret: sed ne in summum dedecus apud plebem veniret, necesse fuit illum implere promissa. Cogitur itaque pudore quod alioqui noluisset perficere, ut nullus amplius ipsi locus effugio supersit, quin Davidi filiam suam Michol in uxorem tradat. Ex quibus apparet Dei potentia in coercendis improbis et ipsorum furore domando, quasi crinibus arreptos compesceret. Neque enim Saul constituerat unquam Micholam filiam Davidi nuptiis locare, licet ab ipsa redamari Davidem probare videretur: sed occasionem fidelis servi clam interficiendi et innocentis sanguinis effundendi quaerens nuptias praetexebat. Atque istae fuerunt eius artes, quibus tamen nihil promovit: nam Davidem oportuit ad summos honores evehi, regisque generum fieri et filiam ipsius desponsare. Sed qui fit ut Saul consentiat, quum vel moras nectere, vel aliquid posset adhuc praetexere? Nonne poterat etiam regia vel tyrannica potius autoritate et potestate suam sententiam revocare, et causas etiam adferre, quibus se antea quibusdam de causis coactum iam facti poenitere diceret: quemadmodum principes, ius omne et aequum pervertere praetextu potestatis et autoritatis solent: vel etiam simulare

se consilio suorum obtemperare velle, et istis fraudibus in impietatem et iniustitiam omnia convertere? Verumenimvero Deus in contrarium omnia convertit, et callidorum ac versipellium hominum consilia in caput ipsorum retorquet. Sic oportuit Saulem Davidi filiam suam nuptiis locare, ex pacto debitam, licet libenter sententiam suam esset mutaturus.

Quis vero tandem istorum exitus? Sequitur: *Et vidit Saul, et intellexit quod Dominus esset cum David. Et Saul magis coepit timere David, factusque est ipsi inimicus cunctis diebus.* Ex quibus clarius adhuc apparet quod supra exposuimus, nempe improbos quidem timere Deum, at non ut sese illi submittant, et se ad ipsius obsequium componant, sed potius ut infrendeant dentibus adversus ipsum, et pro viribus ipsi reluctentur. Et hoc iam ante in Saule vidimus, et modo fit longe clarius. Neque enim tantum dicitur Saul vidisse Davidem per Dei gratiam prospero rerum uti successu, sed agnovisse prosperum illam successum Davidi contingere quod Deus esset cum ipso. Quare igitur timet Davidem, si Deus erat cum ipso? Nam si fortunam existimasset rerum dominam Davidi favere, videretur aliquomodo excusandus, si Davidem optaret mille mortibus perire. Sed quum sibi persuadeat Davidem per se nihil esse, sed quidquid est esse Dei favore, et bonitatis divinae signa non dubia in ipso apparere, quare obstupescit et totus cohorret? Nonne potius debebat hoc in animum inducere: Deus hic est, ergo propius mihi accedendum est. Sed quo plura videt praesentiae Dei signa, eo plus horret, et longius recedit. Quemadmodum homines rabidos videmus huc illuc circumspectantes, si in aquae conspectum inciderint terreri, et sibi aquam contrariam imaginari, quod tamen elementum est vitae humanae pernecessarium et utile: ita Saul hic videtur Dei praesentiam tanquam sibi noxiam horrere. Nam illius mentem sic transversam agebat frenesis ut gratiae Dei praesentia, quae omnem metum et pavorem lenire et placare solet, perturbetur magis, et non possit quiescere et suis se cogitationibus solari, sed furiis agitetur ut nihil apud se possit statuere, moxque in hanc modo in illam propendeat: Davidisne praesentiam fugiat, eumque procul a se ableget, an vero domi ipsum retineat. Profecto nobis omnibus idem contingeret nisi Deus ipse nobis notum faceret ubicunque gratiae ipsius apparent vestigia, totidem esse bonitatis ipsius erga nos testimonia. Quamobrem observandum est istud Saulis exemplum, ut si Deus in proximos nostros amoris sui et paternae bonitatis signa contulerit varia dona et sua gratia exornarit, discamus eos amare, et in ipsis Deum colere et venerari, ne forte nobis idem quod Sauli contingat. Caeterum quam horrendum est, quaeso, istud exemplum, et quam detestabilis hominum malitia, qui adversus Dei gratiam in aliquo prae aliis conspicuam non verentur stomachari et magnopere indignari, adeo ut resistere, et sese illi opponere non reformident? Nae haec non videntur posse in homines cadere: verum quum in reprobum sensum coniiciuntur, quid non audent, instar furiosorum et rabidorum canum, ut ante docuimus? Quid quaeso Esavo contigit? quo dementiae devenit? Nae si patris benedictionem contempsisset, datam Iacobo quam fraude praeripuerat, parvi factum illud fecisset et pro nihilo habuisset. At sese vehementer excruciat, et gemitibus ac ululatibus implet omnia. Quid ita vero? Nempe ista non esse rem ludicram, neque hic agi fabulam sciebat: sed Deum istis praeesse et eadem regere cognoscebat, fratremque suum Iacobum a Domino electum inde facile colligebat: sed an ideo sese ad Domini obsequium componebat? Imo contra sese propinqua patris nece consolatus est, et spe de fratre brevi a se interficiendo sustinuit. Itaque benedictionem Deo nolente vult obtinere, vel eodem invito. At quinam fit ut Esavus, si fratrem suum electum a Domino fuisse sciebat, et ita persuasus erat, ut reluctari non posset, contra Dei decretum fratri struat insidias, et mortem eius quaerat? Nempe hinc apparet quod ante dixi, coniectos homines in reprobum sensum suum ipsorum exitium et ruinam promovere adversus Deum pugnando. Ex parte quidem sibi Deum adversum sentiunt: sed alia ex parte sensum omnem divinitatis abiiciunt, et sponte sese in tenebras coniiciunt, omnemque considerationem potentiae Dei fugiunt. Denique Deum ipsum horrent, minime quidem ante ipsius maiestatem trementes, et sese illi subiicientes: sed sese magis indurantes, et in malitia obfirmantes sine ratione et iudicio.

Idem Sauli contigisse videmus. Sensit enim et ipsa experientia doctus est Deum esse cum Davide: nam non simpliciter dicitur David prospero successu rerum usus fuisse, sed Deus cum ipso fuisse, et eundem adiuvisse. An vero Saul idcirco mollitus est, et sese coram Deo deiecit et humiliavit? an agnovit se vires humanas opus superans aggredi, quum Davidem opprimere volebat, quem Deus attollebat? Contra magis magisque induratus et obfirmatus est. Et licet amicitiam simulavit, ipsique filiam suam nuptiis locarit, tamen odium adversus ipsum pectore fovit, metumque intra se continuit, occasionem quaerens Davidem e vivis tollendi, modo tamen ne ipse fecisse vel conscius fuisse videretur. Idcirco dicitur ad finem usque fuisse factus inimicus Davidi: quamobrem timor ille fuit furiosus et rabidus, qualis esse solet omnium improborum et reproborum. Neque enim Dei gratiam possunt quam animadvertunt contemnere,

quod tamen maxime apud se expetunt: sed coërcentur tanquam belluae immanes, furorem despumantes, quae tamen vinclis et catenis vinciuntur, ne noceant. Sic Saul indignabundus libenter Davidi si posset vim aliquam inferret, et quo illustrior in Davide apparet Dei gratia, eo magis exasperatur et fremit, ut non immerito factus ipsi inimicus dicatur, quod exhorruerit Dei dona in Davide conspicua. Nos itaque discamus eo magis Dei dona ubicunque apparuerint venerari, quo magis in contrarium vitium videmus homines proclives, et demus operam ne in eam phrenesin incidamus quae ultimum nobis exitium adferat, et in nostra capita Dei fulgurantis manum trahat, et hinc inde versemur, tantamque in nobis mutationem sentiamus, ut non tantum res creatas metuamus et oderimus, sed et ipsum Deum horreamus. Sed quis erit, obsecro, furoris istius exitus? Contra vero si eos amaverimus in quibus spiritus Dei gratia et dona maxime excellunt, et tanti ea faciemus quanti par est, quod Deus in illis glorificetur, certum est ea ratione ipsa etiam aliorum dona cessura nobis in commodum et utilitatem: ac licet parvi et abiecti simus, multis longe nobis excellentioribus, nos tamen in partem donorum quae in illos Deus contulit venturos. Caeterum est etiam hoc loco expendendum illud odium quo Saul adversus Davidem exarsit, et quod nunquam exstingui potuit: ex quo apparet quanta sit humani ingenii a Deo derelicti depravatio et corruptio: et quam sit difficilis ad Deum conversio, quum semel aliquis factus iniquitatis mancipium ad quodvis malum habenas laxat, nisi Deus miraculose ipsum convertat. Et tamen omnibus hominibus commune est istud vitium: quemadmodum contra rara est virtus perseverandi in bono et recta via. Et fit istud conspicuum exemplo Saulis, nempe difficilius ad id quod ius et aequum postulat homines adduci, quam ipsas bestias et feras animantes. Nam et ferae ipsae cicurantur et mansuescunt temporis aliquo intervallo: sic leones et aliae ferae paulatim ad manum venire docentur. Quid hic igitur de homine dicturi sumus, qui suam imaginem in alio deberet contemplari: cur enim ratione et intelligentia praediti sumus, nisi ut inter nos ipsos arcto quodam vinculo vinciamur, quod omnes ad Dei imaginem conditi sumus? Sane multae ferae sunt ea natura ut nunquam ferociam deponant, et neque cum feris aliis neque cum hominibus possint mansuescere: sed tamen non possunt esse hominibus in reprobum sensum coniectis deteriores. Qualis enim hic Saul apparet? Davidem fidelem operam sibi navare et fideliter procurare sua negotia videbat: quum Saul centum Philistaeorum praeputia dotis nomine petiisset, David ducentos Philistaeos cecidit, quorum obtulit regi praeputia: unde fiebat satis conspicuum Davidem regis studiosum et amantem esse. Sed nihilominus Saul magis exacerbatur, et locum irae suae facit, et inde occasionem Davidis maiore odio prosequendi capit, unde habebat fidem ipsius admirandi. Neque vero tamen David ideo lusit operam: quandoquidem Deus fidelitatem ipsius agnovit, et licet Saulis ingratitudo potuisset ipsius animum deiicere, Deus tamen ostendit non inaniter operam fidelem Davidem Sauli navasse, quam Deus approbabat. Profecto non dubitandum quin eodem modo nobiscum Deus agat, si benefaciendo non defatigemur, et non ab officio resiliamus propter eorum malitiam, qui nostra benefacta ingrato animo non agnoverint, quandoquidem illorum oblivio Deum nunquam capiet. Verum non leviter praetereunda Saulis obstinatio, quum dicitur *factus inimicus Davidi cunctis diebus*: nam ex eo apparet quod ante attigi, nempe eum qui semel pravam viam ingressus a recta deflexit, nunquam posse reverti ad bonam frugem: et insigne esse miraculum, quum aliquis peccata sua detestatus ad Deum convertitur. Et sane tanta est nostrorum affectuum vis, ut facile in vitium feramur, et non sine labore virtutem exerceamus, sed contra vel minimo quovis obiecto ad malum abducamur. Quare Deum precemur ut nos sancto suo spiritu regat, a cuius gratia est in bono perseverantia. Nam sicuti Saulem in malo propria malitia perstitisse, sic contra Davidem Dei spiritu in bono perseverasse conspicimus, et nunquam fuisse benefaciendo fatigatum. Idcirco Paulus nos hortatur, ne propter hominum malitiam indignemur: et licet ii quos omni beneficio et studio devincire nobis studuerimus, parvi faciant nostrum studium, et videamur operam lusisse ipsis benefaciendo, ne propterea tamen ab officio recedamus. Ac si naturae imbecillitatem vitio nostro tegendo praeteximus, Davidem intueamur, quem eadem qua nos carne et ossibus conflatum Deus tamen viribus donavit quibus tali tentationi resisteret, suoque illum spiritu replevit. Quare quum tanta sit nostra infirmitas ut vel minima re ab officio avertamur, ad Deum ipsum confugiamus, ipsumque precemur, ut licet hominum malitia nos ab officio deterreat, ipse tamen sua manu regat, et in officio retineat, a quo nunquam dimoveamur.

Deinceps sequitur: *Michol filiam Saulis Davidem redamasse: et Philistaeorum principes egressos, a principio autem egressionis eorum prudentius se gessisse Davidem quam omnes servos Saulis*, id est Philistaeos ad bellum egressos saepe velitationibus multis exercuisse Israëlitas, sed Davidem fuisse instar propugnaculi, et prae omnibus servis Saulis se fortiter gessisse. De Micholae amore sentiendum est, Deum ita suam erga Davidem benevolentiam testatum esse conciliata illi uxore, ut magis Saul ureretur conspecta mutua coniugum amicitia. Ve-

rum tamen quaerat aliquis, quomodo Davide ex hostibus victoriam reportante regi bene consultum sit. ac proinde annon videatur Saul Deo resistendo tamen favorem ipsius expertus, et licet improbus rebus tamen secundis usus. Qualis vero tentatio potuit animum Davidis subire, quum videret Saulis odium non posse mitigari, neque vinci, licet ipse quotidie tam ingrato homini suam operam navaret, et vitam etiam exponeret? Nonne igitur videtur haec ipsius animum subire potuisse cogitatio: Me misero quid fiet? Nam si hodie periculum evasi, quid crastinus dies vehat nescio, ecquis laborum finis, quae merces? Si mille animas hostium prostravero, mihi tamen nec seritur, nec metitur: immo contra me regis furor magis accenditur, tantum abest ut mihi concilietur: quare igitur ego diutius ingrato homini meam operam locarem, quare vitam tot periculis exponerem? Dura sane gravisque fuit illa tentatio, quam quum superavit, exemplum fuit quod nos decet imitari: ut si forte hominum malitia et ingratitudo nos ab officio deterruerit, et operam ludere videamur, Deum precemur ut nos in eo retineat, nobisque satis sit ipsi gratum et acceptum esse studium nostrum, licet ii quorum commodis et utilitati inservierimus illud negligant et parvi faciant, quandoquidem amplam mercedem est retributurus: quemadmodum istud est conspicuum exemplo fidelium omnium qui spem suam in ipso collocarunt: sed maxime Abrahami, quem Deus in suam tutelam recepit. Hinc saepe se omnipotentem dicit et protectorem ac mercedem ipsius amplam fore. Omnipotentem autem vocat, ut certo persuasi simus illum satis fortem ad nos defendendos, suamque manum fore nobis instar propugnaculi. Protectorem autem et mercedem, ne statum nobis semper quietum, tranquillum et triumphantem polliceamur, sed sciamus semper nobis imminere pugnas sive adversus inimicos, sive adversus nos ipsos, ut discamus patientia vincere iniurias et contumelias quibus ab iis etiam afficiemur, quorum utilitati et commodis studuerimus. Nam in istiusmodi lucta Deus nostram infirmitatem sublevabit, ut cognoscamus nos ipsi placuisse, et animas nostras et corpora illi obtulisse et consecrasse. Atque in eo conquiescere nos oportet.

Caeterum ne Deum existimemus durius egisse cum Davide, quum Saulem voluit omnium Davidis victoriarum fructu frui: sed ita voluisse magis magisque Saulem indurare. Nam ut sacra scriptura loquitur, Deus improbis benefaciendo, et beneficiis illos cumulando, tanquam boves aut porcos habet, qui mactationi destinati saginantur. Nam quae animantes ad laborem reservantur, modico victu aluntur: sed quae mactationi destinantur, multo cibo saginantur. Hanc similitudinem propheta notat quum ait: *Domine, praepara illos tanquam in die occisionis.* Et ita deinceps videbimus Saulem praecipitem factum in suum exitium, quoniam Deus illum tam exitioso et funesto exitio destinarat, ut circa libri finem visuri sumus. Denique res istae nunc prosperae et secundae versae sunt ipsi in maledictionem et exitium. Contra vero licet Dei filiis multa undique creentur pericula, et in magno pelago saevis undique fluctibus premi videantur, nihilominus tamen finis malorum est aliquis, et superatis tandem omnibus difficultatibus tandem ad tranquillum portum devecti beatitudine fruuntur, longe res omnes istas terrenas superante. Quapropter quum increduli votorum suorum fiunt compotes, et ipsis ex animi sententia omnia succedunt, sic magis ac magis caecutiunt, et penitus excaecantur: et bene saginati adversus ipsum Deum calcitrant, sed tandem Deo rationem omnium reddituri sunt, et graviorem condemnationem subituri, quo maioribus donis ornati fuerint. Idcirco Paulus apostolus dicit eos qui abutuntur Dei patientia vocantis ipsos et invitantis multa cum lenitate et benignitate, thesaurizare sibi ipsis iram in die irae et patefactionis iusti iudicii. Neque enim Deus ferre potest dona sua profanari. Quare quum suis beneficiis Deus nos ad se allicit, si nostra malitia recesserimus, et recalcitraverimus, certum est turpitudinem nostram tandem patefactum iri, poenamque et supplicium horrendum fore.

Et hactenus de Davidis constantia in navanda Sauli ingrato fideli opera. Quod vero dicitur David prudentius egisse quam reliqui Saulis servi, nomenque eius factum celebre, apparet Deum voluisse ipsum in illam dignitatem evehi, ut apud omnes autoritate et gratia valeret, eumque populus amore singulari complecteretur, quo Saul magis magisque ureretur, et ipsius odium et crudelitas excitaretur. Quae quidem in specie Davidi noxia esse videbantur: sed quum in Dei esset tutela et praesidio, novit etiam Deus Saulis impetum fraenare, et ipsius omnes conatus frangere, quemadmodum sequente capite docebimur. Deus itaque Saulem Davidis prospero successu vult magis ac magis uri, eique inimicum fieri, ut magis eius furor exacuatur, et tamen ita Davidem protegit, ne quid ipsi Saulis fraudes et conatus afferre detrimenti possint. Davidis itaque fama fit in dies clarior et reliquis omnibus Saulis ducibus praefertur, et honore debito fruitur. Hinc itaque discamus, insurgentibus adversum nos multis hostibus propter dona quibus a Deo fuerimus exornati: et indignantibus improbis, si nostra opera Deus insigne aliquod opus perfecerit, modisque omnibus et rationibus nostrum exitium quaerentibus, Deum tamen nos sua manu sublevaturum, nosque ipso fretos adversus omnes hostes et invidos boni nostri fore tutos. Neque vero tales sumus quin aliquando sentiamus ex istis

aliquam molestiam: sed si id contigerit, ad exempla sanctorum hominum oculos convertamus, et nominatim Davidem intueamur, cuius aspectu noster dolor leniatur: ac persuadeamur Deum nos in hac parte explorantem, etiam tanquam clypeo tecturum, et quaecunque hinc inde exsurgant tempestates, tutaturum, et adversus illas omnes ita defensurum, ut impavidos feriant ruinae. Contra sciamus fore ut si stulta quadam ambitione efferamur, et ultro a Deo recedamus, et ab ipsius obedientia resiliamus, nostra omnis opera sit inanis, et quum videbimur in summum usque fastigium evecti, tanto graviorem casum, et maius exitium sentiamus. Quare ad aliquem dignitatis gradum evecti, Deo acceptum beneficium feramus, eoque semper nitamur: quod fundamentum si posuerimus futurum est, ut licet sus deque omnia ferantur, et undique confusione cingamur, Deus tamen omnes illas nubes discutiat, cuius auxilio freti sumus quod toties re ipsa sumus experti. Ac licet saepe non appareat praesens Dei auxilium, fides tamen nostra res istas omnes inferiores superabit, et in Dei promissionibus conquiescere faciet, nempe, nunquam perituros qui suam in Domino spem collocarunt, quibuscunque tandem urgeantur difficultatibus: sed Deum effecturum ut patientia vincant et superent omnes Satanae et satellitum ipsius insultus, donec tandem illos ad suae fidei perfectionem deduxerit.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXX.

CAP. XIX.

1. *Loquutus est autem Saul ad Ionathan filium suum, et ad omnes servos suos, ut occiderent David. Porro Ionathas filius Saul diligebat David valde.* 2. *Et indicavit Ionathas David, dicens: Quaerit Saul pater meus occidere te: quapropter observa te, quaeso, mane, et manebis clam, et absconderis.* 3. *Ego autem egrediens, stabo iuxta patrem meum in agro, et ego loquar de te ad patrem meum, et quodcunque videro nunciabo tibi.* 4. *Loquutus est ergo Ionathas de David bona, ad Saulem patrem suum: dixitque ad eum: Ne peccet rex in servum suum David, quia non peccavit tibi, et opera eius bona sunt tibi valde.* 5. *Et posuit animam suam in manu sua, et percussit Philistaeum, et fecit Dominus salutem magnam universo Israëli. Vidisti, et laetatus es, quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens David, qui est absque culpa?* 6. *Quod quum audisset Saul, placatus voce Ionathae, iuravit: Vivit Dominus, quia non occidetur.* 7. *Vocavit itaque Ionathas David, et indicavit ei omnia verba haec: et introduxit Ionathas David ad Saul, et fuit ante eum sicut erat heri et nudius tertius.*

Hic in primis observandum, improborum hominum Deique contemptorum malitiam augeri indies, donec in desperatam impudentiam desinat: et contra Dei filios ex aliquo periculo liberatos in aliud incidere, et tamen semper miraculose ab ipso conservari. Quod apparet ex istis quae hoc loco de Saule narrantur, omnem lapidem movente ut David interficeretur. Et quidem antea speraverat se sic ipsum oppressurum, ut tamen caedis ipsius conscius minime videretur: quandoquidem putabat Davidem nunquam Philistaeorum manibus evasurum: et ita se extra omnem suspicionem futurum. Nam poterat simulare se Davidis mortem aegre admodum ferre, ut solent plerumque multi luctum simulare, et in pectore summam laetitiam occultare. Quum vero Saul animadverteret se operam lusisse Davidi insidias parando: Deumque ipsius opinionem et exspectationem lusisse, iam aperte laxis habenis furere, et quam diu intus foverat crudelitatem prodere incipit, filiumque Ionathanum reliquosque servos ad Davidem interficiendum sollicitat. Ex quo apparet ipsius caecitas et fanaticus furor. Nam si solo Ionathano, vel tribus aut quatuor servis consciis mortem Davidis quaesivisset pudori reliquus adhuc aliquis locus fuisse videretur: sed quum omnes suos ministros ad caedem hortatur, depuduisse illum apparet et Davidis necem non potuisse amplius dissimulare. Quare videtur iam prorsus desperatus, et immanis ac efferus omni humano affectu et honestate spoliatus, eo amentiae devenisse ac stuporis, ut iam neque Deum neque homines vereatur, hominumque existimationem et bonam famam negligat, et homicida et quidem perfidiosus fidelis sui servi non reformidet audire. Ex quibus verum illud esse comprobatur quod ante attigi, in Saulis persona fieri conspicuum, improbos diu dissimulatam malitiam et improbitatem tandem prodere, et eo amentiae et furoris progredi, ut nullo amplius pudore, neque discrimine boni aut mali, retineantur. Quod eo diligentius est observandum, quo plerumque multi gravius in eo peccant. Nam exempli gratia, qui ad furtum animum adiicit, initio quidem horrebit alicuius iugulum petere, contentus loculos abstulisse, a caede prorsus alienus: sed ubi diabolus semel animum invasit, sic indurat et exagitat, ut tandem laxis habenis ad quodvis scelus feratur. Atque hoc Paulus ipse docet quum ait, eos dedolere qui a Deo in reprobum sensum coniecti sunt, ut non solum apud homines omnem reverentiam et honestatem respuant, sed etiam conscientias mortuas habeant, ut Dei timore non amplius retineantur, quo solo possunt homines cohiberi ne praecipites in vitia ruant, tantoque magis iram Domini

adversus se ipsos provocent. Atque hic Domini contemptus improbos occupat, qui ad quodvis flagitium frontem perfricuerunt. Nam nemo repente improbus: quare eum qui male facere incipit, spes est posse adhuc contineri in officio: sed qui malo assuevit, mercedem factis suis convenientem a Deo recipit, nempe a Deo totus diabolo permittitur, unde summus divini nominis contemptus nascitur. Et quemadmodum Dei reverentia improbi non tanguntur, neque ipsius iudiciis commoventur, quae pro virili conantur irrita facere: sic etiam apud homines tanquam perfrictae frontis scorta depuduerunt, neque amplius boni vel mali discrimine afficiuntur, sed coelum terrae miscere volunt, ut mundus summa rerum omnium confusione turbetur. Quae quum videmus in mundo tam frequentia, Deus est summopere invocandus, ne nos derelinquat et nobis ipsis permittat: sed potius quum ad malum sollicitabimur, etiam si vitium adhuc in cordis penetralibus occultum sit, vomicam aperiat et pus eiciat, ne intus resectum ipsum cor suffocet. Quare quum talia exempla nobis proponuntur, nos ad vivum affici oportet et ad Deum ardentibus votis converti, ne nos in tam lethalem casum praecipitet. Caeterum quum homines ita pedetentim a Deo recedere, et tandem tam procul aberrare, ut in viam nequeant revocari, indeque ab omnibus saeculis malum istud hominum mentes occupasse videamus, facit ne hoc tempore mirari nos oporteat, quum hypocritas videbimus ad tempus speciem aliquam boni prae se ferre, tandemque a Deo produci et tanquam in theatro collocari, ut coram omnibus ipsorum turpitudo appareat, immo et ipsis pueris innotescat: sed tamen admonet ut summo studio talem divini nominis contemptum fugiamus, ne istis hominibus nocentiores tandem inveniamur.

Atque istud apparet ex narratione sermonis illius quem Saul ad Ionathanum filium et omnes servos habuit, quo sibi ipsi ultro dedecus perpetuamque infamiam quaesivisse videtur. Nam aperte suam perfidiam, odium in Davidem, summamque crudelitatem prodit. Hinc itaque discamus quod Paulus admonet, eos qui Deum non honorant ut decet, in tantam ab ipso confusionem dari praecipites, ut ne suo quidem honori parcant, sed sese ultro deridendos omnibus exponant. Sic Deus suae maiestatis contemptores ulcisci solet. Nam eo fine sese nobis patefacit, ut ipsi obsequamur debitamque reverentiam exhibeamus: nosque ab ipso in eum finem creatos sciamus, ut in nobis glorificetur. Discamus itaque nos illi totos, corpus nimirum et animam, dicare in omni puritate. Nae si nos adeo esse miseros contigerit, ut ad quodvis flagitium praecipites ruamus, eoque deveniamus impietatis, ut Dei nomen contemnere eiusque gloriam profanare studeamus, multas habere ipsum sese ulciscendi rationes certum est. Nam in tantum stuporem coniiciet, ut famam apud homines tueri negligamus: quod naturae contrarium est. Ecquis enim nescit homines ignominiam suam tegere pro viribus, et suam existimationem apud omnes sanctam et inviolabilem esse velle? Sed ii quos Deus in sensum reprobum coniecit, nullo pudore, nulla sui existimatione retinentur, imo videntur studio suam turpitudinem apud omnes palam facere, et suam crudelitatem, perfidiam et scelus publice prodere. Nos itaque si sapimus, et nisi volumus in mille difficultates incidere, Deum colere et revereri, nosque illi totos cum candore et simplicitate dedere moniti discamus. Verum enim illud est apud prophetam Domini, quod superius audivimus dictum: *Honorabo eos qui me honorant, et eos ignominia et dedecore involvam, qui me contemnunt et parvifaciunt:* quod ratum fieri ipsa experientia docemur. Caeterum non debent filii Dei summam pacem et otium in hoc mundo sibi polliceri: sed contra perpetuum bellum et pugnam quamdiu superstites fuerint exspectare, adeo quidem ut malum unum multa mala excipiant, et veluti fluctus fluctibus succedant, adeo ut per mille mortis discrimina aegre vitam in hoc mundo trahant. Neque vero tamen omnium hominum par est conditio: neque omnes tam duris exerceri casibus quam Davidem videmus. Suis enim parcit Deus, quorum infirmitatem novit. David vero, quoniam Domini nostri Iesu Christi fuit figura, propositus est nobis exemplum ad quod componamur. Nam et hoc notum est: Dominum nostrum Iesum Christum fidelium omnium esse exemplar, quemadmodum Paulus 8. ad Romanos capite declarat, quum fideles admonet et hortatur ad patientiam, proposito capitis nostri Iesu Christi exemplo, qui sese nobis proposuit exemplum quod omnes decet imitari, neque meliorem expetere conditionem quam fuit ipsius. Docet itaque nos oportere ipsum sequi, et id ipsum in Davide tanquam exemplari proponitur imitandum. Nam quum Davidem Deus tam variis modis et tam multis tentationibus exercitum auxilio suo iuvit, et ex periculis liberavit, admonemur nobis per ignem et aquam transeundum, ut loquitur Propheta Psal. 66. id est omnia quamvis durissima nobis esse subeunda, et cum multis difficultatibus et afflictionibus luctandum, neque otium nobis promittendum quamdiu in terris vixerimus, quasi post luctam unam aut alteram tranquilli futuri simus, sed novas semper difficultates et tentationes exspectandas, quibus fidem et patientiam suorum Deus explorare solet. Sic Davidem videmus primum non procul abfuisse a sepulcri faucibus, quum Saul hastam in illum iacularetur, quae parieti infixa est. Deinde elapsum ex tanto periculo, rursum missum contra Philistaeos, ut ipsorum armis exstingueretur. Verum etsi gravia et periculorum plena ista erant, ut Deus

illius curam abiecisse videretur, re ipsa tamen ostendit sibi esse curae ipsius vitam et salutem, quum in omnibus istis periculis cum est tutatus, tandemque salvum et incolumem reddidit. Iam itaque Saulis furorem intueamur, qui sublata simulatione furit aperte, et quod ante foverat pectore Davidis odium palam detegit, et veluti dato signo convocat inimicos qui faciant in ipsum impetum. Quare si Deus nos variis tentationibus exercuerit, ne tamen animum despondeamus, neve adeo molles et effeminati simus, ut post unum aut alterum praelium tanquam emeriti milites ab imperatore vacationem adipisci cupiamus: sed potius norimus vitam praesentem non tantum cum stadio quodam conferri quod semel ingressos oporteat decurrere, sed cum bello continuo, et quamdiu vixerimus non finiendo. Nos itaque potius sublatis in coelum oculis, et iacta ibi anchora, laborum finem et quietem exspectemus. Sane Deus aliquando nobis in his terris quaedam otia facit: sed tantum ut renovatis viribus alacriores ad praelium accedamus Deumque quocunque vocaverit sequi parati simus.

Porro in Saule apparet non esse hominibus magnopere fidendum quum plerumque et inconstantes et perfidi reperiantur, etsi amicitiam simulent, et prae se ferant. Nam videmus Davidem, quem ante Saul magni fecerat, et servi ipsius amabant et honore afficiebant, iam in odium et Saulis, et servorum ipsius venire, consilia de ipsius caede inter se inire, neminem ad ipsum excusandum os aperire. Solus Ionathanus Saulis filius miseri et innocentis causam audet defendere, fidemque et animi magnanimitatem retinere. Unde apparet quod ante dixi, non omnibus hominibus esse fidendum: quod David ipse doctus experientia docet nos: *Ne hominibus fidite,* inquit, *in quibus nulla fides.* Davidis autem patientia documento erit, non fidendum amicis simulatis, qui dum prospera fortuna fruemur arrideant, in rebus angustis et incertis deserant: quod saepe usu venire solet: sed in Deo spem omnem nostram reponamus. Qui si semel nos in suam tutelam et clientelam receperit, ne dubitemus quin ipsemet nobis in rebus incertis amicos excitet, qui nostram innocentiam tueantur, et auxilio iuvent: quemadmodum Davidi Ionathanum patronum suscitavit. Nam Ionathanus Davidis causam apud patrem ausus agere, sese in magnum periculum coniecit. Videbat enim patrem per intervalla furore agitari, et tanquam fanaticum hominem rabiem suam despumare: quare quum audet illi turpitudinem facti ob oculos ponere, et ipsum patrem arguere, non dubium est quin se in mortis periculum coniecerit: ac proinde speciali Dei gratia fuerit adiutus, et sancto ipsius spiritu confirmatus. Hoc nos decet imitari, et Dei fretos auxilio, nulla refugere pericula, Deo hunc honorem exhibentes, ut ipsi vitam nostram committamus, cuius proprium est eam defendere: non tantum sua ipsius vi sed suscitatis etiam creaturis et hominibus quorum auxilio iuvemur, prout ipsi placuerit: et quibus, si forte periculorum magnitudine terrerentur, et animos et vires sufficiat, quibus omnes difficultates superent, et nos nunquam deserant, sed ipso vitae suae periculo constanter adiuvent. Hoc itaque est observandum, quum dicitur solus Ionathanus ausus fuisse Davidis innocentiam apud patrem tueri. Sed praeterea notandum Ionathanum non agere Davidis causam tanquam supplicem, veniamque deprecantem, sed ipsius innocentiam graviter tueri, patremque ipsum crudelitatis, ingratitudinis et malitiae accusare. Magna fuit igitur Ionathani fides, et sincerus candor. Nam si supplex tantum patri factus Davidem ipsi conciliare studuisset, hominum more, vitamque deprecari, et ad patris voluntatem annuere, et vela quodammodo ventis permittere, faterique Davidem quidem reum esse, sed utendum erga ipsum misericordia; ut solent aulici regum et principum aures istiusmodi verborum lenociniis demulcere, et iratos placare, ut non omnino reos condemnent, sed tamen aliquid ut verum concedant quod illis malus animus contra omne ius et aequum dictaverit. Nihil in Ionathano simile: quem Deus sancto suo spiritu sic rexit, ut fidelis amici functus sit officio. Nam parum erat Davidi vitam donari, si dedecus et ignominia illi fuisset conflata, qui summis honoribus merito erat afficiendus. Vae enim, ait propheta, dicenti bonum esse malum, et malum esse bonum, lucemque in tenebras convertenti. Quare si Ionathanus tantum Davidi vitam servare studuisset, et Sauli patri adulatus concessisset partem eorum quae de Davide criminabatur, certum est amici causam fuisse proditurum, et licet ipsi amicum, Deo tamen iniuriosum fuisse futurum. At non tanti erat neque tam pretiosa Davidis quam Dei causa: itaque bene Ionathanus Davidis causam ita coram patre agit, ut maxime iure et aequitate nitatur. Quare quotiescunque iudicio et sententiis iniquis oppressos autoritate nostra iuvare voluerimus, non tantum habendam personae ipsorum rationem sciamus, ut vitae ipsorum consulatur, sed maxime causae, quam pro nostra virili tueri debemus: ne nobis idem quod Pilato contingat, qui Christum quidem ex manibus Iudaeorum qui mortem ipsius procurabant eripere voluit, sed tamen nonnisi ignominia publica affectum. Sed Deo placere non potest eiusmodi simulatio: quare amicorum proximorumque commodis et utilitati studentes cavere debemus ne dedecore ipsos affici sinamus, et ne causae ipsorum aequitatem praetextu vitae conservandae prodamus, aut pedibus conculcemus, mendacium et iniquitatem improborum veluti nostro calculo approbantes.

Sed ipsa Ionathani verba digna sunt quae accuratius expendantur: *Loquutus est Ionathas de David bona ad Saul patrem suum, dixitque ad eum: Ne peccet rex in servum suum David, quia non peccavit tibi, et opera eius bona sunt tibi valde.* Quandoquidem, inquit Ionathanus, David regem nulla in re laesit, eo magis inique agit Saul ipsum persequendo. Ionathanus igitur patri exprobrat ingratum animum, quum Davidis benefacta non tantum commemorat, sed etiam ait Davidem non peccasse in regem. Neque vero tamen etiam excusari apud Deum Saul potuisset si morte Davidis privatam aliquam iniuriam ultus fuisset. Scripta enim iam lex Dei: et quidem in animis hominum natura insculpsit, bono malum compensandum: quare neque natura ipsa magistra Sauli Davidem ulcisci licebat. Ac ne Ionathanus quidem voluit patrem eximere divinae ultioni si Davidem laesus ipse ulcisceretur: sed peccatum gravius facit et crimen auget, quum ait Davidem nulla in re peccasse adversus Saulem. Naturae enim ipsi repugnat, eius exitium quaerere a quo sis affectus beneficio. Ionathani sane παῤῥησία laudanda, patris vitium libere damnantis, et Davidis in patrem benefacta commemorantis. *Nam*, ait, *nihil in te peccavit, et opera eius bona sunt tibi valde.* Quare summa ingratitudo hic apparet cum summa malitia coniuncta. Nam inhumanum est eum a quo non acceperis incommodum aggredi et habere contumeliose: quanto itaque crudelius et immanius, eum cui devinctus sis multis beneficiis, et cuius singulare sit erga te studium et multa benefacta, odiis prosequi, et eius vitae insidiari? Nae brutis ipsis animantibus deteriores sunt istiusmodi homines. Nam et canis eum agnoscit a quo frustum panis acceperit, et ipsi leones mansuescunt et cicurantur, ut ex profanorum multis historiis apparet. Denique videmus animantes brutas agnoscere suos dominos et benefactores. Infantes antequam pueritiam attigerint nutrices suas agnoscunt, a quibus vitam hauriunt, et in quarum mammis praesidium suum collocant. Quos vero Deus sensu et ratione donavit, quae nullis viribus potest expelli, quandoquidem ipse conscientiae sensus intus urit et cogit eos a quibus acceperint beneficia agnoscere, nonne plus quam efferatos et barbaros esse necesse est, si acceptis ab aliquo beneficiis, cui vitam debemus, et qui nostris commodis studuerit, vitam auferre malis artibus nitimur? Istis rationibus Ionathanus patrem, et illum quidem regem constringit: et urget etiam quum addit, *et vidisti, et laetatus es.* Saepe quidem contingit nos ab aliquo beneficium aliquod consequi, de quo non constet: sed ubi agnitum beneficium nihilo minus parvi facimus, et negligimus, eo maior est malitia nostra, et maiorem condemnationem meretur. Notanda igitur illa circumstantia, quum Ionathanus patrem praeveniens ait, non potes ignorantiam ullam praetexere, neque opus habes inquisitione, tu ipsi vidisti Davidis animum, tu ipsius benefactis gavisus es: ac proinde quantum ipsi debeas, cuius mortem quaeris, non ignoras. Summa ipsius erga populum, summa erga te beneficia, quum et te et populum ex inimicorum manibus eripuit; tu sane illi coronam tuam debes, sine cuius auxilio in hostium potestatem deveneramus. Testibus non opus est, neque ulla inquisitione, tu ipse testis es idoneus: tu gavisus es ipsius virtute. Gaudium autem illud Saulis manavit ex affectione naturali, quod Deus regis et populi misertus esset: quare quum iam capitalis esset illius inimicus qui causa ipsi fuerat tantae laetitiae, quis non illum pro monstro merito habeat? Sane potius ignis et aqua conciliabuntur, quam duae illae tam contrariae affectiones. Nam qui beneficiis affectus est ab aliquo, nisi omnem exuit naturalem affectum et rationem, saltem eum honore dignatur, et saltem animo habet quam gratiam referre non potest. Quare desperatus est Saul et prorsus insanus, quum oblatam ipsi laetitiae occasionem, in odium convertit, et laetitiae illius autorem cane peius et angue exosus persequitur, eique ultimum exitium quaerit. Quamobrem Ionathani integritas et liberalitas summopere est commendanda, quod patris vitia non dissimulavit, sed illi aperte suam turpitudinem detexit.

Et quidem ulterius etiam respexit, nempe non esse ipsi negotium tantum cum Davide, aut mortali creatura, sed cum ipso Deo vivente. Nae multum erat exprobrasse patri crudelitatem et ingratitudinem, ut ante vidimus, sed tamen beneficia Davidis sic exaggerat, ut velit patrem ad Deum ipsum assurgere, quum ait, *et fecit Dominus salutem magnam universo Israëli.* Tunc ergo Dei manum rescinderes? Nam quid aliud est David quam Dei manus, per quem operatus est, quem tu tamen persequeris? Vide ergo quicum tibi res sit, et cui bellum indicas. Nae apud homines ipsos perfidiosus et ingratus audies: et ita quidem ut tibi nemo amplius fidat, sed te universus populus abominetur, et dicat: Nonne in Deum es iniurius et contumeliosus? Nam quid aliud est David quam imago praesentiae Dei? Tunc igitur innocentem opprimes, et Deo invito, quem de suo solio non potes deturbare, eum cuius usus est ministerio trucidabis? Eum, inquam, cuius memoriam exstare perpetuam oportet, quod eius manu fuimus e periculo proximo liberati? Idcirco bene concludit Ionathanus: Cave ergo pecces in sanguine innoxio, interficiens Davidem, qui est absque culpa. Haec ergo Ionathanus apud patrem protulit, quae scriptis dari sanctus spiritus voluit, ut ex iis utilem doctrinam hauriamus, et singuli nobis ipsis admonitiones istas et

exhortationes applicemus. Quare si eos a quibus nullam iniuriam passi sumus, violentia et iniuriis afficiamus, certum est malitia inexcusabili peccaturos. Etsi non simus ab omni culpa vacui, quum species aliqua iniuriae nobis factae ulciscendae apparebit: quandoquidem eos qui vim vi repellere, malumque malo compensare studuerint, Deus olim ulturus est. Quanquam eo impudentiae devenerunt papistae, ut docuerint rem arduam et difficilem esse iniuriarum oblivisci, et inimicis nostris benefacere, ac proinde admonitionem illam consilium esse ad perfectionem adipiscendam, non autem expressum mandatum divinum: sic ausi adversus Deum blasphemare. Nae istiusmodi cavillis et effugiis haud iuvabuntur coram Deo: qui nos iubet adversum nos ipsos pugnare: et quum luctam in nobis senserimus, et repugnantiam adversus Dei mandata, ipsum invocare ut omnes inimicitias et vindictam ac ulciscendi appetitum ex animis nostris eripiat, et spiritum lenitatis et mansuetudinis infundat. Sed in primis si innocentibus nocendi quaedam animum nostrum occupaverit cupiditas, istam doctrinam in memoriam revocemus: et de acceptis beneficiis non tantum gratiam habeamus, sed etiam referamus. Nam ingratitudine nullum apud homines vitium magis detestandum: de qua ipsi ethnici leges ponere non esse dixerunt necesse, quod satis a natura omnium mentibus insculptum sit, gratiam pro acceptis beneficiis referendam, et nemo possit ullam ignorantiam praetexere: ac proinde non opus sit legibus ullis aut adhortationibus homines ad officium cogere. Nihilominus tamen nimium est vulgare istud ingratitudinis vitium, et nimium altas egit in nostris animis radices, donec illud Deus radicitus exstirparit, et ab eo repurgarit. Quamobrem ore Ionathani prolatam sententiam agite diligenter meditemur: ac si eos quibus nullis benefactis devincti sumus, tamen diligere tenemur, multo magis eos qui nos sibi multis beneficiis obstrinxerunt amandos esse meminerimus: nullamque ipsis de nobis conquerendi occasionem praebeamus, quasi leviter ipsa erga nos benefacta praeterierimus, et ingrato animo neglexerimus. In primis igitur hoc principium altius mentibus nostris infigamus, nos si erga homines ingrati fuerimus, illis licet pacatis et tranquillis, et ultionem non repetentibus, et benefacere nobis non desinentibus, Deo rationem olim reddituros, adversum quem bellum suscipimus et praevalidum adversarium habituri sumus, quum in ipsius creaturas iniuriosi sumus: quandoquidem quaecunque dona proveniunt ab hominibus, a Deo primum emanarunt. Quare si quis in rebus incertis et difficillimis opem tulit et adiuvit, Dei organum et ministrum ipsum agnoscamus, et beneficium ipsi acceptum feramus: et contra si erga beneficos ingrati fuerimus, Deum ipsum nostra ingratitudine offendi non ignoremus. Haec sane diligenter nobis meditanda sunt, et tenendum etiam bonum malo compensantes, Deo rationem olim reddituros, qui causam eorum suscipiet, et tanquam laesae suae maiestatis reos faciet, qui ultro erga homines ingrati ipsum Deum provocasse videbuntur. Caeterum quemadmodum Ionathani fidelis doctoris audire praecepta debemus, sic eum etiam tanquam exemplar sequi par est, in arguendis et reprehendendis quos ad malum ferri videmus praecipites, ut furor ipsorum retineatur, quod quisque pro sua virili et secundum occasiones quae a Deo offeruntur debet efficere. Quamobrem diligenter attendendum quod Paulus admonet, ne invidiae, odiis, inimicitiis et aliis istiusmodi vitiis consentiamus, sed etiam ut opera iniustitiae redarguamus: quae doctrina non unius aut alterius tantum fidelis propria est, sed omnibus communis. Quare si officio nostro erga Deum defungi volumus, quum fraudibus aliquem circumveniri, quum proditiones, quum saevitiae et crudelitatis signa quibus aliquis petatur conspexerimus, nostrum est pro virili istiusmodi consiliis resistere, neque tantum privatim admonere, sed palam arguere peccantes, et tanquam fidos Dei patronos ius et aequum tueri et defendere. Nam certum est nos si silentio causam innocentium prodiderimus, et si quum Deus dederit facultatem pravis consiliis et violentiae improborum resistendi, non fecerimus pro nostra virili, nos in numero improborum a Domino habendos, nullumque excusationi locum apud ipsum futurum, quominus malo consensisse iudicemur. Atque hanc ob causam olim propheta Ieremias conquerebatur, suorum temporum corruptelam deplorans, nullum reperiri qui veritatis causam susciperet, omnes caligare oculis et mutos esse. Quibus verbis docet intolerabili ignavia peccare eos qui quum habeant improbis resistendi facultatem et occasionem, dissimulant tamen et oculos avertunt auresque obturant, ne vidisse vel audivisse videantur.

Caeterum aliquid amplius in facto Ionathani est observandum. Nam patris accusans malitiam, videbatur etiam ipsum ad iram provocare, et hac ratione non modo non consulere Davidis saluti, sed sese in apertum periculum coniicere. Verumtamen ista Ionathanum non impediverunt quominus innocentis et iusti hominis causam libere apud patrem ageret. Et hoc imitari nos oportet: ac proinde licet ab officio multa nos deterrere possunt, puta metus aut periculi imminentis, aut offensionis eorum qui autoritate plurimum valent, nihilominus tamen alacri animo pergendum in officio est, et procul a nobis istiusmodi cogitationes reiiciendae, quibus prohibemur causam miserorum defendere: Deum vero potius quod officii nostri partes requirunt exigentem audiamus, nosque illi totos permittamus non dubi-

tantes quin tempore opportuno iuvet laborantes, et adversus iniurias protegat. Cuius rei exemplum esto Ionathanus, Deum nimirum sincere et candide ambulantes coram ipso nunquam deserere. Nam quid, obsecro, Saulem impedivit quominus adversus Ionathanum filium excandesceret? Nonne poterat Saul etiam cum contumelia filium repellere: Quis tu es qui patrem audes reprehendere? Nota enim est patrum in filios arrogantia, si admonere ipsos de aliqua re audeant. Tune, inquiunt, abortive me reprehendes, tu consilium dabis, et quid mihi faciendum docebis? Meum est potius te admonere et reprehendere. Istis ac similibus vocibus Saul Ionathanum reprehendere potuisset, et regiam potestatem illi obiicere, ut ad autoritatem paternam regia maiestas accederet, quam revereri Ionathanum oportebat, et non ita violare aut parvi facere, ut filius et subditus patrem et regem tanquam par aut socius argueret. Sed Deus Saulem veluti quibusdam vinculis coërcuit, et cohibuit, ne in iras efferveseeret, et tanquam bellua impetum in admonentem faceret. Hinc itaque discamus adversus omnes difficultates luctari: et ne dubitemus quin Deus sit nobis adfuturus, quum ipsius verbum sequuti fuerimus: et licet homines adversarios habuerimus, qui variis artibus nos ab officio deterreant, et animos abiicere iubeant, summaque vi persequantur, Deo tamen freti patienter iniurias omnes feramus, et opportunum auxilium exspectemus. Quin imo aliquid etiam amplius hic apparet, nempe Deum dare locum suae gratiae contra omnium hominum exspectationem, ut non sit irritus eorum qui Deum sequuntur labor: quod instar stimuli esse debet ad officium erecto animo faciendum omnibus quorum opera Deus uti vult. Nam saepe videas multos reluctari, et vel eorum quos reprehensuri sunt contumaciam et arrogantiam, vel suam ipsorum tenuitatem et ignorantiam, vel metum ne frustra laborent apud refractarios praetexere, et ita quodammodo suas manus abluere, ne peccasse et ab officio recessisse videantur. Sed inanis iste praetextus, et vana excusatio, quod non animadvertunt isti homines sese ab officio recedentes adversus Deum peccare et quodammodo dedecore et ignominia afficere, quum pro aequitate et rectitudine stare ipsos iubet, et omni iniustitiae et maleficiis sese pro viribus opponere et prava consilia condemnare. Quare quum hoc Deus iubeat, minime dubitandum est, quin obedientiae benedicat, et vel surdis det aures ad admittendas admonitiones, vel meritam mercedem rependat: nostramque operam gratam et acceptam habeat: vel si cum efferis hominibus nobis fuerit negotium, eos contra omnium opinionem domet et mansuetos reddat. Conspicuum illud exemplo Ionathani: ut non dubium sit quin Deus nostram obedientiam accipiat, et labores benevertat, quum operam in eo collocaverimus, ut quod praescripsit suo verbo non inviti sequamur. Quum vero Saul Ionathani monitis obtemperaverit, agnoscamus nos centuplo graviore poena multandos a Domino, si admonitionibus locum non dederimus, sed refractarii fuerimus. Sane Saul non semper se obsequentem bene monentibus praebuit, ut deinceps apparebit, et sine ratione et aequitate in pravo suo instituto perrexit: verumtamen illum Deus hoc tempore voluit sanis filii consiliis obtemperare, et nobis exemplo esse quod imitemur. Res admiranda profecto fuit, fanaticum et furiosum hominem, et arroganter adversus ipsum Deum frementem, iram despumantem, malitiae ac rebellionis plenum, et vindictae cupidum, moveri tamen admonitione filii, et ita flecti ut Davidi conciliatus ipsi mortem struere desisteret. Quare si Saul tam improbus et flagitiosus, tamen acquievit Ionathani filii admonitioni, licet graviter ab ipso reprehenderetur, et tanquam ingratus et homicida accusaretur, etsi non totidem quidem verbis sed sensum tamen hunc habentibus, et quae solidis rationibus nitebantur, quid nobis futurum existimamus, et quam excusationem praetexemus, si nos quidem Dei filios esse velle profitemur eumque colere et venerari, et tamen admonitionibus dare locum non possumus, sed dentibus infrendemus, et extra rationis terminos egredimur pertinaciter institutum pravum retinentes, et in peius ruentes? Nae longe deteriores Saule nos fore certum est, ac proinde miserandam esse nostram conditionem: quandoquidem horrenda poena manet eos, qui suam causam contumaciter defendere volent. Quamobrem quicunque tandem ille sit qui nos admonet et reprehendit et cuiuscunque conditionis sit, et nulla licet autoritate insignis, tamen tenendum est a Deo veritatis autore proficisci reprehensionem: quam si reiicimus magnopere Deum offendi certum est.

Et hactenus de Saule dictum esto, qui licet odio infensissimo Davidem ad mortem usque persequeretur, sanis tamen filii consiliis et admonitionibus locum dedit, et conscientiae stimulis excitatus etiam iureiurando affirmat se a cogitata caede abstenturum: Davidemque in gratiam recepturum: quo iuramento sese quodammodo voluit alligare, et Deo subiicere, suaeque crudelitati et malitiae renuntiare. Nam certum est hoc iuramento non tantum voluisse Ionathano Saulem fidem facere se ab incepto destiturum, sed etiam testari sibi peccatum displicere et ex animo dolere, velleque Deo sese obsequentem praebere, et in omnibus obtemperare. Idcirco se ultro iureiurando devincit, ne a pravis cupiditatibus abripiatur, et tentationi succumbat, sed ut fortiter illis resistat. Sese itaque iureiurando adstringit, ut si fidem fallat, merito ut impius et sceleratus a Deo puniatur. Tantundem

igitur iusiurandum istud valuit, ac si apud Deum professus esset, se pristina vitia eiurare, ut se totum Dei cultui dederet, et pro viribus in eo perseveraret: paratus si contra fecerit meritas poenas de sceleribus suis dare. Atque huius iurisiurandi finem istum fuisse apparet, quum verbis Ionathani vehementer affectus, et sensu peccati morsuque ipso conscientiae excitatus fuisset. Sed non fuit iste sensus diuturnus, quandoquidem paulo post ad ingenium reversus est. Nos vero cognoscamus a Deo nobis illum propositum fuisse in exemplum, ex quo discamus pudore peccatorum affici, quum Deus monitores mittit: et novam mentem induere, ut peccata non tantum condemnemus, sed etiam detestemur et eiuremus, ac pravis omnibus cupiditatibus renuntiemus, et adversus ipsas sic luctemur ut eluctemur, donec tandem Dei voluntati subiecti eius mandatis non amplius reluctemur.

Iam vero agite *etc.*

HOMILIA LXXI.

8. *Motum est autem rursus bellum: et egressus David pugnavit adversus Philistaeos, percussitque eos plaga magna, et fugerunt a facie eius.* 9. *Et factus est spiritus Domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, et tenebat lanceam. Porro David psallebat manu sua.* 10. *Nisus est autem Saul configere David lancea in pariete: et declinavit David a facie Saul: lancea autem casso vulnere perlata est in parietem, et David fugit, et salvatus est nocte illa.* 11. *Misit ergo Saul satellites suos in domum David, ut custodirent eum, et interficeretur mane. Quod quum annunciasset ipsi Michol uxor sua, dicens: Nisi salvaveris te nocte hac, cras morieris*: 12. *Deposuit eum per fenestram: porro ille abiit, et aufugit, et salvatus est.* 13. *Tulit autem Michol statuam, et posuit eam super lectum, et pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, et operuit eam vestimentis.* 14. *Misit autem Saul apparitores qui raperent David, et responsum est quod aegrotaret.* 15. *Rursumque misit Saul nuncios ut viderent David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur.* 16. *Quumque venissent nuntii, inventum est simulacrum super lectum, et pelles caprarum ad caput eius.*

Consideranda hoc loco nobis iterum Davidis perseverantia proponitur: quod quantaecunque Saul adversus ipsum ingratitudine et malitia peccarit, nunquam tamen ab officio discesserit: sed omni potius pietate et officio erga Saulem ipsi satisfacere conatus sit. Quamobrem nova Sauli offerebatur amandi Davidis occasio, veteresque omnes inimicitias deponendi. Nam etsi antea odio infensissimo illum esset persequutus et aliquam inimicitiarum occasionem habuisse videretur, tempora incidebant, quibus omnem iracundiam deponere debebat, excitato et renovato a Philistaeis bello Iudaeam invadentibus, adversus quos implorandum Davidis auxilium. Is enim prosperos a Deo successus habuerat, et eius manu Deus populum suum in libertatem asseruerat. Quare omnis spes populi videbatur in Davide si fieret dux exercitus sita: quod ipso etiam exitu confirmatum est, quum David victoriam adeptus est a Domino. Sane Saulem nulla potest excusatio a flagitio purgare: quandoquidem si iustis odiis certasset, ea tamen propter tot Davidis in populum et regem ipsum benefacta oblivisci oportebat. Nam ita plerumque accidit, ut benefactis veteres iniuriae deleantur. Tantum vero abfuit ut Saul Davidis in se benefactis placaretur, et rationi et aequitati locum daret, ut contra magis ac magis agitetur malo spiritu, Davidemque trucidare conetur. Ubi vero iusiurandum illud quo se paulo ante devinxerat? Sed non mirandum si periurus Davidem insequitur, quod amens et furiosus esset. Ex quo apparet quo furoris homines plerumque deveniant, ut sint brutorum et ferarum rabidarum instar quum agitantur a diabolo, sensuque ac ratione careant, quod ab illis Deus suum spiritum retraxerit. Nam qua re a brutis discernimur, nisi ratione et intelligentia quam accepimus a Domino? Nae ut nobis vitam Deus tollere quam dedit potest, ita et eandem relinquere, sed ita tamen ut licet brachia, manus et pedes moveamus, tamen anima prorsus obstupefiat et brutescat. Id maxime conspicuum in Saule, quem sic intueri debemus ut ex eo discamus in primis Davidis imitari constantiam, quem ab officio, licet a Saule provocatum saepius, nunquam tamen recessisse videmus. Sane postquam Saul ipsi fuisset conciliatus, et iureiurando confirmata esset illa reconciliatio, potuisset a tam insani et furibundi hominis consortio recedere: verum illi suam operam non negavit, et ad consuetum ministerium reversus est. Deinde ingruentibus hostibus ipse in apertum discrimen se coniicit, non attendens eum pro quo vitae periculum subit toties malo affectu et summa ingratitudine ipsi fuisse iniurium. Noverat enim ille satis cui navaret operam, vocationisque suae satis erat memor. Neque vero semel aut iterum de vita ipsum fuisse periclitatum apparet, sed subinde novas illi positas insidias, ut instar aviculae fuerit accipitrem inter arboris ramos fugientis, ut deinceps pluribus apparebit: sunt enim ista tantum earum tentationum primordia, quibus Davidem miris modis exagitatum fuisse videbimus. Unde discamus non mirari et tanquam novum et insolens existimare, si Deus nos istis malis exercuerit, sed casus omnes patienter ferre meminerimus, et in omnibus angustiis ad

ipsum confugiamus, certo persuasi propitium illum nobis futurum, et nunquam deserturum.

Quod vero de spiritu malo dicitur qui Dei spiritus vocatur, iam ante docuimus quo sensu illud dicatur: nempe sic ut Deo nihil mali possit imputari tanquam autori, sed diaboli sint ipsius vindictae et iustitiae ministri, ut quaecunque malitia fuerit istius spiritus cuius hic fit mentio, nihilominus tamen Deus illo sit usus ad suam perficiendam iustitiam, quae reprehendi a nullo potest, sed in qua glorificari meretur. Spiritus igitur malus est et Dei potentia, et a Deo missus, et mandata ipsius exsequens, in quibus tamen malus est, et coram Deo condemnandus, etsi divinae iustitiae minister, quam Deus obloquentibus et ringentibus licet hominibus approbat ipse inculpatus. Admirandum igitur Dei consilium agnoscamus, in eo quod ipsis diabolis utitur ministris suorum iudiciorum, quos licet pravos et rebelles sub iugum tamen mittit, et ad quamcunque rem voluerit sibi servire cogit. Nos itaque sic arcana ista Domini decet admirari, ut veneremur: et tenuitatis nostrae conscii cum humilitate adoremus. Pravos igitur et arrogantes illos homines absit imitemur, qui Deum suo captui volunt accommodare, et si quid rationi ipsorum contrarium occurrerit, blasphemas voces in ipsum evomunt. Absit a nobis tanta protervia: sed Dei sapientiam adorandam sciamus quam nostris sensibus assequi non possumus. Denique ne insolens nobis videatur, si diaboli, improbi licet et depravati, Deo coguntur inservire, non quidem sponte et recta voluntate: sed Deo ipsos ad suum arbitrium impellente, et per illos sua iudicia exsequente: sic tamen ut in Deum nulla pravae ipsorum voluntatis culpa cadat: ut licet improbi obloquantur et obmurmurent, tandem tamen involvantur confusione. Nos vero discamus Deo iustitiae et aequitatis gloriam tribuere: et praeterea doctrinam ut nobis utilissimam mentibus nostris altius infigamus, diabolos tam arcte sub Dei manu contineri, ut ne movere se quidem sine ipsius permissu et arbitrio possint: adeo ut diabolos ipsos, et omnem ipsorum potentiam audeamus contemnere, quum scimus Deum sic illos fraenare, ut nihil adversum nos sine ipsius voluntate moliri audeant, aut possint, et non possint ultra quam ipsis permiserit pedem movere. Quare nos interea tranquillos et quietos esse oportet, quum diabolos sciamus potentis Dei manu coërceri: sed vicissim sciamus ambulandum nobis esse coram Deo in timore et sollicitudine: ne ipsius iram provocantes hostibus nostris laxet habenas, a quibus tandem obruamur. Hanc ob causam quotidie precamur ipsum ne nos inducat in tentationem, sed liberet a malo. Quibus verbis in primis agnoscimus nos diabolis expositos fore, nisi Dei admiranda et infinita potentia protegeremur. Deinde et cognoscimus nos Deo quotidie multas occasiones derelinquendi nos et illis permittendi praebere: siquidem ab ipsius sancti spiritus luce recedimus, gratiamque ipsius qua nos ad se attrahit reiicimus. Sane tum aliquas Satanae habenas laxat, sed ita tamen ut ea occasione discamus nos ad Dei cultum componere, et in maximis angustiis et afflictionibus ardentioribus votis ad Deum confugere, ipsum invocantes ne nos Satanae permittat, sed in suam tutelam recipiat, et ita custodiat ut nos Satan aggressus operam ludat, et nihil in nos possit, et omnia nobis in salutem cedant. Haec itaque dicta sunto de spiritu illo malo Saulem affligente, qui tamen Dei spiritus fuisse dicitur. Porro quum spiritum dicimus, cavendum magnopere ne confundamus cum sancto illo spiritu Dei, qui eiusdem est essentiae et gloriae cum Deo. Is enim sanctus spiritus Deo coessentialis omni boni fons est et origo: sed iste spiritus creatus est et naturam et substantiam a Deo accepit. Quemadmodum autem bonos angelos spiritus Dei dicimus, non quod eandem habeant cum Deo essentiam, sed quod ab ipso formati et creati sunt, sic et de diabolis sentiendum quorum origo eadem fuit cum bonis angelis. Neque enim a Deo creati sunt mali quales hodie videmus, et qualem eorum malitiam sacra scriptura nobis depingit: sed corrupti sunt et a sua origine decidentes a Deo alienati: quemadmodum et hominem de sua illa pristina puritate decidisse miseri adhuc sentimus. Verum quantacunque sit diabolorum rabies, quantuscunque furor quo adversus Deum insurgunt et recalcitrant, nihil tamen possunt efficere, et vel invitos Dei potentiae subiici necesse est, eiusdemque mandata exsequi. Ac licet furiose ipsi Deo resistere conentur, iustitiae tamen ipsius ministri esse coguntur.

Iam vero agite expendamus quae hic iterum dicuntur: *Et factus est spiritus Domini malus in Saul:* quibus verbis docemur Saulem in peius semper ruentem etiam graviorem in suum caput Dei ultionem accersivisse. Atque hoc diserte Deus fuerat in lege sua comminatus, se crescentibus hominum delictis, et adversus Dei minas sese obfirmantibus, etiam poenas multiplicaturum. Et saepe occurrit in sacris vox illa, *septies se poenas aucturum,* ut homines terreat, ne putent post aliquas plagas pacatum, sed novas subinde metuant, et longe graviores. Septenarius enim ille numerus accipitur pro incerto et magno. Deus itaque in septuplum poenas augebit, nisi sponte nos ipsi subiiciamus, et in ipsius obsequium componamus, et plagis ipsius emendemur, et meliorem mentem induamus. Haec sunt hoc loco diligenter observanda, quemadmodum et insignis est locus Psalmo, 32: sperantes in Domino misericordia ipsius circumdari, ut re ipsa experiantur salutem ipsorum curae esse Domino: contra vero, multa esse flagella peccatoris. Et quemadmodum

feroces equi fraenis et lupatis coërcentur, et quo magis calcitrant, eo maioribus calcarium ictibus eorum latera fodiuntur, et domantur: sic etiam qui se ultro Deo non subiiciunt, neque se ad ipsius obsequium componunt, repetitis ictibus et poenis a Deo solent contundi et confringi. Conspicua sunt ista Saulis exemplo, quem malus spiritus invadens sic torsit, ut Davidis citharam pulsantis cantu iuvari quemadmodum antea non potuerit: quoniam Deus Saulem pro meritis ulturus, non permisit Davidis citharam vim habere ad ipsum recreandum et frenesin ipsius levandam. Quid ita vero iam, quod ante profuerat, remedium fit inutile, nisi quod Saul maiorem iram et indignationem Domini provocavit in se, unde maioribus et gravioribus poenis multari illum oportuit: siquidem correptus a Domino calcitravit, et rebellionem ac contumaciam rebellione et contumacia cumulavit et auxit, et sese in ultimum exitium coniecit? Sane de Saule ista praedicautur ut eius exemplo discamus, Deo poenas immittenti et plagis ferienti subiici, et ad primum ictum parere, ne Sauli similes facti ex Scylla in Charybdin incidamus. Sed si Dei manum senserimus, serio de ipsius iudiciis cogitemus, nunquam in crastinum reiicientes poenitentiam, sed eodem momento cum humilitate nos ad ipsius obsequium componamus, ne ipsius ira et iustus furor magis ac magis accendatur. Nam sane si qualia quantaque sint flagitia nostra et iniquitates perpenderimus, ligna exsiccata ad flammam repente concipiendam videbuntur, et iram Dei proinde vehementius commovendam. Atque ista meditanda sunt nobis quum audimus Saulem deteriorem factum et contumaciorem, non potuisse iuvari citharae cantu, quod Deus non permiserit remedium istud utile illi esse, quod morbus Saulis esset incurabilis, et ipsius desperata salus. Porro in quantas angustias fuerit David coniectus, et quam admirandis modis a Deo servatus hinc apparet. Unde nos oportet sapere, et pericula praemeditari in quae possumus incidere, adeo ut nonnunquam contingat nos velut alterum pedem in sepulcro habere, et velut ipsis mortis faucibus apprehendi. Nam si tranquillum et placatum omnino rerum statum nobis polliceremur in his terris, fides nostra statim ad primam tentationem collaberetur. Quamobrem omnino statuendum est, quemadmodum D. Paulus nos admonet tertio capite ad Colossenses: *Vitam nostram absconditam esse in Domino nostro Iesu Christo*, et nos quamdiu in his terris degimus tanquam in umbra mortis versari, nihilque firmum et stabile nobis hic imaginandum. Nam et ipsa natura nostra fragilis est et caduca, et multa nos undique pericula circumdant, et singulis momentis exitium minantur. Quare mature haec pericula nobis sunt praevidenda, quibus nos Deus obnoxios esse voluit, ut praevisa minus noceant: sed quum in speciem nulla superesse spes salutis, et mors potius praesentissima videbitur, sperare tamen in Domino discamus ipsius exspectantes auxilium, quod modis nobis incognitis et praeter omnium exspectationem continget. Deinde veternum etiam quo saepe torpent homines suae obliti conditionis excutiamus. Qui fit enim ut corrumpantur et instar ebriosorum a mente excidant, nisi quod suae conditionis sunt immemores? Nam sicut ebrius, vel paupertatem, vel morbum suum, vel denique suam conditionem obliviscitur, sic obstupescunt quicunque sua ambitione excaecantur. Inde enim fit ut in suis difficultatibus ad Deum non assurgant. Quamobrem conditionis nostrae memores semper esse nos oportet, et subinde memoriam ipsius refricare, ut tanquam calcaribus et stimulis vehementius stimulemur ad Deum ardentioribus votis invocandum, et iugum ipsius sponte subeundum. Denique certa maneat illa sententia, Deo nos variis modis exercente placide obsequendum, et quacunque duxerit sequendum: et certo persuasi simus vitam nostram ipsi esse pretiosam, ac proinde nos ab illo ut necesse fuerit protegendos et conservandos.

Hanc doctrinam meditari nos oportet ex eo quod David dicitur declinavisse a facie Saulis, fugaque sibi salutem quaesivisse: quam tamen fugam multae deinceps aerumnae, graves tentationes, et dura certamina exceperunt. Deum tamen observemus Saulis ictum avertisse, ut quum Davidem hasta conaretur transverberare, factus sit ictus irritus, et in Davidis commodum cesserit, praeter Saulis mentem. Sed ita solet Deus quae saluti contraria videbantur, imo quae praesentem mortem minabantur, in suorum salutem et utilitatem convertere: quod satis fit ex ista Davidis liberatione conspicuum, quam certum est arcano Dei consilio factam, qui vitam nostram habet in potestate, de qua prout ipsi placuerit disponit, adeo quidem ut quum res omnes creatae videbuntur in nostram perniciem coniurasse, et singulis momentis mortem intentare, nocere tamen non possint, nisi quatenus Deus permiserit. Verumtamen Davidem semel quidem liberatum Dei providentia tum evasisse mortis periculum videmus, sed Saulem nihilominus iracundiorem factum, maiore crudelitate deinceps in ipsum saeviisse, et satellites misisse qui Davidis domum obsiderent, et mane ipsum interficerent. Sed cur non eodem momento quo milites ipsius domum obsederunt iussit eum interfici? Profecto minime dubium est quin sit a Deo cohibitus, et eum metus populi retinuerit. Nam secum cogitavit se, si nocte Davidem interficeret, in odium omnium venturum, et de fama sua tantum detracturum. Et praeterea fore si tantum ex fama populus id audiat, ut memoria facti statim excidat: quamobrem satius esse ut ipsum in totius populi conspectu iubeat interfici,

quo datam ipsi iustam occasionem arbitrentur. His rationibus sese continuit: Davidis necem in crastinum mane differens, quod ipsum e suis manibus elabi non posse crederet. Verumenimvero Dei arcana providentia ista geruntur, quem nos sacra pagina docet ita inflectere hominum improborum cogitationes et mentes, ut quidquid moliantur, quaecunque agitent consilia, in fumos abeant et ventis dentur irrita. Quamobrem eo maior nobis fiduciae in Deo collocandae datur occasio, quo evidentioribus exemplis videmus ipsum non tantum manus hostium suorum ita tenere constrictas, ut sine ipsius permissione ne digitum quidem movere possint: sed etiam eorum cogitationes et mentes sic inflectere, ut nihil possint efficere, nisi quod ipse voluerit. Quamobrem licet David in graviora pericula inciderit quam ex quibus evaserat, nihilominus tamen eum Deus protexit, et tandem ex omnibus eripuit. Hinc observemus Deum mortalibus esse dissimillimum, qui ferre opem laborantibus semel si possunt, non possunt semper opportune: nec si possunt, semper adsunt periculis urgentibus, vel fortitudine, vel viribus destituuntur: denique saepissime fallere hominum auxilium sciamus. Non ita vero Deus, qui, ut ait apostolus: *Fidelis est, et non permittit quenquam ultra vires tentari, et cum tentatione felicem dat exitum.* Quare, quum nos mille mortis discrimina circumdabunt, teneamus Deum in manu habere omnes mortis exitus, et tam facile nos mille periculis quam ex uno tantum posse liberare, quod ipse Paulus docet quum ait Deum nos ex multis mortibus erepturum. Nos quidem semel tantum posse mori certum est, et quidem cuique destinatam mortem naturalem, quare de morte illa non loquitur Paulus, quum ait, Deum nos e multis mortibus liberaturum, sed de afflictionibus. Nam ubi periculum aliquod apparet, mortis est veluti nuntius: at subinde multitudo paene infinita singulis momentis periculorum exsurgit, adeo ut videamur tanquam praeda hostibus expositi: sed Deus nos custodire et eripere ex illis omnibus potest: et hanc ob causam in ipsum unicum spes omnis nostra coniicienda est.

Atque hanc doctrinam eruere debemus ex eo quod dicitur Saul misisse satellites qui Davidis domum obsiderent usque ad mane, ut deinde ipsum interficerent. Ex quo praeterea colligendum est, parum esse firmas amicitias hominum, nisi Deus ipsorum animos regat. Nemo enim Davidi ferre audet opem: etsi non dubium est quin Ionathanus officio suo non defuerit. Michol autem aberat a domo paterna, ut consilia adversus Davidem ignoraverit. Conatum quidem sane Ionathanum verisimile est patris iram placare, et Davidem illi conciliare ut ante fecerat: sed Deus non permisit. Nempe ita voluit Davidem experiri Deum habere varias rationes suos servandi, et illum avertere ab earum rerum spe quae in oculos tantum incurrunt. Nam si Deus unicam in nobis tutandis et servandis rationem servaret, ipsius virtus et potentia videretur causis secundis affixa: sed quum modo hanc rationem init nos liberandi, modo illam de qua nunquam cogitaveramus, tum in unico Deo fiduciam omnem nostram collocare discimus, re ipsa edocti mille rationes ipsum habere nos in angustissimis rebus adiuvandi, et ex omnibus periculis servandi, quoties ipsi videbitur. Ionathanum igitur videmus in praesentia non potuisse Davidem adiuvare, quod Deus non permiserit, ut salutis quam Davidi praeparabat gloria omnis ad Deum solum rediret, et in Deo fiduciam omnem collocare doceretur, quum nulla spes ab hominibus appareret, qui non indiget alieno auxilio, quoties ipsi nos adiuvare in angustiis placet, quandoquidem solus omnia potest. Caeterum ex sequentibus quidem apparebit Ionathanum datam Davidi fidem non fregisse: nam quum Michol abesset domo paterna, non potuit divinare patris de interficiendo Davide consilium, quis igitur illi nisi Ionathanus patris voluntatem detexit? Nam quum se nihil apud patrem neque admonitionibus neque reprehensionibus animadverteret promovere, et contra vim militum ad caedem Davidis comparatam esse sciret, quod aliud illi superfuit remedium quam ut Davidem fuga sibi consulere suaderet? Itaque officio suo non defuit Ionathanus, sed tamen non est eius opera Deus ad salutem Davidis usus, cui non dedit facultatem servandi.

Caeterum quae verba in textu sequuntur, diligenter animadvertenda, quibus dicitur Michol filia Saulis *deposuisse Davidem per fenestram: et illum abiisse et aufugisse et salvatum esse.* Audax sane mulieris facinus. Ex quo apparet mulieres, si animum ad bonum appellerent, sicut ad malum, fore multis virtutibus insignes. Ac proinde simulationem meram esse quum sexus infirmitatem praetexunt, et sensus tenuitatem, quum de magni momenti rebus agitur. Nam ex hoc loco satis apparet acutas esse mulieres, et multa saepe audere quae viri suscipere horreant: nihil illis nimis arduum, nihil horrendum; licet mortis adeundum discrimen, dolis suis omnia metuenda superare. Sic hoc loco Michol Davidem maritum ex imminenti periculo eripuit. Hinc apparet omnem adimi mulieribus excusationem infirmitatis et imbecillitatis si ex animi mollitia refugiunt labores, quos tamen ut Deo serviant et proximis debitum reddant, subire illas oportebat. Caeterum etsi haec ita se habent, tamen observanda Dei providentia tam infirmis instrumentis ad opus suum perficiendum utentis: neque enim sexus ille muliebris tantas ex se vires haberet, nisi Deus illas sufficeret. Verumtamen saepe Deus per mulieres multa memoria digna perfecit, quibus excitarentur qui ad res magnas suscipiendas et ge-

rendas erant molliores et remissiores, vel etiam pudore et ignominia afficerentur, qui in officio negligentiores erant, quod eorum magnanimitatem oportebat esse mulierum animis superiorem. Praeterea sic voluit Deus palam fieri suarum manuum opus esse, quod tam infirmis instrumentis perfectum est. Quamobrem Davidi maior oblata est occasio Deum laudandi, et agnoscendi se Dei providentia ex imminenti mortis periculo liberatum, quum uxoris consilio per fenestram dimissus est, quam si humanis viribus adiutus fuisset. Nam quum solus, sine ullius auxilio remansisset, licet multi quidem ex suis militibus auxilium illi tulissent, si potuissent et ausi essent, et uxor illi sola superesset, quid posse videbatur adversus Saulis furorem? Saepe fit enim ut vel audacissimi fortissimique viri obstupescant ad regum furorem, et metu vires ipsorum collabantur. Quamobrem hinc apparet Deum sibi soli voluisse gloriam liberationis Davidis tribui, non ullis humanis viribus adscribi. Ex istorum vero narratione satis apparet Deum posse suos sine ullis humanis praesidiis liberare quotiescunque ipsi videbitur, ex summis periculis, ex quibus nullus hominum opinione videbatur exitus dari posse. Nam, exempli gratia, Davidis domum cingebant armati Saulis satellites, eumque ad mortem quaerebant. Is se per fenestram proripiens, non tamen adhuc salvus et incolumis omne periculum evaserat. Nam in armatos illos satellites poterat incidere, a quibus domus ipsius obsidebatur, et ab ipsis vel ipso momento interfici, vel ad Saulem interficiendus deduci. Verum hostes ipsius Deus sic excaecavit, ut salvus et incolumis ipsorum manus evaserit. Quare divinum hic auxilium agnoscamus quo non ex levi aliquo discrimine, sed ex ipsius sepulcri faucibus David liberatus est. Nam sane centies mortem oppetere potuisset, nisi Dei manu admiranda servatus esset, vitamque veluti novam ab ipso accepisset. Hinc discamus in Domino fiduciam nostram collocare, non quidem ut ratio humana dictaverit, et nostri sensus apprehenderint: sed in ipsa morte speremus, quandoquidem Deus in ipsam mortem imperium et dominationem obtinet.

Porro sequitur alius quidam dolus quem Michol nexuit, ut Davidi tempus evadendi et fugiendi longius daretur, ex quo per fenestram dimissus fuerat. Nam sensit patrem illico satellites dimissurum qui Davidem investigarent, et inventum neci darent: quare pro viribus operam dedit ut deceptis custodibus longius tempus Davidi ad fugam daretur: Caeterum quum subinde missi satellites a Saule Davidem comprehensuri dicuntur, ex eo apparet quanto furore Saul adversus illum exaestuarit. Primum enim intromissi satellites Davidem quaerunt ad mortem: quem quum ex Michol aegrotare dixissent, et ad Saulem retulissent, iussit aegrotum ad se ipsum in lecto portari manu sua perimendum. Non tanti faciendum eius morbum qui mox sit perimendus. Ratum itaque verbum esse vult; tanta est Saulis amentia, tantus furor. Hinc apparet huic mulieri consilium a Domino suggestum, et prudentiam qua patris occurreret insaniae. Nac, ut ante dixi, pauci ad istiusmodi pavores animum retinent: consilium enim nonnisi rebus quietis et tranquillis accipi solet, et dato spatio ad deliberandum idoneo. Quare si repentinus aliquis incideret pavor, sensus obstupefiunt, et non veniunt in memoriam quae rebus tranquillis et pacatis ad rectum consilium occurrunt. Quamobrem miraculo quodam factum videtur, ut Micholi repente venerit in mentem statuam in Davidis lecto collocare, pelle caprina involutam, et vestimentis opertam, ad iniiciendam hostibus Davidis moram, ne repente fugientem assequerentur; quasi res pacatae essent et per iocum et extra periculum constituta risum quaereret. Sane facti huius Deum et autorem et promotorem a nobis agnosci par est, qui Micholi consilium suggessit, eique maritum servandi audaciam iniecit, ac prudentiam dedit in incepto pergendi, ne in hostium ipsum insequentium manus deveniret. Discamus itaque divino auxilio ex periculis erepti ipsum precari ut suum opus perficiat, neque conquiescat, donec ad suum finem deduxerit. Deinde cognoscamus Deum esse qui pedibus manibusque nostris vires suppeditat: qui nostris mentibus consilium et prudentiam immittit: qui animos facit ad id quod utile est, et ad quod ab ipso vocamur fortiter perficiendum. Hinc etiam in omnibus difficultatibus et angustiis ad ipsum confugere discamus, eique omnem nostrae liberationis gloriam tribuere, caventes summopere ne eos imitemur qui in partem gloriae cum ipso venire cupiunt. Nam multi fatentur quidem se Domini adiutos manu, sed sibi etiam salutis partem ascribunt, tantumque de Dei laude et gloria detrahunt. Soli ipsi itaque deberi omnem gloriam certo persuasi, ne dubitemus quin ad ipsum in angustis rebus cum debita reverentia et humilitate confugientes exaudiat. Et si in rebus incertis auxilium tulit, idem aliis ingruentibus effecturum sciamus, suumque opus ita perfecturum, ut nunquam deseramur, modo nos spiritus ipsius sapientia regi sinamus, verbique ipsius virtute armati simus.

Quod vero nominatim dicitur Michol statuam quandam accepisse, et in lecto Davidis posuisse, saepe in sacris vox illa Teraphim in malam partem accipitur: sed non existimandum est Micholam ullum habuisse domi simulacrum quod adoraret: neque legimus Saulem, etsi coniectum in reprobum sensum, unquam tamen sibi finxisse idola quae coleret, aut ulla superstitione fuisse occupatum. Quare non est verisimile Micholam ulla habuisse

idola: quae certum est Davidem non fuisse toleraturum. Iacobum quidem sane videmus Rachelis uxoris amore nimio praeoccupatum, quasdam imagines domi suae ad tempus toleravisse; quae deinde videmus illum sustulisse, domumque suam istis sordibus expurgasse, quum post Sichemitarum cruentam illam caedem sibi metueret. Sed quoniam neque Micholam, neque alium ullum tunc temporis legimus in Israële superstitionibus occupatum fuisse, non est verisimile Micholam ulla idola coluisse, et non dubium est quin Saul divinos et incantatores de medio populi tollens, et alia idololatrica instrumenta, etiam idola sic sustulerit, ut nullus eorum usus fuerit. Sed simulacra quaedam et statuae ad ornatum haberi potuerunt, ut plerumque solent istiusmodi ludicris homines delectari, et in supellectile multas istiusmodi formas effingere, quae vel in aulis vel in tabulis collocentur. Talia fuerunt igitur Teraphim, aut statua illa de qua hic fit mentio. Quae vero de pelle caprina recitantur, qua statuam illam Michol involvit, ne statua lignea vel aerea dignosceretur, levia sunt, et non tanti momenti ut de illis laborandum sit. Incertum enim ad quam rem pellis illa fuerit usui, quare verisimile est fuisse ornatum aliquem lecti, veluti fimbrias, vel tale aliquod ornamentum, ac proinde satis est quod scimus Micholam istiusmodi statuam involvisse pelle illa ad hostes Davidis eludendos et moram nectendam, qua Davidi fugae consuleretur. Hic Micholae dolus fuit, quo retardati sunt satellites a persequendo Davide: qui fuit ipsemet periculosus: nam deinceps illi patrem graviter succensuisse videbimus: sed illa sui oblita mariti saluti consulebat. Ex quo apparet non tantum amor illius in Davidem, sed etiam prudentia et gratia in procuranda mariti salute, quae singularia Dei dona fuerunt. Quapropter nos hinc etiam cognoscamus, Deum, si in eas difficultates inciderimus ut quid nobis utile sit non praeviderimus, rationes suppeditaturum quibus etiam praeter nostram opinionem et exspectationem nobis consulamus. Sane non decet nos quae nobis necessaria sunt negligere, verumtamen hunc honorem Deo tribuere debemus, ut nostri curam ei permittamus, eumque boni autorem agnoscamus: quem sane vel invita hominum malitia sibi reservat honorem. Nam saepe apud nos quid expediat animo versantes, praeterimus quod erat consultissimum, et ita caecutimus ut quid expediat non animadvertamus, quum Deus momento in viam reducit, et quid sequendum, quid fugiendum sit docet. Idem Micholi contigisse hoc loco apparet, in qua fit nobis illa Dei gratia conspicua. Nam illa quidem statuam in Davidis lecto posuit, et eandem vel caprina pelle vel pilis sic involvit, ut aegrotantis speciem referat, qui vel inducias roget, vel sepulcro proximus videatur, ac reliqua curavit ut videmus, sed Deo prudentiam ipsi inspirante. Quare non dubitandum quin nobis Deus consilium suggerat, in rebus angustis quale et quando videbitur. Etsi, ut praemonui, nequaquam ideo nos esse oportet segnes in iis procurandis quae utilia fore nobis arbitrabimur: et tamen nosse et testari omnibus dictis et factis, nos licet omnes ingenii vires explicuerimus in iis investigandis, adeo tamen caecutire ut quid utile sit non animadvertamus, donec ipse Deus dissipata caligine oculos nobis aperiat, quod momento efficiet.

Sequitur deinceps subinde missos a Saule satellites, qui Davidem aegrotantem viderent, et ad se occidendum adducerent, et tandem illos pro Davide statuam vel ligneam, vel lapideam reperisse. Ex quibus apparet opportunum fuisse Micholis inventum et dolum, nam si tantum per fenestram maritum dimisisset, neque milites specie illa elusisset, moramque ita duxisset, potuissent illi fugientem repente persequi et a via reducere. Sed quum mora aliqua intercessisset, ulterius progrediendi Davidi facta est potestas, et alicubi sese occultandi, ne in hostium persequentium ipsum manus deveniret. Denique ex istis apparet, non abs re Micholi a Deo consilium illud suggestum, quod ita fieri postularet necessitas: unde colligimus Deum nosse quid nobis expediat et sit utile, rationesque salutis quae nunquam alioqui nobis in mentem venirent, ab ipso nobis opportuno tempore suppeditari. Saepe itaque in rebus incertis hoc vel illud consilium capimus, quod primo quidem aspectu vel inane vel ridiculum videretur, cuius tamen exitus illud non fuisse superfluum testatur: sed ea ratione Deum suum opus antea nobis incognitum perfecisse. Sic perfecta est Davidis liberatio eo consilio quod ex tempore Michol iniit, imposita statua in lecto ipsius, ut qui satellites ingressi, et ipsum aegrotare audientes, remque ad Saulem deferentes, tamdiu moras necterent dum longius David fugiens hostium conatus eluderet. Et hoc quidem divino instinctu factum agnoscamus, quod Deus nosset quid Davidi conveniens et utile esset: ac proinde istis artibus voluerit Saulis furorem frangere, ne in Davidem ex animi sententia saeviret: sed ille manus ipsius effugiens tanquam e sepulcro liberaretur. Atque in istis admiranda est divina providentia, et in nostram utilitatem haec doctrina convertenda. Micholis responsum in crastinum differemus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXII.
CAP. XIX.

17. *Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, et dimisisti inimicum meum ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse loquutus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te.* 18. *David autem fugiens, salvatus est, et venit ad Samuelem in Ramatha, et nunciavit ei omnia quae fecerat sibi Saul: et abierunt ipse et Samuel, et morati sunt in Naioth.* 19. *Nuntiatum est autem Sauli a dicentibus: Ecce David in Naioth in Ramatha.* 20. *Misit ergo Saul lictores, ut caperent David, qui quum vidissent cuneum prophetarum vaticinantium, et Samuelem stantem super eos, factus est etiam spiritus Domini in illis, et prophetare coeperunt etiam ipsi.* 21. *Quod quum nunciatum esset Sauli, misit et alios nuntios: prophetaverunt autem et illi. Et rursum misit Saul tertios nuntios: qui et ipsi prophetaverunt.*

Hesterna concione vidimus Dei providentiam in procuranda salute Davidis per uxorem Micholam, cui et prudentiam et animos dedit ad rem illam perficiendam. Interim tamen illa patrem eo facto laedebat, at non in Deum peccabat. Atque hinc discendum est, videndum esse quae debeatur obedientia iis qui autoritatem et dominatum in nos obtinent, ne in omnibus morem ipsis geramus. Quandoquidem legitima saepe excusatio subest, quod multi iniusta imperent, et Dei gloriae et honori repugnantia. Sane superioribus obedire iubemur, sed in Domino, ut Deo qui summum in homines obtinet imperium, suus honos relinquatur illibatus, et de ipsius voluntate nihil detrahatur. Quamobrem licet Saul filiae Michol indignetur, laudabile tamen ipsius fuit facinus. Nam alioquin homicidii rea fuisset si in patris voluntatem consensisset: et mariti caedis causa fuisset. At Dei mandato iubetur homo patrem et matrem derelinquere ut adhaereat uxori: quod etiam ad mulierem et quidem longe potiore ratione pertinet, quod illa viro suo tanquam capiti debet omnem honorem et obedientiam. Nunc igitur expendamus quod dicitur Saul conquestus se deceptum a Michol: ipsa vero patri mentita, nempe, se minis coactam Davidi fugam permittere, minatum quippe mortem nisi se dimitteret. At longe aliter se res habebat. Nam ante audivimus Davidem incautum insidiis Saulis captum iri nisi uxor illum admonuisset, rationemque ipsa fugae et salutis invenisset, ac per fenestram dimisisset, fraudeque Saulis satellites elusisset moramque illis iniecisset. Ipsius ergo non Davidis fuerant artes et consilium: iam vero patrem alloquens in Davidem ista reiicit, cuius minis metu sit affecta. Hinc apparet in pulchris facinoribus et laude dignis semper aliquid admixtum imperfectionis. Sic qui plurimum in Dei timore profecerunt, reliquias tamen in se humanae infirmitatis sentiunt, et vitio aliquo meliora sua opera infecta cognoscunt. Quam ob causam magna semper Dei timentibus offertur occasio sese coram Deo humiliandi. Licet enim Deum ex animo colere et pura mente servire illi studeant, et quam fidelissime coram ipso ambulare nitantur, tamen semper aliquid desideratur in ipsorum operibus: adeo ut si Deus rationes exegerit, in multis debitores inveniantur: nam merito potest opera nostra Deus tanquam polluta et inquinata vitiis reiicere. Scimus autem nullam maculam aut labem posse a Deo tanquam bonum et integrum opus admitti. Quare cavendum ne operibus nostris coram Deo gloriemur, neque intentione ambulandi coram Deo secundum ipsius praecepta. Caeterum Deo nostra bona opera probari et admitti non ideo negamus, sed non tamen ex illorum merito vel dignitate fieri dicimus, sed ex mera ipsius liberalitate, nos tolerantis quemadmodum pater suos liberos. Hoc itaque constituendum est, nihil quod a nobis proficiscitur esse dignum per se quod Deus admittat: et optima quaeque nostra opera condemnanda quod semper aliquid infirmitatis admixtum habeant, et nunquam ad eam perfectionem quam Deus postulat perveniant. Nos vero, si omnem superbiam et gloriationem deposuerimus, elato capite non verebimur ad Deum accedere, non dubitantes quin gratum et acceptum habeat obsequium quod illi cum obedientia offerimus, etsi vitiis et infirmitate multa coinquinatum. Nam quaecunque displicere ipsi alioqui in cultu nostro poterant non intuebitur, quod in filios adoptarit, et propterea paterna benevolentia et favore nos complectatur, ac proinde vitia et imperfectiones deleat, modo tamen nobis ipsis displiceamus et coram Deo condemnemus. Qua ratione opera nostra nullius alioqui pretii coram Deo nihilominus grata et accepta fiunt ipsi ex mera tamen liberalitate et misericordia.

Quae quum ita sint non magnopere nobis laborandum in excusanda Michol, quum Sauli mentita est: nam potius laudandas quidem in ipsa reliquas virtutes de quibus egimus agnoscemus, et vitium istud mendacii nihilominus reprehendemus: ut in omnibus nostris operibus discamus vigilanter et prudenter agere, quandoquidem ea est humana infirmitas ut vix passum unum aut alterum promovere possimus quin offendamus: quos tamen lapsus humanos Deus gratis in Christo condonabit, modo tamen semper ad scopum ab ipso propositum collimemus: et ne pertinaciter in vitiis perseveremus, sed ea condemnantes coram Deo humiliemur. Nam certum est Deum nunquam inultam relicturum tantam ingratitudinem. Caeterum observandum quodlibet mendacium esse coram Deo peccatum,

licet finis ipsius non sit malus. Hoc enim indubitatum est principium, Deum amare veritatem, quod se abnegare non possit. Quamobrem ne nos immunes a peccato existimemus, licet bona fide affirmare possimus, illud mendacium nemini noxium neque iniuriosum esse. Nam, ut dixi, mendacium sua natura vitiosum est et condemnandum, quod naturae Dei sit contrarium. Deum enim sibi veritatis nomen tribuere novimus, quare quidquid veritati repugnat condemnari oportet, nisi alioqui coelum terrae miscere, et quod atrum est album esse dicere, lucemque in tenebras convertere volumus. Duplo vero gravius malum est, si mendacium alicui noxium est et detrimentosum. Nam ex parte Deus offenditur mendacio: alia ex parte proximus ex mendacio iniuriam passus laeditur. Multi vero sunt mendaciorum gradus, quorum alio gravior et magis condemnandus: verum tamen hoc retinendum est principium, nullum mendacium carere vitio coram Domino, propter quod coram ipso merito condemnemur. Quare licet iocosum esse mendacium dicamus, aut ob bonum aliquem finem, nihilominus tamen in se et sua natura semper malum est: etsi vel vitae nostrae vel proximorum consulamus: quod si ita est, quale futurum illud existimamus, quod fraude, malitia et mala conscientia hunc fallere, illum bonis spoliare et tandem opprimere habet sibi propositum?

Et hactenus de Micholis facto, deinceps sequitur Davidem venisse ad Samuelem Ramam, et ipsi indicasse quidquid Saul sibi fecisset. Et ista quidem breviter recitantur, sed quae tamen multa in se continent. Nam quae potuit esse Davidis narratio, nisi plena querelarum de facta sibi iniuria a Saule, et de eventu contrario unctionis quam a Samuele acceperat? Vocatus enim fuerat David ab ovium septis et rex declaratus ipsius Samuelis ministerio a quo fuerat unctus: et ad dignitatem quam non expetebat a Deo vocatus. Quorum omnium Samuel quum fuisset administer, David profugus ad ipsum venit expostulatum, tantum abesse ut unctio regia sit ipsi utilis, ut contra mortis ipsi mille discrimina creet: atque adeo se praesentis mortis discrimen effugisse. Gravis sane tam Davidi quam Samueli tentatio. Samuel quidem merito queri posse videbatur apud Dominum, inaugurationem illam Davidis ab ipso non fieri ratam, aut saltem illius impletionem tamdiu differri, quam promoveri primo quoque die oportere existimabat. Nam quum Samuel esset propheta et missus a Domino cum mandatis expressis designandi Davidem regem et ducem populi, et interim non modo non implerentur quae Deus praedixerat et testificatus erat, sed in contrarium potius omnia ferrentur, et David in perpetuo mortis discrimine versaretur, et inops consilii, profugus et egenus exsularet, quanto in moerore versatum ipsum arbitramur, quum se mandata detulisse videret, quae non modo suum effectum non producerent, sed prorsus contrarium? Et vicissim David magnam occasionem habere videbatur de Samuele conquerendi. Veruntamen illos sese potius invicem in Dei promissis confirmasse videmus, verumque remedium adversus istiusmodi tentationes quaesivisse. Naiothum siquidem venerunt ubi habitabant prophetae sese exercentes in lege Dei ad salutis doctrinam in tota Israëlis regione propagandam. Itaque tanquam milites instante proelio, sub vexillum Domini se recipiunt, et adversus tam dura certamina praeparant. Nam in locum veniunt in quo Dei verbum praedicabatur, ad quod tanquam tutissimum asylum confugiunt. Hinc vero docemur ingruentibus calamitatibus adversus quae nullum humanum superesse praesidium videatur, ad Dei verbum confugere, quod certissimum est Christianorum militum vexillum, ad quod se hostibus impetum facientibus recipere debent, quod nullum alibi praesidium tutius, nullas certiores vires habeant. Hanc ob causam Samuel Naiothum cum Davide venit, ut cum prophetis esset ibi habitantibus, minime quidem cum illis versatus ut discipulus vel tiro. Nam scimus Samuelem iam inde ab infantia Dei spiritus donis insignibus nempe prophetia ornatum fuisse, quum tamen tunc temporis nulla esset in tota Iudaea revelatio prophetica, sed quasi sepulta iaceret. Sed Samuel hanc solus gratiam acceperat, ut prophetiae dono esset insignis: iam vero quum ad summam senectutem vixisset, ad prophetas venit ut sese cum illis exerceat, non ut illos doctores et magistros habeat, sed ut ipsorum consortio magis ac magis confirmetur in divinis promissionibus, et ipsi etiam Davidi consulat, cuius maxime rationem habuit, et idcirco secum ad prophetas tanquam ad asylum tutissimum adduxit, et adversus Saulis impetum velut in fortissimo propugnaculo collocavit. Sane hominum opinione non videbatur haec ratio idonea Davidem e periculis imminentibus liberandi: quin imo consultum ipsi melius, si in occulto quodam et munito loco delituissent, quem Saul investigando non reperisset. Nam quum essent inter prophetas, fama statim emanavit, et ad Saulis aures pervenit. Sed Samuel non humanis praesidiis et consiliis sibi consuluit, sed ad asylum omni humano praesidio et propugnaculo firmius confugit, sub ipsius nimirum Dei clypeum, prophetarum collegium, in quo esset in illius tutela qui rebus omnibus praeest. Davidem itaque attonitum voluit hac ratione confirmare, vitaeque suae periculo quam Dei iussu et autoritate dignitatem Davidi promiserat ratum facere. Davidem itaque quem dimittere poterat, comitari voluit, idemque cum ipso periculum subire, ut re ipsa testatum faceret se nihil a Davide separa-

tum habere, sed utriusque causam esse communem. Sane satis animadvertebat Saulem hoc facto magis irritatum iri, sibique idcirco maius periculum creatum iri: quandoquidem ipso tantae autoritatis propheta, et tam provectae aetatis egredi domo non poterat, quin fama statim emanaret, et ad Saulem perveniret. Nihil tamen ipsum impediit quin domo licet non sine summa difficultate egressus Davidem comitaretur, et sua praesentia commissam sibi a Domino doctrinam confirmaret ratamque faceret. Hinc apparet eos quibus verbi divini praedicandi cura commissa est, non oportere tantum illud ore praedicare, sed etiam quum opus erit doctrinam suam vita propria obsignare, licet adversus ipsos furore mundus exaestuet. Atque, obsecro, quali tentatione Davidem agitandum putamus, si Samuel a se dimissum iussisset sibi et rebus suis ut posset consulere: se nihil nisi quod eum Deus iussisset fecisse. Contra magnopere David recreatus et confirmatus est, quum se illi Samuel adiunxit, et velut in forti propugnaculo collocavit. Sua itaque praesentia Samuel Davidem facere voluit certiorem de Dei auxilio et de promissionem ipsius certitudine: fore nimirum ut, licet ipsum ad mortem usque Saul persequatur, et maximis iniuriis afficiat, Deus tamen promissiones suas impleat, et ipsius misereatur. Sic itaque sua praesentia Davidem solatus est, et spem fecit eum qui loquutus est non permissurum inanem esse inaugurationem et promissionem. Denique hinc apparet quanta constantia et magnanimitate Dei ministri doctrinam suam confirmarint et ratam fecerint, quod et necesse fuit. Praeterea videmus quale sit nostrum in quibusvis afflictionibus refugium, nempe Dei verbum, quae vera est et firmissima Dei filiorum armatura. Hinc fides, hinc aliae virtutes, spes, caritas, prudentia, patientia manant, quibus armati fortiter hostium nostrorum insultibus resistimus donec victoriam reportemus.

Caeterum ex hoc etiam loco colligimus, quasdam fuisse prophetarum scholas, in quibus formarentur qui deinde veram religionem docerent, puritatemque doctrinae retinerent. Neque enim aliquo tantum tempore prophetae in Naioth habitabant, sed ibi fixam sedem habebant. Porro non simpliciter prophetae fuisse dicuntur, sed prophetantes, ex quo apparet illos omne suum studium adhibuisse in divinae legis exercitatione, ut fideles doctores essent in populo. Quod vero quidam vocem illam *prophetae* accipiunt pro modulatore canticorum est ridiculum: nam non dubium est quin hac voce intelligentiae donum comprehendatur. Prophetarunt itaque, id est sese in legis doctrina exercuerunt: quam sibi ipsis applicarent, et discipulos erudirent. Quare prophetae hic vocantur ii qui sese in Dei lege exercebant: et prophetantes dicuntur, ut doceamur non inanes esse oportere honorum titulos, quemadmodum multi plerumque nomen servorum Dei inaniter mentiuntur. Sic vides in papatu ecclesiae praelatos, episcopos, pastores Dei nomine gloriari, quasi in medio ipsorum regnaret, catholicam ecclesiam, successionem apostolicam, et vicariatum Iesu Christi magnopere iactare, denique istiusmodi magnis titulis insignes esse; sed non satis est titulis gloriari nisi res ipsa respondeat, et tales sint re ipsa quales haberi volunt. Nam quales dixeris episcopos sive superintendentes, qui nullam sibi commissi gregis curam gerant, solis annuis reditibus suorum quae vocant beneficiorum contenti? Pastores etiam quales, et quali cibo suas oves pascunt; et ubi sunt oves quarum curam gerunt? Nae officii ipsorum ratio postulabat, ut Deum praesidem habentes populo sanam doctrinam proponerent, eumque in sanctimonia et integritate vitae exercerent, et ad salutem viam monstrarent: sed quis illorum ista curant? Sane si Iesu Christi vestigia et mandata sequuntur operibus id manifestum debent facere. Sed quis obsecro inter illos ordo est, purae religioni consentaneus? Dominus enim noster Iesus Christus quum in ecclesia pastores constituit, noluit genio indulgere et otio torpere, sed sedulam operam docendo populo navare, eidemque tam doctrina quam bonis operibus et vitae sanctimonia praeire. Sed illi quae Dominus noster ordinavit, funditus evertunt. Ex quibus apparet inanes illos titulos quibus isti gloriantur, non tantum ridiculum quiddam esse, sed impium et ipsi Deo contumeliosum. Quo enim iure, vel quam impudenter potius illi se pastores ovium dicunt, qui lupi sunt rapaces, et procul absunt ab eo munere quo tamen gloriantur? Quamobrem diligentissime observandum quod audimus hoc loco: prophetas non titulo tenus vocatos, ut istos pseudo-pastores papisticos inanibus elogiis ornari videmus, sed revera prophetasse, id est non inani quadam iactautia superbiisse, sed in Dei lege se exercuisse, et in illius doctrina sese confirmasse, ut fidelium doctorum officio fungerentur. Quare hic locus est observatione dignus, ne falsis illis titulis quibus homines gloriantur commoveamur. Idcirco alibi propheta minatur iis qui scientiam reiecerunt, fore ut reiiciantur, ne Domini sacerdotes habeantur. Porro vox illa *Scientiae* non pro cognitione et intelligentia, sed pro praedicatione accipitur, quasi Deus iis omnibus qui haberi volunt pastores et doctores ecclesiae denuntiaret non alia ratione fore, neque habitum iri pastores quam si pure et sincere Dei verbum praedicent: ac proinde si id non fecerint inanes et irritos istos fore titulos. Deus enim aperte declarat se non habere pro doctoribus et pastoribus eos qui scientiam non habent, id est, qui non sunt apti et idonei ad verbum ipsius praedicandum, et qui non funguntur verorum pastorum officio in pascendis gregibus, sed potius esse lupos

et mercenarios et quidquid faciant, ac quibuscunque titulis glorientur esse abominationi Domino. Sane non desunt hodie qui sese magnopere iactant et ostentant istiusmodi titulis insignibus gloriantes, sed quos satis manifeste redarguit os ipsum Domini. Porro quae de pastoribus dicta sunt, communia possunt etiam esse singulis, pro varia officiorum ratione ad quae vocati sunt. Sic patres oportet intueri quem dignitatis gradum a Deo sint consequuti, non ut segnes et otiosi sedeant, sed ut liberos regant affectu paterno, bonisque exemplis praeeant ipsis, in Dei timore retineant, denique christiane vivere doceant. Sic magistratus, ne otiosam aliquam autoritatem sibi imaginentur, sed a Deo se sciant evectos et in tribunali iustitiae collocatos, ut pro virili quae sunt officii sui partes sustineant. Verbi Dei ministros similiter animadvertere decet, se non vocatos a Deo ad otium et quietem, ut tanquam muti canes torpeant, sed ut sibi commissi gregis curam habeant, salutem ecclesiae zelo vehementi procurent, Deique gloriam pro virili promoveant. Hac ratione singulos admoneri necesse est ex honorum et officiorum titulis quid sui officii ratio postulet, ut fideliter eo fungantur, Deoque olim rationem reddere parati sint.

Sed et aliquid amplius ex hoc loco discendum, nempe, nos admoneri, providendum esse ne in posterum doctrina veritatis et pura religio sepeliatur. Nam experientia docet quam facile aberretur a veritate, et quam levibus de causis doctrina veritatis adulteretur, prout levia et vana sunt hominum ingenia: adeo ut degustatum antea Dei verbum et approbatum, statim tamen ex cordibus elabatur, nisi quotidie nostris auribus instilletur, et illo aedificemur. Idcirco dixi verae religionis propagationem summa cura et diligentia fovendam: Nam qui opportuno tempore sementem non facit, quam messem exspectabit? Nosne ergo segnes esse decet in facienda semente incorruptibilis et coelestis seminis? Itaque observemus non esse otiandum, neque cessandum quin sementem illam spiritualem faciamus, ne nos et posteros inopia cibi spiritualis, qui est Dominus noster Iesus Christus, invadat. Scholas igitur aperiri et doctores constitui necesse est: nam si haec ordinaria media neglexerimus, et librorum aliarumque rerum ad studia necessariarum curam abiecerimus, quibus erudiantur et praeparentur futuri olim divinae voluntatis testes, et qui ecclesiam aliquo ordine regant, sane horrendam confusionem in ecclesiam, et in nostra capita derivabimus. Neque vero sane ista perveniunt ad nos haereditate vel testamento, sed a gratuita Dei bonitate manant: qui non ideo tamen vult nos agere negligenter, sed in hanc curam sedulo incumbere, ut sementis copia semper omni tempore facienda supersit. Caeterum fateor quidem frustra scholas erigi, et in eis fovendis magnam curam adhiberi, futurumque irritum laborem, nisi Deus sancti sui spiritus gratiam largiatur. Nam si domus, si palatia, si urbes aedificandae sunt, necesse est expertos viros aedificio praeesse, qui opus promoveant, et quid expediat provideant. Sic ad spiritualis istius domus aedificationem, et terrae Domini agricolationem requiruntur idonei viri qui alios erudiant, qui homines ad salutis viam vocent, qui in timoris Domini scientia magis ac magis confirment: quae nisi Deus ipse perficiat per sanctum suum spiritum, sane irrita erunt, sed nihilominus tamen Deus requirit a nobis in officio faciendo diligentiam. Quamobrem iusto Dei iudicio segnitiem et negligentiam nostram punire certum est, quum tanta barbaries ecclesiam infuscat, ut falsi a vero discrimen ignoretur, iusti et aequi nulla notitia habeatur, atrum ab albo non discernatur: quod illis temporibus in Iudaea contigisse videmus, in qua non aliter quam inter ipsos ethnicos idololatria obtinuit. Quo vero lex divina tum devenerat? In arca Domini conclusa erat, cuius iussu fuerat ibidem collocata. Verumenimvero Deus non iusserat legem in arca sepeliri, vel tanquam aliquas reliquias asservari et adorari: sed doctrinam in ea comprehensam in ecclesia personare sacerdotum ministerio, quod illis munus iniunxerat. Sed desidia et negligentia populi factum, ut superstitiones irrepserint, et idola invecta sint quibus soli Deo debitus honor tribueretur. Hanc ob causam D. Paulus Timotheum admonebat, uti daret operam ne neophytos ecclesiae praeficeret: sed doctrinam quam a se acceperat iis committeret qui depositum fideliter servarent, et docendi donum haberent: ut hic thesaurus in ecclesia retineretur, non ut absconderetur, sed in fidelium usum converteretur.

Porro fateor non semper ubi vigent scholae retineri doctrinae puritatem. Nam in papatu videmus fuisse scholas et eas quidem magni nominis: sed quarum tamen studiis Deus non benedixit. Atque idcirco notandum quod ante dixi, vanos et irritos esse hominum labores, et inania studia sine speciali Dei gratia. Quamobrem ista duo coniungi necesse est, nempe Deum in primis precari debemus, ut si suae veritatis splendorem et lucem voluit in animis nostris fulgere, ne patiatur nostra negligentia et socordia, vel rebellione exstingui: deinde ut sancti sui spiritus dona in nos et posteros propaget, ut semper bonum semen abunde supersit, et fideliter quae nostri sunt officii faciamus: nullis denique sumptibus parcamus, quibus eos qui docendi donum acceperunt honestis stipendiis foveamus. Nam sunt illi sacerdotes quos nobis Deus ad doctrinae conservationem dat, a quibus ad officium quisque stimuletur. Nam attente et diligenter audiendi sunt, quibus docendi munus commissum est:

et gladius verbi divini, ut Deo obedientes in viam salutis sibi commissas oves dirigant. (Multum vero dissimiles istis sunt illi sacrificuli et pseudoprophetae, qui post obitum miserarum ovium pro illis sacrificant). Hanc ob causam Paulus ecclesiam Dei hoc insignit titulo, ut eam dicat esse columnam veritatis. Non quidem, quasi Dei verbum non sit in se perfectum, et suam puritatem sine hominum opera non possit retinere: sed Deus ea ratione voluit nobis salutis nostrae remedium applicari. Quare si negligentes fuerimus in fovendis qui olim officio doctorum fungantur, et in iis docendis et erudiendis, futurum est ut Dei veritas in medio nostrum collabatur et exstinguatur. Et contra si sedulo hanc doctrinam exercuerimus, et omnem curam adhibuerimus in conservanda ratione quam Deus ordinavit ad ipsius voluntatis cognitionem, certum est fore ut sua dona et gratiam in nobis augeat, quibus in ipsius amore et timore constanter retineamur, ne unquam ab ipso divellamur. Praeterea discamus non ideo si desunt prophetae plebem oportere in ignorantia sua pergere et sibi indulgere, quod factum tamen in papatu videmus. Nam si de Deo, si de fide, si de aliis virtutibus fiebat mentio quibus ab omni corruptione vita purgaretur, et a mundo ad salutis viam amplectendam retraheretur, tum se ex plebe quisque excusabat non esse clericum, non monachum, illa illis relinquenda qui hanc professionem susceperunt, se miserum idiotam, qui domestica tantum curet. Atque haec fuit vulgi opinio: quasi omnis sanctitas et lux veritatis solis illis monachalibus claustris contineretur, et reliquam orbis partem ignorantia occuparet. Sed quaeso, quis nescit, qualis sanctitas in foedis illis cloacis fuerit, et inter profanos illos ganeones, qui sua loquacitate miseris oviculis imposuerunt? Nae similes fuerunt latronibus illis per orbem terrarum errantibus, quos Aegyptios vocant, qui incognitis vocibus et insolenti sermone suam improbitatem tegunt. Nulla sane fuit illis cura veritatem et salutem hominum in scripturis investigandi, sola illis sanctitas et scientia in magnificis et honorificis illis titulis constituta: plebs vero mandatis sacrosanctae, ut vocant, matris ecclesiae se contentam iactabat. Ita neglectae scholae fuerunt, et invecta in christianismum crassa ignorantia. Sed demus istiusmodi impostores suum studium ad verbi Dei cognitionem applicuisse: inutilis tamen labor quandoquidem plebs reiiciebat verae salutis fundamentum, puram putam ex verbi divini fontibus evangelii cognitionem. Nam quae potest esse fidei certitudo eius, qui ab aliena tantum pendet conscientia? At quum Deus prophetarum scholas instituit, qui veritatis doctrinam discerent, voluit et ipsos deinde facere plebem istius cognitionis participem. Neque vero possunt omnes, fateor, esse prophetae excellentes: verum tamen omnes esse Dei discipulos, ut monet Esaias, oportet: nam alioquin membra Domini nostri Iesu Christi esse non possumus. Nam Esaias loquens de ecclesia, quae debet a Domino Iesu Christo et evangelii praedicatione conservari, ait, omnes a Deo doctum iri: cui etiam D. Iohannes consentit, quibus verbis ostendunt quales esse debeant quicunque se in Dei obsequium componunt: minime quidem omnes doctores, (nam esse oportet qui sese exerceant in aliis docendis) sed tamen non ignaros et brutorum instar stupidos. Nam plane sunt ista inter se repugnantia, spiritualem doctrinam habere, et interim Deum precari non posse, et quaecunque ad ipsius cultum requiruntur ignorare. Sane tam sunt ista contraria quam ignis et aqua.

Et hactenus de prophetis in Naioth dictum esto, transeamus ad ea quae sequuntur de Saule, dimissos nimirum ab ipso milites qui Davidem persequerentur, et Naiothis comprehenderent. Ex quibus Saulem apparet omnem Dei timorem abiecisse: nam ut ante vidimus, Samuelem aliqua observantia colebat: et quidem ex ipsius praesentia suam autoritatem retineri arbitrabatur, adeo ut vi retinere ipsum studuerit, donec ora pallii ipsius laceraretur. Ac licet Samuel ipsi sic laceratum et effractum ipsius regnum, patefaceret, non tamen ausum esse aut indignari aut arguere: sed potius tanquam superiorem precari, ut sibi sacrificanti adesset, suaque praesentia dignatum cohonestaret. Iam vero quum Davidem a Samuelis societate non veretur avellere, se prorsus depuduisse palam facit, quum eius autoritatem violare non metuit quem in tantam dignitatem Deus evexerat, atque ipsum prophetarum asylum violare. Coetus enim erat cui Deus ipse praesidebat, ac proinde in quo Davidem oportebat tanquam in asylo tutum esse ab omni periculo. Sane nullus quantumvis locus sanctus perfugium esse debet flagitiosis et sceleratis hominibus, ut fiat latronum potius spelunca: quemadmodum in papatu contigisse videmus, ut templis et coemeteriis abusi sint, quae asyla flagitiosorum esse voluerunt. Sed quum David illi se adiunxisset cuius ministerio Saul ipse fuerat in regiam dignitatem evectus, et quem ipsemet Saul honore dignatus erat, nimia fuit Saulis audacia et iniuria in Samuelem ab eius praesidio et tutela Davidem avellere velle. Nam quum Samuel Davidem Naiothis cum prophetis retineret, perinde fuit ac si Deo ipsi tutelam ipsius commisisset, et in loco sacro velut in forti propugnaculo, et asylo tutissimo collocasset, ubi Dei nomen invocabatur, et legis exercitatio vigebat. Ex quibus magis magisque fit conspicuum Saulem in reprobum sensum fuisse coniectum, et Dei oblitum, omnemque religionem contempsisse, quum vi Davidem ex isto coetu voluit

avellere. Quin et ipsius apparet ingratitudo: quod ab ipso Samuele unctus, et ipsius ministerio in regiam dignitatem evectus, iam ferre non possit ullam mutationem, et accepti beneficii memoriam abiiciat, licet revocare in memoriam illum oportuerat Dei peculiarem beneficentiam qua in regem evectus fuerat.

Caeterum missi a Saule satellites Davidem comprehensuri, dicuntur prophetavisse, quoniam Dei spiritus factus est super eos: quibus non revertentibus et alii missi sunt, qui et ipsi prophetarunt, donec et tertii mitterentur, qui etiam et ipsi prophetarunt, quasi Deus ipsos momento immutavisset. Si quis itaque petat, ubi prophetare didicissent, respondendum Deum aliquando sine mediis humanis operari: et aliquando sua dona facere conspicua in iis qui diligentiam adhibent et studio scientiam acquirunt. Neque enim ullus unquam ad ullam functionem erit idoneus nisi Deus illum donis necessariis per sanctum suum spiritum exornet. Sed haec differentia est, quod aliquando immediate suum spiritum effundat, aliquando certis mediis largiatur. Nam et scholis, et libris et aliis istiusmodi inferioribus mediis utitur per quae in ipsis operatur. Nam, obsecro, potestne aliquis suopte ingenio et naturae viribus ad artes ullas promoveri nisi doceatur? Sapietne aliquis, aut doctusne evadet etiam ductus in scholis, au modestus propria industria? Minime gentium. Sed Deo media illa quae subordinavit benedicente. Quandoque vero Deus sine scholis aut aliis ordinariis mediis per suum spiritum operatur immediate, ut eo maius argumentum laudandae ipsius et potentiae et bonitatis praebeat. Hoc contigit iis de quibus hic fit mentio: qui quidem prophetarunt, sed sicut olim asina Balaam loquuta est sine sensu et intelligentia: neque enim erat ipsi naturale. Nam Deus brutis animantibus non dedit sensum ad intelligendum, neque os ad loquendum, quae hominibus largitus est, ut et intelligant, et conceptum mentis exprimant, Deumque in primis glorificent, ad quem a Deo potissimum formati sumus. Qui vero dedit hominibus vocem articulatam, et in eo praestare voluit caeteris animantibus, quod invicem colloquuntur, et exprimere dicendo sensa possunt, eandem et feris potuit dare: quamobrem nequaquam mirandum si milites istos de quibus hic agimus sine sensu voluit prophetare. Sed non est magnopere nobis laborandum prophetaverintne illi cum intelligentia: an vero ut picae aut aves aliae garrire solent loquuti sint: sufficiat nobis quacunque ratione factum sit, Dei virtutem et potentiam in ipsis conspicuam fuisse: ut licet eo venissent alium in finem, Deus illos hac in re occupaverit, ut extra se et quasi mente moti, divinoque instinctu afflati Davidem intactum reliquerint. Sufficiat, inquam, nosse sic afflatos divino instinctu, ut pro malo quod antea Davidi quaerebant, ipsius saluti et commodis studuerint, et Saulis odium in Davidem contempserint. Idem et deinceps Sauli contigisse videbimus. Deus itaque sic ipsorum consilium et mentem immutavit, ut non modo non comprehenderint Davidem ex regis mandato, ut contra prophetarum socii facti sint. Et istud Deus operatus est, ut re ipsa testatum faceret se hominum corda in potestate et manibus habere, quae pro sua voluntate flectat et impellat. Et de Saulis militum tam qui primi, quam qui secundi et tertii venerant prophetia dictum esto. Sane Saulem vehementer istis oportebat commoveri, et agnoscere se nihil adversus Dominum pugnando promovere: sed ita tamen obstupuit ut Dei manum non senserit. Nam et ipse tandem quum se a satellitibus ludi videret, Naiothum contendit. Ex quibus apparet improbos et flagitiosos homines nullis admonitionibus, nullis documentis ad salutis viam adduci posse, sed contra magis ac magis indurari, quemadmodum ipse propheta Esaias testatus est, Improbos, licet Dei gloriam conspiciant, non animadvertere tamen, quod caligine suffocentur ipsorum oculi. En ut improbi magis ac magis Dei indurantur operibus, et a recta via longius semper abeunt. Hinc admonemur Deum precari, ne quum suae gloriae signa ediderit nos unquam sinat illa contemnere: sed potius illis magis ac magis ad humilitatem erudiamur, eique debitam gloriam et honorem reddamus. Et quo gravius increpaverit nostras iniquitates, eo magis commoveamur et pudore suffundamur propter peccata, eoque ardentius in ipsius cultum feramur, ut una sit nostra beatitudo et felicitas, Deum toto vitae curriculo colere et honore debito afficere.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXIII.

22. *Abiit etiam ipse in Ramatha, et venit usque ad cisternam magnam quae est in Socho, et interrogavit, et dixit: In quo loco sunt Samuel et David? dictumque est ei, ecce in Naioth sunt in Ramatha.* 23. *Et abiit in Naioth in Ramatha, et factus est etiam super eum spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat usquedum veniret in Naioth in Ramatha.* 24. *Et exspoliavit etiam ipse se vestimentis suis, et prophetavit cum caeteris coram Samuele: et cecidit nudus tota die illa et nocte. Unde et exivit proverbium: Num et Saul inter prophetas?*

CAP. XX.

1. *Fugit autem David de Naioth quae est in Ramatha, veniensque loquutus est coram Ionatha. Quid feci? quae est iniquitas mea, et quod peccatum meum in patrem tuum, quia quaerit animam meam?* 2. *Qui dixit ei; Absit, non morieris neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum, nisi prius indicaverit mihi: hunc ergo celavit me pater meus sermonem tantummodo? nequaquam erit istud.* 3. *Et iuravit rursum Davidi: et ille ait: Scit profecto pater tuus quia inveni gratiam in oculis tuis, et dicet: Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur. Quin imo vivit Dominus et vivit anima tua, quia uno tantum (ut ita dicam) gradu ego morsque dividimur.*

Quomodo Saulis furorem et crudelitatem Deus fregerit hactenus audivimus: quae quidem non sic fracta est quin Davidi nocere semper quaereret, sed ita tamen ut quasi Dei manu coërcitus saevire ad libidinem non potuerit. Quod autem superiore concione audivimus missos a Saule milites ad Davidem capiendum, divino afflatu prophetavisse, eorumque conatus irritos factos fuisse, idem Sauli iam contigit, qui quum voluisset ipsemet Naiothum venire, antequam ad locum ipsum accederet, coepit etiam ipse prophetare. Neque tamen ideo Deus illi sensum iniecit agnoscendi peccatum, neque intelligendi prophetiam ut ipsi prodesset. Sed ut heri docuimus sancti spiritus afflatum sensit, sed sine scientia: et quemadmodum Deus olim asinum Balaami loqui fecit, ita et Saulem nunc prophetare voluit. Quin imo Paulus apostolus docet saepe contingere ut multi in ecclesia donis multis excellant, et docendi facultatem habeant, denique angelorum instar habeantur, qui tamen Dei sint contemptores, ambitione et honorum cupiditate, avaritia et aliis istiusmodi vitiis laborent, sic ut Dei spiritu non regantur, neque eius ductu suam vocationem exerceant, et in ea sincero affectu perseverent, Deique gloriae studio ardeant. Quamobrem non est quod miremur si Saulem audimus prophetavisse, neque tamen ullo sensu divinae gloriae et honoris affectum fuisse, sed tanquam stupidum hominem et extra se positum, licet antea vero prophetiae dono a spiritu sancto exornatum. Hinc admonemur nihil nos iuvare dona quaedam specialia quibus gratiam et autoritatem nobis apud homines conciliemus, nisi in primis demus operam, ut simus novae creaturae in Christo, ut loquitur Paulus alio loco: et fideles admonet ut externam speciem fugiant, qua multi glorientur inaniter, contenti gloriola quadam et aura populari. Idcirco Paulus ostendit ista omnia levia et inania esse. Quisque igitur Iesu Christi membrum haberi vult, fiat nova creatura.

Et de Saule prophetante hactenus. Quod vero adiicitur, *prophetasse illum coram Samuele*, pugnare videtur cum eo quod antea audivimus: Samuelem post denuntiatum Sauli Dei decretum de regno illi adimendo, nunquam amplius eum vidisse: quinam enim hoc convenit cum eo quod nunc dicitur Saul in Samuelis praesentia prophetavisse? Multi laborant in argutis solutionibus investigandis: alii enim dicunt Samuelem non amplius vidisse Saulem in regia pompa et magnificentia: alii, vidisse quidem, sed tanquam alium hominem, quippe spiritu Dei afflatum et prorsus immutatum, ut non ipse Saul videretur sed alius: sed istae argutiae nullo nituntur fundamento. Quare observandum quum superius audivimus Saulem non amplius fuisse conspectum a Samuele, ex communi usu loquendi dici, veluti quum raro aliquis videtur dicere solemus: Tu nunquam videris. Quod non tantum de visu sed de colloquio et familiaritate intelligitur. Sic ergo illa possunt exponi: Samuelem non amplius ab illo tempore Saulem vidisse, ut indicetur non amplius fuisse ipsi familiarem, neque ad ipsum amplius reversum ut honore quo solebat afficeret, et ut regem non coluisse, neque eius autoritatem tutatum esse: licet tamen ipsum videre aliquando potuerit, sed sine alloquio et familiaritatis ullius testimonio. Licet itaque iam coram Samuele prophetarit, non ideo tamen familiaribus colloquiis eum sibi conciliavit, neque ipsum interpellavit, sed tanquam peregrinum hominem et ignotum habuit, cui Deus mentem ademerat propter ingratitudinem. Hinc colligimus Deum voluisse Saulem ignominia notare et dedecore afficere, qui furioso quodam animo Davidem persequens praeter consilium et voluntatem coactus est intactum relinquere et se domum recipere.

Fuit quidem igitur Saul in coetu prophetarum, sed ad tempus, quasi turbine quodam correptus, quem Deus agit transversum tanquam stupidum et sensus expertem hominem: in quo Dei spiritus agebat, non honoris causa sed dedecoris et ignominiae. Saul igitur apparet sensus omnis et consilii expers, quum inter prophetas versatus neque Samuelem neque alios qui in illo coetu erant agnovit: sed omnibus tanquam divini iudicii spectaculum est exhibitus, et ab eo coetu sic recessit, ut omnibus se ridendum proposuerit. Atque hic videtur simplicissimus huius loci sensus. Caeterum quum dicitur se suis vestimentis spoliavisse, nudusque fuisse tota die illa et nocte, oritur quaestio, an prophetarum mos fuerit sese vestimentis spoliare: neque enim videtur hoc rationi consentaneum. Quidam igitur intelligunt Saulem sese regiis vestibus exuisse, et alias induisse, quemadmodum proprias quasdam fuisse prophetarum vestes videmus. Sed nominatim dicitur nudus fuisse, minime qui-

dem quasi plane nudus fuerit, sed quod suis vestibus spoliatum Deus voluerit ita deiicere, ut singulis ipsius turpitudinem notam faceret. Prophetae quidem certa quaedam habebant vestimenta, non omnino qualia sunt stolae et vestes sacrificulorum hodiernorum, sed ea tamen quibus a vulgo discernerentur. Et hoc colligi potest ex Zacharia nominatim, apud quem dicitur fore, ut quum Deus ecclesiam suam purgabit ab omni corruptione, et idololatria et superstitione, pseudoprophetae qui Domini vineam administrabant, et in pretio et autoritate erant, pallia sua prophetica abiiciant, et privatam vitam degant. Ac si quis eos interroget, quid factum sit ipsorum dignitate, respondeant, se neque prophetas neque filios esse prophetarum, et se illis omnibus renuntiasse. Quod perinde est ac si hodie monachi a Deo illuminati agnoscerent se pseudoprophetas fuisse, Dei et hominum contemptores, et variis superstitionibus et idolomaniis miseram plebem lusisse, et cucullam suam, funes et alia istiusmodi mysteria abiicerent, palamque testarentur se superstitiones illas eiurare, et nolle amplius Deo et hominibus illudere, quod diabolicas illusiones illa mysteria fuisse agnoscant. Ita dicuntur apud Zachariam pseudoprophetae illi pallia prophetica abiecturi. Sed peculiaris quaedam hic est Saulis ratio, quem Deus ita punivit, ut exutis vestibus humi et noctem et diem integram iacuerit. Non ergo tantum ob prophetiam exutus fuit vestibus, sed peculiarem quandam ultionis divinae notam illi Deus inussit, ne esset in pretio et honore, et ne prophetans videretur pristinae dignitati restitutus. Deus itaque illum dedecore et ignominia notavit, ut tanquam turbine agitatus momento deiiceretur, et vestimentis exutus pavoris signum palam ostenderet. Hic locus itaque nullo modo probat prophetas exuere vestes solitos, et ante vidimus illos varia loca lustrare solitos, et in Dei honorem quaedam cantica canere: sed Saulis factum quiddam habet a prophetarum more diversum et separatum: Deo ipsum deiiciente et in terram proiiciente et humiliante, non quidem ut ex animo poenitentia duceretur, nam sui semper similis in malitia perrexit, sed ut a Deo ignominia multaretur, et toti populo contemptibilis redderetur, et ipsius furor et improbitas vulgaretur, qui licet furioso impetu ferretur et sanguinem avidissime sitiret, nihil tamen auderet, sed potius divina manu, tanquam fera quaedam repagulis coërceretur. Sic Deus ridendum propinat Saulem, et ignominia notat, ut vestibus spoliatus et nudus coram Deo et hominibus veniam deprecetur furoris: et ita Deus faciat testatum indignum esse Saulem hominum consortio, quem nudum sine vestibus humi iacere cum ignominia volebat, non quidem plane nudum, sed tamen exutum vestibus ut cum dedecore volutaretur. Hinc discamus quibus nos coram Deo vestimentis ornari deceat: quamdiu enim nobis ipsis induti coram ipso apparemus, nostra natura, cogitationibus et affectibus, longe deterius nobiscum agitur quam si omnino nudi essemus. Hinc in evangelio Domini nostri Iesu Christi passim iubemur exuere sordes nostras et carnales omnes cupiditates, quod nihil sint aliud quam foedae pollutiones, quibus a Deo tanquam profani et detestandi reiiciamur. Quare deponi oportet a nobis, et nosse quicunque splendor virtutum appareat coram hominibus, nihil nisi imperfectionem et vitium esse coram Deo, adeo quidem ut neque coram Deo, neque coram ipsius angelis comparere possimus, donec exuerimus quod natura nobis proprium est. At si nudi fuerimus, magna sequetur inopia et egestas, et horrenda confusio qualis Saulem invasit: quamobrem nos oportet omnibus vitiis et corruptionibus exutos Domini nostri Iesu Christi iustitia vestiri. Quare discamus ita nostris sordibus spoliari, ut Christum induamus, et Dei filio conformemur: ac proinde ad ipsum accedamus ipsius vestibus induendi: quod ipse solus nos Deo patri possit conciliare, gratosque efficere. Spoliamur igitur cum aliquo nostro dedecore, sed non tamen sicut Saul, quoniam Deus ipse nos iustitia, sanctitate et perfectione unici sui filii induet.

Sequitur deinceps hanc ob causam vulgatum fuisse proverbium: *Num et Saul inter prophetas?* In quibus verbis etiam aliqua videtur esse repugnantia. Nam quum antea facta est inaugurationis Saulis mentio, quum iussus esset eum Samuel ungere inter Israëlitas, dictum est illum accepisse prophetiae donum, et quum in prophetarum coetum incidisset qui ex quodam loco in alium proficiscebantur, in medio ipsorum prophetavisse: et inde natum proverbium, propter rei insolentiam: quandoquidem homo rusticus et agrestis tam excellenti dono fuerat ornatus et quidem momento. Quare quum fiebat alicuius mentio qui e bardo et stupido in doctum et acuti ingenii virum evasisset, adhiberi solebat istud proverbium, Saul etiam inter prophetas, ut admiranda quaedam mutatio notaretur: quemadmodum Saul antequam in regiam dignitatem eveheretur, homo rusticus et rudis visus fuerat inter prophetas. Verum quoniam Saul postea fanaticus et quasi furiosus et insanus factus est, ut cum hominibus non posset conversari, novam dedit occasionem huic proverbio renovando: ut quum aliquis vitam egisset antea flagitiosam et deploratam, et ad bonam mentem et meliorem frugem reversus esset, de ipso diceretur: *Num et Saul inter prophetas?* Quasi dictum esset: Istene improbus, iste flagitiosus, iste salutis deploratae, conversus ad frugem rediit, et instar angeli sapit, et in Dei filiorum numero habetur? Saul itaque

primum dedit proverbio isti occasionem, quod homo rusticus et agrestis ac ignobili loco natus fuisset in prophetarum coetu spiritu divino afflatus, quum designatus esset rex Israelitarum. Deinde iterum quum in reprobum sensum coniectus, licet a malo Domini spiritu vexaretur, tamen Dei voluntate ad temporis momentum cum prophetis prophetavit, non sine miraculo, quod sensu et intelligentia careret. Denique proverbium istud fuit in usu apud vulgus, ad Dei gratiam magnifaciendam et praedicandam, nominatim in aliquo conspicuam, de quo nulla omnino spes esset frugi futurum: aut quum aliquis antea vitae deploratae et perditae, in rectam viam redibat. Ac sane Dei virtus in istis duobus insignis est. Primum, quum Deus ad functionem aliquam utitur aliquo, qui videretur antea prorsus ineptus et non idoneus. Et hoc saepe contingit, ut stupidi et inertes multi videantur, qui ad publicas functiones vocati longe se alios quam speratum esset praestent: quae sane summa diligentia et attentione sunt nobis consideranda, ut Dei gratia tanto magis agnoscatur et praedicetur: et persuasum habeamus nos quum ab ipso pendeamus, etiam accepturos dona necessaria, prout ipsi placuerit, etiamsi natura simus inhabiles et inepti. Deinde quum flagitiosos homines, reprobos, et a Dei ecclesia reiectitios in gregem suum revocat, et in viam salutis reducit. In quibus Dei bonitas et potentia est agnoscenda et simul etiam praedicanda. Discamus itaque Dei opera sic admirari ut insolita, ne irrideamus, sed cum honore praedicemus. Nam multos videas, qui quod divina opera suis sensibus non comprehendant quod sint insolita, reiiciant, et velut aures obturent ne intelligant. Hoc iis contigisse videmus, a quibus illud ortum proverbium: *Etiam ne Saul inter prophetas?* quum primo coepisset prophetare, nam cum indignatione quadam dictum illud ab ipsis apparet. Siquidem solo suae rationis et sensus iudicio ducti, iudicant esse impossibile Saulem prophetare, quos Dei virtutem oportebat potius suspicere, et agnoscere potestatem in donis suis in eos quos ipsi videtur conferendis. Ex quibus apparet, nonnullis tam insolentem videri donorum Dei rationem, ut quoniam captum ipsorum superat, eam reiiciant et contemnant. Nos vero contra discamus admirari Dei opera, et in usum nostrum illa convertere: Deique bonitatem adorare nostris sensibus longe superiorem. En quis sit huius proverbii usus, *Saul inter prophetas.* Quamobrem si hodie quosdam videmus in ecclesia loquendi facultatem adeptos, qui videbantur ad publicam functionem inepti, et a Deo factos idoneos, res illa tanta tamque inopinata mutatio sane miranda videbitur, quam sensibus nostris non apprehendimus: sed tam admiranda mutatio nos in admirationem divinae misericordiae et bonitatis excitare debet, quae res suas creatas habet in potestate, et easdem pro sua voluntate regit et administrat. Deinde si flagitiosi homines et qui deploratam vitam egerunt, et ad quodvis flagitium sibi habenas antea permiserunt, ad meliorem frugem, et Dei timorem revocentur, veluti si quis antea vel adulter, vel ebriosus verbi divini intus operante virtute et efficacia mutetur, et ex scortatore vel adultero castus evadat, ex ebrioso sobrius: qui contumeliosus et iniuriosus, omni abstineat iniuria: blasphemus anteactae vitae sordes detestetur: denique illi omnes Dei nomen revereantur, et quisque pro virili sanctificent, nonne tum merito dicemus: *Num et Saul inter prophetas,* non tantum admirati divinum opus, sed eius bonitatem etiam in hominibus a se alienissimis ad frugem revocandis, praedicantes et dignis laudibus celebrantes, nosque ad ipsius obsequium componentes?

Transeamus ad caput vicesimum, in quo dicitur *David fugisse de Naioth, et venisse ad Ionathanum, conquestusque de patris iniuriis qui ad mortem ipsum persequeretur.* Ex quibus apparet Deum fregisse quidem istum Saulis impetum, furoremque ipsius a Davide avertisse, sed nondum tamen otium Davidi facere voluisse: sed a praesenti eripuisse periculo et morte, diutius variis tentationibus exercendum, quibus succumbere et in desperationem venire potuisse Davidem erat verisimile, nisi viribus plus quam humanis fulcitus fuisset. Quamobrem parum videretur humano iudicio sublevatus David, quum imminens sibi hoc periculum evasit: nam quomodo laetaretur qui ex mortis discrimine in alia multa incidit, et ut dicitur ex Scylla in Charybdin. Nam adversus ipsum Saul maiore quam antea furore exaestuat, et non desunt ipsi arma et facultas animum caedis avidum explendi, nisi David tam procul abeat, ut ubi sit gentium Saul suspicari non possit: quandoquidem omnes inimicos et infestos habeat oportet, quem odio rex persequitur. Ergo non videretur magnopere expetendum quod a Deo beneficium tunc David accepit: quem semel fortiter mori satius videbatur, quam toties de vita periclitari. Sed in eo nos oportet Dei suos exercentis providentiam intueri: quorum se vitam tueri ostendit, ut interim per mille mortis discrimina deducat, et multas undique pavoris occasiones excitet, ut in ipso invocando fiant ardentiores, et ipsorum augeatur ad ipsum confugiendi studium, et non defatigentur novas subinde tentationes ferendo. Nam Deus ipsorum his rationibus explorans patientiam et obedientiam, docet esse in hoc mundo peregrinos, eorumque vitam a se uno pendere, et servitutem quam in hoc corpore patiuntur momentaneam esse docet, ut veram libertatem et spiritualem quietem in ipso solo, per Dominum nostrum Iesum Christum quaerere discant. Profecto dura videtur illa na-

turae nostrae et humanis sensibus conditio, perpetuis difficultatibus et angustiis exerceri: sed cui tamen sponte nos oportet subiici, praemium tandem istius luctae exspectantes. Haec itaque nobis in Davide consideranda et meditanda proponuntur, ut in ipso tanquam in speculo contemplemur non esse faciendas nobis ipsis delitias, etsi rebus secundis fruamur, et neque in illis fiduciam collocandam: quandoquidem ea nostra est conditio, ut summa laetitia in summam tristitiam, et iucunda rerum facies in tristem mortis faciem immutetur. Deinde ad Deum in omnibus angustiis et difficultatibus confugere docemur: Davidis exemplum imitantes, cuius deinceps patientiam et preces ad Deum videbimus. Equidem fateor Davidem fuisse Dei donis et gratiis ornatum, et ad eam venisse perfectionem quae in mortalem potest cadere, adeo ut angelicis virtutibus excelluisse merito dici possit. Sed nihilominus tamen illum oportuit et fuit utile sic explorari, variis calamitatibus exerceri, et neque otio neque tranquillitate frui, sed in mille mortis periculis versari: quemadmodum ipsemet Psalmo 30, fatetur, se dixisse in tranquillitate sua, se non dimotum iri in saeculum: et se praesumptione nimia ob rerum successum inebriatum, ut modestiae limites transsilierit, quum statuit apud se fore ut non dimoveretur in saeculum, quasi domum sibi intra nubes fixisset, et humanae conditioni non amplius obnoxius, et miseriis multis quibuscum humana luctatur imbecillitas exemptus. Is licet tot tentationibus exercitus, et variis modis exploratus, fatetur tamen se sui ipsius oblitum fore, nisi Deus ipsum expurgasset, et in afflictionum fornace excoxisset illam arrogantiam qua plerumque in secundis rebus homines utuntur. Quae quum ita sint, serio de nobis cogitare debemus, quum in nostram instructionem ea nobis proponantur. Nam quum suam infirmitatem David agnoscat, quisque nostrum admonetur sibi cavere: et Deo nobis otia faciento et rerum successum concedento, exspectare quascunque tentationes, quibus ipsi nos explorare videbitur. Et praeterea docemur non despondere animum gravibus licet afflictionibus nos undiquaque prementibus, sed in ipsius bonitate sperare, quae nunquam est defutura invocantibus se sine fuco et simulatione, et sua peccata detestantibus et sincere agnoscentibus et confitentibus, quemadmodum Davidem Psalmo supracitato 30 vidimus suam ingratitudinem, quum rebus secundis frueretur, ingenue confiteri. Nam quum fuisset a Deo in regiam dignitatem evectus, et in monte Sion positus tanquam in forti propugnaculo placide regnaret, non agnovit ut debuit prosperum rerum successum a Dei bonitate manare: atqui meminisse debebat se illum Davidem esse quem Deus ex sepulcri faucibus ereptum miraculose liberaverat. Quare tantum Dei beneficium revocare in memoriam illum oportebat, cuius manu sublevatus fuerat, ne plane occumberet. Quamobrem quum Davidem conspicimus Dei manu miraculose ex imminenti periculo liberatum, non tamen a persequutionibus Saulis immunem fuisse, sed variis afflictionibus reservatum, ut ipsius patientia exerceretur: agnoscamus Deo nos ex aliquo periculo liberante, non tamen promitti nobis perpetuum otium et tranquillitatem, sed si passum unum a sepulcro recesserimus, praesentem tamen in oculis semper esse foveam: aut si plane ab uno aliquo periculo liberati simus, aliud subinde praeter omnem opinionem oriri: quod non videri debet novum aut insolens: siquidem Davidem, quod exemplar erat patientiae et constantiae, videmus tam acriter fuisse variis tentationibus exploratum: ut ex eo discamus qua cura Deus suos foveat, et tueatur adversus quoslibet inimicorum insultus.

Caeterum quantus Saulis fuerit furor in Davide persequendo, satis apparet, quod non erubuit ipsi Deo velle resistere. Nam non peccavit ex ignorantia: siquidem licet insanus esset, tamen quum Dei manum sibi sensit iniectam, et exutis vestimentis, nemine illum nisi Deo cogente, culpam fatetur, et prophetisans in coetu prophetarum Davidem non agnoscit, sed velut extra se positus quid faciat ignorat, nonne agnoscere Dei iudicium in se illum oportebat, quo admonebatur ut suam agnosceret culpam veniamque deprecaretur, et omni abiecta mora innocenti quem iniuste oderat conciliaretur? Verum alienissimus fuit ab ista cogitatione, et ad odium inveteratum et consilia sua reversus est, quo facto nonne plane amentem et furiosum illum fuisse videmus, quum non animadvertit quam singulari favore Davidem servum suum Deus complecteretur? Quin et Deo ictus ingeminante quibus sese Saulis adversarium esse palam faciat, nonne monstrosum est illum nihilominus perseverare in misero Davide persequendo, et ad mortem quaerendo: ac ipsi Deo bellum velle indicere, et sponte adversus Deum pugnare? Hinc fit conspicuum, diabolum semel homines invadentem sic ipsos agere transversos, ut ultro adversus Deum ausint insurgere et pugnare. Nam etsi non quidem volentes Deo bellum inferimus, tamen malitia et ingratitudo nostra faciunt, ut vel incogitantes adversus Deum feramur, et veluti furore perciti insurgamus. Et quemadmodum furibundi homines modo hunc, modo illum strangulare vel laniare nituntur, etsi non destinata malitia, verumtamen ex furore et amentia: sic quicunque diabolo permittuntur, in Deum ipsum insurgere non verentur. Porro quum Saulem, antea in regiam dignitatem evectum a Domino, iam videamus in tam miserabili et deplorato statu constitutum in hoc mundo vexari, et similem factum diabolis, qui a Deo boni angeli

creati de sua origine exciderunt, revocare in memoriam debemus D. Pauli exhortationem et in ea proficere, quum ait: Qui stare se existimat, videat ne cadat. Sane non possumus nos ipsos sustinere, sed remedium tamen quaerere adversus infirmitatem nostram possumus, si nimirum ardentibus votis cum omni humilitate Deum precemur, ut sua in nobis dona continuet: et nos sciamus ab illo pendere, ne effraenibus equis similes simus, ne vana quadam gloria et arrogantia efferamur, quum Dei gratia et donis excellentibus ornati fuerimus: sed eum a quo illa accepimus sciamus momento posse eadem adimere: gloriam itaque ipsi debitam reddamus, et ipsi uni accepta dona feramus. Ne arroganter de nostra prudentia sentiamus: et ne negligenter officium faciamus: sed semper humiles cum metu et sollicitudine salutem nostram perficiamus, Deumque invocare nunquam desinamus. Atque haec animis nostris infigenda sunt, et metuenda illa terribilis Dei vindicta, ne donis suis spoliatos Satanae sic permittat ut tanquam ipsius mancipia trahamur cum ignominia et dedecore quocunque ipsi libitum fuerit. Et idcirco nos Christus admonet ut vigilemus, fore minatus ut si ex aliquo loco diabolus egressus, eodem revertatur, non solus ipse sed multis aliis stipatus spiritibus dominatum invadat, et summa vi retineat. Atque haec merces omnibus iis debetur, qui a Deo acceptis excellentibus donis segniores erunt in ipso invocando, ut eadem in ipsis perpetuet, ne in Satanae veniant potestatem. Nam huius mundi principem esse Satanam scimus: ac proinde nos quum Dei sancto spiritu afflamur, ab illo iniquitatis gurgite et diaboli tyrannide qua premebamur liberari. Quare si Dei spiritum nostra malitia reiecerimus, necesse erit nos in diaboli potestatem venire, et tam horrendis modis ab illo vexari, ut in detestationem omnium veniamus. Metuendum itaque tam horrendum iudicium, cuius tamen nobis in Saule tanquam in imagine viva proponitur exemplum: fore nimirum ut qui a Deo fuerint aversi, et ipsius dona spreverint, in horrendam mutationem incidant, ut quandoquidem Dei imperium ferre non potuerint, diaboli tyrannidem ferre cogantur.

Sequuntur deinceps verba ista Davidis apud Ionathanum de Saule conquerentis expendenda: *Quid feci, quae est iniquitas mea, et quid peccatum meum in patrem tuum, quia quaerit animam meam?* Digna observatione verba, ex quibus apparet qua ratione David Ionathani auxilium et opem implorarit, nempe, ut ipsius innocentia veniret in medium. Atque hac ratione debemus in rebus incertis auxilium exspectare, et cavere ne quando nostra pervicacia et arrogantia male nobis consulamus. Nam eo impudentiae plerosque venire videmus, ut licet centies millies peccarint, sibi tamen statim ignosci velint: atque in hunc usum plerumque amicitiae quaeruntur. Si quis enim alicuius flagitii reus tenetur, vultu quidem virum bonum simulat, sed tamen animo violationem iustitiae expetit, ut a criminis poena liberetur. Ideo non inquirendum tam severe in causam dicet, et ne omnino nullum peccatum dicatur, aliquod quidem fatebitur, sed non tantum ut tam severe et rigide sit puniendum. Atque ita solent qui veluti duabus sellis sedent, qui nullo Dei gloriae studio ducuntur, et in quibus nullus est candor et integritas. Denique ut ante dixi, multi amicitias fovent magis studiosi salutis improborum et flagitiosorum hominum, quam Dei gloriae et proximorum innocentiae: sibique videntur officio pulchre defuncti si amicorum turpitudinem occultarint. Sed David nos hoc loco longe aliud docet: nam nullum a Ionathano petit auxilium nisi proposita conditione ut ipsius innocentia et integritas innotescat. Idcirco vel ipso iudice suam causam tuetur, quum ait, quidnam est peccatum meum, et quaenam iniquitas? Nam suorum factorum dictorumque rationem reddere paratus erat. Equidem agnosco saepe sceleratissimos quosque suam innocentiam plenis buccis profiteri, suamque innocentiam impudenter proferre, ut iusti reperiantur. Sed longe alia est Davidis ratio, qui nihil agit nisi candide et sincere. Quare neque sese impudenter iustificat, neque se simulatis verbis tuetur, ut plerique solent etiam deierando sese licet sontes tueri. Non ita David: sed ipse se offert Ionathano, rationem actionum reddere paratus: et idcirco suum peccatum proferri postulat, poenam, si quid mali admiserit, ferre paratus. Hoc exemplum nos decet imitari, ut bonam conscientiam coram Deo et hominibus retineamus, ut quascunque afflictiones et cruces Deus immiserit aequo et patienti animo feramus. Atque hoc ipsum nos docet Petrus apostolus, admonens fideles ut non patiantur tanquam fures, latrones aut flagitiosi homines: sed si Deo volente persequutionem patiantur, coram Deo et hominibus bonam suam conscientiam testari possint, ut immerito ab hominibus affligi ipsos palam appareat: tota vita nostra pro nobis ferente testimonium, et nostram integritatem et candorem testante. Porro ex Ionathani responsione apparet Saulem iam ipsi diffidere coepisse, et non communicasse cum illo sua consilia: et quidem ut Davidem facilius opprimeret, noluisse quod mente occultabat patefacere: siquidem nihil antea promoverat patefacto Ionathano suo consilio. Quamobrem inscio Ionathano mortem Davidis procuravit: quemadmodum verisimile est Davidem fraudes Saulis detexisse, qui licet iuratus Ionathano promisisset se non amplius Davidis necem quaesiturum: tamen inscio Ionathano magis ac magis procuraverit. Non dubium ergo quin David Saulis malitiam dete-

xerit, licet iureiurando promisisset se ab incepto destiturum.

Sed tamen Ionathanus istud perspicere non potuit, quemadmodum ex ipsius responso conspicuum est: *Non facit*, inquit, *pater meus quidquam grande vel parvum, nisi prius indicaverit mihi: hunc ergo celavit me pater meus sermonem tantummodo? Nequaquam erit istud.* Atque ita Ionathanum excaecatum fuisse videmus ut patris malitiam apprehendere non potuerit, nisi David eam ipsi patefaciat. Hinc fit conspicuum Saulem ita fuisse dementatum, ut fuerit in malitia pertinax et Davidem pervicaciter ad mortem sit persequutus: et quidem non indicato consilio Ionathano cui coronae successionem procurabat. Nempe nolebat impediri ab ipso, sed semel Davidem tollere e vivis, ut ipsius morte ignominiosa tota patris familia etiam dedecore et ignominia perpetua notaretur. Hanc ob causam David iureiurando se apud Ionathanum purgat omni adversus patrem peccato, quod sane iusiurandum minime fuit de nihilo. Nam de vita ipsius Davidis agebatur, et de promisso ipsi regno de quo Ionathanum oportebat fieri certiorem, a quo etiam David opem et auxilium exspectabat. Quare non est habendum istud iusiurandum leve aut inane, ut plerumque homines temerarii sunt in iurando: sed necessitate coactum Davidem iuravisse certum est. Nam primum de ipsius vita agebatur quam in pretio habere debebat, quandoquidem erat Domini nostri Iesu Christi figura. Deinde accedebat Ionathani caecitas qui falsa opinione deceptus patris malitiam non poterat animadvertere, quem contra deposuisse pravum animum erga Davidem sibi persuadebat, et ita incautus Davidi exitium adferebat. Quare oportuit Davidem ad excitandum Ionathani torporem iureiurando querelam suam confirmare et ratam facere. Verumtamen in huius iurisiurandi formula quaedam vox non debet in usum admitti. Nam in iuramentis solum Dei nomen usurpare nos sacra scriptura docet: sed Davidis infirmitatem Deus hac in parte toleravit: quum ait: *Vivit Dominus, et vivit anima tua.* Diximus in iuramentis solum Dei nomen usurpandum quamobrem siquis creaturam ullam admiscet, Deo socium tribuit, quod nimis horrendum est dictu. Idcirco videmus Deum nominatim in lege praecepisse de iuramentis, ut per nomen ipsius solum iuretur: quemadmodum Esaias propheta docet: *Et qui iurat in terra, iurabit in Deo, amen.* Est igitur haec iuramentorum regula, ut cum honore et reverentia Dei nomen assumatur, quandoquidem solus ipse hominum corda et renes scrutatur: solus veritatem tueri potest. Et hanc ob causam iuramento dissidia sua homines componere volentes iurant per maiorem se, nimirum per Dei ipsius nomen, ut omnium iudex et vindex agnoscatur. David igitur iurans per Dei nomen et per animam Ionathani, videri posset ab hac regula recesisse quam sacra scriptura praescribit. Sane aliquid in hoc iuramento defectus esse fatendum est, sed non existimandum tamen voluisse Davidem aliquid de Dei autoritate detrahere: et non iurasse per viventem animam Ionathani, ut aequalem illam Deo faceret: sed ut summam amicitiam qua ipsum complectebatur testatam faceret: quasi dictum vellet: Dominus vivit, et tantum vita tua mihi cara est et tanto te amore complector, ut millies mori malim, quam aliquid contra nostram amicitiam peccare, idcirco iuramento isto affirmo rem ita esse ut dixi. Quare iusiurandum est mixtum adiuratione ab amicitia quae inter Ionathanum et Davidem intercedebat. Quin imo frequentes sunt istiusmodi asseverationes, ut aliquis in animam et vitam suam iuret: quod non est iuramentum eiusmodi quo se faciat aequalem Deo, sed asseveret tam certum id esse quod ait quam certum est se vivere. Verumtamen summa in istis iuramentis sobrietas est adhibenda: ac proinde tutissimum non egredi limites quos Dei verbum praescripsit. Nam quicunque per creaturas iurat, idololatra est. Sic papistae, qui in omnibus manifeste sunt idololatrae, per D. Petrum, Paulum, sanctam Barbaram et alios istiusmodi deierantes, totidem idola in Dei locum evehunt: quae tamen sacra scriptura passim valde severe condemnat. Quid hic ergo facto est opus? Nempe iurantes Deum advocent solum testem et iudicem. Nam si creaturarum nomen admisceatur, socius Deo datur, et de ipsius autoritate tantumdem detrahitur. Optimum igitur remedium est intra fixos terminos in evangelio subsistere.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXIV.

4. *Et ait Ionathas ad David: Quodcunque dixerit mihi anima tua faciam tibi.* 5. *Dixit autem David ad Ionathan: Ecce calendae sunt crastino, et ego ex more sedere soleo iuxta regem ad vescendum: dimitte ergo me ut abscondar in agro usque ad vesperam diei tertiae.* 6. *Si respiciens requisierit me pater tuus, respondebis ei: Rogavit me David, ut iret celeriter in Bethlehem civitatem suam: quia victimae solennes ibi sunt universis contribulibus suis.* 7. *Si dixerit: Bene: pax erit servo tuo, si autem fuerit iratus, scito quia completa est malitia eius.* 8. *Fac ergo misericordiam in servum tuum: quia foedus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti: si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, et ad patrem tuum ne introducas me.* 9. *Et ait Ionathas: Absit hoc a te: neque enim fieri potest, ut si certe*

cognovero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi. 10. *Responditque David ad Ionathan: Quis renunciabit mihi, si quid forte responderit tibi pater tuus dure?* 11. *Dixit vero Ionathas ad Davidem: Veni et egrediamur foras in agrum.*

Pergimus in explicandis Davidis tentationibus, cuius vita tam dubia et incerta videbatur, quam si a tenui filo dependeret: siquidem ne momento quidem quietus esse potuit. Quae sane doctrina quibusdam delicatulis taedium fortassis adferet: sed quae tamen nobis valde est utilis et necessaria. Nam fere fit ut si unam aut alteram afflictionem fortiter tulerimus, diuturnitate frangamur et animum despondeamus: adeo quidem ut qui fortissimus sibi videbatur, si mensem unum aut alterum continuis exerceatur calamitatibus et difficultatibus, nimium longum illarum afflictionum tempus reputet: et nisi Deus relaxationem et remissionem doloris aliquam mittat, vix a murmure sibi temperet. Quamobrem exemplo Davidis confirmari nos oportet, ut si Deus non ad mensem unum aut alterum, non ad annum unum aut plures, sed ad ultimum usque vitae nostrae curriculum velit nos explorari, discamus aequum esse ut patienter et aequo animo feramus quaecunque immiserit, eumque serio precemur ut vitam nostram custodiat, ut eandem illi tanquam gratum sacrificium offeramus. Nam increduli multa subsidia quaerunt, quibus adversus quoscunque casus protegantur, et ab omnibus periculis esse tuti vehementer expetunt: sed fideles contra vitam student devovere Deo: quotiescunque visum ipsi fuerit: et agnoscunt breve esse vitae istius stadium et curriculum. Infideles vero contra varias rationes investigant et rimantur, quibus sese protegant, et semper incerti et dubii metu trepidant. Fideles autem, licet sciant mortem suis cervicibus singulis momentis imminere, et huic conditioni se obnoxios esse, nihilominus tamen pacato et tranquillo animo vitam degunt, spem suam in Deo reponentes, quem suarum animarum custodem esse persuasum habent. Caeterum etiam observandum Davidem, licet certa fide in Deum niteretur, suumque protectorem et vindicem ipsum esse persuasum haberet, novis tamen semper agitatum apprehensionibus. Nam fide in Deum non redduntur fideles sensus omnis expertes, quin pericula ipsis imminentia provideant: et iisdem afficiantur et commoveantur. Ita David in Deum quidem spem suam reposuit, certus ipsum promissiones suas impleturum: sed non ideo tamen stupidus, qui suo statu non commoveretur, et obstinatam regis adversum se malitiam et odium internecinum expertus magnopere terreretur: quemadmodum apud Ionathanum conquerens dixit, se non abesse passum a morte, et iugulo suo gladium intentari. Quare quum non exuerimus adhuc sensus naturales, non debemus tamen istis terreri, neque vitae cursum abrumpere, sed potius adversus nostras infirmitates fortiter pugnare. Ac sane fiduciam in Deum nunquam reponemus sine lucta quadam et repugnantia carnis. Atque haec est istius historiae summa diligenter a nobis in genere consideranda: iam vero sigillatim agite singula expendamus. Davidi igitur in mentem venit regis erga se animum explorare: ratio quam init ea est, ut solenne sacrificium toti familiae patris commune praetexat. Itaque dicit fore (sed tantum ex coniectura) ut si Saul de ipsius absentia inquirens admittat excusationem Ionathani, nempe, rogatum se a Davide, ut faceret ipsi potestatem eundi celeriter in Bethlehem natale solum, et se veniam dedisse propter solenne sacrificium, res suas esse bono loco, nullumque sibi metuendum a rege periculum. Sed si contra, inquit, rex indignetur me a te dimissum, signum erit ipsius malitiam completam esse et nullum amplius superesse remedium, nullumque amplius ipsum aequitati et rationi locum daturum, quod elapsum e suis manibus Davidem aegre feret. Hac ratione, inquit David, cognoscemus ipsius in me odium quo me ad mortem usque persequitur, quum me elapsum existimabit: virus enim suum continere non poterit; signumque inveterati et lethalis odii dabit, ut coram ipso me nunquam amplius oporteat apparere.

Addit vero David: *Si autem est iniquitas aliqua in me, tu,* Ionatha, *me interfice, et ad patrem tuum ne introducas me.* Quibus Davidis verbis Ionathanus commotus affirmat iureiurando se nolle manum illi inferre, cuius innocentiam plus satis habet compertam. Atque David ut Ionathanum magis moveat obiicit illi foedus Domini quod mutuo pepigerant: ut per datam fidem et iuratam amicitiam illum ad servandam amico fidem exhortetur. Interea vero dubius qua ratione fieri certior de Saulis erga se animo, et sibi ipsi ac saluti sua consulere possit, a Ionathano deducitur foras in agrum, et ab illo signa intelligit quibus de re tota fiat certior: et foedus ante initum novo iureiurando confirmat: Davidemque obtestatur ut quum ad regiam dignitatem pervenerit, eadem erga se humanitate et clementia utatur. Sed ista sigillatim expendenda, et in primis animadvertendum Davidem hic aliqua infirmitate laborasse, quum annuum sacrificium absentiae suae praetexuit, quod tamen non erat. Itaque mendacio sese texit. Quod si quis excipiat, nemini ipsum nocere, neminem voluisse fraudare, non sufficiens est excusatio. Nam supra ostendimus Deum ita veritatem amare, ut si quid admisceatur mendacii grave sit adversus ipsum peccatum. Quare licet nihil malitiose dicatur, nemo conqueratur de illata sibi iniuria, mendacium tamen semper est condemnandum. Deus enim sui semper similis mutari nunquam potest: et

veritatem amat, quandoquidem ipse est veritas: quare ipsum oportet abominari et detestari quidquid ipsius maiestati contrarium est. Davidis itaque simulatum praetextum excusare nemo potest: sed potius eius exemplo sapere debemus, et in memoriam revocare quod saepe in sacris occurrit, nempe Dei filios etiam ad bonum finem collimantes, saepe tamen labi et aberrare. David quidem sane rectam viam instituit, et ad finem quem debuit respexit, nempe ut Deum sincere et candide coleret, in ipso et misericordia ipsius fiduciam reponeret, promissis denique ipsius per Samuelem factis fideret. In quibus omnibus insignis fuit, et paene angelica Davidis perfectio: verumtamen quae semper aliquid humani passa est. Ex quibus discimus nos licet Deo servire tam ardenti studio non possimus quam oporteret, non ideo tamen debere animum abiicere: sed potius pro viribus eniti, agnoscentes interim optima quaeque nostra opera coram ipso imperfecta, immo vitiosa fore, nisi benigne illa acciperet et toleraret. Quin et ipse Paulus apostolus hoc ipsum nos exemplo suo docet, nam de se ipso loquens, et quidem eo tempore quo plurimum in evangelii doctrina profecerat, et tam multa admiranda gesserat, et evangelii doctrinam tam longe lateque propagarat, tamen fatetur se non facere bonum quod vellet, sed facere malum quod nollet, et quod odio prosequitur, seque idcirco miserum hominem dicit, quod Deo servire tam sincere non possit quam debeat et exoptet. Quod si Paulo contigit tam excellenti Dei servo, quid nobis futurum putamus? Quare tenendum est, neminem posse unquam mentem ad bonum aliquod opus adiicere, quin multis impediatur studiis repugnantibus: sed non ideo tamen animum despondendum. Caeterum quum probe nobis cognitae fuerint nostrae infirmitates, eo nomine nos Deo magis devinctos agnoscamus, cumque precemur ut benigne nobiscum agat, et nostras imperfectiones et defectus non exigat ad suae legis amussim, et ne intret nobiscum in iudicium ut propheta loquitur, sed defectus nostros tegat, et foedus quod nobiscum iniit in Domino nostro Iesu Christo gratum et acceptum habeat. Ac licet in via currentes labamur, pro bonitate sua sustineat, cursumque nostrum gratum habeat, et ad ultimam usque metam dirigat. Deinde pro virili nostra vias omnes obliquas et sinuosas fugiamus: nam si vel tantillum a recta semita deflexerimus, facillime in devia et saltus aberrabimus et praecipites feremur. David quidem a recto scopo non resiliit, sed Dei bonitati imputandum, quod ipsum mendacio usum in viam tamen reduxit: ac proinde cavendum nobis ne istud exemplum imitemur, quod si fieret, Deum proculdubio tentaremus. Ac sane nimium proclives sumus ad vitium, ut non opus sit exemplis quibus ad licentiam abutamur. Nam si saepe qui vitiis pro viribus student dominari, et habenas rigidas adducunt, in multis tamen labuntur: quid futurum nobis existimamus si ultro nobis ipsis hoc vel illud permittimus? Quamobrem discamus Deum non tentare: et quum Davidem tanto perculsum metu videamus, ut ad mendacium tanquam unicum asylum sibi reliquum perfugerit, Deum precemur ut si qua solicitudo nos urat aut metus percellat, spiritum nobis discretionis et sani consilii largiatur, et ad ipsum unum respiciamus, ab ipso quidquid utile fuerit exspectantes, ut quicunque casus ingruerint, veritatem et iustitiam inoffenso pede sequamur.

Caeterum hic quaestio quaedam oritur, an singulis permissa fuerint haec annua sacra, quae tamen lege Dei prohibita nominatim videmus. Unicam enim et eam simplicem sui cultus regulam Deus praescripsit quam a singulis verbo suo obedientibus voluit observari. Cuius legis usum duplicem possumus animadvertere. Primum enim Deus se solum audiri, tanquam unicum populi sui legislatorem, et Dominum, a cuius verbo pendere omnes oportebat: deinde concordiam et unionem in populo fovere voluit publicis illis sacrificiis, quae ipse instituerat. Respondemus ad istam quaestionem, unicum quidem altare Dei iussu erectum, et unicam sacrificandi formam institutam: sed licuisse singulis ad altare Domini voluntaria dona offerre, et certam aliquam diem ad familiae sacrificium habere, quemadmodum initio huius libri vidimus Elcanam Samuelis patrem cum uxore solitum quotannis peculiare Domino sacrificium offerre. Quapropter non violabatur istis sacrificiis lex illa Domini generalis, qua populum iussit sacrificaturum in templum convenire, et ad suum altare sacrificia sua offerre. Atque ita sunt intelligenda quae hoc loco David dicit de sacrificio annuo paternae familiae, propter quod ipse Bethlehemam iverit.

Porro dicit se *quod calendae essent crastino ex more, sedere iuxta regem ad vescendum debere.* Novilunium itaque intelligit, qui dies Deo sacri erant, quoniam festi. Nam populum adhuc rudem Deus istis ritibus tanquam pueros rexit. Nos vero quibus sese familiarius patefecit decet esse alacriores ad gratias ipsi agendas de tot tantisque beneficiis quae quotidie ab ipso accipimus: et in primis de vita quam ab ipso habemus. Atque idcirco Deus noviluniorum dies esse festos iusserat: quandoquidem illa lunae mutatio satis manifeste ostendit oportere Deum sua dona continuare, quod alioquin singulis momentis deficiamus. Lunam sane quum intuemur, corpus coeleste et varias illius facies, quandam imaginem vitae humanae habemus: nam plenilunio fit corniculata et paulatim deficit donec amplius non appareat. Quae facies est humanae fragilitatis imago. Deinde quum luna renovatur, videtur nova quaedam a Deo facta creatio, et quasi

coelum renovatum. Idcirco itaque Deus lege veteri per Mosen data iusserat novilunia Deo dicari, et dies illos festos esse, ut populus Dei nomini benedicendo et gratiis ipsius et donis meditandis vacaret. Hodie vero non sunt noviluniorum dies festi: pueriles enim illos ritus non habemus, et figurae illae et umbrae legales desierunt: non quidem quod veteribus illis patribus meliores simus, aut quod Deus aliquam in nobis qualitatem inveniat, aut aliquod bonum: sed quod Dominus noster Iesus Christus apparuit omnium illarum umbrarum et figurarum corpus et substantia. Nos igitur licet novilunia non habeamus festa, veritas tamen illorum retinenda et observanda est, ac proinde agnoscendum nos non fuisse semel a Deo creatos et in mundo constitutos, sed ab ipso nos in dies foveri: ac proinde singulis momentis esse a nobis invocandum, et bonitatem ipsius erga nos meditandam, ut subinde cum propheta exclamemus: Quid est homo, Domine, ut eius memor sis. Et recordemur eius quod alio loco propheta dicit, Deo spiritum suum auferente, homines deficere et in nihilum reduci: et contra emittente res omnes creatas recreari: ac proinde speremus ipsum vires etiam nobis suppeditaturum quum nostra opera volet uti. Caeterum Saulem videmus festum istud celebravisse, sed ut solent hypocritae rebus sacris vacare. Nam etsi religiosus in specie velit haberi, et legis caeremoniarum observantissimus: interea tamen internum et lethale odium adversus Davidem pectore fovebat. Sed quomodo vitam suam Deo acceptam feret, qui innocentem ad mortem persequitur? Sed ita consueverunt hypocritae. Sic videmus impios illos Iudaeos non ausos Pilati praetorium die paschatis festo ingredi, ne polluerentur. Sed, quaeso, ubi erat pollutio? Sane non in ipso praetorio, quod tantopere dedignabantur, sed in ipsis. Ex quibus apparet quanta passim hypocrisis hominum mentes occupet, et quomodo externis istiusmodi ritibus Deo illudant, quum tamen ne principia quidem verae et sincerae religionis habeant. Hanc ob causam Dominus per Isaiam prophetam exprobrabat olim populo, ipsos manus habere sanguine pollutas, et esse intolerabiles. Neque vero existimandum Deo displicuisse ritus illos et caeremonias, quarum autor ipsemet fuerat, nam quaecunque Deus verbo suo instituit approbat: sed legem violatam ostendit, quum Iudaei quidem festos dies celebrarent, et interim mutuis odiis et inimicitiis laborarent, rapinis, extorsionibus et concussionibus et similibus pleni essent. Nos itaque licet istiusmodi dies festos veterum more non habeamus, quandoquidem non amplius legis umbris et figuris subditi sumus, discamus quotiescunque in concionem venimus, et nominatim die dominico, qui dicatus est ut vacemus bonis operibus, et caritati erga proximos, ac vitae integritati et sanctitati studeamus, Dei in nos innumera benefacta agnoscentes, pro quibus ipsi gratias agamus ex animo: ac proinde pollutiones nostras non misceamus iis quae Deus ad suam gloriam et nostram salutem sanctificavit. Quare singuli sese vitamque suam explorent oportet, et infirmitates suas ex animo condemnent et detestentur, quandoquidem scimus optima etiam nostra opera non posse coram Deo nisi ut polluta iudicari, quae tamen ex immensa bonitate et misericordia tanquam bona acceptat et admittit, quum vitam nostram illi acceptam ferimus: et licet multorum defectuum nos reos sciamus, tamen ad ipsum recurrimus et ab eo toti pendemus, et cum proximis nostris in omni sinceritate et fidelitate vivimus. Haec doctrina discenda est ex Saulis exemplo, quem quidem externa specie religiosum fuisse videmus: sed interim animo fovisse adversus Davidem odium implacabile, et ipsum quibuscunque modis potuit ad mortem fuisse persequutum. Sane fuit ea ratione coram Deo magis reus. Numquid enim nostris pollutionibus Deum immiscere est, quum exterius ipsius cultus studiosi videmur, et tamen pectoribus pravas cupiditates fovemus?

Porro Davidis illa coniectura: *Si Saul audiens Davidem abiisse excusationem admittat, bene secum actum iri,* nititur eo quod ante attigi fundamento, nempe Saulem, si omnino constituit Davidem occidere hoc audito nuntio, magis exacerbatum iri, et virus suum evomiturum quum e suis manibus elapsum arbitrabitur. Sane improbi homines saepe tam occulte proditiones suas moliuntur, ut vix deprehendas, et externa specie facillime hominibus incautis imponant: sed tandem ipsorum turpitudinem Deus detegit: ac proinde quantumvis astuti sint et versipelles, Deus tamen certis signis et notis eorum prodit perfidiam, et in publicum producit, ut apud omnes innotescant et infames ac exsecrabiles reddantur. David igitur hac spe fretus fore sibi persuasit, ut licet Saul dolis et fraudibus sibi insidiaretur, Deus tamen ipsum permitteret sic extra se prae iracundia efferri, ut palam quid pectore haberet occultum detegeret. Hic admonemur quum hostes fraudibus et proditionibus vitae nostrae insidientur, et ad mortem quaerant, Deum precari ut ipsorum consilia et occultas molitiones detegat, et in apertum producat, ut eorum manus effugere possimus.

Iam ad illa Davidis verba transeamus, quibus Ionathanum per datas dextras obtestatur, rogatque ut quandoquidem foedus Domini cum famulo suo percussit, ipse sua manu ipsum si qua est iniquitas interficiat. Quum foedus Domini secum dicit Ionathanum fecisse, sic hortatur Ionathanum ad perseverandum in amicitia et fide quam ipse ultro cum Davide contraxerat. Et eo quidem nomine David

Ionathano plurimum erat devinctus, quum ultro ipsius amicitiam expetivisset. Nam si ipse Ionathanum de amicitia prior interpellasset, et ipse annuisset, magni beneficii loco erat habendum: sed quum Ionathanus prior Davidem interpellat, qui Ionathani amicitia et favore opus habebat, sane magnopere Davidem sibi devinxerat. Nihilominus David istis verbis ipsum ad perseverandum in amicitia coepta cohortatur. Nam fieri potest ut qui cum altero amicitiam contraxit a qua velit discedere, queratur se alterius importunis precibus adductum, et ad eam amicitiam coactum. Atque hac ratione amicitiae saepe dissolvuntur. At si quis prior alterum interpellavit et illi se obligavit, certum est inexcusabilem esse si datam fidem frangat. David igitur Ionathanum per initum ab ipso foedus obtestans, idem facit ac si hortetur ipsum ut non conquiescat donec inceptum opus perficiat. Hinc discimus nos si Deo concedente bene fecimus, ad perseverandum obligari. Nam multos videas qui si semel atque iterum bene fecerint, officio satisfecisse sibi videantur, et si ad aliquod tempus fortiter se gesserint, deinde resiliant ab officio, tamen extra omnem culpam se esse sibi persuadeant. Contra vero sane, si Dei dona ad suum usum referre didicerimus, nunquam benefaciendo defatigabimur, sed eo studiosius quod coepimus persequemur, ne in stadio deficiamus. Atque istis veluti stimulis se fideles Dei servi debent exstimulare ad officium, quum memoria repetunt quae Deus opera per ipsos effecerit, ut quandoquidem Deus occasionem illis dedit benefaciendi, etiam ad finem usque pergant alacriter, et non nisi re perfecta conquiescant. Hypocritae quidem occasionem gloriandi accipiunt ex bene gestis, quasi sibi Deum illis devinxerint, et libertatem quidlibet pro arbitrio gerendi, quasi ab omnibus legibus sint immunes, et sibi sua liberalitate et fortiter factis omnes devinxerint. Fideles contra Dei servi quo maioribus factis insignes fuerint, eo modestius de se sentientes Deo gloriam omnem praeclare gestorum tribuent: et sese ipsos incitabunt ne Dei opus sepultum iaceat et imperfectum sua ingratitudine relinquatur: Inde ergo maiorem ad sese fortiter gerendum occasionem accipient, quo maioribus a Deo beneficiis affecti fuerint, et ad res maiores gerendas adhibiti, et magis ac magis fervebunt sancto desiderio ad Dei opus promovendum, ut nullorum periculorum metu ab incepta deterreantur, quod Dei gloriae propagandae studio ardeant. Porro quum se David Ionathani famulum dicit, ne simulatam modestiam arbitremur. Nam ille quidem rex erat designatus et Samuelis ministerio unctus et inauguratus: verum tamen tempus nondum advenerat quo in possessionem regni mitteretur, et idcirco se intra praesentis conditionis terminos continet, quod singulari observatione dignum est. Idem in Iacobo est conspicuum, cui primogenitura data fuerat, et nihilominus se tanquam famulum coram Esavo fratre gerit. Ac sane nisi firmissima fide divinas promissiones retinuisset, non tam alacriter tot periculis vitam obiecisset. Paternam enim domum relinquere maluit, spe illius terrae benedictae, quae ipsi in haereditatem erat cessura, quam primogeniturae ius alteri cedere. Quas vero miserias pertulit, quot afflictionibus, quot durissimis calamitatibus exercitus est? Nihilominus tamen fratrem Esavum compellans ait: Ecce tuum servum: et famulos suos praemittens ad Esavum sic alloquitur: Ite ad dominum meum. Unde ista, quaeso, mutatio? Ducebaturne aliqua poenitentia benedictionis acceptae? An divinam promissionem repudiabat? Minime gentium: sed sciebat se non posse quod ad externam speciem venire in possessionem illius primogeniturae quae adhuc tanquam terrestris paradisus latebat, et cuius fruitionis tempus nondum advenerat. Sua igitur spe contentus, cuius se indignum fatetur, coram hominibus agnoscit se Esavo fratre longe inferiorem. Sic etiam hoc loco David, qui licet a Deo rex fuisset designatus, nondum tamen erat in regiae sedis possessionem missus, neque adhuc regiam autoritatem et potestatem acceperat: sed ad tempus occultam esse oportebat ac veluti sepultam. Idcirco itaque se Ionathani regis filii famulum dicit: licet cum sciret non venturum in partem regni, neque patri successurum: sed sibi potius subiiciendum, quum in regni potestatem venisset. Ideoque Dei bonam voluntatem agnitam Ionathanus adorat, et admittit: Davidemque rogat ut licet pater ingratus sit erga ipsum, suique suorumque misereatur. Davidem itaque videmus non vocare se Ionathani famulum ficta quadam et mendaci modestia civili, sed se re ipsa talem agnoscere. *Foedus* autem *Domini* vocat amicitiam quam invicem invocato Dei nomine contraxerant. Foedus itaque divinum vel promissio vocatur, quae cum iuramento coniuncta est: quod observatione dignum est. Nam si animis nostris altius haec insederit opinio Deum advocatum a nobis iureiurando testem, praefuisse pactis et conventis, vel latum unguem a promissis recedere horrebimus: ne Deo fidem datam frangere velle videamur. Sed inde fit ut saepissime homines tam facile per Dei nomen deierent, quod leves sunt et inconstantes, et facile ex ipsorum animis elabatur omnis Dei memoria: adeo ut centies iurati parvi faciant iuramentum, quo sola charta videtur onerata et commaculata. Nam obsecro, quis non foedam dicat maculam quum veritatis testimonium iureiurando praetexitur, et interim sub illo fraudes proditiones occultantur? Sed, proh dolor! nimium

hodie vitium frequens. Quid ita vero, nisi quod Deum praeesse contractibus iis omnibus non ferimus in quibus nomen ipsius invocatur, idest iudex Deus advocatur, ne permittat impunita esse periuria? Hoc igitur observandum foedus Domini dici, quodcunque pactum aut conventum, in quo Dei nomen invocatum fuerit, et cui sese contrahentes submiserint iudici, ut eos qui non sincere et candide, sed dolose et fraudulenter contraxerint graviter puniat et ulciscatur. Aliud etiam caput hic observandum et in memoriam saepe revocandum, nempe omnes amicitias tum fore firmas et legitimas quarum Deus autor fuerit, et quarum finis et scopus est ipsius gloria. Contra vero illegitimas si Dei verbo et voluntate non nitantur. Quemadmodum improbos homines videmus multis et magnis foederibus et amicitiis coire, etiam interposito iureiurando ut in improbitate se invicem foveant, quasi Deus in partem praedae veniat, ut nulla ratione dissolvi posse illae amicitiae videantur. Verumtamen maledictae sunt istorum amicitiae et foedera infausta, quae ad rectum finem non referuntur. Quamobrem si vere amicitiam invicem colere, et probari Deo nostras amicitias volumus, ipsum unum intueri et in eius gloriam ut verum scopum illas dirigere discamus: ne ipsius honori et gloriae detrahamus: Sed potius nos ad virtutem mutuo cohortemur, et amicitiam ad aras usque colamus, ut nulli quantumvis gratia et autoritate valenti parcamus, aut vitium foveamus Dei gloriae et honori contrarium, sed illud potius nostro calculo condemnemus.

Atque hactenus de illis vocibus: *Foedus Domini me tecum inire fecisti.* Pergamus ad sequentia verba: *si autem est aliqua iniquitas in me, tu me interfice:* quibus verbis confirmatur, quod ante diximus, Davidem non obtestari Ionathanum ut favore tegat aliquod suum factum, qui fere omnium mundanarum amicitiarum finis est, ut ad vitium amicorum tegendum proclives sint. Qua ratione adversus ipsum Deum luctantur mortales, et eius fiunt inimici, et adversantur ipsius iustitiae, quum hominum amicitiam Dei gloriae praeferunt. David ergo nobis hoc loco normam praescribit ad quam exigere nostras amicitias debemus: ne favore nostro complectamur eos qui peccaverint, ut in peccatis suis foveantur. Sane amicorum in aliquod peccatum lapsorum nos misereri par est, et pro virili nostra erigere seriis reprehensionibus et cohortationibus: sed non ideo tamen aliquid de Dei gloria detrahendum, et iustitia corrumpenda. Profecto non raro hac in parte peccatur: nam saepe ea est hominum intemperantia, ut maritus stulto ducatur uxoris amore, et vicissim uxor mariti, et reliqui aliqua necessitudine coniuncti similiter peccent, ut mutuo sese scabant et malitiam defendant. At nos longe contrarium hic exemplo suo David docet, quum ipsius Ionathani manu quantumvis amici petit interfici, si qua in re nocens comperiatur. Quibus verbis ostendit se nolle sibi parci, si quam iniquitatem admiserit, neque Ionathani gratia et autoritate velle tegi flagitium si quod fecit, sed velle potius summo secum iure agi: et propterea veluti gladium in manus Ionathano tradit, quo si qua in ipso iniquitas reperta fuerit iuguletur, et supplicio afficiatur. Tu ergo, inquit, mihi amicus es, tu me interfice, facile tibi necem meam condono si me perfidum aut infidelem regi patri tuo fuisse deprehenderis: tu ipse flagitium ulciscitor.

Contra Ionathanus Davidis innocentiam suo responso comprobat: *Absit hoc a te, inquit: neque enim fieri potest ut si certe cognovero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi:* neque patiar tibi ab ullo fieri iniuriam. Quibus, inquam, verbis Ionathanus Davidem omni culpa liberat. Et sane improbe fecisset Ionathanus et impius in patrem fuisset, si Davidi pepercisset nisi probe ipsius innocent iam et fidem compertum habuisset. Nam quum regis filius esset, honorem et reverentiam patris omnibus rebus quantumvis caris et pretiosis praeferre debuit: et quum ad paternam autoritatem regia etiam dignitas accederet, duplici tenebatur officio. Patrem vero Ionathanus deserit ut Davidem complectatur: Sed quibus, obsecro, causis? Nam scriptura sacra iubet nos superioribus obsequentes esse. Sane: sed ea conditione, quam evangelium docet, ne adversus Deum peccetur, deque ipsus gloria nihil detrahatur. Quare quum animadverteret Ionathanus, se patri obsequi non posse, nisi fuso sanguine innoxio, ac proinde peccando adversus ipsum Deum, idcirco patris derelictis partibus in Davidis amicitia permansit, et in suam clientelam recepit. Quibus docemur amicitias carnales, ut loquitur scriptura sic conciliare, ut primus locus rationi, veritati et aequitati relinquatur. Nam plerumque, ut ante dixi, quaeruntur amicitiae quibus vitia mutuo foveantur, et Dei gloria hominibus longe postponatur. Quamobrem suam quisque vocationem sic exerceat, ut Dei gloriam, honorem et iustitiam rebus omnibus humanis antepouat. Caeterum quum Ionathanum cum Davide familiariter loquentem audimus facere patris malitiae mentionem, ne arbitremur contemptu patris id factum, quem tanto honore est reveritus, ut ante vidimus, ut ad eius mandatum mori non recusarit: sed potius aequitatis et iustitiae amore, quae sic oculos ipsius illustravit ut se non permiserit stultis affectibus indulgentem rectum a malo non posse discernere. Quemadmodum stultis amicitiis plerosque saepe sic excaecari videmus, ut omnem rationis sensum amittant: sic exempli gratia maritus uxoris amori sic indulgebit, ut ad

multos ipsius luxus et alia intemperanter facta caecutiat: et vicissim uxor amore mariti sic occupetur, ut sinat sibi persuaderi si quod peccatum admisisse neget se, cuius revera sit conscius. Sic parentes liberorum amore stulto capiuntur, ut ad illorum vitia aequo sint indulgentiores, et de ipsis peccantibus poenas sumere neque velint neque sumi patiantur: et vicissim liberi ad parentum vitia caecutiant. Atqui hac ratione iustitiae via praecluditur, et de solio suo Deus quasi detrahitur, dum mortalium amorem ipsius gloriae praeferimus. Quo itaque procliviores sunt ad peccandum hac in parte mortales, eo attentius haec doctrina meditanda, ut si amicis vel amicitiae, vel consanguinitatis iure devincti sumus, non ideo tamen discrimen iusti et iniusti tollamus, et quasi lucem cum tenebris misceamus. Quare ubicunque malum fuerit admissum ingenue condemnandum est, sive in consanguineis, sive in amicis, sive in nobis ipsis. Nam si propria vitia expendere et iudicare non possumus, quomodo iuste in alios sententiam feremus? Quamobrem nulli parcendum est, ac ne parentibus quidem, praesertim quum de Dei honore et gloria agitur. Sane parentes quidem tolerandi: sed ita tamen ne ipsorum vitia foveantur. Si quis filius vitia patris novit, illa debet odisse, patremque admonere, et si potest ad meliorem mentem revocare. Huius rei exemplum esto Ionathanus, qui de malitia quidem patris loquitur, quam ante cognoverat: sed nihilominus in ipsius obedientia permansit, et quidem ad mortem usque est ipsum comitatus, ut deinceps videbimus. Ex quo apparet ipsum amicitia rerum mortalium non abductum ab amore divino. Sic ergo vitia proximorum odisse debemus, ut quae officii nostri partes requirunt ipsis faciamus, et ne Dei verbum contemptui habeamus. Caeterum quum iureiurando renovatum fuisse foedus illud inter Davidem et Ionathanum animadvertimus, ex eo apparet in hominibus esse semper aliquid diffidentiae: quod nos non oportet admodum mirari. Nam si cum Deo solo res sit nobis, quam multis quaeso distrahimur cogitationibus et dubitationibus, quibus mens nostra tanquam fluctibus agitata aestuat? Quid ergo futurum putamus si cum hominibus negotium habeamus, quos tam variabiles et inconstantes esse et tam plenos superbiae et pravae voluntatis novimus? Quod ergo iureiurando foedus inter Ionathanum et Davidem renovatum videmus, factum est ut de alterius fide neuter ipsorum dubitaret, et nominatim ut Ionathanus Davidem, quem in tantas angustias redactum videbat, certiorem de sua amicitia et egregia in ipsum voluntate faceret. Quo exemplo debemus excitari ad proximos admonendos, quum vitia quaedam in ipsis occulta videbimus, ne ipsorum vitia tegentes in partem culpae cum ipsis veniamus: quod pluribus deinceps sumus explicaturi.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXV.

12. *Quumque exissent ambo in agrum, ait Ionathas ad David: Domine Deus Israel: si investigavero sententiam patris mei crastino vel perendie, et aliquid boni fuerit super David, et non statim misero ad te, et notum tibi fecero,* 13. *Haec faciat Dominus Ionathae, et haec addat: si autem perseveraverit patris mei malitia adversum te, revelabo aurem tuam, et dimittam te, ut vadas in pace, et sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo.* 14. *Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini: si vero mortuus fuero,* 15. *Non auferes misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando tradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra: auferat Ionathan de domo sua, et requirat Dominus, de manu inimicorum David.* 16. *Pepigit ergo Ionathas foedus cum domo David: et requisivit Dominus de manu inimicorum David.* 17. *Et addidit Ionathas deierare David, eo quod diligeret illum: sicut enim animam suam, ita diligebat eum:* 18. *Dixitque ad eum Ionathas: Cras Calendae sunt, et requireris, requiretur enim sessio tua.* 19. *Usque perendie descendes ergo festinus, et venies in locum ubi celandus es in die in qua operari licet, et sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Esel.* 20. *Et ego tuas sagittas mittam iuxta eum, et iaciam quasi exercens me, ad signum.* 21. *Mittam quoque et puerum, dicens ei: Vade, et affer mihi sagittas: Si dixero puero, ecce sagittae intra te sunt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax tibi est, et nihil est mali, vivit Dominus.* 22. *Si autem sic loquutus fuero puero: Ecce sagittae ultra te sunt, vade in pace, quia demisit te Dominus.* 23. *De verbo autem quod loquuti sumus: Ego et tu, sit Dominus inter me et te, usque in sempiternum.*

Hesterna concione coepimus tractare quomodo Ionathanus Davidi solatium adferre studuerit, iterata promissione amicitiae et novo iureiurando confirmata. Nam quum in eas angustias aliquis redigitur, ut praesentem, quocunque se vertat, mortem intueatur, ei aliquid condonandum est, etiamsi quadam dubitatione et sollicitudine laboret: neque iniuriae loco habendum, si quibus deberet, non plane confidit. Nam scimus quam sint hominum passiones vehementes, adeo ut sibi non possint dominari qui timore percelluntur. Quare Ionathani exemplum nobis imitandum est: nam videbatur posse conqueri de iniuria sibi facta a Davide, quod ipsi diffideret: sed eam in Davide animi perturbationem animad-

vertit, quae non pateretur ipsum rationi locum dare. Quare movetur Davidis pavore, et aliquid ipsius perturbationi condonat, et pro virili adferre conatur remedium. Hinc mutuo iureiurando confirmatur iterum initum inter ipsos foedus. Ac sane homines natura proni sunt ad illa iuramenta, quum necessitas postulat. Equidem de temerariis iuramentis non loquor, et de rebus vanis et inutilibus leviter factis: sed de iis quae ad res magni momenti adhibentur, quum aliqua subest dubitatio ut homines utantur iureiurando quasi quodam coelitus oblato remedio, ad mutuam tollendam diffidentiam. Hoc igitur quasi fraeno debent homines retineri: nam unde iusiurandum proveniat, satis apparet, nempe a vitiositate quae in utraque parte est. Nam alter diffidentia laborat, quem tamen melius sentire de illo cum quo contrahit, nempe fore fidelem, oportebat. Alterum vero cogitare, unde illa diffidentia proficiscatur, nempe quod se ipsos homines non norint, et ad inconstantiam proclives sint, itaque amicum ferre, et illi quid peccat, condonare. Sed quum suum quisque ius pertinaciter vult tueri, et nemo infirmitati proximi condonare, et effugia hinc inde quaerere, inde fit ut dissolvantur amicitiae. Ergo apparet iuramenta esse ab hominum infirmitate: quam tamen Deus tolerans suum nomen nobis concedit, ut eo tanquam certo pignore nixi, fidem alii aliis praestemus. Nae quum Deus tanta erga nos utatur bonitate, ut nomen suum eo usque demittat ut sit nobis loco pignoris, eo maiore modestia et reverentia nos decet ad iurandum accedere, et dare operam ne Dei nomen temere assumatur. Deum itaque iuramentis praesidere sciamus, ac proinde non permissurum rem tam sanctam et sacram contemni, et in abusum venire. Atque hanc doctrinam referamus ex iis quae de Ionathano dicuntur: nempe renovato iureiurando Davidem confirmasse, et de sua fide certiorem fecisse.

Porro variae hic exprimuntur iurisiurandi illius formulae, quod tertio et quarto Ionathanus repetiit, ratumque fecit suum sermonem, et sese mutuo illi David obstrinxit. Voces enim illae, *Dominus requirat ab inimicis Davidis*, non possunt ad Ionathanum referri, ut tamen fere fit, sed ad Davidem omnino referendae, qui se per illas submittit hostium suorum voluntati, et puniri ab illis orat, nisi fidem Ionathano dictorum servaverit. Occurrit ergo primo loco, formula illa, *Domine, Deus Israel:* quae quoniam interrupta est, quidam haec verba cum sequentibus coniungunt, *Haec faciat Dominus Ionathae et haec addat.* Verum nihil impedit quominus haec verba per se intelligamus: *Dominus Deus in Israel.* Nam in sacris usitatum est, iuramenta non integre semper exprimi nec verbis conceptis explicari, sed per quandam ἀποσιώπησιν pronunciari: quemadmodum plerumque etiam in sermone usitato multi quaedam reticent, neque plene suam mentem aperiunt quod satis intelligatur. Atque hoc in iuramentis usitatum propter ipsorum reverentiam: nam plerumque in illis peccatur ab hominibus audacia et temeritate: quibus Dei nomen adeo vile est ut eo levissime abutantur et tanquam sphaeram volvant, atque iurisiurandi nulla reverentia ducantur: et quasi Deum ipsum provocaturi novas deierationes excogitent, et in omnem impietatem praecipites ruant. Quamobrem quum tam proclives sint homines ad abutendum Dei nomine in levibus iuramentis et deierationibus, scriptura nos iubet iuraturos Dei nomen formidare et coram ipsius maiestate tremere: et idcirco quum iuramentorum formulas describit, velut imperfectas profert, veluti hoc loco quum Ionathanus ait: Dominus Deus Israelis, et nihil amplius adiicit. Quae tamen intelligenti sufficiunt. Nam illis verbis profitetur Deum inter utrumque sedere iudicem: ac proinde se declarat candorem et fidem datam servaturum, cognoscentem sibi cum Deo negotium esse, suumque iudicem fore: vicissimque Davidem ad mutuum officium cohortatur.

Quae vero sequuntur verba, sunt repetitio iurisiurandi qua se cuilibet poenae subiicit si sciens fallat: *Haec*, inquit, *faciat Deus Ionathano et haec addat.* Usitata phrasis in scriptura, qua quod ante dixi magis ac magis cónfirmatur, veteres nimirum in iurando non expressisse integram sententiam, ut quam pretiosum ipsis Dei nomen esset testarentur, quod non nisi summa cum reverentia, sobrietate et humilitate usurpabant. Verba autem illa sunt quaedam imprecatio divinae vindictae, quasi dicat: Dominus de me ultionem sumat, et ne impunitum periurium, si fallo, relinquat, sed me Deus coelitus puniat, et in caput meum ultionem immittat. Atque haec vis est illorum verborum: quae tamen abrupta sunt, et non continent integram sententiam: *Dominus haec faciat Ionathano, et haec addat,* quasi dicat: Me Deus bis terve puniat. Etsi ergo primo adspectu verba videantur levis esse momenti, tamen in se continent imprecationem ultionis divinae adversus eum qui fraudulenter egerit. Atque hoc diligenter observandum, iusiurandum omne continere in se imprecationem: quandoquidem saepe multi iurant, et iuramenti causam ignorant. At si recordarentur iuramentis inesse imprecationem, satis agnoscerent non esse temere Dei nomine abutendum, sed cum timore et reverentia usurpandum; sed metuendam divinam vindictam, quam ipsi sibi sunt imprecati, quum Deum iudicem et vindicem advocarunt. Sane ista magnum pondus apud quosvis habere debent, et a levitate in iurando deterrere, quando-

quidem nomen divinum advocatum, non sinet inulta periuria.

Pergit Ionathanus adiicere novum iusiurandum: *Sic Dominus inter me et te usque in sempiternum*, quo magis ac magis ostendat se alienum esse ab illis omnibus fraudibus et dolis quibus homines plerumque sua periuria tegere consueverunt, pulchre secum agi existimantes, si coram hominibus occultae sunt ipsorum fraudes, de quibus argui non possint, quos tamen oportebat cogitare coram Deo non esse occultas, sed de illis olim reddendam ipsi esse rationem. Idcirco etiam adhiberi solent ab hominibus iuramenta tanquam remedia quaedam, quum res occultae sunt et nullis testibus, nisi Dei nomine advocato, detegi possunt. Verum hodie, proh dolor! quam haec doctrina parum apud homines valet, qui si de rebus occultis iuraverint, non magni faciunt iusiurandum, nisi quibusdam adhibitis ritibus, et testibus praesentibus a notario in acta publica redigantur: atque hic iuramentorum contemptus tantus est ut eos etiam qui se gloriantur fideles pervaserit. At nos contra docet hic locus, periuros licet centies periurium occultarint, non ideo tamen a poena immunes, quod Dei iudicis oculos et vindictam nunquam effugiant, qui pastorum et conventorum arbiter est, et inter contrahentes praesidet. At mirum est eos qui nomine christiano gloriantur adeo stupidos esse ut huius sceleris magnitudinem non agnoscant, quum tamen ipsos ethnicos hac religione videamus fuisse retentos: Deumque hanc omnium animis natura legem inscripsisse, non esse proximo faciendam iniuriam: Deum testem unicum esse sufficientem, licet res omnes creatas periurium lateat. Sane Labanum idololatram fuisse scimus, et rapinis deditum sine fide et aequitate: verum tamen ille palam profitetur, generum alloquens, fore, ut si nullus alius iniurias, si quae filiabus inferatur, ulciscatur, Deus tamen eas vindicet. Unde isti idololatrae hic sensus, nisi a natura? Ethnici sane de iuramentis magnificis verbis loquuti sunt, ut Dei maiestatem magnifacerent. Quare quum homines in iuramentis concipiendis tam leves sint, et tam proni ad divinae maiestatis conceptum, eo maiore cura et studio meditanda est nobis quae hoc loco traditur doctrina, nempe: Dominum inter contrahentes sedere arbitrum et iudicem: ac proinde nulla superesse hominibus effugia, quin coram ipsius iudicio standum sit.

Magnum autem pondus habent illa verba: *In sempiternum*, et non leviter praetereunda. Qui fit enim, obsecro, ut periuri parvi faciant suas deierationes, et malum malo cumulent, nisi quod Deo poenas differente videantur sibi fore immunes? Hinc itaque periuriorum tanta frequentia, impunitatis spe nimirum. Quamobrem haec verba sunt diligenter expendenda: Usque in sempiternum, quibus docemur Deo licet poenas differente ad tempus, tamen rationem olim repetiturum et periuria in medium producturum. Sane quum Deus sit rerum omnium testis, non statim ipso momento et ex tempore in peccatores animadvertit: quod ipsos divina patientia et bonitas diu exspectet, et ad poenitentiam invitet ut reddantur inexcusabiles. Quae quum ita sint, discamus Dei nomen advocantes, non respicere amici aut consanguinei personam, ut periurio factum ipsius aliquod flagitiosum tegamus, sed Deum meminerimus fore et in vita et in morte dictorum omnium iudicem et vindicem, ac licet nulla in his terris periuriarum appareant supplicia, re ipsa tamen experturos olim homines quanti suum nomen fieri Deus volverit, et quo in honore haberi: neque unquam impunita fore tanta flagitia, quantumvis poenas in longum tempus Deus differat. David vero pro se vicissim excipit: *Dominus requirat de manu inimicorum Davidis*, quae verba vehementiam animi ipsius exprimunt: quibus se paratum testatur poenas non tantum quas Deus ipse sua manu voluerit infligere: sed quod ipsi magis ignominiosum fuisset, ab ipsis hostibus ferre. Quasi dicat: Ne me Deus ipse tantum sua manu puniat, sed ipsos improbos homines et flagitiosos adversum me concitet, et illorum ministerio me ulciscatur, et maiore dedecore obruat. Deum enim scimus saepe ad suppliciorum gravitatem adiicere dedecus et ignominiam, ut peccatores magis ac magis humilientur. Multi enim forti animo quaedam adversa ferre parati sunt, modo fortunarum tantum iacturam aliquam faciant aut in corporibus aliquid sine contumelia et ignominia patiantur, quibus dedecus et ignominiam ferre durum est et intolerabile. Hanc igitur ob causam David hoc loco nominatim meminit ultionis divinae per manum inimicorum faciendae. Porro hinc etiam colligendum, Deo nostris hostibus illam in nos potestatem dante, nos officii admoneri, tanquam si sententiam ipse adversum nos ferret. Nam afflictiones quas nobis Deus immittit, si non coniunctae sunt cum dedecore aut ignominia, loco sunt tantum mulctae cuiusdam ab ipso nobis impositae. Sed quum ad afflictiones dedecus accedit et ignominia, Deus ostendit non leves offensas a nobis admissas: sed graviores quas publica ignominia puniri necesse sit in aliorum exemplum. Utilis sane doctrina haec est ex hoc loco nobis eruenda, et in usum nostrum convertenda. Nam fere improbis et flagitiosis hominibus in nos potestatem et dominium exercentibus, indignamur et veluti dentibus frendentes adversus Deum obloquimur et altercamur. Quare Deus hunc improbum in me dominatum habere permittit? cur istis habenas ad me vexandum laxat? Mene perpetuis

calamitatibus exercendum? Istisne autem perpetuo parcendum? In quas plerumque voces erumpimus, quod non veniat nobis in mentem ea quae hic doctrina continetur, nempe Deum nostris hostibus, quicunque tandem illi sint, uti ad suam vindictam exercendam, et quidem ut magis ac magis humiliemur. Nam si propria manu castigare nos dignaretur, paterna illa foret castigatio. Neque enim pater filium castigans eius ignominiam et dedecus quaerit. Itaque Deus hostibus nos affligendi et durius exercendi faciens potestatem, illis utitur tanquam flagris et securibus quibus nos ut iustus iudex contundant et poenas meritas reposcat. Idcirco nos decet sub ipsius manum magis ac magis deiici, et peccatorum sensu sic affici ut pudore suffusi ab illis resiliamus.

Praeter superiora hic nobis expendenda Ionathani fides et obligatio, et illa quidem admiranda. Saulis enim regis erat filius, quorum nomen et familiam nemo tum abolere cogitabat, nisi forte inimici, adversus quos tum bellum gerebat, nempe Philistaei. Nam in universo populo nullum Saul habebat aemulum, nullas privatas inimicitias, nulla odia, quin facile coronam et sceptrum regium retineret. Verumtamen ultro Ionathanus Davidi regium sceptrum defert. Quid ita vero? Nempe regem fore Davidem agnoscit, etsi tum valde afflictum et variis fluctibus agitatum, adeo ut ne ad momentum quidem usquam tutus videretur, quin de vita periclitaretur, ut deinceps videbimus. Davidem ergo licet profugum, et Sauli exosum et infestum, Ionathanus regem agnoscit et fatetur. Quid ita, nisi quod divinas promissiones intuetur, et de illarum certitudine persuasus res invisibiles sibi ante oculos proponit et contemplatur? Sic Noachum videmus diluvium futurum animo concepisse, et reliquis genio indulgentibus, et voluptatibus suis operam dantibus auxie et sollicite arcam viginti et centum annorum spatio struxisse. Quamobrem? Apostolus ipse rationem docet, nempe vidisse illum fide quod nondum exstabat, et de Dei promissione fuisse persuasum. Idem ergo nobis hic de Ionathano sentiendum, qui licet Davidis statum videat tunc miserrimum et abiectissimum. non desinit tamen illum ut regem agnoscere et cum illo pacisci. Nempe ad ipsius aures venerat Dei promissio facta Davidi: et noverat comminationem Domini adversus Saulem patrem per Samuelis ministerium, fore nimirum ut Deus alium successorem Sauli quaereret populo suo praeficiendum. Quas Domini minas Ionathanus sic excepit, ut de Dei promissione Davidi facta certior factus, non dubitet quin sit illam Deus perfecturus, licet tunc temporis hominum iudicio David esset ab ea remotissimus et alienissimus. Qua in re Ionathani virtus est maxime conspicua, quandoquidem ad ipsum regia successio pertinebat. Nam quid de Davide sibi poterat polliceri? Nonne regia dignitas quam illi procurat, cum ipsius detrimento coniuncta erat ad quem successio spectabat? Nam homines scimus suis commodis studere, et vehementer indignari si quid ipsis proponatur damnosum et detrimentosum: et nulla tam arcta esse amicitiae vincula, quae non facile abrumpant, si detrimentum adferat. Verum Ionathanus credit quod antea audivit, Deum velle Davidem regnare, et ab ipso fuisse designatum et electum regem Israeli praeficiendum. Patrem suum seque etiam divino mandato novit de regia dignitate deiiciendum, et Davidi subiiciendum. Hinc admonemur fidem non esse tantum de iis quae nobis grata et utilia sunt: sed etiam de adversis, quia fit ut si Deus nos saepe contra exspectationem et opinionem excipiat: et incidant rerum mutationes difficiles, et nostris affectibus repugnantes, patienter tamen ferendas et amplectendas sciamus. Idcirco Ionathani laudabilior virtus apparet, quo magis placide acquievit Domini decreto de familia Saulis deiicienda, et de Davide attollendo, et in regiam dignitatem evehendo. Rara sane fides: rara in terris virtus. Nam incredibile videretur Davidem a Ionathano sic redamatum, ut ad regium sceptrum olim occupandum ab ipso iuvaretur. Cur non enim hominem e vivis auferebat, quem in sua potestate habebat? Verumenimvero contra libenter se ipsi cum omni modestia et humilitate subiicit. Hinc igitur discamus nulla re nos impediri debere quominus Dei verbum plena et indubitata fide recipiamus, et in eo gloriemur, licet non sine detrimento nostro impleri posse videatur. Nam fere sumus honorum avidiores, et nimium delicati, et Dei manum ferre non possumus, nisi quatenus nostris cupiditatibus indulget: hinc illa in nobis naturalis incredulitas, hinc obmurmurationes adversus Deum, cuius praesentiam in verbo ipsius contemplari non didicimus. Quamobrem ut certa fide promissiones divinas recipiamus, et sine repugnantia veritatem eius amplectamur, omnem arrogantiam et de nobis opinionem abiicere discamus: ad patientiam nos exerceamus: nostris commodis studere desinamus: Deoque nos totos permittamus, et secundum ipsius voluntatem nos regi feramus, adeo ut licet variis exerceamur calamitatibus, nostraque obedientia variis modis exploretur, ne tamen indignemur, neque variis cogitationibus uramur; quandoquidem nos ea conditione in hoc mundo collocatos esse a Domino, ut istis calamitatibus exerceamur, scire debemus, et Domini voluntati acquiescere.

Atque de istis satis quae deinceps adhuc pluribus erunt explicanda. Quae vero de Ionathano diximus, apparent ex verbis illis: *Et dimittam te, et vadas in pace, et sit Dominus tecum, sicut fuit*

cum patre meo. Quibus primum *Pacis* verbis, Davidi fausta omnia precatur, licet sibi ipsi detrimentosa videantur hominum opinione. Et quidem sequentia verba: *Et sit Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo,* magis adhuc illud exprimunt. Nam illis videtur omnino Davidi cedere dignitatem regiam, non coactus: sed ultro, quoniam eam esse Domini voluntatem persuasum habet. Davidi cedit regiae dignitatis omne ius, quod Saulis familia repetere posse videbatur: quasi diceret: Deus per Samuelem patefecit se patri meo regnum abrogaturum, en ego volens Domini decretum admitto, patri meo abrogetur imperium, mihi ipsius successori, toti denique familiae: tu David regnato, tu gratiam Domini in familiam nostram antea collatam solus obtineto. Ex quibus satis apparet manifeste quod paulo ante attigi, nempe Ionathanum se ipsum non respexisse: sed a Dei voluntate totum dependisse eidemque permisisse se, ut de ipso Deus statueret quod aequum et iustum iudicaret. Quin et ulterius ingreditur, quum ait, *sive ego vixero, sive mortuus fuero, misericordia utere erga meam familiam.* Quibus verbis Ionathanus primum Davidem precatur, ut si superstes fuerit ipse, David ipsius misereatur: sin vero Deus ipsum e vivis excedere voluerit, fidem tamen erga totam suam domum et familiam retineat. Atque istis conditionibus Ionathanus et David amicitiam inter se iurarunt. In quibus ipsius fidei manifestum testimonium apparet, quum Davidem rogat ut sui et suorum misereatur: quandoquidem tunc nullum erat apparens indicium Davidem regnaturum. Verumtamen licet Ionathanus omnia videat contraria, nihilominus persuasum habet fore ut Deus stet promissis, et praeter omnium exspectationem impleat. Atque haec in animis nostris regula generalis debet inhaerere, nos oportere, ut verbo Dei fidamus, et in eo conquiescamus, oculos ab iis omnibus avertere quae extrinsecus apparent. Nam si Dei promissiones ex iis metiri vellemus quae in oculos incurrunt: certum est non modo non confirmatum iri fidem nostram, sed potius labefactandam et avertendam a divinis promissis. Quamobrem animis infigenda haec doctrina est, nempe summopere cavendum ne fides nostra vacillet, quum videbimur operam lusisse in Deo sperantes, quod re ipsa sit patefacturus eos qui ipsum in veritate invocant nunquam sua spe frustrari. Maxime vero ista pertinent ad Domini nostri Iesu Christi regnum cuius David fuit figura. Quemadmodum enim David licet regiam dignitatem adeptus, multis et variis calamitatibus fuit afflictus, et multis oppressionibus et ignominiae expositus, ut pluribus deinceps videbimus: ita Domini Iesu Christi regnum saepe videmus hominum pedibus veluti conculcari, et in eum venire contemptum, ut prorsus abolendum videatur, et perpetua oblivione obruendum. Sane Christus ipse in persona sua non patitur, quemadmodum quum in terris versaretur: verumtamen licet in Dei patris gloriam evectus, et in aeternas sedes receptus sit, regnum ipsius quod in his terris colligit tam debile et tam infirmum videtur, ut vix nobis polliceri audeamus certo ipsius in incertis rebus auxilium: nisi in Dei promissiones respiciamus, et fidem nostram in ipsis reponamus. Hoc si animis nostris altius insederit, latronem illum conversum imitabimur, qui tam excellentem confessionem edidit, ut multorum martyrum fidem longe superet. Neque vero pudere nos debet latroni illi adiungi, qui non modo Petrum et reliquos apostolos, sed omnes creaturas superavit. Is enim Dominum nostrum Iesum Christum in cruce pendentem intuebatur, cui tantum supererat ut ultimum spiritum duceret, et summam videbat nonmodo ignominiam ipsius coram hominibus, sed etiam maledictionem coram Deo, cui obnoxius in ligno pendens lege Dei declarabatur, et tamen ad ipsum conversus ait: *Obsecro memor esto mei quum in regnum tuum veneris.* Ubi vero Christi regnum investigat, cuius nullum erat indicium? Nae si ex suo sensu illud aestimasset, licet in ipsa Dei lege totam aetatem consumpsisset, non potuisset tam excellenti fide Dominum profiteri. At miseram ille vitam egerat, et instar ferri grassatus fuerat, momento vero Dominum nostrum Iesum Christum agnoscit regem et servatorem, quasi coelos ipsos penetrasset eiusque perfectionem in iis didicisset, licet eum e ligno pendentem, et infelicem ac maledictioni obnoxium corporeis oculis intueretur. Nos itaque conformitatem et similitudinem istam sedulo intueamur et meditemur regni davidici, et Domini nostri Iesu Christi, in quo est figurarum omnium impletio et complementum. Ac si Ionathanus afflicto et iacenti Davidi supplex factus est, rogavitque ut misericordiam exerceret erga se et familiam, quum in regiam dignitatem venisset, nos confidenter ad Christum Dei filium Dominum nostrum in gloriam suam receptum accedamus, et in ipso fiduciam omnem nostram collocemus, minime dubitantes quin nos in suam tutelam et clientelam receptos, ipse qui nostram salutem perfecit, benigne respiciat, nostrique misereatur, si in ipso gaudium omne nostrum collocaverimus: et in suum foedus receptos tueatur, et in finem usque Dei patris sui erga nos misericordias continuet.

Et de Ionathani deprecatione hactenus, in qua tamen adhuc observanda vox illa: *Misericordia Domini,* cuius hic sensus esse potest, quasi Ionathanus Deum precaretur, ut bonitatem suam erga se exerceret: sed illam praestat ad iusiurandum referre, quasi Davidem obtestetur, et ad misericordiam flectat per iuramentum Dei nomine conceptum: ut pergat illum

precari uti fidem datam servet. Interim observandum ipsum implorare Davidis misericordiam, quae tamen a Deo sit: et contra declarare Davidem aliquid crudeliter et perfidiose facientem sibi aut suis Dei manum neqnaquam effugiturum, sed olim ipsi poenas daturum. Ingens sane virtus et fides Ionathani ex istis conspicitur, qui se in Davidis gratiam ultro in tantum discrimen coniicit: nam quae hic notantur circumstantiae non sunt leviter praetereundae, quod nullus appareat cui possit tuto fidere, et sine testibus solus Davidi suum arcanum et mentem aperire, non sine summo periculo et discrimine mortis audeat. Atqui non metus patris, non periculorum magnitudo ab officio deterruit, quin in amicitia Davidis perseveret. Nae si ad aures Saulis ista pervenissent, magno illi constitisset: nam ante vidimus quam severe erga ipsum se in re levi pater gessisset, quum Ionathanus ex hostium strage defessus et fame deficiens parum mellis gustasset, ignarus iurisiurandi quo populum pater adstrinxerat, tum Saul ait: Morieris Ionathane. Hunc patris animum et furorem Ionathanus cognoscens certo habet persuasum se in apertum mortis discrimen venturum, si ad patris aures vel levissimus rumor de contracto cum Davide foedere venerit, fore crimen irremissibile. Sed ille nihilominus officii sui partes non deserit. Hinc fit conspicuum eos qui verbo Dei fidem certam adhibeat audaciores fieri in Domini mandatis exsequendis: et idcirco legimus in sacris verbi divini esse proprium genua labantia confirmare et brachia et manus solutas et fractas corroborare. Ac sane certum est nos propria virtute nitentes ad omne bonum opus inutiles fore, et ne digitum quidem naturali vi posse movere: sed quantumvis infirmae sint nostrae vires, si Dei verbum intueamur, et ad nostram eruditionem usurpemus, manibus et brachiis ita confirmabimur, ut quodvis adire periculum parati simus quum necessitas postulabit. Ionathani exemplum imitati, quem nulla periculi imminentis apprehensio, nullum vitae discrimen ab officio deterruit, quandoquidem re ipsa cognoverat Domini voluntatem esse ut David eveheretur: et certum est singulari amicitia Davidem fuisse complexum, immo plus quam humana: vix enim amici qui sunt in gradu superiore sese subditis et inferioribus subiicient: non ita inter se pacisci solent homines. Quamobrem quidquid hic a Ionathano gestum est, agnoscamus a cognitione divinae voluntatis de Davidis erigendo sceptro manasse: quo fraeno suas cupiditates cohibuit, et officio functus est amici fidelis, etiam cum vitae discrimine. Quid ad haec quaeso, dicturi sunt hodie multi evangelii scilicet zelatores, qui tamen in sua ignavia desident, et Deo ad opus illos vocante resiliunt? Videntur illi speciosum praetextum habere, et officio pulchre defuncti, si se ipsis haec vel illa pericula obiiciant, et mortis discrimina, quae nulla ratione vitari possint. Sic solent homines manus suas abluere, ne Deo vocanti respondeant, si quod periculum immineat, quos tamen promissionibus divinis animari magis oportebat. Contra Ionathanus: qui novit quidem dignitatem sibi quantum obtinebat abrogandam, ut David extolleretur: sed nihilominus officio veri amici vel vitae suae periculo fungi voluit. Nae poterat ille quidem se apud Davidem et alios excusare: et profiteri sibi ex animo dolere quod miser ille innocens sic affligatur: sed quorsum propter ipsum se in vitae discrimen coniiceret? Accedebat alia speciosior excusatio: Quare ego in alieni gratiam adversus patrem coniurarem, et coronam regiam illi detraherem? quaenam inde ad me reditura esset utilitas? Verum ille semel istas imaginationes abrumpit, et omnibus iis viam praescindit, quibus ab officio poterat avocari: et statuit etiam vitae suae dispendio non nisi re perfecta conquiescendum. Sane hodie non agitur de mortali quodam homine in cuius gratiam vitae periculum sit subeundum: sed de Domini nostri Iesu Christi filii Dei gloria, ad quam amplificandam quosvis cruciatus ferre nos oportet. Is enim est, ut ait apostolus Paulus, qui mortuus est et resurrexit, ut vivis et mortuis dominetur. Aequum igitur est nos pro ipsius cultu et glorificatione vitam profundere, oculos ab omnibus terriculamentis avertentes. Quamobrem tanti facere discamus cultum et reverentiam quam Deo et Domino nostro Iesu Christo debemus, et fidei nostrae sacrificium quod postulat, ut licet millies centies vitam profusuri, nunquam ab officio vel tantillum recedamus. Nam alioqui minime dubitandum quin ultimo die Ionathanus adversum nos exsurgat, et reos coram Domino peragat, qui Davidis causa nullum discrimen refugit, a quo tamen erat dignitate quam obtinebat, privandus, et potissimum autoritate regia, quae illi successione debebatur. At Dominus noster Iesus Christus nos non expulit nostra dignitate aliqua, maior et potentior factus nostro detrimento: sed contra supra coelos evectus nobis similis factus est, sua bona nobis ipsum ut decet colentibus communicaturus. Quanta igitur nostra erit nequitia, quanta perfidia, nisi in ipsius gratiam faciamus quae Ionathanus in Davidis? Et nisi ardenti studio ipsum quocunque duxerit et vocaverit sequi parati fuerimus? Ionathanus ut mortali datam fidem servaret, nullum discrimen refugit, nos-ne adeo ignavos ut in filii Dei gratiam, mortis periculum adire non audeamus? Nae quanto distat intervallo veritas a figura, eo magis coram Deo inexcusabiles erimus. Nam unde quaeso, tam vehementi amicitiae vinculo Davidi Ionathanus iunctus fuit, ut propriorum commodorum, et vitae oblitus Davidi afflicto ferret opem, nisi ex intuitu

divinarum promissionum, et spe in Dominum nostrum Iesum Christum, cuius David erat figura? Iam vero praeterierunt tenebrae, et non amplius locus est umbris illis et figuris: sed Dominus noster Iesus Christus, qui certa lux est et iustitia, nos supra res omnes creatas attollit, quum ea gratia dignatur, ut testes suae gloriae producat, et verbo suo autoritatem conciliet. Nosne ergo segniores et ignaviores Ionathano praebebimus, qui veritatem habemus cuius ille tantum habebat figuram? Nonne metuendum ne tantam ignaviam Deus summo iure ulciscatur, et duplici dedecore involvamur, quum horrendam condemnationem accipiemus ante tribunal Dei in filii ipsius persona?

Denique tandem expressis iureiurando foederis et amicitiae conditionibus Ionathanus rationem, quam in certiore faciendo Davide de patris voluntate sequuturus sit, aperit, nempe, se die novilunii, quo vacua erit Davidis sessio, observaturum patris erga ipsum voluntatem, et de eadem, signo aliquo, de quo inter ipsos convenit, certiorem facturum. Nam, ut ante diximus, nemo se Davidis amicum audebat profiteri, ne de vita periclitaretur. Quantis igitur undique premeretur Ionathanus angustiis apparet, et tamen servandi Davidem invenit rationem. Quo docemur Deum indubitate nobis consilium in rebus dubiis et angustis suppeditaturum ad quaelibet vitanda pericula, nisi socordia nimia turpi et ignavia laboremus. Nam ubi vel minimum impedimentum occurrit, repentino metu sic occupamur, ut in Deum fiduciam reponere non recordemur, et in res praesentes et ante oculos obversantes magis intenti simus. Quid enim, dicimus, fiet nobis si omnibus remediis destituimur? At si sincero affectu, et vera fide in Dei verbum et praeceptum respiciamus, certum est ipsum nobis satis consilii et prudentiae ad nos adversus hostes quoslibet defendendos, quum ita necessitas postulabit, suppeditaturum: et qua vix apparebat angustus exitus, latam viam et facilem redditurum. Ionathanus queri profecto poterat nullum sibi fidum occurrere ministrum, cui committeret ea quibus David certior fieret de Saulis voluntate, ac se proinde excusare, fore nimirum ut si ipse ad Davidem egrederetur, et mutuum ipsius cum Davide colloquium pater animadverteret, capite plecteretur: verumtamen iubet certo loco Davidem subsistere, et sic omnia disponit, ut res plane ludicras hic geri dixeris. *Tu sedebis*, inquit, *ad lapidem cui nomen est Esel, et ibi latebis donec perfectum sit signum de quo convenimus.* Quidam lapidem illum interpretantur fuisse signum collocatum ad iter viatoribus monstrandum. Alii terminum fuisse putant, distinguendis et separandis haereditatibus positum. Sed existimo fuisse certam quandam specum, in qua David latere sic potuerit, ut praetereuntes intelligere posset, ipse vero ab illis non videri. Ionathanus igitur illum ibi iubet latere, et in tertium usque diem novilunii signum exspectare, quo certiorem illum faciat de paterna voluntate in ipsum, et indicet sitne venturus, an non. Ex quibus apparet quod ante docuimus, Ionathanum Davidis vitam suae pactulisse: quod sciret Deum velle ipsum attollere, et in regiam dignitatem efferre: quae persuasio de divina voluntate in ipsius animo tam alte defixa est, ut nunquam vacillarit, neque unquam in blasphemas ullas adversus Deum voces eruperit: sed contra fortiter omnibus tentationibus restiterit, quibus impediri poterat, ne se coram Davide humiliaret. Hoc nos decet exemplum imitari, et eo diligentius Deum precari, ut nobis animum et vires sufficiat, ut quum imminentia pericula conspiciemus, nunquam ita terreamur, quin ad ipsum et auxilium ipsius, semper confugiamus. Quod si nostris animis haeserit, certum est Deum dona donis cumulaturum: et quum vires dederit ad officium faciendum, etiam viam qua ex periculis evadamus aperturum, ut nihil tam arduum sit et difficile, quod non facile superemus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXVI.

24. *Absconditus est ergo David in agro, et venerunt calendae, et sedit rex ad comedendum panem.* 25. *Quumque sedisset rex super cathedram suam, secundum consuetudinem, quae erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, et sedit Abner ex latere Saul, vacuusque apparuit locus David.* 26. *Et non est loquutus Saul quidquam in die illa: cogitabat enim quod forte evenisset ei ut non esset mundus, nec purificatus.* 27. *Quumque illuxisset dies secunda post calendas, rursus apparuit locus vacuus David. Dixitque Saul ad Ionathan filium suum: Cur non venit filius Isai nec heri, nec hodie ad vescendum.* 28. 29. *Responditque Ionathas Sauli: Rogavit me obnixe ut iret in Bethlehem. Et ait: Dimitte me: quoniam sacrificium solenne est in civitate, unus de fratribus meis accersivit me: nunc ergo si inveni gratiam in oculis tuis, vadam cito, et videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis.* 30. *Iratus autem Saul adversus Ionathan, dixit ei: Fili mulieris virum ultro rapientis, numquid ignoro quia diligis filium Isai in confusionem tuam, et in confusionem ignominiosae matris tuae?* 31. *Omnibus enim diebus quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum: Itaque iam nunc mitte, et adduc eum ad me, quia filius mortis*

est. 32. *Respondens autem Ionathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? quid fecit?* 33. *Et arripuit Saul lanceam ut percuteret eum. Et intellexit Ionathas quod definitum esset a patre suo ut interficeret David.* 34. *Surrexit ergo Ionathas a mensa in ira furoris, et non comedit in die calendarum secunda panem. Contristatus enim est super David eo quod confudisset eum pater suus.* 35. *Quumque illuxisset mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitum David et puer parvulus cum eo.* 36. *Et ait ad puerum suum: Vade, et affer mihi sagittas quas ego iacio. Quumque puer cucurrisset, iecit aliam sagittam trans puerum.* 37. *Venit itaque puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas, et clamavit Ionathas post tergum pueri, et ait: Ecce tibi est sagitta porro ultra te.* 38. *Clamavitque iterum Ionathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit autem puer Ionathae sagittas, et attulit ad dominum suum.* 39. *Et quid ageretur penitus ignorabat, tantummodo enim Ionathas et David rem noverant.* 40. *Dedit ergo Ionathas arma sua puero, et dixit ei: Vade, et defer in civitatem.* 41. *Quumque abiisset puer, surrexit David de loco qui vergebat ad austrum, et cadens pronus in terram, adoravit tertio: et osculantes se alterutrum, fleverunt pariter, David autem amplius.* 42. *Dixit ergo Ionathas ad David: Vade in pace: quaecunque iuravimus ambo in nomine Domini, dicentes, Dominus sit inter me et te, et inter semen tuum, et semen meum usque in sempiternum. Et surrexit David, et abiit: sed et Ionathas ingressus est civitatem.*

Ionathani fides singularis erga Davidem nobis hic in primis est consideranda, et ingens periculum quod ipsius gratia subiit: et vicissim gravis Davidis tentatio adversus quam diu luctari ipsum oportuit, quum nullum aliud ipsi superesset salutis remedium nisi in fuga extra Iudaeam. Hic vero in primis expendamus quae de Saule dicuntur, nempe quum primo die festi assedisset, et vacuus locus Davidis esset, nullam ipsius fecisse mentionem, quod Davidem cogitaret aliqua legitima occasione festo non interesse, puta quod non esset mundus, nec purificatus, quae legitima fuisset excusatio. Quidam aliter interpretantur, quasi Saul cogitaverit aliquem casum incidisse Davidi. Malim casum simpliciter intelligere de immunditia illa legali, quod se purificandi otium non habuisset. Porro multas fuisse olim in lege pollutionum species cuivis notum est. Nam etsi pollutus quispiam aliqua immunditie domi poterat edere et bibere, non licebat ipsi tamen ad solenne convivium cui sacrificium adiungebatur, accedere: ne rem Domino sanctam profanaret. Quae caeremoniae fuerunt a Deo praescriptae, ut ostenderet se in omnibus ipsum invocantibus puritatem requirere. Nam, ut ait Paulus: Quisquis Dei nomen invocat ab omni iniquitate abstineat: et alio loco: Abstineamus a pollutionibus, et quisque vas suum in omni puritate possideat, tanquam Deo deditus et consecratus. Nos vero iam ab omnibus istis caeremoniis Christi beneficio sumus quidem immunes, sed earum tamen substantia et veritas retinenda. Ac proinde si sub lege, qui vel morti hominis praesens fuerat, vel cadaver attigerat, polluebatur, nunc cognoscamus nos immundos coram Deo fore, et reos malitiae et iniquitatis, nisi animo et corpore ipsi dediti et consecrati in ipsius obedientia perseveremus, et cupiditatibus omnibus pravis et impuris abstineamus. Atque hic fuit legalium omnium caeremoniarum finis et usus. In primis vero est observandum non licuisse homini sic polluto ad sacrificia accedere, a quibus arcebatur. Ut Deus eo signo declararet, quod nos etiam alio loco praeclare Paulus docet, quum ait, nullam esse communionem luci cum tenebris, nullam concordiam Christo cum Belial, id est nullam esse coniunctionem Christo omnis puritatis fonti, cum pollutionibus et peccatis quibus sordescimus et inquinamur. Exempli gratia, sacrosanctam coenam hodie accessuros cavere diligenter oportet ne suas sordes adferant, quibus tam sancta res profanetur, puta sacrum testimonium et pignus nostrae communionis cum corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi. Saul itaque existimans Davidem abesse propter talem aliquam legalem impuritatem, nullam fecit eius mentionem, ne si pollutum advocaret dedecore afficere velle videretur: sed in posterum diem distulit quo non esse amplius huic excusationi locum sciebat. Nam qui sic polluebatur, tantum viginti quatuor horarum spatio pollutus erat, et deinde purificabatur externo aquae lavacro: minime quidem quod pollutam et impuram animam aquae levis adspersio mundaret: sed ut peccatores agnoscerent se opus habere praescripta a Deo purgatione. Hoc vero tempore, quum legales illae umbrae et caeremoniae sint abolitae, non tenemur amplius illarum observatione: quare papistarum intolerabilis est inimica illa lustralis aquae veneratio: quae in ipsius Dei contumeliam cedit, et omnis religionis alia adulteratio est, quoniam iudaismum sapit, tales ablutiones in christianismum invehere. Nam scire debemus nos non posse purificari, nisi Deo nos interius lavante, cuius lavationis externum testimonium habemus in baptismo: et novimus omnem nostram puritatem in sanguine Domini nostri Iesu Christi esse positam. Sed alia fuit temporum priscorum ratio, quibus certis ceremoniis et lavationibus populus Israelis adstringebatur.

Idcirco igitur Saul postridie novilunii Davidem requirit: quem Ionathanus ut promiserat excusavit, ivisse nimirum Bethlehemam usque natale solum ad sacrificium annuum domesticum. Tum vero

Saul in Ionathanum insurrexit, graviterque primum increpuit eum: vocans filium mulieris iniquae: quasi aliquis aliquem a se facessere iubens, diceret: Facesse hinc, fili scorti. Videte hominis infamiam qui filium non contentus contumelia affecisse, in matrem etiam ipsius est iniurius: quae fortasse ex vivis excesserat: aut adhuc vivebat: sed utut sit, cur in eam fertur eius iracundia? Fanaticum et insanum hominem merito dicemus, qui uxorem hic rebellionis accusat. Sed qua in parte peccaverat illa contra maritum? an deprehenderat illam cum filio adversum ipsum conspirantem? Nam esto, Ionathanus sit reus alicuius facti, quid illud ad matrem innocentem? Quamobrem igitur illi Saul irascitur? Hinc agnoscamus quam violenti sint affectus nostri quum ipsis habenas laxiores permittimus. Ira, inquit ille, furor est brevis. Quemadmodum enim homo insanus nullum habet rationis neque aequitatis sensum: sed modo hunc caedit, modo illum mordet, modo sibi ipsi vim infert: sic ira percitus nihil differt ab insano et frenetico, nisi quod vehemens illa passio cito transit, sed et ab insania et frenesi ad se homo fanaticus vix revertitur. Sed iram et aliam similem passionem certum est sensum omnem rationis iis adimere qui ab illa possidentur, adeo ut nihil moderatum sapiant. Sua sane cuique poena sufficit: si Ionathanus igitur peccavisset, quare matrem ipsius Saul dedecore et ignominia afficit? Sed Saul in iram et furorem versus est prorsus excaecatus. Et iam supra audivimus ipsum in sensum reprobum a Deo fuisse coniectum, et a malo spiritu Domini vexatum; quod hoc loco iam re ipsa demonstratur. Sed unde fiebat ut Saul sensum omnem rationis amitteret, nisi quod diabolica malitia in Davidem ferebatur, et adversus ipsum aestuabat? Quare quo licentiosius adversus ipsum fertur, eo gravius inflammatur, adeo quidem ut omnem humanitatem exuat, et propriis visceribus non parcat. An non enim in ipsum redundabat uxoris dedecus, quam in iracundia sua vocat, inquam, rebellem et perversam, licet illa non peccasset adversus ipsum? Ergone simus Saul satis*, qui in procerum suorum coetu uxorem et proprium sanguinem sine causa criminatur et ignominia afficit? Ex quo apparet quantopere malitia propria fuerit excaecatus. Sed hinc vicissim longe fit illustrior Ionathani fides in Davidis amicitia, et in iis perficiendis quae ipsi erat pollicitus. Nam etsi patris iracundiam et crudelitatem sentiret, sese tamen audet opponere, et licet praesentissimum periculum videat, ut paulo post videbimus, ferre non potest ut Davidis innocentia sic opprimatur. Itaque excipit: *Quid ille vero fecit?* Quid ille morte dignum commeruit, ut illum morti addicas? Quale ipsius est peccatum? Quibus Ionathani verbis magis irritatus pater in filium insurrexit, et trucidare conatus est. Ex hoc igitur exemplo apparet quale sit bonorum omnium officium, nempe veritatem et aequitatem pro virili tueri: ac eorum praesertim qui ad rerum gubernacula sedent, quos plerumque contingit sua autoritate abuti ad tyrannidem. Nac si quis ex rerum externa facie iudicium ferat, videbitur Ionathanus non leviter peccasse, quandoquidem rex ipse mortis sententiam adversus Davidem tulerat, cui nefas erat contradicere. Sane ita est: sed Ionathanus noverat iustitiae nomen inanem tantum esse larvam, qua plerumque abuti solent qui suis cupiditatibus abripiuntur. Nam si centies aliquis ad mortem iudicis sententia condemnetur, non tamen facta diligenti inquisitione iuris et aequi, an ideo merito dicemus ad mortem trahi innocentem, quod iudicis sententia damnatus sit. Hoc videbat Ionathanus, quamobrem non veretur se patri regi licet opponere, et afflicti Davidis causam agere et tueri. Quaerit itaque Ionathanus, qua in re David peccaverit. Atque hoc est observatione dignum, nempe omnium fidelium officium esse ut Dei procuratores et patroni sint, quotiescunque veritatem et iustitiam improborum iudiciis opprimi vident, et innocentes iniuste affligi: tantumque abesse debere ut in illud iudicium consentiant, ut contra pro virili causam illorum agere, et se illis socios addere ex officio debeant. Nam etsi iniquitates improborum minime conscii sint, tamen si dissimulando quod impium est fieri permiserint, certum est eos coram Deo desertae bonae causae reos esse, et derelicti officii ad quod a Deo vocabantur.

Et de Ionathano hactenus; consideranda deinceps Saulis adversus Ionathanum verba contumeliosa: *Numquid ignoro, quia diligis filium Isai in confusionem tuam, et in confusionem ignominiosae matris tuae? Omnibus enim diebus quibus filius Isai vixerit super terram non stabilieris tu, neque regnum tuum.* Quod conspirasse Ionathanum dicit in confusionem ignominiosae matris, non est intelligendum cum multis quasi spurius fuerit, et mater ipsius adultera, quod Saulem regem et patrem videretur non revereri: sed potius ex usu communi dictum existimandum, ut ex aliis multis locis similibus apparet, filium sapientem patri decus et gloriam, sed stultum et perditum ac dissolutum matri dedecus et ignominiam afferre. Quid ita vero? Nempe, quod matres peculiari quodam affectu sint erga filios indulgentiores et nimio amore excaecatae maritos etiam saepe fraudant et emungunt ab illis pecuniam quam filiis tradant ad luxuriam atque nequitiam: et omnia ipsorum vitia tegant: denique tam stulto amore illos prosequantur, ut ad quamvis nequitiam illis indulgeant: et non stet per eas quin

*) *Textus corruptus videtur.*

filii saepe ad furcas rapiantur. Idcirco igitur scriptura dicit filium perditum, nequam, et luxuriosum matri fore dedecori, ut ostendat stultam matrem dedecoro et ignominia afficiendam, quum in filii vitia nimium indulserit, et hac indulgentia depravatus in quaelibet vitia proruperit. Hoc itaque sensu dicitur hic Ionathanus a Saule conspirasse in confusionem matris, cuius etiam ignominiam ait in totam reliquam domum et familiam redundaturam. Sed quo iure, quaeso, Saul ista filio exprobrat? Quoniam David rex futurus est. Sed quis obsecro Davidem regem designavit? Nae ipse non ambivit, non prensavit istam dignitatem, non malis artibus quaesivit: sola Dei voluntas, solum ipsius hic decretum intervenit a Samuele patefactum. Itaque Saul ideo tantum Davidem persequitur, ut ex supradictis apparet, ut Dei decretum de ipso, si possit, aboleat. Atqui non cum mortali res ipsi erat: sed cum vivente Deo: quem de solio detrahere velle Saul videbatur: verumtamen illa fuit insani istius mens. Cuius insaniae vel istud esto sufficiens testimonium, quod filium alloquens ait: *Omnibus diebus quibus filius Isai vixerit super terram, non poteris* etc. Nam licet mortuum nonne poterat Deus suscitare, regemque constituere. quandoquidem de eo in regiam dignitatem evehendo decretum irrevocabile fecerat? Hanc Dei potentiam in nostram consolationem usurpemus. Nam qui mundum de nihilo creavit, certo potest nobis mortuis vitam restituere, et beatos in aeternum facere, locumque suis promissis invenire. Huius fidei exemplar Abrahamum Apostolus nobis intuendum proponit, cuius insignem fidem ex eo commendat, quod quum a Deo iussus esset filium unicum suum sacrificare, vehementer commoveri et indignari potuerit, quandoquidem promissiones acceperat de salute pretium perficienda in eo qui ex Isaaci semine nasceretur, et gravissima fuerit illa tentatio, spe sua frustrari, Deo illi quod ante dederat eripiente, et promissionum suarum abolitionem re ipsa demonstrante. Quam gravem illam fuisse putamus tentationem, qua videbatur Abrahamus in summam confusionem ex promissionum divinarum abolitione venire? Sed ille fide plenus longe procul oculorum aciem direxit, in Dei virtute, potentia et bonitate fiduciam omnem reponens, et persuasus, Deum, etsi moriatur Isaacus et in holocaustum Deo offeratur, posse tamen sibi ex illius cineribus filium suscitare. Quare Saulem oportebat etiam hoc in suam mentem inducere, Deum Davidi promissum regnum superatis omnibus impedimentis daturum, et licet a se David interficeretur, Deum tamen nihilominus suis decretis viam patefacturum, suamque potentiam demonstraturum. Sed in Saule conspicuum est quo furore, et qua vesania increduli adversus ipsum Deum insurgant, ut prorsus rationis expertes videantur. Nae si quis quaerat ex ipsis, sperentne se adversus Deum insurgentes, rem ad exitum perducturos, certum est illos re apud se diligentius pensata horrore attonitos expavefactum iri, si in cogitationem ipsis Dei maiestas et potentia venerint. At nihilominus quod horrent faciunt, nempe quod sint fanatici homines et adversus quem insurgant, non cogitent, neque in mentem illis Dei potentiae consideratio veniat. Hinc ille furor, quo adversus ipsum Deum efferri non verentur. Ita Saul furibundus solam Davidis mortem cogitat, et modo rem perfecerit fausta sibi omnia pollicetur. Atqui Deus illum regnaturum iam ante praedixerat. Sed aliquod aliud Sauli debuerat etiam in mentem venire, nempe, hominum vitam in Dei manu esse positam. Nam etsi latrones saepe multis vitam eripiunt, non tamen in ipsorum arbitrio et voluntate vita nostra posita est: sed tantum quod Deum permittit efficiunt. Qui ergo nos in hoc mundo collocavit potestatem ex eodem nos revocandi quum libuerit sibi reservavit. Quandoquidem ergo vita nostra est in Dei tutela et patrocinio, quomodo Saul Davidem ad mortem persequebatur, qui non ignorabat Deum non inultam illam temeritatem et arrogantiam relicturum? Sed ea fuit hominis insania. Denique apparet homines suis passionibus excaecatos, non cogitare se Deum habere adversarium, et potentiae ipsius non meminisse: sed tanquam ludicram et inanem ducere: ac ipsi Deo resistere tanquam si coelum et terram haberent in sua potestate. Sed et alia insuper hic doctrina est observanda, quanta pestis sit invidia, et praesertim quae fertur in eos quos Deus nobis praeesse voluit, et in summam dignitatem extulit. Huius mali fons ambitio, ex qua invidia nascitur; et dignitatum ac imperiorum et honorum contemptus et violatio. Idcirco Paulus mutuam inter nos concordiam et fraternitatem commendans, ab hac tanquam malorum omnium radice orditur: *Nihil*, inquit, *inter vos fiat ex vana et inani gloria.* Certum enim est hoc vitio infectos, etiam invidia et livore laboraturos, et ubicunque Dei dona fuerint conspicua iis magis disrumpendos, et Dei donis urendos, quibus proximos ornatos intuiti fuerint. Inde vero contentiones oriri Paulus adiicit, et homines extra rationis terminos ferri, immo omnem humanitatem exuere. Discamus itaque in sua quisque vocatione incedere, concordiam et amicitiam foventes. Damnosam ambitionem procul a nobis abiiciamus, omnemque dominandi cupiditatem, iis quae nobis Deus largitur contenti, ac coram ipso sic deiiciamur, ut cum omni timore et humilitate ipsi pure et sincere serviamus, proximorumque nostrorum commodis studeamus. Hoc si factum a nobis erit, tum Dei dona et gratias in proximos collatas sic mirabimur ut iisdem laetemur, et in quibuscunque fuerunt quanti par est faciamus.

Deinde hac ratione tanquam fraeno quodam retinebimur, ne alii aliis irascamur: et potius studium omne conferemus, et mutuas operas in nobis invicem adiuvandis: quum tamen contra simus a natura nostrorum commodorum tam amantes ut vel ipsi Deo resistere, voluntatique ipsius reluctari non vereamur, utrumque fit hoc loco nobis conspicuum. Nam ex parte Saul sic adversus Davidem furit, ut feram potius quam hominem dicas. Quis eum autem ad tantum furorem impellit? Nempe cupit invito Deo regnare pro eo quod ipsi se subiicere, et magis ac magis submittere debebat, acceptumque regium diadema sponte Davidi cedere, quandoquidem ipsi male se in hoc munere gesserat Deoque rebellarat. Quamobrem decebat illum sese autoritate regis abdicare, et eam obedientiam Deo reddere, ut privatam vitam regiae anteponeret. Verumtamen ille se suamque dignitatem tueri et conservare posse, vel invito Deo, sperat. Inde factum videmus, ut rabiem suam Davidem odio persequutus diabolico despumarit. Sed obsecro quem ille persequebatur? Nae non Davidem, sed ipsum Deum cuius voluntati non vult obtemperare: hunc furoris ignem invidia intus excitabat, et modo de hoste victoriam obtineat coelum terrae misceri non verebatur, eximium sane speculum in quo se intueri debet qui arrogantia et insolentia ac contumacia pleni proximos parvi facere consueverunt.

Iam vero ab altera parte Ionathanum intueamur, qui Davidem cognoscebat in sibi debitam successione sortem evehendum. Filius erat regis: ad ipsum ergo regia dignitas pertinebat, et haereditate deferebatur. Sponte tamen cedit, compertum habens Dei decretum de Davide ad regium solium evehendo. Procul dubio non exuerat Ionathanus humanum sensum, sed tantum profecit in Dei timore, ut suis affectibus praetulerit quod bonum et aequum esse Dei iudicio cognovit. Sic ille tenuit sensus suos captivos: sibique ipsi vim fecit et Deo morem gerens exuerit magnos illos animos, qui natura plerumque sunt in omnium hominum animis insiti. Ad hanc obedientiam illum plurimum etiam moverunt Dei dona in Davide conspicua, quae in illo honorat. Illis poterat ex humana malitia magis irritari, sed eo magis Deum adorat, cuius in Davide gloriam et virtutem intuetur. En ut Ionathanus cognovit laudanda in Davide dona Dei, quae tantum abest ut ex ambitione et invidia doleat in Davidem collata, ut contra pro Davidis defensione non modo coronam regiam relinquere, sed vitam etiam profundere paratus sit: Saulis igitur verba illa: *Omnibus diebus quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neque regnum tuum,* non modo mentem ipsius non labefactarunt, sed in proposito magis ac magis confirmarunt. Nam ait: *Quare morietur?* quasi dicat, quomodo possum ego regnare, quum Deo visum sit Davidem regem constituere? Quid si ad patris delictum ego caedem etiam adiicerem, quid me misero fieret? Hinc apparet arrogantiam cum invidia coniunctam homines in feras permutare; ad quem furorem devenisse videmus Saulem, quum Ionathanum dicit, ad regiam dignitatem nunquam nisi caeso Davide perventurum. Hinc admonemur ut sine contradictione Dei voluntati nobis patefactae nos ipsos ultro subiiciamus. Nam et profecto per quaecunque devia aberraverimus certum est nos ab ipso ad suae voluntatis impletionem reducendos, et si centies manum ipsius nos evasuros speraverimus, tamen cohibendos. Sic improbos et contumaces homines videmus quaevis effugia quaerere, ut se potentiae Dei subducant, eoque sua omnia consilia et conatus dirigere, sed excaecatos furore non videre suam turpitudinem et temere quidvis pro arbitrio suscipere, sibique prosperum successum promittere. Sane illos quidem Deus ad tempus triumphare sinit, sed ita tamen ut se magis in laqueos perditionis induant, et summa confusione obruantur. Quo igitur proclivior est in hoc vitium lapsus, eo deligentius nobis haec doctrina meditanda est, et in usum revocanda: ac certo sciendum Dei decretis, de quibus nobis constiterit, sponte obtemperandum: quandoquidem nihil reluctando profecerimus et inania sint futura omnia effugia, summaque illis confusio immineat qui adversus irrevocabile Domini decretum aliquid susceperint. Caeterum et hoc diligenter cavendum ne nobis indignantibus Dei voluntas perficiatur: sed danda opera ut ultro nos ipsi Deo subiiciamus, et ipsius iudicia recta et iusta esse semper fateamur, etiamsi nos ipse aliqua ignominia et dedecoro affecerit. Ne propterea inquam Dei bonitatem et iustitiam fateri desinamus, si ab ipso castigati fuerimus, sed potius nos ad ipsius voluntatem totos componamus. Caeterum Deo talem a nobis obedientiam postulante sciamus, nostro id bono et commodo fieri. Nam si ad tempus deiicit, si calamitatibus exercet, tamen in nostram salutem, quaecunque repugnare videbantur, conversurum illum certum est. Quandoquidem igitur variae illae castigationes et afflictiones in nostram utilitatem et commodum. Dei consilio feruntur, eo nos procliviores esse ad Dei subiectionem et obedientiam par est. Atque haec doctrina ex verbis illis eruenda est, quibus Ionathanus agnovisse dicitur Davidem, licet centies interfectum, nihilominus tamen quum a Deo rex esset designatus ad summam illam dignitatem perventurum, et praeterea quum vita ipsius in Domini esset tutela, et velut alarum ipsius umbra tegeretur, fore omnium hominum adversus ipsum insurgentium irritos conatus.

Sequitur Ionathanum venisse in periculum mortis, quod Saul lanceam arripuerit eum percussurus.

Sane licet Ionathanus videatur illud periculum praevidisse, tamen dura illa fuit tentatio, quum patrem eo iracundiae et furoris vidit devenire ut lanceam in se filium direxerit sua manu trucidandum, nisi Deus ictum avertisset, quandoquidem in animo filium trucidare Saul habebat. Hinc discamus nos si bene faciendo in hominum contemptum et odium venerimus non oportere tamen poenitentia benefactorum duci. Nam Ionathanus exemplo nobis est, quem certum est potuisse graviter commoveri, quum patrem adversum se tanto furore ferri conspiceret, ac proinde non nihil ab officio deflectere. Quemadmodum saepe videmus eos qui magnificum aliquod facinus ediderunt, si minis terreantur aut imminentem aliquam seditionem aut violentiam videant fluctuare, et ventis vela, ut aiunt, permittere, ac licet non immutata sit ipsorum voluntas nihilominus tamen improborum hominum iramet furorem placandi rationes quaerere, et ad tempus quiescere suumque studium occultare. Istud inquam frequenter contingere et quidem inter eos qui in maximo honore sunt videmus: sed Ionathanus nobis hic maioris constantiae et magnanimitatis proponitur exemplum imitandum. Nam etsi pater adversus ipsum tanquam immanis quaedam bellua et verbis et factis ferretur, nihilominus tamen ille fortiter in Davidis fide permansit, et eius innocentiam pro virili tutatus est. Idcirco dicitur surrexisse a mensa in ira furoris, et non comedisse in die calendarum secunda panem et vehementer tristatum esse super Davide, eo quod confudisset eum pater in hominum coetu. Non itaque animum despondit, non ideo a Davidis amicitia recessit, non se aliqua specie defuncti officii texit, licet horrendis agitatus difficultatibus, sed quam Davidi fidem, advocato Dei nomine, dederat, eandem officio boni amici defunctus retinuit.

Idcirco sequitur, quum mane illuxisset venisse Ionathanum in agrum designatum et Davidi indicatum, et sagittas iaculatum esse, puerumque iussisse sagittas colligere et festinare velociter non cunctantem. Atque haec duo fuerunt insignia inter utrumque, Ionathanum et Davidem, constituta, quum puero dixit: Festina velociter, sagitta est porro ultra te, ne steteris, quasi Davidem sic alloqueretur: Tibi fuga consulendum est, nam ego cum contumeliis repulsus sum. Hinc iterum discamus, Deo nos affligente et exercente, non ideo animum despondendum et ab officio resiliendum, sed constanter per quaecunque discrimina perseverandum donec integram victoriam reportaverimus. Deum quidem fateor nos posse omnibus molestiis et difficultatibus exercere, quum ad ipsius cultum vocamur: et quandoquidem rerum creatarum corda habet in manu, posset nobis apud omnes gratiam conciliare, sed tamen Deus contra, ne nostram in hoc mundo mercedem exspectemus, ne inani gloria inebriemur, ne hominum laudibus sic deliniamur ut Dei obliviscamur, permittit homines malitiis et iniquitate laborare, et eos quos benefactis cumulare non destitimus eo ingratitudinis venire ut oculos, ut ita dicam, nobis effodiant: hoc inquam ita Deus decrevit. Sed quorsum? Nempe ut praemonui, ne huius mundi deliciis pelliciamur, sed Deo sponte serviamus, et nunquam adversis deiiciamur, sed vel invitis omnibus hominibus fortiter in ipsius cultu perseveremus. Praeterea Deus ita demonstrat se si quid simulatum in nobis fuerit severe castigaturum, et si contra magno studio in ipsius cultu perrexerimus felicem exitum nobis concessurum, quibuscunque tandem iniuriis affecti simus, et nunquam passurum ut impunitus sit noster contemptus, quandoquidem causae nostrae defensionem suscepit. Quamobrem si hominum odiis exerceri servos suos Deus permittit, in amore Dei debent conquiescere: quandoquidem solus ille potest ipsos adversus quaecunque pericula tutari, et ex iisdem eruere. Atque ille nobis quidem aliquando relaxationem a malis concedit, sic ut servi sui sint apud homines in honore: sed non est illa conditio diuturna, ne occasionem ab illo recedendi quaeramus, quandoquidem adeo inconstantes sumus, ut vel minima occasione ab officio deterreamur. Qui ergo vitam suam ex animo Deo consecrat, et in vocatione tam secundis quam adversis rebus pergit, is, inquam, certum habet testimonium se Deo puro inservire. Et idcirco Dei filios variis exerceri calamitatibus et tentationibus oportet, ut illis excitentur ad preces ardentiores. Quare discamus, ut dixi, Deo nos variis modis explorante, et permittente nos ab hominibus affligi, quorum tamen commodis studuerimus, non tamen ab officio discedere, sed Deo nos et rem nostram committere et ipsum precari, ut nos pro sua bonitate sic toleret, ut quibusvis impedimentis et difficultatibus resistendo pares simus, quibus alioquin territi a Deo recederemus. Haec igitur discamus ex Ionathano, nisi malimus illum ultimo die iudicem experiri.

Sequitur tandem Davidem exivisse, et cum Ionathano vehementer flevisse, Davidem autem amplius: et in pace dimissum a Ionathano. Porro quemadmodum invicta fuit Ionathani constantia, et data Davidi fides, iis fulta fundamentis quae initio audivimus, amore nimirum virtutis et excellentium donorum quibus erat David ornatus: ita vicissim Davidem magna tentatione fuisse exercitum minime dubium est: quum se nullibi tutum israëlitica terra exsulare cogi Saulis truculentia videret. Nam nulla tunc temporis alia erat in toto mundo terra quam in Israële, in qua Dei cultus purus et integer esset: non poterat itaque alibi quam apud idololatras et capitalissimos hostes ecclesiae commorari. Quinam

ista vero cum divinis promissis quadrabant, quibus Deus Davidi promiserat se illum populi sui caput constituturum, et quidem facturum figuram et imaginem unici filii sui, donec in terris appareret, quandoquidem exsulare tota Iudaea cogitur, ut ne illi angulus supersit in ea in qua tutus sit, sed ad ipsos incredulos confugere cogatur, ut pluribus deinceps videbimus? Quibus illum arbitramur angustiis agitatum? quibus cum difficultatibus luctatum? Deumne vero mei oblitum, et promissorum immemorem? An me Deus vanis promissionibus luserit? Quam melior erat mea conditio quum patris oves agerem, quamque mihi tutior? Nae mea sorte contentus vivebam, ego ad divitias et opes non applicabam animum, neque honorum cupiditate rebusve aliis istiusmodi ducebar. Sed me Deus de istis non cogitantem vocavit, meque per prophetam Samuelem inaugurari regem unctione sacra voluit, ducemque ac dominatorem populi sui designavit, sed obsecro, ubi spes illa divinarum pollicitationum? Ego iam centies ad ipsius sepulcri fauces veni, ego sine fine crucior: quo me itaque vertam amplius? Istas aut similes querelas Davidem iecisse verisimile est: et longe satius duxisse sibi mori quam tot malis agitatam vitam ducere. Sed neque vivere, neque mori poterat, et tamen exsulare cogebatur terra sancta quam Deus elegerat, ut in ea coleretur, et sanctuarium ipsius erigeretur, nomenque suum sacrosanctum adoraretur. Sane si Davidis exercitia et tentationes diligenter expenderimus, certum est, nos non fore tam molles et effeminatos in adversis ferendis quam fere consuevimus. Et Deo nos variis calamitatibus et duris afflictionibus exercente, non modo non despondebimus animum, sed eo ardentioribus votis ad ipsum confugiemus, ut infractam nobis constantiam sufficiat, qualem Davidi, quo nobis nostrae fragilitatis magis erimus conscii, qua fit ut ad levissima quaeque pericula vel fortissimorum animi labefactentur, et primus conatus statim evanescat, nisi spiritus Dei virtute sustineamur et fulciamur. Cavendum itaque summopere ne illos imitemur qui sibi ipsis facillime omnia indulgent, et inanibus excusationibus se tuentur. Nam satisfactum esse Deo putant, si vel levissimas excusationes praetexant. Quales plerique adferre solent: Per me non stetit quominus officio fungerer, sed quis naturae resisteret? Nonne tot minae terrebant? Nonne tot difficultates undique me remoram iniiciebant? Dicas non tantum repagulis quibusdam cohibitos, sed arduos ipsis montes fuisse saltu superandos, aut magna vi perfringendos: et istis excusationibus se tutos esse arbitrantur, licet levissimis. Quamobrem quum tot undique impedimentis sollicitemur et tot delitiis ab officio deterreamur, Davidem nos oportet intueri, et agnoscere multum abesse, ut nos Deus tam duriter quam illum olim excipiat. Nam si conditionem nostram cum ipsius contulerimus, re ipsa comperiemus levissime nobiscum agi et difficultates quibuscum colluctamur non accedere ad millesimam partem earum quibus David olim est exercitus. Nam etsi nos Deus ex hoc terrarum orbe violenta quadam calamitate rapiat, non accedet tamen ad illas animi angustias quibus David quodammodo fractus est, exsulare sancta Israëlis terra coactus. Ac licet hodie in varias orbis terrarum partes iactemur: non tanti est calamitas facienda: quandoquidem hodie tota terra Deo consecrata est, cuius angulum olim terram Iudaeam sui nominis cultui dedicarat: licet igitur hodie in certis regionibus vagaremur, non tantis afflictionibus neque tentationibus, quantis olim David, agitaremur, qui veluti putidum aliquod a reliquo corpore membrum resectus esse videbatur. Verumtamen ille sese Deo uni commendavit, suamque in ipso fiduciam collocavit, non sine lacrymis quidem et gemitibus, sed quibus fideles magis ac magis oportet in divina bonitatis fiducia confirmari. Quandoquidem ex illis discimus nos licet infirmos, et duris calamitatibus afflictos, quibus cor ipsum nostrum tanquam lancea perforetur, et iam iam miseriarum copia videamur obruendi, non oportere tamen ideo despondere animum, sed in Deo sperare, et animos effundere: siquidem certum est Deum, quum ipsi placuerit, sic operaturum, ut postquam in infirmitate nostra luctati fuerimus, tandem eluctemur, et nostra fides victoriam obtineat, ac re ipsa experiamur quod propheta docet eo Psalmo, quem canere coepimus, nos qui antea lacrymis pascebamur, nihilominus tandem in Dei bonitate, et misericordia gaudium accepturos, qui nostrum unicum asylum et perfugium esse debet, qui licet saepe labamur et fluctuemus, nunquam tamen nos labi omnino sinet, et si forte labi contigerit, nihilominus relevabit, manuque sua sustinebit, ut facile in vocationis nostrae curriculo decurramus, donec ad aeternum felicitatis portum deveniamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXVII.

CAP. XXI.

1. *Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem: et obstupuit Achimelech eo quod venisset David et dixit ei: Quare tu solus et nullus est tecum?* 2. *Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem et dixit: Nemo sciat rem propter quam missus es a me, et cuiusmodi praecepta tibi de-*

derim: nam et pueris meis condixi in illum et illum locum. 3. *Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inveneris.* 4. *Et respondens sacerdos ad David, ait illi, non habere laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus?* 5. *Et respondet David sacerdoti, et dixit ei: Equidem si de mulieribus agitur continuimus nos ab heri et nudiustertius, quando egrediebamur et fuerunt vasa puerorum sancta: porro via haec polluta est sed et ipsi hodie sanctificabimur in vasis.*

Pergendum nobis in historia est Davidis profugi et exsulis ab israëlitica terra. Quae quam dura fuerit tentatio, procul ab ea terra quam Deus in domicilium elegerat exsulare, nullus enim alius in toto terrarum orbe locus erat Deo sacer atque dicatus in qua pure et sincere coleretur et adoraretur quam sola Iudaeae regio, vidimus haesterna concione. Sane quum ab ea David cogitur exsulare, longe videbatur remotus a sibi promissi regni possessione. Ac procul dubio lacrymae illae Davidis, de quibus ante egimus: satis declarabant in quas angustias esset coniectus. Nam licet vir fortis et magnanimus, non tamen poterat temperare a lacrymis quas abunde fundebat. Nam etsi Ionathanus amare flebat, David tamen abundantius. Neque vero tamen ista impediverunt quin suam in Deo fiduciam collocaret, verum ut saepe scriptura docet, fides non reddit homines saxeos aut stupidos, qui malis quae sentiunt non commoveantur, sed interim istis modis exerceri fideles necesse est, ut superatis omnibus tentationibus dulciore fruantur victoria. Quare licet Dei verbo fideles nitantur, non omnino tamen affectuum et passionum vis in illis exstinguitur, sed si modo in hanc, modo in illam partem volvantur, usque ad exitum tamen sustinebunt, quibus Dei voluntas instar firmae rupis est. Ac licet ventis et procellis agitentur firmi tamen et imperterriti in divinis promissis permanebunt, et nunquam ipsorum exspectatio vana erit. Quod ad Ionathanum attinet, vidimus ipsum Dei promissionibus magis quam rebus ullis praesentibus confirmari. Nam Davidis fuga videbatur illum in integrum restituere: sicut et illa Saulis erat opinio, Ionathanum filium et posteros vivo Davide non posse regni dignitatem retinere. Contra vero Ionathanus speravit se mortuo Davidem sui suorumque miserturum. Atqui Davidem tunc intuebatur miserum et afflictum cuius iugulo gladius imminebat, in quem tanquam scopum omnes collimabant, cuius necem omnes, ut Sauli gratificarentur, summis studiis quaerebant. Denique Davidem in summas redactum angustias animadvertebat, sed nihilominus ab ipso gratiam et misericordiam sibi suaeque familiae precatur. Quamobrem Ionathanus hoc facto declaravit se in immutabile Dei decretum et voluntatem per Samuelem patefactam, de debito Davidi regno fuisse intuitum. Ac proinde cognovisse re ipsa perficienda quae Deus praedixerat, licet hominum opinione viderentur impossibilia. Porro si Ionathanus tantam promissionum divinorum certitudinem in Davidis persona cognovit, quid nos hodie facere par est, intuentes Dei filium in coelestem gloriam evectum, licet nos in hoc mundo variis exerceri poenis et aerumnis, suumque regnum in his terris esse occultum permittat, nae longe ampliorem materiam habemus nos in Dei potestatem et manum tradendi, quam olim Ionathanus, et non dubitandi quin licet millies durioribus calamitatibus exerceamur, potestatem habeat ex omnibus periculis eruendi nostrique miserendi.

Porro diligenter observanda sunt quae sequuntur verba Davidem fugientem venisse in Nobe in qua erat tunc Dei sanctuarium, quoniam de panibus propositionis mentio fit, qui quotidie Deo offerebantur et in mensa par manum sacerdotis proponebantur, et aliis sublatis alii substituebantur. Hic in primis observandum Davidem praeter periculum quod ipsi imminebat ab hominibus, etiam cum fame fuisse luctatum. Neque enim fugienti licuerat de annona aliqua providere, et quamdiu latuit, verisimile est eum etiam iam tum ieiunare coepisse: iam vero profugus, et per vias invias oberrans, nulli sese audet domui committere in qua vel frustulum panis sibi suisque pauculis servis postulet. Videtur ergo David ab hominum consortio exclusus, et cognatorum et amicorum communicatione privatus, nedum ut ab extraneis auxilium aliquod exspectet. Fame etiam premitur, et nullibi remedium malis istis invenit, nisi ad sanctuarium Domini confugiat. Hunc enim locum sibi tutissimum asylum existimavit: licet contra hominum opinione locus illi nullus perniciosior contingere posset. Nam eo ad sacrificia concurrebatur ac proinde facile agnosci porterat tanquam in publico mercatu: ac proinde quum prius delituisset modo videtur in omnium conspectum venire et se ipsum prodere. Verumtamen minime dubitandum quin David in tantas angustias coniectus asylum existimarit tutissimum locum illum quem Deus suo cultui dedicarat, et cogitarit Deum sui miserturum quum in ipsius sanctuarium confugeret, et in eo ipsum occultaret. Ac sane hanc illius fuisse fiduciam in maximis suis afflictionibus apparet ex psalmis ipsius in quibus passim hae voces audiuntur: *Domine tu me in aliquo sanctuarii tui angulo occultabis:* quibus vocibus minime dubium est quin David meditationes illas et cogitationes expresserit, quibus se in mediis certaminibus sustinuerit. Quum se igitur dicit occultandum in aliquo sanctuarii angulo, testatur se omni tempore in media rerum adversarum tempestate cognovisse nullum tutius asylum neque fortiorem ullum perfugii locum esse, quam in Dei manus con-

fugere et non sese tradere. Hanc igitur ob causam in sanctuarium venire quam in alium ullum locum maluit, licet non dubiis coniecturis suspicaretur fore ut ibi videretur et ad regem deferretur. Quemadmodum contigisse inferius infelicis illius Doegi ministerio videbimus. Verum enim vero non dubitavit quin Deus ipsum misereretur, et profugium ipsi concederet eo loco, ut praesentem alioquin mortem effugeret. Itaque non dubium est, quin, post varia quae animo agitavit consilia, tandem concluserit, nullum sibi tutius profugium quam locum in quo Deus adoratur et ex quo promisit se suorum preces exauditurum, virtutemque suam erga omnes ipsum invocantes exserturum. Davidem itaque videmus non ita fuisse affectibus et passionibus suis turbatum, quin animo ipsius haeserit certa fiducia Dei erga ipsum misericordiae. Quare licet multas lacrymas effuderit et se dubium animi esse ostenderit, non ideo tamen non confugit ad Dei auxilium, et non speravit fore, ut ipsum Deus tandem velut ex mortis sepulcro redivivum revocaret, sed illum oportuit adversus affectus pugnare et carnis infirmitate premi, ut fides ipsius magis ac magis roboraretur et firma fide in Dei promissionibus conquiesceret. Et profecto quum Dei bonitatem praedicat, quam in mediis afflictionibus sensit, non suam fortitudinem praedicat, non in malis ἀπάθειαν: sed potius terrorem et formidinem suam agnoscit. Quemadmodum psalmo 106 ait, *Ego dixi in trepidatione mea, omnis homo mendax.* Quibus verbis ostendit se non procul a lapsu fuisse. Quemadmodum hominem in declivi currentem facile aliquis dat praecipitem. David igitur in suis illis angustiis agnovit, non habere homines quo glorientur et de suis viribus aliquid praesumant: siquidem natura omnis homo mendax et vanus est, ut quaecunque videatur inesse animi fortitudo, momento effluat, nisi Deus virtute sua retineret.

Sequitur deinceps sacerdotem miratum esse, quod eum solum vidit. Non quod multis stipatus esset famulis, sed quod non eo quem consueverat comitatu stipatum videret. Nam antea vidimus regem Saulem ipsum multis et militibus et terris praefecisse et quum regis gener esset, ipsum oportuit magno aliquo famulorum et militum comitatu insignem fieri. Sacerdos igitur miratur eum tanquam miserum ac profugum sine annona fame quodammodo premi. Porro David mendacio quodam et falso pretextu se apud sacerdotem excusat se nimirum a rege ad arcanum aliquod negotium dimissum, cum expressis mandatis ne cui rem patefaceret, et idcirco etiam se unum aut alterum secum famulum clanculum assumpsisse, et locum aliquem certum condixisse famulis. Ficta ista omnia sunt a Davide, ex quibus apparet Dei servos, maximis etiam virtutibus praeditos, multis tamen vitiis laborare: Deumque ipsos hac ratione deiicere suamque ipsis infirmitatem ostendere voluisse. Mentiri sane neque licuit neque permissum fuit Davidi et eum non posse rationibus ullis excusari certum est, ut qui de illo iustificando hac in re laborant tempus et operam perdant, Deumque velut autorem mendacii faciant: sed contra ex istorum infirmitate docemur nobis ipsis cavere quandoquidem sanctissimos quosque videmus, quemadmodum et hoc loc Davidem, tam facile lapsos esse. Ante vidimus Davidem tam excellentibus spiritus Dei donis ornatum, ut omnibus admirationi fuerit: nunc vero infirmitate lapsum et in periculo deprehensum conspicimus non potuisse se aliter nisi mendacio tutari. Tanto igitur ardentius Deum precari debemus, ut nos ipse regat et spiritum consilii in angustis et dubiis rebus suppeditet, adeo ut quaecunque tentationes ingruerint, lingua nostra nunquam peccemus. Actum enim est quam fragile membrum lingua sit. Nam etsi et corporis et animi partes fragiles sunt, linguam tamen omnium fragillimam esse conspicimus. Quamobrem illam a Deo tanquam intra septum retineri necesse est, et ab ipso sermones nostros regi, quod ab ipso precibus impetrare Davidis nos exemplum admonet. Quin et ipsum Davidem hac experientia doctum fuisse certum est, quum Psalmo 39 in haec verba erupit: *Custodi vias meas, ut non delinquam in lingua mea, pone ori meo custodiam, cum consistit peccator adversum me.* Revocabat igitur David in memoriam quae passus erat, quum Deum tam sedulo precaretur ut ori suo custodiam apponeret ne quid temere effutiret. Porro Davidem videmus non potuisse sibi ac vitae consulere, nisi sacerdoti persuadens se a rege Saulo ad arcana quaedam negotia dimissum. Qua in re apparet quam misera Davidis fuerit conditio: nam qui a Deo rex erat designatus, qui ipsius Domini nostri Iesu Christi figura erat futurus, in eam necessitatem redigitur, ut vitae consulere nisi mendacio non posse videatur. Magnae igitur Davidis fuerunt difficultates e quibus emergere non posse videtur nisi summo discrimine: haec intuentes discamus Deo nos commendare, et maxime quum nos exploraturus in tantas angustias rediget, ut nulla salutis ratio appareat coram hominibus. Interim etiam videbimus quantopere Davidem oportuerit de isto mendacio dolere et angi quod occasionem praebuit caedi sacerdotum, ut suo loco videbimus. Nae Davidem huius caedis conscium minime fuisse certum est, neque teneri rationem Deo Saulis crudelitatis reddere. Sed tamen Deus ipsum hac ratione magis ac magis deiicere voluit, et specialem ipsius curam demonstrare quum miseros sacerdotes ad lanienam trahi passus est, et crudeliter caedi propter Davidis mendacium. Nos vero huic utilem nobis doctrinam referamus. Nempe licet neminem fallere mendacio velimus, neque dam-

num ulli inferre: tamen abstinendum omni mendacio, et sincere ac candide semper agendum, permisso rerum exitu Dei providentiae quaecunque nos pericula circumstent. Imo licet mors ipsa ob oculos versetur.

Deinceps sequitur Davidem postulasse a sacerdote quinque panes sibi suisque servis, sacerdotem autem respondisse se non habere laicos panes ad manum. Id est panes quibus liceat vesci omnibus indifferenter: sed tantum panem sanctum, id est panem propositionis qui solis sacerdotibus reservabatur, et adiicit sacerdos, *Modo ipse et pueri mundi sint, maxime a mulieribus, se daturum illi panes illos comedendos*, cui David respondit, *se suosque pueros esse puros et abstinuisse a mulieribus heri et nudiustertius*, id est, diebus praecedentibus, ex usitata phrasi scripturae. Et adiecit praeterea viam, licet polluta sit, se tamen nihilominus puros et nulla macula pollutos. Quanquam de panibus intelligi verisimilius est: panes illos sacros fore nihilominus sacros, etiamsi comedantur ab ipsis qui non sunt ex ordine sacerdotum, quod nulla macula, neque ipse neque socii polluti sint. Quandoquidem ergo, inquit, purgati sumus, panes qui e Domini praesentia sublati sunt, non polluentur: id est sacrificium non ideo profanabitur. Tunc igitur ipsi sociisque, sacerdos panes qui fuerant in sanctuario, et in oblationem sacram Deo dicati, tradidit. Quod ad panes autem illos propositionis attinet, observanda paucis causa cur Deus sanctuarii mensem panibus illis perpetuo voluerit onerari. Nam absurdum et ridiculum prima fronte videretur. Deum sterni sibi mensam voluisse, et in argenteis patinis magno apparatu panes illos offerri, et in praesentia sua repositos manere, quasi ex illis cibum sumpturus videretur. Videbantur ita Iudaei suspensi ac dubii teneri, quasi Deus non esset naturae spiritualis. Sed hic observanda generalis regula, omnes illas oblationes quae sub lege fiebant, non fuisse Dei respectu factas, sed in hominum instructionem. Quare si quid in istis oblationibus absurdum nobis videtur, nos ipsos intueamur, et quidquid illic factum est ob hominum tarditatem et ruditatem in divinis factum sciamus. Et quoniam nimium crasso et hebeti sumus ingenio, propter terrenam huius corporis molem qua sumus circumdati, agnoscamus Deum se ad captum nostrum accommodare et rationem nos erudiendi non omnino suae gloriae et iudiciis convenientem sequi, quandoquidem usque ad ipsius gloriae maiestatem assurgere non possumus. Panes igitur isti proprositionis, ut verbo dicam, docebant domi edentes panem orportere sibi in memoriam revocare panes illos propositionis Domino in sanctuario oblatos sanctos esse, ut et ipsi edentes ac bibentes Dei praesentiam agnoscerent: ac proinde neque ederent neque biberent sine hac fidei certitudine, Deum praesentem adesse comedentibus et bibentibus ad cibos ipsis sanctificandos, quo ipsi hac Domini praesentia ad gratiarum actionem magis ac magis commoverentur. Atque hoc ipsum nos divus Paulus docet, nempe licet haec abolita sit caeremonia, nunquam tamen debere fideles edere frustum panis, vel bibere quin ipsorum potus ad Dei gloriam referatur. At dicat aliquis, Deusne ergo in esu nostro et potu glorificabitur? Nae, si sobrie vescamur. Deinde et ita testari possumus quam paterne Deus de nobis sit sollicitus, quum et esui et potui nostro praesidet, et bonitatem suam ac potentiam dignatur erga nos exercere, corporibus nostris conveniens alimentum sufficiens, quae alioquin instar cadaverum collaberentur, ut istorum meditatione magis ac magis ad agendas ipsi gratias immortales excitemur. En ut et hodie legales illae figurae nos erudiunt, ut in potu et esu nos exerceamus in Dei timore, sobrietatemque ac temperantiam sectemur, et divinis beneficiis magis ac magis ad gratiarum actionem excitemur. Sed quae hodie spiritualia sunt caeremoniarum temporibus oportebat signis quibusdam visibilibus et externis repraesentari. Hanc ob causam in lege panes in sanctuario proponebantur ad Dei praesentiam denotandam: et ad singulos monendos ut domi cibum sumentes cogitarent se a Deo veluti ad mensam invitari, cui ipsemet licet mensis nostris opus non habeat vellet tame praesidere, curamque et studium paternum erga edentes et bibentes testificari: quod quasi manu propria non tantum panes distribueret, sed instar sedulae nutricis cibum in os ingereret. Huius ritus vestigia quaedam in ethnicorum sacris apparent, in quibus magna quadam religione convivia sua celebrabant. Ac licet plerumque intemperantia, luxu et ebrietate diffluerent, nunquam tamen Deus permisit illam cogitationem ex hominum mentibus obliterari, quin semper aliqua caeremonia et signo externo divinae maiestatis sit denotata: adeo ut si quod iusiurandum in mensa inter convivandum fieret, duplex esset obligatio: si quis contractus, sacer haberetur, tanquam in Dei praesentia factus: qui licet Dei veri cognitionem non haberent, eo tamen magis ac magis inexcusabiles reddebantur. Ac si hoc inter ethnicos et infideles illos obtinuit, multo minus excusari possumus hodie nisi quum illi Dei praesentiam in conviviis suis agnoverint. nos hodie multo magis et frumentum et quidquid aliud affert tellus Deo in oblationem sacram offeramus, id est, Deo accepta omnia feramus bona terrena quibus vita nostra sustentatur, et de illis ipsi gratias immortales agamus. Neque enim abs re Paulus ait omnia munda et pura esse per fidem purificatis, nempe quoniam cibi quos ad alimentum accipimus, et quibus vescimur sanctificati sunt, quoniam nos verbo Dei et precibus ac orationibus sanctificati sumus. Et de caeremonia illa obiter ista dicta sunto.

Transeamus ad historiae expositionem ubi in primis illud occurit: sacerdotem Davidi et sociis primo quoddammodo recusasse panes illos dare, sed deinde concessisse, ea conditione tamen, ut ipse et socii puri essent. Nominatim vero fieri mentionem videmus de munditie a mulieribus, quandoquidem sacerdotes ipsi quum per vices suas Dei cultui vacarent in sanctuario, debebant ab uxoribus suis abstinere. Minime id quidem quasi non licitum esset matrimonium: nam quod apostolus longo post tempore scripsit verissimum est, et Deus non est sibi contrarius qui neque naturam neque voluntatem mutat, et matrimonium voluit inde ab omni saeculo omnibus hominibus esse commune. Sed quoniam sacerdotium illud leviticum quodammodo repraesentabat perfectionem quae est in Domino nostro Iesu Christo plus quam humana, imo plus quam angelica, idcirco sacerdotes abstinebant ab uxoribus quum per vices Domino sacra faciebant. Quod ergo hinc papistae inferre voluerunt, mera fuit superstitio et ridicula quaedam imitatio. Dicunt enim hodie sacrificulos suos quotidie officium facere in Christo offerendo: ac proinde oportere illos perpetuo abstinere a mulieribus. Sed obsecro quis iussit illos quotidie, ut faciunt, sacrificare? Nam quidquid praetexunt diabolica illa missae blasphemia nititur, quasi ipsorum sit officium offerre Deo Dominum nostrum Iesum Christum. Atqui nullum hodie sacrificium aliud est per quod possimus ad Deum accedere, nisi unicum illud omnibus fidelibus commune Domini nostri semel in cruce oblatum sacrificium. Deinde pastorum officium est animas Deo per evangelii praedicationem, ut Paulus loquitur, offerre. Quamobrem? abusus ille papisticus satis apparet, et ultro evanescit, sed alia fuit legalis illius oblationis ratio, in qua oportuit perfectionem quandam plusquam angelicam ritibus quibusdam externis repraesentari, ut nimirum veteres illi patres cognoscerent, eum qui mundum erat Deo reconciliaturus, non esse tanti tamque excellentis muneris capacem, nisi omnem humanam corruptionem spoliaret, nihilque terrenum aut commune cum reliquis haberet, sed ipsis etiam beatos angelos dignitate et excellentia et sanctimonia longe superaret. Nos igitur hinc utilem doctrinam eruamus, nempe cavendum summopere, ne in abusus illos papisticos incidamus, quibus sacerdotes suos aiunt non oportere matrimonio pollui, ac proinde ne sacrosanctum illum vitae statum contemnamus tanquam sordium et macularum nostrarum causam, quem Deus tam accurato praecepit, quin potius agnoscamus vitium si quod in matrimonio est a nobis esse: et hominum istorum impudentiam detestemur, qui subterfugiis suis et larvis externis Deum sibi putant conciliare, quasi ad hoc ipsum satis idonei. Atqui certum est Dominum ipsum nostrum Iesum Christum, si quid humanae fragilitatis et corruptionis passus esset non fuisse futurum idoneum ad mediatoris officium, et ad iram Dei patris placandam, ac proinde nullum nobis per ipsum ad Deum aditum fore, neque fiduciam exauditionis precum nostrarum. Quamobrem agnoscamus in nobis esse confusionis et humiliationis coram Deo occasionem, sed in Christo nos habere magnam fiduciae materiam, quandoquidem omnis perfectio et sanctitas in ipso fuit, adeo ut quotiescunque ad Deum ipsius nomine accesserimus, grati ipsi futuri simus, virtute nimirum illius puritatis et sanctitatis qua vel ab ipso matris utero purus est.

Sequitur sacerdotem Davidi panem tradidisse et Davidem ab ipso accepisse. Ubi primum quaerendum sit sacerdosne peccaverit Davidi panes illos tradens: an etiam David eosdem recipiens, quorum usum sacrum esse non ignorabat. Verum tantum abest ut sacerdotis factum istud condemnandum videatur, ut ipsius ore Dei approbetur. Ac proinde si sacerdos non condemnandus est, neque David etiam lapsus hac in parte dici potest: sed potius innocens, quem si quid erat peccati sacerdos potuisset admonere. Datos igitur panes David sine culpa et accepit et retinuit. Si quis autem excipiat sacerdotem Davidis importuna petitione fuisse coactum: dicimus nullam hic apparere factam sacerdoti a Davide vim, sed solam illi suam expositam necessitatem. Haec igitur inter se coniuncta sunt. Sacerdotem si Davidi dare panes propositionis sine peccato potuit, Davidem etiam itidem ab ipsius manu sine peccato potuisse recipere. Sed ipsemet Dominus noster Iesus Christus hanc quaestionem 12 cap. Matt. solvit quum ipsius discipulos scribae reprehenderent, quod die sabbathi transeuntes per sata frumenti spicas evellerent et ad comedendum manibus illas fricarent. Nae fame coactos fecisse id discipulos necesse est, qui non ut profani homines, ut luxoriosi aut ambitiosi suis cupiditatibus agebantur transversi, aut ad explendas libidines multa patiebantur. Sed ab omnibus istis vitiis alienissimi magistrum suum sequebantur, qui magno labore et cura regionem illam peragrabat, ut Dei patris regnum promoveret, miserosque peccatores ad viam salutis revocaret. Itaque discipuli ipsius cum humilitate et obedientia Deo servientes ipsum sequuti, famem aliquam passi sunt ideoque transeuntes per sata spicas aliquot evellere coeperunt, et manibus terere ut aliquo se sustinerent alimento. Scribae vero tanquam severi iudices illos accusant, et tanquam violati sabbathi reos Domini nostri Iesu Christi discipulos faciunt: non quidem discipulorum tantum dedecus procurantes, sed magis Dominum et magistrum sabbathi violatorem et contemptorem declarare cupientes. Istis vero Dominus noster Iesus Christus respondit: Non legistis quid

fecerit David, quando esuriit ipse et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque eis qui eum eo erant, nisi solis sacerdotibus? In quo tamen a Deo non est reprehensus. Quin et Dominus noster Iesus Christus summus rerum iudex et arbiter ore proprio Davidem absolvit. Ac proinde quaestionem omnem hic tolli oportet de qua ipsemet Dominus noster Iesus Christus, penes quem summa autoritas est, sententiam tulit. Sed age quo fundamento nitatur ipse Iesus Christus expendamus. Rationem enim addit, quia filius hominis dominus est etiam sabbathi, quibus verbis indicat sabbathum indictum fuisse ut hominibus serviret, et idcirco fideles sabbathum observantes tanquam Dei filios non in eam cogi servitutem quin libertatem habeant faciendi id quod instituto legislatoris non repugnet. Iam igitur expendamus cur Dominus prohibuisset panes istos propositionis comedi a vulgo, sed tantum a sacerdotibus, et quidem velut a communi vita separatis, voluisset. Iam ante finem legis istius ostendimus, panes nimirum propositionis oblatos et in mensa sanctuarii repositos, ut huius mensae sanctae virtute et efficacia reliquiae populi bibentis et edentis mensae veluti Dei praesentis maiestate sanctificarentur. Porro si panes illi propositionis qui tollebantur e sanctuario omnibus sine discrimine in usum cessissent, non tali reverentia qua par erat mysterium illud Paulus veneratus fuisset, et non cogitassent de Deo in cibo et potu glorificando. Ac proinde impura ipsorum mensa fuisset, quam Deo dedicari oportebat, populusque paulatim in adulterinam religionem conversus nullo divinae legis studio fuisset affectus. Factum autem istud Davidis divinae voluntati minime fuit contrarium. Quid ita? Nempe nolebat ipsum Deum hac famis necessitate opprimi neque ad caeremonialem illam legis observantiam sic illum obligarat, ut non posset et non liceret ipsi in casu necessitatis de panibus illis edere. Nam exempli gratia, si forte contigisset egenum aliquem et miserum hominem sanctuarium praetereuntem animi deliquium pati, quod sacerdos animadverteret, profecto apparet hominem illum licet non postulantem neque loquentem, tanquam in articulo mortis constitutum ab ipso sacerdote sustentandum fuisse et non fuisse peccaturum adversus legislatoris intentionem: quod non sint verba tantum legis attendenda, sed ipsius maxime substantia. Quandoquidem igitur sacerdoti licuit de vita periclitantem aliquem hoc pane sancto adiuvare et reficere, Davidem etiam sacerdos his panibus sublevans, non peccavit adversus Dei mandatum: praesertim quum illum existimarit publicae utilitatis causa in tantum discrimen venisse, et tanta necessitate premi. Atque haec sunt fundamenta facti illius Davidis, quod speciale aliquod Dei privilegium ad actum semel illi a Deo concessum propter legis transgressionem minime dicendum est, sed divinum beneficium et liberalitas a legislatoris pura intentione manans. Quum igitur Dominus noster Iesus Christus ait non licuisse Davidi de panibus illis edere, non sic intelligendum quasi nefas esset aut omnino prohibitum de illis edere. Notum est quidquid Deus condemnat non posse unquam tanquam bonum probari. Ac licet contra homines sentiant Dei tamen firmam ratamque semper esse sententiam: quod igitur Dominus noster Iesus noster ait non licuisse Davidi edere de panibus illis, ex usu communi loquutum eum esse sciamus. Quemadmodum exempli gratia non licuit die sabbathi carnes ad ignem aut panem coquere, neque rus proficisci, neque ligna domi findere, quae omnia lege prohibebantur ea tamen conditione nisi necessitate aliqua cogerentur. Itaque notandum est hanc permissionem Davidi factam non fuisse contra legem speciale aliquod privilegium. Atque hoc est diligenter observandum, quoniam ingeniosi sunt hac in parte homines in quaerendis effugiis quibus hoc vel illud sibi licere persuadeant et nominatim sanctorum exemplis sua facta probare consueverunt. Observandum igitur Davidem, licet usus sit panibus propositionis, quos Deus solis sacerdotibus reservari iusserat, non tamen divina sententia condemnatum, quod legislatoris intentio esset legem vim suam obtinere si nulla necessitas in contrarium traheret. Hoc ita esse ex iis apparet quae ante diximus, cur Deus vellet solos sacerdotes istis panibus vesci non autem communes fieri. An enim misero homini fame pereunti non fuisset istis panibus succurrendum quod Deus solos sacerdotes illis vesci mandavisset? Sane bene haec inter se conveniunt, sacerdotes solos vesci panibus propositionis iussos et interim humanitati locum dari, ut in casu necessitatis auxilium laborantibus afferretur. Idcirco etiam Dominus noster Iesus Christus hanc sententiam suo calculo confirmans: Oseae prophetae verbis eandem ratam facit: Deum inquiens malle misericordiam quam sacrificium. Istorum igitur scribarum et Pharisaeorum malitiam ac virus quum Dei legem stultae suae opinioni subiicere conarentur, redarguit. quod Deus per Oseam declaravit se malle misericordiam quam sacrificium. Procul dubio, ut ante dixi, sacrificia per se nihil erant: neque enim a Deo instituta, quod ipsis indigeret, sed ut illis homines erudirentur. Quandoquidem igitur sacrificia per se inutilia erant, expendenda vox illa prophetae, Deum malle misericordiam quam sacrificium. Nam hac voce misericordiae propheta humanos omnes affectus et miserationes comprehendit, quibus alii alios sese mutuo complecti debent, et in rebus angustis et difficilibus

adiuvare. Porro certum est quod quemadmodum caritas est legis totius perfectio: sic etiam clementia et mansuetudo erga miseros est Deo gratum sacrificium. Quandoquidem igitur Deus ipse per prophetam declaravit hac panum propositionis oblatione non impediri misericordiam in proximum in necessitate constitutum, scribas oportuit divinae sententiae acquiescere. Dominus itaque noster Iesus Christus aperte declaravit Davidem non assumpsisse sibi aliquam adversus legem autoritatem, sed fideliter in Dei voluntatem et legis intentionem respexisse. Sic etiam sacerdotem apparet ex sua parte fuisse persuasum nihil a se hac in parte peccari, Davidi panes illos permittentem, sed cum legislatoris voluntate et intentione permissionem illam convenire. Hinc utilis nobis est eruenda doctrina, nempe leges omnes caeremoniales ad amicitiam proximi esse referendas, et ad eam exigendas, ut si quando iuvandus re aliqua fuerit, proximus caritati et amori proximi, lex caeremonialis cedat. Quid ita vero? nempe quod leges omnes oporteat cum caritate consentire: Deus enim qui est misericors et mansuetus, non mutat naturam, neque sibi ipsi unquam renuntiat: quamobrem non modo vanam superstitionem aio, sed meram simulationem arrogantia plenam, si quis sibi persuadeat Dei honorem et cultum bene convenire cum hominum iniuriis et incommodis: nam haec directe repugnare Dei intentioni certissimum est. Quinam vero obsecro? Nempe quod ea sit erga nos Dei caritas et humanitas, ut quae ad ipsius honorem et gloriam spectant, cum nostra utilitate et commodis coniuncta sint. Quamobrem Deum sic colere et venerari discamus, ne in proximos crudeles et inhumani simus. Equidem fateor quum de Dei gloria simpliciter agitur, oportere ut singuli patrem et matrem, uxorem et liberos, et quaecunque pretiosa habent, sponte contemnant, et eorum obliviscantur. et ardentibus precibus Deum exorent, ne rerum istarum terrenarum aliquo desiderio teneantur, Deique gloriae illas anteponant. Sed iam loquor de caeremonialium mandatorum externa observatione, quae ad istam humanitatem et caritatem, ita sunt conformanda ne Deum a se ipso distrahamus. Sed Deum novimus caeremonias hominibus sic praecepisse ad sui cultus observationem, ut iisdem ad caritatem potius deducamur, quam arceamur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXVIII.

7. *Erat autem ibi vir quidam de servis Saul in die illa intus in tabernaculo Domini, et nomen eius Doeg Idumaeus potentissimus pastorum Saul.* 8. *Dixit autem David ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam aut gladium? quia gladium meum et arma non tuli mecum, sermo enim regis urgebat.* 9. *Et dixit sacerdos: Ecce gladius Goliath Philisthaei, quem percussisti in valle Terebinthi, est involutus pallio post Ephod: si istum vis tollere, tolle, neque enim hic est alius absque eo. Et ait David: Non est huic alter similis, da mihi eum.* 10. *Surrexit itaque David, et fugit in die illa a facie Saul, et venit ad Achis regem Geth.* 11. *Dixeruntque servi Achis ad eum: Numquid non iste est David rex terrae? nonne huic cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, et David decem millia?* 12. *Posuit autem David sermones istos in corde suo, et extimuit valde a facie Achis regis Geth.* 13. *Et immutavit os suum coram Achis, et collabebatur inter manus eorum: et impingebat in ostia portae, diffluebantque salivae eius in barbam.* 14. *Et ait Achis ad servos suos: Vidistis hominem insanum: quare adduxistis eum ad me?* 15. *An desunt nobis furiosi, quod introduxistis eum, ut fureret me praesente? hiccine ingredietur domum meam?*

In quantas difficultates David inciderit. et quam graviter tentatus fuerit: hactenus audivimus: quum nullum aliud ipsi superesse perfugium quam Domini sanctuarium et nullum alium ad placandam famem cibum quam panes illos propositionis, quos solis sacerdotibus Deus dicarat vidimus. Iam sequitur illum etiam a sacerdote gladium, vel aliquod aliud armaturae genus petiisse, et a sacerdote Goliathi gladium accepisse repositum in sanctuario ad perpetuam memoriam insignis illius victoriae quam Israelitae de hostibus per Davidem reportarant. Superius autem attigimus: Saulem ambitione quadam adductum, voluisse gladium illum in monumentum victoriae de hostibus reportatae reponi. Nam etsi speciosus erat praetextus Deum profitendi sola sua virtute et potentia victoriam illam hostibus in fugam versis dedisse, et populum miraculose fuisse a Domino liberatum, tamen magis studebat Davidis laudes obscurare, sibique illas adscribere. Verumtamen divina prudentia totum istud sic administravit, ut quum gladius iste fuerit inutilis Davidi futurus cum si domi asservasset, et tanquam peculium habuisset, fecerit ut Saul eum ereptum Davidi suo nomine Deo obtulerit. tanquam si suis viribus et industria parta fuisset victoria, ut ita contra ipsius Saulis mentem gladius ille tuto loco reponeretur, et Davidi usibus cederet, quum ita necessitas postularet: nam alioqui David sine armis prorsus fuisset, in maximas angustias et diffi-

cultates redactus. Hinc apparet quomodo Deus nobis saepe caecutientibus et dormientibus in nostram salutem vigeat, et in nostram utilitatem omnia dirigat, et sua providentia nobis occulta ea de quibus nunquam cogitassemus praesidia suppeditet: itaque saepe quum ingentes montes nostris oculis obiiciuntur, quibus intercipimur sine spe auxilii, ipsemet viam aperit et patefacit: si immanes gurgites obiiciuntur, pontes quibus sine discrimine illos transeamus obiicit. Denique omnibus ad nostram salutem necessariis providet, adeo ut re ipsa experiamur nihil esse tutius meliusve quam nos ipsi totos permittere, ut acceptam illi feramus vitam nostram, et totius vitae curriculum, certo persuasi res omnes creatas in ipsius esse potestate, quibus quum opus erit ad nostrum auxilium utatur, et impedimenta omnia ac difficultates facillime superet, quibus alioquin facile terreremur. At licet totus orbis in nos coniurarit, Dei tamen unius providentia nobis sufficiat. Haec itaque valde utilis doctrina proponitur in verbis illis, quibus David gladium Goliathi reperisse apud sacerdotem dicitur. Iam ante declaravimus rem bonam sanctamque fuisse, dicationem illam gladii istius in sanctuario, tanquam signum perpetuum victoriae illius quam David de Goliatho reportaverat, non virtute quidem propria, sed coelitus immissa, congressuro alioqui Davide cum tam immani gigante viribus longe imparibus, nisi Deus ipse vires et animos ipsi suffecisset: quandoquidem arma illa quibus eum rex armari ad pugnam properantem voluerat, abiecerat tanquam sibi potius impedimento quam adiumento futura. Quare si simpliciter factum illud Saulis gladium Deo dicantis intueamur, sine prava Saulis mente et intentione, certum est hanc oblationem fuisse divinae laudis testimonium, et tanquam sacrificium Deo gratum et acceptum. Verum, ut ante diximus, profani homines et hypocritae solent sua vitia et pravos affectus Dei gloriae praetextu tegere. Sic exempli gratia, si ob partam aliquam victoriam ignes accendantur: si in templis detracta hostibus spolia et vexilla suspendantur in perpetuam victoriae memoriam, videntur ista quidem publica quaedam protestatio divinae benevolentiae, cuius auxilio victoria parta sit, sed tamen hac ratione suae gloriae etiam homines student, qui nihilominus Dei gloriae maximo studio ferri videri volunt. Quemadmodum olim propheta conquerebatur de iis qui Domini altare victimis onerabant, quasi omnia sua Deo accepta ferrent deberique agnoscerent: sed interim sibi ipsis retique suo sacrificabant, suaeque virtutis industriae adscribebant, et apud vulgus praedicabant. Verum quaecunque mens Saulis fuerit: Deus gladium istum Goliathi sua providentia in usum Davidis reservari voluit.

Caeterum mentio quaedam obiter interiicitur Doegi, qui *potentissimus pastorum Saul fuisse* dicitur. Sed in explicanda istius autoritate diutius non immorabimur, si quidem non uno loco dici omnia possunt: nihilominus obiter observandum, quare potentissimus vel praecipuus inter pastores dicatur. Nam insolens videri posset in aliquo dignitatis gradu haberi vel opilionem vel bubulcum*), licet vel regis armenta vel greges pascat, et reliquis inferioribus praefectus sit. Verum observanda est etiam temporum et regionum diversitas, nam quod est in hac regione commune, in illa non est. Et adhuc hodie multos proceres et primarios viros videas, non solum amplissimos reditus ex gregibus et armentis habere, sed etiam servorum copiam qui singuli suis gregibus et armentis praesint, adeo ut ipsorum facultates non in auri aut argenti copia, sed in armentorum et gregum abundantia consistat: quod quidem sane non ubique laudabile est, sed multi vile et abiectum vitae genus existimant· Idcirco dixi advertendam esse temporum et regionum diversitatem. Quemadmodum et hodie reges suos etiam habere stabularios, quorum officium est equos et mulos alere, ex quibus maximum habent reditum. Eadem igitur ratione hoc loco Doegi tanquam excellentis alicuius et primariae autoritatis viri inter regis servos fit mentio. Dicitur autem *Doeg ille fuisse in die illa intus tabernaculo Domini:* et videtur eo peculiari quadam religione ductus venisse. Nam si ibi tantum habitasse diceretur, aut casu aliquo in sanctuario fuisse, non posset ad Dei cultum illa mansio referri, sed ea praesentia de qua hic sermo iniicitur, ostendit eum religione adductum preces apud Deum fudisse, et pietatem prae se tulisse quod in locum eum secessisset, quem sibi Deus elegerat in quo nomen suum invocaretur: hodie vero mera superstitio et idololatria habenda est si quis peculiarem aliquem religiosum locum ad preces habet, quemadmodum hodie papistas videmus magnum quendam cultum Dei in suis illis peregrinationibus constituere, et ab omnibus criminibus absolutionem imaginari, etiam si ex voto Iacobi vel Dominae Laurentanae sacellum vel sacrum quod vocant sepulcrum perlustrarint vel ludicris quibusdam caeremoniis, quas sibi finxerunt, Deum sibi devinxerint. Sane quamdiu populum suum Deus sub legis figuris et umbris gubernavit, non fuerunt illa exercitia reprobanda. Quemadmodum et Davidem ipsum in magnis suis eiulatibus de hoc uno queri videmus, non licere sibi cum Domini grege convenire, et laudes ipsius in fidelium coetu decantare, fidemque suam profiteri. Factum igitur istud Doegi cuius hic fit mentio per se quidem bonum et sanctum

*) *Locum in ed. principe corruptum ex coniect. restituimus.*

fuit, quum dicitur Doeg in sanctuario, tanquam in Dei praesentia, fuisse: sed ita solent hypocritae ritibus externis summam devotionem et religionem profiteri, Dei tamen gloriae in cordis penetralibus parvum studiosi. Hoc nostris temporibus satis conspicuum est in multis primariis dignitatis et autoritatis viris, qui missam unam aut alteram audire quidem cupidissime se simulant, et tamen pravas suas cupiditates animo volvunt et repetunt, quas vel domi vel in cubiculis vel palatiis suis versare animo per otium non potuissent, nisi sanctae missae devotio mentes illorum sic retineret. Sic plerosque alios videas in papatu suas illas precatiunculas, quas Pater noster et Ave Maria vocant, ingeminare, horas suas demurmurare et ab altari in aliud altare decurrere, summam religionem prae se ferentes. Sed quales obsecro sunt illorum ut plurimum cogitationes? Alii de usuris cogitant, alii caedes meditantur, alii adulteriis uruntur, alii ambitione et caeteris huiusmodi vitiis animos suos explent. Denique quum Doegum in sanctuario fuisse legimus, tanquam in imagine viva contemplamur eos qui magnum quidem Dei zelum foris simulant, et tamen intus turpissima flagitia nutriunt: Deumque irrident, nomenque ipsius sacrosanctum profanant. Et quidem ista Doegi simulatio procul a vera pietate, divinique cultus reverentia abfuisse videtur, quum Davidem ad Saulem falso detulit, et sacerdotum, ut deinceps videbimus, causa caedis fuit: quo crimine fuit coram Deo et hominibus magis detestandus.

Iam ad reliqua pergamus in hac historia praecipua, nempe Davidem a Domini sanctuario fuisse coactum ad Achis regem unum ex Philisthaeorum satrapiis confugere, et illi se permittere. Nam erant quinque Philisthaeorum principes, qui suas provincias tanquam reges obtinebant. Hic autem Achis dicitur dominatum obtinuisse Gothae. Hic primum apparet quam gravem persequutionem David passus sit, cui nullibi tutius fuit praesidium quam apud hostes ecclesiae Dei capitalissimos. Tunc enim temporis Israelitae continuis praeliis adversus Philisthaeos, quemadmodum ante vidimus, et deinceps visuri sumus, exercebantur: et David quibusdam copiis iam per aliquod tempus praefuerat, et prosperos successus adversus Philisthaeos obtinuerat. Nam saepe Saul illum periculis obiecerat, et velut ad lanienam dimiserat: sed Deus illi felicem ac facilem victoriam de hostibus summo Saulis cum stomacho et indignatione concesserat, ut non dubium sit quin maximum et capitalissimum Philisthaeorum odium in se concitasset, et nominatim egregio et memorabili illo facto quum Goliathum profligarat et interfecerat. Quare quum Davidi nullus alius superesset salutis locus quam in hostium capitalissimorum manus confugere, signum est ipsum in maximis angustiis fuisse et veluti deplorata salute, vitaque a filo pendente, non potuisse nisi horrendam crudelitatem et saevitiam Philisthaeorum in se exspectare. Ex quo apparet, a Domino Davidis fidem et patientiam ad vivum usque fuisse exploratam. Quae doctrina hodie nobis eo magis est necessaria, quo sumus delicatiores in iis ferendis calamitatibus, quas Deus immittit. Nam vel minimo ictu percussi statim deiicimur, et si Deus ictus ingeminarit nimium severe nobiscum agi querimur: ac licet non palam et aperte in querelas effundamur, nihilominus tamen intus dolorem coquimus et obmurmuramus: quandoquidem igitur tam fragiles, tamque impatientes sumus ut calamitatum et afflictionum explorationem ferre non possimus. eo maiore cura et attentione quae de Davide hic commemorantur animo nostro sunt expendenda. Nam hodie multi suam fortitudinem praedicant, et se mira quaedam passos pro Dei cultu persuadent: sed quis se in tantam persequutionis saevitiam et furorem venisse iactabit pro religione christiana tuenda, ut coactus sit in hostium manus se coniicere tanquam unicum vitae profugium? Veluti si aper canes fugiens in venabulum irruat: aut cervus a canibus sic urgeatur, ut metu se det in puteum praecipitem: quod quum Davidi contigisse videmus, discamus nos ad ea quae Deus immiserit patienter ferenda componere. Ac si forte sensus nostri tam debiles fuerint, ut nihil perficere possimus: Deum ardentioribus votis sollicitemus, ut vires ipse nobis sufficiat: quod potest, et re ipsa etiam facit: quod in Davide Dei servo tanquam in speculo nobis licet contemplari.

Caeterum tentatio illa gravior fuisset Davidemque gravius potuisset afficere, si verborum lenocinio et blanditiis fuisset ab hostibus delinitus: nam fieri poterat ut Philisthaei Davidem transfugam existimantes, et regem Saulem ipsi infensum persequi ad poenas fugientem, eum cum gaudio exciperent, et blandis verbis incautum delinirent: pulchre secum agi putantes, sibique gratulantes talem tantumque virum ab Israelitis defecisse. Atque ista fere sunt primariorum virorum artes, haec studia, ut eos ad se pollicitationibus pelliciant, quos viros fortes fuisse, et multa pericula subiisse et egregie multa gessisse belli tempore viderint, ut non amplius hostes fuisse meminerint. Sibi igitur Achis adventum Davidis gratulari poterat, et virtutis illius memor hostem oblivisci, et amicum ex hoste facere conari, quandoquidem rebus angustis ad se confugisset. Tantundem igitur de hostium viribus detractum videbatur: ac proinde non illi imputandum si pro patria et rege fortiter antea sese gessisset: sed potius gratia et benevolentia conciliandum. Atque istae potuerunt esse regis Achis ratiocinationes: quae si erga Davidem locum

habuissent, quum ad Achis profugit, sua industria servatus videretur. Sed Deus ita Davidis misertus est, ut Domini manifestum opus appareret. Nam pro blanditiis Philistaei regis iram adversus Davidem excitant, et stimulis quibusdam exacuunt, dicentes: Ecquis iste est profugus? Nonne ille David est qui de tuis tam multos interfecit, cui si vitam concesseris, perinde facere visus fueris, ac si fasces ardentes tuis aedibus et regno subieceris? Nonne ille est qui dominatum in regione obtinuit, et de quo post nostram cladem et Goliathi mortem est decantatum, Davidem sua decem millia interfecisse, Saulem vero sua millia? Nonne si fuerit apud nos in otio, et rebus usus secundis, in nostrum exitium conspirabit? Sane quum eo deventum est, minime dubium fuit quin Deus Davidi viam salutis communem, et apud homines usitatam ademerit, ut manifestior esset Dei erga Davidem benevolentia, cui veluti coelitus manum porrexisset, et admiranda ratione ex mortis faucibus eripuisset? Neque enim apud homines consuetum est, stultitiam simulantem hostibus imponere, et impune dimitti non animadversa fraude. Aut si revera David insanus fuisset, an non multos ex gente illa, et quidem ipsum regem interficere poterat, cuius non maiorem quam aliorum rationem habuisset in insania? Cuius facti si rumor ad alios pervenisset, tot ab insano illo interfectos Philistaeos, certum est non tantum ludibrio, sed odio summo habitum iri et omnium concursu obrutum iri. Deus itaque potentiam suam demonstrare, et impedimenta omnia tollere voluit, quibus ipsius gloria vel tantillum obscuraretur.

Interim metuisse sibi David dicitur a rege Achis, et idcirco insaniam apud regem despumando, et in faciem suam exspuendo, et in parietibus signa quaedam pingendo, et in manus eorum a quibus ducebatur collabendo, et in ostia impingendo simulasset: atque hanc rationem vitae suae consulendi tum excogitavisse. Hic igitur merito quaeri potest Deusne simulationem istam Davidis probaverit, an secus. Iam autem ante declaravimus Deum preces servorum suorum exaudientem, non semper ad eorum perfectionem a quibus in necessitate invocabatur respexisse: etsi mox videbimus Davidem protestari se Domini auxilium expertum esse in summa nesessitate, quod purum et integrum se reperisset. Verum non ea Davidis mens fuit, ut se in omnibus iustum coram Deo faceret, quasi nulla in re peccatum a se fuisset: quare Davidem insaniam simulantem peccasse fatendum est: non minus quam quum Achimelecho sacerdoti mentitus est, quum dixit se mandatum aliquod a rege habere arcanum, et ab eo gladium aliquem aut telum petiit: et sequente capite videbimus Davidem non modo mendacium agnoscere, sed etiam lugere et ingemiscere, quod tot sacerdotum morti occasionem dedisset: quibus rebus ipsum vehementer tentari et exagitari oportuit. Et sane minime dubium est quin animi magnis perturbationibus agitatus sit, ut superfluum sit excusationem facti istius quaerere. Verumtamen Dei auxilium hac ratione ipsum expertum esse coniicere possumus. Nam David videtur sensus omnes immutasse, ut nemo simulationem illam esse suspicari potuerit, sed sola insaniae signa apparuerint, ut iudicare possimus non sine aliquo Dei afflatu Davidem insaniam simulasse, sed non ideo tamen in exemplum ista simulatio trahenda est, et nobis similia permittenda Davidis exemplo abutentes, vitiumque nostrum tegentes: nam Deus aliquando speciali quadam ratione operatus est, quam non liceat aliis imitari. Quamobrem discrimen constituendum est inter communes et generales regulas et privilegia quibus aliquando Deus uti voluit, quae tamen non sunt in legem trahenda. Quod ergo de Davide legimus insaniam simulante, satis apparet speciale quoddam fuisse privilegium. Ac proinde nemini licere stultitiam aut insaniam ad illius exemplum simulare. Quamobrem vero? Nempe Deus verbo suo nos docet quid liceat, et regulam vitae proponit, a qua temere non est recedendum. Davidem vero Deus potuit a regula generali dispensare. Summam enim potestatem Deus in res omnes creatas obtinet. Quamobrem quicunque casus incidant, cavendum summopere ne temere quaecunque ratio vel libido dictaverit, ad periculum aliquod mortis vitandum, sequamur: si quidem Deus nos, quum ipsi placebit, contra omnium spem et exspectationem tueri poterit: si quidem in manu et potestate sua rationes habet nobis ignotas suos tutandi. Nos autem oportet omnibus quae verbo Dei prohibentur abstinere. Denique admirandum opus Dei agnoscamus Davidis ex Philistaeorum potestate liberationem, et interim contemplemur hic quod nos Paulus docet, nempe, Dei stultitiam longe superare omnem mundi sapientiam. Paulum quidem certe loqui certum est de evangelii praedicatione, et eiusdem simplicitate: nam qui viribus ingenii humani doctrinam evangelicam volent speculari, et ad mandatum sui ingenii illam expendere, certum est risuros et ludibrio habituros quaecunque nobis in evangelio praedicantur: puta Dei filium apparuisse in terris assumpta humana natura, et pro mundi peccatis passum esse. Absurdum enim et rationi repugnans videtur, eum qui vita est, sese ad mortem exposuisse: eum qui bonorum omnium fons est, pauperem pro nobis esse factum: haec inquam sensibus humanis plane absurda videntur, et rationi contraria: quam ob causam Paulus dicit, Deum quoniam mundus nihil proficeret in Dei sapientia, voluisse per stultitiam praedicationis salvos facere credentes Sane quum coelum et terram et quaecunque in ipsis sunt divina opera contemplamur, mag-

num argumentum habemus nos totos ad Dei cultum applicandi, fiduciam nostram in ipso collocandi, ipsum in rebus angustis invocandi, et omnia bona ab ipsius gratuita bonitate manare, agnoscendi. Magnum, inquam, argumentum homines habent in contemplatione divinorum operum ipsum Deum agnoscendi, et precibus solicitandi, quum praesertim ipsius potentiae et bonitatis tam multa in rebus omnibus creatis appareant testimonia: verum homines in istis plane caecutiunt: qui Dei bonis vehementer ad omnem intemperantiam abutuntur, et ipsorum autorem non agnoscunt, sed quo pluribus bonis replentur, eo maiorem animi ingratitudinem maioremque caecitatem suam produnt: hanc igitur ob causam Paulus dicit, quia in Dei sapientia Deum non cognovit mundus per sapientiam, placuisse Deo per aliam rationem, nempe per evangelii praedicationem salvos facere credentes: sed hoc evangelium ait esse stultitiam.

Hoc ipsum iam in isto Davidis facto licet intueri, qui Domini nostri Iesu Christi figura fuit: nam ridiculum erat Davidem insaniam simulare, in barbam exspuere, despumare, et in brachia eorum collabi a quibus ducebatur, et impingere in ostia et parietes: sed nihilominus tamen Deus hanc ipsum servandi rationem sequi voluit: et sane David inde liberatus, Deo tam insignem gratiarum actionem egit, ut persuasum nobis esse debeat Deum hoc opus sibi tribui voluisse. Nam Psalmus 34 a Davido est compositus eo fine, ut palam profiteretur se non industria sua, sed unius Dei auxilio fuisse ex tanto discrimine, et ipsis mortis faucibus ereptum. Ac sane ni res sic se haberet, non tam repente illum Achis a se dimisisset: sed in vincula potius coniecisset, spatiumque insaniae detegendae accepisset. Sed Deus ipsius oculos sic excaecavit, ut statim conspecto Davide, insaniam simulante, sit indignatus, eumque dimiserit, suos increpans, quare hominem insanum et furiosum ad se adduxissent. Qua in re manifesta Dei providentia apparet, ut non sit dubium quin Deus stuporem animi regi Achis immiserit, Davidemque ex ipsius manibus tanquam ex ursorum aut leonum unguibus eripuerit: nam quale putamus odium totius populi adversus illum fuisse, quam infensos illi Philistaeos ad vindictam exarsisse, ut Davide sublato sibi felicia omnia polliceantur? Verumtamen quocunque odio ardeant, et quantocunque adversus ipsum furore exaestuent, miraculose contra omnium spem et exspectationem incolumis ex ipsorum manibus evasit: quod tantum Dei beneficium David agnoscens perpetuum monumentum illius in ecclesia voluit exstare, quo Dei unius favore et potentia ex imminenti morte se liberatum palam profiteretur. Ideoque Psalmo illi titulum fecit: *Davidi quum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Porro nomen istud Achis commune fuit regibus Philistaeorum: quemadmodum Abrahami tempore nomen Achimelech regibus Cananaeis: quod nomen fuit honorificum: quod eo docerentur reges non exercere crudelitatem, neque violentiam in subditos, ad eos opprimendos: sed patres populorum esse oportere, quos regerent ut patres liberos. Eadem ratio fuit nominis Pharaonis apud Aegyptios, quod omnibus regibus fuit commune. Porro David eo Psalmo profitetur, se Dominum velle in omni tempore benedicere, laudemque ipsius semper in ore habere: cuius bonitatem in summis angustiis expertus esset. Quibus verbis David nominatim istam liberationem Deo tribuit, cuius ratio tamen ridicula videbatur, et meminit etiam eo Psalmo famis quam passus erat. Neque enim abs re dicit leones saepe famelicos esse, et praedam non invenire rugientes: sed Deum timentibus nihil unquam defore. Sane David famem aliquam passus erat, quum nullibi vel frustum panis nisi in sanctuario potuit reperire: sed in eo tamen Dei favor apparuit, quod propositionis panes, Deo dicati, sunt illi urgente fame traditi. Hinc itaque discamus Dei erga nos benefacta tanti facere quanti debemus: nam quo gravioribus periculis et urgentioribus necessitatibus undique premi videbimur, si Deus auxilium laborantibus attulerit, eo maius paternae ipsius curae testimonium habebimus, quo ad ipsum dignis laudibus celebrandum magis ac magis excitemur. Sed quanta hominum est ingratitudo: nam ambitiosos homines, et alios opulentos viros, quorum mensae bonorum omnium plenae sunt, adeo ingratos videas, ut Deum non agnoscant suum nutricium nec bonorum copiam acceptam ipsi ferant. Quamobrem obsecro? Nempe quoniam oculos ultra suas divitias non evehunt, et in bonis ac facultatibus suis conquiescunt: sed quum Deus in illas difficultates nos coniicit, e quibus nulla est spes evadendi, tum vel invitos cogit ad se ipsum assurgere, et re ipsa agnoscere se a Deo solo foveri et nutriri. Quare nimium ingrati sunt homines, nisi tantum Dei beneficium agnoscant, et nullam ignorantiae excusationem praetexere possunt, quum Deus tot benefactis paternam suam bonitatem nobis patefaciat, quam nisi agnoscant merito rebellionis et contumaciae accusantur et rei sunt. Sic exempli gratia, si peregrinanti nulla domus per longum tempus occurrerit, in quam divertat, et deinde casu in tugurium aliquod incidat in quo humanissime recipiatur, profecto nisi plane saxeus est Dei beneficio et favore tantum sibi beneficium contigisse fatebitur: quod etsi beneficium memoria statim effluat, tamen inexcusabiles coram Deo redduntur homines, quos laborantes tam extraordinaria ratione iuvit. Contra vero hic David, quem sibi satisfacere non posse in Dei gratia praedicanda videmus quod famelico panem dedisset, unde merito

concludit quaerentes Dominum non minui omni bono. Atqui David ipse famem passus erat: sed opportuno tempore Deus illi remedium adversus famem exhibuerat: ac proinde negat illam fuisse indigentiam. Nam fideles Dei misericordia freti nunquam rebus necessariis destituentur, neque Deus ipsos laborantes deseret. Neque vero tamen hinc sequitur Dei filios nullis unquam vel afflictionibus vel fame, vel siti, vel aestu, vel frigore exercendos: sed quibus tamen satis esse debet quod sunt in Domini tutela et protectione: quemadmodum et illud propheta testatur Ps. 37: Iustos famis tempore satiandos, et Deum manum ipsorum sustentaturum, id est, Deum suos laborantes et omni auxilio humano destitutos, et in ipsis mortis faucibus collocatos, sua bonitate ex omnibus malis erutorum: ac licet ad aliquod tempus pressi angustiis fuerint, et Deus oblitus ipsorum videatur, nihilominus tamen praeter exspectationem et spem ipsis adfuturum, et paternam qua ipsos complectitur benevolentiam re ipsa patefacturum, tum maxime quum derelicti et omni auxilio destituti videbuntur.

Hoc igitur Psalmo Davidem complexum totam suae liberationis historiam videmus: quemadmodum et ex iis apparet verbis quibus Deum dicit vultum Domini esse super facientes mala: quibus non dubium est quin Doegum notare voluerit. Nam etsi adversus Doegum peculiarem Psalmum composuit, non tamen sine causa dicit, vultum Domini esse super facientes mala, ut ostendat se a Domino servatum in mediis periculis adversus Doegi malitiam, a quo fuerat apud regem Saulem delatus. Gloriatur igitur David de Dei custodia, non tantum Domini oculos inquiens esse super iustos, et aures eius in eorum preces esse intentas: sed etiam angelos Domini esse custodes in circuitu timentium ipsum, et ipsorum potentia protegi, quum ad Deum recurrunt. Quam sententiam multis quidem verbis persequitur, et tandem ita concludit: Quis est homo qui vult vitam, et qui diligit dies videre bonos? ad Deum in integritate et sinceritate confugito: linguam suam a malo prohibeto, et labia sua ne loquantur dolum divertito a malo, et facito bonum. Quibus verbis docemur fideles variis Dei castigationibus obnoxios esse, a quibus non prorsus eximuntur, sed tamen opportuno tempore liberantur. Necessaria profecto nobis hoc tempore doctrina, quae longiorem quidem tractatum mereretur, sed cuius tamen summa nobis sufficiet, ut praesentem historiam ad nostram instructionem applicemus. Davidem igitur nobis si tantum proponamus Philistaeorum minas intuentem, a quibus correptus et ad regem ductus ad mortem postulabatur, et eundem magno metu perculsum, haec historia nostris sensibus valde frigida et ridicula videbitur, sed si ad eam doctrinam respexerimus, quae supra dicto Psalmo nobis proponitur, in qua intuemur tanquam in speculo Davidem hinc quidem de vita desperantem et ad mortem damnatum, inde vero ad Deum assurgentem. supra iustos vigilantem, et attentas aures habentem ad eos qui ad ipsius auxilium fugiunt, Dei providentiam et bonitatem totis animis suspiciemus. Quidquid igitur David humani passus est in tantis illis angustiis, adeo quidem ut insanum et fatuum simulare coactus sit, ad Deum tamen precibus confugere illum non destitisse certum est. Illum quidem sane magno metu perterritum fuisse non imus infitias: neque enim fideles sunt sensus omnis expertes et impassibiles, sed praesentibus malis afficiuntur et commoventur, at non tantus ille timor fuit, a quo Deum invocare fuerit impeditus. Neque enim se a Deo preces suas exaudiente adiutum dicit, nisi quoniam ipse mentem ad Deum direxit. Psalmus igitur iste nobis est instar speculi in quo Dei bonitatem intueamur, Davidem ex ipsa morte liberantis: quod quum nullum evasionis appareret periculum, in Deum tamen mentis suae aciem direxerit, et ab eodem auxilium exspectaverit. Quod ad angelos autem de quibus propheta meminit, non sunt illi natura quadam corporea et visibili praediti, sed spirituali ut corporeis oculis a nobis conspici nequeant: sed tamen ipsorum custodia nobis hoc loco proponitur, ut certo persuasi simus nos licet miseros, et quotidie sexcentis periculis mortis obnoxios, habere tamen angelos Dei custodes, qui in nostram salutem perpetuo invigilent. Neque vero hic singulis fidelibus suus angelus attribuitur: sed in genere Deus suos angelos ad suorum custodiam mittere dicitur. Porro Deus angelorum opera non indiget, cuius sola virtus ad suorum defensionem sufficit. Verumtamen bonitatem suam erga miseros et afflictos hac ratione magis ac magis patefacit. Nam, quaeso, quale quantumque divinae bonitatis est testimonium, quod vilis et abiecta creatura, inops et egena, terrae denique lumbricus et mera corruptio non unum tantum angelum salutis suae ministrum, sed plures etiam habeat: quamadmodum et ipse Dominus noster Iesus Christus nos istud in evangelio docet. Non dubium itaque est quin David istam liberationem tam excellentem, tamque magnificam agnoverit, quasi ipsorum angelorum exercitum misisse Deus videretur. Neque vero nobis hic aliqua fingenda oculata angelorum visio, quos non est verisimile Davidem oculis carnalibus contemplatum, sed salutis effectum, quum ipsorum ope et auxilio se liberatum, et ex manibus Philistaeorum erutum agnovit: huius liberationis perpetuum monumentum esse in ecclesia hunc Psalmum voluit. Quamobrem ex hoc loco Dei bonitatem sic efferre et praedicare discamus, ut non tantum nos ipsi fiduciam nostram in Deo collocemus, sed alios etiam ad idem faciendam cohortemur. Nam et ipse

David hoc loco nobis exemplo praeit, quod omnes docet imitari, quum non tantum profitetur se a Deo adiutum, et ex mortis faucibus erutum, sed etiam fideles omnes advocat a se docendos. Nos itaque etiam decet non tantum gratias agere Deo pro acceptis ab ipso beneficiis, sed alios quoque ad idem faciendum cohortari, et nostro exemplo stimulare.

Transeamus iam ad illa verba quibus David dicit se *Domini auxilium percepisse, quia in simplicitate et integritate coram ipso ambularit, et fraudibus et dolis, et ab omni proximorum iniuria abstinuit:* Quibus verbis docemur qua ratione debeamus his temporibus opem et auxilium divinum exspectare, et sub alarum ipsius umbra tuti esse. Vellemus enim Deum quotiescunque premimur, et periculis urgemur, ad nostrum auxilium accurrere, sed quaeso quam illi succurrendi occasionem praebemus? Tantum enim abest ut coram ipso deiiciamur, et ipsius voluntati nos ultro subiiciamus, ut contra semper ipsi resistamus, et ipsius misericordiae viam praecludamus. Nam malum malo semper cumulamus, et si dolis appetimur aut iniuriis afficimur nos ipsi privatas iniurias ulcisci cupimus, et si brachiis aut manibus non possumus, vel ipsis dentibus premere persequentes non desistimus, et interea Deum nostrae cupiditatis et animositatis vindicem expetimus. Sed hominum malitia mendacem Deum nunquam afficiet. Nam illius afflatu David olim loquutus est, nos si auxilium a Domino petamus, opportere ab omni malitia fraude et violentia abstinere. Hac ratione Dei erga nos bonitati viam patefaciemus. Verumenimvero dicat aliquis nos saepe hac ratione hostibus nostris praedam fieri, sed nihilominus tamen certum est, Deum nostris malis provisurum et tempore opportuno auxilium laturum. Ac proinde spem omnem ac fiduciam nostram in ipso esse collocandam. Atque haec doctrina eo diligentius a nobis est expendenda, quo sumus natura magis impatientes, et mala ferre non possumus, et praeterea semper diffidentia et desperatione agitamur, ut licet nobis tam Davidis quam aliorum, quos Deus suo tempore iuvit, exempla proponantur, semper tamen aliquid obiiciamus, et nos, si David, aut alii adiuti sunt, non ideo tamen adiuvandos dicamus. Idcirco igitur David praecipit, ut ab omni fraude et dolo et omnibus iniuriis adversus proximos abstineamus, et ita spem facit nos sic ambulantes, et ad Deum necessitate urgente confugientes, adiuvandos. Exemplo esto in hac ipsa causa David, qui Saulem nulla provocarat iniuria, nullamque se persequendi ipsi occasionem dederat, et idcirco Dei bonitate et misericordia ex omnibus periculis liberatus est. Ac sane magnum istud habet pondus apud Deum, quum testis est nobis conscientia coram Deo, homines iniuria et ultro nos persequi a nobis non lacessitos, et magnam occasionem in Deo spem collocandi praebet. Nam Deus suorum nunquam obliviscitur. Neque vero tamen istis verbis iustitiam quandam in nobis haerentem imaginari debemus, qua Deum nobis obligatum teneamus, sed ex mera ipsius bonitate et misericordia gratuita fit, ut patientia nostra meliorem causam apud Deum efficiat: sic itaque iusti sumus quum non tantum malo abstinemus, sed etiam hostibus nostris, a quibus a nobis non provocatis premimur, ultro bene precati fuerimus Dei iustitiae causam nostram committentes, quorum tandem saevitiam et immanitatem Deum summum omnium iudicem ulturum certissimum est: nam alioqui Deum naturae suae renuntiare oporteret, aut mali autorem esse ac improborum et sceleratorum hominum socium: quod non sine ingenti blasphemia proferri potest, immo ne cogitari quidem potest. Caeterum David non tantum in nobis integritatem et candorem requirit: studiumque proximos sublevandi, etiamsi apud homines ludibrio habeamur: sed etiam nos ad Dei praesidium iubet omni tempore confugere: et quale iugum nobis imposuerit vera humilitate et modestia ferre: nam multos quidem ethnicos videmus singulari quadam virtute, fortitudine et prudentia praeditos iniurias ab aliis illatas tulisse, sed praecipuo fundamento caruisse; siquidem verum Deum non cognoverunt, quem in suis difficultatibus invocarent, quin imo blasphemas ipsorum plerumque voces audimus, quum Deus non iuvit eos tam prompto quam vellent auxilio. Sed quomodo Deus adiuvisset eos qui ipsum non precabantur, imo qui rabiem suam et virus adversus ipsum despumabant, et qui Deum sibi auxilium ferre arbitrabantur obligatum, qui tamen eum non invocabant? Hanc igitur ob causam David haec duo nominatim coniungit, nempe sinceritatem et integritatem, et preces ad Deum, quibus cognoscamus nos sine ipsius auxilio fore omnium miserrimos: quandoquidem natura sumus rerum omnium egeni, et unde auxilium quaeramus non habemus, nisi ad ipsius bonitatem confugiamus, quam invocatam a nobis certum est ex omnibus periculis nos liberaturam, quoniam is est a quo solo liberationem e periculis exspectare debemus. Caeterum et illud expendendum, quod non temere David adiicit, nempe iustos et humiles corde in multas difficultates venturos, sed ex illis tamen omnibus divina bonitate et potentia eruendos. Quae doctrina valde necessaria est, ut eorum occurratur opinioni, qui divinum auxilium et angelorum custodiam sic arbitrantur omnibus propinquam, ut Deum per unicum filium invocatum semper suorum preces exaudire dicant, et non permittere ut ullis unquam rebus indigeant, sibi persuadeant. Sane certum est Dei filios, licet nonnunquam paupertatem immi-

nentem metuant, et adversus ipsos multi conspirent, ut deplorata salus videatur, et hinc inde multis calamitatibus et afflictionibus premantur, remedium tamen adversus tot mala et discrimina quibus alioquin obruerentur, inventuros, modo spem omnem suam in Deo collocent: hac tamen conditione ut Deum sciamus auxilium suum nobis pollicentem et tutelam ac protectionem, nolle tamen molliter fovere, neque beatitudinem quandam tanquam in terrestri paradiso polliceri. Nam non impedit Dei auxilium et bonitas quominus nos ipse multis calamitatibus et miseriis exerceat. Quare contentos nos esse oportet hac conditione, fore ut nos ipsum ex animo invocantes ex omnibus difficultatibus eruat, nobisque eas vires sufficiat, quibus victores evadamus, et nostri nunquam obliviscatur, quum ad ipsius verbum attenti fuerimus, et obedientiam nostram tanquam sacrificium gratum habeat, quum ipsi nos dedicaverimus, et de acceptis beneficiis gratias egerimus, tandemque in rectam viam ita deducat, ut tandem ad promissam nobis ab ipso felicitatem perveniamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXIX.
CAP. XXII.

1. *Abiit ergo David inde et fugit in speluncam Odollam. Quod quum audissent fratres eius et omnis domus patris eius descenderunt ad eum illuc.* 2. *Et convenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti et oppressi aere alieno et amaro animo: et factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadringenti viri.* 3. *Et profectus est David inde in Maspha quae est Moab, et dixit ad regem Moab, maneat oro pater meus et mater mea vobiscum donec sciam quid faciat mihi Deus.* 4. *Et reliquit eos ante faciem regis Moab: manseruntque apud eum cunctis diebus quibus David fuit in praesidio.* 5. *Dixitque Gath propheta ad David: Noli remanere in praesidio, proficiscere, et vade in terram Iudae. Et profectus est David et venit in saltum Hareth.*

Vidimus hactenus qua ratione servum suum Davidem Deus ex imminente mortis discrimine apud Philistaeos eruerit, quae licet prima fronte intuenti ridicula videatur, quod insaniam David simularit, nihilominus tamen admirabili Dei virtute perfectum esse certum est. Ac licet in specie valde infirma videatur longe tamen fuisse fortiorem omnibus terrenis adminiculis, quod res ipsa demonstravit. Nam Achis oculi prorsus caligaverunt ad Davidis, insaniam simulantis, conspectum, qui tamen poterat apud se cogitare, simulatam hanc esse insaniam, quae non posset in Davidem tot tantisque virtutibus clarum cadere, ac proinde sciscitari, quo casu quave occasione tantum ipsi infortunium accidisset: sed tunc Achis omnem sensum et rationis usum Deo faciente amisit, ut hac ratione Davidi velut e leonis faucibus exitus concederetur, quem ut ante vidimus Philisthaei omnes oderant cane peius et angue. Admiranda igitur fuit ista liberatio, a Dei bonitate inexstimabili promanans cuius si non initio statim virtus apparuit, tamen opus suum Deus in infirmitate Davidis perfecit, ut amplam materiam in Deo gloriandi David habuerit: quod etiam illum publica gratiarum actione testatum esse concione superiore vidimus.

Sequente vero iam capite dicitur David inde recedens fugisse in speluncam Odollam. Quae tentatio Davidis altera fuit gravissima: nam illum opportuit ad vitae praesidium velut in sepulcrum ingredi, et contra naturam vivere: nam aëre vivimus et in hominum societate. Davidem autem oportet hominum societate extorrem in subterraneis locis vitam degere: quae sane gravissima fuit tentatio si conditionem ipsius expendamus: vix enim periculum evasit quum in aliud non minus durum et acerbum incidit, ex quo iudicare possumus duro examini Davidem subiectum: scimus enim quam impatienter homines persequutionem ferant, et quam facile post unum aut alterum certamen in desperationem veniant. Iam vero multis tentationibus David restiterat, quibus tantum abest ut Deus finem imponat, ut contra semper aliae ex aliis renascantur. Et hoc profecto David non obliviscitur psalmo de quo ante egimus 34. quum ait, *multas tribulationes iustorum esse: sed de omnibus liberare ipsos Dominum.* Respexisse autem Davidem ad hanc historiam nemini dubium est. Quare David cognoscens Deo placere ipsum tot tantisque difficultatibus exercere, animos sumit et se ipsum istis verbis solatur, inquiens, etiamsi iusti multa ferre debent incommoda et multis ac variis tentationibus exerceri, et modo per ignes, modo per aquas deduci variasque tentationes tam a dextris quam a sinistris pati, et omnibus esse ludibrio, nihilominus tamen Deum miseriis et calamitatibus ipsorum semper felicem exitum concessurum, ut semper amplam Dei glorificandi materiam habeant. Ex quibus apparet Deum variis periculis et difficultatibus suos exercentem vires etiam sufficere, et invicta constantia armare. Quare quum Davidis luctas et summas angustias intuemur, illarum etiam exitum ne obliviscamur. Nam si in ipsius tentationes tantum oculos defigeremus quid nobis fieret? Quum inquam audimus Davidem odio

implacabili Sauli regi exosum, variis modis agitatum, fuga tandem suae saluti consulere coactum panis inopia laborasse, et rebus omnibus necessariis fuisse destitutum in manus hostis capitalissimi devenisse, nullumque aliud ipsi fuisse salutis remedium, quam insaniae simulationem: inde in speluncam Odollam fugisse, magnis denique curis, ut deinceps videbimus, confectum fuisse, certum est non modo non datum iri materiam animos assumendi Deoque nos, quum tot casibus explorare volet, subiiciendi, sed contra potius animum despondendi, et ab officio resiliendi: sed si simul ista coniungamus, nempe Deum sic suos servos explorare, ut ab ipsis aversus videatur et deinde ipsum uti misericordia manuque sublevare et in incertis rebus auxilium ferre non cogitantibus. Denique si cum afflictionibus et miseriis illarum exitum coniunximus, amplam nobis laetitiae materiam propositam cognoscemus, et ad patientiam exemplo Davidis excitabimur. Atque hoc ipsum nos docet Iacob apostolus, quum ait: *Sufferentiam Iob audivistis, et finem Domini vidistis quod misericors Dominus.* Istis igitur docemur Deum suos nunquam derelinquere ac licet non repente ipsius appareat auxilium nunquam tamen oblivioni suos traditurum quin multis agitatos calamitatibus tandem liberet et vel ab ipso sepulcro redivivos impleat gaudio, quemadmodum ex Annae cantico didicimus. Denique Davidem ex hoc loco apparet ad vitae suae praesidium mundo velut exulare coactum, quae gravissima omnium ipsi fuit tentatio. Profecto si ad vitae praesidium vel latitare, vel solum vertere cogemur, gravissimum illud quidem videbitur: sed Davidem intueamur, non tantum patria extorrem, verum etiam adeo miserum ut ne domum in qua lateret habuerit: sed velut ab hominum consortio separatus, in speluncis tanquam ad mortem damnatus latitare coactus sit, ut eius exemplo discamus in Dei voluntate conquiescere. Siquidem quo gravioribus tentationibus fuit exercitus, eo providentiae divinae potentia fit nobis conspectior, admirandis modis suos liberantis. Nam quorum ea fuit conditio, ut saepe neque lunae neque solis splendore fruerentur, sed in densissimis mortis tenebris immersi vitam agerent miseram, Deus tamen miraculose ex angustiis illis tandem eripuit. Nec dubium est quin David assidue hanc doctrinam versarit, quum Psalmo vigesimo tertio dicit se licet ambulaverit in medio umbrae mortis, non posse tamen ullo ipsius metu percelli: quoniam Deus sit cum ipso, et virga et pedum ipsius ipsum consolentur: quasi dicat se licet in maximis mortis periculis versantem in quibus sola desperatio reliqua videatur, non apparente ulla ratione qua possit evadere, nihilominus tamen in Dei bonitate speraturum fiduciamque suam collocaturum. Hanc itaque doctrinam usurpavit quum in speluncam Odollam confugit, in qua omni ope humana destitutus fuit donec ipsius tandem Deus misertus est.

Porro ex sequentibus videri posset non nihil sublevatus adventu suorum, et aliquo solatio recreatus quo tamen potius auctas ipsius difficultates deinceps videbimus. Nam dicuntur ad ipsum venisse pater ipsius cum matre, qui iam ad aetatem decrepitam pervenerant: et cum ipsis fratres eius, et omnis domus patris. Quanto quaeso hic luctus et querelarum sese occasio obtulit? Nam admirandum fuit et stupendum, pro regia corona, quae Davidi Samuelis ministerio promissa fuerat a Domino, totam Davidis familiam periclitari, et tanquam piaculum haberi, et illi populum intensum et factum hostem capitalissimum, quod Samuelis ministerio, rex designatus unctione sacra fuerat et inauguratus. Profecto tota patris domus probe noverat Davidem a Deo regem designatum, etsi iam Saul illum persequeretur: sed etiam contra videt Davidem, non modo profugum, et tanquam ad mortem condemnatum esse, omnibus exosum, sed etiam eo miseriae redactum ut in speluncis tanquam in sepulcro vitam tueri cogeretur: quo casu David vicissim vehementer commoveri poterat, et tanquam lethali vulnere affici, quum patrem videret in has difficultates propter se coniectum, et reliquos etiam cum ipso cognatos iisdem difficultatibus urgeri. Superius autem vidimus venisse Davidem in fratrum contemptum et odium capitalissimum. Iam vero coguntur illum miserum exsulem et patria extorrem quem omnes persequuntur, tanquam perfidiosum et facinorosum, comitari. Tale igitur fuit istud solatium quod ex parte Davidis tristitiam et dolores graviter poterat augere, ex parte autem lenire. Hanc rationem in suis explorandis plerumque Deus sequitur, ut gravibus ipsos afflictionibus et castigationibus exerceat, et interim dolores ipsorum ac tristitiam aliquo solatio levet, sed non tamen hac in re communem sequutus rationem neque naturalibus sensibus obviam: qua ex re magis ac magis virtus ipsius cognoscitur, quod nimirum improbi et profani homines deliciis et voluptatibus suis inebriati lethale in se iudicium Dei tanquam venenum derivant. Contra vero fideles multis doloribus cibantur, et ut ait propheta Psalmo septuagesimo tertio, multis afflictionibus a Deo saturantur. Sed ita tamen ut malis nunquam obruantur, et quod ipsis amarissimum in afflictionibus fuit, in ipsorum tandem salutem convertatur et salubre ipsis fiat pharmacum. Haec igitur expendenda sunt nobis in iis verbis quibus tota Davidis familia dicitur ad ipsum in speluncam illam venisse. Ac sane extra dubium est non venisse illos ad Davidem officii et amicitiae causa, sed necessitate coactos. Nam ante vidimus et deinceps videbimus quo furore Saul in Davidem exarserit, ut verisimile sit ipsum etiam familiam eius perse-

quutum immaniter, adeo quidem ut nemini parciturus fuerit, sed potius omni crudelitatis genere in obvios quosque saeviturus. Deus igitur illos hac ratione ex Iudaea vi quadam abductos ab Davidem adduxit.

Porro quaedam videri possent in hac narratione minus rationi consentanea, quum nimirum ad Davidem convenisse dicuntur qui erant in angustia constituti et oppressi aere alieno et amaro animo, et factum esse ipsorum principem. Absurdum igitur videtur, et maximo cum offendiculo coniunctum, Davidem ducem fuisse dictum latrunculorum et eorum hominum qui fidem fregerant. Nominatim enim dicuntur in angustia constituti et oppressi aere alieno. Lues itaque maxima fuisse videtur tota illa hominum colluvies, quorum se ducem profiteri Davidi turpe fuit et indecorum, et cum offensa Dei coniunctum. Nam qui obaeratum hominem recipit in societatem, certum est condemnatione dignum. Et quum facinorosi homines et poenis digni foventur et iustitiae eripiuntur Deus suo suffragio hoc condemnat. Quamobrem David ipsos homines in suam societatem et tutelam admittens maximam sibi apud omnes conflabat invidiam, et opprobrio se exponebat quod in ipsum Dei nomen redundabat, quod ab omnibus sacrosanctum haberi debet. Nam nonne istiusmodi potuerunt esse de ipso male feriatorum hominum iudicia? Iam a se David detegit qualis hactenus fuerit, quum tanta hominum colluvies ad ipsum confugit miserorum hominum et aere alieno oppressorum quibus ipse se ducem praebet. Iam apparet nihil hactenus in ipso nisi simulatum et fictum fuisse, iam ipsius perfidia adversus regem detegitur. En quibus modis Dei nomen potuit impiorum hominum vocibus lacerari, coniectis in Davidem huiusmodi dicteriis quibus adventus istorum hominum occasionem dabat? Et sane in hoc numero certum est fuisse multos indignos, qui reciperentur, et quos David nunquam in suum consortium admisisset si a Deo potestatem vel in eos animadvertendi, vel reiiciendi consequutus esset. Quare ad superiores, gravis etiam ista tentatio accessit, ut venerit David in suspicionem apud plerosque quasi ultro perditos homines et vitae profligatae advocasset, et in suam clientelam recepisset, pollicitus ipsis adversus insequentes auxilium et opem suam: ideoque merito ab omnibus culparetur, et in Deum graviter peccare videretur. Sed quum venisse ad Davidem non vocati dicantur, et ipse in tot tantisque difficultatibus constitutus non potuerit eos a se dimittere, dico gravissimam ad superiores hanc accessisse tentationem, quod istiusmodi militibus illum stipari Deus voluerit. Quin etiam contigisse idem videmus israëlitico populo, cuius Deus misertus est post longas et duras persequutiones: nam quod erit ex populo Dei residuum dicitur adiuvandum exigua manu, ad quam etiam accessuri fraude et mendacio multi dicuntur. Loquitur autem Deus de liberatione quam per Machabaeos fecit, quum se regibus Syriae a quibus misera Dei ecclesia gravissimis calamitatibus oppressa fuerat opposuerunt: fuit ergo manus illa hominum exigua, sine magnis viribus et sine apparatu, multi flagitiosi homines fidelibus permixti, multi proditores in illis occasionem perfide agendi in ecclesiam irrepserant, multi denique dissoluti et insolentes, quibus tamen ecclesiae permixtis Deus usus est ad ecclesiae suae liberationem, et suis Deus humiliandi se coram ipso praebuit occasionem. Sic etiam cognoscamus Deum voluisse Davidis patientiam opprobrio et hominum dicteriis ac salibus explorare. Hactenus quidem multa David pertulerat, sed iam omnibus ipsius inimicis invidis ac malevolis apertum os videtur ad calumniam, quum tota regionis colluvies ad ipsum confluxisse dici potest, et Davidem factum illorum ducem. Factum igitur istud peculiare esse agnoscamus, quod non possit in regulam generalem trahi. Nam multi adversus Deum insurgentes sese libenter exemplo Davidis tegerent, advocatis in auxilium hominibus nequam, flagitiosis, helluonibus, et ad quodvis flagitium paratis. Deinde videmus multum sibi homines permittere ad bonam licet causam mediis tamen illicitis promovendam quod maxime locum habet in summa rerum confusione, quum iustitiae et aequitati nullus amplius locus superest. Nam inquiunt, quare ego bonam et iustam causam agens non uterer mediis quae se mihi offerunt? Et istis praesertim rationibus utuntur ecclesiae hostes, adversus ipsum Deum pugnantes, qui etsi latronum, perditorum profligatorumque hominum, ganeonum utantur opera sibi tamen id licere gloriantur, quod non propriam causam agant, neque vitam suam aut fortunam defendant, sed pro Dei gloria et honore laborent. En ut in rerum confusione multi sibi multa permittant, seque Davidis exemplo tueantur, qui miseros et egenos et aere alienos oppressos ad se confugientes recepit. Verum enimvero non legimus Davidem istos tubae clangore convocasse: sed contra ultro ad ipsum venisse dicuntur, in quo videmus voluisse Deum ipsum explorare et huic vituperio ad tempus subiicere, ut coram Deo magis ac magis disceret, et humiliari, et in nullo alio quam in Deo fiduciam collocare, et in omnibus difficultatibus ad ipsum unicum confugere. Praeterea notandum, ut ante dixi, multa in sacris singularia facta occurrere, quae non sint in exemplum temere trahenda, in quorum numero istud est reponendum. Non itaque, si ad Davidem istiusmodi homines confugerunt, idem nobis a Deo permittitur: sed potius docemur precibus ad Deum confugere, ut quid facto sit opus cum in eiusmodi difficultates inciderimus ipse nobis aperiat

Sequitur deinceps, *Davidem patrem et matrem deduxisse in regionem Moab, et rogasse regem ut manerent apud ipsos donec scirent quid faceret ipsi Deus.* Quibus verbis magis exprimitur dolor et tristitia quam David ex adventu patris et matris in regionem Moab accepit. Nec enim habebat locum ad ipsos excipiendum, et tristis erat habitatio illa in spelunca, et fame etiam ipsis pereundum fuisset, nisi miraculose ipsos Deus aluisset. Sed praeterea senes illos haec vita non decebat ut perpetuis mortis terroribus agitarentur: quamobrem alio a Davide ipsos deduci oportuit, ubi in otio degerent, et procul a tantis laboribus et molestiis, quibuscum Davidem oportebat luctari. Domum illi suam et possessiones reliquerant, et ad filium in speluncam illam tanquam ad asylum venerant: sed quoniam singulis momentis exspectabatur Saulis impetus, necesse fuit in aliam regionem illos ab ipso transferri. Deduxit itaque in Maspha quae erat regionis Moab. Sane Moabitae descenderant ab Israëlitis, quorum fratres erant: ac proinde a quibus auxilium exspectare in rebus angustis poterant. Sed se perpetuo pro hostibus gesserunt, ut tandem etiam David adversus ipsos bellum gerere coactus sit: quod nunquam aggressus esset nisi ipsorum malitia provocatus, et de hostibus suis loquens, dicit Moabitas fuisse suum perfugium, sed perfidiose adversus Dei populum egisse. Fuerunt ergo isti Moabitae inhumani adversus Israëlitas, et nominatim post mortem Davidis, quum Assyrii Iudaeam bello aggrederentur, et ad Moabitas miseri confugissent, ut apud ipsos laterent, proditi sunt ab ipsis. Idcirco Deus per prophetam de Moabitis queritur. Populus meus, inquit, fugitivus est, o Moab, locum itaque in medio tu concedere ipsi debebas, sed tu contra crudeliter in hostium manus tradidisti. Ex quibus apparet cum quantis difficultatibus David luctatus sit. ad Moabitas confugere coactus, hostes populi iudaici capitalissimos et perfidiosissimos: quod insurgentibus adversus Israëlitas inimicis, fuerint tanquam venatici canes ad miseros in occultis locis latentes, investigandos, et ad lanienam trahendos. Apud istos tamen David patri et matri perfugium quaesivit. Qua in re singulari Dei favore adiutum apparet, etsi ab ipso Deum invocatum, ut gratiam apud regem Moab inveniret, non hic exprimitur, quod tamen certum est ex Psalmo quem supra citavimus. Neque enim sine causa dicit eo loco iustum clamare ad Dominum, et Dominum exaudire ipsum, et ex omnibus tribulationibus liberare. Quare David nunquam tanta perturbatione in afflictionibus et calamitatibus excaecatus est, quin ad Deum accesserit, et precibus illum solicitarit, persuasus divinum auxilium sibi nunquam denegandum. Hac igitur ratione gratiam iniit apud regem Moab, precibus nimirum apud Deum. Nam quum Deus omnium hominum corda in manu habeat, et maxime impiorum quae pro arbitrio flectit, ideoque pollicetur Deus se effecturum, ut populus suus gratiam apud inimicos inveniat, certo istud est constituendum, Deum effecisse in gratiam Davidis, ut conciliaretur ipsi rex Moabitarum, quem alioqui certum est fuisse Davidem repulsurum, vel potius in hostium manus traditurum. Quemadmodum solent principes apud alios hominum sanguine quaerere amicitias, vel pacem redimere, et inveteratas inimicitias ponere. Sic videmus Dominum nostrum Iesum Christum fuisse in Pilato ad Herodem missum, et ludibrio eius expositum, ut sibi Herodem iratum Pilatus conciliaret. Idem igitur Davidi potuit contingere, nisi Deus providisset, et regis Moabitarum cor inflexisset ad recipiendum patrem et matrem Davidis.

Verba autem illa Davidis *donec sciam quid faciat mihi Deus,* non sic intelligenda sunt quasi David incertus vagaretur et dubius animi. Neque enim unquam abiecit factam a Deo sibi promissionem: sed ea fretus omnes difficultates superavit. Ac licet multis procellis et tempestatibus agitatus sit, nunquam tamen potuit ab illo fundamento dimoveri, Deum esse veracem. Ac proinde quandoquidem ipsius bonitate gratuita fuerat rex designatus, Deum etiam re ipsa demonstraturum se defensorem, et nonnisi re perfecta conquieturum sibi persuasit. Nihilominus tamen haec verba sunt hominis cum maximis difficultatibus luctantis. Ex quo loco discimus pugnandum esse adversus sensus nostros et omnes apprehensiones quum affligimur et exercemur a Deo per varia instrumenta. Nam Deus suos sic exercet plerumque, ut videatur eos in inferos usque detrusurus, et calamitatibus oppressurus: cuius tamen favor, gratia et potestas momento apparet praeter exspectationem et opinionem nostram. Observanda sane haec doctrina est, quandoquidem nostris sensibus plane contraria est, ad quam et alia accedit, qua retinemur in summis calamitatibus et difficultatibus, ut nimirum patienter exspectemus, donec se Deus vindicem patefaciat: ac licet ad tempus vultum suum occultet, sperare tamen in ipso non desinamus, et precibus ardentibus ipsius auxilium imploremus. Huius scientiae exemplum nobis hoc loco proponitur in Davide imitandum. Cuius verba illa, *donec cognovero quid Deus mihi faciat,* testantur fidem eius et patientiam. Neque enim oculis corporeis et sensibus externis cognoscebat, qua ratione Deus ipsi succurrerit, qui cum tantis difficultatibus luctaretur: sed interim animo persuasum habebat Deum suas promissiones tandem impleturum, et quod per Saulis ministerium promiserat, perfecturum: idcirco etiam videmus Davidem neque fortunae, neque fortuiti casus aut eventus meminisse, sed Dei qui pro voluntate sua

de servo sit dispositurus. Licet igitur sensibus externis rationem non percipiat liberationis: firmum tamen hoc retinet fundamentum Deum suo tempore manum suam exserturum, cuius providentia haec omnia administrantur: ac licet multae revolutiones et tempestates Dei decretum remorari videantur, et tanta rerum omnium esse confusio ut coelum terrae misceri videretur, tamen David hoc principio semper nititur *Deum facturum* et non tantum in genere dicit *facturum* sed nominatim inquit *de me*, quasi fateretur se quidem miserum et abiectum in specie videri, sed non dubitare tamen quin Deus sui misereatur: et quandoquidem non tantum sit ab ipso creatus sed etiam rex populi designatus, non fore Dei verbum inane neque mendax. En ut David non tantum nititur generali illa Dei providentia, sed singulari ipsius promissione, quam sibi sic applicat ut non dubitet quin sui Deus misereatur et quod promiserat suo tempore tandem impleat.

Sequitur deinceps *prophetam Gath venisse ad Davidem, et admonuisse ne maneret in praesidio, sed proficisceretur in terram Iuda.* En gravissimam aliam Davidis tentationem: nam etsi Deus singularem de ipso curam habere se testatur, misso ad ipsum propheta, qui haec mandata ad ipsum deferret: quo nuncio David certior factus est Deum non esse sui oblitum (neque enim David prophetam Gath sine iussu Domini se ad hoc ingessisse existimavit, sed eum ut verum Dei servum agnovit, eiusque verbis fidem adhibuit: et ut videbimus statim obtemperavit), nihilominus tamen difficile fuit Davidi ex illa spelunca ad Domini mandatum excedere et Iudaeam venire. Nam quum David perpetuo agitaretur variis timoribus, et in speluncam tanquam solum perfugium confugisset velut ab hominum consortio exsulans, si Deus servare ipsum volebat, cur spelunca illa egredi iubebat, non monstrata tamen evadendi ex periculis ratione? Egredi illum iubet ex spelunca, sed an aliquo tutat exercitu? an aliquibus praesidiis illum instruit? minime gentium: sed quadringentis illis de quibus egimus stipatum iubet in Iudaeam proficisci. Quo quum venirent, velut in leonum fauces pauculae oves inciderunt. Nam quid ille cum exigua manu et imbelli poterat adversus Saulis potentiam, qui in regione dominabatur, et tam in Iudaea quam in quavis alia parte regionis opprimere solo mandato ipsum poterat? David quidem sane videbatur gratiam aliquam in Iudaea in qua natus erat apud multos inire posse: verum conquerentem illum audimus alio loco, se ab omnibus derelictum, et quidem a proximis a quibus auxilium exspectabat, sive crudelitate et inhumanitate ab eius auxilio deterriti sint. Deus itaque videbatur Davidem ex illa spelunca educens, in qua veluti sepultus latebat, et in apertum prodire iubens ut vitae consulat, furori et crudelitati Saulis exposuisse. Quae sane gravissima ipsi fuit tentatio. Verumtamen non dubium est quin David magnam consolationem ex prophetae verbis acceperit, et magnopere sit confirmatus, licet novis periculis exponeretur.

Ex hoc igitur loco doctrinam utilissimam et valde necessariam colligamus, et in primis observemus Deum nos verbo suo solantem non uno momento nos omnibus doloribus et tristitia levare, neque nos velle tam delicatos esse ut nulla amplius solicitudine, nulla tristitia, nullo metu exerceamur, sed ideo solari verbo suo, ut certum testimonium habeamus ipsum esse nobis patrem, et laborantes oculis suis respicere. Quae doctrina si nostris animis adhaeserit, sufficeret ad omnes casus fortiter ferendos. Sin vero non sufficiat inexcusabilem ingratitudinem nostram ostendemus. Quamobrem discamus tale solatium nostris doloribus quaerere et in summa tristitia laetari, ut non appetamus terrenam aliquam beatitudinem, in qua nobis omnia rideant, sed contenti simus Dei verbo, quod nos iubet sperare, Deum invocantes nunquam deserendos, Dei oculum super iustos esse. Quare quamcunque conditionem Deus dederit, ea contenti simus. Ac sane quod in sacris audimus, nos in Dei gratia habere quidquid expeti potest, doctrinam continet quam per omnem vitam meditari nos oportet et in usum revocare. Nam ea est hominum perversitas et malitia ut vitam tranquillam et quietam, laboris, aerumnarum, morborum, aestus, frigoris expertem et immunem, expetant, et ipsi Deo legem imponere cupiant. Atqui nos Deus vult totos a sua voluntate pendere: et sic affici ut in mediis afflictionibus gaudere non desinamus. Alia praeterea doctrina ex hoc loco eruenda, Deum providentem nostris necessitatibus, licet rationem sequatur nostris sensibus minime convenientem, velle tamen et poscere a nobis ut eius unius voluntati acquiescamus, quid nobis expediat, novit: ac proinde cohibeamus oculos, ne in ea quae non oportet intueamur, sed placide nos Deo regendos permittamus. Confirmatur haec doctrina Davidis exemplo, cuius obedientia est insignis. Nam alioqui blasphemis vocibus Deum offendisset, si adversus prophetam obloqui et contendere voluisset, quod illi tamen sensus ratio dictare poterat. Nam excepisset: Quomodo me Deus iubet speluncam istam egredi, in quo licet occultus et ab hominum consortio veluti revulsus non possum tamen Saulis erga me furorem et crudelitatem placare? Quid ergo me misero futurum si hinc in Iudaeam proficiscar nisi quod magis ac magis furorem ipsius contra me inflammabo, cuius regnum invadere velle videbor? Non istud ego quaero, tempus patienter exspecto quo me Deus in regni possessionem mittat, imo paratus sum iure meo cedere, ad ovium pascua redire. Non ducor hono-

rum cupiditate, non ambio regiam dignitatem: quare ergo darem occasionem omnibus suspicàndi me velle regnum invadere? Nonne me Deus in Iudaeam venire iubens videtur tanquam ingentis saxi mole obruere velle? quousque tandem cum tantis difficultatibus luctabor? nullusne futurus finis malorum nisi quum e vivis excessero? quomodo ego paucis stipatus militibus Saulis viribus resistam? qua ratione denique vitae meae consulam?

Talibus igitur ac similibus cogitationibus David poterat Gathi nuntium eludere: sed plus apud illum verbi divini vis quam difficultatum omnium apprehensio potuit. Quamobrem discamus ad Dei verbum recipiendum, et ad usum nostrum convertendum, avertendos oculos esse ab omnibus obiectis et difficultatibus quibus ab officio deterreri possemus, et a vera et non ficta Dei obedientia resilire. Quamobrem quotiescunque Deus ea iusserit quae iudicio et rationi repugnantia videbuntur, sensus nostros captivemus eiusque voluntati nos totos permittamus, et quaecunque duxerit sequamur. Ac licet nonnunquam nos ad lanienam trahere videatur, intrepide tamen iubentem sequamur, minime dubitantes quin rationes habeat certas nostrae salutis, licet nobis incognitas. David igitur, licet propheta solum Dei mandatum de relinquenda spelunca attulisset, neque aut arma aut copias suppeditasset, Dei tamen sapientiam hominum apprehensione cognoscens longe esse superiorem, sine difficultate et contradictione sese Domini mandatis obsequentem praebuit: nam relicta spelunca illa Odollam venit in saltum Hareti qui erat in Iudaea. Non itaque terminum aliquem sibi praefigi ad exeundum David exspectavit: sed repente se Domini mandatis obsequentem praebuit. Quo exemplo Deum vocantem sequi, non speciosis quidem et vanis protestationibus et caeremoniis, sed cum alacritate et animi promptitudine, sine murmure ac contradictione nosque ipsi regendos ex ipsius voluntate permittere docemur. Qua virtute praeditum Davidem videmus, cuius exemplum nos oportet imitari, qui licet multas contradicendi occasiones habere videretur, Deum tamen in Iudaeam ire iubentem placide sequutus est. Et divus Paulus hanc generalem regulam nobis praescribit, quum de patre nostro Abrahamo loquens ait ipsum credidisse promissioni factae sibi de suo semine, et non respexisse corpus suum iam emortuum, neque uxoris sterilitatem, sed Deo simpliciter obtemperasse et promissionibus ipsius fidem adhibuisse. Abrahamus igitur non ea quae sensibus nostris repugnant et quibus ad diffidentiam, ad quam natura sumus procliviores, solicitaremur respexit: sed in Deo contra spem sperandum esse constituit, certo persuasus Deum nostrum esse protectorem et defensorem, etiamsi a mundo reiiciamur et nulla salutis spes appareat. Interim tamen non sine metu aliquo fuisse Davidem videmus, quum in saltum illum procul ab hominum conspectu, venit, licet alioquin ipsum excellenti magnanimitate et fortitudine fuisse praeditum videamus. Verumtamen animo fluctuasse ipsum apparet, et varias curas agitasse. Nam si Bethlehemam in patris aut cognatorum domum vacuam venisset, visus fuisset plane confirmatus: sed quum in saltu delitescere cogitur, in quo nulla erat habitatio, neque parandi victus ratio, ex eo apparet ante ipsius oculos mortem fuisse semper obversatam: sed nihilominus tamen ipsum, quaecunque animo versarit, in Deo sperasse: nam si nullum periculum timuisset sese palam imperterritum declarasset. Caeterum non ignavia aut nimio metu in saltu illo substitit, sed tamen periculi imminentis apprehensione sese in illo continuit, quod ni fecisset, plane stupidus fuisse videretur. Itaque ex parte periculi sensu et apprehensione delituit, ex parte vero singularem constantiam fides ipsius peperit qua se Deo quum res postulavit obsequentem praebuit. Hoc Davidis exemplum nos decet imitari, ut pericula quibus undique circumdamur intuentes soliciti quidem et anxii simus quatenus Deus nobis occasionem praebet: sed interim non plane collabamur et animum despondeamus, sed sub umbram alarum Domini confugiamus, et assiduis precibus eum invocemus ut sua dona perpetuet, nosque suo favore et benevolentia protegat et tueatur. Neque vero dubium est quin si persuasi simus Deum a nostris stare partibus, et ferre nobis laborantibus suppetias esse paratum, pericula quibus undique cingimur et fugiamus et salutem consequamur. Hoc si nostris animis infixum erit, et certo persuasi fuerimus de Dei favore: cavendum erit diligenter ne quid ex nobis ipsis suscipiamus. Sed Dei verbum sequamur, qui murus nobis erit aheneus. Quemadmodum et Davidem Dei promissionibus nixum invictam in afflictionibus constantiam retinuisse videbimus. Nos itaque licet aliud humana ratio dictaverit, non oportet tamen quidquam temere imaginari, sed ad Deum assurgere et sedulo precari ut vias nostras dirigat, et nos ad suum nutum componat et dociles reddat, ut licet ipsi caecutiamus, ipse nos sua manu ducat, et exitum felicem concedat.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXX.

6. *Et audivit Saul quod apparuisset David et viri qui erant cum eo. Saul autem quum maneret in Gabaa, et esset in nemore quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctique servi eius circumstarent eum, ait ad servos suos qui assistebant ei:* 7. *Audite me nunc filii Iemini: numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros et vineas, et universos vos faciet tribunos, et centuriones?* 8. *Quoniam coniurastis omnes adversum me, et non est qui mihi renunciet, maxime et filius meus foedus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam doleat ex vobis qui anuntiet mihi: eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversum insidiantem usque hodie.* 9. *Respondens autem Doeg Idumaeus qui assistebat, et erat primus inter servos Saul. Vidi, inquit, filium Isai in Nobe apud Achimelech filium Achitob.* 10. *Qui consuluit pro eo Dominum et cibaria dedit ei: sed et gladium Goliath Philistaei dedit illi.*

Quae sequuntur nobis explicanda continent eorum eventum quae David formidare potuerat, ut ipsius tentationes vehementer auctae sint: uam quo tempore propheta iussit Davidem in terram Iuda venire, spes aliqua suberat mitigari posse a Deo Saulis furorem, et aliquam inveniri posse rationem qua David Sauli conciliaretur, et cum ipso in gratiam rediret, prioremque locum ac dignitatem obtineret, quae mutatio non erat Domino difficilis, et idcirco David omnibus difficultatibus ansam praescidit, quibus poterat ab obsequio et obedientia mandatorum Dei dimoveri. Verum quum Saul audito nuntio de Davidis in Iudaeam adventu magis quam ante furat, et apud servos de perfidia ipsorum vehementer conqueratur, certum est gravem fuisse tentationem, quod tam facile simplicis prophetae verbo credidisset, et se in praesens periculum coniecisset: nam plerumque fieri videmus ut multi ad temporis momentum forti animo se Deo subiiciant: sed si res praeter ipsorum opinionem cesserint, et non ipsis Deus opituletur quo modo sibi persuaserant, vehementer indignentur, et excandescant, et adversus Deum differentem auxilium obloquantur et obmurmurent. Sic multi, quum bene coeperint, momento tamen deficiunt ut initio finis non respondeat, quod sibi persuadeant Deum ipsos non adiuvare, neque res ipsorum ex animi sententia secundare. Talibus igitur cogitationibus David agitari potuerat, sibi nimirum male cessisse, quod tam cito prophetae verbis obtemperasset Deumque videri ipsum ad lanienam traxisse. Verumtamen ut apparet ex Ps. 34, quem de hac historia compositum superiori concione diximus: Davidem istae cogitationes nunquam ab officio dimoverunt, neque ipsius animum unquam prostraverunt. Nam etsi se delatum apud Saulem a Doego sciebat, mortemque sibi in specie imminentem videbat: tamen ad Deum assurgere, et in ipso fiduciam suam collocare non destitit: quod ex initio Psalmi 52 satis apparet quum in Doegum istis verbis invehitur: *Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate?* Quibus verbis paulo post subiungit: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei speravi in misericordia Dei in aeternum.* Quibus verbis David agnoscit se Dei ipsius manu sublevatum saepe, et imminentibus periculis ereptum, cuius in se benignitatem fore perpetuam concludit. Nam diligenter notanda sunt verba illa, se misericordiam Dei sperare in aeternum, et in saeculum saeculi. Igitur licet David duris ictibus quassatus sit, quibus fides eius non modo labefactari, sed prorsus deiici posse videbatur, tamen tanta fiducia fide in Deum incubuit, ut favorem ipsius et protectionem nunquam sibi defuturam sibi persuaserit: ac proinde licet ad tempus variis tentationibus exerceretur, tamen Dei manu, quum opus foret, sustinendum se confisus sit.

Sed antequam ulterius progrediamur, expendenda verba illa quibus dicitur *Saul postquam audivisset Davidem apparuisse, stetisse in nemore quod est in Rama, et servos suos convocasse de rebus magnis cum ipsis deliberaturum:* quemadmodum reges videmus, si quis casus acciderit aut tumultus aliquis fuerit excitatus, convocare consiliarios. Locus autem ille fuit celebris, ut non mirum sit eo Saulem cum suis convenisse. Habitus autem Saulis describitur tanquam hominis sibi ab hoste metuentis, hastam manu nimirum tenentis: neque enim usitatum regibus hoc habitu progredi, nisi summum aliquod imminens periculum metuant. Denique Saul convocato consilio se maximis urgeri difficultatibus docet, et sibi ab hostibus metuere. Ideoque de omnibus conqueri coepit, quasi proderetur ab ipsis et fides data frangeretur. *Audite igitur me*, inquit, *filii Iemini*: sermonem suum nominatim ad illam familiam dirigens tanquam ad sibi maxime coniunctam, quasi diceret: Ego, filii Iemini, fiduciam meam semper in vobis collocavi, et a vobis auxilium in rebus incertis exspectavi: sed me proditis, et mecum perfidiose agitis. Ad quos igitur amplius confugiam? Nam ego potius mundum mihi defuturum, quam vos mihi sanguine coniunctos existimavi: sed video nullam in vobis esse fidem. Quum igitur filios Iemini vocat, illud in exprobationem facit, quasi rex sibi sanguine coniunctos, et maxime necessarios compellaret, et probro perfidiam ipsis daret.

Adiicit autem ad praecedentia: *Numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros et vineas, et universos vos faciet tribunos et centuriones, quoniam coniurastis omnes adversum me, et non est qui mihi renuntiet, maxime quum et filius meus foedus inierit*

cum filio Isai, nec est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annuntiet mihi. Quibus querelis Saul graviter illos omnes tanquam perfidos perstrinxit. Deinceps autem sequitur Doegum Idumaeum qui gregibus Saulis praeerat, Sauli declarasse se Davidem vidisse in Nobe apud Achimelechum sacerdotem, qui et cibaria ipsi praebuerat, et ei gladium et arma dederat: Deumque pro ipso consuluerat, an iter ipsius secundaret, et prosperum faceret. Qua Doegi narratione Saulis furor vehementer adversus sacerdotes exarsit, et eo usque quidem ut morti omnes tradiderit. Hic autem terrenorum principum consuetudinem tanquam in speculo possumus intueri, qui a suis subditis fidem sibi volunt servari, quos pelliciunt spe divitiarum quod reges habeant potestatem in suos satellites et ministros ditandi et locupletandi. At si solo isto fundamento nititur amicitia et fides quae ipsis debetur, miserrima est ipsorum conditio: sed ita solent reges ac principes sua potentia inebriari, et non agnoscunt meliorem fore suam conditionem, si in mediocri essent vitae statu, et quid sit vera amicitia probe nossent. Vix enim reges ac principes sibi aliquem amicum reperiunt, et amicos ferre non possunt. Sed oderunt potius si qui ipsos ex animo diligant, et eos fortunis omnibus evertunt, non permittentes quenquam tanta gratia se valere apud ipsos existimare ut amicus regis dicatur. Reges quidem aliquos diligere dicuntur: sed quae vera sit amicitia prorsus ignorant, hoc Saulis principium retinentes, penes se esse facultatem ministros suos locupletandi, et illorum amicitiam benefactorum obligatione acquirendi. Sed ut ante dixi valde infirmum est istud fundamentum. Nam qui solas divitias et opes quaerit, in horas mutari potest, et fidem datam servare solet tamdiu quamdiu suis commodis conveniens est: sed si melior occurrerit occasio faciendae rei repente mutatur, quoniam hunc tantum sibi scopum proponit, ut opes et gratiam ac honores sibi comparet. Denique videmus terrenos principes non posse tranquillo animo esse, et conquiescere in satellitibus, quorum aliquos semper inimicos sibi fore suspicantur, quae tamen quantumvis misera conditio sic illis placet, et ea delectantur non secus ac si quis aegrotus malum suum foveat et sponte augeat. Terreni enim principes non solum solent quaerere amicos largitionibus et magnis opibus: sed illorum etiam explere satietatem, nullumque finem ditandi ipsos facere, ne quando ipsorum amicitia refrigescat. Itaque semper aliquem ipsis bolum in os iniiciant necesse est, tanquam canibus famelicis, ne mordeant. Atque haec est principum consuetudo, quanquam si quaeras ex ipsis, probentne istiusmodi amicitias, quae sola utilitate quaeruntur, vehementer negaverint: et si quaeras, velintne vitium istud corrigi, asseverarint: sed nihilominus tamen inebriati sua autoritate et potentia, pergant in instituto. Caeterum quales sunt principes, tales sunt etiam ipsorum satellites, nimirum quorum hoc unum est studium, ut miserorum opibus inhient, et semper expansa retia ad praedam habeant, licet spe sua saepe decidant, et eos opinio sua frustretur: nam saepe fit ut multi sese ipsos absumant, et facultates suas dilapident spe sola dignitatem aliquam aulicam adipiscendi: ut inde natum sit proverbium: In aulis principum regnare fortunam, quod in illis magna plerumque sit confusio, aliis ad summum gradum dignitatis pervenientibus, aliis autem ad infimum usque depressis: quarum tamen mutationum causa ignota est hominibus, sed ab admirando Dei consilio promanat, qui ridet ambitionem istorum qui multa ferunt incommoda, multosque labores ad gratiam sibi conciliandam apud principes, quibus licebat domi beatis esse, et quaesitis bonis frui. Deus inquam istorum ambitionem et honorum cupiditatem ridet, quum multa damna ipsos pati, et opprobria sustinere, et tanquam miseros in vinculis torqueri suasque facultates absumere permittit, ut Deus istiusmodi exemplis ipsos erudiat. Alios vero Deus etiam aliquando promovet ad summos honores, et maximis divitiis et opibus auget, deinde deprimendos, et in paupertatem redigendos. Quod non aliquo sane fortunae casu volubili accidit, sed quoniam isti homines ambitione et honorum cupiditate flagrant: Deus illos honoribus explet: et quoniam avaritia inexplebili laborant, illis etiam rerum omnium abundantiam et copiam suppeditat: ut ipsorum arrogantia crescente, et siti ac desiderio facultatum amplificandarum magis flagrante, in illis maius exitium inveniant. Inde fit ut in aulis principum tanta passim regnet confusio; quum alii sine sua virtute ad honores evehuntur, alii vero qui officiis multis diu prensarunt istos honores reiiciantur et contemnantur. Hinc illae mutationes et revolutiones, ut merito dixisse quidam olim inter ethnicos videatur aulicos esse calculis, quorum usus est in subducendis rationibus, simillimos, qui modo summam ingentem, puta mille, vel decem millium coronatorum, modo vero parvam, puta, unius nummuli faciunt. Eadem aulicorum ratio, dignitates et honores ambientium, ut gratia et autoritate multum valeant. Denique, ut dixi, principes et reges sperant se in fide ministros suos retenturos, quod multis benefactis eos sibi devinxerint: et vicissim aulici ministri semper in praedam intenti sunt, et hunc unicum laborum sibi scopum proponunt: atque hoc studium unicum ipsorum est: ac proinde neque sincero amore principes et dominos suos complectuntur, neque fidem iis servant officii ratione: sed opum et facultatum cogendarum spe et cupiditate.

Atque istud nobis verbis illis Saulis repraesentatur, quibus suis stipatoribus perfidiam obiicit, quum ait: *Vobisne filius Isai dabit agros et vineas?*

vosne constituet tribunos et centuriones? At si apud se cogitasset unde regum autoritas et dignitas sit, ad Deum usque assurrexisset, quo faciento et annuente reges et principes dominatum in populos obtinent, et in honore et pretio habentur. Nam quum sacra scriptura nos hortatur, ut regibus, principibus ac reliquis omnibus magistratibus subiiciamur, atque adeo omnibus iustitiam administrantibus, non hanc causam subiicit, quod ab illis honoribus et opibus augeri possimus, quod domos et agros ac vineas ab illis consequi: sed quod Deus illos in tantam autoritatem et dignitatem extulerit, ac velit ipsos tanquam ministros suos et legatos agnosci et coli. Hic igitur unicus scopus est: Dei nimirum ordinatio, ad quem collimare subditos omnes oportet. Atque ideirco dicit sapiens non casu vel fortuna reges regnare: sed Deum hac ratione mundum velle gubernari, ne confusio rerumque perturbatio societatem hominum abrumpat: quemadmodum in libris Iudicum horrendam passim in israëlitico populo confusionem fuisse videmus, quum nullus rex aut iudex esset in Israël. Singulare igitur Dei benefactum agnoscendum est, quum bonos magistratus dat, ut ultro nos ipsius ordinationi subiiciamus. Quare Saulem hic sibi magnam inurere infamiam apparet, et de sua dignitate et autoritate multum detrahere: quum agrorum et vinearum, et dignitatum aulicarum mentionem facit, quorum omnium largitione tantum sibi devinctos ministros suos arbitratur, et eam ob causam ab ipsis honorari vult. Nam quomodo regnum ipsius tam paucorum hominum sibi donis et largitionibus devinctorum gratia consisteret? Nae si quis regiam autoritatem putat se posse retinere sibi triginta, vel sexaginta, vel denique centum hominibus donis et largitionibus devinctis, vehementer fallitur: siquidem in longe plurium odium et malevolentiam incurrit, quos bonis spoliavit, vel duriter tractavit, ut famelicos illos expleret, et aliorum opibus tanquam porcos saginaret. Sed esto, satisfaciat omnibus, alios ad dignitates evehat, alios benefactis cumulet, nullo tamen firmo fundamento regnum ipsius stabilietur, nisi Deo nitatur. Quin etiam si quis rex aut princeps Deum protectorem et defensorem habere cupit, admonetur in sacris ut pietatem et clementiam in primis sectetur. Hac enim ratione regum solia et sceptra confirmari docet Solomon. Quamobrem insani hominis voces fuisse agnoscamus illa Saulis verba: *Davidne vobis agros, aut vineas dabit, aut tribunos ac centuriones faciet?* Neque enim in mentem ipsi venit unctio quam divino mandato per Samuelem acceperat: qua in re suam ingratitudinem prodit. Nam non procul gratiae Dei exemplum ipsi quaerendum erat, quod in se tam clarum et perspicuum exstabat. Nam quando Samuelis ministerio fuerat rex designatus? Nonne rusticus erat bubulcus, ut nulla spes esset neque ipsum neque ullum ex ipsius unquam gente et familia regiam dignitatem assequuturum? Qua igitur, obsecro, ratione potest illud hominibus ascribere? Nonne conspicuum Dei beneficium, et opus extraordinarium? Atqui hic tamen tantum agrorum, vinearum, dignitatum meminit, quasi Dei bonitatem nunquam nisi hominum beneficio fuisset expertus, et eorum quidem quos benefactis sibi devinxerat. Sed si hominum aliquam instituisset collationem, cui magis quaeso, devinctus erat, et multitudine benefactorum obligatus quam Davidi? Nam quis vitam ipsius et fortunas servavit, nisi David? An illi vero antea vineas et agros dederat in mercedem, qua impulsus regi fidelem operam praestitit? Quum igitur iam animadvertat Dei mandato Davidem a Samuele regem designatum et unctum, nonne debuit sacram illam unctionem adorare, et cognoscere, quandoquidem illius decreto facta est, qui terrarum orbem universum regit, et homines eligit quos nationibus praeficiat, voluntati illius non esse sibi resistendum, sed ultro potius acquiescendum? Hanc ob causam scriptura dicit, principes ac reges in Dei manu esse, et ipsos a Domino tantam quantam voluerit dominationem sortiri: quod in unius Dei potestate dominationes et regna posita sint. Quare tanto magis sese ingratus Saulis animus hac in parte patefacit qui suorum servorum fidelitatem sola compensatione metitur. Sed unde, quaeso, Saul tot agros et vineas habebat, nisi ex vectigabilus et tributis quae populo imponebat? At non illa conditione rex electus fuerat. Deus quidem sane populum regem flagitantem praemonuerat, fore ut rex agros et possessiones ipsis adimeret, quas domesticis suis daret. Quin imo regem aliqua vi liberos ipsorum accepturum, quos famulos et servos suos constitueret. Fore quidem istud, inquam, Deus praedixerat, at non ideo tamen Sauli tyrannidem illam exercendi potestatem fecerat. Nam reges acceperant a Mose quid sui officii esset, quod monumentis suis perscriptum reliquerat. Rex enim, inquit Moses, non efferetur supra fratres; modestus et humanus erit erga populum: intra limites sese continebit, ne populus opprimatur. Nonne Saul in regiam evectus dignitatem, illa praecepta Domini meditari debuerat? Nae quum adversus illa peccat, in Deum ipsum est contumeliosus, et quasi Deum ultro lacessit, quum ait se agros, vineas, et varias possessiones habere, quibus eos qui sibi fidelem praestiterint operam remuneretur. Sane gloriatur multis rapinis et direptionibus populi: et quum miserarum ovium, quarum pastor esse debebat, pelle detracta, suos qui ipsi placuerint, vestire vult, ostendit se regnum suum in meram tyrannidem convertisse, et pro cura pastorali, lanienam invexisse, cuius ipse sit dux, reliqui vero tanquam latrones praedae inhian-

tes, et humanum sanguinem sitientes. Neque enim tam multa poterat suis largiri, et satellitium remunerari quin populum compilationibus et rapinis obrueret: quum tamen regia dignitas suum cuique conservare debeat.

Verum principum et regum terrenorum ea est caecitas, ut sibi licere omnia arbitrentur: et suam voluntatem pro lege habendam, cui omnes subiiciantur, existiment. Nae, si non essent sensus omnis expertes, suam vitam et statum intuentes primi suo se suffragio condemnarent. Nam privatorum hominum tolerabilis est conditio, qui rebus suis contenti tenuem vitam degunt. At divitum longo alia, licet si quaeratur bona, ne vicinorum possint compilare, et pro voluntate aliis distribuere, statim omnium suffragio condemnentur. Verum tamen principes ac reges sua autoritate et dignitate ad bonorum alienorum direptionem abutuntur, et discrimen aequi bonique sublatum putant sua libidine. Si quem igitur innocentem oppresserint, factum silentio premi volunt. Profecto sic solent huius mundi principes, sed eos oportebat meminisse eorum quae propheta Psalmo 82 de ipsorum conditione memorat: *Vos,* inquit: *Principes moriemini, et tanquam unus e plebe cadetis.* Sed praeterea propheta docet eo Psalmo, Deum sedere in medio principum, et inter ipsos praesidere: et in rationes suas omnia ipsorum opprobria et contumelias in plebem referre. Sed de istis ipsos non cogitare dicit. Quamobrem vero? Nempe quod tam insignibus titulis denominentur, ut filii Dei nuncupentur, et ipsius in istis terris legati, ideoque se creaturas mortales non recordentur, et suae fragilitatis sint immemores; ac proinde nullis se legibus subiici, neque teneri arbitrentur. Atqui propheta istorum hominum stultam arrogantiam irridet quum ait: *Vos nihilominus instar alicuius e vulgo moriemini, et licet principes tamen olim factorum rationem imperatori summo reddere cogemini.* Mundus enim iste tantum est quaedam peregrinatio, et nihil ad vitam coelestem terrestris potentia iuvat. Quamobrem qui ad honorum et dignitatum fastigium evecti sunt, cogitent se a Deo vocatos ut officio suo fungantur erga populos, quibus a Deo praefecti sunt, et non ordinatos a Deo principatus et dominationes ut paucis, sed ut omnibus consulatur, populo nimirum non solis aulicis. Haec igitur regum et principum studia sunto. At si principibus et primariae dignitatis viris, quorum longe lateque protenditur imperium, Deus parcit, quid minoribus magistratibus qui sunt in mediocri statu futurum putamus? An speciali aliquo prae reliquis privilegio fruentur? Sane quos Deus in mediocri statu esse vult, agnoscere debent, summo ipsorum bono et commodo fieri. Multos enim ambitio sic excaecat, ut se patiantur potius tributis et vectigalibus, ac omni tyrannide premi, modo magni alicuius regis aut imperatoris nomini subiiciantur, quam in exiguo aliquo in speciem statu vivere. Quo vitio Iudaeos in Deum graviter peccasse videmus, qui licet a regibus multa dura et gravia passi essent, ipso tamen Ezechiae tempore cupiebant in protectionem et obedientiam Assyriorum venire, quod ipsorum imperium longe lateque sparsum famam ipsorum in longinquas regiones propagabat. Sed graviter illos Deus per prophetam reprehendit, quum ait: *Vos non estis contenti rivulo Siloe,* fuit enim iste rivulus Ierosolymam praeterfluens, *et rapidos fluvios optatis, sed in quibus tandem mergemini: et profundos gurgites experiemini, quum ab ipsis obruemini.* Quare discamus quum nos Deus non vult istis magnis monarchiis regi, sed in parvo aliquo statu vivere, nobis ipsum parcere: quod nostri misereatur, et in aqua leniore tanquam mento sublevet ut enatemus: eique de tanto beneficio gratias agamus, et ut illud perpetuet, precibus sollicitemus.

Caeterum longius haec doctrina est ad nostrum usum proferenda, nempe Deo nos ad aliquod munus vocante, non respiciendum quae merces nobis rependenda sit, sed alacriter Deum vocantem sequendum. Nam etsi mercenarii sua facta proferent, et ex illis gloriam quaerent, non tamen Deo grati et accepti erunt. Sane multorum diligentia nota est, et noti labores in suo munere: sed quem obsecro laborum finem sibi proponunt? Nempe, divitiarum et facultatum summam abundantiam. Sed ubi ambitio, ubi avaritia scopus est laboribus propositus, nihil recte, nihil sincere fieri potest. Et si quae sunt virtutes, istis tamen vitiis obruuntur, et Deo sunt abominationi. Quid igitur facto est opus? Deum vocantem alacriter sequamur, fidelemque ipsi operam praestemus, eum tanquam filii patrem imitantes, quandoquidem nos sibi fieri vult conformes, et tanquam ipsius filios imitari facta ipsius. Quamobrem nos ad ipsius obsequium placide componere debemus, et quacunque duxerit, sponte sequi, in solam ipsius voluntatem et decretum intenti. Atque ille tamen nostrae fragilitatis memor, etiam proposita mercede nos invitat: et sacra scriptura nominatim nos docet Deum non in vanum coli. Qua in re summa Dei bonitas apparet, nostram infirmitatem nobis condonantis, et proposita mercede ad suum cultum invitantis, quos nimium alioquin segnes et ignavos fore non ignorat. Sic igitur nos ad se Deus etiam proposita mercede pellicit: sed tamen quam non vult esse scopum nostrum et finem. Nam quod ad mercedem illam attinet, non debetur laborantibus donec in ipsius cultu per varia pericula et mortis discrimina perrexerint, et in medio tempestatum fluctu contra spem in ipso speraverint. Sane Deus quidem in timore suo et obedientia ambulantibus promissiones fecit, non tantum de vita aeterna consequenda, sed etiam de vita praesenti:

quemadmodum Paulus ipse I. ad Timoth. cap. 4. docet, *pietatem ad omnia esse utilem, ut quae promissionem habeat vitae praesentis ac futurae.* Quo spectavit etiam Abrahamo facta per Dominum promissio: *Ego sum merces tua ampla.* Verumtamen licet fideles illam habeant Dei promissionem, nempe, se qui omnis boni est fons et scaturigo mercedem illis amplam redditurum, si in ipsius cultu perstiterint, nihilominus se ad multas ferendas afflictiones debent comparare; quin etiam si Deus illos sic explorare voluerit, ut evertere ipsos velle videatur et prorsus confundere, nunquam tamen animos debent despondere, quin ipsum ex animo semper colant. Nam, ut ait Paulus, Christianorum miserrima esset conditio, si nullam aliam exspectationem quam vitae praesentis haberent. Sed Deus illos variis calamitaribus et miseriis exercet, ne miseriis illis incredulis similes fiant, qui ore aperto terrenis istis semper inhiant, ut famelici canes ad praedam intenti sunt. Quamobrem ne fideles curis istis terrenis sollicitentur ad mercedem in hoc mundo quaerendam, idcirco Deus non permittit ipsos in eo vel divitiis abundare, vel delicias sibi facere: sed in statu quodam mediocri retinet, vel etiam variis tentationibus exercet. Cavendum igitur ne promissam etiam mercedem terrenae felicitatis cursu rerumque in his terris abundantia et otio metiamur. Quod ad aeternam vitam attinet, certum est ibi nobis mercedem promitti: verumtamen si spe mercedis tantum illius cultui et honori divino nos dedamus, ingratum illi futurum est quidquid eo fine praestiterimus, et ab ipso reiicietur. Deus enim propter se ipsum est diligendus, et sincero corde colendus, quandoquidem creator noster est, et pater animarum. Quare merces quidem nobis proposita debet esse instar stimuli ad nos, ad officium alacrius faciendum, excitandos. Sed non praecipuus tamen scopus ad quem nos oportet collimare. Quamobrem diligenter observanda verba illa Domini ad Abrahamum quae superius attigimus: *Ego merces tua ampla.* Quibus verbis docemur Deum multa quidem nobis polliceri, quandoquidem rerum omnium et bonorum fons est, sed interim velle ut in ipsum unum intueamur, et in uno ipso conquiescamus: optimam nostram existimantes conditionem, quod ipsi grati et accepti sumus, et ab illo solo pendemus. Quare non est nobis in his terris quaerenda neque exspectanda merces: neque terrenis affectionibus animus implicandus: sed fortiter et ingenue in Dei cultu per medias afflictiones pergendum. Sed praeterea cogitandum nos licet forti animo et pro virili facere officium nitamur, nunquam tamen posse perfecte ut tenemur omnes illius partes implere: ac proinde promissam a Deo mercedem non meritis nostris rependi, sed quandoquidem servi sumus inutiles, nobis eam ex mera Dei liberalitate, non debitam, dari. Profecto si ex animo nostram infirmitatem agnoverimus, et fassi fuerimus: certum est humilitatem nostram Deo gratam et acceptam fore, et suo tempore exaltandam. Quapropter nos licet omnium opinione miserrimos, sufficiat Deo gratos et acceptos esse: et promissam mercedem exspectemus, non ut meritis nostris debitam, sed a gratuita Dei liberalitate manantem, quod nobis parcat, et nostras infirmitates toleret. Quod itaque mercedem promittat, ex gratuita ipsius adoptione, qua nos elegit et ad regni coelestis haereditatem vocavit, factum id esse cogitemus.

Et de istis hactenus; iam revertamur ad Saulis querelas. Dicit itaque: *Nemo est qui vicem meam doleat ex vobis: eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversum me*, quibus verbis loquitur eorum instar qui favorem invito Deo vellent ab hominibus consequi. Nam qui vera poenitentia ducuntur, ad preces ad Deum confugiunt, et si castigare ipsos propter peccata velit sese ipsi sponte subiiciant: neque inimicos sibi eos arbitrantur quos Deus ipsis reiectis evehet, sed ab iis humanitatis officia exspectabunt. Obstinati vero contra et arrogantes vehementi furore et excandescentia perturbantur, et extra rationis terminos exsiliunt: atque omne discrimen aequi bonique sublatum volunt. Saul igitur hoc loco nobis exemplar proponitur eorum quos nulla tangit poenitentia malefactorum: et adversus Dei castigationes cupiunt ab hominibus clypeos obiici: neque sui ullam rationem haberi putant, nisi adversus Deum insurgatur, et adversus omnem aequitatem. Quamobrem diligenter animis nostris haec doctrina infigenda est, ut si Deus nos castigare voluerit, ne hominum auxilium et favorem imploremus, sic ut in nostri gratiam sese inhumanitate et iniustitia polluant; et contra ius et aequum auxilium nobis ferant, et Deus offendatur et ad iram provocetur. Sed contenti simus eos nostris malis affici, qui nostrae salutis cupidi sunt, et pro viribus eam procurant. Ne, inquam, optemus in nostri gratiam homines iniquae causae defensionem suscipere, et adversus Deum contumaciter insurgere: sed placide colla divinis iudiciis submittamus. Quin imo Saulis furor in istis verbis apparet maxime, quum filium suum Ionathanum ait adversum se coniurasse. Sed quaeso quare Deus Ionathanum movit? Sed, quaeso, fuitne Ionathanus perfidiosus? Quae fuit ipsius adversus patrem coniuratio? quibus factionibus patrem de regno deiicere conatus est? Davidem profecto laborantem iuvit, et vitae ipsius ac capiti consuluit, cuius fidem et innocentiam satis cognoscebat, et quantum ipsi ab omnibus deberetur sciebat. Praeterea non ignorabat a Deo regem designatum: ac proinde sciebat se Dei decreto neque posse neque debere contradicere. Lubens itaque se Dei iudiciis submittit, et coronae dignitatem quam obtinere successione poterat, ultro Da-

vidi cedit, et velut in Dei manus reponit. Saulis igitur malus animus ex istis apparet, qui libenter suos voluisset temere et clausis oculis adversus Dei voluntatem ferri, et quidlibet audere, modo ipse regiam autoritatem retineat. Verumenimvero non habemus occasionem conquerendi de hominibus, si nolunt in nostri gratiam quidquam adversus Deum suscipere: sed potius pietatem et religionem ipsorum laudare debemus. Quamobrem diligenter hanc doctrinam meditemur, et ne crudelitati aut inhumanitati tribuamus, si obliquis favoribus non adiuvamur, et non eximimur divinis iudiciis, quod nulla res creata potest neque debet suscipere: sed contra Deum glorificemus, si homines suum ut debent officium faciunt, et Deus virtute sua regit ipsorum consilia, ut sine amicitiae, sine dignitatis, aut denique sine personarum respectu, velit iuris et aequitatis haberi rationem.

Quod vero Doegus ille sacerdotes apud Saulem defert, non dubium est quin verbis illis Saulis pellectus sit, quibus agros, vineas, possessiones se habere dixit ad eos remunerandos qui fidelem ipsi operam praestitisset. Quare Doegus ille tanquam canis praedae inhians, cupiditate sua abripitur, et Saulis furori ut satisfaciat, sacerdotibus non parcit. Sane minime dubium est, quin quum Idumaeus esset, licet diu inter Israëlitas conversatus, mentem idumaeam, id est inimicam retinuerit. Idumaei quidem circumcisionis signum retinebant, ab Esavo nimirum oriundi: sed ab ecclesia recisi fuerant. Doegus itaque licet ipse circumcisus, simulator tamen et hypocrita fuit in ecclesia, sic inter Iudaeos conversans, ut inter regios pastores primum locum obtineret. Puram vero et sinceram religionem Deique cultum parvi faciebat: ideoque Dei sacerdotum vitae est insidiatus. Cuius fraudem et malam voluntatem David Psalmo illo supra citato pluribus detegit, Deique adversus ipsum tanquam propheta iudicium describit. Neque enim David suis affectibus abreptus illa in Doegum finxit, sed Dei spiritus afflatu sententiam adversus ipsum pronuntiavit, ut ipsius nequitia et turpitudo omnibus patefieret, et detestabilis redderetur, et instructionem in illo nos haberemus. David itaque pronuntiat fore, ut licet Saulis furorem lingua illa venenata exacuerit Doeg, Dei tamen benignitas in aeternum permaneat, et iniquorum hominum habitationem, et linguam fallacem et dolosam destruat, et eradicet de terra viventium: quod videntes iusti, Deum reverebuntur, et de isto ridebunt: consolationem enim accipient. Verba ista diligenti consideratione digna sunt, ut Dei iudicia plurimum ab hominum opinione differre cognoscamus. Nam aliquis excusatione dignum Doegum fortasse dixerit, etsi praedam aliquam exspectarit, et aliqua de Davide spolia, quod ad regis querimonias simpliciter respondeat, et nihil fingat, sed simpliciter gesta et a se visa narret. Praeterea, quod si plane tacuisset, et deinceps ad regis aures delatum fuisset scivisse ipsum ubi David esset, periclitaturus de vita fuerit. Sic multi speciosis rationibus fucare facta sua consueverunt, ut nullum inter atrum et album discrimen appareat. Sed quum spiritus sanctus suam interposuerit sententiam, immutabile decretum est: cuius sententia et iudicio standum: ac proinde tenendum in primis Doegum nullam in Deo fiduciam habuisse: a qua veluti scaturigine reliqua ipsius flagitia promanarunt. Nam si verae religionis unicam guttam habuisset, certe millies mortem oppetere maluisset, quam Davidem et sacerdotem tam perfidiose deferre, in quibus tam aperte testimonia divinae gratiae relucebant: sed sola spes lucri et dignitatis assequendae, fecit, ut in malitia pergeret; quae pluribus Deo dante sumus in sequentibus homiliis persequuturi.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXI.

11. *Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, et omnem domum patris eius sacerdotum, qui erant in Nobe, qui universi venerunt ad regem.* 12. *Et ait Saul: Audi fili Achitob. Qui respondit: Praesto sum, domine.* 13. *Dixitque ad eum Saul: Quare coniurastis adversum me, tu et filius Isai, et dedisti ei panes et gladium, et consuluisti pro eo Deum, ut consurgeret adversum me, insidiator usque hodie permanens?* 14. *Respondensque Achimelech regi, ait: Et quis in omnibus servis tuis, sicut David fidelis, et gener regis, et pergens ad imperium tuum, et gloriosus in domo tua?* 15. *Num hodie coepi pro eo consulere Dominum? absit hoc a me: ne suspicetur rex adversus servum suum rem huiuscemodi, in universa domo patris mei: non enim scivit servus tuus quidquam super hoc negotio, vel modicum, vel grande.* 16. *Dixitque rex: Morte morieris Achimelech, tu et omnis domus patris tui.* 17. *Et ait rex emissariis qui circumstabant eum: Convertimini et interficite sacerdotes Domini: nam manus eorum cum David est scientes quod fugisset, et non indicaverunt mihi. Noluerunt autem servi regis extendere manus suas in sacerdotes Domini.* 18. *Et ait rex ad Doeg: Convertere tu: et irrue in sacerdotes. Conversusque Doeg Idumaeus irruit in sacerdotes, et trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos ephod lineo.* 19. *Nobe autem civitatem sacerdotum percussit in ore gladii: viros et mulieres, et parvulos, et lactentes, bovemque et asinum, ovemque in ore gladii.* 20. *Evadens autem unus filius Achimelech filii Achitob, cuius nomen erat Abiathar: fugit ad David.* 21. *Et annuntiavit ei*

quod occidisset Saul sacerdotes Domini. 22. *Et ait David ad Abiathar: Sciebam in die illa, quod quum ibi esset Doeg Idumaeus procul dubio annuntiaret Sauli: Ego sum reus omnium animarum domus patris tui.* 23. *Mane mecum, ne timeas: si quis quaesiverit animam meam, quaeret et animam tuam, mecumque servaberis.*

Tristem et lugubrem historiam explicandam aggredimur: quod tanta tamque lugubris confusio rerumque omnium perturbatio ecclesiam Dei infestarit, ut rex ipse, quem Domini nostri Iesu Christi figuram esse oportebat, sacerdotium, alterum etiam divinae gratiae testimonium, abolere conatus sit: Deus enim declaraverat populum israëliticum fore ipsi regnum sacerdotale: quibus duobus velut erectis vexillis se huius populi ducem et imperatorem Deus esse declarabat: quorum alterum erat regia autoritas, alterum vero sacerdotale munus: quibus tanquam duabus imaginibus venturus olim summus ille rex et sacerdos Dominus noster Iesus Christus repraesentabatur. Equidem fateor in Saule non fuisse adhuc impletam promissionem, quandoquidem sceptrum oportebat in tribu Iuda confirmari. Quapropter usque ad Davidem Deus non perfecte declaraverat se velle populum habere in rege speculum, in quo redemptorem intueretur, et se in promissi Messiae et redemptoris spe foveret. Verumtamen quum unctio Sauli fuerit communis cum sequentibus regibus, quae tamen in ipso fuit abolita, Deus iam tum populum coepit docere, se tandem regem populo daturum mansuetudinis et clementiae plenum, qui populum in pace retineret et servator ipsius esset. Sic igitur Deus ista duo vexilla et signa in ecclesia sua erexit, in quae singuli fideles sensus suos converterent, et quibus tanquam columnis fides ipsorum fulciretur, sacerdotium, inquam, et regnum. Atqui Saulem regem, quem Domini nostri Iesu Christi figuram esse oportebat, videmus sacerdotale munus pro viribus evertere moliri. Quale, obsecro, miseris illis hominibus obiectum est offendiculum, qui solas umbras legis habebant, et quidem obscurissimas, ac proinde non tam evidentem cognitionem habebant quam quae nobis hodie per evangelii praedicationem allata est? Nae perinde hic accidit, ac si se ipsum Iesus Christus discerpsisset: de figuris loquor legalibus. Nam regem et sacerdotem oportebat mutuo inter se vinculo indissolubili coniunctos vivere, quasi duo gratiae divinae pignora, venturum olim nimirum indicantia quem in salutem totius populi Deus promiserat. Itaque tam horrendo Saulis facto videbatur vehementer concuti Dei filiorum fiducia, et in eam confusionem adduci, ut ex rationis humanae sensu Deum arbitraretur fidem ipsorum lusisse, et illusorium ac ridiculum esse vel ad sacerdotalem dignitatem, vel ad regiam autoritatem respicere.

Deinde ex alia parte considerandum, quomodo Deus tam horrendum factum admitti permiserit, quod non sine causa tamen accidit. Hinc igitur multa nobis expendenda, ut Dei iudicia agnoscamus, et reverenter adoremus, quae sensus nostros et humanam omnem rationem superant. Hanc historiam qui leget incogitanter, non revocabit in memoriam quae superius dicta sunt, oportuisse Dei decreto sacerdotium ex domo Heli adimi: et ad aliam familiam transferri: et familiam Heli, quae Dei tabernaculum tot flagitiis et pollutionibus infecerat, sic deprimi ut ad necessitatem stipem emendicandi redigeretur, et tanquam mercede conducti stipendium acciperent Heli posteri, ad quos sacrae omnes oblationes pertinebant. Hanc igitur iampridem sententiam Deus tulerat a qua totum illud tempus fluxerat quo Samuel vixerat, et deinde quo Saul regnarat, quo toto tempore nulla dum facta in domo Heli mutatio fuerat, ut inane Dei decretum et frivolum nuntium fuisse videretur, Deusque decreti sui oblitus, et non serio loquutus. Iam vero 85 sacerdotes interficiuntur, et iussu Saulis uno die perimuntur. Porro quamquam Saul sacerdotibus necem inferens nihil minus quam de Dei voluntate perficienda cogitabat, et non ipse obtemperabat, eius tamen arcanum consilium exsequebatur, et stupenda quadam ratione implebat. Qua in re arcana Dei consilia nos adorare et venerari convenit, quae tam arcana et profunda sunt, ut captum humanum omnem superent. Verumtamen ex illa familia quidam, nempe Abiathar ad Davidem fugit, ut Dei sententia nondum plane impleta videatur. Nam si Davidis regnum perpetuum fuisset, Abiatharus sacerdotio munerandus videbatur, quod ex illa sacerdotum familia solus superstes evasisset, et David etiam illi pollicitus hoc fuisset. Sed Deus tandem quod opus coepit perfecit. Nam accidit ut Abiathar conspirationis Adoniiae particeps factus, sua dignitate exciderit, et abrogatum sit illi sacerdotium et ad Sadochum translatum, qua ratione et Dei iudiciis via facta est. Caeterum licet Deus tantam sacerdotum stragem fieri permiserit, tamen in maiorem Saulis confusionem cessit, ut solent impii suam condemnationem accelerare, et divina iudicia in suum caput accersere, et quasi ipsis occurrere: Deus itaque voluit Saulem eo impietatis et saevitiae labi, ut citius mercedem suam reciperet: quam deinceps non longo post tempore accepisse ipsum videbimus. Praeterea Dei consilium hic admirandum, qui Davidem hac ratione omni auxilio et ope destitui voluit, ut ad solum Deum assurgere disceret. Interim Deus etiam Saulem per proprios ministros et domesticos condemnavit, satellites, inquam, et stipulatores suos et mercenarios: quorum iudiciis et suffragiis ipsum

condemnari Deus voluit. Nam a Saulo iussi facere impetum in sacerdotes, et illos interficere, recusarunt: et ita solus Doegus Idumaeus inventus est qui mandatis eius optemperaret, homo perfidus et impius, et ab Israëlitarum ecclesia alienissimus.

Sed accuratius haec in singulorum explicatione considerabimus, ac primum occurrunt, Saulem advocasse sacerdotes, qui vocati statim adfuerunt numero quinque et octoginta. Nae miseri nunquam suspicati essent tantam fore Saulis in ipsos crudelitatem. Nam etsi tanquam perduelles accusati fuissent et falso quidem, quod Davidem a rege profugum excepissent, et proditionis conscii viderentur, legitimam tamen habebant excusationem, qua tueri se poterant si non furiosus fuisset Saul. Nam vere poterant dicere, tam Achimelechus quam reliqui sacerdotes, se ignaros fugae Davidis a rege, quandoquidem nemini rex indicasset: et non esset promulgatum ne quis Davidem aut favore aliquo complecteretur, aut re ulla iuvaret: quod odio Davidem Saul hactenus occulto ex mera crudelitate prosequutus esset. Itaque sacerdotes illi iustam habentes excusationem, nunquam suspicati essent, Saulem tam crudeliter in ipsos saeviturum, ut omnes interfici iuberet, quamobrem vocati tanto numero convenerunt. Gravis autem fuit accusatio, quum ait illos adversus regem cum filio Isai conspirasse: sed Achimelechi responso regi satisfactum oportuit, quo satis regi se de coniurationis accusatione purgaverant. Quin etiam si quod hic crimen punitione dignum fuisset, solus Achimelech illius esse reus videbatur. Nam ipse Davidi panes illos propositionis dederat, et ei gladium Goliathi tradiderat. Verumtamen Achimelechus suam innocentiam satis responso suo patefacit, quod Davidem ad regia negotia dimissum arbitraretur, et his verbis exprimit: *Et quis in omnibus servis regis sicut David fidelis, et gener regis, et pergens ad imperium tuum, et gloriosus in domo tua? Num hodie coepi pro eo consulere Dominum? Absit hoc a me.* Ego igitur pro Davide consulens Deum, et preces pro ipso faciens, existimavi ad salutem populi missum a rege: quare fausta ipsi omnia precatus sum. Nae verbis istis vel furiosissimum Saulem oportuerat placari. Sed nullam excusationem admittit: non ratione ulla, neque aequitate ducitur, furore praeoccupatus aures adversus rationes omnes obturat. Quare inquit: *Morte morieris Achimelech, tu, et omnis domus patris tui.* Hinc igitur apparet Saulem furore et insania correptum, et a malo spiritu impulsum fuisse: quemadmodum iam ante saepe vidimus spiritum malum a Domino immissum, a quo vexabatur, et furore agitabatur, sic ut in omnium contemptum veniret. Hinc igitur horrendorum Dei iudiciorum exemplum habemus, ex quo apparet homines a Deo semel derelictos in dies praecipites ruere in graviora flagitia, et tanquam per gradus in profundam inferorum abyssum demergi. Nae antea Saul horruisset tantam hominum multitudinem sine iusta causa trucidare: et non ausi fuissent impudentissimi etiam homines, et sacerdotes odio prosequentes, tum os adversus ipsos aperire, licet millies ipsorum mortem exoptassent. Verumtamen nullus iam superest Sauli et ministris excusationis praetextus, quandoquidem Achimelechi responsum satis superque testabatur sacerdotum innocentiam. Quum ergo Saul eo devenit furoris, apparet ex eo reprobos non repente fieri turpissimos et flagitiosissimos: sed pedetentim, prout a Deo recedunt, in diaboli potestatem venire, donec tandem in bruta animantia et monstra horrendissima degenerent. Procul dubio contra naturam Saul in tot sacerdotes saeviit, et illos quidem innocentes. Nam quam occasionem in ipsos saeviendi habebat, quare in ipsos tantopere excandesceret, qui regis negotia promovere cogitaverant? Nae si quis ex regiis satellitibus regem incautus feriat, certum est facile illi culpam condonandam, praesertim si regi studens inservire, praeter voluntatem illum laeserit. Sic Achimelechus testatur se regis negotiorum causa boni subditi partes implere voluisse, Davidem et panibus et consilio iuvando. Saul vero contra, rationis terminos transsiliens, satis ostendit se et Dei et omnis humanitatis oblitum. Nam qua tandem ratione in 85 sacerdotes, et quidem innocentes saevit? Abominandum sane et horrendum facinus ad cuius narrationem sensu aliquo praeditos horrore oporteat.

Altera observanda praeterea circumstantia, nempe, omnes illos gestasse ephod, quod fuit ornamentum sacerdotale. Fuit quidem summi sacerdotis ephod peculiare: sed reliqui etiam sacerdotes eiusdem familiae ephod ferebant, quod ad illam dignitatem possent pervenire. Papistae istud exemplum ridicule sunt imitati, tanquam simiae. Nam illi adhuc tale aliquod ornamentum tanquam ephod retinent. Sed ita Domini nostri Iesu Christi gratia sepelitur, quum umbrae legales revocantur: et pro evangelica simplicitate Iudaeorum ritus sine fundamento retinentur. Porro ephod illud de quo loquimur, ornamentum fuit sacerdotale, ad sacerdotum dignitatem demonstrandam: quorum officium erat iram Dei adversus populum placare, et pro populo apud Deum intercedere. Quod in Domino nostro Iesu Christo perfecto adimpletum est. Nominatim autem hic fit ephod mentio, ad Saulis amplificandam crudelitatem et impietatem, quem non sacra signa retinuerunt, quae Deus tanquam signa asyla propria, quibus sacerdotes tuti essent, dederat. Nam certum est illa Dei signa data sacerdotibus plus ponderis habere debuisse quam quaelibet regum aut principum insignia vel stemmata, quae ad asylum et securitatem certis locis affiguntur. Deus enim

illo vestimenti genere declarabat a se electos sacerdotes, et hoc sacro vestimento sibi quodammodo consecratos: qui per se licet indigni essent ad intercedendum pro populo apud Deum, propter nativam corruptionem, Deus tamen illos iustitia et integritate vestiebat, ut perfectionem quandam angelicam repraesentarent. Quamobrem si Saul guttam verae pietatis et religionis habuisset, procul dubio ad solum conspectum sacerdotum vel ephod totus cohorruisset, quandoquidem Dei nomini sacri erant, et dedicati. Hinc igitur apparet Saulem non modo saevitia et crudelitate immanem fuisse, instar ferae cuiusdam furibundae: sed omnem humanitatem et Dei timorem exuisse, et a diabolo prorsus excaecatum, et stupidum redditum, ut Dei sensum nullum habuerit. Haec vero sunt in usum nostrum trahenda, et non tantum tanquam historia quaedam legenda, sed inde discendum in Dei timore ambulare cum reverentia et sollicitudine: ne unquam a Domino recedamus. Nam si terga Deo dederimus, a nobis etiam ipsum recessurum certum est; et crescentibus nostris delictis, etiam nos ab ipsius spiritu relinquendos, et omnibus donis et gratiis ipsius exuendos, donec in monstra horrenda transformemur, et omnem de Deo cognitionem abiiciamus. Sane Saul non ignorabat sacerdotes Dei viventis mandato institutos: quin etiam rogatus dixisset, se velle sacrosancti ordinis defensorem et protectorem esse: verumtamen repente ista ex memoria ipsius effluunt. Nos vero contra discamus, Deum eos velle coli et honorari quos ecclesiae suae praefecit, et ministros ordinavit. Nam etsi a se nihil habent homines admodum honore dignum, tamen quum a Deo eliguntur, et in aliqua dignitate constituuntur, Dei decreto est obsequendum: et principium istud retinendum, omnem praeeminentiam niti Dei voluntate et decreto: ac proinde adversus Dei virtutem efferri, qui non simpliciter se subiiciunt iis quos Deus in dignitatem evexit. Talis autem fuit tum sacerdotalis dignitas.

Porro quod Deus permisit Saulem tot sacerdotes interficere, non debemus curiosius inquirere quare ita factum sit, quandoquidem sua Deo constat iudiciorum ratio, quam homines mente sua non possunt assequi, et supra diximus, iustissimas Deum causas habuisse domum Eli sacerdotis abolendi et exstirpandi. Sed tamen quaerat aliquis, cur Deus in istos innocentes vindictam suam exercuerit. Nam Ophni quidem et Phinees Eli filii, et flagitiosissimi homines, digni tali iudicio et vindicta divina erant, quae tandem etiam in ipsorum capita cecidit: verum istos qui tunc nondum erant nati, et innocentes videbantur, tam misere ad lanienam trahi, Dei iudiciorum aequitati contrarium videri posset, si ex hominum sensu factum expendatur. Si velimus igitur ex humanae rationis sensu inquirere, cur Deus Sauli permiserit tam crudeliter saevire in innocentes, certum est nos in labyrinthum ex quo non detur exitus casuros. At sane multi hodie fanatici homines adversus istiusmodi iudicia blasphemare sibi permittunt, quum multa istiusmodi iudicia sensibus humanis repugnantia conspiciunt. Nos vero potius divina ista iudicia discamus adorare licet incognita sit nobis eorum ratio. Sua enim illi constat iudiciorum ratio, licet nos illam assequi sensibus nequeamus. At si Deum ad nostri captus modulum vellemus metiri, quanta quaeso praesumptio et arrogantia est. An terrae lumbricos eo devenire arrogantiae, ut si Dei iudiciorum rationem non perspiciant, ideo Deum iniustitiae audeant accusare? Quasi vero Deus non maiorem habeat hominibus sapientiam, et ipsius incomprehensibilis sapientia non longe superet nostras conceptiones et imaginationes. Diabolica est igitur obstinatio, quum homines Deum suis imaginationibus subiici volunt. Nos vero contra sobrie et modeste de Dei operibus iudicare discamus, Deumque in omnibus suis factis iustum esse fateamur, licet eorum ratio sensibus nostris non appareat. Idcirco David plerisque suis Psalmis ait: Domine ego te in factis tuis laudabo. Quibus verbis sibi veluti fraenum iniicit, ne suis cogitationibus laxas habenas permittat, sed captivos suos sensus retineat, ne adversus Deum obloquatur, et obmurmuret. Sed quandoquidem opus esse novit, in illo Deum glorificet sine anxiore inquisitione. Et aliis locis de suis afflictionibus loquens, et se velut a Deo fuisse derelictum ad tempus conquerens, ait se ori suo manum opponere, et silentium premere, *Quoniam tu,* inquit, *Domine fecisti.* Quo verbo Dei iustitiam agnoscit, et nos docet rationem nostram compescere, quum Dei iudicia non possumus investigare, ne in blasphemas voces erumpamus. Nam Deum certum est, in suis iudiciis, licet invitis hominibus, esse iustificandum: et si eo devenerimus audaciae, ut eius iudicia condemnare audeamus, summa nostra confusione factum iri. David itaque Psalmo illo considerans totum istud Deo gubernante factum, dicit se nomen ipsius celebraturum, quod impossibile sit quidquam a Deo promanare, quod non sit plenum sapientia, iustitia, rectitudine et omni perfectione. Sane ad ista sensus nostros caecutire certum est, quod nobis nimium indulgeamus, ideoque bonum a malo discernere non noverimus, ac proinde non possimus Deum ut decet glorificare. Sed fides nostra tum conspicietur et probabitur, quum ad omnia obiecta quibus perturbari possemus, silentio Dei iudicia venerabimur et adorabimus: eumque nostrum esse Dominum, ac proinde quidquid ab illo proficiscitur, ut iustum et bonum recipiendum esse fatebimur. Caeterum, licet sua iudicia Deus differat, non tamen ideo tradere illa oblivioni ipsum sciamus. Nam, exempli gratia, praedixerat fore ut Eli posteritas sacerdotio

spoliaretur, multum autem temporis effluxerat ab illa praedictione, ut vana fuisse videretur: sed tandem ostendit re ipsa se decreto suo finem adferre, et nunquam vanas aut irritas esse suas comminationes. Quare, quum Deus aliquid promiserit, patienter impletionem exspectemus: neque adeo stulti et amentes simus ut ipsi tempus vel horam praefigere velimus: sed fide in Dei promissionis nitamur, et patientiam nostram explorari sciamus, ut monet etiam apostolus. Et vicissim Deo nos comminationibus terrente sic eius iudicia metuamus, ne hinc in deperationem et diffidentiam incidamus, inde vero socordia et ignavia desideamus, quasi divinorum iudiciorum minas evaserimus, quod in multos annos illa distulerit. Neque enim licet annus unus aut alter, vel etiam decem et amplius effluxerint, ideo Dei manum evasimus. Nam, ut ait propheta, mille anni coram Domino sunt instar unius diei. Quamobrem si non primo quoque tempore magnis ictibus nos opprimit, ne meliorem ideo conditionem nostram arbitremur: sed ad remedium quod in sacris proponitur confugiamus, nempe ut cum gemitu et lacrymis sub ipsius potente manu deiiciamur, eamque assiduis precibus urgeamus, ut suam a nobis vindictam et condemnationem avertat. Et hoc ipsum nos Paulus docet, quum Deum dicit nos ad tempus exspectantem invitare ad poenitentiam, et otium dare ad ipsum confugiendi: cuius si abutamur patientia, fore ut nimiam nostram ingratitudinem severius ulciscatur. Quare quum Deus loquutus est, discamus dictum ipsius pro re decreta et irrevocabili habere: ac proinde si se nobis servatorem fore pollicitus sit, et auxilium in rebus afflictis allaturum: certo persuasi simus, nunquam ipsum nobis defuturum. Sin vero minatus fuerit, ad ipsius minas commoveamur, et horreamus ipsius iudicia, et nunquam, nisi inventa apud ipsum gratia, conquiescamus, certiores facti de peccatorum nostrorum remissione. Qua ratione fiet, ut eius ira avertatur a nobis.

Sequitur deinceps nullum de Saulis satellitibus voluisse manum in Domini sacerdotes iniicere. Qua ex re apparet Deum voluisse ipsum condemnare propriis domesticorum qui ipsi militabant suffragiis, et qui tyranno suam operam locabant, Deus, inquam, illos esse voluit Saulis iudices, quum in Domini sacerdotes manus iniicere noluerunt. Etsi vero non sunt ideo sacerdotes liberati, neque melior facta est ipsorum conditio, Saule non placato, Deus tamen ex parte sacerdotio conciliavit autoritatem, quum satellites regii rapinis et compilationibus ac latrociniis assueti, et male feriati homines noluerunt tamen mandato regis de interficiendis sacerdotibus obtemperare, sed manus a tam immani scelere abstinuerunt. Atque hac ratione sacerdotio sua dignitas et honor est reservatus: et interim Saul eo minus excusabilis factus est, quum sua mandata vidit ut iniusta reiici a satellitibus: et ipse nihilominus in pervicacia perstitit. Solus illi perfidus Idumaeus Doeg superfuit, homo profanus et incredulus, inimicus Dei et legis ipsius ac purae religionis: solus illius libidini paruit. Et interim ipse sic sui ipsius obliviscitur, ut sacerdotes interfici iubeat. Debebat autem ille apud se cogitare, non posse inter homines tantum facinus inultum remanere, et sanguinem innoxium fusum intuentes, in Doegum impetum facturos: Tunc improbe, inquientes, ita Dei ipsius sanctitatem profanabis impune, et sacrosanctam ipsius legem pessumdabis? Debuit itaque tam Doeg quam ipse Saul populi tumultum formidare: sed, ut ante dixi, furiosus erat et insanus: et tamen a Deo factus est inexcusabilis. Caeterum Doeg tam promptus ad iussum illud exsequendum, satis ostendit se rerum omnium confusione et perturbatione mirum in modum delectari: et crudelitate sua superbiisse, ad Dei gloriam si posset abolendam, et totum cultum Dei lege praescriptum, sus deque vertendum. Atque illa fuit Doegi mens. Quod vero Deus permittit habenas ipsius crudelitati, mira res iterum videbitur, et nostris sensibus dissentanea, et ex qua in summum stuporem incidamus. Fierine vero potest, ut Deus tam improbum hominem Idumaeum permiserit aut voluerit in sacros sacerdotes irruere, et tot innocentes simul trucidare? Ac si Deus mundi iudex est, et dispensator, quomodo ne contingeret non impedivit? En ut adversus Deum et eius iudicia facile mortales contenderent, et in blasphemas voces devenirent. Sed si tantum nobis permittamus, ut plerosque profanos homines consuevisse hodie videmus, certum est viam ad nimiam audaciam esse, quae tandem adversus ipsum Deum nos insurgere faciat, et opinionem de Deo iniiciat sinistram: non esse nimirum amplius ipsi fidendum, neque ad ipsum amplius in rebus arduis confugiendum: neque denique amplius invocandum, ut multi contemptores his rationibus ad omne flagitium feruntur spe impunitatis, quam ex pravis illis suis imaginationibus hauserunt. Quamobrem quo proclivior est in haec flagitia lapsus, eo accuratius doctrina quae nobis hic proponitur est meditanda; nempe ut cum silentio et timore Deum praestolemur, si non primo quoque tempore se nostris hostibus opponit, et auxilium adfert: immo si permittit impios ad optatum finem sua immania consilia deducere, quasi ipsi Deo probarentur, non autem nos qui ab ipsis affligimur. Cum Davide vero dicere discamus, Domine obmutesco, quoniam tu fecisti. Et Psalmo 52 tunc eandem doctrinam se meditatum ostendit, et ad usum suum revocasse, quum ait: Doegum hominem impium fuisse qui non posuit in Deo suam fiduciam, sed in honoribus et potentia, et in malitia sua fortificatus est: sed tandem fore ut eradicetur: se vero in Deo spem posuisse: ac proinde fore tan-

quam oleam virentem in Dei domo in perpetuum. David igitur illic ex parte sibi proponit, quod appa rere nondum poterat. Dicit enim Deo sua iudicia in Doeg exercente iustos risuros et gaudium habituros: quasi dicat, Deum licet impiis et profanis hominibus laxet ad tempus habenas, tandem tamen omnibus ipsum invocantibus, et in ipso spem suam reponentibus occasionem laetitiae daturum, et effecturum ut cognoscant se, licet suorum patientiam exploret, non ideo tamen eos abiecisse: sed variis exercere modis ut fides et patientia ipsorum exploretur. Idcirco David dicit Doegum in primis in Deo non sperasse, ut crudelitatis et impietatis ipsius fons appareat, nempe, quod neque fidem, neque religionem habuit. Nam quum Dei timor qui caput est omnis sapientiae non obtinet in nobis locum, certum est nos ad omne malum laxis habenis ferri. Deinde adiicit, in divitiis suis et autoritate gloriatum esse Doegum. Et ita solent improbi, quum autoritate et gratia plurimum valent. Nihil non enim licere sibi persuadent, et quasi Deus in coelis non sit pro sua libidine efferuntur. Sed cumulus mali ad superiora omnia incidit, quod dicit David Doegum gloriatum esse in malitia, et roboratum fuisse in vanitate sua. Commune vero est istud omnibus improbis, ut rebus secundis elati, et bona sua quam vocant fortuna inebriati, nihil non sibi polliceantur, et nulli se legi amplius subiectos arbitrentur, et manifeste in Deum contumeliosi sint, et eum ad iram ultro provocent: et magis ac magis indurentur impunitatem sibi omnium flagitiorum pollicentes, quorum nunquam rationem sint reddituri. Haec vero nobis ideo proponuntur, ut Doegi exemplo discamus illa vitia omnia detestari et abominari tanquam infestissimam luem.

Caeterum apparet Davidis constantia, qui licet hominum opinione miserrimus et calamitosissimus, ut nulla spes esset illum unquam ex tantis malis emersurum, tamen in Deo spem collocavit, et in ipsius bonitate conquievit. Et idcirco se olivam virentem in Dei domo fore gloriatur. At tamen tunc temporis exsulabat Dei sanctuario, et ut ante vidimus, in terram peregrinam se contulerat: verum praesentem suam conditionem non intuitus animo sibi repositam felicitatem, a qua tum procul aberat, contemplabatur. Idcirco postquam dixit se Dei bonitatem praestolari, dicit eam fore in perpetuum. Verumtamen illius tum, hominum iudicio, favoris sensum nullum habebat, quum undique premeretur, et Saul undique urgeret, ut tanquam mortis reus ab omnibus desereretur. Sed nihilominus se ille tanquam virentem olivam perpetuo fructum et vigorem suum retinentem in Dei domo fore gloriatur. Quid ita? Nempe quoniam in Dei bonitate spem suam reponit. Atque nos Davidis exemplum oportet imitari: et maxime quoniam hodie mundus plenus est Doegis et Saulibus, et multis proditoribus, qui nihil nisi confusionem in ecclesiam Dei conantur invehere. Et istiusmodi pestes potissimum aulas principum occupant, et quoniam delitias sibi facere volunt, rerum omnium confusionem invehere conantur. Quae quum intuemur, et Dei opus remoram pati videtur, Davidem nos decet imitari: et quemadmodum in mediis suis tentationibus et afflictionibus ac summis angustiis in Deo sperare non destitit: sciamus et firma fide persuasum habeamus omnem arborem quam Deus plantavit, nunquam radicitus exstirpandam, sed suo tempore flores et fructus, invitis omnibus improbis, producturam. Contra vero impios et flagitiosos homines, qui sunt instar putidarum et sylvestrium arborum, perituros et in ignem coniiciendos, ut docet nos ipse Dominus noster Iesus Christus. Atqui salutem nostram scimus in Deo fundatam esse, et vitam nostram non esse ab hominibus, nec in ipsorum potestate positam: sed Deum nos ex mera sua bonitate et liberalitate recipere in gratiam, et ad se vocare suaviter per evangelii praedicationem: quapropter omnibus Doegis et Saulibus audacter insultemus, et quotquot sunt in mundo Dei hostibus, et in nostra vocatione pergamus alacriter, in omni humilitate et patientia tantisper exspectantes dum Deus nostri misertus, post aliquam explorationem, manum nobis porrigat, et re ipsa testetur se nostri nunquam oblivisci, licet saepe faciem occultasse visus sit, et nos in eum statum redacti, ut tanquam mundi purgamenta habeamur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXII.

CAP. XXIII.

1. *Et annunciaverunt David, dicentes: Ecce Philistiim oppugnant Ceilam, et diripiunt areas.* 2. *Consuluit ergo David Dominum, dicens: Num vadam et percutiam Philistaeos istos? Et ait Dominus ad David: Vade, et percuties Philistaeos, et Ceilam salvabis.* 3. *Et dixerunt viri qui erant cum David, ad eum: Ecce nos hic in Iudaea consistentes timemus: quanto magis si ierimus in Ceilam adversum agmina Philistinorum?* 4. *Rursum ergo David consuluit Dominum. Qui respondens ait ei: Surge et vade in Ceilam, ego enim tradam Philistaeos in manu tua.* 5. *Abiit ergo David, et viri eius in Ceilam, et pugnavit adversum Philistaeos, et abegit iumenta eorum, et percussit eos magna plaga: et salvavit David habitatores Ceilae.* 6. *Porro eo tempore quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad David in Ceilam, ephod secum habens descenderat.*

Vidimus hesterna concione Davidem licet in summis difficultatibus constitutum, se virenti olivae comparasse, quod in Dei manu esset: atqui videbatur potius exaruisse, neque radices ullas vivas amplius habere. Nam quum ipsius occasione sacerdotes Domini caesi fuissent, videbantur omnes adversus ipsum insurrecturi et odio inflammati, facturi ne quis ullo ipsum favore complecteretur et adiuvaret. Itaque hominum opinione David velut in desperationem coniectus videbatur: sed radix ipsius occulta latebat, quod in Domino spem suam collocabat. Certum enim est nos in his terris fluctuare, et multis agitari tempestatibus: sed anchora nostra in coelo fixa est, in quo nos oportet fundari. Deinceps audiemus quomodo Deus Davidi, licet eius occasione caesis sacerdotibus, providerit. Nam profugus ad eum Abiathar, medium salutis illi attulit, nimirum ephod sacerdotale, ut deinceps declarabitur. Porro hic in primis occurrit historia insignis, ex qua Davidem apparet nunquam fuisse defatigatum benefaciendo, licet ab hominibus occasionem non modo non haberet, sed eum potius malitia Saulis ab officio dimoveret. Nam fere fit, ut si quis publicae utilitatis studiosus fuerit pro sua virili, et tamen molestia ipsi exhibeatur, et pro laboribus quos sustinuit accipiat detrimentum, et caput ipsius quaeratur, indignatus nolit amplius tam ingratis et malignis hominibus operam suam locare. Davidis eadem videbatur conditio. Nam saepius ipsam vitam exposuisse periculis pro patriae defensione vidimus et memorabiles victorias obtinuisse, ut totum regnum ipsi multis nominibus devinctum fuerit, et nominatim quod ipsius opera debellato gigante suum statum retinuisset. David igitur quum se tam fortiter gessisset, ut in eo desiderari nihil posset, et officio fideliter functus esset, pro tot benefactorum remuneratione, patria cogitur exsulare, et in saltibus et speluncis latitare, quod nullibi stare ipsi tutum sit; et parentes ipsius patria et lare domestico extorres in regione peregrina veluti deponere, et huc et illuc vagari, veluti qui magnis tempestatibus et procellis concutiuntur. Nihilominus tamen ad patriae defensionem suam operam confert adversus Philistaeos, vitamque pro Saule periculis exponit. Sed qualem, quaeso, mercedem a Saule et aliis recipit? Nam, ut deinceps videbimus, tantum abfuit ut ira Saulis leniretur et mitigaretur hoc Davidis facto, ut contra Saul magis excanduerit, et laetatus sit Davidem intra quandam urbem conclusum, quasi iam in ipsius potestatem esset venturus. Ex quibus omnibus singularem instructionem percipere debemus, nempe, quum adversum nos malitia hominum se exercuerit, et ingratitudine et inhumanitate adversum nos aestuarint, ne tamen propterea recedamus ab officio, sed quae iubet Deus praestare, et amicitiam cum inimicis colere nitamur, malumque bono compensemus. Sane haec Domini nostri Iesu Christi doctrina, nondum ipsius ore fuerat pronunciata: *Bene facite vos persequentibus, precamini pro iis qui vobis maledicunt:* verum tamen in animo Davidis altius haerebat infixa, sicut etiam divinae legis pars est. Quin etiam David illud usurpavit quod postea scriptis a filio Solomone traditum est, nos oportere prunas ardentes in inimicorum caput accendere ipsis indesinenter benefaciendo: ut si fieri potest conemur ipsos ad meliorem mentem revocare, et confusionem ipsis addere, ut a malitia sua convertantur, et in rectam viam reducantur: futura maiore ipsorum confusione et damno si obstinate in malitia sua perrexerint. Hoc nos exemplo suo David docuit, quod ideo alacrius nos decet imitari, quod Dominus noster Iesus Christus illud sua sententia confirmarit. Profecto si, quod plerique solent, repugnare sensibus nostris et humanis omnibus affectibus ista dixerimus, inimicos amare, et malum bono compensare, consideremus Davidem non fuisse ferreum neque stupidum, quin eosdem cum aliis hominibus affectus haberet: sed Dei sanctum spiritum intus illum rexisse, ideoque mansuetudine et benignitate etiam erga inimicos usum, superatis et domitis vi spiritus sancti omnibus suis passionibus, adeo quidem ut ipsum ad mortem persequentibus benefacere non destiterit, praesertim ubi de totius populi salute actum est. Hinc discamus hominum ingratitudinem patienter ferre, si pro benefactis mala nobis rependant, et pro viribus benefaciendo malitiam ipsorum superemus. Profecto etiam privatis istud officium debemus, sed quum de totius populi salute agitur, ad vivum magis affici nos oportet: neque unquam defatigari benefaciendo, licet homines nobis occasionem non praebeant, sed potius ultro nos ab officio dimovere velle videantur.

Atque ista consideranda sunt in ea narratione, qua dicitur David, ubi a Philistaeis audivisset Ceilam obsidione premi, statim accurrisse miseris Ceilensibus suppetias laturus, etsi non ab illis vocatus: quinam enim miseri Davidem vix spelunca tutum in suum auxilium vocassent? Venit igitur ultro, Dei vocationis recordatione impulsus. Nam Samuelis ministerio rex designatus, et in eum finem unctus fuerat: ac licet nondum in regni possessionem venerat: se tamen devinctum sensit, et veluti Dei manu constrictum ad suscipiendam populi israëlitici curam et defensionem, et fideliter subditorum omnium commodis et saluti consulendum. David igitur ad hominum malitiam oculos claudit, ne ab officio deterreatur, sed omnes suos sensus in Dei vocationem intentos habeat: et quandoquidem ad procurandam populi salutem vocatus est, hoc unum, superatis omnibus difficultatibus, agat: Dei mandatum pluris faciens quam quidquid ab hominibus patitur iniuriarum. Nos ipsius exemplo disca-

mus, laborantibus proximis auxilium ferre, non exspectantes ut nos magnis clamoribus advocent: sed Dei praeceptum intuentes, cuius quoniam vox nostras aures perpetuo ferire debet, demus operam ut maius pondus erga nos quam omnium hominum importunae voces habeat. Sane fateor nos magis ad misericordiam flecti debere miserorum hominum fletibus, nostram operam implorantibus: sed etiam aio nos teneri commodis ipsorum studere, et laborantibus opem ferre, licet ipsi ad nos non confugiant: et sufficere debere quod a Deo vocamur, et sollicitamur, docente quid a nobis officium nostrum requirat.

Neque vero tamen Davidem temere Ceilensibus ferre suppetias videmus, etsi laborantibus: nam sane ingens temeritas fuisset si in tam numerosum Philistaeorum exercitum David paucis stipatus militibus impetum fecisset, et arrogantiae potius et temeritati quam fortitudini et virtuti datum fuisset, nisi Deo prius invocato nisus fuisset, et ab eo de futura victoria certior factus esset. David igitur nihil temere suscepit, sed quo debuit ordine singula administravit: Dei enim voluntatem sciscitatus est antequam quidquam aggrederetur. Porro qua ratione Deum sciscitatus sit, non exprimitur, sed facile colligitur ex sequente sententia interposita, qui mos est sacrae linguae ut saepe antequam aliquid verbis expressum sit, intelligatur. Per ephod igitur interrogatum a Davide Dominum apparet. Iam autem ante vidimus sacerdotes quoddam omnes ephod gestasse quod fuit signum puritatis et perfectionis quae in Domino nostro Iesu Christo est. Sed fuit ephod praecipuum summi sacerdotis, ut alibi docuimus, in quo erat Thummim et Urim, id est, splendor et perfectio. Quo summus sacerdos amiculo vestiebatur, quum ad Deum accessurus erat, et ante faciem appariturus cum precibus, ut exaudiretur: quasi non amplius humanam naturam retineret: sed speciali dignitate et perfectione plus quam angelica esset amictus. Huius igitur loci, in quo David dicitur Dominum interrogasse, sensus est, per ephod sciscitatum esse Dei voluntatem. Nam et paulo post sequitur: Abiatharum fugientem secum ephod attulisse. Denique Davidem videmus non temere, neque suis viribus confisum progressum esse adversus Philistaeos, sed sese intra limites modestiae continuisse, nihilque sine Deo suscepisse. Quomodo vero Dei voluntatem potuit rescire? Nempe viam a Deo praescriptam sequutus, et veritatis ipsius certo fretus testimonio. Hinc itaque discamus nihil aggredi, nisi Deo prius consulto, ut de ipsius voluntate certiores fiamus. Sane hodie quidem non habemus eam caeremoniam cuius fuit usus legis caeremonialis tempore, nullum enim ephod habemus sacerdotale: sed in sacris tam apertam divinae voluntatis declarationem habemus, ut ea sufficere nobis debeat, neque sunt amplius novae revelationes exspectandae. Quare quod Esaias propheta nos docet usurpemus, ut in omnibus nostris consiliis et deliberationibus Deo primas partes tribuamus: et os ipsius interrogemus, id est, quaeramus quod nos ipse docet et gratum et acceptum habet. Caeterum quoniam adeo hebeti sumus ingenio, ut licet Dei voluntas satis superque nobis in ipsius verbo sit patefacta, non possimus tamen eam mente assequi et comprehendere, confugiendum est ad sancti spiritus gratiam, ut ipse nos suo lumine illustret. Idcirco per prophetam Deus iis maledictionem denunciat qui consilia sine Domino ineunt, quorum cogitationes ad Deum non perveniunt, ut quid expediat ipsis, cognoscant. Verbum enim meum, inquit, non admittunt, et spiritum meum contemnunt: quo loco Dei verbum cum ipsius spiritu coniungi videmus. Quamobrem ne eo audaciae deveniamus, ut pro nostro arbitrio res nostras administremus, Davidis exemplum imitari debemus, nempe nos Deo obsequentes praebere, et nihil sine ipsius voluntate suscipere: quemadmodum certum est nos nunquam bono consilio destituendos, quum in humilitate incedemus. Nam ut ante dixi, sacra scriptura nobis abunde suppeditat doctrinam, qua duce nostra consilia regamus: deinde spiritus etiam sanctus prudentiam et discretionem suppeditat. Ne ergo segnescamus doceri a Domino, sed ipsum potius sedulo precemur, ut nos sancto suo spiritu regat.

Porro Davidi respondetur, ut audacter eat. *Vade*, inquit, *et percuties Philistaeos, et Ceilam servabis.* Quamobrem se David ad expeditionem apparat. Sed ecce gravis illum exercet tentatio, recusantibus viris qui cum eo erant sequi. *Nam*, inquiunt, *ecce nos hic in Iudaea consistentes timemus, quanto magis si ierimus in Ceilam adversum agmina Philistinorum?* Nos exiguo numero sumus, illi vero multi, quare sexcentis mortis periculis obiiciemur, quandoquidem hic in nostris latebris procul ab hostibus, tamen vehementer metuimus? Contrarium profecto videbatur istud responso quod Dominus dederat. Nam si victoriam Davidi concessurus erat, cur non etiam Davidis sociorum animos disponebat, et audaces efficiebat ad Davidem ducem sequendum? Quare videtur quaedam in istis esse contradictio. Atqui David hanc difficultatem superat, ad Deum precibus confugiens, et rationem investigans suorum timorem et infirmitatem depellendi. Tanto quidem ille metu suorum videbatur percelli posse, ut incepto desisteret: sed tamen adversus quodvis malum investigandum remedium non ignorabat, Deo illud offerente. Rursum igitur ad Deum confugit, non ipse quidem dubitans de Dei voluntate, cui plane acquiescebat. Non sane similis erat incredulis, qui semper differunt et nunquam parati sunt Deum sequi: et si forte motum aliquem bonum habuerint,

et dispositi videantur ad Deum et verbum ipsius sequendum, momento mutantur, et ad sua semper principia redeunt. Non ita sane David, qui de Dei voluntate certior factus, non dubitat quin ipsius iter sit secundaturus. At quoniam non erat solus, sed sociis incredulis stipatus, idcirco Deum rursum interpellat, et quid facto sit opus interrogat. Hinc discamus Deo nos ad aliquod opus vocante, non affici nimio metu, et si qui ab officio alios deterrent, quantum in nobis erit animos ipsis faciamus. Nam illa Pauli doctrina in usum nostrum revocanda est, etsi de cibis et caeremoniis exterioribus loquitur, eos qui in fide robusti sunt non debere infirmos opprimere, sed potius erigere et confirmare. Hoc nos igitur suo exemplo David docet, Deum rursus non propter se sed propter suorum infirmitatem interrogans, ut si proximos nostros adhuc rudes et infirmos viderimus, pro viribus eos confirmemus: et in Dei schola proficiamus, ut et alios iuvare possimus, ut quod ipsi didicerimus omnium aedificationi fiat commune. Praeterea discamus non turbari, licet multi excitentur venti et tempestates, quibus graviter concutimur: ut saepe Deus permittit nos eiusmodi hominibus eiugi, qui nos a recta via student avocare. Quare constantia et magnanimitate nos oportet muniri, ne unquam a via deflectamus, licet multi occasionem nobis ab officio recedendi praebeant. Neque vero sufficiens erit excusatio, si nos dixerimus voluntatem quidem habere Deo serviendi, sed ab hoc vel illo fuisse avocatos nos in prava consortia incidisse: non fuisse oblatam occasionem benefaciendi: quae sane omnia non veniunt coram Deo in rationem accepti. Quamobrem Dei voluntati tam firmiter adhaerere discamus, ut licet hinc inde multi nos ab ipsius obsequio dimovere nitantur, nihilominus constanter in ipsius obedientia perseveremus. Et ipse David nobis huius usum historiae Psalmo tertio proponit, quum ait: *Multi dicunt, quis de manibus hostium te liberabit?* Ubi minime dubium est quin de suis loquatur militibus, et agat de variis incredulorum sermonibus, quibus iustus labefactari et fides ipsius concuti posse videretur, quum Deus non primo quoque tempore ipsis subvenit. Sed istis incredulorum tentationibus obiicit vultus Dei splendorem supra se, quem multorum militum instar fore dicit, et perfectam suam felicitatem et laetitiam. Quamobrem si volumus Deo firmiter adhaerere, et ab eo non averti nos circumstantium hominum incredulitate, Deum precemur, ut nos sui splendore vultus irradiet, id est se nostrum protectorem et defensorem re ipsa ostendat, ut in ipsius benevolentia conquiescamus: quae nobis unica longe sit pretiosior quam omnium hominum quaelibet vota quibus vehementer agitantur. Nam nisi penitius animis nostris haeserit haec sententia, Deum nobis favere, et paratum esse in rebus angustis auxilium laborantibus ferre, nunquam fidem servabimus neque modum retinebimus: sed inexplebili desiderio semper ardebimus.

Deinceps vero sequitur, Davidem de Dei voluntate certiorem factum progressum esse adversum Philistaeos, et iumenta ipsorum abegisse, et ipsos magna plaga percussisse. Hic quaeritur quomodo fiat mentio pecudum aut iumentorum Philistinorum, quandoquidem oppugnaturi venerant urbem illam Ceila. Sed observandum urbes non obsideri a tam numeroso exercitu, nisi abactis gregibus et armentis quam longe lateque possunt, ut hostibus maius incommodum adferant, et fame illos citius enecent. Deinde ad tanti exercitus cibaria non paucis pecudibus opus erat. Praeterea quum urbs illa Philistinorum finibus esset proxima, et Philistaei planitiem occuparent, pecudes suas et armenta potuerunt in pastum adducere, in hostium incommodum. Ita dicitur David abegisse Philistaeorum greges, postquam ipsos magna plaga percussisset, et non aliquos tantum levi praelio sustulisset: sed magna internecione totum exercitum profligasset. Hinc apparet miraculosam fuisse Davidis victoriam. Nam etsi numerus hic non exprimatur Philistinorum, tamen ex iis quae ante vidimus possumus coniicere non tantum ter aut quater mille homines excurrisse ad Ceilae vexandos incolas: sed tanquam locustas ingenti numero militum terram implevisse. Quod facile fuit, propterea quod finibus ipsorum Ceila vicina esset, et in eiusmodi regione facillime omnes vocati conveniant. Sic hodie Turcas videmus facillime centum equorum millia in planitie exiguo sumptu alere: quum alibi decem millia maiore incommodo et dispendio vix nutriantur. Et praeterea incolae regionis illius facilius tenui victu vitam tolerant, quam istarum regionum. Sic igitur illis temporibus facile fuit, quod nostris difficillimum videtur, tam numerosum exercitum colligere. David vero sexcentis tantum comitatus viris, et illis quidem non tam instructis quam erant hostes, sed temere coactis, ut supra vidimus, ex viris in angustia constitutis, et aere alieno oppressis, et idcirco paene inermibus, et praeterea metu attonitis, ut qui hactenus in speluncis delituissent, nihilominus tamen in tantam illam multitudinem magno animo impetum fecit, et sequitur impetu facto, profligatum ingentem illum exercitum Philistinorum, qui in armis erant exercitati et magno numero superabant, et multis praeliis fuerunt Israëlitis superiores, et quidem ingenti caede prostraverant, ut superius audivimus. Non aliter igitur iudicare possumus, quam quod Deus brachium suum e coelo extulit, ut Davidi victoriam de hostibus daret, quod ex eventu satis est perspicuum. Quis enim unius Davidis fortitudine tantum agmen profligatum dicat? Fortitudine quidem illum insigni praeditum fuisse

oportet: sed quae tamen sola Dei, et non hominum virtute niteretur. Et re ipsa testatum fecit Deus, se Davidem cum paucis illis suis militibus adversus hostes animasse, et vim ac robur dedisse. Profecto tum Davidi magna est oblata laetitiae occasio, quum Deum in mediis suis calamitatibus et afflictionibus, defensorem tamen et propitium experiebatur. Et militibus ipsius animos etiam oportuit addi, quum animadverterent Deum erga ipsos sui favoris et gratiae signa non dubia dedisse.

Contra vero Saulem obrui confusione summa necesse fuit: et si quam sensus communis et rationis guttam habuisset, ad meliorem mentem revocari. Neque enim ipsum latere Dei manifestum opus in hac Philistinorum strage poterat: et Davidem a Deo non dubiis signis iuvari satis animadvertebat, licet antea mente captus fuisset et insanus. Quare igitur non redit ad bonam frugem, et Deo non dat gloriam? Sed ita solent homines reprobi suam nequitiam et furorem alere: ut si Deus ipse se patefaciat, nihilominus tamen ipsi summa pervicacia et obstinatione animi resistant. Equidem fateor illos, si interroges quid adversus Deum pugnando proficiant, responsuros, non eam esse suam mentem ut Deo resistant. Verumtamen si Dei bonitatem in quibusdam lucere viderint, quam ferociter adversus eos efferantur est conspicuum. Quare licet millies iurent se nolle ultro in Deum efferri, malitia tamen ipsorum omnibus satis est manifesta. Saul igitur Deum non glorificans, neque gratias illi agens de parta salute Ceilensibus, qui fuerant obsidione liberati, semper in peius ruit. Nam magna erat ipsi Davidis amandi oblata occasio, si alias unquam, quod nunquam fuisset ab officio et bona voluntate erga Saulem et populum aversus, sed semper novis benefactis se et populum cumulasset. Nae nisi ferreum ac chalybeum cor habuisset, flecti Davidis istis officiis ipsum oportebat: sed ut ante dixi, non tantum a Deo derelictus erat, sed a diabolo possidebatur. Et quae ad Davidem amandum flectere ipsum debebant, potius adversus ipsum exacuebant. Quare imaginatur Davidem illam urbem occupasse ut in ea se paulatim reficiat, et vires colligat, donec ad coronae possessionem veniat. David quidem procul dubio nihil tale animo volvebat, sed tantum in Saulis manus cadere metuebat. Saul igitur Davidem intra Ceilae muros clausum existimans, quum apud se cogitare deberet, quid miseram oviculam insequendo proficeret, statuit omnino persequendum esse Davidem, et quandoquidem urbe contineatur, non posse manus suas effugere sibi persuadet: quod urbs portis et pessulis ac seris claudatur. Istae fuerunt Saulis cogitationes, cuius in Davidem odium proinde merus furor fuit tam inveteratus, ut nulla ratione placari potuerit, quamvis Deus illi multas occasiones flectendi animum suum praeberet. Nos hinc discamus adversus Deum non indurari. Nam alioquin coelos licet apertos intueremur, et coelitus Deus fulguraret, suamque potentiam propius patefaceret, et mille modis terreret, nullum tamen apud nos ista pondus haberent, et nullis ipsius iudiciis terreremur. Quamdiu igitur Deus nos aliquo lucis suae splendore illustrat, in ipsius obedientia ambulemus, et admonitionibus locum demus, et castigati ab ipso caput subiiciamus, et placide colla submittamus: et quotiescunque nos afflictionibus exercuerit, patienter et placide correctionem feramus: et ad ipsum precibus sollicitandum magis ac magis excitemur: et omnibus quae verbo suo docet et praescribit obtemperemus. Interim etiam hic observemus quam superbe Dei hostes adversus Deum sua arrogantia fascinati insurgant, et sibi felicia semper omnia promittant, ex animi sui sententia successura. Sic Saul sibi persuadet Davidem urbe conclusum nunquam e suis manibus evasurum: sed cur, obsecro, non reducit in memoriam Davidem esse in Dei manu et protectione? Cur non etiam meminit saepe Davidem e suis manibus elapsum? Nam quoties illum interficere conatus est, et factus est ictus irritus? Iaculum in ipsum contorsit, quod declinans David vanus fuit conatus, quasi Deus ipse medium se obiecisset. Et quoties illum insequutus fuerat, et dolis aggressus sine ullo tamen effectu? Quomodo ergo non animadvertit Davidem non hominum viribus et auxilio iuvari, sed sola Dei benevolentia et virtute protegi? Cur, inquam, haec omnia Saul non revocat in memoriam, et sapit? Sed ita solent improbi homines et increduli suis praeoccupati passionibus Deum et ipsius virtutem contemnere: cuius nullas esse partes, sive ad bonum sive ad malum sibi persuadent, i. e., ut ex parte Deum non timent, et olim ipsi reddendam factorum rationem non credunt, vitamque suam in ipsius esse potestate, sic ex parte sibi persuadent illum non posse in ipso fidentes tueri et protegere. Hinc animos increduli sumunt tam audacter Dei filios persequendi, et modis omnibus affligendi: qualia hodie veritatis inimicorum adversus ecclesiam consilia et machinationes videmus, quandoquidem sine magno labore se ecclesiam pessumdaturos arbitrantur. Atqui rationes suas ineunt soli: nam si nos a Deo derelictos arbitrantur, et ipsi etiam exosos, toto coelo aberrant, quandoquidem Dei erga nos benefacta tam multis non dubiis signis apparent. Quamobrem quotiescunque Dei inimicos videbimus tanto furore et rabie adversus nos insurgere, ut ab ipsis momento laniandi et deglubendi videamur, patienter exspectemus dum illorum audaciam Deus contundat. Et quo magis adversum nos fremuerint, et in laqueos suos induisse visi fuerint, Deum persuasi simus ipsorum stultitiam et temeritatem irrisurum et admirandis modis e manibus ipsorum

erepturum, et momento: quum res deploratissimae videbuntur, suppetias laborantibus laturum.

Transeamus ad illa verba, quibus dicitur Abiatharo fugienti ephod in manibus habere contigisse. Hic fingunt papistae et increduli, ut sunt miraculorum amantissimi et in ea propensissimi, miraculose Abiatharo fugienti Deum ephod in manus immisisse. Sed nugae istae facessere a nobis debent, et non quaerendae inanes interpretationes. neque vana somnia nobis fingenda: simpliciter igitur hoc intelligamus, nempe Abiatharum non temere fugisse sed ephod, id est sacerdotalem ornatum, secum assumpsisse. Ubi observandum quod ante verbo attigi, Deum incogitanti Davidi de remedio adversus graves tentationes providisse. Nam David hoc ephod usus est ad interrogandum os Domini, ut nihil Deo inconsulto aggrederetur, quemadmodum et hic factum est, ut consulto Deo sit ausus adversus Philistaeorum agmen proficisci, et Ceilensibus laborantibus ferre suppetias, ut tanquam erecto vexillo David ad praelium adversus hostes excitatus sit. Deinde eodem ephod usus, urbe sit egressus ne in Saulis potestatem ab incolis proditus veniret. Hoc igitur profugium David in angustis rebus habuit: de quo ipse quidem, quum Nobe transivisset, non cogitaverat, et ab Achimelecho tantum et tam excellens beneficium non petierat: quin imo verecundia et pudore impeditus, non ausus fuisset sperare tam laudabile divini favoris testimonium sibi concessum iri, quod tamen ipsi incogitanti datum est, et quidem tum maxime quum virtus ipsius et magnanimitas languesceret, et spes omnis perita videretur. Porro quod illi Deus ephod cum sacerdote misit maius pondus apud illum habuit, quam si Deus ipsi triginta mille militum suppetias dedisset. Nam etsi multis strenuis et fortibus militibus stipatus, non tamen sua vi et fortitudine fuisset servatus, ut ipsemet Psal. 33 docet, regem non servari virtute sua, neque equi fortis celeritate: sed ab uno Deo salutem contingere. Quare licet multorum militum viribus David evectus fuisset, non tamen tam certum fuisset auxilium, quam quum ephod accepit. Nam per ephod aditus ad Deum ipsi patuit, ut quid in rebus angustis facto esset ipsi opus intelligeret: et Deus ipsum veluti manu comprehensum certiorem faceret, se praesentem ipsi adfore in omnibus periculis, et ex omnibus salvum et incolumem praestiturum. En qua ratione Deus servis suis de rebus necessariis providet, de quibus tamen illi nunquam cogitarant. Nos quidem sane non oportet adeo negligentes esse, ut non sollicite investigemus quae nobis necessaria sunt, ut Deum precibus pro illis sollicitemus, donec tandem ab ipso impetremus. Quare quo maioribus undique cingimur periculis, eo diligentius ad Deum confugere debemus: et quum fecerimus quaecunque in nostra erant potestate, ne tamen a nobis ipsis nostram salutem manasse existimemus: sed quidquid praestiterimus, Deum dicamus sua virtute operatum, et consilia nostra ad optatum finem direxisse. Idcirco dicit propheta Deum filiis suis dormientibus cibum et potum suppeditare: id est, quietem ipsis dare, frementibus licet incredulis, et miris modis sese torquentibus, et adversus Dei filios consilia perniciosa ineuntibus, quibus fideles vehementer possent commoveri, sed Deum filios suos dormientes servaturum: id est e periculis erepturum, etsi neque viribus, neque consilio et industria, neque sollicitudine suam salutem ipsi queant promovere. En quomodo Deus nostras cogitationes superat, et nobis incogitantibus et nesciis necessaria providet, ut etiam longe melius et felicius res nobis succedant, quam sperare ausi essemus. Quamobrem hic locus est dignissimus observatione, quum ephod legimus allatum ab Abiatharo Davidi, non quidem petenti, neque de tanto beneficio cogitanti: sed Deo ipsius miserante, quem in difficultatibus alioqui sine consilio fore praevidebat. Caeterum Deum quidem certum est non fuisse isti ephod alligatum, et sine illo potuisse suam praesentiam et auxilium Davidi communicare: sed quoniam inquirendae divinae voluntatis hanc rationem Deus in lege praescripserat, idcirco eandem sequi voluit, ut David in timore et reverentia divini numinis retineretur. Hoc igitur ephod Iudaei admonebantur, se in Dei populum electos fuisse, et per sacerdotii gratiam in amore Dei retineri. Erat enim sacerdotium quaedam introductio ad Dominum nostrum Iesum Christum: quod a se nihil firmum et solidum habebat, sed erat tantum umbra et figura sacerdotii Christi. Quum igitur Deus se Davidi per ephod patefecit, ea ipsum ratione magis ac magis in suis promissionibus, et in spe nunquam defuturi sibi auxilii divini confirmavit: quemadmodum experientia satis superque testata est Deum fuisse Davidis servatorem et protectorem: et ipse tam saepe publico testimonio professus est.

Sequitur in textu, Davidem postquam Saulem intellexisset colligere exercitum ut se in illa urbe Ceila opprimeret, iussisse sacerdotem Abiatharum ephod adferre. Porro non existimandum est Davidem aliqua superstitione vim aliquam divinam ephod illi attulisse, ut solent magi et incantatores chartis quibusdam et aliis istiusmodi nugis multum tribuere, a Satana delusi et fascinati: et quidem ab ipsa Dei lege vel evangelio descriptis: ut solet diabolus tanquam simia Dei opera imitari, ad miseris hominibus imponendum, qui et ipsi et illusionibus ipsius adhaerent. Sed David nulla superstitione ductus est, quandoquidem neque inventor ephod fuerat, neque in illo haerebat, sed in Deo spem reponebat, usus tamen ephod tanquam medio

quo Deus suam praesentiam pollicitus fuerat. David itaque non haesit in figura, sed ad suum finem illam retulit. Atque hac ratione fideles ab incredulis in omnibus rebus externis et caeremoniis differunt. Nam increduli multa sibi fingunt et imaginantur, quae totidem media sibi persuadent ad Deum persuadendi, et eum sibi conciliandi. Atqui non licet hominibus cultum aliquem novum inducere: sed inter verbi ipsius mandata ipsos oportet subsistere. Quemadmodum hodie papistae hanc figuram cum aliis multis retinent, in quibus purum Dei cultum aiunt consistere, et quaecunque superstitio suaserit sequuntur. At si propius inquiratur unde ritus isti fluxerint, meras nugas inveniemus esse, quas sibi quisque pro libidine finxit: ut is vir bonus et sanctus sit existimatus, qui externum aliquem ritum invexit, et magis pietatem externo gestu, licet verbo Dei spreto, simulavit. Nos itaque discamus intra simplicitatem verbi divini consistere, iu eo nostram esse positam salutem persuasi. Deinde quoniam ea est hominum infirmitas ut facillime abutantur verbo divino, danda est opera ut ad rectum finem et scopum Dei mandata referamus. Sic exempli gratia multi stulta superstitione baptismi et coenae legitimum illorum usum corrumpunt. Alii enim fiduciam suam in visibili et externa figura collocant: alii etiam in veneficia et praestigias convertunt. Nos vero quum signa quaedam accepimus a Domino, demus operam ut finem in quem a Deo proposita sunt intuentes, ad illum etiam collimemus. Sic David signo isto externo est usus. Neque enim fidem suam in illo ephod posuit, sed tanquam imagine et signo favoris et praesentiae divinae usus est in quo non subsistendum scivit, sed longius inspiciendum, nempe ad mediatorem usque assurgendum. Hunc in finem igitur David afferri sibi a sacerdote ephod postulavit. Nos igitur externis signis utamur ad fidem infirmam confirmandam: sed ad Deum semper assurgamus et solum illum quaeramus: ita si quis quae dat nobis ad fidei confirmationem, utentes, ne illa sint nobis potius impedimento quam adiumento. Porro etiam hic observandum, Davidem nihil extra vocationem suam gessisse. Nam sacerdoti ephod reliquit, quod ipse non attigit. Ex qua Davidis modestia discamus ultra mensuram et vocationem nostram nihil aggredi, sed ad quam quisque vocationem a Deo electus est, in ea se exerceat, et quid cuique Deus permittat animadvertat. Oziam regem suffitum ad altare facere volentem, et eum honorem qui ad ipsum non pertinebat sibi arrogantem, Deus perpetua ignominia et dedecore lepra nimirum percussit, Davidem contra quum legimus reliquisse sacerdoti ephod quod in manibus illi Deus tradiderat, sciamus tanta sollicitudine et reverentia in Dei timore ambulasse, ut nihil aggressus sit contra suam vocationem a Deo praescriptam: et in Domini auxilio et favore et benedictione, quam toties expertus erat spem suam collocasse. Hinc discamus, si Deum propitium habere volumus et in rebus incertis auxilium ipsius consequi, ad ipsum precibus confugere, et propositam nobis ab ipso viam ita premere ne ad laevam aut dextram deflectamus: et ne quid temere suscipiamus, et omnem superbiam et arrogantiam deponamus: sed contra cum humilitate et modestia, nostrae tenuitatis conscii, ad ipsum accedamus: persuasi nos propositam nobis viam ab ipso insistentes, ipsius praesentiam et auxilium in rebus necessariis inventuros: et non solum facilem et benignum illum erga nos fore, sed etiam ad auxilium nobis ferendum paratissimum.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXIII.

7. *Nuntiatum est autem Sauli, quod venisset David in Ceilam, et ait Saul: Tradidit eum Dominus in manus meas, conclususque est ingressus urbem in qua portae et serae sunt.* 8. *Et praecepit Saul omni populo ut ad pugnam descenderet in Ceilam, et obsideret David et viros eius.* 9. *Quod quum David rescisset, quia praepararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica Ephod.* 10. *Et ait David: Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quod disponat Saul venire in Ceilam, ut evertat, urbem propter me.* 11. *Si tradent me viri Ceilae in manus eius? et si descendet Saul, sicut audivit servus tuus? Domine Deus Israel, indica servo tuo. Et ait Dominus: Descendet.* 12. *Dixitque David: Si tradent me viri Ceilae, et viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent.* 13. *Surrexit ergo David et viri eius quasi sexcenti, et egressi de Ceila, huc atque illuc vagabantur incerti, nuntiatumque est Sauli quod fugisset David de Ceila, et salvatus esset, quam ob rem dissimulavit exire.* 14. *Morabatur autem David in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph: quaerebat eum tamen Saul cunctis diebus et non tradidit eum Dominus in manus eius.* 15. *Et vidit David quod egressus esset Saul ut quaeret animam eius. Porro David erat in deserto Ziph in sylva.* 16. *Et surrexit Ionathas filius Saul, et abiit ad David in sylvam, et confortavit manus eius in Deo.* 17. *Dixitque ei: Ne timeas: neque enim inveniet te manus Saul patris mei: et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus: sed et Saul pater meus scit hoc.* 18. *Percussit ergo uterque foedus coram Domino: mansitque David in sylva, Ionathas autem reversus est in domum suam.*

De Saulis obstinatione verba fecimus superiore concione, quem quum Davidem videret Philistaeorum agmen profligasse, oportebat placari, et deponere odium et malitiam, etiam si David alicuius criminis reus peractus fuisset. Nam poterat tam egregio facto praeteritorum memoria deleri: quomodo igitur non multo magis ira ipsius mitigabatur quum David esset innocens. Et quum tanto beneficio populum, et regem ipsum sibi devinxisset, quare non deponebat omnes iras, et Davidi conciliabatur? Sed ita solent in peius increduli ruere, postquam a Deo derelicti venerunt in diaboli potestatem. Transeamus itaque ad Davidis sollicitudinem in quam venit quum Saulem audivisset ingenti cum exercitu Ceilam adversum se progredi: ex qua tamen non fuisset egressus, si fideles sibi fore incolas arbitratus esset. Sed in his angustiis ad Deum confugit, et interrogat, sitne Saul adversus ipsum descensurus. Cui respondetur, descensurum. Et iterum interrogat: An sit in ipsius manus ab incolis tradendus. Cui vicissim respondit Dominus, traditum iri. Quamobrem urbe egressus est, et huc illuc vagatus fuisse dicitur, quod animi dubius nesciret ubinam tutam aliquam sedem reperiret, aut an posset in aliquo terrarum angulo latere. Quare incertus et dubius exivit Ceila, remque totam, non fortunae, ut profani loquuntur, sed Deo commisit. Hic in primis observandum Davidem nunquam ita malis suis perterritum, quin ad Deum tanquam ad asylum confugerit. Quod exemplum nos decet imitari, ut in summis nostris angustiis, nos humanis omnibus mediis et auxiliis deficientibus, et nulla spe salutis apparente in Dei manus res nostras deponamus, et precibus ad ipsum confugiamus, et consilium petentes ab ipso, et bonum exitum sperantes. Nos hodie quidem non eam habemus visibilem interrogandi Dei facultatem quam habuit David olim: non habemus ephod sacerdotale, ad Domini voluntatem requirendam. Verum ut ante attigimus, sufficit Deum suam voluntatem nobis, ad quam omnes actiones nostras erigamus, patefecisse. Nos igitur si diligentiam adhibuerimus in consulendo Deo, profecto quam viam sequi nos oporteat per totum vitae nostrae curriculum demonstrabit. Et praeterea sancto suo spiritu reget, et consilium in rebus angustis suppeditabit, et licet nos a nobis ipsis consilium non habeamus, abunde suggeret. Quamobrem danda est omnis opera, ut quum desperata salus videbitur, et de nobis actum, ad Deum sedulo confugiamus, et in desperatis rebus ab ipso consilium petamus, ut quid expediat et utile sit nobis demonstret: quemadmodum fecisse Davidem videmus. Quanquam si ex humanae rationis sensu de responso quod Davidi datum est iudicemus, valde tenue et ieiunum videri possit, licet in eo divinae bonitatis evidentissimum testimonium exsisteret. Nam Dominus respondit: *Saulem cum ingenti exercitu venturum.* Qualem vero inde spem David concipere potuit: imo quam graviter perculsum fuisse verisimile est? Nam Deum posse ipsius Saulis conatum impedire sciebat, et Saulem etiam ab incepto revocare: quam ob causam etiam Dominus per prophetam dicit, *Se inimicorum suorum naribus ponere circulum, et fraenum in labiis ipsorum, et ipsos pro arbitrio suo circumducere.* Videbatur ergo David apud Deum posse conqueri, quod Sauli tam laxas habenas daret, et non haberet rationem sui, qui cum tot difficultatibus non alia de causa luctabatur, quam quod Dei verbum sequeretur. Sane quod ad illud Domini responsum attinet, David eo vehementer turbari poterat, quasi Deus ipsum obruere velle videretur: quandoquidem etiam Deus incolarum Ceilae corda flectere poterat, ne Davidem Sauli proderent, sed contra pro ipsius salute adversus illum fortiter dimicarent, et clausis portis Davidem defenderent, et a Saulis furore protegerent. Sed Deus nominatim respondet: *Traditum iri Davidem ab incolis Sauli:* quamobrem haec secunda videbatur accedere ad priorem ingentis luctus causa, quasi Deus nollet ipsius misereri, et in difficillimis rebus auxilio ipsum iuvare. Hinc vero discamus, licet non omni ex parte nobis Dei verbum satisfaciat, et nullam occasionem laetitiae praebeat, tamen contenti esse Dei verbo: quo se nostri singularem curam gerere patefacit. Hac enim ratione quascunque tentationes facillime superabimus, etsi Deus igitur non polliceatur se nos ab omnibus miseriis et calamitatibus immunes facturum, sed potius multas difficultates, quibuscum nobis erit luctandum proponat, ut praemoniti facilius eas feramus, non ideo recedendum est nobis ab officio, neque despondendus est animus, ut multi sunt adeo delicati ut se a Deo veluti foveri sinu velint, sic ut nullis omnino malis afficiantur. Contra vero Deus nos deiicere et humiliare vult, nostramque patientiam exercere, et obedientiam explorare, an sincero animo ipsi serviamus, et ab ipso toti pendeamus. Praeterea peccata nostra corrigere, et a mundi amore nos retrahere et illius oblivionem nobis inducere. Denique multae sunt causae propter quas variis nos afflictionibus exerceri oportet. Sed hoc videtur insolens iis qui nihil pati volunt. Verum exemplo Davidis docemur propositam nobis in evangelio conditionem placide sequi, ut licet fideles multis calamitatibus et miseriis obnoxii sint, ad quam conditionem eos vocatos esse docet Paulus, non tamen unquam a vero Dei timore resiliamus, et ab ipsius cultu dimoveamur.

Et hoc in primis hoc loco observandum, ubi Davidi respondetur a Domino, Saulem cum ingenti exercitu venturum, et Ceilenses quibuscum versa-

batur ipsum Sauli tradituros. Deinde et notanda est hominum ingratitudo in Ceilensibus, qui Davidem, a quo nuperrime summo beneficio fuerant affecti prodituri fuisse dicuntur. Nam quum obsidione premerentur, et faucibus ipsorum mors immineret, nullaque spes salutis appareret, David ex improviso, neque rogatus advenerat, sed ultro ipsis laborantibus auxilium tulerat, adeo ut ipsi magnopere devincti essent, et quaevis pro ipso pericula subire tenerentur. Nam exigua militum manu ingens hostium agmen profligarat, et vitam periculo imminentis mortis obiecerat, suppetias ipsis laturus. Quare non videntur ipsi satis magnam referre gratiam de tanto accepto beneficio potuisse: verum tamen triduo post acceptum beneficium quum parati sunt benefactorem in hostis potestatem tradere, nonne summae ingratitudinis cum summa crudelitate coniunctae rei facti sunt. Sed ista commemorantur idcirco ut benefaciendo discamus homines non intueri: quandoquidem mercedem hic non debemus exspectare. Non semel David pro benefactis iniurias passus est, et spe delusus, et pro bono malum ipsi repensum est, sed nihilominus tamen in vocatione perstitit. Hinc itaque discamus fideliter ad quodcunque opus Deus nos vocaverit, operam nostram navare, cognoscentes nos licet ingratis et indignis hominibus, nihil debeamus, Deo tamen nos devinctos esse, cui omnino parendum est. Ac si officio nostro defuncti patimur ab hominibus ingratitudinem, et ii quos nobis multis beneficiis devinxeramus, nos pro referenda gratia contumeliis et iniuriis afficiunt: ne idcirco tamen ab incepto desistamus, sed alacriter pergamus: et si natura nostra repugnavit, utpote infirma, Deum precemur uti nos ipse regat et in officio contineat. Hanc ob causam Paulus fideles exhortatur ne benefaciendo declinent. Noverat enim ille quam multis et quam variis occasionibus homines ab officio avocentur: quum praesertim inanem operam se ludere sibi persuadent, et praesertim si pro benefactorum compensatione, iniurias, et contumelias exspectent, et non tantum iniurias sed etiam saepissime mortem ipsam ii in quos multa sunt collata beneficia tanquam in inimicos capitalissimos moliantur. Paulus igitur tantum hominum malignitatem et ingratitudinem animadvertens, ait, nos, quidquid, acciderit oportere patienter ista tolerare, et nunquam benefaciendo defatigari, et Deum ipsum intuentes oculos ab omnibus iis quibus ab officio deterreremur, avertere.

Atque hactenus de Ceilensium ingratitudine adversus Davidem, quem suum tamen liberatorem perfidiose in Saulis hostis ipsius manus erant tradituri. Porro subtiliter non est disputandum, fuerintne illi Davidem nec ne tradituri, si Saulis adventum exspectasset, in qua tamen otiosa quaestione multi sui ingenii acumen sophisticis imaginationibus ostentare solent. Quaerunt enim quinam fieri possit ut David post liberatam urbem ab obsidione Philistinorum prodendus fuerit ab incolis, aut ut ipse victor post profligatos hostes urbem exire cogatur, quod rationi plane repugnare existimant. Sed incomprehensibile nobis Dei consilium hic observandum est, de iis quae contingere potuerunt. Nam quaecunque homines accidentia dicunt et fortuita, sunt tamen certissima Dei decreta, ut si Dei consilium inspicimus, nihil omnino casu vel fortuito fieri certum sit: sed quum sensus nostri non possint propter tenuitatem tam alta et profunda Dei iudicia perscrutari, quae non capiunt, ipsis sunt adoranda. Caeterum in istiusmodi scripturae phrasibus observandum Deum se ad nostri captus modulum accommodare, veluti quum dicit si manseris in urbe morieris, sin vere exiveris, vitae tuae consules. Atqui extra omne dubium est Deo compertum esse quamdiu nos in terris velit vivere, et habere rationes quibus vitam nostram protegat, sed tamen Deus vult nos intra mensuram nostram retineri: hanc ob causam quum Dominus dicit Davidem, si mansisset in urbe Ceila fuisse prodendum ab incolis, non intelligendum est quasi Dominus non posset aliter disponere, et animos incolarum flectere, sed Deum monuisse Davidem de incolarum perfidia ne temere se ipsis committeret. Quandoquidem igitur Deus quid facto nobis opus sit declaret, quemadmodum in sacris ipsius providentia nobis multis locis describitur, summopere cavendum est ne temere nubes ipsas transscendere velimus, ut multi fanatici homines quidlibet temere aggrediuntur, sed potius in sollicitudine ambulandum et quid nostri sit officii, quidve Deus praecipiat diligenter inquirendum, interim certo persuasi vias omnes nostras in Domini manu esse, quod ipse sibi tanquam proprium retinet, vita suorum tueri et conservare. Ambulandum igitur nobis est in viis Domini, id est nihil temere suscipiendum, sed in Domini mandatis cum timore et reverentia ambulandum.

Transeamus ad ea quae sequuntur, quibus dicitur Saul postquam audivisset Davidem exivisse de Ceila et servatum esse, ab incepto destitisse, ex quibus apparet non sine causa Deum Davidi patefecisse, fore ut si in urbe Ceila remaneret ab ipsis incolis proderetur et in Saulis manus traderetur: nihilominus tamen hinc apparet Deum variis quidem modis suos explorare, sed tamen sic omnes illorum tentationes moderari, ut bonum exitum faciat, et nunquam permittere ut fideles supra vires affligantur: Nam obsecro quis effecit ut Saul iam collectis viribus, et ad iter accinctus, gradum revocaret, et ab incepto desisteret? et quum Davidi vix locus esset, quo fugeret, et ad Philistaeos confu-

gere non posset, quid factum est ut fugientem non sit insequutus? facile enim erat hominum iudicio Davidem undequaque clausum, et tanquam in laqueos coniectum intercipere? Sed videmus Deum veluti in nares Saulis iniecta fibula duxisse ipsum et vel invitum a proposito reduxisse. Quare Davidis licet patientiam Deus exercuerit, quum urbe fugere coactus est, et profugus velut in apertas lupi fauces se coniicere, Deus tamen sic afflictum vehementer recreavit, cum eius misertus est et Saulis impetum fregit, qui hominum iudicio Davidem videbatur facillime in suos laqueos induturus si ab incepto suo non destitisset. Nullus enim Davidi tutus locus ad fugam videbatur, et urbe, incertus quo iret, profugerat inops consilii, et quid ageret incertus, Saul autem cum instructo exercitu Davidem insequutus, per sylvas et loco avia immissis adversus ipsum militibus tanquam venaticis canibus qui ferae vestigia premerent, quibus canibus et feris bestiis Saul non indigebat ad Davidem misere laniandum, facillime ipsum oppressisset. Ac plerumque fit ut aulici isti servi, gratiam et autoritatem aliquam venantes, etsi momentaneam, omnis humanitatis obliviscantur, et tanquam clausis oculis, in omnem crudelitatem praecipites ferantur, cuius utinam ne tot exempla in regum ac principum aulis quotidie cernerentur. Quamobrem non leviter hic praetereundum divinum auxilium quo miraculose David Saulis manus effugit, et hoc exemplo D. Pauli doctrinam magis ac magis oportet confirmari, nempe Deum esse fidelem et nunquam permissurum fideles ultra vires suas tentari, sed omnibus ipsorum afflictionibus et angustiis, felicem exitum daturum. Altius, inquam, animis nostris infigenda doctrina ista est, et in Davide tanquam in speculo contemplanda promissorum Dei veritas, re ipsa demonstrantis se, licet in quasdam angustias et difficultates nos coniiciat, ex quibus nullus detur exitus hominum opinione, nihilominus adiuvare suos tempore opportuno, ac proinde sperandum in ipso, quicunque tandem casus ingruerint, et omnis in ipso fiducia collocanda, fore ut nos nunquam deserat, sed in summis difficultatibus adiuvet. Discendum denique Deum saepe permittere ut in istiusmodi difficultates incidamus, quo discamus ad ipsum confugere, et eius invocandi maiorem occasionem habeamus, ex cuius providentia et bonitate nos pendere cognoscimus. Sic pater noster Abraham, quotiescunque in summas angustias incidit, et in immensam tentationum abyssum immersus est, ad Deum unicum perfugit. Et nominatim iussus a Deo filium suum unicum Isaacum interficere, et victimam in holocaustum offerre, valde obstupuit: sed tamen exemplo suo docuit, quod solatium nostris omnibus malis et difficultatibus quaerendum sit, quum ait: *Dominus providebit.* Quod ad Saulem attinet, quare non oblitus est malitiae, et cur non meliorem mentem induit? Nam quamdiu vixit Davidem persequutus est, et ad mortem quaesivit. Quamobrem Saulem apparet non aliqua humanitate, neque respectu aliquo Davidis victum iter abrupisse, sed a Deo coarctatum, et veluti fibula naribus iniecta deductum instar ferarum, quae caveis inclusae nunquam naturam suam mutant, sed rabiem despumant, etsi tamen conclusae nocere nequeant. Sic Deus Saulem velnti oestro Satanae impulsum compescuit: et licet furore totum frementem ita cohibuit, ut se movere tamen non potuerit, quod furiosum hominem vi sua interiore coerceret. Hic notandum, rationes multas Deum habere nos servandi, et ex hostium manibus eripiendi, quod deinceps pluribus videbimus: sed istud exemplum in praesentia debet sufficere, ex quo discimus, Deum saepe permittere ut hostes adversus nos vana consilia ineant, et rationes quaerant quibus nos funditus pessumdent, et in ultimum exitium coniiciant, quae tamen omnia Deus dissipat momento et nubibus irrita donat. Atque hostes quidem Deus, si vult, immutare potest, et ipsos lupos in agnos et oves transformare. Sed non semper facit, quod variis modis nos ille suam beneficentiam velit experiri. Nam quum Deus hostes nostros immutat, gratiam quidem et bonitatem ipsius sentimus singularem, et quae magnam nobis laetitiam afferre debet: si quidem quidquid in votis habere possemus nobis contingit, factis amicis iis qui nos antea persequebantur. Verum et alia ratione benevolentiam ipsius experimur, ut et diabolo et omnibus ipsius ministris audacter insultemus, et Deo gratias immortales agere discamus ex animo, quum hostes qui faucibus apertis nostrum sanguinem sitiebant, et iamiam laniaturi nos videbantur, sic cohibet vi sua quadam arcana, ut ne movere se quidem adversus nos possint, licet vehementer expetant et conentur. Hoc igitur conspicuum exemplo Davidis, quem Saul quidem persequi non destitit, sed nunquam tamen in ipsius manus venire Deus permisit. Nullus vero hic fortunae locus est. Nam quod ante diximus Davidem cum suis militibus exeuntem Ceila fuisse vagatum incertum, debet de hominum opinione intelligi, quibus David inops consilii et incertus vagari videbatur: quandoquidem ex sacris monumentis discimus Davidem omnia facillime superasse pericula Dei nimirum auxilio. Nam hominum vita posita est in Dei manu: ac proinde certum est ne capillum quidem capitis sine ipsius voluntate casurum. Neque enim ista Davidi tantum conveniunt, sed omnibus fidelibus scribuntur: et istis docentur, Deo sese committere et ad ipsum difficillimis rebus confugere, quos suo praesidio tuetur et ex omnibus periculis eruit. Ac licet nonnunquam hostes veritatis in nos aliquam potestatem

obtineant, id Deo volente et permittente fieri sciamus et singularem utilitatem ex eo percipiamus. Quid enim alioqui nobis miseris fieret, si diabolus et increduli sua consilia possent ad exitum perducere? quam infelix esset nostra conditio? Sed quum Deus ipse testatur se ipsum nos illis permittere, et velut in manus ipsorum tradere, adeo ut increduli et improbi homines saepe nos in sua potestate retineant, et gravi iugo premant, hoc nobis persuasum esto, nihil ipsos adversum nos posse, nisi quatenus ipsis Deus habenas permiserit. Hoc ipsum in Davide tanquam totius ecclesiae quadam imagine possumus contemplari, quemadmodum et ipsemet Domini nostri Iesu Christi fuit figura. In ipso igitur fidelium omnium conditionem intueri licet. Quamobrem hostibus nullum finem facientibus adversum nos varia consilia incundi, et dira quaeque moliendi, et si hac non successerit, alia via aggrediendi, fortiter tamen adversus ipsos stemus, Deumque sciamus hac ratione velle in nostra salute glorificari: ac quum ipsi placuerit nos ex ipsorum faucibus eripere, quidquid impii illi et improbi homines moliti adversum nos fuerint irritum fore, et in tenues auras abiturum, Deumque nos ex ipsorum potestate liberaturum. Atque in hac Dei providentia nobis est conquiescendum. Deum quidem sane precari debemus ut hostium nostrorum malitiam immutet: sed nihilominus si modis istis nos vult exercere, tanto vehementioribus ét ardentioribus votis ad ipsum confugiendum est, ut ipsi nos placide subiiciamus, nosque et nostra omnia ipsi summittamus, exitum quem ipsi placuerit, patienter praestolantes. Quod perfectum iri non possumus dubitare, quandoquidem a Deo sumus in numerum filiorum adoptati, et pro ecclesiae membris recepti.

Deinceps sequitur Ionathanum ad Davidem venisse in desertum Ziph, his verbis: *Et surrexit Ionathas filius Saul, et abiit ad David in sylvam, et confortavit manus eius in Deo. Dixitque ei: Ne timeas: neque enim inveniet te manus Saul patris mei: et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus: sed et Saul pater meus scit hoc. Percussit ergo uterque foedus coram Domino.* Ex quibus verbis apparet quam fideliter et constanter Ionathanus amicitiam cum Davide coluerit: cuius constantiae at fidei laus non sic ipsi tribuenda quin ad fontem et originem ascendamus: quum minime dubium sit fuisse fidem Dei promissionibus nixam. Davidem enim unctum Samuelis ministerio sciebat, regemque Dei mandato designatum: quod quum intuetur, statuit oportere Dei voluntatem et decretum impleri. Hinc illa Ionathani fides et constantia in amicitia erga Davidem: quae non est leviter praetereunda: quandoquidem Ionathanus placide se Dei voluntati per prophetam patefactae submisit, etsi cum ipsius dedecore et detrimento fieri videbatur haec mutatio. Nam promissione illa quam Ionathanus intuebatur in amicitia Davidis permanens, a successione in regiam dignitatem arcebatur. Quare quod Ionathanum David tam arctae amicitiae vinculo coniunxit, Saulem adversus eundem tam vehementer exacuit. Unde apparet quam variis modis Dei verbum in hominibus operetur: aliis ira et furore aestuantibus, aliis vero sese placide submittentibus et deiicientibus, ipsos Deo suo spiritu sancto gubernante, ut verbum ipsius non solum sit auro et argento pretiosius, sed etiam melle dulcius. Et hoc singulari observatione dignum est. Nam si rationem investigamus quae Saul adversus Davidem exarsit, ad Dei verbum Samueli commissum assurgendum est. Veritas ergo illa prophetae patefacta fuit instar facis cuiusdam: qua Saul sic inflammatur, ut in furorem et rabiem totus convertatur. Ionathanus vero contra filius ipsius Davidem amplectitur, vitamque pro ipso exponit, et patris obliviscitur, spemque regiae dignitatis retinendae prorsus abiicit, Davidique debitum reliquit: quod sane prorsus admirandum est. Quod quum intuemur, minime videri debet hodie insolens, si Dei verbum tam varios tamque repugnantes et diversos effectus sortitur. Exempli gratia: Unum et idem evangelium praedicatur, cuius tamen quam varii effectus? Nam alii quidem docentur, alii ringuntur, et dentibus infrendent adversus Deum et evangelii praedicationem. Quod sane Dei verbo non possumus imputare, quasi vitium illud ipsi natura sua inesset. Deus enim satis aperte demonstrat mortalibus adversus Dei verbum pervicaciter calcitrantibus, nihilominus tamen illud bonum esse. Contemptus igitur ille necessario, non a verbo, sed ab hominum contumacia et rebellione promanat, qui superbia inflati audita evangelii doctrina tanquam immanes bestiae cornu Dei maiestatem petere non verentur. Alii vero prius variis superstitionibus impliciti, et multis vitiis dediti, sic verbi divini praedicatione tanguntur, ut peccatorum serio sensu afficiantur, et regenerentur, ac magis magisque deiiciantur et humilientur coram Domino, sic ut pro natura quam prius efferam habebant, adeo ut odorem evangelii ferre non possent, neque paterentur ulcera sua tractari, contrariam prorsus induant et immutentur a Domino, sic ut pro leonina pelle induant agninam, seque Dei voci subiiciant, et ad ipsius obsequium componant. Hinc igitur apparet Dei verbi praedicatione alios exacerbari, alios vero domari: in aliis rebellionem et contumaciam augeri: in aliis vero tantam mutationem fieri, ut pristinam malitiam abiiciant, et omnibus affectionibus Deo et ipsius veritati repugnantibus nuntium remittant. Quae quum intuemur, agnoscamus nos a minimo ad maximum adversus Deum rebelles et contumaces

fore, nisi ipsemet in nobis per sancti sui spiritus efficaciam operaretur. Nam quod reprobi homines magis ac magis indurantur, et adversus propriam salutem conspirant, proprium est humanae naturae: a qua Deus suos eximit. Homines enim antea increduli placido et mansueto animo Dei verbum excipientes, non propria virtute et industria moventur, sed singulari quodam Dei beneficio, per sanctum suum spiritum in ipsis agentem. Idcirco divus Paulus videns multos ex Iudaeis adversum se suamque doctrinam insurgere, alios vero eandem ut puram et sanctam admittere, dicit oportere perfici quod olim per prophetam praedictum est, nimirum indurari magis ac magis improbos quum Deus loquitur: quoniam mentem habent amaritudinis et contradictionis, ut omnibus quae proponuntur ipsis contradicant, et sese opponant. Contra vero quum Deus in nobis sancti sui spiritus efficacia et virtute sic operari vult, ut praedicationi verbi et doctrinae coelesti fidem adhibeamus, tantumque apud nos pondus obtineat ut nos ipsi ultro subiiciamus, et ad ipsius obsequium componamus singularis beneficii loco habendum est. Nos itaque discamus nobis ipsis displicere: et praesertim diabolo nos alliciente et ab obedientia Dei retrahente, caveamus illam abyssum immensam in quam plerumque praecipites multi feruntur, ut adversus Deum fremant, eiusdemque voluntati resistant. Et praeterea cognoscentes nos non posse ex nobis ipsis, ad fidei obedientiam nos componere, Deum precemur, ut nos per sanctum suum spiritum regeneret et regat: ut non tantum aures nostrae externo verbi sono, per mortalem ministrum praedicato, feriantur: sed nos interius virtute sua alloquatur, et incredulitatis nostrae talem sensum nobis iniiciat, quo ad regenerationem aspiremus: quod proprium est Dei officium. Nam sacra scriptura docet nos verbi divini praedicationi attendentes fieri novas creaturas. Licet enim neque aures neque oculos, neque manus, nec denique corpus ipsum mutemus, tamen cogitatione et affectibus ac voluntate immutamur. Quamobrem quum Ionathanum audimus constanter in amicitia Davidis perseverasse, sciamus eam virtutem a fidei radice tanquam fructum promanasse. Praeterea hinc observemus Dei verbo credendum esse. non tantum quum gratum et iucundum illud est, et votis nostris respondet: sed etiam placide admittendum licet grave sit et acerbum ac miseriarum plenum. In primis autem perseverantiam esse necessariam sciamus, ne tantum bene incipiamus, Deique gloriae studium aliquod ostentemus et levi aliquo fulgore oculos hominum perstringamus: sed constanter ad finem usque perseveremus, et adversus quascunque tentationes fortiter pugnemus, donec superaverimus. Neque enim Ionathanus sine multis difficultatibus et sine lucta venit ad Davidem in desertum, suamque amicitiam testatus est. Filium enim regis gratia et autoritate plurimum valentem, quis dixerit ultro se in discrimen vitae et in apertum mortis periculum, tot hominibus illius actiones explorantibus, et patre ipso Saule, coniecturum, ob amicitiam qua Davidem complectebatur. Profecto sciebat Ionathanus se non sine discrimine posse ad Davidem venire: et iam iram patris senserat e cuius manibus vix evaserat: sed nihilominus Davidem quaesivit, et ad eum venit. Sed in quibus locis obsecro? In saltibus, et desertis in quibus nullae munitiones, et ne habitatio quidem in qua exciperetur. Eant igitur iam perfidiosi homines et suas difficultates et angustias praetexant, quum non tantum hominibus sed ipsi etiam Deo perfidiosi fuerint, et ab officio recesserint: cuiusmodi multos male feriatos homines videas frontem perfricare et vana effugia quaerere quum evangelio renuntiarint, et improborum iniquitati consenserint. Sic hodie Iudaeos videmus istis larvis suam impietatem tegere, se libenter quod rectum est sequuturos, sed se tot hostibus undique circumdari, tot periculis premi, ut Deum tentaturi sint, et suae famae iacturam passuri, et offendiculum multis allaturi si secus fecerint. Sic multi iocantur et larvas obtendunt quum sese fortiter et magnanimiter gerere deberent in fido sua palam asserenda: et perfidiose adversus Deum et homines agunt: et sibi ad quodvis flagitium habenas permittunt: et si miseri fideles persequutionem patiuntur, sive metu, sive alio affectu, patiuntur innocentem sanguinem effundi, et modo suam apud homines autoritatem retineant, parvi faciunt perfide adversus Deum et homines agere: aut si non eo usque improbitatis veniant, satis fecisse putant se officio, si non consenserint in aliorum crudelitatem et Dei contemptum: et tamen duabus sellis sedent, et quovis vento feruntur. Illos quidem fateor rebus secundis et prosperis, ut viros simulent, fidelibus conversari, et de se multa polliceri: sed quum rebus adversis terga dederint, et neutros se praebuerint, satisfecisse se officio arbitrantur. Hanc igitur doctrinam nos decet magis ac magis usurpare, et scire, nos si remissiores in amore proximorum fuerimus, quam fuit olim Ionathanus in amicitia Davidis, et fidem frangamus quam Deo promisimus ad honoris ipsius et gloriae propagationem, metuque territi Deum reiicimus ut hominibus serviamus, Deum olim rationem a nobis repetiturum quum ultimo illo die causam dicere nos apud ipsius tribunal oportebit, et larvas omnes, quibus se multi tuentur, periculorum nempe metum detecturum. Quamobrem si quis se coram Deo excusari posse putat, quod ab omni periculo tutus esse velit et indemnis, se in hoc exemplo Ionathani intueatur, et officium discat: qui non solum fortunas sed vitam ipsam certissimo periculo et discrimini

mortis exposuit. Nam et ante vidimus Saulem Ionathano mortem minatum, quod in amicitiam Davidis propensum videret: et apud servos graviter conquestum quod omnes scirent filii Davidem amantis adversum se conspirationem. Satis igitur manifesta Ionathani in retinenda Davidis amicitia constantia: quam in usum nostrum referre debemus: siquidem Davidem in desertis et saltibus quaerere maluit, et afflictum consolari, quam in aula regis patris cum gratia et autoritate rebus secundis frui. Quo exemplo pudefieri delicatulos istos oportet, quos vel paupertatis vel periculorum metus ab officio dimovet.

Porro Ionathanus nominatim dicitur, *confortavisse manus Davidis in Domino:* ex quibus verbis apparet non fuisse profanam illam amicitiam, neque mundanam: sed in Dei timore fundatam. Hinc observemus oportere omnes amicitias nostras a Domino incipere, et in eodem pergere et continuare: ne alioquin multa vanitate laboremus. Nam quae amicitiae rebus mundanis nituntur, incertae sunt et inconstantes, et ad omnis aequitatis et iustitiae eversionem saepissime conspirant. Tanto itaque diligentius observanda Ionathani fides erga Davidem: quem consolari voluit in afflicto et misero statu, sed ita tamen ut mediis omnibus illicitis abstinuerit. Namque patris milites Ionathanus poterat quidem sollicitare, et ad Davidis defensionem armare: multorumque animos sibi conciliare. Nam minime dubium est quiu Saul multis propter crudelitatem et inhumanitatem esset exosus, et contemptibilis, praesertim quod esset in insaniam versus. Quare Ionathanus satis multas occasiones habere videbatur res novas moliendi: sed satis ipsi fuit Davidis manus in Domino confortavisse. Quamobrem ne ab amicis postulemus ut rationibus obliquis nos adiuvent, aut contra Dei voluntatem: quandoquidem exitus cum Dei maledictione semper est coniunctus: sed in Domino fortificemur, eoque uno contenti simus.

Sequitur autem quae fuerit consolatio: *Dixitque ei: Ne timeas: neque enim inveniet te manus Saul patris mei: et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus: sed et pater meus scit hoc. Percussit ergo uterque foedus eum Domino.* Expendamus igitur sigillatim haec verba quibus Davidem fortificavit, nempe fuerunt illa commemoratio promissionum divinarum quae Davidi factae fuerant. Neque vero fecit ille prophetae vel doctoris officium, verumtamen in memoriam Davidi reduxit quae in ipsius animo iam ante insidebant. Quibus verbis utilis admonitio continetur. Ecquis enim nostrum audeat gloriari se talem habere fidem qualem olim habuit David, cuius antea satis clara testimonia habuimus, et sumus in posterum habituri? Non frustra tamen a Ionathano manus ipsius in Domino fortificatae: unde apparet Davidem licet insigni et excellenti fide praeditum, gratam tamen habuisse Ionathani consolationem. Quare licet Deus nos verbo suo confirmarit, et radices illud in nobis egerit, tamen sciamus nos opus habere quotidiana illius commemoratione et repetitione, ut magis ac magis in eo confirmemur. Quamobrem ne nos pudeat, vel a minimis doceri, et conditionem docentis dedignari, quae nimia esset arrogantia: sed Davidis potius modestiam imitemur Ionathani verbis auscultantem, etsi novi nihil afferentis, et nullam coelitus revelationem habentis: sed tantum divinam promissionem in memoriam illi revocantis: *Tu regnabis.* Quinam vero compertum illud habebat? Nempe quid Samuelis ministerio Deus patefecisset probe norat: quamobrem ratam fecit Davidi promissionem, oportet nimirum ut regnet, quandoquidem Domini mandato per Samuelis ministerium unctus fuerat, et rex designatus. Porro quum Ionathanus addit: *Patrem id optime scire*, et de eo persuasum esse, ex eo apparet quam proterve increduli adversus Deum sponte insurgant. Minime id quidem certa et deliberata voluntate, sed furiis agitati ut temere ferantur. Non abs re igitur Ionathanus dicit, patrem suum scire Davidem regnaturum. Sed unde sciebat? Nam non videbat eum tantis copiis munitum ut vi et armis regiam dignitatem occuparet: sed propria conscientia convincebatur, quod Davidem Dei donis insignem esse videret, et de factis ipsi per Samuelem promissionibus certior factus esset. Quantus sit igitur improborum furor, quum a Deo coniecti sunt in reprobum sensum, hinc apparet: ac proinde danda nobis opera ut magis sollicite in Dei timore ambulemus: Deumque precemur ut si sancti sui spiritus aliqua scintilla nos illustrarit, quocunque vocaverit ipsum placide sequamur, et quaecunque nobis occasionem adversus Deum obloquendi darent obliviscamur, ut nihil aliud expetamus nisi deleantur peccata nostra, quo facilior nobis ad Deum tanquam patrem aditus pateat.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXIV.

19. *Adscenderunt autem Ziphaei ad Saul in Gabaa, dicentes: Nonne David latitat apud nos in locis tutissimis sylvae, in colle Hachile, quae est ad dextram deserti.* 20. *Nunc ergo sicut desideravit anima tua ut descenderes, descende: nostrum autem erit ut tradamus eum in manus regis.* 21. *Dixitque Saul: Benedicti vos a Domino, quia doluistis vicem meam.* 22. *Abite ergo oro et diligentius praeparate, et curiosius agite, et considerate locum ubi sit pes eius, vel quis viderit eum ibi. Dictum est enim mihi quod sit*

valde callidus. 23. *Considerate, et videte omnia latibula eius, in quibus absconditur: et revertimini ad me ad rem certam, ut vadam vobiscum: quod si etiam in terram se obstruxerit, perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda.* 24. *At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul: David autem et viri eius erant in deserto Maon, in campestribus ad dextam Iesimon.* 25. *Ivit ergo Saul et socii eius ad quaerendum eum: et nunciatum est Davidi, statimque descendit ad Petram, et versabatur in deserto Maon. Quod quum audisset Saul, persequutus est David in deserto Maon.* 26. *Et ibat Saul ad latus montis ex parte una, David autem et viri eius erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat se posse evadere a facie Saul: itaque Saul et viri eius in modum coronae cingebant David, et viros eius, ut caperent eos.* 27. *Et nuncius venit ad Saul, dicens, Festina et veni: quoniam infuderunt se Philistiim super terram.* 28. *Reversus est ergo Saul desistens persequi David, et perrexit in occursum Philistinorum. Propter hoc vocaverunt locum illum Petram dividentem.*

Prout nos variis Deus exercet calamitatibus et afflictionibus, adversus easdem remedium adfert: immo etiam praevenit, ne incautos summa necessitas opprimat: quare sic malis nostris providet, ut ante ictum sentiamus ipsum nostri misertum fuisse. Quemadmodum medicos videmus aegrotorum curam habentes, praevidere quo tempore febris periodus sit reditura, et praecipere ut ea hora cibus illis praebeatur, quod postridie sit illis ieiunandum. Aut quemadmodum pater aliquis filium peregre profecturum non sinit abire discalceatum et vacuum: sed ipsi de rebus necessariis providet: vel sicuti Imperator praevidens futurum cum hostibus praelium, iubet milites corpora curare, et necessaria providere. Non aliter, inquam, Deus paternam de nobis curam gerit, nos comitatur, et in clientelam suam recipit, nostrisque omnibus miseriis medetur, et prout variis et diversis afflictionibus exercet, adversus easdem necessariis remediis munit. Huius doctrinae praesens historia fidem facit, in qua Ziphaei dicuntur ad Saulem Davidem proditori venisse. Quae sane gravis Davidi potuit tentatio contingere, et eius animum quodammodo labefactare, quasi Deus illum spe sua frustraretur: sed huic tentationi Deus occurrit, praemisso ad Davidem Ionathano, qui afflictum consolaretur, ratasque ipsi faceret promissiones de regno ipsi per Samuelem factas. Quamobrem observandum Deum praevidere necessitates nostras, neque exspectare donec in eas angustias deveniamus ut deplorata salus videatur, sed tanquam alexipharmacis nos praemunire, de quibus ne cogitaverimus quidem, et quae in admirationem rapiant. Sic igitur Deus nonnunquam nos admodum benigne tractat, et munificum se nobis exhibet, quod paulo post non absque causa factum cognoscimus, sed Deum nos istis velut amuletis adversus imminentes calamitates paeparare voluisse. Istud igitur observandum ex eo quod Ionathanum videmus ad Davidem venisse, et ipsum consolatum fuisse, Deo istam benedicente profectionem: quod Davidem oporteret gravioribus quam antea tentationibus exerceri: sicuti Ziphaeos ad Saulem venisse iam videmus ipsum prodituros. Insignis autem istorum fuit ingratitudo. Nam etsi David non ipsos liberaverat obsidione ut Ceilenses, tamen ad totam Iudaeam beneficium illud pertinebat, ac proinde ad Ziphaeos, qui pars erant populi Iudaici. Ac non semel tantum David venit in apertum mortis discrimen, sed subinde vitam exposuit periculis ad populi conservationem. Sed illum oportuit hominum tam ingratum in se animum experiri, et cum multorum malitia colluctari, ut ad Deum solum assurgere et in ipso solo spem suam collocare disceret, atque se ad ipsius voluntatem componere, licet multae ipsi ab hominibus causae desperationis offerrentur. Quanta vero Saulis hic se patefacit hypocrisis Ziphaeos sic excipientis, ut tanquam religiosissimus Dei nomen obtendat, et tanquam a Deo benedictis bene precetur. Vel precationem dicemus esse qua Ziphaeis perfidiose Davidem in manus suas tradere cogitantibus adulatur, Dei nomen in vanum usurpans: quod nimirum frequenti experientia comprobatur. Nam plerumque videas eos qui Dei nullum timorem habent, frequenter in ore nomen ipsius habere: et tanquam clypeum obiicere, multisque modis profanare. Sic fures aut latrones de iis quae rapuerunt et praedati sunt, Deo gratias agere, quasi manu ipsius praedam essent consequuti, non sine contumelia et profanatione solent: neque ulla maior inferri Deo potest iniuria: et insignis est blasphemia Deum facere flagitiorum et rapinarum socium. At nemo nescit quam multi malis artibus ditescant, et ingentes opes accumulent, et tamen ad Deum ista referant. Reges ac principes qui ambitione et honorum nimia cupiditate, et avaritia flagrantes sanguinem humanum fuderunt, et hunc et illum spoliarunt et iniuriis affecerunt, Dei tamen nomine semper gloriantur, et se per Dei gratiam regnare profitentur. Quod vitium omnibus saeculis invaluisse videmus: verumtamen diligenter est nobis observandum quid lege sua Deus olim professus sit, nempe, non passurum ut suum nomen a quoquam accipiatur in vanum. Quamobrem summopere cavendum, ne cum simulatione et hypocrisi Deo gratias de acceptis bonis agamus: et ne Dei nomen temere nostris flagitiis tegendis assumamus.

Caeterum quantis cum difficultatibus David alia ex parte luctatus sit, et in quantas angustias redactus, quum undique a Saule premeretur, est expendendum. Dicitur itaque Saul non statim accur-

risse: sed animos Ziphaeis dedisse, ut vestigia Davidis persequerentur, ut possit ipse tutius hominem insequi et vestigia premere: ac praecepisse ut ad se reverterentur, tum fore ut cum suis militibus descenderet ad eos et Davidem apprehenderet. Hoc vero consilio faciebat ut posset per otium exercitum colligere, quare non arbitrandum est illum procrastinasse, quem antea videmus furore et amentia flagrasse: sed ipsius furori Deus moram iniecit, dum consilio res suas promovere cogitavit, et incauta ira Davidem opprimere, ne possit e suis manibus elabi: et interea David tempus ad evadendum de Ziphaeorum proditione admonitus habuit. Etsi vero potuit nuntius ille humano consilio ad Davidem venire, tamen divina providentia Davidis miserente missum persuasos esse nos oportet. Porro non legimus hic summum sacerdotem quidquam ipsi respondisse, quandoquidem ad illum veluti fortuito nuntius ille delatus est: veruntamen nihil obstat quominus arcana Dei providentia totum istud administarit. Unde apparet re ipsa verum quod initio dixi, Deum nimirum periculis omnibus nostris obviam ire sua providentia: sine cuius ductu et auspiciis ne passum quidem promovere possemus, et quae labantes et incertos etiam sustinet ne plane corruamus. Sic admonitum Davidem hic de Saulis adventu legimus, ut sibi consulendi spatium habuerit. Hanc doctrinam serio meditemur, et agnoscamus nos quod natura caeci simus a Deo regi oportere, quod non possimus procul oculorum aciem extendere, nisi oculos aperuerit. Et licet pericula satis cognoscamus imminentia, rationem tamen illa fugiendi non habeamus, nisi manum ipse porrigat, et viam aperiat. Quare discamus in ipso conquiescere et sic ipsum invocare in angustiis, ut sciamus nihilominus ipsum preces nostras praevenire, neque exspectare donec ad ipsum confugiamus. Nam saepe dum stertimus pro nobis illum oportet vigilare.

Caeterum etsi Davidis salus desperata videbatur, nihilominus tamen Deum invocavit, quemadmodum ipsemet Ps. 34 quem de hac historia scripsit, satis aperte testatur: ubi suas tentationes gravissimas exprimit, quibus sic concussum se fatetur et metu ac formidine suspensum et quid se misero futurum esset ignorantem, ut se tamen ad Deum confugisse profiteatur. Hinc illae ipsius ad Dominum voces: *Domine serva me in nomine tuo, et in virtute tua me iudica.* Quibus verbis primum sese totum Deo permittit, quod de se et vita sua videretur actum esse. Deinde nihilominus se non temere neque de nihilo ad Deum confugere docet, quum sese offert ipsi iudicandum, et petit ut secundum suam integritatem de causa sua Deus ferat sententiam. Quod dignum est observatione. Nam saepe multi sunt satis audaces et impudentes ad Deum invocandum, quos tamen si summo iure cum ipsis Deus ageret, certum est mereri millies in abyssum divinorum iudiciorum detrudi, quod falso nomine Deum invocent. Davidem igitur observemus exauditionis suae fundamentum ponere iustitiam suam et vitae integritatem: quam ob causam iudicari se a Deo postulat: quasi diceret se non invocare in mala causa Deum patronum, ut saepe multi Deum contra ius omne et aequum favere sibi in mala causa exoptant, et suis cupiditatibus et corruptionibus subiici. Sed David se Deo examinandum proponit, et rogat, ut causa cognita sententiam tanquam aequus iudex ferat. Interea tamen Dei virtutem etiam implorat. Satis enim norat oportere Deum ad nos servandos virtutem suam exserere, licet in integritate vitam degere studuerimus. Qua in re nos ab ethnicis differre par est, ut licet causae nostrae bonitate et aequitate freti simus, et integritate conscientiae, Deum tamen oportere sciamus manum suam ad nos servandos exserere, sine qua nihil illa nobis profuerint. Querelas deinde pluribus persequitur eo psalmo David, inquiens adversus se peregrinos insurrexisse, et crudeles ac barbaras gentes vitae ipsius insidiatas fuisse. Quam *peregrini* vocem quidam sic accipiunt, ut a Davide Iudaeos velint designari, et degeneres animos ipsis exprobrari, quod ab Abrahami progenie defecerint. Quae loquendi formula satis est in sacra scriptura frequens: natio enim illa semper de stirpe sua gloriabatur, et avos praedicabat: sed etiam saepe contra Deus illis primam originem obiicit, et patrum corruptionem exprobrat, et tanquam adulterinam gentem reiicit. Verum duae illae voces quibus David utitur, simul iunctae, potius indicant Ziphaeos cum Saule, et reliqua parte populi, esse instar barbararum gentium adversus vicinos insurgentium et crudeliter saevientium. Quod longe durius est, quam si a remotis gentibus ista fierent: siquidem vicini à vicinis, aut familiaritate quadam iunctis, beneficia potius quam ab incognitis et longe remotis exspectant. Sed quum illa familiaritas in contrariam conditionem vertitur, et omni posito pudore in vicinos saevitur, longe graviora odia et facta crudeliora exercentur quam a remotioribus nationibus, ut plane barbaros et furibundos merito dixeris qui prius amici erant. Hoc igitur sensu David gentes barbaras et crudeles se persequi, tanquam peregrinum et ignotum aliquem, etsi tamen sanguine iunctum conqueritur. Idcirco igitur terribiles et crudeles vocat, causam suam Dei iudicio subiiciens, et arbitrum causae Deum advocans: et adversus illos auxilium implorat, et se in precibus et supplicationibus ad Deum perseveraturum profitetur. Quod insigne fuit ipsius fidei argumentum. Facile enim est extra omnem ictuum aleam de Dei potentia et bonitate loqui, et sacrae scripturae locos commemorare, fidemque aliquam imperterritam et invictam profiteri: sed quum pe-

ricula ingruunt, et in rem ipsam veniendum est, et rigidum examen subeundum, tum plane deficimus et perterriti labascimus. Atqui fides non est otiosa, sed effectum suum perpetuo producit, praesertim summo rerum discrimine, et veluti rebus deploratis, et hominum opinione deplorata salute. Tunc, inquam, maxime se fides exserit, et perpetuis ad Deum precibus roboratur. Nos igitur Davidis singularem fidem agnoscamus eoque maiorem quo duriora ipsius fuerunt certamina et angustiae maiores in quas redactus erat. Ecquis enim non vehementi formidine concutiatur, si, non qualem David, sed longe adhuc leviorem tentationem experiretur? Neque enim Ziphaei soli dicuntur illum persequuti, sed omnes Saulis satellites, adeo ut illum tanquam canes feram insectarentur, et allatrarent, et iamiam laniaturi viderentur, spesque nulla salutis hominum opinione superesset. Quum igitur in tantis angustiis David Dei meminit, et ad ipsius opem recurrit, et in precibus perseverat ad ipsum fundendis, magni animi non incertum fuit testimonium, et summae fidei laudabile signum. Nam si David non regenitos imitatus desperabundus de Dei auxilio nihil amplius sperandum statuisset, poterat temere prava consilia inire, seque a Deo derelictum conqueri, imo se in novas semper difficultates ab ipso coniici: verumtamen David contra permanet imperterritus, et in adversis constantiam retinuit, neque unquam Deum invocando est defatigatus, quae ipsius constantia singularem ipsius fidem fuisse ostendit, et altas in ipso radices egisse: tanto itaque diligentius hic locus a nobis est observandus, quo fuit insignior Davidis constantia et firmitas animi, ut ipsius exemplo discamus, Deo nos in istiusmodi angustias, et difficultates coniiciente nunquam fidem abiicere, sed ad ipsum ardentibus precibus semper confugere. Porro David ostendit se non confugisse dubitanter ad Deum, et in extremis angustiis ipsum trepide invocasse, sed fide omnes difficultates superasse, quum adiicit, *se Deo sacrificium oblaturum*, quibus vocibus se Deo gratias acturum pollicetur, et quidem solemni sacrificio. Atqui tum David sanctuario Domini exsulabat, ad quod ipsi non dabatur accessus, et tantum abest ut haberet sacrificia quae Deo offerret, ut contra rerum omnium egenus cum fame, siti, aestu, frigore, et aliis istiusmodi angustiis luctaretur. Unde igitur David exsul et rerum omnium egenus haberet sacrificia, quae Deo secundum scripturae mandatum offerret, eique solenni sacrificio gratias ageret? Quamobrem insignem fidem ipsius fuisse apparet, quae tot difficultates superavit quibuscum ipsum antequam Domino posset offerre victimas oportebat luctari: quum ergo sacrificium laudis Domino vovit, satis aperte testatus est se Deum non temere invocare, neque dubitanter, sed fuisse persuasum se a Domino exaudiendum, et ex mortis imminenti periculo liberandum: quod etiam a nobis diligenter observari necesse est, siquidem saepe contingit nos malis et calamitatibus variis exercitos Deum quidem precari, sed perfunctorie tantum, et consuetudine potius quam fide, quandoquidem nos operam ludere arbitramur, ignorantes calamitatum exitum, et formidine percellimur quasi bonitatem ipsius nunquam experti essemus, et tanquam maris undae ventis agitatae huc atque illuc ferimur, ac proinde accidit nobis preces nostras non tantum inutiles esse, sed etiam noxias, et detrimentosas, quod a Deo potius recedamus quam accedamus, nomen ipsius temere et diffidenter invocantes. Atqui nos scriptura iubet fidenter, et certa animi fiducia ad Deum accedere: quin etiam pollicetur Deum ad se tali fiducia fretos accedentes spe sua nunquam frustraturum. Quamobrem non possumus ad Deum invocandum os aperire nisi persuasi nos ipsius esse filios, et ab ipso nos vocari, neque possumus ut patrem agnoscere et invocare, nisi certi simus nos in numero filiorum ab ipso censeri. Denique ne hiscere quidem possemus, nisi certo persuasi nobis ad Dei bonitatem aditum ab ipso patefieri. Itaque Davidis exemplo discamus Deum invocantes nunquam animum despondere, licet videatur ad tempus ad preces nostras obsurdescere, et a nobis oculos avertere, denique nos oblivioni tradere: sed contra persuasi simus ipsum re ipsa tandem patefacturum se ad preces nostras attentas aures praebuisse. Hic igitur in memoriam etiam revocanda est illa divi Pauli doctrina qua monet, ut in Deum omnem nostram sollicitudinem, et curam reiiciamus, et cum gratiarum actione invocemus. Quibus verbis Paulus docet preces nostras nihil unquam effecturas, nisi prius in Deum conieccrimus omnes curas et sollicitudines quibus premimur. Deinde Deum pollicetur nobis fore proximum, et nostri curam singularem habiturum. Caeterum, summopere cavendum admonet ne Deo obloquamur precantes, et ut multi solent cum indignatione interpellemus, aut in blasphemas etiam voces erumpamus, sed contra potius oportere preces nostras et petitiones omnes cum gratiarum actione coniungi, ut in Deo conquiescamus, ipsum persuasi tandem effecturum plus quam ipsi expetere ausimus.

Et de istis hactenus. Sequitur Saulem et socios eius ivisse ad quaerendum Davidem, quod quum illi nunciatum esset statim descendisse ad petram et versatum in deserto Mahon, quod quum audisset Saul persequutum fuisse Davidem in deserto Mahon, et ivisse Saulem ad latus montis, ex parte una: Davidem autem et viros eius fuisse in latere montis ex parte altera. Porro Davidem desperasse se posse evadere a facie Saul. En igitur Davidem velut in ipsius mortis faucibus undique conclusum, ut nulla spes ipsi reliqua salutis esset. Quid igitur ipsi pro-

fuit factum fuisse certiorem de Saulis adventu? Potuit ille quidem sane ad aliquod tempus recedere, et tantum otii habere, et praeterea re ipsa experiri Deum non plane ipsius oblitum, quin aliquam ipsi viam salutis aperiret, verum crescentibus deinceps periculis ex quibus nullus apparebat exitus (neque enim hominum iudicio fieri unquam poterat ut David manus Saulis effugeret) quantas arbitramur fuisse Davidis difficultates, et in quam varias partes fluctuasse ipsius animum verisimile est? Sane ipsemet Psalmo 116 satis aperte declarat se magnopere perturbatum, et ingenti formidine perculsum adventu Saulis velut inopinato. Nam ubi dixit: Dilexi Dominum, quoniam exaudiit voçem orationis meae, tamen agnoscit se mortis doloribus fuisse circumdatum, et ab angustiis inferni inventum, quae verba pertinent ad hanc historiam, in qua Davidem apparet in summas angustias devenisse, quas licet non persequatur et amplificet verborum ornatu, tamen satis apparet, ex paucis verbis cum summis difficultatibus fuisse luctatum. Nam quum dicit se *mortis doloribus circumdatum*, perinde est ac si diceret se de salute desperavisse, siquidem hominum iudicio nulla spes salutis ipsi erat reliqua. Verum enimvero dicit in istis angustiis et difficultatibus se credidisse et propterea loquutum esse, suamque infirmitatem fatetur, qua paene abrutus et devictus est. Sed nihilominus se profitetur credidisse, et propterea etiam loquutum esse, quibus verbis declarat se non temere de rebus incompertis loquuturum, sed de rebus quas experientia cognoverit. Multi enim loquaces et garruli saepe multa narrant quasi rerum multarum periti, qui tamen nullam habent rerum experientiam, et quid sit fiduciam in Deo collocare, et ad ipsum confugere, in rebus adversis constantiam retinere, et in tentationibus luctari penitus ignorant.

Sed David ut ex ipsius doctrina maiorem fructum referamus, ait se non de rebus ignotis loqui, neque ut qui personam aliquam in fabula sustinent, sed loqui quoniam credidit, credidisse autem illum apparet ea quae ipsa experientia Dominus eum docuerat. Neque vero de fide perfecta gloriatur, quum se ait credidisse, quasi non fuisset afflictionibus commotus: nam contra fatetur se in festinatione sua, vel trepidatione dixisse omnem hominem esse mendacem. Hanc festinationem quidam ad Davidis fugam referunt, quemadmodum in hac historia Davidem legimus fuisse ante Saulis faciem a quo praeventus fuerat et in hac fuga fuisse tanta diffidentia sollicitatum, ut parvi fecerit factas sibi a Samuele promissiones adiuncto etiam unctionis symbolo, et inanem omnium, et irritum fuisse sibi a Deo missum cogitasse. Sed illa expositio rudis est et coacta. Quare quum David de festinatione sua loquitur per quandam similitudinem dictum existimandum est: quemadmodum enim fiduciam comitatur fides et tranquillitas, sic etiam incredulitatem perturbatio, et timor, ac confusio. Qui enim in Deo confidit quietus est et tranquillus, idcirco scriptura quum nos in Deo certam habere fiduciam iubet, frequenter his vocibus utitur: Quiescendi et silendi. Contra vero de hominum diffidentia et incredulitate loquens illos cum foliis arborum tremulis comparat. Talis igitur tunc fuit Davidis passio: ac proinde ita magnanimitatem et fortitudinem animi sui praedicat quasi non sit periculorum metu, quibus urgebatur perturbatus, quia potius se fatetur vehementer commotum, et animi perturbatione concitatum ut similis fuerit festinanti homini, et nihil nisi casum lethalem metuenti. Idcirco dicit se in illa festinatione dixisse, *omnem hominem mendacem*. Quibus verbis non tantum venit illi in mentem illa cogitatio vanum et irritum videre de Saule nuncium, sed etiam de omnibus hominibus in genere loquitur, in quorum etiam numero se ipsum agnoscit: quasi dicat: ego in quibusvis hominibus nihil nisi vanitatem et mendacium reperi. Magna sane illa sapientia est, scire omnes homines esse mendaces, et vanitati obnoxios, quemadmodum et propheta Psalmo 62 nos docet, vanos esse filios hominum, et mendaces: qui si in stateris appendantur ipsi omnes simul vanitate sint leviores.

Nos Davidis sermonem apprehendere discamus, et Dei in illo exercendo sapientiam expendere. Nam David in hominibus nihil nisi vanitatem et mendacium animadvertens, contra doctus est a Deo quomodo mutentur homines et roborentur ne sint amplius mendacium et vanitas: nempe verbo divino quod in omnibus angustiis labantes fulcit, et per Dei spiritum in nobis agentem omni diffidentia et vanitate exuit. Denique nos docet in Deo unico nostrum esse perfugium, vitamque nostram in eodem consistere, ac proinde quamdiu homines sibi ipsis fident, perpetuis semper fluctibus agitari et animi perturbationibus sine ulla quiete, et tranquilitate concuti. Sacra idcirco scriptura frequenter homines cum flore aut gramine comparat, quod levi aliqua aura afflatum marcessit, et gramen in foenum mutatur. Quibus verbis hominem scriptura deiicit, et humiliatur ut naturae suae non obliviscatur, et ne insolescat. Verum obsecro si in naturae istius infirmitate subsistamus, quid nobis miseris fiet? quae confusio perpetua nos obruet? Sola desperationis supererit materia, et brutis animantibus longe deteriores erimus. Sed etsi scriptura vel flori vel foeno vitam hominum comparat, ac proinde hominum superbiam contundit, quod diserte facit Esaias cap. 40, tamen etiam consolationem adhibet et remedium adversus iustiusmodi corruptionem affert, vel ipso teste Petro fideli scripturarum interprete. Nam quum Esaias dicit hominem esse instar graminis,

et omnem gloriam eius quasi florem agri, exsiccatum esse foenum et cecidisse florem: quia spiritus Domini sufflavit in eo: deinde adiicit paulo post, verbum Dei manere in aeternum: nisi Petri interpretationem sciremus, doctrina illa videretur valde exilis et parvae utilitatis, si praesertim illa quae alibi commemorantur consideremus, nempe Deum coelum et terram concussurum, et fore ut terrena ista omnia dilabantur, quandoquidem nihil firmum et constans nisi Deus unus, horum inquam consideratio nos a Deo potius deterreret quam ad ipsum accedendi fiduciam daret. Sed quum Petrus verba illa explicans dicit, nos licet a natura nihil nisi corruptio simus, et exiguo momento marcescere, tamen seminis illius incorrupti efficacia corroborari, ut in nobis divina virtus appareat, virtutemque suam in nobis exserat, adeo quidem ut flos ille pulchritudinem suam non ad diem unum aut alterum neque ad multos annos, sed in perpetuum retineat, magnam consolationem percipimus: si quidem nos natura corruptioni obnoxios et flori simillimos scimus Dei virtute in aeternum confirmari, et corruptionem naturalem in incorruptionem et gloriam aeternam commutari. Hanc ob causam propheta Ps. 102 dicit *coelos perire et sicut vestimentum veterascere, terramque et quaecunque in ea sunt perire*, nihilque firmum in ea perstare, mundique omnes delitias in fumum abituras, solumque Deum sui semper similem esse et in aeternum permanere. Sed istis videntur homines ita deiici, ut nihil illis relinquatur: siquidem solus Deus in aeternum permanet. At Petrus docet homines Dei verbo confirmatum iri, et Dominum timentes in aeternum a Domino stabilitum iri.

David igitur homines esse vanitati et mendacio obnoxios dicens, se ipsum condemnavit, et bono principio nixus, ad Deum precibus confugit, et in spelunca sese ad tempus continuit, metu perculsus et formidine, licet nunquam memoria exciderint factae ipsi per Samuelem promissiones. Et fuit ipsius insignis fides et inconcussa, sed non tamen ἀναισθητος: quippe qui imminentia sibi pericula senserit, et iis tanquam homo commotus sit. Hoc exemplum nos decet imitari, et agnoscere Deum nos virtute sua regentem facere ut in ipsius timore et obedientia perseveremus, ut vitae ipsius participes fiamus, et in medio quarumlibet tempestatum et procellarum incolumes ad portum felicem deveniamus: et lapsi etiam in via ab ipso erigamur. Quamobrem observandum est Davidem etsi fidem retinuit, tamen magna infirmitate laborasse. Nam ex parte periculis imminentibus territum videmus, sed alia ex parte vicissim Dei verbo confirmatum, in orationibus assiduum fuisse, neque unquam animum despondisse, fidemque adversus quaslibet tentationes tanquam septemplicem clypeum obiecisse, quum in mediis difficultatibus Deo laudis sacrificium tanquam reportata iam victoria vovit. Haec, inquam, veluti sibi contraria in Davide sunt observanda, nempe fides ipsius cum infirmitate coniuncta, ne in angustias similes coniecti despondeamus unquam animum. Nam si nulla formidine perculsus David fuisset, quum variis calamitatibus exerceamur, diceremus, Me miserum, quid me afflicto futurum est, qui tantam infirmitatem sentio, et ad Davidis fidem non accedo, quem cum tantis difficultatibus luctatum legimus et nunquam perterritum neque deiectum: ego vero vehementer percellor: ac proinde Dei favore prorsus indignus videor. Nos inquam isto Davidis exemplo potius terreremur quam consolationem acciperemus et a Deo potius resiliremus quam ad ipsum precibus confugeremus. Sed quum Davidis difficultates nobis proponuntur, et non fuisse ipsum ἀναισθητον videmus, quin potius in tantam perturbationem venisse, ut omnes homines mendaces esse diceret, Denmque illum in tantis angustiis ad aliquod tempus esse voluisse, sciamus nos licet variis agitatos procellis, et summis angustiis oppressos, non oportere tamen unquam animum despondere, sed ad Deum votis ardentibus assurgere, ut metu, et omni corruptione liberet. Neque enim alio loco David temere dicit, pedes suos in lutum immersos. Quae quidem verba de rebus externis accipi possunt; sed minime dubium esse, quin ipsius animus maximis perturbationibus agitatus sit. Neque vero tamen diu David isto luto perturbationis haesit, sed Deum precibus sollicitavit, et exauditus est. Quare in nostram instructionem ita loquutum Davidem agnoscamus: et Pauli doctrinam conformem illi reducamus in memoriam; qui 2. ad Corinthios docet Deum suos exercentem variis calamitatibus, nolle tamen ut in desperationem veniant, sed ut potius ardentibus precibus ad Deum confugiant. Sic David Psalmo 34 postquam de variis egit calamitatibus, quibus dies et noctes indesinenter exercebatur, ait: Venite et vos erudiam. Ipse sane tot malorum experientia doctus loquebatur, et de rebus sibi probe cognitis alios erudiebat. Se igitur merito loquuturum dicit. Sed, oro, quales ipsius sermones futuri sunt? Ex parte suam infirmitatem detegit, ne nos iisdem malis exerciti despondeamus animum, et ab officio resiliamus Deo nos variis calamitatibus deiiciente: deinde ex altera parte fidem suam declarat, qua veluti duce ad Deum accesserit, fiduciamque suam in ipso collocarit, et precibus sollicitare non erubuerit, et illis quidem non irritis neque inanibus: quando quidem spe et fiducia divinae voluntatis plenus ipsi sacrificium gratiarum actionis audet vovere, quum ex omnibus periculis liberatus fuerit.

David igitur in summis rerum suarum angustiis, sese divinae bonitatis fiducia sustinuit: longe illorum dissimilis qui tentationibus variis agitati,

videntur in illas sese de industria magis ac magis immergere, velut in fasciculum colligentes quaecunque a Dei gratia et favore possunt ipsos abducere, et in abyssum tristitiae detrudere, ut tandem in desperationem veniant; et nullum amplius locum relinquant consolationibus ex evangelio depromptis, neque precibus ad Deum confugiant. Itaque desperationis pleni solent eiulari, me miserum, o me perditum, o me a Deo reiectum. Sed quae causa est istius perturbationis et desperationis, nisi quod ipsimet sese in laqueos istos ultro inducunt? Alii vero fanatici homines, quum aliquas rerum mutationes sentiunt, tanquam prophetico Dei spiritu pleni, nescio quae sibi somnia fingunt, quibus magis ac magis implicantur, olim a Deo meritam suorum factorum mercedem recepturi. Davidem vero videmus in illis suis calamitatibus a gratiae Dei cogitatione non recessisse: neque sua mala graviora fecisse, neque sibi ad Dei gratiam precibus sollicitandam aditum praeclusisse, sed ad Deum semper assurrexisse. Neque vero sane humanum opus istud fuisse dicendum est, sed divinum potius, siquidem Deum oportuit sancto suo spiritu Davidem regere. Verumtamen etiam agnoscamus Deum non esse tentandum, neque gratiam ipsius nostra negligentia suffocandam. Idcirco Paulus fideles hortatur, ut salutem suam cum timore et tremore perficiant: quod Deus sit in nobis. Quid vero Paule dicis, oportere fideles salutem suam perficere, quod omnes humanos vires longe superat? At non ipsi salutem nostram perficere iubemur, sed officium quisque suum facere. Nam et ipse Paulus docet superbiam maximam et arrogantiam fore, si nos ipsos salutem nostram facere posse crederemus. Quid ita vero? Nempe quod a nobis ipsis nihil possumus, sed Deus omnia in omnibus facit. Quamobrem agnoscamus nos a nobis ipsis nihil posse, quando quidem natura sumus ad omne bonum inepti: sed Deum in nobis operari. Quare nos ipsi offeramus, et quum propius accedit, ne ab ipso resiliamus.

Caeterum hic iterum erga Davidem notanda providentia divina. Nam Davidis quidem hominum opinione desperata salus erat, et de ipsius vita conclamatum: sed illum tamen Deus variarum calamitatum examini ita subiecit, ut manu sua protexerit. Nam, obsecro, quid impediit quominus in Saulis, tam numeroso exercitu instructi, manum David veniret, quem sexcenti tantum viri comitabantur? Quid enim tam pauci adversus tantam multitudinem? Sane David etiam idcirco non se ad praelium apparavit: sed omnem salutis suae spem in latibulis et fuga constituit. Deum igitur manu sua texisse Davidem apparet, et Saulem excaecasse: quod pluribus locis David agnoscit: nullamque sibi salutis spem superfuisse fatetur, nisi in umbra Domini. Quamobrem arcanam Dei providentiam suspiciamus, suorum salutem promoventis et pro ipsis vigilantis, quamdiu illi vel dormiunt vel incautius agunt. Nam, exempli gratia, David quidem rationem aliquam evadendi sequutus est, quum dicitur ab uno montis latere fuisse, Saul autem cum suis militibus ab altero: adeo ut semper alter alteri esset oppositus, verumtamen quum tam numerosus esset Saulis exercitus, potuit totum montem circumdare, viamque Davidi praecludere, et intra montis fauces claudere: ac proinde non sua vi Davidem evasisse, sed tanquam e sepulcro eductum fuisse apparet unius Dei praesidio. David enim in humanis rebus aliquod praesidium quaerens, nullum aliud praesentius habuit quam sese in speluncam abdere, et latebris illis vitam tueri, sic tamen quasi vivorum consortio expulsus, quemamodum supra vidimus, quamobrem quum Deus illum ex tantis periculis eripuit, non tantum a morte, sed a sexcentis mortibus liberavit. Et species quaedam resurrectionis fuit eductio illa ex spelunca tanquam e sepulcro, et vitae restitutio. Ac sane quid miseris Dei filiis fieret, nisi Deus illorum misereretur? Nae ipsorum conditio reliquarum omnium creaturarum longe deterior esset. Imo quid omnibus animantibus, et rebus omnibus creatis fieret, nisi Deus sua providentia mundum regeret? Neque enim fortuito pluviae decidunt: neque temere arbores fructus suos producunt, neque terra gramen profert, nisi quatenus Deus sua providentia semel illis vim inditam fovet, et sua providentia regit, atque benedicit. At si Dei providentia in res illas inferiores fertur, qualem erga filios fore illam arbitramur? Et quoniam diabolus hostis humani generis infensissimus, et multis ad nocendum artibus instructissimus, semper aliquid adversum Dei filios molitur, quid miseris nobis fieret, nisi Deus sua bonitate nos in suam clientelam et praesidium reciperet? Quamobrem quae de Davidis defensione dicuntur in nostrum usum convertamus, nobisque singulis applicemus.

Admiranda fuit autem in eo divina providentia, quod repente Saulis exercitus a Davide persequendo alio est avocatus. Nam allatus ad Saulem nuntius dicitur de Philistaeorum in iudaicam regionem adventu: qua ratione Deus consultum Davidis saluti tum voluit. Nam hominum opinione nulla Davidi salutis apparebat via, nullis viribus, nulli industriae locus erat reliquus, sed omnino moriendum et fortiter occumbendum erat, ni vivus in Saulis manus venire laniandus et discerpendus voluisset; ut mirum videri non debeat, quum se mortis periculis circumdatum fuisse dicit, et de vita desperantem, ad Deum unicum redemptorem accurrisse, et se totum ipse permisisse. Sed interim Deus illum miraculose liberavit: suscitatis Philistaeis, nihil minus tamen quam de ipsius salute cogitantibus, quem cane peius et angue oderant, et quem laniare voluissent. Verumtamen Deus illis

ad Davidem servandum abutitur, et totum istud negotium miraculose perficit. Nos igitur hoc exemplo discamus in Dei bonitate conquiescere, nosque illi totos permittere, eiusque providentiae et arcano consilio salutem nostram ascribere: et ne unquam dubitemus quin opportuno tempore ferat auxilium, quum in summas angustias devenerimus: ac licet per mille mortis discrimina nobis sit ambulandum, nunquam tamen permissurum ut penitus absorbeamur, sed manu sua et praesidio tecturum donec ad aeternae salutis fruitionem deduxerit.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXV.
CAP. XXIV.

1. *Ascendit ergo David inde, et habitavit in locis tutissimis En-gaddi.* 2. *Cumque reversus esset Saul, postquam persecutus est Philistaeos, nuntiaverunt ei dicentes: Ecce David in deserto est En-gaddi.* 3. *Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel perrexit ad vestigandum David et viros eius etiam super abruptissimas petras quae solis ibicibus perviae sunt.* 4. *Et venit ad caulas ovium quae se offerebant vianti, eratque ibi spelunca quam ingressus est Saul ut purgaret ventrem, porro David et viri eius in interiore parte speluncae latebant.* 5. *Et dixerunt servi David ad eum: Ecce dies de qua locutus est Dominus ad te, Ego tradam tibi inimicum tuum ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David, et praescidit oram chlamydis Saul silenter.* 6. *Post haec percussit cor suum David eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.* 7. *Dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus ne faciam hanc rem domino meo Christo Domini, ut mittam manum meam in eum: quia Christus Domini est.* (*Vivit* *) *Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum aut dies eius venerit ut moriatur aut descendens in praelium perierit, propitius mihi sit Dominus ut non mittam manum meam in Christum Domini.*) 8. *Et confregit David viros suos sermonibus, et non permisit eos ut consurgerent in Saul: porro Saul exsurgens de spelunca pergebat coepto itinere.*

Superest nobis ex supra dictis quoddam caput observatione dignissimum expendendum, miraculosa nimirum Davidis liberatio, cui hominum opinione et iudicio nulla reliqua spes salutis videbatur, nam ut ante vidimus, illum Saulis copiae sic undique premebant, ut nulla spes esset evasionis, sed in hostium manus venturus videretur, a quibus non erat speranda gratia, sed potius omnis feritas et crudelitas, ut non esset melior Davidis conditio futura, quam ovis in lupos incidentis. Fugiebat quidem David ab una parte, sed cum Saulis milites ab altera sic persequebantur, ut non posset amplius effugere et neque latebrae ipsum tegere possent: et nullus appareret exitus. Quamobrem hominum opinione conclamatum erat, et Davidis salus desperata. Quis ergo illum ex sepulchri faucibus eruit? Nae admiranda fuit ratio, nam ecce hostes ecclesiae infensissimos, et crudelissimos, quorum opera Deus utitur ad salutem Davidis provocandam. Irruentibus enim illis in Iudaeam, Saul coactus est cum omnibus suis viribus illis occurrere, ne devastata regione regnum etiam suum amitteret. Quam ergo admiranda Dei consilia, quam incomprehensibiles viae ipsius, et rationes quibus suis opitulatur? Sane nos eo vehementius commoveri ad ipsius virtutem agnoscendum, et meritis laudibus praedicandum oportet, et summopere cavere ne fortunae tribuamus quod divina providentia dispensat, sola caritate adducta in eos quos gratis in filiorum numerum adoptavit. Incredulos quidem fateor dicturos fortuito Philistaeos in Iudaeam fecisse impetum, qui Davidi nihil minus cogitanti fuerit opportunus, quod ex causa Saulem oportuerit ab ipso persequendo desistere. Verum hoc principio niti fideles oportet, oculos Domini esse supra iustos. Deus igitur vigilabat Davide laborante: et illum ex Saulis manu liberare decrevit, ac proinde et rationem ipsum liberandi instituit; Philistaeorum corda sic regens, ut quo vellet impelleret, atque tam opportune, ut ne ad momentum quidem moras necterent. Quamobrem occultam Dei providentiam agnoscamus in iis omnibus casibus quos profani fortuitos dicunt: et praeterea notandum non modo non deesse rationes Deo implendi sua consilia: sed eum uti omnibus suis rebus creatis, quin etiam ipsis diabolis, quos vel invitos fidelium salutem promovere cogit: exitium illi quidem nostrum fateor perpetuo moliuntur: sed Deus virtute sua conatus ipsorum in contrarium semper vertit, et ipsis bonos angelos opponit nostrae salutis veros administros, quos ait propheta Ps. 34 circa fideles castra metari, et eorum custodiae sic a Deo commissos, ut in nostram salutem perpetuo invigilent: proprium ergo angelorum officium est fidelium custodia et adversus hostium impetus tutela et defensio, sed interim etiam Deus virtutem suam longius adhuc extendit cum rebus omnibus creatis, ad suorum confirmationem utitur, sibique subiectas, et ad ministerium paratas re ipsa patefacit. Neque enim tantum elementa Deo inserviunt quum opus est, sed etiam hic videmus Philistaeos Davidi infestissimos qui discerpere ipsum millies optassent, Philistaeos inquam Deo inservire ad Davidis tutationem, et ex mortis periculo liberationem, ita tamen

*) *Quae hic sequuntur in veteri exemplari versum octavum reddere dicuntur sed h. l. spuria sunt et ex cap.* XXVI *v.* 10, 11 *repetita.*

ut ipsi nihil minus cogitarint, et longe alia fuerint ipsorum consilia: sed Deus admirandis rationibus operatur. Quanta igitur laetitia occasio nobis offertur cognoscentibus eos qui in Dei tutelam recepti sunt nunquam derelinquendos, sed ex omnibus periculis divina virtute, quacunque ratione fiat, liberandos. Caeterum quotiescunque coniuratos ecclesiae hostes, qui dira quaeque ipsi minabantur adversus se ipsos insurgere conspicimus, sciamus Dei virtute fieri, Philistaeos ad suum populum liberandum commoventis, et ecclesiae salutem procurantis. Nam quae Davidi contigerunt, in usum omnium fidelium scripta sunt, quatenus sunt Domini nostri Iesu Christi membra, cuius David figura fuit. Ac sane nos ipsa experientia docet Deum saepe Philistaeos excitasse ad multa consilia frangenda, et conatus evertendos quibus ecclesia, nisi Deus opem tulisset, funditus evertenda videbatur. Nam quoties mundi huius proceres ac principes consilia inierunt ad Dei verbum exstirpandum, et fideles omnes illi adhaerentes una internecione tollendos, et inter se coniurati fidelium omnium interitum et sanguinem sitierunt, nihilque ipsorum consilia remorari posse videbatur? Deus tamen admirandis modis et momento consilia ipsorum fregit, modo excitato bello, modo fractis induciis, modo proditione captis urbibus, ecquis autem ista quaeso perfecit? Nae apparet quidem, hinc multorum ambitio, inde aliorum crudelitas, et denique prava hominum cupiditas, sed tamen altius assurgendum est et fide contemplanda singularis Dei bonitas pro ecclesiae suae salute et defensione vigilantis, ac proinde hostes ecclesiae adversus sese invicem committentis. Atque doctrina haec observanda ex iis quae dicuntur de Davidis liberatione per Philistaeos, qui in Iudaeam irruperant. Facti autem istius memoriam perpetuam fuisse adiicitur, quod ea occasione locus ille vocatus sit petra dividens, quam vocem quidam interpretantur de Saule, quod sua spe delusus discedere coactus sit re infecta. Alii vero quod Davidis milites suspensis animis fuerint. Verum existimo verbis illis potius Dei bonitatem erga Davidem commendari, qui nunquam sperasset se hac ratione liberandum, ut nempe Saul relicto Davide cogeretur exercitum suum abducere, Deo ipsum alio avertente, et tanquam fraeno ducente; qua similitudine prophetam Esaiam uti videmus, quum dicit Deum hostibus in nares fibulas mittere, et illos pro arbitrio circumducere. Non aliter Deus vel invitum Saulem tanquam fraeno retro actum coëgit invitum abire.

Neque vero tamen hic finis fuit calamitatum et afflictionum Davidis: nam repulsis Philistaeis Saul de sua crudelitate adversus Davidem nihil remisit; quod David sentiens et periculum in quod inciderat prae oculis habens, locum mutavit, venitque in desertum En-gaddi, quasi dicas locum aquatilem, etsi non constat fueritne illic aliquis torrens, aut scaturigo quaedam quae loco huic nomen fecerit; fuisse tamen eo loco specum profundissimam certum est: cuiusmodi multae specus sunt in quibusdam regionibus subterraneae, ad dimidium miliare se protendentes. David igitur in illa specu se continuit tanquam in asylo, quod sciret quam infesto animo Saul ipsum persequeretur. Hinc discamus non despondere animum, neque aegre ferre quum nos Deus in nova certamina, et novas afflictiones subinde vocat, neque illi obloqui, sed potius novas vires resumere. Nota enim est hominum inconstantia et natura quae exigua re vehementer commovetur et perturbatur, et superata quadam tentatione otium in posterum et tranquillitatum expetit sibique pollicetur in reliquam vitam, sed Deus vult nos in istis terris exerceri, et nova subinde certamina sustinere: vita enim nostra similis est militiae continuae, aut bello perpetuo, nam etsi Deus saepe nobis otia facit, non ideo tamen perpetua pax speranda, et stultum foret fovere spes inanes, nos nullis unquam certaminibus exercendos. Quamobrem persuasum nobis esto praeter communem cum omnibus hominibus conditionem quae caduca est, et multis calamitatibus obnoxia fideles oportere novis subinde calamitatibus et tentationibus exerceri, et speciali quadam ratione divino examini subiici, et a Deo modo huc modo illuc transferri, ne occulta quadam rubigine vitientur, sibique veterno perniciem accersant, sed potius omni studio, cura et diligentia in preces incumbant, et ad Deum in summis angustiis confugiant. Fides enim nostra facile rubigine corrumperetur, nisi variis modis exerceretur, et a Deo exploraretur. Rebus enim tranquillis segnescimus et in invocando Deo torpemus, quum tamen praecipuam cultus sui partem invocationem Deus a nobis requirat. Hanc igitur ob causam Deus nos variis calamitatibus et afflictionibus excitat, ne non modoseg nescamus, sed etiam tandem adversus ipsum contumaciter insurgamus. Haec igitur exemplo Davidis meditanda, cui licet magna erat oblata laetitiae occasio, quod ab imminenti morte liberatus fuisset, non fuit tamen illa diuturna, sed nihilominus tamen David servatorem suum Deum agnoscens illi gratias egit, seque vicissim ad nova certamina, novasque ferendas tentationes praeparavit. At sane illum oportuit ad nova certamina se praeparare, ne incautus deprehenderetur. Quamobrem in desertum En-gaddi confugit, et tanquam fera quaedam in rupium speluncis vitam suam tueri coactus est. Neque enim sine causa hic dicitur Saul illum persequutus etiam super abruptissimas petras quae solis ibicibus perviae sunt: scimus autem feras illas esse levissimas, quae velocissime ex rupe in rupem desiliunt. Ex quibus apparet in quas angustias David redactus esset, qui in speluncam illam deserti confugiens fuit tan-

quam in sepulcro. Dura sane conditio misero Dei servo, atque hominum iudicio longe melior futura si statim potius vitam perdidisset, quam cum tot afflictionibus luctatus esset et evitato periculo in aliud impulsus, quod obsecro, quid fuit aliud quam a Deo multis mortis generibus exponi? Verumenimvero quum Dei misericordiae gustum habere et ad illum confugere in magnis nostris periculis possumus, certum est magno nostro commodo et utilitati divinam illam explorationem cedere. Scimus enim maledictam fore fiduciam nostram si in rebus creatis substiterimus, quemadmodum propheta dicit maledictum hominem qui in homine confidit et brachium hominis suum propugnaculum ponit. Atqui natura nimium proclives in vitium istud sumus, nisi Deus virtute sua nos ab eo retraheret: quum igitur nos ad se vocat, per multas angustias quam sit nobis illud utile videmus. Quamobrem quotiescunque Deo videbitur nos in multas difficultates iniicere, cognoscamus nostro commodo fieri, ut Deum quaeramus et ipsi adhaereamus, et ne a vanis cupiditatibus mundanis, quibus exitium accersitur, decipiamur. Nam ipsis fraudibus Satan conatur a Deo nos abducere, puta rerum terrenarum cura et sollicitudine, quibus hominum mentes solet irretire. Et Deum oportet vicissim de hominibus ipsum honore debito spoliantibus vindictam sumere. Porro nisi vitam nostram in ipso reponamus, et ab ipsius unica virtute pendere sciamus, certum est ipsum a nobis suo iure et autoritate spoliari, resque omnes creatas in quibus fiduciam collocamus a nobis in idola transformari, quod sacrilegium Deum ulcisci par est. Contra vero cognoscamus nos ad ipsum invocandum confugientes, fiduciamque omnem nostram in ipsius virtute collocantes, multum profecisse. Davidis igitur exemplum ideo nobis proponitur, ut patienter quosvis casus ferre, et ipsum imitari discamus.

Agite igitur aliam rationem a superiore quam Deus in Davide liberando sequutus est, expendamus. Latebat in spelunca David paucis illis stipatus militibus: contra vero Saul illum cum tribus mille persequebatur electis et exercitatis, qui Davidem undique cingunt ne qua possit elabi. Sed si David tantum biduo in spelunca illa fuisset obsessus, unde vitam ipse cum suis illis stipatoribus tolerasset? Quam miserum fame enecari, et in specubus tanquam extra hominum coetum in sepulcro latitare et quotidie mori, nec posse lucis beneficio frui. Verumtamen Dominus exitum in manu habebat, Davidemque ex inimici manibus servare, praeter hominum exspectationem volebat. Nam Saul in specum illam solus ad naturae requisita secessit, in qua David cum suis latebat, quare vero non aliquem secum ex tot satellitibus assumpsit? Nae Deus illum quasi manu deduxit, et quod apud se decreverat perfecit. Ingressus igitur cavernam illam dicitur ad pedes tegendos, quae loquendi phrasis apud Hebraeos honeste tegit quod alioqui per se pudendum est. Pedes igitur texisse dicitur, qui ad requisita naturae secessit: quo voluit Deus ipsum venire. Porro Davidis milites ubi Saulem ingressum viderunt, rati sibi occasionem ipsum interficiendi oblatam divinitus, Davidem ad caedem hominis, et quidem specioso praetextu sunt cohortati. Nam, aiunt, tu in regem unctus es a Domino: tibi per Samuelem prophetam promissiones factae sunt: Saul igitur exauctoratus a Domino coronam iniuste possidet et per vim usurpat: et te praeterea testa lutoque persequitur, tanquam ipsi Deo, a quo electus es, bellum illaturus. Iam vero vides illum a Deo tibi etiam incogitanti traditum in manus, quid igitur cunctaris? Haec tibi laetitiae dies divinitus affulsit ad hostem pessumdandum. Speciosae profecto rationes quibus videbatur David statim persuadendus. Nam sciebat se non honorum cupiditate regiam dignitatem ambivisse, sed a Deo, quum nihil minus quam de regno cogitaret vocatum, et quidem omnibus suis fratribus primogenitis, quos Samueli pater obtulerat, repudiatis, ipsisque a Domino, licet omnium minimus et abiectissimus esset, antepositum. Deinde sibi bene conscius erat navatae fidelis operae suae tam ipsi Sauli quam toti regioni, cuius ipsi sufficiens testimonium Deus ipse et angeli ipsius dabant. Praeterea Saulis crudelitatem intuebatur, qua non tantum in se furebat, sed etiam in Deum ipsum ferebatur: quae quum omnia concurrerent, quare non liceret ipsi quem Deus hostem in manus suas tradiderat et repudiatum exauctoraverat, interficere? Saul enim crudelitate et immanitate saeviens, nullum modum servabat, quare igitur Davidis militibus non liceret in ipsum tanquam in latronem et homicidam impetum facere, et tanquam perfidum et proditorem interficere? Verumenim vero David istis rationibus adduci non potuit, ut in Saulem aliquid moliretur, et ulla in parte ipsi noceret. Quid illum impedivit? Nempe reverentia unctionis quam olim Saul acceperat. Nam etsi regnum in tribu et familia Beniamini non poterat esse diuturnum: sed in tribum Iuda transferendum erat, quod in Davide perfectum est: David tamen pulchre sciebat non esse sibi transsiliendos limites: sed quiescendum, et nihil aggrediendum nisi quod Deus praecepisset. Ac licet unctionem a Samuele accepisset, nondum tamen erat in possessionem regiae dignitatis missus: et Deus ipsum in mediocri statu, tanquam vilis et abiectae conditionis hominem continere voluit, donec in regni possessionem ipsum misisset, regionisque caput fecisset. Quam pulchre igitur in usum revocavit quod de se praedicat Psalm. 131: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt

oculi mei. Neque ambulavi in magnis: neque in mirabilibus super me. Quibus verbis testatur se sua conditione et sibi factis promissionibus contentum, nihil ausum esse neque voluisse suscipere praeter Dei mandatum: sed factum esse sicut puerum modo ab uberibus matris depulsum: et sese in ea continuisse modestia, ut nihil ultra patefactam sibi Dei voluntatem aggredi voluerit. Davidem igitur ista retinuerunt ne in Saulem faceret impetum, etsi multae speciosae rationes illum videbantur ad contrarium cohortari. Nam non tanquam latrones aut sicarii milites ipsius ipsum alloquebantur, sed speciosis rationibus veritatem tueri videbantur, quum a Domino Saulem in Davidis manus traditum dicerent, et re ipsa Deum palam facere electum a se Davidem ad regiam dignitatem vocari. Quare quum in medium afferunt Dei autoritatem, eandemque duplici fultam testimonio, verbo nimirum et signo confirmant, verbo inquam Domini per prophetam praedicto, et signo, quod Deus Saulem in speluncam illum solum adductum Davidi tradidisset, veris niti videbantur rationibus. Hinc admonemur Dei promissiones in usum nostrum ita convertere, et quaecunque ab ipso beneficia percipimus ad nostrae salutis conservationem, ut rectam semper viam insistamus, et ne tantillum quidem a semita mandatorum deflectamus: quae fidelibus omnibus valde necessaria doctrina est. Nam experientia docemur quam prompta sint hominum ingenia, quum bonam aliquam causam tuentur ad quidvis temere suscipiendum, non attendentes, id sibi liceat an non, quum sibi oblatam bene gerendae rei occasionem arbitrantur. Nam aiunt, quandoquidem opportunitas est, quare non uteremur? Verum oportebat sobrie et sana mente consilium a Deo petere, seque ad ipsius voluntatem conformare, potius quam hoc vel illud temere imaginari. Neque enim semper ita sapiunt homines, nec tam sobrii sunt ut suos sensus intra verbi divini terminos retineant. Eo igitur diligentius Davidis exemplum nobis intuendum est, et ad usum revocandum, quo sumus natura propensiores ad peccandum, nempe cogitandum, nos licet integritatis et sinceritatis nostrae testimonia firmissima habeamus, et Deum ipsum et angelos bonae conscientiae nostrae testes advocare possimus, Deique promissionibus freti simus, non tamen debere eo audaciae prorumpere ut praeter mandatum ipsius aliquid aggrediamur: sed attente perpendere quid permittat iubeatve: ut si nos progredi iusserit, progrediamur: sin minus, tanquam vinctis manibus, quiescamus: et nihil ex arbitrio nostri voluntate suscipiamus ultra Dei mandatum: sed patienter ipsius voluntatis patefactionem praestolemur. Atque haec pars silentii est, quod a nobis ipsius verbo credentibus postulat. Nam etsi nos in silentio possidere animas iubet, non tamen variis agitari passionibus et fluctuare animo vult ut solent increduli: sed in hac obedientia quam requirit a nobis, hoc includitur, ut si qua se nobis opportunitas bene rei gerendae videatur offerri, non statim tamen illam arripiamus, quod nondum fuisse nobis a Deo factam potestatem plane sciamus. Quare Deus nos silere et quiescere iubente, et in ipso conquiescere et ab ipsius providentia pendere, summopere cavendum ne nobis habenas laxemus ad aliquid audendum quod non disertis verbis Deus praeceperit. Fidem igitur nobis oportet vires suppeditare, quibus humanam omnem vim superemus, quum sequenda est Domini vocatio quacunque tandem illa via nos deducat. Et si Deus non faciat nobis potestatem hoc vel illud aggrediendi, tanquam vinctis pedibus manibusque gradum sistamus, et ne latum quidem unguem sine ipsius mandato progrediamur: sed patienter Deum exspectemus.

Ad reliqua iam transeamus quibus audimus Davidem silenter ad Saulem accedentem abscidisse oram chlamydis ipsius: deinde facti poenitentia ductum fuisse: et licet a suis stipatoribus incitatum, non potuisse tamen ullis rationibus adduci ut Sauli damnum inferret: quin etiam suorum flexisse animos, qui prius furore adversus Saulem ferebantur. Porro foret absurdum et superfluum diutius et scrupulosius quaerere: Davidne peccarit oram chlamydis Saulis abscindens, etsi qui deinde ipsum scrupulus stimulavit satis ostendit melius fuisse facturum si abstinuisset: verumtamen ipsi accusandi et condemnandi nullam occasionem habemus: quandoquidem potuit tale aliquod frustum abscindere in eum usum quem postea videbimus. Sic enim Sauli re ipsa testatum fecit venisse ipsum in Davidis potestatem incautum: ac proinde si voluisset potuisse iugulum ipsius invadere: et reliquum exercitum caeso duce facillime profligare. Nam alioqui, nisi signo illo Saul convinctus, nunquam Davidi credidisset, venisse se in ipsius manus et incolumem ab ipso dimissum: etiamsi centies David iuravisset se milites suos compescuisse ne quam ipsi iniuriam inferrent: et de ipsius integritate et fide dubitasset, deque sua crudelitate nihil remisisset, neque misericordia in ipsum usus fuisset. Quum vero David insignia protulit, et partem chlamydis abscissam ostendit, quum posset eadem via iugulum abscindere: Saul vel invitus fateri quod alioqui non credidisset coactus est, et convictus in se ferre sententiam. Quamobrem utile fuit Davidi particulam illam chlamydis abscindere, ideoque factum illud carpere non licet. Quod ad scrupulum autem illum quo stimulatus est, ex eo apparet, tentatione quadam agitatum Davidem. Nam nisi aliquem excessum in se sensisset, non potuisset facti illius poenitentia duci in quo peccatum non erat. Ex hoc

igitur loco discamus quam proclivis sit etiam in re licita lapsus, et quum iure divino liceat vim hostium vi repellere, et hostes etiam damnis afficere et opprobrio, quam facile aliquo excessu peccemus, ut licet res ipsa per se bona et iusta sit, in ipsius tamen exsequutione Deum offendamus. Qua in re multi magnopere falluntur, in cortice tantum haerentes. Nam, aiunt, prior ab hoste lacessitus sum, et invitus ad mei defensionem tractus sum, non mea voluntate, sed invitus et necessitate coactus me tutatus sum. Quae omnia vera esse fateor, et condemnari non posse: sed interim isti non animadvertunt, se non eam sobrietatem et modestiam retinuisse quam par erat, et appetitu quodam vindictae violasse libertatem quam habebant. Quamobrem exemplo Davidis discamus, nos licet coram hominibus iustas et aequas defensionis rationes habeamus, non ideo tamen coram Deo ab omni culpa vacuos, quod aliqua passione abrepti peccaverimus in excessu, viamque aliquam obliquam sequuti simus: ac proinde licet coram hominibus neque accusari neque damnari possimus, non posse tamen effugere quin Dei iudicio feriamur, nisi pro infinita sua bonitate nostras infirmitates toleret et tegat.

Nos igitur eadem qua Davidem reverentia divini nominis duci oportet, cuius haec verba sunt: *Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia Christus domini est.* David se tanquam iniectis habenis retinet, ne quid in Saulem suscipiat, cogitatione unctionis divinae quam Saul acceperat. Non sine causa vero meminit *Uncti Domini*, quoniam, ut ante dixi, regnum illud erat figura regni Domini nostri Iesu Christi: unde apparet quare tanta reverentia colat Saulem, quod a Deo in illum dignitatis gradum fuisset evectus. Nos igitur debitos honores tribuere discamus iis quibus Deus peculiarem quandam notam dedit, quum eos ad rerum gubernacula sedere voluit, et iustitiam administrare: quisquis enim, ut ait Paulus dignitati superiori resistit, Deo ipsi resistit. Nam sane possumus tanquam in speculo contemplari curam singularem Dei erga nos quum genus humanum certis legibus regi et conservari voluit. Si enim, exempli gratia, ex animi voluntate omnia nobis succederent, et cibi ac potus copiam haberemus, nisi tamen certa politia regeremur, certum est summam fore omnium rerum confusionem, aliis in alios insurgentibus, et sese mutuo confodientibus, vel contumeliis et iniuriis afficientibus: denique non posse inter se diu pacem colere et simul vivere: quod homo nisi regatur immanitate feras omnes longe superet. Quamobrem hominibus a Deo bene consultum statuamus, quum regi et administrari humanum genus certis legibus voluit, et vel reges ac principes, vel alios magistratus pro varia rerum publicarum ratione ipsis praefecit. Ac proinde sane non abs re dicitur in sacris Deus cingere baltheum regibus ac principibus, quum ipsos ad hunc dignitatis gradum evehit. Quibus verbis significatur illos armari autoritate divina, non tantum ad gladium exercendum, ut metuantur, et ut in flagitiosos animadvertant: sed etiam ut honores debitos consequantur. Et hoc alibi David pluribus persequitur, quum ait Deum aliquos ad summum dignitatis gradum evehentem, maiestatem quandam imprimere ipsis, qua non tantum hominibus, sed ipsis etiam animantibus terrae, et volucribus coeli sit formidabilis. Nam alioqui non essent principes diuturni, summaque rerum omnium passim esset confusio, nisi Deus institutum a se ordinem foveret, et metu quodam populum retineret ad honorem iis habendum quos Deus in aliquam dignitatem evexit: et formidabiles eos, ut ante dixi, non tantum hominibus, sed ipsis etiam animantibus redderet.

Et de illo Dei beneficio politias conservante, ut genus humanum subsistat, hactenus dictum esto: iam vero agite sigillatim quod de Davide recitatur expendamus. Nam quod Saulem unctum Domini licet inimicum suum est reveritus, omnibus fidelibus utilem doctrinam proponit, ut sese nimirum magistratibus ultro submittant. Neque enim quos nobis Deus praefecit metuere debemus tantum, ut solent fures, latrones aut denique flagitiosi homines; sed alacri animo nos ipsis subiicere, sive reges, sive principes, sive alii sint magistratus, quandoquidem nulla est, ut ait Paulus, nisi a Domino potestas. Quod quum ita sit, ultro nos ipsis submitti par est, scientes nos Deum colere et venerari non posse, nisi quos ipse nobis praefecit honoremus. Hanc igitur doctrinam ex Davide discamus, qui Saulem licet infensissimum inimicum haberet in manibus, considerans tamen eum unctum a Domino fuisse, et in regiam dignitatem evectum, statuit abstinendum esse ab omni iniuria et contumelia. Denique discamus Deo servire volentes, oportere nos subiici omnibus quos nobis praefecit, et iustitiam administrare voluit, si rebellionis crimen effugere cupiamus. Nam adversus ipsum Deum insurgere videntur, qui magistratibus rebellant. Specialis quidem, fateor, ratio fuit regni istius Iudaici, quod, ut ante diximus, figura fuit Domini nostri Iesu Christi: ac proinde maiore Davidem reverentia et humilitate ductum verisimile est, quum in memoriam sacram illam unctionem revocavit. Sed tamen etiam illam ad praeeminentiam illam a Deo concessam respexisse non est dubium: ac proinde existimasse Saulem qui Samueli successerat in summa rerum administratione, oportere dominatum retinere, donec constitutus a Deo terminus impleretur, et Deus ipse Saulem exauctorasset. Nos vero discamus ex-

emplo Davidis magistratibus qui debetur ipsis honorem habere. Nam si David obscuram umbram regni Domini nostri Iesu Christi tanti fecit, quo nos honore prosequi decet hodie magistratus et principes? Quare nos Deo totos permittamus, regique nos sciamus, non quidem ad triduum aut quatriduum, ut olim Saul populum rexit: sed quandoquidem regnum ipsius est perpetuum, et hic est scopus ad quem collimandum est, et unica nostra felicitas et perfectum gaudium, discamus nos ipsi non vi aut metu quodam subiicere: sed sincero animo. Caeterum non leviter praetereunda vox illa Davidis: *Propitius sit mihi Dominus*, ex qua discimus nos sponte iugum quod Deus imponit subeuntes, et magistratibus quos nobis praefecit ultro morem gerentes, et simpliciter vocationem quisque suam sequentes, Deo acceptos fore, et ipsum in nobis regnaturum, suisque beneficiis cumulaturum. Ne dubitemus igitur quin nos Deo placide submittentes, iugumque ipsius ferentes, neque recalcitrantes ut solent equi calcitrosi, ipsius favorem et benevolentiam experiamur. At si fideles magistratibus quos ipsis praefecit obedientes Deus suis beneficiis afficit, quid futurum est quum Domini nostri Iesu Christi pedes osculati fuerimus, eumque ut regem agnoverimus, eique nos regendos permiserimus? Quae beneficia collaturum ipsum arbitramur in eos qui spem omnem suam in ipso collocarint? Quamobrem quum nos Deus evangelii praedicationi vult subiici, et cervices ipsius iugo submittere, ac re ipsa testari nos esse ipsi populum dicatum ad serviendum filio ipsius tanquam regi et dominatori nostro, Domino Iesu Christo, ne dubitemus quin modis omnibus suam erga nos benevolentiam et favorem demonstret. Contra vero sciamus contumaces et arrogantes, et superiorum dignitatum ferre iugum detrectantes tandem in exitium ruituros, quoniam eos Dei vindicta persequitur, quod ipsius ordinationi resistant: quemadmodum et Paulus loco ante citato admonet, fieri non posse quin ii qui Deo bellum inferunt, mercedem suam recipiant: et quin re ipsa tandem appareat ipsos adversus Deum rebelles fuisse. Praesertim vero ne dubitemus quin horrenda Dei vindicta maneat eos qui adversus Dominum nostrum Iesum Christum insurrexerint. Quare quum hostes religionis rabiem suam et furorem despumare viderimus, ac coelum terrae miscere velle, patienter Dei vindictam adversus ipsos exspectemus: et ne dubitemus quin Davidis ista precatio a prophetico spiritu profecta, sit certa et irrevocabilis Domini sententia adversum infideles, cuius effectum suo tempore sentiant.

Quae deinceps sequuntur: *Davidem suorum animos fregisse*, maius sunt virtutis ipsius testimonium: si praesertim circumstantias omnes calamitatum quibus urgebatur, inspiciamus. Nam pauci comitabantur ipsum milites: sed quales viri? Egeni, inopes et oppressi aere alieno, ut ante vidimus, quos in diem vivere oportebat, ut deinceps pluribus videbimus. Davidis autem autoritas non tanti erat apud ipsos, qui nondum fuerat imperator constitutus, neque in regiae dignitatis possessionem adhuc missus. Ac licet tanquam dux praeesset ipsis, tamen quum populi sententia publicus hostis haberetur, non poterat sibi regiam in illos potestatem tribuere, sed volentibus imperabat. Deinde quum novae subinde difficultates exorirentur, potuerunt illi in ipsum facere impetum, et incautum trucidare, ut malis suis finem semel imponerent. Nam quum hostem suum David e manibus suis incolumem dimisisset, nonne videbantur illi gratiam Saulis inituri, et occasionem accepturi se ex tot periculis semel liberandi Davide interfecto? Nonne illi timiditatem obiicere poterant, quae periculum crearet ipsum comitantibus, et novas subinde difficultates attraheret? Nonne perfidiae accusare, qui oblatam occasionem sese et suos in libertatem asserendi contemneret? Profecto non parum abesse videbantur a seditione, qua excaecati et furore perciti Davidi manus violentas intulissent. Nam quo non impellit homines desperatio? Quare Davidis constantiam et magnanimitatem tanto maiorem fuisse apparet, quanto maioribus difficultatibus pressus, non tamen flecti potuit ut suorum voluntati cederet, licet eum dentibus et unguibus discerpturi viderentur, qui ab ipso ad lanienam sese trahi arbitrabantur. Verum agnovit David non tam adversus inimicos quam adversus socios suos sibi pugnandum. Quam materiam quia non possumus in praesentia pluribus persequi, discamus exemplo Davidis, iustiusmodi tentationibus occurrentibus: fortiter pravis omnibus consiliis resistere, et temeritati malorum consultorum ad finem usque reluctari, etsi illi socii sint, et ipsorum opinioni contradicere molestum sit. Sed abrumpenda semel sunt hominum consilia, quum Dei causa est agenda, ut praeter ipsius voluntatem nihil suscipiatur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXVI.

8. *Porro Saul exsurgens de spelunca pergebat coepto itinere.* 9. *Surrexit autem David post eum: et egressus de spelunca clamavit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se, et inclinans se David pronus in terram adoravit.* 10. *Dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquentium, David quaerit malum adversum te?* 11. *Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca, et dixit quispiam ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus*

dixi enim: Non extendam manum meam in Dominum meum, quia Christus Domini est. 12. *Quin potius, pater mi, vide et cognosce oram chlamydis tuae in manu mea: quoniam quum praescinderem summitatem chlamydis tuae, nolui extendere manum meam in te: animadverte et vide quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te: tu autem insidiaris animae meae ut auferas eam.* 13. *Iudicet Dominus inter me et te, et ulciscatur me Dominus ex te: manus autem mea non sit in te.*

Hesterna concione didicimus non sufficere si a malo abstineamus; sed etiam omnem adhibendam operam et diligentiam ut labentes erigamus, et prava consilia agitantes pro viribus impediamus: et in primis ne nos ullis rationibus verborum velenociniis a recta via deduci, aut ad malum trahi sinamus. Istud autem exemplo Davidis addiscendum monuimus, qui non modo manus a Saul hoste licet infestissimo abstinuit: sed suorum etiam commilitonum animos fregisse dicitur, qui tamen speciosis niti rationibus videbantur, et magnopere Davidem stimulabant. Nam aiebant Saulem in Davidis manus divina providentia incidisse: tempus advenisse quo semel ex tot miseriis et calamitatibus liberarentur: denique Deum finem malorum Saule caeso ipsis proponere. Sed istis non modo non commoveri potuit ad ipsi manus inferendas, sed contra fortiter restitit, et consilia ipsorum et animos sanis admonitionibus et cohortationibus fregit. Ex quibus apparet fidelium Dei servorum officium esse non modo puras a scelere manus habere, sed etiam malo pro viribus resistere. Circumstantias autem istius facti si expendamus, eo admirabilior eius virtus apparebit. Nam, ut ante diximus, David metuere poterat, ne per tumultum adversus se socii insurgerent, pertaesi tot malorum diuturnitate, quorum finem nullum videbant, et quotidie in ipsius mortis faucibus versabantur: Davidemque tot malorum autorem aut occasionem e medio tollerent. Haec ille quidem satis animadvertebat, sed non ideo tamen ab officio dimoveri potuit quin Dei praeceptum impleret. Nos itaque, licet tumultum aliquem aut seditionem metuamus in officio pergentes, ne propterea malo resistere, et nobis ipsis habenas iniicere desistamus: licet ii a quibus sollicitamur furorem suum despument: sed pro viribus malo nos opponamus: et nos erga eos qui furioso impetu feruntur modeste geramus: et a rationis limitibus aberrantes revocemus in viam, et ad aequitatem quos aestus iracundiae praecipites abripit.

Et de Davide satis dictum esto: deinceps etiam expendamus quo modo nos adversus ipsos hostes nostros gerere debeamus. Quum enim vocem istam evangelicam audimus, non esse malum malo compensandum, neque vindictam appetendam, pacem vero contra modis omnibus quaerendam, animasque nostras in quiete et silentio possidendas, etsi nos isti doctrinae subiici aequum esse iudicamus, Deumque nihil nisi iustum praecepisse fateri cogimur, hoc tamen a natura nostra nimis alienum esse censebimus: ac proinde non posse illam in hunc ordinem cogi: ac proinde licet ab omni iniuria possimus abstinere, nimis tamen duram esse, imo prorsus intolerabilem hominibus conditionem impositam a Deo, malum bono compensare. Atque istis speciosis rationibus absolvi nos existimabimus, aut aliis istiusmodi, non posse patientiam nostram eo usque domari a nobis, ut eos amare qui nos oderunt possimus, vel nos persequentes beneficiis vincere, neque precari pro maledicentibus famamque nostram laedentibus. Atqui Davidis exemplo doctrina illa confirmatur, quem sane non ignoramus minime fuisse ferreum aut saxeum, sed hominem iisdem quibus nos affectibus et passionibus obnoxium: sed ille tamen suos affectus ita domuit, et se erga hostem infensum ita gessit, ut malum bono compensarit. Quamobrem istiusmodi excusationes semel facessant, quas ut frivolas et inanes Deus condemnat: et vitium potius natura nobis innatum agnoscentes, remedium adversum illud quaeramus: et quandoquidem natura pleni sumus arrogantia, superbia, fastu et stomacho: Deum precemur ut nos sancto suo spiritu regat, et eam animi fortitudinem et magnanimitatem iniiciat, qua fortiter casus omnes adversos feramus, et quidquid nobis imponere voluerit patienter subeamus: causamque nostram in manus ipsius reiiciamus, quemadmodum nos Petrus docet, et David exemplo suo erudit, ut affectuum nostrorum nimiam violentiam et impetum fraenare possimus.

Iam vero Saulis crudelitatem et immanitatem expendamus, qua Davidem insectatus est. Nam ut sumus natura diserti et eloquentes hostium nostrorum malitiam exaggerare et amplificare possemus, in iniuriis exponendis, quibus ab ipsis affecti fuerimus, et facillime ex musca elephantum fecerimus, quod a natura nimis sui amante et delicata proficiscitur. Atqui certum est vix hodie quemquam inveniri posse magis improbum, magis immanem et crudelem, magis denique ingratum et magis implacabilem, quam olim fuit Saul Davidis respectu. Nam qualia quantaque eius fuerint benefacta, in totum populum et regionem quam vitae suae periculo David servaverat, adeo quidem ut ipsi Saul sceptrum et coronam deberet: praeterea qualia fuerunt in Saulem privatim collata beneficia quum furiosum ipsum, et a malo Domini spiritu vexatum David citharae cantu sedavit et composuit, fidelemque ipsi operam navavit: quibus omnibus nominibus Davidi devinctus erat, et se totum debebat, adeo quidem ut si pro ipso centies vitam expo-

suisset, non tamen ipsi videretur satisfacere potuisse. Sed praeterea quum Davidi struxit insidias, et incauto vitam eripere conatus est, non destitit eum David omni obsequio et officiis prosequi, et quum malitiose Saul ipsum irridens, et dedecore afficiens filiam ipsi desponsatam tradidisset alteri, non tamen ab officio Davidem ista dedecora et iniuriae dimovere potuerunt. Iam vero quum Saul ad mortem ipsum persequeretur, et miserum, innocentem, patria expulsum, et extorrem testa lutoque insectaretur, et collecto adversus ipsum exercitu ipsius mortem quaereret, coelumque terrae misceri mallet, ut adversus Davidem consilia sua exsequeretur, profecto satis iusta Davidi illata videbatur occasio (si qua iusta potest esse in hominum malitia) indicandi se satis multa passum, imo nimia patientia adversus Saulem usum. Sed tamen omnibus illis rationibus David ab officio dimoveri non potuit. Nos itaque si laesi ab aliquo gravissimis iniuriis fuerimus: Davidem cogitemus gravioribus laesum a Saule: quibus tamen David abduci non potuit, ut a divino mandato vel latum unguem recederet. Ac proinde Davidis exemplo coram Deo iudicatum iri, cuius eo tempore non fuit tam claris documentis mens illustrata quam hodie nostra est, qui exemplum Domini nostri Iesu Christi habemus, ad quod nos oportet conformari. David quidem fateor Samuelis unctus ministerio fuit Domini nostri figura, ut saepe iam ante dictum est: verumtamen non potuit suo tempore David Iesum Christum Dominum nostrum sic intueri ut hodie nobis exhibetur, agnus nimirum qui os non aperuit quum ad lanienam traheretur, et omni genere contumeliarum obrueretur. Nos igitur hodie docemur capiti nostro conformari Iesu Christo, qui nobis proponitur tanquam exemplar imitandum. Quamobrem omnis excusatio nobis adimitur, nisi passionum nostrarum violentiam omnem et turpitudinem sic cohibeamus, ut Deo nos placide subiiciamus, et non tantum ab omni vi et violentia abstineamus, sed etiam malum bono compensemus: et hoc quidem fateor non sine magno certamine posse a nobis perfici.

Nam et ipse David quum a suis militibus urgeretur ad Saulem interficiendum, commoveri quodammodo potuit, et aliquid humani pati, quod quidam intelligunt quum dicit: *quispiam dixit mihi* quasi animus Davidis ipsum ad Saulis necem cohortatus esset, quae tamen expositio videtur aliena: siquidem aliunde ipsum sollicitatum fuisse scimus, et ipsum, undecunque sollicitatus fuerit, omnem iracundiam et vindictae cupiditatem deposuisse, qua poterat ad Saulis crudelitatem ulciscendam excitari. Sed tamen quum in nobis aliquam istiusmodi luctam, et contrarios affectus sentimus, quibus impedimur ne primo ictu nos ad Dei voluntatem verbo ipsius patefactam componamus, fortiter adversus nos ipsos certandum est, et vis nobis ipsis adferenda, donec sensus omnes nostros et affectus domuerimus, et captivos duxerimus. Istud autem fiet si ad Deum ipsum assurgamus, et voluntatem ipsius intueamur. Quamdiu enim in hostss nostros intuemur licere nobis omnia existimamus, et integritatem nostram cum illius malitia qui nos persequitur, comparantes iniuriam fieri nobis arbitramur, nisi vim vi repellendi, et hostem ulciscendi nobis potestas fiat: nam vel ipsos ethnicos videmus virtuti adcripsisse, si quis iniuria provocatus illam depelleret, et vim vi repelleret, fortem, inquam, et magnanimum istiusmodi virum dixisse, qui per ignaviam sibi fieri iniuriam non pateretur. Quamobrem quamdiu in homines oculos intentos habuerimus, licere nobis arbitrabimur bonam causam quacunque ratione defendere, et de hostibus iniuriam inferentibus vindictam sumere, sed quum ad Deum usque assurrexerimus, et verbo ipsius praescriptum officium inspexerimus, omnem illam opinionem ex animis nostris tolli necesse erit: ac proinde scire debemus mundo licet nobis applaudente, nihil tamen nos promovisse, si ab eo, qui solus iudex noster est condemnamur. Nam quid obsecro iuvabit nos sexcentorum, ut ita dicam, mundorum applausus, si summi iudicis Dei sententia iudicamur? Atqui omnes a maximo ad minimum coram ipsius iudicio sisti oportet. Quamobrem ad passionum nostrarum vim et violentiam coercendam ad Deum, cui omnes devincti sunt, assurgere nos oportet. Nam si dixerimus quid debeo, aut qua in re isti devinctus sum qui ingratus est, qui me iniuste persequitur, quem ego nulla unquam iniuria affeci, quem potius quibuscunque potui beneficiis cumulavi, quum mercedem pro tantis beneficiis rependit, et multa istis similia, quae homines praetexunt suis affectibus: sciamus tamen irrita et inania coram Deo fore. Nam etsi hosti vel adversario non devincti simus, Deo tamen hoc debemus quem sufficit hoc nos iubere: facesssant igitur istiusmodi exceptiones adversus Dei verbum, quibus causam nostram agere, veluti coram mortali solemus. Sed potius animis nostris infigamus nobis cum Deo negotium esse, qui maiestatem suam in tanto pretio apud nos esse vult, ut acceptas ab aliis iniurias ipsius amore condonemus. Nam quum iubet nos hostibus iniurias remittere, non ea ratione facit quod improbi sunt et crudeles, sed quod ipsius creaturae sunt, quorum malitiam ipse potest commutare, suaeque misericordiae locum facere. Nostrum vero non est eorum exitium expetere, quorum salutem procurare debemus. Sic igitur Dei habenda ratio, et ad ipsum assurgendum ut sciamus gratum illi esse istud officium, et tanquam boni odoris sacrificium acceptum ipsi esse, quum hostes nostros diligimus, et ipsos ulcisci non expetimus, sed potius malum bono compensare studemus.

Verumenimvero difficillimum istud humanae naturae foret, nisi Deus etiam ad nostros dolores leniendos aliquid amplius adderet, nempe, *suam esse ultionem et fore ut rependat:* quibus verbis duplex ratio continetur, nempe ad Dominum pertinere vindictam et retributionem: Deus igitur ostendit sibi magnam iniuriam ab hominibus fieri, sibique ius suum eripi, quum se ipsos ulcisci volunt. Nam idcirco dicit mea ultio est, quasi dicat se, quoniam mundi totius iudex est, retinuisse penes se potestatem contumelias omnes et iniurias ulciscendi. Quam ultionem non tantum in ultimum diem differri existimandum est, sed etiam per magistratus in his terris administrari: quam ob causam D. Paulus docet, *magistratus non temere gladium gestare; sed Dei ministros esse, ultores ad iram ei qui quod malum est fecerit.* Quamobrem privatos homines apparet Deo ius suum eripere, quum se ipsos ulcisci et privatas iniurias persequi volunt, atque horrendum esse sacrilegium virtutem et autoritatem ipsius sic abolere. Nam si exempli gratia coram terreno iudice pro tribunali sedente inter duos litigantes oriatur quaestio, et alter alterum pugno impetat, vel gladio persequatur iniuriam sibi illatam ulturus in praesentia iudicis, an impune laturum ipsum arbitramur? Sane iudex sibi fieri iniuriam merito conqueratur, suamque violari autoritatem quod a praesidente fuerit petenda ultio, quam privato per se facere non licuit. Hoc si terreni iudices merito possunt quod sint Dei legati et ministri: quantam arbitramur esse summi rerum omnium iudicis autoritatem et potentiam? et coram quo angelos tremere scimus, et omnes genu flectere oportet? Magni igitur facienda vox illo est Domini, *mea est ultio,* quemadmodum nos id facere Paulus docet. Caeterum et altera pars adiicienda, siquidem Deus non tantum pollicetur se ulturum eos qui iniuriis alios affecerint, sed etiam, non terrenorum iudicum more, qui saepe cedunt malis, et favore vel donis corrupti facinorosos elabi sinunt, vel etiam negligentia et ignavia flagitia impunita relinquunt. Non ita vero Deus iudicium exercet, nam ut omnes iniuste agentes ulciscetur, sic etiam singulis pro meritis rependet. Hinc igitur discamus divi Petri exhortationem animis nostris altius infigere, nempe causam nostram in Dei manus reiicere, quem iuste iudicare scimus, et non pati ut impunita maneant maleficia, et miseri et afflicti ad ipsum confugientes opem ipsius et auxilium non sentiant: sed miseros et egenos, et ab aliis iniuriam passos semper exaudiri. Quandoquidem igitur certum est Deum gemitus exaudire humilium et abiectorum hominum, et iniurias persequi suis illatas, eosdemque in omnibus afflictionibus consolari, causam nostram in ipsius manus reiiciamus, et ne dubitemus quin opportuno tempore semper auxilium sit nobis allaturus. Atque istarum rationum meditatione frangi necesse est nostrarum possionum violentiam, quum adversus hostes saevire, vimque vi repellere sollicitamur.

Iam igitur quoniam Davidis exemplum diximus nobis hic imitandum proponi, sigillatim quae hic nobis a spiritu sancto proponuntur expendamus. Ac primum illud occurrit: *Et egressus de spelunca clamavit post tergum Saul dicens: Domine mi rex.* Quae verba sane minime fuerunt simulata, neque fucata mendacia, quum Saulem dominum suum ac regem vocat, nam se sciebat ipsi subiectum a Domino, donec tempus advenisset quo in regni possessionem mitteretur. Quod enim Saul ut ante diximus a Domino fuerat exauctoratus: non ideo tamen David in regni possessionem erat missus, sed tempus exspectandum erat a Deo praescriptum. Quamobrem David probe notat se nondum regem esse declaratum, et Saulem nondum regno pulsum, ac proinde quamdiu potestatem obtineret, se teneri obedientiam et obsequium debitum illi reddere, licet indigno propter crudelitatem illam et immanitatem qua in innocentem saeviebat. Quo exemplo docemur, magistratibus, et primariae dignitatis viris et ad rerum gubernacula sedentibus suum officium non facientibus, sed autoritate et potestate abutentibus, nihilominus obtemperandum: ac proinde non esse ipsos prima quaque occasione reiiciendos, iugumque ipsorum excutiendum: sed patienter contumelias ipsorum et iniurias ferendas, habita ratione dignitatis, ad quam a Deo sunt evecti. Exempli pratia, si quis rex aut princeps subditos tributis et vectigalibus iniuste premat, et aliis gravioribus erroribus graviter laedat, dignitas tamen et potestas illa semper est honore digno afficienda. Quamobrem ad Deum respiciendum norimus, quum tanta inter homines violentia passim regnet, tantoque odio nos etiam ultro prosequatur ut patientia nostra laesa nos ad ordinem a Deo praescriptum turbandum impellat. Atque hoc dictum esto de aliis omnibus dignitatibus: ac proinde si filius patris mores difficiles et morosos experiatur, ne tamen cogitet licere sibi iugum eius cui subiectus est excutere, sed potius patienter illud sibi ferendum norit. Excipe legitimas rationes quas ipse Deus constituit, quibus superiorum autoritate et potestate sua abutentium excessus expri-mantur. Sed hic agimus de privata ultione quae nemini privato conceditur, quandoquidem privatorum non est publicis malis mederi, et illis se opponere.

Sequitur deinde Davidem *rogare Saulem ne voces illorum audiat qui ipsum apud regem quotidie calumniantur.* Ex quo apparet non foveri neque ali malum patientia, quemadmodum multos videmus hoc veluti fuco et pigmento suos affectus et animum se ulciscendi tegere, cum qui ovem se faciat a lupis laniari, et patientia improborum hominum audaciam irritari, et grassandi licentiam tanquam

laxis habenis dari, imo ad nocendum magis ac magis exacui: istis inquam pigmentatis rationibus multi vindictae cupidum animum, et malum malo compensandi studium tegunt. Atqui media quaedam inter ista via est, quam David ipse exemplo suo nos hic docet: primum enim malum quod a Saule accepit compensavit, neque tamen propterea pepercit ipsi, et adulatus est, vitiumne ipsius texit, ut multi solent regibus adulari, et foris blanditias facere, quum tamen intus arrogantia turgeant, et stomacho pleni sint, et ad tempus dissimulantes occasionem se ulciscendi quaerant. Verum David ut fuit patiens in ferendis iniuriis quae ipsi a Saule inferebantur, et privatam vindictam noluit exercere, tamen ex altera parte non potuit aulicis adulationibus Saulem demulcere, inquiens: Domine rex, multum me tibi debere fateor et non habere occasionem de te conquerendi, peccasse me adversus tuam dignitatem agnosco, sed tu mei miserere, et quidquid peccatum est condona: nam istiusmodi voces Deo displicuissent, et vitium in virtutem commutassent. Magis igitur sincere David, qui Saulem a crudelitate dehortatur, et admonet ne adulatoribus aulicis et calumniatoribus amplius aures faciles praebeat. Dum autem illum officii admonet etiam accusat, et de praeteritis iniuriis arguit, nam Saulem a Davide abalienaverant incendiarii illi aulici, qui novas semper accusationes adversus Davidem in ipsius aures insusurrabant. Primum igitur David Saulem crudelitatis incusat, qui adulatoribus aures praebuerit: deinde innocentiam suam tuetur, ac proinde istis rationibus David Saulis iracundiam coercere, et virus retinere pro viribus conatur.

Ideoque ad Deum ipsum summum iudicem provocat, quum ait: *Iudicet Dominus inter me et te et ulciscatur me Dominus ex te.* Quasi dicat: Ego ad Deum patronum et defensorem meum confugio, ego innocentiam meam testor, ego tuis commodis et utilitati studui, tu ipse probe nosti, testes sunt oculi tui, tu vero me crudeliter innocentem persequeris. At non me tantum, sed ipsum Deum petis, futurum olim iudicem ac vindicem, summa cum tua confusione, quod meae integritatis meique candoris et fidei rationem nullam habeas. Tu igitur si sapis et nisi summam confusionem in tuum caput deducere vis, ab istis iniuriis abstine, et ab istis adulatoribus recede. Hinc itaque discimus licere nobis integritatem nostram et innocentiam tueri, et apud hostes nostros defendere, ipsorum peccata demonstrantes, et accusantes. Nam quum scriptura nos patienter iniurias ferre iubet, non vult tamen hostibus et improbis hominibus adulari, aut saeviendi occasionem praebere. Sed tamen patienter iniurias ferre, et ita quidem ut quemadmodum monet Dominus noster Iesus Christus, si quis in dexteram maxillam nos ceciderit obvertamus ei et alteram, aut si quis tunicam acceperit, dimittamus ei etiam pallium. Quae tamen verba non sunt ita nude et simpliciter, ut sonant, accipienda, sed ita ut ex illis discamus affectus nostros velut iniectis habenis coërcere, et ne ulcisci nos velimus quum iniuria aliquis affecerit, aut spe frustrarit. Quae quum ita sint danda nobis est omnis opera ut illatas iniurias et contumelias patienter feramus, sed ita tamen ut vivis admonitionibus adversarios nostros vincere non ultionis appetitu conemur, et nostram patientiam sic admirari cogantur, ut ad Deum se convertendi ex illa capiant occasionem. Nam obsecro quis scopus et finis patientiae nostrae debet alius esse quam ut miseras animas, et perditas lucremur, et ad salutis viam revocemus qui procul aberrabant? At si viris improbis adulemur et mala ipsorum dissimulemus, certum est proditores nos ipsorum esse, et in inferorum abyssum a nobis magis ac magis immergi. Quamobrem sciamus nos non posse melius malum bono compensare, quam hostibus exprobrantes iniurias quibus nos affecerunt, modo tamen ad hunc scopum collimemus, ut vitia sua agnoscentes, et sibi in illis displicentes, vera poenitentia ad Deum convertantur. Caeterum falsis accusationibus apud reges aut principes, aut alios quosvis delati, demus operam, ut innocentiam nostram re ipsa patefaciamus. Nam quod plerique multum laborant in se multis verbis sollicite excusando, fere fit, quod innocentiam suam, et integritatem vix possint ipsa experientia notam facere, et tueri. Sumus igitur plerumque diserti et eloquentes in amplificandis iniuriis, quas accepimus, et multorum verborum lenocinio iusti esse volumus: sed non animadvertimus istiusmodi excusationes tam anxias, tamque sollicitas, magis ac magis nostram turpitudinem detegere. Davidis igitur exemplum imitemur et innocentiam nostram verbo tueamur, ac de iniuriis nobis illatis veritatem iudicem faciamus, et vitam nostram tanqum obsidem nostrae integritatis et fidelitatis demus.

Et de istis hactenus. Iam vero severam illam Davidis obtestationem ad divinum iudicium Saulem revocantis expendamus. Nae summa et praecipua est ista fidelium consolatio, quum Deum sibi persuadere possunt in coelis patronum se habere, quum ab hominibus in terris iniuste fuerint afflicti. Nam quae causa est illius animi impotentiae quae homines ad vindictam inflammat, ut nullas iniurias ferre possint, nisi opinio illa quae ipsorum animos occupat, nunquam adventurum tempus ultionis? Haec sola cogitatio tantopere homines commovet et ipsorum affectus ad tantam violentiam excitat, ut se homines obliviscantur et modestiam omnem rationemque abiiciant. Sed si ad Deum usque assurgere noverimus, et certo nobis persuadere ultorem iniuriarum fore, et causae nostrae defensionem suscepturum, neque imitaturum terrenos iudices, qui se

quidem conquerenti parti iustitiam administrare velle simulant, sed interim connivent et spatium fugiendi alteri concedunt. Sed non ita Deus qui improbos, etiamsi fugientes, reperit, et manus illis iniicit, atque licet furibundos et instar ferarum saevientes, et furentes domare novit, et tempus opportunum iudicio suo praescripsit. Quum igitur innocentiam nostram patefecerimus, et nos persequentibus vitia sua detexerimus, eos tamen ad viam meliorem, et ad mansuetudinem revocare studeamus, eosque ad vitiorum poenitentiam pro nostra virili deducamus. At si moniti non resipuerint, et nostris cohortationibus et exemplo ad meliorem frugem non revocati fuerint, sed pertinaciter in malitia perseveraverint, tum ad Deum ipsum provocare cogemur, diemque illis coram Dei tribunali iudicium ultimum dicere, et indignos qui istis beneficiis fruantur ostendere, quorum tandem olim coram Dei tribunali rationem reddituri sint, et tunc agnituri, crepent licet, et dentibus frendant, nullas esse latebras quibus ipsorum turpitudo tegi possit. Quare hoc officium nostrum est erga inimicos, ut questi apud ipsos de omnibus illatis nobis iniuriis, et convictos de iniquitatibus Dei iudicii minis terreamus, et coram Deo diem ipsis dicamus. Caeterum summopere caveamus ne Dei nomen temere usurpemus, et meminerimus horrendae illius comminationis: Deum non permissurum impune ferre, qui nomen ipsius temere et in vanum acceperint. Atque haec doctrina est eo diligentius observanda, quo procliviores ad nomen Dei temere usurpandum homines videmus. Quam saepe enim multi Deum advocant, testemque et iudicem sibi ipsis ferunt, sed inaniter, et fraudulenter? Sane David unus aut alter in mundo reperietur, et multi qui sermonem ipsius imitantur. Sed quaeso quo candore, quavo integritate, quum alii periuri sint, alii sacrosanctum Dei nomen profanent, et simiarum more tantum imitentur fidelium Dei servorum voces illas, *Deus testis esto.* Quamobrem quum ad Deum provocamus, et coram ipsius tribunali parti adversariae diem dicimus, attente rem totam expendamus, et coram ipso sine patrono causam dicendam sciamus, ut loquitur David Psalmo septimo. Quo loco se non imprudenter de Saule loquutum testatur, ad Deum enim provocat. Haecque doctrina meditanda nobis diligenter proponitur, donec eam probe didicerimus. Quomodo igitur vocandus sit Deus testis, ex Davidis exemplo discere licet. Quod nimirum si quando iniuste accusemur, ad preces confugiamus, et intrinsecus Dei reverentia afficiamur nulla habita humanarum rerum ratione. Si sit nobis conscientia testis innocentiae sine ostentatione, si obtestari et queri iuste possimus, et expanso apertoque corde dicere licet, Iustus es iudex Domine, de nostra causa igitur ferto iudicium: tunc certum est, nos neque lingua neque verbis falso Deum iudicem advocaturos, ut David precatus est Deum ut iudicaret inter se et Saulem. Porro quum Deum ipsum David advocat psalmo illo septimo, et de causa sua ut iudicet precatur, testans, se semper erga Saulem rectam mentem habuisse et fidelem operam ipsi navasse, et suam innocentiam omnibus testatam fecisse, magnam consolationem ex eo potuit percipere, et hac fiducia Saulem ut fecit coram Dei tribunali sistere. Quamobrem hinc discamus variis iniuriis et contumeliis lacessiti modestiam colere, ut coram Deo sincere, et sine fuco nostram innocentiam proferre possimus et eandem apud homines de nobis opinionem retinere. Nam si tantum homines bene de nobis opinentur et nos propria conscientia redarguat, et intus infinita vitia foveamus, qua fronte nostram innocentiam proferemus, Deumque iudicem parti adversariae feremus. Quare non satis est ad Deum provocare, nisi id sine fuco et sana conscientia fiat, multi enim hypocritae nimium impudenter ad Deum provocare solent, et se ab omni culpa liberos existimare si apud homines bonam famam et aestimationem retineant. Sed eo candore et sinceritate accedendum ad Deum est, qua Davidem videmus, quemadmodum et alio loco Deum etiam invocans orat ut renes suos et cogitationes scrutetur, quo purus coram ipso appareat, et in fornacem coniici, ut tanquam aurum et argentum expurgetur. Nos igitur si sine fuco testari coram Deo possumus, nos non amplius amore nostri retineri, neque arrogantia nobis ingenita turgere, tum vere coram Deo, et coram hominibus innocentiam nostram tueri poterimus, Deumque nostrae causae iudicem, et integritatis testem advocare non formidabimus.

Et de istis hactenus. Ad aliam quaestionem transeamus, quae hic suboritur, licueritne Davidi a Domino de Saule vindictam postulare. Neque enim tantum prohibemur abstinere ultione, sed iubemur etiam pro iis a quibus iniuriam patimur Deum precari, et iniurias patienter tolerare, ac denique vindictae minime cupidi esse. Et tamen David eo devenire videtur et ex parte Dei praeceptum observare de se non ulciscendo manibus propriis, et in compensando malum bono, et admonendo Saule de perfidia et crudelitate, eoque dehortando ne in eadem perseveraret, sed altera ex parte officii oblitus quum addit: *Et ulciscatur me Dominus ex te.* Quae verba quendam irae et vindictae ignem occultum videntur indicare. Ubi observandum, posse nos quidem Deum advocare iudicem et tamen sine iracundia, et sine studio perditionis eorum a quibus opprimimur. Sic hoc loco David Deum orans ut se ulciscatur, non expetit Saulis interitum aut confusionem qui potius ex animo Saulem ad meliorem mentem venire, et seria poenitentia ad Deum converti optasset. Quum igitur Deum petit ut se ipsum ulciscatur, Dei

officium esse docet de iniusto factis inquirere, et pro meritis cuique retribuere, quasi dicat: Domine Deus coram te testor me nullo odio, aut malevolentia Saulem persequi, gratis mihi factum inimicum et me testa lutoque ad mortem persequentem. Te itaque Deus oro ne permitte istum quod dictat ipsi malitia exsequi, sed te ipsi oppone, virtutemque tuam ad me servum tuum auxilio tuo iuvandum explica. David igitur conscientiae testimonio fretus suaeque causae iustitia et aequitate Deum rogat, ut non quidem Saulem destruat, sed tamen ut se ex ipsius manibus eripiat. Hoc exemplum imitemur et in Dei manus iniurias nobis factas reiiciamus. Non quidem expetentes ut fulgure suo Deus inimicos nostros ad inferos adigat, quod plerique tamen faciunt, pulchre se officio defunctos existimantes quum dixerint se nolle malum malo rependere neque nocere iniuriam facienti, sed tamen diris illum devovent, Deumque precantur ut confundat, maledicat, et in tartara deiiciat, ut fulmine suo percutiat, ut denique tam severe ulciscatur ut ex illa ultione magnum gaudium percipiant, quas voces blasphemas quum evomuerint, nihilominus tamen se Deum non offendisse sibi persuadent. Sed obsecro utrum melius est, aut ultionem nos ipsos facere, aut Deum animi nostri vindictae cupidi ministrum facere, eidemque praecipere, quasi pravae nostrae voluntatis exsequutor esset, et quasi se in nostram malitiam transformare deberet. Atqui Deus hoc sibi tanquam proprium tribuit, eos qui inemendabiles videbantur, convertere, et ex inferis evocare qui in illos se immerserant. Nos igitur quum vindictam expetimus, eumque penes quem coeli ac terrae potestas est optamus se ad appetitus nostros conformare, suoque fulgure ferire eos a quibus laesi sumus, imo penitus illos exstirpare, nonne satis apparet imperare Deo velle, et quod longe maius est velle ut sibi ipsi renunciet, et quas animo concepimus ex naturae maledictae et pravae impulsu dicas implere, nonne horrendum sacrilegium est, quo debitum ipsi honorem usurpare et ipsum de solio detrahere velle videmur, eumque nobis subiicere, quum eo usque audacia nostra progreditur ut hostes nostros perire et pessumdari petamus? Cavendum igitur summopere ne Deo legem imponamus, et importunis votis malitiae nostrae ministrum esse velimus. Sed contra potius causa nostra ipsi committenda est, sic ut non exitium eorum a quibus laesi sumus exspectamus, sed nobis sufficiat iustum esse iudicem et omnipotentem. Iustum inquam iudicem ad iniquitates puniendas, omnipotentem vero ad miseros peccatores et devios ad se convertendos, et fructum suae misericordiae illis communicandum, ut luceat ipsis tanquam aurora disiectis tenebris. Et ita Deus suos fideles variis calamitatibus et angustiis tanquam densis tenebris exercitos, et ad tempus ab improbis de ipsis triumphantibus et spem ipsorum qua in Deum incumbunt irridentibus, contemptos, et pedibus suis conculcatos solet consolari, et adversus hostium impetum tegere manumque in afflictionibus porrigere, et tanquam ex tenebris in lucem productos fovere. Quamobrem ipsius iudicio relinquamus sontes, et ab omni vindictae spiritu abstineamus, et patienter tempus exspectemus quod Deus suae voluntatis revelationi praescripsit, hostiumque nostrorum potius conversionem et poenitentiam expetamus. At si contigerit hostes nostros admonitionibus locum non relinquere, et nos oleum et operam perdere quod in malitia sua et contumacia pervicaciter perseverent, ne dubitemus quin Deus sese tandem iustum iudicem et ultorem exhibeat. Haec igitur nobis invocandi Deum ratio praefigitur, ut summo studio proximorum salutem promoveamus, etiamsi in nostram perniciem coniurarint. Deo relinquentes iudicium, et vindictam eorum qui canum instar nos laniare et discerpere cupiunt, et velut ipsi Deo resistere, quorum poenam sciamus tam horrendam fore, ut illam nunc mente assequi satis non possimus. Et de istis hactenus dictum esto.

Pergamus ad sequentia Davidis verba quibus sese suamque integritatem tuetur, et communi proverbio non venisse sibi in mentem Sauli necem inferre demonstrat. Nam ait: *Sicut et in proverbio antiquo dicitur ab impiis egredietur impietas.* Etsi igitur Saul satis sibi erat conscius nullam esse in Davide malitiam quod nullam habuisset occasionem hostiliter ipsum insequendi, et fidelem operam ipsi semper David navasset, et debita reverentia tanquam regem coluisset: quin etiam ipsi pepercisset quem poterat in manus suas lapsum e medio tollere: tamen innocentiam suam David etiam tuetur argumento a repugnantibus ducto, quod magnam vim habet. Nam alterum alteri oppositum clarius elucescit, quemadmodum album nigro oppositum. Sic igitur David adversus Saulem argumentatur. Si fuissem improbus, ut me aulici tui calumniantur, hodie improbitatis meae sensisses effectum, quandoquidem opportunitas oblata videbatur, quum incautus in manus meas incidisti. Atqui abstinui manus a te, et nulla iniuria neque contumelia te affeci. Nam ad Deum respexi, cuius est scelerum ultorem esse. Sed quoniam ista pluribus persequi temporis angustia prohibet, discamus innocentiam nostram verbis ita defendere, ut facta respondeant, ne rabulas forenses imitemur qui multis verbis et fucatis malam causam palliant, et bonam haberi volunt; sed in simplicitate ad Deum accedamus, causamque nostram iudicari non ex verbis tantum, sed etiam ex factis exoptemus, ut a falsis accusationibus, tam apud Deum quam apud homines absolvamur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXVII.

17*) *Quum autem complesset David loquens sermones huiuscemodi ad Saul, Saul dixit: Numquid vox tua haec est mi fili David? et levavit Saul vocem suam et flevit.* 18. *Et dixit ad David: Iustior tu es quam ego, tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala.* 19. *Et tu indicasti hodie quae feceris mihi bona, quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam, et non occideris me.* 20. *Quis enim quum invenerit inimicum suum dimittet illum in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo quod hodie operatus es in me.*

Hesterna concione audivimus ut Deus nobis fraenum iniiciat ne iniuriis lacessiti passionibus nostris vehementioribus abripiamur, et diximus verum ad patientiam remedium esse ad Deum assurgere, qui sibi hoc tanquam proprium tribuit improbos homines, et iniuriosos in proximos ulcisci: ac proinde cavendum esse docuimus, ne quod non licet usurpemus, quandoquidem hoc esset in ipsius Dei officium involare, et contra cognoscendum eo magis patienter ferendas afflictiones, et iniurias, quo Deus saepius testatus est hoc sibi proprium esse, ulcisci iniurias, et vigilare ipsum in nostram salutem iustamque suorum salutem tueri. Et idcirco D. Paulus, fideles ad patientiam cohortari volens, non abs re istis verbis utitur: Non esse locum dandum irae, quasi diceret, moderandos esse affectus nostros, et fraenum iracundiae iniiciendum, et ab omni vindicta abstinendum et Deo locum dandum, qui si obsequentes ipsius mandatis fuerimus potest nos ab omnibus iniuriis tueri. Nam si terreni iudices temere se ulcisci coram ipsis conantes, aut coerceant, quod temere alienum officium invaserint, aut omnino deserunt, quid Deum facturum existimamus ipsius officium involantibus. Ac sane saepe re ipsa experimur de fidelibus improbos triumphare, Deo permittente, cuius rei causam investigamus quidem, et miramur quare Deus improbos tam patienter toleret et nobis auxilium ferre laborantibus differat. Sed non attendimus nos impatientia nostra moram ipsi iniicere, et nimio ardore, vindictae tempus opportunum non exspectare. Quemadmodum enim David nos docet Deum iustitiam suam adversus hostes qui ipsum persequuti fuerant patefacturum, quod in quiete et silentio divinum auxilium expectavisset, sic etiam contra monet nos impatientia nostra tempus opportunum vindictae praevenientes, accersere in nos ipsos Dei iudicium Deo nos deferente, et hostibus permittente ut miseris insultent, et suis unguibus discerpant. Neque enim digni sumus quibus Deus re ipsa curam quam de nobis gerit testatam faciat, quandoquidem iustitiae ipsius et ultioni locum non damus, sed volumus quod ipse soli sibi tribuit usurpare. Habet enim in sua potestate occasiones et tempora quae nunquam elabi sinit, adeo quidem, ut quemadmodum non festinat ad ultionem improborum, sic etiam ne ad momentum quidem auxilium differt fidelibus suis promissum et necessarium, quemadmodum per prophetam ait se promissionibus suis locum daturum, quas nihil possit retardare. Quanto igitur natura procliviores sumus ad appetendam vindictam, quo fit ut Deus a nobis recedat, cui aditum, ut ita dicam, praeclusimus, eo diligentius meditanda est doctrina quae hic nobis proponitur, quandoquidem scimus Deum fore iudicem, et de causis omnibus cogniturum, nullamque iniquitatem impunitam fore, miserorumque afflictorum ipsum miserturum esse, certo statuamus non esse movendas manus, non stringendum gladium, non petendum hostem sine iussu divino.

Caeterum ista dicta sunto de privata iniuriarum ultione, nam alia magistratuum ratio est, quos Deus gladio armavit, ac proinde quibus licet in scelera et flagitia gladio animadvertere, immo qui ni id fecerint rationem coram Deo reddituri sunt. Atque hoc ipsum docet Salomo quum ait, eum qui parcit scelerato non minus reum esse coram Deo, quam qui scelus admisit, quod intelligendum est de iis quibus hoc munus a Deo demandatum est. Nam si quis privatus iniuriam aut damnum ab alio passus est, patienter ferre iubetur, vitamque in silentio possidere, et bonum pro malo rependere: Deumque iudicem et protectorem exspectare. Idcirco etiam David proverbium antiquum usurpavit ut vidimus, ab impiis impietatem egredi, ac proinde manum suam non fore adversus Saulem. Quibus verbis David testari voluit se non talem esse qualem aulici ipsum calumniabantur. Nam quomodo mali a bonis discernentur nisi operibus? Nam ex fructibus arbor dignoscitur, ut dicit Dominus Iesus Christus Matth. 7. Solus enim Deus hominum corda scrutatur: quo non possunt hominum oculi penetrare, sed ex vita et moribus iudicium de singulis ferunt. Si quis igitur Dei timorem habet re ipsa et operibus suis demonstrat, quemadmodum bonam arborem dicimus quae bonum fructum profert. Contra vero si quis ad malum proclivis est, eum nostra sententia tanquam improbum et inimicum condemnamus: quod se talem suis operibus declararit. Sic in praesentia David suam innocentiam ex facto suo comprobat, neque enim dubium est quin si improbus fuisset Sauli, qui in manus ipsius inciderat, vitam sine ulla difficultate, et sine ullo periculo sustulisset. Satis igitur apparet quo animo fuerit erga Saulem affectus, quum veluti vinctis manibus regem, et dominum suum offendere

*) *Versus* 14—16 *in editione principe non transscripti sunt.*

nec voluit nec potuit. Praeterea ex vetere illo proverbio quo se David tuetur, utilem doctrinam colligere debemus; duo enim simul coniungit, iniquitatem quae ab iniquo exibit, et se propterea manus in Saulem non iniecturum. Itaque quum nos iniquos non esse declarare voluerimus, ne consuetis excusationibus utamur, quare prior ille nos sit aggressus, nos cunctis bene velle, sed etiam lacessitos oportere vim vi repellere, non esse improbis in nos saeviendi dandam occasionem, ululandum necessitate quadam esse cum lupis. Sed contra potius improbum esse eum sinamus, qui esse velit: nos vero Deum a nobis in omnibus tentationibus constantem obedientiam requirere persuasum habeamus, et eidem sponte obtemperemus. Atque hic usus est proverbii illius antiqui quod David usurpat, nempe licet ab improbis provocemur, et velut in praedam ipsis cedamus, licet nos illi stimulent, et extra rationis terminos si possint eiiciant, nunquam tamen mandatorum divinorum obliviscamur, et ne istis similes fiamus a quibus ad malum sollicitamur, et quibus Satan veluti torribus ignitis ad nos ad malum inducendos abutitur, et ne unquam labefactemur. Sane doctrina haec, fateor, nostris affectibus et naturae valde repugnat. Nam etsi naturam angelicam induissemus, facillime tamen improbis nos lacessentibus corrumpimur, etiamsi Dei voluntatem sequi nobis proposuerimus, ut simillimi videamur procellis modo in hanc, modo in illam partem sese inclinantibus. Adeo ut reverentiam quae Deo debetur, et rationem quam antea acceperamus cum aequitate et patientia tradamus oblivioni, et in hoc plerumque homines labuntur. Sed istis omnibus ex opposito Davidis exemplum sequendum est, non quale hic nobis describitur: sed quale etiam ipse in Psalmis proponit, se nempe diligenter observasse improbos, et quo procliviores in vitia animadvertit, eo etiam diligentius se in timore Dei continuisse. Quamobrem quo procliviores sumus ad affectus pravos, improbis occasionem nobis praebentibus, discamus fraenum iniicere nostris cupiditatibus, et quo magis furorem suum improbi despumaverint, eo magis nos Dei voluntati subiiciamus, et praeterea norimus non esse nobis tantum adversus ipsos luctam quum nos adoriuntur, sed etiam adversus superiores potestates: quemadmodum D. Paulus docet Ephes. ap. 6, quum ait, *non esse nobis luctam adversus sanguinem et carnem, sed adversus mundi dominos, rectores tenebrarum saeculi, et spirituales malitias.* Quare quum adversum nos insurrexerint improbi homines, et faucibus apertis tanquam leones aut ursi nos deglubere velle videbuntur, sciamus non proprio ipsorum motu id fieri (licet improbi malitia sua ad malum ferantur, cuius olim coram Deo rationem reddituri sunt), sed altius assurgendum, nempe instrumenta esse illos diaboli quibus ad impatientiam nos impellit, ac proinde ne adversus Deum obloquamur, et ne in furoris excessum praecipites feramur. Sed ad afflictionum nostrarum originem adscendamus. Nam si adeo stolidi et stupidi fuerimus, ut in iis a quibus provocamur haereamus, perinde nobiscum agetur atque cum canibus qui missum lapidem arrodunt, et ex iracundia spumant, non tamen manum eius qui lapidem misit inspicientes. Atque ea plerumque est omnium hominum natura qui lacessiti ab aliquo non respiciunt cuius impulsu id fiat, nempe Satanae principis ipsorum. At lucta spiritualis talis est ut longe superet quidquid in oculos incurrit, aut quaecunque damna in his terris pati possemus, ac proinde cavendum summopere est ne malum malo compensare, sed contra potius oculos ad Deum convertere, et patienter ipsius auxilium expectare studeamus, cum metu et reverentia fortitudinem animi petentes ab ipso. ut quibuslibet tentationibus et insultibus resistere queamus. Hac ratione de hostibus spiritualibus victoriam semper reportaturi sumus, si doctrinam istam ad usum revocaverimus, et ut omnibus tentationibus resistamus, haec duo capita simul coniunxerimus, quoniam iniquitas ab iniquo proficiscitur, ne ad malum incitemur, et ne manus nostras sanguine polluamus, ne ultionem adversus eos expetamus qui occasionem praebuerint, et ne speciosis rationibus iniustitiam tegamus, ut plerumque ingeniosi sunt homines in quaerendis istis effugiis, quum de causae aequitate et bona fama retinenda quaestio est. Sed hoc principium retinendum est Deum hominum turpitudinem detegere, licet mortalibus creaturis occulta sit. Procul igitur a nobis facessat fucus omnis quo iniquitates tegamus, et ad Deum cum omni humilitate accedamus, veniam ab ipso consequuturi. Parum enim esset coram hominibus absolvi si coram divina maiestate rei essemus. Et quid enim homines iuverit coram Deo condemnari, ut ab hominibus aestimentur et magni fiant? Et quid hominum malitiam et improbitatem imitari proderit, et sese illis socium adiungere, quos horrenda maledictio manet.

Et hactenus de istis. Sequuntur illa Davidis verba: *Post quem processit rex Israëlis? quem tu persequeris? persequeris canem mortuum, persequeris pulicem unum:* quibus verbis obiicit Sauli nullam ipsum habere iustam occasionem metuendi sibi a Davide, qui fideliter et modeste se semper erga ipsum gessit, ita ut nullum officium possit desiderare: nullas se copias collegisse, nulla consilia adversum ipsum agitasse. Et idcirco se mortuo cani et pulici comparat. Equidem fateor hypocritas et simulatores et qui maxime iniurii fuerint, tandem deprehensos, mitissimos et lenissimos videri, vulpes imitatos quae

captae solent iis in quorum manus inciderunt, adulari, caput demittere, mortuum simulare, quas denique mitissimas omnium bestiarum dixeris: et quae tamen si qua fraude possint elabi, nihil nisi detrimentum et malum inferunt. Eadem est versipellium hominum ratio, in quibus nulla est integritas, nullusque candor. Nam si postquam flagitiis suis indulserint, et in proximos grassati fuerint, tandem eos spes sua frustretur, et eorum consilia vel fraudes Deus detegat, ut scelerum ac flagitiorum suorum poenas imminentes metuant, tum dicas illos prorsus alios quod blandis verbis se excusare, scelus fateri, detestari, veniam deprecari plerumque soleant: denique nihil non polliceri et de se in posterum promittere. Haec, inquam, est hypocritarum consuetudo, ut solent quum necessitate urgentur tanquam simiae Dei filios imitari. Sed non ita David, qui se canem mortuum et pulicem dicit, ut se apud Saulem purget de calumniis, et ostendat se nunquam cogitasse de quaerenda aliqua dignitate sese efferendo et consilia adversus ipsum ineundo, nihil denique per ambitionem molitum esse. Nam quaeso, unde tot querelae, tot certamina inter homines oriuntur, nisi ex ambitione et honorum cupiditate? Hinc, ut bene monet Paulus, aliorum in alios odia, hinc dissensiones, hinc varia nocendi aliis studia. Quare si David novis rebus studuisset, si gratiam et autoritatem apud plebem malis artibus quaesivisset, si supra regem et ipsius filios sese extulisset, nae satis iustas occasiones sibi Saul oblatas habuisset Davidem insequendi, et testa lutoque persequendi, et omnia iustis querimoniis et terroribus implendi. Quemadmodum quum tonitrubus coelum commovetur, et grandine et saevis procellis misceri terrae coelum videtur. Unde vero tantus fragor, et tantum ubique murmur? Nempe quod e terra vapores in aërem attollantur, et ipsius constitutionem alterent. Nam si nulla in aëre fieret vaporum adscensu alteratio, summa semper tranquillitas esset: sed quum assurgunt quae humi repere debebant; et quum nubes in aëre concurrentes solis splendorem impediunt, tunc omnia sic misceri tonitru videmus et procellis, ut nihil nisi summa ubique appareat confusio. Non aliter inter homines fieri videmus. Nam si continerent se singuli in vocatione, et in ea modeste se gererent, et ea contenti nihil maius appeterent, summa ubique tranquillitas et quies apparerent, et non imitaremur canes venaticos in praedam semper hiantes, et sese mutuo dentibus lacerantes. Sed ambitio et honorum cupiditas homines ad iurgia, contentiones et varia certamina impellit. Non igitur abs re David hic sese cum cane mortuo comparat, ut se ostendat nunquam ultra suam vocationem attolli voluisse, nulla consilia adversus Saulem molitum esse, rebus novis non studuisse, ut gratiam et autoritatem sibi conciliaret, non inani iactatione usum neque insolentia adversus Saulem: sed sua sorte fuisse contentum, humilemque suum statum maiori antetulisse. Hanc vero doctrinam nos in usum oportet revocare, ut qui aliis dignitate et autoritate praeest, non ideo tamen efferatur, et de se magnifice sentiat, et inferiores et sibi subiectos contemnat: sed in Dei timore et simplicitate et modestia ambulet: ac metuat horrendam punitionem in superbos, et eo quidem graviorem quo magis elati fuerint, et humanum ordinem violaverint. Gravior enim Dei vindicta manet eos qui ambitione et honorum cupiditate sese prae aliis extulerint, quam qui medíocri suo statu et conditione contenti vixerint. Hinc itaque subditi discunto non appetere superiorum dignitatem, multoque minus ad eam consequendam adversus ipsos insurgere, sed sua contenti conditione licet vilis et abiecta sit coram hominibus vivere, scientes gratam illam et acceptam esse Deo, non minus quam altiorem et excellentiorem. Quare abstineant omnibus querelis et obloquiis ac demurmuratione adversus Deum, cuiuscunque ordinis et dignitatis sint homines, et placide sese Dei voluntati subiiciant, atque etiam D. Pauli doctrinam usurpent, ut singuli honore alios praeveniant sibique ipsis praeferant: ac proinde divites et primariae dignitatis viri sciant, etiam abiectis et contemptis hominibus Deum sua dona distribuisse, non contemnenda: et sua etiam vitia diligenter examinent, suamque infirmitatem expendant, ut se a Deo in tali gradu constitutos non suo merito sed ipsius bonitate norint: ac proinde sese Dei pedibus subiiciant: et ita cum proximis versentur, ne cui vel minimo facere iniuriam velint, etiamsi oblatam occasionem dicant quod se primos iniuriis lacessitos querantur. Saulis exemplum ex animo detestemur et fugiamus, cuius furorem in Davide insequendo videmus: sed potius quascunque iniurias patienter feramus, et immanissimorum hostium furorem patientia superemus, ut coram Deo inexcusabiles inveniantur, quod se a nobis provocatos ullis iniuriis merito queri non possint, aut ipsorum autoritatem nostris consiliis violatam, quos semper quietos et tranquillos fuisse propria conscientia redarguit.

Porro quae David ad se excusandum argumenta producit, Saulem magis ac magis adversus ipsum irritatura fuisse videntur, quem videmus deinceps non meliorem factum, neque ad sanam mentem rediisse, sed pertinaciter ad mortem usque Davidem persequutum: verum tamen Davidem vehementer adiuverunt. Nam ipsius audita voce Saul commotus exclamavit: *An vox tua haec est, fili mi David, et sublata voce flevit. Dixitque ad Davidem: Iustior es me: nam tu rependis mihi bonum, quum ego affecero te malo.* Davidem igitur iustum et innocentem fatetur, se vero improbum qui ipsum nulla

provocatus iniuria persequatur. Neque vero simulatas istas voces arbitremur, quas lacrymae sequutae sunt, testes conscientiae quae ipsum redarguebat, et quae naturalem aliquem affectum bonum in Saule reliquum declarabant, ut merito dici posse videretur ad sanam mentem rediisse, et facti sui poenitentia duci, quod tam perfide fidelem servum esset persequutus: tanta fuit Davidis vocis vis, ut hanc confessionem illi elicuerit. Et non dubium est quin Deus ipsum quodammodo sublevare voluerit laborantem: ut in posterum reliquas affictiones patienter ferre perseveraret, qui didicisset doctus experientia, Deum non permittere suos in praedam hostibus cedere laniandos et vorandos ab ipsis, licet in ipsas veluti luporum fauces inciderint: sed fidelem esse pastorem, qui suas oves adversus quaslibet ferarum incursiones protegat et tueatur. Nos itaque discamus non eorum esse conditionem optimam qui magnopere sese efferunt, et nihil nisi sanguinem et caedes crepant: sed beatos esse qui sub Dei tutela et praesidio patienter aliorum iniurias ferunt. Cavendum itaque ne praecipiti studio nobis consulere studeamus: cuius exitum fore infortunatum Deus ostendit. Deine voluntatem homunciones immutabimus? Quamobrem his temporibus, quibus evangelii lucem hostes opprimere viribus omnibus nituntur, caveamus ne, licet multae rationes occurrant non tantum effugiendi pericula, sed etiam evangelium plurimis locis propagandi, quidquam tamen temere suscipiamus, nisi firmo fundamento nitamur, quod alioqui conatus omnes nostri sint irriti futuri. Quapropter res omnis Deo committenda, et ad ipsius auxilium confugiendum, ut qui autoritate aliqua pollet, ea tamen uti sibi non licere agnoscat, nisi Deus iubeat, ac minime dubitet quin Deus humilitatis ipsius testis sit, et quum opportunum erit ad auxilium accurrat laboranti, quod omnibus praesidiis humanis longe sit excellentius futurum. Et haec meditanda est doctrina Davidis exemplo, quem Saulis animum prius ira et odio adversus ipsum furentem leniisse et placasse verbis amicis animadvertimus. Et quod hoc exemplum nobis oculis subiicit, idem in genere Solomo docet: Lenibus verbis violentos affectus et iracundiam frangi. Nos igitur improborum hominum et arrogantium minas et consilia quibus nihil nisi dedecus, iniurias, caedes machinantur fracturi, nostra innocentia nos tueamur, re ipsa declaremus nos non cupere mala malis rependere, sed ita tamen ut improbitatem et malitiam ipsorum non dissimulemus, sed eorundem oculis subiiciamus, ingratum animum exprobremus, et tandem perseverantibus in contumacia et rebellione diem coram Dei tribunali dicamus, ut fecisse Davidem antea vidimus. Quam rationem sequentes ne dubitemus quin Deus protegat, suoque auxilio sic adiuvet, ut ad ipsum confugiendi in rebus angustis occasionem habeamus, et in patientia nos confirmandi, quod ipsius auxilium experti non dubitemus quin ad finem usque sit continuaturus. Ac proinde sic comparati erimus, ut acceptam iniuriam si altera et tertia sequatur, patienter feramus ea mansuetudine, quam Deus iubet, praediti.

Sed agite Saulis expendamus singulas voces, Davidem *filium suum* vocat, quemadmodum et David *patrem* ipsum appellarat: non tantum propter necessitudinem et affinitatis coniunctionem, quod Davidi Saul filiam suam collocavisset, sed etiam quod reges ac principes erga subditos oportet paterno affectu esse praeditos. Equidem vero Davidem fateor, non talem erga se Saulem expertum fuisse: sed potius tyrannum et improbum. Verumtamen illa voce David Saulem excitavit ut officium suum agnosceret, et humanitatem aliquam illa compellatione patris admonitus indueret, et ad meliorem mentem rediret. Saul igitur voce illa commotus, eum filium vocat quem antea tanquam perduellem et hostem regni detestabilem omnibus fecerat, et ad mortem cum magnis copiis quaesiverat. Filium inquam vocat, et praeterea se perfidum et proditorem fatetur et agnoscit. Quis vero fuisset ausus regem huius criminis insimulare? Quis impune tulisset, qui regem tyrannum et improbum dixisset, innocentem hominem, et cui plurimis beneficiis devinctus erat tam crudeliter persequentem. Nam si Davidis causam cum Saulis compares, istum dices non potuisse de illo conqueri, nec potuisse illius iniustitiam accusare: loquimur autem de humana et civili inter homines iustitia, ut quomodo se erga Saulem David gesserit intelligamus. Saul igitur ipsemet pro Davide iudicat, et ipsius innocentiam agnoscit, quam nemo voluisset ex aulicis aut plebe tueri, quos omnes potius Sauli opportebat adulari, et Davidem pro improbo haberi quem Saul oderat et persequebatur. Atque istae sunt nimium usitatae inter homines adulationes. Nam quod iudices honorandi sunt, et decretis ac sententiis ipsorum standum et acquiescendum est, quod alioquin passim in terris confusa omnia essent, hoc, inquam, specioso praetextu, qui ad rerum gubernacula sedent, et ad dignitatis aliquem gradum evecti sunt, licet petulantissime se gerant, coelumque terrae miscere velle videantur, Deoque ipsi et naturae iniurii sint, sibi tamen ista non patiuntur obiici, neque reprehensionem alicuius admittunt: quin imo graviter succensent, quasi de ipsorum probitate et integritate detrahatur, quod nefas sit. Sed ut istos omittam impudentis frontis homines, et suis vitiis condemnatos, quid de iis dicemus concionatoribus, qui virtutis specie suum munus miserrime polluunt? Nam, aiunt, quandoquidem magistratus me probat, quis merito me reprehendat? Nonne libertatem habeo

dicendi, hoc vel illud, et mea autoritate ad hanc vel illam rem utendi? Et ita licere sibi quidvis deblaterare arbitrantur. Sed non hominibus niti nos oportere sciendum est, sed aequitate et iustitia, et integritate, cuius omnes testes sint. Quare si contigerit ut improbi homines simplicibus oculos perstringant aliquo praetextu, licet tamen ipsum aërem suo scelere polluerint, et soli suum splendorem sustulerint, patienter exitum exspectemus, qui sane ipsis luctuosus futurus est, Deo ipsorum turpitudinem detegente, et ab ipsorum ore eliciente confessionem, iustos fuisse quos ipsi iniuste et perfidiose sunt insequuti. Licet igitur ipsis omnes assentati sint, vel invitos tamen Deus tandem coget fateri suam improbitatem et nequitiam.

Caeterum ad has voces accesserunt lacrymae: quibus etsi testatus est Saul non simulate se Davidem iustum pronunciare, non tamen meliorem suam apud Deum conditionem fecit, neque seria peccati poenitentia ductus est. Et hac in parte multi falluntur, qui se aliquot gemitibus et suspiriis peccata tegere posse arbitrantur, et inique Deum cum ipsis agere nisi statim ipsos absolvat, et obviam ipsis gratulaturus veniat. Sed unde ista manant abunde quam ab hypocrisi nobis innata, cui non possumus renuntiare, neque nostris affectibus, quos ut par est non expendimus? Praeterea quid sit vera poenitentia prorsus ignoramus: cuius si verum sensum et cognitionem haberemus, non temere sic nomen ipsius usurparemus. Sed unam aut alteram lacrymam tegendis peccatis sufficere arbitramur, aut solam confessionem peccati veram poenitentiam existimamus: sed toto coelo aberramus. Conferamus enim istam confessionem cum Saulis lacrymis. Rex enim hic lacrymatur, imo eiulat, et magna voce suam perfidiam fatetur, ut non ipse tantum David, et quae illum comitabantur copiae militum testes sint istius confessionis: sed etiam ipsae rupes et colles commoveri videantur, et Saulis gemitibus impleri. Nonne igitur merito regis istius gemitus et lacrymas dicemus potius pro seria poenitentia habendas quam eorum voces qui verbo dicunt: *Poenitet me facti?* Sane non parvi momenti fuit Saulem ultro hanc infamiam subire, ut se perfide persequutum innocentem hominem diceret et ingenue fateretur culpam: ac proinde longe anteponenda est ista Saulis confessio tot vocibus confirmata, simplici illorum confessioni, qui verbo uno dicunt: *Poenitet me.* Et magna videtur illa fuisse virtus, non erubescere tot testium ora. Sed ista non debent nos ita commovere, ut si quorundam lacrymas viderimus, ipsos ideo conversos dicamus: sed potius aliquantisper exspectandum, donec exitus quae fuerit mens ipsorum patefaciat: simulatene an vero integro et sincere sese gesserint. At si non primo statim tempore illorum admittenda est poenitentia tanquam seria, qui lacrymis tamen et gemitibus eam testantur: quid de improbis et crudelibus hominibus statuendum arbitramur, qui Deo et hominibus exosi, tamen ita obduruerunt ut citius aquam e pumice quam ab ipsis lacrymam elicias? Nae frontem ipsos perfricuisse oportet, et depuduisse tanquam scrotum in lupanari, et a diabolo speciali nota insignitos. Quamobrem haec doctrina diligenter est meditanda, et in usum nostrum revocanda, ne nimirum imponere Deo nos posse existimemus, quum aliquo sensu peccati tacti fuerimus, et tristitia affecti: neque enim Deus tanquam homines aut pueri placentis aut pomo placatur, qui sincerum animum, cuius penetralia rimatur, et perseverantiam requirit. Qualem ergo Saulis poenitentiam fuisse dicemus, qui filium suum Davidem vocat, qui iustiorem ipsum se esse pronuntiat, qui peccatum ultro fatetur, qui etiam lacrymas effundit, testes nihil a se dici simulate? Non igitur Davidem ludebat inanibus verbis, sed serio loquebatur. Verumenimvero quandam occultabat pectore simulationem et hypocrisin, qua laborantes sic excaecantur proprio vitio, et adeo stupidi fiunt, ut quo laborant morbo, non sentiant nec agnoscant. Ita plerumque accidit ut qui admisso aliquo peccato, lacrymas aliquot eiecerint, sibi videantur Deo satisfecisse, et novam cutem induisse: quibus si illud condonaveris, ad priorem mentem revertantur, immo cum effraeni quadam licentia ad malum ferantur: quod Deo se antea plus quam satisfecisse sibi persuadeant, et non amplius esse ab ipsis rationem malefactorum repetiturum. Hinc itaque discamus nos ad amussim expendere: ac veram poenitentiam sciamus non esse positam in sola tristitia de malefacto. Nam etsi verae poenitentiae principium sit illa tristitia, ut docet Paulus 2. ad Cor. non tamen est tota poenitentia, quam esse continuam oportet. Multi Saulem igitur imitantur, signis solis externis poenitentiae contenti: sed ista non sufficiunt vere poenitentibus, quos veterem hominem opportet exuere, Deique timorem tam alte suis animis infigere, ut praeteritum malum oderint, et in posterum dent operam, ne tantum aliquo impetu moveantur, sed in coepta poenitentia perseverent: et in ipsorum animis tam altas radices pietas agat ut bonum fructum adferat. Nam etsi millies ad Deum seriam conversionem profiteamur, et vitia nobis displicere testemur, nisi tamen vita respondeat quidquid ore profitebimur dolosum et fraudulentum erit. Quamobrem Deum ardenti voce precemur, ut veram poenitentiam cum perseverantia nobis largiatur: ut linguae correspondeat, et non simus adeo leves et inconstantes, ut momento ad ea quae prius condemnavimus revertamur.

Sequitur deinceps Saulem adversus se ipsum sententiam tulisse his verbis: *Dominus reddat tibi bonum pro eo quod hodie operatus es in me.* Deus

enim me in manus tuas tradiderat, tu me autem incolumem dimisisti, tu me hodie multis benefactis cumulasti. Ex quibus verbis colligas Saulem non modo vere conversum fuisse, et facti sui poenitentia ductum, sed etiam valde religiosum, et studio verae poenitentiae ardere, atque intus in animo affici iniuria quam Davidi intulerat, quum se eo usque demittit et regiam dignitatem quodammodo Davidi subiicit, longe dissimilis iis qui tantum ex parte et ore peccata fatentur, et in pectore aliud fovent. Videbatur enim Saul posse adversus Davidem excipere: Esto, me incolumem dimisit, sed dignitatem meam reveritus quam sciebat se si violasset non impune laturum. Vel potuisset verbis populo satisfacere, et suam autoritatem apud ipsum retinere, dissimulata tamen iniuria, quam intulerat, et beneficiis quae acceperat ut solent reges ac principes dissimulare beneficia quae acceperunt a subditis, quod pudeat ipsos confiteri, licet agnoscant quidem aliquem fidum subditum, sed tamen nolint fateri a se iniuria affectum. Sed contra Saul hic aperte, et ingenue, non tantum iniurias a se Davidi factas confitetur, sed etiam benefacta ab ipso in se collata agnoscit, et adversus se ipsum sententiam profert, nihilque eorum obliviscitur quae ad Davidis innocentiam faciebant. Quin etiam ipsi bene precatur, ut dicas nihil in Saule requiri ad veram poenitentiam, et quod magis est Dei ipsius spiritu s. regi: nam pro eo quod antea nihil nisi maledicta ingeminabat, et suorum adversus Davidem opem et auxilium implorabat, nunc bene Davidi precatus Deum orat, ut beneficia quae a Davide accepit cumulate ipsi reddat. Quae omnia bonae mentis speciem quidem habent: ut multi solent quibusdam signis externis pietatem simulare: sed tamen, quum nulla sit perseverantia neque constantia, non possunt haberi pro vera poenitentia, et licet multae sint lacrymae, multique gemitus qui tamen nisi vivae illius radicis fructus appareat, irriti sunt et inanes. Quamobrem serio de nobis esse cogitandum discite; et dandam operam ut quisque se ipsum suspectum habeat, ne si aliquo morsu conscientiae tangamur, et aliqua tristitia afficiamur, putemus nos ad perfectam conversionem pervenisse: sed si qua in nobis scintilla fuerit conversionis a Deo excitata, ignem illum accendi postulemus, et magis ac magis peccata nostra condemnemus, et peccatorum nostrorum veniam deprecemur: Deumque ardentioribus votis solicitemus, ut nobis oculos aperiat, ut peccata nostra et miserias agnoscentes, ea discamus odisse, imo et nos ipsos, donec verum Dei timorem in nostris cordibus insculptum sentiamus, cuius vi et efficacia in melius quotidie proficiamus, adeo quidem ut si qua nos afflictio exercuerit, nunquam desperemus, et quicunque casus ceciderit, nunquam vacillemus. Nam quam misera esset nostra conditio si modo recti amore duceremur, et integritatem prae nobis aliquam ferremus, modo vero diaboli fraude transversi ageremur, et a recta semita deduceremur, et tanquam iniecta in nares fibula traheremur, quod profecto contingeret si conversi ad Deum in incepto non perseveraremus. Quamobrem in Saule tamquam in speculo nos oportet intueri quanta sit in hominibus hypocrisis, quanta vitiorum, quanta blasphemarum vocum, quanta denique affectionum humanarum vis, ut eo ardentius Deum precari discamus, ut nos omni animi arrogantia exuat, et bonam mentem largiatur quae nos coram Deo sine fuco ambulare doceat.

Caeterum etsi Saulis ista confessio videtur hominum opinione Davidem nihil iuvisse, non tamen omnino fuit inutilis. Nam esto David nullam ex ea perceperit utilitatem, voluit tamen Deus Saulem ea confessione condemnari, et ipsius ore ac sententia gravius iudicium in ipsius caput, tamquam fulgur, derivari. Hanc ob causam Paulus sententiam Salomonis adducit, nempe hostibus benefacientes, et malum bono compensantes, carbones ignis coacervare in ipsorum capita. Nam istis verbis docet apostolus hostes beneficiis aut adduci ad meliorem mentem, et quodammodo leniri, qui antea furere viderentur, aut magis indurari, Deo ipsos excaecante, et confusione maiore ipsos obruente: quemadmodum Sauli contigisse videmus Deum precanti ut Davidi reddat beneficia quibus se affecerat. Nam sane dubium non est quin Deum iudicem sibi tulerit in Davidis causa, et se veluti spoliarit Dei misericordia et favore, ut Davidi spem regni traderet, q. d. Deus mihi nunquam parcat, nunquam sit propitius, me omnibus maledictis tamquam fulgure feriat, et Davidem contra suo iuvet auxilio et integritatem ipsius perpetuo tueatur. Hanc vim habuerunt illa Saulis verba, quibus sibi ipsi Deum iudicem tulit, et tanquam adversarium sibi si falleret constituit. Hinc discamus Deum precaturi sive pro inimicis, sive pro iis a quibus beneficiis affecti fuerimus, cavere ne adversum nos ipsos precemur. Id est, demus omnem operam, ut ea animi mansuetudine, ea patientia, ea aequitate, ea integritate coram ipso ambulemus, et cum proximis vivamus, ne ipsum ad iracundiam, hoc vel illo iniuriis lacessito, provocemus. Deus enim semper innocentium causam tuetur, et afflictos protegit. Quamobrem Deum invocaturos oportet omnes inimicitias, odia, fraudes et noxas deponere, et pravas omnes affectiones exuere, ut Dei favorem in nos sentiamus. Nam iis solet Deus benefacere, et in suam tutelam recipere qui iniurias acceptas in hostibus non modo non persequuntur, sed pro iniuriis beneficia rependunt, et eorum quos Deus ad aliquem dignitatis gradum evexit, autoritatem inviolatam retinent.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXVIII.

21. *Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis, et habiturus in manu tua regnum Israel,* 22. *Iura mihi in Domino ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.* 23. *Et iuravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, et David et viri eius adscenderunt ad tutiora loca.*

CAP. XXV.

1. *Mortuus est autem Samuel, et congregatus est universus Israel, et planxerunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha.*

Superius docuimus qua ratione de hostibus victoriam reportare possimus nempe malum bono compensantes. Hanc enim victoriam Dominus laudat, sibique gratam pronuntiat, ac proinde diversam quaerentes confusione tandem obruendos minatur. Praeterea docuimus ad Deum confugiendum esse, et patienter ipsius consilium exspectandum, et tempus ac opportunitatem qua se summum omnium iudicem ostendat, et contra cavendum ne ipsi ostium claudamus nostra temeritate et nimia festinatione. Quamvis enim obstinata sit hostium nostrorum malitia, nihilominus tamen afflictionum nostrarum exitus semper bonus est futurus, quandoquidem mille rationes habet Dominus, quibus suos adversus quosvis hostes tueatur. Et insigne est Saulis hoc loco exemplum, cui Deus hanc confessionem extorsit, Davidem esse ipso iustiorem. Quamobrem Deum videmus posse eos qui nos persequuntur eo adducere, ut vel invitos summo suo dedecore oporteat iniquitatem suam confiteri, nostramque innocentiam licet ad tempus veluti obrutam palam innotescere.

Transeundum nobis iam est ad illa Saulis verba quibus Davidem iuramento obstringit, fore ut quum ad regiam dignitatem pervenisset, semen ipsius non deleret, neque auferret nomen suum de domo patris: sed passurum, ut placide tanquam subditi reliqui vitam agerent. Admirandum sane et stupendum quod Saul hoc iureiurando Davidem adstrinxit, quem tamen ferre non potuit agere vitam in desertis, patria extorrem fugitivum, vagum, fame et siti, aestu et frigore laborantem et omnibus hominibus exosum. Quinam enim ista duo inter se conveniunt, ut Davidem Saul persequatur, et tamen hoc illi iurandum extorqueat? Ex hoc exemplo apparet quibus fluctibus improbi homines et increduli agitentur, ut nusquam possint quiescere, et nihil unquam firmum habere. Et hanc mercedem Deus in lege sua divinae suae maiestatis contemptoribus promisit, fore nimirum ut ad umbram suam trepident, et nusquam securi sint, vitamque velut tenui filo pendentem ducant, et tanquam fluctibus et procellis aestuent, cuius rei exemplum in Saule nobis hic proponitur. Primo loco dicit se probe scire Davidem regnaturum; quare igitur ipsi resistis? scientia enim illa de qua agit ab hominibus nullomodo proficiscitur. Non quod David auram popularem captarit, regnum ambierit. Eo ea de causa non impellitur, nec de sua electione cum populo ullomodo egit: non eum avorum illustris familia ad id sollicitavit, sed tantummodo quod a Deo unctus sit, ut per prophetam suum disertis verbis testatur, quum dicit se Davidem in regem elegisse. Aliunde igitur non edoctus fuit Davidem regnaturum nisi ex Dei summi decreto. Si autem pro comperto habebat a Deo Davidem regem electum, quare resistit? Quid inde fiet? potuitne eius pervicacitas et obstinatio invictam illam Dei altissimi virtutem superare? Certissimum est Saulem furiis et rabie agitatum, a diabolo perturbatum, tamen ab eiusmodi blasphemiis abhorruisse: quod possit de Deo victoriam reportare, quod possit immutabile illud decretum revocare de regno Davidis, pronunciatu est horrendum. Etiamsi autem millies fassus esset, Deum hoc ratum et fixum statuisse, Dei consilium nullomodo mutari posse, nihilominus tamen id efficere moliebatur, et veluti cornibus Deum petere ultro conabatur. Hoc exemplo docemur, quanta sit eorum hominum rabies quos possidet diabolus, quos scilicet adversus Deum insurgendum, et adversus ipsum in suam ruinam et perniciem pugnandum impellit. Quis enim alius exitus sperari possit quam ultimum exitium, eorum qui adversus Deum et ipsius electos insurgunt? Docemur itaque, in tremore coram Deo incedere, adeo quidem ut ubi nobis innotuerit ipsius voluntas illi obsequi omnino studeamus, et quidquid ab eo profectum fuerit boni consulamus. Neque enim satis est Dei verbum nobis esse auro et argento pretiosius, sed etiam melle dulcius esse oportet, ut pulchre nos propheta docet, Psalmo 19. Caeterum quo melius hanc doctrinam percipiamus, et ad usum revocemus, observandum varios esse gradus, tam iniquorum hominum quam fidelium. Nam increduli nihil eorum quae in genere dicuntur apprehendunt. Nam si miseros caecos dicamus, si temerarios, qui bonum a malo discernere nequeunt, qui neque ratione neque iudicio ducuntur, quod sancto Dei spiritu omnis intelligentiae et lucis autore destituantur, adeo ut incredulitas mera sit caecitas, et nihil nisi confusionem secum invehat: tamen Deus aliquando incredulos cogit se ipsos agnoscere, Deumque et veritatem, ac virtutem ipsius apprehendere, et ad illius cognitionem obstupescere, adeo ut plenis buccis fateri illos oporteat Deum esse fidelem, et irrevocabile esse quidquid ore suo pronunciarit. Sed ista nihilominus divinae virtutis apprehensio non est vera scientia ad quam sponte accedant, et sese subiiciant. Nam si fieri posset hanc cognitionem suffocarent, et Dei virtutem opprime-

rent, quam ferre nullomodo possunt, sed ringuntur et veluti dentibus infrendent adversus Dei veritatem. Quemadmodum qui oculis laborant solis splendorem ferre non possunt, cuius radiis tanquam aculeis punguntur et stimulantur. Eadem omnium incredulorum est ratio, quorum conscientia corruptione et putredine suffocatur, diabolo ipsos etiam penitus excaecante: adeo ut si quando reprehendantur, et tanquam flammula ad vivum usque iniecta pungantur, non tamen afficiantur. Hanc ob causam improbi omnes homines et divinae maiestatis contemptores veritatis cognitionem fugiunt: quam tamen vel invitos scire et cognoscere ipsos oportet. Sed obsecro qualis ista cognitio? nempe qualem propheta Esaias describit, ut cognoscendo non cognoscant, et videndo nihil videant.

Talis fuit illa cognitio Saulis et scientia de qua loquitur, qui postquam modis omnibus divinam promissionem Davidi per Samuelem factam labefactare et exstinguere conatus est, nihilominus Dei iudicio urgetur et convincitur, adeo ut vel invitum oporteat Deo veritatem tribuere, et potestatem suas promissiones implendi, quum ait se scire quod certissime David regnaturus sit. Nempe illum Dei voluntas constringebat, et conscientiae stimulis ipsius superbia et virus superabatur, ut Deo testimonium veritatis redderet. Unde apparet profanos et incredulos post cognitam voluntatis divinae veritatem stimulis quibusdam urgeri, et quadam tristitia affici: sed non tamen in ea conquiescere quam contra pro viribus fugere conantur et suffocare. Ac proinde licet ad tempus divinae veritatis et potentiae meditatione commoveantur: non tamen in ea perseverant, sed incerti semper huc et illuc feruntur, et quovis vento agitantur, neque enim satis firma fundamenta iecerunt, neque vivas radices egerunt. Quod ad fideles autem attinet non ea perfectione quae ad ipsorum salutem sunt necessaria cognoscunt quin multis semper dubitationibus et scrupulis agitentur, sed ita tamen, ut in mediis illis fluctibus Deus ad salutis portum rectam semitam illis ostendat. Ac proinde, licet multis difficultatibus et dubitationibus agitentur, tamen veritatis divinae tantam cognitionem habent quanta ipsis opus est ad salutem assequendam, in qua proinde conquiescunt, et ad quam magis ac magis conformantur, quaecunque tandem ingruant tentationes, adeo ut pedetentim ad Deum accedant, et in voluntatis ipsius cognitione quotidie proficiant, seque cognitae Dei veritati sponte subiiciant, et divinarum promissionum aequitatem, et veritatem confiteantur. Accedit ad superiora omnia invicta constantia, quae hostium insultus et cruciatus quoslibet frangat, ut armati sancti Dei spriritu adversus quascunque tentationes invicti maneant, etiamsi multae se ipsis desperationis occasiones offerant. Licet enim istius modi insultus gravissimi sint ac paene intolerabiles, nihilominus tamen Dei decretum non illusorium, sed irrevocabile esse persuasi sunt, quum ait se fore fidelem in ipsum sperantibus, ac proinde si qua infirmitate humana peccaverint in istiusmodi agonibus, adversus se ipsos primi sententiam ferunt, et humanae naturae infirmitatem agnoscentes, in verbi divini certitudine perseverant, sibique nunquam patientur illam de Dei voluntate certitudinem eripi. Hoc ipsa experientia hodie compertum habemus in variis illis altercationibus et disputationibus cum adversariis evangelii, puritatem quam profitemur oppugnare conantibus, qui vident causam nostram iustam esse, et non invehi a nobis doctrinam aliquam nuper ab hominibus excogitatam: sed ex sacris literis haustam, et propria conscientia convincuntur, nihil a nobis extra Dei verbum adferri. Sed non ideo tamen doctrinae veritatem cognoscunt et intelligunt, qui magnis tenebris excaecantur, et a diabolo sic fascinantur, ut sine ratione et iudicio suam causam agant, quemadmodum saepe videmus fanaticos homines ratione quidem aliqua nonnunquam uti et bene compositam mentem habere, sed tantum ad momentum, quod perturbata intelligentia statim ipsorum furor et amentia detegantur, et ita redeant ad pristinum statum, qui ad tempus cum ratione et sapientia gerere omnia videbantur. Sic inquam Dei contemptores Dei quidem veritatis aliquam habere cognitionem videbuntur, sed sine fundamento, quod in ea non conquiescant, sed incerti semper fluctuent, et modo in hanc, modo in illam partem ferantur. Verumtamen ut inexcusabiles coram Dei iudicio reddantur, Deus efficit ut vel inviti cognoscant doctrinam quam sequimur puram esse Dei veritatem, etsi adhaerere cognitae illi veritati nolint, sed contra furore perciti adversus illam ferantur. Nihilominus tamen causae nostrae bonitatem illos oportet vel invitos confiteri licet adversus eandem saeviant, et sponte eidem resistant. Interea vero tantum abest ut ad eam reverendam adducantur, ut contra quovis vento abripiantur, adeo ut per intervalla modo in hanc, modo in illam partem inclinent, et modo veritatem laudent, modo ad incredulitatem redeant: diabolo praesertim illos ita fascinante, ut vel ad levissimum ipsius signum triumphos agant ante victoriam, seque vi sua et arrogantia facillime sacram scripturam puramque religionem oppressuros arbitrentur, quae omnia nimis quotidiana experientia confirmat. Nos vero contra discamus in dies in vera scientia proficere ut in Dei voluntate tam altas radices agamus, ne unquam ullis tempestatibus eradicari possimus. Neque vero (fateor) ea esse fides nostra potest ut ad angelicam perfectionem perveniat, easque agat radices, ut non amplius auxilio divino quo roboremur indigeat. Nam contra tantam esse nostram infirmitatem fatendum est, ut nisi ipsius virtute freti subinde titubemus, et tanquam morti proximi vacillemus. Sed nihilo-

minus ad eam divinae voluntatis cognitionem pervenire nos oportet qua roboremur et ad finem usque vitae perseveremus. Ad hanc cognitionem accedit fiducia in Deum quem defensorem et protectorem nostrum in rebus adversis fore scimus, et in eo conquiescimus et ultro nos ipsi subiicimus atque ipsius patefactam nobis voluntatem amplectimur. Et hactenus de ista cognitione dictum esto.

Iam amplius etiam expendamus Saulis orationem in qua, licet cognitionem habere se profiteatur divinarum promissionum Davidi per Saulis ministerium factarum. tamen suam incredulitatem vel potius arrogantiam patefacit, quod cum Deo veluti pacisci in Davidis persona velit. Nam ait: *Ego scio te regnaturum esse:* Itaque non indignatur neque more solito excandescit in iras, sed se cum Davide transigere velle ostendit, ut in posterum persuasus sit Davidem post ipsius obitum semini suo parciturum. Ex quibus apparet in qua opinione Davidem habuerit, nempe nihil ipsum adversus se suscepturum neque nova consilia agitaturum. Mirabilis sane mutatio, quod qui antea tanto furore Davidem ad mortem persequebatur, et quibuscunque poterat iniuriis afficiebat, se iam tam facilem et benignum praebeat. Sed quandoquidem regnaturum Davidem sciebat, quare non sponte regiam dignitatem eiurabat et Davidi tradebat? Quare quum certus esset de Dei voluntate non ultro cedit? Nam quis illi hanc confessionem extorsit, nisi sola conscientia qua intus urgebatur et urebatur, et tanquam perpetuo carnifice cruciabatur, Deo etiam tanquam summo iudice illum excitante? Quamobrem cognitae Dei voluntati nos ultro subiicere discamus, nihilque adversus illam suscipere, sed omnes cogitationes et actiones nostras sponte ipsi subiiciamus, et pedibus, manibus, oculis, omnibus denique sensibus in eam intenti simus. Sunt enim individuo quodam nexu inter se coniuncta fides in Deum, et in ipsius veritatem, et vera obedientia in omnibus in quibus exercere nos Deo placuerit. Caeterum observandum iniquos velle quidem cum Deo pacisci, sed non posse tamen pacem consequi. Pax enim quam fideles optare debent, ea est ut ad ipsum accedamus, eidemque coniungi et uniri studeamus, et ultro illi coniungi velimus, qui est sola perfectio summumque omnium bonum. Hanc ob causam nominatim divus Paulus docet nos per fidem pacem obtinere: ac proinde increduli sibi pacem aliquam imaginantur: sed ita tamen ut Deo tergum obvertant, et magis ac magis obdurentur et obstupefiant ut nullus amplius remedio locus supersit, quemadmodum docet Paulus, non superesse amplius ipsis ullum sensum malorum quibus urgentur. Quapropter ad veram pacem a Deo consequendam non longis ambagibus Deus quaerendus est, neque unquam procrastinandum, sed vocanti Deo obsequendum et ipsius voluntati parendum, ut veram et permanentem pacem assequamur. Quid ergo profecit Saul cum Davide volens pacisci? Sane videtur otio et tranquillitati suae consuluisse, et tanquam factis induciis opportunum tempus explendae malitiae quam intus occultabat, exspectasse. Et pectore fovit tristitiam vel furorem potius quo adversus Davidem exaestuabat. Denique de sua pertinacia nihil remittere volebat. Nos vero contra ipsius exemplo discamus omnes affectiones et animi perturbationes exuere, ne quid nos impediat quominus ad Deum accedamus, et in ipsius veritatis et bonitatis paternae cognitione perseveremus, ut tranquillitatem spiritualem quae sola summum bonum est assequamur, et re ipsa experiamur Deum esse nostrum defensorem ac protectorem, ac scopum unicum ad quem collimare debemus. Interim vero quum Saulem audimus voluisse cum Davide pacisci suisque rebus consulere in eo tanquam in speculo contemplemur incredulorum consilia et rationes. Nam eos deprehendemus metu et formidine perculsos rationes quaerere quibus sibi, et suae securitati consulant, qui nullo ipsos persequente tremunt, sibique aliquas dari inducias expetunt. Verum quum adversarii sint et hostes iurati Dei qui deus est pacis, quomodo pacem requirent? Nos igitur illorum exemplo contra discamus inaestimabile bonum esse pacem habere cum Deo et in eodem conquiescere et ex animo detestemur et abhorreamus iniquitatem incredulorum quae illos a Deo disiungit, et illis similes fieri summopere caveamur. Ac sane multos quidem videmus nihil adversus Deum aperte audere et in privatis quibusdam factis ipsius metu retineri, sed non ideo tamen verbo niti fundamento, neque veras habere in timore Dei radices, quo duce vitam suam ad ipsius obedientiam instituant. Sed tantum motum aliquem esse et inanem impetum qui statim evanescat. Quod quum ita sit nos decet tanto magis incitari ad Deum in veritate et puritate quaerendum, ne modo in hanc, modo in illam partem fluctuemus, sed in proposito constanter perseveremus, et nullis tentationibus ab officio dimoveamur.

Iam vero alia ex parte Davidis humanitatem consideremus, qui iureiurando Sauli se ad ipsius postulationem adstringit. Nam poterat ille quidem multis conditionibus Saulem adstringere, nec dubium est, si talis fuisset Dei voluntas, quin exoptasset in quiete et domi vitam privatam vivere, et in tenui victu et habitu pastoris Dei voluntatem exspectare. Sed quidquid sit errare illum Deus voluit, et in montibus degere, et ut antea in antris latere. Nihilominus tamen se iureiurando Saulis adstringit. Unde discemus eum ad praxin revocare quod dicit Psal. 34: Inquirendam pacem, et persequendam eam, etiam si nos fugere videatur, et licet nos inimici persequantur, patienter tamen opportunum tempus liberationis exspectandum, et pro viribus cum Deo

nostro pacem faciendam. Quam doctrinam David exemplo suo confirmavit, cuius modestiam nos considerare sic oportet, ut eandem imitari conemur, ne per nos stet quominus cum hostibus in gratiam redeamus et ipsorum turpitudo et furor sopiatur, quemadmodum certum est patientiam nostram praesentissimum esse remedium ad infestissimorum hostium furores exstinguendos. Quando igitur hostes nihil nisi sanguinem nostrum sitire, et nos ferro ac flammis persequi summa crudelitate viderimus, ne oleum camino addemus, sed potius patientiae remedium adhibeamus, ipsorumque furores exstinguamus.

Cuius rei exemplum in verbis sequentibus nobis proponitur, quum Saulem domum reversum audimus rebus pacatis, Davidem autem cum suis militibus in suum propugnaculum regressum. Saulis igitur conditio longe melior fuisse videtur, et desiderabilior quam Davidis. Nam hic in propugnaculo cum paucis militibus egenis aegre se tuetur, ille vero rebus pacatis a suis militibus colitur, et in summo honore ut rex habetur: otio et tranquillitate fruitur, rebusque secundis utitur. Verumtamen qualem putamus eius conditionem quem Deus iudicio suo persequebatur et quem velut iniecta naribus fibula retrahebat a proposito, et exitio reservabat non immutata mente ipsius in melius? Sic Deus solet improborum hominum conatus frangere, et nisi furorem ipsorum frangat, et in mitiorem animum commutet naribus iniectis fibulis coercere et contra voluntatem ipsorum alio trahere. Ita Sauli Domini manus iniecta est ut in Davidem saevire non posset, et domum redire summa sua confusione cogeretur. Davidi vero contra, cuius deterior conditio videbatur, Deus otia fecit, et respirandi spatium aliquod concessit, ne perpetuis tentationibus et afflictionibus obrueretur. Nam etsi Saulem ad tempus placavit, tamen in suum propugnaculum reverti coactus est, quod sane non erat munitum aliquod castellum et rebus necessariis instructum, sed ut ante videtur spelunca in deserto, perfugium damarum et camelorum, in quam se David recepit quasi cum feris in rupium cavernis vel potius tanquam in sepulcro vitam ageret. Quae vitae conditio profecto miserrima fuit, sed in qua tamen Dei bonitatem experiri non desiit, quod illi aliquot dierum inducias concessit. Nos itaque, licet non semper rebus secundis fruamur, neque nobis omnia ex animi sententia contingant, sed in hac vita cum multis luctemur difficultatibus, et multis iniuriis et calumniis opprimamur, et fame, siti, aestu, frigore vexemur, sed ignominiam ac dedecus ab hominibus patiamur, et multis aliis istiusmodi incommodis vita nostra permixta sit, ne unquam tamen animum despondeamus, neque deinde misericordiae sensum et gustum amittamus, quae in omnibus difficultatibus et angustiis praesens auxilium adferre et labantes erigere potest. Sin vero Deus nobis otia fecerit, attente ipsius beneficia consideremus, et nobis applicemus, ut omnem tristitiam et afflictionem qua premimur spirituali laetitia vincamus, semper animo nostro retinentes fundamentum istud firmum, Deum qui nos in tutelam suam recepit, nos nunquam deserturum, eiusque bonitatem eam esse erga nos ut in ea conquiescere nos oporteat, et mundum ac omnes tentationes fortiter superare.

Sequitur deinceps Davidem non solum ad suum propugnaculum rediisse sed etiam *descendisse versus desertum Pharanis* quod longius aberat a Iudaea, et a sanctuario in quo Deus praesentiam suam testabatur. Erat enim inter Aegyptum et Arabiam, quod Davidi grave fuisse est certissimum, quod ea ratione videretur a iudaico populo recisus, et exsulare cogeretur terra quam Deus Abrahami posteris possidendam et incolendam dederat, et assignarat. Porro promissiones omnes Israëlitis factae a Deo, respiciebant D. N. Iesum Christum qui est earum perfectio, cuius David erat figura; quare quum tanto beneficio infimi quique ex ipsa plebe fruerentur, et in terra habitarent quam ipsis Deus dederat et quae regnum spirituale repraesentabat, David autem caput et figura promissi regis eadem exsularet, et quidem non ad aliquod temporis momentum, sed per longum temporis spatium, adeo quidem ut videretur omnis illi adempta spes reditus, horrenda fuit sane tentatio, qua non parum fuisse perturbatum Davidem verisimile est, quum a Deo tam graviter exerceretur. Sed non tamen isti tentationi David succubuit, sed fide superavit. Quam ob causam Psal. 11 suis ipsis hostibus insultans ait: *In Domino confido, quomodo dicitis animae meae, transmigra in montem sicut passerem.* Sane hostes Dei multis quidem cavillis ipsius servos lacessunt et infesto animo ad mortem persequuntur, et coelum ipsum terrae miscere, et a fundamentis terram convellere velle videntur. Sed in Deum oculi sunt coniicendi qui momento suorum hostium consilia dissipare et conatus frangere potest: et idcirco David se ipsum hac meditatione consolatur et erigit. *Dominus* inquit *in templo sancto suo, in coelo sedes eius, oculi eius in pauperem respiciunt, palpebrae eius interrogant filios hominum.* Non igitur immerito se in Domino confidere dixit quem tanquam clypeum excipiendis omnibus hostium ictibus opponit. Et sane diabolus iaculatur in nos ignea tela, ut monet Paulus, et mille artes habet nocendi quibus singulis momentis obrueremur: nisi Dei virtute et potentia tegeremur et muniremur. David autem rationem nos docet qua possimus armis istis muniri: nempe ut clypeum assumamus fidei quae in Dei promissiones recumbit. Nam si hoc clypeo tecti fuerimus, facillime hosti nostro insultabimus, et tentationes omnes superabimus. Ac licet mundus ipse conspiret

adversum nos et nusquam tuta quies appareat, sed modo in hanc, modo in illam partem expellamur, nihilominus tamen imperterriti fiduciam illam retinebimus, et hostibus omnibus insultabimus, Davidis vocem illam usurpantes: *In Domino confido, quid adversum me potestis?* Hoc igitur clypeo muniti molestias omnes superabimus, et omnes contumelias, et blasphemas improborum hominum voces despiciemus, et intrepide in nostra simplicitate perseverabimus, quod in Deo fiduciam collocantes nulla vis hominum possit offendere. Nam etsi multa quidem incurrent in oculos incommoda et graves tentationes exsurgent: fide tamen omnes superabuntur, quemadmodum Davidem conqueri videmus, peccatores intendisse arcum, et paravisse sagittas suas super nervum adversus se, quibus tamen se non posse laedi ait. Quin etiam ipsa mundi fundamenta convulsa dicit, non quidem quasi sol aut luna, aut naturae ordo confusus esset, sed miserae illius conditionis respectu loquitur, in quam erat hominum opinione coniectus.

Sed isti tentationi clypeum fiduciae illius in Deum obiicit, et ait Deum habere sedem suam in coelis, et oportere improbos sese illus tribunali sistere, et meritas poenas dare. David igitur licet in spelunca illa tanquam in sepulcro latuisse, et ex eadem in aliud desertum fugere coactus fuisset, et nullibi tutum refugium invenire, et videretur iam alterum in fossa pedem habere, et ne ad momentum quidem temporis otio aliquo frueretur, nihilominus tamen ad Deum oculos sustulit, et in ipsius providentia spem suam reposuit, quod in coelo sedem habeat, et hominum facta exploret. Nae multi quidem Deum in coelis esse dicunt, sed rerum istarum infirmarum nullam habere curam, quum tamen Deus e coelo opus suum foveat et conservet, et singula hominum facta exploret. Caeterum quum Dominus in coelo habere sedem dicitur, non est crasse intelligendum quasi Deus thronum haberet, ut solent terreni reges ac principes. Neque enim Deus est corporeus, neque opus habet ullis adiumentis, quibus maiestatem suam commendet, cui gloria sua sufficit. Sed quum David de Dei sede loquitur, in coelo vult ipsum agnosci, ut iudicem omnium et gubernatorem, cuius providentia sic omnia regantur et administrentur in his terris, ut nihil temere et fortuito feratur, sed recto consilio ipsius omnia administrentur. Quare quum suos ad tempus affligit, et variis calamitatibus exercet in ipsorum commodum et salutem cedit, declaratque se ipsorum clypeum et propugnaculum esse. E contrario autem quotiescunque improbi et increduli lasciviunt, et quaecunque in buccam veniunt (ut dicitur) evomunt, et ita obstinati sunt, ut ad bonam frugem nullo modo adduci possint, certissimum est Deum sedem suam habere in coelis ad quam ipsos de omnibus rationem reddituros sisti oportet. Hanc igitur ob causam addit David, oculos Dei intentos in omne hominum genus, et tandem ipsum in peccatores ignem suum emissurum, pauperes autem et afflictos fideles servaturum. Atque in eo admiranda sunt eius iudicia. Quae sunt nobis accurate notanda quum Davidem tot calamitatibus afflictum fuisse videamus, et licet propugnaculum habuerit in quod se cum suis recepit, et adversus hostes se tutatus est, non tamen fuisse tam tutum, quin coactus sit, quamvis illum Saul ad tempus non sit persequutus, longius tamen a Iudaea recedere. Hinc igitur discamus animum nullomodo despondendum, quoties ab afflictione et tentatione in graviorem incidimus, adeo ut in hostium nostrorum manibus captivi teneri videamur. Quin potius doctrinam istam ob oculos nobis proponamus, qua valde indigemus, et frontem exporrigamus, ne Deo nos variis modis exercente, quamvis nobiscum summo iure non agat, varia tamen in animo volvamus. Quamobrem quum nos varia certamina urgebunt, et crebrae tentationes, quibus facillime succumberemus, nisi Dei provindentiae memoria sustineremur, Davidis exemplum intueamur, qui multis exercitus tentationibus, licet homo iisdem passionibus quibus nos obnoxius, tamen fortiter eas superavit, Dei auxilio fretus. Confugiamus igitur ad spiritum virtutis, eumque precemur ut nostram infirmitatem sublevet, et opportuno tempore suppetias ferat.

Pergamus ad reliqua, quibus dicitur *mortuus Samuel et congregatus universus Israël ad eum plangendum: quem sepelierunt in domo sua in Ramatha.* Hic in primis observandum Samuelem in extrema senecta cum maximis difficultatibus et horrendis tentationibus luctatum fuisse. Propheta Dei erat, populi salutem a Davidis regno pendere sciebat, Saulem populo regem dare iussus fuerat ex tribu Beniamin, non autem e tribu Iuda oriundum, eundem exauctoratum, et a Domino reiectum viderat: quibus omnibus vehementer perturbari posse videbatur, quum tot mutationes videret, et praesertim quum Davidem reiecto Saule ungere et regem designare a Domino iussus est. Nam in Davide spes reposita videbatur salutis populi, et regiae dignitatis, quinetiam aeternae salutis firmandae si David regno frueretur, et otio ac tranquillitate rempublicam administraret, verum quum animadverteret contrarium, et Davidem in Saulis odium venisse propter unctionem quam Dei iussu Samuel administraverat, et praeterea Saulem illum ita persequi ut nusquam Davidi tutus locus esset, et non tantum ad aliquod tempus cum istis difficultatibus luctatum Davidem, sed nullum finem laborum istorum animadverteret, verisimile est ipsum gravissimas tentationes sustinuisse. Neque enim erat stupidus, nec insensibilis: sed praeter prudentiam quam a Deo acceperat, et

diuturnam experientiam quamdiu republicam administrarat, etiam habebat donum prophetiae, prophetas autem scimus fuisse vocatos *Videntes*, neque immerito, Deo ipsis revelante quae aliis occulta erant. Samuel itaque contrarium eorum quae viderat Deo revelante contingere animadvertens in magnas angustias coniectus videtur, et in maximis curis et angustiis fuisse: sed quas fide superasse ipsum non est quod dubitemus. Nam fideles hoc fundamento se sustinere oportet adversus istiusmodi tentationes, Deo non permittente ut statum ecclesiae videamus talem esse qualem optaremus, sed eam hostium pedibus veluti conculcari, et velut in nihilum redigi, patienter exspectandum Dei auxilium.

Sed altera ex parte Davidem audimus mortuo Samuele in Pharanis desertum confugisse, quasi Saul ipsum magis quam antea persequeretur. Etsi vero Davidis spes non a mortali homine pendebat, nihilominus tamen non exuerat omnem humanum affectum, ac proinde ipsum ex morte prophetae in magna moestitia fuisse versatum, minime bubium est, cuius praesentia quamdiu viveret multum adiuvaretur, et fides valde sustineretur. Sane fides nostra solo Deo niti debet, sed tamen si quem Dei servum viderimus fideliter officio suo functum, et Dei donis ornatum, qui salutis viam nobis monstrarit, cuius nota integritas et fides, magnum adiumentum est ipsius Dei dono ad fidem nostram confirmandam, et ad nos ad Dei cultum excitandos, ac licet in ipso non sit fiducia nostra reposita, singulare tamen Dei beneficium esse nobis concessum merito iudicabimus. Ac proinde si Deus ex terris illum ad se vocarit, non possumus non lugere et ipsius obitum graviter et moleste ferre. Sic igitur David quamdiu Samuel vixit se potuit illius praesentia consolari, morte vero illius graviter affici, et perturbari, quasi sublato illo per quem Deus bonitatem suam et misericordiam Davidi patefaciebat. Nihilominus tamen David nunquam despondit animum, neque in hoc certamine defecit, sed constanter in sua vocatione Dei auxilium exspectans perseveravit, quod exemplum incitare nos decet, ut si Deus fideles suos servos e vivis evocet, quorum mortem aegre feramus, illos tamen homines fuisse ac perinde mortales, sed Dei veritatem in aeternum esse permanentem sciamus. Hanc ob causam Petrus 2. epistola dicit se dare operam, ut fideles sanam doctrinam ab ipso discant, quam postquam a vivis excesserit constanter retineant, et in ea firmi permaneant. Quemadmodum igitur fideles Dei servos oportet omnibus viribus eniti, ut veritas cuius testes sunt ac praecones post mortem ipsorum vim suam retineat, et ab hominibus recipiatur, sic etiam fideles auditores oportet scire morientibus fidis pastoribus, qui fidelem operam in docendis hominibus navarint, et quorum fides probe fuerit cognita, non ideo tamen mori cum ipsis veritatem, quia nulli vanitati est obnoxia. Atque haec est victoria nostra, fides nimirum immutabilis, quin etiam nos infidelium Dei servorum morte magis ac magis oportet confirmari, quum eos videmus constanter doctrinam ad mortem usque retinuisse, et animam efflantes fidei suae testimonium exhibuisse, tanquam totius doctrinae signaculum. Idcirco apostolus in Epistola ad Hebraeos fideles admonet, ut meminerint praepositorum suorum qui loquuti sunt ipsis verbum Dei, et eorum intuentes exitum conversationis imitentur fidem. Si quis enim in hac vita fidelem operam navavit in admonendis fratribus, et in salutis semitam adducendis, suae integritatis testimonium habet, et si moriens constanter fidei rationem reddiderit, doctrinae suae approbationem habet. Neque vero dubium est quin David Samuelis perseverantia plurimum adiutus fuerit, quum in desertum Pharanis secessit, de Dei promissionibus, quas per Samuelis ministerium acceperat, certior factus sit, et afflictiones quibus urgebatur lenitae sint.

Quod vero adiicitur, *universum Israëlem fuisse congregatum ut plangerent Samuelem eumque sepelirent,* non opus est hoc tempore pluribus persequi. Nam quum in scriptura sepulturae patrum tam accurata fit mentio, satis est nos scire Deum voluisse hoc signum dare, quo in spe resurrectionis homines confirmarentur: si enim cadavera sine cura abiicerentur, homines spem futurae in posterum resurrectionis abiicerent, et velut in feras degenerarent, quasi cum corpore anima interiret. Sed quum cadavera sepeliuntur, terrae veluti quoddam depositum committuntur, donec plenum instaurationis tempus advenerit. Itaque sepultura semper occasionem praebuit cogitandi aliam esse vitam post hanc. Licet vero non omnes ad hanc cognitionem venerint, Deus tamen in hunc finem cadavera sepeliri voluit. Caeterum ista narratio de Samuelis morte et ipsius sepultura videtur eo spectare, ut ipsum pro Domini propheta agnitum in ipsa morte sciamus. Quare quum universus Israël coactus dicitur, veluti Deo faciente et tuba populum convocante ad Samuelis sepulturam: factum istud certum est, ut honos haberetur mortuo, et testimonium fidelitatis ipsius praeberetur, et doctrinae ipsius pondus adderetur, Deoque ipsi debitus honor et gloria redderetur. Sed praeterea Davidi magnum hoc facto solatium allatum est, quum hostes suos vidit incredulos tamen et stupidos congregari ad Samuelis doctrinam suo testimonio confirmandam, et a Deo profectam testificandum. Saulem etiam hoc facto commoveri vehementer oportuit, et conscientiae morsibus stimulari, et hoc populi luctu de morte Samuelis redargui. Nam debuit cogitare regiae dignitatis gradum Davidi per Samuelis ministerium collatum opportere fieri ratum et irre-

vocabilem. Et ipsius furor etiam augeri posse videbatur, quum populum videret Samuelis doctrinam approbare. Luctus enim ille totius populi satis testabatur Deo autore duci homines, et Samueli mortuo autoritatem conciliari. Vix enim populum invenias uno consensu servorum Dei amore duci, et ipsius doctrinam approbare nisi aliunde impellatur. Atqui inseparabili nexu cohaerebat doctrina Samuelis donumque propheticum cum regno Davidi promisso, cuius testis et nuncius fuerat, et quod unctione adhibita tanquam sacramento confirmarat. Perinde fuit igitur ac si Saul in praesentia totius populi exauctoraretur quum tanto populi concursu Samuelis doctrina confirmata est. Ita solet Deus verbo suo dignitatem et autoritatem conciliare in incredulorum confusionem et fidelium instructionem. Etsi vero divina veritas per se satis est honorifica et certa, Deus tamen nostrae infirmitatis rationem habens istis mediis autoritatem ipsi conciliat, et nos ad se vocat, et incredulos ac improbos homines maiore confusione obruit.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA LXXXIX.

2. *Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, et possessio illius in Carmelo, et homo ille magnus nimis, erantque ei oves tria millia, et mille caprae: et accidit ut tonderetur grex ipsius in Carmelo.* 3. *Nomen autem viri illius erat Nabal: et nomen uxoris eius Abigail. Eratque mulier illa prudentissima et speciosa: porro vir eius durus et pessimus et malitiosus, erat autem de genere Caleb.* 4. *Quum autem audisset David in deserto quod tonderet Nabal gregem suam,* 5. *Misit decem iuvenes, et dixit eis: Adscendite in Carmelum, et venietis ad Nabal, et salutabitis eum ex nomine meo pacifice.* 6. *Et sic dicetis: Sit fratribus meis et tibi pax, et domui tuae pax, et omnibus quaecunque habes sit pax.* 7. *Audivi quod tonderent pastores tui qui erant nobiscum in deserto; nunquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quidquam eis de grege omni tempore, quo fuerunt nobiscum in Carmelo.* 8. *Interroga pueros tuos, et indicabunt tibi. Nunc ergo inveniant pueri tui gratiam in oculis tuis, in die enim bona venimus, quodcunque invenerit manus tua da servis tuis, et filio tuo David.* 9. *Quumque venissent pueri David loquuti sunt ad Nabal omnia verba haec ex nomine David et siluerunt.* 10. *Respondens autem Nabal pueris David ait: Quis est David? et quis est filius Isai? hodie increverunt servi qui fugiunt dominos suos.* 11. *Tollam ergo panes meos, et aquas meas, et carnes pecorum quae occidi tonsoribus meis, et dabo viris quos nescio unde sint?* 12. *Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, et reversi venerunt, et annunciaverunt ei omnia verba quae dixerat Nabal.* 13. *Tunc ait David pueris suis: Accingatur unusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusque est et David ense suo, et sequuti sunt David quasi quadringenti viri, porro ducenti remanserunt ad sarcinas.*

Hic in primis considerandum quo statu res Davidis fuerint, quum Saul ipsum persequeretur, misero sane, et qui cibo et potu aliisque rebus necessariis careret, et multa pateretur incommoda, quod praeter mortis metum etiam victum emendicare cogeretur. Quae molesta fuit et dura nimis conditio, et quae Davidem poterat quodammodo de spe deiicere consequendi regiam dignitatem sibi a Deo promissam. Quoniam vero Davidicum illud regnum fuit imago viva regni D. N. Iesu Christi, discamus, Deo nos variis rationibus exercente, patienter casus omnes ferre, et non moleste ferre neque insolenter si fame, siti, aestu, frigore premamur, rebusque ad vitam necessariis quodammodo destituamur, Deumque sciamus patientiam nostram et fidem explorare, cuius rei exemplum in Davide conspicuum est. Caeterum obiiciat aliquis, quae hoc loco recitantur non convenire cum iis quae Psalmo 37. referuntur, David enim profitetur se fuisse iuvenem et ad senectutem pervenisse, et non vidisse iustum derelictum, nec semen eius quaerere panem. Erat autem ex numero iustorum, et Deum timentium, et tamen videmus eum in tantam egestatem redactum, ut ad Nabalem mittere servos coactus sit victum mendicaturos. Sed facilis solutio est, quandoquidem dicit eo loco se non vidisse iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem. Nam etsi Deus nunquam permittit suos servos multis incommodis urgeri, et multis ad vitam necessariis indigere, ipsis tamen tandem opportuno tempore subvenit et opitulatur. Ac sane verbis illis fideles ab omnibus afflictionibus non eximit. Nam paulo post addit bonos in multas miserias casuros, sed Deum ipsos liberaturum et servaturum. Noluit igitur David Dei servos et filios in hoc mundo tanquam in terrestri paradiso collocare in quo delitiis affluant et voluptatibus abundent ut nihil ipsis desit, sed docere, Dei filios multis calamitatibus oppressos ad ipsius bonitatem confugientes nunquam esse deserendos. sed Deum re ipsa demonstraturum ipsorum se singularem curam gerere, licet ad tempus faciem occultare videatur. Quamobrem meditanda Divi Pauli doctrina, fideles quidem multis miseriis et oppressionibus obnoxios sed a Deo nunquam deseri; et ipsemet sese exemplum multarum afflictionum proponit, ut in se ipso doceat quae sit fidelium conditio, quum ait, se per gloriam et ignominiam, per convicia et laudes, ambulare, et ut morientem esse, sed vivere, ut qui castigatur,

nec tamen occiditur etc. Quamobrem quoties in summas angustias et difficultates inciderimus ne unquam animum abiiciamus, sed Deum liberatorem patienter praestolemur, et quemadmodum ipsemet pollicitus est, si deiecti fuerimus dum ipse nos attollat exspectemus, et si in summam egestatem venerimus, ne metuamus nos ab illo unquam derelictum iri, modo fiduciam omnem nostram in ipsius providentia et bonitate reponamus. Deus enim satis dives est et liberalis ad nos quibuslibet difficultatibus eruendos, et omnibus necessariis rebus adiuvandos. Hac igitur ratione David in summas difficultates incidere potuit, quem non ideo tamen Deus oblivioni tradidit, multoque minus ex suorum numero delevit, neque promissionem ipsi factam de adipiscendo regno fieri voluit irritam: siquidem Deus opportuno tempore suppetias illi tulit, etsi non primo quoque tempore ex omnibus difficultatibus liberavit. Nam quum misisse ipsum ad Nabalem servos videmus qui aliquid in victum peterent, ex eo apparet Davidem in illis desertis saepe famem passum et alia istiusmodi incommoda, quod veluti cum ipsis feris ab hominum expulsum consortio vitam agere cogeretur, et precario vitam suam suorumque tueri. Quae quum audimus, famem et sitim discamus perpeti, et quaecunque alia Deus incommoda miserit, et si maiorem ubertatem et copiam bonorum miserit, illis sobrie utamur. Magna enim virtus est ab omni intemperantia abstinere, et bona quae affatim Deus largitur distribuere, et hoc nos Paulus docet admonens in Domini schola proficiendum, nec Dei bonis intemperanter utamur, neve cupiditatibus nostris et inordinatis affectibus habenas permittamus, sed potius in proximorum necessitates Dei dona liberaliter insumamus.

Verba igitur nostri contextus habent *fuisse virum quempiam in solitudine Mahon.* Fuit istud nomen deserti, quod non erat incolis et habitationibus frequens, neque tamen omnino sterile, sed Iudaei deserta vocant loca pascua, in quibus arva non erant, per desertum igitur istud non intelligimus locum aliquem horridum et incultum, sed pascuum, in quo si non erant multa oppida, satis tamen frequens erat incolis, pastoribus nimirum cum suis tuguriis, in quibus armenta et greges continebant. Etsi tamen oppidum erat in istis locis nomine Maon, et etiam aliud nomine Carmel. Quidquid sit, Nabal dicitur in Maon habitasse et in Carmelo possessionem habuisse, et quater mille pecudes, oves nimirum tria millia et mille capras habuisse, quae sane fuerunt magnae divitiae rustici hominis, si praesertim agros, villas, pascua, et possessiones reliquas istis coniungas. Atque dictae Nabalis divitiae non ad laudem, sed potius ad vituperium commemorantur, quandoquidem subiicitur fuisse hominem rusticum, durum, malitiosum et pessimum, cum quo barbaris moribus praedito nullus amicitiam colere potuerit. Rustici igitur et barbari hominis divitiae recitantur, ad ipsius malitiam et crudelitatem adversus Davidem amplificandam. Nam si tenuis fortunae et abiectae conditionis fuisset, se aliqua excusatione potuisset apud ipsum tueri. Et Davidi victum petenti respondisset, se non habere unde sexcentis viris cibum suppeditaret: seque inopia sua et tenui conditione tutatus fuisset, quae peregrino alicui viaticum quidem ministraret, sed non sexcentorum hominum exercitui. Verum quum opibus abundaret, et tantis divitiis praeditus esset, ut sine suo incommodo munificus erga Davidem esse posset, in eo crudelitas ipsius apparet, quod aliqua parte bonorum adiuvare Davidem recusaverit, et hanc ob causam nominatim hic mentio fit pravae ipsius naturae, et beneficiorum quae a Davide et ipsius militibus antea acceperat: qui pastores eius nulla molestia affecerat quamdiu in deserto cum ipsis fuerant, sed potius rebus suis adiuverant, et tutati fuerant, ut non fuerit donum gratuitum futurum, si Davidem parte aliqua bonorum sublevasset, sed iusta potius praeteritorum beneficiorum compensatio et remuneratio. Et idcirco David per famulos iubet eum inquirere tam ex servis suis quam ex pastoribus, et aliis illius loci incolis an Davidis milites ipsos ulla iniuria affecerint, et an non potius contra custodes armentorum hominis istius fuerint. Qua ratione Davidi multis nominibus devinctus erat: ac proinde, ut ante dixi, non beneficium sed iustum praemium fuisset: tanto igitur magis apparet ipsius malitia et ingratitudo quo pluribus divitiis abundavit: neque enim David quotidie importune victum ab illo cupiebat extorquere, sed nominatim occasio exprimitur quae Davidem ad servos suos ad ipsum ad aliquid postulandum mittendi impulerit, nempe quod Nabal tonderet oves, et magnum convivium institueret. Quandoquidem igitur Nabalis opes in gregibus ipsius maxime consistebant, et eo tempore oves tondebat, et veluti convocatis amicis se recreabat, David opportunitatem arripiens aliquot ex suis militibus misit qui in partem huius laetitiae venirent, et a Nabale recrearentur. Cuius liberalitatem et humanitatem David semel expertus noluisset iterum interpellare, ne abuti velle videretur. Item discamus exemplo Nabalis ad cuius condemnationem opum abundatia commemoratur oportere ut singuli pro sua facultate miseros et egenos sublevent, et tanquam in speculo Deus vult nos contemplari pro ratione facultatum cuiusque proximum esse iuvandum, ac proinde licet uti possimus iis facultatibus quas a Deo accepimus, et quisque suum dicere merito possit quod vel parentum haereditate accepit, vel sua industria quaesivit: non ideo tamen feren-

dum est ut miseri et egeni fratres nostri in oculis nostris fame et siti enecentur, et quae bona accepimus a Deo pauperibus dispensanda retineamus, sed ita possidendas opes quas quisque nactus est, ut earum participes faciamus quos gravis urget necessitas, quod quisque pro facultatum ratione facere tenetur. Equidem fateor non esse legem aliquam singulis positam, ut ait Paulus. Nam donatorem oportet ex animo et sponte dare, sed tamen etsi nulla cogimur necessitate legis pro viribus eniti singulos oportet ad miseros et egenos suis facultatibus sublevandos. Quamobrem si opes et divitias a Deo fuerimus consequuti quibus egere proximos videamus, a Deo nos explorari sciamus, ac proinde si officio defuerimus nos a Deo tanquam sacrilegos condemnatum iri. Divites igitur intueantur Nabalis exemplum, et quid ab ipsis Deus postulet discant. Divitiae sane divinae bonitatis et favoris sunt testimonium, sed Nabalis divitiae in ipsius condemnationem commemorantur. Contra vero Abrahamum divitem fuisse, sacra scriptura praedicat, non sane ad ipsius dedecus, sed potius ad summam laudem, quem Deus ex paterna bonitate divitiis multis auxit. Sed quoniam Nabal acceptis a Deo bonis abusus est, idcirco facultatum ipsius mentio fit, ut eius exemplo discant qui multas possessiones habent, et multos annuos reditus quibus multis benefacere possunt, si avari, aut parci, et steriles fuerint, se bonorum usum profanare, quae dominus usui pauperum dedicarat. Hic igitur dictum Salomonis diligenter observandum iubentis bibere aquam singulos e cisterna sua, et fluenta e medio putei sui, et tamen spargere fontes suos foras. Nam quum iubet nos bibere aquam e fonte nostro singulos docet oportere contentos iis esse quae a Domino accepimus, et nihil amplius appetere, ut plerumque solent insatiabiles quidam gurgites qui novis semper opibus inhiant, et licet opulentissimi vicinos tamen miseros depraedari solent, donec ipsos tandem totos exhauserint. Contra docet Salomon bibendam aquam e fonte, ideo praesentibus oportere contentos esse et divites posse quidem acceptis a Deo bonis frui et eadem bona conscientia retinere ac possidere, modo ad ipsorum autorem et fontem assurgant, et sobrie iisdem utantur: sed praeterea iubet Salomon fontes spargi foras, et rivos aquarum in puteis, ut doceat facultatibus residuis adiuvandos proximos qui necessitate aliqua premuntur.

Deinceps vero Davidis verba sequuntur suos mittentis ad Nabalem, et quibus verbis hominem compellarent, instruentis, quae verba pluribus recitantur, ut magis ac magis quanta fuerit Nabalis improbitas bestiae potius quam homini similis contemplemur et erudiamur: David enim iuvenes quos mittebat ad ipsum, iubet hac formula compellare. *Salutat te servus tuus cum suis omnibus, tibi, familiae, gregi et omnibus iis quae possides bene precatur.* Dubium non est quin his verbis conetur Nabalis benevolentiam captare: nam haec verba precationis formulam prae se ferunt, quasi eleemosynam supplex peteret, neque modestius potest aliquis aliquid rogare dum bene precatur. Ac si dicat, Benedicat Dominus iis omnibus quae possides, idcirco igitur hoc exprimitur, ut sciamus nihil fuisse in ista legatione quod Nabalem irritaret, quod David nec minis nec probris usus sit, et licet servorum qui Carmeli fuerunt, mentionem iniecerit, non ea ratione factum esse, ut eum exacerbaret, sed potius ut fidem et amicitiam suam Nabali proderet: narratio haec simplex est. Primum autem his observemus Nabalem non solum ingrati animi sui vitam*) adversus Davidem, sed etiam impietatem suam detexisse, quandoquidem ita petitionem suam instituit, ut ipsius Domini nomine a Nabale postulaverit aliquod subsidium. Pauperes enim quoties inopia premuntur, nec referre gratiam possunt, Deum precantur ut quam ipsi non possunt, Deus referat iis qui miserti sunt ipsorum. Et sane divini nominis commemoratio facit, ut qui natura sordidi sunt, et avaritiae dediti aliquo modo flectantur. Qua commemoratione quum Nabal non sit affectus, ex eo apparet ipsum non solum adversus Davidem ingratum et immemorem beneficii ab ipso accepti, sed tam impium, ut ne scintilla quidem pietatis in ipso exstiterit. Decet igitur nos acceptum beneficium tempore et loco compensare, prout dabit Deus occasionem. Nam si hostibus benefacere debemus, quales nos oportet esse erga eos, qui nostram amicitiam beneficiis sibi conciliare studuerint? Quamobrem ingratitudo tam detestandum crimen est, ut licet adversus illud actio non detur, tamen nulla excusatione se tueri possint qui officio defecerint, et accepta beneficia rependere non studuerint. Quin imo si quis ingrati animi accusetur, tanquam crudelis et inhumanus ab omnibus habebitur, quapropter eo diligentius hic observanda sententia quam David adversus Nabalem tulit quod tam ingratum se praebuisset erga se, et vacuos suos servos dimisisset. Praeterea hinc discendum nos licet nihil debeamus aliquid a nobis petentibus, reverentia tamen divini nominis oportere aliquid ipsis erogare, et miserorum egenorumque sic misereri, ut Deum semper intueamur, de cuius iure tantum detrahitur quantum pauperibus negatur, nisi pro facultatum ratione parati simus egenis opem ferre.

Deinceps vero sequuntur Nabalis ista verba: *Quis est David, et quis est filius Isai? hodie increverunt servi qui fugiunt dominos suos: tollam ergo panes meos, et aquas meas et carnes pecorum quae occidi tonsoribus meis, et dabo viris quos nescio unde*

---

*) *lege:* vitium.

sint? Facessat igitur David, et alibi victum quaerat. Animadvertite non tantum recusare Nabalem Davidi victum, sed etiam calumniis et opprobriis obruere: quasi dicat Nabal, primum David est ignotus, et erro, deinde latro, qui fugientes servos a Dominis excipit et secum ducit, qua calumnia nulla gravior esse poterat. Sane sola beneficii recusatio molesta, et simplex merito poterat condemnari, quandoquidem erat cum ingratitudine coniuncta erga eos quibus multis beneficiis devinctus erat, sed quum ad illam accedant voces contumeliosae, et probrosae, longe gravius ab ipso peccatum fuit, et maius in ipsum malum accersitum. Negat se filium Isai nosse, etsi satis erat apud omnes vulgatum, Saulem nullam aliam ob causam ipsum persequi nisi quod succedere Sauli debebat in regia dignitate, et ipsum Saulem vidimus aperte professum esse se scire Davidem regnaturum quod per Samuelem Deus id pronunciasset. At si Saul dominus et rex Davidis istud fateri non erubuit, quanto magis subditos oportuit idem agnoscere. Non potuit igitur Nabal ullam excusationem legitimam praetexere. Nam etsi erat agrestis et rusticus, et hominum consortium fugiens: ignorare tamen non potuit quod in tota regione fuit vulgatissimum: nempe Davidi promissum a Deo regnum per Saulis ministerium. Quare enim Nabal istud potius ignoraret quam ipsius uxor Abigail, quae re ipsa testatum fecit se Davidem agnoscere et habere pro uncto Domini et rege suo, licet tamen nondum esset in regiae dignitatis possessionem missus. Hinc igitur apparet Nabalem ipsi Deo velut insultasse, et ultro promissiones ipsius conculcasse. Et hac ratione ipsius impietas magis ac magis apparuit. Nam antea quidem Dei contemptor visus fuerat et profanus, Davidi recusans liberalitatem quam ab ipso flagitabat. Sed iam multo magis sese prodit quum aperte calumniatur eum quem Deus regem designarat. Nae sic videbatur velle Dei promissionem exstinguere, et irritam facere quam Deus unctionis illius sacramento ratam fecerat. Hinc discimus quidquid a Deo est honore debito prosequi: et dona ipsius quae in hominibus lucent magni ut par est facere. Nam si Deus aliquem donis suis insignem fecit, et in aliquo homine esse voluit, et aliquis dicat: Ecquis vero iste est? profecto lucem in tenebras convertere Deique dona quae nostris oculis subiicit exstinguere, et abolere velle videbitur Nabalis igitur exemplum nobis proponi sciamus ad nostram eruditionem, ut quoscunque Deus ad aliquem dignitatis gradum vocarit, debitis honoribus afficiamus ne ipsi Deo resistere, et constitutum ab ipso ordinem turbare velle videamur. Regibus igitur, principibus et magistratibus omnibus quos Deus ad rerum gubernacula sedere voluit, summumque dignitatis gradum obtinere, dignum honorem exhibere discamus. Sic liberi cognoscunto se parentibus a Domino subiectos, ut debitam obedientiam ipsis sponte reddant. Servi etiam suis dominis eandem reverentiam exhibento. Denique status omnes per quos Dominus hunc mundum regi et gubernari constituit honoremus, et varias ac differentes vocationes a Deo institutas sciamus et sponte ipsis nos subiiciamus. Nam si Nabalis exemplo, adversus dignitates insurgere, et petulanter nos gerere voluerimus Deum sciamus vicissim effecturum, ut qui simus re ipsa experiamur, nam quicunque dignitates ab ipso Deo institutas despicit, certe adversus ipsum Deum insurgit, et iugum ipsius reiicit. Nam quicunque Dei donis, et gratiis insigniti sunt debent esse instar speculi in quo divinam maiestatem, et bonitatem contemplemur, quod in ipsorum persona Deus velit cognosci. Eos igitur quicunque contempserit ac reiecerit, inimicus esto Dei, et contumax habeatur: et in creaturarum Dei numero non censeatur. Sed quam gravis Nabalis illa contumelia, quamque ignominiosa, quum Davidem accuset tanquam alienos servos subduceret, et eos dominis suis tanquam fur, aut latro quispiam eriperet. Atqui supra vidimus hanc egenorum et afflictorum hominum turmam ad Davidem ultro venisse, ea magis oneratum quam levatum fuisse, quod non haberet potestatem delectum militum faciendi, ut autoritatem sibi apud eos pararet, neque etiam vellet militum copias ducere ad dignitatem regiam vi occupandam, et ordinem politicum perturbandum, aut domos evertendas, aut fraude in aliena bona et facultates involandum. Nae facta ipsius contrarium prorsus testantur, ut mera sit calumnia Nabalis accusatio. Sic improbi homines solent se in calumniis proferendis adversus Dei filios exercere, et quidquid in buccam venerit etiam sine causa effutire: et in Dei filios quidquid horrendum et atrox excogitaverint, evomere: Nabalis exemplum sequuti. Profecto Nabalem pudere oportebat, si malitiose istud servis Davidis respondisset, et haec crimina confinxisse dictus fuisset, sed iustis rationibus niti, et aequitatis amator haberi vult quod Davidem iustiusmodi homines sequerentur et ita Davidem oblique accusat, et calumniis obruit. Quam multi Nabalis ingenium et mores hodie referunt, qui rogati ut operam suam et studia in aliquod necessarium opus conferant, resiliunt ab officio, et praeterea maledictis incessunt, et calumniis onerant eos a quibus interpellantur, et honestis rationibus officii admonentur? Vos, aiunt, nimium estis molesti et importuni, vos iniuria nos afficitis, vos quod meum est et quo indigeo mihi eripitis: sed praeterea minas adiiciunt: et ignem ore efflant et nullis rationibus placari posse videntur: et licet ipsi suo testimonio satis arguantur: cedere tamen non possunt, sed vi causam suam obtinere volunt:

et tanquam canes miserorum hominum sanguinem sitiunt. Atque in hoc numero sunt recensendi illi homines qui magnum obaeratorum numerum habent, quos inhumane et crudeliter laniant. Nam si miseri non habeant unde aes exsolvant, suique rationem haberi precentur, se rerum omnium egenos, se liberis multis oneratos, dicant se velle quidem et aequum esse ut debita persolvant, sed non habere unde satisfaciant, quapropter orare ut sui misereantur, quid tum isti praedones factitare aliud solent, quam ferarum instar et canum rabidorum in substantias et corpora miserorum istorum involare, et de ipsorum sanguine triumphos suos facere? Et tamen isti plerumque magnis et insignibus titulis appellantur, domini sunt et in honore habentur, sed quo usque tandem? An se divinam ultionem evasuros sperant? Nae hominum quidem sententiis non indicabuntur, sed olim coram Dei tribunali sistendi, et ipsius fulmine percutiendi servantur, ut sic eorum quae iniuste rapuerunt rationem reddant, et poenas luant. Quamobrem exemplo Nabalis rogati aliquid in aliquem conferre discamus non onerare opprobrio et contumelia petentem: ut si in ea sententia manemus non iuvandi egenos, saltem ab omni calumnia abstineamus, et inhumanitatem nostram non prodamus. Nam amice nos interpellantes, et aliquid opis flagitantes onerare conviciis summum est flagitium. Porro qualem, obsecro, virum Nabal calumniis incessebat? Virum sane quem Deus elegerat, et quem esse secundum suum cor testatus fuerat. Ex quo discamus iniuria calumniis affecti, tamen eas patienter ferre, et non ideo ab officio resilire: sed potius doctrinam Pauli usurpantes, benefaciendo cunctis, malum pro bono exspectare, et silentium premere: ac si nullus sit calumniarum finis, capite demisso bona conscientia et innocentia nostra nos apud Deum tueamur, et consolemur. Caeterum aliquid hoc loco adhuc observandum est, nempe in rebus novis et inusitatis semper aliquas maledicendi, et calumniandi sese occasiones offerre. Sic hodie veritatis inimici licet Dei verbum sugillare nequeant, oblique tamen carpere conantur: et in illud omnes corruptiones quae in mundo obtinent derivare, ut si fieri posset sacrae scripturae autoritati derogarent. Nam aiunt: Ex quo doctrina ista coepit praedicari, nihil nisi confusio passim obtinet, aliis in alios insurgentibus, ubique turbae sunt, ubique tumultus, pro pace et tranquillitate quae antequam haec doctrina emergeret ubique gentium erat, et ita Dei contemptores, et inimici verbi ipsius pro viribus conantur ubique seditiones et tumultus excitare, quibus ni Deus impediret doctrinam veram pessundarent, et funditus everterent. Ita vidimus Nabalem primum contempsisse Davidem et ipsius regnum quod figura fuit Domini nostri Iesu Christi, deinde calumnia ista onerasse, nempe illum alienos servos abducere, sed quaeso quo fundamento? Nam multi miseri et egeni homines aere alieno oppressi ad Davidem confugerant, non accersiti, neque ab ipso advocati, sed divina providentia ad ipsum missi, ut in fuga sua et duris tentationibus consolationem aliquam haberet. Quam igitur occasionem habuit Nabal illos calumniandi? Nam etsi Davidem in deserto sexcenti circiter homines sequebantur non fuisse tamen latrones nec praedones dicuntur, sed aere alieno iniuste oppressi: et si David alienos servos advocare studuisset, nonne poterat pro ea autoritate et gratia qua plurimum apud multos valebat iustum exercitum colligere, et viginti vel triginta mille hominum exercitum conscribere. Sed paucis hominibus comitatus maluit in cavernis, et speluncis latitare, vitamque tueri quam ulli nocere, adeo quidem ut non potuerit ipsi neque suis comitibus exprobrari quidquam ab ipsis cuiquam furto ablatum, aut quenquam ulla iniuria ab ipsis affectum. Quamobrem quum istiusmodi opprobriis et calumniis onerari ab improbis et iniquis hominibus videmus pios, et sanam quam profitentur doctrinam subverti, Davidis exemplum in memoriam revocemus, et omnes iniurias patienter ferre discamus, neque propterea unquam ab officio nostro resiliamus, etsi confusionum et corruptionum omnium quae in mundo regnant causam in nos et in doctrinam quam profitemur, improbi reiiciant.

Sequitur deinceps in contextu, *reversos a Davide missos pueros omnia verba quae dixerat Nabal ipsi retulisse. Tunc vero Davidem edixisse suis comitibus ut gladio quisque suo accingeretur, ut adversus Nabalem progrederentur.* Profecto videtur David hac in parte sui oblitus, cuius admirandam virtutem superius audivimus, qui noluit Sauli manum iniicere: licet videretur a Domino in manus ipsius traditus, et facile posset illum interficere. Hic vero longe fit sui dissimilis. Cur enim ad arma concurrit? cur tanto furore percitus Nabalis domum evertere meditatur, quod ipsemet David infra dicit, se nihil relicturum de omnibus quae ad Nabalem pertinebant, usque mingentem ad parietem? Sane ista duo inter se valde repugnant, et laudem magnam assequutus est David Sauli parcens, vituperandus vero magnopere videtur adversus Nabalem excandescens, et passionibus istis vehementibus locum dans. Sed observandum sacrosanctam fuisse Davidi Saulis personam, quod quum fuisset Domini unctus, Davidi non licuerit ipsi manus inferre, qui poterat tamen se adversus ipsius milites armis tueri et defendere. Nam etsi designatus rex erat unctione per Samuelem illi collata, nondum tamen in regni possessionem missus erat, ac proinde non licebat ipsi quidquam suscipere ad coronam adipiscendam, quod ipse David probe norat. Ideoque licet unctus

esset Domini, et transituram ad suos posteros regni successionem sciret, in aeternum permausuram: Sauli tamen suam dignitatem reservavit, in quo nondum plane Dei gratiam exstinctam norat, ac proinde cui honorem exhibere et subiici ad ipsius usque mortem oportere non ignorabat. Illa igitur Davidis humanitas in hostem speciali ratione nitebatur, et singulari privilegio, quod a Deo in regiam dignitatem evectus David honorandus esset: Nabalis vero longe dispar fuit ratio. Nam etsi David nondum in regni possessionem missus erat: designatus tamen rex fuerat, adeo quidem ut qui non agnoverunt hanc Domini electionem nec se illi subiecerunt: merito tanquam adversus Deum ipsum contumaces puniendi fuerint. Moses Aegyptium illum interficiens nondum fuerat populi caput et conductor declaratus, et is qui populum israeliticum ex aegyptiaca captivitate erat liberaturus, sed ut ait D. Stephanus vocationem suam probe norat. Sic David sciebat sibi datam a Deo potestatem, impietatem et ingratitudinem coercendi, et blasphemas voces quas adversus regem a Deo designatum evomuerat, et praeterea calumnias quas in Davidem tanquam praedonem iniuste et falso coniecerat puniendi: haec inquam David sciebat: sed non ideo tamen videtur a vitiosa passione excusandus, quod superfluum et inutile foret, etsi tamen non est condemnandus tanquam si quis privatus illatam iniuriam ulcisci vellet: Davidis enim conditio a privatorum vocatione diligenter est distinguenda. Nam Deus privatorum manus veluti vinculis constringit, quibus non facit potestatem in flagitiosos animadvertendi. Sed alia fuit Davidis conditio, qui profecto si privatus fuisset nihil in Nabalem tentare ausus fuisset, nec sui officii tantum oblitus, etsi iustam causam habere videretur. Deus igitur cum autoritate, et speciali privilegio adversus Nabalem armavit, quum militibus illum stipari voluit ne in hostium manus veniret, et ipsis praeda fieret. David igitur cum suis militibus sese armis tutatus est, non ut Sauli noceret aut de dignitate ipsum deiiceret, sed ut vitam suam suorumque defenderet. Deus igitur Davidi comitatum illum dedit, ac si princeps aliquis praesidiarios milites alicui concedat ad sui defensionem, non ut illi damnum inferant et tumultuose aliquid faciant, sed ut si fiat in ipsos impetus, et quietem ipsorum aliqui turbaverint, sese armis tueantur, et inimicos suos profligent. Ita Deus Davidi tanquam praesidiarios istos milites quibus se tueretur dedit. Non igitur temere Davidis exemplum nobis imitandum est in colligendis militibus, et humano sanguine fundendo, nisi speciale Dei mandatum accesserit, quemadmodum Davidem videmus statuisse in Nabale severitatis exemplum edere, quod illi licuit ad contumacem hominem puniendum, etsi tamen se passus est vehementiori aestu iracundiae abripi, quod condemnandum est. Nam si iudex pro tribunali sedens sententiam in maleficum ferat, et aliqua passione in ipsum tanquam inimicum exaestuet, certum est violare ipsum et corrumpere iustitiae integritatem. Non aliter David et quidem potiore ratione condemnandus est quum in Nabalem exarsit ulturus iniurias, etsi autoritatem a Deo accepisset ipsum ulciscendi. Equidem fateor Davidem quodam gloriae Dei studio ductum fuisse quum miserum illum Nabalem videret non tantum in se blasphemas illas voces et contumelias torsisse quum diceret: *Quis est filius Isai et quid mihi rei cum illo?* sed etiam in ipsum Deum a quo David electus fuerat et vocatus. Et non dubium est quin David etiam doctrinam illam quam alio loco docet ipsemet usurparit. Nempe opprobria inimicorum in caput ipsorum recidisse. Denique non dubium est quin David gloriae Dei studio ductus sit: sed quoniam admixta fuit quaedam passio et animi perturbatio: in eo merito Davidem condemnandum dicimus. Ideoque non temere ipsius exemplum hoc loco insequendum, sed potius agnoscendum angelicis illis virtutibus quas a Deo acceperat humanae infirmitatis reliquias admixtas fuisse. Hominem ergo fuisse Davidem Deus in factis ipsius aliquibus apparere voluit: ut nos ipsos agnoscere, et quales simus fateri discamus, ut licet pro viribus perfectioni studeamus, multa tamen intus vitia esse in nobis reliqua sciamus, ac proinde sedulo ad Dominum nostrum Iesum Christum confugiamus cuius spiritu regamur, et violentos omnes affectus superemus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XC.

14. *Abigail autem uxori Nabal nunciavit unus de pueris suis dicens: Ecce David misit nuncios de deserto, ut benedicerent Domino nostro et adversatus est eos.* 15. *Homines isti boni satis fuerunt nobis, et non molesti, nec quidquam aliquando periit omni tempore quo conversati fuimus cum eis in deserto.* 16. *Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die, omnibus diebus quibus pavimus apud eos greges.* 17. *Quamobrem considera, et recogita quid facias, quoniam completa est malitia adversum virum tuum, et adversum dominum tuum, et ipse est filius Belial ita ut nemo possit ei loqui.* 18. *Festinavit igitur Abigail et tulit ducentos panes, et duos utres vini, et quinque arietes coctos, et quinque sata polentae, et centum ligaturas uvae passae, et ducentas massas caricarum: et imposuit super asinos.* 19. *Dixitque pueris: Praecedite me, et ecce ego post tergum sequar vos: viro autem suo Nabal non indicavit.* 20. *Quum*

ergo adscendisset asinum et descenderet ad radicem montis, David et viri eius descendebant in occursum eius, quibus et illa occurrit. 21. *Et ait David: Vere frustra servavi quae huius erant in deserto, et non periit quidquam de cunctis quae ad eum pertinebant, et reddidit mihi malum pro bono.* 22. *Haec faciat Deus inimicis David et haec addat, si reliquero de omnibus quae ad ipsum pertinent usque mane mingentem ad parietem.* 23. *Quum autem vidisset Abigail David, festinavit, et descendit de asino, et procidit coram David super faciem suam et adoravit super terram.* 24. *Et cecidit ad pedes eius, et dixit: In me sit, domine mi, haec iniquitas, loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, et audi verba famulae tuae.* 25. *Ne ponat, oro, dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal, quia secundum nomen suum stultus est, et stultitia est cum eo. Ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos misisti.* 26. *Nunc ergo, domine mi, vivit Dominus, et vivit anima tua qui prohibuit te ne venires in sanguinem, et salvavit manum tuam, tibi, et nunc fiant sicut Nabal inimici tui, et qui quaerunt domino meo malum.* 27. *Quapropter suscipe benedictionem hanc quam attulit ancilla tibi domino meo, et da pueris qui sequuntur te dominum meum.* 28. *Aufer iniquitatem famulae tuae: faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem.*

Quo maiorem aliquis dignitatem adeptus est, et ad gradum superiorem evectus, eo prudentiorem esse oportet in iis regendis qui ipsi commissi sunt. Naturae enim contrarium est et repugnans caput non posse residuum corpus regere: si quis vero prudentia caret, et ratione ad eos regendos quibus praeest, precibus ad Deum confugiat, a quo in eam dignitatem evectus est. Nam a solo Dei spiritu scimus hauriendam tanquam a fonte et scaturigine nostram omnem sufficientiam. Hoc adduco, quoniam in hoc contextu nobis proponitur Nabal et dives et amplam habens familiam: sed tamen cuius uxor et aequa et prudens fuerit, ipse vero homo pravus et iniquus. Illum igitur a Deo opprobrio et ignominia obrutum, et in theatro collocatum videmus, ut eo maior sit eius ignominia, quo fuit locupletior. Interea tamen, stultitiam et malitiam suam alit, et quamvis belluae, ut ita dicam, naturam induerit, et hebes sit ac fatuus, nullius tamen consilio parere potuit. Extremum sane istud est malum, quoties aliquis factas sibi admonitiones et reprehensiones despicit. Nae qui se ipsum bene regere novit, dignus est qui aliis praecellat, sed si contra prudentia destituatur, modeste tamen de se sentiat, et non suo genio fidat, plus se videntibus credat, speciem esse prudentiae merito dixerimus. Et contra, ut dixi, qui neque se novit, neque indicat de rebus sincere, et tamen obduratur in malitia, neque patitur se reprehendi, sed sanum consilium reiicit, merito fatuus immo amens dicetur, et summa confusio metuetur. Nabalis igitur qui talis describitur exemplo docet nos Dominus, attente actiones nostras omnes considerare, ut qui matrimonium contraxerunt, uxorem et liberos regere norint, qui famulos famulasque habent, videant, ut se illis caput et ducem constitutos sciant, ut singula sub disciplina coerceantur: quibus omnibus rebus qui pares non fuerint, Deum ut defectus ipsorum tegat, et vires suggerat, rogent. Et de Nabal hactenus.

Transeamus ad Abigailem quam mulierem prudentem, et virtutibus illustrem Nabali viro maligno et inhumano nubere Deus voluit, ut eo doceamur nonnunquam Dominum suorum virtutem explorare, quum iustiusmodi examini ipsos subiicit: quandoquidem enim Abigail tot tantisque donis excellebat, quare Deus convenientem ipsi maritum non dabat? nam matrimonia scimus non casu aliquo fortuito, sed Deo autore fieri. Cur igitur mulieris istius non miserebatur? Atque hoc dignum est observatione, ut si quando mulieres contigerit non tales habere maritos quales optarent, aut qualibus dignae essent, sese coram Deo deiiciant, et agnoscant suis humeris onus a Deo impositum, ut coram ipso primum discant humiliari, deinde ut ipsorum patientia et obedientia exploretur, humiliari quidem illas vult ne sibi ipsis placeant et gloria efferantur: patientiam autem explorat ut aliis mulieribus exemplo suo praeeant. Sic Abigailem cum marito vixisse videmus, ut eum tamen minime contempserit, etsi apud Davidem stultitiam ipsius non dissimularit. Sed ita fieri oportebat, nam si Nabalem excusare causamque ipsius apud Davidem defendere conata fuisset, magis ad iram eum provocasset, quem blandis verbis oportebat placari. Quum igitur maritum fatetur fatuum esse et ipsius nomini facta respondere, non inde sequitur ipsam solitam conviciis et contumeliis maritum onerare, sed necessitate impulsam mariti stultitiam esse professam. Nam ex iis quae diximus, et deinceps pluribus videbimus, apparet illam miti ingenio fuisse et summa prudentia cum marito versatam. Ex quo magnam utilitatem percipimus, si ad nostrum usum exemplum istud usurpare sciamus. Nam fere fit ut qui donis excellentibus ornati sunt existiment se, licet in abiecta et vili conditione vivant, non debere tamen superiorem potentiam agnoscere. Sic plerumque fit ut felicis ingenii mulier adeo efferatur, ut sit intolerabilis. Imo videas plerasque non adeo prudentes in regenda familia, tamen velle in pretio haberi et maritos despicere. Sic etiam liberos videre licet suorum parentum curam nullam habere, sed eos potius despicere. Sic servos arroganter se adversus dominos gerere, et de se opinionem aliquam habere. Quapropter Abigailis exemplo sapere

debemus, et in ipsa tanquam in speculo quale sit nostrum officium contemplari, quam Dei spiritus testimonio videmus donis singularibus insignem fuisse, et tamen mariti mores aequo animo tulisse, et placide iugum sibi impositum a Domino subiisse, eiusque se voluntati submisisse.

Idem in servo apparet Nabalis, de quo hic fit mentio, qui animadvertens dominum suum sibi maximum malum accersivisse, et de vita periclitari non ad ipsum accessit, quandoquidem difficillimis moribus erat dominus, et nullo timore aut verecundia retinebatur, neque tamen omnino deseruit, et ab officio recessit, sed malo illi remedium utile quaesivit, admonita hera, et re tota, ut erat transacta, ad ipsum perlata: nempe herum sibi suaeque familiae nisi promptum auxilium adferatur, summum exitium accersivisse. Providendum igitur admonet, et istis rationibus heram cohortatur *multis beneficiis Nabalem devinctum esse Davidi, et ipsius militibus, quod fuerint ipsis pro muro tam in nocte quam in die, et nihil periisse ipsis, omnibus diebus quibus paverunt greges suos in deserto.* Quod tantum beneficium praemio et remuneratione dignum esse docet. Praeterea Davidem admonet non facile iniurias illas quibus eum Nabal affecerat laturum, ac proinde mature occurrendum. Unde apparet servi istius virtus, prudentia, et honestas longe maior quam heri sui, et tamen servum esse videmus, et officio suo fungi sub illius heri imperio et dominatione, qui potius in bestiis quam in hominibus numerandus videbatur, agnoscentem se a Deo ad hanc vocationem et vitae statum esse vocatum. Hinc itaque discamus, licet ii qui ad dignitatis aliquem gradum evecti sunt, non omnibus illis virtutibus ornati sint, quae ad officium faciendum requiruntur, nihilominus tamen sponte nos ipsis subiicere, et honorem debitum exhibere, ne arrogantia et superbia elati contemnamus eos et despiciamus, ideoque ordinem a Deo constitutum inter homines violemus. Necessaria itaque est modestia et humilitas qua reliquae omnes virtutes, ut ita dicam, condiantur. Nam superbia et arrogantia virtutes omnes infici et corrumpi certum est. Itaque si quis maximis donis excelluerit, et alios tamen prae se contempserit quidquid virtutis habebit coram Deo mera corruptio et pollutio censebitur. Licet itaque coram hominibus viri boni habeamur, si tamen reliqua fuerit vanitas et arrogantia in nobis, nihilominus ab ipso Deo condemnabimur. Discamus igitur, ut ante dixi, modestiam et humilitatem esse salem quo reliquae virtutes condiendae sunt, ac proinde prudentiam, liberalitatem, vigilantiam, magnanimitatem, fortitudinem et alias istiusmodi virtutes nullas esse nisi modestia condiantur.

Redeamus iam ad Davidem cuius victa patientia est Nabalis malitia, ex quo ut ante admonui sapere nos oportet, et nobis ipsis vim quodammodo facere, siquidem fieri potest ut qui multis egregie factis laudem sibi compararit, momento tamen graviter labatur. Hanc ob causam Paulus 1. Cor. 10, 12. fideles hortatur ad sobrietatem, iubetque eum qui sibi videtur stare, cavere ne cadat, quandoquidem adeo fragiles et imbecilli sumus, et idcirco vita nostra viae difficili comparatur in qua multa impedimenta occurrunt, et multae undique difficultates premunt. Nam incedenti per planam et aequam viam voluptatem potius percipit quam taedium, sed in lutosa via saxis et spinis plena ambulans, et plena fossis, rivulis, aut collibus, iter difficilimum experitur, et maxime taediosum, imo et periculosum, quod vix passum unum aut alterum sine impedimento progrediamur et sine vitae periculo. Eadem igitur ratio est vitae praesentis, in qua multae difficultates, multa offendicula sese offerunt, ut modo ad lapidem offendamus modo a via aberremus, modo tanta defatigatione laboremus, ut vix crura trahamus, ideoque quanto facilior lapsus est, tanto diligentius doctrina illa Pauli meditanda est, ut si hodie stamus, Deum precemur ne nos deserat, sed manu sua deducat, et adversus omnia impedimenta et omnes tentationes confirmet et muniat, eamque perseverantiam largiatur, ut qui hodie bene coepimus, cras perseveremus, donec huius vitae curriculum decurrerimus. Ideoque etiam Davidis istud exemplum observandum est cuius licet animi facilitatem, et singularem patientiam viderimus, et deinceps etiam visuri simus, tamen tantopere irritatum apparet, ut adversus Nabalem excanduerit, illius iniuriis provocatus, adeo quidem ut modum non tenuerit. Atque ille, fateor, a Nabale fuerat turpiter lacessitus, non tantum recusante illi panem dare, sed etiam gravium criminum accusante, spemque ipsius de coronae dignitate exsibilante: ac proinde non tantum Davidem reiiciente, sed ipsum Deum gravi blasphemia laedente. Ideoque Nabal omnibus modis reprehendendus est, sed quomodo huc usque devenit iracundiae David, ut mortem ipsi totique familiae minitetur? Capitis enim supplicio dignum dicit eum qui leviori poena poterat puniri, aut de audacia coram ab ipso Davide reprehendi: ut et non tantum soli reo et sonti mortem, sed toti ipsius familiae minetur usque ad mingentem ad parietem: Est autem haec phrasis hebraica, qua supplicium irrogandum denotant non tantum quibusdam sed omnibus domesticorum alicuius, ut eo tam magni quam parvi comprehendantur, quod ad parietem mingere soleant homines. David igitur minatur se nullum marem superstitem relicturum. Quid ergo? an rei erant etiam infantes, et famuli absentes? An si Nabal adversus Davidem peccavit, tot insontes homines ad imaginem Dei creati morte

multabuntur? an sanguis innocens tam leviter effundetur? Quare Davidis barbara quaedam crudelitas hic apparet, et ipsius in assumendo Dei nomine temeritas. Nae crudelitas ipsius condemnatione digna erat: sed quod iurat, in vanum facit, Deique nomen propterea insigni contumelia afficit, et veluti blasphemia pollutum pedibus conculcat. Gravis sane Davidis lapsus, etsi puniendi Nabalis iusta ipsi occasio videbatur oblata: et tam procul a recta via recedens animi passio non potuit coram Domino absolvi. Nam etsi permissum ipsi fuisset Nabalem severius ulcisci, reliquae tamen familiae parcendum erat innocenti. Quare dicamus Davidem ira percitum indulsisse nimium affectibus suis, et officii sui oblitum: Deum autem illum nobis proponere exemplum ex quo discamus affectibus non indulgere, sed in ipsius timore nos continere: et cavere ne unquam deficiamus, quandoquidem momento qui totum vitae curriculum sine lapsu decurrerant, impingere et labi possunt, et iacturam facere. Discamus praeterea sic causae nostrae bonitatem tueri, ne officii nostri obliviscamur, ut hic fecisse Davidem conspicimus. Nam inanis erit apud Deum excusatio, si malum quod non licebat perpetraverimus. David enim poterat de se et suis profiteri, quemadmodum et Nabalis ipse servus testimonium ipsi perhibet, nullum accepisse damnum Nabalem nec incommodum a Davide aut militibus ipsius: quum tamen rerum omnium egeni et famelici viderentur non posse ab iniuria inferenda abstinere: sed contra pastores Nabalis ab ipsis conservatos, et defensos fuisse servi ipsius testimonio clarum est. Merito itaque David illius animum ingratum carpere et de ipso conqueri poterat, sed non tamen tam cruentam vindictam de ingrato sumere. Nos itaque si erga indignos omni officio functi fuerimus, illorum quidem ingratitudinem exprobrare poterimus, in ipsorum confusionem, et Deum invocantes nostram innocentiam proferre: sed non ideo tamen licebit privatas iniurias persequi, et de inimicis poenas sumere. David itaque non leviter peccavit hac in parte tam dira Nabali totique familiae innocenti minatus: cuius exemplo sapere nos oportet: ne passionibus nostris locum dantes, extra rationis terminos erremus. Danda itaque opera ut in officio contineamur: quod fiet si nihil nisi Deo duce susceperimus: nam si vel tantillum a recta via deflexerimus, futurum est ut praecipitemur in avia loca, ex quibus vix emergere queamus. Malum itaque praeveniendam est; et si nos labi contigerit, auxilium ab eo petendum qui lapsos sublevare potest: et si periculum evaserimus, pro virili nostra caveamus ne in aliud incidamus, diabolum scientes perpetuo excubare in insidiis, multasque rationes habere nos seducendi et prorsus excaecandi, ut a Domini timore avertat. Nae si David quam consueverat patientiam in consilium adhibuisset, non tam temere processisset, sed Nabalem adiens de ipsius temeritate et de contumeliis conquestus apud ipsum fuisset, ac satisfactionem postulasset: sed quum se ab iracundia vinci passus esset, de morte non tantum Nabalis, sed aliorum innocentium cogitavit. Prophetamne vero, tamque excellentem Dei servum, et quidem electum, ut esset Domini nostri Iesu Christi figura, eo devenisse crudelitatis et furoris? At si tanto viro istud accidit, quid nobis futurum putamus, qui procul ab ipsius virtutibus absumus? Quamobrem tanto maior adhibenda nobis cautio est, ne a diabolo seducamur, et extra viam rapiamur, nostris passionibus cedentes: sed fraenum illis iniiciendum est, et divini nominis metu cohibendae.

Accessit ad duo illa Davidis peccata etiam tertium, inanis nimirum Dei nominis assumptio, et inutile insiurandum. Notum enim est quam pretiosum Deus nomen suum habeat, ut nolit assumi a nobis nisi cum summa sobrietate et reverentia. David autem temere in iracundia istud assumpsit: neque vero tamen ut haberet illud ludibrio, sicuti profani multi homines solent in iracundia deierare, et Deum blasphemis vocibus lacerare, ut se homines esse non meminerint. Ex quo apparet quanta sit passionum nostrarum vis in nobis excaecandis, ut licet integerrime vixerimus, tamen istiusmodi affectionum vehementia praeteritae virtutes omnes corrumpantur et destruantur. Quamobrem affectus nostri sunt ita fraenandi, ne modum excedant: et in primis tam sacrosanctum Dei nomen habeamus, ne illud umquam temere assumamus. Caeterum formula iurisiurandi qua David utitur, maledictionis imprecationem continet. Quum Hebraei aliqua imprecatione sese devovent, aiunt: Ita mihi Deus faciat, et: Haec mihi Deus addat, quasi dicant: Ita me Deus ulciscatur, si pecco, aut si mentior: Davidis vero iuramentum aliquid habet peculiare: Dominus sic faciat inimicis Davidis. Sic multos videmus obliquis iurisiurandi formulis ad malitiam suam tegendam uti: quae tamen inania sunt effugia, et nullius momenti excusationes. Quidquid sit Davidem apparet nomine Dei abuti: quod sane tam in animo quam in ore debuit habere: sed longe alia ratione. Nam quum se vehementius iracundia commoveri sentiret, et in graviores iras adversus Nabalem consurgere, Deum precari debuit, ut animi motus illos compesceret, et surgentem ignem exstingueret. Sic Dei nomen invocandum. Sed non ea ratione David illud invocat, qui totus ira exaestuans, ipsum potius videtur suae crudelitatis socium facere velle. Nam si pravis affectibus impulsi Dei nomen invocamus, et illum adiutorem advocamus, nonne sacrosancta ipsius maiestas ea ratione polluitur, et in opprobrium venit? Quid

ita vero? Nempe quod involvamus eam nostris pravis affectibus. Sic videmus inexcusabilem fuisse Davidis crudelitatem, quare igitur eam nominis divini imprecatione confirmat? Quamobrem quum Davidem eo usque devenisse videamus, ut abreptus iracundia, Dei nomen sacrosanctum violarit, eo magis nobis timeamus, et momentaneum casum metuamus, qui vel integerrimis et simplicissimis viris potest accidere, nisi Dei virtute miserentis ipsorum cohibeantur. Nos igitur contra fidelium Dei servorum, quatenus se ad Dei voluntatem conformarunt, exemplum intueamur et imitemur: neque existimemus unius aut alterius factum unum aut alterum in exemplum aut regulam generalem trahendum, etsi reliqua vita sanctitatis et integritatis exemplar sese proposuerit. Verbum enim Dei suum apud nos pondus obtineat oportet, ut ad illius praescriptum actiones omnes nostras, vitamque totam exigamus. A quo si viri quidam infirmitate humana lapsi recesserunt qui prius angelicam vitam egerant, non ideo tamen licet nobis ipsorum exemplum imitari, sed potius in Dei verbum intueri, et perpetuum, verum et irrevocabile vitae actionumque nostrarum omnium retinere.

Transeamus a Nabalo ad uxorem ipsius Abigailem et ipsius servos, ac primum occurrit illud considerandum, unum ex Nabalis famulis rem totam Abigaili narrasse, ut gesta erat, periculum exposuisse quod Nabali imminebat totique familiae admonuisse, ut ipsa provideret, ne quid detrimenti acciperet, se ipsum Nabalem admoniturum fuisse, nisi tam feris moribus esset, ut non cuivis ad ipsum aditus pateret. Ex quo primum apparet, difficiles ac morosos homines sibi plerumque malum accersere: nam qui adeo feri et inhumani sunt, ut admonitionibus locum nullum relinquant, eorum qui bene ipsis cupiunt, et commodis ipsorum student, ac bene consulunt non adulantes vitiis, sed ea damnantes ut par est, quo fugere illa discant, duplici condemnatione et summa apud omnes infamia digni sunt. Neque vero tantum apud homines, verum etiam apud Deum grave supplicium incurrunt, quod sua ingratitudine tantum bonum ipsis oblatum respuerint, Deoque veluti ianuam occluserint, quo nomine ipsos Satanae cruciandos tradit, et meritis poenis afficit. Quanta enim est, obsecro, superbia et arrogantia, Dei nomine factas admonitiones reiicere et fastidire. Nae inultam Deus tantam arrogantiam non sinet, et suae gratiae contemptum, quum ad viam salutis iter nobis monstrat. Sic itaque Nabal Dei iudicium in se accersebat indomitis et efferis suis moribus. Nam si facilem se benignumque praebuisset, ipsius servus cum de admisso peccato admonuisset, remediumque mature quaerere ad placandum Davidem iussisset: sed quoniam morosus ac difficilis erat, quid aliud supererat quam ut a suis derelictus in amentia sua male periret? Nos vero contra discamus erga omnes ita mansuete et benigne agere, ut cuivis liberum ad nos accessum faciamus, et de peccatis admoneri gaudeamus, ut mature consilium accipiamus, et quid facto sit opus, et quid utile discamus. Idem porro Abigaili quod servo contigit: nam mariti morum non ignara, dicitur eo die ipsum non fuisse alloquuta. Neque enim sane quidquam promovisset, sed insanum hominem magis irritasset. Idcirco rem totam ei dissimulat, et obviam Davidi festinanti venit. Nae frugi feminam et industriam ex istis apparet fuisse: quam momento parati ad obsequium famuli, rebus necessariis ad Davidem placandum instructam comitati sunt. Nam repente duos utres vini, ducentosque panes asinis imposuit, cum aliis donis, quae dum maritus genio indulget, et liberius potat[1], summa diligentia comparavit. Quanta, quaeso, feminae vigilantia, quanta diligentia, quam vix aequare possit vir fortissimus. Nam quomodo momento potuit tot panes, pecudes, quinque sata aristae tostae, centum uvas passas, ducentas palathas ficuum habere in promptu, nisi habuisset in penu reposita. Quomodo etiam servos educere domo potuit inscio marito, nisi fuisset industria mulier et vigilantissima? Conspicuae sunt igitur et insignes in hac femina virtutes. Quare quae haberi volunt prudentes et industriae frugique mulieres, istud exemplum imitari discant, et cum maritis totaque familia placide vivere, sic tamen ne otiosae sint, sed familiam curent. rebusque necessariis instruant et in penu recondant: maritosque vicissim alioquin morosos et difficiles, lenibus verbis admoneant, et ad facilitatem reducant: ne elatos animos gerant: sed a Deo morum comitatem, humanitatem, prudentiam, modestiam deprecentur, ut perpetuo familiae invigilent, sed in primis quae ad Dei gloriam et honorem faciunt pro virili sua procurent. Nam multae probae haberi volunt, et blanditiis officiorum gratiam sibi conciliare, quae tamen minime frugi sunt, et familiam labore suo non modo non augent, sed potius luxu et inertia destruunt, et aculeatis suis linguis maximas in familia dant turbas. At proba haec mulier Abigail, exemplar est eorum quae sapiens in Proverbiis in mulieribus laudat. Nam de frugi loquens muliere, dicit eam sobriam esse in verbis et cibo ac potu, os suum aperire sapienter, et doctrinam benignitatis insidere linguae eius: vigilantem in rationibus familiae administrandis, egenorum misereri: et quidquid iustum et aequum est facere. Quibus omnibus insignem fuisse Abigailem videmus.

Porro quaestio non parva hic oritur, Mulierine licuerit de mariti bonis ipso inscio quidquam tollere: cuius saltem ipsum admonere debuit: siquidem non exiguum fuit, duos utres vini, cum docentis panibus et aliis istiusmodi rebus asinis imponere, et inscio marito asportare. Nimia ista audacia mu-

lieris fuisse, et suos limites Abigail egressa dici posse videtur. Sed necessitas Abigailem excusat, et omni culpa liberat quandoquidem maritum alloqui non potuit, neque de negotio isto certiorem facere, quin hominem magis irritaret, et operam luderet, praesertim genio indulgentem, adeo ut ne reversa quidem quid a se gestum esset exponere propter ebrietatem eo die marito potuerit. Quare quum ad naturalem stupiditatem etiam ebrietas accederet, operam Abigail lusisset si hominem compellasset eo tempore, quam etiam ob causam abstinuit eo die colloquio ipsius. Ex quibus discamus Deum peculiari quodam motu suos regere, adeo ut multa illis in privatis quibusdam factis certo respectu liceant, quae alioquin iure non permitterentur. Nam si quis, exempli gratia, traheret in exemplum Abigailis speciale istud factum, ut quibusvis mulieribus quidvis de maritorum bonis auferre liceret, toto sane coelo aberraret, et a ratione recederet. Quandoquidem enim maritus est uxoris caput, mulieri non licet ad libidinem suam mariti bona tractare, et dilapidare, quod uxor sit. Nam speciale est Abigailis factum, quam necessitas coëgit maturare cum muneribus in Davidis occursum, et quam Dei spiritus in eo facto privatim etiam direxit. Quamobrem in extraordinariis istis factis discamus a Deo impetrare, ut nos sancto suo spiritu regat, et quid facto sit opus doceat. Nam etsi Dei voluntatem in genere non ignoremus, quaedam tamen in istiusmodi factis extraordinariis incidunt difficultates, in quibus specialis ipsius in nobis regendis gratia requiritur, ut quid facto sit opus ipse nobis suggerat, manuque sua regat. Et minime dubium est quin Deus suo spiritu feminam hanc direxerit: quam etsi supra laudari a singulari prudentia et comitate audivimus, tamen mulierem fuisse non ignoramus, ac proinde in multis potuisse labi, nisi Deus illam singulari quodam spiritus sui motu gubernasset, et quid eo tempore expediret, quid utile esset, admonuisset. Quandoquidem igitur haec ita se habent, Deumque videmus peculiari quodam instinctu sui spiritus hanc mulierem rexisse, discamus cum ardentibus votis rogare, ut si quae inciderint difficultates, ex illis nos expediendi rationem doceat: neque nos ab ipsius voluntate vel latum unguem recedere sinat, sed intra praescriptos nobis limites contineat, et in ipsius obsequio dirigat.

Deinceps sequitur Abigailem occurrisse Davidi, et festinanter descendisse de asino, et procedentem ante Davidem in faciem suam incurvavisse se terram versus, et se ad ipsius pedes proiecisse, ac primum rogasse ut in se ipsam istam iniquitatem reiiceret, deinde maritum apud eundem insimulasse. Sane ad Davidis animum leniendum agnoscenda erat culpa, et deprecanda venia. Quare Abigail, in se primam istud peccatum admittit: deinde munera sua illi offert, ut re ipsa David experiretur, nolle ipsam verbis hominem inanibus ludere, sed factis etiam gratum suum animum patefacere. Tandem profitetur se agnoscere Davidem in gratia esse apud Deum, et in regni possessionem tandem venturum, quandoquidem Deus ita decrevit: denique ad preces convertitur. Quod autem Abigail ita se coram Davide demisit, duabus de causis factum est, quarum prior est quod Davidem pro rege agnoscit, licet nondum regiam dignitatem esset adeptus: neque enim erat ignara unctionis illius et inaugurationis per Samuelis ministerium factae: quamobrem non erubuit mulier opulenta et opibus circumfluens ante Davidem sese demittere, tum quidem miserum et egenum et profugum, sed cui tamen regia dignitas Dei mandato debebatur, ut regi debitum honorem exhiberet. Altera quod existimavit mariti offensam licet gravem, sibi remissum et condemnatum iri, quam in se, quanquam ignaram facti, receperat. Nos hinc discamus non erubescere si nos Deus aliquando deiiciat: et maxime qui sunt in aliquem dignitatis gradum evecti, quoties Deo placuerit illos explorare et in eam conditionem redigere ut coram abiectioribus sese demittere cogantur, discanto Deo placide obtemperare, et adversus stimulum non calcitrare: sed quieto et tranquillo animo, quod Deus imposuerit, ferre, quandoquidem talem eius esse voluntatem norunt, ut ad humilitatem eos componat.

Et de Abigailis virtute hactenus: sequitur illius effectus. Tantum enim apud Davidem potuit, ut animum ipsius placarit, et Nabalis offensam obliterarit, qua provocatus ad iram fuerat. Nam etsi David ipse Nabalem non accesserat, propter Saulis metum, ne videlicet Davide inter homines aperte conversante iracundiae Saulis aestus commoveretur, nuncios tamen ad ipsum miserat, quos tanquam suam ipsius personam a Nabale excipiendos arbitrabatur, cum mandatis uti salutatum ipsum benedicerent. Porro *Benedicere* illud nihil aliud fuit, quam Deum precari pro Nabalis felicitate. Sed istud omne Nabal reiiciens, etiam contumeliosis verbis nuntios illos aggressus, et Davidem multis convitiis onerans a se repulit. Quamobrem Abigailem hanc culpam oportebat contrario remedio compensare, ideoque tam modestis et humilibus verbis illam Davidem affantem audivimus, et mariti culpam in se ipsam admittentem. Neque vero simulate id facit, etsi addit, se ignorasse missos a Davide ad maritum nuntios, ac proinde se facti istius accusari non posse, ut plerique mentiri solent, ut alios crimine liberent. Non sic Abigail: sed quum Davidem rogat, ut in se ipsam iniquitatem illam coniiciat, se ipsam sponsorem pro marito et tota familia Davidi offert. Quod autem impunitatem sperat, Davidis humanitati tribuit, ideoque admissam iniquitatem a marito in se

recipit, tanquam si rea esset. Qua in re Davidis gratiam sibi conciliavit, et armatum expugnavit; sunt enim illa tela quibus vel fortissimi expugnantur. Quandoquidem igitur ad Abigailis laudem ipsius nobis virtutes commendantur, discamus aliorum peccata sic in nos ipsos admittere ne malum malo cumulemus, sed si quid peccatum est, neque dissimulemus, neque mendacio tegamus, sed ingenue fateamur: et intercessorum partes sustinentes, stultorum vitia condemnemus. Caeterum observanda hic Abigailis prudentia, quae de mariti stultitia loquens, eum in invidiam rapere noluit, neque ignominia notare, tanquam impudens femina: sed factum ipsius tegere et ipsum ita magis excusare. Nam si mariti factum non fassa fuisset et non ipsa damnasset, Davidis iram magis ac magis inflammasset, et in se concitasset. Non patitur enim vir fortis dissimulationem: quamobrem qui mendacibus blanditiis utuntur, digni sunt qui reiiciantur. Discamus itaque neque rem dissimulare, neque fucum addere ad oculos perstringendos, sed simpliciter admissum peccatum fateri. Idcirco Abigailem fateri videmus ingenue mariti delictum: quamobrem etiam dicit illum fatuum esse et suo nomini mores convenire. Nabal enim stultum et fatuum significat. Neque vero, ut ante monui, scommatibus et dicteriis maritum insequi delectabatur, ut plerumque solent procaces quaedam mulieres istiusmodi cavillis magnopere delectari: sed peccatum agnoscens Davidis iram placare nititur, veniamque marito impetrare.

Quod vero ipsum compellans, ait, *Condona, quaeso, defectionem ancillae tuae*, apparet ipsam in se culpam sic recepisse, ut punitioni sese submiserit. Etsi vicissim non dubitavit quin eius rationem aliquam David haberet, et ad poenas non reposceret: quandoquidem iniquum foret, in feminam insontem alterius culpam derivare, poenasque reposcere: quum praesertim etiam Davidi satisfecit muneribus oblatis. Ex quo apparet veniam de admissis obtinere cupientes oportere sincere fateri culpam, et nihil simulate et fraudulenter agere, et pro viribus offensae partis satisfacere: quemadmodum iustus dicitur semper suum cuique reddere, et nulla effugia quaerere. Quamobrem non tantum oportet ingenue fateri et agnoscere peccata, sed etiam conari satisfacere pro virili. Multi enim alienis opibus et facultatibus inhiantes aliquod patrabunt insigne flagitium. cuius deinde se poenitentia duci profitebuntur, et non admissuros si non esset admissum: sed interim satisfacere nolunt. Multi speciosis verbis aliud habent in ore aliud in pectore, et dictis ipsorum facta non respondent. Quapropter eo diligentius observandum quod hoc loco docemur, ut si offensas remitti nobis cupimus, easdem nobis displicere non tantum verbis, sed etiam factis testemur. et pro nostra virili satisfaciamus.

Sequuntur deinceps Abigailis illa verba: *Nam plane parabit Iehova domino meo domum firmam.* Nomine vero *domus* hebraea lingua complectitur quaecunque ad vitae huius statum pertinent. Sic domus alicuius aedificari dicitur, quum rebus secundis fruitur, et cum uxore et familia tranquillam vitam degit, et ab hostibus non infestatur, sed rebus suis utitur. Ita se dicit Abigail persuasam esse Deum Davidi domum paraturum. Unde vero illa persuasio, nisi ex divinis promissionibus, quibus prorsus adhaerebat, et quarum impletionem exspectabat, de sua pietate tam aperta signa dabat, isti regno sese subiicere parata, quod tamen hominum opinione nullum erat? Illa igitur Deo serviendi cupida, se ultro Davidi subiicere divinas intuens promissiones non recusavit, quo fieret perpetuum ecclesiae membrum, seseque sponte summo illi imperio, quod in apparitione Domini nostri Iesu Christi patefactum est, submitteret.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCI.

28. *Faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem: quia proelia Domini, domine mi, tu proeliaris: malitia ergo non inveniatur in te omnibus diebus vitae tuae.* 29. *Si enim surrexerit aliquando homo persequens te, et quaerens animam tuam, erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur quasi in impetu, et circulo fundae.* 30. *Quum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia haec quae loquutus est bona de te, et constituerit te ducem,* 31. *Non erit tibi hoc in singultum, et in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te ultus fueris: et quum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillae tuae.* 32. *Et ait David ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israël, qui misit hodie te in occursum meum:* 33. *Et benedictum eloquium tuum, et benedicta tu quae prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinem, et ulciscerer me manu mea.* 34. *Alioquin vivit Dominus Deus Israël, qui prohibuit me ne malum facerem tibi: nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal usque ad lucem matutinam mingens ad parietem.* 35. *Suscepit ergo David de manu eius omnia quae attulerat ei, dixitque ei: Vade pacifice in domum tuam, ecce, audivi vocem tuam, et honoravi faciem tuam.*

Abigail Davidis iram placatura et ipsum persuasura ne propositam crudelitatem adversus Nabalem et totam ipsius familiam exerceret, duabus

potissimum usa est rationibus: quarum prior fuit, Davidem bella Domini gerentem bonam causam tueri, ac proinde nunquam destituendum auxilio Domini, a quo felicem rerum omnium eventum sperare debet: altera vero, Davidem bonam causam bene agentem, duplici etiam gratia Domini afficiendum. Ex quibus utilis nobis doctrina colligenda est. Et in primis, eos qui aliquid magni suscipiunt oportere de sua vocatione certos esse, si Deum adiutorem habere volunt: et nihil temere suscipere, sed Deo causam suam probare. Quare agite vitam quisque sic instituat, ut nihil temere suscipiat, neque quod libido dictaverit, sed quod Deus praecipit, sequatur. Nam saepe mira sibi homines fingunt sua facta laudari cupientes, et suis rationibus nitentes. Et sane expendamus Abigailis voces illas, quibus Davidem ait bella Domini gerere, melius ex illis apparebit, non alia ratione posse probari facta nostra, quam si hoc fundamento nitantur, Dei voluntati et ordinationi non esse contraria, sed ad ipsius decretum exigi. Praeterea tenendum, eos qui vere profiteri possunt se Deo duce quidquid susceperunt aggressos esse, et neque ad dextram neque ad sinistram deflexisse a via quam praescribit, licet variis tempestatibus agitentur, felicem nihilominus consiliorum et factorum exitum habituros. Sed bonam esse causam non sufficit, suam eandem etiam bene agi oportet. Nam plerosque videas bonam quidem sanctamque causam defendere: sed tamen impatientia modo in hanc, modo in illam partem ferri et quidem plerumque in istud vitium Dei filii labuntur: quandoquidem facile est extra limites ferri et vagari. Quamobrem danda omnis opera est, ut si quod Deus praecepit suscepimus, etiam Deo probatis rationibus et mediis illud persequamur, et ne quodam bonitatis causae praetextu quidquid libido dictaverit sequamur: sed quid liceat semper intueamur. Sed igitur infigenda ista nostris animis, et quamdiu vita superstes erit meditanda, Deusque in omnibus nostris difficultatibus invocandus: sperandumque ipsum in omnibus angustiis nobis adfuturum, et quaecunque necessaria ad auxilium nostrum fuerint, suppeditaturum: quemadmodum et propheta canit, Deum angelis suis mandasse ut ambulantes in viis Domini custodiant, et manibus suis portent, ac tueantur, ne forte ad lapidem offendant. Ubi observandum iuberi quemque in viis suis, id est, viis quas ipse Dominus praescripsit, ambulare: quibus verbis ea de quibus superius egimus continentur, ut nimirum obediamus Deo, nihilque temere et inconsiderate suscipiamus: et propterea ut, licet secundum vocationem Domini incedamus, licet variis tentationibus sollicitemur ad malum, tamen affectibus nostris fraenum iniiciamus, et ita nos geramus ut vere dici possit nihil mali diebus nostris contigisse, id est sic nos intra limites contineamus, ne unquam in hanc aut illam partem inclinemus, et vanis effugiis facta tueri velimus. Difficilis enim est in bono perseverantia, et facilis ad quaelibet consilia lapsus. Quare eo magis laborandum est ut sub Dei auspiciis militemus, et nihil nisi consulto et iubente ipso faciamus, et voluntatis ipsius firmissima testimonia habeamus.

Pergens autem Abigail ad sententiae suae confirmationem adiicit: *Si enim surrexerit aliquando homo persequens te et quaerens animam tuam, erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum.* Similitudine porro utitur, quae durior nobis videri merito posset, sed quae tamen nihil obscuritatis in se habet, quum ait animam Davidis custoditam fore quasi in fasciculo apud Deum. Sed quoniam Dei providentiae arcana tam sublimia sunt, ut ea non satis sensibus nostris assequamur, idcirco scriptura veluti nobiscum balbutiens, illa quibusdam usitatis apud nos phrasibus exprimit. Sic Abigail hoc loco Dei providentiae curam hac similitudine repraesentat, quasi Deus quos custodit fasciculo involvat, et tanquam pretiosam aliquam gemmam in aliquo puriore et sanctiore loco recondat, ne opus sit quaerere diutius abiectam et neglectam. Sic Deus animas electorum suorum habere dicitur tanquam in fasciculo compactas, quod eas sua providentia protegat: et ita Davidis animam Abigail dicit a Deo protegendam. Porro licet feminam hic loquentem audiamus, nihilominus tamen eius doctrina est tanquam ab ipso Dei spiritu profecta recipienda, cuius illa fuit organum et instrumentum. Quamobrem observemus, vitam nostram, quae nihil nisi quidam halitus videtur, et instar aquae diffluere solet, tamen esse firmissimam quod eius curam gerere Deus dignetur. Idcirco propheta in psalmis canit Dei misericordiam longe praestantiorem esse omni vita. Nam si multis rationibus instructi videamur ad vitae nostrae tutationem protectionemque, et in illud studium serio incumbamus, irritus tamen et inanis ille futurus est labor, nisi Deus ipse nos custodiat: sed quum nos esse Deo curae, et quandoquidem nos in hoc mundo collocavit, etiam sub alarum suarum umbra fovere scimus, donec ex eodem velit revocare, omnis metus occasio sublata videtur: et maioris facienda illa Domini custodia, quam aliae omnes humanae artes et monitiones quibus nos protegi expeteremus. Deus itaque singulari nos cura prosequitur, quandoquidem amat. Et nisi pretiosa illi vita nostra esset, sane illud protegendi officium sibi non arrogaret. Neque vero nostris meritis ipsius in nos bonitas et misericordia est ascribenda, sed immensae potius ipsius clementiae, qui sese eo usque demittit, ut tam miseros homunciones amare, et nos in suam tutelam, nos inquam, non tantum homunciones, sed miserrimas creaturas, terrae lumbricos, vanitati et corruptioni obnoxios suscipere,

et tanquam κειμήλιον suum asservare, vitamque nostram veluti in fasciculo compactam, loco tuto tanquam in arca sua recondere velit, ne praedae et rapinis hostium semper pateat, sed velut in tuto collocata sit secura. Neque vero tamen ista de omnibus in genere dicantur, quandoquidem haec sententia pendet ab iis quae paulo ante audivimus, nempe Davidis animam, cui Deus tam multa promiserat, ab eodem velut in viventium fasciculo contineri. Quamobrem in simplicitate ambulare coram Deo discamus, et ipsius clientelae nos committere, certo persuasi nos eiusdem beneficii participes fore, vitamque nostram ab ipso in fasciculo viventium repositum iri. Porro si Deus tantam curam gerit suorum, vitae caducae et instar flosculi decidentis, quid de animarum aeterna salute statuendum arbitramur? Nae si Deus fragilem et caducam istam vitam curare et tueri dignatur, certum est animarum nostrarum vitam, longe ipsi commendatiorem esse: et quo est illa fragili longe excellentior, etiam esse longe magis pretiosam. Quamobrem ne dubitemus quin confugientes sub ipsius alarum praesidium protegat, adeo ut, licet multis expositi periculis, tamen tutissimo loco sint, et velut in portu, quod illorum curam et defensionem Deus suscipiat. Quam doctrinam quo melius comprehendamus, agite comparationem inter ista contraria instituamus. Vita hominis secundum externam faciem, obsecro, qualis est? Nonne fumus est, aut halitus, qui facile in auras abit? Nonne inconstans est et fragilis, ut nihil incertius esse posse videatur? Imo et nostrarum animarum vita fragillima est mille periculis obnoxia, diabolo et pravis illis spiritibus mille modis ipsi insidiantibus et exitium molientibus. Quamobrem si vitam humanam, tam animae quam corporis, inspicias, et ex rerum externarum aspectu iudices de hominum statu, derelicti a Deo videbimur, et ne momentum quidem temporis habere tutum, sed perpetuo incerti fluctuare, et pro vita quam unius horae spatium ducimus mille mortis circumdari periculis, adeoque omnium esse infelicissimi, ut nullum diem agamus quin vita nostra centies millies periclitetur: statuendum est nos quidem animae nostrae et corporis respectu nihil esse, et fragiles, infirmos et caducos esse, ac proinde momento dilabi et effluere, denique vaporem esse qui statim in auras abeat. Sic vicissim ad Deum assurgendum est, qui vitam nostram in manu habet, et tanquam depositum custodit, ut Petrus docet priore epistola sua, et proinde adversus quaeque pericula protegit et defendit. Sic animae sunt firmissimae et securissimae apud Deum. Digna itaque est vox illa, *apud Deum*, diligenti consideratione, qua monemur rebus hominum opinione deploratis Deum tamen adferre remedium, et salutem ubi sola desperatio relicta videbatur. Quamobrem discamus in Dei manus nos ipsos et nostra omnia reponere, ut vere et sine simulatione cum Davide dicere possimus, Domine, vitam meam in manus tuas commendo. Caeterum quum dicitur Deus custoditurus animam aut vitam Davidis adversus hominem illam persequentem, eo docemur hominibus nobis minas intentantibus, et variis modis persequentibus, et coniuratis ecclesiae hostibus dentes et gulam ad nos laniandos apparantibus, ad Deum confugere ad ipsum votis ardentibus, quandoquidem tunc opportunum est tempus, quo se Deus defensorem tutatoremque nostrum, si unquam alias est ro ipsa patefacturus. Quare insurgentibus adversus nos mortalibus, et nos angue et cane peius odio habentibus, testaque lutoque persequentibus, ne unquam animum despondeamus, sed ad Deum confugiamus, qui tam bene in fasciculum animas nostras compositurus est, et arcano loco repositurus, ut nullus eas ex manibus ipsius eripere possit: sed quamvis hostes magnis viribus instructi sint, longe tamen ipsis superior est futurus, et quaecunque moliantur, sua virtute dissipaturus, suamque potentiam invictam adversus ipsos ad nos tutandos exserturus.

Quin etiam ex istis verbis Abigailis eam apparet veluti digito Saulem indicare voluisse, tum vitae Davidis insidiantem, et ipsum instar rabidi et furiosi leonis ad lanienam investigantem et persequentem. Hominem autem illum vocat, ut ea voce denotet illum consilia sua et conatus minime perfecturum, quandoquidem res ipsi sit cum Deo, qui conatibus ipsius facile resistat. Ideo vox illa *Hominis* est diligenter observanda, ut si quando nos contigerit gravibus urgeri periculis, ut de salute nostra videatur actum, in Deo positam esse nostram salutem persuasi, et nos in ipsius esse custodia, in memoriam revocemus quae hoc loco docemur, hostes nimirum nostros, et eos qui nos persequuntur, nihil nisi homines esse. Quid autem est homo? Nae pulvis est, vanitas et corruptio. Nosne igitur homuncionem terrae lumbricum adversus Deum in nostris personis, quas in suam tutelam et clientelam recepit insurgentem formidaremus? Denique ex hoc loco Davidis altera illa sententia confirmatur, quandoquidem pro me stat Dominus, ecquid mihi caro faciet? Deus est mihi propugnaculum et arx tutissima. Quamobrem improbis hominibus adversum nos insurgentibus, et invicem conspirantibus, pravaque adversum nostras animas consilia ineuntibus, necemque nostram quaerentibus, ut iam nostris capitibus ultimum exitium imminere videatur, et ignes undique ardeant, et iam in ipsas hostium fauces venisse videamur laniandi: tamen vere possumus affirmare illos nihil nisi homines esse, et terrae excrementa, qui adversum nos efferuntur. Nam etsi viribus illis simus impares, adeo

ut resistere nequeamus nostris ipsorum viribus, tamen quum pro nobis Deum vigilare sciamus, et scutum nobis esse ac certissimum vallum, qui animas in fasciculo viventium ligatas servet tanquam gemmas pretiosissimas, certissimis istis fulti rationibus concludamus, res istas creatas mortales nihil adversus Deum posse, ac proinde nec contra nos, ideoque praesenti animo vocationem nostram sequamur, Deum persuasi coeptum in nobis opus perfecturum. Nae valde his temporibus nobis haec doctrina necessaria est, quibus experimur quanto furore veritatis hostes adversus nos insurgant vitamque nostram ad mortem quaerant, et dira quaeque minitentur. Quid vero nobis miseris fieret, nisi praesens istud remedium offerretur, nempe Dei potentia, ad quam confugientes scimus nunquam desertum iri, siquidem suorum Deus nunquam obliviscitur? Licet itaque vita nostra parvo momento videatur auferenda: ne tamen dubitemus quin sit tutissima, cuius Deus tutelam suscepit: quo fretos auxilio certum est nos constanter adversus omnes inimicos nostros certaturos et iisdem insultaturos, viresque et potentiam ipsorum ludibrio habituros. Nam quid aliud sunt quam homunciones, qui nihil possunt, quemadmodum et alio quodam psalmo propheta ait: Domine fac gentes sciant quoniam homines sunt, id est, tuam exsere virtutem, et insaniam ipsorum detege: fac intelligant se adversum me, quem in tutelam tuam suscepisti, insurgentes longe opinione sua falli. Nae si animis nostris altius istud infixum fuerit, quantaecunque tempestates oriantur, nihilominus imperterriti pergemus in vocatione, in Deo conquiescentes tanquam certissimo praesidio, et eum invocantes, sic ut nullis casibus, quicunque inciderint, teneamur. Sane fateor, non oportere nos tanquam ignavos obstupescere et tanquam stupidos desidere: bruta enim stupiditas foret: sed tamen sic moveri periculis imminentibus aio nos oportere, ut certo in animo statuamus, Deum posse remedium omnibus praesentissimum adferre: eumque precibus assiduis sollicitemus, quandoquidem scimus ipsum causae nostrae fore defensorem, quae ipsius certissima voluntate nititur: nostrarumque precum fructum opportuno tempore praestolemur.

Pergens Abigail adiicit: *Quum Dominus constituerit te ducem super Israël, non erit tibi hoc in offensionem, quod effuderis sanguinem innoxium.* Quam plenae singularis doctrinae voces! Nam etsi Davidem Abigail alloquebatur, causamque suam apud ipsum agebat: tamen ex Davidis responso apparebit illam Dei spiritus impulsu loquutam. Generalem itaque doctrinam hoc loco proponit, nempe, eos qui aliquod facinus admiserunt, etsi misericordiam a Domino consequantur, nihilominus tamen conscientiae stimulis pungi, et peccatorum memoria sollicitari. Sic Abigailem videmus praesupponere Davidem consequuturum a Domino quae in promissis habebat, regemque Israëlis constitutum iri: et tamen interea dicit eum, si quod facinus admiserit, deinceps facti poenitentia ductum iri, et ita pacem et tranquillitatem quam ipsi Deus concedebat, perturbatum iri. Sic itaque docemur perfectam nostram beatitudinem et felicitatem esse conscientiam rectam, nullius sibi facinoris aut iniuriae cuiquam illatae consciam, sed sua se integritate et sinceritate apud Deum et homines tuentem. Etsi fateor homines integerrimos, si coram Deo vitae suae rationem reddere cogantur, mille peccatorum reos fore: ac proinde ad ipsius misericordiam ipsis esse confugiendum, et cum Davide agnoscendum solam hominis christiani felicitatem esse positam in divina clementia, qua peccata nostra sepeliuntur, et oblivioni traduntur ne in rationem amplius coram ipso veniant. Verum de integritate loquimur ea qua inter homines conversamur, nemini volentes iniuriam facientes, neque malum malo pensantes, neque inimicis pro meritis rependentes, aut fraudibus et rapinis aliquid extorquentes: sed potius bono malum compensantes. Tunc sane quietam et tranquillam vitam agemus, et amplae laetitiae materia nobis offeretur, quum, vel ipso Deo teste, nobis bene conscii fuerimus, officio nos erga proximum satisfacere voluisse in omni simplicitate et neque iniuriis neque fraudibus proximos laesisse. Contra certum est, conscios sibi iniuriarum et contumeliarum, rapinarum et fraudis, licet rebus secundis utantur, conscientiae tamen stimulis semper urgeri, ut in summa rerum abundantia nihilominus tristitia et moerore praeteritorum conficiantur. Quamobrem discamus erga proximos ita nos gerere, ne quis de nobis conquerendi occasionem habeat, quod contumelia vel iniuriis illum affecerimus. In primis autem ab omni violentia abstineamus, et sanguinem hominum effundere caveamus: ut pacata et tranquilla conscientia, Dei donis uti, frui sine conscientiae morsu, et sine ulla inquietudine vel impedimento possimus. Ista igitur retinenda sunt ex verbis illis Abigailis, quibus nominatim Davidem admonet, uti ab iniuria et sanguinis effusione sibi caveat, ut quum ad regiam dignitatem pervenerit, nullis conscientiae stimulis prematur, propter humanum sanguinem effusum. Porro quum de humani sanguinis effusione hic agatur, observemus, quod quemadmodum Abelis sanguis adversus fratrem vindictam a Domino efflagitavit, sic etiam fore ut si aliquos iniuria affecerimus, qui tamen non conquerantur, vel etiam caesi fuerint, mors ipsorum et sanguis sufficienter apud Deum vociferentur, ad nos accusandos, et convincendos coram Deo, et inexcusabiles reddendos. Quamobrem istis habenis fraenari cupiditates nostras oportet, ut inter homines

sine iniuria et contumelia vivamus: quod si factum erit pacata et tranquilla conscientia, omni scrupulo et morsu vacua Dei donis placide fruemur.

Interim observemus Abigailem alloqui Davidem, et illum pro rege, licet tunc egenum et profugum, habere, quod factas a Domino promissiones intueatur. Sed erat occulta, sicut ante vidimus, illa promissio, licet illa tamen non sic occulta fuerit quin ad Saulis aures pervenisset, cuius non erat ignarus. Nam etsi missus fuerat Samuel ad Davidem velut clam ungendum, de hoc tamen facto certior factus Saul fuerat, ut nullam ignorantiam praetexere posset ad signum illud visibile Davidi collatum reiiciendum, quod Samuelem sciret fidelem esse Dei servum et nuncium. Hoc igitur fundamento Abigail nixa concludit Davidem regem fore, quandoquidem Deus ita decrevit, cuius voluntas est irrevocabilis. Nos igitur inde discamus Dei promissionibus sic inniti, ne ex rerum praesenti statu de illorum eventu iudicium feramus. Nam alioquin ecclesiae status condemnandus videretur: imo etiam Domini nostri Iesu Christi, qui est illius caput. Quis enim, obsecro, non animadvertit quanto cum contemptu hostes evangelii sanam doctrinam reiiciant: imo quo furore et animi vesania pedibus conculcent, et adoriantur tanquam funditus eversuri. Deinde si eos consideremus quos Deus ad sui cognitionem vocavit, exiguam hominum manum, ignobilem et plerumque mundo exosam et singulis momentis periclitantem, atque odiis et iniuriis malevolorum expositam, et iniquis sententiis velut obrutam comperiemus. Domini vero nostri Iesu Christi non melior est conditio, quem videmus a catholicae romanae, quam vocant, fidei satellitibus, et sanctitatem quandam exterius profitentibus, adiunctis ipsis iniquis iudicibus et Dei verbum odio habentibus, sic undique peti, ut de solio detrahere ipsum et deiicere velle videantur. Quamobrem si ex sensu rerum externo de Christo et ipsius ecclesia indicium ferre volumus, certum est Domini nostri Iesu Christi regnum stultitiam nobis fore, neque ipsius virtutem tanti a nobis quanti par est factum iri, et miseram ecclesiam tanquam rem abiectam contemptum iri, nomenque ipsius quasi perpetua oblivione sepultum iri. Verum Abigaile nos tanquam optimo doctore et magistro decet uti, ut in Dei promissiones oculos fidei sensusque omnes nostros coniiciamus. Neque enim de promissione ab homine mortali facta hic agitur, neque de regno terrestri et caduco. Nam Davidis sane regnum non fuit diuturnum, etsi Domini nostri Iesu Christi fuit figura. Sed iam Dei filius nobis patefactus est, et regni ipsius promissio palam promulgata, et quidem ipsius ore, quemadmodum propheta pulchre Psalmo 2. docet istud officium a patre Christum accepisse, quum ait: *Narrabo ex decreto, Iehova dixit ad me, Filius meus es: ego hodie genui te, pete a me, et dabo gentes possessionem tuam: ius, inquam, possessionis tuae fines terrae.* Quandoquidem igitur evangelii sonus tanquam tuba per universum orbem insonuit, et Dei ipsius vox personuit, Dominum nostrum Iesum Christum esse Dei filium, eum, ut par est, veneremur ac colamus, eique libenter colla submittamus, et ipsum adoremus, maiestate, potentia et virtute summa praeditum: et hoc stimulo magis urgeamur quam omnibus admonitionibus, quod scimus regnum istud Domini nostri non esse momentaneum, sed aeternum: cuius caput est ipse Dei filius: et cuius nos esse membra scimus: coelitus ad nos misso non dubio nec incerto testimonio. Quare quo maioribus procellis et tempestatibus hunc orbem adversus istud regnum aestuare viderimus, et christianam ecclesiam urgere, eo ardentius oculos in altum elevemus, Deique bonitatem et clementiam contemplemur, eumque supplicibus votis precemur ut ecclesiae misereatur, et omnes Satanae insultus adversus eam infringat, et quidquid nos in tentationem inducere posset, pro sua misericordia tollat. Denique quoties Domini nostri Iesu Christi regnum contemni, et ipsius verbum pedibus calcari, et ecclesiam minis coniuratorum hostium urgeri videbimus, ne unquam propterea vacillemus, aut a proposito resiliamus: sed ad ipsum confugiamus, certo persuasi nunquam defuturum nobis opportuno tempore, eiusque potentia freti maneamus imperterriti: et quandoquidem scimus ipsum a patre regnum accepisse, coniuratorum omnium hostium minas, et vim omnem ac potentiam habeamus ludibrio, et hoc inexpugnabili propugnaculo tuti perditorum omnium consiliis et conatibus audacter insultemus.

Et de Abigailis istis vocibus hactenus. Pergamus ad sequentem orationis ipsius partem qua se in gratiam Davidis insinuat, his verbis, *quum benefecerit Iehova domino meo, ut recorderis ancillae tuae.* Ex quibus verbis apparet illam sic agere causam suam, et familiae patrocinari, ne David sibi factam iniuriam ulcisceretur, ut excellentis fidei suae testimonium exhibeat, in Dei promissiones respicientis. Nam si ex rebus externis, ut maritus Nabal, indicasset, sane Davidem habere ludibrio potuisset, et sannis excipere nuncios ipsius. Quid ille fugitivus, quid profugus posset adversus meam familiam? Ille qui inter lustra ferarum, omnibus exosus, vitam sustentare cogitur: mene, inquam, ille miser terruerit? Verum Abigail non modo metuit ne David repente illatam iniuriam ulcisceretur: sed longe ulterius mentis oculos extendit: rogatque ipsum ut quum in regni possessionem a Domino missus fuerit, ipsius recordetur et misereatur. Sed quale tunc erat hominum de Davidis regno iudicium? Quis unquam illum sperasset ad regiam dignitatem

perventurum? Quamobrem eo insignior Abigailis fides, quo constantior fuit, et superatis omnibus illis difficultatibus quibus exerceri Davidem videbat, simpliciter Dei promissionibus acquiescit: quem fidelem esse cognoverat, ac proinde quae ipsius mandato praedicta sunt suo tempore perficere. Idcirco Davidis regnum Abigail mente concepit, cuius hominum indicio nulla erat spes.

Deinceps sequitur Davidem illi benedixisse: sed in primis Deum laudasse, et eidem Abigaili gratulatum fuisse, et gratias egisse, quod optimi consilii fuisset ipsi auctor, et ab humano sanguine fundendo avertisset. Ex quo apparet Davidem suis affectibus non indulsisse: sed velut iniectis habenis a Domino iram repressisse, et a proposita caede fuisse deterritum, Deoque gratias egisse quod tanto malo sua providentia occurrisset. Dignum observatione singulari factum. Nam plerumque vindictae cupidi homines, et suis affectibus locum dantes, nunquam conquiescunt nisi re perfecta, et quam apud se statuerunt ultione facta: adeo quidem ut si quam illis Deus remoram aut impedimentum iniiciat, dentibus infrendeant, et tanquam ferae immanes fraenum mordeant, et adversus Deum ipsum ringantur. At contra David hic palam profitetur se ab istiusmodi affectibus alienissimum, nolle adversus Deum insurgere: et licet nonnihil humani passus esset, placida mente mulieris consilium admisisse, quam a Deo praemissam agnovit, ut summo malo iret obviam. Idcirco in primis Deum benedicit, agnoscens non fuisse fortuitum Abigailis occursum, quo sedata ipsius ira fuisset. Rara sane in hominibus virtus, quos plerumque cernimus ita suis affectibus transversos agi et praeoccupari, ut nullis admonitionibus locum relinquant, neque se a proposito dimoveri patiantur. Inde igitur ex affectuum nimirum vehementia nascitur in pravis consiliis exsequendis pertinacia. Nos igitur discamus officii admoniti ab incepto desistere, ne Deum magis in nos provocemus, sed eum potius precemur, ut spiritu suo nos regat, sine cuius ope semper a recta via deflectemus. Nam, quaeso, an David ultro cessisset mulieri, nisi Deus ipsi bonam mentem iniecisset, suumque timorem in ipsius animo insculpsisset? Sane quum sine altercatione mulieris illius verbis sedari se passus est, et consiliis illius obtemperavit, signum fuit ipsum non in hac muliere substitisse: sed altius ad Deum assurrexisse, cuius providentia non autem casu fortuito sibi facta fuisset obvia. Hinc discamus probibiti quod animo constitueramus exsequi, cognoscere Deum nostri misertum fuisse, nobisque remoram ne ultra progrederemur iniecisse. Et si consilia nostra fracta sunt, ne moleste feramus, neve indignemur cohibitam et repressam iracundiam nostram fuisse, neque adversus Deum contendamus: sed potius laudibus et gratiarum actionibus ipsius nomen praedicemus, quod nos abripi a cupiditatibus nostris non permiserit.

Sequitur deinceps gratulatio Davidis ad Abigailem: *Benedictum consilium tuum, benedictaque tu ipsa, quae continuisti me hoc ipso die ne inirem caedes, et vindicaret me manus mea.* Consilium Abigailis benedicens profitetur se agnoscere a Domino profectum: et ipsam etiam benedicens testatur se admonitiones ipsius sanctas admittere, et sponte cedere, et obtemperare bene monenti paratum esse. Quod observatione summa dignum est: quandoquidem in contrarium ferri homines natura sua certum est. Nam fere omnes videas etsi convictos de malitia, et ab ipso Domino coercitos, ut ad meliorem mentem revertantur, nihilominus tamen iis irasci quorum ministerio Deus ad illos admonendos usus fuerit, et istis ac similibus vocibus increpare. Quid illi mecum rei est, cur sua non curat, mea mihi relinquit negotia? Contra vero Davidem tam agere Deo gratias videmus: quod ipsum a caede facienda cohibuerit, et pravae suae cupiditati habenas iniecerit: quam simul etiam mulieri illi benedicere quae ad caedem festinanti venisset obviam, et fidelibus monitis ipsum a proposito dimovisset. Porro David istis verbis Abigaili tribuit quod Abigail antea Deo tribuerat, quum superius ipsum alloquens dixit: *Nunc ergo, domine mi, ut vivit Iehova, et ut vivit anima tua, quandoquidem cohibet te Iehova ne ineas caedes.* Nam Abigail divina providentia factum profitetur, ut David cohibitus a caede facienda fuerit, et a Nabalis familia destruenda, quemadmodum sibi proposuerat. David vero contra dicit, Abigailis opera et consilio se abstinuisse a caede et vindicta. Sed ista tamen pulchre inter se conveniunt. Sic enim utitur Deus mortalium opera dum operatur, ut videantur homines facere quod proprium est opus Domini. Exempli gratia, si quis bonum consilium nobis suggesserit, et a prava deliberatione et proposito dimoverit, nos illi plurimum eo nomine devinctos agnoscere debemus: nam alioqui summum esset ingratitudinis testimonium non agnoscere et gratum animum testari erga illum cuius opera et consilio summum quod imminebat periculum evasimus: et ita videmus homines magni fieri tanquam Dei vicarios et ipsius opus facientes. Verum tamen non ita laudandi sunt homines, ut interea Deus oblivioni tradatur, et in hominem mortalem omnis operis illius gloria transferatur: nam altius nobis assurgendum est, ad Deum, qui tali instrumento ad nostram salutem uti voluit. Et quidem eo diligentius observanda est haec doctrina, quo magis adversus eam a plerisque varie peccatur. Alii quidem aequo animo se admoneri, alii impatienter, alii denique ingrate ferunt. Nam aiunt isti fanatici sane homines: Esto, bonum ille mihi suggessit consilium, ille me e periculis variis eripuit, ille sane

consilio vitam restituit, sed quomodo? Nonne ipse Deus salutis meae fuit autor? Et ita se ingratos praebent in beneficos, quorum opera Deus usus est in salute ipsorum promovenda. Sed istiusmodi homines ambitione et arrogantia turgent, et Deo ipsi resistere velle videntur, impedientes ne ipsius dona in hominibus appareant. Alii in contrarium vitium praecipites ruunt, tanti facientes homines a quibus beneficia quaedam acceperant, ut Dei non meminerint. Nos itaque ista sic conciliare discamus, ut quaecunque beneficia accipimus, Deo tanquam auctori et largitori accepta feramus, qui solus omnium bonorum fons est et scaturigo, cui gratiarum laudem idcirco debemus. Et tamen homines agnoscamus tanquam ipsius ministros et instrumenta, ipsisque debitum honorem et gloriam tribuamus, sic ut nihil de eius gloria detrahatur, cui omnis honor et gloria debetur: sed potius Dei bonitas praedicetur rebus suis creatis ad nostram utilitatem et commodum utentis. Quod vero hic *Consilium* dicitur, accipi potest pro sapienter dicto vel prudentia. Quocunque vero sensu dicatur, Davidem videmus magnopere praedicare et admittere suggestum ipsi a muliere consilium. Quare discamus non erubescere admoniti, et nos eorum sanis consiliis subiicere, qui sincere nos admonent: aut qui de admissis peccatis redarguunt, aut admittere paratos impediunt, cuiuscunque sexus aut conditionis fuerint: sed potius tanquam divinitus ad nos missos recipiamus, et libenter peccata fateamur, exemplum Davidis imitati, qui laudato consilio Abigailis, fatetur se cohibitum fuisse ne malum faceret, Nabalisque totam domum, ut proposuerat in animo, destrueret. Nam, ait, *nisi festinans venisses obviam mihi, certe non relictus fuisset Nabali usque ad lucem matutinam mingens ad parietem.* Nae saepe quidem ita loquuntur qui fortitudinem aliquam ostentant, et terrere alios volunt: sed longe alia Davidis hic mens fuit. Nam quod ad fundendum sanguinem paratum se fuisse fatetur, facit ad Dei gloriam et misericordiam magis magisque praedicandam, cuius gratia fuit a sanguine fundendo cohibitus, ideoque gratias agit Deo quod sano mulieris consilio sit impeditus ne sanguine innoxio manus foedaret. Non fuit igitur tam excaecatus superbia, ut in malum praecipitem se dederit. Nam, obsecro, quo se flagitio, quam abominabili et detestando polluisset, aeternis poenis digno, licet reliquam vitam in summa innocentia deinceps transegisset: quemadmodum et reum factum fuisse coram Deo videmus morte Uriae, quam ipsi fideli servo procuravit post violatam et corruptam adulterio uxorem ipsius, quo flagitio dedecus aeternum in suum caput accersivit, nisi Deus misertus ipsius esset? Hanc igitur ob causam Deo gratias agit, quod non passus sit ipsum eo amentiae venire, ut sanguine humano et innoxio vitam suam foedaret, et perpetuo dedecore obrueret, sed mulierem hanc ipsi voluerit obviam fieri, ad hoc avertendum a suo capite malum, quod falso ulciscendae iniuriae praetextu moliebatur. Nos itaque Davidis exemplo discamus sic agnoscere peccata, ut Dei gratiam mentis laudibus efferamus, et ne simulatis et fictitiis verbis ea fateamur, sed ingenue nos miseros et perditos fore agnoscamus, sine Dei misericordia, qui nobis occurrit, ne in flagitia ruamus, manumque porrigit ut ex abyssi gurgitibus emergamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCII.

36. *Venit ergo Abigail ad Nabal: et ecce erat ei convivium in domo eius, quasi convivium regis, et cor Nabal iucundum: erat enim ebrius nimis: et non indicavit ei verbum pusillum aut grande usque mane.* 37. *Diluculo autem quum digessisset vinum Nabal, indicavit ei uxor sua verba haec, et emortuum est cor eius intrinsecus, et factus est quasi lapis.* 38. *Quumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, et mortuus est.* 39. *Quod quum audisset David mortuum Nabal, ait: Benedictus Dominus qui iudicavit causam opprobrii mei de manu Nabal, et servum suum custodivit a malo, et malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius. Misit ergo David, et loquutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem.* 40. *Et venerunt pueri David ad Abigail in Carmelum, et loquuti sunt ad eam, dicentes: David misit nos ad te, ut accipiat te sibi in uxorem.* 41. *Quae consurgens adoravit prona in terram, et ait: Ecce, famula tua sit in ancillam, ut lavet pedes servorum Domini mei.* 42. *Et festinavit, et surrexit Abigail, et adscendit super asinum, et quinque puellae ierunt cum ea, pedissaeque eius, et sequuta est nuncios David: et facta est illi uxor.* 43. *Saul autem dedit Michol filiam suam uxorem David Phalti filio Lais, qui erat de Gallim.*

Historiam quam heri tractavimus considerantibus Nabali Deus parcere voluisse videretur: quandoquidem morti proximus erat, nisi Davidem Deus ab incepto dimovisset Abigailis consilio. Verum exitus ostendit dilatam, non ablatam poenam a Domino fuisse; quandoquidem quum videretur evasisse divinam vindictam misericordiam consequutus, Davidis enim manum effugerat, alia ipsum ratione Deus coercuit. Et istud nobis nunc instat expli-

candum, nempe *decem diebus peractis, percussum a Domino fuisse Nabalem, et mortuum esse.* Unde discimus Deum non punientem ex tempore inimicos nostros, sed etiam tolerantem quasi ad ipsorum flagitia conniveret, opportunum tempus illos puniendi constituisse. Nostrum igitur est impatientiam cohibere, et quoniam adeo festinamus ad vindictam, ut si Deus non statim ultricem manum exserat, ipsi obloquamur, et moram illam impatienter feramus, eo attentius exempla consideremus quae nobis proponuntur, in quibus Deus patefacit se opportunitatem nosse puniendi quos suo iudicio reservat poenam eorum differens. Sed in primis quid sacra pagina doceat attendamus, quae passim Deo uni autoritatem vindictam exercendi tribuit. Nam istis verbis quibus sibi uni Deus vindictam describit, fraenantur sensus omnes nostri, ut Deo tribuere quod ipsi proprium est discamus: et manus nostrae veluti vinculis retineantur, ne in sua quisque causa iudex esse velit, et ex arbitrio in inimicos saevire. Praeterea quoniam tam fervidos affectus habemus, ut vix retineri ratione queant, Deus eo usque progreditur, ut nos moderari nobis discamus, et ita cohibere passiones, ut quum hostes videbuntur inulti, et flagitiorum ipsorum Deus oblitus existimabitur, nobis tamen persuadeamus Deum causas habere, cur ad tempus poenas differat, et exitum tandem demonstraturum Deum non oblitum esse officii sui, quod est mundi iudicem esse: ac proinde tempus fore quo ipsius iudicio sistantur, et rei peragantur, rationemque factorum reddant, poenasque flagitiis suis debitas luant, licet ad tempus poenae differantur. Et quidem hodierno tempore necessaria est huius doctrinae meditatio, quo videmus coniuratos hostes veritatis miseris insultare, minas intentare, et tanta audacia in miseros fideles insurgere, ut de ipsis actum videatur, ideoque victoriam canere et triumphare. Quare si dicta et facta ipsorum expendamus, illi modis omnibus in Deum peccasse, et iniurii fuisse reperientur, et reos mirabimur, quomodo divina vindicta tam diu inultos ferat, et in dubium vocare, Deusne ad ipsorum flagitia caecutiat, an vero sit oblitus pro meritis in illos animadvertere. Verum Deo iudicia sua differente, discamus nimium fervidos aestus passionum coercere, et tam in sacrae paginae doctrinam quam in exempla quae in illa proponuntur, et praesertim in hac historia, mentem et oculos convertere. Nam quum Nabalis contumeliis et iniuriis David fuisset provocatus, et ad sumendam vindictam paratus, impeditus esset a Domino sumere de hoste poenas: interea Nabal domi quietus poenas, et iustam punitionem evasisse existimabatur: sed cessantibus hominibus Deus rationem illam castigandi pro meritis invenit. Hinc itaque discamus nihil de iure divino detrahere, sed patienter ferentes iniurias, rem totam Deo committamus, et iudiciorum ipsius opportunitatem praestolemur; minime dubitantes quin tandem ampla nobis illius glorificandi detur occasio.

Interim observandae circumstantiae quas hic spiritus sanctus describi voluit. Dicitur ergo Nabal revertente Abigaile fuisse ebrius, ac proinde non potuisse ipsi uxorem periculum in quod sua stultitia incurrerat tunc ei declarare, ne in amentiam et furorem verteretur. Vinum enim velut cornua habet, quibus immoderate sumptum homines efferat et immanes reddat. Sic Nabal factus ebrius, si ex Abigaile tum intellexisset quae gesta fuerant, in furorem exarsisset, et violentis affectibus abreptus, vel in ipsam irruisset, vel in Davidem impetum fecisset: denique magnas turbas dedisset. Idcirco tum temporis Abigail rem gestam dissimulavit, opportunitatem exspectans quum crapulam exhalasset, rem totam illi declarandi. Quare perendie illi rem gestam narravit, quo numero vehementer obstupuisse dicitur, et paulo post mortuus. Hinc primum animadvertamus qualis quantaque sit hominum intemperantia, ut praeter mensuram sese vino ingurgitent. Nabalis quidem convivium non fuit per se vituperandum: nam et lege divina permittitur amicos ad convivium invitare, et liberalius tractare: sed peccasse in excessu Nabalem apparet, quum fuisse regium convivium dicitur, ut conditionis suae limites transsiliisse notetur. Hinc singuli discunto sese intra temperantiae limites continere, et in conviviis luxu et intemperantia non peccare, quod plerumque luxum paupertas, aut multa istiusmodi incommoda comitentur. Modus itaque servandus est, ut sine avaritia et tenacitate sobrietas tamen locum obtineat. Maxime vero vituperanda est ebrietas illa Nabalis, qui licet initio dicatur cor habuisse laetum, tamen deinceps ostenditur obrutus sic fuisse vino, ut nullum amplius rationi locum reliquerit, et in feram mutatus sit, adeo ut sine occasione fureret et debaccharetur. Sed non abs re haec phrasis usurpatur hoc loco: Nabalem habuisse cor hilare: nam usitatum est ebriosis proverbium, ad vitium suum aut minuendum aut tegendum. Et si quis interrogatus de alterius ebrietate fuerit, saepissime respondet hilarem fuisse. Nam ebrietas multos semper habet advocatos ad turpitudinem tegendam quae ipsi inest: quemadmodum experientia plus satis fidem facit, homines ebrietate in sues transformari, et quantum in ipsis est: Dei imaginem, ad quam erant creati et formati, ab ipsis deleri. Quoniam igitur plerumque homines ebrietatem sic excusant, spiritus sanctus se ad vulgi sermonem accommodans, eadem utitur phrasi, quum ait: Nabalem habuisse cor hilare et iucundum. Sed deinceps ostendit detestabilem illam hilaritatem fuisse, et amentes istiusmodi homines quos vini copia sic obstupefacit, ut in belluas degenerent, suaeque con-

ditionis obliviscantur: et sese tanquam sues in voluptatum coeno volutent, eoque veniant stuporis, ut si in potestatem hostium suorum venissent, non possint maiore ab ipsis affici ignominia et dedecore quam quod ipsi sibi accersunt. Tanto igitur magis sobrietatem colere debemus, et licet Deus vinum crearit, ut exhilaretur cor hominis, sicut ait in Psalmis propheta. Tanta enim est ipsius erga genus humanum liberalitas ut non tantum quae ad corpus alendum sufficiunt, sed etiam quae ad abundantiam et iucunditatem faciunt, nobis suppeditet, quemadmodum vinum datum est non tantum ad cor humanum sustentandum, sed etiam ad illud exhilarandum. Nos itaque modum in potu adhibere discamus, ut Deo semper agere gratias possimus, et ne cibo ac potu sic obruamur, ut officio faciendo simus impares, Deo nimirum pure invocando, proximo inserviendo et vocationis nostrae partes implendo. Denique ne hilaritas et voluptas quam ex vino capimus, Dei cultum interturbet: sed potius viribus omnibus in Dei praecepta simus intenti. Nam si nos cibo et potu sic ingurgitavimus ut inepti reddamur ad Deum colendum, sicut nostrum officium postulat, certum est Dei dona quae in usum nostrum nobis concesserat a nobis profanari. Idcirco igitur vino Deus hanc vim indidit: ut cor hominis exhilaret, sed intemperentia et illius abusus est intolerabilis, et vindictam expostulat a Domino terra ipsa quasi sanguis ipsius temere funderetur. Nos igitur sobrie et temperanter vino caeterisque rebus creatis utamur, ut illis satiati novas vires accipiamus ad nostrae vocationis partes implendas, et ad Dei laudes magis magisque praedicandas, novasque vires accipiendas ad nostrae vocationis partes sustinendas quocunque loco, et quacunque ratione Deus iusserit, nostramque explorare obedientiam voluerit. Ideoque meditandae crebro sunt sanctae adhortationes et admonitiones quibus a luxu et intemperantia iubemur abstinere: quod illis in vitia et flagitia multa impellamur. Quare licet Deus nonnunquam faciat potestatem liberius vivendi, nihilominus tamen non esse crapulae indulgendum sciamus, sed immoderatos et intemperantes appetitus esse fraenandos, Deum esse hominum iudicem non ignari, ac proinde tantum vitium non inultum relicturum. Idcirco Paulus nos hortatur ut in cibo et potu temperantiam servemus, ne quid per luxum et immoderate faciamus: quod istis gradibus ad quaevis mala ducamur, donec pravis nostris cupiditatibus plane satis fecerimus. Licet igitur Deus nobis, cum gratiarum actione, liberalius et lautius aliquando vivendi potestatem faciat, simul tamen docet nos esse insatiabiles, et ubi cupiditatibus habenas laxaverimus' ad quodvis flagitium proclives, et rationis omnis expertes. Quapropter quid Deus permittat attendendum, ne praefixos terminos transsiliamus: sed adversus carnales cupiditates et voluptates depugnemus, ne ratione spoliata nostra mens a puro et sincero Dei cultu depellatur. Caeterum etiam istud observandum, Deum licet istis intemperantibus habenas laxiores permittat, nihilominus ubi crapulam exhalarint, care vendere intemperantiam, et in eum stuporem immittere, ut extra se esse videantur, et plane hebetes. Nae si semper sobrius Nabal fuisset, licet audito ab uxore periculo in quod sua stultitia inciderat: perturbatus quidem, non tamen lethaliter affectus fuisset. Sed licet crapulam exhalasset, tamen adhuc mentem obrutam retinuit, ut multi solent ex hesterna crapula hebescere, et licet neque lingua neque pedibus titubent, mentem tamen turbatam habeant, adeo ut nullus amplius rationi locus reliquus sit, et ipsi ultro terriculamenta fingant, et nullum consilium malis suis admittant. Sic Nabal audito ab uxore nuntio territus vehementer obstupuit, et tanquam Marpesia cautes constitit. Quare qui antea insolescebat, et obrutus vino arroganter sese efferebat, Dei manu deiicitur, et dedecore et ignominia obruitur. Hinc igitur observemus sobrie et temperanter viventes, imminentibas quidem malis terreri: sed tamen non destitui ratione et consilio: quod metus ille Deum respiciat, quo freti spem non abiiciant. Contra vero helluones et intemperanter vitam agentes, qui ad tempus omnem humanitatem exuisse visi sunt quantum in ipsis fuit, tanto terrore concutientur, quum ad ipsorum vindictam Dei manus accelerabit, ut nullus rationi locus supersit: et quandoquidem sua ebrietate in bestias transformari voluerunt, et ab officiis hominum fidelium recesserunt, penitus etiam in bestias degenerent Dei vindicta ipsos persequente.

Et de istis hactenus: pergamus ad sequentia, in quibus Nabalem Deus percussisse dicitur ita ut post decem dies mortuus sit. Dubitari poterat Deusne voluisset Nabalem punire, an non, nisi nominatim spiritus sanctus huic occurrisset dubitationi, et subitam illam ac repentinam mortem a Deo profectam fuisse, tanquam iustam punitionem, indicasset, qua de Nabalis tam superbia et arrogantia quam ebrietate poenas sumsit. Nam ad contumelias illas quibus Davidem provocarat, etiam ebrietatem adiecerat, qua se adversus Deum etiam obfirmare velle videbatur. Nae hominum iudicio Nabalis peccatum non usque adeo grave videbatur: sed eam esse nostram conditionem sciamus, ut Deo sua relinquamus iudicia, et placide ipsis subscribamus. Nam si ad nostram amussim peccata exigeremus, quae gravissima flagitia sunt, levissima peccata diceremus et, ut loquuntur, venialia. Contra vero quae levia sunt, maxima faceremus. Ea est enim humani ingenii levitas et inconstantia, ea temeritas, ut temere et inconsiderate iudicet, prout

varia est affectuum ratio quibus in hanc aut illam partem propendet. Deinde ea est etiam ignorantia, ut quae extrinsecus apparent tantum animadvertat, non ea quae in cordis penetralibus latent. Idcirco levia quaedam vitia homines animadvertunt, non autem quae in corde latent maxima et gravia. Quare si rectum de vitiis iudicium ferre, si de recto et pravo sincere iudicare volumus, ne ad nostram amussim, id est ad humanum iudicium, seu potius opinionem, sed ad Dei iudicium et regulam exigamus. Neque vero exspectandum ut a coelis Deus descendat suum iudicium nobis forma visibili patefacturus: scripturas enim habemus sacras, ex quibus quae vitia Deo sint abominationi perspicue possumus intelligere. Nos igitur de externis hominum factis ex Dei verbo iudicare, et ea condemnare possumus: sed tamen de ipsorum cogitationibus ferre sententiam non est humanae potestatis: quin potius patienter exspectandum: dum ipse Deus quae occulta sunt patefaciat: quemadmodum docet Daniel. Itaque nostri ingenii tarditatem et stuporem agnoscentes, nihil supra nostram facultatem audeamus. Quidquid vero de Nabale sentiant homines, videmus ipsum magni criminis coram Deo convictum teneri: et non parvi momenti fuisse contumelias illas quas ipsum in Davidem inconsiderate vomuisse aliquis iudicaret. Nam tale ferri ab ipsis iudicium de Nabale posse videbatur: Esto, Nabal contumeliis Davidem affecerit, erronem, profugum, latronem, praedonem dixerit, ingratus etiam in ipsum fuerit, ideone vero morte puniendus erat, cui non satis sua mens constabat? Verum enimvero Deus aliter iudicavit, cuius iudicia recta sunt, et nunquam in excessu peccant. Quare quum morte contumelias illas Deus ultus est, quibus laesus David a Nabale fuerat, sciamus ipsum sibi factas existimasse in Davidis persona. Nam sane in ipsum Deum redundabant: quandoquidem David non suo motu regiam coronam invaserat, neque quidquam a se susceperat, sed a Deo vocatus, et unctione externa confirmatus. Nabal igitur Davidem contumeliis petens, et honorem ipsius pedibus calcans, in ipsum Deum fuit iniurius, et blasphemus. Nos vero, licet non ad eundem dignitatis gradum quem David evecti sumus, tamen scimus quid de nobis sacra scriptura praedicet, nempe, nos Deo esse caros tanquam pupillam oculi, et ulturum ipsum omnes contumelias et iniurias quibus affecti fuerimus. Quamobrem in Deum nos nostraque reiiciamus: et licet hostes impunitatem sibi polliceantur, quum crudelissime in nos saevierint, patienter exspectemus donec ultionis tempus advenerit, quo Deus suo iudicio ipsos involvet et incautos obruet: nosque re ipsa quanti faciat patefaciet, quos illi tanquam viles et abiectos homunciones habuerunt. Quamobrem ex hoc loco discamus, in primis nunquam adversus Deum obloqui, aut adversus eum contendere quum non ex nostri iudicii opinione sententiam feret: sed placide quidquid fecerit admittamus, et bonum ac rectum iudicemus. Deinde tantam suorum fidelium curam Deum gerere, vitamque ipsorum tam caram habere, ut ipsis illatas iniurias sibi factas reputet, et tam acerbis poenis ulciscatur eos qui nos ludibrio habuerint, ut sentiant se divinam maiestatem offendisse, sibique non cum homuncionibus sed cum illa rem esse. Namque Deus se miserorum et abiectorum hominum clypeum et propugnaculum esse profitetur.

Hanc ob causam David Deo gratias agit, quod sibi factam esse iniuriam et iniustam dedecus ultus sit, his verbis: *Benedictus Iehova, qui egit causam opprobrii mei a Nabale, et servum suum custodivit a malo.* De duobus gratias istis verbis David agit Domino, primum quod re ipsa patefecerit quam ipsi carus esset cuius causam adversus Nabalem suscepit. Alterum quod non permisisset ipsum proprias iniurias ulcisci, et sanguinem fundere in Nabalis familia, ne non modum tenuisset, siquidem in iracundia saevire crudelius potuisset. Quod ad primum attinet, quaerat aliquis Davidine licitum fuerit a Deo vindictam de Nabale postulare. Nam, ut antea diximus, non tantum privatas iniurias ulcisci prohibemur, sed etiam mentem et affectum omni vindictae studio vacuum habere iubemur. Si quis igitur non sua quidem manu et viribus de hoste ultionem faciat: sed interim diris illum devoveat, et Dei fulmine tangi exoptet, non videtur officio defunctus: sed potius caritatem abiecisse. Quisquis igitur malo quidem exterius abstinebit sed intus odio et inimicitiis aestuabit, et hostis sui interitum et quidem a Domino exoptabit, merito apud Deum homicida habebitur, licet ne digitum quidem ad malum moverit. David itaque videtur non potuisse a Domino de Nabale ultionem expostulare, quin adversus Dei legem graviter peccarit. Hoc si non potuit, sane nec Deo gratias agere de mortuo Nabale potuisse videtur. Preces enim nostras et gratiarum actiones oportet Dei voluntati conformari: quemadmodum conclusio precationis quam ipse nos Dominus Iesus Christus docuit, eo referri omnes nostros affectus oportere ostendit. Quum igitur Davidem agere gratias audimus quod Nabalem Deus plaga affecisset, et mortuus esset, cum apparet antea in votis id habuisse de quo gratias agit, nempe ultionem. Hinc discamus periculosum esse temere velle sanctissimorum perfectissimorumque virorum exempla imitari, nisi praescriptam in sacris regulam sequamur, ut ipsorum facta nimirum et dicta ad divinam illam amussim exigantur. Nam, exempli gratia, Davidis factum si quis regulam sibi proponat imitandam, concludit licere sibi a vindicta abstinenti, nihilominus can-

dem a Domino flagitare, et morte hostium suorum delectari. Qua ratione Deo cultus externus praebebitur, sed internus nullus erit, ac proinde praecipua pars officii deficiet. Quamobrem narrante scriptura peculiaria quaedam sanctorum facta, discamus ea non simpliciter in exemplum trahere, nec quae fecerunt velle omnino imitari: sed potius actiones omnes nostras ad regulam divinam in sacris perscriptam exigamus. Nam si scripturam intueamur, apparebit nos non posse quidem vindictam de hostibus a Domino modis omnibus flagitare, neque modis omnibus de ipsorum poenis laetari, sed tamen aliquo modo posse. Quod non abs re dico. Nam simpliciter officii nostri ratio nos iubet Deum pro hostium nostrorum conversione precari, et ipsius erga illos misericordiam implorare, et pro malis quae nobis inferunt, et exitio quod nobis moliuntur, bonis et commodis ipsorum studere. Denique preces nostrae caritate niti debent, et affectus nostri ad misericordiam flecti, ut quoniam hostes videmus miseras esse creaturas, et a Domino aberrantes: Deum oremus uti miseros in rectam salutis viam reducat, et quum poterimus bene ipsis faciamus. Nam si vel ipsi asino laboranti hostis bene facere iubemur, quid ipsis, quaeso, debemus? Moses vero nominatim iubet hostium ipsorum bovem vel asinum, vel simile aliquod iumentum in fossam lapsum erigere et educere. Atque haec caritas iubet: interim vero licet hostes inexorabiles et incorrigibiles in malitia perstiterint Deum precari, ut manum adhibeat, et iudicis partes prout aequum esse videbitur impleat: verum tamen affectu tam moderato, ut vere testari possimus nos adversus inimicos non alere pravum animum. Quoniam vero raro istud contingit, eo magis nos nobis ipsis suspectos esse oportet, et arctioribus fraenis appetitus coercere. Neque enim sine causa nos Petrus admonet iniurias nobis illatas committere Deo qui se Deum ultionum vocat. Itaque fideles ad patientiam hortatur, proposito Domini nostri Iesu Christi exemplo, qui omnis perfectionis exemplar est: ideoque dicit non reddentes malum pro malo posse nos causam nostram Deo committere, cuius eum fore iudicem scimus. Huc igitur nos ipse Deus revocat, quum ait: Mea est ultio. Non aliter et D. Paulus quales sint officii nostri partes ostendit, his verbis: Locum irae date. Nam hoc praecepto docet ab omni contumelia et violentia in hostes ac inimicos abstinendum, dandamque potius omnem operam, ut crebris admonitionibus in rectam viam reducantur: sed si tamen magis ac magis in nos malitiose et obstinate insurgant, posse nos Dei adversus ipsorum contumaciam vindicem manum implorare. Ideirco dixi supra nos aliquo modo posse Dei vindictam implorare; et quum caritatis officiis defuncti fuerimus Dei iustitiam advocare, ut cuique reddat pro meritis: sic tamen ne misericordiae ianuam occludamus. Quamobrem patienter exspectandum an Deus ipsos sit conversurus, et ad veram poenitentiam revocaturus: et pro ipsis etiam istis aut similibus verbis interpellandus: Domine, oculum clementiae tuae et paternae bonitatis in miseros illos coniice qui perditionis viam ingrediuntur: quos si tamen vis in pervicacia pertinaciter haerere, et reprobare, tantam ipsis tamque horrendam immitte confusionem, ut omnibus exemplo tuorum iudiciorum sint. Praeterea et laetari illorum poenis quodammodo licere dixi. Neque enim abs re propheta dixit: *Fidelem laetatum iri, quum viderit ultionem, pedesque suos lavaturum in sanguine improbi.* Nam sane Deo sua iudicia in improbos exercente, magna laetitiae probis offertur occasio: quod eorum misertus sit, eoque ad ipsum invocandum magis incitantur: cuius singularis erga ipsos amor apparet, quorum precibus se tam facilem praebuit: et maiorem ipsum glorificandi materiam, quod erga miseros suos fideles benignum se praebuerit, et de hostibus ultionem fecerit. Nostras itaque preces adversus improbos ita componere possumus, ut ex parte tamen horreamus quum Deus adversus improbos suorum iudiciorum severitatem exserit. Quid ita? Quod nimirum humanitatis affectus doceat nos ingemiscere, quum creaturam ad Dei imaginem formatam intuemur sua culpa divino iudicio interire: et caritas iubeat nos illorum malis ita commoveri, ut ad meliorem viam ipsos revocare studeamus. Deinde iudiciorum divinorum metu terreri debemus, cogitantes Deum, si summo iure nobiscum agat, et nisi nostri misereatur satis materiae in nobis reperturum ad nos perdendos, et in inferorum abyssum cum illis detrudendos. Ideo nos humiliari coram ipso decet, quod quum illi sint creaturae Dei, sicut et nos, tamen puniantur, quum nos ipsius benevolentia protegamur: at minime sit dubium quin Deus nobis exemplum illorum proponat, quo sapere et humiliari coram ipso discamus. Ex parte vero laetemur Dei ultionem de hostibus coniuratis videntes: modo tamen modum adhibeamus, et sincere testari possimus coram Deo, nullis nos pravis affectibus duci. Ergo ut ad Davidem revertamur, potuisse ipsum apparet Deum precari ut se ulcisceretur, et Nabalis etiam interitu laetari: quum praesertim in ipsius interitu divinum iudicium manifeste appareret, et reprobatum a Domino fuisse Nabalem: et nihilominus humanum affectum retinere. Neque enim dubium est quin optaverit Nabalem ad sanam mentem reverti, et poenitentiam agere: sed quum Deo aliter visum fuerit iudiciorum ipsius iustitiae acquiescit, et gratias agit.

Quod ad alteram precationis illus aut gratiarum actionis partem, in qua David gratias agit Deo,

quod servum suum non passus esset privatam iniuriam ulcisci, sed subtraxisset a malo, non leviter est praetereunda. Quod vero de malo ait, non sic intelligendum quasi David ita se iustificare studeat, ut ab omni malo sit purus: sed laetatur David se impeditum a Domino mulieris illius interventu, ne malum quod cogitaverat patraret: et agnoscit se gravis criminis coram Deo reum futurum fuisse, nisi cohibitus fuisset. Testatur itaque se Dei bonitatem erga se duplicem agnoscere: primum quod paratum tam grave scelus admittere prohibuerit: deinde quod de homine flagitioso poenas sumpserit. Exemplo Davidis discamus, nostros affectus tam strictis habenis coercere, ut vere laetari possimus Deo sua iudicia adversus improbos exserente quod nullius pravae voluntatis et occultae cupiditatis vindictae nobis conscii simus: sed puro animo ipsius iudicia intueamur, et in illis conquiescamus. Et praeterea Deo gratias etiam agamus, quum a malo nos retraxerit. Nam etsi coram ipsius iudicio rei iam simus, quum mente pravum aliquod facinus concepimus, licet in actum non prodierit, tamen ipsi gratias agere debemus, quod non permiserit in actum erumpere, quod animo volueramus. Quin etiam precari debemus, ut pravas etiam cogitationes compescat. Nam ea est hominum natura, ut singulis momentis pravis cogitationibus et affectibus agitetur, nisi Deus impediat. Quare quum tam proclives ad quaevis vitia simus, quum vi divina retinemur, summo beneficii loco ducamus, Deoque gratias agamus, nos ei hoc nomine plurimum devinctos agnoscentes: et Davidis exemplo discamus prohibiti privatas iniurias persequi, grati esse, quod si semel iracundiae laxas habenas permiserimus, vix deinde reducere illas queamus, Deique bonitati locum non relinquamus. Sed si patientes fuerimus, et inimicos ad poenitentiam sollicitaverimus, illi vero pertinaciter in malitia perstiterint, Deum persuasi simus manum admoturum, et causae nostrae defensionem suscepturum.

Sequitur deinceps Davidem nuntios ad Abigailem misisse, qui in uxorem illam sibi adducerent, quum antea duxisset etiam Achinoam. Quod ad Abigailem, licebat Davidi in uxorem illam ducere, quod Michol Saulis filia erepta ipsi fuisset, et alteri locata: licet eam postea recepit, ut deinceps videbimus. Quare quum illi fuisset uxor adempta, et cum altero scortata, quod non posset iure maritus ipsius esse, potuit David Abigailem ducere in uxorem: quam quum prudentem feminam et virtute insignem cognovisset, non mirum est, si in uxorem eam sibi postulavit. Et quidem ratio quam sequutus est fuit laudabilis, quod non ipse illam adiit, et in uxorem accepit, sed per nuncios de matrimonio interpellavit: quod alioqui visus fuisset eam invitam, vel autoritate vel vi abduxisse. Quare ut liberum sit matrimonum, nuntios ad eam misit, ut non invita sed volens Davidis postulatis acquiescat. Quod ad alteram Achionam attinet, excusare, et a culpa liberare Davidem non possumus. Etsi non debemus existimare voluptatibus ipsum suis sic indulsisse, ut alteram priori addiderit: sed potius coactum necessitate fuisse iudicare, et ita rebus suis consulere studuisse. Quemadmodum solent in summis angustiis constituti, rationes quaerere quibus sese tueantur, et foederibus et cognationis ac affinitatis vinculis foveant. Nihilominus virtiosa et illicita fuit haec ratio rebus suis consulendi, quandoquidem contra primam institutionem matrimonii fuit: etsi non tam vitiosa quam si voluptatum causa fuisset ab ipso quaesitum matrimonium. Sed in summa condemnandum Davidis factum, quod duas simul uxores habuerit: quod ex hominis prima creatione satis apparet, ubi Dominus ait: Non esse bonum homini esse solum: itaque faciendum illi adiutorium simile ipsi. Decretum igitur ex immutabili suo consilio protulit, hominem oportere una uxore contentum esse. Neque enim dixit, duo adiutoria ipsi faciamus, sed, adiutorium ipsi simile. Hoc satis idoneo testimonio David hoc loco condemnatur: est enim Dei decretum immutabile et irrevocabile, et quod initio Deus constituit, habendum est legis loco immutabilis. Deinde et alio loco scriptura iubet, quemque virum suam habere uxorem, et contra quamque mulierem suum habere maritum. Quare si quis vir plures uxores habere vult, uxori facit iniuriam Deique legem violat. Eadem enim utrique regula praescribitur, ut mulier maritum suum habeat, et maritus suam uxorem. Quapropter si quis hodie sibi licentiam assumat plures habendi uxores, sese in partes discerpat oportet. Ergo David merito duabus assumptis uxoribus damnatur. Et quidem, fateor, idem Abrahamo et Isaaco contigit: sed, ut ante dixi, veterum fidelium exempla non temere sunt in legem trahenda: sed potius ad Dei legem et institutionem recurrendum, et soli illi acquiescendum sine contradictione: ac proinde si qua sunt sanctorum virorum facta cum verbo Dei congruentia, tanquam bona sunt admittenda, et in exemplum proponenda: sin minus, condemnanda et reiicienda. Quum vero tam Davidem quam alios in hac parte lapsos videamus, eo maiore cura et studio in Dei timore nobis ambulandum sciamus, neque dandam licentiam nostris affectibus tantae confusionis sequendae, ne in immensum malorum labyrinthum deveniamus. Cuius rei exemplar ipse David esto, qui ab hoc lapsu in plures incidit, multis uxoribus inductis, quod in historiae serie deinceps pluribus persequemur. Quamobrem non temere imitanda istiusmodi servorum Dei exempla, sed malum a bono discernendum: ideoque nos alibi D. Paulus admonet, ut ipsum sequamur et imitemur, quemadmo-

dum ipsum esse videmus Domini Iesu Christi imitatorem. Et alibi nos iubet fidem ipsius imitari: ne aberrent homines et temere huius vel illius exempla imitentur. Caeterum quum excellentissimos et sanctissimos Dei servos conspicimus tam facile in multis lapsos, agnoscamus nos qui longe sumus fragiliores oportere maiore studio niti, ne in istiusmodi vitia praecipites feramur: Deumque votis ardentioribus precemur, ut nos sancto suo spiritu regat, et in nostris cordibus tantum suae maiestatis timorem insculpat, ut veram in omnibus obedientiam ipsi praebeamus, ne in inanem quandam pietatem et christiani nominis larvam prae nobis ferentes efferamur, et in nostrum exitium tam venerando titulo abutamur: sed potius in timore et simplicitate in nostra quisque vocatione incedamus, donec plene ipsius iustitia induamur, ad quam contendimus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCIII.

CAP. XXVI.

1. *Et venerunt Ziphaei ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce David absconditus est in colle Hachila, qui est ex adverso solitudinis.* 2. *Et surrexit Saul, et descendit in desertum Ziph, et cum eo tria millia virorum de electis Israël, ut quaereret David in deserto Ziph.* 3. *Et castrametatus est Saul in Gabaa Hachila, quae erat ex adverso solitudinis in via: David autem habitabat in deserto. Videns autem quod venisset Saul post se in desertum,* 4. *Misit exploratores, et didicit quod venisset certissime.* 5. *Et surrexit David, et venit ad locum ubi erat Saul: quumque vidisset locum in quo dormiebat Saul, et Abner filius Ner, princeps militiae eius et Saulem dormientem in tentorio, et reliquum vulgus per circuitum eius,* 6. *Ait David ad Achimelech Hethaeum et Abisai filium Saruiae, fratrem Ioab, dicens: Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dixitque Abisai: Ego descendam tecum.*

Redeunt nobis in hac historia considerandae variae tentationes et varia discrimina quibus David antequam ad coronae possessionem veniret exagitatus est: quo quidem etiam tempore non fuit undequaque quietus, sed meliorem tamen expertus conditionem quam antea, quod non adeo crudeliter hominum consortio pulsus fuerit. Nihilominus tamen eum Deus variis modis exercere voluit, donec plane hostes ipsius exstincti essent. Ipse vero quomodo se in tantis difficultatibus gesserit observandum, expectans opportunitatem regiam dignitatem occupandi, quam Deus decreverat, et nihil adversus Saulem molitus, sese adversus illius vim defendere contentus.

Hic igitur in primis illud occurrit, quod Ziphaei venisse dicuntur ad Saulem Gibbam. Nam verisimile est Saulem, nisi sollicitatum, non fuisse persequuturum eum quem innocentem cognoverat, et cui testimonium integritatis dare coactus fuerat. Quod enim Davidem impedierat, quominus eum tolleret, quum in manus ipsius incidisset, nisi recta conscientia, cuius ipse testis erat Saul? Licet ergo furore ageretur, tamen poterat Davidem missum facere, etiamsi non sine contemptu ipsius fieret. Sciebat enim Davidem nihil adversum se moliturum, nullum bellum suscitaturum, sed tenui et ignobili vita contentum fore, donec Deus factam ipsi promissionem implevisset. Verum ecce Ziphaei secundo iam tanquam flabella sopitam Saulis malitiam suscitant. Oderat ille quidem odio inveterato Davidem, quem modis omnibus exstinctum cupiebat, etsi probe norat electum a Deo regem: verumtamen nusquam legimus ab ipso missos satellites qui Davidi struerent insidias, aut ipsius facta explorarent. Sed Ziphaei ultro Davidem in sua regione latentem deferunt. Hic in primis observandum, a diabolo suscitatos quotquot in Iudaea servos habuit, ut impediret quominus David regnaret. Et oportebat istud in regno iudaico contingere, quod erat figura regni Domini nostri Iesu Christi. Non igitur inimicum unum aut alterum habuit David: sed eum gratis oderunt, qui ab ipso nulla fuerant iniuria vel occasione provocati, et ipsius vitae sunt insidiati, ut impleretur quod alio loco scribit de se propheta: *Gratis me oderunt.* Ex quo duplex utilitas est nobis referenda. Prima ne cui iniurii simus, et ne ullam occasionem nobis molestias facessendi praebeamus: sed omni iniuria et violentia abstinentes, integre et sincere vivamus cum singulis, ut nemo possit de nobis merito conqueri, et a nobis se provocatum dicere. Altera, ut iis nos persequentibus, et sine causa adversum nos insurgentibus, necemque nostram quaerentibus, qui gratis et immerito oderunt, ne novum et insolens id nobis videatur, quandoquidem idem Davidi contigisse videmus, qui figura Domini nostri Iesu Christi fuit, qui se nobis exemplum imitandum proposuit. Nam singula ecclesiae membra ipsi oportet conformari. Interim tamen quo gravioribus odiis nos insectati fuerint, eo maior spes esse nostra debet, Deum nostri miserturum. Sic David, eo quem diximus loco, sese adversus tentationes hac spe munit, fore nimirum ut quo maiora fuerint hostium ipsius in se odia, quo maior ipsorum vis, eo maius Dei auxilium experiatur. Quare danda omnis opera, ut coram Deo rectae conscientiae testimonium adferamus: et quo maior hostium adver-

sum nos insurgentium, et diaboli ipsos incitantis furor et rabies fuerit, eo maiores animos habeamus, Deumque votis ardentioribus precemur, certo persuasi nunquam ipsum nobis defuturum: sed quo maior hostium improbitas fuerit, eo propinquius ipsius auxilium adfuturum.

Porro Davidem Saul insequutus est, cum tribus millibus virorum delectorum ex Israële, quum ille sexcentis tantum militibus stipatus esset, ut ante vidimus. Nae si compareums inter se istos exercitus, longe impar fuit utriusque ratio. Davidis enim socii, viri egeni et afflicti qui ad ipsum confugerant, non erant in armis exercitati, sicut quos Saul ex Israële delegerat. Et potuisset Saul longe plures armare, et triginta aut quadraginta mille hominum exercitum conscribere: sed tribus illis millibus fuit contentus, ne maiorem in regione tumultum excitaret, et ne ipse sibi dedecus accerseret, miserum profugum paucis stipatum militibus persequens. Davidis igitur socii videbantur oviculae in leonum faucibus positae, et ipsemet misella ovis mox lanianda: quomodo enim sexcenti illi homines inermes et armorum inexperti tot millibus restitissent? Idcirco David fuga salutem sibi quaerebat, et in latebris praesidium ponebat, ea conditione contentus, si Saul quietum ipsum reliquisset: quanquam illatae vi resistere parabat, sed ita tamen ut cedendo potius quam pugnando resisteret. Misera itaque hominum opinione Davidis conditio, cui nullus dabatur effugiendi periculi locus, et qui cum multis aliis difficultatibus luctabatur. Nam, ut verisimile est, non erat rebus necessariis admodum instructus, ut qui in deserto vitam ageret, et omni auxilio destitutus esset. Nae, si voluisset Deus, multorum animos ad Davidi ferendas suppetias excitasset, et ad eum adversus Saulis furorem tutandum, quemadmodum deinceps factum videbimus, subito maximae partis populi animis immutatis, et ipsi placido sese submittentibus, qui antea infestis animis ipsum persequebantur. Verum ita placuit ipsi Davidem exercere, et in tantas angustias redigere, et non sine causis legitimis. Nam demittere et humiliare ipsum vult, quo ardentius ab ipso invocetur, et experiatur suam salutem a sola Dei vindicis manu et gratuita bonitate pendere. Denique Deus ostendit fidelium salutem tam corporis quam animae, non a terrenis mediis, sed a sola Dei virtute pendere. Haec igitur exempla Davidis meditanda sunt nobis, quem non tantum viribus imparem fuisse hostibus, sed etiam omni auxilio destitutum videmus, quo imminens capiti periculum effugeret. Scripta enim nobis et in usum ac doctrinam nostram est haec historia. Fuit enim, ut ante saepe diximus, David imago Domini nostri Iesu Christi, et totius ecclesiae. Caput enim nihil habet proprium, sed cum membris omnia communia. Quare quum nos Deus infirmos et abiectos esse voluerit, et hostes multum nobis praevalere, a quibus iamiam laniandi videamur, et tanquam miserae oves a saevissimis et famelicis leonibus vorandi, ne id novum et insolens nobis videatur, quum insigne sit quod hic proponitur Davidis exemplum. Sed discamus Deo nos deiiciente, et variis calamitatibus exercente non obloqui, neque insolentia et arrogantia efferri: sed sponte coram Deo deiiciamur, et ne dubitemus quin Deus in infirmitate nostra vim suam et potentiam exserat et patefaciat: et afflictionibus deiectos, et ad ipsum invocandum eiusque auxilium implorandum excitatos erigat, et cognitam infirmitatem nostram sublevet; quod rationes habeat suos adiuvandi nobis incognitas, et nostro iudicio impossibiles. Itaque licet non eo momento quo exoptaremus hostes nostros profliget, nihil tamen eos adversum nos ausuros certum est, nisi quod ipse permiserit: et Deo ipsis nobis praevalendi viribus dante potestatem commodo nostro fieri, quos ea ratione castigatos erudire vult. Atque haec sola nobis ratio debet sufficere. Quamobrem quum hodie undique miseram ecclesiam urgeri hostium viribus conspiciamus, et sibi de miseris triumphum polliceri, quasi sua omnia consilia sint ad exitum perducturi, quod et copiis et consiliis instructi sint, ne animum abiiciamus: sed potius ista meditatione consolemur, nihil novum et insolens accidere: sed eam esse omnium saeculorum ecclesiae conditionem, quam variis modis Deus exercuit, ut quotquot fideles fortiter omnes casus tulerunt, exemplo nobis sint patientiae et fortitudinis, et eos sponte sequamur et imitemur: ac licet mille mortis periculis urgeri videamur, nihilominus in sua quisque vocatione fortiter et imperterrite pergat, Dei nostri bonitate et virtute fretus, qui tempore opportuno ex omnibus periculis ereptos recreabit. Scimus enim spe sua nunquam excidisse qui spem suam in Deo reposuerunt. Nos itaque ipsis conformari ne pigeat, ut in eo spem nostram a quo adiuti sunt reponere non dubitemus: qui quoniam immutabilis est, noster etiam adiutor est, et eorum omnium qui ad ipsum rebus angustis et afflictis confugiunt, et spem in ipso collocant.

Porro quo melius exemplo Davidis excitemur, quem de hac re psalmum composuit expendamus: frigidum enim foret exemplum sine doctrina, quandoquidem tam hebeti plerumque sumus ingenio, ut nihil nisi quod in oculos incurrerit comprehendamus. David igitur etiam doctrinam proposuit, ut diligenter ea quae ipsi contigerunt intueamur, et in usum et salutem nostram applicemus. Psalmo itaque 54. David praedicat se precationem quae illic continetur instituisse, quo tempore Ziphaei ad Saulem venerunt, eumque ad Davidem insequendum excitarunt. Quibus igitur afflictionibus exercitus fuerit David eo loco commemorat, deinde quo animo Deum pre-

cibus sollicitarit, et quibus verbis eum compellarit, inquiens: *Domine Deus propter nomen tuum serva me, et fortitudine tua causam meam age. Deus audi orationem meam, aurem adverte ad sermones oris mei. Nam exteri insurgunt in me, et violenti quaerunt vitam meam. Ecce Deus adiuvat me: Dominus est inter eos qui sustentant vitam meam.* Tandem vero David praedicat se liberatum Domini virtute, laudes ipsi grato animo dicturum, et sacrificaturum, non parce sed liberaliter: et in ista gratiarum actione perseveraturum quod Dei bonitatem degustarit, a quo preces ipsius exauditae sunt. Quapropter quum ecclesiae conditionem eam esse quae fuit Davidis animadvertemus, nempe hostium copiis undique premi, et ipsorum viribus obrui, et nullum ipsius esse robur, sed velut in ipsis hostium faucibus iam versari, ut iam triumphum quasi reportata victoria de nobis canant, et superbia efferantur, ad Deum eo ardentius confugiendum sciamus. Neque enim satis est ad hostium vires frangendas, causae nostrae bonitatem praedicare, et innocentiam laudare: sed ad Deum ipsum est confugiendum, ne ipsius auxilium contempsisse videamur. Neque istud impedit quominus nos iure nostro tueamur, eorumque malitiam et improbitatem, qui sine causa nos persequuntur, palam detegamus: ne offendiculo simus causam nostram ignorantibus, et ne inauditi iniustis iudiciis opprimamur. Verumtamen in primis ad Deum confugiendum esse sciamus: persuasumque habeamus, nos licet omnium iudiciis et odiis oppressos, a Deo sine humanis mediis adiuvari posse, et ex ipsorum manibus liberari. Nos igitur Deo nobis ad se tam facilem accessum dante, et hoc privilegio donante, ut ipsum in angustiis precibus audeamus urgere, fiduciam in ipso collocare discamus, opportuno tempore ipsius auxilium exspectantes. Atque ista in genere psalmi doctrina nobis meditanda: et praeterea voces etiam observandae, quum Dei meminit, et nominis fortitudinis ac veritatis ipsius. Deum igitur oraturi Davidis exemplo, Dei nomini tanquam clypeo protegamur: non quidem simulate ut plerumque solent hypocritae, sed sacrosanctum Dei nomen cum reverentia usurpantes, et fiduciam in ipso collocantes. Quinam autem id fiet, nisi coram Deo et ipsius angelis bonum testimonium habuerimus, nos tantum intentos in ipsius cultum et venerationem: et velle cum proximis ita conversari, ut nulli simus contumeliosi, nec etiam iniurii. Nos igitur hac bona conscientia freti, et omni simulatione et crudelitate vacui, Deum invocantes, Dei nomen assumemus cum fiducia, et illo tanquam clypeo et propugnaculo tegemur. Quoniam itaque Deus est omnipotens, et nos sibi coniunxit, et quidem vinculo inseparabili, hoc uno contentos esse nos oportet.

Et de Dei nomine quo se David tuetur in adversis hactenus: expendamus etiam vocem illam fortitudinis quam liberatus e periculis non abs re usurpat. Nam prout ad diffidentiam proclives sumus, ubi pericula quaedam ingruunt, subito terrore concutimur, et quasi robus deploratis affligimur. Sed discendum exemplo Davidis ad Deum oculos attollendos, ut virtutem et fortitudinem ipsius erga nos inaestimabilem apprehendamus, et ad eam variis afflicti tentationibus confugiamus: ac licet vires Deus suppeditet ad hostes profligandos, nihilominus ad virtutem illam Dei, de qua David loquitur, assurgamus: ne si viribus pollere nobis videamur quibus adversariis resistendo pares simus, divini auxilii immemores arrogantia nostra pereamus, quandoquidem obliti fuerimus invocationis divini nominis, quae unica ratio est victoriae obtinendae. Quapropter sive copiis et viribus instructi pares simus hostibus resistendo, sive mediis omnibus destituti, Deum invocare discamus, et ardentibus votis sollicitare ut virtutem suam et misericordiam exserat in nobis tutandis et protegendis, et re ipsa sentiamus ab ipsius sola bonitate manere quidquid bonorum habemus. Porro David Deum invocans ait: *Domine in fortitudine tua iudica me:* qua voce *iudicandi*, non temere utitur. Nam ita ratum facit quod attigi supra, nos Dei nomen in auxilium nostrum advocaturos, oportere ex animo et sincere testari coram ipso iudice posse, nos sincere testari coram ipso agere, causamque nostram bonam et iustam esse, atque illi probari. Nam fere fit ut qui malam causam agunt, tamen illius bonitatam praedicent: facile est enim hominibus imponere: et saepissime oculatissimi quique caligant. Quare discamus diligenter expendere non tantum facta externa, sed ipsas etiam nostras cogitationes et affectiones, ut ad Deum confugientes vere testari possimus, nos recta conscientia et causae bonitate fretos ad ipsum accedere, et ipsius opem implorare, ut causam nostram iudicet. Neque vero Deum moveri nostra dignitate et merito, ut solent mortales, existimandum est: sed tantum profiteri oportet nos candide et sincere agere, et ad ipsum iudicem confugere, eiusque misericordiam et opem implorare. Cum fortitudine et virtute David etiam Dei veritatem advocat, quod et observatione dignum est. Neque enim satis esset animo concepisse Dei potentiam ad nos auxilio suo iuvandos, et persuasos esse nos in ipsius clientelam receptos, nos ipsius populum esse, et nostri curam ipsum gerere, salutemque promovere: nisi ipsius etiam promissionibus potissimum niteremur, sine quibus incerti semper fluctuaremus, et anxii de ipsius auxilio dubitaremus, et multis difficultatibus obrueremur. Quamobrem, ut de Dei potentia certiores fiamus, et in illa conquiescamus, eiusque sacrosanctum nomen omnibus periculis opponamus, promissionibus divinis nitendum est: tum maxime quum de

nostra salute videbitur hominum opinione conclamatum. Tunc enim promissionum divinarum virtutem et efficaciam vere percipimus, quum illius ratio nobis occulta est, et nihilominus fide omnes difficultates superamus. Nam quamdiu Deus re ipsa sui favoris signa nobis ostendit, et votis nostris annuit, vix sentimus vim illam divinarum ipsius promissionum: quod facile sit tunc, rebus puta secundis, fiduciam in Deum iactare. Sed tum maxime divinae promissiones vim suam in nobis exserunt, quum omni humana ope destitutis quocunque oculos vertamus, nulla spes apparet auxilii, et omnes res creatae suam opem denegant, in summo discrimine versamur, tanquam in ipsius orci faucibus simus, tunc, inquam, divinae promissiones in nobis vim suam exserunt: Et sane illas oportet a nobis assumi adversus quaslibet tentationes, tanquam arma omnium optima et tutissima. Nos itaque Davidis exemplum sequuti in Dei promissiones respiciamus, et in illis toti haereamus: persuasi nos ipsum pure invocantes, et ex animo colentes, et ipsius verbo obsequentes nunquam deserendos, sed ipsius auxilio iuvandos, causamque nostram adversus inimicos defendendam. Hostibus igitur arroganter sese et insolenter efferentibus, et dira quaeque minantibus, ut ad ipsorum minas et terrorem vix hiscere audeamus, si animo fixum istud haeserit, Deum nihilominus esse veracem, profecto cogitatio illa divinae veritatis erit tutissimus clypeus ad omnes hostium ictus excipiendos et retundendos, quod Deum fidelem esse sciamus, et ipsum invocantibus nunquam deesse, spemque ipsorum nunquam frustrari. Sequitur deinde Davidis gratiarum actio, de exauditis a Deo suis precibus: qua quod ante docui confirmatur, nempe, licet causae nostrae bonitate fretos, tamen ad Deum cum humilitate confugere oportere: quod pars sit cultus illius quem ipsi debemus. Nos itaque licet causam iustam agamus, et ab hominibus reiiciamur, ad Deum confugiamus, eumque ardentibus votis precemur, ut preces nostras exaudiat. Non enim perfunctorie est invocandus, sed ex animi vehementia et ardore: quod de se David praedicat, quum ait suos sermones a Deo exauditos: quod non perfunctorie, aut ex more, semel atque iterum Deum invocasset, sed assiduis precibus sollicitasset, et ardenti animi studio, donec Deus re ipsa patefecisset se ipsius preces exaudivisse. Usurpanda igitur haec doctrina, et spes et fiducia nostra in Deo reponenda, ut cum sciamus nos in clientelam suam recipere, nostrumque servatorem esse: sed vicissim velle a nobis invocari, eique hunc honorem deferri ut in ipsius manus vitam nostram deponamus, eiusque misericordia nos indigere sentiamus. Nam etsi causa quam defendimus iusta est, nihilominus miseri sumus peccatores, et multis vitiis coram Deo foedati, ac proinde praesidium unicum nostrum in precibus et orationibus positum aio.

Quod vero David conqueritur eo loco exteros in se insurrexisse, et violentos vitam suam quaerere, non est intelligendum de Philistaeis, aut aliis populi Dei coniuratis hostibus a quibus tunc non petebatur: sed de Israëlitis. Quomodo igitur exteros illos dicit? Sane indigni erant qui populus Dei vocarentur, ii, inquam, ex Iudaeis qui cum Saule Davidem persequebantur: neque filiorum Abrahami nomine gloriari poterant, quod ab ipso sua crudelitate degenerassent. et foedis facinoribus se indignos qui in posteris ipsius haberentur reddidissent. David igitur exteros vocat quorum in se ferociam et crudelitatem senserat. Adversum nos igitur hodie surgentibus qui christianum nomen iactant, et crudelius persequentibus quam ipsi Turcae aut aliae ferae nationes, quae fuerit Davidis conditio meminerimus, ut illius vestigia premamus, et nedum molesta sit nobis nostra conditio: sed fidelissimi Dei servi vestigia sequentes, qui fuit unici Dei filii figura et imago, in vocationis proposito constanter perseveremus. Caeterum discamus etiam non turbari neque commoveri vehementius quum nomen christianum profitentes, eodemque baptismo nobiscum initiati tanquam efferatae belluae in nostram perniciem conspirant, et ad lanienam rapiunt, nostrorum sanguinem sitientes: sed fortiter adversus illorum rabiem depugnemus ea fiducia freti qua David, quum in istiusmodi difficultatibus ad Deum confugit. Porro exteros vocat Ziphaeos David, non tantum propter crudelitatem et immanitatem ipsorum, sed propter ingentem ipsorum multitudinem, ut merito commoveri visus sit. Nam quales erant Davidis vires, quas Saulis copiis opponeret? Nae impar erat congressus. Nos itaque quum hostes praeter illum suum brutum furorem et efferam immanitatem qua feruntur adversum nos etiam viribus pollebunt, quibus resistendo impares videamur, quod longe illis inferiores viribus simus, commoveri turbarique merito possemus, nisi persuasum haberemus, Deum illos licet ingenti multitudine gloriantes, et saevitia immanes perturbaturum, et quam horrifica sit illis ipsius maiestas patefacturum. Deum igitur timeamus, et coram ipso deiiciamus, ipsique subiiciamus humanas omnes vires, et potentiam flocci facientes, quod Dei virtutem et potentiam sufficere sciamus ad terrendos hostes: cuius irae et furoris tanta est vis, ut vel umbra ipsius hostes perterrefiant ipsos nullo insequente neque minas intentante, tanquam profligati dissipentur: divinaque potentia et maiestate sic teneantur, ut licet salutem ipsorum quaeramus et ad meliorem mentem revocare ipsos studeamus, Deus tamen tantum ipsorum animis terrorem iniiciat, ut ultro in suum exitium, nullo insequente, praecipites ferantur.

Adiicit David, *Deum inter eos esse qui vitam ipsius sustentant:* quibus verbis non facit Deum socium eorum qui causam ipsius tutabantur, sed ostendit se in Dei auxilio conquiescere, licet non possit cum paucis suis militibus adversus Saulis exercitum praeliari. Denique quaedam est contrariorum oppositio: quasi dicat, se licet in hominibus non inveniat auxilium, sed a Saulis partibus stet universus populus, fretum tamen esse bona sua conscientia. Quid ita? Quod a suis partibus Deum stare persuasum habeat. Non igitur in creaturarum numero Deum reponit, sed sola illius potentia se fretum esse ostendit. Davidis igitur exemplum sic imitemur, ut multis agitati periculis Deum statuamus patronum nobis esse in coelis: ideoque laetandi nobis oblatam materiam sciamus, eiusque patrocinio contenti simus: ac omnibus audacter insultemus hostium munitionibus, viribus, bellicis apparatibus, copiis adversum nos conspirantibus, modo animo statutum illud habeamus, Deum inter eos esse qui causam nostram tueri volunt. Nam sane si partes nostras Deus tueatur, se inimicorum nostrorum hostem profitebitur, suamque virtutem et potentiam in ipsorum perniciem et ultimum exitium exseret, quum maxime sese furore extulerint. Nostrarum igitur afflictionum omnium exitum bonum fore confidamus, ut semper vere dicere possimus, Deum a nostris stare partibus, nostramque salutem procurare. Quam necessaria sit hodie nobis doctrina haec dicere nihil attinet: quum satis appareat quam misera sit hodie facies et conditio ecclesiae: ideoque nos si hactenus caecutivimus aut dormitavimus oporteat excitari. Sane possumus quidem contemnere quidquid adversum nos diabolus moliatur, hac fiducia freti, Deum esse nostrum defensorem, et sub alarum suarum umbra tegere. Sed longo intervallo dissident fides et negligentia. Nam si credentes nos a Deo protegendos, interim desideamus et pericula non metuamus quo metu perculsi peccatorum veniam deprecemur, et eius misericordiam invocemus, certum est perinde peccare, ac si procul ipsum a nobis reiiceremus, et ad nos non pertinere quae se invocantibus est pollicitus re ipsa ostendimus. Oculus enim Domini super iustos esse dicitur, et auris ipsius proxima ipsum invocantibus. Quare licet hostes nostri improbi sint et iniusti, causam tamen nostram esse iustam, Deoque illam probari ne dubitemus, modo precibus ad ipsum confugiamus: siquidem non satis est oculum Domini supra nos esse: sed eius etiam aurem nostris precibus attentam esse necesse est: ideoque David preces et orationes suas coniungit cum fide, tanquam inseparabiles. Precari autem ardenter et ex animo non possumus, tanta est hominum socordia et segnities, nisi periculorum urgentium metu sollicitemur. Quamobrem quum ea sit hominum segnities et tarditas, tantusque stupor ut simillimi sint asinis, qui nunquam promovent nisi baculis urgeantur, cogitemus nos centies millies perituros, nisi Deus ex alto nos tueretur, nostrique misereretur: ac proinde in Deum respiciamus, eiusque tutelae nos tradamus, causae nostrae iustitiam sine fraude et simulatione committamus. Et si forte nobis Deus media quibus iniuriam propulsemus dedit, ne iisdem gloriemur et efferamur, ultra modum aliquid ex nobis ausuri: neve iis confidamus et innitamur, ne Dei potentiam a nobis reiicere, et paratum auxilium despicere videamur. Nam sola Dei misericordia nitendum est, fiduciaque divinae bonitatis et promissionum: et cavendum ne in hominibus et viribus ullis humanis acquiescamus, quod nihil nisi fumus et umbra sunt. Quare si qua Deus media dederit, eadem ab ipso fortunari postulemus. Interim vero licet salutem nostram veluti procul intueamur, et hostes omnibus rebus necessariis copiis, armis, munitionibus, consiliis instructissimi nos adoriantur, ne propterea despondentes animum quasi conclamata salute desperemus. Nam quo arrogantiores sunt, et quo magis efferuntur, certum est ipsos esse exitio suo propinquiores, Dei ipsos excaecante iusto iudicio.

Quamobrem quum hodie improborum hominum et ecclesiae coniuratorum hostium voces blasphemas, conatus, consilia, minas audimus, Dei veritatem et ecclesiam abolere et pessumdare conantium, sciamus caro illis constiturum, omnes ipsorum conatus in fumum abituros, etsi nihil nisi fulmina et tempestates minentur: Deumque praecipites illos daturum, quos in suam ipsorum confusionem armari permisit. Ideoque licet in maximis angustiis constituti debemus animos sumere, et ardentioribus votis Deum invocare, apud ipsum querelas effundentes: Eheu Domine Deus, ii quos fideles oportuerat esse tuae maiestatis cultores, idem nobiscum Christianorum nomen profitentes, sacrosanctum nomen tuum pessundare, et quam ecclesiam constituisti, perdere et abolere nituntur: quamobrem tu qui nosti ipsorum fraudes, consilia et conatus, rebus incertis nos adiuva, miseros tuos respice, et pro tua misericordia sublева: et unici filii tui sacrosanctum nomen profanantes et pedibus calcantes opprime, nosque a salutis unica spe dimovere nitentes perde et in ultimum exitium mitte, preces nostras benigne Deus admitte, corda nostra in tui timore et obedientia robora. quo nullis impedimentis avocemur ab invocando et glorificando tuo nomine quamdiu vita superstes erit, tu propitius esto nomen tuum invocantibus, et auxilium opportuno tempore ferto. En quibus votis confirmari nos oportet, fidemque nostram roborari et vires accipere maiores, quo adversariorum conatus et consilia minasque videmus immaniores: quos non dubitandum est quin Deus excaecaverit. ut adversus ipsos vindictam exserat omnibus paratam qui

tanta superbia et arrogantia adversus ipsum feruntur, et supra nubes sese efferentes, et in coelum conspuentes perpetuo dedecore et ignominia involvat.

Agite igitur Davidem sic imitemur, ut Dei nomen pro scuto firmissimo retineamus et eo solo freti invocemus, quemadmodum alio loco propheta cauit: Hostes nostri fidebant suis curribus, equis et lanceis, sed nos Dei nomen invocabimus. Verumenimvero Paulinum illud etiam praeceptum memoria revocare nos oportet: Quicunque Dei nomen invocaverit, recedat ab iniquitate. Quamobrem improbis hominibus in nostram perniciem coniuratis, hunc clypeum opponamus, sincerum Dei cultum, et obedientiam voluntariam quam verbo suo requirit a nobis: quo clypeo freti omnes omnium hominum vires, vanas speculationes, consilia, machinationes audacter despiciamus, persuasi Deum omnes arrogantes et nominis sui contemptores momento posse deturbare: et quoniam Dei nomen super nos invocatum scimus, eamque ab ipso gratiam consequuti sumus ut verbo ipsius erudiamur, quo signo simus de ipsius praesentia certiores, et de ipsius cura et sollicitudine qua nos protegit et partes nostras tuetur, haec esto nostra fiducia, hoc propugnaculum, quo invicti erimus et in mediis tentationibus imperterriti ipsum diabolum, mundum, peccatum et quidquid nobis contrarium est despiciemus, et tanquam victis insultabimus, Deoque sacrificia laudis offeremus, nos ad ipsius voluntatem et obsequium componentes: et patienter quicunque casus ingruerint, exitum exspectantes. Nam memoria repetendum illud, in spe et silentio possidendas animas nostras. Istis igitur armis erimus tutissimi, et nullis unquam hostium conatibus a proposito dimoveri poterimus: et Deus brachium suum exseret ad nos protegendos, si in ipsius obsequio permanentes, nihil a nobis ipsis ausi fuerimus, nostrarumque precum fructum percipiemus, modo in spe et silentio Dei auxilium praestolemur, et quaecunque tempestates hinc inde exoriantur, nunquam animum despondeamus: sed in memoriam reducentes quam admirandis modis saepe nos tutatus est, eum in praesenti nos etiam minime reiecturum speremus: sed misericordias suas et vires omnes explicaturum, ut quemadmodum olim ecclesiam suam, sic et nos ex omnibus periculis eximat. Quare agite, Deo placide nos submittamus, et iugo ipsius colla subiiciamus, et omnibus vanis cogitationibus et humanis inventis reiectis, quibus nos posse hostium vim propulsare videremur, nihil nobis defuturum sciamus quum a nostris partibus Deus steterit, cumque servatorem nostrum agnoverimus. Omnibus itaque viribus sequi vocantem nitamur, et ardentibus precibus spiritum sanctum ipsius dari nobis postulemus quo duce per varia rerum discrimina tandem ad Deum perveniamus, in hoc ipsius beneficio conquiescentes, quod in populum suum nos admisit, et tanquam filios amore paterno complectitur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCIV.

7. *Venerunt ergo David et Abisai ad populum nocte, et invenerunt Saul iacentem et dormientem in tentorio, et hastam fixam in terra ad caput eius, Abner autem et populum dormientes in circuitu eius.* 8. *Dixitque Abisai ad David: Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit.* 9. *Et dixit David ad Abisai: Ne interficias eum: quis enim extendet manum suam in Christum Domini, et innocens erit?* 10. *Et dixit David: Vivit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit ut moriatur, aut in praelium descendens perierit,* 11. *Propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini: nunc igitur tolle hastam, quae est ad caput eius, et scyphum aquae et abeamus.* 12. *Tulit igitur David hastam, et scyphum aquae qui erat ad caput Saul, et abierunt: et non erat quisquam qui videret, et intelligeret, et evigilaret: sed omnes dormiebant, quia sopor irruerat super eos.* 13. *Cumque transisset David ex adverso, et stetisset in vertice montis de longe, et esset grande intervallum inter eos,* 14. *Clamavit David ad populum, et ad Abner filium Ner, dicens: Nonne respondebis Abner? et respondens Abner ait: Quis es tu qui clamas et inquietas regem?* 15. *Et ait David ad Abner: Numquid non vir tu es? et quis alius similis tui in Israel? Quare ergo non custodisti dominum tuum regem? Ingressus est enim unus de turba ut interficeret regem dominum tuum.* 16. *Non est bonum hoc quod fecisti: vivit Dominus quoniam filii mortis estis vos, qui non custodistis dominum vestrum Christum Domini: nunc ergo vide ubi sit hasta regis, et ubi sit scyphus aquae qui erat ad caput eius.* 17. *Cognovit autem Saul vocem David, et ait: Numquid haec vox tua, fili mi David? Et ait David: Vox mea, domine mi rex.* 18. *Et ait: Quam ob causam dominus meus persequitur servum suum? quid fecit? aut quod est malum in manu mea?*

Explicandam aggredimur alteram illam partem quam heri attigimus, nempe quomodo David sese gesserit quum opportunitas illi caedendi Saulem oblata est. Abstinuit ille manus polluere sanguine Saulis horam patienter exspectans a Deo constitutam: ideoque neque ad dextram, neque ad laevam deflexit: sed in Deo spem totam reposuit: interea tamen adversus Saulis vim sese quibus potuit ra-

tionibus tutatus. Memorabile porro factum Davidis hoc loco recensetur, qui assumpto secum Abisai in castra Saulis descendit: et alios quidem antea David rogarat, sed se comitem Abisai solus obtulit quo contentus in castra venit. Sed nimia ista temeritas fortasse merito videbitur, in medium hostium agmen solus perrumpere: quod non posse fieri videbatur, quin aut euntes aut recedentes a custodibus deprehenderentur, et sese tanquam aper in venabulum praecipites in hostium manus darent. Sed ante dictum est Davidem exivisse exploratum: ac proinde minime dubium est quin hostium socordiam et securitatem secure dormientium quasi domi in lectis iacerent deprehenderit. Quare quum somno sepultos animadvertit, praesentiore animo in ipsorum castra venit. Praeterquam quod minime dubium est quin divino impulsus sit spiritu: quemadmodum in omnibus istis peculiaribus factis Dei spiritum operatum fuisse credendum est, ut per fideles suos servos ea praestaret, quae nullis hominum viribus perfici potuissent. David igitur, etsi vir fortis et magnaminus, nunquam se in tam apertum periculum coniecisset, nisi Dei ipsius veluti manu ductus fuisset. Sed Deus hoc negotium hac ratione promovit, ut Davidis integritas et innocentia insignior esset, et singulis perspecta, Saul autem confusus recederet, et Davidi saltem ad tempus quietem aliquam daret. Neque enim Saulem Deus tum perdere volebat, neque maiore vi aliqua fugare, sed cum aliquo dedecore domum revocare: quemadmodum contigisse videmus. David igitur salvus et incolumis evasit, licet in medium agmen hostium venisset, et tanquam caligans in summum discrimen se coniecisset, Deo ipsum admirando et arcano consilio regente, ut ipsius innocentia non dubiis signis omnibus innotesceret, et Saul licet furore aestuans et sanguinem sitiens, domum redire cum ignominia cogeretur: quod innocentem hominem summa iniuria persequeretur, quod ipsum fatentem deinceps audiemus. Hinc igitur discamus, Deum laborantibus suis consilium suppeditare, et rebus difficillimis succurrere, modis admirandis, qui nunquam in mentem venire potuissent: unde maius precandi Deum studium in nobis debet excitari, nos ut regat et protegat singulis momentis. Nam saepe fit ut licet acutum cernere et prudenter agere nobis videamur, tamen vix quae ante pedes sunt conspiciamus, et quas mente rationes providerimus, momento effluant: et Deus nos admirabiliter ex medio rerum discrimine revocet, et afflictos erigat. Ad ipsum igitur confugere perpetuo meminerimus, ut non solum iudicium nobis det ad ea cognoscenda quae ad mensem aut annum facto sunt opus: sed prout ad ardua negotia tractanda nos vocabit, exitum etiam patefaciat, suaque manu regat, et vel in hanc vel in illam partem ducat, prout expedire cognoverit. David sane hostium castra explorans, non habebat in animo in medium ipsorum agmen venire: sed Deus hoc ipsi consilium suggessit: et audaciam indidit, ubi hostium socordiam et negligentiam animadvertisset. Repentinum igitur fuit istud consilium: quam ob rem, ut ante dixi, non dubitandum quin si quando contigerit nos in summis difficultatibus inopes consilii consternari animo, Deus adiuvet, et in rebus incertis consilium suppeditet, et quid utile sit demonstret: adeo quidem ut praeter spem et opinionem rationes suggerat, quibus ex nostris angustiis emergamus.

Porro sequitur, Abisai fuisse autorem David interficiendi Saulem, non quidem manu ipsius Davidis sed sua opera quam offert his verbis: *Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit*: quibus verbis lethale vulnus se illaturum pollicetur, ex quo Saul nunquam evadat. Sed David iisdem verbis Abisai coërcet, quibus antea suos milites ad necem Saulis ipsum hortantes quum in speluncam venisset deterruerat: *Ne interficias eum: quis enim extendet manum suam in Christum Domini, et innocens erit?* Deinde iuramento rem confirmat: *Vivit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, et moriatur, aut in praelium descendens perierit, propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini.* Davidis patientiam intueamur, quem necesse est sese ad Dei obsequium totum composuisse, quum suis affectibus ita dominari potest. Neque enim tantum de praeteritis iniuriis ulciscendis agebatur, sed de praesenti periculo, quod instar aviculae incertus vagaretur, et in laqueum conclusus videretur. Et licet antea conatus esset cor illius flectere, et ipsemet Saul culpam agnovisset, flectere tamen non potuit, quin perpetuum odium foveret, et irreconciliabilis esset. Denique licet Davidem tantus timor et reverentia continuisset in officio, et a vindicta sumenda de tot iniuriis quibus fuerat a Saule immerito affectus: tamen iusta illi videbatur oblata caedendi Saulem occasio, quod non posset ipsius furor placari, et nullam Davidi quietem daret, ne ad momentum quidem, adeo ut merito sibi consulere morte Saulis potuisse videatur: et semel tam infestum hostem e medio tollere quam toties periclitari. Iustam itaque hominum opinione causam habebat sibi rebusque suis morte Saulis consulendi: et non dubium est quin gravis tentatio Davidem afflixerit. Nam ubi speciosae quaedam apparent rationes, prout homines ad sibi adulandum proclives sunt, sperantque se coram Deo et hominibus innocentes habitum iri, manusque facile abluturos, nihil non sibi permittunt, et animi cupiditatibus habenas laxant. Sed contrarium in Davide nobis exemplum proponitur, qui neque tentationibus istis superari,

neque speciosis istiusmodi rationibus vinci potuit. Ideoque imitandum eo diligentius exemplum istud, quo insignius, ut ad malum sollicitati speciosis etiam rationibus, diabolo persuadente rerum omnium felicem exitum fore, fortiter istiusmodi tentationibus resistamus, et speciosas rationes confutemus: serio nos examinantes, et blandiri nobis desinentes, adeo ut nihil nisi quod honestum et Deo gratum acceptumque est aggrediamur, sed ubi malum aliquod apparuerit, statim resiliamus.

Porro Davidem noluisse manum mittere in Saulem antea vidimus, quod esset rex et unctus Domini, quae ratio nunc etiam illum retinet a caede Saulis. *Quis enim*, inquit, *extendet manum suam in Christum Domini, et innocens erit?* Fuerat enim Saul rex a Domino factus. Ex quo discamus doctrinam illam quae ibi tractata est in usum revocare: nempe omnes venerari et honorare qui sedent ad rerum gubernacula, quod, ut monet apostolus, nulla dignitas sit nisi a Deo: ac proinde hunc ordinem a Deo constitutum violantem sciamus ipsi Deo iniurium esse, et adversus ipsum insurgere. Quamobrem caveamus quidquam adversus Deum moliri, publicum ordinem violantes: et eos honore debito prosequamur, quos Deus in aliquem dignitatis gradum evexit, et nobis praefecit: hoc uno contenti, sacram scripturam docere, non esse privatorum sese attollere: ac licet multi ambitione, avaritia et crudelitate invaserint imperia et regna, tamen Dei voluntatem pluris esse quam omnia illa faciendam sciamus: ac proinde nos illis ultro submittamus quos Deus reges aut dominos nobis praefecit, debitumque honorem ipsis exhibeamus, quamdiu Deus superstites illos esse voluerit. Hinc praeterea discamus, Deo licet aliquam in hostes potestatem concedente, tamen manus continere ne quid amplius quam quod praescripserit Deus aggrediantur: Davidis exemplum imitati, qui licet Dei promissionibus fretus regni coronam sibi debitam exspectaret, tamen festinare noluit, neque oblatam caedendi hostis occasionem arripere, quod nondum advenisse tempus a Deo constitutum senserit: sed potius privatus vivere parvoque esse contentus maluit, tantisper dum ipse Deus opus suum promoveret. Nos igitur nihil temere suscipiamus, sed omnia facta ad divinam amussim exigamus: et ne latum quidem unguem promoveamus, nisi quantum Deus concesserit, qui tempore opportuno et commodo nos ad optatum finem perducet: modo ipsius os semper interrogemus, et diligenter quod facto erit opus inquiramus: atque ubi quietos esse iusserit, ne ultra progrediamur. Quinam id vero praestiterimus, nisi affectionibus omnibus nostris dominemur, et ea constantia et fortitudine muniamur qua perferre quidvis parati simus quod Dominus imposuerit, neque impatienter feramus diuturniorem nostri per varios casus explorationem. Ea enim est patientiae et constantiae vis ut nunquam obruatur, et nunquam offerendo sacrificia obdientiae defatigetur. Sic Davidem videmus abstinentem Saulis nece, suis affectibus sic moderatum, ut in ratione eos coegerit. Homo enim erat: ac proinde minime dubium quin ipsa sua natura et proprio motu, licet alii non adfuissent impulsores et quasi flabella caedis, Saulis necem expetiverit: sed luctatur adversus istam cogitationem, et tandem eluctatur a Dei voluntate totus dependens. Nos itaque norimus semper eo deventuros, ut a nostris passionibus superati aliquid contra officium faciamus, nisi violentas nimium passiones coërceamus. Sane id sine lucta quadam et animi aegritudine fieri non posse fateor: sed si exitum spectaverimus cum summa felicitate coniunctum, procul facessere omnem molestiam animique aegritudinem iubebimus, Deoque voluntarium sacrificium offeremus, et quocunque vocaverit sequamur volentes. Quamobrem, nisi extra vocationis terminos exsilire volumus patienter feramus quibus a Domino exploramur afflictiones: neque vero diem unum aut alterum toleremus: sed licet exitus nullus appareat, nihilominus patienter Dominum praestolemur. Davidem certum est alios Saulis in posterum novos conatus et insultus metuisse, quemadmodum deinceps illum patria extorrem videbimus in hostium terram profugisse. Sed nihilominus tamen constanter ista sustinuisse, et inoffenso pede, licet multa ipsum incommoda sollicitarent, in vero Dei cultu permansisse. Sola igitur moderandi affectus ratio est, Dei voluntati morem gerere, et nos ipsius misericordiae totos permittere, et ab ipsius arbitrio pendere nos et in vita et in morte ipsius esse persuasi.

Porro David iuramento etiam rem confirmat, tum ut ardentem Abisai retineret, tum ut omnes de sua in Saulem voluntate certiores faceret. Nam si verbo tantum abstinere a violentia iussisset, prout in bellis fervor homines impellit, qui non semper cum ratione quid sit agendum deliberant, potuisset Abisai in aestu iracundiae Saulem confodere, et ita Davidem in odium multorum vocare. David igitur hoc iureiurando: *Dominus vivit*, hominem tanquam iniecto fraeno compescuit: ut cum sciamus non temere Dei nomen assumsisse, sed necessitate coactum. Coram omnibus igitur voluit suam innocentiam probare, suamque erga Saulem egregiam voluntatem et fidem testificari, quod hostem in sua potestate positum attingere noluerit. Hinc observemus, Dominum permittere nobis nominis sui advocationem, quum difficilius hominibus quod cupimus persuademus. Atque hic permittitur nobis iuramentorum usus, quum vel in officio retinere homines volumus, vel aliquid probare quod oportet agnosci. Sic Deus nobis nomen suum ut ita dicam mutuatur ad suam gloriam.

Et de iuramento illo satis: interim David Abisai iubet tollere lanceam Saulis et scyphum aquae, ad potandum apparatae, neque enim in calidis illis regionibus ordinarius erat vini potus: idcirco fit hoc loco mentio scyphi aquae. Nam etsi rex erat Saul, non tamen omnibus horis vinum potabat: neque admodum istud mirandum: quandoquidem, ut ante dixi, regio illa calida non permittit ordinarium vini potum incolis: quorum alioqui vita brevior foret nisi plus aquae quam vini biberent. Et praeterquam quod sobrie illos bibisse extra dubium est, Deum Sauli etiam mentem dedisse apparet, qua suis affectibus moderaretur. Multos enim videas, qui centies millies perire malint quam vino abstinere, quod tamen et animae et corpori noxium esse satis sentiunt: sed suis affectibus indulgere et Bacchanalia vivere ipsos iuvat, et Epicuri de grege porcos esse. Quin etiam multos opulentos viros dedecori sibi ducere videas aquae potum qui vel periculo valetudinis suam opulentiam palam ostendere volunt. Sed quum videamus regem qui vini copiam habere poterat, assuevisse tamen aquam bibere, eius exemplo nos oportet ad sobrietatem incitari: et eos saltem qui vino assueverunt, discere moderate bibere: ne Dei bonis creaturis abuti velle videantur.

Pergamus ad reliqua. David abiit cum hasta et scypho Saulis, et stans in vertice montis ex opposito Saulis castrorum clamavit ad populum, et primum Abnerem vocavit. Erat autem is Saulis ex fratre nepos, et ducebat ipsius copias totamque exercitus curam agebat: illos autem David accusat socordiae et perfidiae, quod tam alto somno fuerint omnes abruti ut Saulem impune occidere licuerit. In hunc igitur finem David hastam et scyphum Saulis assumpserat, ut certissimis illis signis suam innocentiam omnibus patefaceret, et sese cum toto Saulis exercitu compararet: quod nullum fideliorem se haberet in toto exercitu: quem reveritus sit et incolumem dimiserit, cui caput iure poterat auferre, a suis somno alto sopitis derelictum et praedae expositum. Hunc igitur in finem David, nempe ut suam fidem innocentiam et integritatem palam faceret, signa illa secum abstulit, non ut suas vires ostentaret et praedicaret, seque omnibus Saulis militibus anteferret: qui, si modo licuisset, tranquillam et quietam domi vitam agere maluisset. Quum igitur ita gloriatus est suamque virtutem praedicavit, necessitate adductus fecit, ut Saulis animum placaret, et ad misericordiam flecteret. Nos itaque Davidis exemplum sic imitemur, ne nos magni facere laudesque nostras praedicare velle videamur, ut multi solent se insolenter hac in parte gerere laudem Dei sua iactatione et superba gloriatione profanantes et corrumpentes: nihil enim nos Davidis exemplum iuverit. Nam suas laudes praedicat, et apud universum exercitum gloriatur, ut Saulis crudelitatem et saevitiam molliat, et quale sit militum erga suum imperatorem officium doceat. Non aliter D. Paulum videmus suas laudes praedicantem, vehementer se excusare, quod se aliis apostolis conferat, et plus quam ipsos se laborasse, et plura passum esse pro evangelio ostendat excusare quod quorundam importunitate eo redigatur. Nos itaque discamus neque arroganter, neque temere virtutes nostras iactare: sed modeste et sobrie si necessitas coëgerit praedicare: sic ut ab omni ambitione simus alieni: sed ad Dei gloriam omnia nostra referamus.

Hanc igitur ob causam David militibus Saulis socordiam exprobrat et ipsi imperatori perfidiam: suam vero contra fortitudinem et magnanimitatem, et summam integritatem. Ille quidem, fateor, primo dicit, *unum de turba egressum*, quod ironice dictum est ab ipso, quasi innueret gregarium aliquem militem egressum e castris qui ad regis usque cubile pervenerit vitam erepturus custodibus altum stertentibus: et hac ratione socordiam et perfidiam ipsorum maiorem faceret, et indignos regis custodia et satellitio probaret. Vos omnes rei mortis estis. Per quem enim stetit quin Dominus vester interficeretur? David igitur istos subsannans ait, quidam e turba, vilis et abiectus homuncio egressus est ad regem vestrum necandum: vos vero viri fortes et strenui, quomodo ipsum tutati estis? Tu vero Abner, nonne vir fortis es et magnanimus, nonne dux es exercitus? nonne multis victoriis insignis? nonne armorum peritissimus, si tibi fides adhibeatur? Quomodo ergo te hic gessisti? qualem te virum praestitisti? Regem tuum aliquis ad necem petiit, dumque interim alto sopitus somno iaceres: quam fidelem operam ipsi praestitisti? Atque ita David suam integritatem et innocentiam ac causae suae iustitiam defendit. Nos iam utilem doctrinam ex istis eruamus: nempe, ut hostes nobis infensos placare modis omnibus studeamus, etsi causae nostrae freti bonitate: et pravorum omnium ac improborum hominum virulentiam placidioribus verbis frangere nitamur: sperantes fore ut hanc viam sequutos Deus acceptos habeat, et magis ac magis benedicat et fortunet. Caeterum et licere nobis hinc animadvertimus hostes liberius increpare, modo tamen eodem quo David agamur spiritu: ne nimirum contumeliis aut dicteriis excipiamus, sed libere ipsorum vitia monstremus et reprehendamus.

Pergamus ad reliqua, quibus dicitur Saul audita voce Davidi, filium eum vocasse. Quae vox illi non temere aut simulate excidit: sed ex sensu et morsu conscientiae, agnoscentis quanta perfidia et improbitate filium innocentem persequeretur, cui iam secundo vitam debebat, praeter innumera beneficia quibus ipsi maxime devinctus erat. Ex quo apparet vel nequissimos homines deiici et prosterni

nostris benefactis quae ipsis pro malis acceptis rependimus. Quod pulchre docet Salomo, quum ait, benefactis cumulari carbones in improborum capita. Quamobrem teneamus mente, nos collatis in indignos benefactis, ad meliorem mentem ipsos vocare, et pravum animum quo prius aestuabant et ardebant emollire et immutare: sin minus, inexcusabiles fieri: Deumque non passurum inanem hunc nostrum affectum esse et pronam erga hostes voluntatem, sed effecturum ut quos benefactis conciliare studuerimus, vel mitescant, vel si pergant in malitia et in ea magis ac magis indurentur, tamen vel inviti se ipsos condemnent, et suam improbitatem fateantur pudore suffusi, quod hic Sauli contigisse videmus: et tandem id nostro cedat commodo et utilitati. Tanto magis igitur incitari nos istis ad patientiam oportet, et ad benefaciendum inimicis. licet contradicente vulgato proverbio, qui se ovem fecerit a lupis laniabitur: quod Deum sciamus nostri curam peculiarem agere, nostrumque pastorem esse, ac proinde vitam nostram miraculose conservaturum, quum nos tanquam oves regi ab ipso permiserimus: et lupos ac leones ac tigres quantumvis rabidos facile immutaturum, adeo ut ad tempus terreantur: etsi non omnino deponant feritatem suam, neque naturae obliviscantur: sed ad eam subinde revertantur: de hominibus loquor non electis. Nam minime dubium est quin multi qui ad tempus instar luporum ac leonum saevierint, verbi divini praedicatione conversi mitescant, et ad bonam frugem redeant, et cum proximis placide conversentur.

Transeamus ad Davidis querelas: *Quamobrem persequitur dominus meus servum suum?* Dominum vocat non simulate, sed ex animo, Deo debitum honorem exhibens, quum ei se submittit quem Deus in altiorem gradum evexerat. Quibus deinceps adiicit: *Si Iehova incitavit te contra me, odoretur munus: sin autem homines, maledicti sint coram Iehova, quia expellunt me hodie, ne cooptatus haeream possessioni Iehovae, dicentes, abi, cole Deos alienos.* Quibus verbis queritur se patria extorrem, et a populo sancto exsulantem, Deum colere non posse, quod non alibi rite coli possit, quam eo loco quem ipse sibi dicavit: siquidem aliis in locis passim idololatria regnat: ac proinde iniurios esse sibi quod ipsum veluti vi cogant ad idolorum cultum confugere, ideoque inexcusabiles, quod cognoscant se adversus Deum pugnare, nitentes quod Deus approbat reiicere. In tota ista Davidis querela observandum quod paulo ante attigi, Davidem honore Saulem licet indignum afficere, propterea quod Dei voluntatem ingratitudini Sauli praeferat. Quamobrem etsi regibus, principibus, magistratibus utamur iniquissimis. patienter tamen ferenda dominatio, Deoque ille honor exhibendus, ut quandoquidem eiusmodi dignitatem et praeeminentiam constituit ei nos sponte subiiciamur: hoc scientes, summam esse adversus Deum contumaciam, si superioribus potestatibus non subiiciamur, sed adversus eas rebellemus. Ecquis vero adversus tantum antagonistam, Deum nempe, fore certamine se superiorem speraverit? Quare improbis et malignis hominibus dominantibus, sciamus Deum nostra peccata ulcisci velle, et dedecore ac infamia afficere: et tamen non modo nihil adversus ipsos audendum, sed ipsis etiam oportere subiici et honorem deberi ipsorum dignitati, licet ipsi Deo non subiiciantur, tantisper dum ipsos Dominus de solio deturbarit: qui sua autoritate abutentes, et in crudelitatem convertentes baltheo exuit et cum dedecore exauctorat, licet prius in tantam dignitatem evectos. Patienter igitur divinam ultionem praestolemur, neque nos tam pravis et malignis hominibus subiici pudeat, quamdiu Dominos ipsos toleraverit. Sic enim nos de admissis peccatis castigat, aut etiam innocentes explorat et patientiam nostram, qua in re nos oportet conquiescere: et firmam conclusionem istam mente retinere, non esse humanae imbecillitatis eos quos evexit Deus deiicere, et quod constituit evertere. Ideoque reges et magistratus eos venerabiles esse nobis oportere, non tantum quos virtus commendat. sed etiam quos Deus, licet indignos, hoc titulo dignatur: in eo nostram explorans obedientiam moremne ipsi geramus an non iis quos praefecit, licet honore indignos obsequium praebentes.

Quod porro David adiicit, se nulla in re fuisse iniurium Sauli, docet nos oportere nostram integritatem et sinceritatem posse palam testari, quum ab inimicis variis modis urgemur. Sola enim bona conscientia nos coram Deo et hominibus tutari potest. Saepe quidem, fateor, quos conscientia redarguit, suam iustitiam verbis praedicabunt, sed longe aliter David qui coram Deo suam innocentiam tuetur, ipsumque Saulem tanquam illius probe conscium testem et iudicem adhibet quum ait: *Age,* inquit, *a me si quid peccatum est profer, quid enim feci et quid mali est in manu mea?* Discamus itaque eo candore et ea integritate cum proximis agere, ne quam ulli praebeamus occasionem nos propter malefacta, vel contumeliis vel iniuriis afficiendi, ut si quis iniquius nobiscum egerit, et contumeliis affecerit, re ipsa testari possimus nos immerito ab ipsis vexari, nullam a nobis neque iniuriam neque contumeliam passis. Nam si hac conscientia hostes nostros vicerimus, certum est Deum a nostris partibus futurum, et ius nostrum tutaturum et misericordem erga miseros et afflictos futurum, et crudelissimos quosque hostes nostros, vel molliturum, vel etiam perpetuo dedecore et ignominia obruturum, qui nos ultro et sine causa tam crudeliter vexarunt.

Porro quae sequuntur Davidis verba videntur aliquid insolentis habere, quum ait: *Si Iehova incitavit te contra me odoretur munus, sin autem homines, maledicti sint coram Iehova.* Nam etsi homines Saulem adversus Davidem incitabant, non tamen sine Dei voluntate id fiebat, nam exempli gratia etsi latrones fortunis spoliant et vita etiam privant viatores suo vitio, fatendum tamen id non sine Dei voluntate contingere, quin etiam ipse David lib. 2. Sam. cap. 16. quum a Semei lapidibus peteretur et maledictis obrueretur, et vellent ipsius milites in maledicum Semei facere impetum, ait: *Sinite ipsum, nam si Iehova edixit ei, maledic Davidi, quis dicat, quare sic facis?* Saulem itaque licet hominum malitia adversus Davidem incitaret, et calumniatorum aulicorum ac sycophantarum virulenta lingua impelleret, non tamen sine divina permissione et voluntate fiebat, ut videatur David hac in parte modum excedere, et sui officii oblivisci: quum ait: *Si Deus te incitat, aut si homines id faciunt.* Sed alius est verborum Davidis sensus, nempe se, si agnoverit Deo impellente ac faciente affligi, non habere quod obloquatur, sed os compescere, sed si non faciente Deo, tantum hominum malitia Saul incitatur, habere se occasionem iustam de ipsis conquerendi, divinoque iudicio sistendi quasi dicat: Si nullus me apud te est calumniatus, et adversum me incitavit, occasionem habeo culpam fatendi, et agnoscendi manu Dei factum istud qui ita me castiget. Ideoque mihi hoc tantum superest ut supplex ad ipsius misericordiam confugiam, sed quum videam homines esse instar incendiariorum, et flabellorum ad suum furorem erga me excitandum, agnosco quidem mihi praeberi occasionem me coram Deo deiiciendi, sine cuius voluntate video id non fieri: sed etiam amplam et iustam occasionem habeo de iis conquerendi a quibus adversum me incitaris, et vere possum dicere ipsos esse improbos et maledictos homines, quorum calumniis et malevolentia nullam occasionem praebui. Atque iste videtur esse verborum Davidis sensus.

Porro quum ait se malle cum Deo quam cum hominibus negotium habere, quemadmodum etiam quum illi a Domino facta est optio, aut belli aut famis aut pestis, qua tam ipse quam populus a Domino puniretur, quod populum recensere voluisse contra Domini mandatum, non dubium est quin agnoverit quod ipse in psalmis profitetur apud Deum esse locum misericordiae, sed apud homines tantum saevitiae et crudelitati. Ideoque pestem et bello et fami anteposuerit illam agnoscens esse Dei manum particularem. Quid ita vero? Nam, obsecro, nonne et bellum Dei flagellum est? Sane: sed locus ille quo David profitetur se malle in Dei quam in hominum manus incidere indicat ipsum malle cum Deo quam cum hominibus habere negotium: nam ad ipsius misericordiam confugiens et coram ipsius iustitia prorsus obmutescens, et peccata confessus, veniamque ipsorum deprecatus, sperat se facile in gratiam a Deo receptum iri, non autem ab hominibus, qui mihi dominantes et se ulcisci cupiente, nullam spem salutis, quippe inexorabiles, dare possunt, quum contra re ipsa sim edoctus Domini castigationes in meum commodum et salutem cessuras, et ex illis novam occasionem nominis ipsius glorificandi mihi oblatum iri. Itaque ex eo loco hic intelligendus est, ut Davidem sciamus de hominibus loquentem, non ideo tamen Dei providentiam excludere: sed malle se a Domino ipso castigari, quam ab hominibus accusari, et calumniis urgeri, quibus adversus ipsum Saul incitaretur. Itaque David quum Saulem compellat istis verbis, se profitetur velle Deo conciliari, et eum omni humilitate ad ipsius misericordiam confugere, et salutem exspectare, ubi cognoverit Deo autore Saulem se persequi: sed si hominum opera id fiat, habere se adversus ipsos suas exceptiones, et hic videtur simplex Davidis verborum sensus, ex quibus haec doctrina est nobis eruenda, ut quum David dicit, se si Deus Saulem incitet ipsi supplicaturum et munus oblaturum, et munere oblato pacificaturum, ut ostendat Deo manum suam exserente, ut nos flagellis suis castiget, non oportere excusationes quaerere, et rationes quibus nos tueamur: sed peccata agnoscenda, et veniam ab ipso deprecandam. Vox enim illa sacrificii vel muneris hanc vim habet, ut primum nos esse reos coram Domino confiteamur, deinde ut ad ipsius misericordiam confugiamus. Quamobrem quotiescunque Dei manum vindicem experimur, caveamus summopere ne ipsi obloquamur aut iniustitiae accusemus, et blasphemis vocibus ipsius nomen polluamus. Neque enim fieri potest, ut ius nostrum tueri coram Deo velimus ex nostri sensus libidine, quin Deum iniustitiae, et crudelitatis arguamus, quae summa est blasphemia. Quapropter os occludendum est, et agnoscendum Deum esse summe bonum et summe iustum, cuius unius voluntati, sine reluctatione acquiescendum est, et potius tergus obvertendum ad plagas ipsius patienter excipiendas, adeo ut, si vel cutem detraxerit, fateamur iure ipsum nobiscum agere, et nos longe plura commeritos esse. Caeterum non ideo est animus despondendus, sed contra ubi peccata nostra agnoverimus, et nos ipsos nostro suffragio reos iudicaverimus, tamen ad ipsius misericordiam, tanquam tutissimum asylum confugiamus. Itaque peccata confiteri coram Deo non satis est, quum rei sumus, sed eorum etiam venia suppliciter est petenda: siquidem improbi saepe peccata fatentur, et se reos coram Domino agnoscunt, sed in desperationem caduut, et adversus ipsum Deum insurgunt,

et ferociter agunt. Atque sub nomine sacrificii ista duo continentur, peccatorum nimirum confessio, et divinae misericordiae deprecatio, ut ipsemet nobis ad se deprecandum et veniam consequendam viam aperiat. Porro quod ad alteram illam partem attinet, de hominibus quorum manu Deus ad nos affligendos utitur, altius etiam assurgere nos oportet, et supra mundum efferri, et hanc doctrinam usurpare, peccata nostra confitentes Deumque laudantes, ut licet vere coram Deo et hominibus, testari possimus inimicos nostros nulla prius a nobis neque contumelia neque iniuria provocatos, tamen si Deo placuerit nos castigare, placide nos ipsius iudiciis submittamus hoc uno contenti Deum velle a nobis sic glorificari. Atque huius doctrinae exemplum ipse David nobis in sese proposuit, quem quum filius Absalomus bello persequeretur, et omni genere contumeliarum obrueret, tamen neque de ipso, neque de reliquis suis inimicis admodum conquestus est. Sed ait: *Tacebo Domine, quia tu fecisti.* Quid vero? Deusne Absalomum impulit ad patrem persequendum, et sese incesto polluendum? Sane Deus non impulit, verumtamen David in hoc Absalomi facto Dei manum se castigantis agnovit, et coram ipso sese ideo deiecit, quemadmodum et supra diximus, ipsum Davidem quum a Semei lapidibus peteretur, noluisse iniuriam ulcisci: sed sub Dei manu sese deiecisse. Reliqua deinceps pluribus persequemur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCV.

19. *Nunc ergo audi, domine mi rex, verba servi tui: Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium. Si autem filii hominum maledicti sunt in conspectu Domini, quia eiecerunt me hodie, ut non habitem in haereditate Domini dicentes: Vade, servi diis alienis.* 20. *Et nunc non effundatur sanguis meus in terra coram domino: quia egressus est rex Israël ut quaerat publicem unum, sicut persequitur perdix in montibus.* 21. *Et ait Saul: Peccavi: revertere fili mi David, nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod stulte egerint, et ignoraverim multa nimis.* 22. *Et respondens David ait: Ecce hasta regis, transeat unus de pueris regis, et tollat eam.* 23. *Dominus autem retribuat unicuique secundum iustitiam suam, et fidem, tradidit enim te hodie Dominus in manum meam, et nolui extendere manum meam in Christum Domini.* 24. *Et sicut magnificata est hodie anima mea in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberet me de omni angustia.* 25. *Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu fili mi David, et quidem faciens facies, et potens poteris. Abiit autem David in viam suam, et Saul reversus est in locum suum.*

Hesterna concione audivimus Deum nonnunquam sua veluti manu nos affligere, nonnunquam etiam aliis uti rationibus: Quoties autem eius manum agnoscimus, et ab ipso malum manare cernimus, hoc unum nobis remedium superesse didicimus, ut obturato ore peccata agnoscentes coram ipso deiiciamur. Si vero hominum accesserit opus et voluntas, id est illorum opera Deus utatur, quemadmodum qui alium percussurus manu baculum arripit, tum duplicem esse considerationem sciamus. Nam saepe illi quibus Deus utitur tanquam exsequutoribus et ministris suorum iudiciorum improbi et flagitiosi sunt: eorumque voluntas Dei voluntati maxime reluctatur, quos avaritia, ambitio, crudelitas impellit. Sic exempli gratia videmus Assyrios ministros fuisse Dei in caedendo populo Israëlitico, qui nihil minus quam de Deo et iudiciis ipsius cogitabant, adeo ut nihilominus condemnationem mereantur, licet Deus ipsorum utatur opera, qui pravis instrumentis ad suum opus promovendum uti potest: et tantus est artifex, ut semper iustus sit in omnibus operibus suis, et tamen ii quorum utitur opera sint rei et condemnabiles. Quare si quis pravo animo nos aggreditur, et variis modis affligit sine causa legitima, ne non propterea Deum operari arbitremur, sed eum nos ad poenitentiam revocare, et ad salutem erudire sciamus. Licet itaque de iniuria nobis facta conqueri merito possimus, nostramque apud Deum innocentiam proferre, et bona conscientia nos tueri, quod ultro et sine causa nobis inimici infesti sint et iniurii: tamen Dei manum etiam agnoscere nos oportet, et cum Davide dicere: Tu Domine fecisti, ideoque tacebo. Nae Davidem videmus merito fuisse de illata sibi ab hominibus iniuria palam conquestum: et tamen intus confessum se miserum peccatorem esse coram Domino, ante cuius tribunal obmutesceret: et ita in uno eodemque facto, diverso respectu tacuisse et conquestum esse. Sensus igitur verborum Davidis hic est, se si Dei ipsius manu aperte affligatur coram ipso deiectum iri, et culpam deprecaturum: quod nihil unquam homines proficiant adversus Deum contendentes. Contra vero si homines iniusti ipsum persequantur, se merito ipsos condemnaturum, Deique iudicio maledicendos stiturum. Denique Deum iustum esse iudicem agnoscamus, quum suos castigat per homines iniustos, et illis utitur ad sua iusta iudicia exsequenda.

Porro Davidis querelae adversus inimicos maxime continentur his verbis: *Quia expellunt me hodie, ne cooptatus haeream possessioni Iehovae, dicentes: Abi cole deos alienos.* Nae Davidis hostes

certum est istis ipsis verbis non uti solitos, sed David factum potius quam verba attendit. Quamobrem quoties ad Deum accedimus, non ea tantum spectanda quae foris apparent, sed quae intus latent exquirenda. Deus enim iudicat non ex rerum externarum facie: sed ex rei ipsius veritate. Nam alioquin hypocritae et simulati homines causam apud Deum obtinerent, si ex rerum externa facie iudicium de ipsis ferretur, quandoquidem speciosis semper rationibus sua facta tuentur, et nunquam sese ipso ore proprio condemnant, quin potius perpetuo tergiversantur, et varia quibus hominibus fucum faciunt quaerunt effugia: Deus autem non speciosam ipsorum orationem, sed culpam intuetur. Ita David hoc loco hostibus tribuit, non quod ore pronunciabant, sed quod adversus ipsum moliebantur et perficere conabantur. Nam quod ait verum esse apparet, ex eo quod sola Iudaea purum Dei cultum retinebat, reliqua parte mundi superstitionibus et idololatria Dei nomen polluente. Quare quum Davidi nullus daretur in Iudaea locus, in quo posset tuto habitare, et cum idololatris conversari cogeretur propter Saulis et aulicorum ipsius violentiam, nonne cogebatur tanquam ridiculus homuncio in omnium opprobrium venire, et tanquam profanus, et ab ecclesia Dei reiectitius ad deos alienos confugere, et idololatrarum paganorumque hominum fieri socius? En cur David merito conqueritur de inimicis, quod ab ipsis expellatur ab haereditate Domini. Ubi observandum Davidem non tanti fecisse domum, uxorem, reliquamque familiam, et quidquid in mundo pretiosum habere potuit, quam Dei ecclesiam, in qua Deum in ipsius sanctuario venerarent, et omnium donorum ac beneficiorum, quae Deus israëlitico populo largiebatur particeps fieret et frueretur. Tabernaculum enim erectum erat, ut Deus ostenderet se in medio Israëlis habitare, et ibi sacrificantes Deum agnoscere servatorem, quemadmodum hodie baptismus a Christo institutus signum est, quo certiores simus Deum nos purgare ab omni peccati labe, et in gratiam suam recipere, et coena qua docemur nos spiritualiter corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi pasci. Sic priscis illis temporibus sacrificiis in sanctuario oblatis fiebant certiores se a Deo in gratiam recipi, et peccata omnia sibi condonari: ad illa porro sacrificia, quaedam ablutiones accedebant, quarum idem usus erat qui hodie baptismi. Quibus etiam adde legis praedicationem, sine qua totus ille cultus legalis, et sacrificiorum ac lavationum ritus fuisset prorsus inutilis. Merito itaque David dolorem suum testatur, quod hoc Dei beneficio suorum hostium iniqua persequutione frui non possit, Deumque in tabernuculo suo venerari, et iis quae Deus populo dederat ad salutem mediis frui non posset. Quemadmodum et crebras videmus in Psalmis ipsius querelas, veluti quum exclamat: *Quam amabilia sunt tabernacula tua, o Iehova exercituum. Desiderio afficitur, etiamque deficit anima mea veniendi ad atria Iehovae: cor meum et caro mea exclamant ad Deum fortem viventem.* Et alio Psalmo, querelas ingeminans ait: *Sitiens est anima mea Dei, Dei fortis viventis dicens: Quando accedam ut appaream in conspectu Dei, sunt mihi lacrymae meae cibo interdiu, et noctu, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus, haec recordans effundo in me animam meam, me fuisse transiturum in turba, gressurum cum illis ad domum usque Dei cum voce, cantu et laudationis multitudine feriante. Quid deiicis te anima mea et perstrepis in me?* Denique Davidem videmus licet excellentibus virtutibus ornatum, et ipso prophetiae dono insignem, ut alios erudire posset, optare tamen ecclesiae coniungi, et ordini ipsius subiici, fidemque suam tam sacrificiis, quam aliis a Deo populo suo praescriptis exercitiis confirmare. Quamobrem discamus Deo volente verbum suum nobis praedicari, et quotidie ad illud audiendum invitari, hoc beneficium nobis ex ipso exhiberi, ut sacrosanctum ipsius nomen invocare possimus, et sincere profiteri nos ipsius esse populum, et praeterea sacrosanctis illis sacramentis Deum suae bonitatis testimonium nobis offerre, ideoque maiorem diligentiam a nobis exhiberi oportere, non tantum in coetibus illis in quibus Deus invocatur frequentandis, sed in Deo sine simulatione venerando, et in ipsius verbi auditu indies proficiendo, quin etiam sacramentorum perceptione magis ac magis excitari debere ad verum et sincerum ipsius cultum et amorem, et cupere Davidis exemplum sequutos a Deo recipi et admitti in filiorum numerum, eo magis quo Deum videmus boni patris officium erga nos facere. Quamobrem, quum a Deo hunc ordinem in ipsius ecclesia sciamus institutum, tanto magis nos oportet ad Davidis exemplum confirmari, adeo quidem, ut si nos extorres esse contigerit, et in locis peregrinis versari in quibus Deus non sincere colatur, gravius id et acerbius quam omnium bonorum, facultatum, honorum, rerum denique in mundo optabilium, iacturam feramus. Nae David uxorem amiserat, fortunis omnibus spoliatus erat, domo profugus, omni dignitate et honore spoliatus, sed tamen non tanti fecit uxoris, familiae, dignitatis, et honorum omnium iacturam, quanti absentiam a domo Dei, et privationem tam excellentis illius privilegii in coetu fidelium conveniendi, Deumque in reliqua turba laudandi. Atque hic est sensus verborum istorum Davidis se a possessione Iehovae expelli, nempe ab illorum coetu quos Deus in populum suum admiscuit, et peculium suum haereditatemque esse voverat, quam retineret, eademque frueretur, ut solent homines possessione sua non solo adspectu frui,

sed etiam habitatione et usufructu. Sic Deus in medio nostrum et habitare, et se non aliter nobis delectari profitetur, quam dives quispiam bonis suis quorum adspectu et usufructu delectatur. Quod vero David, se possessione Domini eiectum queritur, quod ad alienos deos colendos pellatur, ex eo discamus non tantum fugere corruptiones idololatricas, et ipsis fidem non adhibere, sed etiam diligenter caveamus, ne vel latum unguem a puritate divini cultus recedamus, et nihil simulate eorum quae Deus praecipit faciamus, quod nullus sit apud Deum futurus nobis excusationi locus. David conquestus est quod Iudaea patria exsulare, et in profanas regiones in quibus idololatria obtinebat confugere cogeretur, et apud inimicos veritatis versari, animum purum retinens, et in fidei confessione perseverans, et vitae periculo illam confirmare paratus. Nam probe tenebat se si simularet assensum in ipsorum religionem, reum fore coram Domino neglecti Dei et recepti cultus deorum alienorum, etiamsi corde abhorruisset. Quid igitur iis futurum est, qui se ultro in hoc periculum coniiciunt, et sibi ipsis malum accersunt? Quamobrem primum demus operam, ut in iis locis maneamus, in quibus libertas pure Deum invocandi conceditur. Secundo caveamus ne ob quamlibet necessitatem iis rebus quae divino cultui repugnant adhaereamus. Neque enim erit apud Deum legitima ulla excusatio, si idola colere nos simulemus, dicamus vero cor nostrum ab iis longe abesse. Nec enim dubitandum est quin illa simulatio coram Deo cultus alienorum deorum reputetur. Sane certum est Davidem, si fuisset in eam necessitatem coniectus, ex animo tantum flagitium fuisse abominaturum, quum agnoscat istud esse diis alienis servire, quandoquidem unus Deus est verus, qui proinde adorari vult in spiritu et veritate. Deum itaque ferre non posse istas hominum simulationes observemus, siquidem verissima est filii Dei sententia, tot locis in sacris repetita, quam ipsa experientia comprobat, non posse homines duobus dominis inservire, sed alium amaturos, alium vero odio habituros, homines inquam non posse Deo et diabolo servire. Sic David hoc loco profitetur non licere sibi hominum mores imitari, ut sese ipsis accommodet, et gratificetur. Sed ait: Deo pure et sincere esse serviendum, ut vere profiteri possimus, nos ipsius esse, et debitam reverentiam ipsi soli deberi. Et hactenus de istis.

Pergamus in verborum istorum expositione: *Cur procedit rex Israëlis ad quaerendum pulicem unum, ac si persequeretur pulicem**) *in montibus.* Quibus verbis David quam abiecta sit et vilis sua conditio docet. Sed quae tamen ipsi sit honesta, quod inimici superbiam, et arrogantiam deiiciat. Quibus verbis docemur quomodo nos in mediis angustiis gaudere oportebat, quum ab huius mundi proceribus et primariae dignitatis viris iniuste affligimur. Se igitur David comparat pulici q. d. Ecquis tandem honor et gloria regi acquiretur, qui potest adversus magnos exercitus bellum gerere, si iam vires suas explicet adversus canem mortuum et pulicem? Nae cuilibet notum est magno pudori verti potenti homini, et primariae dignitatis viro si in miserum homuncionem impetum fecerit, aut robusto si in infirmum irruerit, quaenam enim ad illum inde gloria? Si quis enim exempli gratia in languidum et morbo tantopere debilitatum aliquem, ut ne pedem quidem movere possit, irrueret, et plagis laceraret, nonne indignum hominis facinus, et prorsus intolerandum omnes iudicabunt? aut si quis primariae dignitatis vir, cum abiecto et vili aliquo nebulone rixetur, nonne ludibrio habebitur, et nihil forte et magnanimum in se habere iudicabitur, aut si quis vir robustus in infantem impetum fecerit, nonne tanquam bellua immanis habebitur? Ita David Saulem admonet non posse ipsi honori cedere, quod tam abiectum homuncionem persequeretur. Neque vero Davidem arbitremur de externa sua conditione tantum verba facere, sed potissimum de animi sui abiectione, ut Saulis superbiam deiiciat. Nos igitur superborum, et arrogantium hominum furorem deiecturi ne efferamur, haec enim est contentionum et querelarum causa: haec flabella caedium et iurgiorum, quum de se nihil modesti sentientes homines in furorem erumpunt, quum se magni fieri et haberi volunt, et nullum amplius rationi locum relinquunt. David contra profitetur se non fuisse ulla ambitione ductum, sed eo fuisse contentum quod Deus concedebat, et quidem se a Deo deiectum et humiliatum patienter tulisse, et facile dignitatis illius et potentiae ad quam prius evectus fuerat oblitum. Dignum sane exemplum quod imitemur, et ex quo discamus rixis omnibus et querelis causam praecidere modestia et humilitate, ut deiici potius et contemni quam magni fieri malimus. Nam, ut ait Paulus, omnium contentionum fons et origo, et pestifera lues est in alios dominandi cupiditas. Quamobrem deiici nos et parvifieri oportet, verum non coacte, sed sponte: quum ita ferre Dei voluntatem sciverimus: et cavendum ne propria autoritate efferamur. Ac si Deus nos in gradum aliquem dignitatis et honoris evexerit, parati semper simus sincera voluntate ei nos nostramque dignitatem resignare, ut si abiicere nos volet, eius voluntati obtemperemus, nec aegre feramus quod in dies non crescamus, donec supra nubes elati fuerimus. Sed Deo regendos nos sinamus, qui quod expedit nobis satis novit.

*) *Lege:* perdicem.

Hoc igitur sedulo est observandum, ex ista Davidis conclusione, ut sanguis ipsius tantum coram Domino effundatur, quibus verbis Saulem, et temeritatis et arrogantiae insinuat, q. d. sanguinem suum non posse effundi quin Deus non solum videat, quoniam ipsi omnia praesentia, sed etiam re ipsa ostendat sibi curae esse filiorum suorum ad se oculos attollentium querimonias, quoniam eos custodit. Ex quo verbo aliam etiam doctrinam elicere licet, nempe licet existiment impii se impune sanguinem nostrum instar aquae effundere, et eum nihili faciant propter arrogantiam et crudelitatem, nihilominus tamen guttulam eius non casuram nisi in praesentia Domini, et eius coram ipso rationem olim esse reddituros. Si enim, ut in Psalmo dicitur, lacrymae nostrae sunt illi in pretio, et eas in phiala absconditas servat, nonne multo magis sanguis noster? Hinc igitur discamus certo nobis persuadere, Deum esse nostrum protectorem, nec passurum ipsum, ut capillus ex capite nostro sine ipsius voluntate cadat, et nos ab hostibus nostris vindicaturum, et tunc quum nos caedere et ultimo exitio perdere conabuntur, Deum non aversurum oculos a nobis, nec in malis nostris caecum futurum. Ac proinde licet patiatur nos ad tempus vexari, et hostes nobis superiores esse, nihilominus singula quibus nos afficient, mala coram Deo ventura, et coram ipsius tribunali omnium illorum rationem ipsos reddere tandem coactum iri. Hoc igitur primum est nobis notandum, ut consolari nos possimus adversus omnes tentationes et persecutiones, quibus a diaboli satellitibus premimur. Deinde docemur ab omnibus conviciis adversus proximos nostros abstinere. Animis enim nostris istud altius infigi oportet, Deum singula hominum facta et dicta animadvertere, et quamvis hominum praesentiam fugere possimus, nihilominus tamen Deum semper iustum esse iudicem: quod et ab effectis ipsis agnoscimus. Quis enim testis aderat tunc quum Cain fratrem suum Abelem interfecit? sanguis tamen ipsius vindictam a Domino flagitare non desinebat. Sic igitur etsi malefacta nostra et flagitia conspectum hominum fugiant, et coram ipsis nullius iniustitiae accusari possimus, tamen necesse est ut Deo corda nostra probentur, et coram ipso iustificemur, ut nos ipse regat, et sancto suo spiritu afflet, ut ab omni violentia et omnibus iniuriis abstineamus, si coram ipso bonae conscientiae nostrae rationem reddere cupimus, et illi grati et accepti esse. Discamus praeterea nos solari quum tantae curae Deo nos esse, et nostros passus regere, manumque suam ad nos tutandos et protegendos protendere dignetur.

Transeamus ad Saulis confessionem: *Peccavi, revertere fili mi David, non enim malefaciam tibi amplius, propterea quod pretiosa visa est vita mea in oculis tuis hoc ipso die, ecce, stulte egi et erravi quamplurimum.* Stultitiam suam Saul non tantum agnoscit, sed etiam exaggerat, quum ait se stulte egisse et erravisse plurimum. Ex quibus apparet Saulem non obiter tantum et perfunctorie, ut plerumque homines solent culpam suam agnovisse, sed se iudicasse, ac si adversus se ipsum latam a Domino sententiam accepisset. Rex erat Saul, sed tamen stultum fatetur. Neque tantum stultum Davide persequendo fuisse dicit, sed etiam erravisse quam plurimum. Profecto non dubitandum quin ipsi Deus confessionem illam extorserit. Nam qui tanta superbia, et animi impotentia ferebatur adversus innocentem quomodo potuisset ultro culpam fateri et crimen agnoscere, nisi Deus invito confessionem in Davidis gratiam et favorem extorsisset. Ex quo apparet quanti fecerit Deus patientiam Davidis, et humanitatem qua erga Saulem usus fuerat. Nae si se David regis sanguine polluisset, perpetuo dedecore et ignominia fuisset obrutus, et apud omnes propter inhumanitatem merito exosus fuisset, et abominandus. Itaque David licet non ignoraret nunquam sibi fore vitam tranquillam quamdiu Saul viveret, maluit tamen parcere ipsius vitae quam sanguine ipsius manus suas polluere. Sed hanc patientiam Davidis Deus remunerat, quum Saulem ad culpae suae agnitionem adigit. Neque enim dubium est quin apud omnes innotuerit ista Saulis confessio, non apud unum aut alterum testem, sed coram toto exercitu facta. Nam tribus mille hominibus stipabatur, in quorum praesentia suam iniquitatem fassus est, et se non quaerere effugia aut vanas excusationes demonstravit, quum non modo culpam non minuit, sed magis ac magis auxit. Itaque certum est Saulem tanquam publicum praeconem coram universo exercitu Davidis innocentiam praedicasse, ut ad omnes perveniret. Hinc igitur observemus quantacunque ingratitudine homines laborent, nos si patienter tulerimus quidquid a Deo immissum fuerit, tandem ab ipso locupleter remunerandos, qui in nostrum commodum et utilitatem omnes iniurias ab inimicis nobis factas facile sit conversurus. Etsi prima fronte et hominum opinione de nobis actum videatur, et res nostrae pessimo loco positae: Deum tamen in salutem nostram omnia conversurum, si Davidis exemplum sequuti fuerimus. Caeterum observemus, Deum improbos homines ad peccatorum agnitionem adigentem eo graviorem facere ipsorum condemnationem. Sane apparet Saulem non fateri culpam per ludibrium, sed ita fuisse affectum, ut diceret se stultum et insanum esse et graviter errasse, licet tamen in posterum ad meliorem frugem non sit reversus. Eo itaque maior fuit ipsius condemnatio, quod ipsum sua conscientia redarguit. Quare quum deinceps contra conscientiae morsum Davidem est

persequutus, eo docemur non sufficere, ut ante diximus, si ore culpam confiteamur, et nos conscientiae morsus redarguat, sed aliquid amplius requiri. Fateor quidem initium ad poenitentiam esse tristitiam et dolorem, sine quo, nulla unquam potest esse in nobis ad Deum conversio, sed potius in malis obduratio. Itaque initium quo ad meliorem frugem revertamur, et in viam a qua aberravimus reducamur, in hoc est positum, ut animi quadam aegritudine afficiamur propter peccatum quod nobis displicet, sed ulterius progrediendum: ne Saulem imitemur qui etsi sensu peccati sui affectus, reprobus tamen coram Deo nihilominus fuit, eo igitur progrediendum est, ut ad animi aegritudinem illam etiam accedat studium nos ad bonam Dei voluntatem conformandi, et ita malum odio habendum, ut bonum quaeramus. Denique si peccata fatemur, et in eadem sumus proclives, sciamus nos eo magis coram Deo reddi inexcusabiles, qui enim se ipsum condemnavit, si deinceps in malis perrexerit, graviorem in se poenam trahit: quod re ipsa testetur se divinae bonitatis contemptorem esse, et sua rebellione gravius in se Dei iudicium accersere. Sic itaque culpam confiteri discamus et aegritudine affici, ut ad Deum convertamur, et nobis ipsis renuntiemus Dei cultui nos totos dicantes. Porro Saulem noluisse Davidem fallere, neque ipsi mentiri ex verbis ipsius apparet, quum ait: *Non malefaciam tibi amplius*, et nihilominus tamen si David in ipsius manus incidisset vitam ablaturum fuisse, non est dubium, quod novas illum videamus occasiones deinceps quaesivisse Davidem opprimendi, et ex sequentibus facile coniiciamus quamdiu in Iudaea David habitavit, et in cavernis et specubus latitavit, exosum fuisse Sauli: et novas illi semper insidias fuisse structas. Quomodo igitur sine simulatione pollicetur Davidi se non amplius ipsi malefacturum? Profecte ita solent qui veri timoris Dei non habent radices in se alte propagatas, quorum mutabilis est semper fides, quos etsi aliquando videmus bono affectu duci, certum est tamen a Satana sic possideri et coarctari, ut ad priorem statum et malitiam subinde revertantur, imitati canes rabidos qui si iacentes non excitentur quiescunt: sed accedentes dentibus lacerant. Sic hominis mens in qua Dei timor non egit radices, postquam malitiae veneno infecta est ad tempus veluti sopitas affectiones habet. Sed quae minima quaque occasione oblata excitantur et effervescunt. Quamobrem observemus nos ut inter homines sincere et fideliter conversemur, et fidem retineamus, oportere vacuos esse omni simulatione et hypocrisi, et Deum in nobis operaturum, ne quid nobis de nobis ipsis polliceamur, sed ad Deum rerum omnium parentem assurgamus, qui ipsemet nobis facultatem ea quae promisimus implendi suppeditet.

Et de Saulis falsa promissione hactenus, cui tamen Davidem non admodum fidisse apparet ex ipsius responso, et iis quae deinceps sunt consequuta, ait enim: *Iehova reddet unicuique iustitiam suam et fidem suam. Ideoque ecce quemadmodum vita tua magni fuit in oculis meis, ita magni erit vita mea in oculis Iehovae.* Si David remunerationem exegisset a Saule, postulasset sibi parem gratiam referri, seque pristinae dignitati reddi, sed quoniam Sauli non fidebat, et incorrigibilem malitiam in ipso animadvertebat, idcirco ad ipsum Deum confugit. Neque enim se in periculum mortis ultro vult coniicere placato Saule, sed periculum animadvertens id effugit ne Deum tentare videretur. Atqui difficile est modum in istis servare. Nam hominum plerumque passiones tam sunt fervidae et aestuantes, ut iram coercere non possint. Et deinde si forte blanditiis alliciantur facile ipsis imponatur. Sed Deus suos ab hostium dolis semper tutatur, cuius rei exemplum in Davide spectandum hic nobis proponitur, qui neque hostem ipse ulcisci voluit neque tamen sese illi committere. Nos itaque hostium nostrorum ingratitudinem experti, et in malitia obdurationem, sic fraudes ipsorum praecaveamus, ut bene ipsis facere et velle parati simus, et omnibus humanitatis officiis ipsorum improbitatem vincere, quemadmodum Davidem videmus fecisse erga Saulem verbis sequentibus: *Ecce hastam regis, transeat iam unus ex istis pueris qui accipiat eam.* Tantum abest ut David vindictam aliquam a Saule expetat, quem regem suum agnoscit, ut contra ipsi hastam de qua poterat triumphare ultro ipsi reddat una cum scypho, in quo Saul aquam ad bibendum habebat. Sed interim tamen sibi ab illo metuit et cavet cuius habebat mentem satis cognitam, et pravam erga se voluntatem. Nam alioqui fidem ipsius verbis habuisset, et se ipsi commisisset, caritas enim ut monet apostolus non est suspiciosa. Sed quum notae sunt hostium fraudes, et multa infidelitatis ipsorum et perfidiae sunt exempla, non est ipsis amplius fidendum, et quum ea est ipsorum mens, ut semper ad malum feratur, non est suspicio dicenda si nobis cavemus. Nam quum Paulus dicit caritatem non suspicari malum, de incognito et occulto malo loquitur: sed ubi detecta est iniquitas, esset temerarium illis nos committere, quos suspectos habere debemus. Interim tamen ita cavere nobis discamus, ne malum animum adversus hostes foveamus, sed ipsis bene semper velimus, etiamsi ingratissimi sint. Difficile illud fateor, sed facile fore exemplo Davidis diximus, modo nos Deus suo spiritu rexerit. Denique ubi notae sunt fraudes hostium et ipsorum infidelitas, ut nulla sit fides, nulla promissorum constantia, ne in laqueos ipsorum nos coniiciamus, sed prudentiam adhibendam sciamus quam ipse Deus

largitur, et Domini nostri praeceptum imitemur, qui iubet nos esse prudentes tanquam serpentes, et simplices tanquam columbas. Ridiculum quidem, fateor, istud praeceptum videtur: neque enim cum prudentia videmur posse hostium fraudes cavere, nisi accedat dolus. Sed contra Dominus noster Iesus Christus ita prudentes esse iubet, ut ab omni dolo et fraude simus alienissimi, contenti hostium dolos effugisse quantum Deus dederit, et luce sua nobis mentem aperuerit, et imminentia ab hostibus pericula detexerit: sic prudentiam nostram oportet a Deo pendere cum simplicitate columbina coniunctam: certoque persuasos esse nos in Dei tutela esse, ac proinde quidquid homines adversum nos moliantur, quoscunque laqueos nectent, vitam nostram in Dei manu et tutela fore. Et de Davidis moderatione et prudentia in fugienda Saulis malitia dictum hactenus esto. Quod ad oblectationem ipsius attinet in sequentem diem illam differemus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCVI.

(Vers. 22—25. *Vide supra*).

Hesterna concione docere coepimus, quare David Sauli lanceam et scyphum quam acceperat reddiderit, quod non haberet in animo de Saule triumphare, sed satis haberet a persequutione quam patiebatur liberari. Nam ille quidem deinceps adversus inimicos pugnavit, et victoria parta triumphavit, sed tunc temporis sibi quiescendum statuit, donec Deus ipse Saulem sustulisset. Itaque statuendum nobis est aperto bello, modo illud iustum sit, et a Domino probatum, posse nos uti iure belli, sic tamen ut quantum fieri potest humano sanguini parcatur: sed si conditio illa non adfuerit, ea est adhibenda cautio, et ea servanda aequitas, ut nihil nisi quod licet audeamus. Nam si exempli gratia, improbi quidam homines in ecclesiam Dei insurgant, ac proinde ultima internecione delendi videantur, etsi non sint extranei, sed domestici hostes, quandoquidem adversus ipsos autoritate divina sumpsimus arma, certum est licere quidem illos in praelio caedere et sanguinem illorum fundere. Sed si contra in manus nostras flagitiosus aliquis improbi facinoris convictus inciderit, cuius puniendi autoritatem ac potestatem non habeamus, licet ipsius Dei providentia nobis traditus, et illius coercendi oblata nobis occasio videatur, tamen publico iudici tradendum illum esse certum est et nihil autoritate privata adversus ipsum audendum, sed ordinem a Deo praescriptum diligenter observandum. Denique hinc colligimus Davidi satis fuisse si a Domino ex manibus Saulis, a quo sibi tantum imminebat periculum, eriperetur, quod sciret nondum licere sibi vires suas adversus illum hostem experiri, sed in aliud tempus reservandas, quemadmodum deinceps videbimus Davidem a morte Saulis non refugisse viribus suam autoritatem tueri. Sed oportebat illum exspectare tempus opportunum, quo deinceps ipsi bello se tueri liceret. Iam vero convertitur ad preces, et ad Deum confugit, in quo acquiescit, exspectans dum Deus cuique pro meritis rependat. Est enim hoc loco verbum futuri temporis, quod ex usu linguae sanctae sic accipitur, ut vel futurum tempus denotet, vel in precibus adhibeatur, tanquam votum, ut Deus rependat. Conveniens autem huic loco est utralibet istarum significatio. Ecquid enim maiorem vim habet ad coërcendos homines, quam quum a Deo actorum mercedem exspectant? Qua enim re magis impellimur ad prava multa facinora, quam quod Deum existimamus nostri non meminisse. Nos itaque quum armari patientia voluerimus, et affectus violentos cohibere, statuamus Deum tandem opus suum perfecturum, ac proinde oportere nos placide et quiete expectare dum re ipsa Deus testatum faciat, se nostri curam habere. Quoniam autem spes illa non potest non foveri precatione, idcirco voces istas Davidis sic possumus etiam interpretari, ut in Dei beneplacito conquiescens, eius iustitiam imploret, adversus hominum perfidiam: qui nullum rationi aut aequitati locum relinquunt. Nos hinc discamus quum de causae nostrae bonitate et iustitia constat, et tamen praeoccupati homines suis passionibus iniquas adversum nos sententias tulerint, et nos suo suffragio condemnaverint, ad Deum provocare, et nos ipsius iudicio sistere: patienter interea ferentes hominum contumelias et iniurias: et intrepide per medias illas tenebras incedentes, donec salutis dies advenerit. Porro quum David hic meminit iustitiae et fidei, melius exprimit de qua iustitia loquatur: neque enim si solius iustitiae meminisset, tam clare apparuisset quid per eam intelligeret, quam cum fidem adiungit. Porro fidei nomen quod usurpavit, proprie fidelitatem, integritatem et perseverantiam in bono significat, sed hoc loco David ad Domini mandatum respicit quo iubemur sine fraude et malitia cum proximis agere. Quemadmodum quum Paulus bene et iuste inter homines vivendi regulam praescribit, singulos iubet in veritate cum proximis loqui. Verba autem cum factis conveniant oportet. Quamobrem David causae suae bonitate fretus Deum rogat, ut prout integritati et sinceritati studuit, et sese adversus Saulem sponte inimicum candide gessit, nec vias obliquas nocendi quaesivit, ita Deus ipsum beet et fortunet. Hic autem quaedam oboritur quaestio, Deumne invocare pos-

simus, ut nobis pro meritis rependat: quandoquidem nimia ista videri possit arrogantia: quod etsi coram hominibus iustissimi habeamur, et irreprehensibiles, tamen si coram Dei tribunali sistamur, in multis arguamur et condemnemur. Quid igitur facto est opus? Nempe ut reatum nostrum et culpam agnoscamus, et singuli nos ipsos expendamus, et conscientiam accusantem audiamus. Sed obsecro, quam pauci se accusant? Vix unum in millibus invenias, qui non aliquam excusationem praetexat, suamque causam ut bonam tueatur. Sed esto, sine simulatione et hypocrisi nos omnia gessisse ponamus, et cum candore et integritate cum proximis vixisse, quis ideo tamen coram Deo suam iustitiam asserere, iustumque se audebit profiteri? Deus enim longe penitius quam homines facta ipsorum intuetur. Quamobrem nimium impudens arrogantia videtur, si quis suam iustitiam audeat coram Deo profiteri, et secundum sua merita sibi rependi postulare. Sane istud mentibus nostris alte infixum esse oportet, quum nobis negotium est cum Deo, solum illum esse nostram iustitiam, coram quo subsistere sine ipsius misericordia nequeamus, quod unius criminis nobis conscii in mille ab ipso redarguamur. Ac licet ipsi ad vitia nostra caecutiamus, Deus tamen probe novit qui simus, et conscientia nostra maior est, ut loquitur Paulus et Ioannes in epistola priore canonica. Quamobrem sciamus, nulla re nos magis posse iustificari, quam si fateamur ingenue, omnia nostra opera nullius esse valoris neque ponderis apud Deum: et coram Deo nostram iustitiam probatum iri, quum in ipsius misericordia esse positam agnoverimus. Itaque ipsius misericordiam et bonitatem a nobis oportet semper praedicari, et ita mercedem ab ipso sperare: quandoquidem si nos et operum nostrorum dignitatem intueatur, certum sit non posse coram ipso diutius subsistere. Idcirco David psalmo 143 Dominum orat ne iudicio congrediatur cum servo suo, quod coram ipso non sit iustus ullus vivens. Neque vero sibi fuit contrarius. Quamobrem quum hoc loco Deum precatur, ut reddat unicuique iustitiam suam, non praedicat sua merita coram Deo: sed se cum adversario Saule comparat. Nae quum res nobis est cum iniustis adversariis, causae nostrae aequitate fretis Deum compellare licet, et nos integritate nostra tueri, precarique ut rependat cuique secundum suam iustitiam: siquidem iustitiam nostram aut perfectionem coram Deo non praedicamus, sed de iniuria nobis contumeliis et iniuriis illatis conquerimur. Quare quum comparationem instituemus causae nostrae cum adversarii causa, poterimus eundem quem hoc loco David sermonem usurpare. Longe enim aliud est de privato quopiam facto, quam de tota vita et illius integritate loqui. Nam si unam aut alteram, imo si plures coram Dei tribunali virtutes attulerimus, quibus nos tueri velimus, Deus mille offensas adversus nos regeret et de illis convincet. Itaque nulla est ratio virtutis unius aut alterius, respectu tot vitiorum quorum paene infinitus numerus coram Deo est: non aliter ac si quis debitor creditori satisfaceret ex parte, et pro centum aut ducentis coronatis sex aut septem persolveret, eoque nomine se creditori satisfecisse diceret. Atqui nulla est proportio quinque aut septem istorum coronatorum ad centum aut ducentos quorum nomine tenebatur, ut immerito satisfecisse creditori se dixerit qui pro tam ingenti summa tam exiguam persolverit. Non alia est nostri ratio coram Deo quod ipsi multum debeamus et persolvendo simus impares: nisi ipse pro immensa sua misericordia et clementia nostri misereatur, et ultro debita nobis remittat. Nam esto in hoc vel illo facto Deo satisfaciamus, si tamen ad totius vitae nostrae examen devenerimus nos solvendo impares esse fatendum erit. Quamobrem Davidem hoc loco sciamus noluisse coram Deo sese ita praedicare ut perfectionem aliquam et vitae integritatem iactaret in qua nihil desideretur: sed comparationem tantum instituisse causae suae cum Saulis causa, qui immerito ipsum persequebatur, Deumque rogasse, ut quandoquidem Saul animo infesto et crudeli ad mortem ipsum persequebatur, Deus iudicaret, et cuique pro meritis rependeret. En quo iure David a Domino efflagitet, ut cuique secundum suam iustitiam rependat, et quo sensu ipsemet psalmo 18 dicat, Deum reddidisse sibi secundum iustitiam suam et secundum puritatem manuum suarum restituisse. Quo loco sane David non praedicat laudes suas, ut in hominum admirationem veniat: sed potius ut duplicem erga se Dei gratiam commendet: nimirum quod ex parte sic ipsum sancto suo spiritu rexerit et gubernaverit, ut cum summa integritate et animi candore cum proximis vixerit, neminique iniurius fuerit: deinde quod altera ex parte sic bearit, ut felicem ex afflictionibus exitum ipsi concesserit, et licet ad tempus affligi permiserit, fuisse tantum illam explorationem quae in ipsius salutem cesserit: quandoquidem Deus tandem ipsum ex omnibus periculis erutum tempore opportuno iuvit. Atque hic locus eo insignior est, et diligentius a nobis considerandus quod multos nimium audaces videmus in provocando ad Dei iudicium, quos omnes vel etiam ipsi infantes iniustos homines, et contumeliosos esse satis norunt: sed tamen qui nulla Dei reverentia ducantur, quasi putent Deum ignorare quales sint qualemque vitam egerint. Verum summopere cavendum ne Dei nomine tam impudenter abutamur: sed danda potius opera, ut cum ad ipsius iudicium provocaverimus, certum et indubitatum testimonium habeamus nostrae aequitatis et sinceritatis, cuius vel ipsi adversarii nostri conscii sunt, et quam fateri

coguntur. Neque enim apud Deum quidquam iuvant orationis flores, aut eloquentia; sed sola virtus coram Dei iudicio nos tuetur, qui neque falli neque decipi, ut homines, potest.

Transeamus ad reliqua Davidis verba. *Quandoquidem tradiderat te Iehova hodie mihi in manum, sed nolui immittere manum meam in unctum Iehovae.* Porro quum David ait Dominum tradidisse sibi in manum Saulem: non intelligendum est quasi diceret sibi a Deo permissum Saulem interficere, sed hominum opinione id sibi licuisse. Quod ut melius intelligamus tenendum est variam esse tradendi rationem, quandoquidem nonnunquam Deus hostem in manum tradit, cum belli tempore victoriam concedit, et quasi manu deductum hostem voluntati permittit. Idcirco Moses populum sic alloquebatur adversus hostes pugnantem, ut diceret posse ipsum dare internecioni eos adversus quos pugnarent: bellum enim iustum est, et ipse Deus gladium permittit et potestatem facit hostes gladio feriendi et interficiendi. Deus itaque in manum tradit eos quos caedi vult. Quemadmodum facinorosos in iudicum manum tradit, ut in ipsorum flagitia inquirant, et pro meritis poenas reposcant, suoque fungantur officio: veriti ne si flagitiosum inultum dimiserint, rationem ab ipsis Deus reposcat. Sunt enim malefici tanquam depositum cuius rationem ipsos oportet Deo reddere: atque haec una est tradendi ratio quum Deus protestatem facit alicuius caedendi, talemque suam esse voluntatem non dubiis signis ostendit. Altera est quum Deus quidem facultatem caedendi hostis offert, sed non tamen facit potestatem. Quare vero tunc tradere Deus dicitur? Nimirum ut nos ipsos exploret, et an sponte nostris affectibus fraenum iniiciamus cognoscat. Nam multi quidem saepe sese magnopere commendant si voluntatem suam non exsequantur, et hostibus nihil mali intulerint neque in persona neque in facultatibus offenderint: sed praepostera gloriatione quod non sit ipsis oblata opportunitas, neque facta a Deo potestas inimicos ulciscendi. Tunc igitur maxime apparet coram Deo sincera nostra erga ipsius cultum voluntas, et erga proximum dilectio, quum nihil impedit quominus ipsi noceamus, et iniurias ulciscamur, et tamen ultro nostris affectibus imperamus, et ab omni iniuria abstinemus. Licet igitur Deus nonnunquam hostes nostros ita deiicit, et in manus nostras tradit, ut videatur ipsos tollendi oblata opportunitas: non ideo tamen fit potestas in ipsos ex animi nostri libidine saeviendi: sed potius sic exploramur a Deo an ab ipsius voluntate potius quam a nostris affectibus toti pendeamus, ut a malo quod prohibuit abstineamus. Ita Saul in manus Davidis traditus est, quod ex ipsis contextus verbis apparet, quibus dicitur Deus somnum immisisse in Saulem, et in universum ipsius exercitum. Idcirco enim vocatur somnus Dei, non tantum ideo quod certissimum est quietem illam quam Deus dat ad vires reficiendas ut diurno labori sufficiant divinum esse donum: et singulare bonitatis ipsius erga nos testimonium, non minus quam cibum et potum esse somnum. Sed hic alia fit somni mentio, nempe soporis cuiusdam, quo Deus tam Saulem quam universum ipsius exercitum oppressit, et tanquam malleo percussit, ut prorsus obstupuerit. Sic enim solet Deus vel liberaturus nos e periculis vigilantes et attentos reddere: vel contra oppressurus ignavos et stupidos efficere, oculorum aciem frangere, auribus stuporem inferre, denique sensus omnes inutiles reddere. Quanquam praeter hunc stuporem alius etiam accedit de quo scriptura loquitur, quum divinae legis contemptoribus Deus spiritum stuporis immissurum minatur, ut ostendat se legis suae contemptores sic puniturum, ut sensum adimat et in bruta animantia transformet. Sed hic de naturali somno fit mentio, quo Saul cum suis militibus sic oppressus est, ut nihil senserit, neque animadverterit, quum in ipsius castra David ingressus est. Non aliter Deum videmus ex Adami substantia mulierem formaturum soporem altum in Adamum iniecisse, qui quidem somnus naturalis fuit: sed quo tamen Deus insensibilem hominem reddidit, ut de ipso sopito mulieris corpus educeret: sic hoc loco dicitur Dei somnus in Saulem incidisse, quod vellet Deus ipsum in Saulis manus tradere. Nam si naturalis ille et communis somnus fuisset, profecto Saulem altum somnum dormientem quidam ex tribus hominum millibus evigilassent, nec impune Davidem unico milite comitatum in castra penetrantem dimisissent. Sed quum instar truncorum iacuerint alto somno obruti, ex eo apparet Deum Davidi occasionem quidem hosti nocendi, sed non potestatem dedisse, et patientiam eius explorasse. Quam ob causam etiam David ait, se noluisse immittere manum in unctum Domini. Cognoscebat enim non licere sibi regis personam violare, quaecunque tandem sese offerret occasio, quod a Domino sacram illam unctionem accepisset. Caeterum de ista unctione superius egimus, et docuimus signum fuisse visibile regiae dignitatis. Nam etsi non erat Saulis regnum perpetuum, Deus tamen illi tantam dignitatem et autoritatem ad tempus concesserat, ut populus ipsum revereretur tantisper dum is mitteretur qui erat Domini nostri Iesu Christi figura futurus. Hoc igitur David probe noscens, abstinet ab omni iniuria in Dei voluntatem intentus, quam violare nefas ducebat, donec ipse Deus manu sua coërceret inimicum. Hinc itaque necessariam nobis et utilem doctrinam in genere primum colligamus, nempe eos omnes qui de Christi nomine dicuntur Christiani, Dei unctos esse, et abstinendum esse ab omni molestia et iniuria, ne Dei ipsius maiestatem et asylum

quo tuti sunt violemus. In primis vero sciamus Deum esse regum, principum, et superiorum omnium protectorem et defensorem, ne quis privatus audeat ullam ipsis iniuriam inferre. Tum vero maxime quum de supremo illo filii Dei regno agitur, tenendum est ipsius maiestatem quae in eo maxime apparet venerandam, et Domini nostri Iesu Christi nomen pro merito colendum: ac proinde fore, ut si adversus ipsius verbum simus blasphemi et turbas in ipsius ecclesia dederimus, et offendiculis occasionem praebuerimus, Deus coërceat, et tanquam adversus ipsius maiestatem insurgentes et cornibus illi insultantes compescat. Quamobrem summo studio nitendum est, ut ad illius obsequium et honorem, quem nobis Deus summum regem praefecit, parati simus, et in omni modestia nos sub eorum autoritate contineamus, quos Deus in summum dignitatis gradum evectos nobis praefecit.

Transeamus ad reliqua Davidis verba. Ideoque, inquit, ecce quemadmodum vita tua magni fuit in oculis meis, ita magni erit vita mea in oculis Iehovae, et eripiet me ab omni angustia. Ex quibus verbis apparet Davidem, etsi probe noverat Saulis ingratum animum, non tamen fuisse benefaciendo fatigatum. Quod singulari observatione dignissimum est, siquidem a natura omnibus insitum est, ut unicuique rependamus prout nobis fecerit, et quidem ea opinio legis vim apud omnes obtinet: sed apparet contra Deum iubere, ut inimicis et hominibus indignissimis bene faciamus. Quamobrem imitari nos Davidis exemplum oportet, et tanquam ad amussim nobis propositam actiones nostras exigere, ut licet prava sit hostium voluntas, et in maleficiis obdurentur, ac novis iniuriis subinde nos lacessant, nihilominus tamen oportere nos constanter in ipsis benefaciendo perseverare, neque ullis iniuriis ab officio nostro dimoveri. Quid ita? Nempe quoniam merces nostra est apud Deum reposita. Ac sane nisi nos incredulitas et impatientia remoraretur, satis perspiceremus longe utilius esse nobis, si homines benefactorum nostrorum obliviscantur, quae tamen Deus recordetur, quam si ab hominibus mercedem et compensationem ex animi sententia reciperemus. Nae si quis quaerat a quo malimus compensari, Deone an hominibus, Deum omnes elegerint, et tamen si quis ab hominibus gratiam aliquam aut beneficii compensationem exspectet maioribus ipsum beneficiis demerebitur, adeo ut non opus sit verbis quibus ad obsequium excitemur, quandoquidem plus aequo sumus ad illud propensi. Contra vero si fuerint ingrati homines, et beneficiorum nostrorum immemores, adeo ut spe omni remunerationis excidamus, frigidi sumus et ipsos contemnimus licet Deus mercedem polliceatur, et nos ab ipso mercedem sperare iubeat cessantibus hominibus, et ingrati animi vitio laborantibus. Quid ergo fiet nobis? quamve excusationem praetexemus quod Deo non fidamus? Profecto summam ingratitudinem re ipsa ostendimus, licet verbis obsequium nostrum et obedientiam profiteamur, et diffidentiam nostram satis testamur quod ipsius promissis non conquiescamus. Accedit ad istud vitium aliud, nimirum impatientia, quod nunquam venturum tempus existimemus remunerationis, siquidem nunquam Deus festinat, sed suspensos tenet diem, mensem, annum, ut videamur operam lusisse quum ipsius cultui nos dedimus, et frustra nostrum studium in ipsius obsequium adhibuisse, quae sane gravissima tentatio est. Verumenimvero discamus Dei voluntati, quae immutabilis est, acquiescere et vicissim fraenum nostris affectibus iniiciamus, sensusque nostros captivos ducamus, ut vere cum Davide dicere possimus Deum, licet homines ingratissimi sint, tandem aequissimum et iustissimum iudicem appariturum, et re ipsa patefacturum vitam nostram, quae vilis et contempta est apud homines, ipsi esse pretiosissimam.

Et de Davidis verbis hactenus, quibus se a Deo pendere, et remunerationem exspectare testatus est: ad Saulis responsum veniamus, *Benedictus es, fili mi David, et conficies plane et omnino praevalebis.* Quum Davidem benedictum dicit, in se suumque caput Dei maledictionem pronuntiat: vox enim illa benedicti Deum respicit, quandoquidem nemo sine Deo benedictus. Est enim is benedictus quem Deus approbat, et in filiorum habet numero, eique benedicit. Atqui Saul Davidem ultro persequebatur, et tanquam hostem capitalissimum ad mortem quaerebat. David autem erat a Deo benedictus, ideoque Saulem ipsum persequentem oportuit esse Dei maledictioni obnoxium, quandoquidem adversus eum pugnabat cui Deus favebat. Neque enim frustra Deus dicit: Ero amicus amicorum tuorum, et inimicus inimicorum, et plena est scriptura istiusmodi Dei promissionibus, quibus se Deus suorum clypeum, arcem, propugnaculum esse profitetur, causamque suorum tutaturum, et eos iudicaturum a quibus oppressi fuerint. Quod quum Saul non ignoraverit, siquidem a natura istud est omnium nimis insitum, apparet Saulem spiritu furoris et amentiae impulsum fuisse quum Davidem quem benedictum fatetur, tantis odiis persequeretur: nam hac ratione se ipsum maledictioni divinae subiecit, et ultro se in reproborum numero haberi voluit. Atque hac ratione Deus in sensum reprobum eos coniicit, qui in vitiis indurantur, et adversus ipsius verbum occallescunt, ut amplius bonum a malo non discernant, denique in illis impletur quod D. Paulus primo capite epistolae ad Romanos ait, eos qui Deum non glorificaverunt, traditos fuisse a Deo in mentem omnis iudicii expertem, ut facerent id quod non oportet. Profecto si Saul Dei timore ductus fuisset, non sese in eam quam audivimus maledictionem

praecipitem dedisset: sed quoniam Davidem ultro persequutus est, cui tamen benedicere cogitur, oportuit ipsum in coepta malitia et contumacia perseverare, donec in abyssum irae Dei sine remedio praeceps ferretur. Nos itaque hoc exemplo discamus sapere, et in simplicitate et modestia nos continere ut in Dei filiorum numero censeamur, et ipsius benedictionem implorare possimus, et rerum omnium nostrarum felicem eventum exspectare. Quae vero verba sequuntur: Conficies plane et omnino praevalebis, significant Davidem invitis omnibus ad regiam dignitatem perventurum. Sed si hoc norat Saul, quare igitur Davidem a se dimittit? cur non secum retinet? cur non et ipsum honeste habuit? Nempe in eo clarius apparet Saulis induratio, et antequam e vivis egrederetur divina condemnatio, quandoquidem contra conscientiam adversus Davidem pugnans in ipsum Domini nostri Iesu Christi regnum insurgebat. Adeone vero insanum fuisse Saulem ut invito Domino regnum retineat? Neque enim simulate dicebat Davidem regem fore, sed coactus quod Deus hoc testimonium ipsius animo altius impressisset, non quidem ut solet Deus in fidelium cordibus gratiam suam obsignare: nam signa quae Deus nobis in ecclesia dat, sunt instar sigilli quod in cera molli imprimitur. Deus itaque misericordiam suam in animis nostris sic obsignat, ut magnam ex ea suavitatem sentiamus et percipiamus, ideoque etiam Dei spiritus vocatur ipsius promissionum sigillum, quod ipse Dei spiritu autoritatem apud nos ipsos conciliet, faciatque ut ipsis fidem adhibeamus. Sed Deus alia ratione testimonium regni Davidis in animo Saulis impresserat, nimirum ut solet inuri maleficis nota aliqua vel in fronte vel alia corporis parte, quae nota tantum abest ut ipsis sit honori, ut contra perpetuo dedecori sit et infamiae. Saul igitur de regno Davidis loquitur quod in ipsius animo Deus hanc certitudinem impressisset oportere Davidem regnare. Nos vero hinc discamus Deum rogare, ut suarum promissionum certitudinem sic animis nostris inscribat, ne Saulem imitemur, sed ut potius tanquam ceram flexiles ad ipsius obsequium faciat. Davidi quidem profecto nihil commodi aut incommodi adferebat ista Saulis pollicitatio: sed eam tamen illi Deus extorsit ut servum suum Davidem magis ac magis confirmaret vel ipsius infestissimi hostis confessione et asseveratione: nam etsi Saul Dei voluntati resistebat eiusque decretum evertere nitebatur, Deus tamen ipsi invito hanc confessionem extorsit, oportere Davidis regnum confirmari. Quod sane veritatis divinae testimonium non parvum pondus habuit ad Davidem erigendum et consolandum. Sic Balaamum olim videmus operam suam locasse ut mentiretur, et prophetiae praetextu falleret: sed tamen contra mentem fuisse a Deo coactum efferre quae Deus iubebat: quo facto magis confirmatus est Dei populus, quam si nunquam accidisset. Nam etsi prophetae loquentes sunt sancti spiritus organa et instrumenta, et quae dicunt, cum reverentia et timore sunt a nobis excipienda, et illis acquiescendum, tamen quum coactos et diaboli ipsius mancipia videmus adversum se ipsos ferre testimonium, et cogi magno suo cum dedecore divinam voluntatem profiteri, quemadmodum videmus ad supplicium damnatos cogi sui iudicis aequitatem agnoscere, magnopere nos iuvat, et in Dei promissis confirmat. Sic igitur Balaamum oportuit praedicare liberationem populi et prosperum ipsius successum, Deique veritatem palam asserere, et fateri dominum Deum Israëlis non esse similem mortalibus: veritatem enim dicere et voluntatem ipsius aeternam esse cum tamen mortales in horas mutentur Ita coactus est impurus ille Balaam, qui ad mentiendum conductus erat, agnoscere divinam virtutem et potentiam et veritatem ipsius ineffabilem et immutabilem praedicare. Idem etiam fecit Saul erga Davidem, quem agnoscit et fatetur quidem regnaturum, sed nihilominus ut ante fecerat infesto animo persequitur, et regnum ipsius odit. Hinc fateri discamus Deum esse fidelem et ipsius promissis sic acquiescere, ut non dubitemus ea nobis in commodum et utilitatem nostram cessura, atque ipsius voluntatem inevitabilem perfectum iri licet pro viribus sese illi mortales opponant.

Tandem sequitur *Davidem in iter suum abiisse, Saulem vero in locum suum reversum:* ex quo rursus apparet Davidem speciosis illis Saulis verbis non admodum confidisse: ac licet eum Saul tanquam filium compellasset eidemque benedixisset, tamen satis fuisse Davidi notam Saulis malitiam et pravam obstinationem. Quamobrem teneamus. Deo patefaciente nobis hostium nostrorum pravitatem, licere quidem nobis cavere, et non coniicere nos in ipsorum laqueos, et utendum esse prudentia et consilio, quod ipse Deus suggesserit, ad fraudes et dolos ipsorum effugiendos. Sane fideles quidem oportet perpetuo in simplicitate ambulare, ut monet Christus, sed non ideo tamen se praecipites in pericula dare debent, et veluti clausis oculis in improborum laqueos ferri et ultimum sibi exitium accersere. Quod observatione dignissimum est his temporibus quibus nota est inimicorum fidei pravitas, quos certissimum est nullum genus crudelitatis omissuros ad penitus pessumdandam ecclesiam si facultas ipsius daretur. Sed quoniam non offertur occasio et opportunitas, ad fraudes vulpinas confugiunt, et miris blanditiis incautos invadere fideles moliuntur, suam interim poenitentiam summopere commendantes et meliorem in posterum mentem pollicentes. Nae si fides istis fraudulentis hominibus adhiberetur, momento fideles pessumdarentur. Quamobrem oportet fideles sibi cavere, quum praesertim nullam fidem, nullam

integritatem, nullum animi candorem esse videant in iis qui adversus Deum et ipsius ecclesiam pugnant, quam si possent tan quamferae bestiae laniarent, quum nihil nisi sanguinem sitiant, et si possunt pro viribus impedire ne prima quaque occasione illi in incautos saeviant, et ad ingenium redeant, quemadmodum Saulem fecisse videmus. Graves quidem fateor fuerunt Davidis tentationes, quod semel atque iterum Saulem infidelitatis arguit, et nihilominus eandem conditionem semper expertus est, coactus illius infidelitate vitam tolerare, modo in antro et spelunca, modo etiam siti, fame, frigore, aestu, multis denique miseriis et afflictionibus agitari et urgeri. Hinc itaque discamus Deo nos variis calamitatibus et afflictionibus exercente, et omnem laetitiae materiam nobis auferente, non ideo tamen animum despondere, et ab officio resilire, sed potius inde occasionem capere ad Deum cum vera poenitentia nos convertendi, et Davidis exemplo nos in mediis afflictionibus consolandi. Rara quidem, fateor, virtus, vix enim unum ex millibus reperias qui afflictionibus multis obrutus, non graviter conqueratur, et animum despondeat: hic enim ait se ex quo evangelium amplexus est, miris modis vexatum fuisse: ille vero mirum esse clamabit nullam dari miseris quietem, quum adversariis tamen omnia ex animi sententia et libidine succedere videantur, ac proinde optare ut Deus, si non prorsus similem cum adversariis conditionem, saltem aliquam concedat. Nos vero affectibus nostris moderari discamus, et licet ab inimicis quibus pepercerimus inique tractemur et cruciemur, ne propterea tamen unquam a Dei invocatione dimoveamur, sed patienter iniurias ferentes officio nostro fungamur, et inimicis nostris alta quiete fruentibus interim aquam angustiae bibere ne aegre feramus: quemadmodum hoc loco Davidem videmus iter suum abivisse, non alta quiete et tranquillitate fruiturum, sed cum novis difficultatibus luctaturum, et tanquam miserum et egenum patriaque extorrem duram et asperam vitam acturum. Gravis sane et intolerabilis illa videbatur conditio, et cum in desperationem coniectura, sed quoniam in Deo spem suam reposuit, et in eo sese consolatus est, idcirco miseram illam conditionem patienter tulit, nec se voluit Saulis perfidiae committere. Saul vero contra in locum suum reversus est, et rebus tranquillis et paratis usus in pretio et honore fuit apud subditos multis militibus stipatus, quos obsequentes ad iussa habuit. Ex quo discamus, hostibus nostris rebus secundis utentibus, et Deo ipsos veluti fortunante non ideo tamen indignari, nec animum despondere: sed tamen caute ipsorum furorem et amentiam effugere, et uno momento fumos evanituros contemnere, et quoscunque casus ad nos explorandos Deus immiserit, patienter ferre, donec ipsemet laetitiae materiam nobis offerat. Nam opportuno tempore Deus suorum fletum et lacrymas in summam laetitiam, hostium vero gaudium et felicitatem in dentium stridorem et ultimum exitium mutabit.

Iam vero agite *etc.*

HOMILIA XCVII.

CAP. XXVII.

1. *Et ait David in corde suo: Aliquando incidam una die in manus Saul: nonne melius est ut fugiam, et salver in terra Philistinorum, et desperet Saul, cessetque me quaerere in cunctis finibus Israël? fugiam ergo manus eius.* 2. *Et surrexit David, et abiit ipse, et sexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maoc regem Geth.* 3. *Et habitavit David cum Achis in Geth, ipse et viri eius, vir et domus eius, David et duae uxores, eius, Achinoam Iezrahelitis, et Abigail uxor Nabal Carmeli.* 4. *Et nuntiatum est Sauli quod fugisset David in Geth, et non addidit ultra quaerere eum.* 5. *Dixit autem David ad Achis: Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis huius ut habitem ibi: cur enim manet servus tuus in civitate regis tecum?* 6. *Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg: propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda, usque in diem hanc.* 7. *Fuit autem numerus dierum quibus habitavit David in regione Philistinorum, quatuor mensium.* 8. *Et adscendit David, et viri eius, et agebant praedas de Gessuri, et de Gerzi, et de Amalecitis: hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sur usque ad terram Aegypti.* 9. *Et percutiebat David omnem terram, nec relinquebat viventem virum et mulierem: tollensque oves, et boves, et asinos, et camelos, et vestes revertebatur, et veniebat ad Achis.* 10. *Dicebat autem ei Achis: In quem irruisti hodie? Respondebat David, contra meridiem Iudae, et contra meridiem Ierameel, et contra meridiem Ceni.* 11. *Virum et mulierem non vivificabat David, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur adversus nos. Haec fecit David: et hoc erat decretum illi omnibus diebus quibus habitavit in regione Philisthinorum.* 12. *Credidit ergo Achis David, dicens: Multa mala operatus est contra populum suum Israël: erit igitur mihi servus sempiternus.*

David tandem multis exantlatis laboribus, multis dificultatibus et tentationibus superatis, tandem extorris patria in alienam regionem fugere cogitur, et sane gravissima fuit inter omnes tentationes ista, quum coactus est exsulare terra quam Deus Abrahami posteris in haereditatem concesserat: ut verisimile sit Davidem hoc exsilium ipsa morte gravius

tulisse, et hoc quidem fuit inimicorum ipsius consilium, ut ante vidimus ipsum cum Saule expostulantem his verbis: *Quia expellunt me hodie ne cooptatus haeream possessioni Iehovae, dicentes: Abi, cole deos alienos.* Abstinuit profecto David hoc postremo: nam certum est ipsum non fuisse ullo cultu idololatrico pollutum sed tamen ad incredulorum et populi iudaici infensissimorum hostium misericordiam confugere, et opem ipsorum implorare coactus est: licet iam antea periclitatus inter illos esset, ut vidimus ipsum captum a Philisthaeis et apud regem accusatum in discrimen venisse capitis, ut nulla ipsi fuerit alia huius effugiendi periculi ratio, quam insaniam simulare, spumando et gestus insani et furiosi hominis simulando. Quare quum denuo in hanc necessitatem impulsus est, profecto venisse ipsum in magnas augustias non est dubitandum, quod cogeretur ut peregrinus in aliena terra exsulare. Nam etsi coniicere possumus non eundem fuisse regem: non enim abs re nominatur Achis filius Mauci, ut ostendatur non eum esse ad quem David aliquot annis deductus fuerat; tamen perpetuum fuisse inter Israëlitas et Philistinos bellum, certum est. Licet itaque Davidi liber aditus patria in Philistaeorum regionem, et humaniter a rege Achis exceptus est, tamen in perpetuis angustiis fuit. Et ita videmus voluisse Deum ipsius patientiam explorare, quandoquidem post multas graves et longas difficultates, coactus est terra in qua Dei cultus erat relicta, in terram idololatrico cultu pollutam fugere. Quam fuit ista conditio illi dissimilis, qua regnum ipsi debebatur in populum a Deo electum et adoptatum, ut pro capite quod ipsi debebatur, ne minimum quidem membrum esse ipsi licuerit. Procul dubio Davidi satisfactum esset si potuisset esse, ut ita dicam, unus ex pedum articulis quemadmodum ipse profitetur in Psalmis se maluisse habitare in atrio domus Domini, quam in medio incredulorum, et maluisse ianitorem esse, domus Dei, cum coetu fidelium coniunctum, quam in regiam dignitatem evectum a populo Dei separari. Non dubium est igitur quin gravissima fuerit ista tentatio et summa angustia, non posse in quodam angulo in montibus et speluncis Iudaeae vitam sustentare. Atque hoc exemplum magni fieri a nobis debet. Ecquis enim nescit experientia ipsa doctus, homines nimium esse molles et delicatos Deo ipsos explorante variis calamitatibus? Nempe sibi quisque delitias facit, et se aequo durius tractari queritur. Itaque eo diligentius Davidis exemplum expendendum et cum omnibus iis quibuscum luctari nos contigerit calamitatibus comparandum. Nam si, exempli gratia, Deus hodie nos examini subiicit, et persequutionem patimur propter evangelii professionem, an tamen eo modo quo David exploramur? an exsulamus tanquam ab iis qui nomen Dei invoeant omnino resecti, sic ut nullibi pateat nobis locus nisi in medio hostium, et nulla alia ratione vitam tutari possimus quam in ipsa morte, neque tantum ad diem unum aut alterum sed ad multos annos? Quare agnoscendus Dei erga nos favor nostram imbecillitatem tolerantis, et nostri miserentis. Nae ingrati fuerimus nisi patienter exspectemus donec ipsemet vires nobis ad hostes nostros profligandos suppeditet.

Si quis excipiat Davidem nobis longe fortiorem fuisse, sciendum est non aliunde hanc fortitudinem manasse quam a fide qua in Deo acquievit, cuius spiritu in summis difficultatibus sustentatus est. Nos itaque Davidem imitemur, et nostrae communis fragilitatis conscii, remedium adversus eam quaeramus, Deumque precemur ut nos deiectos erigat, et vehementius agitatos ac vacillantes sustineat, viresque sufficiat quas ipsum opportuno tempore praestiturum certissimum est: quidquid enim accidat verissimum est quod huius libri 2. cap. vidimus, Deum prius morti tradere suos quos vitae deinde restituat, et in sepulchrum deiicere antequam inde eximat. Procul dubio potuisset Deus, si voluisset, Davidem in Iudaea tutari, et adversus Saulis insidias tegere, sed tamen toties morti ereptum voluit tandem omni spe vitae excidere, nisi in manus hostium Dei sese coniiceret. Itaque Davidem hactenus miraculose liberatum voluit in hoc discrimen venire apud Philisthaeos, ut in eo magis ac magis divinum opus appareret et perficeretur. Ex quo apparet non sine causa Deum fideles suos ad vivum usque explorare quandoquidem ipsius gratia tanto fuit illustrior, quanto gravior exploratio. Et sane hac ratione Davidi videmus non tantum ablatam occasionem et argumentum laudandi Deum, et eum defensorem agnoscendi, cui uni vitam acceptam debebat, sed etiam ipsius exemplum hodie nobis esse loco doctrinae, qua ad ipsum imitandum excitemur, persuasi quotiescunque Deus hostibus laxat habenas, ut de nostra salute conclamatum videatur, Deum tamen habere mortis exitus in sua potestate: ac proinde ipsum nostri tandem, quemadmodum olim Davidis, miserturum. Sed ea est hominum incredulitas, ut semper incerti fluctuent et adversus Dei promissiones certissimas disputent: iubet enim Deus nos securos esse, et ab ipso pendere certo persuasos ipsum pro salute nostra vigilare: sed homines perpetuo incerti vagantur, et quaevis pericula sic horrent, quasi nullus unquam ex illis futurus sit exitus, et ita sponte Dei promissionibus reluctantur, quasi ultro in nihilum ipsas redacturi. Quamobrem quo maior est hominum incredulitas, eo diligentius notanda exempla quibus possumus erudiri: quandoquidem non tantum docentem Deum, sed etiam nos ad fidem promissionibus ipsius adhibendam exemplis servorum suorum excitantem audimus. Exempli

gratia quum Davidem in capitis discrimen venisse videmus, et illi deinceps oblatum a Deo laetitiae argumentum, docemur vera fide Deum invocandum, et ad ipsius bonitatem confugiendum, minime dubitantes quin pro infinita et immutabili ipsius potentia nos e mille mortis periculis eruere possit, et mortuos etiam vitae restituere. Denique hoc unum superest, ut quaecunque conditio nostra fuerit vitam nostram in ipsius manus deponamus, quod fiet quum ipsum defensorem nostrum esse agnoverimus, et cum ex animo precati fuerimus, ut nostri misereatur, et promissiones ipsius amplexi fuerimus, eas persuasi ad nos pertinere quos ex inimicis filios fecit, et per fidem evangelii membra filii sui Domini nostri Iesu Christi: denique ut hanc doctrinam certius complectamur, sciamus Davidem tanquam figuram Domini nostri Iesu Christi nobis proponi, et tanquam exemplar quod imitari nos oportet, quandoquidem commune ipsi et nobis est quod de ipso recitatur. Nam si specialis eius conditio fuisset et a nostra dispar, obiiceremus ea quae ipsi contigerunt, non posse nobis esse utilia, neque in exemplum proponi: sed quum oculis nostris exhibetur, tanquam figura Domini nostri Iesu Christi, qui caput nostrum est, certo inferre possumus liberationes quas expertus est nobis etiam hodie promitti, et ad nos spectare, ut minime dubitemus Deum nos manu tenentem ex omnibus periculis opportuno tempore eruturum: licet undique mortis periculis urgeamur.

Caeterum ista fieri non posse sine magnis angustiis et difficultatibus certissimum est, quemadmodum et Davidem videmus gravi tentatione affectum quum ait animo perturbato: *Aliquando incidam in manus Saulis, nonne melius est ut fugiam et salver in terra Philistinorum?* Profecto has voces effundens, et nullam aliam rationem superesse tutandae vitae existimans quam ad hostes confugere, satis indicavit perturbatum fuisse ipsius animum, quem in hanc et illam partem fluctuasse dubium, et apud se vehementer luctatum ideoque istud consilium ad Philistaeos confugiendi tandem cepisse. Quid ita? obsecro, tantine vitam suam David faciebat ut cum incredulis conversari mallet quam diutius in Iudaea persequutionem pati? vix enim se poterat ab omni corruptionis labe immunem tueri: sed tamen minime dubium est quin sigillum integrum fidemque retinuerit factae sibi promissionis a Domino, et quin ab omni ambitione et avaritia fuerit alienissimus. Nam, ut ipsemet in psalmis testatur, in Dei manus vitam suam reposuit, et ius regiae dignitatis sibi debitae non abiecit, quod in ea posita esset salutis ipsius aeternae spes, siquidem non de terreno et caduco bono aliquo, sed de certo pignore futuri olim regni Domini nostri Iesu Christi agebatur. Quare illum oportuit variis affici curis et molestiis et cum multis difficultatibus luctari: licet dulcior ipsi mors futura fuisset, quam inter sollicitudines et difficultates vitae productio. Quin et ipsum Abrahamum eo redactum videmus, ut Saram uxorem exponeret, cuius profecto dedecus morte redimere maluisset: sed quoniam Deus ipsi promiserat, fore ut ex suo semine suscitaretur is in quo omnes benedicerentur, idcirco vitam suam tueri conatur, quod ab ea salute et suam et omnium pendere quodammodo videbat, et tanquam vinculo quodam coniungi. Ni igitur vixisset, perire mundum universum oportuisset: spes enim salutis nulla apparebat alia, nisi in semine illo benedicto, quod ex ipso Deus erat suscitaturus. Idcirco igitur vitam ut tueatur nulli rei parcit, donec a Deo quod exspectabat obtineat. Eadem est Davidis ratio, qui millies, si fieri potuisset, mori elegisset, quam apud alienos commemorari: sed interim fretus divina promissione se in regiam dignitatem evectum iri, tantisperdum ipsius appareat redemptor saluti suae consuluit apud idololatras, quod alibi non posset.

Porro quum dicitur David habitavisse in Geth cum rege Achis ipse et viri eius et domus eius, et duae uxores ipsius, ex eo apparet admiranda ratione Deum corda Philistinorum flexisse, ut Davidem cum familia tam humaniter exciperent. Neque enim verisimile est ex ipsorum memoria effluxisse canticum illud a mulieribus et puellis decantatum, mille Saulem, decem vero millia Philistinorum Davidem cecidisse, satisque norant quae damna ipsis David intulisset: ac proinde fieri non poterat quin graviter ipsi succenserent, ideoque et iugulo ipsius mille gladios intentarent. Quamobrem fateri necesse est divina providentia factum, ut David gratiam apud istos homines invenerit, qui alioqui in ipsum crudeliter saevituri videbantur. Hoc saepe sacra scriptura testatur, Deum flectere hominum corda ad suum arbitrium, et quidem hominum improborum, ac leonum iras ita frangere ut in agnos mutentur quoties ipsi videtur, non quidem sic ut naturam mutent semper, sed tamen ut ipsorum furorem et rabiem adversus suos compescat et coërceat. Sic videmus Israëlitas gratiam invenisse apud Aegyptios, a quibus pretiosissima vasa aurea et argentea acceperunt: sic etiam contra in Psalmis Deum audimus Philistaeorum animos immutasse, ut Israelitas persequerentur qui Deum suis peccatis adversum se provocarant. Utrumque igitur istud in manu Dei positum esse observandum est, nimirum, ut quoties ipsi videtur, qui prius amici fuerant, efficiat nobis inimicos, et adversum nos excitet, et ipsis utatur tanquam flagellis quibus nos propter peccata castiget, ut ipsa Dei manu feriamur improbis hominibus nos affligentibus, quod eorum opera velit uti ad nostram correctionem. Vel contra pro bonitate sua immensa qui prius

adversarii et hostes infensissimi fuerant amicos faciat, qui rebus adversis auxilium ferant: idcirco saepe apud prophetas Dominus populum solatur, dicens se facturum, ut gratiam inveniant apud hostes et peregrinas nationes, ut indicet se, ubi castigaverit suos, si cum vera poenitentia et humilitate ad ipsum confugerint, veniamque deprecati rogaverint, ut vulneribus medeatur quae ipsemet inflixit, se effecturum ut crudelissimi hostes quorum dentibus iamiam laniandi videbantur et unguibus discerpendi, repente mutatis animis, nostris commodis studeant, et summa nos humanitate excipiant. Caeterum non dubium est quin quum Achis Davidem apud se recepit diligenter in facta Davidis inspexerit, et fidos homines habuerit qui facta dictaque ipsius explorarent. Neque enim etsi Davidem tam humaniter exceperat efficere potuit quin ipsi quodammodo diffideret, etsi speravit successu temporis Davidem in gratiam receptum, fidum ipsi servum futurum. Ex quo apparet animum consiliariorum ipsius atque adeo etiam populi a Deo inflexum. Neque enim dubium est quin ex ipsa plebe multi iniquis oculis Davidem intuerentur, et memoriam refricarent caesorum a Davide vel amicorum, vel cognatorum, vel affinium: ac proinde sumere de ipso vindictam, et semel ipsum tollere cuperent. Divina igitur providentia Davidem texit, fuitque ipsi clypeus adversus istos insultus, ut sub eius umbra tutus esset.

Deinceps sequitur Davidem rogasse regem ut concederet ipsi aliquam urbem in qua tutus habitaret, his verbis: *Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbium regionis huius, ut habitem ibi. Cur enim manet servus tuus in civitate regis tecum?* Quibus verbis David propositis incommodis regem Philistaeorum flectens nititur ad petitionem ipsi facilius concedendam: reges enim plerumque suis commodis et quieti student. Docet igitur David non esse ex regis utilitate si in urbe regia habitet, et praeterea quod multis stipatus esset militibus fieri non posse quin rex aliquod incommodum ex eo perciperet. Atque speciosae fuerunt istae Davidis rationes: etsi minime dubium est quin longe alius fuerit ipsius scopus quemadmodum etiam fidem facit eventus. Dissimulat igitur apud regem Achis quod intus fovebat, et tamen nihil profert quod non veri speciem haberet, et quin facile esset discernere an mentiretur et sciens prudens falleret. Speciosis igitur rationibus petitionem suam adornat: sed quae tamen fuit ipsius mens? nempe speravit primum se ab incredulis separatum facilius sincero Dei cultui vacaturum, daturumque operam ne tanquam profanus audiret, quasi cognitam in Iudaea religionem contemneret. Deinde sibi etiam meliorem occasionem oblatum iri hostibus populi Dei damnum inferendi, et regi Achis sine iniuria tamen Israelitarum gratificandi. Hactenus igitur David ipsi nonnihil dissimulat: tamen non est mentitus, quemadmodum paulo post mentiri ipsum audiemus, sed in praesentia aliquid dissimulavit, et quod veri speciem habebat, proposuit, etiamsi aliud pectore occultarit. Si quis igitur quaerat Davidine istud licuerit, respondemus non omnem dissimulationem semper esse vitiosam et condemnandam. Dissimulare enim est partem consilii nostri tegere. Neque enim tenemur hostibus nostris omnia consilia nostra patefacere, imo ne fratribus quidem semper cogitationes patefacere cogimur, sed tantum cum candore et integritate cum proximis conversari. Sic Paulus fideles exhortatur, ut cum integritate et animi candore inter homines vivant. Itaque dissimulatio non semper est in vitio, sed quum ita dissimulatur ut falsum dicatur, tunc dissimulatio illa vitiosa est et merum mendacium. Davidem igitur dissimulantem apud regem Achis suum consilium respondemus non peccasse, nec offendisse Deum, praeterea laudandum eius consilium discimus quo praevidit Philistaeorum adversum se odia et murmura si cum suis militibus et familia diutius in urbe regia mansisset, et praeterea fore ut Davidem ad suam religionem sollicitarent, et cogere vellent aegre ferentes separatam ipsum a sua religionem habere. Quae omnia providens, et ut libertatem haberet sese purum ab idololatricis superstitionibus et pollutionibus conservandi, seorsim habitandi facultatem sibi concedi postulavit: etsi non dubium est quin se multis periculis obiiceret. Neque enim tam erat consilii et rationis expers quin praevideret se in parvo oppido facile ab hostibus intercipi posse: et si Philistaei adversus se conspirent ipsorum iniuriis expositum fore, et in urbe clausum effugiendi viam nullam habiturum: ac proinde vitam suam singulis momentis magnopere periclitari. Verum quidquid accidat superatis istis difficultatibus mavult his periculis et incommodis habere libertatem Deo pure et sincere serviendi, et se purum ab idololatricis pollutionibus conservandi. Denique prudenter David odium omne hostium vitavit, et suspicionem ambitionis quasi dignitatis aliquem gradum ambiret contentus vitam obscuro loco ducere et tueri. Rex igitur Achis dedit ei Siceleg. Ex quo apparet iterum impulsum a Deo regem motu non ordinario: nam certum est excaecatum a Deo regem Achis quum hosti Davidi finitimam urbem Iudaeae concessit: nam si suspectum ipsum habebat, quare in urbe finitima Iudaeae ac non potius in medio regionis eum collocabat, ut omnis ei nocendi potestas adimeretur? Sed non dubium est quin avaritia regis Achis eum impulerit et incautum deceperit, ut solent pisces praedae inhiantes hamo decipi. Nam Davidem in urbe finitima collocans, existimavit perpetuis praedationibus et incursionibus Davidem in hostes

sibi victum quaesiturum, ac proinde gavisus est ipsum esse finitimum Israëlitis, ut contineantur et continue agitati incursionibus facilius deinceps a se debellentur. Sed Deus consilium istud in ipsius confusionem vertit. Sic solet Deus improborum hominum ardentem avaritiam ulcisci, et licet habenas ipsis laxas aliquando permittat, tamen in caput ipsum malum consilium retorquere, et inanes consiliorum eventus facere. Nos igitur regis Achis et caeterorum exemplo discamus nihil ultra modum appetere, ne undique corrasae opes fiant nobis laqueus quo strangulemur: sed iis contenti quae Deus largitur, ne aliorum incommodis et detrimentis ditescere cupiamus.

Porro Davidem in iis quae sequuntur omni culpa liberare non possumus, quod primum mendacii teneatur, quandoquidem simulans se in populum Iudae facere impetum, et a rege interrogatus in quos irruisset, respondebat se contra meridiem Iudae et contra meridiem Ceni irruisse: quum tamen praedam ageret de Gessureis et Girsaeis et Amalecitis, adversus quos tamen nullam odii causam habebat, et proinde adversus regem graviter peccabat. Nam quum tam humaniter ab Achis fuisset exceptus, quare ipsi erat iniurius, quare querelas et bella, quatenus in se est, ipsi suscitat: nulla enim exercebant odia inter se Philistaei et Gessurei et Girsaei et Amalecitae. Quare igitur David odiorum et bellorum causas serit? quare non melius agnoscit acceptum a rege beneficium? Graviter igitur adversus regem David peccavit: deinde et in alios videtur etiam fuisse iniurius, quod nullis iniuriis lacessitus, nec provocatus ab ipsis, in ipsos tamen fecerit impetum et praedam abegerit, ut iustam deinceps habuisse causam Amalecitae videantur ipsi bellum inferendi et urbem Siceleg incendio vastandi: quod eos ultro provocasset et depraedatus esset. Quanquam quod ad istud attinet: facile est respondere Davidi licuisse populos illos pessumdare populi Dei inimicos. Nam si quis excipiat eum nondum ad dignitatem regiam pervenisse, neque adhuc armorum potestatem accepisse: iam ante docuimus non quidem habuisse Davidem potestatem in Saulem animadvertendi, statumque immutandi, donec a Deo vocaretur: sed tamen autoritatem habuisse inimicos populi Dei caedendi et exterminandi: quo iure etiam stipatus fuit illis qui ad ipsum confugerunt militibus: etsi nihil potuit in Saulis perniciem moliri. Hamalecitae vero tam pertinaces fuerunt populi Dei hostes, ut merito exterminandi fuerint. Quare David eos merito etsi non semel et penitus exterminavit, multis tamen proeliis fudit. Deus enim tam longo ante tempore praedixerat, se adversus ipsos pugnaturum, et contrarium fore donec una internecione tollerentur. Quamobrem quum tali sententia Domini Hamalecitae condemnati essent, merito David poenas poposcit, et sanguinem eorum fudit: ideoque non esse reprehendendum hoc nomine: eandemque esse reliquorum populorum, qui populi Dei inimici erant, rationem. Hic igitur admirari nos oportet divinae providentiae admirandum opus nobis incognitum et imperscrutabile. Nam si David in Iudae desertis perpetuo latuisset, non habuisset Hamalecitas infestandi occasionem: siquidem eos Saul non adoriebatur, et in Davidem quam in illos hostes, de quibus exterminandis expressum mandatum habebat, facere impetum malebat. David igitur patria exsul, et in eum statum redactus, ut videretur a populo Dei resecatus, et nullam amplius autoritatem habere: inde occasionem arripit inimicos Dei profligandi, qui primi ausi fuerant populum arcere ingressu terrae Chanaan, quam populo suo Deus promiserat, et iniuriis provocare, quum ex terra Aegypti populus Dei fugeret. Deus igitur Davidis ministerio persequitur Hamalecitas, et eos ulciscitur: quum maxime periisse David videretur. Hinc discamus Deum quum suos hostes et nostros punire statuit ipsis suscitare inimicos, nullius quidem hominum opinione momenti: sed qui tamen ad exsequenda divina iudicia sufficiant, non secus ac si multos ingentes exercitus adversus eos Deus excitasset. Quam doctrinam hodie nos oportet in usum nostrum trahere: sumus enim plerumque nimium praecipites: et momento exstirpari quidquid nobis contrarium est optamus, et solum otium et triumphos cupimus. Sed Deus istos affectus temperat, et fervorem illum iniecta frigida reprimit: et nihilominus hostes si non uno momento magnis viribus profligat, paulatim tamen consumit. Sed quibus modis istud Deus efficit? Nae si patienter Dei auxilium praestolemur, citius rem perfectam nostra opinione mirabimur. Haec igitur nostra esse oportet in illis difficultatibus exercitia, nimirum seriam Dei invocationem. Nam etsi quisque pro suis viribus niti debet, et aliquid audere, ut Davidem videmus sibi non pepercisse, prout eum Deus auxilio iuvit: praecipua tamen ad obtinendam victoriam arma sunt preces assiduae. Quin imo nostris temporibus idem quod hic David experimur: quibus videmus eos, qui hominum opinione videbantur contemptissimi, a Deo vocari, et habere rationes quibus se tueantur, longe ampliores quam quum in otio ab adversariis relinquerentur. Exempli gratia, quamdiu pax duravit, quam misera fuit miserorum fidelium conditio, quibus inimici dominabantur, et gladium iugulis inferebant, et de illis triumphabant? Nonne coniurati inter se hostes extrema quaeque minabantur, et sanguinem miserorum sitiebant, ut ecclesiae salus tenui filo pendere videretur? Itaque si diutius illa conditio et plena insidiarum neutralitas durasset, certum est vix evangelio locum datum

iri. Sed etsi Deus permittit improbis lascivire, et in miseros insultare, et quasi iam parta victoria triumphos agere, tamen irriti omnes ipsorum conatus futuri sunt. Nam exsultantes et triumphantes Deus momento perturbat, et re ipsa patefacit se in arcano suo consilio habere, quae ne suspicari quidem potuissemus. Eo igitur ardentius ad ipsum nos oportet confugere, et rogare ut opus inceptum perficiat: nihil enim est coepisse nisi perficiat: quare Deum oportet extraordinarie virtute operari, et suis opem adferre. Sane Deus coeptum opus nunquam relinquit imperfectum, nisi hominum ingratitudine provocatus: itaque quum coepit operari, nostros oculos aperit quibus favorem et bonitatem ipsius erga nos contemplemur. Quamobrem ad ipsum ardentioribus votis tunc invocandum magis ac magis sollicitari debemus: et cavere ne in socordia obtorpeamus, et nobis ipsis quasi iam re perfecta delitias faciamus. Sed dum exspectamus ut Deus opus suum perficiat, miseriam nostram et imbecillitatem ac necessitatem auxilii ipsius agnoscamus, ut nostrae inopiae memores, maiorem inde promovendae gloriae Dei occasionem habeamus. Interim in ipso conquiescamus, minime dubitantes quin omnes difficultates praeter spem et exspectationem nostram superet. Ac si non tam cito, neque iis rationibus quibus optaremus negotium conficit, sufficiat Deum pro suo arbitrio suum opus perficere: et nobis illi gratias agendi, quum in ipsius invocatione perrexerimus, et eum in omnibus difficultatibus invocandi, et in ipsius gratia sperandi maius semper argumentum praebitum iri.

Porro quod David interrogatus ab Achis, unde referret spolia, et praedam ageret, respondit, ex meridiano tractu Iudaeae, in eo, uti diximus, est condemnandus: quam tamen culpam illi Deus condonavit, et illi gratiam suam non obstante isto impedimento non destitit impertiri. Hinc itaque discamus, nos licet infirmitate aliqua laborantes, et non tam perfectos quam par esset, Deum tamen respicere, et nostri misereri: sed interim caveamus Davidis imitari peccata, ut multi solent profani homines istiusmodi exemplis sua vitia fovere: Deus quidem Davidem peccantem tulit, quare igitur severius nobiscum ageret? Indeque vitiis indulgendi occasionem accipiunt. Quin potius hinc quanta sit hominum infirmitas agnoscamus, qui licet pro viribus ad virtutes studium suum applicent, nihilominus tamen saepissime in multis offendunt. Sane David nunquam tam inordinatos affectus habuit, ut a Dei obedientia discedere cuperet: sed contra potius omni studio in eam incubuit: interim tamen in tantas redactus erat angustias ut non labi non potuerit. Quod si tanto viro, tot virtutibus claro et insigni contigit, quid, obsecro, nobis miseris futurum est? Quare Davidis exemplum proponi sciamus nobis, ut intra positos limites nos contineamus, et ne latum unguem a Dei mandatis resiliamus: ac si quid erit a nobis peccatum, ad ipsius misericordiam confugiamus, et licet non tales simus quales esse non oportebat, nihilominus ad propositum scopum collimemus, minime dubitantes quin propitium Deum experturi simus, facile nostram infirmitatem excusantem: et nunquam permissurum, ut quantacunque sit nostra imbecillitas in dedecus et ignominiam incidamus, et de nobis hostes triumphent. Caeterum inescatum regem Achis cum principibus et consiliariis videmus praeda quam David faciebat, in cuius partem ipsum venisse non est dubitandum: et ea sic excaecatum ut non animadverterit suo id fieri detrimento: siquidem abactam ex Iudaea praedam sibi persuadet, licet de vicinis, in quos nihil moliri voluisset, ducebatur. Hinc observemus eos qui suis affectibus abripiuntur, prorsus caecutire, et modo rem faciant etiam cum alieno detrimento, non magni facere: itaque rationis et consilii expertes fieri. Quapropter quum ea sit in excaecandis hominibus avaritiae vis, et consilii rationisque expertes faciat, eam tanquam luem pestiferam fugiamus. Deinde observandum Dei opus in ludendo rege Achis, tantisper dum David longe aliis viribus populum ipsius aggrederetur, et profligaret. Davidem quidem, ut ante diximus, omni culpa liberare non possumus, sed suum opus nihilominus Deus promovit. Quare quum Achis sibi persuadet Davidem populo suo israëlitico infestum, in posterum fidelem operam sibi praestiturum, a Deo excaecatur, ut interea David salvus et incolumis conservetur, et populus israëliticus tantum tranquillitatis obtineat. Nam antea Philistaei continuis bellis Israëlitas infestabant: quos iam quiescere sinunt, existimantes Davidem ipsis infensum, quotidie novis incursionibus fatigare et depraedari. Ex quo apparet Deum admirandis, et omnem hominum opinionem superantibus modis solere suos conservare. Qui licet in multis saepe labantur, non tamen propterea a Domino deseruntur, quod coeptum in ipsis opus imperfectum nolit relinquere: sed ipsorum imperfectionibus ita medeatur, ut pedetentim eos ad plenam perfectionem deducat.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCVIII.

CAP. XXVIII.

1. *Factum est autem, in diebus illis congregaverunt Philistaei agmina sua, ut praepararentur ad bellum contra Israël: dixitque Achis ad David: Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castris, tu et viri tui.* 2. *Dixitque David ad Achis: Nunc scies quae facturus est servus tuus. Et ait Achis ad David: Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus.* 3. *Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israël, et sepelierunt eum in Ramatha urbe sua, et Saul abstulit magos et hariolos de terra.* 4. *Congregatique sunt Philistaei, et venerunt, et castra metati sunt in Sunam: congregavit autem et Saul universum Israël, et expavit cor eius nimis.* 5. *Et vidit Saul castra Philistaeorum, et timuit, et expavit cor eius nimis.* 6. *Consuluitque Dominum, et non respondit ei, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas.* 7. *Dixitque Saul servis suis: Quaerite mihi mulierem habentem pythonem, et vadam ad eam, et sciscitabor per illam. Et dixerunt servi eius ad eum: Est mulier Pythonem habens in Endor.*

Considerandum hic primum nobis occurrit, quomodo suos Deus castigat, ut in rectam viam a qua deflexerant reducat. Deinde quomodo non agat cum ipsis summo iure: sed leniter in ipsos animadvertat. Superius Davidem audivimus mendaciis et simulatione persuasisse Achi, se praedari Israëlitas, quum tamen in Hamalecitas et finitimos populos irrueret. Qua in re minime dubium est quin peccaverit: siquidem debemus candide et sincere cum omnibus agere: et mendacia, licet nemini noxia. Deo tamen displicent, naturae quippe ipsius contraria. Et praeterea regem Achis a quo tam humaniter exceptus fuerat, fallebat, ut non immerito condemnetur. Iam sequitur expendendum, quomodo sit a Domino punitus: quem in eam necessitatem inducit, ut sine dolo respondere cogatur, et non sit amplius neque mendaciis, neque simulationi locus. Nam Philistaei adversus Israëlitas coacto exercitu, facere in ipsos impetum parabant. Interea David se tutum existimabat, quod in ipsius facta non amplius inquireretur, et rex Achis tantum ipsi fideret, ut in praedae partem veniens, quam David agebat, sibi satisfactum existimaret: sed Deus haec illi otia tollit: siquidem ab Achis vocatus iubetur in castra venire adversus Israëlitas, ac proinde armis infestare Dei populum: cuius tamen ipse dux et caput a Domino constitutus fuerat. Qua ratione ius dignitatis regiae amittebat in eos insurgens quorum caput erat constitutus. Neque vero superfuit ullus excusationi locus, quandoquidem millies potius occumbere quam hoc suscipere debuit. Cogitur itaque ab Achis: quod sibi malum accersivit quum se regi Achis initio submisit, et iugum istud imponi sibi permisit: debebat enim sibi cavere, et speciosa aliqua ratione se excusare: sed coniecit se ipsemet in hos laqueos, dictitans se praedam egisse de Israëlitis, unde factum ut Achis hoc credens voluerit in castris illum tanquam Israëlitis infensum secum habere. Sed ex altera parte misertum fuisse ipsius Deum videmus quod cum hac correctione castigatum periculo quod sibi crearat exemit. Atque haec duo sunt praecipua capita initio huius historiae observanda. Nos itaque discamus, variis nos curis et difficultatibus undique urgentibus, non iniicere tamen conscientiis nostris laqueos, neque ad illicita remedia confugere: quandoquidem malum potius ea ratione gravius faceremus. David quidem profecto hominum iudicio non poterat se aliter apud Philistaeos tueri, quam mentiendo et simulando se Iudaeis infestum ipsos praedari, adeo ut difficultas in quam fuerat coniectus videatur illum apud homines excusare, sed apud Deum non est simulationi neque mendacio locus, qui vitae integritatem et innocentiam requirit: ideoque David pessime sibi apud Deum consuluit, quemadmodum ex ipso exitu satis apparet. Quamobrem quaecunque difficultates nos undique constringant, ex quibus nullus detur exitus, et undique urgeant angustiae: summopere tamen caveamus ne simulationibus et mendaciis, quibus Deus graviter offenditur, ex illis emergere studeamus, ne laqueum nobis arctius nectamus, et quo magis nobis videbimur a periculo tuti, eo profundius in illud a Domino immergamus et merito quidem. Quare quo sumus ad hoc vitium natura procliviores, eo diligentius meditanda est haec doctrina, et serio Deus invocandus ut suo spiritu nos regat, et in integritate ac in innocentia vitae conservet, ne unquam aut ad laevam aut ad dextram declinemus, et ne pravis consiliis et simulationibus abduci nos patiamur a recta semita, sed ut ipse potius suggerat quae facienda et dicenda sunt. Et hodie praesertim utilis est haec doctrina, quum videmus adeo corruptos homines ut simulationis, malitiae, perfidiae, invidiae denique pleni sint, ut bonis viris undique insidiae struantur, et vix os aperire possint quin deprehendantur. Tunc igitur maxime usurpanda nobis est doctrina haec et Deus invocandus, ut si nobis cum versipellibus et dolosis hominibus conversandum est, eam nobis prudentiam suggerat quae sit a malitia fraudibus et dolis aliena, nosque rectam viam insistentes, sic tueatur suo spiritu, ut nullis dolis decipiamur. Caeterum si quando nos a recto aberrantes punierit, sciamus non deberi nobis aliud privilegium quam Davidi, cui Deum minime pepercisse videmus: ideoque collum sub-

mittamus, et patienter Domini castigationem admittamus, si vel mendaciis, vel simulatione, vel alia quavis ratione a recta via recedentes ex difficultatibus emergere conati fuerimus. Deo itaque nos virgis suis in rectam viam revocante merito id fieri agnoscamus, neque ipsius iudiciis unquam obloquamur: quandoquidem Davidem tot Dei donis et gratiis insignem videmus non aliter exceptum.

Interim vero singularis misericordiae divinae exemplum apparet in Davide, quem Deus in extremum vitae discrimen vocatum repente, et praeter hominum opinionem ex eo liberat, non secus ac si quis se filium suum comprehensum simularet, vel in foveam, vel in ignem coniicere velle, quo facto filius ille sic terreatur, ut morti se proximum existimet, licet eum tamen pater manu teneat, et ipsum perdendi animum non habeat: sed ea ratione castigatum filium velit in posterum sapere, et admissi peccati memorem esse, ne amplius in idem recidat. Non alia ratione Deus erga servum Davidem se gessit, quum rex Achis vocatum eum iubet se in bellum adversus Israëlitas proficiscentem sequi. Davidi profecto longe consultius fuisset collum frangere quam passum unum ad bellum ecclesiae inferendum promovere, quandoquidem ea ratione promissionibus omnibus divinis nuncium remisisset. Sed tamen in eam necessitatem nunc redigitur, merito poenas ab eo exigente divina iustitia de mendacio et simulatione, ut serio iam facere cogatur, quod se facere antea mentiebatur: adeoque urgetur ut Achis eum dicat velle se habere in posterum custodem sui capitis: ut iam dissimulationi locus nullus supersit, sed strenue se Davidem oporteat gerere, et sanguine fidelium, et eorum qui Dei populus censebantur manus polluere. Denique fortem et strenuum fieri Davidem oportebat populi Dei caede: ideoque hominum opinione non poterat non provocare in se summque caput horrendam Dei vindictam, et multorum criminum reus apud Deum fieri. Sed Deus admirabili quadam ratione est hic operatus, siquidem viros principes et gubernatores ac duces Philistaeorum, qui autoritate apud regem Achis valebant excitavit qui regi persuaderent, ut Davidem a se dimitteret. Non angelus e coelo missus, non aliquis propheta, sed ipsi Philistaei Davidem liberant, et imminenti periculo eximunt, ut ipsorum castris excedens, nihil contra conscientiam, nihil contra fas admittat. Quanquam etiam ut postea videbimus, alia ratione se potuit defendere verum tamen quo propius accedebat ad regni possessionem, eo gravioribus tentatus est afflictionibus: ex quibus admirabili ratione est erutus: adeo ut Davidi oblata sit occasio non exigua cognoscendi Deum ad se castigandum manum extulisse: sed non tamen percussisse contentum virgas ostendisse absque ictu et poenis quas erat promeritus. In quo nobis eximium speculum proponitur in quo quid nobis sit in istiusmodi casibus agendum doceamur.

Caeterum circumstantiae quae hic notantur non sunt sine observatione praetereundae; *Samuelem fuisse mortuum, et sepultum in urbe sua Ramatha:* quanquam obiter ista nunc memorantur, ut Saul destitutus fuisse consilio post Saulis*) mortem ostendatur, ideoque nullum aliud ipsi remedium fuisse quam ad Pythonissam confugere: ideoque etiam nominatim fit mentio Pythonissarum ex tota regione a Saule eiectarum et sublatarum, ex divinae legis mandato. Iam vero incredulitatis arguitur, quum ad diabolicas revelationes confugisse dicitur, quandoquidem ipsi Deus oraculo respondere denegabat. Quod vero Samuel mortuus fuisse dicitur, ex eo coniicere possumus Saulem vivo ipso potuisse tanquam a Dei propheta consilium aliquando capere: atque adeo licet ipsi prophetae fuisset infensus propter nuncium ipsi allatum, de adimendo regno, quod ad tempus obtinuerat, et de maledictione Domini in quam sua rebellione incurrerat: nihilominus tamen ut Dei prophetam coluisse et reveritum fuisse: ut in homine isto repugnantes inter se affectus videre liceat, tanquam fluctus maris sese mutuo collidentes. Quare Saul hinc quidem tanquam immanis bellua furorem suum despumat, quum se regia dignitate divino decreto excidisse animadvertit: inde vero tanquam fraeno constringitur, et vel invitus divino verbo se subiicere, et illi obediens esse cogitur. Nos vero contra hoc exemplo discamus non esse duplices neque fucati. Quid enim nobis miseris fiet, si Saulem imitati fuerimus? Sed potius candide et sincere negotia nostra conficiamus. Neque enim Deus ferre potest se coli ex parte, et homines, ut scriptura loquitur, habere cor et cor.

Quae deinceps sequuntur de exterminatis ex tota regione a Saule veneficis et incantatoribus, ad ipsius laudem faciunt. Deus sane corruptionem abominabilem sui cultus esse declaraverat, et nominatim e terra tolli iusserat omnes divinatores et incantatores. Quod vero feminae plerumque in haec vitia pronae sunt, ideo de illis hic potissimum fit mentio: et in lege, licet aliquando viri nominentur, tamen omnes incantatrices et veneficae interfici iubentur. Quare vero Deus illius sexus potius quam virilis meminit tam expresse, cuius potius propter fragilitatem misereri debere videbatur, et non eodem cum viris supplicio afficere? Sed Deus ita voluit ingravescente vitio, graviora etiam adversus illud in quemvis sexum statui supplicia. Sic fures alibi saevioribus, alibi mitioribus poenis puniuntur. Denique crescentibus delictis, veluti blasphe-

*) *Lege:* Samuelis.

miis, adulteriis, scortationibus, poenas etiam augeri oportet, ut earum gravitas a peccando deterreat. Idcirco igitur Deus expresse omnes veneficas et incantatrices capitis supplicio affici iussit: quod lex Dei generalis esset: de non ferendis inuitis ullis divinationibus: quod illis homines ludere Satan sit solitus: et ea sit humanae naturae corruptio, ut quae sunt cognitione digna et necessaria negligat, et potius omno studium in res curiosas et inutiles convertat, et inanibus speculationibus animum pascat. Sed in primis si qua nos angit difficultas et sollicitudo. non quiescimus quin qualis sit futurus exitus certiores fiamus: si quid suscipimus eventum scire cupimus. Qua ratione sibi facilem petit viam Satan ad homines decipiendos vanis illusionibus, qui sponte curiositati indulgent. Sed tamen speciosus fuit praetextus, venefici enim et divinatores revelationis nomen semper adferunt. Revelationem autem omnem a Deo manare sibi omnes persuadent, adeo ut qui ad veneficia sese applicuerunt, sibi videantur habere Deum propitium, et cum eo familiaritatem habere, et consiliorum ipsius arcana rimari. Inde fit ut divinationis ars nefaria, specioso tamen virtutis nomine tegatur: quum tamen diabolis servierint, qui se Dei voluntatem sciscitari putabant. Quamobrem divina lege quodvis divinationum genus damnatum est. Neque enim una tantum voce divinationes damnat, sed illarum varias species enumerat: ac prohibet nominatim lege sua ne ex sideribus aut aliis signis e coelo de futuris inquirant, nec ex mortuis neque ex auspicio: denique vetat ad familiares spiritus confugere vel ex ipsis rerum futurarum eventus sciscitari, ut omnem excusationem tollat populo si talibus imposturis et illusionibus animum adiecerit: et cautionem adhibere illos doceat ne se istiusmodi flagitiis corrumpi patiantur. Idcirco itaque Deus non tantum in genere divinationem aut beneficium prohibuit: verum nominatim etiam aliarum specierum meminit, ne si tantum unum genus dixisset exciperent homines, non fuisse prohibitum auspicium, quod aves sint bonae Dei res creatae, ac proindo non claudendos oculos si Deus signa velit nos ex ipsis accipere futurorum: denique nisi semel ansam istiusmodi hominum curiositati Deus praecidisset nihil non sibi hac in re homines permisissent: diabolus vero etiam alia ex parte nobis insidiatur et incautos istiusmodi praestigiis obruit, quod tentationibus resistere vigilando non didicerimus. Cavendae sunt itaque omnes diaboli fraudes, ut si aliquam evaserimus ab alia nobis metuamus, Deumque assidue precemur, ut pro sua misericordia nos tueatur et in tam densis istius mundi tenebris nostras mentes suo spiritu et splendore illustret eaque prudentia et intelligentia exornet, qua constanter adversus quaslibet tentationes subsistamus, et a recta via deduci nos nunquam sinamus. Porro quod Pythonissae mulieris mentio fit, ab ethnicis promanavit, apud quos fuit divinationis genus quo impuri spiritus sese humanis corporibus insinuantes, edebant oracula, et divini illi vocabantur Pythones. Quod genus divinationum per Pythones factarum Deus diserte prohibuit populo suo, praeter alias divinationum species Deuteronomii 18. Et ne populus conquerendi occasionem illam haberet quasi sua conditio deterior esset quam aliorum populorum, qui suos vates et divinos habebant, quibus tamen ipse Dei populus privaretur, Deus pollicitus est se daturum ipsis quo contentos esse oporteat: nimirum praeter legem suam quae firma et immota esse debebat ipsis vitae regula, daturum etiam prophetas, fidos voluntatis ipsius interpretes. Hanc ob causam Deus graviter apud Esaiam populum increpat, quod consulerent Pythones aut ariolos qui pipiunt et qui mussitant et quod pro viventibus mortuos interrogarent, eosque iubet legem Domini consulere, quod in illa habeant testimonia satis manifesta divinae voluntatis et facultatem inquirendi de omnibus quae ad salutem ipsorum faciunt. Denique Deus eos in verbi sui simplicitate retineri voluit in quo tanquam unico sapientiae scopo salus nostra consistit: ideoque reliquas omnes gentium divinandi species esse reiiciendas, et quaecunque appareat extrinsecus boni species, tamen omnino abolendas. Et hanc legem adhuc vim suam hodie retinere apud Christianos non est dubitandum, ac proinde impuros quosdam ac profanos homines verbi divini contemptores procul eliminandos, qui ridiculum esse arbitrantur istiusmodi veneficos et divinos velle exterminare, quasi Deus per prophetas suos loquutus deceptus sit prohibendo divinationum praestigiarumque omne genus, quibus Satan hominibus imponere et mentes ipsorum fascinare consuevit. Diaboli igitur fraudes et naturam humano generi inimicam summopere cavendam nobis sciamus: quod quum sit natura mendax, mille fraudes habeat, quibus miseros mortales pellectos a recta via deducat. Quidquid igitur Dei lege prohibitum est, pro viribus nostris fugiamus, nosque in ipsius populo censeri non posse nisi ab omnibus istis pollutionibus puros agnoscamus. Et quandoquidem populum israëliticum, accepta licet divina lege, videmus tam proclivem ad hoc vitium fuisse, eo cautiores simus in fugiendis diaboli fraudibus: neque enim meliores sumus Iudaeis, quos si diabolus adeo fascinavit, ut tam expressum Dei mandatum contemnerent, et in contrarium vitium ruerent, longe maiorem vim in nobis fallendis et decipiendis, nisi nobis caveamus, habiturus est. Quapropter intra verbi divini cancellos contineri nos oportet, et in ipsius timore noctesque diesque versari, et curiosam scientiam pro viribus reiicere: nihil aliud scire appetentes quam quod ipse Deus

scire nos voluerit de rebus futuris. Nam quod ad animarum nostrarum regimen attinet, legem, prophetas et evangelium habemus certam et indubitatam regulam, qua ad Deum deducamur. Atque etiam accedit beneficium, puta divini verbi expositio ex qua quid utile sit nobis, quid necessarium scire possumus. Quod autem politiam et reipublicae statum attinet, scientiarum humanarum notitiam habemus, ex quibus quid facto sit opus discimus. Quibus omnibus contentos oportet nos summopere cavere ne tanquam equi efferati lasciviamus, et in ea quae nosse nos nihil attinet curiosius inquiramus: quod tamen vitium hodie magnopere in multis obtinet, et quidem viris principibus, qui suos aruspices, suos divinos secum ducunt et coniuratores ordinarios. Quod crimen gravissimum quum Deus tam severiter condemnaverit, non dubium est quin isti coram Deo rei illius facti gravissimas tandem poenas luant. Unus itaque Deus vivis et mortuis sufficiat. Unus sit nostra salus et ad illam via.

Porro Saulem aliquis dixerit gravius hic a Deo puniri quam meritus videatur, quod quum divinos et incantatores e terra iuxta Dei praeceptum sustulisset, misericordiam saltem a Deo consequi mereretur, ut pro benefactis Deus illi suam gratiam rependeret. Sed animadvertendum, non esse satis bene aliquem coepisse nisi ad extremum usque perrexerit. Bene itaque coeperat Saul exterminans divinos et incantatores ex Iudaea, sed non fuit diuturnus zelus ipsius: quandoquidem paene momento ad Pythones reversus est, quos antea exterminavit, ita ut cum Deo et impuro spiritu cultum partiatur. Atqui nos rectam viam oportet insistere nusquam neque ad laevam neque ad dextram deflectantes. Caeterum hinc etiam observandum, positis licet bonis legibus, nunquam tamen homines sic illas observare quin aliquis semper inter eos abusus obtineat. Exempli gratia, Saul in tota Iudaea prohibuit ad divinos aut incantatores confugere, et quidem veneficos et veneficas iussit etiam morte puniri, ut videatur tam flagitiosis hominibus terra fuisse repurgata: sed tamen ipsimet ministri suggerunt ipsi esse in Endor quandam Pythonissam. Annon, obsecro, ministrorum regis officium erat legem diligenter observare et adversus eam delinquentes ad regem deferre? Quomodo igitur ministri illi publici, qui legis autoritatem tueri debebant, veneficam illam Pythonissam tulerunt? Sic sane solent plerumque autoritate pollentes ad istiusmodi vitia caecutire, et licet ore se profiteantur Dei gloriam et honorem pro viribus promovere velle, populique salutem procurare, re ipsa tamen vultum simulasse comperiantur, et ad vitia manifesta caligasse, et in utramque partem fluctuasse. Hic locus igitur admonet omnes eos qui ad rerum gubernacula sedent, ut videant ne simulate sese in Dei negotio gerant: sed potius candide omnia administrent, ne spiritus divini sententia iudicentur. Quemadmodum enim Saulis ministri notantur divina sententia sic et istos olim Deo rationem esse reddituros certum est. Quare enim positae sunt leges, nisi ut ad amussim observentur? Nac summus Dei contemptus est positas leges abrumpere et violare. Profecto qui iuri praefecti sunt, dare operam debent ut ipsimet sint lex populis quibus nulladum lex proposita est. Sed si positae sunt leges ad rei publicae vel regionis conservationem, ne pili quidem faciendae sunt nisi ad amussim observentur. Summam enim confusione invehi necesse est in respublicas aut regna, in quibus magistratus non timentur, aut ad vitia connivent. Sed quoniam isti homines Dei nomine abutuntur ad suam turpitudinem occultandam, ideo quas tulerint leges adversus se ipsos positas experientur, Neque vero tantum haec ad iudices et primarios autoritatis viros pertinent, sed etiam ad ipsorum ministros, et ad omnes denique cives, quos scire oportet Deum latarum legum abusum non inultum relicturum. Porro minime metuendum est, ne nimia sit in iudiciis severitas, quum reprimenda sunt maleficia ad quae natura omnes sunt proclives. Saul igitur hoc loco sic commendatur a spiritu sancto, quod veneficos et divinos exterminarit, ut interim alia ex parte condemnetur cum suis ministris, quod Pythonissam tulerint, ad cuius oracula multi confugiebant, quod non sine summo flagitio fieri poterat, quum impune ad illam multi concurrerent.

Porro quod Saul Dominum consuluit, dignum laude quidem fuit: quod vero Deus non respondit, iusta fuit punitio peccatorum quae antea commiserat, sed in primis consideranda illa verba sunt, quibus dicitur Saul conspectis Philisthaeorum castris vehementer timuisse, et expavisse cor eius nimis. Timere enim potius ille quidem, sed non tamen expavescere debuit. Quid ita? Nempe iustum Dei iudicium est in verbi sui contemptores pavor ille et trepidatio, ut qui Deum non timent, illi homines, imo umbram suam expavescant: Saul adversus Deum insana quadam arrogantia cum crudelitate coniuncta insurrexerat et cornibus ipsum coelum petere, Deoque, veluti bellum inferre visus fuerat. Nunc igitur illum oportet istius arrogantiae praemium auferre, et conspectis hostibus expavescere. Equidem fateor fideles ad periculorum obiecta commoveri, quandoquidem non sunt insensibiles, sed metum ipsorum Deus ita temperat, ut in ipso conquiescant, certo persuasi nunquam ipsis divinum auxilium defuturum, ideoque seque resque suas in ipsius manibus reponunt. En qua ratione Deus servorum metum mitigat, et in mediis afflictionibus et difficultatibus summae consolationis et tranquillitatis argumentum ipsis suppeditat in Deo speran-

tibus, suamque in ipso fiduciam collocantibus, improbi contra ad levissimum strepitum, vel ad motum folii trepidant, et quiescere non possunt, nec sedari ipsorum metus periculorum, quae capitibus ipsorum imminere videntur, non secus ac si coelum ipsum in ipsorum capita corrueret, ideoque quod non est periculum formidant. Ac sane speciale filiorum Dei privilegium est pax et tranquillitas animorum, quam ob causam Paulus ait pacem illam adferre victoriam omnibus superatis difficultatibus. Ostendit igitur Paulus quietam et tranquillam mentem esse speciale Dei privilegium quum ad eum confugimus, et in ipso fiduciam omnem nostram collocamus. Contra vero contumaciam ac rebellionem in Deum adferre animi perturbationem perpetuam, eamque talem tantumque metum iniicere contumacibus, ut sine occasione veluti oestro quodam perciti et furiis agitati quiescere nequeant, Deo varia obiecta mittente, ut nusquam quieti nusquam tuti esse possint. Hanc ob causam nominatim in lege Deus minatur fore ut improbi habeant cor tremulum et quaerant: Quis crastinum reducat, quis noctem transire faciat? Non abs re igitur immissus est tantus Sauli pavor, quod antea tam licenter tamque arroganter veluti laxis habenis Dei iugum excussisset, et sibi plus quam licebat permisisset. Quod vero Deus iam ad ipsius preces obsurduit, et responsum ab ipso non accepit, merito ipsius factum est.

Quod autem dicitur Deus, neque per Urim neque per Thummim illi respondisse, refertur ad morem illum, de quo apud Mosem in Numeris agitur, quo solebat Deus sese revelare, per visiones et somnia prophetiis adiunctis. Fuit autem prophetarum propria visio per Urim et Thummim quod possent illi rationem eorum quae viderant reddere, quum alii tantum in somniis viderent quae Deus revelabat. Iam igitur Saul ad Deum contendit, et orat ut sibi patefaciat quid facto sit opus, sive per somnium, ut saepe alias, sive per prophetiam, ut non dubium sit quin eos consuluerit, qui prophetiae donum habebant, ut gratiam apud Dominum impetraret. Prophetas igitur, mortuo Samuele convocasse videtur, et ad summum sacerdotem etiam confugisse quo spectare videtur illa vox Urim. Quare vero Deus, obsecro, illum ad se confugientem non audiit? Sane non apparuit per somnia. Quoniam enim Saul in pertinacia sua occalucrat, et in pervicacia indormierat, quare Deus sese illi subiiceret? quare illi responderet qui Davidem ultro, nulla provocatus iniuria, tam diu, tam crudeliter et inhumane persequutus fuerat? Deusne dignaretur foedum illud et putidum vas gratia sancti sui spiritus imbuere? nimia sane illa Dei donorum profanatio fuisset. Hanc igitur ob causam Deus vultum suum ab illo abscondit, et a se reiicit neque per somnium, neque per aliam ullam visionem ipsi respondens. Quod vero Saul prophetas videtur reveritus, et in primis Samuelem, mera fuit illa simulatio. Annon enim adversus Samuelem stomachatus est Dei iudicium ipsi denunciantem? Nae illum perpetuo fraenum dentibus suis arrodisse, et apud se iram suam concoxisse et malitiam fovisse apparet, licet foris nescio quam honoris et reverentiae speciem prae se ferret, erga eum quem nullis modis contemnere poterat, ideoque indignum fuisse cui Deus per prophetas responderet, sed a Dei gratia merito excidisse apparet, quum praesertim cruenta illa sacerdotum caede manus polluisset. Porro Urim erat in sacerdotali vestimento insignis lapis, singulari quodam lumine splendens, quemadmodum et ipsa vox indicat quae splendorem significat. Et hic splendor lapidis erat signum prophetiae accipiendae prout necessitas postularet, Deo ipso veluti micante in tenebris in quo solo omnis perfectio est et integritas. Erat autem sacerdotis proprium per Urim et Thummim interrogare: si quidem summus sacerdos erat Domini nostri Iesu Christu figura, quae tamen revelationis gratia aliis etiam sacerdotibus communicabatur. Quantam vero sacerdotum stragem et lanienam uno die Saul fecerat, ea ratione veluti Dei sanctuarium foedarat et adversus ipsum Deum summa arrogantia et contemptu insurrexerat, omnemque religionem profligare visus fuerat? Quo igitur, obsecro, pudore profanus ille Deum consulebat sibique vel per somnia, vel per sacerdotes et prophetas consilium dari postulabat? Neque enim per ipsum steterat quin proles omnis sacerdotalis, ipsumque sacerdotium aboleretur, caesis sacerdotibus, solo Abiathare elapso, cuius ministerio Davidem voluit Deus in summis illis difficultatibus, et angustiis aliquo modo recreare. Nae sublato sacerdotis, in quo totius mundi salus consistit, salutari consilio, fideles omnes variis difficultatibus privare velle videbatur. Qua igitur fronte flagitiosus ille consilium a Domino petebat per prophetas, quos summo flagitio caesos profligatosque voluerat? Sed ita solent omnes Dei contemptores, qui postquam ad quaelibet flagitia animam addixerunt, ore impudenti non metuunt in magnis difficultatibus Dei auxilium implorare: quod nisi Deus ex ipsorum arbitrio attulerit, anguntur et stomachantur adversus Dominum, querentes nullum esse apud Deum misericordiae locum. Sic multos hodie videas multorum flagitiorum reos, et gravissima supplicia commeritos, si vel verbo crimen fateantur, et nonnihil lacrymentur, existimare magnam sibi iniuriam fieri, nisi statim crimine liberentur et absolvantur. Quod Sauli contigisse hoc loco videmus, quum effraenata quadam impudentia divinum oraculum per prophetas sciscitabatur quorum tamen sanguine manus foedarat, ut non mirum sit spe sua illum excidisse. Hoc igitur exemplo

discamus Deum consulturi cum omni modestia accedere, ab omni saevitia et crudelitate abstinere, certo persuasi nunquam defuturum nobis divinum auxilium. Scimus enim verum illud esse prophetae dictum, aurem Domini non magis quam olim obsurduisse: nam si olim Deus ad se confugientes exaudiit, ne dubitemus quin facilem et benignum se praebeat rite invocantibus: neque enim brachium eius, id est vis eius ac potentia imminuta est, ut non possit ad se confugientes, sicut olim fecit, adiuvare. Unde igitur accidit ut saepe vanae et irritae preces sint et spe nostra excidisse videamur? nempe peccata nostra veluti repagulis quibusdam Dei gratiam a nobis intercludunt, et iniquitates nostrae divortium a Deo faciunt et tanquam immensam abyssum inter Deum et nos iniiciunt. Hinc saepe fit ut Dei misericordia non perveniat ad nos, et ipsius virtute non sublevemur. Quamobrem ad Deum vera fide et poenitentia, quae ipsum nobis conciliet, convertamur: certum enim est nos seria peccatorum poenitentia tactos misericordiam a Deo consequuturos, modo promissiones ipsius non dubitanter amplectamur. Non ita fuit Saul comparatus neque hac modestia, humilitate, poenitentia, ac fide Deum compellavit, ut merito reiectus sit a Domino et in eo impleta sit comminatio illa Dei per prophetam facta. Clamabitis, inquid, sed non exaudiemini eo die. Quamdiu Saul in honore prophetas habens Deum invocavit, auxilium ipsius sensit, iam vero caesis Domini sacerdotibus mercedem suam recipit. Et ille quidem eiulat, et tanquam taurus mugit, sed sine auxilio tamen, quo indignus erat: quandoquidem non tangebatur seria peccatorum μετανοίᾳ: ut necesse sit ipsum quam in suum caput accersiverat Dei maledictionem experiri, sicut ante vidimus et deinceps pluribus visuri sumus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA XCIX.

7. *Dixitque Saul servis suis: Quaerite mihi mulierem habentem pythonem, et vadam ad eam, et sciscitabor per illam. Et dixerunt servi eius ad eum: Est mulier pythonem habens in Endor.* 8. *Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, et abiit ipse, et duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, et ait illi: Divina mihi in pythone, et suscita mihi quem dixero tibi.* 9. *Et ait mulier ad eum: Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, et quomodo eraserit magos et hariolos de terra, quare ergo insidiaris animae meae, ut occidat?* 10. *Et iuravit ei Saul in Domino, dicens: Vivit Dominus quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem.* 11. *Dixitque ei mulier: Quem suscitabo tibi? Qui ait, Samuelem mihi suscita.* 12. *Quum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna et dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul.* 13. *Dixitque ei rex: Noli timere: quid vidisti? Et ait mulier ad Saul, deos vidi adscendentes de terra.* 14. *Dixitque ei: Qualis est forma eius? Quae ait: Vir senex adscendit, et ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem suam in terra et adoravit.*

Hesterna concione docere coepimus Saulem de Dei gratia desperantem ad mulierem pythonissam et veneficam quae futura ipsi praediceret confugisse. Sane Deus illi se consulenti non responderat: minime tamen propterea surdus aut mutus: sed quoniam, ut ante diximus, indignum se Saul Dei gratia reddiderat, Deus enim naturam suam nunquam mutat et firmum illud est quod deinde propheta cecinit, Deum vera fide et veritate ipsum invocantibus semper adesse et opportuno auxilio iuvare. Quare igitur Sauli non respondebat? Propter iniquitates quibus sic a Deo separabatur ut indignus esset qui gratiam apud Deum reperiret. Ac sane quoties impuri homines ficto et simulato corde ad Deum accedunt, precibus ipsum sollicitaturi, perinde est ac si quis aliquem compellaturus, ad unum atque alterum miliare recederet, deinde ex eo loco ipsum alloqueretur. Quod sane valde ridiculum fore apparet. Eadem est omnium incredulorum ratio qui necessitate quadam impulsi deiiciuntur coram Deo et summa humilitate Dei misericordiam implorant et auxilium in rebus angustis ab ipso expetunt, quum tamen Deo terga vertant et eius conspectum quantum in ipsis est fugiant, quemadmodum fecisse Saulem apparet. Equidem fateor hominum iustissimos non eo studio et zelo quo par est ad Deum assurgere, nisi ipsius misericordia praeveniantur. Ecquid enim aliud sumus nisi lutum foetidum et lumbrici humi reptantes, denique mera corruptio? Nam et qui perfectissimi inter homines videntur, multis adhuc vitiis tenentur, adeo ut si iure summo Deus agat cum illis merito possit tanquam indignos reiicere. Verumtamen si nos ipsi explorantes et sine fuco Deum offendisse confitentes malum oderimus quod in nobis est, et ad ipsius misericordiam sine hypocrisi et simulatione confugerimus, certum est nos Deum semper nobis propitium et in preces nostras intentum reperturos, et apertum gratiae ipsius ostium futurum nobis, et omnibus curis nostris ac difficultatibus subventurum.

Longe vero aliter affectus fuit Saul, qui semper in malitia sua perseveravit et occalluit. Nam si ille sincero animo crimina quae Davidem persequendo admiserat fassus fuisset, et poenitentiam

egisset, ac sacerdotum horrendam illam stragem a se factam horruisset et graviter apud Deum ingemuisset, cuius veritati, promissioni nimirum Davidi factae restiterat, et coram Deo audita sententia adversus se per Samuelem certa se humiliasset, quod Dei voluntati morem non gessisset, certum est Deum ipsi responsurum fuisse et non venturum ipsum in tantam desperationem. Observandum nobis utile exemplum, et ex eo discendum, oportere ad Deum in rebus angustis confugientes in se ipsos inquirere, et accurate singula peccata examinare etsi nemo illa satis potest comprehendere, quorum infinitus est numerus, sed ita tamen inspicienda ut vera humilitate deiiciamur, et ea tristitia in nobis generetur et cordis aegritudo, quae ad reddendam Deo gloriam impellat, et ad agnitionem adducat illius mortis aeternae quam nostris peccatis promeriti sumus, sic tamen ut de ipsius misericordia non desperemus. Quod si a nobis fiat, certum est Deum ipsum nobis obviam venturum, et re ipsa perfecturum quod per Esaiam prophetam dixit: nempe nos antequam ad ipsum invocandum apertum os habeamus, manum ad nostrum auxilium extendisse. Sin vero contra miseros illos et detestabiles homines imitati fuerimus qui tam diabolum quam Deum advocant, et se dicunt, nisi a Deo habeantur, a diabolo receptum iri, quibus nisi Deus primo statim tempore ex animi sententia respondeat statim desperant, et auxilium ab ipso non amplius exspectant, siquidem sola exspectatio ipsos ad Deum fecit assurgere, peiores sane detestabili isto Saule reperiemus. Itaque discamus illius exemplo sapere, ut si Deus nobis aliquando propter peccata succensuerit, eo magis ad nos ipsos explorandos et examinandos incitemur, ut cognitis peccatis coram Deo sic ingemiscamus ut gratiam et misericordiam ab ipso consequamur: nam scimus quid doceat nos propheta, quum ait: Dominum exspectabo, etsi faciem suam a me occultaverit et mei oblitus esse videatur. Deo igitur irae suae signa dante et a nobis averso nostrique hominum opinione oblito, ingenue agnoscamus nos id quidem promeritos, sed nihilominus tamen patienter eius gratiam praestolemur et indesinentibus votis ipsius gratiam imploremus et fortiter omnibus tentationibus resistamus.

Praeterea docuimus legem de tollendis magis, veneficis et divinatoribus non fuisse a Saulis ministris observatam, siquidem pythonissa mulier in illa regione inventa est ad quam ipse Saul ministrorum suorum consilio mittitur, qui sciebant eam eo loco esse et per spiritus familiares accedentibus responsa dare: et eo loco diximus oportere legum divinarum eam esse vim, ut nulli impune liceat peccare, ne hic puniatur, alter vero impunitus maneat, quae summa coram Deo abominatio est: conspicuum hoc in Saule fiet si accedentem ipsum ad veneficam istam intueamur. Itaque sequitur ipsum mutato habitu et assumptis aliis vestimentis abiisse nocte ad mulierem illam, tanquam aliquem ex vulgo, et rogasse ut divinaret sibi in pythone et suscitaret quem diceret. Nae duo hic valde inter se contraria videmus: nam antea Saul interfecerat omnes veneficas et repurgata fuerat regio istis corruptelis et officio functus fuerat in lege divina exsequenda: iam vero ipsemet contra legis divinae mandatum venit ad mulierem, petiturus ab ipsa quis futurus esset eventus earum difficultatum in quas inciderat: horrendum profecto flagitium praesertim quum Deus nominatim vetuerit, ne quis ex populo suo cum diabolis, cum divinis, et veneficis conversaretur, et ab illis inquireret quae scire illos Deus nollet. Itaque Deus lege sua non simpliciter morti adiudicavit illos homines, sed cum ipsis familiaritatem haberi prohibuit, et illorum pollutionibus et idololatriis communicare. Iam vero Saul, cuius antea singulare studium fuisse videbatur in lege Dei implenda, diabolo se subiicit et honorem exhibet in istius pythonissae persona. Dignum sane consideratione exemplum, ex quo discamus rectam semper viam insistere, quae nobis verbo Dei praescribitur, et nunquam ab ipsa vel ad dextram, vel ad laevam deflectere. Nam si semel atque iterum eximium aliquod opus fecerimus, deinde in contrarium feramur, tantum abest ut priora benefacta nos ad Deum deducant, gratosque et acceptos ipsi faciant, ut contra maiorem in nos condemnationem accersant. Exemplo esto Iehu ille, qui zelo quodam omnes qui ex familia Achabi supererant morti dederat Domini iussu, quandoquidem per prophetam iussus erat divinam istam vindictam de domo Achabi sumere: quoniam enim domus Achabi sese horrenda idololatria corruperat, et Dei cultum abiecerat, Deus iusto suo iudicio voluit eam morti adduci, et Iehu istam vindictam commisit. Itaque Iehu fervore quodam animi, Domini quidem iussum implevit, sed ipse postea ad easdem superstitiones defecit, quae antea tam severe vindicarat, et idololatricum cultum cum Dei viventis cultu permiscuit, et religionem corrumpi et adulterari permisit. Sed quis tandem huius furoris exitus? nempe Deus easdem illi quas aliis poenas minatus est. Quantum igitur apparet esse flagitium, quanta iniustitia, si quis iudex eorundem criminum convictorum alium hodie puniat, cras alterum impune dimittat? Nonne est ingens Dei ipsius legumque divinarum contemptus: nam sane si isti homines serio divini honoris studio et fervore ducerentur quod semel bene coepissent melius in dies perficerent. Caveant igitur istis exemplis iudices ne simile crimen in hoc quidem puniant, in illo vero impunitum relin-

quant, caveant ne in miseros infimae plebis homines sententiam ferant, et alios aliqua autoritate et gratia pollentes impunitos relinquant, et favore gratiaque ipsorum maleficia tegant: ac proinde metuant, ne in se ipsos coram Deo sententiam ferant et mortem quam aliis intulerunt, in se ipsos accersant: nam etsi illi quidem non affigantur cruci, aut alio aliquo istiusmodi supplicio ab hominibus afficiantur, Dei tamen vindictam effugere nunquam poterunt quin coram ipsius solio condemnati misere in his terris vitam finiant, vel tandem ultimam condemnationem sustineant. Multos sane istiusmodi homines hodie videas Sauli non absimiles, neque tamen vestimenta mutantes ut fecit ille, in ea vitia consentientes quae prius sua sententia condemnarunt, in quibus nulla est integritas et quorum apparet hypocrisis et in Deum perfidia, cui se pulchre satisfecisse arbitrantur si in facto aliquo iustitiam exerceant, et in aliis multis aperte iniusti sint. Profecto isti homines non sunt absimiles debitori qui multis nominibus adstrictus, et alieno aere obrutus, satisfecisse putat se creditoribus si parte aliqua se exsolverit. At non ita Deus vult coli ab hominibus, cuius cultum oportet esse sincerum et ab omni parte purum, sic ut agnoscamus nos a Deo nostra omnia accepisse, eique gratias dignas agamus, eodemque semper in ipsius cultu perseveremus. Quamobrem istud Saulis exemplum hoc diligentius expendamus, quod Deus scriptis mandari voluit, ut quum Saulem videmus maleficos, sicuti Deus iusserat, punisse, et deinde ad veneficam confugisse et se diabolo subiecisse: discamus malum fugere et condemnare tam in nobis ipsis quam in aliis sine ulla *προσωποληψίᾳ*, et nunquam a recta verbi divini norma deflectere. Neque enim satis est bene coepisse, nisi ad finem usque perseveremus. Verum obsecro quanta ubique est hodie multis locis iustitiae corruptela, aliis suorum aut propinquorum maleficia tegentibus, aliis vero occultis consiliis viam evadendi suggerentibus, ut si quis hodie studio quodam in crimen aliquod inquirat, cras vice versa vel dono, vel amicorum gratia et favore corruptus criminis reum absolvat, iustitia illa dici non potest, sed merum potius latrocinium, cuius olim Deo rationem reddi oportet. Eadem est ratio eorum omnium qui foris profitentur Dei cultum et illius quaedam signa demonstrant, sed tamen intus nescio quod virus occultant, et mera simulatione et hypocrisi tegunt, quos omnes severam Dei manum sensuros minime dubitandum est, quod Deus istum contemptum pati non possit. Nos itaque vitium ita condemnemus, et nos ita exploremus, ut vitiorum poenitentia ducti in recta divini cultus semita perseveremus, nunquam in hanc vel in illam partem inclinantes, quod Deus rectam conscientiam approbet, sed simulatos et hypocritas condemnet: quandoquidem non ex facie externa: sed ex cordis latebris indicat. Ne igitur Deo imponere nos posse arbitremur, nam si altas in nostris cordibus radices Dei timor egerit, certum est nos in ipsius cultu tam sinceros uno tempore quam altero fore: et hypocritas similes esse arbori cui eximia quaedam poma appensa sint, de qua dicatur arborem illam pulchros fructus proferre, quum tamen aliunde appensa sint. Nos contra ut bonae arbores bonos fructus edamus, radicati in Dei nostri bonitate timore et obedientia, et in ipsius schola quotidie progressus faciamus, donec stadium nostrum decurrerimus.

Sequitur deinceps mulierem illam respondere recusasse, primo quod sibi metueret, qui mos est omnium flagitiosorum hominum, ut quod maxime cupiunt non audere tamen se fingant, ut suas merces carius vendant, et magis etiam hominibus imponant. Sic exempli gratia si quis de stupro aliquam interpellet, statim obiiciet iustitiae rigorem, ideoque imminentem sibi poenam. Sed quorsum quaeso? nisi quod in illius libidinem consensura, metum obiicit quo se carius vendat? Sic etiam si quis de falso testimonio ferendo roget alium, statim obiiciet agi de capite, non quidem quod malum fugiat, sed ut duplam mercedem accipiat. Denique eadem est omnium flagitiosorum ratio. qui vel exitium vel infamiam vel vitae periculum obiiciunt ut maiorem gratiam et compensationem accipiant. Huius rei exemplum apparet in hac venefica, quae primo quidem metuit et renuit in id quod postulabat Saul consentire: sed deinde audito Saulis iuramento, se impunitam fore, in maleficium consensit. Nos vero discamus ad flagitium aliquod sollicitati non metuere poenas quae legibus hominum imminent, sed ipsius potius mali naturam horrere, quod peccatum condemnationem in nos divinam attrahat et aditum ad eum intercludat. Ita fiet, ut constanter resistamus omnibus tentationibus et Satanae flabellis quibus a recto nos abducere conatur, et tandem de ipso Satana triumphemus, quod fiet quum in Deo conquiescentes malum oderimus et illo abstinuerimus.

Quod autem ad Saulis iuramentum illud attinet, verum est illud etiam observatum ab illo fuisse, sed non sine divini nominis profanatione. Nam, obsecro, cui Saul iuravit? veneficae. Quid vero iuravit? Se non facturum quod facere illum Deus iusserat, sed tanquam lenonem scortationem illam divinationis tam stricte a Deo prohibitam futurum: quod perinde est ac si quis maritus iuraret se scortatorem et adulterum fore: si quis pater iuraret se gladio filii iugulum petiturum: si quis subditus iuraret se adversus regem suum rebellaturum, et pro viribus eum persequuturum, tale fuit Saulis iusiurandum. Nos vero contra discamus ita

Deum revereri, ne unquam nomen ipsius in vanum assumamus et contemptui habeamus. Sane iusiurandum omne in Dei honorem fertur, unde fit ut venefici et incantatores magi et alii istiusmodi homines inde occasionem aliquam sibi gratulandi accipiant, quod Dei nomine advocato responsa dent hominibus, quasi Deus vocatus respondeat, quum tamen a diabolo toti pendeant, et Dei nomen ab ipsis falso assumatur. Itaque iurantes oportet certo persuasos esse se, invocato Dei nomine, agnoscere, Dei officium et potentiam esse iudicare non tantum de factis, sed etiam de cogitationibus: qui summus honor Deo exhibetur quum nos eius iudicio et solio ita sistimus, ut profiteamur factorum omnium dictorumque et cogitationum rationem ipsi reddendam esse. Et praeterea iusiurandum publica professio est divinae potestatis, quod solus omnia norit et mendacium a veritate discernat: sed si iuramentum adhibetur ad malum aliquem finem summa est divini nominis profanatio: adeo ut quum sacrosancta res sit advocato Dei nomine iurare summopere cavendum sit ne pravis ullis affectibus ducti nomen ipsius in vanum assumamus et ludibrio habeamus: sed quum necessitas postulat Dei viventis nomen assumamus ut in studio recti ac boni magis ac magis confirmemur, et bonae nostrae conscientiae testimonium habeamus. Atque haec retinenda sunt ex isto Saulis iuramento: iurat autem in haec verba, *Deus vivit*. Porro vita Dei dicitur non tantum ea qua vivimus, nempe qua movemur, sentimus, videmus, volumus et cogitamus, sed ea maxime qua mundum regit, qua subiecta sibi habet omnia, qua summus iudex est, et omne genu ipsi flectere oportet, qua legem nobis imponit et malum a bono discernit, qua denique hominum transgressiones punit et iustitiam et aequitatem fovet. Ea, inquam, Dei vita est per quam Saul iurans tanquam fanaticus in se ipsum iurat, et sui ipsius obliviscitur. Nos itaque sobrii esse discamus in nomine Dei assumendo ne illud in vanum assumamus et discerpamus, sed Deum agnoscentes qualis est, testem et iudicem in rebus licitis advocemus.

Deinceps sequitur mulierem quaesivisse ex Saule quem suscitari sibi vellet ex mortuis. Ex quibus apparet verbis mulierem istam necromanticam artem exercuisse, id est divinationem per mortuos Dei nomine evocatos: nam ita solent diaboli ministri Dei nomine abuti et se prophetas dicere spiritum revelationis habentes: quum tamen tota ipsorum ars mere diaboli praestigiae et iniquitas sit. Interim hanc mulierem videmus assuevisse mortuos e sepulcris evocare, ut is sive ex prophetis, sive ex veteribus evocaretur, quem aliquis vellet compellare. Atque ista fuerunt diaboli semper praestigiae quibus homines elusit, impia curiositate mortuorum colloquium expetentes. Saepe enim multi suorum aut parentum aut amicorum obitum aegre ferunt et de ipsorum conditione valde anxii sunt, quibus stultis naturae affectibus delusi homines eo adducuntur, ut de ipsorum conditione curiosius inquirant, ut si bene ipsis esse intelligant recreentur, quam occasionem Satan arripit ad eos in sua retia trahendos et potestatem ipsis facit cum mortuis colloquendi. Accedit ad superiores affectus nescio quod stolidum erga mortuos studium, quorum vitam quum audiunt plerique eam magnopere suspiciunt et se discipulos eorum viventium esse potuisse optant, ideoque mortuorum colloquium vehementer expetunt, quasi ex illo summum bonum aliquid consequuturi. Diabolus vero corruptionem istam hominum fovens simulat se nostris rebus optime consulere, si cum mortuis familiaritatem aliquam habuerimus, ideoque sic homines semper imposuit, ut persuaserit mortuos posse vivis suum statum indicare, et de rebus suis cum illis communicare. Sed quo natura sumus ad hoc vitium procliviores, eo maior adhibenda nobis cautio est, ut devotiones et cultus istos fugiamus, et appetitus nostros fraenis cohibentes ab omni re illicita et verbo Dei prohibita semper abstineamus. Et quoniam iubemur ad legem et prophetas confugere, Deum precemur, ut verbo ipsius edocti in illo sic conquiescamus ne scire aliud quidpiam quam quod licet expetamus. Sane non tantum hoc exemplo, sed etiam usu communi sapere nos oportet, si quidem omni saeculo videmus ethnicos hac ratione a diabolo elusos, ut mortuorum colloquiis evocationibus animum adducerent: sed ut illos omittamus unde quaeso in papatu cultus illius idololatrici pars nisi ab hoc fonte manavit: nam si quaeras ex papistis unde tam ridicula multa in ipsorum cultum irrepserint, aiunt, ex spiritus revelatione se habere. Hinc ridiculae hominum istae voces: spiritus istius revelavit se in magnis angustiis apud inferos esse, se posse tot missarum munere recreari, et peregrinatione ad sanctum aliquem iuvari. Hinc factum ut sacellum alicui sancto iste voverit, alter altare exstruxerit, atque ista est papistarum sanctitas et divini cultus ratio, hinc missarum et reliquarum caeremoniarum ortus, nempe ex mortuorum revelatione. Nos vero contra discamus Deo solo acquiescere, tam viventes quam mortui, et ab ipso solo verboque ipsius ita pendere, ut solus sit nostra sapientia: et sic adversus curiositatis vitium pugnemus, ut diabolicas omnes illusiones quibus hominibus illudit procul a nobis reiiciamus.

Sequitur *mulierem illam excitavisse Samuelem, et eo viso vehementer exclamasse, et conquestam fuisse quare sibi imposuisset.* Ex quo apparet diaboli apparitionem fuisse isti mulieri tanquam speculum, ex quo de rebus occultis indicaret: nam antea Saulem non noverat de facie quod aliis vestimen-

tis indutus, esset, et aliquis e plebe vel rusticus homo videretur, ut quis ille esset suspicari mulier non potuerit: sed ex arte sua invocato daemone tandem viderit et agnoverit spiritu quodam divinationis, quod sensus ipsius percipere non poterant. Hic vero multae oriuntur quaestiones, et inprimis an diabolus rerum futurarum eam habeat cognitionem, ut possit eas revelare: deinceps enim videbimus evocatum istum sane velem imaginarum fuisse *), id est spectrum quod istum velem referret, ut de interrogatis posset respondere. Itaque multi existimant non posse diabolos quae nobis occulta sunt cognoscere. Ad quam quaestionem iam alias respondimus, et docuimus, stultum esse diabolis attribuere scientiam rerum futurarum, quae in arcano Dei consilio continentur: sed si de natura diabolica quaerimus certum esse illos longa rerum experientia edoctos multa fraude habere, quibus ad malum nos impellentes, quum sint spiritus aërii, posse illos multa scire quae nos scire non possumus, et praeterea, quod in hac quaestione praecipuum est, Deum aliquando facere diabolo potestatem res occultas nobis revelandi quae a Domino intellexerunt, adeo ut non tantum nos in errorem inducant, sed etiam suis illusionibus ita fascinent ut omnem mentem eripiant. Sic enim Paulus homines docet a Deo puniri, ut immittat ipsis spiritum erroris et efficaciam in eos qui Domini verbum contempserunt. Hinc tanta in ecclesiam corruptio invecta est, ut evangelium audientes tamen excaecentur: cuius rationem docet Paulus, quod Dei veritas lucet quidem in evangelio, et caecos illustrat: sed eos tamen qui evangelium reiiciunt in caecitate manere sinit, quod diabolus ipsos excaecaveret. Sane multi ultro oculos claudunt ne bonum a malo discernant, quum Deus ad suum cultum et obedientiam ipsos revocat, ideoque tali mercede sunt dignissimi, quod Deus efficaciam erroris diabolo concedat. Porro quum apostolus vocibus istis utitur, efficaciae, erroris, duo complectitur, nempe Deum facere potestatem diabolo nos fallendi, et permittere ut revelet res incognitas eaque ratione sensus nostros sic obstupefaciat, ut nullum amplius boni et mali discrimen habeamus, et tanquam miserae bestiae naribus ad ipsius libidinem trahamur. Talis fuit ista cognitio mulieris viso illo pseudo-Samuele diabolo. Inde ergo discamus non appetere nisi quod bonum est et licitum, et nullas rationes quaerere nisi quas Deus dederit et verbo suo approbarit. Nam, ut ante diximus, tam altas radices egit in hominibus illa cupiditas res illicitas cognoscendi, ut libenter ipsas nubes, scrutaturi quid in coelo et in alio mundo geratur, conscenderint. Quae curiositas, compescenda est et omne studium nostrum ad res bonas et utiles nobis applicandum est, ut nos Paulus admonet et hortatur. Scimus autem, quidquid ad salutem et ad animarum regimen spirituale est utile contineri in lege, prophetis et evangelio. Itaque in istis acquiescendum est, Deusque serio invocandus ut illustret nos sancto suo spiritu, quo duce ad voluntatis ipsius notitiam veniamus, quam sacro suo verbo satis patefacit, et ita vitam instituamus, ut quidquid utile et necessarium tam corpori quam animae fuerit in ipso consistere sciamus, Deumque precemur ut in sua quisque vacatione fungatur officio, et in ipso solo acquiescat: hoc igitur caput est omnis humanae sapientiae, nihil scire velle nisi quod Deus docet, et quod ad animarum regimen spirituale, et ad vitam praesentem bonum esse verbo suo patefecit. Rationes autem instituendae vitae non per longas ambages quaerendae sunt, ut loquitur Moses quum ait: Ne quaere, quis adscendet super nubes, quis mare tranabit? verbum Dei est in corde tuo. Quamobrem quum Deus voluntatem suam patefecit, cavendum summopere est, ne extra illam feramur: sed coërcendi omnes nostri appetitus, ne in hanc vel illam partem deflectamus: sed in divinae voluntatis studio et obsequio retineamus: ac proinde variis angustiis et difficultatibus agitati, ne in eas angustias nos coniiciamus ex quibus nullus detur exitus. Verum dicat aliquis: Nonne scientia rerum quiddam pulchrum est? Sane, sed etiam scimus quid illi mulieri contigerit, cum qua melius actum fuisset si vel domi colum tenuisset, aut aliquod in agris opus fecisset, quam arte diaboli, praetextu tamen nominis Dei, cognoscere ea quae peritissimi quique homines nosse non poterant. Sed quomodo cognovit? diaboli revelatione. Quid ita vero? an potest diabolus tam occulta revelare? Profecto, ut ante diximus, qui se ipsi subiiciunt hanc mercedem merentur, ut ipsius praestigiis et elusionibus sic ipsorum oculi teneantur, ut videant quod esse non potest.

Sequitur Saulem nihildum vidisse, sed interrogasse qualis esset eius forma qui ascendisset. Ex quo apparet diabolum sic obstupefecisse Saulis sensus, ut maiorem fidem isti veneficio et incantationi adhiberet. Hic quidam acuti et subtiles videri volunt, et quaerunt, quinam hoc fieri potuerit quod sibi nullis rationibus persuaderi patiuntur, et sibi solis sapiunt, et plus se aliis videre arbitrantur, nihil nisi quod ratio sua dictaverit credentes. Sane nisi scriptura diceret, existimaremus fieri non potuisse ut Samuel ex sepulcro evocaretur, eumque illa agnoverit quae praesentem Saulem non agnoscebat. Sed ista sunt Dei iudicia admiranda, in quibus videmus Deum excaecare ex parte hominum oculos qui a se recedunt, et alia exparte eodem momento

*) Anm. *Textus misere corruptus sic emendandus est*; istum Samuelem imaginarium fuisse, id est, spectrum quod Samuelem referret.

illustrare: conspicuum hoc mulieris istius exemplo quam Satanae praestigiis sic fascinari videmus, ut quod videbat et poterat natura cognoscere, non videat et interim cognoscat quod non est. Hinc igitur discamus coram Deo magis ac magis deiici, eumque ardentibus votis precari, ut tantum errorem a nobis avertat, et ne nos sinat in Satanae laqueum incidere, et in eas tenebras fieri praecipites in quibus nihil amplius discernamus, sed potius ut nos semper protegat et regat suoque spiritu illustret, ut vere possimus videre quod nobis utile est et necessarium, et in ipsius verbi luce sic ambulemus, ne unquam ab ipsius semita deflectamus. Hoc enim exemplo satis docemur nos natura nostra nihil esse, et cognoscentes nihil cognoscere, donumque Dei speciale esse quum nihil expetimus neque scire cupimus nisi quod ipse scire nos voluerit. Quod enim isti mulieri contigit, nobis etiam contingeret nisi Deus nos a Satanae praestigiis tutaretur. Nos igitur plane caecos natura esse cognoscamus, ipsamque adeo naturalem intelligentiam, quam ipse Deus nobis dedit, nullam fore, nisi Deus eandem conservaret. Saepe vero fit, ut Deus peccata nostra puniturus sensum nobis adimat, et mentem eripiat, ut prorsus obstupescamus: deinde vero mitigata manus suae severitate, summam in ipso mansuetudinem sentiamus. Hinc discamus Dominum sedulo precari, ut vera suae voluntatis luce nos illustret, ut in rectam viam dirigat, et tota vita nos regat; et gratiam illam nobis donet qua ipsius verbi repagulis contineamur, et cognitionis sive scientiae illius vanitatem cognoscamus, quae diabolum potius doctorem, quam eum qui verax est habere mavult. Nam scientia est sine scientia, et cognitio sine cognitione. Mulier ista Samuelem qui Samuel non erat cognovit, et Saulem qui erat non agnovit, Satanae delusa praestigiis. Eandem esse norimus Dei contemptorum hodie atque istius veneficae et caeterorum isti similium conditionem, qui licet vaferrimi sint, et suis fraudibus saepe incautos multos decipiant, et sua consilia ad exitum perducant, tamen confusionem in suum caput accersunt, ut ipsis longe utilius fuerit nunquam animum ad istas fraudes applicuisse, quibus tamen ad nostram correctionem et utilitatem Deus utitur.

Et pauca ista sufficiant nobis de hac quaestione. Deumque precemur ut nos in sui cultus puritate et obedientia benigne conservet, faciatque ne curiosius ea scire expetamus, quae nobis incognita esse voluit, et Saulis exemplo docti sapiamus: sic ut in uno Deo et verbi ipsius veritate conquiescentes nunquam ab ipso ne latum quidem unguem recedamus. Bonae enim hominum quas vocant intentiones, abyssus immensa sunt in quam semel immersi, nunquam emergere queamus. Deinde tam sacrosanctum Dei nomen agnoscamus, ut illud in vanum nunquam assumamus, sed in honore et pretio habeamus: et quandoquidem hoc privilegio nos donavit, ut in peculiarem sibi populum assumpserit, re ipsa testemur nos etiam ipsum pro Deo agnoscere et habere, in integritate et candore vitam agentes: et omnes illas confusiones, quibus hodie mundum delectari videmus detestemur et abominemur. Denique ne in summis difficultatibus Saulis consilium imitemur, qui ad magos confugit, scire quae Deus nolebat cupiens, neque rebus desperatis unquam animum abiiciamus, neque diabolum consulamus, Deo non statim ad preces nostras respondente, sed potius etsi non respondeat, indesinenter ipsum precemur, veniamque de peccatis deprecemur, certo persuasi non fore ipsius iram diuturnam, cuius non dubia signa demonstrat, neque nos ea, sicuti solent iniqui et reprobi homines, consumtum iri. Denique si Deus tardaverit, nihilominus patienter eventum praestolemur, qui non potest nisi bonus et salutaris esse, quandoquidem sese Deus nostrum defensorem et protectorem profiteri voluit. Peccata itaque nostra ex animo detestemur, quo facilius veniam impetremus a Domino, et misericordiae ipsius effecta sentiamus, qui brachium suum exseruit adversus Satanae potentiam, et misericordiarum suarum ad nos sublevandos recordatus est. Cavendum porro ne quid a nobis simulate geratur, si Deum propitium nobis esse cupimus: et statuendum irritas fore omnium hostium comminationes, etsi nos Deus hominum opinione deseruisse videatur, et ab hostibus lacerandi et devorandi momento videamur, quandoquidem Deus nobis felicem exitum daturus est, et hostibus summam confusionem immissurus. Quamobrem quo maiore furore in nos coniurati hostes impetum fecerint, eo vehementius in Dei cultum incumbamus, et in ipsius obedientia nos contineamus, sedulo ipsum invocantes, ut nobis suam voluntatem patefaciat, quatenus ad salutem nostram expedit, et ne nos in nostris affectibus superari patiatur: sed verbo suo pascat ut in eo solo conquiescamus, persuasi longe melius nobiscum actum iri, si bonitatis ipsius scintillam senserimus, quam si diaboli praestigiis et illusionibus pleni fuerimus, ut solent miseri illi venefici, et incantatores istis delectari, et summam in illis beatitudinem collocare, quasi scientiarum omnium fastigium attigerint. Nos vero contra discamus tam sobrie inter homines versari, ut Dei nostri bonitatem et misericordiam quanti par est facientes, omnem in ipso sapientiam et scientiam esse repositam sciamus, quam indesinenter quamdiu vita superstes fuerit scrutari non desinamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA C.

13. *Dixitque ei Rex: Noli timere, quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi adscendentes de terra.* 14. *Dixitque ei: Qualis est forma eius? Quae ait: Vir senex adscendit, et ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul, quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem suam in terra, et adoravit.* 15. *Dixit autem Samuel Sauli: Quare commovisti me, evocando me? Cui dixit Saul: Angustia est mihi valde, nam Philistaei bellum gerunt contra me, Deus autem recessit a me, nec me audit amplius, sive per prophetas, sive per somnia, quapropter inclamavi te, ut doceas quid sim facturus.* 16. *Et ait Samue: Quid interrogas me, quum Dominus recesserit a te, et transierit ad aemulum tuum?* 17. *Faciet enim tibi Dominus sicut loquutus est in manu mea, et scindet regnum tuum de manu tua, et dabit illud proximo tuo David.* 18. *Quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec: idcirco quod pateris, fecit tibi Dominus hodie.*

Saulem bona spe videmus exspectare ab illo pseudo-Samuele gratum aliquod responsum, quo ex tantis angustiis quodammodo recreetur: verumtamen ille contra Dei mandatum ad veneficam confugit, ideoque, obsecro, qualem potuit exitum, nisi grave damnum et infortunium exspectare? Sed ita solent Dei contemptores sibi vanas spes fingere, seque sponte decipere, et subsidia vana fabricare, ut docet propheta. Nihilominus tamen Saul sua sponte caecutiens, fortunatum aliquid sibi pollicetur. Quaerit igitur ex muliere: *Quid viderit*, quae respondet, *se Deos vidisse ex terra adscendentes.* Ex quibus verbis apparet eos omnes qui ad diaboli praestigias animum adiiciunt sic mente perturbari, ut obscuram vel potius nullam de Deo cognitionem habeant. Exemplo esto mulier haec ab Abrahami stirpe oriunda, ac proinde in lege ac vera religione edocta, et cui proinde notum esse debuit illud Domini praeceptum, Israël unicum Deum habebis, quam doctrinam vel ipsis infantibus notam esse oportuit. Quomodo vero iam vetula mulier illa ignoravit? Nimirum, ut ante dixi, prout homines a Dei verbo recedunt multis etiam implicantur erroribus, et a diabolo sic fascinantur ut nullam certam religionem habeant. Si quis hanc feminam interrogasset pluresne deos esse existimaret, unicum esse Deum summum fassa fuisset, sed interim videtur ipsi multitudo minorum deorum esse posse. Non aliter hodie in papatu sanctos sanctasque suis gradibus discerni videmus, licet Deus superior illis omnibus agnoscatur. Quae confusio facit ut Deus in illa sanctorum multitudine et turba vix tandem agnoscatur, sed cum omnibus sanctis permisceatur, quod vitium omnibus saeculis obtinuisse videmus: nam ethnici existimarunt angelos esse quosdam semideos, etsi principium istud retinuerunt, esse aliquem praecipuum illorum parentem: sed tamen ita voluerunt atrum albo, lucem cum tenebris, ut aiunt, permiscere, quod tamen fieri nullo modo potest. Nos vero contra sic Deum unicum deum summum verbo suo nobis patefactum intueamur, ut omnibus erroribus, imaginationibus et illusionibus diabolicis renunciemus, quemadmodum nos multis locis sacra docet scriptura, et in primis propheta dicit, Dominum exaltatum iri, idola vero omnia corruitura, Dominum cognitum iri, deos autem ethnicorum ruituros et occultos fore. Certum igitur est nos donec ad veram Dei cognitionem pervenerimus, et puritatem ac sanctitatem doctrinae sequuti fuerimus semper irrequietos fore, et inanibus superstitionibus delusum iri, ex quibus nullus unquam detur exitus. Contra vero si Dei veritatem agnoverimus, et illa sola nitamur, et pure colamus ab omnibus superstitionibus et ignorantia fore alienos. Et hactenus de ista voce *deos ex terra adscendere.*

Saul vero contra petiit quae forma esset adscendentis quum optime sciret unum tantum esse, quare mulier respondit, virum senem adscendere, qui esset amictus pallio, et tum Saulem agnoscentem esse Samuelem inclinavisse faciem in terram, et spectrum illud honore magno coluisse. Spectrum, inquam, siquidem certum est non fuisse verum Samuelem, neque enim unquam Deus permisisset suum prophetam talibus diabolicis coniurationibus subiici. En enim veneficam mortuos ex infernis evocantem, ecquis vero Deum arbitretur voluisse prophetam suum isti ignominiae subiicere, quasi diabolus in sanctorum corpora et animas, quae sunt in Dei tutela, potestatem habere? Dicuntur enim sanctorum animae quiescere, et in Deo vivere beatam illam resurrectionem exspectantes. Deinde vero obsecro, Samuelne pallium suum in sepulcrum tulit? Ex quibus apparet merum istud fuisse spectrum, mulierisque istius sensus elusos fuisse, ut Samuelem videre se, qui tamen non erat, arbitretur. Sed ita solet Deus diabolo laxas habenas permittere, ut eorum omnium oculos et sensus omnes perstringat, qui se Dei veritati sponte non subiiciunt, et mendacium sequi malunt. Hinc facile possumus colligere miseros istos veneficos, quorum hodie magnam copiam videmus, vehementer falli quum se diaboli synagogam ingredi, et in illa choreis et aliis istiusmodi indulgere, et cibo ac potu refici credunt. Equidem fateor illos ista vera arbitrari, et quasi sensibus apprehendere, sed divino id fieri iudicio certum est, diabolo faciente potestatem illos excaecandi, quod Deo viventi renuntiarint: ideoque digni sint qui in tenebris versentur, et tanquam Satanae mancipia temere ferantur, inscii quid faciant quove loco sint. Neque mirum videri debet sic illorum sensus ob-

stupefieri, ut sibi persuadeant id quod non est, siquidem divino fit iudicio, ut qui ab ipsius veritate recedunt iusta istius caecitatis poena puniantur. Spectrum igitur fuisse dicimus quod in persona Samuelis apparuit.

Porro Saulem sic alloquitur: *Quare commovisti me, evocando me.* Significat enim vox hebraea turbationem aut commotionem. Quidquid sit, diabolus ita personam Samuelis agit, ut quod potuit Samuel dicere de se etiam diabolus dicat, ut Sauli facilius fucum faciat, et quod responderit maius apud ipsum pondus habeat. Sed interim Deus etiam hic suas partes agit. Nam quemadmodum diabolus mendacii pater tantum expetit homines seducere, et Deus in incredulos illam potestatem ipsi permittit, ad eos pro meritis castigandos: ita etiam Deus ex sua parte opus suum agit, et hac ratione servi sui Samuelis post obitum autoritatem etiam magis ac magis vult confirmare. Quamdiu Samuel vixit in terris. testimonium habuit et insignia certissima prophetae, fuitque sancti spiritus organum, cuius doctrinam oportuit admittere tanquam legi Dei conformem cuius fidelis erat interpres: iam post ipsius obitum etsi diabolus eius personam induat et veritas aliam formam accipiat, Deus tamen fidelis servi sui dignitatem conservat, facitque ut quidquid diabolus moliatur, nihilominus appareat non posse dignitatem quam olim vivus Samuel obtinuit, mortuo detrahi quin verus Dei propheta sit et habeatur. En quibus modis Deus Satanae fraudes in contrarium vertit, ut pro mendacio quod invehere conatur veritas magis ac magis elucescat. Saulem vero quod attinet, dignus sane fuit qui falleretur, et Samuelis hac apparitione luderetur, ut non modo non utilis ipsi. sed potius noxia esset, adeo ut iusto Dei iudicio in desperationem veniret. Caeterum ut ante attigimus, diabolus ita personam Samuelis sustinet, ut quod verisimile erat simulet, nempe Samuelem hac evocatione vehementer indignatum, quod iniuria ipsi fieret, quum ex quiete et tranquillitate sui manes evocarentur. Hinc observemus diabolum, quo facilius persuadeat veritatem, mendacia illi saepe admiscere. Nam si qualis est appareret, et se hominibus conspiciendum praeberet, certissimum est horrori omnibus futurum, et ipsos seducendi facultatem tantam non habiturum. Istis igitur artibus homines eludit, ut speciem veritatis aliquam proponat, et gustum aliquem iniiciat, ut ita oculorum et mentis acies perturbetur et caecutiat, ut ipsius mendacia non discernantur a Dei veritate. Sic venefici non propinant simplex venenum ne ipso gustu admoniti quibus propinatur abstineant: sed veneno suavem aliquem gustum immiscent, ut sic incautos opprimant. Sic apud Ioannem in Apocalypsi dicuntur abominationes in aureo cratere propinari, ad omnes qui ex eo biberint decipiendos et veneno inficiendos. Istae sunt diaboli fraudes, quibus iam inde ab omni aevo imposuit, et incautos populos seduxit, admiscens aliquam veritatem mendacio. Ac sane quotquot idololatriae species in mundo obtinuerunt, ab hoc fonte manasse videntur, nempe Deum quidem adoratum fuisse, sed pro vero cultu et sincero ei semper aliquid humanum admixtum fuisse. Quin etiam obsecro quam in papatu religionis speciosus est hodie praetextus, nempe Dei voluntas, fides catholica, sanctae matris ecclesiae et totius christianismi. Sed diabolus sub istis velaminibus sua, ut aiunt, ne cognoscatur occultat cornua. Quamobrem nos cautiores esse oportet ne istiusmodi fraudibus incauti decipiamur. Caeterum quod se commotum a sua quiete Samuel queratur, ex eo colligimus fidos Dei servos post fata quiescere, et in Deo laetari, certos de regni aeterni possessione, quam ipse Deus est ipsius pollicitus. Haec igitur ipsorum est tranquillitas et summa pax quod decurso vitae suae stadio, et extra omne periculum iam quiete fruantur superatis omnibus difficultatibus quibus adhuc luctari nos in his terris oportet: ac proinde turbari ipsorum quietem quum ab hominibus evocantur. Interim tamen diabolum videmus Saulem in falsa ista opinione voluisse confirmare, coniurationibus et veneficiis posse sanctos prophetas evocari, et animas quae in Dei sunt potestate. Nos vero discamus sic adhaerere veritati ut quaecunque diabolus admiscuerit abominemur, ne incauti ab ipso decipiamur. Quoniam vero infirmi sunt sensus nostri, Deum precemur ut nos prudentia et puritate exornet, eiusque verbum sequamur quod est instar ardentissimae facis, quam si sequuti fuerimus in tenebris huius mundi lucentem nunquam aberraturi simus. Nam etsi in multis caecutimus, nihilominus tamen si Dei legem sequuti fuerimus, nunquam in ullos errores deducemur: sufficiens enim est ad viam in his tenebris monstrandam, donec ad propositum nobis scopum pervenerimus. Neque enim frustra Paulus docet viam esse in qua insistere debemus, quum iubet nos in ea incedere et de nostra salute certos esse.

Porro deinceps Saul excusat se apud Samuelem istis verbis: *Angustia est mihi valde, nam Philistaei bellum gerunt contra me, Deus autem recessit a me, nec audit me amplius, sive per prophetae sive per somnia, quapropter inclamavi te ut doceas quid sim facturus.* In quibus verbis apparet Saulem quaedam adhuc religionis vistigia retinuisse, siquidem quum a potentibus inimicis urgeretur a quibus sibi metuebat, ad Deum confugiendum esse novit, quod pietatis aliquod signum est. Saulem igitur dicas vere fuisse pium siquidem divini nominis invocatio sacrificium Deo est gratissimum, quemadmodum Psalmo 50 Deus per prophetam docet: Invoca me die necessitatis et ego exaudiam te. Iam igitur Saul suae impotentiae et imbecillitatis satis conscius, quod non esset hostibus resistendo par, Deo tribuit

potestatem victoriam cui volet concedendi. Interim vere Saul desperationis plenus est, quam hoc maxime patefacit quod Deo ipsi non respondente in malitia sua occalluit: quod enim Deus non respondit ipsi, docuimus antea signum fuisse Saulem a Deo recessisse. Neque enim si ad Deum pure et candide peccata confessus accessisset promissioni Deus defuisset: sed vera fide et poenitentia se invocanti respondisset. Sed quoniam sine poenitentia, sine fide, sed corde duplici et fucato Deum invocat, idcirco vanae et irritae sunt ipsius preces: Deumque frustra quaerit. Quamobrem Saul adversus se ipsum etiam invitus fert testimonium, se in malitia occalluisse quod sine poenitentia, sine fide Deum quaerat. Praeterea Saul ostendit se nondum didicisse quid sit Deum exspectare: nam fides cum spe semper coniuncta est: spei autem ea natura est, ut nisi Deus primo quoque tempore nobis responderit, patienter tamen adventum eius praestolemur, spes enim est veluti fidei nutrix. Itaque licet Dei promissiones fide amplexi fuerimus, saepe tamen Deus auxilium differt, ut fidem nostram et obedientiam exploret. Constantes autem esse non possumus, nec patientes sine fide, neque fidem sine spe retinere. Saul igitur satis testatur se desperabundum ad Deum accessisse, quod verae fidei radices in corde nullas habuerit. Hoc igitur exemplo discamus sapere, etsi Deus a nobis invocatus non responderit, neque bonitatis suae signa ulla dederit, imo etiam contra persequutus sit, agnoscamus propter iniquitates nostras fieri, ut Deus non respondeat, quae veluti repagulis illum a nobis separant, ideoque oportere nos reatum nostrum fateri, et adversus nos ipsos sententiam ferre, et seriam poenitentiam de peccatis agere. Atque hic esse debet afflictionum usus, ut ex illis tanquam non dubiis testimoniis cognoscamus Deum a nobis recessisse, et abalienatum esse: non quidem ut in desperationem veniamus: sed potius ut agnoscentes nos peccatis nostris et transgressionibus ab ipso alienatos seria et non simulata poenitentia damnatis nostris peccatis ad ipsum convertamur, veniamque deprecati non dubitemus quin se facilem nobis praebeat, et ad preces nostras respondeat, nostrique misereatur. Etsi vero Deus non primo quoque tempore nobis respondet, sciamus tamen non ideo nobis desperandum, et ad diabolum confugiendum, auxilium ab ipso exspectantes, sed potius oportere perseveranter Deum invocare, donec nos satis explorarit. Nunquam igitur intermittendae preces, sed quotidie ingeminandae, donec iram suam a nobis avertere voluerit, et ex densis illis tenebris in quas immersi eramus, nos in lucem educere, suique erga nos amoris paterni non dubia signa dare. Caeterum Saul conquerens sibi Deum, neque per prophetas, neque per somnia respondisse, non meminit Urim aut Thummim, quum tamen antea dictum sit Deum ipsi non respondisse, neque per Thummim neque per Urim, ut sacra scriptura loquitur, id est neque per summum pontificem sacris vestibus indutum, quibus Dominus noster Iesus Christus repraesentabatur, neque aliis modis. Horum inquam Saul non meminit: sacerdotes enim interfecerat, et lanienam illam horrendam in memoriam revocare non poterat quin furore agitaretur, et agnosceret se a diabolo sic fascinatum et excaecatum, ut vivo Deo cuius erant ministri renuntiaverit. Hanc igitur ob causam Urim non meminit, et in summa dicit se ad Samuelem confugisse responsum aliquod accepturum, quod Deus ipsi invocatus non responderit. Atqui oportebat ipsum continuis precibus Deum sollicitare, et interim obstaculum tollere, quo Deus ab ipso quodammodo dirimebatur, et ipsius auxilium impediebatur. Sed hoc Saul non facit. Profecto sententia illa quam Dominus noster Iesus Christus protulit, nondum erat scriptis tradita: *Habent legem et prophetas:* sed tamen illam oportebat in hominum animis alte defixam esse. Rogabat dives ille apud inferos Abrahamum, ut fratribus significaret superstitibus ne ipsum imitarentur sed poenitentiam agerent et ad meliorem frugem redirent quamdiu in vivis erant, cui responsum est: legem habent et prophetas, quasi diceretur non exspectandam esse a mortuis ullam revelationem. Quae sententia quum tribuitur Abrahamo, ea docetur, homines satis habuisse in lege praeceptorum ad bene vitam agendam, ideoque iam inde ab initio firmum fuisse istud praeceptum sufficere Dei legem ad bene vitam agendam et non quaerendam, neque exspectandam ullam revelationem a mortuis. Saul igitur Deo licet ipsi non respondente propria conscientia sua redarguebatur non esse mortuos e sepulcris evocandos, nec invocandos: sed legem satis splendorem *) facem esse ad passus ipsius regendos, donec plenius a Deo illuminaretur: ideoque ad legis et prophetarum libros confugere debuit, et vero peccatorum sensu tactus veniam a Deo suppliciter deprecari: sed contra desperabundus in priore malitia occalluit, Samuelemque mortuum evocavit contra expressum Domini mandatum, et ab ipso auxilium exspectavit tanquam Dei propheta. Quod quid aliud fuit obsecro quam velle Deo invito quod expetebat scire? quasi diceret: Tu Deus consulenti mihi te respondere non vis, sed invito tibi istud extorquebo, et veneficiis et incantationibus efficiam, ut propheta tuus mihi respondeat, et sciam ab ipso quid mihi faciendum sit. En quo impudentiae deveniant improbi homines: Deo ipsi bellum inferentes dum se ipsum maxime quaerere simulant,

*) *Lege:* splendentem.

et de ipsius auxilio desperantes veluti cornubus ipsum petunt, et ringuntur: neque cogitant horrendam et iustam punitionem a Domino suis imminere capitibus: tanta est diaboli in ipsis excaecandis vis et potentia. Nos hinc discamus: Deo patientiam nostram explorante, et in multos dies auxilium nostrum differente, ut omnino nostri nolle misereri videatur, non tamen propterea rationes obliquas investigare Deum quaerendi, sed ardentibus precibus illum invocare perseveremus: agnoscentes Deum merito suum auxilium differre, quod eo indigni simus. Porro non eam dignitatem dicimus quae mereatur a Domino exaudiri: sed tamen sic coram ipso deiectos, et peccata confitentes oportet sperare nos ab ipso licet indignos exauditum iri. Deus enim a nobis quid aliud postulat quam cum vera fide seriam humilitatem? Nam si peccatorum nostrorum sensu sic afficiamur, ut apud nos confusi Deum tamen precibus sollicitaverimus, praestolantes ipsius auxilium, certum est nos a mortuis minime petituros consilium, neque ipsos coniurationibus ex ipsorum sepulcris evocaturos: sed in uno Deo per fidem et poenitentiam conquieturos.

Atque hoc ipsum pseudo-Samuel iste Sauli respondet his verbis: *Si tibi Deus est contrarius quid me quaeris?* Quasi diceret, quod tibi cum Dei ministris negotium, quum te Deus ipse reiecerit? Dignissima observatione sententia. Nam etsi ab ore impuro, Satana videlicet, profecta est, eam tamen Deus adversus Saulem voluit pronunciari. Quis enim nescit quomodo Deus per asinam Balaami loquutus est, ac proinde posse ipsum etiam per diabolum et reliquos seductores loqui: quemadmodum et ipsum Caipham prophetasse legimus? Deus igitur ut mortui prophetae autoritatem confirmaret, voluit tam insignem adversus Saulem sententiam pronunciari. Qua docemur vehementer mundum decipi, quum ad Deum per istos circuitus adducitur, quod perinde est ac si fugientes ab ipso sperarent se ad eum accessuros. Et quae alia est hodie papistarum obsecro devotio? Deum enim ex devotione culturi hunc vel illum sacrificulum, quid sibi facto sit opus interrogant: et doceri se ab illo vehementer orant, et nullis sumptibus parcunt ad acquirendam divini cultus scientiam: sed interim legem et prophetas reiiciunt, neque doctrinam salutarem ipsorum admittunt: quam si quis urgeat, statim in iras effervescunt, et adversus ipsum Deum feruntur, quod ipse manu sua beneficium offerebat contemnentes, vanis nimirum illusionibus decepti, quibus se ad scientiae cumulum venire posse falso sibi persuadent: et ita Deum irritis votis sponte sua nimirum delusi sollicitant. Sed an in hoc solo errant principio? An gratiam apud Deum inventuri Domini nostri Iesu Christi misericordia freti ipsum invocant? Imo nulla hic Christi mentio: sed sanctorum quorundam quos sibi apud Deum patronos et advocatos commenti sunt. Ecquis vero miseros ita fascinavit et delusit, nisi quod ipsimet se Dei gratia indignos reddunt? Quare Dei promissionibus non acquiescunt? Christum enim Dominum nostrum solum advocatum et intercessorem nostrum Deus admittit, et eius nomine gratiam et misericordiam nobis pollicetur, et gratas ipsi fore preces nostras: quod tota passim scriptura nobis praedicat. Sed isti tamen miseri homines a Deo recedentes, et in malitia pertinaciter haerentes, modo ad hunc sanctum, modo ad illum confugiunt, votaque in longinquas regiones ad sanctorum reliquias instituunt, altaria multa, multa idola erigunt, et sine fine et intelligentia precatiunculas demurmurant. Et quidem fateor multa illa idola nullum dant consulentibus responsum: sed tamen verissima stabit ultimo die sententia adversus istos, quam prolatam audimus a diabolo, sed Dei voluntate et autoritate: Deum enim illi oderunt, et interim sanctos ipsius requirunt. Sed, quaeso, qua ratione? An sanctos putant adversus suum Dominum insurrecturos? vel adversus ipsum conspiraturos? Nae, si quis servus cum heri inimico familiariter vivat, nonne merito tanquam perfidus habebitur et punietur? Quid ergo sanctis qui in paradiso sunt fieret, si cum improbis hominibus conspirarent et coniungerentur, ut ipsis homines adulentur, et sibi propitios faciant, quo non amplius Dei opem requirant? Sed in hoc praecipue malum est, quod increduli quidem Deum propitium sibi esse cupiunt, at conciliandi sibi ipsum rationem non quaerunt: quem contra suo honore spoliant socios ipsi adiungentes, et maiestatem ipsius tanquam iudices horrentes, cuius tanquam patris benevolentiam experiri cupiunt. Quae vero istorum causa est? Nempe obstinatio et pervicacitas ipsorum. Si enim ad Deum ex animo converterentur, non dubium est quin eius misericordiam experirentur, et animum ad se precibus invocandum immitteret. Sed in sordium suarum luto volutantur, ut procul a Deo maneant, et per longas ambages ad illum accedant: et interim tamen Deum sibi devinctum arbitrentur ad sanctos confugiendo, a quibus votorum fiant compotes, veniamque peccatorum consequantur. Nos vero contra Deum sciamus propitium nobis effecturum ut res omnes creatae in nostrum salutem militent, et in commodum et utilitatem nobis cedant, ut nulla re ab ipsius cultu dimoveamur: quin imo potius afflictionibus magis ac magis ad ipsius cultum, et ad nominis ipsius invocationem excitemur, et constanter perseveremus. Et vicissim contra iratum nobis omnia in nostram perniciem conversurum, ut nihil nisi desperatio supersit ipsius gratia vacuis. Prophetas igitur tanquam fidos nobis

a Deo duces et admonitores datum iri ne dubitemus, et bonos doctores, modo nos obsequentes ipsi discipulos exhibeamus. Neque etiam dubitemus quin vera fide ipsius auxilium implorantes nostri misereatur, et auxilio suo iuvet, et ita tueatur, ut nihil nocere in rerum natura nobis possit. Ne dubitemus quin Domino respondente nobis, res omnes sint nobis secundae, et quin Deus suam erga nos benevolentiam et amorem re ipsa demonstret.

Et de istis hactenus: sequuntur alia verba Samuelis quibus eandem confirmat sententiam: *Fecit enim Iehova tibi, quemadmodum loquutus est per me: quia laceravit Iehova regnum istud e manu tua, ut tradat illud proximo tuo Davidi: quod non auscultaveris voci Iehovae, neque exsequutus sis iram eius accensam in Hamalechum.* Quae verba quandam propheticae illius sententiae confirmationem, ut ante dixi, continent. Samuel enim iste, id est spiritus impurus sub persona Samuelis apparens obiicit Sauli consilium istud mortuos interrogandi, quasi Deum sibi ipsi contrarium et repugnantem facere vellet: et docet ratam fore Domini sententiam, suo ministerio prolatam, nempe regno suo exuendum. Deum itaque dicit non posse mutare sententiam, et quod semel per prophetas praedixit, ratum esse oportere. Hanc ob causam D. Paulus se vere apostolum esse confirmaturus ait in posteriore ad Corinthios epistola, non oportere Dei verbum esse Etiam et Non, sed Etiam in Domino, ut sine contradictione sit firmum, in Christo nempe Domino nostro, qui est omnium divinarum promissionum fundamentum. Quandoquidem igitur Samuel a Domino munus impositum sibi erat exsequutus, omnino quod praedixerat oportebat impleri. Balaamum ipsum, licet, ut ante dixi, pseudoprophetam, tamen oportuit fateri Deum non esse mortalibus similem, ut mentiri aut mutare sententiam possit: sed oportere verbum ipsius suum effectum sortiri, adeo ut nullus ipsi possit contradicere. Quod si Balaamum: Dei verbo contrarium, tamen ita de Deo loqui coactum videmus, quid de Saule statuendum putamus, quem ipsa lex Dei, de ipsius decretorum certitudine certiorem faciebat? Verum enimvero novam ille revelationem quaerit: Deumque sibi ipsi renuntiare vult, suamque naturam mutare. Verum etsi sumus increduli, ut monet apostolus: Deus tamen sui semper similis est, et fidelis in aeternum permanet. Hinc itaque satis perspicimus quaenam sit incredulorum omnium natura: quos licet conscientia redarguat, et videantur animum velle ad Deum sibi conciliandum adiicere, tamen eundem sibi volunt subiici, et ad suum arbitrium componi, ut ex ipsorum arbitrio voluntatem suam et decretum mutet, denique volunt mendacem, ut ipsi sunt, facere. En quanta audacia increduli Deum in varias formas transferre conantur, ut similis ipsorum fiat. Atque hoc declarat Samuel istis verbis: *Fecit Iehova quemadmodum loquutus est tibi per me,* quasi dicat: Nonne ego te nomine Dei illud facere iusseram, et nonne ego mandatum a Domino acceperam? Ratum igitur illud essse oportet. Hinc itaque discamus non ponere salutem in effugiis: sed quum Deus loquutus fuerit, eum etiam impleturum decretum suum sciamus. Ac proinde si quid nobis promiserit, firma fide admittamus: neque instar iuncorum in hanc vel illam partem fluctuemus ad quemlibet ventum doctrinae: sed potius statuamus, ratum fore quod semel Deus promisit, et in eo conquiescamus. Ea enim est certitudo fidei quam fideles omnes habere necesse est. Contra vero quum aliquid Deus minatus fuerit, ne nobis cum puero negotium esse fingamus, cuius iram oblato, ut aiunt, pomo placemus: sed ad ipsius comminationes tremamus, et coram ipso nos deiiciamus, ne in nos thesaurum irae et vindictae congeramus. Quin potius sic ipsius iram formidemus, ut tanquam rei et flagitii convicti ad ipsius misericordiam supplices confugiamus: et peccata nostra sic detestemur, ut nunquam in ea recidamus, ne veniant olim in ipsius conspectum, et ultimum exitium nobis accersant.

Sequuntur illa verba: *Regnum Davidi datum:* quibus gravius Saul pungitur. Potuisset enim Saul excipere: se non adversus Dominum calcitrasse, neque prophetae comminationem illam Dei nomine proferenti manus iniecisse, neque persequutum esse: doluisse tamen et aegre tulisse, regia se dignitate exui. Sed inanes esse istas excusationes semel ait, Deoque ipsi bellum intulisse: quandoquidem Deus Davidem regnaturum praedixerat, decretum istud erat irrevocabile. Quare igitur Davidem innocentem tantis odiis est persequutus, quasi Dei autoritatem posset frangere? Davidem igitur persequutus ipsi Deo restitit et bellum intulit. Nonne vero caeso Davide, videbatur irritam facere Dei promissionem? Atque haec omnia spiritus iste sub Samuelis apparens specie Sauli exprobravit. Nos hinc discamus mortalium ingenium agnoscere, et in nostram utilitatem istud exemplum vertere. Sophistas enim semper agunt homines, et nescio quibus artificiis rhetoricis suam causam tuentur, quasi Deo possent imponere. Sed hac ratione sibi maius exitium, et summum tandem dedecus accersunt, quum obliquis viis et rationibus cum Domino agunt. Nam quidquid tandem ore proferamus, si res se aliter habet, satis coram Deo convicti sumus. Saul sane arguitur quasi contra Deum ipsum insurrexisset, non quidem ore male loquendo, sed Davidem persequendo. Nae qui pro viribus Dei verbo reluctatur, ne suum effectum

assequatur, is Deo ipsi bellum infert, et contemnit, atque autoritatem ipsius pro virili minuit. Quamobrem nullus hic effugiis et excusationibus locus est, quum vita contrarium testabitur, reque ipsa demonstrabit nos non Dei verbo acquievisse. Causam vero deinceps expendamus, quare Saulem Deus reiecerit, quoniam non exsequutus est iram Dei adversus Hamalechitas. Gravis sane causa, qua provocatus adversus Saulem Deus, eum autoritate regia spoliaret. Nam etsi Saul multorum aliorum criminum reus coram Deo tenebatur, veluti caedis illius horrendae, cuius antea mentionem fecimus, qua sacerdotes sustulerat, quae ipsum faciebat in aeternum abominabilem, et indignum regia dignitate reddebat: quum praesertim etiam sese ab ecclesia, tanquam putidum membrum, resecuisset: unius tamen criminis accusatur, quod non sit iram Domini, id est vindictam in Hamalechitas exsequutus. Nempe quoniam istud primum peccatum gravius admiserat, ex quo tanquam fonte et scaturigine reliqua manarunt: ac proinde, licet antea graviter peccasset, tamen Deus verbis et minis eum coercuit: donec admisso isto peccato rebellionis, regno sit merito spoliatus. Porro hanc historiam superius capite decimoquinto adivimus: qua Saulem dictum est, accepto mandato de omnibus Hamalechitis una internecione delendis, regi pepercisse, et opimas pecudes reservasse in triumphum, quum tamen Deus tam bestias quam homines exterminari iussisset, quod maledictus esset ille Hamalechitarum populus. Quamobrem quum tam expressum esset Domini mandatum, quare Saul impune tulisset contumaciam? An posse Dei decretum frangere se speravit? Et quidem, fateor, speciosus erat praetextus humanitatis, erga regem praesertim, quae humanitas illum apud omnes excusatura videbatur. Quod ad opimas pecudes attinet, etsi ex illis se locupletandum tanquam ex opima praeda speravit cum populo, tamen ille affectus tegebatur honesto praetextu divini cultus, quod ad sacrificia pecudes illae reservarentur. Atqui, respondit Sauli propheta, melior est obedientia quam sacrificium. Et a Dei voce vel tantillum recedere, et illius mandata non exsequi, veneficium est. Sane, si quis Saulis factum ad ingenii humani captum et regulam expendat, non tantum et tam atrox esse flagitium iudicabit, quod Deus tam severe ulciscatur. Quid enim, aiunt, hic admisit flagitii Saul? Neque enim accusatur sacerdotum caedis: quanquam et deinceps eorum sanguine manus suas polluit: sed solo isto articulo nititur sententia adversus ipsum lata, nempe, non exstirpasse Hamalechitas, tam viros quam feminas, et ipsas animantes, sed misericordia et humanitate usum in regem, et opimas pecudes servasse in sacrificium. Omnis haec Saulis offensa est. Sed, obsecro, Deusne se regibus subiecit, aut suam illis autoritatem communicavit, et partitus est? Deus per prophetam Saulem iusserat bello Hamalechitas persequi, et cum viris etiam mulieres, infantes etiam ab uberibus pendentes, et ipsas bestias una internecione deleri. Tale Dei decretum erat. Nosne igitur de Dei iudiciis controversiam movebimus, et multum promovebimus? Neque enim abs re dixit Salomo, eum qui maleficum non punit, non minus reum esse quam qui innocentem condemnat. Atque, obsecro, si quis iudex corruptus ad capitis poenam aliquem damnet, alium autem eiusdem reum criminis impunem dimittat, quis eum excusabit, ac non merito προσωποληψίας accusabit? Talis fuit Saul. Hinc itaque nihil temere nobis persuadere, neque quidquam illicitum facere discamus. Etsi hodie multos videas magnopere se efferre, et suam autoritatem praedicare, quum tamen nihil sint. Quid isti (quaeso) homunciones facerent si reges essent? Sed quid potius miseris illis fieret? Nam si Saul, tam numerosi populi rex, tamen iudicatus est et condemnatus, quod Deo regi regum non obtemperasset, quid istis fiet quorum nulla est potestas? Sane Deus eorum contumaciam qui sibi autoritatem aliquam contra ipsius praeceptum arrogant, male multabit, et in aeternum condemnabit. Nam si Deus Sauli non pepercit, neque inultam ipsius contumaciam reliquit, eundem Deum sciamus hodie regnare, et non mutasse neque mutare naturam et consilium: ac proinde omnes qui sese extulerint graviore casu ruituros, quo altius conscenderint, Deumque nunquam sui contemptum inultum relicturum. Discamus igitur sic malum et in nobis et in aliis omnibus odisse, ut nullo unquam praetextu id tegamus sed potius condemnemus, Deumque glorificemus, et ipsius mandata conemur ad amussim sequi, et in ipso solo conquiescere, Deoque loquente silere, ne stultis obiectionibus, vel potius contumacia, ipsius in nos iram accersamus. Quare quum nos semel coram ipsius tribunali sisti oporteat, quum in filii persona in iudicium progredietur, ardentibus precibus eum invitemus, ut nos ipse regat, et nostras actiones, sermones, cogitationes ad ipsius voluntatem verbo suo praescriptam exigamus: neque nobis ipsis blanditias faciamus: sed firmiter Deo adhaereamus, et spem firmam retineamus, donec tandem vitae nostrae curriculum absolverimus: et nihil ipsi probari posse, nisi quod verbo suo praeceperit, quod est omni iustitiae regula, sciamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CI.

19. *Et dabit Dominus etiam Israël tecum in manus Philistiim: cras enim tu et filii tui mecum eritis: sed et castra Israël tradet Dominus in magnus Philistiim.* 20. *Statimque Saul cecidit porrectus in terram: extimuerat enim valde verba Samuelis, et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa.* 21. *Ingressa est itaque mulier illa ad Saul, et vidit, (conturbatus enim erat valde) dixitque ad eum: Ecce obedivit ancilla tua voci tuae, et posui animam meam in manu mea, et audivi sermones tuos, quos loquutus es ad me.* 22. *Nunc igitur audi et tu vocem ancillae tuae, et ponam coram te buccellam panis, ut comedens convalescas et possis iter agere.* 23. *Qui renuit, et ait: Non comedam. Coegerunt autem eum servi sui et mulier, et tandem audita voce eorum surrexit de terra, et sedit super lectum.* 24. *Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, et festinavit, et occidit eum: tollensque farinam, miscuit eam et coxit azyma.* 25. *Et posuit ante Saul, et ante servos eius: qui quum comedissent, surrexerunt, et ambulaverunt per totam noctem illam.*

Hesterna concione audivimus Saulem nimium misericordem contra Dei praeceptum ultimum exitium in suum caput accersivisse, quod de Hamalecitis non sumpsisset quas Deus poenas iusserat: iam sequitur expendendum quod adiicitur non solum ipsum poenas luiturum, sed universum cum ipso Israëlem. Quod mirum videri merito posset, quum praesertim Ezechiel nominatim dicat eum qui peccaverit moriturum, sed innocentem non punitum iri ab ipso: quomodo igitur Deus universum Israëlem in Saulis condemnatione involvit? Sed pulchre inter se ista conveniunt, quemadmodum ex multis sacrae scripturae locis apparet: quanquam adoranda sunt Dei iudicia, quum omnes sensus nostros superant. Nam si cum Deo altercari, et tandem ex nostri sensus captu pronuntiare de Dei iudiciis vellemus, certum est Dei iudicia nobis mala et iniusta visum iri, quod illa sint nobis nova et insolentia. Sed sobrie et modeste de istis iudicandum est, et agnoscendum Deum iudicia sua dispensare quadam admiranda ratione, adeo quidem ut unius peccatum puniens, multa simul puniat. Sic exempli gratia, Davidis ob culpam, quod populum israëliticum perlustrasset, et recensuisset, horrenda peste tot hominum millia sunt absumpta. Quis enim non existimet iniquum esse, propter unius hominis ambitionem et vanitatem populum poenas luere? Sed Deus habebat suas causas castigandi populum suum, propter praecedentia multa, quae simul Deus cum Davidis culpa voluit punire. Idcirco dicitur Satan immisisse in cor Davidis, ut populum contra Dei praeceptum recenseret, quod nimirum Deus poenas ab illo repetere vellet. Ac sane quum Deus implet quod per legem minatus est, nempe se pestem in filios propter parentum iniquitatem immissurum, neque iniustitiae, neque crudelitatis a quoquam accusari potest. Ac si quis audeat ipsi obloqui, et adversus ipsum litem intentare, satis habet potestatis et autoritatis ad factorum suorum iustitiam et aequitatem probandam. Denique Deo populum universum puniente pro unius hominis delicto, sciamus neminem tam innocentem esse, quin si Deus in iudicium veniat, fateri cogatur se meritas delictorum poenas dare. Hoc igitur in primis discunto qui ad rerum gubernacula sedent, cogitare serio quid officii sui ratio postulet, ut in integritate coram Domino ambulent. Nam si peccatis suis in populum Dei vindictam attraxerint, certum est in sua capita divinam vindictam tandem derivandam, et eo quidem magis horrendam quo altius evecti sunt. Diligenter igitur caveant ne divinam iram provocent peccatis suis quae populos etiam involvat. Caeterum sciamus etiam Deum permittentem reges, principes, et primariae dignitatis viros in peccata ferri laxis habenis, quibus ipsius ira provocatur id permittere quod provocatus peccatis et transgressionibus omnium, tam regum, principum et primariae dignitatis virorum quam infimae plebis et conditionis hominum, ex ipsorum peccatis occasionem, tam hos quam illos puniendi capiat: sic tamen ut nemini faciat iniuriam, neque possit quisquam adversus ipsum litem intentare. Atque haec observanda sunt in verbis istis quibus audimus populum israëliticum ob Saulis peccatum etiam ab inimicis castigatum iri. Sane populi peccata hic non exprimuntur, sed quae tamen magna fuerunt si ab ipsis exigere rationem Deus, et summo cum ipsis iure agere voluisset: nam quum populus regem a Domino postulasset, et contra ipsius expressum mandatum invito veluti Deo constituere optasset, quemadmodum initio huius historiae vidimus populum istum furore quodam, et paene diabolica rabie adversus Deum surrexisse, et voluntati ipsius contradixisse, nonne fuit insignis illa rebellio quae merebatur, ut Deus repente tam ingratum populum profligaret? Atqui Deus clementer ipsos diu tolerarat: poenasque distulerat summa cum patientia, sed non tamen abstulerat. Deus enim poenas quidem ad tempus differt: sed tandem gravitate supplicii compensat. Neque enim mutare sententiam potest, et eorum qui ipsius gratia abusi sunt maiora et graviora peccata maioribus etiam et gravioribus poenis sunt vindicanda. Praeterea multae pollutiones in divino cultu ad prius illud peccatum accesserant. Davidem etiam cum Saule persequuti fuerant: ac proinde etiam erant homicidae. Quid enim peccaverat David adversus ipsos, ut eum in gratiam regis ad mortem persequantur? Imo nonne Davidi erant omnes devincti, eidemque

vitam suam dedebant, quos e manu Philistaeorum saepe eripuerat, et pro ipsis adversus infensissimos hostes ita depugnarat, ut merito apud omnes in honore et pretio esse debuerit? Sed ingrati sunt et iniqui Davidi, et indignam mercedem laborum ei tribuerunt, quum alii ipsum prodiderunt, alii armis insequuti sunt. Quibus omnibus peccatis involuti, sane fuerunt dignissimi quos Deus gravissime puniret. Quantum enim peccatum est innoxium sanguinem fundere, potestne impunitum manere? Etsi vero Davidem quidem non interfecerunt, millies tamen ex ipsorum voluntate mortuus est, ut merito caedis illius coram Domino rei sint. Quamobrem ne novum et insolens nobis videatur Deum punientem Saulem, in idem supplicium etiam populum involvisse, quandoquidem omnes certatim ipsius iram adversus se ipsos provocarant. Hinc itaque discamus Deum ardentius quam solemus precari: nobis enim persuademus Deum si non primo quoque tempore flagitia hominum punit eorundem oblitum esse, et inde occasionem sumimus nobis delitias faciendi, et veluti laxis habenis in quaelibet vitia spe impunitatis ruendi. Sed Deus peccata hominum non obliviscitur, quae licet vetera sint suo tandem tempore punit. Ac sane experientia edocti sapere debemus. Nam unde fit, obsecro, ut multi saepe Deo ipsos affligente vehementer laborent, et anxii sint, causasque requirant quare Deum cum ipsis agat tam severe? Sed non revocant in memoriam praeteritos dies, et superiores annos quibus Deus ipsos toleravit, et quibus tamen malum malo cumulare non desierunt, ut merito deinceps poenas ab ipsis Deus repetat, quod non exciderit iure suo, neque deleta sint ipsorum peccata, etsi ad tempus in ea non animadvertit. Itaque animis nostris istud altius infigamus Deum peccatores ad tempus tolerantem, si poenitentiam non egerint, nec ad meliorem frugem redierint, colligere tanquam in fasciculum ipsorum peccata, et sententiam tandem adversus ipsos ferre. Quamobrem eo maior adhibenda nobis cautio est, ne in peccatis nostris diutius haereamus, sed tamen admisso adversus Deum peccato ingemiscamus, et veniam ab ipso deprecemur, ut coram ipso sepeliantur.

Sequuntur deinde verba illa: *Cras enim tu et filii tui mecum eritis.* Quibus verbis quidam volunt diabolum loquutum fuisse, et Saulem reprobum hominem non potuisse a Deo misericordiam sperare, ac proinde filios etiam Saulis videri a Deo reiectos, et eidem irae Dei cui pater obnoxios. Sed etsi, ut ante diximus, spectrum fuit quod Saulem sub persona Samuelis alloquebatur, tamen non inde potest maledictionis aeternae sententia dici adversum filios Saulis lata, sed verborum istorum sensus esse simplicissimus videtur, crastino die Saulem et filios morituros. Spectrum enim illud quod Saulem alloquebatur verum Samuelem simulabat a mortuis evocatum. Itaque communi illa loquendi phrasi utebatur: Tu mecum eris, id est tu morieris. Alii vero in his verbis quaerunt iustificandi Saulis occasionem, quasi poenitentiam egisset et sese coram Deo humiliasset, ideoque meritus esset ut veniam a Deo peccatorum consequeretur, et cum Samuele esset. Verum nulla ratione nititur haec expositio, siquidem poenitentiae Saulis nulla hic fit mentio, sed tantum pavoris qui multum abest a poenitentia et vera humilitate, et ad Deum conversione. Quamobrem ex verbis istis colligi non potest quaenam Saulis fuerit post mortem futura conditio, quandoquidem non alius est verborum istorum sensus quam Saulem una cum filiis inter mortuos crastino die fore. Porro in filiis illis de quibus fit mentio, Ionathanus censebatur, mortem cum ipso oppetiturus, cuius antea vidimus fidem et integritatem, qui foedere cum Davide facto sponte Dei decreto et voluntati sese subiecit, regiaque dignitate quae ipsi debebatur sese ultro abdicavit, ut quum Ionathanus tot virtutibus insignis fuerit non possit in reproborum numerum referi, sed mors illius his verbis significetur.

Deinceps vero dicitur Saul cecidisse in terram verbis illis Pseudosamuelis perterrefactus. Ex quibus verbis discamus quanta sit verbi divini vis adversus peccatores, ut eo terreri vehementer ipsos oporteat, et quidem sine ulla spe misericordiae nisi Deus ipse mentibus eorum consolationem immittat, quod exemplo Saulis fit nobis perspicuum. Tulit enim adversus eum Deus sententiam, quanquam ipsius diaboli sub spectro loquentis ministerio, et Sauli suam voluntatem patefecit ea ratione, ut sine solatio terreretur. Nam si Deo gratus fuisset Saul, Deus etiam vel per angelum, vel per prophetam sic ei voluntatem suam patefecisset, ut tamen perterrefactum solaretur. Sed quam meritus erat sententiam audivit, qua terrefactus concidit, et vires omnes amisit ex sententiae divinae adversus ipsum horrore ad quem etiam accedebat debilitas virium, quod panem antea non comedisset, et pedibus totam noctem iter confecisset. Porro hic observandum non eodem semper modo adversus peccatores Deum sententiam ferre: nonnunquam enim tantum minatur quum maxime propinquum videtur ipsius iudicium. Sic Ionam ad Ninivitas missum videmus Dei indicium tanquam imminens ipsorum urbi denunciaturum, quum tamen hac ratione Deus ad poenitentiam vellet ipsos provocare quadraginta dierum spatio concesso. Sane Deus hac comminatione non tam condemnare ipsos et iudicio suo addicere quam admonere voluit, et ad peccatorum agnitionem et poenitentiam excitare, ut precibus ad Deum conversi veniam impetrarent, quod et ab ipsis factum videmus. Atque haec ratio est peccatores ad poeni-

tentiam revocandi, qua Deus saepe utitur conditionem in se continens, quum tamen decretum Dei irrevocabile videatur. Sic saepe per prophetas Deum loquutum videmus, quorum frequentes sunt divinae in populum vindictae comminationes, quibus non primo statim tempore poenas in populum quas minabatur immittere volebat, sed populum potius ad poenitentiam vocare et ad seriam ad ipsum conversionem. In istis igitur poenarum comminationibus conditio quaedam etsi non expressa continebatur si poenitentiam agerent, et serio ad Deum converterentur, et cordis integritate veniam deprecarentur, se ad misericordiam proclivem fore: sin minus poenas quas minabatur immissurum. Sic quotidie nos Dei verbum audire, et nostram in eo condemnationem oportet: verbum enim Dei praedicatum est instar bipennis et gladii ancipitis: nam ait apostolus, unius*) est sermo Dei et efficax et penetrantior quovis gladio ancipiti, et pertingit ad divisionem animae ac spiritus compagum quoque ac medullarum et diiudicans conceptiones et cogitationes cordis. Quam ob causam etiam Paulus docet verbum Dei singulos ad examen sui ipsius vocare ut coram Deo de suis offensis convicti magis ac magis deiiciantur, et suam indignitatem confiteantur. Qnamobrem quotiescunque Dei verbum audituri accedimus, vel sacrosanctam scripturam lecturi in manus assumimus, nos ita comparatos esse decet, ut in eo tanquam ex ipsius ore Dei condemnationem nostram audiamus, et in eo conquiescamus et nobis ipsis magis ac magis displicere, et coram Deo deiici ac humiliari discamus, commodo enim nostro maximo fiet si condemnationem admiserimus, quandoquidem Deus in nos adeo proclivis est, ut gratiam ac misericordiam polliceatur peccata sua agnoscentibus, et ad meliorem frugem revertentibus. Contra vero si ad Dei comminationes homines occallucrint, et poenitentiam non egerint, nullus veniae locus amplius superest, sed absoluta Dei sententia est, et decretum immobile adversus peccatores. Sic prophetas videmus adversus populum rebellem et contumacem, divinae vindictae, et irrevocabilis sententiam tulisse quum neglectis divinis admonitionibus in malitia perseverassent. Nos itaque Dei iudicis in eos qui patientia et bonitate ipsius abusi sunt animadvertentes metuamus, et ne patiamur Dei vindictam eo usque progredi ut nullus misericordiae locus supersit: sed quamdiu nos patienter tolerat, et ad meliorem frugem vocat peccata nostra condemnans, occasionem oblatam arripiamus, et ne exspectemus donec aures occluserit, et gratia ipsius excidamus.

Caeterum quod ad Saulis metum illum attinet, observandum est affectus esse quosdam electis Dei et reprobis communes, fidelibus, inquam, et incredulis: sed tamen magnam in illis esse differentiam: nam (exempli gratia) tam infideles quam fideles credentes, tam reprobi quam boni ad Dei comminationes horrent, etsi improbi saepe sibi delitias faciunt et Dei minas contemnunt, ac in malitia perseverant, iocum et risum illas existimantes: sed quas tamen tandem tam horrendas experiuntur, ut montes in sua capita devolvi exoptent, et ut ipsis ima tellus dehiscat, ut sacra scriptura saepe loquitur, quoniam ira Dei ipsis est horrenda. Improbi igitur, et maxime contumaces tanto Dei terrore percelluntur, ut adversus ipsius iram remedium nullum inveniant, contra vero fideles percelluntur quidem, et quo maiorem habent divinae maiestatis apprehensionem quam improbi magis etiam commoventur, et ad vivum usque tanguntur irae divinae sensu, quemadmodum propheta in psalmis loquitur, qui sensus irae divinae et metus ipsis est cum impiis et incredulis communis: sed ex isto metu et pavore non potest iudicari de hominis poenitentia et coram Deo humilitate. Nam si Saul serio peccatorum sensu affectus fuisset non permansisset diutius in illo pavore, sed conversionis ad Deum effectum re ipsa sensisset et demonstrasset, siquidem ipsum Deus sancti spiritus afflatu ad misericordiam obtinendam inspirasset, sed contrarium prorsus apparet. Est quidem, fateor, divinorum iudiciorum metus ad poenitentiam praeparatio, sed in quo tamen minime sit semper haerendum. Quid ita? Nempe quod Dei contemptores ita perterriti furere incipiant, et immanes feras imitentur, quae catenis vinctae illas arrodunt, et dentes prae rabie frangunt: ut indomiti equi fraenum mordent sessore calcar ipsis subdente: sic profani metum illum in furorem convertunt, et adversus Deum stomachantur, et in desparationem praecipites feruntur: ideoque magis ac magis indurantur, et ad flagitia revertuntur, imminentis divinae vindictae immemores, et Deum ipsum tanquam ipsius manum evasissent contemnentes. Contra vero fideles divinorum iudiciorum metu perculsi, bonitatis ipsius memores ea sese consolantur et erigunt, ne tristitia et moerore conficiantur: ideoque appetitus suos vehementiores coecere conantur, et fraenare: ac patienter Dei castigationes ferunt, etiamsi mors ipsa sit obeunda, adeo quidem ut si Deus poenis meritis eximere ipsos noluerit, nihilominus omnem aegritudinem abiiciant, et divinorum iudiciorum severitatem patientia vincant, neque ut improbi adversus Deum insurgant, aut dentibus infrendeant: sed eum, etiamsi corripiat, nihilominus benignum patrem sentiant, et castigationem pro summo bono habeant: quod peccata sua Dei bonitate et misericordia tectum iri persuasi sunt. Erit igitur ipsis salubre pharmacum, quod primo intuiti lethale vulnus fore videbatur. Quin etiamsi Deus ipsis parcat, et nullis exercitiis excitet,

*) *Lege*: vivus.

tamen ad vitia non laxant sibi habenas, sed Deum adorant et venerantur. Et in memoriam facta pleraque in quibus lapsi sunt revocantes, coram Deo ingemiscentes sese explorant, Deoque gloriam reddunt, et ad meliorem frugem revertuntur. Sic enim apud se ratiocinantur: Me miserum! Mene in haec peccata delapsum, de Deo non cogitasse? Mene si Deus ad peccata connivet mea laxas habenas ipsis ideo permissurum? aut alte caput elaturum? Quin potius ego cum omni humilitate et modestia Deum deprecabor, supplex ad ipsius misericordiam confugiam, et salutis autorem agnoscam. Denique si Deus ipsos castigaverit, in recenti semper memoria castigationem habebunt, quae ipsos doceat vitam reliquam in amaritudine degere, ut loquitur Ezechias, quod senserint quam horrendum sit Dei iudicium. Ex istis igitur apparet differentia insignis inter improborum et Dei contemptorum hominum formidinem, et fidelium metum: illis sic trepidantibus ad divinorum iudiciorum intuitum ut in desperationem veniant: istis vero Dei misericordiam cum summa humilitate in posterum amplectentibus. Quamobrem quum *Saulem* audimus, *cecidisse prostratum in terram*, *quod extimuisset valde verba Samuelis:* ne ex humilitate factum illud arbitremur: sed ex vehementi apprehensione iudicii divini, ut vox illa Samuelis fuerit instar ictus vehementis mallei quo deiectus est, et in desperationem venit. Neque dicit sacra scriptura ipsum ingemuisse, et supplicem ad Dei misericordiam confugisse, suaque peccata confessum fuisse: sed tantum attonitum et vehementi metu perculsum. Quidquid sit, relinquamus ipsum Dei iudicio et potestati: nos interim ipsius exemplum imitari caveamus, quod nulla in ipso conversionis ad Deum signa conspiciamus. ac proinde spem nullam salutis videamus. Porro si tam fortem virum electum a Deo, ut populum suum regeret animadvertimus irae Dei sensu tantopere consternatum, ut obstupuerit et attonitus in terram prostratus sit, quid nobis futurum putamus, nisi viribus ipsius Domini fulciamur? Quare ne Deum tentemus, sed ipsius iram praeveniamus, ad ipsum seria poenitentia conversi: et quotiescunque coram ipsius tribunali ad peccatorum agnitionem vocabimur, ultro examen peccatorum subeamus, et Dei misericordiam deprecemur. Et de Saulis metu hactenus.

Sequitur mulierem illam Pythonissam non potuisse a Saule obtinere ut cibum caperet, et voluisse ipsum domum reverti, licet adeo debilem, ut non posset se ipsum sustinere: tandem vero suasu servorum non tantum frustum aliquod panis ad reficiendas vires, ut erat ipsum mulier illa cohortata, sumpsisse: sed etiam exspectasse dum vitulus saginatus interficeretur, et panes ipsi a muliere coquerentur. Ex quo magis ac magis ipsius stupor apparet, et mentis summa perturbatio. Quod solet iis contingere qui sub potenti Dei manu serio non humiliantur, ut nimirum modum nullum in affectibus teneant. Illi proinde, ubi horrore divini iudicii terrebuntur, in tantum stuporem incidunt, ut sanis consiliis non dent locum, et nihil eorum quae ipsis suggeruntur admittant, sed sana omnia consilia respuant. Sic videas eos quos Deus in mentem reprobam dedit, non posse de Dei misericordia quidquam sperare: ac licet peccatoribus conversis factae promissionis ipsis proponantur, non posse tamen illas admittere, sed tanquam ad se non pertinentes reiicere. Tantus enim ipsorum stupor mentes occupavit, ut Dei gratiam a se procul reiicere in animum induxerint: et magis ac magis in malitia obfirmentur. Exemplum esto Esavus ille quem ad momentum temporis eiulantem, plangentem, ululantem instar bruti cuiusdam audimus: sed deinde ad ingenium revertentem, et vindictam de fratre molientem, sibique promittentem fore ut mortuo patre quod primogeniturae ius admiserat per vim recuperet. Quasi vero possit adversus Deum pugnare, et decretum ipsius immutare. Idem in Saule nunc etiam apparet. Primum enim terrore deiectus frustum panis sumere abnuit, et nullum dat monitis desperabundus locum. Deinde vero suorum precibus victus, etiam exspectat dum vitulus interficiatur, et sibi coquantur azymi panes ac proinde non tantum frustum ad vires refocillandas patienter sumit: sed sibi convivium apparari sustinet.

Caeterum hinc apparet illorum temporum consuetudo, quibus ad hospites laute excipiendos saginatus vitulus interficiebatur, qui instar aliarum omnium dapum, recens interfectus apponebatur, quod in delitiis iis temporibus habebatur. Ex quo discenda sobrietas est, et vitanda in cibis superfluitas, quum temporum illorum delitias fuisse videamus saginatum vitulum, pro omnibus cupediis, quae sunt hodie multiplices. Nam hodie non instituuntur convivia, nisi ex variis undique conquisitis delicatis cibis, et multos ante convivium dies praeparatis, ut communes cibi nullo habeantur in pretio. Unde apparet nostrorum temporum longe maiorem esse quam superiorum corruptionem, et procul abesse ab illa sobrietate quae fuit in veteribus, ut sit maior ebrietas, helluatio, delitiae, voluptas, quam olim. Nam, obsecro, quid istud est regi facere de saginato vitulo cupedias? Neque enim ista de hoc rege tantum in sacra scriptura narrantur: sed multi istiusmodi alibi exempla occurrunt. Quare inde discimus appetitus, ne ut plerumque accidit insatiabiles sint, fraenare, et vitae tenuiori assuescere.

Sed Saulis factum propius intueamur. Poterat ille quidem cibum aliquem ad refocillandas vires et ad iter conficiendum sumere; quem tamen recusavit: sed nihilominus parari sibi lautiorem coenam passus

est, quae in multos dies tam ipsum quam socios fovere potuisset, vitulus nimirum cum azymis panibus. Ex quo apparet nullam esse temperantiam, in iis qui Dei timoris radices in animis infixas non habent. Modo enim terrore perculsi animum sic abiiciunt ut desperata salus videatur, et nulla sana consilia admittant: modo vero, et quidem momento, in gaudium et risum effunduntur. Neque vero tamen Saul sic sese exhilaravit, quin conscientiae stimulos senserit, quibus sese a Deo condemnatum meminerat: et, ut vulgo dicitur, risus ipsius fuit sardonius non ultra fauces progressus: neque dubium quin libenter metum et horrorem quo a spectro illo fuerat perculsus abiicere nisus fuerit, sed non potuerit. Ex quo discimus Deo nos variis modis castigante, et in eas angustias redigente, ut mors ubique sese nobis offerat, et omnia praesentem mortem minentur, nihilominus ad ipsius misericordiam confugere, et spem semper retinere, persuasi Deum nos ex ipsius sepulcri faucibus educere posse: immo etiam mortuis vitam reddere, cuius ipse fons est et origo. Contra vero Deo nobis otia faciente, discamus non segnescere: sed in memoriam Dei comminationes revocantes sapiamus, et post triennium, quadriennium, decennium, Dei patientiam admirantes, et nos debitores agnoscentes gloriam ipsi debitam reddamus: sic ut ex parte propitium esse ipsum nobis gaudeamus, et alia ex parte de peccatis lugeamus, et perpetuis suspiriis et gemitibus dolorem internum testemur. Neque enim spiritualis laetitia ex divinae erga nos misericordiae sensu, aut superbiam, aut arrogantiam, aut denique soporem et segnitiem in nobis debet generare: sed ita tamen recreare ut perpetuo aliqua tristitia sit admixta, quae nos ad veram humilitatem ducat. Et de Saulis facto dictum hactenus esto.

Caeterum magnanimitatis etiam in ipso cuiusdam apparent signa: quod de Israëlitarum exercitu fundendo, et in manus Philistaeorum venturo, ac proinde de imminente sibi morte certior factus non omnino abiecit animum, sed curato corpore in castra sua reversus est: ut fortiter videatur Saul Dei iudiciis acquievisse, Deumque sequutus quo vocabat. Verum observandum incredulos momentaneos quosdam tantum impulsus habere, ac proinde firma fide non niti; quod potius arrogantia sit quam fides dicenda. Et praeterea Dei iudiciis ad tempus perculsos, timorem omnem conari abiicere: quasi Dei minae tantum inania verba sint, et vanus metus. Quamcunque igitur fidem increduli nonnunquam iactent, deque Dei gratia glorientur, et plenis buccis praedicent, fidei nomen haud meretur, sed superbiae potius et arrogantiae. Hanc ob causam ad quamvis auram nutant, et quovis vento instar arundinum agitantur: denique temere huc illuc feruntur, neque Dei promissis plane conquiescentes, neque minis ipsius ut oportebat territi: sed ad ingenium subinde revertuntur, et stupore plane habescunt. Eadem igitur fuit Saulis ratio, atque reliquorum incredulorum omnium: quandoquidem nulla est firmitas, neque constantia in iis quos Dei spiritus non agit. Est enim Dei spiritus spiritus rectitudinis et integritatis, quo qui destituuntur, temere huc illuc feruntur. Reversus igitur in castra sua Saul stuporem suum potius quam fortitudinem aut ad Deum conversionem prodidit, et divinorum iudiciorum contemptum. Discamus igitur Deo iudiciorum suorum minis nos terrente, humiliari, potius quam fortem animum prae nobis ferre, ut multi solent admirabilem nescio quam fortitudinem dicere, si nullis minis terreantur, et nullo periculo commoveantur, tanquam duriores Marpesia caute. Sed, quaeso, saxisne aut truncis honori dabitur si neque lugeant, neque mali quidquam apprehendant? Minime gentium! Neque enim locum habet virtus in iis qui sensum nullum habent: ac proinde non vertitur laudi hominibus, Dei iudiciis non commoveri, et eius minas non metuere: sed in malitia obfirmari. Sed summa virtus Christianorum est Dei timor, quo ipsius iudicia metuunt, et de se ipsis desperantes in ipsius misericordia fiduciam omnem suam reponunt. Sane qui magnos animos gerunt, et nescio quam fortitudinem iactant, non procul a suo exitio absunt. Contra qui suorum peccatorum conscii supplices ad Dei misericordiam confugiunt, confirmantur et eriguntur: ideoque longe utilior humilitas et animi deiectio, quam superba gloriatio et iactantia. Praeterea quum in sua castra Saul esset reversus, populum et liberos exhortari ad poenitentiam et conversionem ad Deum veramque humilitatem debebat: sed nihil tale factum ab ipso legimus: imo potius quidquid audiverat celasse videtur. At si vel verbum ea de re Ionathano fecisset, profecto se patre fortiorem ostendisset, ac admonitione divina sapuisset, et correctioni divinae sese sponte submisisset. Sed Saul tanquam attonitus omnia reticet, et cum stupore eventum illius praedictionis exspectat, neque tamen ad Deum convertitur. Nos contra discamus non erubescere, neque verecundari peccatorum nostrorum confessione, quum minatus nobis Deus fuerit, ut consolationem recipiamus: sed contra inde praeberi nobis occasionem immissas a Deo castigationes admittendi, et ad meliorem frugem cum seria poenitentia revertendi, Saulis superbiam et amentiam detestemur, quem certum est turpitudinem suam occultare voluisse, nempe, se Pythonissam mulierem de eventu interrogasse: et regiam dignitatem retinere vel invito Domino voluisse: defectionem populi metuisse, a quo desertus praeda hostium fieret. Regiam itaque dignitatem retinere, quam Deo gloriam dare mavult. Nonne vero praestitisset eum solum mori, quam populo

comitatum in idem secum excitium illum praecipitem dare? Nos contra discamus Deo minante nobis poenas, non tantum ingenue peccata fateri: sed etiam alios admonere, ut veram agentes poenitentiam, et sincero affectu ad Deum conversi sapiant, et irae Dei obviam veniant cum precibus et orationibus, ac vera poenitentia. Sane si Saul pietatis scintillam habuisset, in castra sua reversus advocata populi concione imminentem Dei vindictam ipsis praedicasset, et ad poenitentiam cohortatus fuisset, proposita divina misericordia, quae poenitentes a se nunquam repellit. Sed omnia illa dissimulavit, et tanquam furibundus praelium commissit. Nos vero contra discamus ad Deum propius accedere, quo graviores poenas minatur: et licet nulla spes amplius salutis appareat, sed ultima condemnatio videatur imminere, ne propterea despondeamus animum: sed salutem omnibus poenitentiam agentibus propositam speremus: et alios etiam ad hoc ipsum cohortemur, ut opportuno tempore Dei auxilium experiamur, et tandem gratias illi de omnibus benefactis agamus, et nomen ipsius perpetuis laudibus extollamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CII
CAP. XXIX.

1. *Congregata sunt ergo Philistaeorum universa agmina in Aphec: sed et Israël castrametatus est super fontem qui erat in Iezrael.* 2. *Et Satrapae quidem Philistaeorum incedebant in centuriis et millibus: David autem et viri eius erant in novissimo agmine cum Achis.* 3. *Dixeruntque principes Philistiim: Quid sibi volunt Hebraei isti? Et ait Achis ad principes Philistiim: Numquid ignoratis David qui fuit servus Saul regis Israël, et est apud me multis diebus vel annis, et non inveni in eo quidquam, ex die qua transfugit ad me, usque ad diem hanc?* 4. *Irati sunt autem adversus eum principes Philistiim, et dixerunt ei: Revertatur vir, et sedeat in loco suo, in quo constituisti eum: et non descendat nobiscum in praelium, ne fiat nobis adversarius, quum praeliari coeperimus. Quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris?* 5. *Nonne iste est David cui cantabant in choreis, dicentes: Percussit Saul in millibus suis, et David in decem millibus suis.* 6. *Vocavit ergo Achis David, et ait ei: Vivit Dominus, quia rectus es tu, et bonus in conspectu meo: et exitus tuus, et introitus tuus mecum est in castris, et non inveni in te quidquam mali, ex die qua venisti ad me, usque in diem hanc: sed satrapis non places.* 7. *Revertere ergo, et vade in pace, et non offendes oculos satraparum Philistiim.* 8. *Dixitque David ad Achis: Quid enim feci, et quid invenisti in me servo tuo a die qua fui in conspectu tuo usque in diem hanc, ut non veniam, et pugnem contra inimicos domini mei regis?* 9. *Respondens autem Achis loquutus est ad David: Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut angelus Dei: sed principes Philistinorum dixerunt: Non adscendet nobiscum in praelium.* 10. *Igitur consurge mane, tu et servi domini tui, qui venerunt tecum: et quum de nocte surrexeritis, et coeperit dilucescere, pergite.* 11. *Surrexit itaque de nocte David ipse et viri eius, ut proficiscerentur mane, et reverterunt ad terram Philistiim: Philistiim autem adscenderunt in Iezrael.*

Hac narratione continetur admirabilis ratio qua Deus Davidem ex illis difficultatibus eruit, in quas incautus inciderat: ubi impletum videmus quod in psalmis David praedicat, Deum in summis angustiis et difficultatibus auxilium ipsi tulisse. Quae doctrina valde utilis est et necessaria, nempe tum exspectandum a Deo auxilium, quum desperata omnia videntur, et nullum amplius adversus ingruentia mala superesse remedium. Tum igitur opportunum est tempus Dei auxilium experiendi, quum humana consilia deficiunt, et nullus apparet e difficultatibus exitus, donec ipse Deus patefaciat. Davidem sane millies occumbere satius fuisset, quam in Israëlitas semel ad praelium venire: sed tamen quinam effugere potuisset, si rex eum ad pugnam coëgisset? Sane fateor, non eam fuisse ipsius mentem: sed homo tamen erat ideoque fragilis: ac proinde necesse fuit admiranda quadam providentiae divinae ratione ipsum ex illis difficultatibus educi. Iam ecce Philistaeorum duces et proceres qui laborantes invidia Davidem aegre ferunt in tanta esse apud regem autoritate. Nam etsi ipsi non satis fidebant, tamen maxime invidebant ipsi gratiam qua plurimum apud regem valeret, adeo ut custos esset corporis ipsius. Extraneus enim erat, et quidem Philistinorum hostis infensissimus: ideoque fieri custodem regis, et in eius potestate vitam ipsius, esse principibus et proceribus videbatur intolerandum. Castra igitur Philistaeorum in Aphec congregata fuisse dicuntur: in quo magis apparet admiranda Dei erga Davidem bonitas, et paterna sollicitudo. Nam si statim initio David a rege dimissus fuisset, non esset tam insignis, neque tam conspicua Dei erga ipsum benevolentia. Sed cum rege progressus, et eum in Aphec usque comitatus videbatur nullum impedimentum habiturus, quin perpetuus esset regis satelles. Sed quum propius ad rem ventum est, tum se Deus, quum nulla spes amplius affulgebat, Davidis protectorem patefecit. Interea vero fides ipsius explorata est: et minime dubium est quin in maximis angustiis constitutus fuerit, quum imminet ipsi periculum praelio adver-

sus israëliticum populum decertandi. Verum enim vero in Deum fiduciam collocasse ipsum certum est, etsi ad tempus laboravit, neque tam cito quam optasset eum Deus auxilio suo iuvit. Observatione accurata digna ista sunt: siquidem nunquam satis cogitamus quanta sit nostra infirmitas et quam indigeamus ope divina, nisi in summas redacti angustias et difficultates, ex quibus evadendi nulla nobis apparet opportunitas: et ideo saepe Deus nos in istas difficultates coniicit, ut periculo nostro sapiamus, et ad ipsum assurgere discamus. Quare hanc doctrinam recolamus oportet, et persuasi simus Deum, etsi nos in profundissimam abyssum malorum deiecerit, ex qua nulla detur nobis humanitus evadendi facultas, tamen rationem tandem qua emergamus daturum. Sed quomodo? Admiranda sane et incomprehensibili ratione: quandoquidem ita glorificari vult, quum praeter opinionem, et sensus nostri apprehensionem deploratis rebus auxilium adfert. Exemplo Davidis fiet istud conspicuum, si singulas, quae hic notantur, circumstantias expendamus, castra nimirum Philistaeorum iuncta castris Israëlitarum: et sese iam utrasque acies ad praelium comparasse: quum David consilio ducum Philistaeorum dimissus est.

Sed ipsorum ducum apud regem conquerentium, quod Davidem sui corporis custodiae praefecisset, voces expendamus: *Quid sibi volunt Hebraei isti?* inquiunt. Quae loquendi formula solet usurpari quum invidiose et cum stomacho aliquid alteri exprobratur, ut incolae peregrinos solent habere contemptui. Perinde enim est ac si dicerent: Siccine vero peregrinus praecipiet autoritatem et dignitatem quae incolis et civibus naturalibus debetur? Tunc enim naturae ordo perverti videtur. Hic primum observemus, Deum sua dona suis nunquam distribuere, quin multorum invidiae fiant obnoxii, et quod summum est malum, virorum principum. Cur enim non universa multitudo conquesta est? Nam illorum etiam intererat, et singuli milites poterant regi hoc ipsum quod duces et principes exprobrare: Nonne sumus subditi naturales, nonne vitam pro salute regis exponimus, et singulis momentis pro ipsius defensione periclitamur, quare igitur contemnimur? quare peregrinus nobis praefertur? quare ipsi rex postremum agmen et sui custodiam committit? Istiusmodi igitur verbis, sane similibus, singuli milites conqueri poterant: sed tantum hic fit mentio ducum et principum virorum, in illis enim maxime dominatur ambitio. Nae qui ad magnos honores evecti sunt, gradu illo dignitatis contenti esse deberent, sed ambitionis scintillae magis excitantur, et quo maiores sunt honores, eo magis appetuntur. Qui tenuis est fortuna, sua sorte contentus vivit, et in otio ac tranquillitate vitam degit: labori quotidiano incumbit, et de lucrando pane tantum cogitat, parum de honorum dignitate, licet eorum fiat apud ipsum mentio, sollicitus. Contra qui illis inescati sunt, ardent ambitione, et irrequieti sunt, quod ad cupiditatum suarum cumulum pervenire nequeunt: et quo maioribus honoribus ornati sunt, eo magis aestuant. Idem de avaritia dicendum. Qui in diem vivunt, parvo contenti sunt, neque magnopere de cumulandis maioribus opibus laborant. Sed qui multas opes congessit, exiguas illas existimat, et semper eget, sibique semper metuit. Denique nimium in nobis altas egit radices vitium illud, abutendi Dei donis. Quamobrem hinc discamus acceptis a Deo donis non efferri, et si ad aliquem dignitatis gradum pervenimus, tamen intra modestiae limites nos continere: et opibus abundantes, ne illorum desiderio flagremus, sic ut nullum modum acquirendi faciamus. Nos quidem sane non ea sumus conditione, ut ad summas illas dignitates aspiremus, quae sunt in aulis regum et principum: sed summo nostro bono fieri sciamus, quod Deus nos mediocri vel potius tenui conditione esse vult. Nam si maiore aliquo loco essemus, repente honorum desiderio corrumperemur: siquidem licet tenues, tamen regios animos gestamus.

Sequitur deinceps regem Achis Davidis causam apud suos duces egisse, et fidem ipsius demonstrasse, quum ait: *Annon hic est David servus Saulis, qui fuit apud me iam aliquot diebus, imo iam aliquot annis, neque deprehendi in eo quidquam?* Quibus verbis se fidelitatem Davidis multis annis expertum dicit, ut ei se non temere credat: sane David non multos annos apud eum fuit, sed satis longum tempus iudicat, quo explorare fidem ipsius potuit. Sed excipiunt Philistaeorum duces, *quomodo aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris? Nonne iste est David, cui cantabant in choris, dicentes, percussit Saul in millibus suis, et David in decem millibus suis?* Hinc perspicimus Dei dona in servis suis non tantum contemni ab improbis hominibus: sed eorum etiam memoriam odiosam esse. Nam vetera erant quae isti commemorant: si quidem David valde iuvenis Goliathum interfecerat cuius caedem Philistaeorum exercitus profligatio exceperat: quomodo ergo cladis illius memoriam refricant? Nempe, ut ante dixi, donis Dei spiritus irritantur improbi, nobis inimici: et ea ratione Deus vult nostra dona temperare ne donorum excellentia efferamur. Vix enim nobis temperamus, quin Dei donis superbiamus, nisi Deus illa quadam correctione temperet. Sic itaque Deus omnem sese efferendi occasionem suis adimit, et modestiam docet, quum permittit ipsos quos in aliquem dignitatis gradum evexit ab aliis odio haberi, in facta ipsorum inquiri, et occasiones quaeri arrodendi ipsos. Nam isto veluti fraeno retinentur, ne rebus secundis in-

solescant. Nos itaque discamus hinc in usum nostrum referre improborum hominum erga nos odia, et invidiam: quibus Deus exercet nos, ne apud homines gloriam et gratiam quaeramus, sed intra modestiae fines nos contineamus.

Tandem Achis satraparum victus rationibus, quorum indigebat opera, et quos nolebat provocare, ne adversus se ipsum seditionem excitarent, Davidem a se dimittit. Ex quo apparet primariae dignitatis viros, inferioribus sibi subditis saepe cedere: si quidem mundanae dominationes multis servitutibus implicantur. Nemo tam insignis autoritatis rex est, quin secreta quadam subiectione sese salutantibus aulicis submittat. Equidem fateor obedientiam illos exigere et velle ad levissimum mandatum sibi obtemperari: sed tamen si propius res inspiciatur, satis erit conspicuum ipsos reges variis modis iis subiici, qui tamen ad omne videntur obsequium paratissimi, et ipsas cervices subiecturi. Ea est hominum conditio, ut verissimum illud sit proverbium: Non aurum esse quidquid splendet. Quum igitur ea esse regum, principum ac primariorum virorum felicitas videtur, ut non amplius in hominibus habendi sint, sciamus tamen multa subesse discrimina, et multas difficultates, etiam ab ipsis subditis. Verumtamen virtutem maximam esse sciamus, necessitati sic cedere, ne quid contra ius et aequum fiat. Hic vero peccasse Achis videmus, facta Davidi iniuria. Nam speciosa quidem erat ducum illorum accusatio: siquidem David Philistaeorum praeputiis uxorem redemerat: et poterat eadem ratione regem sibi infensum conciliare, caede nimirum Philistaeorum. Verumtamen quum tantam Davidis erga se fidem expertus esset, ut eum nihil tale moliturum haberet persuasum, non dubium est quin illum dimittens affecerit iniuria. Ex quo apparet reges autoritatem suam retinere cupientes, et odium aut invidiam istius vel illius fugientes, saepe cogi innocentibus iniuriam facere, et eosdem opprimere. Conspicuum istud est exemplo Darii adversus Danielem: quem etsi divinum hominem et tanquam Dei angelum habebat, suorum tamen procerum importunitate coactus est discrimini mortis exponere. Et eum quidem lugebat, et expositum gemebat, vitamque ipsius sua redimere optabat: sed ut autoritatem suam retineat, et subditos in officio, ne facta seditione deficiant a se, contineat, humano sanguine et sibi amico sese polluere cogitur. Quod si regibus et principibus evenit, multo magis evenire potest iis quorum minor est autoritas: quod ipsa experientia facit conspicuum in coniurationibus quae hodie ab improbis hominibus adversus Christianos excitantur. Nam si quis damnum patiatur iniuria, aut persequutionem, quis istiusmodi improborum violentiae resistit? Imo statim audias: ille ipsi contrarius est qui multis amicis tutus est: cui si resistam, ego me ipsorum odiis exponam, et pro alio poenas luam. Hinc fit ut dissimulare omnes discant, et interea miseri patiantur, et tandem pereant, eorum socordia vel metu qui hos vel illos quos non oportuit, metuunt. Nos vero discamus hominibus non fidere, qui licet bene nobis velint, et libenter auxilium laturi sint, retinentur tamen periculi metu, et minis horum vel illorum territi ab officio resiliunt, et ventis cedunt. Quare quum tantam in iustae causae defensione socordiam conspicimus, summopere cavendum est ne in ipsis fiduciam collocemus: sed ad Deum assurgamus, ut ipse sit nobis propugnaculum et defensio. Exemplo esto Achis iste rex Philistaeorum per quem non stetisset quominus David primo ictu interficeretur, nisi duces Philistaeorum sibi ab ipsius copiis metuissent. Sed si in Davidem impetum fecissent ipsum interfecturi, certum est Achis fuisse ipsis cessurum, non minus quam quum petentibus illis domum ipsum remisit.

Pergamus ad sequentia, quibus Davidem ab Achis accersitum audimus, et dimissum respondisse: *Quid enim feci? et invenisti in me* etc. Quid ita se non accusatus excusat? Nempe verisimile est ipsum in maximis angustiis fuisse constitutum, quod quum inter medios hostes versaretur, si victoriam de Israëlitis reportassent, videbatur ipsorum furori expositus, quorum in se malam voluntatem experiebatur. Quid enim sperare aliud potuit, quam istos duces victoria elatos in se suosque impetum facturos, et memores Davidis victoriarum, odiumque animis suis foventes, oblata occasione saevitiam suam in se suosque experturos? Quos ergo sibi infensos David animadvertit, quorum crudelitatem novit, non immerito metuit, ne victoria insolentes clausum ipsum in urbe aliqua Philistinorum invenientes crudeliter interimant. Quare verisimile est Davidem tam sollicite se apud regem excusasse, quo sibi caveret in posterum, et a Philistaeorum furore tutus esset, et ducum ac satraparum illorum odia fugeret. Hoc fuisse Davidis consilium satis apparet: sed interim simulatione quadam utitur, quum ait: *Quid invenisti in me servo ut non veniam, et pugnem contra inimicos domini mei regis?* Neque enim habebat in animo pugnare contra Dei populum, cuius in ipso praelio, vitae suae periculo, se unum esse membrum constanter ostendisset: tantum abest ut ad ipsius sanguinem fundendum adduci se permiserit. Nam etsi ad Achis confugerat, tamen quibus gemitibus et lacrymis vicem suam luxerit audivimus, quod exsulare patria cogeretur, et Dei sanctuario frui non posset, neque cum Dei populo laudes ipsius in coetu fidelium praedicare, veluti quum psalmo 42 dicit. *Haec recordans effundo in me animam: me solitum esse transire in turba, gradiri cum illis usque ad*

domum Dei cum voce cantus et laudationis: sic affectum Davidem erga Dei sanctuarium, coetumque fidelium certum est nunquam adversus Israëlitas pugnaturum fuisse. Unde satis apparet simulatam ipsius orationem fuisse, quum ait, *ut non veniam et pugnem contra inimicos domini mei regis.* Quis enim erat ille rex? Nonne populi Dei hostis? Davidemne vero arbitremur Achis Deo praeferre voluisse? Et impiis et profanis sese adiungere ad persequendam ecclesiam, cuius membrum erat, imo etiam caput, repraesentans Domini nostri Iesu Christi personam donec appareret, et a Deo patre nobis daretur? Denique sincerum fuisse Davidis animum certum est, etsi nonnihil aberrat. Ex quo discendum, quod ante diximus, sanctissimos etiam viros, etsi ad rectum scopum colliment, Deumque quocunque vocaverit sequi parati sint, tamen semper inoffenso pede progredi, sed multum infirmitatis prodere. Quorum exempla non debent ad vitia nobis viam facere, sed potius maiorem curam et sollicitudinem in nobis excitare, ne labamur: Davidem intuentes rectum quidem animum erga Deum habuisse, et ingenti ardore cultus ipsius flagrasse, sed tamen aliquid simulasse. Nam si mentiri et simulare illum contigit, quid nobis ipso longe infirmioribus futurum putamus? Nae si vitia nostra non animadvertimus, Deus tamen illa perspicit cuius oculi penitius quam nostri penetrant: si quidem ipsius iustitia nostris affectibus longe superior est. Quamobrem quum Deus nos ab ipsius voluntate pendere volet, sciamus tamen superesse nobis adhuc pugnam adversus naturalem infirmitatem, multas superesse cordis nostri latebras quae rectis conatibus resistant: ac denique multum in ipsis nostris bonis operibus esse impuritates, adeo ut Deus merito possit quidquid in illis purum apparet repudiare, ideoque oportere nos Deum perpetuis precibus sollicitare, ut infirmitatem nostram pro sua clementia toleret, et quidquid expedire nobis cognoverit benigne largiatur.

Insuper ex hac historia discamus Deum improbis adversum nos dira quaeque machinantibus prava ipsorum consilia in nostram utilitatem vertere, et quo magis deprimere nos conabuntur, eo magis Deum nos elevaturum: siquidem Deus vel invitis nostris adversariis utitur ad nos extollendos. Unde ex parte apparet admirabilis Dei providentia operantis per vias nobis incognitas, et ut nobis videtur, obliquas: altera vero ex parte magis ac magis confirmari nos oportet, et in Dei providentia conquiescere, firmaque fide niti quum praeter omnium opinionem quod nobis erat contrarium in nostram utilitatem et salutem convertit. Quibus enim modis (obsecro) David ex imminenti periculo liberatus est? Philistinorum quos infensissimos habebat opera. Et qua tandem ratione? nempe malitia ipsorum et invidia qua Davidem in pretio esse, et honore apud Achim regem dolebant. Sane ista valde insolentia esse et inter se pugnare videntur: sed ita Deus in usum suum malam hominum voluntatem convertit: sic tamen ut hominum iniquitati non communicet, neque possit tanquam autor peccati ab ipsis accusari: nam exempli gratia, odium illud et invidia Philistaeorum qua Davidem persequebantur, condemnanda est, sed ea tamen Deus utitur, ut ipsorum manibus David liberetur, quamobrem Dei iustitia semper consistit, adeo ut improbos quosque homines oporteat os claudere, qui alioqui tanquam rabidi canes de Dei operibus detrahere consueverunt, quum vident Deum glorificari in misericordia qua Davidem eruit ex periculo, licet usus fuerit Philistaeorum ministerio. Adoranda igitur nobis omnibus divina providentia, rationibus utens sensibus nostris et opinioni contrariis: et ampla offertur nobis fiduciae materia quum Deum ex tenebris lucem educere, ut Paulus loquitur, videmus, adeo quidem ut licet improbi dira quaeque in nos moliantur, et iam in ipsorum faucibus versare videamur, tanquam morti propinquissimi, Deus tamen in nostrum commodum et utilitatem illorum consilia convertat, quemadmodum alibi dicitur omnia Deum timentibus in bonum et salutem ipsorum cedere. Quapropter licet hostes exitium nostrum moliantur, et laqueos nectant quibus incautos obruant, et omni studio mortem nostram quaerant, nec deficiant ipsos rationes prava consilia ad finem perducendi, patienter tamen exspectemus dum ipse Deus manum adhibeat: ac ne dubitemus quin omnia ipsorum studia et consilia in nostram salutem ac vitae conservationem convertat, et admirandis modis nobisque incognitis ex mortis faucibus eripiat. Atque haec doctrina necessaria est istis praesertim temporibus quibus Dei inimicos videmus spirare necem fidelium, et ecclesiae Dei sanguinem sitire: ac proinde ex humani iudicii sensu extremum discrimen imminere, et deploratam esse salutem, ne tamen animum despondeamus, sed certo statuamus Deum quidem permissurum, ut hostes adversus ecclesiam insurgant, et magnos apparatus faciant, et iam imminere miserorum faucibus videantur: sed tandem omnia ipsorum consilia et machinationes irritas facturum ac disturbaturum: neque id tantum, sed etiam quo magis increduli elati fuerint et dira quaeque minati, Deum tandem omnia in nostram salutem et utilitatem conversurum.

Hactenus igitur dictum esto de divina providentia, qua factum est ut ipsi Philistaei Davidem ex castris suis eiecerint, et hac ratione David ex summo periculo liberatus sit, aut polluendi manus sanguine innoxio, aut in suspicionem apud regem Achis veniendi, aut etiam ipsis manibus suorum hostium occumbendi, propter odium quo ipsum per-

sequebantur, quod esset in gratia apud regem Achis, et fidus ab ipso haberetur. Sane fallebatur quidem Achis, nam si Davidem qualis erat cognovisset, longe alium esse quam existimabat comperisset. Sed Deus hac tanquam umbra servum suum voluit occultari. Hanc igitur ob causam non immerito dicitur Dei misericordiam qua nos tutatur multis vitis esse longe meliorem. Profecto Dei singularis erga nos benevolentia conspicitur in eo quod vitia nostra et infirmitates tegat. Sed hic Davidis virtutes texit, quae quo magis erant laudabiles et maius Davidi periculum creabant et mortale adversus ipsum odium conflabant: adeo ut ab ipsis hostibus non modo reiici sed etiam interimi potuerit. Deus igitur ipsum hac ratione texit, ut eum conservaret. Discamus itaque saevissimis nostris inimicis insidias nobis struentibus et sanguinem nostrum sitientibus in Deo fiduciam collocare et in ipso solo conquiescere, certo persuasi nos ipsius umbra tectos, licet multorum rei simus peccatorum, tandem ab omnibus periculis ereptum iri. Exemplis fidelium confirmari nos etiam oportet, qui in luporum faucibus constituti, etsi libere fidem suam profiteri non poterant, nunquam tamen papisticis ullis superstitionibus et idolomania sese pollui sustinuerunt: neque inimicorum blasphemiis consenserunt, quos tamen Deus tanquam oves ex ore luporum mirabiliter eripuit. Quinam id vero? Sane in magnas angustias redactos fateor, sed tamen aio Deum pravorum hominum oculos et mentem sic tenuisse, ut toleraverint eos quos momento videbantur tanquam miseras oves laniaturi. Non immerito igitur David Deum precabatur ut ipsum in angulo tabernaculi sui collocaret, alludens ad visibile et materiale sanctuarium illius temporis, sed ad Dei providentiam confugiens, ut ea tutus non fieret hostium suorum praeda. Expertus enim erat David Dei erga suos favorem et benevolentiam. Nos igitur haec in usum nostrum convertamus, ac ne dubitemus quin hostibus nostris odii causas adversum nos quaerentibus, Deus opem ferat, et ipsos etiam excaecet ut quos cane peius et angue oderunt, ne oculis quidem perspiciant.

Transeamus ad regis Achis illa verba quibus Davidem alloquens ait *se reperisse illum tanquam angelum Dei.* Ex quibus verbis apparet paganos illos communes notitias et principia quaedam cum fidelibus habuisse, et Philistaeos illos, idololatras licet et qui nullum purae doctrinae gustum habebant, et neque legem neque prophetas sciebant, scivisse tamen esse unum Deum et eundem angelos suos habere. Quae opinio satis communis apud illos fuit, ut ex incredulorum illorum libris apparet, quae cognitio licet ipsis nihil ad salutem profuit, tamen inexcusabiles coram Deo reddidit. Nam si divinae lucis scintillae omnes exstinctae in ipsis fuissent, et nullam guttam veritatis habuissent, ignorantiam suam tanquam clypeum Dei iudiciis obiecissent, eaque ratione se coram ipso excusassent: quamobrem oportuit illos adhuc aliquam religionis scintillam, ut inexcusabiles sint, habere. Sic hoc loco rex Achis, etsi non plane intellexit Deum angelos suos habere, ut ipsi ministrent, et mandata exsequantur, novit tamen angelos Dei esse. Quae notitia omnem excusationem, ut diximus, illis sustulit. Nos vero diligenter caveamus ne incertam et confusam notitiam istorum habeamus, sed Dei angelos sic cognoscamus, ut tamen intra gradum suum remaneant, ne a nobis in idola transformentur: sed nostrae salutis ministros illos esse cognoscamus, quandoquidem illorum opera Deus ad illud opus uti vult. Caveamus ne Dei nomine solis verbis gloriemur, ne nihil nos illa professio iuvet. Ne incredulos imitemur qui tenebris ita demersi sunt, ut mendacio et suis imaginationibus Dei veritatem corrumpere nitantur: nos istiusmodi corruptelas et superstitiones totis viribus fugiamus, Deique cognitionem tanquam ardentem facem nobis praelucentem sequamur, fiduciamque nostram in ipso solo collocemus, eique subiiciamur, et toto vitae curriculo eum glorificemus.

Sequuntur Achis verba quibus a se Davidem dimisit, quum ait: *Surge mane tu et servi domini tui,* id est Saulis, quasi dicat: Vos estis servi et subditi Saulis: ne igitur adversus ipsum in pugnam exite, sed quieti in loco a me vobis dato subsistite. Quum iubet Achis Davidem mane surgere et abire cum suis, apparet tantum in castris suis excitatum tumultum, ut si diutius rem distulisset periculum fuerit, ne non posset amplius David illorum manus evadere. Neque enim Davidem dimissurus videbatur nisi coactus. Mane igitur Davidem iubet abire, ne quid adversus ipsum per seditionem fiat. Ex quo apparet Davidem gladium habuisse tanquam ad iugulum, et quod evasit periculum deberi Dei providentiae, a quo defensus sit, et manu divina tanquam obiecto clypeo tectus, non autem hostium voluntati quos certum est animum ipsum discerpendi et e vivis tollendi habuisse. Hinc observemus Deum nos eripere saepissime ex periculis quae ipsi non senseramus, et ex ipsis mortis faucibus in quas incauti incideramus, ideoque magis ac magis nos ad illum invocandum excitari debere ut ex periculis in quae saepe incauti incidimus pro sua misericordia nos eripiat, et nobis dormientibus pro nobis vigilet. Caeterum hic etiam observanda singularis Dei erga Davidem bonitas, quae ipsum hac ratione non tantum ex praesenti periculo, ex summis in quibus versabatur angustiis eripuit, sed etiam in locum ex quo discesserat reverti fecit, ut uxores et facultates quae in hostium potestatem venerant recuperaret. Singulare paene fuit istud Dei benevolentiae testimonium erga Davidem, cum tot difficultatibus colluctantem, ut inopem illum consilii, undique insur-

gentibus adversus ipsum inimicis, sic tamen auxilio suo iuverit, ut contra hostium opinionem bene res ipsi cesserint: Davidem enim inimici deprimere volebant, et de gradu dignitatis deiicere, sed illum Deus ea ratione magis extulit. Nos igitur istis exemplis edocti fiduciam in Deo nostram collocemus, neque virtutem ipsius ex nostro sensu dimetiamur: sed quum periculis obsessi caligaverimus, sufficiat illum pro nobis vigilare, et in se rebus veluti deploratis curas nostras suscipere, eumque precemur, ut multis undique tentationibus et angustiis nos urgentibus, nunquam permittat nos in hanc vel illam partem recta via deflectere, sed ipse adiuvet auxilio, et lapsos erigat, ut in omnibus nostris afflictionibus illum debitis laudibus celebrandi occasionem semper habeamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CIII.

Cap. XXX.

1. *Quumque venissent David et viri eius in Siceleg die tertia, Amalecitae impetum fecerant ex parte australi in Siceleg, et percusserant Siceleg, et succenderant eam igni:* 2. *Et captivas duxerant mulieres ex ea, a minimo usque ad magnum: et non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, et pergebant itinere suo.* 3. *Quum ergo venisset David et viri eius ad civitatem, et invenissent eam succensam igni, et uxores suas, et filios suos et filias ductas esse captivas,* 4. *Levaverunt David et populus qui erat cum eo voces suas, et planxerunt donec deficerent in eis lacrymae.* 5. *Siquidem et duae uxores David captivae ductae fuerant, Achinoam Iezrahelitis, et Abigail uxor Nabal Carmeli.* 6. *Et contristatus est David valde: volebat enim eum populus lapidare, quia amara erat anima uniuscuiusque viri super filiis suis et filiabus: confortatus est autem David in Domino Deo suo.* 7. *Et ait ad Abiathar sacerdotem filium Achimelech, Applica ad me ephod. Et applicavit Abiathar ephod ad David.* 8. *Et consuluit David Dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, et comprehendam eos, an non? Dixitque ei: Persequere, absque dubio enim comprehendes, et excuties praedam.*

In sequente historia clarius apparebit quod in superiore docuimus Deum habere in sua potestate tempora et opportunitates suos adiuvandi. Nam si David in castris Philistaeorum diutius remansisset, ut videbatur Achis postulare, duas suas uxores amisisset cum tota suppellectile, capta et incensa urbe Siceleg ab Amalecitis, quam ab Achis acceperat, et recuperandi uxores spem nullam habuisset. Et interim oblata fuisset occasio regi Achis Davidis ingenium detegendi, cumque ideo lethali odio persequendi. Quare Davidem in maximis angustiis fuisse constitutum apparet, et in summo discrimine versatum. Sed quis modus ex istis emergendi tot tantisque difficultatibus apparet? Si externa media respicimus, ipsi fuerunt hostes ipsius, qui millies ipsum interemptum voluissent. Odium enim quo persequuti sunt Davidem Philistaei causa fuit, ut cum quadam ignominia dimitteretur. Nam et rex profitetur se fidum illum erga se agnovisse, non sine dedecore tamen ab ipso dimittitur. Sed admiranda Dei providentia laboranti servo suo succurrit. Atque haec afflictio non ipsi casu contigerat, sed correctio fuit ipsi a Deo immissa, vel quaedam patientiae ipsius exploratio. Neque enim semper Deus suos explorans propter peccata ipsos punit, sed multas alias habet apud se causas licet saepe nobis incognitas. Nam afflictionibus Deus utitur, aut*) pharmaco quo suos magis ac magis deiiciat ac humiliet, aut tanquam alexipharmaco vel amuleto quo doceantur sese in officio continere, aut etiam eorundem exercere patientiam vult, quod Iobi praesertim exemplo fit nobis conspicuum. Quare fieri potest ut Deus peccata Davidis immissa tanta afflictione punire noluerit, etsi in iustissimis et perfectissimis quibusque reperiat satis amplam materiam iudicii, si summo iure cum ipsis agat. Sed, ut ante dixi, nonnunquam filiorum suorum patientiam explorat, eis non imputans peccata: sed tantum explorat ipsos sintne parati ad ipsius obsequium, et ad sacrosanctum nomen suum venerandum in maximis calamitatibus et angustiis. Manus igitur Dei Davidem percussit, quum voluit illi primum Philistaeos adversari: deinde illi coniuges et totam suppellectilem eripi, et in tantam desolationem venire, ut consolationi nullus relictus locus videatur. Sed interim Deus ostendit Davidem patienter haec adversa tolerantem, tandem a Domino restituendum. Profecto David hominum opinione multa iam passus fuerat, sed oportuit illum adhuc cum ista difficultate luctari antequam in regni possessionem mitteretur.

Discamus igitur multis modis afflicti, et tamen nullum miseriarum finem videntes, sed potius in novas difficultates venientes, ut per medios ignes et per medias undas transire nos oporteat, animum tamen obfirmare, et quoscunque casus fortiter sustinere, adeoque per saxa, per ignes, per deserta, per avia denique loca Deum vocantem sequi, nec praeteritas calamitates sufficere arbitremur quasi illis Deum esse contentum oporteat: quandoquidem in unius Dei potestate situm est iudicare quid nobis utile sit et expediat, et portionem nostram nobis admetiri, quemadmodum saepe scriptura non sine

*) *Vide an legendum sit:* ut.

causa calamitates, quae a Deo immittuntur fidelibus, potioni comparat, quam ipse Deus pro voluntate infundit. Qua similitudine docemur Deo notas esse vires nostras, tantumque nobis admetiri quantum expedire cognovit. Quamobrem quantum Deus infuderit placide bibendum est, quemadmodum exemplo nobis David praeit, qui sane non fuit ferreus nec chalybeus plus quam nos, sed homo humanis obnoxius passionibus, et non minus quam nos fragilis, cuius rei testes lacrymae quarum hic fit mentio, ut facile agnoscamus non fuisse simulatas. Neque enim tantum lacrymatur, verum etiam, ut valde afflictus et consternatus eiulat, et tamen antea vidimus ipsum insignibus sancti spiritus donis fuisse munitum. Sed etsi Deus filios suos sancto suo spiritu regit, non ex inhumanis affectibus, ut nihil sentiant et nulla re afficiantur, sed vult eos sic exercere ut pugnando vincant. Inter etnicos Stoici praesertim, qui fortissimi videri voluerunt, constantiam fortis hominis existimarunt in eo positam esse, ut vir fortis nulla re terreatur, nunquam lacrymetur, nunquam gemat, sed imperterritus et immotus adversus quoslibet fortunae quam dicebant, insultus maneat: ideoque flere turpissimum esse dixerunt. Sane fateor modum excedentes condemnationem mereri, atque etiam passiones nostras nimis violentas modum excedere, quoniam a peccato corrupti sumus, ideoque vitiosas esse. Sed si quaeras liceatne homini tristem esse quum Domini manu affligitur, et dicat aliquis non licere, aio insolens esse responsum. Itaque observemus Deum fideles suos donare fortitudine et magnanimitate, non quae stipites illos faciat, aut Marpesia caute duriores, ut neque bonum neque malum apprehendant, et adversos casus rideant, sed ut ipsorum patientia victoriam adversus quaslibet tentationes obtineat. Victoria porro illa non sine certamine paratur. Quamobrem fieri non potest quin fideles semper aliquam in se luctam sentiant, quum ipsis aliquid adversi contigerit, et amara sint mala quibus urgentur imo quo graviora eo graviorem etiam cruciatum sentiant, qui et lacrymas et gemitus eliciat: sed interim istos affectus ita decet temperari, ut Deum in maximis nostris difficultatibus nihilominus invocemus, et licet laetari omnino non possimus, dolorem tamen nostrum aliqua consolatione leniamus. Quod si primo ictu a nobis ipsi obtinere non possumus, patienter exitum a Deo praestolemur, qui laetitiae materiam adferat: victoria enim calamitatum nostrarum in precibus et orationibus posita est: nam alioqui suspensa arma nostra iacerent inutilia. Sed quemadmodum strenuus miles, quum ad pugnam itur, loricam induit, et galeam assumit, clypeumque, et reliquis armis ad pugnam necessariis instruitur, ne inermis sua socordia et ignavia pereat: ita nos oportet variis exercitos calamitatibus, et cum variis tentationibus pugnaturos armari christiana panoplia, ac precibus et orationibus pugnare, quibus fretos certum est nos omnia adversa nobis superaturos.

Et haec observanda sunt in narratione illa de lacrymis et gemitu Davidis, quae prima fronte videntur a molli et effeminato viro profectae: sed si humanitatem et mansuetudinem Davidis attendamus qua fuit a Deo praeditus, non erunt nobis insolentes. Vir enim fuit mitis ingenii et humilis, itaque amissis duabus coniugibus affligi graviter ipsum oportuit. Praeterea gravis fuit illa tentatio quod in spem a Deo vocatus regiae dignitatis, tamen a patria profugus etiam angulum unum quem solum habebat perfugii locum ab Amalecitis videbat igne succensum. Qua occasione magnum illi creabatur apud Philistaeos periculum. Nam si Amalecitae apud regem Achis conquesti essent de Davide, et ipsum suosque milites tanquam praedones et latrones accusassent, et si non adversus Philistaeos, sed adversus Davidem hostem suum insurrexisse causati essent, rex Philistaeorum merito Davidi succensere posse videbatur, et amissam urbem quam ipsi suisque asylum dederat conqueri. Quae omnia volvens animo David, in maximis procul dubio angustiis versatus est, ut nemini esse mirum debeat, si tam acerbe planxit et illacrymavit, et pluris ipsius lacrymas et gemitus faciemus, quam multorum duritiem vel stupiditatem, quae a multis tamen tanquam summa virtus laudatur. Multi enim dolorem suum animo concoquunt, fraenumque arrodunt, ac dentibus infrendent, ita tamen ut nunquam ex oculis effluat lacryma, ut vere fortes, constantes ac magnanimos dicas, quae sane potius contumacia et rebellio adversus Deum est quam fortitudo aut alia istiusmodi virtus. Nam istiusmodi homines non desinunt iram suam despumare aut stomachari et indignari, et non dignantur ad Deum precibus confugere, solatium ab ipso petere, et sese coram eo humiliare. Sane qui coram Deo afflictus deiicitur, et merito se a Deo puniri fatetur multum sub Dei ferula profecit: contra qui ringuntur apud se ipsos, et acerbam vitam ducunt, nondum didicerunt quid sit Deo sese subiicere, nesciunt quid sit fragilitatem humanam agnoscere, et ad verum remedium confugere. Quamobrem Davidis lacrymae longe pluris faciendae sunt, quam illa pertinacia et obstinatio, quae in omnibus incredulis obtinet, qui Deo sese subiicere nequeunt, et semper durae cervicis Dei manum non agnoscunt, de sua infirmitate non cogitant ut cautiores efficiantur, Deique auxilium deprecentur. Sane militem ad praelium se comparantem quum commovetur, et de se cogitat et se apparat ad hostis impetum repellendum, non ideo dixerimus ignavum, sed potius de futuro eventu cogitabimus, et quum adversus hostem viderimus progressum intrepide, et fortiter pugnantem, donec victoriam obtinuerit,

dicemus fortem, et talem victoriam non sine virtute posse comparari.

Eadem est ratio eorum quae hic de Davide narrantur. Nam Dei spiritus nobis eius ex parte lacrymas et gemitus proponit, ut ostendat eum infirmitati fuisse obnoxium, et humanis omnibus passionibus: ex altera vero parte dicit Davidem sese confirmavisse in Iehova Deo suo, et non despondisse animum, sed in maximis suis angustiis ad Deum confugisse, agnoscentem in Deo solo vires suas esse positas: quemadmodum nos ipse in Psalmis saepe docet. Eius igitur exemplum imitandum nobis proponitur quem hominem fuisse negare non possumus nobis in omnibus similem: siquidem ipsius infirmitatem conspicimus qui vehementer commotus est, quum damna sua vidit et in gemitus et lacrymas effusus est. In illo igitur conspicimus quidquid nos ad desperationem et adversus Deum rebellionem potest adducere. Illa inquam in Davide sunt conspicua, quibus omnibus occurrit quum se in Domino Deo confirmavit. Nos itaque discamus passionibus et affectibus humanis nos vehementius agitantibus et aegritudine in animis nostris penitus haerente, et rebus ita constitutis ut deplorata salus videantur, et nullum appareat in nostris malis remedium, ad Deum confugere, in quo uno certum est nos quidquid nobis contrarium est superaturos. Quod vero David in Deo confirmasse se dicitur, eo ostenditur eum fragilitatis suae bene conscium ad remedium confugisse. Quare si patientes esse volumus, si omnes afflictiones a Deo nobis immissas superare cupimus, fugiamus omnem arrogantiam, et inanem de nobis opinionem, quae pervicaciam et obstinationem in nobis foveat. Quamdiu enim propriis nostris viribus freti pugnare in hoc certamine voluerimus, Deum tandem istiusmodi arrogantiam vindicaturum, nosque in summam confusionem immissurum certum est, et perpetua ignominia obruturum. Hoc igitur praeceptum altas radices in nostris mentibus utinam agat, ut quotiescunque variis calamitatibus exercemur, agnoscamus nullas in nobis esse ad resistendum vires, nosque omnino impares esse istis tentationibus, et nostrae infirmitatis nobis conscii ad Deum accedamus, a quo in isto certamine iuvemur et sublevemur: in illo quippe solo positum est omne nostrum robur. Quicunque vero propriis sui ipsius viribus fidit et se satis natura munitum ad resistendum existimat, quaerere a Deo auxilium et in ipso confirmari non potest: contra qui se vacuum fatetur, qui suae infirmitatis sibi conscius est, et qui vere ad divinum auxilium confugit, sine dubio Deum auxiliatorem experietur, qui nunquam eos derelinquit qui sese ipsi subiiciunt et debitam laudem attribuunt, eumque omnium autorem bonorum esse profitentur. Idcirco Paulus inquiens: *Ego possum omnia*, videretur nimium efferri et de se praesumere, sed quum adiicit, *per Dominum nostrum Iesum Christum qui me corroborat*, satis ostendit se non insolescere, nec inani iactatione efferri, sed quam acceperat gratiam agnoscere, quod Deus illum quantum opus fuerit in Domino nostro Iesu Christo corroborarit. Magni autem momenti vox illa quae adiicitur, *Deo suo:* non enim hoc loco supervacua est. Nam etsi Deus satis in se virium habet, non tamen erga quoslibet homines eas semper depromit. Quam multos enim videas miseros homines calamitatibus obrutos et desperabundos, qui nullam consolationem passionibus praeoccupati recipiunt? Ex quo apparet divinam virtutem non exserere se erga omnes homines. Quid ita vero? nempe non omnes ad ipsum tanquam ad Deum suum confugiunt. Et hoc discrimen est inter fideles et incredulos. Nam etsi profani et mundani homines Dei nomen frequenter assumunt, et in afflictionibus vocant, atque ab ipso fatentur omne auxilium venire, et se cuperent ab illo in rebus adversis adiuvari, non tamen ad ipsum confugiunt ea fiducia quae facit ut fideles a Domino exaudiantur: sed temere feruntur sine vera ipsius cognitione, nisi confusa et perplexa. Nos vero contra discamus coeli ac terrae creatorem pro Deo nostro habere, si in rebus angustis cupimus ab ipso exaudiri et iuvari. Nam haec ratio hic adiicitur, cur David a Deo sit exauditus, et non passus sit ipsum vinci ab infirmitate neque tentationi succumbere, quod nimirum Deum agnovit esse suum servatorem. Neque vero David temere hanc opinionem concepit, sed vera fide factas sibi a Domino promissiones amplexus est. Quas promissiones hodie Deus etiam et quidem longe excellentius patefacit in filio suo Domino nostro Iesu Christo, in quo si patrem ipsum agnoscamus et invocemus, se nostrae salutis curam habiturum, et in filiorum numero habiturum pollicetur. Hoc igitur alta mente repositum servemus, Dei veritatem immutabilem esse, et Deum invocantes vera fide re ipsa experturos ipsum esse verum Deum nostrum et patrem.

Caeterum adiicitur Davidem non tantum perterritum damno quod passus erat vehementer laborasse, sed etiam multitudinem quae ipsum sequebatur de lapidando ipso cogitasse, qui fuit infortunii cumulus. Nae duabus coniugibus suis amissis, et praeterea etiam urbe illa, quam acceperat patria extorris ab Achis rege Philistaeorum solatii et perfugii locum, privatus, et hominum opinione rebus omnibus destitutus, satis malorum passus erat: sed quum praeterea multitudo illa quae sequuta ipsum fuerat adversus eum conspirat, minime dubium est quin maxime perturbatus sit, et in maximas angustias redactus. Nam miseri isti homines nunquam ab eo defecerant, neque adversus ipsum conspirarant, quamdiu in saltibus et speluncis habitaverant inter

feras, et frigus et aestum toleraverant, et imminentem faucibus gladium habuerant. Denique quamdiu sedibus incertis huc illuc vagati fuerant, nihilominus in fide ipsius permanserant, et singularem erga ipsum benevolentiam re ipsa testati fuerant, etsi ex Davidis lamentationibus apparet saepe illos afflictionibus fractos murmurasse, et fiduciam suam in Deum, ut oportebat, non reposuisse. Verumtamen erga Davidem se fideles praebuerant. iam vero ab ipso non modo deficiunt, sed etiam de lapidando ipso, tanquam mali istius autore, cogitant: adeo ut mirum videri nobis non debeat, si Davidis perturbatio et lacrymae ac gemitus nobis hic proponantur: sed potius constantia ipsius et fortitudo consideranda, quae non permisit ipsum tantis malis sic affici et perturbari, ut adversus Deum insurgeret et indignaretur, sed in Domino potius confirmaretur effecit.

Sequitur deinceps ratio, nempe advocasse Davidem Abiatharem sacerdotem filium Achimelech, et iussisse ut assumpto ephod Dominum consuleret, et de voluntate ipsius sciscitaretur. Quod ad ephod attinet superius docuimus fuisse sacerdotalem ornatum, quem Deus a sacerdotibus assumi iusserat, et per illud in rebus difficilibus Deum consuli. Tunc enim summus sacerdos erat Domini nostri Iesu Christi figura et imago. Quoniam autem illis temporibus Deus per figuras et umbras legales populum docebat, hanc caeremoniam in usu esse oportebat. David igitur sacerdotem non aliqua superstitione vocavit, eumque ephod assumere iussit, non alligans Dei gratiam virtutemque sancti spiritus materiali sacerdotis ornatui, sed edoctus verbo Dei sacerdotem datum esse tanquam Dei internuncium et testem divinae voluntatis et consilii, quemadmodum apud prophetam Malachiam capite secundo versiculo septimo scriptum est: *Labia sacerdotis observant scientiam et lex requiritur ex ore ipsius, nam angelus Iehovae exercituum est.* Quae quidem verba de tota bene vivendi regula intelliguntur: sed quibus etiam significatur sacerdotem in rebus angustis et dubiis Dei internuncium et voluntatis ipsius interpretem fuisse, Deo ipse singulari quadam ratione quod opus esset, revelante quum vera fide invocaretur. Quod enim supra vidimus Sauli de Dei voluntate sciscitanti nullum fuisse datum responsum, factum est ipsius incredulitate, quod a Deo descivisset, ideoque quam erat meritus mercedem a Domino retulisset. David vero longe aliter Dei voluntatem inquisivit, quippe qui sacerdotem a Deo sciret in hunc usum constitutum: cumque ideo iussit ephod assumere, ut sacerdotalem dignitatem revereretur, Dei vero voluntatem ita sciscitaretur, ut non sine precibus. Neque enim David magos et incantatores imitando coniurare per ephod Deum voluit, sed qua humilitate et modestia debuit eum invocavit, neque ad alios deos deflexit, aut alias rationes salutis quaesivit: sed praescriptam lege Dei viam sequutus est, cuius exemplo nos oportet erudiri. Nam etsi hodie non habemus singulares revelationes et signa externa qualia fuerunt olim, et quae essent inutilia, contentos esse nos oportet quod Deus voluntatem suam nobis declaravit, et velut ore proprio promulgavit, misso in terras unico filio suo, qui ultimus scopus est nostrae cognitionis. Si quae igitur difficultates incidant, a Deo prudentiae et discretionis spiritum exspectemus: sed non alia ratione quam evangelii praedicatione. Agite igitur quaecunque difficultates oboriantur, angustiae et molestiae, quibus tanquam in abysso profunda mergamur, non ad mortalem quendam sacerdotem Abiatharem confugiamus, sed ad Dominum nostrum Iesum Christum, qui pro nobis coram Deo patre intercedit, et velum templi fregit ut liber ad Deum accessus nobis per ipsum pateat. Recta igitur ad ipsum confugiamus, et omissis multis ambagibus, quibus in avia lata multi aberrant, propositam nobis a Deo viam insistamus. Denique si Deum nobis esse propitium volumus, si in nostris angustiis et difficultatibus auxilium ipsius expetimus, ne alio deflectamus, et ne, quod Deus populo iudaico per prophetam Esaiam exprobrat, claudicemus. Popule, inquit Deus, israelitice, quum huc illuc cursitasti quid promovisti? crura fregisti et defatigatus es, et tamen nihil obtinuisti. Quare vanas omnes curiositates fugiamus, viamque nobis praescriptam insistamus, et in unum Dominum nostrum Iesum Christum, et oculos et sensus omnes defigamus, persuasi solum illum esse, quo duce et mediatore ad Deum accedimus, et ipse ad nos vicissim accedit: ac proinde pro caeremoniali illo ephod veritate quae in ipso est contenti simus. Neque enim aliunde mutuatur aliquam dignitatem, sed sancti sui spiritus virtute eam in se ipso habet. Quum igitur omnis sapientiae plenitudinem in Domino nostro Iesu Christo esse sciamus, si ea inciderint tempora, et is rerum status, ut inopes consilii nesciamus quid facto sit opus, et tanta rerum perturbatio sit, ut nullus ex nostris difficultatibus exitus appareat, ne dubitemus tamen quin Deus nobis ipsum in Christo quaerentibus voluntatem suam quatenus expedierit, patefaciat.

Sequitur tandem consultum Dominum respondisse, ut David fortiter hostes persequeretur, ac fore, ut sine difficultate ipsos assequeretur, praedamque suis rebus receptis magnam fecerit. Diximus Davidem advocato sacerdote iussoque ephod assumere non arroganter et superbe voluisse Deum sibi subiicere, sed qua reverentia debuit Deo supplicem factum fuisse, a quo etiam exauditum fuisse videmus. Primum igitur sciscitatus est, persequereturne fugientes hostes: quibus verbis fatetur se omnino esse consilii inopem, ideoque a Domino petere quid sibi faciendum sit omnis consilii experti. Sed

in eo ipsius etiam apparet pietas, qui sine Deo suscipere, aut aggredi nihil voluit, id est nisi impetrata a Deo venia. Saepe enim multa Deus hominibus permittit quae tamen ut licita non approbat, ideo David Dei voluntatem interrogat, probetne se hostes fugientes persequi: ideoque responsum accipit a Deo, probari ut persequatur: sic igitur ex parte quam gravis tentatio fuerit animadvertimus, quum omnis consilii expers quid facto opus esset ignoraret, sed etiam ipsius modestia conspicitur quum se Deo totum permittit, et ita pendet ab ipsius mandato, ut ne pedem quidem sine ipso promovere velit. Virtus sane valde laudabilis, praesertim in tanta rerum difficultate. Neque enim abs re bis in textu repetitur ereptas Davidi duas uxores Achinoam Iezrahelitem et Abigailem, quae uxor fuerat Nabalis Carmelitae, et omnes fortunas, tam suas quam sociorum ab hostibus asportatas, ut quo maior fuit Davidis anxietas, et consilii inopia in tanta difficultate, eo sit conspectior et illustrior eius virtus, quum se in Dei obedientia patienter continuit, et sine ipsius iussu pedem non promovit, quae sane fuit admiranda Dei gratia. Nos igitur hoc exemplo discamus nos malis urgentibus et passionibus et affectibus ad impatientiam sollicitantibus ad Deum assurgere, et ne pedem quidem sine ipsius iussu movere, et in maximis afflictionibus hoc unum remedium quaerere, ut sacrosanctum os ipsius interrogemus. Diximus autem non amplius adhibendam hodie caeremoniam illam assumendi materialem ephod, quod iam sit abolita, quum habeamus evangelium quod debet sufficere: sed praeter universalem illam regulam quam nobis in evangelio Christus dedit, minime dubitandum est quin Deus invocatus a nobis singulis momentis rectum consilium suggerat, et crescentibus malis adversus illa remedium praebeat, ac re ipsa quod in Psalmis docetur experriri nos faciat, *custodiam Israëlis non dormitare.* Sic igitur Davidis exemplum nobis imitandum est, ut diligenter Dei verbum legamus, et quae in eo scripta sunt in nostram utilitatem convertamus: deinde ut si fuerimus inopes consilii, et nullus appareat ex difficultatibus exitus, et in hostium potestatem iamiam venturi videamur, ad Deum nostrum ardentibus precibus et orationibus convertamur, quem certum est momento, contra opinionem et exspectationem omnium, consilium et vires suppeditaturum, quibus vel potentissimos hostes superemus.

Ita videmus hoc loco Davidi responsum: I, persequere hostes, nam omnino assequeris et debellabis. Duo sunt huius responsi capita. Primum enim Deus Davidi potestatem facit hostes persequendi. Deinde promissionem adiicit victoriae. Hinc primum discamus diligenter Dei voluntatem inquerere, nostrae fragilitatis et imbecillitatis in omnibus consiliis nostris memores: ut quidquid suscipimus vera Dei obedientia nitatur: deinde promissionem etiam felicis exitus exspectemus, sine qua nihil nisi segniter praestare possemus, et animum Dei viribus destituti desponderemus. Porro vigilantes esse nos oportet in excipiendis Dei mandatis et iisdem implendis. Nam ubi Deus aliquid promisit et fieri iussit ratum illud fore certa fiducia credere debemus. David enim Dei fretus promissionibus nunquam spe sua decidit, neque unquam eum Dominus est frustratus, ac proinde speremus etiam nos ad ipsum vera humilitate et vera fide confugientes, et auxilium ipsius petentes, Deum nunquam frustraturum. Vocem quidem fateor nullam hodie audiemus, et nullum signum exterius ad revelandum nobis Dei consilium percipiemus, sed tamen Deus respondebit consiliumque quantum opus erit suppeditabit. Nam quod de Davide hic dicitur, non speciale aliquod privilegium notat, sed potius declarat idem nobis exspectandum consilium, et non dubitandum quin Deus nobis ipsum invocantibus auxilium quum opus erit laturus sit, quandoquidem nominatim per prophetam profitetur aures suas propinquas esse omnibus ipsum in veritate quaerentibus, et oculos intentos in eos qui auxilium ipsius exspectant. Responsum igitur istud Davidi factum certum et indubitatum est testimonium auxilii divini, quoties nihil temere suscipiemus, sed a Deo toti pendebimus, et in ipsius obsequio nos continebimus. Ne igitur multorum insaniam hodie imitemur, qui se praescriptam quidem a Domino viam sequi velle dicant, et opportunitatem tempore scire, modo externis aliquibus signis voluntatem suam Deus ipsis patefaceret. Sed quum Deus voluntatem suam verbo suo patefecerit, quid pluribus opus est? Ne denique hypocritas imitemur, qui sibi Deum devinctum arbitrantur quum ipsum invocarunt, et si non repente ipsius auxilium sentiant vehementer indignantur, et ipsi etiam obloquuntur, quod non invocatus ab ipsis statim responderit: et multa satagunt, et undecunque auxilium quaerunt, sed quibus tandem Deus non respondet, quin potius in difficultatum angustiis non exauditos relinquit; quod ipsius Saulis exemplo paulo ante vidimus, qui Deum quidem et eius voluntatem variis modis interrogavit, sed cui Deus, quod non vera fides neque poenitentia invocaretur, nullum responsum dedit. Hanc igitur doctrinam meditari nos diligenter oportet, et tanquam thesaurum in animis recondere, ut quum in istiusmodi tentationes inciderimus, non fluctuemus consilii inopes, et metu ac terrore praeoccupati, quod plerumque tamen propter segnitiem hominum contigit, ut Deo nos exercente aliqua tentatione quid agamus incerti simus, et gemitibus et clamoribus omnia repleamus: sed malis nostris remedium nullum inveniamus.

Quaenam enim, obsecro, nostra consolatio est et tranquillitas? nonne ut speremus in ipso et ab eius providentia pendeamus, eiusdemque voluntati nos ultro subiiciamus? Sed quinam istud fiet, si nullum eius gustum habeamus? Ideo dico, nos oportere hanc doctrinam tanquam thesaurum in animis nostris recondere, ut quum Deus variis casibus nos exercuerit ad ipsius misericordiam et bonitatem subito confugiamus, et opem ipsius patienter praestolemur. Quum igitur hodie suam afflictam ecclesiam Deus tot tantisque calamitatibus exerceat, rerumque tanta perturbatio appareat, quid aliud est quam quod Deus veluti magnis calcarium stimulis latus nostrum fodit, ut ad ipsum ardentius assurgamus, et precemur ut spiritu prudentiae nos regat, et eodem spiritu muniat, eos praesertim qui hodie pro evangelii propagatione pugnant, ut improborum omnium consilia, quibus eius ecclesiam profligare conantur, frangat et non tantum omnium exponat ludibrio et abominationi, sed etiam mercedem quam meriti sunt accipiant. Neque vero petimus, ut Deus laxet habenas miseris nostris fratribus, ut impatientia victi vindictam animi quadam acerbitate, ut plerumque solent homines, de hostibus quaerant; sed ea modestia persequantur iniurias, ut Dei timorem prae oculis semper habeant, et non permittat ipsos segniter Dei negotium agere, sed cum animi ardore aedificium Domini vel invitis improbis promoveant, et quacunque Deus vocaverit sequantur. Quo igitur studio singuli debemus pro iis Deum precari, qui hodie tam iustae causae defensionem, nominis puta divini et eiusdem gloriae susceperunt? Neque enim dubium est quin a Deo preces nostrae exaudiantur.

Sequitur deinceps Davidem cum sexcentis illis quos secum habebat militibus progressum esse ad hostes persequendos. Hic vero in primis observandum miraculum in animorum subita mutatione virorum istorum qui paulo ante Davidem insectabantur, et de eo interficiendo cogitabant propter amissas uxores, filios et filias totamque adeo suppellectilem. Iam vero Davidem placide sequuntur, et mandatis ipsius obtemperant, qui de lapidando ipso paulo ante cogitabant. Unde vero quaeso tanta tamque repentina mutatio? Nempe a Deo Davidi favente, qui momento acerbitatem illam animorum placavit, et in melius commutavit. Nos igitur hoc exemplo edocti sciamus Deum a nobis vera fide invocatum res nostras fortunaturum, et opportuno tempore laborantibus suppetias laturum, et quidquid nobis adversatur profligaturum, modo Davidis exemplum imitemur, quale nobis hic proponitur. Iussus enim progredi nullam moram fecit, qui divino mandato morem gereret. Nos itaque non oportet postquam Deum invocaverimus segnescere, sed quum nos regi sancto ipsius spiritu postulaverimus, et quid utile nobis ostenderit, intrepide quacunque duxerit oportet sequi, neque unquam procrastinare morasve ullas nectere. Ex istis omnibus apparet Deum sua dona sic insculpere suorum animis, ut eos nunquam frustretur. Quod exemplo Davidis maxime fit conspicuum, qui Deo uno fidus in maximis suis difficultatibus ad ipsius misericordiam confugiens, impediri non potuit quominus eius voluntatem sequeretur. Nos igitur divina bonitate et misericordia fidos esse sic oportet, ut quaecunque afflictiones ingruant patienter eas feramus, et fiduciam in ipso solo collocemus promissionibus ipsius innixi, et ad ipsius voluntatem pro virili nos ipsi conformemus, et ne imitemur eos qui quovis vento instar arundinum agitantur, et pavore perculsi obmurmurant. Sed ea humilitate coram Deo ambulemus, ut semper ipse nobis praeeat viamque demonstret, adeo ut quaecunque scintilla nobis illuxerit lucis ipsius ultro sequamur.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CIV.

9. *Abiit ergo David ipse et sexcenti viri qui erant cum eo, et venerunt usque ad torrentem Besor: et lassi quidam substiterunt.* 10. *Persequutus est autem David ipse et quadringenti viri: substiterant enim ducenti, qui lassi transire non poterant torrentem Besor.* 11. *Et invenerunt virum Aegyptium in agro, et adduxerunt eum ad David: dederuntque ei panem comederet et biberet aquam.* 12. *Sed et fragmen massae caryearum, et duas ligaturas uvae passae: qui quum comedisset, reversus est spiritus eius, et refocillatus est: non enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus et tribus noctibus.* 13. *Dixit itaque ei David: Cuius es tu? vel unde? Qui ait: Puer Aegyptius ego sum, servus viri Amalecitae: dereliquit autem me dominus meus, quia aegrotare coepi nudiustertius.* 14. *Siquidem nos erupimus ad australem plagam Cerethi, et contra Iudam, et ad meridiem Caleb, et Siceleg succendimus igni.* 15. *Dixitque ei David: Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait: Iura mihi per Deum quod non occidas me, et non tradas me in manus domini mei, et ego ducam te ad cuneum istum.* 16. *Qui quum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciem universae terrae comedentes et bibentes, et quasi festum celebrantes diem, pro cuncta praeda et spoliis quae ceperant de terra Philistiim, et de terra Iuda.* 17. *Et percussit eos David a vespere usque ad vesperam alterius diei: et non evasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui adscenderant camelos et fugerant.* 18. *Eruit ergo David omnia quae tulerant Amalecitae, et duas uxores suas eruit.* 19. *Nec defuit quidquam a parvo usque*

ad magnum, tam de filiis quam de filiabus, et de spoliis: quaecunque rapuerant, omnia reduxit David.
20. *Et tulit universos greges, et armenta, et minavit ante faciem suam: dixeruntque: Haec est praeda David.*

Considerandus nobis occurrit effectus oraculi illius Davidi a Domino facti de inimicis persequendis, quod minime fuit inane, nec spe sua David frustratus est, quum Dei voluntati obtemperavit. Progressus itaque cum sexcentis illis viris qui ipsum comitabantur, dicitur venisse usque ad torrentem Besoris, et ibi coactus fuisse ducentos homines tertiam partem exercitus relinquere. Exiguus igitur ille numerus quadringentorum militum superfuit ad tot hostes persequendos, et cum illis manus conferendas. Ingentem enim fuisse Amalecitarum exercitum satis apparet. Quid ergo quadringenti illi adversus tantam multitudinem poterant? Itaque David poterat diffidentia quadam tentari, iussus hostes persequi cum tam exigua militum manu, et victoriam sperare, mediis tamen ademptis illam obtinendi. Poterat ergo David pedem referre potius quam progredi, ut quisque potest in se ipso experiri quippe qui adeo fragiles sumus, ut nisi in ipsos oculos incurrat ratio liberationis, et modus quo Deus iuvare nos constituit, animum despondeamus, et de Dei potestate quodammodo dubitemus. Quin etiam tanta est naturae nostrae perversitas, ut Dei virtutem mediis inferioribus alligemus, et licet Deus auxilium polliceatur, nisi nostris sensibus satis faciat, Dei promissiones non tantum frigescant, sed in fumos abeant, et nullum effectum posse consequi existimemus, multoque magis quum Deus aliquid pollicitus contrarium facere videtur, et ita nos ludere, solemus vehementer indignari et inane esse cogitare quidquid pollicitus fuerit. Et videbatur David posse in istam opinionem venire. Nam ecce iubetur Amalecitas persequi, qui quum essent ingenti numero, profligari non poterant, nisi a pari aut maiore multitudine: David autem sexcentis tantum comitatus erat viris, qui sane impares erant hostibus, si vires viribus et multitudo multitudini comparetur. Sed praeterea cogitur ducentos ex illis de via defessos ad torrentem relinquere. Quid ergo superesse illi videbatur, nisi ut adversus hostes progressus sese suosque lanienae exponeret? Nonne poterat apud se cogitare: Si Deus me vult efficere victorem, et de hostibus triumphare, cur non militibus meis animos et vires suggerit? cur permittit eos defessos in media via subsistere? Fuit igitur illa non levis tentatio quae non tam facile vinceretur. Sed quum David intrepidus cum paucis militibus hostes persequitur, se non levi et momentanea quadam fide praeditum, sed dono potius perseverantiae veraeque fidei, quae praeteritis iis quae in oculos incurrebant fiduciam in Deo fixit. Quod satis testatum faciunt variae illae tentationes quibus agitatus est, et quibus poterat ab officio avocari. Sed quae ita superavit ut summa animi promptitudine et alacritate in officio perrexerit. Insignem itaque fuisse ipsius fidem oportet, et altas in ipsius animo radices egisse Dei timorem, quum nullis impedimentis ab officio potuit deterreri, et insignem eius constantiam quae in Dei obedientia ipsum retinuit. Ex quo apparet illum non temere Dei bonitatem apprehendisse, sed de illa omnino persuasum fuisse. Sic igitur divinas promissiones apprehendere nos decet, ut constanter eas retineamus, et nullis tentationibus concuti nos, aut ab officio deterreri sinamus, et diabolo licet variis modis nos oppugnante, et varias occasiones ab officio resiliendi praebente, nunquam tamen terga vertamus, sed constanter in vocatione, Davidis exemplum imitati, perseveremus: qui licet non expresse Deum dixerit, posse pauca manu non minus quam magnis copiis ipsum eruere, non minus tamen credidit quam Iosaphatus bonus ille rex: qui quum tanta hostium multitudine premeretur, ut hominum opinione de ipso factum videretur, et salus ipsius desperata, nihilominus in Domino spem posuit, aiens: Non esse Deo difficilius servare in pauca et exigua manu quam in magna. Quibus verbis indicavit Deum omnia per se ipsum posse, ideoque non opus habere rei ullius creatae auxilio: licet tamen, quemadmodum diximus, natura nostra proclives simus ad divinam potentiam signis visibilibus alligandam, quum contra Deo sese nobis communicante reliquarum omnium creaturarum nullam esse potentiam scire nos oporteat, solamque Dei manum nobis sufficere, qui sine ullius auxilio potest nos adiuvare, et ex omnibus periculis eripere. Hoc ipsum fecisse Davidem videmus, qui licet verbis id non profiteatur, re ipsa tamen declarat, quum intrepide tam numerosum hostium exercitum cum exigua militum manu persequitur, in Deo uno spem omnem victoriae reponens, et ea ratione debitam laudem ipsi attribuens.

Sequitur, Davidis milites incidisse in virum quemdam Aegyptium semimortuum, propter morbum quo ante triduum laboraverat, et sine cibo et potu iacuerat. Quaeritur a quibus inventus sit: nam alii dicunt inventum ab iis qui ad torrentem substiterant, alii vero ab iis qui Davidem comitati fuerant, quod est magis verisimile, et verbis contextus convenientius. Caeterum quod de triduano ieiunio dicitur novum et insolens videretur in his regionibus, quibus nemo potest a cibo et potu tamdiu abstinere, siquidem ea est aëris constitutio, ut largiore cibo indigeamus, quod in illis regionibus aliter fuit. Et observandum illud est propter multa scripturae loca, in quibus videmus multos abstinuisse

a cibo et potu per multos dies. Prout enim aër crassior est in istis regionibus quam in orientalibus, largiore cibo et potu indigemus. Porro hic vir Aegyptius dicitur morbo et fame adeo deiectus, ut loqui non potuerit, donec sumpto aliquo cibo restitutus esset ei animus. Itaque quum dedissent ei panem ut comederet, et duas uvas passas, et aquam ut biberet, Davidi ipsum interroganti respondit se puerum Aegyptium esse, servum viri Amalecitae, derelictum ab iis copiis quae irruerant in regionem et tractum illum meridianum Iudae, et urbem Siceleg igne combusserant. Sed interrogatus a Davide ubi iam essent Amalecitae, et an posset ipsum ad illam turbam deducere, negavit se indicaturum, nisi prius David iureiurando affirmasset, se neque eum interfecturum, neque in manum sui domini traditurum. Quod quum ipsi David promisisset, Davidem et milites ipsius ad hostium turbam deduxit. Porro dicitur David invenisse hostes dissipatos in tota superficie illius terrae, comedentes et bibentes, et tripudiantes de tota praeda illa magna quam ceperant: nam illi minime metuebant sibi a Davide, et tanquam iam parta victoria laeti triumphabant, et genio indulgebant: ut facile fuerit Davidi in ipsos impetum facere, et quos inopinato invaserat, profligare, et una internecione ad unum omnes delere, exceptis quadringentis viris qui insidentes camelis aufugerunt. Amalecitae ergo illi fugientes aequabant numerum eorum qui Davidem sequebantur. Ex quo apparet ingentem fuisse exercitum Amalecitarum quum praesertim a crepusculo ad vesperam praelium duraverit. Hinc itaque fit magis conspicuum Davidem cum quadringentis hominibus ausum praelio aggredi tam numerosum exercitum in Deo spem suam posuisse, neque temeritate quidquam aggressum, sed spe victoriae quam illi Deus erat pollicitus. Itaque superatis Amalecitis res suas recuperavit, et magnam praedam fecit. Hic vero in primis observandum non casu aut fortuito Davidem in illum Aegyptium incidisse, sed Dei providentia factum fuisse. Unde colligimus quidquid nobis accidit, non sine Dei voluntate et consilio fieri: nam etsi aut casum fortuitum aut accidens dicimus quidquid aut boni aut adversi contigerit: statuendum tamen est arcana Dei bonitate et consilio regi quaecunque nobis fortuita videntur. Fortuiti enim casus hominibus dicuntur, quod Dei providentiam ipsis occultam non comprehendant Verumtamen etsi casu aliquid contingere nobis dicimus, ne tamen adeo stupidi simus, ut Deum in coelis dormire putemus: nullamque terrenarum rerum curam habere. Quidquid itaque sinistri aut boni contigerit, teneamus Deum illud immittere, vel tanquam favoris et benevolentiae erga nos signum, vel tanquam coercitionem aliquam quasi a nobis faciem avertisset. Sane nisi hoc servus ille Abrahami animo suo penitus infixisset, non dixisset quum proficisceretur ad uxorem Isaaco domini sui filio quaerendam, Deus mittet ad me quam filio heri mei destinavit: sed persuasum habuit Deum ipsi directurum eam filiam cuius causa in eam regionem venerat, in qua tanquam caecus et peregrinus versabatur, et sine Dei auxilio non poterat eam qua sibi opus erat gratam Abrahamo nurum invenire. Quamobrem etsi vel nobis incogitantibus, vel extraordinariis modis Deus nobiscum agat, hoc tamen principio niti nos oportet, quidquid faustum nobis ex improviso occurrerit, singulare testimonium esse divinae erga nos bonitatis, quasi manu sua bonum illud ad nos deducentis: contra vero etiam si quod infortunium, quod vocant, contigerit, testimonium illud esto divinae vindictae, nos punientis: quod ipsum non quaesiverimus, et ipse a nobis alienatus sit tergumque abvertit. Hoc igitur considerandum in isto Aegyptio, in quem forte Davidis milites inciderunt. Nam etsi causa quaedam apparet, morbus nimirum propter quem ab hero derelictus erat, et trium dierum ab omni cibo et potu abstinentia, ut morti proximus esset, tamen causas istas naturales Deus coniunxit, ut Davidem faceret certiorem de victoria quum illi divino oraculo promissus fuerat, fore nimirum ut hostes assequeretur et profligaret. Fecit igitur Deus ut hic puer in morbum incideret, deinde deliquium animi pateretur donec in milites incideret, et animus ei restitueretur, ut Davidi dux esset, et inserviret ad opus quod Deus decreverat: quemadmodum uti solet Deus rebus omnibus creatis ad suorum salutem, prout ipsi placuerit promovendam. Denique quotiescunque nobis vel nostris laborantibus Deus auxiliatus fuerit, sciamus eum nostri misertum fuisse, et nobis stertentibus in nostram salutem vigilare, et opportuno tempore praeter omnium opinionem auxilium ferre, et nostrae necessitati succurrere.

Quod vero puer ille Aegyptius, neque se Davidem ad hostes deducturum, neque ubi esset exercitus indicaturum dicit, donec iuramento se David obstrinxerit, ex eo apparet quanto in pretio etiam apud incredulos et profanos Dei nomen fuerit. Nam ecce, miser iste Aegyptius legis et religionis ignarus, miserum mancipium qui a latronibus eo fuerat deductus, (nam Amalecitae non aliter quam Arabes aut piratae praedis et rapinis vitam quaerebant) denique semibrutum nihilominus divini nominis tanta reverentia tenetur, ut iuramento praestito a Davide vitam suam et salutem committat. Ex quo videre possumus, eos qui Dei veram cognitionem nunquam habuerunt, nihilominus animis a natura principium quoddam insitum habuisse divini numinis, ut praestitum iuramentum ipsius nomine censuerint esse tanquam pignus quo negotia omnia inter homines dirimantur. Quod igitur miser iste vitam

suam committit Davidi iurato se neque ipsum interfecturum, neque in manum domini Amalecitae dediturum, discamus iurare quidem quum opus fuerit, sed sic ut Deo debitum honorem reddamus. Verumtamen divini nominis usurpationem sciamus necessitati reservandam non autem temere assumendam, ut plerumque multi solent temere et non rogati iurare magnum divini nominis contemptum eo ipso denotantes. Sed Deus tandem faciet ut sentiant quam sacrosanctum sit ipsius nomen, quod non temere ab ipsis assumi et tanquam pila, ut aiunt, versari debuit: sed sobrie, et nunquam nisi quum iusta ratio postulabit usurpandum. Deinde etiam cavendum summopere ne nisi in veritate iuremus: nam si mendaciis nostris nomen Dei misceamus, magnum sacrilegium committimus. Nihil enim magis Deo conveniens quam veritas: cuius ipse nomen assumit. Ac si Deum mendacii nostri, si fraudis, si doli, si malitiae testem facimus: nonne naturam ipsius immutamus, et veluti in spectrum commutamus? Quamobrem omne temerarium iuramentum sacrilegium et blasphemiam esse sciamus, et nulla maiore contumelia nulloque insigniore dedecore posse Deum a nobis affici, quam si temere ipsum ad nostrum arbitrium transformemus. Quamobrem quum tam frequenter in ore omnium iuramenta versantur, ac proinde multa periuria, quod, proh dolor! nimis quotidiana experientia ostendit, non alios iudices ad nos damnandos Deum adhibiturum sciamus quam incredulos, qui nec legis nec evangelii cognitionem habuerunt. Praeterea istud observandum miserum istum Aegyptium rogare Davidem, ut iuret ipsi per Deum. Nam inde colligimus miseros istos caecos paganos, etsi multa idola coluerint, nihilominus principium istud retinuisse, quod ex ipsorum animis deleri nunquam potuit, summum aliquod esse numen, adeo ut miseros illos idololatras non sit existimandum deorum multitudinem ita sibi finxisse, quin semper summum aliquem deum fuisse crediderint: sed quod ad tantam maiestatem attingere non potuerunt minores deos sibi finxisse, in quibus acquieverunt. Nec aliter hodie de papistis sentiendum est, quum hoc effugio se tuentur, nempe Deum se unum agnoscere, et licet sanctos et sanctas precentur, et tanquam patronos et advocatos invocent, Deum tamen summam dignitatem et gradum apud ipsos retinere. Idem sane paganos illos sensisse videmus, adeo ut inanis illa sit ipsorum excusatio, et vanum effugium papistarum, ideoque tenendum istud principium est, non sufficere aliquem in animis nostris impressionem esse divinae summae alicuius maiestatis, quae res omnes administret: sed etiam oportere ut Deum cognitum ita colamus, ut in ipso solo conquiescamus: neque temere feramur ex sensu nostro, et novos cultus ipsi affingamus, et patronos et advocatos tanquam minores deos advocemus: sed sciamus Deum a nobis omnibus sensibus coli et adorari velle, et solam illam quam praescripsit nobis in Domino nostro Iesu Christo viam insistere. Nam si huic uni acquiescamus, nunquam in hanc aut in illam partem distrahemur: ideoque licet angelos sciamus pro nobis vigilare, nostraeque salutis ministros esse, et paratos ad auxilium nobis in rebus angustis ferendum, nunquam tamen ad ipsos convertemur, quin Deum unum quaeramus, et in ipso solo perfecte, id est, sine simulatione conquiescamus. Et de istius miseri Aegyptii religione hactenus, dominum vero ipsius quod attinet mercedem suae crudelitati condignam accepisse ipsum verisimile est. Miserum enim hominem et vile mancipium traxerat ad bellum, sed quum in morbum incidisset curam omnem ipsius abiecit: quem saltem ad sepem aliquam relictum debuerat post praelium et eversionem urbis Siceleg assumere. Quid enim pudebat ipsum misereri istius mancipii, quum onusti praeda Amalecitae et parta victoria discederent? quare igitur herus iste misero mancipio non succurrit, cur eum minore in pretio quam canem habuit? Sane ingratus ille et inhumanus fuit: sed tamen hic admirandum Dei consilium est, cuius providentia istud, non aliquo casu vel fortuna contigit. Et verisimile est herum istum in praelio caesum, ut merebatur, et pro laetitia quam debuit domum rediens consequi, dignam crudelitate sua mortem passum esse. Sane hominum opinione nisi in servum istum David incidisset, rescire non potuisset quo loco essent hostes. Deus quidem profecto illum consilio non destituisset: sed de mediis agimus quae in sensus hominum incurrunt. Nisi ergo dominus ille tam crudelis fuisset in famulo suo deserendo, non tulisset poenam quam merito tulisse ipsum videmus. Nos itaque discamus eorum misereri quos laborantes viderimus, quos licet ingratos experiamur, Deum tamen non dubitemus mercedem nobis suo tempore quam promisit redditurum. Contra metuamus ne miseros et egenos contemnentes Deus in parem inopiam et necessitatem adducat, et omnibus auxiliis destituat, sic ut nostri nullus misereatur, quemadmodum dixit Deus fore, ut qua mensura metiti fuerimus eadem nobis remetiatur. In primis vero sciamus nos puniendos gravius si crudeles in eos fuerimus quibus nos Deus magis devinxerat, et nunquam impunitam istiusmodi crudelitatem fore. Discamus igitur huius Amalecitae exemplo sapere, quem videmus a Deo sic punitum, ut derelictum mancipium Deus voluerit in Davidem incidere, ut eo indice persequeretur fugientes illos hostes praedamque recuperaret. Praeterea et istud observandum, Deum nobis factum propitium, victoriam de hostibus daturum, et ipsos excaecaturum, et effecturum ut vel inopinantes nobis ipsi praebeant victoriae occasionem. Sic enim solet Deus vel

hostium consilia frangere, vel etiam mentem eripere ut ipsimet incauti media nobis suppeditent adversum ipsos utilia, et nostrae saluti convenientia. Quamobrem in omnibus difficultatibus ad Deum confugiamus, et ab ipso quidquid erit necessarium exspectemus: quem certum est, praeterquam quod quoties ipsi placuerit sine ullo rerum creatarum subsidio nos iuvare potest, tamen si ad nostram utilitatem illis velit uti, rationem nos adiuvandi reperturum praeter omnium hominum expectationem.

Transeamus ad sequentia, in quibus ab isto deductum Davidem ad Hamalecitarum castra *invenisse hostes qui discumbebant super faciem universae terrae, comedentes et bibentes, et quasi festum diem celebrantes pro cuncta praeda et spoliis quae ceperant de terra* audimus. Hinc observandum eos qui praeter modum laetantur saepe incautos et inopinantes deprehendi, quemadmodum et Dominus minatur improbos vino crapulae indulgentes, et in malis sese oblectantes fore similes mulieri parturienti; quae ignara diei partus repente doloribus partus intercipitur. Sane licet edere et bibere, licet etiam laetari et exhilarari: sed in istis omnibus modum oportet adhiberi. Isti vero de quibus hic agitur dupliciter peccarunt, primum, quod de alienis male partis helluabantur, et per eos non stetit quin sanguine humano sese polluerint: nam etsi neminem interfecerant ex incolis Siceleg, non defuit tamen voluntas, etsi potestatem Deus ademit. Nam domo egressi erant hoc consilio. Quamobrem praedis suis et rapinis vescentes, et alieno sese exhilarantes peccarunt crudelitate, ad quam accessit immensum gaudium. Nam quum comedisse et bibisse dicuntur, et de tota praeda tripudiasse, certum est Dei spiritum summam ipsorum ingluviem et intemperantiam cum effraeni gaudio notare voluisse, ideoque Deum tam subita hac tempestate helluantes oppressisse. Hinc docemur alienis damnis et incommodis non laetari, neque propter afflictorum et innocentium gemitum in risum effundi. Equidem fateor Deum risus occasionem nobis ex hostium lacrymis nonnunquam praebere modo non sit nimis effusus, sed moderatus et temperatus sit, et ea ratione sanctus Deoque approbatus: et ita ut miserorum hominum damnis non esse gaudendum sciamus. Quod tamen nimium saepe fieri quotidiana experientia docet. Sic mercatores sibi ipsis delitias facere, vehementer laetari, Deoque etiam gratias agere videmus, quum undique corrasis opibus ditati sunt: sed non animadvertunt se multos miseros homines ad summam inopiam redegisse, et eorum domos depeculatos esse, multas viduas, multos orphanos ad summas angustias, puta famem, sitim, et alia istiusmodi incommoda redegisse. Sic etiam alios multos istiusmodi praedae semper inhiantes, et praesertim aulicos publicationem bonorum semper expetentes, et mortem huic vel illi struentes, ut in miserorum bona involent. Facessat a nobis istiusmodi laetitia, quae miseris et innocentibus gemitus et lacrymas eliciat, a Deo tandem exaudiendos: certum enim est clamorem ipsorum coelos ipsos penetraturum: Deumque non passurum ut quamdiu genio indulgemus, et delitias nobis facimus perpetuo langueant in istas angustias redacti, quin se tandem iustum iudicem et vindicem profiteatur. Danda igitur opera ut laetitia nostra licita sit, id est a bona et iusta causa proficiscatur, et vere et sine fuco et simulatione Dei nomen benedicamus, quoties de beneficiis ipsius laetabimur. Addite ad iustam causam etiam moderationem, ne ut ebriosi solent inter pocula insolescamus, sed ita sobrie et temperanter vivamus, ut Deum semper laudare possimus, et in ipsius amorem magis ac magis incitari, maioremque diligentiam in officio erga proximos faciendo, et in vocatione fidelitatem adhibeamus. Tale igitur esse Christianorum gaudium debet, quo magis ac magis erga proximum et Dei amorem excitentur. Contra vero metuendum est, ne si sit immoderata laetitia, quas poenas Deus minatur immoderatis et intemperantibus, et proximorum damnis se efferentibus in capita nostra derivemus. Quid ita vero? Nempe Deus vult nos quam sit caduca et fragilis vita, quodque miseriis obnoxia considerare, ut sub alarum ipsius umbra nos contineamus, neque delitias nobis faciamus, et summam ac perpetuam tranquillitatem nobis promittamus, quasi non amplius ipsius ope indigeamus, vel ipso superiores simus.

Hinc praeterea notandum est, Deum inimicos nostros perditurum ipsis sensum et mentem eripere. Exempli gratia, verum est quidem Amalecitas prudentia quadam coniecisse Davidem in bellum cum Philistaeis profectum, non facturum in ipsos impetum, et occasionem arripuisse ex Davidis absentia in ipsius bona involandi, sperantes se absente Davide et ipsius militibus urbem aggressuros, et plenas opibus domos praedaturos, et multa armenta multosque greges abacturos: denique sine magna vi praedam insignem facturos, profectis in bellum cum Davide fortissimis quibusque. Talia fuisse istorum consilia verisimile est: ideoque parta praeda, et ut arbitrabantur, duce fortuna et ipsis annuente, existimarunt se iam extra omnem aleae iactum positos, posse animos relaxare, et liberius edere ac bibere. Et haec consilia dictat humana ratio: sed tamen ipsorum oculis velum obiecisse Deum certum est, ut de casu isto non cogitaverint tam repentino, ideoque sibi secunda omnia polliciti, quasi rebus in tuto positis animos relaxarint. Nos hinc discamus praevalentibus multitudine et fortitudine hostibus in Deo uno fiduciam nostram collocare, certo persuasi ipsum varias habere rationes, et nobis incomprehensibiles ad ipsos profligandos, et quidem sic ut ma-

num ipsi non adhibeamus, aut si nobis tanquam instrumentis uti velit ad hostes prosternendos, tam facile negotium effecturum, ut iocando potius quam aliquid agendo serio magnam victoriam iam adipiscamur. Nam etsi David viginti quatuor horarum spatio, a vespera nimirum ad vesperam, hostes persequendo laborarit, iocus tamen visus est, Deo mensam ipso veluti praeparante, et de hostibus triumphantibus genioque indulgentibus victoriam largiente tam facilem ut occupati tantum milites in illis interficiendis, qui non ad pugnam, sed ad epulas se comparaverant.

Caeterum hinc etiam admonemur semper esse nobis cavendum, et velut in specula consistendum licet alta pace et rebus maxime secundis utamur: nam etsi nulla necessitate urgeamur, et paulo liberius vivere nullo facessente nobis negotium possimus, fraenare tamen oportet nostros appetitus, et habenas adducere ne feroces equos imitemur. Multa passim occurrunt exempla in sacris, eorum qui rebus secundis usi et genio indulgentes gravissimas poenas in se derivarunt. Deus enim vult nos vitam agere cum aliqua cura et sollicitudine, non quidem de ipsius providentia et cura speciali diffisi: sed ne otio et tranquillitate abutamur in cibo et potu vitae felicitatem ponentes. Quamobrem sollicitudo illa de qua loquimur cum summa pace et tranquillitate coniuncta est. Unde vero tranquillitas nisi ex illa persuasione quam habent fideles Deum in suam clientelam ipsos accepisse, et pro ipsorum salute perpetuo vigilare, ideoque fore ut ipsos nunquam deserat? Verumtamen ista persuasio non impedit preces quas omnibus horis ad ipsum fundere debemus, quemadmodum David exemplo suo docet, quum ait, Domine in manus tuas commendo animam meam. Hinc igitur fidelium illa sollicitudo quod vitae suae infirmitatem et inconstantiam sentiunt, et tanquam a tenui filio pendentem sciunt, et circumstantia pericula cognoscunt, ex quibus nullus evadendi locus daretur, nisi Deus ipse opem ferret laborantibus. Quae sane non ad desperationem ipsos impellit: sed potius studium in ipsis vehementius precibus confugiendi ad Deum et alarum ipsius umbram expetendi excitat. Quid vero contra increduli? Temere se in quaevis pericula coniiciunt, tanquam penitus excaecati et stupidi: quasi vero Deum ipsum provocarent, et excaecatis oculis sine periculorum apprehensione Deum ipsum lacesserent. Quae spiritualis est ebrietas de qua saepe in sacris mentio fit. Sed tamen ea pace et tranquillitate non fruuntur qua fideles, quam ipsis Deus adimit, et variis stimulis exagitat: adeo ut sine causa terreantur, et ad umbrae suae conspectum formident, ut scriptura loquitur. Denique rebus prosperis sic utamur ne insolescamus, et tamen in Deo exhilaremur persuasi Deum quod in Psalmis profitetur perfecturum, nempe se dilectis suis omnia necessaria benignissime largiturum. Fugiamus itaque stuporem illum qui sine causa deinde nobis pavorem afferat, rebusque secundis et otio ac tranquillitate sic utamur ut perpetuo vigilemus, et Dei custodiae nos committamus. Caeterum si nos multis periculis obiici et exerceri Deus vult nostro bono id fieri sciamus: nam si quum undique hostibus cingamur, et varii undique rumores audiantur, et multi dira nobis minitentur, nos tamen insolenter rebus nostris utimur, et otio inebriamur, quid nobis fieret si terrestrem aliquem paradisum nacti essemus, et undique nobis mundus sine ullius periculi suspicione arrideret? Nae magnopere metuendum esset, ne omni cura abiecta Deum etiam oblivioni traderemus. Nostro igitur commodo fit ut undique cingamur hostibus, ut multi tumultus excitentur, ut multis minis terreamur: nempe ut hac ratione discamus nostram inopiam sentire, et ad Deum ardentioribus votis assurgere, et sub ipsius praesidio tuti esse. Porro ex hac victoria Davidis illud dictum apparet verum esse quod ante diximus, non esse Deo difficile victoriam concedere cum exigua manu adversus infinitam hostium multitudinem: quemadmodum in Davide sit conspicuum qui quadringentis tantum comitatus militibus tot Amalecitarum millia profligavit, ut quadringenti tantum superstites fuga sibi consuluerint, et 24 horarum spatio victoriam de tot hostibus consequutus sit, tantamque hostium stragem ediderit. Profecto videtur ipse Deus profligatos hostes praedae exposuisse, et Davidi militibusque ipsius mensam stravisse, et ad cibum et potum invitasse, adeo ut plane admirabili ratione negotium istud Deus confecerit. Hinc iterum discamus nos licet simus impares hominum opinione hostium viribus resistendo, non oportere tamen animum despondere, et de Dei auxilio desperare, quem certum est posse hostes infinitos sola sua virtute vel solo flatu pessundare, quum viribus omnibus destituti videbimur. Vult enim Deus nos adeo debiles et infirmos esse, ut omni arrogantia spoliati, et periculorum circumstantium magnitudine territi, ad ipsum ardentibus votis confugere discamus, ut in nobis illud impleatur, quod ait Dominus per prophetam, non currubus aut equis victoriam acquiri, sed Dei virtute qui suam ecclesiam ita gubernat, et superiorem suis hostibus facit.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CV.

21. *Venit autem David ad ducentos viros qui lassi substiterant, nec sequi potuerant David, et residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi sunt obviam David, et populo qui erat cum eo: accedens autem David ad populum, salutavit eos pacifice.* 22. *Respondensque omnis vir pessimus, et iniquus de viris qui erant cum David, dixit: Quia non venerunt nobiscum, non dabimus iis quidquam de praeda quam eruimus: sed sufficiat unicuique uxor sua et filii, quos quum acceperint recedant.* 23. *Dixit autem David: Non sic facietis, fratres mei, de his quae tradidit nobis Dominus, et custodivit nos, et dedit latrunculos qui eruperant adversum nos, in manus nostras:* 24. *Nec audiet vos quisquam super sermone hoc: aequa enim pars erit descendentis ad praelium, et remanentis ad sarcinas, et similiter divident.* 25. *Et factum est hoc ex die illa, et deinceps constitutum et praefinitum, et quasi lex in Israël usque in diem hanc.* 26. *Venit ergo David in Siceleg, et misit dona de praeda senioribus Iuda proximis suis, dicens: Accipite benedictionem de praeda hostium Domini:* 27. *His qui erant in Bethel, et qui in Ramoth ad meridiem, et qui in Gether,* 28. *Et qui in Aroer, et qui in Sephamoth, et qui in Esthamo,* 29. *Et qui in Rachal, et qui in urbibus Ierameel, et qui in urbibus Ceni,* 30. *Et qui in Harama, et qui in lacu Asan, et qui in Atach,* 31. *Et qui in Hebron, et reliquis qui erant in his locis, in quibus commoratus fuerat David, et viri eius.*

Quomodo concessa sibi de Amalecitis victoria David usus sit, quasque Deo gratias egerit in praesentia nobis considerandum occurrit. In primis igitur audimus Davidem ad ducentos illos viros quos iusserat in torrente residere, fuisse reversum, illos obviam Davidi egressos: accedentem autem Davidem eos pacifice salutavisse. Ex quo apparet istos non ignavia et timiditate substitisse ad torrentem procul ab ictibus, sed necessitate coactos quemadmodum antea vidimus. Nam si sibi alicuius ignaviae conscii fuissent, nequaquam aut Davidi aut ulli ex sociis venire obviam ausi essent: sed potius aliquo vel pudore suffusi, vel rebelles ex contumacia secessissent. Sed obviam veniunt tanquam amicis quibuscum quotlibet pericula subire non recusaverant, sed a quibus eo loco subsistere iussi erant, quemadmodum expresse id notatur. Etsi fateor causam fuisse lassitudinem ipsorum quae tamen eos reiiciendi et segregandi a copiis reliquis tanquam ignavos non dedit occasionem: praeterquam quod sarcinas et impedimenta custodiverunt, et transitum occuparunt, adeo ut si in illam partem hostes impetum fecissent, arcere illos, aut etiam Davidi si deteriore loco fuisset ferre suppetias potuerint. Denique videmus non recessisse ipsos sponte ab officio: verum tamen sequitur multos ex Davidis sociis hoc non agnovisse, sed iniquius cum ipsis agere voluisse, partem praedae cum ipsis communicare recusantes: quae occasio fuit Davidis institiae et aequitatis patefacienda, qui nulli facere iniuriam voluit, sed fideliter erga omnes quantum in ipso fuit sese gessit. Dicitur itaque *vir quisque pessimus et iniquus de viris qui erant cum Davide dixisse, non esse aequum ut communicaretur cum ipsis praeda, sed sufficere si uxores suas et filios suos abducerent et abirent*, Davidem autem huic consilio restitisse et docuisse summam istam fore ingratitudinem, Deo et hominibus exosam, quod Deus tradiderit praedam illam in manus ipsorum, et hominum etiam iudicio debeat eadem esse pars proficiscentis ad praelium, et ad impedimenta remanentis. Itaque iussisse Davidem aequaliter dividi praedam inter eos qui ad praelium profecti erant, et eos qui ad impedimenta remanserant. Quod vero dicuntur *viri pessimi et iniqui* investiganda causa est. Nemo enim prima fronte tales istos fuisse dixerit, siquidem ratione quadam niti videntur. Neque enim alienum rapiunt: sed aiunt se vitae suae periculo praedam illam fecisse, ideoque aequum esse ut quam fecerunt praedam retineant, et qui securi ad torrentem remanserant sine labore, uxorum suarum et liberorum receptione contenti sint. Hos igitur viros dicas, etsi lucri nimium cupidos et parum humanos erga socios, non debere tamen accusari neque condemnari tanquam pessimos viros. Nam qui res suas summo iure persequitur, etsi lucrum suum quaerit quodammodo tamen videtur excusandus. Sed Dei spiritus longe aliter de istis sentit, quos non modo pravos, sed etiam nequam et iniquos vocat. Quibus vocibus summa pravitas et corruptio designatur, quae ad omne malum ferat. Dura sane et severa sententia: sed quam non mortalis homo, sed ipse Deus protulit. Ratum igitur esto decretum eos omnes qui suis commodis alieno detrimento student, impios et nequam homines esse, quidquid tandem coram hominibus praetexant, ut sunt satis ingeniosi homines ad varia effugia quaerenda, et ad fucum hominibus faciendum quum de re ipsorum agitur: sed quidquid praetexant, firma et irrevocabilis sancti spiritus aliter sentientis manet sententia. Etsi enim hoc loco de iure militari agitur, generalis tamen inde sententia ad totum vitae humanae usum dici potest. Quod ad bellum enim attinet, si lex ista locum haberet, neminem in praedae partem posse venire, nisi praelio interfuisset, plus quam iniqua esset. Nam, exempli gratia, ponamus aliquem pridie quam praelium fieret, collocatum in specula hostes prohibuisse, vulnus etiam accepisse, et deinde praelium sequutum, quum ille semimortuus et vix sese valens loco movere interesse non potuerit, quis ideo dixerit fructu victoriae illum frustrandum, cuius tamen virtus insignior est quam reliquorum omnium? Pro-

fecto iniqua sententia esset, quin etiam ita constitutum est in bellis, ut quum praelium committitur ne qua confusio et perturbatio contingat, et ne hostes in impedimenta faciant impetum, certi milites ad impedimenta remaneant et ea custodiant. Praeterea ubi castra sunt, in illis etiam milites tanquam in urbe relinquuntur ad ipsorum defensionem, qui si praeda frustrarentur quo iure tandem id fieret? Nam si praelio ipsos non interfuisse obiiceretur: responderent se iussos esse ibi subsistere. Itaque satis apparet nullo iure nullaque aequitate hanc rationem niti, ut belli fructus iis solis qui praelio adversus hostes egressi sunt reservetur, ut non immerito sacra scriptura condemnet tanquam homines nequam et improbos eos qui avaritia pulsi sibi solis totam praedam retinere voluerunt. Hinc itaque discamus Deo beneficium aliquod in aliquos conferente, oportere singulos partem suam accipere, nisi forte tam ignavi sint, ut merito tanquam putrida membra reiiciantur: tantum enim abest ut mercedem isti mereantur, ut contra tanquam perfidi et proditores gravissimis poenis puniendi sint. Sed ubi nulla perfidia fuit, nulla ignavia peccatum est, singulis officium facientibus, et necessitate aut iusta causa ex praelio absentibus, certum est factum iri iniuriam nisi et ipsi in partem benedictionis a Deo datae venirent. Nos itaque demus operam ut nisi improbi et nequam homines haberi volumus, et fures ac latrones coram Deo et ipsius angelis, ut ea integritate et sinceritate cum proximis agamus, ne bona publica privatis tantum cedant, et alii ditescant aliorum paupertate: sed singuli portione illa contenti sunto quam Deus largitur. Ex Dei sententia igitur iudicantes mutuam aequitatem servabimus: sed si praedis et rapinis dediti fuerimus, pro Dei verbo caecos affectus nostros sequemur, et bonum a malo nunquam discernemus. Ac sane si de rebus sincere iudicaremus, et propriis commodis aut incommodis non moveremur, nos proximorum commodis non minus quam nostris studeremus, viamque omnibus controversiis et dissidiis praecideremus. Summo igitur studio nos inquirere decet quid ex Dei verbo nostrum sit, et nobis proprium, ne quam occasionem de nobis conquerendi cuiquam praebeamus, et ne iniuste quos Deus eodem quo nos beneficio afficere voluit spoliemus. Idcirco igitur cupiditatem effraenem istorum Dei spiritus tam severis verbis reprehendit, quod praeda parta socios privare vellent, ut doceamur coram Deo fuisse detestandam crudelitatem: ac proinde sciamus Deum ferre non posse istam iniuriam, ut alii aliorum incommodis ditescant.

Caeterum quum in Davidis copiis non unus aut alter improbus et nequam, sed multi fuisse dicuntur improbi, ex eo cognoscamus Deum ut suos exerceat saepe imo fere semper permittere, ut boni malis misceantur. Multi itaque nequam in Davidis exercitu fuerunt, et tamen David sacra unctione fuerat rex designatus, et Domini nostri Iesu Christi figura erat, et iustissimam causam agebat: sed tamen in quadringentis illis militibus quibus stipatur, multi improbi et nequam reperiuntur. Ex quo discimus ecclesiam Dei non ideo condemnandam si in his terris non ita potest repurgari quin palea frumento sit admixta. Vitia quidem fateor semper condemnanda sunt, et personae vocationi non respondentes: sed tamen si Davidi pravitas militum suorum imputaretur, causa illa quam Deus approbat condemnaretur. Equidem fateor Davidem si malitiam ipsorum fovisset et pravitati ipsorum consensisset non minus reum fore quam ipsos, sed quum pro sua virili corrigit et prohibet facere quod volebant agnoscamus non oportere esse reum peccatorum quae non approbavit et quae pro viribus repressit. Non aliter de ecclesia christiana statuendum in qua si hypocritas Dei filiis permixtos videmus, et viros improbos alios avaritiae deditos, alios fraudibus et dolis plenos, alios vindictae cupidos, alios arrogantes et crudeles Dei nomine suam malitiam tegentes, ne novum et insolens id nobis videatur: siquidem omnibus saeculis ecclesiae fuit eadem ratio. Nihilominus tamen danda nobis omnis opera, ut istiusmodi pollutiones ex fidelium coetu tollantur, et ecclesia Dei repurgetur, ne nostra negligentia in reprimendis vitiis fiat potius hara porcorum quam ara Dei, et interea patienter feramus quod corrigere non possumus: est enim veluti morbus immedicabilis quum pravi homines Dei filiis miscentur. Nihilominus tamen admonemur Deum precibus sollicitandum ne istam corruptionem ecclesiae suae imputet, adeo ut eadem poena sinceritati et integritati studentes cum flagitiosis et improbis hominibus involvantur. Quum enim ea ecclesiae conditio dicitur esse ut multos semper hypocritas ferre cogatur, non inde tamen sequitur laxandas malo habenas. Nota enim est historia plagae illius quae toti populo israëlitico propter unius Achan improbitatem contigit. Propter unius enim hominis sacrilegium ira Dei in totum populum exarsit ad cuius sane historiae narrationem commoveri nos et tremere iudiciorum divinorum severitate oportet. Remedium autem unicum superest divini nominis invocatio: quandoquidem nobis hodie potest idem contingere quod etiam Danielem praedixisse videmus Darii tempore, ecclesiam nimirum Dei venturam in eam desolationem ut pessumdata videatur, sed eius Deum miserturum ait: et licet exiguum ipsius sit initium, multos tamen in ea futuros fraudulentos homines, qui fronte pietatem simulent, corde vero impietatem foveant. Sic istis temporibus, quibus Deus ecclesiam suam instaurat, certum est multos in ecclesiam venire et profiteri se evangelii defensores, quorum

tamen non est mens sincera: quandoquidem alii ambitione quadam, alii vero fervore aliquo ducantur: quum tamen nullae sint in ipsis vivae cognitionis divinae radices. Istud testatum facit aliorum avaritia, aliorum ambitio, aliorum vindictae cupiditas, unde merito metuere possumus horrendam confusionem si summo iure nobiscum Deus ageret. Quamobrem quum haec ita sint, ardentibus precibus Deum invocemus, ut pro sua clementia defectus nostros et peccata sepeliat rationemque, nobis patefaciat istiusmodi pollutiones tollendi, ut coram ipsius facie puri et immaculati reperiamus, et quidquid sit ita benigne ferat nostras infirmitates ne istiusmodi hominum culpa evangelii causa periclitetur.

Caeterum David istos milites satis leviter reprehendit, quod non tantum istorum seditiosorum rationem haberet qui praedam sociis eripere cupiebant, sed etiam aliorum quos lacessitos placare voluit. Nam etsi pars tantum exercitus hanc causam ageret, verendum tamen erat ne alii corrumperentur: quemadmodum saepe contingit, ut in magna hominum multitudine labefactata quadam parte et ab aequitate recedente multi temere in hanc partem transeant, et idem illis contingat quod lui quae longe lateque momento serpit. David igitur non tantum redarguere eos qui improbi fuerunt voluit, sed metuit ne alii in ipsorum sententiam transirent: et hac ratione miseri illi, qui ex defatigatione ad torrentem substiterant in impedimentis, iure suo privarentur, illis suam opinionem vi tuentibus. Hanc igitur ob causam David eos tam blande compellavit: praeterquam quod non habebat in ipsos potestatem, nisi quatenus sponte sese ipsi subiiciebant. Nam erat quidem David ut ante dixi rex legitimus, sed tamen ante Saulis obitum regiam potestatem non obtinebat, ideoque iubendi potestatem non habebat. Amicis igitur et blandis verbis in officio retinere debuit quos autoritate iudicis non potuit. Porro duabus rationibus David illos arguit, quarum prima est, ingratos erga Deum fore si soli praedam retineant quam Deus sua beneficentia fecisse communem omnibus visus est. Nam quibus data victoria est? sane Davidi quidem, sed ita tamen ut commune omnibus istud esset beneficium, quandoquidem eos Deus voluerat uxores, liberos et fortunas recuperare. Quod beneficium sexcentis illis commune quum esset, quare improbi illi sibi solis id vindicabant? Summam igitur ingratitudinem erga Deum fore David dicit, si quadringenti illi beneficium quod Deus in omnes contulerat non permittens ut hostes abducta praeda potirentur, ad se solos traherent, ideoque etiam ipsi Deo resisterent. Et iam ante docuimus, Deo beneficium aliquod in aliquam multitudinem conferente, singulos oportere a maximo ad minimum in partem beneficii venire, quos si aliqui frustrentur, et specioso aliquo praetextu suo iure fraudent, perinde istud esse ac si quis Deo ipsi eripiat quae sua beneficientia largitur. Hinc itaque generalis eruenda doctrina est, ut Davidis exemplum imitati, quum Deus dona sua in nos contulerit, illorum singuli fiant participes, et ita cum proximis communicemus ne nostris commodis studeamus, et ne avaritia nos ab officio dimoveat: sed Deo accepta beneficia ferentes agnoscamus illa sic nobis commissa, ut pro voluntate ipsius ea dispensemus, et in quos usus iusserit applicemus. Altera vero ratio nititur humano iudicio, quum ait: *Non audiet vos quisquam super sermone hoc.* Quibus verbis indicat, ab omnibus ad quos istius facti fama pervenisset condemnatum iri. Neque vero frustra haec scriptura sacra monumentis tradidit: remedium enim istud est optimum adversum nimiam cupiditatem, ut famae suae quisque rationem habeat. Equidem fateor nos non hac sola ratione oportere a malo abstinere, quandoquidem non sufficit ad vitandum opprobrium coram hominibus recti speciem ostendere, coram Deo vero pravum cor habere. Multi enim hypocritae a malo abstinent solo pudoris et verecundiae metu, quos non ideo tamen Deus approbat. Quamobrem non ideo a malo tantum abstinendum est, ut coram hominibus laudemur et iudicio illorum approbemur, sed multae aliae rationes simul occurrunt etiam considerandae. Nam ad quos factum aliquod non pertinet aequius iudicaturos esse de re certum est quam eos qui passionibus praeoccupati sunt quandoquidem vel lucrum vel damnum instar veli sunt quo excaecantur oculi ne rectum videant, et sensus ne sincere iudicent. Quoniam igitur quisque vel suo commodo, vel alia aliqua ratione excaecatur, et in sua causa nemo est aequus index, sed plane caecutit, alios dari iudices oportet qui sine affectu et passione iudicent. Hoc igitur David voluit quum ait: *Quis auscultet vobis hac in re?* Quasi dicat, nemo factum hoc laudabit, ut socii nostri vacui sint, nos vero praeda magna ditescamus. Quis inquam factum istud non condemnet? Quis non brutis peiores, quis non lupis rapaciores dicat? Non tantum igitur pudore ipsos retinere voluit in officio: sed etiam ex animis ipsorum omne praeiudicium in causa sua tollere. Quisque enim in causa sua eloquens est et mille rationes rimatur tanquam iustum probandi quod tamen iniquissimum est.

Idcirco itaque quum de damno nostro aut lucro agitur abstinere nos a proprio iudicio necesse est, et aliis clarius videntibus iudicium deferre et nostris affectibus fraenum coniiciendum est, ne si coram hominibus iusti videamur, conscientia tamen coram Deo polluta nos arguat: ut non immerito David nobis imitandus proponatur duabus istis rationibus, divino puta iudicio, deinde hominum opinione suos milites in officio retinere conatus. Nam hanc viam sequuti nunquam aberrabimus: ac licet impune pec-

care liceat sine testibus, ac proinde sine infamia aut dedecoris metu, tamen solo Dei metu in officio retinebimur: modo nos ipsius verbo regi sinamus, in animo defixum penitius habeamus Deum nunquam permissurum, ut quod ipsius voluntati repugnat sit diuturnum et inultum maneat. Vana igitur omnia effugia pro virili caveamus, Deum persuasi cordis humani latebras scrutari, et malitiam ipsorum detegere. Praeterea cogitemus nos in propria causa caecutire et nobis ipsis delitias facere. Sed aliorum longe aliud esse iudicium: ideoque hoc tanquam altero fraeno cupiditates nostras coërceamus. Nam si hominum sententiis condemnamur quale Dei fore iudicium in nos arbitramur? Quare si rem ipsam sine ullo nostri respectu diligenter expendamus, aequitati locus relinquetur, et tanquam solis radii conscientias nostras illustrabit. Praeterea non tantum eo fine hominum de nobis iudicium oportet intueri, ne pudore afficiamur suffragiis ipsorum damnati, sed maxime ne cui simus offendiculo: quemadmodum recte nos D. Paulus admonet, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus bonum procurare, ut de nobis loqui male nemo possit: neque malo exemplo laedi neque Dei nomen blasphemis hominum vocibus exponatur lacerandum. Quemadmodum hodie videmus papistas et veritatis hostes semper in insidiis esse, et occasionem omnem explorare salutis doctrinam maledictis proscindendi: et Domini nostri Iesu Christi nomen lacerandi: ideoque nos tanto vigilantiores esse convenit, ne quam illis occasionem quam quaerunt offendiculi praebeamus. Hanc igitur etiam ob causam nos hominum iudicia et sententias de nobis metuere oportet, ut in officio retineamur, et stultae nostrae opinioni renunciemus, qua plerumque excaecamur: et diabolus ingeniosus est in multis rationibus inveniendis quibus incautos obruat: et multis undique hostibus cingimur, qui nostras actiones explorant: deinde ad iudicium divinum assurgendum est, et quid ex ipsius verbo liceat diligenter expendendum, ac quid aequitas iubeat considerandum, ne adversus insita naturae principia iuris et aequi peccemus.

Deinde sequitur in contextu: *Mansisse istud statutum ab hoc die in populo, ut qui ad impedimenta remansissent pariter praedam cum iis qui pugnae interfuissent partirentur.* Sed nobis in istis diu non est insistendum, quae dicta sunt superius sufficiant: itaque ad sequentia transeamus, in quibus audimus *Davidem misisse de ea praeda senioribus Iehudae amicis suis, dicendo*: *Ecce vobis donum de praeda hostium Iehovae.* David hac usus protestatione testatus est se de suo quod legitime acquisivit, nempe de spoliis hostium Dei et israëlitici populi, non autem de iniqua praeda et rapina largiri. Multos enim videas liberales, immo prodigos in distribuendo et largiendo, quod iniuste et malis artibus pepererunt: sed non sunt alii spoliandi ut alios vestias. Et sane non ignoramus Deo non placere eleemosynam quae species est caritatis, si malis artibus, fraudibus et rapinis opes partae sunt. Quare quos videmus in papatu fraudibus et rapinis locupletatos, multa deinde delubra et anniversaria sacra instituere, sciamus, etsi bono aliquo fundamento niti videantur, Deo tamen maxime displicere, et quaecunque obtulerant foeda in ipsius esse conspectu. Quid ita vero? Nempe Deum facere suarum rapinarum et maleficiorum participem velle videntur: et blasphemiarum suarum consortem, ius et aequum omne pervertere. Nae blasphemia est ingens cum iniquitate coniuncta. Quamobrem si dona ex rebus male partis Deo obtulerimus, certum est non tantum ingrata fore: sed etiam offerentes a Deo reiiciendos, et hominum ipsorum suffragiis condemnandos. Hanc ob causam nos iubet scriptura de suo quemque fonte bibere, cuius rivuli decurrant in egenos. Qua similitudine sapiens ille Salomo significavit, quemque oportere contentum iis esse quae nobis Deus largitur, et cavendas esse praedas, rapinas, fraudes et avaritiam. Quare si iuste possideamus quod a Deo nos accepisse sincere profiteri possumus, tum vere eleemosynas dare, et liberalitatem erga proximos exercere poterimus, quae Deus tanquam grata sacrificia est habiturus. Hac igitur occasione David munera quae ad seniores misit esse dixit spolia hostibus populi Dei iuste detracta. Deo ipsi victoriam concedente, atque adversus illos armante, ut maxime iustum fuerit bellum adversus inimicos ecclesiae Dei quam pessumdare studebant. Se itaque non suis commodis studuisse, non vi et rapinis rem augere voluisse sed a Dei manu quidquid habuit accepisse. Multi sane contra Deo gratias agere solent, quum malis artibus rem auxerint, et inter caeteros etiam viri principes titulis istis insigniuntur: Dei gratia princeps huius vel illius regionis, quam tamen sola vel ambitione vel avaritia sine iure occuparunt. Longe aliter David: sed quoniam ipso Deo duce cum hostibus congressus, est etiam detracta hostibus spolia et praedam Deo acceptam refert.

Caeterum non debemus inanem esse arbitrari recitationem eorum ad quos David sigillatim munera ista misisse dicitur quorum omnium etsi nomina non recensentur, urbes tamen in quibus habitabant designari sat est, ut magnam fuisse illorum multitudinem appareat. Porro nomina regionum variarum, etsi non procul dissita, tanquam in imagine viva nobis repraesentant quot amicos habuerit, et in quot locis profugus fuerit, quae doctrina est nobis longe utilior quam prae se ferat. Davidem enim longo tempore fuisse miserum, et in variis errasse locis minime dubium est, simillimum aviculae quae nullibi firmum pedem figere potest. Iam vero

quum potitus esset victoria, in memoriam revocavit angustias illas in quibus diu versatus fuerat, et quam familiariter et honorifice ab amicis exceptus fuisset: ideoque nominatim exprimitur. *et omnibus locis quo habitaverat David, ipse cum hominibus suis.* Ex quo manifestum est Davidis patientiam variis modis exercitatam et exploratam fuisse: atque adeo longe plura passum quam animis comprehendamus. Ac sane grati animi testificatio fuit, quum amicis partem praedae distribuit, quorum beneficia in se memoria repetebat. Quam multos contra videas ingratos, qui rebus in adversis ab amicis excepti et adiuti, si secundis rebus deinde fruantur, exstinctos cupiant eos a quibus beneficiis affecti sunt, ut ipsi nubibus geniti, et nullis ope et auxilio videantur indigere? David vero longe aliter se gessit, quem non puduit fateri se aliorum ope et auxilio indiguisse, et in angustis rebus se ab illis adiutum fuisse: et Deo gratias agens de acceptis ab ipso beneficiis, nominatim amicos sibi ab ipso suscitatos commemorat. Hanc igitur animi gratitudinem non solis verbis, sed muneribus etiam testari voluit, partem spoliorum quae Deus ipsi dederat amicis largitus: quorum ope et favore in angustiis sublevatus fuerat. Nos discamus non ingrati esse in eos qui rebus incertis et afflictis nobis opem tulerunt et suis facultatibus adiuverunt, quum secundis et prosperis rebus uti nos Deus voluerit. Deinde Davidis afflictiones et varios errores consideremus, ut patientiam discamus quum explorare Deus nos voluerit, sic ut in terris nulla quies, nullum otium, aut tranquillitas appareat, sed hinc inde variis affecti calamitatibus odio habeamur, sciamus tamen nos non accedere ad centesimam earum afflictionum partem quas David toleravit. Ideoque vires a Deo nobis suffici ardentibus votis precari debemus, ut patientiam ac perseverantiam tantum largiatur, ut non tantum ad annum unum aut alterum annum, sed ad finem usque vitae quam longa fuerit perseveremus: et quaecunque afflictiones ingruant Dei voluntati nos subiicere ne refugiamus. Caeterum si David a mortalibus acceptorum beneficiorum memor fuit, et gratiam retulit: quas Deo gratias agere debemus, a quo non semel tantum aut iterum iuvamur, sed a quo vitam ipsam accepimus, et a quo ex mille periculis eruti sumus, et a quo tot tantaque quotidie beneficia accepimus, ut eorum numerus capillos nostri capitis longe superet, ut propheta loquitur? Quare Dei nomen debitis laudibus celebremus, sive secundis sive adversis rebus utamur: et quaecunque bona nobis contigerint, ei soli accepta feramus, et in eius nominis celebratione perseveremus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CVI.

CAP. XXXI.

1. *Philistiim autem pugnabant adversum Israëlem: et fugerunt viri Israël ante faciem Philistiim, et ceciderunt interfecti in monte Gelboe.* 2. *Irrueruntque Philistiim in Saul, et in filios eius, et percusserunt Ionathan et Abinadab et Melchisua filios Saul,* 3. *Totumque pondus praelii versum est in Saul, et consequuti sunt eum viri sagittarii, et vulneratus est vehementer a sagittariis.* 4 *Dixitque Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, et percute me: ne forte veniant incircumcisi isti, et interficiant me, illudentes mihi: Et noluit armiger eius: fuerat enim nimio terrore perterritus: arripuit itaque Saul gladium, et irruit super eum.* 5. *Quod quum vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, est mortuus est cum eo.* 6. *Mortuus est ergo Saul, et tres filii eius, et armiger illius, et universi viri eius in die illa pariter.*

Saulem Deus patienter diu toleraverat, sed cum tandem divino iudicio meritas poenas oportuit luere, etsi videbatur sibi iniquitatum impunitatem propter diuturnam Dei patientiam polliceri, quamdiu David variis afflictionibus exercebatur, et ipsius Deus oblitus videbatur. Sed re ipsa Deus patefecit suam patientiam non tollere poenas, quae tantum differuntur, et gravius deinde compensantur. Sic gravior fuit Saulis condemnatio, quo longior Dei patientia: et David tandem ad promissum regnum post diuturnam explorationem pervenit, et spes ipsum non est frustrata, eoque fuit ipsius insignior gloria, quo maior tentatio fuerat. Sed antequam ulterius progrediamur, observandum historiae seriem hic non omnino servari, quod apud Hebraeos usitatum sit quae prius acciderunt posteriore loco recensere, et contra. Ita vidimus Saulem quum veneficam illam de belli eventu consuluisset, responsum accepisse fore ut crastino die moreretur: deinde fuisse Davidis iniectam mentionem, quomodo sit a Philistaeorum rege divisus, et quomodo reversus Zicelog urbem in qua habitaverat igne crematam invenerit, et abductas uxores suas et suorum cum facultatibus: quae sane omnia non uno die contigerunt. Itaque notandum, quae de Davide narrantur paulo ante Saulis mortem fuisse narrationi inserta, quae tamen praecesserant factum illud Saulis quum Pythonissam illam consuluit rebus deploratis. Simplex igitur narratio fuisset, si Philistaei dicerentur in terram Israëlis irruisse: et Saulem ad repellendos hostes exercitum convocasse: deinde quum accederet ad locum in quo praelium fore videbatur, invidia commotos Philistaeos adversus Davidem, voluisse ut a rege dimitteretur antequam propius cum hostibus congrede-

rentur: rex vero Achis dicatur illorum mandatis et obmurmurationibus obtemperans Davidem dimisisse: qui reversus Amalecitas deprehenderit urbem incendio et rapinis vastavisse: eosque insequutus interfecerit, praedamque recuperarit. Tandem vero ad Saulem revertendum erat, qui ab hostibus quum premeretur, et nullum remedium malis suis inveniret, ad Pythonissam illam venit sciscitatum belli eventum, ex qua sibi mortem imminere intellexit. Atque haec observanda sunt, ne quis miretur, Saulis mortem narrari quamdiu David adversus Hamalecitas progressus est. Nam alioqui merito quaerat aliquis, quomodo tam subito Saul moriatur, et interim ea mutatio rerum incidat quae non unius diei, aut alterius, sed longe plurium fuit? Quae contraria viderentur et sibi repugnare, nisi dicamus esse quoddam ὕστερον πρότερον in ista narratione.

Transeamus itaque ad historiae narrationem, qua dicitur *Philistaeos pugnasse adversus Israëlitas, et fugasse ipsos et Saulis filios, imo et ipsum Saulem insequutos fuisse.* Quibus verbis non levis aliqua clades accepta narratur, quamquam fuga multi salutem sibi quaesiverunt. Sed quum ad ipsum regem hostes pervenerunt, et filios ipsius interfecerunt, satis apertum signum est, magnam fuisse factam ab hostibus stragem. Nonne vero Deus populum israëliticum sibi tanquam peculium assumpserat? Nonne contra Philistaei incircumcisi gens erat improba, Deoque invisa et maledicta? Quomodo igitur Deus eos sinit de Israëlitis triumphare, quos in suam tutelam et clientelam se recepturum promiserat? Sed hic observandum quod in sacris saepius occurrit, Dei nempe iudicium a domo sua incipere. Quemadmodum enim bonus paterfamilias domesticos observat, et in filios suos animadvertit, potius quam in vicinos: ita Deum aequum est eos ad quos propius accessit sibique tanquam peculium elegit etiam castigare, et labentes corrigere. Populum igitur israëliticum quoniam Deus in populum suum elegerat, ideo etiam tanquam benignus pater in ipsorum peccata animadvertit. Neque enim sane Deus nos in filios adoptat, ea conditione ut laxas habenas permittat, et ut tanquam effraenes equi nullis castigationibus subiiciamur. Quid enim, obsecro, nobis, quid divina iustitia fieret? Nonne omnium risui sese suamque iustitiam exponeret. Deum itaque nos ad se vocantem oportet sic misericordia sua tegere, ut nihilominus in peccata inquirat, aberrantes in viam reducat, et ad poenitentiam vocet, castigans peccata nostra prout expedire cognoverit. Neque vero tamen propterea increduli, et qui a Deo sunt alieni meliore loco sunt et conditione: nam alioquin felicitatem ipsis invideremus, quum Deum suos castigare audimus. Et multi supplicia vitaturi, ab ipso procul abesse cuperent: sed scriptura passim testatur improbos suo tempore poenas divinas non effugere. Sic dicit propheta Deum, quum opus suum in Sione perfecerit, in suos deinceps inimicos et in eos qui a se alieni sunt irruiturum. Opus vero Dei vocat Esaias propheta correctiones illas quibus ecclesiam suam castigat: ideoque se a populo suo facturum initium dicit, pro cura paterna quam de ipsis gerit, etiam in ipsorum peccata animadvertens. Sed interim non esse quod hostes impunitatem sperent, etsi ad tempus eos toleravit, sed tandem in ipsos animadversurum et quidem plagis, quibus non ad meliorem frugem revocentur, sed quae lethales sint: quemadmodum alibi Deus per prophetam minatur ipsis his verbis: Populo meo non peperci: tu vero qui iniquitatem admittis speras te impune laturum? Ego ipsum aquis angustiae potavi, sed tu irae meae faeces potabis. Sane Dominus potioni comparat angustias et afflictiones, quibus hominum peccata ulciscitur, potioni inquam amarae et acerbae: quas dum impii non sentiunt delitias sibi faciunt et impunitatem pollicentur: sed minatur Dominus fore ut quum suos castigaverit, longe acerbior et amarior sit hostium conditio, quod usque ad faeces irae divinae bibituri sint. Nos itaque, Deo nos affligente, cognoscamus id fieri propter peccata nostra: et licet interea conspiciamus Dei et ipsius verbi contemtores impunitos laetari nobis flentibus, patienter toleremus, donec ipsi tandem divinam ultionem experiantur: et pro paternis castigationibus in nostrum commodum et salutem nobis immissis, lethales illi plagas et incurabiles sentiant. Haec igitur doctrina est colligenda ex hac historia, in qua videmus Israëlitas Deo permittente fuisse a Philistaeis caesos, et quidam ingenti plaga afflictos, rege ipso cum filiis ab hostibus trucidatis Quae quidem contigerunt propter Saulis pertinacem contumaciam: sed ita tamen ut Israëlitae reliqui essent etiam ipsi coram Deo rei, quod Sauli gratificaturi bellum adversus innocentem gessissent. David enim fidelem ipsis operam navaverat, et longo tempore fuerat veluti regionis propugnaculum: sed interim eum persequuti sunt, et iniustis odiis afflixerunt in regis gratiam, qui Davidem tyrannice persequebatur, et immerito cane peius et angue oderat. Quum ergo miserum et afflictum hominem, quem tueri et protegere debebant, et Saulis crudelitatem abominari, sint persequuti, et ad mortem ipsum quaesiverint, non semel atque iterum, sed repetitis vicibus, et adversus ipsum acies instruxerint, suasque sagittas iaculati sint, nonne merito Deus e medio sustulit, et hostibus permisit? Nam si David unus e plebe tantum fuisset, et neque malo neque bono vel ipsos*) affecisset, intolerabilis tamen Saulis malitia fuisset. Enimvero quum Davidem ipse Deus regem designasset, et hoc omnibus innotuisset, et

*) *Fortasse legendum:* vel Saulem vel ipsos.

nihilominus ipsum lacessant, non aliquo tantum damno affecturi, sed vitam ipsi erepturi, non minus coram Deo sontes habebantur, quam si vitam ipsi eripuissent, quam adeo obstinanter petiverunt. Quare quum adversus ipsum Deum, et adversus electionem ipsius pugnaverint, quas poenas eos fuisse meritos arbitramur? Minime igitur mirandum, si Deus eos Philistaeis permisit, quos in peculium elegerat, qui circumcisionis signum prae se ferebant, et filiorum Dei testimonium. Non enim quicunque signum habent exterius, et se profitentur ecclesiam esse Dei, sunt re ipsa tales: quemadmodum propheta Psalmis 15. et 24. multos aut*) in ecclesiam venire, et sacrificia Deo offerre cum fidelibus, qui tamen in Dei domo non sint mansuri. Sed, inquit, qui manus et cor mundum habebunt. Quibus verbis indicat hypocritas licet interdum efferantur, et primum in ecclesia locum occupent: non ideo tamen fixam sedem et habitationem in Dei domo habituros, sed ex illa tandem eiiciendos et exscindendos. Quamvis igitur Israëlitae circumcisi essent, non ideo tamen non erant improbi et maligni. Quid ita? Nempe solo nomine, et inani titulo populi Israëlitici gloriabantur.

Caeterum saepe contingit Deum suos castigare, et quidem quos in filiorum habet numero variis afflictionibus coercere, in quibus etiam ipsa mors comprehenditur, et tamen misericordem esse erga ipsos, quod huic populo contigisse videmus. Neque enim dubium est quin fuerint in tanto exercitu multi qui Dei timoris semen in se retinebant, qui tamen a morte non fuerunt exempti. Testis esto ipse Ionathanus, cuius fidem et integritatem erga Davidem vidimus, cuius modestiam conspeximus, quum ultro Davidi quam iure haereditario retinere posse videbatur regiam dignitatem ultro cessit: et vel suae vitae periculo Davidis causam apud patrem egit, qui hominum opinione vilis et abiectus homuncio videri poterat, et quem Saul vehementer oderat: verum cuius electionem longo pluris quam terrena quaelibet regna fecit. Sed ille tamen cum reliqua plebe sine ullo discrimine moritur. Siccine vero caedi Ionathanum qui cum Davide foedus inierat, et coronam illi cesserat, quo tempore Saul pater regnum tenebat, fugitivo et misero sese subiecerat, et solius obedientiae suae fructum exspectabat? siccine illum spe sua esse frustratum? Sane promissionibus divinis ista repugnare videntur: verum, ut ante diximus, licet Dominus suos iusto iudicio mori velit, nihilominus se erga ipsos misericordem exhibet. Deus enim habet unde compenset eos, qui spem in ipso suam reposuerunt, etiam si ex hoc mundo ipsos eripiat. Nae si summum hominis bonum in caducis istis rebus consisteret, mors rebus omnibus finem adferret: ac proinde mortuos Deus spe sua frustraretur, quibus se benefacturum promiserat. Nos itaque videntes optimos quosque mori, sciamus Deum ipsis in coelis et vita aeterna felicitatem illam servare, qua in terris frui non possunt, nec a Deo accipere. Equidem non ignoro profanos homines istis rebus offendi, et vehementer indignari, ac veluti cum Deo istis verbis rixari: Ergone moritur innocens Ionathanus, qui cum Davide foedus contraxerat, sperans se humaniter et benigne ab ipso regiam dignitatem consequuto tractatum iri? Quid enim iam mortuo superest? Verumenimvero a profanorum hominum talibus vocibus abhorrere toto animo debemus, et non modo non offendi Ionathani morte: sed ex ea potius certissimam aeternae vitae confirmationem accipere: et quum spem in Deum reponere docemur oculos alio quam in hunc mundum convertere. Quid ita vero? Ionathani mors vitae melioris est nobis testimonium? Nempe quod non sit iniustus Deus, ut fidem frangat, et suorum patientiam oblivioni tradat, sicuti docet apostolus. Ac proinde certo statuendum est Ionathanem minime lusisse operam, quando Davidi fidus amicus fuit. Merces enim ipsius minime quidem oculis conspicitur: sed in Dei manu posita est. Quamobrem licet hominum opinione miserrimam in terris vitam agamus, et ipsa mors vestigia premere videatur, et ipse nos Dominus deseruisse, ne tamen dubitemus quin re ipsa patefaciat suum auxilium opportuno tempore, et non frustra in filios nos esse adoptatos, et paternam curam de nobis habiturum promisisse. Denique licet ignota sit nobis divinorum iudiciorum ratio, quibus Israëlem castigare voluit, ea tamen semper recta et aequitatis plena sciamus: et idem iudicium de Ionathani caede feramus. Sane maxima pars Israëlitarum caedis erant coram Deo rei, quod Davidem innocentem persequuti fuissent, ideoque merito incircumcisorum manu Deus ipsos puniri voluit. Ionathanus vero et alii ipsi similes non deteriore propterea conditione fuerunt, quod ipsos Deus in suam quietem receperit, quemadmodum Esaias propheta loquitur, inquiens: *Ingredimini Dei domum, et in ea habitate.* Nam etsi propheta, aut Dominus ipse per prophetam loquitur de fidelibus, qui in asylo quodam occulto continentur quamdiu suam ecclesiam Deus affligit, nihilominus ostendit mortem ipsorum non esse interitum et perditionem, sed esse instar latebrae cuiusdam, donec afflictio et ira Dei praeterierit. Porro Ionathanum tam duriter a Deo tractatum quum videmus, ne miremur optimos quosque multa saepe in mundo pati, et gravibus a Deo poenis exerceri. Nam si viride lignum ardet, quid sicco futurum arbitramur? Ionathanum profecto fuisse aliorum respectu velut angelum extra dubium est: siquidem mundum hunc regni

*) *Lege:* ait.

aeterni amore et desiderio contempsit: et tamen sine discrimine ab incircumcisis caesus cum reliqua plebe moritur, et cadaver ipsius ignominiose raptatur, et, ut paulo post videbitur honore sepulcri privatur: ac proinde oblitum ipsius Deum fuisse dixeris. Sane ita contigit, sed non ideo spes sua illum frustrata est: regno enim terreno, quod haereditario iure ipsi debebatur, sponte cesserat, Deo morem ut gereret. Longius ergo quam in praesentem mundum intuebatur, ideoque Deus ipsum e terris in suam quietem evocavit. Atque hic esto fructus, haec utilitas quam ex huius historiae narratione percipiemus.

Caeterum non tanta fuit Israëlitarum caedes, quin promissionum suarum memor Deus semper fuerit: quemadmodum deinceps a Davide redintegratum populi statum videbimus: etsi ad tempus Deus suum auxilium et beneficam manum subduxisse visus est, et populi curam abiecisse, quem in suam clientelam receperat. Nos igitur hoc exemplo discamus ea posse incidere tempora, et eas tempestates quibus actum de ecclesia videatur: sed Deum incomprehensibili ratione remedium allaturum, adeoque suscitaturum ad ipsius tutelam eos qui mortui videbantur. Hanc ob causam propheta dicit in Psalmis, populum creatum Deum laudaturum. Sed de his alias pluribus: in praesentia discamus tam horrendum exemplum intuentes vindictae divinae, permittentis populum suum Philistaeis incircumcisis, qui Dei nomen de populo triumphantes blasphemis vocibus proscindebant, non ultra modum admirari, sed Dei iudicia potius suspiciamus ita suos affligentis, ut vulnera ipsorum non modo sanet, verum etiam ex ipsius sepulcri faucibus eripiat, vel ex ipsis abyssis emergere faciat.

Transeamus porro ad genus mortis quo Saul interiit: dicuntur enim eum sagittarii consequuti vulnerasse. Quanquam varie vox hebraea vertitur: alii enim vertunt, cum timuisse valde a sagittariis, et in Chronicis ubi haec eadem verba repetuntur dicitur ab ipsis vulneratus, unde quaedam oritur difficultas: sed quae non est magni momenti, nam parum interest, dicasne ipsum a sagittariis vulneratum, an vero in magnas augustias ipsum venisse propter sequentes ipsum sagittarios. Non videtur autem verisimile, fuisse vulneratum ab ipsis, aliqua corporis parte: sed graviter afflictum, et veluti sagittis cor ipsius ex moerore transfixum, a persequentibus ipsum sagittariis. In tantas igitur augustias redactus, *dicitur armigerum suum*, (erat enim illorum temporum consuetudo, quae adhuc obtinet, ut haberent duces qui arma ipsorum gererent) *iussisse gladium evaginare, et ipsum percutere, ne forte*, inquit. *veniant incircumcisi isti, et interficiant me illudentes mihi.* Sed hoc recusante armigero, *arripiens Saul gladium, irruit super eum. Quod quum vidisset armiger eius, irruit etiam ipse super gladium suum, et mortuus est cum eo.* Forte facinus istud hominum opinione videretur, quod coram Deo tamen horrendum et detestandum est crimen. Nae omnes paene ethnici magnis laudibus eos extulerunt, qui sibi ipsis manus intulerunt, quum nulla spes amplius esset ipsos hostium manus effugere posse. Mortem enim ipsis non metuisse dixerunt, et fortes animos habuisse, vitam parvi facientes: honorem et dignitatem rebus omnibus anteposuisse, et ignominiam et dedecus in quod incidissent in hostium potestatem venientes, effugisse praeclara morte: Idcirco multi etiam qui in hostium potestatem incauti ceciderant, laudantur ab ipsis quod mortem sibi consciscere, quam coram hostibus deiici maluerint: et quod armis non poterant alia quavis ratione conarentur. Sic quosdam legimus, quum ex vulnere mori non possent, quod eorum cura diligens haberetur, ventrem sibi laniasse, et se ipsos exenterasse. Insignis sane hominum opinione virtus est magnanimitas summa, quam etiam ob causam docentes virum fortem posse dedecus et ignominiam effugere, dixerunt ipsum vitam habere in sua potestate, gladium vel pugionem manu gestantem: quibus deficientibus quotquot sunt flumina, quotquot putei, totidem esse fugiendi dedecoris et ignominiae adminicula. Ista fuerunt eorum qui sapientissimi philosophi existimati sunt, et virtutis amantissimi consilia, quibus laudibus aeternis honorandos et praedicandos eos censuerunt, qui ne in hostium potestatem venientes dedecus et infamiam subirent sibi ipsis inferre manus mortemque consciscere non reformidarunt. Ex quorum sententia Saul magnanimus et fortis dicendus esset: qui tamen coram Deo criminis horrendi reus factus est. Neque enim Christianorum hominum virtus et constantia ex profanorum opinione et sententia metienda est. Vehementer enim falluntur qui constantiam invictam existimant desperationem animi et impatientiam, quae facit ut fraenum arrodens aliquis sese vel in ignem vel in aquas praecipitem iaciat: sed longe aliter Deus de hominum factis iudicat, et ad aliam stateram appendit. Nos itaque discamus contra singulis momentis ad mortem, iubente Deo, esse parati: sed interim exspectemus ut qui nos in hoc mundo summus imperator collocavit, ex eodem evocet. Nam, obsecro, quis eum militem laudaverit, qui iussus ab imperatore in specula manere, in hostes impetum fecerit, ut fortitudinis laudem acquirat? Sane temeritatis accusabitur, cuius meritas poenas licet*). Sic Deus nos in hoc mundo collocatos vult in eodem manere, et a statione in qua constituit nos non decedere, donec ipsemet iusserit. Quamobrem nos in hac

*) *Lege:* luet.

custodia tanquam in specula constitutos vigilantes esse oportet, et semper paratos ad migrationem ubi imperator iusserit. Haec est Christianorum virtus, haec fortitudo et costantia.

Huc accedit quod terreni et mundani homines ignari vitae coelestis moriuntur incerti de salute et post hanc vitam futura conditione: fideles vero spem suam testantur in Deo conquiescentes, eiusque auxilium placido et tranquillo animo exspectantes, tantisper in hac statione consistunt donec opportuno tempore evocentur. Mortem igitur incredulorum, quae hominum opinione cum virtute coniuncta est, non sine causa Deus condemnat et pro summo crimine habet. Summa enim et praecipua virtus qua tanquam fundamento niti aliae debent est fides, cui spes est coniuncta, quam proxime humilitas sequitur, quibus virtutibus humanum ingenium maxime contrarium est. Nam unde mors illa violenta quam sibi ipsis consciscunt, nisi ex impatientia et arrogantia: cuius vel ipsa verba Saulis fidem faciunt, quum ait, *ne illudant mihi isti incircumcisi.* Ex impatientia igitur et arrogantia sibi mortem inferunt increduli et profani homines, quod dedecus et ignominiam pati non possint, ideoque maxime coram Deo esse abominabiles videmus. Quid ita vero? Nempe Deus vult ut nos ipsius voluntati subiicientes per ignominiam et infamiam ambulare non reformidemus, et quaecunque tandem convicia et dedecora in nos coniiciantur, patienter ea ferre discamus: quod ipse nos suo exemplo Paulus docet. Denique humilitas sal est et condimentum reliquarum omnium virtutum: quae si deficiat reliquae virtutes sordescunt coram Deo et nihili fiunt. Si quis igitur fidelis imminens aliquod mortis periculum videat, Dei voluntatem placide exspectabit: ac licet diuturnior sit exploratio, patienter tamen tolerabit: quod singulare testimonium est obedientiae quam Deo reddere paratus est. Contra increduli statim excandescunt, et in desperationem veniunt, vitamque abrumpere nituntur, quam fideles a Deo creatore acceptam eidem dedicant, ut cuius autoritate et potentia acceperunt, eiusdem etiam iussu deponant. Inde fit ut non moveantur variis obiectis, quae incredulos praecipitant in desperationem, puta dedecore, ignominia, et aliis istiusmodi, quae Dei providentiae committunt: quamlibet ignominiam et dedecus coram hominibus postponentes illi gloriae quam ex Dei conspectu et angelorum praesentia sperant. Quare, inquiunt, si me Deus propter peccata vult hac ratione puniri, si raptari in coeno, si mille contumeliis obrui, nihilominus patienter omnia feram, et in Dei iudiciis conquiescam. Atque hoc ipsum Paulus docet de persequutione vel afflictione loquens, nimirum non tantum cruciatus, sed etiam ignominiam ferendam. Quid ita vero? Nempe quod mortem forti et praesenti animo ferre multi non recusant, modo ne dedecus aut ignominiam patiantur: neque illis mors est adeo formidabilis. Atqui Paulus aliquid amplius requirit, nempe ut non solum ferre mortem fideles parati sint, sed etiam quodlibet infamiae et dedecoris genus pati. Atque ista fuit sanctorum martyrum fortitudo, haec invicta patientia: quorum vestigiis nos insistere decet quum a Deo variis istiusmodi tentationibus exercebimur. Ex istis igitur apparet non esse ex hominum opinione iudicandum, quid bonum vel malum sit, neque ad humani iudicii stateram appendendas virtutes, sed Deum iudicem advocandum, et ipsius iudicio et decreto acquiescendum: quod ex ipsius Saulis morte conspicuum est.

Caeterum in Saule memorandum exemplum eorum qui crudeles fuerunt apparet. Neque enim Saulis unquam expleri potuit saevitia in Davidem, donec in Philistaeorum regionem profugisset. Iam ergo suae crudelitatis poenas luit, sibique ipsi manus inferre cogitur. Neque dubium quin hoc facto Deus testatum voluerit, et tanquam in speculo contemplandum praebuerit, eos qui innocentes persequuti fuerint, et ipsis iniurii fuerint, non impune laturos. Sane non omnes violenta morte quali Saul interire fateor: verumtamen ex hoc exemplo colligendum est generale axioma, Deum impiorum hominum crudelia facta in libros suos referre, et tandem quocunque modo id fiat poenas meritas ab ipsis repetere. Iustus enim semper Deus est, etsi non eadem singulis mensura sua iudicia admetitur: longe dissimilis terrenis iudicibus qui alios puniunt, alios poenis eximunt eiusdem criminis reos: alios in vincula coniiciunt, alios impunitos relinquunt: sed Deus natura iustissimus et aequissimus, omnia malefacta punit licet non eodem semper genere supplicii. Porro Saulem prima fronte dicas Dei non prorsus oblitum, suae religionis testimonium edere quum metuit, *ne incircumcisi ipsi illudant mortuo*, quod perinde est ac si hodie idem de Turcis et paganis diceremus. Circumcisio enim Iudaeis olim id fuit quod hodie nobis baptismus. Increduli enim a Deo alieni incircumcisi per contemptum vocabantur, quasi pollutos et immundos dicas. Saul igitur incircumcisos abominatus videtur in memoriam revocasse quae in Domini lege doctus fuerat, seque agnovisse ex Abrahami posteris esse, et ecclesiae membrum: quam ob causam multi factum ipsius excusare nituntur. Sane in ipsius mortem scrupulosius inquirendum non est: sed Deo iudici Saul relinquendus est: verumtamen Dei iudicium quod in eius morte nobis proponitur contemplandum est, et quae Deus esse occulta voluit relinquenda, ne nimiae praesumtionis accusemur: sed eorum exemplo sapiendum quos ferre poenas videmus dignas sua curiositate quae rimatur ea quae nullius sunt aedi-

ficationis. Nos iis itaque contentos esse oportet quae Dei verbo nobis revelantur, et tamen non caecutire ad ea iudicia quae in eodem verbo patefacit. Quemadmodum in Saulis morte iustam crudelitatis ipsius condemnationem Deus exhibet, et Saulis desperationem, cum arrogantia et pervicaci rebellione coniunctam: quae quoniam nostris oculis ipse Deus subiicit, leviter praeterire neque possumus neque debemus. Saul igitur moriens iustam mercedem percipit suae crudelitatis in innocente Davide persequendo: et in desperationem veniens ostendit se non potuisse coram Deo deiici, cuius iustum iudicium agnoscere debebat, et fateri se dignum qui incircumcisorum manibus plecteretur, atque ita cum silentio et patientia divinae vindictae iustitiam subire. Sed tanquam immanis et ferox bellua non potuit ad Deum assurgere in tantis angustiis: nec in memoriam revocare, nefas esse pio homini violentas sibi manus inferre, et patienter exspectandum exitum quem ipse Deus daret.

Quae quum in Saule conspicua sint, quid de ipsius anima post mortem factum sit tamen ignoramus, et ulterius inquirere nefas est: etsi videtur magis a Deo derelictus, quod veneficam illam in angustiis consuluisset: Deo saepe sic peccatum aliquod per aliud puniente. Atque hoc nos Paulus docet, eos nempe qui Deo debitum honorem non exhibuerunt, quique ipsum iniuste gloria sua fraudarunt, in sensum reprobum coniici, ut boni et mali discrimen amplius non constituant, et omni pudore abiecto in quodvis facinus instar brutorum ferrentur. Hanc mercedem a Deo referre: quod ipsius exemplo Saulis fit nobis conspicuum. Nam ad priora flagitia istud tanquam cumulum adiecit, ut ad veneficam confugiens sese diabolo permiserit, ideoque merito iam divino iudicio obstupuit, neque cogitavit a quo fuisset in mundo collocatus, et cuius iussu excundum esset ex ipso: sed tanquam stupidus rationis lucem amisit, et cum stupore furorem admiscuit. Hinc discamus, ut monet apostolus, sollicite incedere, Deumque assiduis precibus rogare, ut quamdiu nos in his terris esse voluerit, suo spiritu regat, gratiamque largiatur, ut semper inoffenso pede ad propositam nobis felicitatem curramus. Ac si forte in easdem quas Saul angustias et difficultates inciderimus, Deum consulamus, et quid opus facto sit ex ipso discamus: eumque rogemus ut viam aperiat, et exitum nobis patefaciat. Interim coram ipsius maiestate sic deiiciamur et humiliemur, ut quocunque mortis genere nos exercere vel punire voluerit, illud subire parati simus. Prophetas et apostolos nobis in exemplum proponamus, quorum afflictiones notae sunt, et quo dedecore et infamia sint ab improbis hominibus affecti conspicuum: quod alii in vincula coniecti, alii capite caesi, alii lapidati, alii dissecti, alii ludibria experti, alii excoriati, alii aliis modis male habiti, nobiliores inde facti sunt et ipsorum patientia nobilitata: quae vera sunt Dei insignia, quibus in ipsis glorificari voluit, et longe insigniora quibusvis regum sceptris et coronis, quemadmodum ipse Paulus nos pulchre docet. Nam obsecro, quum caesi prophetae, vel dissecti vel mille ludibriis affecti a regibus aut tyrannis fuerunt, quinam eorum apud Deum maiore in pretio fuerunt, an qui propter ipsius nomen caesi et afflicti sunt, an qui propter maleficia deinceps puniti? Fidelis est istorum expositor Paulus, quum gloriatur sua vincula fuisse nobilitata. Quare si Deus volet nos pro ipsius nomine variis modis exerceri, et tanquam fures aut latrones ad poenas trahi, mortem nostram ipsi nihilominus pretiosam esse sciamus, ut docemur in psalmis. Caeterum qui propter maleficia meritas poenas luunt, hinc etiam discunto coram Deo deiici et humiliari. Nam certum est fore, ut si correctionem qua debent patientia ferant, ipsorum dedecus Deus deleat coram suis angelis, et mors ipsorum, etsi aliqua cum ignominia coniuncta, tamen sit honorabilis: et si peccata sua confiteantur, non imitati Saulem in sua contumacia, pro aeterna confusione et poenis quas merebantur, gratiam apud Deum inveniant, et misericordiam consequantur. Hinc itaque nos magis ac magis Deo commendare discamus, et maiore cum sollicitudine incedere, et cautius nos ipsos explorare, quum videamus etiam multis contigisse incautis, ut non quidem ex desperatione sibi manus intulerint, sed intercepti periculis ita se gesserint, ut bene an male fecerint non sit facile iudicare. Sic saepe contigit ut in oppidis vi occupatis mulieres et virgines quam plurimae sese ex muris aut fenestris praecipites dederint, incertae vitae aut mortis, sed ut violationem et dedecoris notam effugerent, suamque castitatem tuerentur, in discrimen mortis se coniecerint. Quibus periculis quum obnoxii simus, sub alarum Dei praesidium confugiendum nobis esse sciamus: eumque perpetuis precibus sollicitandum ut nos ipse regat, et in adversis invictam patientiam donet, ut perpetuo nostros affectus refraenet, sic ut contra ipsius voluntatem nihil unquam sucipiamus: sed ipsi nos semper ultro subiiciamus.

Iam vero agite, *etc.*

HOMILIA CVII.

7. *Videntes autem viri Israël, qui erant trans vallem et trans Iordanem quod fugissent viri Israëlitae, et quod mortuus esset Saul et filii eius, reliquerunt civitates suas et fugerunt: veneruntque Philistiim, et habitaverunt ibi.* 8. *Facta autem die altera, venerunt Philistiim ut exspoliarent interfectos, et invenerunt Saul, et tres filios eius iacentes in monte Gelboe.*

9. *Et praeciderunt caput Saul, et exspoliaverunt eum armis, et miserunt in terram Philistinorum per circuitum, ut annunciaretur in templo idolorum et in populis.* 10. *Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan.* 11. *Quod quum audissent habitatores Iabes Galaad, quaecunque fecerant Philistiim Sauli,* 12. *Surrexerunt omnes viri fortissimi, et ambulaverunt tota nocte, et tulerunt cadaver Saul, et cadavera filiorum eius de muro Bethsan: veneruntque Iabes Galaad, et combusserunt ea ibi.* 13. *Et tulerunt ossa eorum, et sepelierunt in nemore Iabes, et ieiunaverun septem diebus.*

Quae rerum omnium perturbatio Saulis mortem et exercitus profligationem sequuta sic hic primum narratur: deinde magnanimitas et fortitudo incolarum Iabes Galaad describitur, quod ossa Saulis et filiorum hostibus eripuerint, et combusta sepelierint: retinentes adhuc memoriam dignitatis illius quam a Deo Saul acceperat: neque de rerum statu sic desperantes, quin ad Deum preces pro salute reliqui populi fuderint. Gravis sane fuit tentatio, populo praesertim fugiente ex terra illa quae Dei quies dicebatur. Eam enim Abrahami posteris in haereditatem cessuram Deus promiserat, et in ea se in aeternum habitaturum: verumtamen a populo derelicta est, et ab hostibus occupata. Quo facto Dei promissionibus nuncium remisisse visi sunt Israëlitae, et tanquam desperata salute ab ipso recessisse. Hinc apparet ecclesiam Dei nonnunquam ita dissipari, ut nusquam appareat, et nullam formam retineat. Nam illis temporibus nulla erat uspiam in mundo ecclesia praeter populum israëliticum: quem tamen sic afflictum audimus, ut nunquam in posterum restaurari posse videretur, sed contra potius nomen israëliticum semel abolendum. Sed in eo maior apparet divina potestas et clementia, quae sic operata est, ut exiguo temporis spatio, qui penitus prostrati iacere videbantur, non modo animos receperint, sed etiam inimicos superarint, et in dies maiores quam antea progressus, Davidis quidem ministerio, fecerint. Nihilominus tamen fideles illo casu Saulis et exercitus profligatione ac populi fuga magnam occasionem habuerunt consternationis: nosque ista legentes in usum nostrum ea convertere debemus, ut si qua ingens ecclesiam confusio et ruina urgeat, Deum tamen invocare non desinamus, et sperare fore ut tandem aliquando afflictae suae ecclesiae misereatur, et nos perpetuo membra illius populi quem collegit et sibi dedicavit maneamus: minime dubitantes quin afflictiones et calamitates benedictionem obtineant, quod eas in bonum finem et in nostram salutem Deus convertat. Atque ita quibuscunque flagellis Deus nos corripiat, non penitus animum despondere, sed potius in fide magis confirmari, et quo gravior manus eius in nos fuerit, eo ardentioribus votis ad ipsum oportet confugere. Caeterum minime dubium est quin multi fuerint in populo illo increduli: imo pars maxima, ac proinde pauci fuerint qui ad Deum assurgerent, et qui non desperarent de Dei misericordia erga populum suum: quorum sane fides paucorum licet eo fuit laudabilior quo fuit rerum status perturbatior: quem fuisse perturbatissimum apparet, populo ex suis urbibus fugiente, et hostibus apertas relinquente. Quid enim aliud fuit terram illam deserere, quam ultro haereditate cedere: quandoquidem data illis erat terra illa tanquam pignus adoptionis Dei, qui in filiorum numerum ipsos adoptaverat? Ergo cedentes videbantur ultro divinis promissionibus valedicere, et sponte alienari a Domino, et ipsius domo exsulare. Quae fidelibus gravis profecto fuit tentatio fratrum suorum temeritatem et pavorem conspicientibus. Nihilominus tamen Deus pro sua misericordia misertus est etiam indignorum, quibus non longo post tempore suas domos restituit, et in pristinum statum redintegravit.

Iam igitur quae Saulis mortem consequuta narrantur expendamus: ac primum dicuntur *Philistaei postridie venisse ad spoliandos mortuos:* ut moris est post tantam cladem, *et invenisse Saulem cum filiis inter mortuos, eiusque caput abscidisse, quod per totam regionem deportaretur in triumphum.* Etsi vero de capitibus filiorum Saulis nihil certi memoretur, verisimile tamen est, idem ipsis quod patri contigisse. Nam postquam dictum est Philistaeos Saulis corpus affixisse prope murum Bethsan, statim subiicitur incolas Iabes Galaad venisse et assumpsisse corpus Saulis, et corpora filiorum eius a muro Bethsanis. Ex quibus apparet Philistaeos non fuisse contentos Saulis corpore, sed etiam filiorum ipsius corpora simul assumpsisse, ut Philistaei maiorem inde spem conciperent, et rebus bene consultum crederent, nemine de regia stirpe suis superstite qui vindictam olim sumeret, non modo rege caeso, sed ipsius etiam filiis et successoribus. Triste sane fuit spectaculum, regium corpus eo dedecore pendere, maximo hostium ludibrio expositum: et quidem eo maxime quod Samuelis ministerio sacram unctionem acceperat: separatum siquidem erat regnum illud ab omnibus aliis Deoque dicatum. Etsi fateor nondum fuisse firmum aliquem et certum statum, donec impleta fuisset Iacobi prophetia, qui praedixerat non exiturum sceptrum de tribu Iuda. Erat autem Saul de tribu Beniamin: sed nihilominus Deus ad tempus sibi Saulis personam consecrarat. Valde vero ista sunt contraria, notam illam habere impressam qua Deus ipsum honore eximio affecerat, et nihilominus cum ignominia corpus ipsius raptari, suspendi caputque

ipsius praecisum in triumphum per totam hostium regionem summo cum ludibrio et dedecore portari. Sed inde docemur coram Deo nos deiicere et humiliare: ut si nos in aliquam dignitatem evexerit, in ipsius timore ambulemus, et quidquid ab ipso accepimus, totum ipsi dedicemus, consecremus et permittamus: summopere caventes ne Saulem imitemur, invito Domino retinere volentes quod tantum ad tempus largitus est. Quare enim obsecro Saul Davidem tamdiu tanto odio est persequutus, nisi quod ferre non potuit Dei iudicium, cuius decreto humiliari ipsum oportebat? Et tamen Deus non exponebat eum hostium ludibrio, sed quietam ipsi regni possessionem permittens, Davidem illi successorem designabat. Sed arroganter isti Dei decreto resistit, et pertinaciter evertere nititur: quam ob causam ipsum oportuit meritas suae contumaciae poenas luere. Nos igitur hoc exemplo docti discamus Deo permittere quod nobis largitus fuerit, quotiescunque illud adimere nobis placuerit: ac si in aliquam dignitatem nos evexerit, ne arrogantia turgeamus: sed nostram potius conditionem et naturae fragilitatem in memoriam revocemus: et quotiescunque visum Deo fuerit nos deiicere ne reluctemur. Caeterum hic tanquam in speculo licet intueri divinam vindictam, superbos et arrogantes et adversus ipsum insurgentes deiicientem, et ita domantem ut suo periculo discant humanam excellentiam nihil esse coram Deo, qui potentissimos quosque sic deiicit, et in tantam ignominiam coniicit, ut melius cum ipsis actum videatur, si nunquam nati essent.

Et de Saulis filiorumque ipsius ex muro pendentibus corporibus dictum esto: illud etiam expendamus, quod diserte exprimitur: *Philistaeos iussisse haec annuntiari in templo idolorum.* Porro idola ipsorum hic Astaroth nominantur, qua voce designantur variae animalium figurae, puta ovium, ursorum aut leonum: quas figuras ipsorum idola habuisse est verisimile, prout sibi quaeque gens fingebat ex arbitrio deos deorumque figuras, unde aliae forma bovis, aliae forma canis aliae alia forma deos colebant, quorum erat numerus infinitus: siquidem ubi semel homines ad idololatriam lapsi sunt, nullus est superstitionum modus neque finis. Quanta enim sit inter homines opinionum varietas, ipsa experientia plus satis docet. Et praeterea quanta inconstantia in illis opinionibus est, ut singulis momentis varient. Quare quum tanta licentia deos sibi fingere homines permittant, non mirum est si numerus in immensum excrescat. Caeterum quanta stupiditas fuit Deum sub forma vel ovis, vel canis adorare. Nae horrendus ille fuit stupor, quo iusto Dei iudicio homines sunt dementati. Ex quo enim homines Deum non glorificaverunt ut maiestas ipsius postulabat, oportuit illos in reprobum sensum coniici, ut ait Paulus, ut nullum amplius recti discrimen haberent. Et de Astarothis ista sufficiunto: quod ad nuncium attinet in templa idolorum missum, ex eo apparet Philistaeos Deo Israëlis debitum honorem eripere voluisse et illudere ipsi, sua idola magni prae illo facientes. Quid enim idolo tribui potest quod non divinae maiestati detrahatur? Sed in istis etiam aliquid amplius observandum, siquidem non tantum sua superstitione Philistaei ut reliquae gentes tenebantur: sed etiam ipsum Israëlis Deum oderant, totamque iudaicam religionem cultumque Dei lege praescriptum abominabantur. Quare quum suis Astarothis victoriam acceptam ferunt, certum est ipsos de Deo Israëlitarum triumphare velle: et eidem illudere, quasi populum cuius clientelam susceperat tueri ac protegere non potuisset: ideoque frustra ipsum coli, frustra spem in ipso collocari, frustra sese illi Israëlitas regendos permittere, inanem esse pollicitationem illam patribus ipsorum factam, inane foedus cum maioribus initum. Atqui Deus ad tempus permisit arcam suam, ut ante vidimus in Heli historia, venire in hostium potestatem, et captivam abduci. quae tamen ipsa prae se Dei nomen ferebat. Et usitatae sunt scripturae istae phrases: *Quum ante faciem meam comparebitis*, et, ecce *Dominus gloriae venit*, *attollite portas*: quibus designatur arca illa, in qua Deus legis tabulas reponi iusserat. Quinam ergo Deus sese veluti captivum permisit detineri? Sane propheta in Psalmis respondet, factum quia Deus voluit, ut tollatur offendiculum: et doceretur populus non magis posse Deum contemni ab hostibus captivum detinentibus, et eidem illudentibus, quam quum corrumperetur profanareturque ipsius cultus in Iudaea. Tunc enim, ut initio diximus, corruptissimus erat in Iudaea cultus divinus: et Saulis tempore duravit eadem corruptio. Deus igitur ipse semper sui similis et inviolatus remansit: sed eam confusionem voluit in populum immittere, ut veniret ad peccatorum cognitionem, et cogitaret Dei nomen propter ipsorum peccata venisse in contemptum, et blasphemis hostium vocibus lacerari, quae ipsis imputari deberent. Quamobrem agnoscere faterique culpam ipsos oportebat, quemadmodum prophetam illud ipsum exprobrare videmus populo in babylonica terra captivo, Dei nomen inter incredulos propter ipsos blasphemari. Minime itaque dubium est, quin ista divina permissione contigerint: ut qui falso ipsius nomine gloriati fuerant, ipsi sese examini subiicerent, ad meliorem mentem venirent, v niamque deprecarentur, ut misericordiam consequerentur.

Nos hinc discamus, quum improbi os aperiunt ad detrahendum de Dei verbo, iudicio ipsius iusto fieri, et vitiis nostris illud omne imputandum. Certum enim est Deum in nobis glorificatum iri, quum officio nostro fungi conabimur, quum pure et sin-

cere ipsum colemus, eaque integritate qua debemus. Quare quum hostibus res secundae succedent, adeo ut adversus puram religionem quam a Deo accepimus efferantur, et eam subsannent, id fieri agnoscamus quod ea simus abusi, et simulate et cum hypocrisi Deum coluerimus: aut asote et luxuriose vixerimus. Deusque nobis hoc suo iudicio flagitiorum nostrorum acerbitatem et magnitudinem velit ostendere. Quantum enim, obsecro, istud peccatum est, causam et occasionem esse ut Dei nomen blasphemis profanorum vocibus laedatur, sacrosancta ipsius maiestas violetur, sacrosanctum ipsius verbum non modo contemnatur, sed etiam pedibus conculcetur, nonne, inquam, ista sunt horrenda et stupenda? Quibus quum occasionem praebeamus, et autores eorum ipsius sancti spiritus ore dicamur, nonne merito spoliare nos nota illa. quam dederat, gratuitae adoptionis potest? nonne a se procul ablegare, tanquam indignos quos terra sustineat? Talis ergo fuit Philistinorum triumphus divino iudicio, quo terreri nos oportet, ne in eandem cum Israëlitis culpam incidamus. Caeterum ex eo quod Philistaei tam grati sese suis idolis exhibent, nostra ingratitudo magis apparet, qui bona quaecunque habemus, Deo accepta non referimus. Ethnici quidem, fateor, virtuti suae et prudentiae victorias suas adscribebant: sed tamen ipso naturae ductu et sensu naturali convincti Deo etiam gratias agebant. Nam etsi verum Deum coeli et terrae creatorem non agnoverunt, sed ad Astarothos suos et alia istiusmodi idola confugerunt, nihilominus tamen coelitus victoriam ipsis contingere existimarunt, neque solis hominibus victorias suas adscripserunt. Hinc illud vulgatum plus posse in bello prudentiam et sapientiam quam hominum vires: ut hinc agnoscamus Deum voluisse omnes homines inexcusabiles reddere, quum ipsos Dei contemptores, et ignaros homines voluit tamen aliquod numen cognoscere: ut ita profiterentur se uni Deo summum honorem et obedientiam deferre. Sed interim quum gloriam et maiestatem ipsius ad res mortuas et caducas transferunt et transformant, dupliciter rei coram ipso fiunt. Quare ut Deum honore debito colamus, talem qualem sese nobis patefacit agnoscamus: quod fieri nequit sine ipsius verbo. Quis enim divinae voluntatis fidus esse potest testis, nisi eam ex ipsius verbo intellexerit? Quidquid igitur religionis sine Dei verbo nos habere existimabimus, nihil nisi diabolica superstitio et illusio apparebit: si quidem in solo Dei verbo divini cultus vera ratio continetur. Quidquid igitur papistae bona intentione faciunt, sine Dei verbo, mera est abominatio: quandoquidem ita deflexerunt a vero Dei cultu, ut de Deo nihil norint, nisi quod finxerunt. Caeterum quum idololatrae suis Astarothis et idolis gratias egerunt, quid aliud fuit quam mera simulatio, quidquid ipsis praestiterunt? Pompa quidem et apparatus solennis ac magnificentia quaedam apparuit: sed inanis illa fuit ostentatio: quemadmodum loquitur Habacuc propheta: Sacrificant illi suis idolis, sed suo reti sacrificant: id est sibi ipsis suaeque industriae. Sic papistas hodie videmus pompa quadam et magnificentia Deo gratias agere, suam industriam praedicare, virtutem hominum laudare et vehementer extollere, ut Deus iam in contemptum veniat, et nihili fiat. Nos vero istas caeremonias intuentes abominemur, Deique gloriae et honoris studio sic flagremus, ut blasphemas istas voces ex animo detestemur: et contra Deo gratias agamus sincere et quidquid habemus bonorum uni illi acceptum feramus: et tam verbis quam animo grati simus, ne os nostrum superbia et ambitione turgens arguatur mendacii. Interim quum paganorum illorum et idololatrarum gratitudinem videamus in colendis magna pompa et superstitione diis suis, quum rebus secundis uterentur, ne eo stuporis aut dementiae potius veniamus, ut Deo gratias agere de acceptis ab ipso beneficiis obliviscamur: sed de omnibus illi gratias agamus, et ad eum unum in rebus difficilibus et angustis confugiamus. Hanc ob causam crebrae in sacris occurrunt exhortationes, ut Dei beneficiorum memores, canticum laudis ipsi canamus. Hinc illae Davidis voces, *Deus*, inquit, *posuit in ore meo canticum novum.* Et Ieremias propheta. *Novum canticum, ait, Deus instituit quod toti suae ecclesiae dedit:* quibus verbis quid aliud indicat quam quod ecclesiae novum ipsi gratias agendi dedit argumentum? Hanc igitur doctrinam animis nostris penitius infigamus, Deo sese nobis propitium et benignum exhibenti. et dona liberalius largienti, et rebus afflictis opem ferenti, gratias immortales agendas, laudes ipsius praedicandas, et publice, ut meretur, decantandas, ne ipsum iure suo fraudemus, et sacrilegi simus: Deo enim suus honor eripitur, quum de acceptis ab ipso beneficiis gratiae non aguntur quae debentur et nominatim quum novo beneficio nos Deus affecit, novo etiam cantico laudis ipsius praedicare, et gratias illi agere nos oportet. Deum enim laudandi mane vesperique satis magnum argumentum quotidie habemus: sed quum extraordinaria quadam ratione sese beneficum erga nos exhibuit, eo etiam maius argumentum nobis suppeditari sacrosancti nominis ipsius magni faciendi sciamus. Nam si hac in parte muti fuerimus, officiumque neglexerimus, en quibus iudicibus condemnemur: Philistaeis idololatris, qui suis idolis maiorem honorem quam nos viventi Deo exhibuerunt.

Iam ad alteram contextus partem transeamus, in qua dicuntur *incolae Iabes Galaad de re tota certiores facti fuisse, et fortissimi quique surrexisse et venisse noctu, et corpora Saulis et filiorum e muro*

pendentia sustulisse, eademque igni cremasse, et tandem ossa sepelisse. In primis observandum illam urbem Sauli privatim fuisse devinctam, singulari ipsius erga ipsam beneficio, quemadmodum huius historiae initio audivimus: quod obsidione liberasset, et urgentibus illam hostibus, et iniquas ac crudeles conditiones offerentibus, opportune suppetias ipsi tulisset. Cuius beneficii memoria ipsorum animis altius defixa impulit eos ut suo periculo cadavera Saulis et filiorum hostibus eripere conati sint honorifice tumulanda. Quo exemplo docemur gratiam hominibus persolvere, memori mente ab ipsis accepta beneficia repetentes, si contigerit ipsos in calamitatem incidere. In hoc enim vere se humanitas patefacit, si is, cui plurimum debemus, in calamitatem inciderit, et opem pro viribus ei tulerimus, gratumque animum nostrum re ipsa demonstraverimus. Sane incolae Iabes Galaad non sine ingenti periculo poterant ad ipsa hostium moenia venire, ex quibus pendentia corpora regis filiorumque tollerent, integris praesertim adhuc hostibus, minas et caedem spirantibus, ut solam necem, si in manus ipsorum venissent, exspectarint. Clam igitur rem aggressi sunt, etsi de vita periclitantes: et acceptum a Saule beneficium agnoscere et compensare pro virili conati sunt, etsi nullam ab ipso mercedem, quippe mortuo, sperantes: et honore sepulcri, quo tamen non afficiebatur mortuus, decorare, et humanitatis officium facere. Nos eorum exemplo discamus beneficiis acceptis ab aliquo, si in calamitatem deinceps inciderit, pro viribus opem illi ferre, et re ipsa testari nos acceptorum beneficiorum memoriam non deposuisse: ne alioqui non tantum mortali videamur iniuriam facere, sed ipsi Deo viventi. Nam homines a quibus accipimus beneficia, ministri et instrumenta sunt bonitatis ipsius: quos si negligimus et contemnimus, malitiam insignem cum ingratitudine summa demonstramus, Deumque parvi a nobis fieri, cuius instrumenta non agnoscimus, re ipsa testamur.

Et hactenus de istis; de sepultura iam agamus. *Igni cremarunt cadavera.* Inusitatum erat apud Iudaeos igni cremare corpora: quandoquidem patres sepultos fuisse et inhumatos non crematis corporibus scimus: etsi deinde mos ille cremandi apud multas gentes invaluit: sed aliquo more cadavera condita aromatibus humi condebantur. Neque vero sic condiebantur, quasi mortuos aromata iuvarent: sed typus quidam fuit ille ritus resurrectionis futurae, quo superstites in sepultura mortuorum erudiebantur. Mandatum enim humo cadaver, veluti depositum terrae commendabatur donec instauraretur: quare quum vitam incorruptam sperarent, aromatibus corpora condiebant. Qua ratione consulebatur humanae infirmitati et ruditati, quae quum corpora in corruptionem resolvi cerneret: tamen hac caeremonia spem vitae retinebat, et tentationem illam interitus superabat. Nulla igitur superstitio fuit in condiendis corporibus, sed ita ferebat usus quem patrum animis ipse Deus impresserat: ac proinde licet nullum scriptum exstaret quo niterentur, non sine fide tamen illud ab ipsis fiebat, Deo ipsos intrinsecus regente. Hunc sepeliendi mortuos ritum excepit consuetudo cremandi cadavera, quae a plebe coepit initium, quod quum non esset sumptibus ferendis par, quos in condiendis corporibus facere oportebat, aliam rationem plebeii homines inierunt, cremandi corpora, et cineres colligendi, quos in urnis recondebant. De Saulis vero filiorumque ipsius corporibus istud est peculiare, quod non in cineres omnino redacta sunt, sed ossa sepulta. Combusta igitur cadavera videntur quae iam corrumpi coeperant, quandoquidem iam aliquot dies suspensa fuerant ad solem: adeo ut putredine iam corrumpi coeperint. Idcirco igitur Iabes Galaad incolae corruptam carnem igne cremarunt, antequam ossa sepelirent. Atqui ut ante diximus, nihil ista Saulem neque mortuos filios iuvabant: verum tamen Deus illos nihilominus voluit ab ignominia et dedecore vindicare: ex quo apparet mitigatam fuisse ipsius vindictam. Severe quidem sane Saulem ultus est, quum non tantum illum hostium voluntati permisit: sed sic etiam excaecavit, ut furore quodam percitus sibi ipsi manus intulerit: et cadaver ipsius ab hostibus raptatum sit, et deinde suspensum: quae omnia non dubia signa fuerunt irae Dei Saulem ad poenas poscentis, quas sua arrogantia erat promeritus. Iam vero Deus videtur de poenae severitate aliquid remisisse, non tantum in Saulis, sed potius in totius populi gratiam, ut profligati et desperabundi ex accepta clade animos colligerent, et meliora sperare inciperent. Divinum ergo fuit opus: nam divinae maledictionis signum fuit corporum illa abiectio, prout lege sua Deus fuerat comminatus, sepultura asinorum sepeliendos ipsius transgressores. Quibus verbis ostendit non satisfieri divino iudicio poenis quas viventes sustinent transgressores legis, sed post mortem etiam Dei maledictionem illos persequi, et in illis puniendis iustitiam suam exercere. Est igitur divinae maledictionis signum, insepulta iacere cadavera.

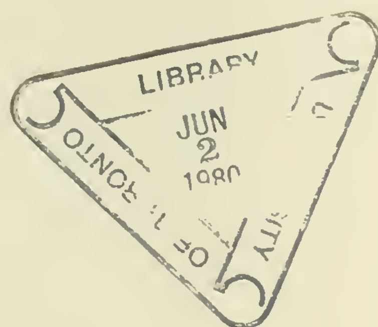
Caeterum quemadmodum fideles veniunt in partem calamitatum et afflictionum quae improbis, incredulis et rebellibus immittuntur: saepe fit ut veri Dei filii, et quidem ab ipso dilecti, iaceant insepulti: quod quum contingit non idcirco iudicandum a Deo fuisse reiectos: quandoquidem nonnunquam Deus permittit improbos laetari virorum bonorum dedecore et ignominia: quemadmodum ecclesiam in Psalmo conqueri videmus, sanctorum corpora exposita volatilibus coeli et bestiis terrae:

et insepulta iacere: quod tamen non cedit ipsis maledictioni. Terreni enim omnes casus communes sunt tam bonis quam improbis: veluti famem, sitim, frigus, aestum tolerare, atque etiam dedecus et ignominiam, quae omnia ab Adami peccato promanant: et a naturae corruptione, et peccatis quae in dies admittimus: ut peccatis omnes miseriae et calamitates merito tribuantur. Verum aliquando Deus servorum suorum patientiam explorat, et nonnunquam cum egestate conflictari vult, quam aliis miseriis, carcere, cruciatibus, bonorum iactura, ignominia, et aliis istiusmodi casibus exercet: sed in ipsorum salutem, ut novit ipse malum in bonum convertere. Idem de sepulcri honore sentiendum: siquidem aliquando iacere insepultum divinae maledictionis est testimonium, aliquando vero exploratio quaedam: ut non ipsis ideo Deus maledicat, neque detestetur, sed potius ut nostras omnes afflictiones sanctificari per ipsum sciamus, quae nobis tanquam instrumenta ad salutem inserviant. Ac sane divitem illum epulonem sacra scriptura dicit in delitiis vixisse in his terris, et crudelem fuisse et immisericordem, qui cum honore sepultus dicitur quidem: sed quo anima ipsius devenit? De Lazari vero sepultura nulla fit mentio: cuius anima tamen in paradisum ab angelis delata dicitur, licet sine honore corpus ipsius abiectum videretur. Deum igitur saepe sic operari videmus, ut non semper universalis illa regula locum obtineat, nempe ut sepultura sit favoris Dei signum, contra vero insepultum iacere maledictionis testimonium: sed exceptionem Deus faciat. Verum nominatim hic dicitur Saulis corpus humo conditum: quod Deus vindictam suam ad tempus exserturus, se misericordem etiam erga populum suum patefacere voluerit, et non permiserit eum qui sacram unctionem acceperat ut populum israëliticum Deo sacrum gubernaret, perpetuo dedecore et ignominia obrueretur. Viventium igitur magis quam mortui Saulis causa istud factum est, ad quem nihil inde commodi rediit quum sensum non haberet. Ac sane minime dubium est quin multi ex Israëlitis, audito Iabes Galaad incolarum tam insigni facinore, collegerint se ipsos ex consternatione, sumpserint animos, et alacriores facti fuerint ad Deum precibus sollicitandum.

Idcirco enim sequitur in contextu Iabes Galaad incolas, septem dies ieiunavisse, ut coram Deo se submitterent, et tandem cladem propter populi peccata contigisse agnoscerent, et ea correptione dignum fuisse palam faterentur. Neque enim pro Saule preces fudisse dicuntur, neque obsequia fecisse in animae ipsius redemptionem aut peccatorum satisfactionem: quod si fuisset, scriptura hoc loco non omisisset: sed solius sepulturae ipsius fit mentio. Quorsum igitur istud ieiunium? An ut solent papistae pro mortuis suis et salute ipsorum missas suas demurmurare? Apage istud: nam ut ante dixi, isti humanitatis officiis Saulem prosequuti memores regiae dignitatis et singularis quod ab ipso acceperant beneficii, coram Deo sese sistunt peccata sua palam agnituri, et veniam supplices deprecaturi, ut solent rei coram iudice crimen fateri veniamque deprecari. Hanc igitur ob causam ieiunii fit mentio, quod nunquam a precibus et supplicationibus separatum fuisse observandum est: si quidem individuo nexa ieiunia cum precibus coniuncta sunt, sacra scriptura subinde nobis illud indicante: imo et ipso Domino nostro Iesu Christo semper orationem ieiunio coniungente: et Paulo in epistola 2. ad Corinthios. Neque enim alium usum habet ieiunium, quam ut homines praeparet et disponat ad seriam coram Deo poenitentiam et ad ipsos humiliandos, et ad preces et orationes magis ac magis incitandos. Quamobrem quum hic fit mentio ieiunii septem dierum a Iabes Galaad incolis instituti, sentiendum ipsos metu divini iudicii perculsos et irae adversus suum populum, de seria poenitentia et agnitione peccatorum cogitasse, et idcirco precibus ardentibus ieiunio coniunctis ad Deum confugisse. Ieiunium itaque per se nihil est, ideoque graviter papistae falluntur quum aliquod meritum in ieiunio constituunt, partemque divini cultus faciunt: quam ob causam etiam Deus noster hypocritas arguit sui temporis, qui multis externis istiusmodi gestibus pietatem simulabant, et interim sui semper similes, avari puta, crudeles, facinorosi remanebant. Non itaque ieiunium reiiciendum, modo rectum usum et finem retineat. Tum igitur ieiunio potissimum locus est, quum afflictionibus urgemur: quas patienter ferre debemus, quoniam Deum offendimus: et idcirco peccata ingenue fateri nos oportet, et quoniam Deum peccatis nostris adversum nos provocavimus, confusi et abiecti coram ipso veniam deprecemur, et precibus ardentibus eum sollicitemus. Multi quidem hypocritae graviter afficiuntur et contristantur quum adversam Dei manum sentiunt, sed pro eo quod sese coram ipso deiicere, crimenque fateri deberent, dentibus infrendent, fraenumque arrodunt, et pro precibus blasphemas voces evomunt, et pro desperatione in furorem vertuntur. Hinc itaque discamus quotiescunque Deus manum adversum nos exseret, ipsius iudiciis rectis subiici, peccata nostra fateri, et in ea diligenter inquirere, quo facilius veniam impetremus. Atque singulos ista pro se facere oportet: sed in primis gravi aliqua ecclesiam afflictione urgente, propositum hic nobis Iabes Galaad incolarum exemplum oportet imitari, et coram Dei serio humiliari. Nam hic est ieiunii usus et finis: quod alioquin non ita magni a Deo fieri, nec reliqua corporis exercitia certum est: nisi illis discamus animis nostris ingemiscere quod Deum offenderimus, et vere coram ipso humiliari: neque interim animum despondeamus,

aut in desperationem veniamus, ut nullum divinae misericordiae sensum habeamus, sed potius supplices veniam deprecemur et speremus. Sic isti Iabes incolae Dei iustum iudicium sentientes adversum suum populum profligatum, et luporum faucibus laniatum instar ovium palantium, ad Deum confugerunt, ieiunioque preces adiunxerunt: quod fuit singulare testimonium divini erga ipsos favoris, quod non obstupuerunt in adversis, neque desperarunt, sed cum ieiunio veniam deprecati sunt et bene in posterum sperarunt. Hanc ob causam graviter irasci Deum per prophetam populo videmus, quod pro fletu et lacrymis ad Dei iudicium indurarentur, quum ait, *vocavit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planctum, ad calvitiem, et ad cingulum sacci, et ecce gaudium et laetitia. Si dimittetur haec iniquitas vobis donec moriamini.* Quibus verbis Domini docemur, signum esse reprobationis, quum eo usque stuporis devenimus, ut non possimus coram Deo nos deiicere, et metu iudiciorum ipsius territi ad ipsius misericordiam confugere. Quamobrem discamus afflictionibus et calamitatibus ingruentibus, nos ad poenitentiam vocari, non quidem in externis illis ritibus, puta sacco vel cinere aut ieiunio positam, sed in vera humilitate et peccatorum non simulata confessione, et ab ea aegritudine quae non a Deo avocet desperatione, sed quae cum fide coniuncta, nos ad ipsum propius adducat, ne in rebellionem illam incidamus, quae, ut ante diximus, nunquam remittitur.

Iam vero agite *etc.*

LIBRARY
JUN
2
1980

Verlag von C. A. Schwetschke und Sohn (Wiegandt & Appelhans) in Braunschweig.

Soeben erschien:

Die Geschichte

der

Heiligen Schriften

Alten Testaments

entworfen

von

Eduard Reuss.

Preis 14 ℳ.

Früher erschien:

Die Geschichte

der

Heiligen Schriften

Neuen Testaments

entworfen von

Eduard Reuss.

Fünfte vermehrte und verbesserte Ausgabe. — Preis 10 ℳ.

Reden

an

Theologie Studirende

im akademischen Kreise gehalten

von

Eduard Reuss.

Zweite Auflage. — Preis: 3 ℳ.

Die

Apokryphen Apostelgeschichten

und

Apostellegenden.

Ein Beitrag

zur

altchristlichen Literaturgeschichte

von

R. A. Lipsius.

Erster Band.

Preis 15 ℳ.

Da in diesem neuesten Werke die gesammte Apostellegende behandelt wird, so ist der Leserkreis nicht auf protestantische Theologen beschränkt, sondern erstreckt sich weit hinein in die katholischen Kreise Deutschlands und des Auslandes.

Lehrbuch

der

evangelisch-protestantischen Dogmatik.

Von

R. A. Lipsius.

Zweite Auflage. — Preis 12 ℳ 80 ₰.

Geschichte

der

Christlichen Religionsphilosophie

seit der Reformation.

Von

G. Ch. B. Pünjer,

Professor der Theologie zu Jena.

In zwei Bänden.

Preis 20 ℳ.

Zu beziehen durch alle Buchhandlungen.